

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİZANS KAYNAKLARINDAN ZOSİMUS VE
MALALAS'IN ESERLERİNDE TÜRKLER
(TERCÜME, TAHLİL)

Hazırlayan:
AYŞE KAZDAL
2501120272

Tez Danışmanı:
PROF. DR. MUALLÂ UYDU YÜCEL

İstanbul 2015

ÖZ

BİZANS KAYNAKLARINDAN ZOSİMUS VE MALALAS'IN ESERLERİNDE TÜRKLER (TERCÜME, TAHLİL)

Ayşe KAZDAL

2501120272

Geç Roma Devri ve Erken Bizans Devri (V. ve VI. yüzyıl) tarihçilerinden Zosimus ve Malalas yazdıkları eserlerde Hunlar hakkında bilgiler vermektedirler. Tezimizin amacı, Roma İmparatorluğu devrindeki Türk Tarihini aydınlatmak ve bu tarihçiler tarafından yazılmış eserlerdeki Türkler'e ait kısımları Türkçe'ye çevirerek, bu eserleri Türk tarih literatürüne kazandırmaktır.

Zosimus, Roma İmparatorluğunun yıkılışına şahit olan ve bunu eserinde bizzat belirten bir tarihçidir. Yıkılışın en önemli sebepleri olarak gördüğü yabancı unsurlar ve Hunlar onun tarihinde yer almaktadır. Daha önceki tarihçiler Eunapius ve Olympiadoros'un kaybolan eserleri hakkında verdiği bilgiler bakımından da ayrıca önemli bir kaynaktır. Zosimus'un eseri olan "Historia Nova" Türkçesiyle "Yeni Tarih" Grekçe yazılmıştır ve orijinali Vatikan'da bulunmaktadır. Tezimizde Türkçe çeviri, T. Ronald Ridley'in, İngilizceye çevirdiği "Zosimus, New History" (Yeni Tarih) adlı kitap esas alınarak yapılmıştır. Ayrıca Zosimus'un tercüme edilen diğer çevirileri ile de karşılaştırma yapılmıştır.

Malalas (VI. yüzyıl), ilk dünya tarihini yazan tarihçidir. Onun kitabı "Khronographia"nın aslı da Grekçedir. Tezimizde, bu eserin Avustralyalı tarihçiler, Elizabeth Jeffreys, Michael Jeffreys ve Roger Scott tarafından yapılan İngilizce çevirisinden yararlanılarak Türklerle ilgili kısımlar Türkçe'ye kazandırılmıştır.

Tezimizde Hunlarla ilgili Roma kaynaklarından bahseden tarihçileri ve kaynakları anlatan bölümle, Avrupa Hun, Sabar ve Avar Devletleri hakkında kısa bir bölümde mevcut olup, tezin son bölümünde Zosimus ve Malalas'ın Hunlar hakkında verdiği bilgiler ile bu eserlerin Türk Tarihi açısından önemini belirten sonuç bölümünde mevcuttur.

ANAHTAR KELİMELE: ZOSİMUS, YENİ TARİH, MALALAS, TÜRKLER

ABSTRACT

THE TURKS BY ZOSIMUS AND MALALAS FROM BYZANTIUM SOURCES

Ayşe KAZDAL

Zosimus and Malalas, notable historians of the Late Roman and Early Byzantine period (V. and VI. Century), provided valuable insight and information particularly about the Huns and Turks. This thesis depicts and provides information on Turkish History during the Roman Empire era; examining specific sections in relation to the Turks, as written by these historians, furthermore to translate their books into Turkish literature.

Zosimus, who witnessed the fall of the Roman Empire, is a historian who recorded all the significant events of the era in his books. He argued that the most important reasons for the fall of the Roman Empire were the foreign elements and the Huns. He provided valuable information about the lost books of earlier historians Eunapius and Olympiodoros, which were important resources for his own findings. Zosimus's work includes the "Historia Nova" written in Greek and the original versions available at the Vatican. The Turkish translation written in this thesis is from Ronald T. Ridley, who translated "Zosimus, New History" in English. Other English translations of the works have been used for further accuracy.

Malalas (Sixth Century) is a historian who is known to have written the first historic chronicles of the world. His book "Khronographia" was written in Greek. His books were translated into English by Australian historians, Elizabeth Jeffreys, Michael Jeffreys and Roger Scott. Parts relevant to the Turks were translated into Turkish and have been included in this thesis.

My thesis includes historians who have written and referenced Roman sources about the Huns, moreover, it goes on to illustrate a segment within the European Hun Empire's reign. In the last section, the significance of information provided by Zosimus and Malalas, with regards to the Huns in relation to Turkish History, is also highlighted.

KEY WORDS: ZOSIMUS, HISTORIA NOVA, MALALAS, TURKS

ÖNSÖZ

Tarih sahnesine çıktığı günden beri yaptıklarıyla dünya medeniyetine pek çok alanda katkılarda bulunmuş, içinde yer aldığı Atlı-Bozkır kültür dairesi içerisinde sanat, idari ve askeri bakımdan birçok yeniliğe öncülük etmiş Türk Milleti, tarihteki en büyük şöhretini devlet kuruculuğu alanında yapmıştır. Türk Cihan hâkimiyeti ülküsü ile hareket eden bu millet tarihte birçok devlet kurduğu gibi diğer devletlerin kuruluşunda da yer almıştır. Yine pek çok alanda yaptıklarıyla diğer milletlere örnek olan Türk devletleri ne yazık ki kendi tarihlerini yazma konusunda pek başarılı olamamışlardır. Tarihteki varlığı en az 4000 yıllık olan Türk Milletinin yazılı olarak ilk ortaya koyduğu kaynak ise Türk adının ilk geçtiği “Orhun Kitabeleri” dir ki bunlarda 7. yüzyıla tarihlenmektedirler.

Türklerle ilgili araştırma yapmak ve kaynaklardan yararlanmak isteyen tarihçiler, onların temas ettiği diğer milletlerin kayıtlarına bakmak zorunda kalmaktadırlar. Arkeolojik ve yazılı belgelere dayanan Türk tarihinin Hunlarla başladığını kabul edersek, bu konuda Asya Hun devleti ile temas halinde olan Çin kaynakları ilk sırada gelmektedirler. Türkler, Asya topraklarından batıda Avrupa içlerine kadar uzanan yürüyüşlerinde çeşitli medeniyetlerle tanışmış, “Kavimler Göçü” nü başlatarak tarihin akışını değiştirmişlerdir. Hunların kavimler göçünü tetikleyerek Avrupa’ya gelmelerinden sonra Batılı kaynaklar içinde en önemlilerini hiç kuşkusuz Grek ve Latin kaynakları teşkil etmektedir. İleride Türk tarihi ile ilgili olarak yapılacak yeni arkeolojik araştırmaların sonucunda Türk dili ile yazılmış kaynakların bulunabileceğine olan inancımız sonsuzdur. Günümüzde Türkistan coğrafyasında yapılan kazılar sonucunda Türk boylarının siyasi ve kültürel yönleri kurganlarda ortaya çıkarılmıştır. Tarihimiz boyunca siyasi münasebet kurduğumuz diğer milletler ki bunlar genellikle Çin, Roma, Bizans, Arap, Fars ve Ruslar olmuştur ve bunlara kendi kaynaklarında bizlere yer vermişlerdir. Bu da İslam Öncesi Türk tarihi ile ilgili araştırma yapanlara bu kaynakları incelemek ve Türklerle ilgili olan kısımlarını literatürümüze kazandırmak sorumluluğu getirmektedir. Avrupa’ya gelen Türkler önce Roma İmparatorluğu daha sonra Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu olarak tarihteki yerini alan devlet ile münasebetler kurmuşlardır. Doğu Roma İmparatorluğunun sahip olduğu kayıtların büyük bir bölümü Grekçe olup bunların dilimize çevrilmesi tarihimizin anlaşılması açısından çok önemlidir.

Bizde bu amaçla Roma imparatorluğunun “Yeni Klasik Tarihçilerinden” biri olarak kabul edilen Zosimus (V.-VI. Yüzyıl)’un “Historia Nova” ile Erken Bizans dönemi, VI. yüzyıl tarihçilerinden Ioannes Malalas (491-578)’ın yazdığı “Khronographia” adlı eserlerini Türkçe’ye kazandırmaya gayret ettik. Gerek Zosimus eserinde gerekse Malalas’ın kroniklerinde Türklerle ilgili kısımlar çok az olduğu için Zosimus’un eserini tamamen, Malalas’ın ise kitaplarının özetlerini vererek Türk ilim âleminin hizmetine sunmaya çalıştık.

Tezimiz dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde her iki kaynağımızda geçen Türk devletleri hakkında kısa bilgiler verirken; ikinci bölümde her iki kaynakta geçen Türklerle ilgili bölümleri tercüme ettik. Üçüncü bölümde Zosimus’un hayatı ile eserinin tamamının Türkçe tercümesinin verdik ancak Türkler ile ilgili bilgiler verdiği bölümleri ikinci bölüme atıf yaparak gösterdik. Çalışmamızın son dördüncü bölümünde de Malalas’ın hayatı ile yazmış olduğu Dünya Kronikleri adlı kroniklerinin bir özetini vererek, Türklerle ilgili bölümlerini yine ikinci bölüme atıfta bulunarak verdik. Tezimizin sonuç bölümünde ise bu iki tarihçinin Türklerle ilgili verdiği bilgilerin Türk tarihi ve kültürü açısından önemini vurguladık. Umarım bundan sonrada böyle çalışmaların devamı gelir ve bu kaynaklar orijinal dillerinden Türkçe’ye çevrilip, Türk tarihine hizmet edilir.

Türk tarihi ile ilgili olarak Roma kaynaklarında bulunan bilgilerin Türk tarihine kazandırılması amacıyla yaptığım çalışmalarımda bana yardımcı olan ve gerçek bir eğitmen olduğunu düşündüğüm Hocam Prof. Dr. Mualla Uydu Yücel’e ve İstanbul Üniversitesi Genel Türk Tarihi Anabilim Dalının bütün hocalarına teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca eşim Recep A. Kazdal ve çocuklarıma çalışmalarımda bana gösterdikleri sabır ve yaptıkları katkılar dolayısı ile sevgi ve şükranlarımı belirtmek isterim.

Ayşe Kazdal

İstanbul-2015

İÇİNDEKİLER

ÖZ	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞU AVRUPA'DA HUNLAR	6
1.1 Geç Roma ve Erken Bizans Devri Kaynaklarında Hunlar	6
1.2 Avrupa Hun Devleti	13
1.3 Sabarlar (Sabirler)	21
1.4 Avarlar	24
1.5 Bulgarlar	28

İKİNCİ BÖLÜM

2. ZOSİMUS VE MALALAS'IN ESERLERİNDE TÜRKLER	34
2.1 Zosimusun Eserinde Türkler	34
2.2 Malalasın Kroniklerinde Türkler	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ZOSİMUS	71
3.1 Zosimus'un Hayatı	71
3.2 Zosimus'un Eseri "Historia Nova" (Ἱστορία νέα) Yeni Tarih	75
3.3 Historia Nova'nın Güvenirliliği ve Kaynakların Ele Alınışı	80
3.4 Zosimus'un Kaynakları	88
3.5 Zosimus'un Eserinde kullandığı takvimler ve Kronolojiye uygunluğu	97
3.6 Eserin Dili ve Yapısı	98
3.7 İlim Âleminde Zosimus hakkındaki düşünceler	100

3.8	Zosimus-Historia Nova “Yeni Tarih”	102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.	MALALAS	344
4.1	Iohannes Malalas’ın Hayatı	344
4.2	Malalas Eseri “Khronographia”	349
4.3	Malalas’ın Kroniğinde Kullandığı Kaynaklar ve Kroniğin Özellikleri	353
4.3.1	Kaynakların Ele Alınışı ve Kroniğin Güvenilirliği	353
4.3.2	Malalas’ın Kaynakları	359
4.4	Malalas’ın Kronolojisi ve Kullandığı Takvimler	371
4.5	Kroniğin Dili ve Yapısı	373
4.6	Malalas’ın Eseri Üzerinde İlim Âleminin Görüşleri	374
4.7	Malalas Kronikleri Üzerinde yapılan Çalışmalar	375
4.8	Malalas Kroniklerinin Özeti	377

SONUÇ	457

KAYNAKÇA	460

AÇIKLAMALI SÖZLÜK	470

EKLER	484

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı Geçen Eser
A.g.m.	Adı Geçen Makale
A.g.t.	Adı Geçen Tez
A.M.	Anno Mundi (Hilkat Takvimi)
Ba.	Oxford, Baroccianus Graecus 182.
Bo.	Malalas, Chronographia ; L. Dindorf, ed., Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Bonn, 1831.
Bs.	Baskı
C.	Cilt
Çev./ çev.	Çeviren
Cod.	Codex/ El Yazması Orjinal Kitap
Dpt.	Dip Not
D.	Doğduğu Tarih
Ed.	Editor
Ed. Fak.	Edebiyat Fakültesi
Ens.	Enstitüsü
et alii	Ve diğerleri
Inc.	Incorporation/şirket
İntro.	Introduction/ Giriş
İ. Ü.	İstanbul Üniversitesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
M. Ö	Milattan Önce
M. S.	Milattan Sonra
Ö.	Öldüğü Tarih
p.	Page/Sayfa
Pub.	Publisher/Yayınlayan
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı.

Ter.	Tercüme
TDAV	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDID	Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi
Ter.	Tercüme
TİD	Tarih İncelemeleri Dergisi
TKAE	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Transl.	Translator/ Çeviren
TTK	Türk Tarih Kurumu
Üni.	Üniversite/ Üniversitesi
Vd.	Ve devamı
Vdğ.	Ve diğeri (leri)
Vol.	Volume/ Cilt
Yak.	Yaklaşık
Yay.	Yayını/Yayınları
YTY.	Yeni Türkiye Yayınları
YLS	Yüksek Lisans

GİRİŞ

Anayurt Asya'dan gelerek Karadeniz'in kuzey kısmındaki bozkırlarda yerleşim alanları kuran Türkler arasında yer alan ve bu tezin konusu da olan Hunlar, Doğu Avrupa'ya geldiklerinde ilk önce Alanlar ve Gotlar, daha sonra da Roma İmparatorluğu ile temasa geçmişlerdir. Bu temas daha ziyade askeri münasebetler, karşılıklı savaşlar şeklinde olmuş ve Romalılar kuzeyden gelen bu yeni gücü tanımak amacıyla onlara elçiler yollamışlar ve ikili ilişkiler kurarak ellerinden geldiği kadarıyla bu yeni kavmi tanımaya çalışmışlardır. Bu elçilerin raporları veya Hunları tanıyan kavimlerin anlattıkları hikâyelerden yola çıkarak Geç Roma ve daha sonra Doğu Roma İmparatorluğu (daha sonraki yüzyıllarda yaygın olan adıyla Bizans İmparatorluğu) tarihçilerinin eserlerinde Türk tarihi, daha doğru bir deyişle Hunlar hakkında bilgiler elde etmemiz mümkün olmuştur. Bu tezin amacı V. ve VI. yüzyıllarda yaşamış olan ve kendi dönemleride dahil olmak üzere daha önceki tarihçilerin yazdıklarından alıntılar yaparak kitaplarını yazmış olan tarihçiler Zosimus ve Malalas'ın yazdığı tarihlerinin tercümesini yapmak ve buradan elde ettiğimiz bilgilerin ışığında Türklerin yani Avrupa Hunlarının ve diğerlerinin tarihini biraz olsun aydınlatabilmektir.

Bu nedenle ilk iş olarak yukarıda bahsettiğim tarihçilerin yazdığı kitapları aramakla işe başladık. Türkiye'de Zosimus'un "*Historia Nova*" (Yeni Tarih) adlı kitabının Türkçe tercümesi yapılmadığı ve bizde kitabın orijinal dili olan Yunancayı bilmediğimiz için bu kitabın İngilizce olarak yapılmış baskılarını elde ettik.

Zosimus'un orijinal Grekçe yazılı tarihi Vatikan arşivinde bulunmaktadır (Codex Vaticanus Graecus 156). Zosimus'un orijinal kitabını eserinde de üzerinde duracağımız gibi Photios adlı Konstantinopolis Patriği "*Bibliotheka*" adlı eserinde olduğu gibi muhafaza ederek bugüne kadar ulaşmasına neden olmuştur. Bu metinler İstanbul (Konstantinopolis)'da bir manastırda meşhur bir bilgin tarafından ilmi bir şekilde 10. ve 12. yy. arasında tekrar yazılmıştır. Ancak bu sırada orijinal metinler zarar görmüş, birinci kitabın sonundaki ve ikinci kitabın başındaki arkalı önlü sekiz sayfa kayıp olmuştur. Beşinci kitaptaki 22. bölümün olduğu sayfa ise kesilerek alınmıştır. 1475 yılına kadar Vatikan'da saklanan bu metinler 1572 yılındaki din savaşları sırasında kapalı dolaplara kaldırılmış olup, 1850'den sonra açığa çıkarılmıştır. Bu

nedenle ilim dünyası Zosimus'un el yazması tarihine ulaşmakta zorluk çekmiştir. Buna rağmen Zosimus'un bu eserinin 16. yüzyılda gizlice kopyası yapılmış olup 1887 tarihine kadar yapılmış baskıların hepsi bu kopyadan üretilmiştir¹.

Zosimus'un *Historia Nova* adlı eserini ilk defa 1567 yılında Leunclavius, Grekçe'den Latince'ye tercüme ederek yayımlamıştır. H. Stephanus, 1581 yılında Paris'te Zosimus'un I. ve II. Kitaplarının Grekçe baskısını yapmış ve Leunclavius'un Latince tercümesinden de yararlanmıştır. Zosimus'un eserinin eksiksiz Grekçe baskısı F. Sylburg tarafından 1590 yılında Frankfurt'ta yayınlanmıştır. 1679 yılında T. Spark tarafından eserin Oxford baskısı yapılmış, Reitemeier, 1784 yılında Leipzig'de kitabın yeni bir baskısını yaparken açıklamalarda da bulunmuştur. I. Bekker, Leunclavius'un Latince tercümelerini ve Reitemeier'in yorumlarını kullanarak 1837 yılında Bonn'da eserin yeni bir baskısını üretmiştir. Tarihçilerin yazdığı bütün bu eserler gizlice yapılan kopyalara dayandığı için güvenilir değildir. Elimizde bulunan en güvenilir *Historia Nova* baskısı L. Mendelssohn tarafından orijinal Grekçe ve Latince tercüme ile beraber 1887 yılında Leipzig'de yayınlanmıştır². F. Paschoud, L. Mendelssohn'un baskısına dayanarak eseri Fransızcaya tercüme etmiş ve açıklamalarla zenginleştirdikten sonra en yeni baskılardan birini 1971 yılında Paris'te yayınlamıştır (Zosime: Histoire Nouvelle)³.

Zosimus'un eserinin İngilizce neşri 1814 yılında Green and Chaplin tarafından yapılmış olup 1679 tarihli Oxford baskısına dayanmaktadır⁴. J. J. Buchanan ve T.H. Davis, eserin 1967 yılında yeni bir İngilizce tercümesini yapmışlardır⁵. Fakat T. Ronald Ridley'in L. Mendelssohn'un *Historia Nova* baskısına dayanarak yapmış olduğu İngilizce tercüme, bu kitaplar içinde en güvenilir olanıdır⁶. Ridley, kitabının önsözünde niye bu çeviriyi yaptığını anlatırken; 1814 yılında Green tarafından yapılan İngilizce baskıdan sonra son yıllarda yeni bir tercüme yapılmadığını ve 1967 yılında Buchanan tarafından yapılan İngilizce tercümesinde yeteri kadar doyurucu olmadığını söylemektedir. Ridley, Buchanan'ı çok ağır bir şekilde eleştirerek onun yaptığı

¹ W. Green - T. Chaplin, Zosimus, New History, London, 1814, Introduction to the online edition, [Http://www.tertullian.org/fathers/zosimus00_intro.htm](http://www.tertullian.org/fathers/zosimus00_intro.htm), 25.02.2014.

² L. Mendelssohn, **Zosimus: Historia Nova**, Leipzig, 1887.

³ T. Ronald Ridley, **Zosimus, New History**, Canberra,1982, s.XII.

⁴ W. Green-T. Chaplin, **The History of Count Zosimus, sometimes advocate and chancellor of the Roman Empire**, Trans: from the original Greek, with the notes of the Oxford edition, London, 1814.

⁵ J. J. Buchanan-H. T. Davis, **Zosimus: Historia Nova: the Decline of Rome/ Zosimus: Trans. James J.Buchanan-Harold T. Davis**. San Antonio, Trinity University Press, 1967.

⁶ Ridley, **Zosimus**, New History, Canberra,1982.

tercümenin, yanlışlar ve küfürlü konuşmalarla dolu olduğunu, ayrıca olayların kronolojik olarak tarihlerinin verilmediğini belirterek, dört yüz yılı kapsayan bir çalışmanın tarih verilmeden nasıl yazılabildiğine şaşırdığını ifade etmektedir⁷.

Biz tezimizde Ridley'in kitabının tercümesini esas almış olmakla birlikte diğer iki kitabı da kullandık ve çevirinin sağlamasını bu kitaplardan yararlanarak yapmayı tercih ettik. Ayrıca Ridley'in de belirttiği gibi Buchanan çevirisinde olaylarla ilgili fazla açıklamalar yapmamış ve tarih de kullanmamıştır. Ridley'in kitabının ikinci bölümünde açıklamalara yer verilmiştir. Biz de bu açıklamalardan yararlanarak dipnotlarımızda bunları kullandık. Kaynakları tarayarak Hunlarla ilgili bölümleri bulduk ve bunların arasında Zosimus'dan alıntılar yapan yazarların eserlerindeki bölümleride alarak Hunlar hakkındaki bilgileri vermeye çalıştık. Ayrıca Roma İmparatorluğu, Bizans ve Hunlarla ilgili olarak diğer bazı tarihçilerin yaptıkları çalışmalarıda kullanarak dipnotlarımızın bazılarında bunların açıklamalarınınada yer verdik. Bunlar arasında E. Gibbons'un "*Decline of Roma*" (Roma'nın Çöküşü)⁸ adlı eseri ile J. Burry'in "*Roman Empire*"⁹ (Roma İmparatorluğu) adlı eserleri bulunmaktadır. Zosimus'un hayatını ve eserini anlatırken doğal olarak bir Doğu Roma tarihçisini anlatacağımız için Warren Treadgold'un "*Erken Bizans Tarihçileri*"¹⁰ adlı eserini inceledik ve bu kitapta bulunan Zosimus ve Yeni Klasik tarihçiler adlı bölümleri okuduk. Ayrıca Zosimus ile ilgili Walter Goffart'ın "*Zosimus, The First Historian of Rome's Fall*"¹¹ (Roma'nın Çöküşünü Anlatan İlk Tarihçi) adlı çalışmasındaki Zosimus hakkındaki tenkitli eleştirileride okuyarak Zosimus'la ilgili çok faydalı bilgilere ulaştık. Ancak bu çalışmada Roma İmparatorluğunun çöküşü ile ilgili yeterli bilgi bulunmasına rağmen Hunlar veya o devirdeki Gotlar hakkında çok fazla bilgiye yer verilmemiştir. Yine Goffart'ın "*Rome, Konstantinopolis, and the Barbarians*" (Roma, İstanbul ve Barbarlar) adlı çalışmasında barbarlar olarak adlandırdığı diğer kavimlerin Roma ve Konstantinopolis ile ilişkilerini değerlendirerek Hunlarla ilgili bilgilerini aktarmaya çalıştık. Çalışmamızın devamında görüleceği üzere tercümemizde şahıs adlarını kitapta geçtiği şekilde Latince orijinal şekli ile, yer adları ve kavim adlarını ise kitapta geçtiği şekilde yani orijinal adları ile verirken bazı isimleri dilimize yerleşmiş

⁷ Ridley, *Zosimus, New History*, s.IX.

⁸ E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire: Abridged Ed.*, Penguin Classics, London, 2000.

⁹ J. Burry, *History of the Later Roman Empire, Volume I, II*, Dover Publications, Inc., New York.

¹⁰ W. Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, New York: Palgrave Macmillan, 2007.

¹¹ W. Goffart, *Zosimus, The First Historian of Roma's Fall*, The American Historical Review, Vol.76, No.2. Apr., 1971.

şekilleri ile vermeyi uygun bulduk. Şahıs adlarını da Türkçemizde yerleşen formları ile kullanmaya gayret ettik ama bu arada kitapta belirtilen orijinal isimlerini de parantez içinde vermeye çalıştık. Roma İmparatorluğuna ait idari, askeri ve ekonomi ile ilgili unvan ve terimleride orijinal isimleri ile verip haklarında dipnotlarımızda bilgiler verdik.

Çalışmamızın ikinci tarihçisi Malalas olup onun tarihini “*The Chronicle of John Malalas*”¹² (Khronographia)¹³ adlı kitaptan tercüme etmeye çalıştık. Avustralyalı bilim adamlarının yaptığı bu çalışma, Malalas Kroniklerinin çeşitli zamanlarda yapılmış baskılarına dayanmaktadır. Malalas kroniğinin en eski el yazmaları bazı eksikliklerine rağmen en iyi şekilde “*Oxford Baroccianus Graecus 182*”de muhafaza edilmiştir. Kroniğin ilk Grekçe baskısını, Latince tercüme ve açıklamalarıyla beraber Edm. Chilmead (Oxford, 1691) yapmıştır. L. Dindorf’un, E. Chilmead’a dayanarak yaptığı yeni baskı 1831¹⁴ yılında Bonn’da yayınlanmıştır. Malalas Kroniğinin en son eleştirel baskısını “*Corpus Fontium Historie Byzantinae*” serisi altında I. Thurn yapmıştır. “*The Chronicle of John Malalas*” adlı kitabın yazarları, E. Jeffreys, M. Jeffreys, R. Scott, Malalas’ın kroniğinin tamamının, I. Thurn’e kadar batı dillerinde baskısının yapılmadığını düşünerek Malalas kroniğinin İngilizce baskısını yapmaya karar vermişlerdir. İngilizce tercüme, L. Dindorf’un kitabı (Bo) ile Oxford serisinde bulunan el yazmalarına (Ba) dayanmaktadır. Fakat bu eserlerin bazı bölümlerinde eksiklikler bulunduğunu bilen Avusturyalı yazarlar, eseri mükemmel hale getirmek için Malalas Kroniğinin Slavca tercümeleri ile Malalas’ı kaynak olarak kullanıp eserler veren tarihçilerin eserlerinden yararlanmışlardır. Eseri İngilizce yazmalarının diğer bir sebebini ise orijinal dili ile Malalas kroniğini anlamının tarih öğrencileri için kolay olmayacağını düşünmeleridir. Kitabın Hunlarla ilgili bölümlerini Türkçe’ye çevirdikten sonra bunların hangi editasyonlardan alınmış olduklarını da belirttik. Bu Avusturyalı tarihçilerin Malalas hakkında yazmış oldukları “*Malalas In Studies*” (Malalas Hakkında) adlı bir diğer kitabı da okuyarak buradaki bilgileri Malalas’ın hayatı ve eseri hakkında bilgi verdiğimiz bölümlerde kullandık. Ayrıca çeşitli yazarların Malalas ile ilgili yaptıkları tenkidi çalışmaları tezimizin çeşitli bölümlerinde kullanarak onunla ilgili bilgileri mümkün olduğunca çeşitlendirmeye çalıştık. Malalas Kroniklerinin tercümesi iki bölümden oluşmakta ve sayfanın üst kısmında kroniklerin

¹² E. Jeffreys-M. Jeffreys-R. Scott, **The Cronicles of John Malalas**, Australian Association for Byzantine Studies vol. 4, Melbourne, 1986.

¹³ İ. Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler (Menandros Protektor ve Theophlaktos Simokattes)**, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2009, s.11.

¹⁴ L. Dindorf, Ed.: **Chronographia**, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Bonn, 1831.

İngilizce tercümesi yer alırken sayfanın alt kısmında bu bölümün hangi kaynaktan alındığı ve konu ile ilgili açıklamalar yer almaktadır. Bu bilgiler tarafımızdan kullanılmış olup dipnotlarda belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞU AVRUPA'DA HUNLAR

1.1 Geç Roma ve Erken Bizans Devri Kaynaklarında Hunlar

Asya'da varlığı Çin kaynaklarında M.Ö. IV. yüzyıla kadar giden Asya Hun Devleti'nin kurucu unsuru “Hsiung-nu” olarak adlandırılmakta olup bu boyun Türk olduğu ilim âlemi tarafından artık bilinmektedir. Hunlarla ilgili en eski kayıtlara Çin Kaynaklarında M.Ö. 318 yılında Çinliler ve Hunlar arasında yapılan bir anlaşma dolayısı ile rastlanılmaktadır¹⁵. Büyük Hun Devletinin yıkılışından sonra bu devletin arta kalan bakiyeleri ve diğer Türk toplulukları, özellikle Aral Gölünün doğu kısmındaki bozkırlarda hayatlarını ikame ettirmişlerdir. Bunlar iklim değişikliği sebebiyle veya 350 yılında doğudan gelen Uar-hun baskısı sonucunda batıya doğru yönelmişler ve Hazar Denizi ile Aral Gölü arasındaki Alanların ülkesini işgal etmişlerdir¹⁶. İşte bu Hun boyu İdil (Volga) Nehrini aşmış ve 374 yılında Doğu Gotlarına saldırarak, bu devleti yıkmıştır. Daha sonra Batı Gotlarına saldırarak bu kütlelerin batıya doğru kaçmasına ve bu milletlerin yarattığı panik sonucunda bu coğrafyanın kaderinin değişmesine ve Kavimler Göçünün oluşmasına neden olmuşlardır¹⁷. Avrupa'nın demografik ve etnik yapısının değişmesine katkı sağlayan Hunlar bir süre sonra Avrupa Hun Devletini kurmuşlardır. Avrupa'daki Hunlar ile Asya Hunlarının aynılığı konusunda tarihçiler fikir birliği içerisinde değildir. Çinlilerin “Hsiung-nu” olarak söyledikleri boyun adı Türkçe'de “Kun” veya “Kün” (Hun) olarak adlandırılmakta olup “Hsiung-nu” nun Çince söylenişi “halk, kavim veya topluluk anlamına gelmektedir. Çince “Hsiung-nu” olarak adlandırılan bu kavmin adı Sogdça metinler ile Batı kaynaklarında “Hun” şeklinde dile getirilmiştir¹⁸.

Asya'dan Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırları geçerek batıya gelen Hunlar hakkındaki ilk bilgileri veren kaynaklar Roma İmparatorluğu tarihçileri tarafından yazılan eserlerdir. Roma Tarihçiliği bilindiği üzere diğer milletler hakkında onların deyimi ile “Ötekiler” hakkında bilgi

¹⁵ İ. Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, 1984, s.57-60.

¹⁶ A. Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı Priskos (V.asır)'a Göre Avrupa Hunları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1995. s.7.

¹⁷ Kafesoğlu, **a.g.e**, s.71.

¹⁸ S. Koca, “Büyük Hun Devleti”, **Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi I**, YTY., Ankara, 2002, s.534.

vermekten çok Roma'yı merkeze koyan ve bu devletle siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler içinde olan kavimleri anlatırlar. Aslında onların Roma İmparatorluğunun tarihini yazmaktan başka bir gayeleri de yoktur¹⁹. Bu açıdan bakıldığında Hunlar kuzeyden gelen ve onlara zarar veren bir topluluktur. Roma Tarihçileri kendinden olmayan ötekileri her zaman “barbar” olarak tanımlamışlardır ama ne yazık ki Hunlar bu barbarların en kötüsü olarak ayrıştırılmışlardır²⁰. B. İplikçioğlu'nun da ifade ettiği gibi Roma tarihçiliği siyasi olayların dökümü gibidir ve tarihleri yazanlarda çoğu zaman Roma'lı siyaset adamlarıdır²¹. Hunlardan önce Yunan ve Roma kaynaklarında Türklerden bahsedildiğini ve bu Türklerin “İskit” adı ile tesmiye edildiklerini biliyoruz. İskitlerden bahseden ilk antikçağ tarihçisi Herodotos'tur. Herodotos'un İskitler ile ilgili yaptığı tanımlamaları Yunan ve Roma tarihçileri, Hun boyunu tanımadıkları için onları eskiçağ tarihçilerinin kullandığı İskit adı ile adlandırmakta ve Hunlar ile bu kavim arasında bağlantı kurarak onları İskitlerin bakiyeleri olarak tanımlamakta bir sakınca görmemişlerdir²². 363-373 yılları arasında Hunlar Mezopotamya üzerinden Urfa'ya kadar ilerlemişlerdir. Roma kaynaklarında Hunlarla ilgili ilk kayıt bu bölgede yaşayan Süryani Rahib Sent Efraim'e aittir²³. Aral Denizi (Maeotic) bataklıklarının ötesinde donmuş denizin yanında ikamet etmekte olan Hun milleti hakkında eski kaynaklarda çok az ilgi verilmekte olup Hunlar, her türlü vahşiliğin en uç noktasındadırlar. Bu fragmanın yazarı tarihçi Ammianus Marcellinus (doğum. yak. 330- ölüm 392'den sonra) olup “*Res Gestae*” adlı Latince yazdığı tarih Hunlarla ilgili olarak etraflıca bilgi veren ilk Roma kaynağı olma özelliğini taşımaktadır²⁴.

Marcellinus, Hunların Alanları hâkimiyet altına alarak Don Nehri üzerinden Avrupa'ya doğru ilerlemeleri, Gotlar ile savaşarak onları mağlup etmeleri ve o devir Hunlarının yaşayışları hakkında bilgiler vermektedir²⁵. Ammianus Marcellinus, Hunların Avrupa'ya ne zaman ve nereden geldikleri konusunda pek emin değildir ancak bu durum onu hiç rahatsız etmemiş bu yüzden de neden yurtlarından ayrıldıkları konusunda bir analiz yapmamıştır. Ayrıca o Hunları hiç

¹⁹ İ. Ortaylı, **Tarih Yazıcılık Üzerine**, Cedit Neşriyat, Ankara, 2011, s.31-34.

²⁰ A. Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar-Batı Avrasya'da Erken Türk Varlığı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Basılmamış Doktora Tezi**, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 2013, s.46.

²¹ B. İplikçioğlu, **Eski Batı Tarihi I**, TTK yay. Ankara 1997, s.59.

²² L. Ligeti, “Avrupa Hunlarının Menşei”, Ed: Gyula Nemeth, **Attila ve Hunları**, İstanbul, Anıl Matbaası, 1962, s.8.

²³ Ş. Baştav, “Avrupa Hunları” **Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi I**, YTY., Ankara, 2002, s. 598; S. Eckhardt, “Efsanede Attila” Ed: Gyula Nemeth, **Attila ve Hunları**, İstanbul, Anıl Matbaası, 1962, s.145.

²⁴ A. Ahmetbeyoğlu, “Roma Tarihçisi, Ammianus Marcellinus ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XVIII, S.1., Number: 1, Temmuz July 2003, s.1-14.

²⁵ Baştav, **a.g.m.**, s.599-600.

görmediği halde onlar hakkında önyargılı bilgiler vermekten de çekinmemiştir²⁶. Yeni klasik tarihçilerden biri olarak kabul edilen Eunapius'da, “*İmparatorların Tarihi*” adlı eserinde 270-407 yılları arasında geçen olayları anlatırken Hunlardan bahsetmektedir²⁷. O, eserinde Ammianus Marcellinus'u kaynak olarak kullanmış ancak Marcellinus'un aksine Hunların kökenleri ile ilgili olarak Herodotos'a dayanan farklı açıklamalar yapmıştır. Eserinin Hunlar ile bölümleri kayıp olmakla birlikte onun eserinden iktibas yapan Zosimus'un sayesinde bu bilgileri elde edebiliyoruz²⁸.

Eunapius Hunların kökenleri, nerede yaşadıkları ve hangi ülkeden yola çıkıp Avrupa'ya ele geçirmeye çalıştıkları konusunda kendisi dâhil hiçbir tarihçinin bu konuda açık bir kanıt ortaya koyamayacağını samimiyetle itiraf etmektedir²⁹. Eunapius, Hunlarla ilgili açıklamalarda bulunurken çalışmasının başında “*eski kaynaklardan*” alıntılar yaptığını söyler, ancak daha sonra fikrini değiştirerek dinlediği gerçeklerin daha tatmin edici ve açıklayıcı olduğunu düşünerek tarihini düzeltir. O, Hunların nasıl ortaya çıktıklarını ve etnik kökenlerine dair bilgileri eski antik tarihçilerin kaynaklarından aldığını söylemektedir ki bu bilgi Ligeti'nin tezine uymaktadır. L. Ligeti'ye göre Doğu Roma tarihçileri, Hunları Herodotos'un anlattığı kavimlerin devamı olarak görmekte ve bir tarihi eserde aynı kavmi değişik isimlerle adlandırabilmektedir³⁰. Aslında Eunapius, Hunlarla ilgili anlattığı hikâyede eski kaynaklardan alıntı yaptığını söylerken tarihçilerden daha çok şairlere dayanmaktadır. “Bir sığırın kader sonucu bir at sineği tarafından ısırıldıktan sonra bataklıkları geçmesi ve sığır çobanının onu takip etmesi” hikâyesi Aeschylos'un “IO” adlı destanından alınmış olmalıdır, buna rağmen Eunapius bunu kendi bulmuş gibi anlatmaktadır.

Çalışmasının başlangıcında eski kaynaklara atıfta bulunan Eunapius, eserinin daha sonraki bölümlerinde elde ettiği belgelere dayanarak Hunlar hakkında başka açıklamalar yapmakta tereddüt etmemiş ve onların Kerç Boğazından geçerek Kırım'a saldırdıklarını belirtmiştir³¹. Bir eserde değişik kaynakları kullanarak okuyucuya farklı bilgiler veren Eunapius'un bir tarihçi

²⁶A. Üstün, **Türk Tarihinin Bir Kaynağı: De Origine Actibusque Getarum**, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış YLS Tezi, Balıkesir, 2007, s. 9-10.

²⁷Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.88-89.

²⁸Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.5.

²⁹E.A. Thomson, **The Huns**, Oxford, 1999, s.20.

³⁰Ligeti, **Avrupa Hunlarının Menşei**, s.8.

³¹Thomson, **a.g.e.**, s.21-30.

olarak çok fazla yetenekli olmadığı düşünölmekte, kaynakları konusunda yeterli derecede araştırma yapmadan tarihinde kullandığı için de eleştirilmektedir³².

E. A. Thomson'un da belirttiğı gibi Eunapius'un kaynakların güvenilirliğini araştırmadan anlattığı bu hikâye bundan sonra Doğı Roma tarihçiliğinin her döneminde Hunlar hakkında bilgi verilirken anlatılacaktır. Sozomenos, Zosimus, Priskos ve Priskos'u kaynak olarak kullandığını söyleyen Iordanes ve hepsi aynı hikâyeyi kullanmaktan çekinmemişlerdir. Eunapius'un tarihinde Hunların kökenleri konusundaki hikâyeye şöyle anlatılmaktadır: *“Hunlar ve Gotlar uzun bir süre birbirlerinin varlıklarından habersiz olarak yan yana yaşayan iki kavimdir. Onları ayıran Kerç Boğazı olup iki millette ufukta kendilerinden başka bir karanın varlığından habersiz durumdadır. Ancak bir gün Hunlara ait bir inek, bir at sineğı tarafından ısırıldı ve bataklığın karşı kıyısına doğru kaçtı. Onu takip eden sığır çobanı varlığından habersiz olduğu bu kara parçasını buldu ve arkadaşlarına haber verdi”*. Bu hikâyenin bir diğör şekli ise şöyle anlatılmaktadır: *“Hun avcılar, bir geyiğı yakalamak üzere takip etmekteyken boğazı geçerek karşı kıyıya çıktılar ve orada ılıman iklime sahip bereketli toprakları bularak arkadaşlarını bu durumdan haberdar ettiler”*.

İster bir sığırı isterse bir geyiğı takip etmiş olsunlar, Hunlar bundan sonra Kerç Boğazını geçmişler ve Kırimda bulunan Gotlara saldırmışlardır³³. Göröldüğü gibi hikâyeye efsanevi bir şekilde yazılmış olup, Roma tarih yazımında olayları mitolojik unsurlara bağlamak bir gelenek olmuştur. Prokopios, Agathias, Logothetos Simeon, Leo Grammaticus, Melitene'li Theodosius, Cedrenus ve en sonunda kilise tarihçilerinden Nikephoros Kallistos Ksanthopoulos (Nikephoros) aynı geleneğı devam ettirmekte bir sakınca görmemişler, nerede ise bu tarihçilerin tamamı aynı içeriğı sahip hikâyeyi uzunca bir süre yazmışlardır³⁴. Fakat bu tarihçilerin nedense hiçbirini Hunların kim olduklarını, kökenlerini, nerede yaşamakta olduklarını ve ne gibi faaliyetler yaptıklarını öğrenmeye bile çalışmamışlardır³⁵.

Tarihçi Zosimus Hunları, Kral İskitleri veya küçük burunlu adamlar olarak nitelendirmekte ve Herodotos'ta anıldığı gibi *sigunnai* olarak vasıflandırmaktadır³⁶. *“Historia Byzantiake”* adlı eserin yazarı Priskos, Zosimus'un *“Yeni Tarih”* adlı eserinin 411 yılından sonra

³² Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.89.

³³ Thomson, **a.g.e.**, s.20.

³⁴ L. Rasonyi, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971, s.44.

³⁵ O. J. Maenchan- Helfen, **The World Of the Huns**, Los Angeles-London, 1973, s.1.

³⁶ Ligeti, **Avrupa Hunlarının Menşei**, s.8.

devamını yazmış gibi görünmektedir. Priskos, Avrupa Hunlarından bahsederken döneminin diğer tarihçileri gibi eski Grek geleneğini takip ederek onları İskit olarak adlandırmıştır³⁷. Eunapius’u kaynak olarak alan ve “*Kilise*” adlı eseri yazan Philostorgios adlı tarihçi de Hunları eski Nebroi halkı olarak tanımlamıştır³⁸. Onunda kaynağı Nebroi halkının İskitya’nın en uç bölgesinde yaşadığını söyleyen Herodotos’tur. Fakat Philostorgios, Herodotos’un aksine Hunları kurtlara benzeyen adamlar olarak tanımlamaktan çok, bulundukları bölgeden dolayı bu isimle adlandırmıştır³⁹. Eunapius’un bu önerileri Hunlarla ilgili olarak başka teorilerin gelişmesine engel olamamıştır. Hristiyan kökenli tarihçiler Hunları dini objeler ile açıklamaya çalışmışlardır⁴⁰. Hunların Kafkasos bölgesinde (Kafkasya) uzun yıllar ulaşılamaz dağların ardında yaşadıklarını ve dünyada işlenen günahları cezalandırmak üzere Tanrı tarafından gönderildiklerini belirtirler. Orosius’da, Hunları olağanüstü güçler olarak görmekte ve onları kötü ruhlarla ilişkilendirmektedir. İskender’in Kafkaslarda inşa ettiği kapının ardında yaşayan kavim Yecüc (Gog) Gotları işaret ederken, Mecüc (Mogog) kavmi işte bu Hunlar olmalıdır⁴¹. Orosius, 418 yılında yazdığı kitapta Hunların zapt edilemez dağları ele geçirdiğini söyler ki bu dağlar Pamir ve Tanrı Dağlarını işaret etmektedir⁴².

Hristiyanlığa iman etmiş birçok tarihçi bu düşüncenin etkisi altında kalmıştır. Fakat Orosius’dan daha katı bir Hristiyan olan Ierome ona göre daha mantıklı davranmış ve Herodotos’u kaynak göstererek onları İskitler olarak tanımlamış ve yirmi sene Doğu’yu esir olarak ellerinde tuttuklarını, Mısır’ı ve Etopya’yı zorla yıllık vergiye bağladıklarını söylemiştir⁴³. Jerome sonraki yıllarda özellikle 395 yılında Hunların doğu bölgelerine karşı atağa geçmeleri karşısında fikrini değiştirerek onları Mecüc (Magog) olarak tanımlamıştır⁴⁴. Bu yeni gelen istilacıların Kimmerlerden başka bir kavim olamayacağını söylerken herhalde Hazar Denizinin doğusunda yaşayan Hunları kastediyor olmalıdır. Aynı Prokopios’un Azak Denizi kıyılarında yaşayan Hunları Massagetia olarak tesmiye etmesi gibi. Türk tarihinin bir kaynağı VII. Constantinus Porphyrogenetos, Attila’nın Avarların hükümdarı olduğunu söyleyerek Hunları

³⁷ Ahmetbeyoğlu, **GreK Seyyahı**, s.21.

³⁸ Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.6.

³⁹ Maenchan- Helfen, **a.g.e.**, s.8.

⁴⁰ A. Üstün, “**Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**”, s.37.

⁴¹ Maenchan- Helfen, **a.g.e.**, s.3-4.

⁴² G. Nemeth, **Attila ve Hunları**, Çev., Şerif Baştav, Anıl Matbaası, İstanbul, 1962, s.291.

⁴³ Thomson, **a.g.e.**, s.22.

⁴⁴ S. Eckhardt, **Efsane Attila**, s.143.

Avar olarak tanımlamış⁴⁵ ve Hunların istilaları sonucunda Venedik Şehrini kurulduğunu söylemiştir⁴⁶. Şair Constantinus Manases, Hunlarla ilgili tuhaf açıklamalar yapmaya devam etmiş, Sesostris adlı Mısır Kralının Hunlarla ittifak yaptığını ve Asya'yı istila ettikten sonra Asur ülkesini onlara verdiğini ve adlarını "Partlar" olarak değiştirdiğini söylemiştir. Bu gibi uçuk, farazi kaynaklar Hunlarla ilgili olarak mantıklı açıklamaların yapılmasını önlemiştir. Iohannes Tzetzes daha da ileri giderek Hunların, Troia Savaşına katıldığını, Akhilles'in yardımına giden orduda Hunların, Bulgarların ve Myrmidonların olduğunu belirtmiştir. Bütün bu teorilere rağmen Ammianus ve Olymiodorus çağdaşları olan tarihçilere göre daha güvenilir ve kaliteli bilgiler vermişlerdir. Olympiodoros, Hunların memleketine elçi olarak gitmiş ve orada gördüğü Hunlar hakkındaki bilgileri bizimle paylaşmıştır. O, Kraton'u Hun olarak tanımlamıştır⁴⁷. Onun tarihinin büyük bir kısmı kayıp olmasına rağmen Photios'un yaptığı alıntılardan Hunların İLlyrikum ve Trakya'ya yaptıkları hücumlardan bahsedildiğini görmek mümkündür⁴⁸.

Aslına bakılırsa ne o devrin tarihçileri ne de kamuoyu kuzey'deki bozkır kavimleri hakkındaki gerçek bilgiler ile fazla ilgilenmemişlerdir. Onların asıl yapmak istediği şey mirasçısı oldukları klasik tarih yazıcılığı hakkında ne kadar bilgili olduklarını ve klasik yazarlar olarak toplumun diğer ferlerinden daha iyi bir eğitim alarak üstün bir durumda olduklarını göstermekten ibarettir. Roma Tarihçilerine göre barbarlar ile aynı seviyede olduklarını düşünmek imkânsız olup, onlar Roma toplumunun bir üyesidirler zira sadece köleler ve barbarlar yabancı kavimlerden olabilirler. Aynı çağda yaşamış ve yazmış olan bütün tarihçilerin yaptıkları Herodotos ve Thukydides'in kaynaklarında gösterdiği gibi Hunları eski antik kaynaklarında gösterilen kavimler olarak adlandırılmaktan ibaret olmuştur.

Romalı tarihçilerin aksine Gotlar, Got kaynaklarındaki eski bir halk hikâyesine dayanarak Hunların kökenini açıklamışlardır. Bunu en iyi yapanlardan biride Iordanes olmuştur⁴⁹. Got dilinde "Haliurunnae" olarak adlandırılan bazı cadıların Got ülkesinden kovulduğunu ve İskit çöllerine sürüldüğünü, burada yaşayan vahşilerin bunlara saldırması sonucunda da Hun ırkının ortaya çıktığını kaydetmiş ve bunların vahşi ve yoksul insanlardan oluştuğunu belirtmiştir.

⁴⁵ Üstün, **Türk Tarihinin Bir Kaynağı**, s.6.

⁴⁶ Thomson, **a.g.e.**, s.22.

⁴⁷ P. Vaczy, "Hunlar Avrupada", Ed: Gyula Nemeth, **Attila ve Hunları**, İstanbul, Anıl Matbaası, 1962, s.108.

⁴⁸ Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.5.

⁴⁹ Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.8.

Iordanes'in kaynakları ne olursa olsun bu hikâyenin Hunların saldırılarından korkan Gotlar tarafından anlatıldığını düşünen bazı kişiler bu hikâyeye şüphe ile bakmışlardır. O dönemin tarihçileri eğitilmiş okurlarına Hunlarla ilgili verdikleri bilgilerde Herodotos ve Thukydides tarafından verilen eski tanınmış adları, kendi dönemlerinde bu kavmin adını sayılamayacak kadar çok değiştirmişlerdir. Okuyucuları rahipler ve din dışı bazı kişiler olan bazı geleneksel tarihçiler ise aksine boş yere yazılar yazarak onların hiçbir şekilde adı duyulmamış *Nebroï*, *Simoi* veya *Neuroi* adlı kavimlere ait olduklarını iddia etmişlerdir. Fakat Malalas ve diğerleri özellikle eğitim seviyesi düşük insanlar için yazanlar, Hunları tanımış ve bilmişlerdir. Onlar bu barbarların ataları ile yaşadıkları devirde etrafa korku salan Hunları da aynı adla çağırarak bir sakınca görmemişlerdir. Bu yüzden de onları yaşadıkları zamanda bilinen adlarıyla tanımlamışlardır.

Malalas, Hunlar hakkında yazdığı pasajda İmparatorlar Lucius Verus ile Carus'un Hunlara karşı savaşırken öldüklerini kaydetmiştir. Hunlarla ilgili bilgi veren ancak yazarı bilinmeyen başka bir kaynak ise Büyük Constantinus'un Danube'yi (Tuna Nehri) geçerek Hunların topraklarını zapt ettiğini yazmaktadır. "*The Huns*" adlı kitabın yazarı Thomson bu gibi bilgilerle hiç bir biçimde güvenilmeyeceğini söylemektedir. Tarihçi Ptolemaeos, Hunların Basternalar ve Rhoxolan'lar arasındaki bölgede yaşadığını, *Chuni*, *Xouvoi* veya *Xouvoi* diye adlandırıldıklarını belirtir⁵⁰. Buna göre Hunların II. yüzyılın başlarında Bug (Aksu) ve Dinyester nehirleri arasında Karadeniz bölgesinde yerleşmiş olduklarını anlatmaktadır. Ancak Thomson'a göre bu bölgede Romalıların dikkatini çekmeden iki yüz yıl nasıl yaşadıkları da merak konusudur. Eğer bu bölgede bulunan halka yakın bir yerde yaşamışlar ise dördüncü yüzyılda birdenbire ortaya çıkışları niye ansızın olmuş gibi bir durumu yansıtsın ki? Ayrıca bu gruplar Hunların ataları iseler Kuban Irmağının kıyısına yerleştiklerinde ilk olarak Gotlar tarafından tanınmış olmaları gerekir. Batı Roma tarihçileri ile Roma yazarları, bu adı *Chunni* veya *Chuni* şeklinde boğuk bir şekilde telaffüz ederlerken, Doğu Roma tarihçileri ise *Ouvvoi* adını tercih etmişlerdir. Ayrıca *Xouvoi* ve *Ouvvoi* kelimeleri birbiri ile örtüşmekte olup "*Hun*" anlamına gelmektedir⁵¹. Çin Yıllıklarında *Hsiung-nu* olarak söylenen ve kavim, halk, topluluk anlamına gelen bu sözcük batı kaynaklarında *Hun* kelimesi ile ifade edilmiş olup, son yıllarda yapılan araştırmalar Avrupa Hunlarının Asya

⁵⁰ Ptolemaeos'un bahsettiği Hunlar Kafkasya'nın batısında Manytsch ile Kuban ırmağının arasına ve Azak Denizi'nin doğu kıyısına yerleştirilmektedir. Hunlar burada Alanlara komşu olarak Don Irmağı ile Maeotis'de yaşamaktadırlar. A. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, TTK Yay., Ankara, 2001, s.15.

⁵¹ Thomson, **a.g.e.**, s.25.

Hunlarının (Hsiung-nu) torunları olduğunu ortaya koymaktadır⁵². Bu arada 363 yılında Hunlar ile Persler ve Bizanslıların karşı karşıya kaldığı gruplar Avrupa'yı istila eden Hunlar olmayıp Kıdarets ya da Kara Hunlar adıyla adlandırılan gruplar olmalıdır⁵³.

1.2 Avrupa Hun Devleti

Asya'nın bağrından kopup gelen ve Avrupa'da kavimler göçünün başlamasına neden olan Hun boyu, Asya'da Büyük Hun Devletini kurmuş ve Çin İmparatorluğuna zor zamanlar yaşatmıştır. Bu milletin bakiyeleri olan ve batıya giderek Kavimler Göçüne sebep olan ve Avrupa'nın etnik çehresinin değişmesine katkı sağlayan Hunlar, Batı Roma'ya büyük zararlar verirlerken Doğu Roma'nın kargaşa içine sürüklenmesine neden olmuşlardır. Bölgede 80 yıllık bir süre zarfında hâkimiyet süren Hunlar, Avrupa'da unutulmayacak izler bıraktıkları gibi Batı Avrasya'nın Türkleşmesinde sebep olmuşlardır. Hunların ardından Sabarlar, Utigurlar, Kutrigurlar ve Avarlar Doğu Avrupa'ya gelmişler ve onları diğer Türk boyları Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler, Oğuzlar ve Kumanlar takip etmişlerdir. Bütün bu Türk boyları, Balkanlarda Türk varlığının yerleşmesine neden olmuşlardır⁵⁴.

Hunlar, Balkaş Gölü'nün güneyinden batıya doğru hareket ederek Sogdiana topraklarını ele geçirdikten sonra 355-365 yılları arasında Alan topraklarını istila etmişlerdir⁵⁵. Hunların 374 yılında İdil Nehri kıyılarında görülmelerinden hemen kısa bir süre sonra Başbuğları Balamir idaresinde Ostrogotların (Doğu Gotları) o bölgede devam eden hâkimiyetlerine son vermeleri ve Ostrogotları hâkimiyetleri altına almaları şu şekilde gerçekleşmiştir: Hunlar, Ostrogotların topraklarına geldiklerinde Ostrogotların hükümdarı Ermanarik'tir ve kendisine bağlı 17 kavmin bağlı bulunduğu büyük bir imparatorluğu yönetmektedir. Hun kuvvetlerinin saldırıları karşısında hiçbir şey yapamayarak yenilen Ermanarik düştüğü durum karşısında intihar ederek hayatına son vermiştir. Bu yenilgi sonrasında Ostrogotlar, Hunlara bağlanarak, onların vasalı bir krallık haline gelmişlerdir. Ostrogotlar kral olarak, kendilerine hükümdar ailesinden Vithimer'i seçmişlerdir.

⁵² Ş. Baştav, **Avrupa Hunları**, s. 598; Bu araştırmalarda bulunan en kuvvetli delile göre; 335-365 yılları arasında Avrupa Hunlarının Alan topraklarını istila etmesini, coğrafi olarak birbirlerinden çok uzakta bulunmalarına rağmen Çin kaynaklarında bu ülkenin Hiung-nular tarafından ele geçirildiği kaydedilirken, Latin yazar Ammianus Marcellinus bu istilayı gerçekleştiren güçlerin Hunlar olduğunu yazmaktadır. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.14.

⁵³ Ligeti, **Avrupa Hunlarının Menşei**, s.25. .

⁵⁴ Baştav, **Avrupa Hunları**, s.597.

⁵⁵ Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.21-25.

Vithimer'in, bağımsız olmak arzusu ile bazı girişimlerde bulunduğunu anlayan Balamir, Vithimer'in akrabası Gensimund'un desteğini alarak Vithimer'e saldırmış, Güney Ukrayna'da bulunan Erak Nehri kıyısında yapılan savaşta mızrağını Vithimer'in alına saplayarak onu öldürmüştür. Bundan sonra tam olarak Hunların hâkimiyeti altına giren Ostrogotlar, Hunların talimatı ile Hunimund'u⁵⁶ kral olarak seçmişlerdir. Ondan sonra Ostrogot hükümdarı Thorismund olmuş, Thorismund'un ölümü ile Ostrogotlar'ın Aman hanedanlığı sona ererken, bu tarihten sonra Ostrogotlar kendilerinde hükümdar seçecek kuvveti bile bulamamışlardır⁵⁷. Bu şekilde batıya doğru başlayan süreç; Hunların 375 yılında Dinyeper kıyılarında ikamet etmekte olan Vizigotlara saldırımları⁵⁸ ile devam etmiştir. Hükümdarları Vithimer'in öldürülmesi sonrasında Ostrogotlar'dan bazıları Vithimer'in oğlu Viderik'i lider olarak seçmişler ve batıya kaçarak Vizigotlara sığınmışlardır Bunun sonucunda Ostrogot savaşçılarını takip eden Balamir ve Hunlar, Vizigotlarla karşı karşıya gelmişlerdir. Vizigot lideri Athanarik, askerleri ile beraber ülkesinin doğu sınırlarına yani Dinyester Nehri'nin dik kıyılarına çekilmiş bir vaziyette beklemeye başlamıştır. Fakat ansızın ortaya çıkan Hunlar, Vizigotlar'ı korkunç bir hezimete uğratarak, Attanarik ve beraberindekiler batıya Karpatlara kaçmıştır (376)⁵⁹. Hunların takibi sonucunda Hunların önünden kaçan kavimler Roma İmparatorluğunun kuzey eyaletlerine sığındıkları gibi bu durum imparatorluğun değişik eyaletlerindeki etnik yapıyı değiştiren sonuçların alınmasına da neden olmuştur⁶⁰. Hunların başlattığı akınlar sonrasında Ostrogot ve Vizigotların Batı Avrupa'ya doğru başlattıkları göçler sonrasında Balkanlar, Pannonia, İtalya, Gallia, İspanya ve Kuzey Afrika barbar kavimlerin istilasına uğramıştır.

Bu büyük göç hareketinin sonucunda Batı Roma İmparatorluğu yıkıldığı gibi kavimlerin yer değiştirmeleri sonucunda Batı Avrupa'ya yerleşen bu kavimler, yeni milletlerin oluşmasına ve yeni devletlerin kurulmasına neden olmuşlardır. Bütün bu hareketlerin başlamasına Hunlar sebep olmuş ve bu hareket tesirleri sebebiyle Orta Çağın başlangıcı olarak görülmüştür⁶¹. Hunlar, 378 yılında Alanlar, Gotlar ve Germanlerden oluşturdukları ordularının yardımı ile Tuna Nehrini

⁵⁶ “Hun ağızlı”, Hunların hâkimiyeti altında bulunan manasına gelmektedir. Bu isim Hunların, Ostrogotlar üzerindeki hâkimiyet ve nüfuzlarını göstermesi açısından önemlidir. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.29.

⁵⁷ H. Aydın, **Bizans Kaynağı Theophanes Confessor'un Kroniğinde Türkler**: 284-813, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2013, s.23.

⁵⁸ Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı**, s.7.

⁵⁹ Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun**, s.30-32.

⁶⁰ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.71.

⁶¹ A. Nimet Kurat, **IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Kavimler Türk Kavimleri ve Devletleri**, TTK Yay., Ankara, 1972, s.18-19.

geçerek Trakya'ya üzerine akınlarına başlarlarken bir diğer Hun grubu Macaristan topraklarına akınlarda bulunmuştur. 378 yılında Vizigotlar ile Doğu Roma İmparatoru Valens (364-378) arasında Edirne'de yapılan savaşta Hun birliklerinin bulunduğu ve impatorluk ordusunun savaşı kaybetmesine neden olduğu söylenmektedir. Zaten Hunlar, 8 Ağustos 378 yılında yapılan Edirne Savaşının asıl nedeni olarak gösterilmektedirler⁶². Priskos, Hunların yirmi yıl gibi bir süre (375-400) ne yaptıkları konusunda tarihçilerin yazılı bir haber vermediklerini, 395 yılında I. Theodosius (379-395)⁶³ zamanında, Roma askeri birliklerinin, Bizans sınırlarını korumakla görevli Got Kralı Alarik ve Vizigotlarla beraber isyan çıkaran Eugenius ile mücadele etmek üzere Alplere çekilmesi, doğu ve Tuna'nın güney sınırlarının korumasız kalması üzerine, Hunların iki koldan harekete geçerek Romalılara kendilerinin çok yakında olduğu gerçeğini hatırlattıklarını söylemektedir. Hunların batı kanadı Tuna'yı aşarak Moesia düzlüklerini zapt ederken, Balkanlar İlyria ve Trakya'daki birçok bölge Hunların sebep olduğu yıkıcı tahribin etkisi altında kalmıştır. Hunların doğu kolu Basık ve Kursık adlı Hun beylerinin komutası altında Kafkaslardan Anadolu'ya geçmiştir. Urfa ve Antiokheia şehirlerini kuşatan Hunlar, Kudüs'e kadar uzanmışlardır (395)⁶⁴. Bu Türklerin Anadolu'da kayıtlara geçen ilk gelişleri olmalıdır ki bunu Efraim adlı bir rahip kayıtlara geçirmiştir.

400 yılına doğru Hun kuvvetlerinin batı kolunun lideri olan Uldız ile Hun baskısı gittikçe artmaya başlamıştır ve Uldız gelecekteki Hun dış siyasetinin esasını meydana getirecek olan politikaya uygun bir şekilde hareket etmiştir, bu politikaya göre Batı Roma ile iyi ilişkiler geliştirilirken, Doğu Roma yani Bizans daima baskı altında tutulacaktır. Batı Roma ile ilişkilerin dostça tutulması her ikisininde ortak düşmanı olan barbar kavimlere karşı izlenen politika gereği

⁶² Hunların baskısı ile Tuna Nehrini geçerek Bizans İmparatorluğuna ait topraklarda kendilerine güvenli yer arayan Fritigern liderliğindeki Batı Gotları (Vizigotlar), İmparator Valens'den kendilerine yardım etmesini istemişlerdir. İmparator Valens, İmparatorluk ordusunda görev almaları karşılığında 200.000 Got'u İmparatorluk topraklarına yerleştirmiştir. Fakat kendilerine verilen vaatlerin yerine getirilmediğini gören ve Romalı komutanlar tarafından çok kötü muamele ile karşılaşan Gotlar, 377 yılında isyan ederek, ayaklanmışlar, Trakya'yı baştan aşağıya yağmalamışlardır. Doğu Roma İmparatoru Valens, doğu seferini yarıda bırakarak geri gelmiş ve Edirne yakınlarında Gotlar ile savaşmıştır. Mücadele sonunda Valens ölürken Roma ordusu büyük bir bozguna uğramıştır. Armanarik ile beraber Transilvanya bölgesine çekilerek orada yaşamayı tercih etmişlerdir. Aydın, **a.g.t.**, s.25.

⁶³ Roma İmparatoru, Gratian'ın ölümü üzerine imparator olmuştur. C. Freeman, **Mısır, Yunan ve Roma**, Çev., Suat Kemal Angı, Dost Kitapevi Yay., Ankara, 2005, s. 589; Theodosius, orduda disiplini arttırarak Gotları kontrol altına almaya ve İmparatorluk topraklarının dışına atmaya çalışmışsa da yorgun Roma birlikleri yüzünden başarılı olamamış, Gotlar'la anlaşma yoluna gitmiştir. Alatheus ve Saphrax yönetimindeki Doğu Gotları ile Hun-Alan kuvvetlerinin Pannonia ve Moesia'nın üst bölgelerine, Batı Gotları'nın ise Moesia'nın alt bölgelerine yerleşmesine izin vermiştir. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.34.

⁶³ Aydın, **a.g.t.**, s.23.

⁶⁴ Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı**, s.8.

Batı Roma ile dost kalınmasını gerekli kılıyordu. Uldız, Karpatların ötesinde kalan toprakları ele geçirmek maksadı ile o bölgeye doğru harekâta başlamıştır. 401 yılları civarında gerçekleşen bu akınlar sonucunda Tuna ve Tsia ırmakları arasındaki bereketli topraklar, Hunların hâkimiyeti altına alındığı gibi bu topraklarda yaşayan kavimler Roma İmparatorluğu topraklarına kaçmışlar ve böylece ikinci kavimler göçünü başlatmışlardır⁶⁵.

Uldız, Tuna bölgesinde oturan Sarmatlar, Markomanlar ve diğer kavimlere saldırarak onların topraklarını ele geçirmeye başlayınca (401), Silezya'daki topraklarını terk eden Vandallar ve Vizigotlar Hunlardan kaçarak İtalya topraklarına girmişlerdir. Alarik'in liderliğindeki bu Got tehlikesi Stilicho tarafından güçlükle önlenebilmiştir (402). Bu arada Kuadlar'ı ve diğer kavimleri idaresi altında toplayan Radagais, İtalya'ya karşı saldırıya geçmiş, Roma'yı ve Stilico'yu bu tehlikeden Uldız idaresindeki Hun ordusu kurtarmayı başarmıştır (406)⁶⁶. Bu dönemle ilgili bilgileri tezimizin konusunu teşkil eden tarihçi Zosimus'un kitabında bulabilmekteyiz.

Bu dönemde Hunların, birleşik bir Hun devleti idaresi altında bulunduğunu söylemek biraz zordur, daha ziyade boyların hâkim olduğu bir yapıdan söz etmek daha doğru olacaktır. Batı kolunun Uldız'ın idaresinde bulunduğu görülmektedir. Buna karşı çok sayıda Hunun, Büyük kağan olarak adlandırılan Karoton'un hâkimiyetinde Don Irmağı ve havalisinde yaşadığı anlaşılmaktadır⁶⁷. Bu konuyla ilgili tarihi kayıtlara Olympiodoros'un bu bölgeye yaptığı elçilik vazifesi dolayısıyla yaptıklarını kayıt altına alması neticesinde ulaşmaktayız⁶⁸. Uldız, Hun dış politikasına **“güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar her yeri hâkimiyetim altına alırım”** ilkesini yerleştirmiş ve bunun için çabalamıştır. Gotların 405 yılında Roma'ya karşı yaptıkları seferde Stilicho'ya yardım etmiş ve Roma'nın kurtulmasını sağlamıştır. Uldız, Gotlardan oluşan paralı askerleri ile Konstantinopolis'e giderek başkenti talan eden, fakat halkın isyanı sonucunda yurduna kaçan Gainas adlı eşkiyayı, Tuna'nın kuzeyinde ani bir saldırı ile ağır bir yenilgiye

⁶⁵ Baştav, **a.g.m.**, s.601.

⁶⁶ Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı**, s.10.

⁶⁷ Baştav, **a.g.m.**, s.601.

⁶⁸ Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı**, s.10.

uğratmış, Gainas'ın kafasını keserek Bizans'a, İmparator Arcadius'a hediye olarak yollamıştır (401)⁶⁹.

Aynı Uldız, Arcadius'un ölümü sonrasında çocuk yaşta II. Theodosius (408-450)'un tahta oturduğunu görerek, 408 yılında Doğu Roma İmparatorluğuna saldırarak tarihçilerinde kaydettiği gibi aşırı isteklerde bulunmuş fakat başarılı olamamıştır. II. Theodosius, Hun ve diğer kavimlerin yarattığı tehlikeden korunmak amacıyla önce Tuna bölgesindeki mevzileri sağlamlaştırmış, 412 yılında Tuna'da yeni bir donanmayı hazırlarken, eski gemileri onarmış böylece Tuna sınırlarının güvenliğini sağlamıştır. Başkent Konstantinopolis'i korumak amacıyla yeni bir sur yaptırmıştır ki bu surlar bin yıldan daha fazla bir süre Bizans İmparatorluğunu koruyacaktır (413)⁷⁰.

Tarihler 422 yılını gösterdiğinde Hunların başında Rua bulunurken kardeşleri Aybars ve Oktar kanat eliğ'leri olarak görev yapmışlardır. Bu dönemle ilgili tarihçi Priskos'un eseri çok büyük önem arz etmektedir. Bununla beraber eserinin bazı bölümleri kayıp olduğundan pek çok olay karanlıkta kalmıştır⁷¹. Rua'nın hâkimiyet devrinde Orta Tuna boyu ve Tisa havzalarının tamamıyla Hunların hâkimiyetine girdiği, Germen, Sarmat ve Slav kabilelerinden bazılarının Hun hâkimiyetini kabul ettiği görüşünden hareket edersek V. yüzyıl ortalarında Hunların Orta Avrupa'dan başlayarak Doğu Avrupa'ya doğru bir Hun konfederasyonu kurduğunu kabul etmemiz gerekir⁷². Rua 422 yılında Balkan seferine çıkmış ve Doğu Roma'yı vergiye bağladığı⁷³ gibi daha önce Hunların yanında yetişen Aetius'un yardım istemesi üzerine Batı Roma İmparatorluğuna yardım amacıyla İtalya'ya sefer yapmış ve bunun karşılığında yüklü bir savaş tazminatı almıştır. Yukarıda anlatılanlardan da görüleceği üzere Roma İmparatorluğunun her iki tarafı da Hun liderinin baskısı altında bulunmaktadır. Rua, istediği devlete savaş açıp onları vergiye bağlayabildiği gibi imparatorluğun batı kanadının iç işlerine karışabilmekte ve gerekli

⁶⁹ Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun**, s.46.

⁷⁰ Bu surlar, Theodosius veya Anthemik adıyla bilinmektedir. A.Ahmetbeyoğlu, **Eski Türk Tarihi**, Yeditepe Yay., İstanbul, 2014, s.165.

⁷¹ Baştav, **a.g.m.**, s.615.

⁷² Kurat, **a.g.e.**, s.20.

⁷³ Rua, Hun kuvvetleri karşısında hiç bir varlık gösteremeyen Doğu Roma imparatorluğunu 350 Libre altın değerinde yıllık vergiye bağlamıştır. Libre; Romalıların kullandığı ve yaklaşık olarak 453.5 gr. karşılığında olan bir ağırlık ölçüsü birimdir. Burada bahsedilen 350 Librenin karşılığı ise 158 kg.'a denk gelmektedir. Aydın, **a.g.t.**, s.29.

düzenlemelerin kendi isteği doğrultusunda yapılmasını sağlamaktadır. Aetius, Hunların yardımı ile 432 yılında istediği eski mevkiyi elde edebilmiştir⁷⁴.

Rua'nın 433 veya 434 yıllarında ölümü sonrasında Attila ve kardeşi Bleda iktidara gelmişlerdir. Attila ve kardeşinin nasıl büyük bir güce erişmiş olduklarını anlamak için Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius'a kabul ettirdikleri ve 434 yılında imzalanan “*Margus Antlaşmasına*” bakmak yeterli olacaktır⁷⁵. Avrupa Hun hükümdarı Attila zamanında Hun devletinin merkezi Orta Tuna bölgesinde bulunmakta idi. Ostrogotlar ve Gepidlerde dâhil olmak üzere birçok kavim Hunların hâkimiyetini kabul etmiştir. Bunlar arasında Alamann, Burgund ve Ripuar Frankları da bulunmaktadır. Hatta Tarihçi Priskos'unda belirttiği gibi Hun hâkimiyeti Okyanus adalarına kadar uzanmış bulunmaktaydı. Atilla aynı zamanda Macaristan ve Güney Rusya bozkırlarında yerleşmiş bulunan Sorosguslar ve Agaçeriler gibi birçok Türk boyuna da hâkimiyetini kabul ettirmiştir⁷⁶. Hun devleti 435 ve 440 yılları arasında Roma İmparatorluğuna karşı fazla akınlarda bulunmamış genellikle bir sulh dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde Batı ve Doğu Roma Afrika'da vuku bulan isyanlar ve doğudaki İran saldırıları nedeniyle ülkenin kuzey sınırlarını savunmasız bırakmıştır. Attila imparatorluğun bu karışık durumundan faydalanarak Margus Antlaşmasına uyulmadığı bahanesiyle Doğu Roma'ya karşı I. Balkan seferini başlatmıştır.

Bu seferin sonucunda Tuna Limesi⁷⁷ yıkılmış, Balkanlar'daki şehirler Margus, Viminacium, Singidunum⁷⁸, Sirmium⁷⁹ ve Niş Hunların eline geçerken, Balkanlar'da askeri

⁷⁴ Ahmetbeyoğlu, **Greks Seyyahı**, s.11.

⁷⁵ Günümüzde Orasje-Dobruca şehrinde, Plinthis başkanlığındaki Bizans elçilik heyeti ile yapılan barış antlaşmasının maddeleri şu şekilde sıralanmaktadır.

A- Esir edilmiş Romalılarla ve daha önce Roma'ya kaçmış birçokları ile birlikte, Hunlardan kaçacaklar da Roma sınırlarına kabul edilmeyecektir.

B- Romalı mülteciler ve esir alınmış olanların her biri için 8 altın kurtarma ücreti ödenecek, ancak bu fidyeyi verdikten sonra esirler geri dönebileceklerdir.

C- Romalılar, Hunların hâkimiyeti altında bulunan kabilelerle ortaklık yapmayacaklardır.

D- Ticaret yapmak için eşit şartlar içinde bir araya gelinecektir.

E- Romalılar ve Hunlar emniyet içerisinde olacaklardır.

F- Yapılan antlaşma devamlı olacak ve bu antlaşmaya riayet edilecektir.

G- Romalılar tarafından Hun kralına daha önce 300 Libre altın (yaklaşık 318 kilogram) olarak ödenen vergi yerine 700 Libre altın (318 kilogram) ödenecektir. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.61.

⁷⁶ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.63-76.

⁷⁷ *Limes*: Bizans İmparatorluğunda yabancı kavimlerin saldırıları karşısında Balkanlarda oluşturulan müstahkem mevkiiler. Bu bölgelerde garnizonlara yerleştirilmiş olan ve *limitanei* adlı verilen sınır ordusu, imparatorluğun sınırlarını korumakla görevlendirilmiştir. G. Ostrgorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Çev., Fikret Işıltan, Ankara 1998, s.40.

bakımdan önemli yollar Hunların kontrolü altına alınmıştır⁸⁰. Bu sıralarda 445 yılında Attila'nın kardeşi Bleda ölmüştür. Bleda'nın ölümü Hun tarihinde pek aydınlatılamamış olaylardan biri olarak kabul edilmektedir⁸¹. Bu dönemden sonra Attila bütün Hun boylarını birleştirerek Avrupa Hun devletinin başına geçmiş ve İdil ile Ren nehirleri arasındaki kavimleri hâkimiyeti altına almıştır. Hun Devletinin boylarının bir araya gelmesinden oluşan bir konfederasyon olduğu ve hâkim unsurunda Hunlar olduğu gerçeği açık bir şekilde gözükmemektedir⁸². Attila gücünün zirvesinde olduğu yıllarda Doğu Roma'nın barış şartlarını yerine getirmediğini öne sürerek ikinci Balkan seferine çıkarak (447) Tuna'yı geçip Balkanları istila etmiş⁸³ ve Konstantinopolis yakınlarına kadar gelmiştir. II. Theodosius, senatör Anatolius'u Attila'nın yanına göndererek barışı âdeti dilenmek zorunda kalmış, yapılan görüşmeler sonucunda Hunlar ve Doğu Romalılar arasında *Anatolius Barışı* imzalanmıştır⁸⁴. Attila'nın Doğu Roma ve Batı Roma İmparatorlukları üstünde kurduğu baskının çok ağır olduğunu ve Roma tarafından kendisine gönderilen elçilere çok kötü davrandığını ve isteklerini kabul ettirmek için onları korkuttuğunu, Romalı tarihçiler yazmaktadırlar. 449 yılında Attila'ya giden elçilik heyetinde bulunan Priskos, Attila ile ilgili olarak çok değerli kayıtlar tutmuştur⁸⁵.

Doğu Roma, Attila ile barış yapmış ve vergiye bağlanmıştır. Attila bundan sonra Batı Roma ile ilgilenmeye başlamış ve III. Valentinianus'un kız kardeşi Honoria'nın⁸⁶ kendisinden

⁷⁸ Günümüzde Belgrad Şehri. Aydın, **a.g.t.**, s.33.

⁷⁹ Eski Yugoslavya'da "Sermska Mitrovica" civarında bulunan kent, günümüzde ise Sırbistan toprakları içinde yer alır. Aydın, **a.g.t.**, s.33.

⁸⁰ Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı**, s.13.

⁸¹ Başta, **a.g.m.**, s.617.

⁸² Kurat, **a.g.e.**, s.21.

⁸³ Ostrogot Kralı Valamir ve Gepid Kralı Ardarik'in askeri kuvvetleri ile takviye edilmiş Hun ordusu, Serdica (Sofya), Philipposopolis (Filibe), şehirlerini zapt etmiş, Adrianopolis'i (Edirne) kuşatmıştır. Bundan sonra İstanbul'u kuşatmak üzere ilerleyişini sürdürerek Athyras'ta (Büyük Çekmece) karargâhını kurmuştur. Hunlar ve Bizanslılar arasında yapılan görüşmeler sonucunda *Anatolius Barış* antlaşması imzalanmıştır. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.71.

⁸⁴ Hunlar ve Bizanslılar arasında yapılan *Anatolius Barışının* maddeleri şunlardır:

A- Kaçaklar derhal Hunlara iade edilecektir.

B- Geçmiş vergiler karşılığında 6000 Libre (yaklaşık 2 ton 722 kilogram) Hunlara ödenecektir.

C- Hunlara ödenen yıllık vergi 2100 Libre altına (953 kilogram) çıkarılacaktır.

D- Parasını ödemediği takdirde esir sahibine iade edilecektir. 5- Romalılar, Hun ülkesinden kendi tarafına kaçanları bir daha kabul etmeyecektir. Görüldüğü gibi Anatolius Barışı ile Bizanslıların Hunlara ödemek zorunda kaldığı yıllık vergi neredeyse üç katına çıkmıştır. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.72.

⁸⁵ Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı**, s.14.

⁸⁶ İmparator III. Valentinianus'un kız kardeşi Honoria Attila'ya nişan yüzüğü göndererek onunla evlenmek istediğini söylemiştir. Attila'da, Honoria'nın hissesine düşen toprakların çeyiz olarak kendisine verilmesini istemiş ve bu topraklarda hak iddia etmiştir. Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı**, s.14.

yardım istemesini bahane ederek 451 yılında Orta Macaristan'dan harekete geçmiş, Ren Nehrini aşarak Gallia topraklarına girmiştir. Aetius komutasındaki Batı Roma ordusu da Gallia'da hızla kuzeye yönelerek Attila'nın bulunduğu Aurelianum'a⁸⁷ gelmiştir. Fakat savaş burada değil de Attila'nın kendi savaş taktiğine daha uygun gördüğü Katalaunum (Campus Mauriacus)/Katalonya sahasında gerçekleşmiştir. Attila'nın ordusu Türk, Slav ve Germen kavimlerinden oluşmuştu ve askerlerinin sayısı da 200.000 kadardı. Romalılar ile Katalaunum (Katolonya Savaşı, 20 Haziran 451) civarında yapılan savaşın galibinin kim olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, Attila bu savaştan istediği neticeleri elde etmiştir. Roma ordusunu meydana getiren Vizigotlar, Franklar ve Germen kavimlerini dağıttığı gibi Roma'ya asker sağlayan Gallialıları da yenilgiye uğratarak Roma'nın asker ihtiyacını karşılamasının önüne geçmiştir. Ayrıca bir yıl dolmadan İtalya seferine çıkarak Romalıları hazırlıksız yakalamıştır⁸⁸.

Attila, 452 yılı baharında büyük bir ordu ile *Pannonia*'dan⁸⁹ İtalya'ya doğru harekete geçerek, *Iulia Alplerini* aşmış ve Venedik düzlüğüne geldikten sonra burada bulunan *Aquileia*⁹⁰ Kalesini zapt etmiştir. Bundan sonra Po Ovasını geçerek Aemilia Bölgesini işgal etmiş ve Batı Roma'nın o devirdeki başkenti *Ravenna*⁹¹'yi tehdit etmeye başlamıştır. Roma'yı bu durumdan ancak Papa I. Leon kurtarabilmiştir. Attila'ya yalvaran ve bütün Hristiyanlar ve imparator adına bağışlanmalarını isteyen Papayı geri çevirmeyen Attila, onun ağzından Roma'nın teslim olduğunu işitmiş, Batı Roma'ya diz çöktürmüştür⁹².

Attila zafer kazanmış bir şekilde Roma seferinden dönerken, aynı Doğu Roma gibi, Batı Roma İmparatorluğu'nu da hâkimiyeti altına almıştır. Bundan sonra hedefinde *dünya hâkimiyetini* gerçekleştirmek amacıyla yapmayı düşündüğü Sasani seferi vardır. Fakat bunu gerçekleştirmeye ömrü kâfi gelmemiş, evlendiği gün burun kanaması geçirerek ölmüştür (453)⁹³.

Türk ve dünya tarihinin tarihinin en büyük şahsiyetlerinden biri olan, sahip olduğu siyasi ve askeri deha, düşmanları da dâhil olmak üzere herkes tarafından kabul gören, Attila'nın

⁸⁷ Bugünkü Orleans. Aydın, **a.g.t.**, s.37.

⁸⁸ Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun**, s.101.

⁸⁹ Batı Macaristan toprakları. Aydın, **a.g.t.**, s.37.

⁹⁰ Bugünkü İtalya'nın kuzeydoğusunda bulunan bir kıyı kenti Orta Avrupa ve Akdeniz arasında yapılmakta olan ticaretin kilit noktasında bulunmaktadır. C. Kelly, **Attila, Hunlar ve Roma İmparatorluğunun Çöküşü**, Çev., Turhan Kaçar, Turkuvaaz Matbaacılık, İstanbul, 2011, s.250.

⁹¹ Kuzeydoğu İtalya'da bulunan bir kıyı kenti. Aydın, **a.g.t.**, s.37.

⁹² Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.102-104.

⁹³ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 82.

ölümünün ardından oğulları İlek, Dengizik ve İrnek babalarının seviyesine hiç bir zaman ulaşamamışlardır. Onların idaresi zamanında Hunlara tabii olan kavimler istiklallerini kazanmak uğruna isyanlar çıkararak silaha sarılmışlardır, bu arada kardeşler arasındaki taht kavgası da devletteki çözölmeyi kolaylaştırmıştır. Hun birliğı bozulmuş ve Hun büyükleri Attila'nın yerine geçen oğlu İlek'i tanımak istememişlerdir. İlek, Gepid kralı Ardarik ile yapılan savaş sonucunda ölmüş (454), Dengizik ve İrnek, Karadeniz'in kuzeyindeki Pontus bozkırlarına çekilmişlerdir. 469 yılında Dengizik Doğı Roma'ya karşı açtığı sefer sonucunda idam edilerek öldürölmüştür. Attila'nın bir diğör oğlu İlek ise bütün bunlardan sonra kendisine bağılı kütlelerle kuzeybatı Karadeniz sahasına çekilmiş ve oradaki kütlelerle birleşip Türk-Bulgar devletini kurmuştur⁹⁴. Yüzyıl gibi bir süre Avrupa'da büyük bir devlet kuran bu Türk boyu tarihin sayfalarına gömölmesine rağmen, kendisinden sonra Doğı Avrupa'ya Türk boylarının gelmesine yol açmıştır⁹⁵.

1.3 Sabarlar (Sabirler)

M.S. 5 ve 6. yüzyıllarda, Batı Sibiry ve Kafkasların kuzey bölgelerinde mühim tarihi rol oynadığı düşünölen Sabarlar'ın Türk olduğı konusunda neredeyse bilim adamları hemfikirdir. Ne yazık ki Sabarlarla ilgili dağılık bilgileri çeşitli yabancı kaynaklardan elde etmekteyiz. Sabarların isimleri Bizans kaynaklarında Sabar, Sabeir, Saber, Sabir ve Savir olarak yer alırken; Ermeni, Süryani ve İslam kaynaklarında ise Svar, Sbar, Sabir, Savir, Sabir, Sibir ve Sebir olarak geçmektedir⁹⁶. Sapor veya Sabar ismini inceleyen bilim adamlarından G. Nemeth, kelimenin sap-kökünden türediğini Sab+ ar şeklinde olup, *sapan*, *yol değıştiren*, *serbest*, *başiboş kalan*, *serbest* anlamına geldiğini ileri sürmektedir. Zekiyev ise tıpkı Bulgarların isminde olduğı gibi sonda yer alan -er, -ar ekinin halkı belirttiğini söylemekte ve Şub/ar, Su/ar kelimesinin “*su halkı*, *ırmak kenarındaki insanlar*” anlamına geldiğini anlatmaya çalışmıştır. G.N. Potanın kelimenin Moğolca “subra” (dağ kurdu) veya efsanevi köpek “Siber”den geldiğini öne sürerken, N.A. Abramov kelimenin Türkçe “sıyırmak” (temizlenmek, arınmak) anlamından geldiğini öne sürmü ancak açıklamaları tatmin edici bulunmamıştır. Doğı Avrupa'nın bu gizemli halkıyla ilgili olarak yaptığı çalışmalarla tanınan O. Karatay ise “Su+ ar” yani “kutlu insanlar” anlamına geldiğini

⁹⁴ Ahmetbeyoğılu, **Grekk Seyyahı**, s.18.

⁹⁵ Kurat, **a.g.e.**, s.22.

⁹⁶ Kafesoğılu, **a.g.e.**, s.151.

söyleyerek en mantıklı açıklamayı yapmıştır⁹⁷. Ayrıca Sabarlara ait şahıs adlarını incelendiğinde bunların Türkçe olduğu görülmektedir: Balak, İlgi-er, Boarik veya Buğarik gibi⁹⁸.

Sabarların, asıl yurtlarının Tanrı Dağlarının batısında yer alan İli Nehri sahası olduğundan hareketle onların Asya Hunlarına bağlı topluluklardan biri olduğu ve ana kütleden ayrılarak batıya geldiklerini düşünmek mantıklı olacaktır. Sabarlar ile ilgili bilgilere ilk olarak Bizans tarihçisi Priskos'un eserinde rastlamaktayız⁹⁹. Priskos, Avarların baskısı sonucunda yurtlarından ayrılan Sabarların, Kazakistan bozkırlarının güney kısımlarına (Ural/Yayık-Altay dağları arasındaki düzlükler) geldiğini, burada bulunan Saragur, Urog (Ogur) ve Onogur'ları batıya sürerek, Topol ve İçim Irmakları çevresine yerleştiğini söylemektedir¹⁰⁰. Batı Sibirya kavimleri arasında görülen bu büyük kıyım ve geniş ölçüdeki göç hadisesinin 461-465 tarihleri arasında olduğu kabul edilmektedir. Bu bölgede yarım asır kaldıktan sonra tekrar harekete geçen Sabarlar, Onogurlar ve Macarları batıya itmek suretiyle İdil ve Don nehirleri arasındaki bölgeye ve Kafkasların kuzeyindeki Kuban Nehri boyuna yerleşmişlerdir (515). İşte tam bu noktada Sabarlar, Bizans ve Sasani devletleriyle komşu olmuş ve onlarla temas kurmuşlardır¹⁰¹.

Sabarların, Kafkasya'nın kuzeyindeki siyasi gelişmelere müdahale ederek Doğu Avrupa tarihinde önemli rol oynamaya başlamaları 515 yılından sonra olmuştur. Bölgede İran ve Bizans devletlerinin hâkimiyet kurmak amacıyla yaptıkları mücadeleye Sabarların'da katıldığını görmekteyiz. Savaşçı yetenekleri, kalabalık orduları ve yüksek harp tekniklerine sahip olan Sabarlar iki devlet açısından da vazgeçilmez müttefik konumunda idiler¹⁰². Sabarlar ilk

⁹⁷ Umut Üren, "Suvarlar", **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed: O. Karatay-S. Acar, Kitabevi Matbaası, İstanbul, 2013, s.190.

⁹⁸ Ahmetbeyoğlu, **Eski Türk Tarihi**, s.269.

⁹⁹ Priskos'un dışında 6. yüzyıl tarihçisi Prokopios ve 10. yüzyıl tarihçilerinden C. Porphyrogenetos'da yazdıkları eserlerde Sabarların göç hadisesini anlatmışlardır. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.152.

¹⁰⁰ Batı Sibirya halkları üzerinde araştırma yapan S. Patkanoff'un, Vogullar, Ostiyaklar ve İrtiş Tatarları üzerine yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre; Sabarların Tobolsk bölgesinde yaşarken Ob, Tura, İrtiş boyları üzerinde çok üstün kültürleri olduğunu ve son derece etkili olduklarını ve yüzyıllarca sürececek derin tesirler bıraktıklarını söylemektedir. Bölgede Subar, Saber, Soper, Sibir, Savri isimli yer ve kale adlarının çokluğu ile Ay-subar, Kün-sabar isimlerine rastlanılmakta, Tobolsk ahalisi, yaşadıkları bölgenin eski sakinlerinin isimlerini Sybyr, Syvyr olduklarını söylemektedirler. Bu bölgede yıllar sonra kurulacak olan Sibir Hanlığının (16.asır) başkentinin Sibir olması ve Rusya'daki geniş bir coğrafyanın *Sibirya* olarak adlandırılması onların ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.152; Üren, **Suvarlar**, s.201.

¹⁰¹ Aydın, **a.g.t.**, s.45.

¹⁰² Üren, **Suvarlar**, s.201; Malalas, Sabarların bir sefer sırasında yüz bin asker temin edebildiklerini söylemiştir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Chronicles of John Malalas**, Australian Association for Byzantine Studies vol. 4, Melbourne, 1986, s.249; Prokopios, Sabarların şimdiye kadar hiç kimsenin görmediği savaş makinalarına sahip olduklarını anlatarak, bu aletleri icat eden Sabarların yüksek dehasına dikkat çekmiştir. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.153.

akınlarını, Sasaniler ile müttefik olarak Bizans topraklarına gerçekleştirmiş, saldırılar düzenlemişlerdir (515). Yine İranlılar ile beraber bir sene sonra hükümdarları Balak idaresinde yaptıkları akınlarla Ermeni ve Anadolu topraklarına saldırmışlar ve bugünkü Kayseri, Ankara ve Konya civarına kadar gelerek, büyük hasara sebep olmuşlardır, Öyle ki onların sebep olduğu zayıat sonrasında İmparator Anastasius, o bölgenin ahalisini üç yıl vergiden muaf tutmuştur¹⁰³. Bu akınlar sırasında Sabarlar'ın kullanmış olduğu askeri teçhizatlar, Bizanslılar ve İranlıların dikkatini çekmiş olmalıdır, öyle ki Prokopios yazdığı eserde bu durumdan övgüyle bahsetmiştir¹⁰⁴. Yine bu tarihlerde Bizans ve Sasani savaşı sırasında Sabar önderlerinde biri olan Zilgbi'nin hem İranlılarla hem de Bizanslılarla müttefik olarak iki tarafı birden idare ettiğini, Bizans imparatoru Iustinus (518-527)'dan gelen hediyeleri kabul ederek onun önerisine sıcak bakarken, Sasanilere 20.000 kişilik bir ordu yolladığı bilinmektedir. Sasani hükümdarı Kavad (488-531), bu durumu öğrenince Zilgbi ve adamlarını öldürmüştür (522)¹⁰⁵. Bu durum bize Sabarlar'ın iki devlet açısından da nasıl değerli görüldüğü konusunda bilgi verdiği gibi, Sabarlar'da merkezi idarenin olmadığını, dağınık boylar halinde yaşadıklarını ve her boyun farklı lideri olduğunu göstermektedir¹⁰⁶. Balak'ın 520 yılında ölümü üzerine onun yerine geçen eşi Boarık, Sabarların idaresini eline almıştır. Baorık, sadece idareciliği ile değil aynı zamanda savaşçılığı ve güzelliği ile meşhur bir Türk kraliçesi idi ve 100.000 kişilik Sabar ordusunu kumanda etmekteydi¹⁰⁷. Bizans İmparatoru Iustinianus (527-565), yıllar süren Bizans-Sasani savaşlarında Boarık idaresindeki Sabarların kendi saflarında yer almasının doğru olacağını düşünmüş ve onlarla ittifak yaparak Boarık'a çeşitli hediyeler göndermiştir (525). Fakat diğer Sabar boy beylerinden olan Styrax (Turak) ve Glones (Glon), Bizans arazisine saldırınca Boarık onlarla mücadele ederek Styrax'ı esir almış, zincire vurarak Bizans başkentine imparatora yollamıştır. Glon ise savaşta ölmüştür¹⁰⁸. 530 yılına gelindiğinde Sabarlar, bu defa Sasaniler ile ittifak kurarak Bizans topraklarına saldırmışlardır. 3000 kişilik Sabar kuvveti, İranlılarla birlikte Malatya kuşatmasına katılmış, fakat daha sonra onlardan ayrılarak Halep'e kadar gitmiş ve Antiokheia civarındaki bazı bölgeleri yağmalamışlardır. 531 yılında Bizans ile Sasani Devletleri

¹⁰³ O. Karatay, '' Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi'', **TDİD**, C.X,S.1,İzmir, 2010, s.107.

¹⁰⁴ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.153.

¹⁰⁵ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.234-235.

¹⁰⁶ Karatay, **Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi**, s.107.

¹⁰⁷ Ahmetbeyoğlu, **Eski Türk Tarihi**, s.271.

¹⁰⁸ Styrax ve Glon adlı komutanların, Azak kıyısında Mogyer idaresindeki Hunlardan olduğunu söylemektedir. Karatay, **Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi**, s.107.

arasında gerçekleşen “Edebi Barış” antlaşması, bu iki devlet arasındaki savaşı sona erdirdiği gibi Sabarların’da işsiz kalmasına yol açmıştır. Bu tarihten sonraki yirmi yıl içinde Sabarlar hakkında kaynaklarda pek fazla bilgiye rastlanmamaktadır. Bizans’la ittifak yapan Sabarlar gittikçe zayıflamış ve Sasani hükümdarı Şehinşah Anuşirvan (531-579) zamanında Sasaniler, Kafkasya’daki savaşlarda Sabarlar’a büyük kayıplar verdirmişlerdir (545). Askeri bir güç olmaktan çıkan Sabarlar, 557 yılında Avarlar’dan yedikleri ağır bir darbe sonucunda tamamen dağılmışlar, sahip oldukları Sabar sahası Karadeniz’e ulaşan Göktürkler’in¹⁰⁹ batı kanadının hâkimiyeti altına girerken, Güney Kafkasya’daki yurtları ise Bizanslılar tarafından işgal edilmiştir¹¹⁰. Avarları kovalayan Göktürklerin, Kafkasların kuzeyinde tam olarak hâkimiyet kurmasından sonra Sabar boy birliğinin dağıldığı ve Sabar adının yavaş yavaş unutulduğu, Hazar etnosunun yükselişe geçtiği görülmektedir. Tarihçiler Sabar’ın çöküşü ile Hazarların yükselişini bir süreklilik ilişkisi içinde görmekte ve bu iki halkı birbirine bağlamaktadırlar. Hazar boyu olarak bilinen ve Hazar’ın esas kütlesini teşkil eden Belencer ile Semenderlerin aslında Sabar boylarından olduğu bilinmektedir¹¹¹.

1.4 Avarlar

558- 805 yılları arasında Orta Avrupa ve Balkanlara hâkim olarak, Avrupa siyasetine yön veren Avarların kimliği meselesi konusunda bilim adamları arasında tam bir fikir birliği sağlanamamış olsa da Avrupa Avar Hakanlığının kurucularının Türk oldukları kesinlik kazanmış bulunmaktadır. Avarların menşei konusundaki kafa karışıklığı, onların Türk ya da Moğol’mu olduğu sorusu uzun yıllar tarihçileri ve dilbilimcileri uğraştırmıştır. Kaynakların yetersiz oluşunun yanı sıra Bizanslı tarihçi Theophilaktos Simokattes’in, Göktürkler tarafından yıkılan Juan- Juan Devleti bakiyelerinden 20.000 kişilik bir kütlenin batıya göçtüğünü ve 558 yılında Bizans’a elçi göndererek, yerleşmek için toprak istediklerini belirterek onları *sahte Avarlar* olarak nitelendirmesi durumu daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Türkistan’dan batıya yönelerek Avrupa içlerine kadar ilerleyen Avarların, *Asya Avarları* olarak adlandırılan Juan-Juanlar ile aynı

¹⁰⁹ VI.ve VIII. yüzyıllar arasında, Mançurya’dan Karadeniz’e kadar uzanan geniş coğrafyada hüküm sürmüş bir Türk devletidir. Tarihte ilk defa Göktürkler, *Türk* adını resmi devlet adı olarak kullanmışlardır. 552 yılında kurulan Göktürk Devleti, doğuda Kuzey Çin üzerinde büyük baskı kurarken batıda Akhun Devletini ortadan kaldırmış, o zamanki ticaret yolu üzerinde yani doğuyu batıya bağlayan tarihi ipek yolunu ele geçirerek dünya ticaretinde söz sahibi olmuştur. A. Taşağıl, **Gök-Türkler I**, TTK. Yay., Ankara, 2003, s.VII.

¹¹⁰ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.153.

¹¹¹ VII. Constantinus Porphyrogenetos, Hazarlar ile Sabarların aynı olduğunu kabul etmiştir. Karatay, **Suvarlar: Doğu Avrupa’nın Esrarengiz Kavmi**, s.108.

kabul edilmesine ve Asya Avarlarının Moğol asıllı olmasından dolayı Avarlarında doğal olarak Moğol kabul edilmesi gerektiği gibi bir sonuca ulaşılmıştır¹¹². Bütün bunlara rağmen tarihçi Priskos'un (5.yy. ortaları) Juan- Juan hâkimiyetinin Türkistan'da çöküşünden yüz sene evvel Batı Sibirya'da *Avar* adıyla bilinen bir kavimden bahsetmesi (461-465), başka bir kaynak Zakharias Rhetor'ın (550 yıllarında) doğuda Moğolistan'da yaşanan olaylardan çok önce batıda bulunan bir *Abar* topluluğunun adını zikretmesi, tarihçi Strobon'un eserinde *Abar-Noi* kavmini anlatması ve Grek efsanelerinde bu kavmin isminin *Abaris* olarak geçmesi, Orta- Avrupa'da devlet kurmuş olan Avar Türkleri ile Moğol Juan-Juan'ların bir ilgisinin olamayacağını göstermiş bulunmaktadır. Sahte Avarlar adı ile anılan kütlenin Batı Türkistan-Kuzey Kafkasya ile Don-İdil ırmakları arasında yaşayan Ogurlarla komşu olan ve Bizans kaynaklarında Avar olarak adlandırılan War-Khon (yani Var ve Hun adlı iki kabile)'lar olarak geçtiği bilinmektedir. İşte bu iki Türk boyu Moğolistan'dan kaçarak batıya geldikten sonra Avar adını almış olmalıdır¹¹³. Göktürkler ve Hunlar gibi Y'lı Türk lehçesi konuşan bu iki Türk boyu Juan-Juan hâkimiyetinden kurtulduktan sonra batıya doğru yönelmişler, ilk önce Ak-Hun (Eftalit) Devleti'nin kuruluşunda yer almışlar, Juan-Juan'ların Tabgaç orduları karşısında aldıkları yenilgi üzerine onlardan tamamen kurtularak Hazar ile Aral'ın kuzeyine yerleşmişlerdir. İşte War ve Hun adı ile ortaya çıkan bu boylar birliği yaptıkları işe uygun olarak *karşı koyan, direnen* anlamında Abar (Avar) adını almışlardır. Orhun Yazıtlarındaki Apar boy sözü büyük bir ihtimalle batıdaki Avarları göstermektedir¹¹⁴.

Avarların Batı Türkistan'dan ilk göç hareketi VI. yüzyılın ortalarında Göktürk baskısı ile gerçekleşmiştir. Avarların neden Göktürklerin hâkimiyetini tanımayıp batıya gittiklerinin sorusu aydınlanmamış olmakla birlikte gerek Türk elçileri gerekse Bizans elçileri Avarlar'dan *kaçanlar* olarak bahsetmektedir. Hatta İstemi Han 570 yılında yanına gelen Bizans elçisine neden kaçak Avarları himaye ettiklerini sormuştur¹¹⁵. Göktürklerin, Eftalit Devleti ile mücadelesinden yararlanan Avarlar, başlarında Hakan Bayan'la (558-565) birlikte batı istikametinde yola çıkarak

¹¹² Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.154; Avarların, menşei meselesinde en fazla tartışılan konu onların Moğol olup olmadıklarından daha çok Juan-Juanlar'ın bir parçası olup olmadıkları meselesidir. Aslında 350 yılından sonra Juan-Juanlar'dan ayrılarak batıya göç eden Uar/Var ve Hun adlı iki Türk boyunun batıya doğru göç ettikleri ve bu bölgede Apar, Abar ve Avar adı ile adlandırıldıkları bilinmektedir. İşte bu Avarlar, 552 yılında Juan-Juanları'ı yıkarak kendi devletlerini kuran Gök-Türklerin baskısı ile batıya ilerleyerek Orta Avrupa'ya gelmişlerdir. Aydın, **a.g.t.**, s.48.

¹¹³ A. Taşağıl, **Çin Kaynaklarına göre Eski Türk Boyları (M.Ö. III.-M.S. X. Asır)**, Ankara,TTK.Yay., 2004, s.6.

¹¹⁴ A. Taşağıl, **Kök Tengri'nin Çocukları**, Bilge Kültür Sanat Yay.,4. Baskı, İstanbul, 2014, s.263.

¹¹⁵ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.156.

Orta Avrupa'ya göç etmiş ve bu tarihten sonra Avrupa'da kendilerine yurt edinme gayreti içerisinde giren Avarlar, 250 yıl gibi bir süre Orta Avrupa'nın tek hâkimi olmuşlar, Germen ve Slav kabilelerini hâkimiyetleri altına almışlardır¹¹⁶. 558 tarihinde Avarlar önce Sabarların hâkimiyetinden kurtularak Kafkaslara doğru ilerlemişler, daha sonra Alanları ve Ogur boylarını hâkimiyetleri altına almışlardır. Bizans'ın Laziya valisi Iustinus aracılığı ile I. Iustinianus'la irtibat kurduktan sonra Avar elçisi Kan (Kandik)¹¹⁷, Konstantinopolis'e giderek Bizans'a dostluk teklifinde bulunmuş ve kendilerine yerleşecek arazi verilmelerini istemiştir. Bu teklifi memnuniyetle karşılan imparator, pek çok hediye ile beraber elçisini Avar hakanına yollamış ve ondan doğuda karışıklık çıkaran düşmanlarına karşı savaşmasını istemiştir. Bundan dolayı Avarlar, hiç bir neden yokken Kafkasya'daki soydaşlarına Sabar, Dokuz Ogur (Kutırgur) ve Otuz Ogur'lara (Utırgur) saldırmışlardır¹¹⁸.

Avarlarla müttefik olmasına rağmen İmparator Iustinianus, Avarların olası akınlarını durdurmak maksadı ile başta Ant'lar olmak üzere çeşitli Slav kütlelerini aşağı Tuna havalisine yerleştirerek bir set kurmuştur. İmparator Iustinianus'un yerine geçen II. Iustinus (565-578) Avarlarla yapılan anlaşmaya uymayarak vergi göndermeyi reddetmiştir. Bunun üzerine tarihler 562'yi gösterdiğinde Avarlar, kendilerine karşı kurulan bu engeli kolayca aşarak aşağı Tuna'yı işgal etmişler, buradan Avrupa içlerine akınlarına başlamışlardır. 565 yılından itibaren başlarında Hakan Bayan olduğu halde Bizans'ı baskı altına alan Avarlar, daha sonra Orta Karpatlara girmişlerdir. Tuna'nın batısında bulunan Longobard'lar ile Doğu Macaristan'da yaşayan Gepid'leri içlerine katan Avarlar, 568 yılında Longobard'ların yerlerinden ayrılarak Kuzey İtalya'ya göç etmeleri üzerine bütün Macaristan'ı işgal etmişlerdir. Böylece Hakan Bayan'ın idaresinde Orta Avrupa'da büyük bir devlet kuran Avarlar, batıda Franklar'ı mağlup ettikten sonra 582 yılında Belgrad ve Sirmium (Ezsek) adlı şehirleri Bizanslılar'dan almışlardır. Hâkimiyet sahasını genişleten Bayan Hakan, 592 yılında Konstantinopolis'e gitmek maksadıyla yola çıkmış ve Çorlu'ya kadar gelmiştir. Onun bu hareketi Bizans başkentinde büyük paniğe sebep olmuştur. İşte bu tarihlerde Avarların askeri faaliyetlerini kapsayan alan Don Nehrinden

¹¹⁶ Ahmetbeyoğlu, **Eski Türk Tarihi**, s.196.

¹¹⁷ 558 yılında Kandik adlı Avar elçisinin Bizans'ı ziyareti büyük izdihamı sebep olmuştur. Bizanslılar, daha önce hiç görmedikleri bu insanları ilgi ve merakla izlemişlerdir. Avarların uzun ve arkadan örülerek bağlanan saçları daha sonra batıda moda haline gelmiştir. İ. Mangaltepe, "Avarlar", **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed: O. Karatay-S. Acar, Kitabevi Matbaası, İstanbul, 2013, s. 211.

¹¹⁸ S. Gömeç, "Türk Tarihinde Avarlar ve Avarlar meselesi", **Uluslararası IV. Türkoloji Kongresi**, Türkistan, 2011, s.5; Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.157; Mangaltepe, **Avarlar**, s.210-211.

Gallia'ya, kuzeyde ise Slav topraklarından İtalya'ya kadar uzanmaktadır¹¹⁹. Hakan Bayan, idaresindeki Avarlar, kısa bir müddet için eski kudretlerinden yoksun kalmışlar, 601 yılında Bizans ile yapılan savaşta, Priskos idaresinde kuvvetler Tuna Nehrini geçerek Tissa Nehri kıyısında Avarlara büyük zayıat vermişlerdir. Bayan'ın dört oğlu bu savaşta ölmüş, kendisi ile ilgili olarak bu tarihten sonra kayıtlarda adına rastlanılmamıştır¹²⁰.

Avrupa'da büyük bir güç haline gelen ve 250 yıl kadar hüküm süren Avarların askeri faaliyetlerinden en önemlileri Konstantinopolis kuşatmalarıdır. 617 ve 626 yıllarında gerçekleştirdikleri her iki kuşatmada da Sasaniler ile birlikte hareket etmelerine rağmen başarılı olamamışlardır. İlk kuşatma (617) o kadar şiddetli olmuştur ki İmparator Herakleius (610-641) başkent Konstantinopolis'i terkedip Kartaca'ya gitmeyi düşünmüştür¹²¹. İkinci kuşatmadan önce Avarlar ile Bizans barış antlaşması yapmış olmasına rağmen, Avarlar buna sadık kalmamışlar ve Konstantinopolis'i kuşatmışlardır (626). Her iki kuşatmada da Grek Ateşi¹²² olarak bilinen silahın yardımı ve Avarların donanmasının yetersiz olması sayesinde Bizanslılar, kuşatmadan kurtulmuşlardır. Buna rağmen ikinci kuşatma sonucunda geri çekilmek zorunda kalan Avarlar hem güçlerinden çok şey hem de itibarlarını kaybetmişlerdir¹²³. Avarların Konstantinopolis'i ikinci defa kuşatmaları ve şehrin bu büyük tehlikeden kurtulması halk üzerinde çok fazla etki yapmıştır. Öyle ki kurtuluşun anısına *Büyük Perhiz*'in beşinci haftasına rastlayan Cumartesi günü bayram olarak ilan edilmiş ve o gün her sene kutlanmaya başlanmıştır¹²⁴.

630 yılında'ki Avar hakanının ölümü üzerine Avarlara bağlı kütteleler, Bizans'ın kışkırtması ile isyan çıkarak, Avarlardan ayrılmışlar, Balkanlarda üstünlük Bulgarlar'a geçmiştir. Toprak kayıpları, ekonomik zorluklar, Avarların zayıflamasına ve en sonunda Frank Krallığı tarafından tamamen ortadan kaldırılmalarına neden olmuştur (805). Avarların ortadan

¹¹⁹ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 157; Aydın, **a.g.t.**, s.50.

¹²⁰ Taşağıl, **Kök Tengri'nin Çocukları**, s.266.

¹²¹ İ. Mangaltepe, "Avar Tarihinin En Önemli Savaşı: 626 İstanbul Muhasarası", **Karadeniz Araştırmaları**, S.10, Yaz.2006, s.3.

¹²² Grek Ateşi: Suriye'den Bizans'a gelen Grek mimar Kallinikos'un icat ettiği bu patlayıcı maddenin terkihi ve imali ancak Bizanslılar tarafından bilinmektedir. Bu madde, sifonlar yardımı ile uzak mesafelere püskürtülmekte ve yangınlara sebebiyet vermektedir. Ostrgorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, s.116.

¹²³ Taşağıl, **Kök Tengri'nin Çocukları**, s.266.

¹²⁴ Ahmetbeyoğlu, **Eski Türk Tarihi**, s.203.

kalkmasından sonra ona bağılı zümreler, Doğıu Macaristan ve Balkanlara dağılmış, kısa bir süre içerisinde ise Hristiyanlaşarak yerli halk arasında erimiştir¹²⁵.

İki yüz elli yıl kadar Orta Avrupa ve Balkanlara hâkim olan Avarlar, temas halinde bulundukları kavimlere idari ve askeri alanda örnek olurken, Avarların mahsul ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla Tuna, Vistül ve Bohemya topraklarına yerleştirdikleri Slavlar, gelecekteki Slav devletinin etnik temelini atılmasına sebep olmuştur. Suriyeli Piskopos İohannes’inde belirttiğı gibi *eskiden ormanlardan dışarı çıkmayan Slavlar, Avarlar sayesinde savaşıa alışmışlar, gümüş, altın ve at sürülerine sahip olmuşlardır*. Bu bakımdan Avarların, Slavlara askeri bakımdan hocalık yaptığı, ayrıca Avar ordularında görev yapan askerlerin büyük çoğunluğunda Gepid ve Slavlardan oluştuğı görölmektedir. Slav ve Hırvat dillerine yerleşen bazı askeri ve siyasi terimlerde Avar etkisi vardır. Avarlar tarafından Avrupa’ya getirildiğı öne sürülen bazı aletler arasında, Avar çiftte kavalı ve üzengi sayılabilir. Bizans imparatoru Herakleius, Bizans ordusunu Avar usulüne göre teşkilatlandırmış, askerlerin giysi ve silahlarını Avarlara benzetmiştir. Herakleius, *Tactica* adlı eserinde Avarların askeri giyim ve taktiklerinden bahseder ki Avarlar bu özellikleriyle Avrupa’ya örnek olmuşlardır¹²⁶.

1.5 Bulgarlar

Bulgarlar için uzun bir zaman onların Urallı, Fin, Slav ve Tatar asıllı oldukları iddia edilmişse de, bugün ilim adamları onların Türk aslından geldikleri konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bulgarların muhtemelen M.S. 2. yüzyılda Türkistan’ın güneyinden Kafkasların kuzeyine Sarmatlarla beraber göç etmiş bir Türk boyu olduğu düşünölmekte ise de Kafkas Dağları’nda yaşadığı düşünölen bu boy hakkında elimizde pek fazla bilgi bulunmamaktadır¹²⁷. Boy olarak Bulgarların ismine ilk olarak Bizans İmparatoru Zenon tarafından Ostrogotlara karşı kendisine yardım etmesi için Karadeniz’in kuzeybatı kıyılarında yaşayan Bulgarlardan yardım isteğinde bulunması dolayısıyla rastlanılmaktadır. Bulgar kelimesinin Türkçe’den başka hiçbir dilde karşılığı olmadığı ve *karıştırmak, karıştıırılma, karışmış olmak* gibi anlamlar taşıdığı ve 470 ile 480 yılları arasında yaşanan tarihi olaylar sonucunda ortaya çıktığı bilinmektedir. Avrupa Hun

¹²⁵ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.158.

¹²⁶ Ahmetbeyoğlu, **Eski Türk Tarihi**, s.205-208; Taşağıl, **Kök Tengri’nin Çocukları**, s.267-269.

¹²⁷ O. Karatay, ‘‘Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı’’, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi** / Journal of Turkish World Studies, X/2 (Kış 2010), s.2.

hükümdarı Attila (445-453)'nın ölümü sonrasında yaşanan karmaşa sonrasında küçük oğlu İrnek idaresindeki Hun kütleleri Orta Avrupa'dan ayrılarak Karadeniz kıyılarına gelmişlerdir. Burada diğer Türk zümreleri ile karşılaşarak karışmışlardır. İşte bu karışmadan doğan yeni topluluk Türkçe'de Bulgar adıyla anılmıştır¹²⁸.

630 yılında I. Gök-Türk Devletinin yıkılması sonucunda Bulgarlar'da aynı Hazarlar gibi hakanları Kubrat'ın önderliğinde Kafkaslar ve Karadeniz'in kuzeyinde hâkimiyeti ellerine geçirerek geniş bir alanı kaplayan Büyük Bulgarya Devletini kurmuşlardır (635-665)¹²⁹. Devletin kurucusu olduğu düşünülen Başbuğ Kobrat (Kourt=Kurt), Hun Tanhuları yetiştiren T'u-ko (Tu-ku) sülalesinden yani Asya Hunları sülalesinden gelmektedir. Fakat bu devlet uzun süre yaşayamamış, Kubrat Han'ın ölümünden sonra oğulları devletin birliğini koruyamamıştır. Hazar Devleti karşısında alınan yenilgiden sonra devlet dağılmıştır. Kubrat'ın üçüncü oğlu Asparuh (679-702)¹³⁰ kendine bağlı boylarla Aşağı Tuna boylarına yerleşerek Tuna Bulgar devletini kurmuştur¹³¹.

Asparuh Han, Hazar saldırıları karşısında bulunduğu bölgeden ayrılarak Dinyeper ve Dinyester Nehirlerini geçmiş, Tuna'ya doğru ilerlemiş ve Güney Basarabya'ya gelerek (660 yılı sonları) Dobruca'ya yerleşmiş Bizans'a komşu olmuştur. Bizans imparatoru IV. Constantinus (668-685) bu durumdan rahatsız olmuş ve hemen harekete geçerek karadan ve denizden Bulgarlar'a saldırmıştır. İmparator IV. Constantinus'un saldırılarını püskürten¹³² Asparuh

¹²⁸ M. U. Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, TTK. Yay. Ankara, 2007, s.68; Hunlarla karışan bu Türklerin asıl adları Ogur'dur. Bizans tarihçisi Priskos, Sabarlar tarafından Ural Dağlarının doğusundaki yurtlarından uzaklaştırılan Ogurlar'ın, 461-465 yılları arasında Karadeniz düzlüklerine geldiğinden bahseder. Priskos'a göre Ogurlar üç grup halinde olup, Saragur, Urog ve On-ogur olarak adlandırılmaktadırlar. Bu gruplar, Avar baskısı sonucunda batıya kaçan Sabarların tazyiki ile karşılaşmışlar ve buna karşı çıkabilmek için Bizans'tan yardım istemişlerdir. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.191.

¹²⁹ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 195; Karatay, **Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı**, s.2.

¹³⁰ Kubrat Han ölümünden önce oğullarına bir arada yaşamalarını, yaşam tarzları ile topraklarına sahip çıkmalarını vasiyet etmiştir. Kubrat Han'ın ölümünden sonra beş oğlundan Batbayan, babasının yerine geçmiş ve onun vasiyetini uygulayarak topraklarını terk etmemiştir. Batbayan ile birlikte Hazarların hâkimiyetine giren bu Bulgarlar daha sonra İdil Bulgar Devleti'nin kurulmasına zemin oluşturmuşlardır. Bulgarlar, kuzeye doğru ilerleyerek İdil Bulgar Devleti'nin temellerini atmışlardır. Batbayan'ın küçük kardeşi Kotragos, Don Irmağını geçerek bu bölgeye yerleşirken, Kuber, Tuna'yı geçerek Pannonia'ya yerleşmiş ve Avarların hâkimiyetine girmiştir. En küçük oğul İtalya'nın kuzey doğusunda kıyı kenti olan Ravenna yakınlarında Pentapolis'e yerleşerek burada Hristiyan hâkimiyeti altına girmiştir. Aydın, **a.g.t.**, s.54.

¹³¹ Karatay, **Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı**, s.3.

¹³² Tarihçi Nikophoros ve Theophanes, imparator IV. Constantinus'un karadan ve denizden yaptığı seferin başarısızlıkla sonuçlandığını anlatır. Başkenti Pliska olan Tuna Bulgar devleti, başlangıçta atlı bozkır kültürüne ait Türk devleti olmasına rağmen yıkılışında Hristiyan Slav kimliğine bürünmüştür. Yıkıldığında isminden başka hiçbir Türk özelliği bulunmamaktadır. Karatay, **Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı**, s. 6; Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 196; U. Üren,

idaresindeki Bulgarlar, Balkan Dağları ve Tuna arasındaki bölgeyi ve daha sonra Aşağı Moesia ile Trakya vilayetini ele geçirerek Tuna Bulgar Devletini kurmuşlar, bölgede bulunan Slav kütlelerini kendilerine bağlayarak bunların bir kısmını Avar sınırlarında görevlendirirken bir kısmını Bizans ile olan sınırlara yerleştirmişlerdir. Bütün bunlardan sonra çaresiz kalan Bizans İmparatoru IV. Constantinus 681 yılında yaptığı antlaşma ile Tuna Bulgar Devletini resmen tanımış ve onlara vergi vermeyi kabul etmiştir¹³³. Bizans gibi bir dünya devletinin yanbaşında kurulan Tuna Bulgar Devleti kısa zamanda askeri ve idari bakımdan büyük bir güç haline gelerek Bizans'a karşı son derece aktif bir siyaset uygulamaya başlamıştır. Asparuh'dan sonra yerine geçen oğlu Tervel Han (702-718) zamanında Bizans tahtına kimin geçip geçmeyeceğine Bulgarlar karar veriyordu, bununda sebebini Bulgar Devletinin o devirde sahip olduğu kudretle açıklamak gerekmektedir. Bizans İmparatoru II. Iustinianus (685-695;705-711)'un tahtını kaybetmesi sonucunda Bulgar Hanı Tervel'e sığındığını, onun yardımı ile 2. defa tahta çıktığını görüyoruz (705). Tervel kendisine sığınan II. Iustinianus ile beraber Konstantinopolis'e yürümüş ve onun kendisini tekrar imparator olarak ilan etmesini sağlamıştır. Bu olaydan sonra II. Iustinianus, Tervel'e *Kayser* unvanı vererek onu onurlandırmıştır¹³⁴. Bulgarlar ile Bizans arasındaki işbirliği bundan sonra da devam etmiş, Tervel Han İmparator III. Theodosius ile yaptığı ticaret anlaşması sonucunda 717-718 yılları arasında Konstantinopolis'in Araplar tarafından kuşatılması karşısında başkenti birlikte müdafa etmiştir. Ancak 8. asır ortalarından itibaren Bulgar Hanlığı'ndaki iç mücadeleler ve hanlardan bazılarının öldürülmesi sonucunda ülkede başgösteren bunalımı fırsat olarak gören Bizans, Bulgaria'ya düzenlediği akınlarla devleti zayıflatmak istemiş, fakat başarılı olamamıştır. 9. yüzyıl başlarında Franklar Avar Hakanlığını, hâkimiyetleri altına alarak Bulgarlar ile komşu olurken, Bizans, İslam orduları ve Anadolu'daki isyanlar ile meşgul olmuştur.

İşte tam bu sırada Tuna Bulgar Devleti'nin başına Krum Han (803-814) geçmiştir. Büyük devlet adamı ve üstün meziyetlere sahip bir komutan olan Krum Han, ülke topraklarını genişletmek ve halkının ekonomik refahının artırmak maksadıyla Güney Macaristan ve Transilvanya'yı Hanlık sınırları içine katmış, Bizans topraklarına akınlar yapmış, Sofya'yı ele

“Büyük Bulgar Devleti”, **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed: O. Karatay-S. Acar, Kitabevi Matbaası, İstanbul, 2013, s.265-266.

¹³³ M. U. Yücel, **a.g.e.**, s.70.

¹³⁴ Aydın, **a.g.t.**, s.56.

geçirerek burada bulunan askeri garnizonu imha etmiştir (809)¹³⁵. Krum'un gücünü arttırarak, topraklarını genişletmesi Bizans İmparatoru Nikephoros'u (802-811) harekete geçirmiş ve Bulgaria Devleti'nin başkenti Pliska'ya doğru yürüyüşe geçerek orayı tahrip etmiştir. İmparator Nikephoros'un bu atağına geri çekilerek karşılık veren Krum, Bizanslıları düzlük yere çekmiş ve ani bir atakla darmadağan etmiştir. İmparator Nikephoros bu savaşta hayatını kaybetmiştir. Böylece dört buçuk asır sonra ilk defa bir Bizans imparatoru düşman tarafından yenilgiye uğratılarak savaş meydanında ölmüştür (25-26 Temmuz 811)¹³⁶. Bulgarlar'ın bu zaferi üzerine Nikephoros'un yerine tahta çıkan Mikail Rangabe (811-813), Doğu eyaletlerinden gelen birliklerle birlikte Bulgarlar'ın üzerine yürümüşse de Edirne yakınlarında gerçekleşen savaşı Krum kazanmış ve altın mızrağını *Yaldızlı Kapı*¹³⁷'ya asmaya yemin etmiştir. Mikhail Rangabe, Bulgarlar karşısında aldığı bu yenilgiyle tahtan indirilmiş, yerine V. Leon (813-820) geçmiştir. Krum, Sofya, Niş ve Belgrad şehir - kalelerini işgal ederek Orta Avrupa-Yakın Doğu arasındaki ticaret ve askeri sevkiyat yolunu kontrol altına almış, daha sonra 813 yılında Edirne'ye gelerek bu şehri kuşatmıştır. Edirne'den harekete geçen Krum, 814 yılı baharında Konstantinopolis surlarının önüne gelerek Bizans başkentini muhasara altına almıştır. Ordusunda sadece Tuna Bulgarları değil aynı zamanda Slav ve Avarlardan oluşan birliklerde bulunmaktadır¹³⁸. Bizans'ı bu büyük tehlikeden kader kurtarmış; Krum aynı Attila gibi ağzından ve burnundan kan boşalarak ölmüştür (13 Nisan 814)¹³⁹.

Krum Han'ın ölümünden sonra yerine oğlu Omurtag Han (814-831) geçmiş ve ülkenin karşı karşıya bulunduğu sorunları çözmek maksadıyla Bizans Devleti ile 30 yıllık bir barış antlaşması yapmıştır. Babasından farklı bir siyaset izleyen Omurtag zamanında Tuna Bulgarları, geniş toprakları meskûn hale getirmek, idari teşkilatlanmayı tesis etmek, ticari yollardan elde edilen geliri kaybetmemek maksadıyla komşuları ile iyi ilişkiler geliştirmiş ve diplomasi ön plana

¹³⁵ O. Karatay, "Tuna Bulgarları", **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed: O. Karatay-S. Acar, Kitabevi Matbaası, İstanbul, 2013, s.286.

¹³⁶ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.197; Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.183.

¹³⁷ *Yaldızlı ya da Altın Kapı*, imparatorluk kapısı olarak da bilinen bu kapı Bizans Surlarındaki bir kapının adıdır. Üç gözlü zafer takı şeklinde olan bu kapı imparatorların zafer alaylarının başında şehre girmesi sırasında kullanılmıştır. Bu kapının az ilerisinde halkın giriş çıkış yaptığı *Yedikule Kapısı* bulunmaktadır. Yaldızlı Kapı, Yedikule Kalesinin dış tarafında bulunmakta olup II. Theodosius tarafından 439 yılında inşa ettirilmiştir. Yaldızlı Kapı'dan Ayasofya'ya uzanan yola *Via Egnatia* ya da *Zafer Caddesi* denilmektedir. Ahmetbeyoğlu, **Eski Türk Tarihi**, s.258-259; J. Ebersolt, **Bizans İstanbul'u ve Doğu Seyyahları**, Çev., İlhan Arda, İstanbul, 1996, s.12.

¹³⁸ Ahmetbeyoğlu, **Eski Türk Tarihi**, s.258; Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.198.

¹³⁹ Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.188; Aydın, **a.g.t.**, s.59; Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.198.

çıkarılmıştır. Yani savaş ve askerlerin yerini diplomasi ve elçiler almıştır. Omurtag devrinde ülke dahilinde kültür konularına önem verilerek ülkenin medeni atılımlar yapması dikkat çekicidir¹⁴⁰

Omurtag Han zamanında en kudretli dönemini yaşayan Tuna Bulgar devleti, gene bu dönemde Bulgar Türklerinin sayıca az olması nedeniyle, Slav çoğunluğun etnik baskısı altında kalmıştır¹⁴¹. Slavların, devlet teşkilatlarında yüksek mevkilere gelmesi, Türklerin yerli halkla yaptığı evliliklerin sayısının artması sonucunda yerli halk dilinin yaygınlaşması ve Türklerin Slavlaşma'sı sonucunu getirmiştir. Omurtag Han'ın¹⁴² ölümü sonrasında oğlu Malamir (831-836) zamanında da devam eden bu oluşum, Boris Han'ın (852-889) 864 yılında Ortodoksluğu resmen kabul etmesi ve Bulgarları Hristiyanlaştırması ile tamamlanmıştır¹⁴³. Boris'den sonra sırasıyla Vladimir Rasate (888-893), Çar Simon (893-927), Çar Petro (927-969), Çar Boris (969-971) ve Çar Samuel (976-1014) görev yapmıştır. Vladimir döneminde tekrar Atalar dini eski Türk inancına dönülmesine rağmen Boris manastırdan çıkarak oğlunu öldürmüş yerine Simon'u getirmiştir. Simon'un devri Bulgar tarihi açısından son parlak dönem olarak kabul edilebilir. Bulgar devleti 971 yılında Rus- Bizans ortak harekâtı ile ortadan kaldırılmıştır¹⁴⁴.

Bilindiği üzere tarihte Büyük Bulgaria veya Tuna Bulgar Devletinden başka bir Bulgar devleti daha bulunmaktadır. İdil Bulgar Devleti (IX. Yüzyıl sonu 1236) olarak adlandırılan bu devlet İdil ve Kama nehirlerinin birleştiği alanda kurulmuştur. Büyük Bulgaria Devletinin

¹⁴⁰ Karatay, **Tuna Bulgarları**, s.289; Ahmetbeyoğlu, **Eski Türk Tarihi**, s.260; Omurtag Han Orta Avrupa'da bulunan büyük tuz havzalarını yeniden işletmeye açarak devlete büyük bir servet kaynağı yaratmış, şehirler, saraylar, suyuolları ve abideler inşa ettirmiştir. Ayrıca Madara kasabası (Maroş) yakınlarında babası Krum Han'ın atlı kabartması o devirde yapılmıştır. Gene onun zamanında yıkılan Pliska kenti onarım görürken yeni başkent Preslav'ın yapımına başlanmıştır. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.198; Karatay, **Tuna Bulgarları**, s.289.

¹⁴¹ Bizans'tan gelen piskoposların, papazların yaptıkları misyonerlik faaliyetleri, Bulgar toplumunun Hristiyanlaşmasına neden olmuştur. Bu arada devlet büyüdükçe esir sayısı fazlalaşmış ve ülkeye gelen esirler arasında bulunan piskopos ve papazların halkla yakın temas kurarak yaptıkları çalışmalar, Slavların yüksek mevkilere getirilmesi, Bulgarların Slavlaşmasına neden olmuştur. Omurtag Han durumun farkına varmış ve önlemeye çalışmıştır. Edirne Piskoposu Manuel ile üç piskoposu idam ettirip, esirleri Bizans'a geri yollamasına ve aldığı bütün tedbirlere rağmen ülkesinin Slavlaşmasına ve Hristiyanlaşmasına engel olamamıştır. Ahmetbeyoğlu, **Eski Türk Tarihi**, s.263.

¹⁴² Omurtag Han'ın Enravotas ve Zvenitzes adında iki oğlu daha bulunmaktadır. Bunlardan en büyük oğlu Enravatos'un vaftiz olarak eski Türk inancını terk etmesi ve Hristiyanlığı seçmesi, onun Omurtag Han tarafından öldürülmesine sebep olmuştur. Diğer oğlu Zvenitzes ise hastalık sonucu ölmüştür. Bunun üzerine Omurtag, oğlu Malamir'ı veliat ilan etmiştir. Aydın, **a.g.t.**, s.61.

¹⁴³ Boris Han o dönemin siyasi ve sosyal sebeplerini göz önünde bulundurarak çevresini sarmalayan Hristiyan dünyası ile bütünleşmesinin kendisine ve ülkesine çok yararı olacağını düşünerek bu kararı almıştır. Bundan sonra Türkler, Gök Tanrı dinini ve kültürünü bir tarafa bırakmışlar böylelikle Türklüklerini de yitirmişlerdir. Hatta kullandıkları *Han* tabiri Boris'in oğlu tarafından Slavca *Çar*'a çevrilmiş, bundan sonra Tuna Bulgar Devleti'nde çarlık dönemi başlamıştır. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.199, dpt. 199; Aydın, **a.g.t.**, s.63.

¹⁴⁴ Karatay, **Tuna Bulgarları**, s.294.

kurucusu Kubrat Han'ın ölümü devletin yıkılması ile sonuçlanmış, onun oğullarından Batbayan, babasının vasiyeti üzerine Bulgarya topraklarında yani Kafkasya'da kalarak Hazar hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştır. Fakat burada fazla kalamayan ve çoğunluğunu Otuzogurların oluşturduğu Bulgarlar, İdil ve Kama bölgelerine göç ederek burada yerleşmişlerdir (X. yüzyılın başlarına kadar göç dalgası devam etmiştir). Bu bölgenin yerel halkı olan Fin-Ugorları (Çeremiş-Çirmiş, Mordva, Zuryen-Zıryan, Votyak, Ves-Viso gibi kavimler) ile Hunlar, Sabarlar, Hazarlar, Uzlar ve Macarlar gibi bazı topluluklarında hâkimiyetleri altına alarak İdil Bulgar Devleti'ni kurmuşlardır. Orta İdil sahasına sahip olan Bulgarlar, İdil ve Kama nehirlerinin sağladığı avantaj dolayısıyla Kuzey bölgelerini, Hazar Denizi-İran-Kafkaslar ve Türkistan'daki büyük kervan yoluna bağlayan ticaret yolunun ellerinde olması sebebiyle ekonomik açıdan oldukça güçlenmişlerdir. *Bulgar* adlı şehirleri 9-12. yüzyıllarda Doğu Avrupa'nın en önemli ticaret merkezlerinden biri sayılmaktadır¹⁴⁵. Ekonomik açıdan güçlenen Bulgar'ların askeri açıdan da güçlü oldukları bilinmektedir. Bulgar tüccarların Hazar ili, Harezm ve Samani ülkesinde Müslüman tüccarlarla temas halinde olmaları sonucunda ülke topraklarında İslam dini ve kültürü yayılmaya başlamıştır. 922 yılında ise Bulgar İlteber'i Almış zamanında Müslümanlık resmen devlet dini olarak kabul edilmiştir. Böylelikle İdil-Bulgar devleti, Doğu Avrupa'da Türk-İslam kültürünün ilk temsilcisi olma özelliğini kazanmıştır.

965 yılına kadar Hazarlar'a bağlı olan İdil Bulgar Devleti, bu tarihten sonra tam bağımsızlığını elde etmiş ve Moğal istilası ile ortadan kaldırılmıştır. Bulgarlar, 1236 yılında, Batu Han'ın *Batı Seferi* sırasında Moğolların hedefi olmuşlardır. Batu Han idaresi altındaki Moğollar, Büyük Bulgar şehride dahil olmak üzere köyler ve şehirleri yakıp yıkmış, insanları öldürmüşlerdir. Moğollardan sonra Altın Orda Devleti Hanı Pulat Timur zamanında tarihi Bulgar şehri ikinci defa ağır bir yıkımla karşı karşıya kalmıştır (1361). Bulgarlar'ın mühim bir kısmı bunun üzerine o bölgeden ayrılmış ve Kazan Irmağı boylarına giderek orada Kazan Şehrini kurmuşlardır. 1391 yılında Timur'un Altın Orda Han'ı Toktamış Han üzerine yaptığı sefer sırasında bir kez daha tahrip edilmiş, bunun üzerine bu şehirde yaşamakta olan halklar topluca Kazan'a gitmişlerdir. İşte daha sonra Bulgar-Kıpçak ahalinin kurduğu Kazan Hanlığı, kaçarak Kazan nehri boyunca yerleşen Bulgar halklarından oluşmaktadır¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.199; Ahmetbeyoğlu, **Eski Türk Tarihi**, s.258; Yücel, **a.g.e.**, s.73.

¹⁴⁶ Yücel, **a.g.e.**, s.73-74.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ZOSİMUS VE MALALAS'IN ESERLERİNDE TÜRKLER

2.1. Zosimus'un Eserinde Türkler

Zosimus kitabının aşağıdaki bölümlerinde Türklerden bahsetmiştir.

IV. Kitap 20. Bölüm¹⁴⁷ - Bu arada imparator Valens, her taraftan sıkıştırılmakta ve birbiri ardına devam eden savaşlar yapmaktadır¹⁴⁸. O bu savaşlardan birincisini bazıları tarafından Pisidianlar olarak adlandırılan Isaurialılara¹⁴⁹ karşı yapmıştır. Bazıları ise bu grupları Solymi veya Dağ Kilikyalıları olarak tanımaktadırlar¹⁵⁰. M.S. 376. Isaurialılar, Pamphylia ve Lykia bölgesindeki şehirleri yağmalamaktadırlar, şehir duvarlarının sağlam olmasından dolayı şehirleri ele geçiremeseler de şehir dışında kalan yollarda ve kırsal kesimde ellerine geçen her şeyi alıp götürmüşlerdir. O sıralarda Antiokheia'da bulunan imparator Valentinianus bunları uzaklaştırmak için yeterli miktarda güç göndermesine rağmen Isaurialılar, ele geçirdikleri ganimetlerle beraber dağların dik yamaçlarına kaçmışlar ve askerlerin onları takip etmelerini ya da şehirlere verdikleri zararı telafi etmelerini imkânsız hale getirmişlerdir. Olaylar bu şekilde gelişirken tam bu sırada o zamana kadar adı bilinmeyen bir başka grup ansızın ortaya çıkarak Tuna Nehri'nin ötesinde yaşayan İskitlere saldırmıştır¹⁵¹. Bunlar Hunlardır¹⁵², bu grupların kim oldukları pek açık değildir.

¹⁴⁷ Zosimus'un orijinal Grekçe eserinde sayfa numarası. Zosimus, IV kitabın 20 ve 26. Sayfaları ile 34. sayfasında Hunlardan bahsetmiştir. Zosimus, **Historia Nova**, IV.20-26.34.

¹⁴⁸ İran'da çıkan karışıklıklar üzerine bu bölgeye giden Valens, Doğu ve Batı Gotlarının Trakya'ya doğru başlattıkları akınlar yüzünden Doğu'daki harbi yarıda bırakarak doğruca Trakya'ya geri dönmüştür. Ostrogorsky, **a.g.e.**, s.47.

¹⁴⁹ Isaurianlar, Orta Anadolu'da bir bölge, doğu ve kuzey kısımları Laykonía bölgesi, batıdan Pisidya, güneyden de Kilikya ve Pamfilya bölgeleri ile çevrilidir. Konya, Karaman ve Antalya illerini kapsayan bölgede yaşayan Isaurialılar'ın kökenleri Luvilere dayanır. Tarihte adları ilk kez M.Ö. 322'de Kilikya'nın Makedonyalı strabına ayaklandıkları zaman duyulmuştur. Can, **a.g.e.**, s.253.

¹⁵⁰ Zosimus, Isaurianlarla ilgili olarak daha sonra detaylı bilgi vereceğini söylemesine rağmen bunu yapmamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.190.

¹⁵¹ Burada İskit olarak adlandırılan gruplar, Ostrogotlar olmalıdır. Hunlar M.S. 376 yılında Gotların üstüne saldırmışlardır. Ostrogot Kralı Ermanarich, Hunların saldırılarına karşı koymaya çalışmışsa da başarısız olmuş ve kendi canına kıymıştır. Onun yerine gelen halefi Hunlarla yaptığı savaşı kaybetmiş ve öldürülmüştür. Ostrogotların yenilgisinden sonra Vizigotların reisi Athanarich halkını toplayarak Transilvanya Dağları'na çekilmek istemişse de halkının büyük çoğunluğu Trakya ovasında yerleşmek için Valens'den izin istemiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.91.

¹⁵² Zosimus, İmparator Valens'in (M.S. 364-378), Anadolu'nun güney sahillerindeki şehirleri yağmalayarak isyan eden Isaurianlar ile mücadele etmek üzere Antakya'da bulunduğunu anlatırken, ansızın ortaya çıkan ve daha önce hiç tanımadıkları bir başka grubun Tuna Nehrinin kuzeyinde yaşayan İskitlere saldırdığından bahseder. Zosimus, bu insanların Hunlar olduğunu belirtmesine rağmen onların kimlikleri konusunda çok fazla emin olmadığı anlaşılmaktadır. Hunları, Hükümdar İskitleri olarak tanımlayan Zosimus, Hunların, İskitleri idare eden kral soyu olarak açıklamak istemiş olabileceği gibi Herodotos'tan alıntı yaparak bu insanların Tuna kıyısında oturan çelimsiz

Hunlar, *Hükümdar İskitler* olarak adlandırmamız gereken bir millet olabilecekleri gibi Herodotos’unda belirttiği gibi küçük kalkık burunlu, çelimsiz insanlardan oluşan ve Tuna Nehri’nin kıyısında yaşayan toplulukta olabilir¹⁵³. Belki de Hunlar, Asya’dan Avrupa’ya gelmişlerdir, bu olay daha önceki kayıtlarda rastladığım gibi Kimmer Boğazı ile alâkâlı olabilir. Don Nehrinin taşıyarak getirdiği çamurdan oluşan kara parçası Asya’dan Avrupa’ya geçişi kolaylaştıran bir geçit haline gelmiştir, aksi halde onlar nasıl yürüyerek karşıya geçebilirlerdi. Onlar bu geçidi kullanarak karılarını, çocuklarını, atlarını ve yüklerini yanlarında taşıyarak, gelmişler ve Tuna Nehri’nin yukarı bölgelerinde yaşayan İskitlere¹⁵⁴ saldırarak onların yurtlarını işgal etmişlerdir¹⁵⁵. Bunlar yürüyerek yani ayaklarının üstünde savaş yapmak kapasitesine sahip değillerdi, hatta gerçeği söylemek gerekirse yürümeği bile bilmiyorlardı. Ayaklarını sıkı bir biçimde toprağa basamadıkları için at üstünde yaşıyorlar hatta atın üstünde uyuyorlardı¹⁵⁶. Bununla beraber atlarıyla beraber hızlı bir şekilde daireler çizerek, uçar gibi hareket etmekteydiler. Savaş teknikleri mükemmel olan Hunlar, atlarıyla beraber yaptıkları ani ataklar ve

İskitler olabileceğini söylemek istemişte olabilir. Üstün, **Kargaşa Esnasında Tarih Yazmak**, s.10; Zosimus, Hunların Asya’dan Avrupa’ya geldiklerini söylerken, şimdiye kadar tarihçilerin yaptığı destansı anlatımın dışına çıkarak onların göç ettiği bölgede meydana gelen doğa olayını gayet mantıklı bir şekilde açıklamıştır. Priskos ve Iordanes’de dâhil Romalı tarihçiler, Hunların Azak Denizini geçişini dişi geyik veya ineği takip eden çoban hikâyesi ile açıklarken, onların aksine Zosimus, Hunların Don Nehri tarafından taşınan çamur ile sığlaşan Azak denizini yürüyerek geçtiklerini söylemektedir. Bu Zosimus’un hurafelerden uzak, akılcı yönünü göstermesi bakımından ilginçtir. Zosimus bundan sonra Hunların bütün yükleri ve aileleri ile beraber hareket ettiklerine dikkat çekerek Hunların bozkır kavmi olduğu gerçeğine dikkat çekmiştir. Zosimus, **Historia Nova**, IV.20.4; Bury, **History of the Later Roman Empire I**, s.101-102; Hunların yaşayışlarından ve atlarından bahsederek onların ne kadar usta bir asker olduklarını ve ata mükemmel bir şekilde bindiklerini, Hunların ileri bir savaş tekniği ile savaştıklarını ve bununla İskitleri yendiklerini anlatır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.59; Böylelikle Avrupa’da o devirde yaygın olan ve adına “ilk savunma üstünlüğü” adı verilen savaş sanatı tarihe karışmış oluyor, Hunların saldırıya dayanan savaş sistemine geçilmiş oluyordu. E. Göksu, **Türk Kültüründe Silah**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008, s.123; M.S. 370 yılında Balamir idaresindeki Hunlar, önce Alanları ve daha sonra Ostrogotları yenerek hâkimiyetleri altına almışlardır (M.S 374-375). Ostrogotların yenilgisi üzerine Vizigotların bir diğer lideri Athanarik, ülkesini savunmak üzere mücadele etmeye karar vererek hazırlıklar yapmışsa da, Hunlara yenilmekten kurtulamamıştır. Zosimus, Tuna Nehrinin kuzeyinde yaşamakta olan İskitlerden bahseder ki bunlar Athranik’in Hunlar karşısında aldığı yenilgiden sonra ondan ayrılan Vizigotların Fritigern’in liderliğinde, Roma imparatorluğu topraklarına sığınmak maksadıyla Tuna’nın kuzeyindeki bölgelere kaçan gruplar olmalıdır. Fritigern, imparator Valens’dan Roma imparatorluğu topraklarına yerleşmeleri için izin ister. Vizigotlar, İmparator Valens’in (M.S. 364-378) emriyle Tuna nehrini geçerek Macar ovasına yerleşmişlerdir. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.33-34.

¹⁵³ Herodotos hiçbir yerde Hunlardan bahsetmemiştir, Zosimus onun *Sigynnae* ile ilgili anlatımlarını yanlış yorumlamış olmalıdır. Iordanes ve Prokopius, Hunların Don Irmağı yerine Maeotis Bataklıklarını geçtiklerinden bahseder. Ridley, **Zosimus, New History**, s.190.

¹⁵⁴ Gotlar.

¹⁵⁵ Bunlar Fritigen’in idaresindeki Vizigotlar olmalıdır. Athanarik’in idaresindeki diğer Vizigotlar Transilvanya’ya kaçmışlardır. Bu arada Ostrogotların büyük bir çoğunluğunda Hunlar tarafından ele geçirilmiş olup diğerleri Alatheus ve Syphrax idaresinde Alanlar’ın bakiyeleri ile beraber Dinyester Nehri’nin ilerisine doğru kaçarak kurtulmuşlardır. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.32-32; Ridley, **Zosimus, New History**, s.190.

¹⁵⁶ Zosimus, Hunların Arz üzerinde kendilerini güvende hissetmediklerini ve at üzerinde yaşayıp uyuduklarını söylemiştir. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.162.

geri çekilmelerle düşmanı şaşırtıyor, atlarını sürerken bile ateş ederek İskitlere büyük zararlar vererek onların çok büyük kıyımına uğramasını sağlıyorlardı. Bu ataklarına sürekli bir şekilde devam eden Hunlar sonunda İskit ulusunu o hale getirmiştir ki, hayatta kalanlar yurtlarını terk ederek Hunlara bırakmak zorunda kalmışlardır (M.S. 376) ve Tuna'yı geçerek imparatora sadık birer asker olarak ona hizmet edeceklerine dair sözler vererek, onları topraklarına kabul etmesi için yalvarmışlardır. Tuna boyunca garnizonlarla kuvvetlendirilmiş şehirlerin komutanları¹⁵⁷ onların bu boyun eğişlerine razı olmayıp imparatorun bu konuda ne yapacağını öğrenmeden hemen cevap vermemişlerdir. Valens, silahlarını bırakmaları şartıyla onların topraklarına girmelerine izin vereceğini bildirmiştir¹⁵⁸. Bunun üzerine yüksek rütbeli subaylar ve diğer görevliler silahsız barbarları Roma topraklarına getirmek üzere harekete geçmişlerdir. Fakat görevlerini yerine getirmek yerine güzel kadınlarla ilgilenerek onları kendileri için seçmişler ve yakışıklı genç erkekleri kovalayarak sadece kendilerini tatmin edecek acımasız davranışlarda bulunarak arzularının peşinde koşmuşlardır ya da esirleri ve çiftçileri yakalayıp onları satmışlar ve gelir elde etmişlerdir. Tüm bunları yaparken bütün değerleri dışlayarak toplumun yararına uygun hareket etmemişlerdir. Yüksek rütbeli görevlilerin bu ilgisizlikleri sonucunda çok sayıda İskit, silahları ile birlikte Roma topraklarına vardıktan sonra verdikleri sözü ve affedilmeleri için yaptıkları bütün yalvarmaları unutmuşlardır¹⁵⁹. Böylelikle bütün Trakya ve Pannonia, Makedonya

¹⁵⁷ Bu komutanların içinde en dikkati çekenleri kont Lupicinus ile Duk Maximus'dur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.190; İmparator Valens, sığınmacılara yiyecek ve barınak verilmesini emretmiştir. Fakat buna rağmen komutanları onun emirlerine riayet etmeyerek yeni gelenleri sadece sömürü, gasp fırsatı olarak görmüşler ve onları soyup soğana çevirdikleri gibi açlığın eşiğine getirmişlerdir. Bu komutanlardan biri de Kont Lipicinus'dur. Norwich, **a.g.e.**, s. 92; Hunların saldırılarından kaçan Gotların, imparatorluk sınırları içinde iskân edilmesi ilk başta Romalıların işine gelmiştir. İmparator Valens, onların sayesinde nüfusu azalan imparatorluğa güç kazandırmayı ve Gotlar'ı, askere alarak Roma ordusunda reform yapmayı tasarlamaktadır. Fakat Valens'in bütün planları Roma ordusunda görevli subayların yaptığı ahlâksızca davranışlar yüzünden bozulmuştur. Subayların kötü davranışlarına öfkelenen Gotlar, Zosimus'unda anlattığı gibi bütün Trakya, Makedonya, Pannonia ve Teselya'yı yakıp yıkarak her tarafı yağmalamışlardır. Zosimus, **Historia Nova**, IV.20.7; Komutanların sığınmacılara karşı yaptıkları davranışların örneklerinden biri de, subayların askerlerini köle olarak teslim eden Got liderlere yiyecek olarak köpek vermeleridir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.63.

¹⁵⁸ Valens'in İskitleri neden topraklarına kabul ettiği Zosimus tarafından pek fazla dikkate alınmamıştır. Halbuki Eunapius, Valens'in batı Roma imparatorlarına karşı duyduğu kıskançlığa bağlarken Ammianus, onları işe alarak topraklarına yerleştirmek niyetinde olduğunu belirtir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.190.

¹⁵⁹ Ridley, Zosimus'un daha önce Romalı subayların yaptığı ahlâksızca davranışları ve kötülükleri yazdığını ve daha sonra Zosimus'un barbarları bu şekilde eleştirmesinin hiç de akıllıca olmadığını anlatmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.190.

ve Teselya'ya kadar olan bütün topraklar yollarının üstündeki her şeyi yağmalayan, yok eden barbarlar ile dolmuştur¹⁶⁰.

IV. Kitap 21. Bölüm- İmparator kendisine bu iş için özel olarak yollanan haberciler tarafından bu büyük tehlikeden haberdar edilmiştir. Perslerle olan durumu elinden geldiğince düzelten imparator büyük bir hızla Antiokheia'dan Konstantinopolis'e gelir ve buradan Trakya'ya doğru yürüyüşe geçerek sözlerinden dönen İskitlere¹⁶¹ karşı savaş açar (M.S. 378). İmparator ilerlerken olağanüstü bir hadise gerçekleşir, yol üzerinde boylu boyunca tamamen hareketsiz yatan bir adam bulunmaktadır. Gözleri açık olan bu adam başından ayaklarına kadar kırbaçlanmış gibi görünmekte olup kendine doğru yaklaşanlara bakmaktadır. Bu adamın kim olduğunu, nereden geldiğini ve onu kimin bu şekilde dövdüğünü sormalarına rağmen hiçbir cevap alamazlar. Bunun olağanüstü bir durum olduğuna hükmederek oradan geçmekte olan hükümdara adamı işaret ederler. İmparator da aynı şekilde adamı sorguya çekmesine rağmen bir cevap alamaz, tamamıyla hareketsiz hale gelen şahıs gözleri canlı bir şekilde bakmasına rağmen ölmüştür ve sonunda bu kişi ansızın ortadan kaybolur. Bu olayı gözlemleyen kişiler böyle bir mucizeyi açıklamaktan aciz bir şekilde bakacaklarken bu konuları tahmin edip, açıklamakta usta olan kişiler, bu kötü olayın imparatorluğun gelecekteki yaşayacağı kötülüklerin işareti olduğunu söylerler. Roma milleti, aynı bu adama yapıldığı şekilde yüksek rütbeli subayların ve görevlilerin yanlış idareleri sonucunda dövülerek ve kamçılanarak acı içinde kıvranmakta ve son nefesini vermektedir. Gerçekten bu olayın oluş biçimi göz önünde bulundurularak geleceğe ait bu kehanetin doğru olarak ortaya çıktığını görebiliriz¹⁶².

IV. Kitap 22. Bölüm- İmparator Valens, İskitlerin Trakya'da yaptıkları talan ve yıkımın farkındadır, bunun üzerine kendisine doğu seferinden dönüşte eşlik eder ve çok iyi birer süvari olan Saracen birliklerini, İskit atlıları üzerine göndererek ilk iş olarak onları bu görev ile

¹⁶⁰ M.S. 377-378 yılları ve Hadrianople Savaşı'na (Edirne Savaşı) kadar gerçekleşen olaylar, Zosimus tarafından pek fazla önemli görülmemiş ve detaylı bilgi verilmemiştir. Zosimus, daha çok Sebastianus'un önemsiz başarıları ile ilgilenmeyi tercih etmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.190.

¹⁶¹ Burada İskitler olarak anlatılan kavim Doğu Gotları olmalıdır. M.S. 378 yılında Doğu Roma İmparatoru Valens ile Gotlar arasındaki savaş Edirne civarında meydana gelmiş ve Gotların zaferi ile sonuçlanmıştır. Doğu Gotlarının lideri Fritigern, bu zaferi kazanırken en büyük yardımcıları Alatheus ve Saphrax'dır. Ayrıca Hun- Alan yardımcı birlikleri de Gotların yanında savaşmıştır. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.33.

¹⁶² Kötü olayların geleceğine işaret eden bu gibi olağanüstü hadiseler Theodosius zamanında yaşayan paganların ona karşı ürettikleri hikâyeler olmalıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.191.

vazifelendirir¹⁶³. İmparatordan aldıkları emirle her gün küçük birlikler halinde Konstantinopolis'ten ayrılan Saracenler başboş ve dağınık halde bulunan İskitleri mızrakları ile öldürerek onlardan birçoğunun kafasını şehre getirirler. Çevik atları ve güçlü mızrakları ile çarpışan bu gruplara karşı çaresiz kalan, İskitler ne yapacaklarını, onları nasıl yeneceklerini bilemiyorlardı. Bunun üzerine İskitler Saracenler'i hile ile tuzağa düşürerek yenmeye karar verirler. Birçok yere çukurlar açarak buralarda tuzaklar hazırlarlar ve üç İskit'i buraya yerleştirirler ki, bunların üçü birden bir Saracen'e saldıracaktır. Fakat bu çabalarında başarılı olamazlar, Saracenler sahip oldukları süratli atları sayesinde çok sayıda düşmanın yaklaştığını görür görmez gayet kolaylıkla kaçabiliyorlardı. Saracenler silahları ile İskitler arasında o kadar büyük bir yıkıcı etki yaratırlar ki başarılı olamayacaklarını anlayan bu gruplar Saracenler tarafından yok edilmektense çareyi Tuna'yı geçip Hunlara teslim olmakta bulurlar. İskitler, Konstantinopolis'in etrafındaki tüm bölgelerden ayrıldığı zaman imparator ordusuna ileriye doğru hamle yaptırabilecek bir sahaya kavuşur. Etrafları çok miktarda barbarla çevrili olmasına rağmen imparator subaylarının başarısız yönetimleri sonucunda meydana gelen son olaylarla darbe yemiş olduğundan yeni bir savaşı nasıl yöneteceği konusunda tereddüt içerisinde bulunuyordu. Yine de bu çalkantılı dönemde onları görevlerinden uzaklaştırmaktan korkuyor, bu göreve getireceği yeni komutanların yeteneksiz olacaklarını düşünerek onların yerine kimi atayacağını bilemiyordu. Tam bu sırada Sebastianus¹⁶⁴ batıdaki görevinden ayrılarak Konstantinopolis'e ulaşır. Batı'daki imparatorlar yaşları gereği hükümeti idare etmekten yoksun olup harem ağalarının gözetiminde bulunmaktaydılar ve ayrıca bu kişilerin yaptığı iftiralara inanarak, onların danışmanlığında devlet işlerini düzenlemekteydiler.

IV. Kitap 23. Bölüm- Onun geldiğini duyan Valens, hem askeri hem de sivil görevlerde çok yetenekli olduğunu bildiği bu kişiye savaşın bütün idaresini emanet ederek ordularının komutanı (Magister Militum) olarak atar. Sebastianus, hem askerlerin hem de subayların büyük bir kayıtsızlık ve erkeksi olmayan tavırlar içerisinde, cesarettten yoksun olduklarını anlayarak savaşta bunların ancak bir erkekten çok kadına yakışır bir biçimde kaçma niyetiyle hareket

¹⁶³ Zosimus, ayrıca bu savaştan önce Romalılar adına İskitlerle mücadele eden Saracenlerin varlığına dikkat çekmiş ve savaşta başarılı idaresiyle dikkati çeken komutan Sebastianus'u öven yazılar yazmıştır. Zosimus, Sebastianus'un Valens'e tavsiyelerde bulunarak İstanbul'dan ayrılamamasını istediğini, açlık tehlikesi ile karşılaşan İskitlerin bu durumdan kurtulmak amacıyla Tuna Nehri'nin kuzeyinde bulunan Hunlara doğru kaçarak onlara boyun eğeceklerini söylemiştir. Ridley, Zosimus'un komutan Sebastianus'u bu kadar övmesinin nedeni olarak onun, imparator Iulianus'un komutanı olmasının etkisi olduğunu söylemektedir. Zosimus, **Historia Nova**, IV.23.

¹⁶⁴ İmparator Iulianus'un komutanlarından. Zosimus, **Historia Nova**, IV.24.

edeceklerini düşünür. Sebastianus kendi seçeceği 2.000 asker ister, o disiplinsiz ve ahlâksız askerlerden meydana gelen bir orduya kumanda etmenin ne kadar zor olacağının farkındadır. Belki de az sayıdaki asker ordunun bu kadınsı davranışlarından kurtulmasına yardımcı olabileceği gibi az sayıdaki adamın hayatını riske atmak bütün hepsini savaşa sokmaktan daha iyi olacaktır. Bu düşüncelerini imparatora açarak istediği adamları elde eder. Ona gösterilen kişileri ne gibi görevlerde kullanabileceğini gayet güzel değerlendirerek orduya yeni alınmış cesur ve savaşmaktan korkmayacak şekilde yetiştirilmiş kuvvetli ve enerjik adamları seçer. Onları hemen teste tabii tutmuş ve devamlı savaş tatbikatları yaptırarak kusurlarının önüne geçmeye çalışmıştır. Söz dinleyen ve itaat eden askerleri güzel sözlerle överek hediyelere boğmuştur, görevlerini ihmal edenleri ise merhametsiz bir biçimde şiddetle cezalandırmıştır. Bütün bunların sonucunda orduyu savaşçı unsurlarla donatarak, cengâver bir hale getirmiştir. Ordusunu güven altına alarak onları kalelerle kuvvetlendirilmiş şehirlere yerleştirir. Buralardan yaptıkları ani ataklarla baskın yapmaya gelmiş barbarları şaşırtmaktadırlar, bazen onların çaldıkları ganimetleri alarak onları öldürmekte, bazen de sarhoş halde yada nehirde yıkanırken buldukları barbarları yok etmektedirler. Bu gibi savaş taktikleri ile büyük ölçüde barbarların yolunu kestiği zaman diğerleri de onun etrafa saçtığı korkuyu hatırlayarak yiyecek bulmak amacıyla bile olsun baskın yapmaya cesaret edemiyorlardı. Onun bu inanılmaz başarıları ona karşı bir çekememezlik duygusunun oluşmasına yol açmış ve giderek artan büyük bir nefretin duyulmasına neden olmuştur. Sonunda görevlerini kaybeden yüksek rütbeli memurların kışkırttığı harem ağaları onu imparatora şikâyet etmişler ve imparatorun onunla ilgili düşüncelerinin değişmesine ve Sebastianus'u haksız olarak suçlanmasını sağlamışlardır. Bunun üzerine Sebastianus, imparatorun nerede bulunuyorsa orada kalmasını (Konstantinopolis) ve daha fazla ileriye gitmemesini ister. Çünkü böyle kalabalık sayıda bir kuvveti düzenli bir şekilde savaş alanına götürmek ve savaşmak çok kolay bir iş değildi, o düşmanı pusuya düşürerek ve yapılacak saldırılarla yorarak savaşı devam ettirmenin düşmanın zayıflamasına yol açacağının farkındaydı ve bununda kendileri için daha iyi olacağını düşünüyordu. Düşman zaruri malzemelerin yokluğunu çekerek çaresizlik içerisinde kalıncaya kadar yapılan ataklarla zayıf düşürülecekti, böylece onlar acılar içerisinde bütün umutlarını kaybederek açlıktan yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalarak ya teslim olacaklar yada Roma topraklarından kaçarak Hunlara sığınıp boyun eğeceklerdi.

IV. Kitap 24. Bölüm- Sebastianus imperatora bu tavsiyelerde bulunurken, karşıtları imperatoru ikna ederek ordusu ile birlikte savaş yapması için onu cesaretlendirirler. İmparatora, barbarların çoğunun neredeyse yok edildiğini kendisinin kolay bir zafere çok yakın olduğunu söylerler¹⁶⁵. Onların bu sağduyudan yoksun öğütlerini dinleyen imparator ordusunu düzensiz bir biçimde kumanda ederek düşman hatlarının çok gerisine kadar ilerler (M.S. 9 Ağustos 378). Barbarlar burada kararlı bir şekilde düşmana karşı koyarak çok büyük bir zafer kazanırlar ve çoğunu öldürürler. Pek az kişi imparatorla beraber duvarlarla tahkim edilmemiş bir köye sığınır¹⁶⁶. Bunun üzerine barbarlar bu köyü kuşatarak çok miktarda odunu köyün etrafına yerleştirirler ve odunları ateşe verirler. Buraya kaçan herkes orada yaşayan insanlarla beraber ateşler içerisinde kalarak yok edilir, bu yüzden imparatorun cesedi hiçbir şekilde bulunamaz¹⁶⁷. Durumun ümitsizliğini fark eden Roma süvari birliği komutanı (Magister Equitum) Victor, bazı birliklerle beraber tehlikeli bölgeden kaçarak Makedonya ve Teselya'ya doğru ilerler. Buradan hareket ederek Moesia ve Pannonia'ya varır, o sırada bu bölgede bulunan ve henüz on beş yaşında olan Gratianus'a neler olduğunu, imparatorun ve ordusunun nasıl kaybolduğunu anlatır. Gratianus bu bilgiler karşısında çok huzursuz olmasına rağmen aralarında yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı amcasının ölümü karşısında çok fazla üzülmez. Fakat Gratianus olayları tek başına kontrol altına alamayacağını düşünmektedir, Trakya, barbarlar tarafından yakılıp, işgal edilirken, Pannonia ve Moesia'da aynı durumda kalmakta, Ren Nehrine kadar uzanan topraklardaki bütün şehirler onlara yakın bölgelerde bulunan barbarlar tarafından hiç bir mukavemetle karşılaşmadan istila edilmektedir. Gratianus Theodosius'u ortak imparator olarak ilan eder (M.S. 19 Ocak 379)¹⁶⁸,

¹⁶⁵ Zosimus, Komutan Sebastianus'un tavsiyelerini dinlemeyen Valens'in danışmanlarının sözlerine uyarak yola çıktığını belirtir. 378 yılında Edirne civarında gerçekleşen savaşta Valens, Fritigern liderliğindeki Gotlara yenilir, Fritigern'in bu zafere ulaşmasındaki en büyük etken Doğu Gotları'nın komutanları Alatheus ve Syphrax ile onların komutasındaki Hun ve Alan birliklerinin yaptığı ani baskınlar neticesinde Romalılara verdikleri kayıplar olmuştur. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.33.

¹⁶⁶ Burry, Valens'in düşmanı önemsemeyerek büyük bir hata yaptığını ve Batı Roma imparatoru Gratian'ı beklemeyerek tek başına Gotlar'la mücadele etmeye karar vererek zaferi sadece kendisi için istediğini belirtir. Sonuç, Valens açısından tam bir hezimet ve utanç olmuştur. Burry, **The Invasion of Europe by the Barbarians**, s.58.

¹⁶⁷ Zosimus, savaş sırasında kaçarak bir köye sığınan imparatorun, barbarlar tarafından sarıldığını, köyü ateşe veren barbarların bütün köy halkı ile beraber imparatoru yakarak öldürdüğünü anlatmış ve imparatorun cesedinin bulunmadığından söz etmiştir. Zosimus, **Historia Nova**, IV. 24.2.

¹⁶⁸ Edirne savaşının sonuçları Roma imparatorluğu açısından tam bir felaket olmuştur. İmparatorluğun batı yarısı tam bir asır Germen sorunu ile uğraşmak zorunda kalırken Batı Roma bu yüzden yıkılmıştır. Gratian (375-83), Trakya, Pannonia ve Moesia'nın barbarlar tarafından yağma edilip yakılmakta olduğunu, Ren Nehrine kadar uzanan topraklardaki bütün şehirlerin istila edilmekte olduğunu görerek, savaşta ölen Valens'in yerine Theodosius' u ortak imparator olarak ilan eder ve Doğu Roma'yı idare etmesi için görevlendirir. Zosimus, **Historia Nova**, IV. 24.4; Theodosius, Got sorununu askeri tedbirlerle ortadan kaldıramayacağını düşünerek barışçı yollardan çare bulmak üzere harekete geçmiştir. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.48.

Theodosius, İspanya'da Gallia (Hispania Calaecia) adlı bölgede bulunan Cauca¹⁶⁹ kasabasının yerlisi olup askeri bilgi ve tecrübesi olağanüstüdür. Trakya ve Doğu bölgelerinin idaresini Theodosius'a bırakan Gratianus, batı Gallia'ya doğru yola çıkarak oradaki meseleleri elinden geldiğince çözmeye çalışır¹⁷⁰.

IV. Kitap 25. Bölüm- Thessalonika'da kaldığı zaman içerisinde yeni imparator Theodosius büyük kalabalıklar tarafından ziyaret edilmiştir. Halk, özel işleri ve devlet için gerekli gördükleri ihtiyaçlarını imperatora ileterek, bunların yerine getirilmesi için ondan ricada bulunmuşlardır. İmparator elinden gelen bütün yardımı yapmaya çalışmış, istediklerini elde eden insanlar evlerine dönmüşlerdir. Bu arada Tuna Nehrinin ötesinde yaşayan çok sayıdaki İskitler, Gotlar, Taiphali¹⁷¹ ve bunların arasında yaşayan diğer kabileler nehri geçerek Roma topraklarının içine doğru ilerlemekte ve buraları istila etmekteydiler. Çünkü Hunlar kalabalıkları, bu grupları ait oldukları topraklardan çıkararak, evlerine el koymuşlar ve bu bölgelere gelmelerine sebep olmuşlardır. İmparator Theodosius bütün gücüyle savaş için hazırlanır¹⁷². Şimdi bütün Trakya yukarıda belirtilen bu grupların işgali altındadır, şehirlerdeki askeri birlikler ve kalelerde bulunan askerler duvarların dışına çıkmak istememekte, açık alanda bir savaşı göze almamaktadır. İskitlerin kral ailesine mensûp olan Modares¹⁷³ kısa bir zaman önce Roma topraklarına gelmiş ve

¹⁶⁹ İspanya Galicia, Diocletian zamanında ayrı bir eyalet haline getirilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.191.

¹⁷⁰ Theodosius, Trakya ve Makedonya Diocese'lerini doğuya bağlayarak merkezi Thessalonika olan *praefectura Illyricum* olarak birleştirmiştir. Illyria topraklarından batıya sadece diocese Illyricum olarak adlandırılan Pannonia diocese'si bırakılmıştır. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.49.

¹⁷¹ Genellikle Got kavimleri ile ortak hareket eden Taifali olarak adlandırılan bu grubun Sarmat veya Germen kavimlerinden oldukları ve M.S. II Yüzyıldan itibaren Aşağı Tuna boylarına yerleştikleri düşünülmektedir. Zosimus, **Historia Nova**, IV.25.1.2.

¹⁷² Theodosius, Thessalonika'da bulunduğu süre içinde Hunlar tarafından topraklarından çıkarılarak kaçan İskitler, Gotlar, Taiphali ve bunların arasında yaşayan diğer kabilelilerin Tuna Nehri'ni geçerek Roma topraklarının içine doğru ilerlemekte olduklarının ve buraları istila ettiklerinin farkına varmıştır. Zosimus, diğer kaynakların aksine İmparator Theodosius'un bütün gücüyle savaş için hazırlandığını belirtir. Zosimus, **Historia Nova**, IV.25.1.2; Gratian'ın augustusluğa yükselttiği Theodosius (M.S. 379), karargâhını Thessalonika'da kurarak, Trakya'da düzeni yeniden sağlamaya çalışmıştır. Gotlarla barış yapmış ve onların büyük bir bölümünü askeri birliklere almıştır. M.S. 382 yılında Gotlar'la yapılan anlaşma gereğince Trakya'da toprak verilerek imparatorluk sınırları içinde onlara federatif bir statü verilmesini kabul etmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.93; Tekin, **a.g.e.**, s.306; Theodosius, Ostrogotlar Pannonia'da, Vizigotları Trakya'da iskân ettirirken onlara tam özerklik ve vergiden muafiyet tanımıştır. Bunun karşılığında ise Gotların kendisi ile müttefik olmasını sağlamış ve yapacakları askeri hizmetlere çok fazla ücret ödemiştir. Bu ise Roma yurttaşlarına daha fazla yüksek vergi oranları ile geri dönmüş, idareye mali yük getirmiştir. Ayrıca orduda Got subayların görevlendirilmesi imparatorluk içinde Germen unsurların güçlenmesine yol açmıştır. Norwich, **a.g.e.**, s. 92; Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.26.

¹⁷³ Modares, Got asıllı muhtemelen Vizigotlardır, Roma orduları başkomutanı. Bazı yazarlar onun Hun olduğunu söylemekte ise de M.S. 378 yılında bir Hun'un o kadar yüksek bir mevkiye gelmesi biraz zor gözükmektedir. O. J. Maenchan-Helfen, **The World Of the Huns**, Los Angeles-London, 1973, s.423; Ridley, Eunapius ve Greg. Naz. dayanarak onun bir Got olduğunu ve *magister militum* olarak görev yaptığını belirtiyor. Zosimus, Hükümdar

yeterli sadakati gösterdiği için general yapılmıştır. Ordusunu bir tepenin üzerinde yer alan genişçe bir ovaya yerleştiren Modares'in burada olduğu barbarlar tarafından bilinmemektedir. Öncülerinden düşmanın aşağıdaki ovada olduğunu öğrenen Modares, onların pahalı malları yağmalayarak tükettiğini ve kendilerinden geçmiş bir vaziyette bulunduklarını anlayınca askerlerine her zamanki gibi ağır silahlarını değil sadece kılıç ve kalkanlarını almalarını ve şehvet içinde bulunan düşmana saldırılarını emreder. Onlar aldıkları emir uyarınca düşmanı kısa bir zaman içerisinde yok ederler. Bazıları aldıkları yaraların etkisiyle hemen ölürken birçoğu zaten baygın halde bulunduklarından insafsızca yok edilmiştir. Onları yok ettikten sonra üzerlerinde yer alan her şeyi alırlar, bundan sonra kadınlar ve çocukları ele geçirirler. 4.000 tane yük arabası ile üzerinde bulunan insanları yakalayarak esir olarak alırlar. Ayrıca bu yük arabalarını takip eden ve yoruldukça bunlara binen insanlarda tutsak olarak alınır. Ordunun iyi bir şekilde savaşıması Trakya'da neredeyse yıkımın eşiğine gelmiş olan devlet meselelerinin şans eseri düzelmesini sağlamıştır. Barbarlar bütün beklentilerinin aksine yok edilmiş ve yeniden barış sağlanmıştır.

IV. Kitap 26. Bölüm- Doğudaki bölgeler anlatacağım olaylar sebebiyle çok daha büyük bir tehlikenin içerisinde. Tasvir ettiğim gibi Hunlar (IV.20.5-6), İskitlerin Tuna Nehri'nin ötesindeki yurtlarını istila edince, İskitler, onların bu acımasız saldırılarına daha fazla dayanamamışlar ve o dönemde imparator olan Valens'e (M.S. 364-378) yalvararak kendilerinin Trakya'ya yerleşmesine izin vermelerini istemişlerdir. İskitler, İmparator Valens'in emirlerine boyun eğeceklerine, iyi birer yurttaş ve asker olarak görevlerini sadakatle yerine getireceklerine dair söz verirler. Verilen sözler karşılığında Valens onların Trakya'ya doğru gelmelerine izin verir. Fakat onların sözlerine sadakatle bağlanmasını sağlamak için bütün genç çocukların rehin olarak alınıp değişik ülkelerde yetiştirilmesinin iyi bir fikir olacağını düşünür. Çok sayıdaki küçük çocuğu Doğu Eyaletlerine gönderirken Iulius'u¹⁷⁴ onların denetiminden sorumlu gözetmen olarak tayin eder, çocukların bakım ve eğitiminden o sorumlu olacaktır. Valens, Iulius'u seçerken, onun

İskitlerinden Modares adlı bir adamın, imparatora karşı sadakatini kanıtlayarak, orduların komutanı olarak atandığını belirtir. Modares, ağır silahlarla, düşmana yakın olarak savaşmak yerine adamlarına sadece kılıç ve kalkanları ile silahlanmaları için emir vermiş ve Gotların şaşkınlığından istifa ederek onlara büyük zayıat vermiştir. Zosimus, Modares'i İskitlerin kral ailesinden olduğunu belirtiyor, daha önce belirttiğimiz gibi Hunlarıda *Hükümdar İskitler* olarak adlandırmaktadır. Modares'in bir Hun olduğunu düşünen yazarlar vardır, fakat Menchen onun bir Vizigot olduğunu düşünmekte ve o tarihte Roma Ordusunda bir Hun'un bu seviye yükselemeyeceğini belirtmektedir (M.S. 378). Zosimus, **Historia Nova**, IV.25.2.3.4; O. J. Maenchan- Helfen, **a.g.e.**, s.423.

¹⁷⁴ Iulius, Trakya'daki askeri birliklerden sorumlu Kont rütbesi ile görev yapmaktayken Prokopius tarafından hapse atılmıştır (M.S. 365), Doğu Vilayetlerinin ordu komutanlığını yapmış, Arap Yarımadasında kentler inşa etmekle görevlendirilmiştir. Theodosius'un imparator olmasından önce Gotlar'la yapılan çarpışmada onlar tarafından öldürülmüştür. Zosimus, **Historia Nova**, IV.26.

her iki konuda da yeterli olduğunu ve işleri eksiksiz yerine getirebilecek bir zekâyâ sahip olduğunu düşünüyordu¹⁷⁵. Iulius çocukları ayrı ayrı şehirlere yerleştirmiştir, bununla bu gençlerin büyüdükten ve tam bir erkek olduktan sonra büyük kalabalıklar halinde toplanarak isyan etmelerini önlemeyi düşünmüştür. Bununla beraber değişik bölgelerde yaşayan barbarlar olgunluğa erişince Trakya bölgesinde yaşayan vatandaşlarının çektikleri acılardan haberdar olarak bundan büyük rahatsızlık duymaya başlarlar. Bu şehirlerden birinde yaşayan gruplar diğer bölgelerde hayatlarını sürdürmekte olanlara gizli mesajlar göndererek ve yapılan zulümlere karşılık Roma şehirlerine saldırma niyetinde olduklarını belirtirler. Onların bu planlarından haberdar olan Iulius nasıl hareket edeceğine karar verememektedir. Sonunda imparator Valens'e bilgi vermesinin daha doğru olacağını düşünür. Çünkü bu göreve onu Valens atamıştır ve ayrıca Theodosius o sıralarda Makedonya'da bulunmaktadır ve Iulius onu çok fazla tanımamaktadır. Bunun üzerine Konstantinopolis'teki senatusa çok gizli mektuplar gönderir. Senatus onu tam yetkili kılar ve toplumun yararına olacak bütün tedbirleri alarak bu işi çözümlemesini ister. O bu tehlikeyi aşağıda anlatılan önlemleri alarak bertaraf etmiştir. Komutanlarının hepsini yanına çağırır ve onlara yapmak istediği planı tüm açıklığı ile anlattıktan sonra bütün bunların büyük bir gizlilik içinde yürütüleceğine dair yemin ederek söz vermelerini ister. Olaylardan haberdar edilen ve nasıl hareket edeceklerine dair bilgilendirilen kumandanlar, şehirlerdeki barbarları imparatorun onlara hediyeler bahşetmek niyetinde olduğundan haberdar ederler ki bu hediyeler para ve arazi şeklinde olacaktır. Böylece bu gruplar imparatora ve Roma halkına büyük bir minnettarlık duyacak ve aralarındaki dostluk pekişecektir. Bu amaçla barbarlara belli bir günde büyük

¹⁷⁵ Valens zamanında imparatorluk topraklarına yerleştirilen barbarların imparatora sadık kalacaklarına dair söz vermelerinin karşılığında onlardan rehin olarak alınan çocukların, büyüdülerinde İmparatorluğun doğu eyaletlerinde çıkardıkları sorunlara değinilmiş ve Iustinus adlı komutanın bu gençleri kandırmak amacıyla yaptığı plan ve onları yok etmesi anlatılarak doğuda güvenliğin sağlandığı anlatılmıştır. Zosimus, **Historia Nova**, IV.26.1-9. Theodosius'un akıllı politikaları sayesinde Ostrogotlar, Pannonia'da iskan edilirken Vizigotlarda Trakya eyaleti topraklarının kuzey bölgelerine yerleştirilmiştir. Bu gruplar askeri hizmetlerinin karşılığında tam bir muhtariyete sahip olacaklar ve vergiden muaf tutulacaklardı. Fakat bütün bu çabalar Roma ordusunun Germenleşmesine ve mali yükü artan devletin ekonomik krize girmesine yol açmıştır. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.48-49; Zosimus, **Historia Nova**, IV.27.3 Gotlara verilen bu imtiyazların sebep olduğu diğer sonuçlar şöyle açıklanabilir, federe bir şekilde imparatorluğa bağlanan Germenlerin saldırıları sonucunda İmparatorluk parçalanmaya gidecek, Dacia eyaletide dâhil olmak üzere Karpatlardan Tuna nehrine kadar olan bölge önce Hunlar sonra Avarlar ve en sonunda da Moğolların hâkimiyeti altına girecektir. Ostrogot ve Vizigot olarak ikiye bölünmüş olan Got halkı bir daha bir araya gelemeyecek şekilde birbirinden ayrılacak ve bir daha hiç bir şekilde Roma'ya karşı birlikte savaşamayacaklardır. Burry burada Theodosius zamanında Ostrogotların küçük bir bölümünün küçük Asya eyaletinde Phrygia'da iskan edildiklerini söylüyor. Bu Zosimus'un komutanlarından Iustinus'un idaresinde oraya götürülen gençler olmalıdır. Burry, **The Invasion of Europe by the Barbarians**, s.61-62.

şehirlerde toplanmalarını emrederler. Kendileri için yapılan hazırlıklardan ve hediyelerden çok fazla memnun olan barbarlar duydukları öfke ve acıyı unutarak kararlaştırılan günde ve yerde beklenildiği gibi toplanırlar. Onların gelmesi ile birlikte pazar yerlerindeki evlerin damları üzerlerine yerleştirilen askerler aldıkları işaretle barbarların üstüne çok miktarda ok ve taş atmaya başlayarak hepsini öldürürler. Böylelikle doğudaki şehirler onların bu tehlikeli, kaygı uyandıran hareketlerinden kurtularak özgürlüklerine kavuşmuşlardır.

IV. Kitap 34. Bölüm- Theodosius'un durumu bu haldeyken Gratianus, Vitalianus'u¹⁷⁶ Illyria Birliklerinin başına komutan olarak tayin ederek oraya gönderir. Oradaki zor koşulların üstesinden gelebilecek kapasitede bir asker olmayan Vitalianus'un durumunu hesaplamadan bu işe karar verir. Bu arada Kelt milleti Ren Nehrinin ötesinde yaşayan Germanlerin iki askeri birliği tarafından sürekli saldırılarla taciz edilmektedir. Bu birliklerden bir tanesi Fritigerne adlı asker tarafından komuta edilirken diğeri Allathus ve Safraces¹⁷⁷ tarafından idare edilmektedir. Gratianus bu grupların yaptığı baskılara dayanamayarak ve onların Gallia bölgelerini bırakmaları şartıyla Tuna'yı geçerek Pannonia ve Moesia'nın üst bölgelerine girerek burada yerleşmelerine izin vermek zorunda kalmıştır. Aslında onun planı ve çabası bu grupların aralıksız süren saldırılarından kurtulmak istemesidir¹⁷⁸. Böylelikle onlar Yunan şehirlerini ele geçirmek amacıyla Tuna Nehri'ni geçerek Pannonia üzerinden Epirus'a doğru gelirler ve Akhelous Nehri'ni de geçtikten sonra ilk iş olarak kendileri için gerekli erzak malzemelerini emin yerlerde depoladıktan sonra İskitlerin kral ailesinin başı olan Athomarikos'a¹⁷⁹ ortadan kaldırmaya çalışırlar, çünkü

¹⁷⁶ İmparator muhafızlarının komutanı. Ridley, **Zosimus, New History**, s.193.

¹⁷⁷ Alatheus ve Syphrax Ostrogotların (Doğu Gotları) kralı Viderich'in (Viderik) koruyucu vasileridir. Hunlar tarafından mecbur bırakıldıkları için Dinyester Nehri'ni geçerek Tuna bölgesine gelmişlerdir M.S.377. Burada nehri geçmek için izin istemişler fakat reddedilmişlerdir. Buna rağmen nehri geçmişler ve Edirne savaşında önemli rol oynamışlardır. 380 yılında Pannonia bölgesine doğru yönelmişlerdir. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.33-34.

¹⁷⁸ İmparator Gratian Ostrogotlar ile barış yaparak onların birleşik bir yapı içerisinde Pannonia'ya yerleşmesine izin vermiştir. Gerçekten de Theodosius imparator olunca orduda birtakım değişiklikler yaparak Gotları sindirmeye çalışmıştır. Fakat bütün bunlar bir işe yaramamış Gotlar imparatorluk sınırlarının dışına çıkarılamamıştır. Romalılar ve Gotlar savaşlar sebebiyle yorgun düşmüş iki tarafında savaşacak gücü kalmamıştır. Bunun üzerine yapılan antlaşmaya göre Alatheus ve Syphrax idaresindeki Ostrogotlar ve Hun-Alan birlikleri Pannonia ve Moesia'nın yukarı bölgesine yerleştirilmiştir. Batı Gotları yani Vizigotlar ise Moesia'nın aşağı bölgelerinde iskan edilmişlerdir. Burada imparatorluğa bağlı federatif bir statü kazanan Gotlar, kendi kanunlarını yapma ve prenslerini seçmek hakkına sahiptiler. Vergi ve haraçtan muaf tutulan Gotların yükümlülükleri arasında sınırları korumak, kendi liderleri komutasında Roma ordusuna asker göndermek ve Roma adına savaşmak vardı. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.34.

¹⁷⁹ Athanaric, Vizigotların kralı Athanaric, Prokopius'un mücadelesinde onunla birlikte hareket etmiştir. Athanaric Dinyester Nehri'ni geçmeye çalışan Hunları durdurmak istemişse de bunda muvaffak olamamıştır. Hunların saldırıları sonucunda yenilen Vizigotların büyük bir kısmı liderleri Athanaric öncülüğünde batıya Karpat bölgesine kaçmıştır.

geride kimseyi bırakmak istemiyorlar yapacakları bu atağın arkadan gelen kuvvetler tarafından engellenmesini veya durdurulmasını önlemek istiyorlardı. Düşündükleri planı uygulayarak ona saldırdılar ve kolayca yaşadığı bölgenin dışına sürülmesini sağladılar M.S. 11 Ocak 381. Bunun üzerine o büyük umutlarla kendisine yardım edeceğini düşündüğü Theodosius'a başvurur ki o sırada imparator neredeyse ölümüne neden olacak bir hastalığın pençesinden yeni kurtulmuştur M.S. 379-80. Theodosius, onu ve arkadaşlarını gayet güzel bir törenle dostça karşılar 25 Ocak ve hatta Konstantinopolis'in dışına doğru çıkarak Athomarikos ile buluşur. İskitlerin liderinin tedavisinde bazı şeyler eksik yapıp gerekli ihtimam gösterilmemiştir. Böylece kısa bir süre sonra onun ölümü gerçekleştiğinde krallara layık muhteşem bir törenle gömülmesini sağlayarak barbarların bu şaşaa ve görkem karşısında şaşkınlık içerisinde kalmalarına neden olmuş ve onlar Romalıları taciz eden hareketlerine son vererek ülkelerine geri dönmüşlerdir. İmparatorun bu geniş hoşgörüsü, cömertliği ve muhteşem azameti karşısında büyülenmiş gibi hareket etmişlerdir. Bütün bunlara ek olarak liderlerini takip edip onun ölümünü görenler nehrin kıyısında devamlı nöbet tutarak Romalıları karşı yapılacak akınları önlemişlerdir. Bununla aynı zamanlarda meydana gelen başka bir olayda Theodosius'a yeni bir başarıyı getirmiştir. Hunlarla beraber karışık bir şekilde yaşayan ve saflarında Hun¹⁸⁰ askerleride bulunan Skyri ve Karpodake'lerin yaptıkları akınlar geri püskürtülerek durdurulmuştur¹⁸¹. Yapılan savaşta yenilgiye uğrayan bu gruplar Tuna Nehrinin ötesine geçmeye zorlanarak ülkelerine geri dönmüşlerdir. İmparatorun bu başarısı, askerlerin daha önce yaşadıkları yenilgileri unutmalarına ve yeniden cesaretlerini kazanmalarına yardımcı olmuştur. İmparator Theodosius tarafından kayıpları da karşılanan çiftçiler topraklarını özgürce ekmeye ve güven içinde hayvanlarını beslemeye başlamıştır.

Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.31. Athanarik daha sonra düşmanlarından kaçmak zorunda kalmış ve Theodosius'un yanına İstanbul'a gelmiştir. Fakat iki hafta sonra hastalanarak ölmüştür.

¹⁸⁰ Zosimus'un kitabının bu bölümünde anlattığı Hunlar, Gotların Trakya'yı yağmalayarak İstanbul önlerine kadar geldiği dönemde onlarla beraber ittifak yapan Hun- Alan kitaları olmalıdır. Bu gruplar, Roma ordusunun emrinde olup Balkan dağlarındaki *limes*'leri koruyan küçük gruplardan bir tanesidir. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.33.

¹⁸¹ Skyri, Sarmatlar ile komşu olan bu halk milattan önce üçüncü yüzyılda Karadeniz bölgesinde yaşamaktadır. Skyri'ler, Hunlar ve Karpodake'lerle beraber M.S.381 yılında Tuna kıyılarında görülmüşlerdir. Bunlardan bazı gruplar Gotlarla beraber Atilla'nın ordusunda yer alırken diğerleri Roma ordusuna katılmışlardır. Plinius, Skyri'leri, Sarmatların komşusu olarak göstermektedir. Skyri'ler III. yy. da Karadeniz havasisinde, daha sonra Zosimus'un burada kaydettiği üzere Hunlar ve Karpodakelerle birlikte Tuna'da görüldüler ve nihayet Gotlar ile birlikte Atilla'nın hükümdarlığı döneminde Hun yapısının çatısı altında Gotlar ile birlikte özümseeneceklerdir, lakin bazı süvarileri Roma hizmetinde görev alacaktır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.97; Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.135; W. Goffart, **Barbarian Tides: The Migration Age and The later Roman Empire**, University of Pennsylvania Press, 2006, s.204.

V. Kitap 22. Bölüm- Gaines bu çeşit faaliyetlerle uğraşırken, Uldes (Uldız)¹⁸², Hunların o devirdeki lideri, bir barbarın ve onun mahiyetindeki adamların hep beraber nehri geçmelerine,

¹⁸² Zosimus, tarihinin bu bölümünde Hunlar ve Hun başbuğu Uldız hakkında bilgi vermektedir. Kaynaklarda Uldız, Uldin, Uldes, Uldis, Huldin adlarıyla tanınan Hun batı kanadı reisinin ismi Türkçe “yıldız” anlamına gelmektedir. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.46; Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.72; Uldız’ın kral olmadığı ve sınırları Asya’da Aral gölünün doğusuna kadar ulaşan Hun imparatorluğunun merkezdeki kralının idaresi altında bulunduğu, tarihi vesikaların onu *regulus* yani “Küçük Kral” olarak adlandırdığı görülmektedir. Balamir’in oğlu veya torunu olduğu düşünülen Uldız, Attilâ’nın son devirlerine kadar takip edilecek olan Hun dış siyasetinin temellerini atan kişi olarak tanınmaktadır. Buna göre Doğu Roma yani Bizans daima baskı altında tutulurken, Batı Roma ile iyi münasebetler devam ettirilecektir. Hunlar, Bizans’ı kendi hâkimiyetleri altına almaya çalışırken, Batı Roma ve Hunların düşmanı olan “barbar” kavimlere karşı Batı Roma ile birlikte mücadele vermektedirler. Hunların Batı kolunun lideri Uldız, Karpatların ötesindeki bölgeyi eline geçirerek Gotlar, Gepidler ve Vandalların dehşet içinde Roma imparatorluğu arazisine kaçmalarına ve yeni bir *Kavimler Göçünün* başlamasına neden olmuştur. P.Vaczy, “Hunlar Avrupada”, **Attila ve Hunları**, Ed: Gyula Németh, Anıl Matbaası, İstanbul, 1962, s.75-76; Asding Vandalları ile Hun akınlarından kaçan Vizigotlar İtalya’da görülmüşlerdir. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.72; Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.46; Roma İmparatorluğunda asker olarak hizmet vermekte olan Gotlar, İmparator Theodosius’un 395 yılında ölmesinden sonra onun yerine geçen oğulları zamanında kendi geleceklerini yeniden planlamak üzere bir araya gelirler ve Alarik’i kralları olarak ilan ederler. Alarik, imparator Theodosius, tarafından kendine verilen sözlerin yerine getirilmemesi üzerine yeni imparatora karşı düşmanca tavır alarak önce Balkan Yarımadası’na ve daha sonra bütün İtalya’ya karşı atağa geçer. Alarik’in yarattığı Got Tehlikesi Romalı kumandan Stilicho tarafından güçlükle önlenebilmiştir (Nisan 402). Stilicho, Alarik ile mücadele ederken Pannonia bölgesinde yaşamakta olan Alan ve Hun birliklerinden yardım almıştır. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.72; Burry, **The Invasion of Europe by the Barbarians**, s.63-64; Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.46; Got Gainas ise 399 yılından itibaren İstanbul ve çevresinde şiddete başvurarak, her yeri yağmalamaktadır. Gainas, İstanbul halkının ona karşı kazandığı zaferin sonucunda kaçarak Tuna Nehrinin kuzey kısımlarına gelmiştir. Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı Priskos**, s.9; Zosimus, Got lider Gainas ile ilgili anlatımlarına devam ederken, Markomanları, Sarmatları hâkimiyetleri altına alarak onların topraklarını ele geçiren Hun lider Uldız’ın, Gainas’ın Tuna nehrinin aşağı mecrasında yer alan bölgelere inmesinin kendi açısından yaratacağı tehlikeyi düşünerek Gainas’ın Tuna’nın aşağı bölgelerine geçmesine izin vermeyeceğini ve ayrıca Hun liderin imparator Arcadius’u memnun etmek gibi bir düşüncesi olduğunu belirtir. Ahmetbeyoğlu, **Grek Seyyahı Priskos**, s.9; Zosimus, **Historia Nova**, V. 22.1.2.3; Uldız’ın imparator Arcadius’u memnun etmek gibi bir düşüncesi olduğu düşünülmemelidir. Avrupa Hun Devletinin dış politikasının temellerini Uldız’ın atmış olduğunu ve onun “**güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar her yeri fethederim**” sözünün Hunlar tarafından benimsendiğini ve bu siyaset uyarınca Bizans’a devamlı baskı yapıldığını ve Batı Roma ile ilişkilerin iyi tutularak ortak düşman olan barbar kavimlere karşı beraberce hareket edildiğini göz önüne alırsak Uldız’ın Got Gainas ile savaşarak onu öldürmesini bu politikanın doğal sonucu olarak gerçekleştiğini görebiliriz. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.73; Uldız, Gainas’a karşı kazandığı zafer sonrasında onun başını keserek Arcadius’a göndermiştir (M.S. 400-401). Zosimus, **Historia Nova**, V.22.3; İmparator Arcadius, bu zaferi sanki kendisi kazanmış gibi kutlamalar yaparak, savaşın anısına Arcadius sütunlarını yaptırmış ve Uldız’a hediyeler göndermiştir. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s. 46; Uldız ayrıca Romalı komutan Stilicho’nun barbar Radagaisus ile yaptığı mücadelede ona yardımcı olmuştur. İtalya’yı yağmalayan ve Roma’yı yeryüzünden kaldıracığını iddia eden Radagaisus’u *Pavia Savaşında* durduramayan Stilicho, bu büyük tehlikeden Uldız’ın bizzat kumanda ettiği Romalı kuvvetlerle takviyeli Hun ordusunun kazandığı *Büyük Feasulae* muharebesi ile kurtulmuştur. Bu savaş sonunda Radagais yakalanarak idam edilmiştir (Ağustos 406). Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.72; Uldız’ın bu zaferi Roma’yı kurtardığı gibi Hun kudreti karşısında duramayan Vandal, Alan, Sueb, Sarmat, Kelt gibi kavimlerin Ren Nehri ötesine kaçarak Gallia topraklarına gitmesine, Hunların batıya yönelik yolları üzerindeki engellerin ortadan kalkmasına ve Hun kuvvetlerinin serbest hareket etmelerine neden olmuştur. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.73; Uldız, imparator Arcadius’un ölümü ve Stilicho’nun düşüşüne bağlı olarak M.S. 408 yılından itibaren Tuna Nehri’ni geçerek şehirleri yağmalamaya başlamıştır. Onun bu akınları karşısında Trakya orduları komutanının barış için verdiği tekliflere karşı Uldız’ın istekleri çok büyüktür. Bunun üzerine Romalılarla arası açılan Uldız, Tuna’yı geçerek Skyri’ler ile birleşmeye çalışmasına rağmen çok adamını kaybetmiştir. Bu tarihten sonra Uldız hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.73; Ridley, **Zosimus, New History**, s.212-213; Zosimus, kitabının bu bölümünde Hunlar ile Romalıların anlaşma içerisinde olduklarını belirtirken, imparator Arcadius’un basiretsiz yönetimi yüzünden bütün Trakya’nın Hun olduklarını iddia eden çeteler tarafından yağmalandığını ve korkunç bir terörün içerisinde olduğunu

onların Tuna Nehrinin ötesindeki bölgelere yerleşerek burayı vatanları yapmalarına izin vermenin kendi güvenlikleri açısından yaratacağı tehlikeleri düşünmektedir; aynı zamanda buna ek olarak Gaines'i bu topraklardan kovarsa imparatoru memnun edeceğini düşünerek ona karşı koymak üzere gerekli hazırlıkları yapmaya başlamıştır. Çok sayıda askeri idaresi altına alarak, onları düşmana karşı savaşmaya hazır olacak biçimde organize ederek düşmanın tam karşısına yerleştirir. Diğer taraftan Gaines hiç bir şekilde Romalıların yanına geri dönemeyeceğini ya da Uldes'in korkunç saldırısından kaçamayacağını farkında olarak, arkadaşlarını silahlandırır ve Hunlarla savaşa girer. Bu iki ordu arasındaki birçok çatışmadan sonra ki, bunların bazılarında Gaines'in adamları başarılı olmuştur, Gaines'in ordusunda yer alan askerlerin büyük çoğunluğu vahşice yok edilmiştir, Gaines'de büyük bir cesaretle dövüşmesine rağmen en sonunda öldürülmüştür¹⁸³.

Gaines'in ölümü ile beraber savaşta sona ermiştir M.S. 400-401, Hunların lideri Uldes, onun kesik başını imparator Arcadius'a gönderir ve bu başarısından dolayı ödüllendirilir. Böylelikle Hunlar, Romalılar ile beraber bir anlaşma içerisine girmiş bulunuyorlardı. Fakat buna rağmen, imparatorun sağduyudan yoksun olması, sağlıklı bir devlet politikası uygulanmasını engellediği için Trakya, yeniden karışıklık içerisindeydi. Kaçak kölelerin ve ordudan atılan birçok adamın oluşturduğu bir çete kendilerinin Hun olduklarını iddia ederek bütün ülkeyi yağma ediyor ve şehir duvarlarının dışında buldukları her şeyi yağmıyorlardı. En sonunda Fravitta bunların üstüne yürür ve yakalayabildiği herkesi öldürerek, insanları yaşadıkları korkudan kurtarır.

V. Kitap 26. Bölüm- Bu arada daha önce de bahsettiğim gibi Alarik, Peloponnesos'dan ayrılarak yürüyüşe geçmiş ve Akhelous Nehri'nin¹⁸⁴ aktığı güzergâh boyunca yer alan ülkeleri geçerek Epirus'da konaklamıştır ki Epirus, Molopianus'ların, Thesprotianus'ların¹⁸⁵ ve diğer

kaydeder. İmparatorluğu içinde bulunduğu bu korkunç durumdan Frattiva adlı komutan kurtarmıştır. **Zosimus, Historia Nova**, V.22.3; Got liderlerinden biri olan Frattiva, imparatorlara sadakatle hizmet etmesi gerektiğine inanmış biridir. Burry, **The Invasion of Europe by the Barbarians**, s.62-63.

¹⁸³ Gainas ordusuyla beraber Tuna'ya doğru kaçmaya çalıştığında Hun Kralı Uldız'a esir düşer ve başı kesilerek imparator Arkadius'a gönderilir. Norwich, **a.g.e.**, s.108.

¹⁸⁴ Yunanistan'ın en büyük ırmağı, Epirus Bölgesindeki Pindus Dağları'nda doğarak güneye doğru akar. Akarnania ve Aitolia bölgeleri arasındaki sınırı oluşturur. Oiniadai yakınlarında İon Denizi'ne dökülmektedir. Can, **a.g.e.**, s.27.

¹⁸⁵ Yunanistan'da Epirus Bölgesi'nde yaşamakta olan Molossians'lar eski Yunan halklarından ve Miken döneminden beri bu bölgede yaşamaktadırlar. Onların güney bölgesinde Thesprotians Krallığı vardır. Kuzeyinde ise Illyrianlar bulunmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.112.

milletlerin ikamet ettiği bölgedir. Alarik¹⁸⁶, Stilicho ile yapmış olduğu anlaşmanın şartlarının yerine getirilinceye kadar burada beklemek niyetindedir. Bu anlaşmaya göre: Stilicho, Arcadius'un bakanlarının kendisine karşı olduklarını fark ederek¹⁸⁷, Alarik ile müttefik olmayı planlamakta ve onun yardımı ile bütün Illyrian bölgesini Honorius'un hâkimiyeti altındaki imparatorluğa katmak istemektedir. Bu amacına ulaşmak için Alarik ile bir anlaşma yapar ve planlarını kısa sürede icra edebileceğini düşünerek beklemeye başlar. Alarik, onun emirlerini sabırsızlıkla beklemektedirken, Rhodogaisus¹⁸⁸, Tuna ve Ren nehirlerinin ötesinde yaşamakta olan Keltlerden ve Germen uluslarından 400.000 kişi toplayarak İtalya'ya geçmek üzere hazırlıklar yapmaktaydı (M.S 405-406). Bu haber Roma'ya ulaştığı vakit insanların hepsi dehşet içerisinde donup kalmışlardır. Birçok şehir cesaretini kaybederek umutsuzluk içinde yüzerken Roma'nın kendisi bile yaklaşan büyük tehlikeden dolayı korkulu bir bekleyiş içerisindeydi. Stilicho, Liguria'da¹⁸⁹ Ticinum'da¹⁹⁰ konuşlanmış olan bütün birliklerini ki bunların tamamı 30 tane askeri müfrezeye eşittir, Hunlar ve Alanlardan¹⁹¹ tedarik edebildiği yardımcı kuvvetleri yanına alarak,

¹⁸⁶ Zosimus, Alarik'in M.S. 401-2 yılları arasında İtalya'ya yaptığı seferi kitabında yer vermemiştir. Bunun sebeplerinden bir tanesi kaynak olarak kullandığı Eunapius'un tarihinin 404 yılında bitirmiş olması ve imparatorluğun batısında yer olan olaylarla ilgili fazla bilgi vermemesi olabilir. Zosimus, daha sonra kaynağı Eunapius'un yerine Olympiodoros'u kullanmaya başlamıştır, Alarik, M.S. 402 yılında Milano'yu kuşatmış fakat Stilicho tarafından geri çekilmeye zorlanarak Pollentia'ya kaçmıştır. Burada aile üyeleri ele geçirilen Alarik, İtalya'yı terk etmek üzere anlaşılmış, fakat daha sonra gene saldırmasına rağmen Verona'da yenilgiye uğratılarak Illyricum'a çekilmek zorunda kalmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.214.

¹⁸⁷ Zosimus, Arcadius'un Doğu Bölgelerinin komutanı Anthemius'u kastetmesine rağmen adını vermemiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.215.

¹⁸⁸ Bir kısım Gotların ve Germenlerin lideri olan Rhodogaisus, aslında 200.000 kişilik bir askere sahiptir. Savaş M.S. 404 yılına tarihlenmekte olup Stilicho, Hunlar ve bir Got olan Sarus ile müttefik olmuştur. Radagaisus, kuvvetlerini üçe bölerek Floransa'yı kuşatmış, fakat Stilicho tarafından Fiesoli'ye geri çekilmeye zorlanmıştır. Bu bölgede Hunlar yiyecek bulmak amacıyla yağma yapmaktadırlar, ordusunda başlayan yiyecek kıtlığı dolayısıyla savaşa ara vermek zorunda kalan Radagaisus, yakalanmış ve öldürülmüştür. Bundan sonra ordusu teslim alınan Radagaisus'un kuvvetleri Roma ordusuna katılmaya zorlanmıştır. Fiesoli savaşı ile ilgili olarak sadece Zosimus'un tarihinde Stilicho kahraman ve zafer kazanmış komutan olarak geçmektedir, diğer kaynaklar bu savaşla ilgili olarak başarının Hunlara ve Sarus'a ait olduğunu söylemektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.215.

¹⁸⁹ İtalya'nın kuzeybatı kıyı kesiminde yer alan bölgenin adı.

¹⁹⁰ Gallia bölgesinde yer alan eski bir kent, adını aldığı Ticino Nehri kıyısında kurulmuştur. Bugünkü Pavia şehri.

¹⁹¹ İmparator Theodosius zamanında takip edilen Got siyaseti nedeniyle Alarik'in, Illyricum bölgesine komutan olarak tayin edilmesiyle başlayan olaylar. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.50. Theodosius'un ölümünden sonra Got lider Alarik, halkı tarafından kral olarak seçilmiş ve Gotlarla beraber bütün Trakya ve Makedonya'yı yağmalayarak, İstanbul kapılarına kadar dayanmıştır. İmparator Arcadius'un ona karşı koyacak gücü bulunmamaktadır. Zosimus, bu bölümde Mora yarımadasını eline geçiren Alarik (396) ile onun üzerine yürüyen Stilicho arasında yapılan anlaşmadan söz ediyor olmalıdır. 397 yılında Mora yarımadasına gelen Stilicho'nun amacı Alarik'i durdurmak olmasına rağmen anlaşılmasa bir şekilde onun rahatça hareket etmesine izin vererek Alarik'i en çok istediği unvanla onurlandırır. Illyricum Ordularının komutanı olan Alarik sadece Epirus'dan geri çekilecektir. Stilicho'nun Alarik'i yakalamayıp hatta ödüllendirmesinin arkasında yatan sebebi Zosimus, Batı Roma'nın en güçlü adamı olan Stilich'nun yapmak istedikleri ile açıklar. Stilicho, Illyrium bölgesini Arcadius'un elinden alarak Honorius'un hâkimiyet bölgesine dâhil etmek istemektedir. Arcadius ve onun yardımcıları bu fikre karşı çıktıklarından Stilicho, Alarik ile müttefik olmanın daha akıllıca bir fikir olduğunu düşünmüş olmalıdır. Stilicho, Mora'ya hiç fayda sağlamayan bir sefer yapmış gibi

düşmanın kendisine doğru yaklaşmasını beklemeden bütün kuvvetleri ile beraber Tuna Nehrini geçer. Bu sayede barbarların onları fark etmesine imkân vermeden saldırarak bütün kuvvetlerini yok eder. Çok az sayıda insanın dışında hiç kimse bu saldırıdan sağ olarak kurtulamamıştır ki Stilicho bunları Romalıların yardımcı kuvvetlerine dahil etmiştir. Stilicho anlaşılabileceği üzere bu zaferden büyük bir gurur duymuş ve ordusu ile beraber geri dönmüştür. İtalya'yı umulmadık bir biçimde çok büyük bir tehlikeden ki İtalya bu tehlikeyi beklemekte olup, bundan dolayı çok fazla korkmuştur, kurtardığı için her yerde insanlar onu çiçeklerle taçlandırmıştır.

V. Kitap 34. Bölüm- Stilicho, şimdi bu şartlar dolayısıyla kararsız bir şekilde kaygı ile beklerken, Onunla birlikte olan barbarlar önceden anlaştıkları gibi harekete geçmek, Stilicho'nun sonradan en uygun kararın bu olduğunu düşünerek aldığı tedbirlerden vazgeçirmek için çaba göstermektedirler. Fakat barbarlar Stilicho'yu ikna etmeyi başaramayınca, imparatorun Stilicho ile ilgili düşüncelerini kendilerine gayet açık bir şekilde ifade edinceye kadar hiç bir yere ayrılmayacaklarını kararlı bir şekilde ifade ederler. Sarus¹⁹², müttefik barbarların içinde güç ve

görünmesine rağmen İstanbul, onun orada bulunmasından çok rahatsız olmuş ve Stilicho'yu halk düşmanı olarak ilan etmiştir. Burry, **The Invasion of Europe by the Barbarians**, s.67-71. Zosimus, Alarik ile Stilicho'nun anlaştığını anlatırken birdenbire Radagais adlı bir komutandan bahsederek onun İtalya'ya saldırdığından bahseder. Radagais, Tuna Nehri'nin öbür tarafında kalan Gotlar, Sarmatlar ve diğer barbar grupların başına geçerek İtalya'ya saldırmıştır (M.S.405-6). Zosimus, onunla beraber hareket eden grupların sayısının 400.000 kişi olduğunu söylemektedir. İşte Stilicho bu grupların ansızın saldırması karşısında Hun lider Uldız'dan yardım istemiştir. Stilicho ve Uldız, Radagais ve adamlarını Floransa yakınlarında ele geçirerek yok etmişlerdir (Ağustos 406). Zosimus, **Historia Nova**, V.26. Zosimus, Radagais'in adamlarından sağ kalanların Roma Yardımcı kuvvetlerine alındığını ve Stilicho'nun bu zaferle gururdan sarhoş olduğunu belirtir A. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.47; Vaczy, **Hunlar Avrupada**, s.79. Zosimus, Hunlardan ve Alanlardan oluşan birliklerin yardımcı kuvvetler olarak kullanıldığını söylemiştir. Bu görüş o devirde Hun askeri gruplarının Roma İmparatorlarının emrinde savaştıklarını kanıtlamaktadır. Burry, kitabında Stilicho'nun ordusunun barbarlarla karşılaştırıldığında sayı olarak az olduğunu Hunlar olmadan Radagais'a karşı koyamayacağını belirtmektedir. Bu bize o devirde Romalıların Hun askeri gücünden faydalandıklarını aynı zamanda da onların nasıl birer savaşçı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Burry, **History of the Later Roman Empire I**, s.169.

¹⁹² Got asıllı, Stilicho'nun bütün Hun muhafızlarını öldürmüştür: Bu olay o anda Stilicho'nun bir barbarın bu vahşi hareketi karşısında ne kadar güçsüz olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Buna karşılık olarak Stilicho, Romalıların barbarların ailelilerini rehin olarak ellerinde tutmalarını ister. Ridley, **Zosimus, New History**, s. 218; Kitabının 34. Bölümüne geldiğimizde Zosimus, bütün barbar müttefiklerin, bir tanesi hariç, Stilicho ile aynı görüşte olduğunu ve onu desteklediklerini anlatmaktadır. Sarus adlı bu barbar, diğerlerinden rütbe olarak üstündür. Sarus emrindeki barbarlardan oluşan kuvvetlerle, Stilicho'nun Hunlardan oluşan muhafız birliğindeki askerlerin hepsini onlar uyumaktayken öldürür ve Stilicho'yu takip etmekte olan ve ordu teçhizatını taşıyan bütün nakliye arabalarını zorla ele geçirir. Stilicho'nun muhafızları, **Bucellarii**, olarak adlandırılmaktadır ve devlete hizmet etmekten çok generallerin hizmetlerini görmek üzere işe alınmış kişilerdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.218; Zosimus'un Stilicho'nun muhafızlarının Hun olduğunu belirtmesi önemlidir, Batı Roma'nın en güçlü adamı, Hun muhafızlara kendini emanet edecek kadar güveniyordu. Zaten Batı Roma ve Hunların arasında dostluk ve müttefik ilişkileri her zaman olmuştur. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.49; Bölümün sonlarına doğru Zosimus, Stilicho'nun imparatorun emri ile öldürüldüğünü anlatır. Zosimus, **Historia Nova**, V.34.4.

şöhret olarak rakipsiz olup diğerleri ile aynı görüşleri paylaşmamaktadır. Sarus, komuta ettiği barbarlarla beraber Stilicho'yu korumak üzere oluşturulmuş Hun muhafızların hepsini onlar uyurken öldürür, Stilicho'yu takip etmekte olan ve ordu teçhizatını taşıyan bütün nakliye arabalarını zorla ele geçirdikten sonra kendi çadırına geri döner ve yaşanacak olayların neticelerini beklemeye başlar. Bu arada Stilicho, kendi aralarında tartışmaya devam eden barbarları ile beraber hızla Ravenna'ya doğru hareket eder ve orada yaşayan halkları, barbarların kadın ve çocuklarını evlerine kabul etmeleri için cesaretlendirmeye çalışır, bu şehirlerin halkı barbar olmadıkları gibi eğer bu kişiler kendilerine sığınmaya kalkarlarsa onları kabul edecek mali güçten de yoksundurlar.

Bu arada Olympios, imparatoru tamamıyla kendi kontrolü altına almıştır, imparatorluk emirnamesini Ravenna'da bulunan askerlere göndererek hemen Stilicho'yu yakalamalarını ve zincire vurmada göz hapsine almalarını emreder. Bunları duyan Stilicho gece olunca yakınlardaki bir kiliseye kaçarak sığınır. Stilicho'nun kaçtığını gören onun barbarları ve destekçileri, köleleri ile beraber bu olayın nasıl sonuçlanacağını tahmin ederek hep birlikte silahlanırlar. Gün aydınlandığında askerler kiliseye girerek rahibin önünde yeminler ederek, imparatorun Stilicho'nun öldürülmemesi sadece gözetim altında tutulması için emir verdiğini söylerler. Stilicho'yu kilisenin dışına çıkarırlar ve o askerlerin sorumluluğu altında bulunurken ilk mektubu ileten kişi başka mektupları getirerek askerlere teslim eder. Bu mektuba göre Stilicho'nun devlete karşı işlemiş olduğu suçlardan dolayı ölüm cezası ile cezalandırılacağı ilan edilmektedir. Stilicho'nun oğlu Eucherius, Roma'ya doğru kaçmaktayken Stilicho, öldürülmek üzere götürülür. Barbarlar onun yanında ilerlerken köleleri, arkadaşları ve yakınları ki bunların sayıları azımsanmayacak kadar fazla olup onu ölümden kurtarmak kararlığıyla hazırlıklar yaparlar. Fakat Stilicho akla gelebilecek bütün tehditleri yaparak onların harekete geçmelerini engellemiş ve boynunu soğukkanlılıkla kılıca doğru uzatmıştır (M.S. 22 Ağustos)¹⁹³. O devirde Stilicho, muazzam hoşgörölü ve adaletli karakteri ile zamanının en büyük devlet adamlarından biridir. I. Theodosius'un yeğenlerinden biri ile evlenmiş, Theodosius'un imparator olan her iki oğluda onun gözetimine emanet edilmiştir ve o yirmi üç senedir komutanlık yapmasına rağmen

¹⁹³ Olympiodoros'un Stilicho ile ilgili anlattıkları inanılmazdır. O devrin batılı tarihçileri onun barbar siyaseti ve oğlu ile ilgili tutumunu eleştirirken Olympiodoros onunla ilgili olarak çok güzel örnekler vermektedir. Ridley'e göre onun kaynağı Stilicho'nun yakınlarından biri olmalıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.219.

hiçbir askeri rütbeyi para karşılığı bahşetmediği gibi askeri harcamalara kendi çıkarı için el koymayı düşünmemiştir¹⁹⁴. Sadece bir tek erkek çocuğu olduğu halde onu yüksek rütbeli noterlik görevi ile sınırlandırmış ve başka yüksek memurluk veya makamlara gelmeyi arzu ederek, bunları elde etmek için çaba göstermesine izin vermemiştir. Âlimler ve münecimler onun ölüm tarihini önemsiz bulmalarına karşın ben onun, Bassus ve Philippos'un konsüllük yaptığı dönemde ve Arcadius'un kaderine teslim olduğu yılda, 22 Ağustos'ta öldüğünü belirtmeliyim¹⁹⁵.

V. Kitap 37. Bölüm- İşler bu şekilde yoluna koyulurken, Alarik Roma'ya doğru yürüyüşe geçerek, Honorius tarafından yapılan hazırlıklarla dalga geçmiştir. Güçlerinin, düşmandan fazla olmadığını ve neredeyse eşit olduğunu düşünerek böyle çok önemli bir savaşı tek başına üstlenmeyi istemediği için, karısının kardeşi Ataulpus'u¹⁹⁶ kendisi ile beraber sefere katılmasını isteyerek Yukarı Pannonia'ya yollamıştır. Ataulpus'un emrinde oldukça çok sayıda Hunlardan ve Gotlardan oluşan birlikler bulunmaktadır. Bununla beraber kayınbiraderinin gelmesini beklemeyerek atağa geçmiş ve ileriye doğru yürüyüşüne başlayarak sırasıyla Aquileria'yı ve Po nehrinin ötesinde kalan Concordia, Altinumve Cremona adlı şehirleri geride bırakarak Po Nehrini sanki bir karnavaldaymışçasına eğlenceli bir şekilde, onu engelleyecek hiçbir düşmanla karşılaşmadan geçerek Bonania'da bulunan Occuparia adlı kaleye ulaşmıştır. Buradan hareket ederek bütün Aemilia'yı boydan boya kat etmiş ve Ravenna'yı arkasında bırakarak Flaminia bölgesinin en güzel şehirlerinden biri olan Ariminum'a ulaşmıştır. Daha evvel yaptığı gibi hızla hareket etmeye devam etmiş ve bu şehir ile o bölgedeki diğer şehirleri geride bırakarak Ionian körfezinin en ucundaki Picenum'a varmıştır. Buradan itibaren Roma'ya doğru yürüyüşe geçerek yolu üstündeki bütün kale ve şehirleri yağlamıştır. Bu nedenle eğer ArsaKhios ve Tarentius adlı saray görevlileri Stilicho'nun oğlu Eucherius'u bu bölgeden Roma'ya doğru imparatorun

¹⁹⁴ Zosimus, Stilicho'nun kariyerinden bahsederken onun görevine imparator muhafızlarının komutanlığını yaparak başladığını belirtmekte ve bu tarihten itibaren Roma'ya hizmet ettiğini anlatmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.219.

¹⁹⁵ Stilicho'nun mahkemede ne ile suçlandığı kesin olarak bilinmemesine rağmen 23 Ağustos 408 yılında Ravenna'da öldürülmüştür. Stilicho'nun öldürülmesinden sonra Romalı askerler barbarlara karşı büyük bir atağa geçerek Got, Hun, Vandal yardımcı güçlerine saldırarak onları ve ailelerini öldürmüşlerdir. Norwich, **a.g.e.**, s.112-113.

¹⁹⁶ Vizigotların kralı, Alarik'in karısının kardeşi. Alarik tarafından M.S. 409 yılında İtalya'ya çağırılmış fakat gelirken yolda yaptığı savaşta yenilmiştir. Attalus tarafından imparatorluk muhafız kuvvetlerini komutanı olarak atanmış, Alarik'in ölümü sonrasında Gotların kralı olmuştur. Jovinus'un hizmetine girerek Gallia'da yağmalar yapmış ve Sarus'u öldürmüştür. Daha sonra Honorius'un tarafına geçmiş ve Jovinus'u Valentia'da kuşatma altına almıştır. Fakat Placidia'nın dönüşünden sonra Honorius ile anlaşmazlığa düşmüş ve Placidia ile evlenmiştir. Gallia'da başlayan kıtlık nedeniyle Attalus'u Gallia imparatoru olarak ilan etmiştir. Bir köle tarafından öldürülünceye kadar İspanya'da yaşamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.220.

emirleri uyarınca öldürölmek üzere götürmek için acele etmemiş olsalardı genç adam kesinlikle Alarik'in ellerine düşecek ve hayatı kurtarılmış olacaktı. Bu saray hadımları kendilerine verilen kesin emirleri başarıyla yerine getirmişler, Eucherius'un öldürölmesini sağlamışlar ve onlar aynı zamanda imparatorun karısı Thermantia'yı annesinin yanına götürerek teslim etmişlerdir, çünkü onlar barbarların o bölgede olmalarından dolayı, geldikleri aynı yolu kullanarak imparatorun yanına gitmelerinin mümkün olamayacağını anladıklarından deniz yoluyla Gallia'ya, oradan Genua'ya ve en sonunda Ravenna'da ikamet etmekte olan imparatora ulaşmışlardır. Bütün bu nedenlerden dolayı imparator, bu iki hadımın devlet adına yaptıkları bu büyük üstün hizmetlerden dolayı ki, Thermantia'yı annesinin yanına geri getirmişler ve Eucherius'u öldürmüşlerdir. Ödüllendirilmesinin akıllıca bir iş olacağını düşünerek, Tarentius'u imparatorluk nazırı olarak atamış ve ArsaKhios'u onun emrinde ikinci komutan olarak tayin etmiştir. Stilicho'nun kardeşı ile evli olan ve Libya'da bulunan orduların komutanı olan Bathanarius'u bu görevden alarak onun yerine komutayı Heraclianus'a¹⁹⁷ teslim etmiştir, Stilicho'yu kendi elleriyle öldüren bu kişiyi, başardığı işlerden dolayı bu şerefi hak ettiğini düşünerek ödüllendirmiştir.

V. Kitap 45. Bölüm- Şimdi Roma'da işler eskisinden daha kötü bir durumdaydı, imparator beş alaydan oluşan askeri birlikleri Dalmaçya'nın dört bir yanından çağırarak Roma şehrini korumak üzere görevlendirmişti. Bu askeri birliklerin sayıları 6.000 askerden oluşmakta olup kahramanlıkları ve askeri disiplinleri sebebiyle bütün Roma ordusunun göz bebeğı olarak kabul görmekteydiler. Generalları Valens¹⁹⁸, cesur ve gözü pek bir komutandı. Gerçekten de o, düşmanını küçümseyerek düşmanın kontrolü altında bulunmayan yollardan yürüyüşe geçmenin korkaklık olacağını düşünmüş, akıllıca hareket etmemiştir. Bu nedenden dolayı Alarik, Valens ona yaklaşınca kadar beklemiş, aniden bütün gücü ile ona saldırmış ve bütün birliklerini yok etmiştir. Sadece 100 tane asker ve onların komutanları büyük güçlüklerle kaçmayı başarmıştır. Valens, Attalos ile beraber sağsağlim Roma'ya varmıştır ki Attalos senatus tarafından imparatora elçi olarak gönderilen grubun içinde yer almıştı ve o Roma'ya vardığında toplumdaki kötölüklerin

¹⁹⁷ Stilicho'nun katili daha sonra Afrika kontluğu ile ödüllendirilmiştir. Attalus'un hakimiyet devrinde Afrika'yı Honorius adına yönetmeye devam etmiş ve Afrika'dan temin edilen mısırı yollamayarak Gotların açlıktan kırılmalarına neden olmuştur. Bunun üzerine M.S. 413 yılında konsül olarak atanmış fakat daha sonra ismi Fasti'lerden silinmiştir. M.S. 413 yılında İtalya'yı istila etmeye kalkmış, fakat Marinus'a yenilmiştir. İmparator Honorius tarafından ölüme mahkûm edilmiş fakat Kartaca'ya kaçmış buna rağmen orada öldürölümüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.221.

¹⁹⁸ Dalmaçya Eyaletinde yönetici (dux) olarak hizmet etmiştir. Alarik'e karşı yaptığı atağın sonucunda 6000 adamını kaybetmiştir. Attalus tarafından ordu başkomutanlığına atanmış, fakat Alarik tarafından görevden alınmıştır (M.S. 410). Ridley, **Zosimus, New History**, s.223.

giderek daha fazla çoğaldığını fark etmiştir. Attalos'un Roma'ya varışıyla birlikte Heliokrates, görevinden alınıp azledilirken, Olympios'un imparatoru ikna etmesiyle bu görev Attalos'a verilmiştir. Heliokrates'in görevi, Stilicho ile çok yakın bağları olan veya onun yüzünden sürgüne gönderilmiş kişilerin mal varlıklarını araştırıp bularak bunların tekrar hazineye geri verilmesini sağlamaktır. Fakat Heliokrates gayet ılımlı ve yumuşak bir insan olup çok iyi niyetliydi, bu zavallı ve talihsiz insanları bu şekilde aşağılamanın zalimce bir davranış olacağını düşündüğünden dolayı çok ciddi bir biçimde soruşturma yapmamıştır. Fakat buna karşılık birçok insana gizli notlar göndererek yapabildikleri takdirde mallarını saklamalarını istemiştir. Bütün bunlar göz önünde tutularak onun hiçbir işe yaramayan değersiz bir insan olduğuna hükmedilmiş, tutuklanarak Ravenna'ya sürülmüştür ve bu zavallı insanlara karşı gösterdiği yardımseverliğinden dolayı cezalandırılmıştır. Eğer o akıllıca davranarak Hristiyanlara ait bir kiliseye kaçmasaydı, Hiç şüphe yok ki Heliokrates belki de onların yaptığı bu gaddarca davranışlar yüzünden ölmüş olabilirdi. Düşman tarafından yakalanarak esir edilen Maximilianus'u¹⁹⁹, babası Marinianus 30.000 altın fidye ödeyerek kurtarmıştır. İmparator sürekli barış yapmayı erteleyerek, anlaştıkları hususlardaki yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçındığı için Romalılar artık şehir dışına serbestçe gidemiyorlardı. Senatus bunun üzerine barışın bir an önce gerçekleşmesi amacıyla ikinci defa imparatora elçilerini yolladı, onlarla birlikte bu sefer Roma'nın piskoposu da gitmiştir. Onlara eşlik edenler arasında Alarik'in onları soygunculardan korumak üzere yolladığı bazı barbarlarda bulunmaktadır. Bu elçiler, imparatorun yanına ulaştığı zaman, Ataulphus ki daha önce Alarik'in onu yanına çağırdığını anlatmıştım, Pannonia ve Venice (Venedik) arasındaki Alp dağlarını geçmiştir. İmparator onun yaklaşmakta olduğunu ve yanında çok az sayıda asker bulunduğunu duyunca değişik şehirlerde bulunmakta olan bütün atlı süvarileri ve piyadelerine kumandanları ile birlikte yürüyüşe geçerek Ataulphus ile karşılaşmalarını emreder. Saray muhafızlarının komutanı olan Olympios'un emrine ise sayıları 300 civarında olan ve Ravenna'da bulunmakta olan Hunları verir²⁰⁰. Onlar, Ataulphus ile beraber Pisa'ya²⁰¹ gelen düşmanı burada yakalayıp onlara

¹⁹⁹ İmparatorlukta yöneticilik görevinde bulunmuş komutanlardan biri (M.S. 396). Ridley, **Zosimus, New History**, s.223.

²⁰⁰ Zosimus, Roma'yı, kuşatan Alarik'in isteklerinin bir bölümünü elde etmesi üzerine kuşatmayı hafiflettiğini anlatır. Zosimus, **Historia Nova**, V.42.3. Alarik, isteklerinin karşılanmadığını öne sürerek ikinci defa Roma'ya yürüdüğünde tarihler 409 yılını göstermektedir. Alarik, Attalus'un imparator olarak atanmasını ister. Fakat onun bu iş için uygun olmadığını kendisinden çok Honorius'un emirlerini dinleyeceğini fark eder. Alarik, imparatorun onun isteklerinin tümünü karşılamadığını düşünerek, onunla görüşmesinin daha akıllıca olacağını düşünerek Honariusla buluşur. Burry, kitabının bu bölümünde Vizigot Sarus'un tarihi değiştirecek hamleyi yaptığını anlatır. Sarus, Stilicho'nun dostu olarak Alarik'ten hiç hoşlanmamaktadır. Barış yapılmasını engellemek amacıyla Alarik'in kampına saldırır.

saldırırlar, 1100 tane Got askerini öldürürler ve sadece 17 tane kayıp verirler. Fakat düşman ordusunun büyüklüğünü görünce onlar tarafından kuşatılacaklarından korkarak sağsağlim Ravenna'ya geri dönerler.

V. Kitap 50. Bölüm- Bütün işleri bu şekilde karar altına aldıktan sonra, imparator Alarik'e karşı yapacağı savaşta ona yardımcı olmak üzere 10.000 müttefik Hun'u yanına çağırır²⁰². Aynı zamanda Hunlar, kendi yanına vardıklarında gerekli yiyecek ve malzemelerin hazır olarak elinde bulunmasını arzu ettiği için Dalmaçyalılara emrederek mısır, koyun ve hayvan temin edip yollamalarını ister. İmparator ordunun öncülerini, Alarik'in Roma'ya gitmek niyetiyle yürüyüşe geçtiği güzergâha yollayarak onu gözetlemelerini ve Roma'ya ulaşip ulaşmadığını kendisine bildirmelerini ister. Bundan sonra memleketin her tarafından asker toplar. Bu arada Alarik, Roma'ya doğru yapmayı düşündüğü seferden pişmanlık duymaktadır, bin yıldan fazla bir süre dünyanın büyük bir kısmını hâkimiyeti altında bulunduran böyle asil bir şehrin barbarlar tarafından ele geçirilerek yok edileceğinden korktuğu için sadece elçilerini değil aynı zamanda şehirlerin rahiplerini de imparatora yollayarak şehrin zarar görmeden kurtulmasını sağlamak amacıyla ona tavsiyelerde bulunmalarını ister. Böyle muhteşem binaların düşman ateşi altında yakılıp yıkılmasını önlemek amacıyla makul şartlar altında bir barış anlaşması yapabilirdi. Alarik, elçilerin imparatora söylenmesini istediği malumatları şu şekilde anlatır: Barbarların onlardan hiçbir beklentileri olmadığı gibi kendisi de daha önce yerleşmek üzere seçtiği bölgeye gitmeyi arzulamamakta, sadece Tuna Nehri'nin en uzak köşesinde yer alan Noricum'da iki bölgeyi istemektedir ki bu bölge devamlı akınlarla yağmalanmakta ve hazine çok az bir gelirle yetinmek durumunda kalmaktadır. Ayrıca bundan başka onlar her yıl imparatorun münasip göreceği miktar

Bunu duyan Alarik, Sarus'un imparatorun emri olmaksızın hareket etmeyeceğini düşünerek barış görüşmelerini sona erdirir. Burry, **The Invasion of Europe by the Barbarians**, s.92-97; Zosimus, olayları Burry'nin anlatımından daha değişik olarak yazmıştır. Zosimus, İmparator Honarius'un, Olympius'a emir vererek Ataulpus ile beraber yaklaşmakta olan düşmanı karşılayarak bunları durdurmasını istemiştir. Olympius, emrindeki 300 Hunla beraber düşmana saldırır ve onlardan 1100 tanesini öldürürken kendileri sadece 17 kayıp verdikten sonra düşmanın sayı çokluğunu görerek Ravenna'ya kaçmışlardır. Zosimus, **Historia Nova**, V.45.6.

²⁰¹ İtalya'da Pisa Bölgesinin başkenti olan şehir.

²⁰² Bu tarihte Hunlar, Pannonia Eyaleti'nin Valeria bölgesinde yaşamaktadırlar ve daha sonra Trakya'ya doğru hareket etmişlerdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.224; Zosimus, kitabının bu bölümünde kendisi için işlerin yolunda gitmediğini düşünen imparator Honarius'un çıkacak savaşta kendine yardımcı olmaları için Hun müttefiklerinden 10.000 askeri yanına çağırdığını ve Hunlar için gerekli ikmal malzemelerini, Dalmaçya halkından temin etmeye çalıştığını belirtir. Alarik, imparatorun ateşkes anlaşmasına uymadığını düşünerek Roma'yı tekrar kuşatma altına alır ve şehirden bazı kişilerin yardımı ile Roma'ya girer. Alarik, bu defa hiç acımadan Roma'ya saldırır ve taraftarlarının insanları öldürmesine izin vererek şehri yakar ve yağmalar (M.S. 24 Ağustos. 410). Zosimus, **Historia Nova**, V.50.1.

kadar mısır almaya ve altın isteklerinden tümüyle vazgeçmeye hazır olduklarını, son olarak imparator ile kendisi arasında Roma'ya karşı silahlanan ve savaş açan herkese karşı dostluk ve birlik anlaşması yapmak istediğini belirtir.

2.2. Malalas'ın Kroniklerinde Türkler

V. Kitap 7. Bölüm²⁰³ (**Bo, 97**²⁰⁴)- Akhilles, Agamemnon, Menelaos ile beraber yola çıkar, yanında bulunan savaşçılar o devirde Myrmidonlar olarak tanınmasına rağmen bugün onlar Bulgar adıyla adlandırılmaktadır²⁰⁵. Ayrıca Akhilles'in yanında kumandan Patroklos ve Nestor'da bulunmaktadır. Akhilles'in annesi Thetis, babası Peleus, onların Akhilles'e eşlik etmesini istemişlerdir. **Bo, 98**- Akhilles, Argivler (Argoslar) ve Myrmidonlar'dan oluşan ordusunun tek lideri olarak İlion'a doğru yola çıkmış. Agamemnon, Menelaos ve diğer liderler harekete geçerek Troia'a varmışlardır. Hellenler, Troia'a saldırmakla beraber büyük bir direnme ile karşılaşmışlar ve Troia'ı ele geçirememişlerdir. Akhilles, emrindeki ordu ile beraber Lesbos, Karadeniz'de

²⁰³ Kroniğin İngilizce metninin bölüm numarasını göstermektedir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.47-48.

²⁰⁴ Malalas Kroniğinin Dindorf tarafından yapılan orijinal Latince metninin sayfa numarası. Bo, Malalas, **Chronografia**, s.97-98.

²⁰⁵ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.48; **Bo**, s.97-98. Malalas kendi kitabının önsözünde belirttiği gibi imparator Zeno döneminden sonra yaşanan olayları görgü tanıklarının ağzından dinleyerek yazmıştır. Fakat I. Kitaptan XV. Kitaba kadar yazdığı olayları diğer tarihçilerin kitaplarından almış olduğunu belirtmesine rağmen bunlardan bazılarını hiç görmediği bile düşünülmektedir. Malalas, Troy Devrini anlatırken Achilles'in, Lykomedes'den ayrılırken yanında Argoslar ve Myrmidonlardan, yani Bulgarlar olarak adlandırılan 3000 askerden oluşan bir ordunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Malalas, Myrmidonları, Bulgarlar olarak nitelendirirken Malalas Kroniklerinin, Slavca tercümesinde Myrmidonların, Bulgar ve Hunlar olarak adlandırıldığı yazılmıştır. E. Thompson, Hunlarla ilgili kitabında (The Huns), Malalas gibi tarihçilerin eserlerinde çağdaşları olan kavimleri, o devirde bilinen isimleri ile çağırmaı yeğlediklerini belirtmiştir. Zaten, Kronikte de görüleceği üzere Malalas, Geç Roma tarihçilerinden Zosimus veya çağdaşlarının yaptığı gibi Hunları hiçbir zaman İskitler olarak adlandırmamıştır. Iohannes Tzetzes, yıllar sonra 12. Yüzyılda yazdığı eserde, Hunlar, Bulgarlar ve Myrmidonların, Troy savaşında Achilles ile beraber savaştıklarını yazarken, kaynak olarak Homer'in "İliad" adlı destanını göstermiştir; Thompson, **The Huns**, s.23; V. kitabında Malalas, Troy savaşı ile ilgili bilgileri, savaşa katılan Giritli Diktys'den elde ettiğini belirtmiştir. Troy savaşı ile ilgili olarak Diktys'in yazdığı bilgiler, yıllar sonra ondan alıntı yapan Euripides ve Homer'in yazdıklarından daha doğru kabul edilmektedir. Troy savaşına katılan ve bu savaşta gördüklerini anlatan bir tarihçinin neden o devirde kullanılan isimlerle değilde Hun veya Bulgar etimolojisini kullandığını anlamak mümkün değildir. Geç Roma tarihçiliğinin eğitimli bir kitleye hitap eden grubu, çağdaşları olan 'Barbar'ları tesmiye ederken, bu kitle tarafından aşına olunmayan yeni adlar yerine, Herodotos ve Thucydides'de alıntı yaparak Nebroi, Simoi ve Neuroi isimlerini "İskit" olarak tesmiye ettiklerini bilmekteyiz, tam tersi bir durum Iohannes Malalas gibi avama ve din adamlarına hitap eden tarihçiler içinde geçerliydi. Zira bu kitle için klasiklerde geçen eski kavim adları zaten bilindik değildi, ayrıca bu devrin tarihçileri, Hunları, Gepidleri ve Gotları tanımaktadırlar ve onları o devirde çağrılan isimleri ile adlandırmaktadırlar. Bu nedenle M. Ö. 1100-1200 yılında gerçekleşen bir savaşta Yunanlılar ile beraber Bulgarlar ve Hunların adının zikredilmesi gerçekten çok ilginçtir. Bazı tarihçilerin Malalas'ın verdiği bilgilerin ikincil kaynaklardan alınma olduğunu belirtmelerine ve Malalas'ın bunlardan bazılarını hiç görmediğini ileri sürmesine rağmen Malalas, kendisinin bu bölümü Kos'lu Sisypheos'un, Diktys'den aldığını ve kendisinin onu kaynak olarak kullandığını anlatmıştır. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.56.

Lyrnesos ve Legapolis adlı şehirlere saldırarak krallarını öldürmüş ve ele geçirdiği ganimetleri Hellenlere vermiştir.

XI. Kitap 28. Bölüm (Bo, 282) - Antoninus Pius, 77 yaşında öldüğünde yerine oğlu Marcus Antoninus geçmiştir (M.S. 161-180). İyi bir filozof olan bu imparator 18 yıl, dokuz ay hüküm sürmüştür. Kısa boylu, zayıf, açık beyaz tenli, kısa gri saçlı, güzel gözlü, güzel sakallı ve düşünceli bir yüz yapısına sahip olup uzun bir burnu vardır.

XI. Kitap 29. Bölüm- Marcus Antoninus, kanunlarda düzeltmeler yaparak bunların daha adil bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır. Buna göre vasiyet bırakmadan ölen bir babanın evlilik dışı dünyaya gelen çocuğu babasının servetinin dörtte birini alabilecektir.

XI. Kitap 30. Bölüm- Marcus Antoninus kendi hâkimiyet devrinde Germen halklarını hükmü altına almıştır. Hemen hemen bu devirlerde yaşamış olan Chaldean'lı Iulianus'un²⁰⁶ çalışmaları gerçekten övgüye layıktır. İmparator, Antiokheia'da *Centenarium* adıyla anılan bir hamamı ya yaptırmış veya yeniden onarmıştır. Ayrıca Okeanon adıyla bilinen Mouseion ve Nymphaion adlı binaları da inşa etmiştir.

XI. Kitap 31. Bölüm- İmparator Yeşiller partisini desteklemektedir. Pannonia Bölgesine gitmiş, burada rahatsızlanarak ölmüştür.

XI. Kitap 32. Bölüm- Marcus Antoninus ölünce yerine oğlu Antoninus Verus hükümdar olmuş ve sekiz sene iktidarda kalmıştır (M.S. 161-169). Uzun boylu, yapılı, kemerli burunlu, gayet güzel gözleri olan, koyu renk derili, kısa kıvrıkcık saçlı ve sakallı bir adam olan imparator kadınlardan çok fazla hoşlanması ile tanınıyordu.

XI. Kitap 33. Bölüm- İmparator Hun kabilelerinden bir tanesi ile savaşarak onları yenilgiye uğratmıştır. Ayrıca diğer Hun kabilelerini de savaşmadan hâkimiyeti altına almayı başarmıştır. Çok alicenap bir imparator olan Antoninus Verus, 39 yaşındayken ölmüştür²⁰⁷.

²⁰⁶ Keldaniler veya Nasturiler.

²⁰⁷ Bo, s.282; *The Cronicles of John Malalas*, s.149-150. Kanaatimizde Batılı kaynaklarının öne sürdüğü gibi Hunların, Roma İmparatorluğu topraklarının kuzeyinde birden bire görünmelerini M.S. 365 yıllarında olduğunu belirtmelerine şüphe ile yaklaşmalı ve daha önce bu topraklarda Hun varlığının olup olmadığı araştırılmalıdır. Malalas, XI. Kitap ve XII. Kitap'ların yukarıda yazılan bölümlerinde, imparator Antoninus Verus'un, (M.S. 161-169) Alman halkları ile savaştığını ve onlara boyun eğdirdiğinden bahsederken, Hunların bir kabilesi ile karşılaşarak

XII. Kitap 34. Bölüm- Probus'dan sonra Malalas'ın kutsal imparator olarak adlandırdığı Carus tahta geçerek iki yıl hüküm sürmüştür (M.S. 282-283). Kısa boylu, geniş omuzlu, beyaz tenli ve düz gri saçlı imparatorun genişçe bir yüzü, kalın dudakları ve güzel bir burnu vardır. Hâkimiyet devrinde Karya bölgesini ele geçirerek Romalıların eyaleti haline getirmiştir. Perslere karşı sefere çıkarak Ktesiphon'a kadar ilerlemiş ve bu şehre kadar olan toprakları ele geçirdikten sonra geri dönmüştür. Pers sınırında duvarlarla tahkim edilmiş bir kale şehir yaparak (**Bo, 303**) adını kendi adına ithafen Harran (Karrhae) olarak adlandırmıştır. Roma'ya dönen Carus, Hunlara karşı savaş yapmak üzere hazırlık yaparken öldürülmüştür (M.S. 283). Maximian ve Januarianus adlı konsüller görev yapmaktadır ve öldürüldüğünde 60 yaşındadır²⁰⁸.

XIV. Kitap 10. Bölüm (Bo, 358)- Theodosius ve Valentinianus'un hâkimiyet devirlerinde, Gepidlerin soyundan Attila, Roma ve Konstantinopolis'e karşı büyük bir sefer başlatmıştır. Yanında on binlerce adamı bulunmaktadır. Attila, Roma imparatoru Valentinianus'a elçisi bir Got vasıtasıyla mesaj göndererek şunları söylemiştir (451). “Benim ve sizin efendiniz Attila benim aracılığım ile sizden bu sarayı onun için hazırlamanızı emrediyor”. Attila bu mesajı yine bir Got elçi vasıtasıyla Konstantinopolis'te bulunan Theodosius'a da göndermiştir. Roma'da senatörlerin lideri olan Aetius, Attila'nın bu inanılmaz derecede küstah ve dikkatsiz mesajını işitince Roma'dan ayrılarak Gallia'da bulunan Theodoric'in yanına gider. Theodoric, Romalıların

savaştığını ve diğerlerini ise savaşmadan hâkimiyeti altına aldığını anlatmıştır. Antoninus Verus, Hunlarla yaptığı bir savaş sırasında öldürülmüştür. Malalas, yine aynı şekilde imparator Carus'unda (M.S. 282-283), Hunlarla karşılaşmış ve onlarla savaşmış bahseder. Thomson, kitabında Malalas'ın Kroniğinde imparatorlar, Lucius Verus ve Carus'un, Hunlarla savaş yaptığını ve bu savaşlarda öldürüldüklerini anlattığını söyler. Hatta Thomson adı belirsiz bir tarihçinin, Büyük Constantinus'un (M.S. 307-337) Tuna'yı geçerek, Hunların ülkesini ele geçirdiğinden bahsettiğini yazar, fakat Thomson bu gibi açıklamalara fazla değer verilmemesi lazım geldiğini düşünmektedir. Buradan hareketle Hunların II. Yüzyıldan itibaren Romalılarla temasa geçtiğini düşünmek lazımdır ki Thomson bunun kesinlikle mümkün olmadığını belirtmektedir. Bazı modern tarihçiler, Ptolemy'i kaynak göstererek Hunların II. yüzyılın başlarında Bug ve Dinyester nehirleri arasında Karadeniz bölgesine yerleştiğinden bahsetmektedirler, fakat onlarda iki yüzyıl boyunca Romalıların Hunların varlığından haberdar olmamasını ve ayrıca komşuları Bastarnae ve Roxolani'lerin IV. Yüzyılın başlarında birdenbire ortaya çıkan Hunların varlığına neden bu kadar şaşırarak açıklayamazlar Thompson, **The Huns**, s.25; Bütün bunlar Malalas'ın Hunlar ile imparatorlar Lucius Verus ve Carus hakkında yazdığı bu bilgilere açıklık getirememektedir. Malalas, imparator Antoninus Verus'un mücadele ettiği kavimleri anlatırken kendinden emin bir şekilde Alman ve Hun kavimlerini ayırt etmiştir. Malalas, Eustathius Epiphanes'in, yazdığı eseri kaynak olarak almış ve 527 yılına kadar olan olayları onun eserinden alarak kullanmıştır. Eustathius Epiphanes'in, eseri kayıptır, bu nedenle Malalas'ın yazdıklarının doğru olup olmadığını anlayacak durumda değiliz. Fakat bu yüzyıllara ait Hun hareketleri bu tarihçiden başka bir yazar tarafından yazılmış gibi gözükmemektedir. Orta Asya'dan batıya göç eden ve haklarında iki yüz yıl gibi bir süre hiçbir bilgi bulunmayan Hunlarla ilgili bilgilerin IV. Asrın ikinci yarısından sonra Çin ve Roma kaynaklarında yer almaya başladığı görülmektedir. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.24.

²⁰⁸ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Chronicles of John Malalas**, s.165. Hunlarla ilgili bu bölüm XII. Kitabın 34 bölümünde sayfa 165 de yer alırken, Malalas'ın orijinal Grekçe kitabından Latince'ye tercüme yapan L. Dindorf'un **Chronographia** adlı eserinin 303 numaralı sayfasında bulunmaktadır. **Bo**, s.303.

düşmanı olmasına rağmen Aetius, Roma şehirlerine saldırmakta olan Attila'ya karşı onu Roma ile birlikte Attila'ya karşı savaşmak için ikna eder. Tuna Nehri kıyısında kamp kurmuş olan Attila'ya ansızın saldırarak on binlerce adamını öldürürler. Bu savaş sırasında Theodoric bir ok darbesi ile yaralanarak ölür.

Bo, 359 Aynı zamanlarda Attila'da, geceleyin bir Hun cariyeye ile beraberken şiddetli burun kanaması sonucunda ölmüştür. Hun cariyeye, Attila'yı öldürmekle suçlanmış ve hemen infaz edilmiştir. Bu savaşın tarihi Trakyalı bilge Priskos tarafından yazılmıştır. Bununla beraber diğer tarihçiler Aetius'un, Attila'nın korumalarına rüşvet vererek, onu bıçaklayarak öldürttüğünü ve Aetius'un, büyük bir zafer kazanarak Roma'ya döndüğünü yazmışlardır²⁰⁹.

²⁰⁹ Çok ilginçtir ki Malalas, imparatorlar, Carus ve Lucius Verus ile ilgili olayları anlattıktan sonra III. Valentinian M.S. (425-455) devrine gelinceye kadar kitabında Hunlardan bahsetmemiştir. Bu durumu Malalas'ın kullandığı kaynaklar ile açıklamak mümkündür. Malalas, XIV. Kitapta dâhil olmak üzere XV. Kitaba kadar başka kaynaklardan alıntı yaptığını belirtmiştir, demek ki o tarihçi veya kronikçiler, bu yıllar boyunca Hunlardan bahsetmemiş ve Malalas'da Hunlarla ilgili bilgi vermemiştir veya Malalas, kaynaklarını kopya ederken fazla dikkatli davranmamıştır. Fakat bu bölümde daha ilginç olan olay, Malalas'ın Attila'yı bir Hun olarak değilde Gepid olarak nitelendirmesidir. Malalas Kroniklerini kelimesi kelimesine kopya eden *Paschal Kronikleri*'nin adı bilinmeyen yazarı eserinde Attila'yı, Gepid Hun'u olarak nitelendirmiştir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Chronicles of John Malalas**, s.195. Bo, Malalas, **Chronographia**, s.358-359; Attila, Hunlar ve müttefiklerinden (Germen, Gepid, Ostragotlar, Rugi, Skir, Quad, Alamann, Herul, Thüring, Burgund, Frank) oluşan büyük bir ordu ile yola çıkmadan önce Doğu ve Batı Roma imparatorlarına birer Got elçi göndererek, onlardan şu mesajı iletmelerini emretmiştir. "Benim ve sizin efendiniz Attila benim aracılığım ile sizden bu sarayı onun için hazırlamanızı emrediyor" (Malalas, 1986: 195-196). Attila bu hareketiyle daha savaşa başlamadan önce düşmanlarını korkutuyor ve böylelikle psikolojik üstünlük elde ediyordu. Zaten tarihçi Iordanes'de onun savaş öncesi her türlü taktiği denediğini şu sözlerle anlatmıştır. "Bu kurnaz adam harpte silah kullanmadan önce, yalan ve hileyi çok iyi kullanıyordu". Iordanes, s.110; Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.92; Gibbon'a göre Attila bu mesajı ya Ren Nehrinin yakınlarında veya Ren Nehrini geçmeye hazırlanırken göndermiş olmalıdır. Attila'nın bu mesajı, Valentinian ve Aetius'in Gallia'yı neredeyse işgal edecek olan bu güce karşı neler yapabileceğini düşündürmüştü olacak ki Aetius, en büyük düşmanlarından biri olan Vizigotların lideri Theodoric ile işbirliğine gitmek zorunda kalmıştır. Thompson, **The Huns**, s.151; Malalas, bu bölümlerde tarihçi Priskos'u kaynak olarak kullandığını belirtmiştir. Malalas, Attila'nın M.S. 451 yılında yapmış olduğu Batı seferini anlatıyor olmalıdır. Malalas'ın Attila'yı, Gepid olarak tanımlayarak başka milletlere mal etmesi Bizans tarihçiliğinde kanıksanmış olgulardan biridir; Ali Ahmetbeyoğlu, tarihçilerin Hunları başka kavimlerle karıştırarak bu kadar büyük yanılgıya düşmelerinin biraz zor olduğunu, fakat Hunlar, hangi kavimleri hâkimiyetleri altında bulunduruyorlarsa onların hükümdarı olarak adlandırılmalarının normal olduğunu belirtir. Attila'da Gepidlere hükmederken, Gepid kralı, Avar'lara hâkimse Avar kralı olarak anılmıştır. Fakat Malalas'ın kaynak olarak gösterdiği Priskos, Attila'yı ve devletini "Hun" olarak belirtmiştir. Malalas, bu bölümde sadece Attila hakkında yanlış bilgi vermekle kalmamış, pek çok olayı saptırarak anlatmıştır. Batı Gotların lideri olarak Theodoric'in yerine Alarik'i göstermiş, Attila ile Aetius, arasındaki savaşı (Campus Mauriacus, M.S. 451) Gallia'da değilde Tuna boylarında gerçekleşmiş gibi yazmıştır. En sonunda bir Hun cariyeye ile beraber olan Attila'nın onun tarafından öldürüldüğünü belirtmiştir. Hâlbuki Attila 453 yılında İldiko ile evlendiği gecenin sabahında ölü bulunmuştur, bazı tanıklar ölümünde şüpheli bir durum görmemişlerdir. Kelly, **Attila, Hunlar ve Roma İmparatorluğunun Çöküşü**, s.257; Bu tür anlatımlar halk arasında dolaşan rivayetlere dayanmakta olup, Bizans destan tarihçiliğinde çok fazla yaygın olarak kullanılmaktadır, fakat kaynağın güvenliği açısından çok fazla eksiklikler barındırmaktadır. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.107-110.

XVI. Kitap 16. Bölüm (Bo, 402) - Anastasius'un hâkimiyet devrinde iddia edildiğine göre Trakyalı Vitalian²¹⁰, piskoposluktan uzaklaştırılarak, sürgüne yollanması üzerine isyan eder. Vitalian, Hunlar²¹¹ ve Bulgarlardan oluşan büyük bir ordu ile Trakya'yı, İskit topraklarını ve Moesia düzlüklerini elde ederek Odessos (Varna) ve Anchialos (Romorie'ye) kadar uzanarak bu bölgelerde kontrolü eline geçirir. Bunun üzerine İmparator, Trakya kuvvetlerinin komutanı Hypatios'u Vitalian ile savaşmak üzere yollar. Yapılan savaşta Hypatios, Vitalian tarafından kandırılarak esir edilir ve Romalıları ancak belli bir fidye karşılığı geri verilir. Hypatios görevden alınır, onun Konstantinopolis'e dönmesinden sonra Illyria'lı Cyril, Trakya orduları komutanı olarak atanır atanmaz Vitalian ile savaşmak üzere yola çıkar. Yapılan savaşta her iki taraftan da çok sayıda asker ölür. Fakat Cyril savaşta daha üstün olduğunu kanıtlayarak Varna şehrini ele geçirir, Vitalian sahip olduğu bölgelerden geri çekilmek zorunda kalır. Vitalian, Varna şehrinin muhafızlarına akrabaları vasıtasıyla değerli hediyeler ve para vererek onları rüşvetle kandırır. Bütün bunların sonucunda geceleyin Odessos şehrine girerek Cyril'i esir alır ve onu öldürür. Bundan sonra tekrar atağa geçerek (**Bo, 403**) bütün Trakya'yı ve Avrupa'yı yağmaladıktan sonra Konstantinopolis'in karşısında bulunan Sykai (Galata) ve Anaplous şehirlerine ulaşır. Konstantinopolis'i de ele geçirmek istemektedir. Anoplous bölgesinde İstinye olarak adlandırılan yerde, baş melek Mikail adına yapılan bir kiliseye yerleşerek hazırlıklarını gözden geçirir.

²¹⁰ Anastasius döneminde en büyük isyanlardan birini Vitalian adlı Got kökenli bir asker çıkarmıştır. Ortodoksluğun savunucusu olduğunu söyleyerek, Monofizit imparatora karşı halkın büyük desteğini kazanmış, emir altına aldığı Hunlar, Bulgarlar ve Slavlardan oluşan kuvvetler ile İstanbul'u tam üç kez kuşatmıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.157. Patriciolus'un oğlu olan Vitalian, İskitya ve Misya bölgesindeki Ortodokslar tarafından kışkırtılmış ve İmparator Anastasius döneminde ona karşı harekete geçmiştir. Aydın, **a.g.t.**, s.89.

²¹¹ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.225-226; **Bo**, s.402. Malalas, I. Anastasios döneminde, Vitalianus'un isyan ederek bütün Trakya'yı ele geçirdiğini anlatırken Vitalianus'un ordusu içinde çok sayıda Bulgar ve Hun askerlerinin bulunduğunu belirtmiştir (M.S. 514-515). Hun boylarının, Avrupa Hun Devletinin yıkılmasından sonra doğruya doğru göç eden Attila'nın oğullarından İrnek'in liderliğinde Karadeniz'in kuzey batısına yerleştiği bilinmektedir. Sabarlar ise Don-Volga ağzı ile Kafkasya bölgesinde yaşayan Ogurlara hücum ederek, bu grupların batıya göç etmelerine ve Hunlar ile karışarak, Bulgar adı ile anılmaya başlanmasına neden olmuşlardır. M. U. Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, Ankara, 2007, s.68; Avrupa Hun Devleti yıkılmış olmasına rağmen Romalı tarihçiler, Aşağı Tuna ve Kafkaslar arasında uzanan bu geniş sahada yaşayan ve faaliyet gösteren Türk boylarını Hun olarak adlandırmaya devam etmişlerdir. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.127; Priskos'un Saragur (Sarı Ogur), Urog (Ogur), ve Onogur boylarının isimlerini belirterek, verdiği bilgiler Bizans tarihçilerinin genellikle Balkanlardaki Türk kavimlerini birbirinden ayırt etmeden Hun veya İskitler olarak adlandırdığını bildiğimiz için Türk tarihi açısından ayrıca önem taşımaktadır. Thompson, **The Huns**, s.175.

²¹¹ Thomson, **The Huns**, s.175.

²¹¹ Malalas'ın anlatımlarından, I. Anastasios Döneminde, isyan çıkaran asi Vitalianus'a yardım eden grupların içerisinde Dokuz Ogur Bulgarları ile Hunların olduğunu anlıyoruz. I. Anastasios devrinde Slav ve Bulgarların, Balkanlara akınlar yapmaya başladığı ve Anastasios'un, imparatorluğu korumak maksadı ile *Uzun Sur*'un yapımı için emir verdiği bilinmektedir. Vasilev, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, s.136-137.

Bu arada daha önce imparator Anastasius, Marinus²¹² aracılığı ile meşhur bir filozof olan Atina'lı Proklos ile bir araya gelerek ona şu soruyu sorar. “ *Filozof, beni ve ülkemi rahatsız eden bu adam (gerçekte burada onun için köpek kelimesini kullanmıştır) hakkında ne yapmam gerekiyor*”? Proklos ona verdiği cevapta şunları söylemiştir. “ *Umudunu kaybetme imparator, ona karşı göndereceğin askerlerini görür görmez o uzaklara kaçacaktır*”. Bunun üzerine imparator Anastasius, kendisi Proklos’la toplantı halindeyken yakınlarında bulunan eski komutanlarından Suriye’li Marinus’u yanına çağırarak, Konstantinopolis’in karşısında konuşlanmış Vitalian’la savaş yapmak üzere hazırlıklara başlamasını söyler. Proklos, imparatorun huzurunda Vitalion’a şunları söyler “*Sana vereceğim maddeleri al ve Vitalian’a karşı savaş yapmak üzere yola çık*”, bundan sonra filozof Proklos, ince öğütölmüş, çok fazla miktarda sülfür olarak bilinen maddenin getirilmesi için emir verir. Proklos, sülfürü Marinus’a verdikten sonra şunları söyler “*Güneş battıktan sonra bu maddeyi herhangi bir binaya veya gemiye yerleştirmen halinde gemi veya bina hemen tutuşmaya başlayacak ve yanarak kül olacaktır*”. Marinus, imparatorundan bir kumandanını bu maddeyi götürmesi için vazifelendirmesini ister.

İmparator bunun üzerine derhal Phrygialı kumandan Patricus ve Iohannes’i yanına çağırarak, **(Bo, 404)** suyun karşısında bulunan Vitalian’a karşı atağa geçmek üzere hazırlanmalarını ayrıca en süratli gemi ve hızlı askerlerini yanlarına almalarını ister. Bu iki adam imparatorun ayaklarına kapanarak şu sözleri söylerler: “*Biz ikimiz bu adamın ve onun babasının arkadaşlarıyız, kaderin bize getireceği uygunsuz bir durum sonucunda onun tarafından ihanetle suçlanabiliriz*”. İmparator bunun üzerine çok kızarak onları saraydan kovar, Daha sonra Suriye’li Marinus’u yanına çağırarak sülfürü, gemileri ve savaş için hazırlanmış askerleri yanına alarak Vitalian’a karşı savaş yapmak üzere yola çıkmasını söyler. Vitalian, Marinus’un kendisine karşı büyük bir kuvvetle yaklaşmakta olduğunu görünce, bulabildiği bütün gemilere el koyar, baştan aşağı silahlı Hunlar ve Gotlardan oluşan grupları bu gemilere yerleştirir.

Bundan sonra kendinden emin bir şekilde Konstantinopolis’e karşı atağa kalkar, bu şehri ele geçireceğinden ve askeri birliklerle kendisi ile çarpışmak üzere gelen Marinus’u yeneceğinden hiç kuşkusu yoktur. Marinus, Filozofun kendisine verdiği sülfürü bütün askerlere ve denizcilere dağıtarak onlara şunları söyler: “*Şu anda silaha ihtiyacınız olmayacak size doğru yaklaşmakta olan gemilere bu maddeden bir parça attığınız zaman onlar yanacaktır, eğer biz karşı tarafta*

²¹² Malalas’ın koruyucusu.

bulunan imparatorun düşmanlarının evlerine ulaşabilirsek oraya da bu maddeden atın”. Marinus, adamlarına filozofun ona gösterdiği şekilde sülfürü tam olarak nereye atacıklarını ve sülfür atılır atılmaz gemilerin yanmaya başlayarak **(Bo, 405)** güvertede bulunan adamlarla beraber batacağını anlatmıştır. Bundan sonra Marinus adamları ile beraber Vitalion ile karşılaşmak üzere karşı kıyıya doğru yola koyulur ve Vitalion’un gemileri onlarla karşılaşmak üzere gelir. Gemiler birbirine çok yakın bir şekilde yol alarak Boğaz’ın bir bölümü olan Galata’daki Bytharion’a gelirler. Burada günün son çeyreğinde yaşanan deniz savaşında, asi Vitalion’un gemileri aniden ateş alarak alev alev yanarlar ve boğazın dibine batarlar. Yanlarında bulunan ve onlara yardım eden Gotlar, İskitler ve Hunlar gemilerle beraber boğazın derin sularında boğulurlar. Fakat Vitalion ve diğerleri neler olduğunu görmüşlerdir, üzerlerinde bulundukları gemi ateş almasına rağmen kaçarak Anaplous’a geri dönmüşlerdir. Marinus, Galata’ya giderek şehirde ve evlerde bulabildiği Vitalion’un adamlarını öldürmüş ve bazılarını Aziz Mamas’a kadar kovalamıştır. Gece olduğunda Marinus ve askerleri Aziz Mamas’da kalarak bütün o bölgeyi korumaya çalışmıştır. Vitalian o gece yanında kalan adamlarıyla beraber yola çıkarak 60 mil uzağa kaçmıştır. Gün ışıdığına karşı kıyıda Vitalion ve adamlarından eser kalmamıştır. Kurtarıcı İsa ve İmparatorun şans tanrıçası zaferin kazanılmasını sağlamıştır.

İmparator Anastasius, Sosthenion’a giderek Mikail kilisesinde günlerce tanrıya dua ederek şükretmiştir. Bu arada Atinalı Filozof Proklos, **(Bo, 406)** imparatorun ona vermek istediği hediyeleri reddetmiş ve Atina’ya geri dönmek üzere izin almayı başarmıştır. Gerçektende imparator Anastasius, Proklos’a dört *centenaria*²¹³ verilmesini emretmiştir. Filozof Proklos, memleketi Atina’ya döndükten kısa bir süre sonra ölmüştür. Konstantinopolis’te yaşayan halk, güneşin etkisiyle sülfür maddesinin tutuştuğunu ve bunda havayla temas ederek yanan sülfür için doğal olduğunu söylemektedir. Vitalion Anchialos’a kaçmış ve orada sessiz bir biçimde yaşamaya devam etmiştir.

XVI. Kitap 17. Bölüm- Anastasius’un hâkimiyet devrinde Sabir Hunları denilen gerçekten iyi savaşçı cengâver bir ırk Kafkasya’daki Derbent Geçidinden (Caspian Gates) geçerek Kapadokya’ya kadar gelmiştir. Hunlar, bu bölgeye gelirken geçtikleri yol boyunca bütün Roma topraklarını yağmalamışlardır. Çok fazla sayıda insan öldürmüşler, onların evlerini yakıp yıkarak,

²¹³ 100 Libre’nin karşılığı olan bir ağırlık birimidir. Tekil hali ‘‘Centenarion’’ olup, bu birim genellikle altın paralar için kullanılmıştır. Aydın, **a.g.e.**, s.212.

yağmaladıkları çok fazla ganimetle ülkelerine geri dönmüşlerdir. Malları ve evleri yağmalanan kişiler imparatora giderek durumlarını anlatmışlar, imparatora büyük bir cömertlik göstererek onların yağmalanan mallarını tekrar elde etmelerini sağlamıştır. Ayrıca Kapadokya’da büyük şehirlerin etrafında duvarlar inşa ederek Kapadokya’yı daha güvenli bir hale getirmiştir. Bu bölgede yaşayan ve malları yağmalanan kişilerin üç yıl boyunca vergiden muaf tutulmasını sağlamıştır²¹⁴.

XVII. Kitap 10. Bölüm (Bo, 414) - Aynı yıllarda Pers imparatoru, Hunların kralı Zilgibi’nin²¹⁵ dostluğunu kazanarak onu kendi saflarına katmıştır. İmparator Iustinus, daha önce çeşitli hediyeler vererek anlaşma yaptığı ve Romalılara yardım etmesi için kendi saflarına çektiği Zilgibi’nin bu hareketini duyduğu anda ona karşı aşırı bir memnuniyetsizlik duyar.

(Bo, 415) Zilgibi, müttefik olduğu Pers imparatoru Koades’in 20.000 adamı ile birlikte Romalılara karşı bir sefer yapmak üzere harekete geçer. Iustinus, bunun üzerine imparator Koades’e²¹⁶, gerçek amacını saklayarak sanki barış yapmak istiyormuş gibi elçilerini yollayarak dostça bir mesaj iletir. Aslında Koades’e Zilgibi’nin sadakatten uzak yalan yere yemin eden bir kral olduğunu göstermek amacındadır. Iustinus, Zilgibi’nin Romalılardan para alarak Perslere karşı savaşmayı kabul ettiğini ve savaş başlar başlamaz onlara ihanet ederek Romalıların tarafına geçerek onlarla beraber savaşacağını belirterek şunları söyler “ *Ben ve Sen kardeş olarak her şeyi birbirimizle açıkça konuşmak zorundayız, bu köpeklerin oyuncağı olmamıza gerek yok*”. Bütün bu olanları öğrenen Koades, Zilgibiye dönerek şunları söyler “ *Perslere karşı savaş yapmak üzere Romalılardan hediye kabul ettin mi*”. Zilgibi, bütün gerçeği söyleyerek her şeyi itiraf eder. Pers

²¹⁴ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.227; **Bo**, s.406. Malalas, Sabar Hunları olarak adlandırılan grupların Derbent geçidinden geçerek Anadolu’ya geldikleri ve bu bölgeleri yağmaladıklarını anlatmış ve imparatorun Hunların baskısından korumak üzere şehirlerin etrafını surlarla çevirdiğini belirtmiştir. Tarihçi Teophanes, M.S. 515 ve 516 yılları arasına yerleştirdiği bu olayların Sabar Hunları tarafından gerçekleştirdiğini belirtirken Hunların, Ermenistan’a girdikten sonra, Kapadokya, Galatya ve Pontus’u yakıp yıktıklarını Eukhaita civarına kadar geldiklerini belirtir. A. Ahmetbeyoğlu, “Tarihçi Theophanes Confessor ve eserinin Türk tarihi açısından ehemmiyeti”, **Sosyoloji Dergisi**, 3. Dizi, S.19, 2009/2, 285-296, s.289; Priskos’un yazdığına göre Sabarlar veya Sabirler, Avarlar tarafından yurtlarından atıldıktan sonra Saragur (Sarı Ogur), Urog (Ogur), ve Onogurlara baskı yaparak, bu bölgedeki etnografik yapıyı değiştirmişlerdir. Thomson, **The Huns**, s.175. Sabarların, İrtiş Nehri civarında bulunduklarını ve Avarların baskısıyla Karadeniz’in kuzey bölgelerine geldiklerini bilinmektedir (M.S. 463). Fakat burada ilginç olan Malalas’ın Sabarlar’ı *Hun* olarak nitelendirmesidir.

²¹⁵ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.234; **Bo**, s.414-415. Zilgibi, Bizans İmparatoru Iustinus döneminde (518-527) Zilgibi liderliğindeki Sabarlar, Kafkasya’dan Anadolu’ya gelmişler ve Konya taraflarına kadar akınlar yapmışlardır. Bu akınların sonucunda tahrip olan şehirlere vergi muafiyeti getirilmiş ve halktan üç yıl boyunca vergi alınmamıştır. Bazı kaynaklarda Zilgibi’nin adının *Çiğil Bey* veya *Cilki Bey* olarak geçtiği görülmektedir. Aydın, **a.g.t.**, s.93.

²¹⁶ I. Kavard, Sasani hükümdarı.

imparatoru Koades, çok fazla öfkelenir ve Zilgibi'nin haince planlarla yanına geldiğini anlayarak onu öldürür, onunla beraber olan adamlarını da yok eder. Büyük bir güçle Hunların üzerlerine saldırır, bu sırada Hunlar, Pers hükümdarının onların üstüne gönderdiği bu kuvvetin Pers orduları olduğunun bilincinde olmayıp, bu kuvvetlerin başka devletler tarafından Hun topraklarına ve Hunlara karşı yapılmış bir saldırı olarak düşünmektedirler Bazı Hunlar, saldırıdan kurtularak kaçarlar. Bu arada Romalılarla barış koşullarını incelemekte olan Koades, bir karara varır ve Labroios'un başında olduğu bir kabile aracılığı ile İmparator Iustinus'u bilgilendirir. Antiokheia patriği Paul bu senelerde ölmüştür, yerine gelen Euphrasios, ortodoks Hıristiyanlara karşı acımasızca işkenceler yaparak birçoğunu öldürür²¹⁷.

XVIII. Kitap 13. Bölüm (Bo, 430) - İşte tam bu yıllarda (M.S. 528-529) Sabir Hunlarının kraliçesi Romalılara gelir, bir erkek gibi güçlü ve akıllı olan bu kadının ismi Boa'dır²¹⁸. Dul bir kadın olan Boa'nın iki oğlu ve emrinde Hun halkından 100.000 kişi bulunmaktadır. **(Bo, 431)** Boa, kocası Balach²¹⁹,ın ölümünden sonra Hun ülkesini (yani Sabar) idare etmektedir²²⁰. Birçok

²¹⁷ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.234; **Bo**, s.414-415; Malalas'ın bu bölümde anlatmaya çalıştığı Hunlar, Sabarlar (Sabirler) olarak adlandırılan kavim olmalıdır. Sabarların IV. yüzyıl sonlarında Hazar'ın kuzeybatı sahillerinde geldiği ve bu bölgedeki olaylara müdahale ettikleri anlaşılmaktadır. Sabarlar, kim daha fazla ücret öderse askeri güçlerini o devlet için kullanmakta sakınca görmüyorlardı. Karatay, **Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrareniz Kavmi**, s.106; Tarihçilerinde belirttiği gibi Sabarlar askeri yetenekleri ve kalabalık orduları sayesinde Bizans ve İranlılar için cazip bir müttefik konumunda olmalıydılar. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.153; Sabarların, İran imparatorunun müttefiki olarak Bizans topraklarına yaptıkları akınların tarihi olarak M.S. 515 verilebilir. Bu tarihte onların Anadolu'ya iki koldan yaptığı atak zorlukla önlenememiş. Sabarların Konya ve çevresinde verdiği zararlar yüzünden imparator, bu bölge ahalisinden üç yıl vergi almamıştır. Malalas, daha sonra Sabar Hunlarının kralı olarak belirttiği Zilgibi'yi anlatmıştır. I. Iustinianus, M.S. 522 yıllarında Zilgibi ile müttefik olmak amacıyla ona hediyeler göndermiştir. Fakat Zilgibi ve 20.000 adamı Sasani hükümdarı Kavad'ın yanında Bizans'a karşı harekete geçmesinin imparator I. Iustinianus'un hoşuna gitmediğini anlatmış ve daha sonra gerçekleşen olaylardan bahsetmiştir. Malalas'ı kaynak olarak kullanan Theophanes'de Malalas'ın anlattığı bilgileri doğrulamaktadır. Roma imparatoru I. Iustinus (M.S. 518-527) Zilgibi'yi müttefiki olarak kendisi ile birlikte savaşmaya ikna etme çabalamıştır. Theophanes, **The Chronicle of Theophanes the Confessor**, s.254; Fakat Zilgibi, Sasani hükümdarı I. Kavad (M.S. 488-531) ile anlaşarak 20.000 kişilik ordusu ile beraber onun yanında yer almıştır. Bunun üzerine I. Iustinus, Kavad'a yolladığı mesajda, Zilgibi'nin onlara ihanet ettiğini, barbarların oyuncağı olmaksızın iki devletin barış anlaşması yaparak dost olması gerektiğini anlatır. Olayların devamında Kavad, Zilgibi'yi öldürerek, ordusuna büyük zarar verir. Üren, **Suvarlar**, s.195; Karatay, **Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrareniz Kavmi**, s. 99-116; Sabarlar, savaş teknikleri ile mükemmel savaşçı olmalarının yanı sıra savaş aletleri ile savaşlarda düşmana verdikleri zararlar ile üstünlük kazanıyorlardı. Kuşatma makinelerinin içinde kale duvarlarının yıkılmasını sağlayan, aygıtlar yerleştirilmiş olup bunlar çam ağacından yapılmıştır. Taşınması kolay olan bu makinelerin dış yüzeyleri alevlerden etkilenmemesi için deri ile kaplanmıştı. Karatay, **Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrareniz Kavmi**, s.107.

²¹⁸ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.249-250; **Bo**, s.430-431. Boarik, kocası Sabar Hükümdarı Balak'ın ölümünün ardından 527 yılında Sabarların hükümdarı olmuştur. Aydın, **a.g.t.**, s.94.

²¹⁹ Sabar Hükümdarı Balak. Aydın, **a.g.t.**, s.94.

²²⁰ Balak'ın ismi Theophanes (**Theophanes Chronographia**; C.de Boor, ed., Leipzig, 1888.) ve Iohannes'in Kroniklerinde (**The Chronicle of John**, Bishop of Nikiu; R.H. Charles, trans., Oxford, 1916.) Balach olarak adlandırılmaktadır. Georgios Kedrenos, (**Georgios Kedrenos**; I. Bekker, ed., Bonn, 1828.) ise Malach olarak isimlendirmiştir. Bu üç tarihçi eserlerinde Malalas'dan alıntılar yapmış olup Theophanes, Malalas'ın hikayesini ve

kıymetli hediye, güzel elbiseler, gümüş kazanlar ve çok büyük miktarda parayla birlikte imparator I. Iustinianus'un dostluğunu kazanan Boarak, diğer iki Hun kralını ele geçirerek tutsak eder²²¹. Pers hükümdarı Koades, bu iki Hun kralını, daha önce Romalılara karşı kendisi ile birlikte müttefik olmaları için ikna etmiştir. Kraliçe Boa²²², bu kralları, Pers imparatoru Koades'in topraklarından kendi yurtlarına geçmek üzereyken yakalamıştır²²³. İki Hun kralının yanında 20.000 askeri vardır ve bunların çoğu Boa ile giriştikleri mücadelenin sonucunda katledilmişlerdir. Hun krallarından biri olan Tyrax²²⁴, Boa tarafından ele geçirildikten sonra tutsak olarak imparator I. Iustinianus'a gönderilmiş ve onun tarafından Golden Horn'un karşısında yer alan aziz Konon kilisesinde²²⁵ idam edilmiştir. Glom²²⁶ olarak adlandırılan diğer Hun kralı ise Boa ile giriştiği mücadelede onun savaşçıları tarafından öldürülmüştür²²⁷.

özellikle dilini daha doğru bir şekilde kullanmıştır. E. Jeffreys, Malalas in Greek, **Studies In Malalas**, Ed. E. Jeffreys-B. Croke-R. Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol.6, Sydney,1990, s.249.

²²¹ Malalas'ın Slav baskısında ve Theophanes'in kroniklerinde bu iki Hun kralının iç bölgelerde yaşayan diğer Hun kabilesinin liderleri olduğu belirtilmiştir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.249; Bu iki Hun beyi Styrax (Turak) ve Glones (Glon), Kırım'daki Ogur Boylarının reisi Gordas'ın öldürülmesinden sonra yerine geçen kardeşi Mouageris'e bağlı olan beyler olmalıdır. Aydın, **a.g.t.**, s.94.

²²² Kraliçe Boarik'ın ismi, Slav baskı ve **The Chronicle of John**'da, Borex olarak yazılmıştır. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.249.

²²³ Malalas'ın Slav baskısında, Theophanes ve Georgios Kedrenos'un kroniklerinde Pers toprakları olarak değil de Boarik'ın ülkesi olarak yazılmıştır. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.249.

²²⁴ Styrax veya Turak. Aydın, **a.g.t.**, s.94.

²²⁵ Surp Hreşdagabet Kilisesi. Aydın, **a.g.t.**, s.94.

²²⁶ Glones veya Glon. Aydın, **a.g.t.**, s.94.

²²⁷ Theophanes ve Georgios Kedrenos yazdıkları eserde buraya fazladan not düşerek, kraliçe Boarik'ın barış zamanlarında I. Iustinianus'un müttefiki olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Malalas'ın Slavca tercümesinde Grekçe yazılı kroniğin burada bittiği belirtilmiştir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.250.; Bo, s.432; Malalas, Sabar Hunlarını anlatmaya devam etmiş ve M.S. 527 yılında Sabar Hunlarının lideri Balak'ın ölümü üzerine yerine eşi Boarik'ın geçtiğini ve Bizans ile iyi ilişkiler kurduğunu belirtir. İran ve Bizans mücadelelerinde Kafkasya'da yerleşmiş bulunan Sabar Hunlarının üstlendiği role örnek olarak, Kraliçe Boarik'ın, yeni imparator I. Iustinianus ile İran kralı Kavad'a karşı yaptığı anlaşmalar ve dostluk paktları anlatılmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Balak'ın emrinde 100.000 kişilik büyük bir Hun kuvvetide bulunmaktadır. Malalas, Boarik'nın 100 bin asker çıkarabilecek güçte olduğunu söylerken bu rakamın biraz abartılı olduğu düşünülsede, o devirlerde Sabarların bulundukları bölgelerde büyük bir güce sahip olduklarının göstermesi açısından çok önemli bir bilgidir. Karatay, **Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi**, s.106; Malalas, Kraliçe Boarik'ın Hun ülkesini yönettiği belirtirken diğer iki Hun kralının İran ile anlaşma yaptıklarını ve Bizans'a karşı savaş yapmak üzere Hun ülkesinden ayrılmak üzere olduğunu anlatır. Bu iki kralın yanında 20.000 Hun askeri olduğunu söyleyen Malalas, Zilgibi'ye bağlı adamları anlatırken de aynı rakamı vererek kendini tekrarlamaktadır ki bu ilginçtir. Malalas ne kadar Baorik'ı Hun kraliçesi olarak nitelendirse de Sabarlar'da merkezi bir yönetimi olmadığı ve her boyun kendi idarecisi tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır. Karatay, **"Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi"**,s.107; Çünkü Malalas, diğer İki Hun beyinden de Hun kralları olarak söz etmiştir. Kraliçe Boarik bu iki Hun beyini durdurmak amacıyla onlarla savaş yapmaktan çekinmemiş ve onları mağlup etmiştir. Savaş sırasında Hun beylerinden Glon ölmüş, Turak ise Boarik tarafından esir olarak alındıktan sonra zincirlenerek İstanbul'a gönderilmiştir. Üren, **Suvarlar**, s.194-5.

XVIII. Kitap 14. Bölüm- Aynı yıl Bosphoros krallığının yakınlarında yaşayan Hun kralı Grod²²⁸, aynı Boa gibi imparator I. Iustinianus ile müttefik olmuş ve Konstantinopolis’e geldiğinde vaftiz edilmiştir²²⁹. İmparator vaftiz töreninde onun yanı başında durarak desteklemiş ve birçok hediye verdikten sonra onu uzağa ülkesine yollamıştır. İmparator ayrıca onu Bosphoros (Kerç Boğazı) şehrini de dahil olmak üzere Roma topraklarını korumakla görevlendirmiştir. Bosphoros şehri İspanya’dan gelen Herakles tarafından kurulmuştur²³⁰. Herakles, bu bölgede yaşayan Romalıların yıllık vergiyi para yerine büyükbaş hayvanlar ile ödemesini istemiş ve şehrin adını “ Boon phoros” (sığır vergili şehir) olarak adlandırmış **(Bo, 432)** ve halkın bu vergiyi ödemesini emretmiştir. Burada bir Roma askeri birliği veya İspanyollardan oluşan bir İtalyan birliği görevlendirerek başlarına bir subay tayin etmiş ve onların bu bölgeyi Hunlardan korumalarını sağlamıştır. Bu şehirde Romalılar ve Hunlar²³¹ arasında ticaret yapılmaktadır²³².

Hristiyan olan Hunların kralı Grod, Konstantinopolis’ten ayrılarak Bosphoros yakınlarındaki kendi ülkesine geri gitmiş ve orada kardeşi ile buluşmuştur²³³. Bundan sonra kardeşinden ayrılarak Hun güçleri ile beraber uzaklara gider. Hunlar, eskiden beri ibadet ederken kutsal saydıkları bazı heykelleri kullanmaktadırlar. Grod, Altın (electrum)²³⁴ ve gümüşten yapılmış heykelleri eriterek bunları Bosphoros’da Romalıların gümüş paraları ile değiştirir.

²²⁸ Gordas’a bağlı boyların aynı Utigurlar, Onogurlar, Kutrigurlar gibi Ogur boylarından olduğu iddia edilmiştir. Bundan başka Gordas’a bağlı Hunlara, “Kırımlı Hunlar”, “Doğu Azaklı Hunlar”, “ Altziogurlar” gibi çeşitli adlarda verilmiştir. Bütün bu karışıklığın sebebi ise Bizans tarihçilerinin Ogur boylarını birbirinden ayırmayıp hepsini Hun adı altında genellemelerinden kaynaklanmıştır. Aydın, **a.g.t.**, s.95; Theophanes ve Georgios Kedrenos, Grod ismini Gordas olarak yazmışlardır. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.250.

²²⁹ Theophanes burada ekleme yaparak İmparator I. Iustinianus’un sevgisi ve cömertliğinden etkilenen Grod’un Hristiyan olduğunu da belirtmiştir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.250.

²³⁰ Theophanes burada başka bir ekleme daha yapmış, askeri birliklerin şehri Hunlara karşı korumakla yükümlü olduklarını belirtmiştir. Georgios Kedrenos, halktan hayvanlar için alınan verginin tam olarak tahsil edilmesini sağlamakla görevlidirler diye belirterek hikayeyi bir parça değiştirmiştir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.250.

²³¹ Kırım bölgesindeki Gordos’a bağlı Hunların Ogur boylarından olma ihtimali çok kuvvetlidir. Aydın, **a.g.t.**, s.95.

²³² Theophanes’in Kroniğinde *ticaret* kelimesi çok fazla sıfatı ile kuvvetlendirilmiştir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.250.

²³³ Grod ülkesine döndükten sonra kardeşine Hristiyan olduğunu söyler ve imparator I. Iustinianus’un dostluğu ve cömertliğini anlatır. Aydın, **a.g.t.**, s.95; Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.250.

²³⁴ Eski devirlerde kullanılan bir çeşit altın-gümüş karışımı. Aydın, **a.g.t.**, s.95.

Hunların başrahibi, Grod'un Hristiyan olmasına çok fazla öfkelenir²³⁵ ve kralı öldürerek yerine kardeşi Mougel'i²³⁶ kral ilan eder. Romalıların kendilerine bir şey yapacaklarından korkarak Bosphoros'a giderler ve şehri korumakla görevli Roma askerlerini de öldürürler²³⁷.

Bütün bu olanları işiten İmparator I. Iustinianus, Karadeniz'e Kerç Boğazına Iohannes'i²³⁸ komutan olarak atadıktan sonra onun Karadeniz girişinde bulunan Hieron kentinde Gotlardan oluşan büyük bir kuvveti konuşlanmasını emreder. Bundan sonra imparator Hunlara karşı büyük bir sefer başlatarak gemiler dolusu askeri başlarında komutanları ile birlikte Karadeniz'den bu bölgeye gönderir. Aynı şekilde General Badourios²³⁹ komutasında büyük bir orduyu karadan bu bölgeye yollar. Bütün bunları duyan Hunlar, korkarak kaçarlar (**Bo, 433**) ve Bosphoros, Roma hükümetinin idaresi altında tekrar barış dolu günlerine döner²⁴⁰.

XVIII. Kitap 21. Bölüm (Bo, 438)- I. Iustinianus zamanında iki Hun generali²⁴¹ ordularıyla beraber Moesia ve İskit topraklarını istila etmiştir²⁴². Badouarios ve Iustinus adlı

²³⁵ Theophanes burada ekleme yaparak Hun rahibin kral Grod'un kardeşi ile birlikte hareket ettiğini belirtir, Georgios Kedrenos ise beraber kaçtıklarını söyler. Aydın, **a.g.t.**, s.95; Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.250.

²³⁶ Theophanes'de *Mouageris*, Georgios Kedrenos'de Mougeras. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.250.

²³⁷ Theophanes Kroniğinde, Hunların Romalıların onları arayıp bulacaklarından korktukları için onlardan önce davranarak ansızın Bosphoros şehrine saldırdığını ve Dalmatius ile onun komutasındaki askerleri öldürdüğünü belirtir. H. Aydın, **a.g.t.**, s. 95. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.250-251.

²³⁸ İskit Iohannes H. Aydın, **a.g.t.**, s.250.

²³⁹ İskitya başkomutanı ve Duk'u. Aydın, **a.g.t.**, s.95.

²⁴⁰ Theophanes ve Georgios Kedrenos burada ekleme yaparak "korkusuzca" şeklinde olduğunu belirtirler. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.251; Bizans İmparatorlarının Hunlarla askeri anlaşmalar yaparak onlardan yararlandıkları bilinmektedir. Yine aynı yıllarda Bosphoros krallığının yakınlarında yaşayan Hun kralı Grod aynı Boa gibi imparator I. Iustinianus ile müttefik olmuş ve İstanbul'a geldiğinde vaftiz edilmiştir (M.S. 527). İmparator vaftiz töreninde onun yanı başında durarak desteklemiş ve birçok hediye verdikten sonra onu uzağa ülkesine yollamıştır. I. Iustinianus'un, Grod'dan Bizans topraklarını korumasını ve özellikle Kerç boğazında yer alan Bosphoran kentinde ticaretin güvenli yapılarak, vergilerin doğru şekilde tahsil edilmesini sağlamaya çalışmasını istediği belirtilmiştir. Malalas'ın anlattıklarından Bosphoran şehrinde Hunlar ve Romalılar arasında ticaret yapıldığı anlaşılmaktadır. Malalas, Hunların çok eskiden beri putlara taptıklarını ve altın (electrum) ve gümüşten yapılmış putları eriterek bunları Bosphoros'da Romalıların gümüş paraları ile değiştirdiklerini anlatmaktadır. Hristiyan olan Hunların kralı Grod, Constantinople'dan ayrılarak Bosphoros yakınlarındaki kendi ülkesine geri gitmiş ve orada kardeşi ile buluşmuştur. Hunların başrahibi, Grod'un Hristiyan olmasına çok fazla öfkelenir ve kralı öldürerek yerine kardeşi Mougel'i kral ilan eder. Romalıların kendilerine bir şey yapacaklarından korkarak Bosphoros'a giderler ve şehri korumakla görevli Roma askerlerini de öldürürler. Malalas, olayları işiten I. Iustinianus'un gerekli tedbirleri aldıktan sonra gemiler dolusu askeri Iustinus komutasında Bosphoran'a yollarken General Badourios komutasında büyük bir orduyu da karadan bu bölgeye yolladığını anlatır. Bütün bunları duyan Hunlar, korkarak kaçarlar ve Bosphoros, Roma hükümetinin idaresi altında tekrar barış dolu günlerine döner. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.250-251; H. Aydın, **a.g.t.**, s.95.

²⁴¹ Theophanes, bu kişilerin Hun kralları olduklarını söylemektedir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.254; **Bo**, s.438.

komutanlar Hunlar ile çarpışmak üzere yola çıkarlar. Savaş sırasında komutan Iustinus ölür ve Constantiolus onun yerine Moesia'daki birliklerin başına komutan olarak atanır. Hunlar yağmalamaya devam ederek Trakya'ya kadar giderler. Komutan Constantiolus bunun üzerine yanında diğer komutanlar Godilas ve Illyricom birliklerinin lideri Hun Askoum olduğu halde Hunlara karşı atağa geçer. Askoum²⁴³, imparator I. Iustinianus'un bulunduğu bir törende vaftiz edilerek Hristiyan olmuştur. Savaş sırasında Hunların etrafını eviren Romalılar onların birçoğunu öldürür. Hunların yağmaladığı ganimetleri ellerine geçiren Romalılar, onların iki kralını da öldürerek büyük bir zafer kazanırlar. Romalılar geri dönüş yolunda diğer Hunlarla²⁴⁴ karşılaşarak onlarla savaşa tutuşurlar, savaş sırasında çok fazla yorularak zayıflayan Romalılar geri dönerek kaçarlar. Hunlar, Romalılara takip etmeye başlarlar ve kaçmaya alışan Romalı komutanları kementleri ile yakalarlar. Godilas kılıcını çekerek kementi keser ve kurtulmayı başarır. Constantiolus, atından yere düşer, o ve Askoum yakalanarak tutsak edilirler. Hunlar, Askoum ve Constantiolus'un hayatlarının bağışlanarak serbest bırakılmalarına karşılık Constantiolus, vasıtasıyla Roma imparatorundan 10.000 nomismate alırlar. Bundan sonra Constantiolus, Konstantinopolis'e geri döner. Askoum'u kendi ellerinde tutan Hunlar, ayrıca pek çok tutsakla beraber kendi bölgelerine geri dönerler. Bundan sonra Trakya bölgesine huzur gelir²⁴⁵.

²⁴² Theophanes, Hun ordularına Bulgarları ve Droungosları da eklemektedir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.254.

²⁴³ Theophanes ve Georgios Kedrenos eserlerinde Askoum'u Akoum olarak telaffuz etmişlerdir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.254; Askoum ile birlikte Bulgarlara esir düşen Constantinus'un serbest bırakılması için istedikleri *nomisma* miktarını bazı kaynaklar 1.000, bazıları ise 10.000 olarak kaydetmiştir. *Nomisma*: Latince altın para anlamına gelen Solidus sözcüğünün Grekçe'deki ifadesidir. Aydın, **a.g.t.**, s.100.

²⁴⁴ Theophanes buradaki Hunların Bulgarlar olduğunu öne sürmektedir. Aydın, **a.g.t.**, s.100.

²⁴⁵ I. Iustinianus zamanında iki Hun generali ordularıyla beraber Moesia ve İskit topraklarını istila etmiştir (M.S. 529). Malalas, I. Iustinianus'un Badouarios ve Iustinus adlı komutanları Hunlar ile çarpışmak üzere yolladığından bahseder. Savaş sırasında komutan Iustinus ölür ve Constantiolus onun yerine Moesia'daki birliklerin başına komutan olarak atanır. Hunlar yağmalamaya devam ederek Trakya'ya kadar giderler. Komutan Constantiolus bunun üzerine yanında diğer komutanlar Godilas ve Illyricom birliklerinin lideri Hun Askoum olduğu halde Hunlara karşı atağa geçer. Askoum, imparator I. Iustinianus'un bulunduğu bir törende vaftiz edilerek Hristiyan olmuştur ve Illyricum Birliklerinin komutanlığını yapmaktadır (M.S. 538). Maenchan- Helfen, **The World Of the Huns**, s.413. Yapılan savaş sonucunda Hunlara karşı başarı kazanılmış liderleri ldrlmştir. Fakat dönüş yolunda Romalılar diğer Hun birlikleri ile karşılaşırlar, yapılan savaş sonucunda Constantiolus ve Askoum yakalanarak esir alınırlar. Hunlar, Askoum ve Constantiolus'un hayatlarının bağışlanarak serbest bırakılmalarına karşılık Roma imparatorundan 10.000 nomismate alırlar. Bundan sonra Constantiolus, İstanbul'a geri döner. Askoum'u ellerinde tutan Hunlar, ayrıca pek çok tutsakla beraber kendi bölgelerine geri dönerler. Bundan sonra Trakya bölgesine huzur gelir. Malalas'ın anlattıklarından, M.S. 530 yıllarında Hunların Bizans ordusunda komutan olarak görev yaptıkları anlaşılmaktadır. Bizans ve Hunlar arasında yapılan savaşlarda Hunların kement kullandıklarını ve kumandan Godilas'ı bu şekilde yakaladıkları görülmektedir. Burry, kitabında bu olayı anlatırken M.S. 529 yılında Bulgarların aşağı Moesia ve İskit

XVIII. Kitap 70. Bölüm (Bo, 472)- Persler ile Romalıların üç aylık ateşkes imzaladıkları yılda (M.S. 530), Sabir Hunları Kafkasya kapısından geçerek Roma topraklarına girerler ve Ermenilerin topraklarına kadar ulaşarak yağmalanlar²⁴⁶. Hunlar yayılmaya devam ederek Fırat bölgesine, ikinci Kilikya eyaletine ve Kyrrhestike'ye kadar varırlar. Bu olanları öğrenen imparator, Rufinus ile bir araya gelerek Doğu Eyaletlerine doğru yola çıkması için emirler verir. İmparator ayrıca Rufinus'dan Hunların, neden bu bölgeye geldiğini, Pers imparatoru istediği için mi böyle yapıp yapmadıklarını öğrenmesini ister. Rufinus yola çıkar, Pers imparatoru ile haberleştikten sonra Hunların, bu bölgeye gelmesinde Pers imparatorunun hiçbir ilgisi olmadığını öğrenir. Armenia'da görevli komutan Dorotheos'a mektup yazarak **(Bo, 473)** Hunlara karşı silahlanarak harekete geçmesini ister. Bunu duyan Hunlar, yağmaladıkları bütün ganimetleri yanlarına alarak geldikleri yoldan geri dönerler. Komutan Dorotheos, Hunları takip eder ve onlarla iyi bir anlaşma yaparak ganimetlerini ellerinden alır²⁴⁷.

XVIII. Kitap 125. Bölüm (Bo, 489)- M.S. 557 yılında Hunların bir kolu olan ancak onlardan biraz farklı olan Avarlar, Konstantinopolis'e gelmişlerdir²⁴⁸.

XVIII. Kitap 129. Bölüm (Bo, 490)- M.S. 559 yılında Martın yedisinde, Hunlar ve Slavlar Trakya'ya saldırarak istila etmeye başlarlar. Birçok insanı öldürerek, esir alırlar, bunlar

ülkesini işgal ettiklerinden bahsetmiştir. Buna göre Malalas'ın Hun krallar olarak nitelediği kişiler Bulgar kralları, Askoum adıyla nitelendirdiği komutanda Mundus olmalıdır. Bury, **History of the Later Roman Empire II**, s.296.

²⁴⁶ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.274-275. **Bo**, s.472-473.

²⁴⁷ Malalas, Persler ile Romalıların üç aylık ateşkes imzaladıkları dönemde (M.S. 530), Sabar Hunlarının Kafkasya kapısından geçerek Roma topraklarına girdiklerini ve Ermenilerin topraklarına kadar ulaşarak yağmaladıklarından bahseder. Hunlar, Roma eyaletlerinde yaptıkları işgallere devam ederek Anadolu'daki bazı eyaletlerini de yağmalamışlar ve Halep civarına kadar gelmişlerdir. Bazı kaynaklar Sabarlar ve Hunların birlikte hareket ettiğini, sayısının 3000 civarında olan Sabarların, İranlılarla birlikte Malatya kuşatmasına katıldığını söylemektedir. Fakat Malalas, Rufinus'u bu bölgeye yollayan imparatorun olayların iç yüzünü öğrendiğini ve İranlıların Sabarlar ile müttefik olmadığını öğrendiğini yazar. Romalıların silahlandıklarını duyan Sabarlar geri dönüş yolunda ellerine geçirdikleri ganimetlerin bir bölümünü bırakarak geldikleri yoldan geri dönmüşlerdir Arap kaynakları bu akından haber vermiştir. Karatay, **Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi**, s.99-116; Üren, **Suvarlar**, s.196.

²⁴⁸ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.296; **Bo**, s.489; M.S. 557 yılında Hunların bir kolu ve fakat onlardan biraz farklı olan Avarlar, İstanbul'a gelmişlerdir. Malalas, bu bölümde ilk defa Avarlardan bahsetmektedir, fakat ilginç bir şekilde onların Hunların bir kolu olduğunu söylemektedir. Tarihçi Priskos'da Sabarlar tarafından yurtlarından atılan Saraguri, Uguri ve Onoguri kavimlerinin elçilerinin M.S. 560 yıllarında İstanbul'a geldiğinden bahsederken, Sabar boylarının Avarlar tarafından yurtlarından kovulduğunu belirtmiştir. Bizanslılar işte bu olaylar dolayısı ile ilk defa olarak Avarların adlarını işitilmektedirler. Teophanes Confessor ise, Avarlar olarak adlandırılan ve şimdiye kadar hiç bilinmeyen bir halkın İstanbul'a geldiğini, halkın onları görmek için toplandığından bahseder. Avarlar, kurdelelerle bağlanmış çok uzun saçları, omuzlarında aşağı sarkıtılmışlardır. Kılık kıyafetleri ise Hunlarınki ile aynıdır. Ülkelerinden kaçan Avarlar mülteci olarak İskitya ve Misya bölgelerine gitmişler ve bu bölgelerde yaşamak için I. Iustinianus'a elçiler göndererek kabul etmelerini rica etmişlerdir. Aydın, **a.g.t.**, s.102.

arasında, Bacchus'un²⁴⁹ oğlu, ordu birliklerinin komutanı Sergius ve imparatorun en iyi komutanların biri olan Edermas'da²⁵⁰ bulunmaktadır. Hunlar ve Slavlar, Konstantinopolis'in duvarlarının bazı bölümlerinde depremlerden dolayı yıkılmış bazı kısımlar olduğunu anlayarak buralardan içeriye girerler, Konstantinopolis'te bulunan Aziz Stratonikos Kilisesine kadar her yere ulaşarak baskın yaparlar. Herkes, sahip olduğu serveti yanına alarak şehrin iç mahallelerine doğru kaçır. Bütün bunlardan haberdar edilen İmparator I. Iustinianus, herkesi askere çağırarak onları büyük duvarın²⁵¹ olduğu yere gönderir. Burada düşmanla büyük bir mücadeleye giren Romalı askerlerden özellikle atlı askerlerin büyük bir bölümü hayatını kaybeder. Bunun üzerine imparator, Ayasofya'daki gümüş mihrap ve üzerinde bulunan gümüş kemerin şehir dışına çıkarılmasını, bütün askerler ve senatörlerin, şehrin kapılarını kontrol altına almasını emreder. İmparator, barbarların bir müddet hiç kıpırdamadan hareketsiz kaldıklarını görünce, kumandan Belisarios'a emrederek yanına diğer senatörleri almasını ve Barbarlara doğru yürüyüşe geçmesini söyler. Belisarios, bulabildiği her atı ki buna imparatorun atları, hipodromdan alınanlar, diğer bütün dini kuruluşların sahip olduğu²⁵² ve normal vatandaşın atlarını dahi alarak, adamlarını silahlandırır ve onların başına geçerek, şehirden çıkarak Chiton köyüne gider. Burada bir askeri kamp kurduktan sonra düşmanı yakalamaya ve öldürmeye başlar. Bundan sonra ağaçların kesilerek ordunun arkasına yığılmasını emreder. Rüzgarın şiddeti sonucunda çıkan toz bulutu düşmanın üstüne doğru esmekteydi, bu nedenle onlar muazzam sayıda bir güçle karşı karşıya olduklarını düşünerek kaçır ve Dakaton'daki²⁵³ Aziz Stratonikos kilisesine giderler. Hunlar ve Slavlar, ordularının öncüleri olan askerlerden, büyük bir askeri birliğin, Konstantinopolis'in duvarlarının önünde bulunduğunu öğrenince Tzouroulon bölgesine²⁵⁴, Arkadioupolis Zaupara'ya²⁵⁵ giderek, buralarda kamp kurarlar ve Paskalya'ya kadar kalırlar. Paskalya'da yapılan festivalden sonra imparator ve şehirdeki herkes onunla beraber Silivri'ye (Selymbria) giderek barbarların yıkılan deliklerden içeriye girdiği büyük duvarları onarmaya başlar. İmparator,

²⁴⁹ Papaz Backhos. Aydın, **a.g.t.**, s.102.

²⁵⁰ İmparatorluk sarayının baş teşrifatçısı, baş kâhyası görevlerini yapmaktadır. Aydın, **a.g.t.**, s.102.

²⁵¹ Genellikle "Uzun Sur" olarak bilinen Marmara Denizi kıyısında bulunan bugünkü Silivri'den Karadeniz'e uzanan sur. I. Anastasius tarafından yaptırılmış olup "Anastasius Surları" olarak adlandırılmıştır. Bulgarlar ile Hunların 493 yılında Tuna Nehri'ni geçmeleri üzerine yaptırılmıştır. Bütün Trakya'yı boydan boya kat etmektedir. Aydın, **a.g.t.**, s.102.

²⁵² Yani manastırlar, hastaneler ve bunlara benzer diğer kurumlar. Aydın, **a.g.t.**, s.103.

²⁵³ Bugünkü Bakırköy ilçe sınırları içinde bulunan antik kent. Via-Egnatia yolu üzerinde bulunmaktadır. Aydın, **a.g.t.**, s.103.

²⁵⁴ Çorlu. Antik ismi "Tyrroloe"dir. Aydın, **a.g.t.**, s.103.

²⁵⁵ Lüleburgaz'ın Büyük Karıştıran Bucağı. Aydın, **a.g.t.**, s.103.

Silivri’de ağustos ayına kadar kalır bu arada barbarlarda duvarların dışında ağustos sonuna kadar başıboş bir şekilde dolanıp dururlar. Daha sonra İmparator, güçlü gemilerin yapılmasını emreder, niyeti Tuna’ya giderek buradan karşıya geçmeye çalışan barbarları engelleyerek öldürmektir. Barbarlar bunu öğrendiklerinde, imparatora elçiler yollayarak, Tuna Nehri’ni güvenli bir şekilde geçmek için izin isterler. İmparator generali Iustinus’i onları yönetmesi için yollar²⁵⁶.

XVIII. Kitap 131. Bölüm (Bo, 236)- M.S. 559 yılının mart ayında, Obaisipolis²⁵⁷, Hunlar²⁵⁸ tarafından ele geçirilir. İmparator komutan ve yeğeni Marcellus’u büyük bir ordu ile beraber şehri ve Persisi’i kurtarması için oraya yollar. Aynı yılın nisan ayında Trakya’da Anastasioupolis adlı şehir tekrar aynı grup Hunlar tarafından ele geçirilir²⁵⁹.

²⁵⁶ Malalas, M.S. 559 yılında martın yedisinde, Hunlar ve Slavların hep birlikte Trakya’ya saldırarak istila etmeye başladıklarını ve İstanbul surlarından içeri girerek St. Stratonikos kilisesine kadar ulaştıklarını ve bu bölgeye kadar her yeri yağmaladıklarını kaydeder. Malalas’ın bu bölümde Hun ve Slav olarak anlatmaya çalıştığı gruplar Zabergan önderliğindeki Kutrigur adı verilen Türklerdir. Burry kitabında (Zabergan’ın İşgali M.S. 558) Zabergan’ın önderliğinde Kutrigurlar’ın Tuna’yı geçtikten sonra hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Moesia ve İskit ülkesini geçtikten sonra Trakya’ya geldiklerini ve burada üç kola ayrıldıklarını anlatır. İşte bu kollardan bir tanesi Zabergan önderliğinde, 7000 kişilik ordu ile İstanbul kapılarına dayanmıştır. Bundan sonra yaşananlar Malalas’ın anlattığı şekilde gerçekleşmiştir. İmparator ve İstanbul halkı büyük bir korkuya kapılmış I. Iustinianus emekli komutanlarından Belisarius’u kendilerini bu tehlikeden kurtarması için çağırtmıştır. Belisarius, zekice bir plan uygulamış ve Zabergan idaresindeki Hunları yenilgiye uğratarak onların kaçmasına neden olmuştur. Bury, **History of the Later Roman Empire II**, s.305-306; A. Vasilev, **a.g.e.**, s.179; Mangaltepe, **Avarlar**, s.210.

²⁵⁷ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.298; **Bo**, s.236. Büyük bir ihtimalle ” Odysopolis” ya da diğer adı olan ”Odessos” olarak bilinen bugünkü Bulgaristan’daki Varna şehri. Aydın, **a.g.t.**, s.104.

²⁵⁸ Burada ”Hunlar” olarak adlandırılan grupların Ogur boylarına mensup Kutrigurlar olduğu düşünülmektedir. Dönemin tarihçileri Ogur boylarını ayrı ayrı isimlendirmemişler hepsini birden genel bir isim altında ”Hunlar” olarak değerlendirmişlerdir. Aydın, **a.g.t.**, s.104.

²⁵⁹ Malalas XVIII. Kitabının son bölümlerinde M.S. 559 yılının mart ayında, *Obaisipolis* adlı şehrin Hunlar tarafından ele geçirildiğinden bahsetmektedir. İmparator I. Iustinianus, komutanı ve aynı zamanda yeğeni Marcellus’u büyük bir ordu ile beraber şehri ve Persisi’i kurtarması için oraya yollar. Aynı yılın nisan ayında Trakya’da *Anastasioupolis* adlı şehir Hunlar tarafından ele geçirilir. Dönemin tarihçilerinin hemen hepsi Bulgarları Hun olarak adlandırmasına rağmen Priskos ve Agathias, Bulgarlar için Kutrigur ve Utigur, Ultizur ve Brgundi adlarını kullanarak onların etnik kökenini aydınlatmada önemli ölçüde yardımcı olmuşlardır. Aydın, **a.g.t.**, s.104.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ZOSİMUS

3.1. Zosimus'un Hayatı

Geç Roma devri tarih yazıcılığının son Pagan tarihçilerinden biri olarak kabul edilen Zosimus (Grekçe yazılışı Ζώσιμος) hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Tarihçi Zosimus'un doğum ve ölüm tarihlerini bilmediğimiz gibi hangi tarihler arasında yaşadığına dair elimizde kesin bir kayıt yoktur. Ayrıca Zosimus'un, doğum yeri, memleketi, hayatı ve ailesi hakkında da bilgi sahibi değiliz. Tek bildiğimiz Zosimus'un yaklaşık olarak 5. ve 6. yüzyıllar arasında yaşamış olduğu²⁶⁰ ve 6. yüzyılın ilk çeyreğinde kitabı “*Historia Nova*” yı (Yeni Tarih veya Modern Zamanların Tarihi) yazmış olduğudur. Elimizde bulunan Zosimus hakkındaki çok az bilgiyi de iki kaynaktan elde etmekteyiz: Bu kaynaklardan bir tanesi tarihçinin kendi yazdığı “*Historia Nova*” adlı kitabıdır, Zosimus, Doğu Roma hazinesini korumakla yükümlü bir devlet adamı olarak görev yaptığını ve taşıdığı rütbeyi (Advocatus Fiscus)²⁶¹ kitabında belirtirken, kendisinin ifade ettiği gibi Modern Zamanlar'ın tarihini yazmıştır. Bir diğeri ise Konstantinopolis'te 858-67 ve 877-86 tarihleri arasında iki dönem patrik olarak görev yapmış Photios (810- 893) tarafından hazırlanan “*Bibliotheca*” (Ansiklopedi) adlı eserin 98 numaralı bölümünde bulunmaktadır²⁶². Photios, bu bilgileri Zosimus'un orijinal el yazmalarında verdiği bilgilerden elde etmiştir.

Roma İmparatorluğunun doğu kısmında yaşadığı düşünülen Zosimus, muhtemelen M.S. 430 yılında Ascalon'da (Askalon) eğitilmiş, seçkin ve pagan olan bir ailenin üyesi olarak dünyaya gelmiş ve doğduğu bu kentte hukuk eğitiminin yanısıra vasat bir edebiyat eğitimi almıştır²⁶³. Zosimus'un hangi şehirde doğduğu ve nereli olduğu konusunda çok daha fazla itilaf bulunmaktadır. Bu konuda değişik görüşler ileri sürülmesine rağmen pek çok tarihçi onun Suriye

²⁶⁰ A. P. Kazhdan, Ed., *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C. I-III, New York-Oxford, 1991, s.2231.

²⁶¹ Devlet hazinesini korumakla görevli en yüksek mali amir. Ostrgrorsky, *a.g.e.*, s.34; Üstün, *Geç Roma Tarih yazımında Hunlar*, s.64.

²⁶² *Bibliotheca*; adlı eser Patrik Phoitus'un okuduğu eserlerden derlenmiş bir çalışma olup içinde ayrıca birçok yazarın yaşam öyküsünde barındırmaktadır ve bu bibliyografik bilgilerin çoğu “*Hesychius Epitome*” adlı sözlükten alınmıştır. Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.79- 80; Photios, *Bibliotheca cod. 98*.

²⁶³ Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.108-109.

veya Filistin kökenli olduğunu ileri sürmektedir²⁶⁴. O devrin kaynaklarında onunla ilgili bilgiye rastlanılmamaktadır, *Suda*²⁶⁵ ve *Excerpta*²⁶⁶ adlı ansiklopedilerde onunla ilgili verilen ilk bibliyografik bilgilerde görüleceği üzere Tarihçi Zosimus, Gazalı filozof Zosimus ve Askalon’lu Zosimus ile karıştırılmaktadır²⁶⁷. Askalon’lu filozof Zosimus, I. Anastasius’un imparatorluğu zamanında (491-518) yaşamıştır, bir hatiptir ve Demesthenes, Lysias, Isokrates ile ilgili hitabet sanatının en güzel eserlerini vermiştir. Bunların yazım tarzları “Historia Nova” (Ἱστορία νέα)’nın yazarı Zosimus’a hiç benzememektedir. Zosimus’un stili imparatorlukla ilgili bilgileri toplama şeklindedir, ayrıca Gaza’lı filozof Zosimus 498 yılında öldürülmüştür²⁶⁸. Zosimus’un tarihini I. Anastasius döneminde tamamladığı düşünülecek olursa bütün bu bilgiler, Zosimus’un Gaza’lı filozof Zosimus veya dil bilimci Askalon’lu Zosimus olamayacağını da göstermektedir. Fakat burada şu sonuca ulaşmak mümkün gibi gözükmektedir: Hatip Zosimus’un aynı tarihçi Zosimus gibi I. Anastasius’un (M.S. 518-527) idaresi altında yaşadığı düşünüldüğünde, Zosimus adının Gaza²⁶⁹ ve Askalon²⁷⁰ bölgelerinin dışında pek yaygın olarak kullanılmadığından hareketle, bu iki Zosimus’un beşinci yüzyılda yaşamış ve söz sanatı üzerine eserler vermiş diğer bir Zosimus’un torunları olduğu ve her ikisinin de yani Askalon’lu hatip Zosimus ile tarihçi Zosimus’un akraba olmaları gerektiği sonucudur²⁷¹.

Zosimus’un, eserinin başlığında da belirttiği gibi hakkında kesin olarak bildiğimiz bilgi, Onun Doğu Roma devlet hazinesini korumakla yükümlü devlet adamı (advocatus fisci) olarak Konstantinopolis’te görev yaptığı, kont (comes)²⁷² rütbesi taşıdığı ve bu görevdeyken beşinci

²⁶⁴ Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.63.

²⁶⁵ Suda, Souda Lexion; X. yüzyılda Suda tarafından yazılmış, 30.000 madde içeren Bizans tarihi sözlüğü, Grekçe yazılmıştır. A. Can, **Eskiçağ Rehberi**, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2011, s.541.

²⁶⁶ Excerpta de Sententiis; Eser, 913-959 yılları arasında yaşamış Bizans imparatoru VII. Constantinus Porphyrogennetos tarafından yazılmıştır. Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.6.

²⁶⁷ J. J. Buchanan-H. T. Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**/ Zosimus: Trans. James J.Buchanan, Harold T. Davis. San Antonio, Trinity University Press, 1967, s.VIII.

²⁶⁸ J. Almeida, **Count Zosimus the Historian, Master’s Theses**, paper 3461, The Department of History, San Jose State University, Aralık, 2007, s.5.

²⁶⁹ Bugünkü Gazze. İsrail’in güneybatısında yer alan bu kent, Mısır’ı Suriye, Mezopotamya ve Anadolu’ya bağlayan ana rota üzerinde yer almaktadır. Uzun bir süre Asur egemenliği altında bulunan kent, daha sonra Babil ve Pers imparatorlukları devrinde askeri garnizon olarak kullanılmıştır. Makedonya Kralı İskender, Gazze’yi beş aylık bir kuşatma sonucu istila etmiştir. Can, **a.g.e.**, s.204.

²⁷⁰ Askolon veya Aşkolon, İsrail’in batısında Tel Aviv’in 60 km. güneyinde yer alan kıyı kenti. Kentteki ilk yerleşimin tarihi M.Ö. 2000’lere kadar uzanmaktadır. Eski Ahit’te Filistinlilerin en eski kentlerinden biri olarak gösterilmektedir. Can, **a.g.e.**, s.93.

²⁷¹ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.108.

²⁷² Kont (Comes) rütbesi: Altıncı yüzyılın başında Roma’da devlet kademelerinde çalışan devlet görevlileri üç değişik kont rütbesi ile ödüllendirilmektedirler. Bunlar, *comes primi ordinis*, *comes secundi ordinis* ve *comes tertii*

yüzyılın sonlarına doğru emekli olduğudur. Zosimus'un Konstantinopolis'te yaşadığı hususunda hiçbir kuşkuyla yer kalmayacak kadar eminiz zira Zosimus yazdığı kitabın bir bölümünde Konstantinopolis'in kuruluşu (324) ile ilgili açıklamalarda bulunarak bu şehirde yaşadığını ima etmiş ve eserini bu şehrin sakinlerinin okuması için yazdığını belirtmiştir²⁷³. Zosimus'un başkentte görev yapmış ve bu şehirden emekli olması kendisine pek bir büyük avantaj sağlamıştır. Bu yüzden devlet bürokrasisinde pek çok tanıdığı olmuş ve böylece devlet arşivlerine ulaşmada hiçbir güçlükle karşılaşmamıştır²⁷⁴. Daha önce Konstantinopolis'te yaşamış Eunapius ve Olympiodoros²⁷⁵ adlı tarihçilerin kayıtlarına kolaylıkla erişebilme imkânı bulmuş ve onlardan kendi kitabına temel teşkil edecek şekilde çok fazla yararlanmıştır²⁷⁶. Zosimus'un "Yeni Tarih" adını verdiği kitabını bitirememiş olduğundan dolayı emeklilik döneminde kitabını yazarken öldüğü tahmin edilmektedir. Zosimus'un pagan olduğu, bu inancı benimsediği ve kiliseye karşı duygularını her zaman muhafaza etmiş olduğu yazdıklarından çok açık bir şekilde belli olmaktadır. 468 yılında İmparatorlar I. Leon (457-474)²⁷⁷ ve Anthemius'un hâkimiyetleri (467-472)²⁷⁸ döneminde paganların devlet görevlerinden uzaklaştırıldığı göz önünde tutulduğunda bu tarihten önce görev yapmış olması mümkün olabileceği gibi Priskos²⁷⁹ gibi Hristiyanlığı kabul etmiş gibi görünüp görevine devam etmiş olabilir²⁸⁰. Zosimus, belki de Pagan karşıtı imparatorlar ve onların uyguladığı siyaset yüzünden eserini takma bir isimle yazmıştır ve bu yüzden o döneme ait kaynaklarda adı geçmemektedir. Patrik Photios, Zosimus'un dini inanışları

ordinis'dir. Roma'da 413 yılından sonra devlet hazinesini koruyan yüksek devlet memurlarına "comes primi ordinis" unvanının verildiği düşünüldüğünde Zosimus'un bu bölümde çalıştığı düşünülebilir. Almeida, **a.g.t.**, s. 5-6.; Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**, s.VIII; Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.6.

²⁷³ Zosimus, **Historia Nova**, II.30 -32.1.

²⁷⁴ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.108.

²⁷⁵ Geç Roma Devri tarihçileri. Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.5. Bu tarihçiler hakkındaki detaylı bilgi Zosimus'un kaynakları adlı bölümde verilecektir.

²⁷⁶ B. Croke, "Zosimus, Historian", **The Encyclopedia of Ancient History, First Edition**, Blackwell Publishing Ltd., Published, 2013.

²⁷⁷ Doğu Roma İmparatoru, imparatorluk tacını İstanbul patriğinin elinden alan ilk imparatorudur. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.56.

²⁷⁸ Batı Roma İmparatoru. J. Bury, **History of the Later Roman Empire, Volume I**, Dover Publications, Inc., New York, s.314.; Suev kökenli Germen komutan Ricimer'in desteği ile Batı Roma imparatoru olmuş, daha sonra aralarında çıkan anlaşmazlık nedeniyle gözden düşmüş ve idam edilmiştir. Freeman, **Mısır, Yunan ve Roma**, s.607-608.

²⁷⁹ Geç Roma Devri tarihçisi. Onunla ilgili detaylı bilgi *Malalas'ın kaynakları* adlı bölümde verilecektir.

²⁸⁰ Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**, s.VIII; Almeida, **a.g.t.**, s.6.

ile ilgili yaptığı açıklamada, onun öfkeli bir pagan olduğunu ve gerçek iman sahibi kişilere karşı haksız yere suçlamalar yaptığını belirtmiştir²⁸¹.

Elimizdeki bilgilerin çok kısıtlı olması ve kaynakların onunla ilgili çok fazla bilgi vermemeleri nedeniyle Zosimus'un yaşadığı zamanı kendi yazdığı tarihine başvurarak ortaya çıkarma zorunluluğu doğmaktadır. Tarihçi Evagrius²⁸², Zosimus'un tarihinin 410 yılında sona erdiğini belirterek, onun İmparatorlar Honorius (393-423)²⁸³ ve Arcadius (395-408)²⁸⁴ dönemlerinde yaşadığını öne sürmüştür. Fakat Kilise Tarihçisi Evagrius, Zosimus'un eserinde yer alan ve bu tarihten çok sonra yaşanan olaylarla ilgili verdiği bilgileri gözden kaçırmış olmalıdır²⁸⁵. Zosimus, eserinde "Roma ve Batı bölgelerinin, barbarlar tarafından istila edildiği ve imparatorluğun can çekişmekte olduğunu anlatmış ve Konstantinopolis'inde aynı akıbeti beklediğini" belirtmiştir. Bu durum bize Zosimus'un, 476 yılından çok sonra eserini yazmış olduğunu ve o sıralarda yaşadığını göstermektedir²⁸⁶. Zosimus, eserinde 498 yılında yürürlükten kaldırılan "quadrennial" (Khrysargyron)²⁸⁷ adlı bir vergiden, *pantomime dansların* ülkede hâlâ karışıklığa sebep olduğundan bahsetmektedir ki bu danslar 502 yılında yasaklanacaktır²⁸⁸. L. Mendelssohn, Zosimus'un yazdıklarını incelemiş ve Zosimus'u kaynak olarak eserinde kullanan tarihçi Eustathius'un²⁸⁹ çalışmasını 502 yılında yazdığını belirtmiştir. Ona göre Zosimus, M.S. 501 yılında ölmüştür²⁹⁰. K. J. Rühl ve T. E. Mommsen gibi bazı tarihçiler Zosimus'un yazdıklarından elde ettikleri sonuçları yorumlayarak L. Mendelssohn'un yanılmış olabileceğini

²⁸¹ Almeida, **a.g.t.**, s.7.

²⁸² Evagrius: Kilise tarihçisi. 536 yılında Suriye-Epiphaneia'da doğmuştur VI. yüzyıl sonlarında, altı kitaptan oluşan "Kilise Tarihi" adlı eseri yazmıştır. Eserinde Hunlarla ilgili bölümler mevcut olup, Attila'nın savaşlarını, Hunların Trakya'ya hücumlarını anlatmaktadır. Ayrıca Avarlar ile ilgili bilgilerde vermektedir. Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.12.

²⁸³ Batı Roma İmparatoru. Büyük Theodosius'un ölümünün ardından (M.S. 395) Roma İmparatorluğu idari olarak Batı ve Doğu olarak ikiye ayrılmıştır. Batı Roma'nın idaresi Theodosius'un küçük oğlu Honarius'a verilmiştir. O. Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihinin Giriş**, İşletişim Yay., İstanbul, 2008, s.309.

²⁸⁴ Doğu Roma İmparatoru. Theodosius'un büyük oğlu, Roma İmparatorluğunun Doğu yarısını idare etmekle görevlendirilmiştir. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.49.

²⁸⁵ Zosimus, **Historia Nova**, I.37., I.58., II.34., II.38., III.32., IV.21., IV.59., V.34, V.5.

²⁸⁶ Almeida, **a.g.t.**, s.7.

²⁸⁷ *Collatio*'da denilen bu vergi, ticaret ve zenaatle uğraşan şehir halkından dört senede bir tahsil edilmektedir. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.60.

²⁸⁸ Zosimus, **Historia Nova**, II.38., I.6.

²⁸⁹ Epiphania'lı Eustathius, *Chronological Epitome* adlı kitabın yazarıdır. Kitabında yaradılıştan başlayarak Anastasius'un hâkimiyet devrinin 12. senesine kadar olan olayları kapsayan genel bir tarih yazmıştır. Tarihini yazarken Zosimus'un eserini kaynak olarak kullanmıştır. Almeida, **a.g.t.**, s.9.

²⁹⁰ W. Goffart, "Zosimus, The First Historian of Roma's Fall", **The American Historical Review**, Vol.76, No.2. Apr., 1971, s. 421.

Zosimus'un kitabını yazdığı devri 498-518 yılları arasına tarihlemektedirler²⁹¹. Ayrıca Zosimus'un kaynakları üzerine yapılan çalışmalar, Zosimus'un I. Anastasius (491-518) devrinde yapılan Pers savaşını anlattığını göstermektedir ki bu savaş 502-506 yılları arasına tarihlendirilmektedir²⁹². Bütün bu deliller Zosimus'un altıncı yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olduğunu açıklamaktadır. Tahmini olarak altmış yaşında emekli olduğunu ve bu tarihten sonra tarihini yazmaya başladığını düşünürsek onun beşinci yüzyılın ikinci çeyreğinde doğmuş olabileceği sonucuna ulaşmamız zor olmayacaktır.

Zosimus'la ilgili elimizdeki bütün bilgiler bundan ibarettir. Fakat onun yazdıklarını analiz ederek onunla ilgili bilgileri çoğaltmamız, hiç olmazsa tarihçiliği hakkında daha detaylı bilgilere ulaşmamız mümkün gözükmemektedir. Zosimus yaşadığı devrin olaylarından etkilenerek Roma İmparatorluğunun çöküşünün ve yıkılışının başladığını görerek çok fazla etkilenmiş ve yazdığı tarih ile bunu bize anlatmak istemiştir.

3.2. Zosimus'un Eseri “*Historia Nova*” (*Ἱστορία νέα*) Yeni Tarih

Pagan inancına sahip olan Zosimus'un, Roma İmparatorluğunun parçalanışı ve çöküşünü anlatan “Yeni Tarih” adlı eseri, Hristiyan imparatorları eleştirdiği gerekçesiyle Kilise ve bazı modern tarihçiler tarafından önyargılı bulunmuş, acımasızca eleştirilmiş, Zosimus'un yalan söylediği, kitabının sağlam kaynaklara dayanmadığı ve Pagan propagandası yaptığı öne sürülmüştür²⁹³. Zosimus'un kitabı bu özelliğinden dolayı günümüze kadar ihmal edilerek, gereken önem verilmemiştir. Gerçekten de Hristiyan imana sahip Kilise tarihçileri, Zosimus'un aksine o dönemi ve imparatorlarını kutsayarak onlarla ilgili övgü dolu kelimeler kullanmışlardır²⁹⁴.

²⁹¹ Almeida, **a.g.t.**, s.11.

²⁹² Ridley, Zosimus, **New History**, s.XII.

²⁹³ Zosimus, saldırgan, kavgacı ve militarist bir putperest olarak şöhret kazanmanın ötesinde bazı görüşlere göre eserini Hristiyanları ve Hristiyan imparatorları lekelemek için kullanmış bir kişidir. Bu yüzden çok fazla tepkiye maruz kalmıştır. Bazı tarihçiler onun Hristiyanlara karşı olması nedeniyle olaylara tarafsız olarak yaklaştığını söylerken, bazıları da eski Roma tanrılarına yapılan ibadetlerden vazgeçilmesinin, Zosimus tarafından çöküşün sebeplerinden biri olarak görüldüğünü ve onun tezini ispatlamak amacıyla gerçekleri saptırmaktan kaçınmadığını belirtirler. Buna örnek olarak da Constantinus'un askeri başarılarını pagan dönemine çektiğini, 325 yılında yapılan İznik konsülü ile ilgili eserinde hiçbir bilgi vermediğini ifade ederler. Ridley, **Zosimus, New History**, s.XII; http://www.tertullian.org/fathers/zosimus00_intro.htm, 25.02.2014.

²⁹⁴ Zosimus'un tarihini yazmasının bir sebebi de, bazı fanatik beşinci yüzyıl kilise tarihçileri olarak nitelendirilen Sokrates, Sozomenos ve Theodoretos'in kendi amaçları uğruna imparatorluk tarihini zaferlerle dolu hikâyelerle süsledikleri ve gerçekleri çarpıttıklarını düşünmesidir. Croke, **Zosimus, Historian**; Hâlbuki Zosimus imparatorluğun Hristiyan prensipleri ile kötü yöneltildiğini görmekte, ilk önce Roma'nın 476 yılında Odakar'a kaybı ve 480 yılında Batı Roma İmparatorluğunun yok oluşu karşısında derin bir kedere kapılmaktadır. Büyük bir ihtimalle emekli

Hristiyan taassubunun ulaştığı nokta o hale gelmiştir ki, yüzyıllar sonra Zosimus'un tarihinin yeni baskısını yapanlar, korktuklarından dolayı okuyucularından özür dilemek zorunda kalmışlardır. Bugün bile modern tarihçiler hala geç Roma İmparatorluğu devrini anlatırken kilise tarihçilerine dayanmakta ve imparatorları, kilise tarihçilerinin onlara yakıştırdığı güzel sıfatlar ile tanımlamaktan kaçınmamaktadırlar²⁹⁵.

Son zamanlarda Zosimus'un eserini dikkatlice inceleyerek araştırma yapan tarihçiler, Zosimus'un Roma imparatorluğunun çöküş sebeplerini tam bir objektif bakış açısıyla, doğru bir şekilde anlattığını, çöküşün sebeplerini hiçbir zaman Hristiyanlığa ve de Hristiyan imparatorlara bağlamadığını hatta bazı olayları anlatırken Hristiyan imparatorları övdüğünü, pagan imparator İulianus'u eleştirdiğini göstermektedir. Zosimus, sadece Pagan dinsel törenlerinin ihmal edilmesini ve Hristiyanların Paganlara karşı gösterdiği hoşgörüsüzlüğü ve dinde yaptıkları değişiklikleri eleştirmiştir. Bütün bu yapılan değişiklikler ise Zosimus'a göre Roma İmparatorluğunun çöküşüne ve yıkılmasına neden olmuştur. Zosimus'un tarafsız ve görüşlerinin ne kadar isabetli olduğunu gösteren örneklerle ise yine Hristiyan tarihçilerin yazdıkları eserlerde rastlanmaktadır. Zosimus'la çağdaş, Hristiyan inancına sahip Lydialı İohannes, eserinde Zosimus gibi aynı noktaya dikkat çekerken, İmparatorluğun yıkılış sebepleri arasında halkın eski antik inanışlarından uzaklaşmasını göstermiştir²⁹⁶. İmparator İustinianus (527-565)²⁹⁷ ise günlüklerinde (Novella), bugünkü duruma tembel ve uyuşuk imparatorlar yüzünden geldiğini belirtmiştir²⁹⁸. Genelde Hristiyan tarihçiler ve onları kaynak olarak kullanan tarihçiler, Zosimus'un Hristiyanları eleştirmekten çok, onların yaptıkları davranışları ve idarelerini eleştirdiğini ya görmemişler veya görmek istememişlerdir. O tamamen tarafsız bir şekilde

olduktan sonra Roma'nın yapılan yanlışlar sonucunda ve eski atalar dinini yasaklayarak nasıl kendi kendisini yıkıma götürdüğünü göstermek istemiştir. Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s. 109; Ayrıca kitabının ismi olan "Nova (yeni)" kelimesi dikkatlice incelendiğinde, Patrik Photios'un açıklamalarının aksine bu kitabın ikinci bir baskı olduğu iddialarının geçerli olmadığı, daha ziyade Hristiyanlığa karşı bir mücadeleyi anlattığı açıkça anlaşılacaktır. Eser, bu çerçeveden ele alındığında, bir anlamda Augustinus ve Orosius gibi Hristiyan yazarlara cevap olarak kaleme alınmıştır. Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.64. Bugün bile İmparator Constantinus, Ortodoks âleminde kutsal kabul edilirken Katolik kilise bu görüşlere fazla itibar etmemektedir.

²⁹⁵ J. Leunclavius, Zosimus'un tarihinin ilk baskısını yaparken okuyucularından özür dilemiştir, kitabın 1684 yılında yapılan isimli İngilizce baskısında ise Leunclavius'un özü eserine başına konularak yayınlanmıştır. Evagrius, Nikophorus ve George Cedrenus adlı tarihçiler yazdıkları dini eserlerde Roma imparatorları Constantinus ve Theodosius'u "Büyük" olarak tanımlamakta ve bu imparatorların Hristiyanlığı yücelttiğini düşünerek yaptıkları hataları görmezden gelmeyi tercih etmişlerdir. Almeida, **a.g.t.**, s.2.

²⁹⁶ Goffart, **Zosimus, The First Historian of Roma's Fall**, s.423.

²⁹⁷ Doğu Roma İmparatoru. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.64.

²⁹⁸ Almeida, **a.g.t.**, s.2.

“olayların” iyi ve kötü yönlerini göstermeye çalışmıştır, onun eseri, Hristiyanlığı yücelten yazarların aşırı sübjektif yazılarını törpülemekte ve o devrin tarihini daha doğru bir şekilde anlatmaktadır.

Zosimus’un tarihini yazmaktaki tek amacı Roma İmparatorluğunun çöküşüne sebep olan olayların sebeplerini ortaya koymaktır. O, Tarihçi Polybios’un izinden gitmekte, Polybios, Romalıların 53 yıl gibi kısa bir sürede nasıl muazzam bir güce dönüştüğünü yazdıysa o da Romalıların yanlış idareleri sonucunda aynı zaman zarfında imparatorluğu nasıl kaybettiklerini kaydetmiştir²⁹⁹. Fakat Zosimus’un tarihinde Roma’nın çöküşünün 53 yılda mı gerçekleştiği ya da kendisinin Polybios’a atıfta bulunarak bu kısa tarih süresini mi verdiği çok fazla belirgin değildir. Zosimus’un tarihini incelediğimizde, onun bir sürü olayı yıkılışın sebepleri arasında gösterdiğini görmekteyiz. Bunların arasında Constantinus’un din değiştirmesi, Iulianus’un ölümü, *Saeculares Oyunlara* 313 tarihinde son verilmesi, Theodosius’un paganlara karşı saldırgan tutumu, ve Roma’nın 410 yılında barbarlar tarafından istila edilmesi sayılabilir. Bütün bu olayların içinden sadece Iulianus’un ölümü kronolojik tarihe uymaktadır³⁰⁰. Ludwig Mendelssohn Zosimus’un imparator Theodosius’un 395 yılında Roma’da Paganism’i yasakladığı yıl ile Alarik’in 410 yılında Roma’yı yağmalayarak yakıp yıktığı tarihi yıkılışın başladığı tarih olarak kabul edileceğini söylemektedir³⁰¹. Bütün bu polemiklere rağmen Zosimus’un tarihinin yarım kaldığını düşünürsek kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

“Yeni Tarih”, Roma İmparatorluğunun ilk dört yüzyılını kapsayan ve Roma imparatorlarının tarihini anlatan altı kitap halinde yazılmış bir eserdir. İlk beş kitap, uzunluk ve hacim açısından aynı olmasına rağmen VI. Kitap bilemediğimiz bir nedenden dolayı büyük bir ihtimalle yazarının ölümünden dolayı yarım kalmıştır. Tarihçiler, Zosimus’un, eserini bölümlere ayırarak yazmayı planladığına dikkat çekerek, Zosimus’un, III.-V. Kitapları yazarken göstermiş olduğu hacim ve hızı aynı şekilde devam ettirmiş olsa idi, onun çalışmasının en az on kitaptan oluşacağını, yine eğer Zosimus’un, kitaplarında kendi döneminde yaşanmış olayları daha detaylı

²⁹⁹ Zosimus, *Historia Nova*, I.57.

³⁰⁰ Ridley, *Zosimus, New History*, s.XI.

³⁰¹ Almeida, *a.g.t.*, s.15.

bir şekilde anlatma olanağına sahip olsaydı, aynı kaynakları kullandığı diğer tarihçiler Dexippus ya da Eunapius gibi 12 tane kitap yazması gerektiğini söylemektedirler³⁰².

Birinci Kitap Augustus'dan Diocletianus (305)'a kadar olan erken devir imparatorların tarihini özet bir şekilde anlatmış, imparatorların faaliyetlerine detaylı bir şekilde değinmemiştir. Bu bölümde Yunanlılar ile ilgili bilgiler verilmiş olmasına rağmen o dönem fazla parlak gösterilmemiştir. Elimizde bulunan Zosimus'un Birinci Kitabının son bölümü ile İkinci Kitabın ilk bölümleri kayıptır ki bu bölümde 282-305 yılları arasındaki olaylar anlatılmaktadır. İkinci Kitap, daha detaylı yazılmıştır. Constantinus'un tahta çıkmasını ve hükümdarlığı dönemini anlatmakta ayrıca Constantius, Constans ve II. Constantinus dönemlerini de kapsamaktadır (305-354). Üçüncü Kitap, imparatorlar Iulianus ve Iovianus'ın hâkimiyet yıllarını (355-364), Dördüncü Kitap, Valentinianus, Valens, Galerius, ve Theodosius'un hâkimiyet dönemlerini anlatmıştır (364-395). Beşinci Kitap, Arcadius ve Honorius dönemlerini kapsamaktadır (395-409) ve orijinal el yazmalarında da görüleceği üzere Zosimus'un eserinin ikinci kayıp bölümü, Beşinci Kitap'ın 22. Bölümünde yer almaktadır. Kayıp olan ikinci kısım, birinciye oranla daha kısa olup tek bir sayfadan ibarettir. Tarihçi Paschoud, kayıp olan bu bölümde Fravitta'nın³⁰³ mesleği ve ölümü ile ilgili olarak Zosimus'un Hristiyanların duygularını incitecek yazılar yazmış olabileceğini bu sebepten Vatikan'daki kütüphanede bulunan eserden bu sayfanın yırtılarak alındığını belirtmektedir. J. F. Reitemeier, Birinci Kitap ve İkinci Kitapta bulunan eksik bölümlerin Evagrius zamanında ortadan kaybolduğuna inanmaktadır. L. Mendelssohn, erken yedinci yüzyılda *Universal Tarih* adlı kitabın yazarı Antiokheia'lı Iohannes'in (Iohannes of Antiokheia) Zosimus'u kaynak olarak kullanmayı bıraktığı bölümün Birinci Kitaptaki kayıp bölümün başladığı yer olduğunu iddia etmiştir. Büyük bir ihtimalle bu bölümde imparator Diocletianus'ın hükümdarlığı zamanında Hristiyanlıkla ilgili bazı olumsuz bölümler bulunmaktadır ve Hristiyan yazarlar bunları yok etmenin kendilerinin vazifesi olduğunu düşünmüşlerdir. J. F. Reitemeier'e göre Zosimus'un eserinin Photios tarafından *Bibliotheka* adlı eserde kayıt altına alınarak muhafaza edilmesinden sonra esere bu şekilde zarar verilmesinin önüne geçilmiştir. Hristiyanlar, aziz olarak tanımladıkları imparatorları I. Constantinus ve I. Theodosius'u açıkça yeren

³⁰² Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.113.

³⁰³ Roma'ya sadakatle bağlı olan Got komutan ve devlet adamı. İmparator Theodosius'un hâkimiyetinin son zamanlarında siyasi olarak çok önemli rol oynamıştır. Arcadius zamanında Doğu Ordularının başkomutanlığına getirilmiş, Kilikya'dan Filistin'e kadar Akdeniz'deki bütün korsanları yok etmiştir. 400 yılında konsüllüğe seçilmiştir. Bury, *History of the Later Roman Empire I*, s.135; Zosimus, *Historia Nova*, V. 20-21.

Zosimus'u kıyasıya eleştirmiş ve eserini yok saymışlardır. Bütün bu Hristiyan taassubuna rağmen eser kaybolmadan Rönesans devrine ulaşmış ve gelecek kuşaklara aktarılmayı başarmıştır³⁰⁴.

Altıncı Kitap, sadece 409 ve 410 yıllarını kapsamaktadır, Alarik'in Roma'yı kuşatması sırasında şehirde bulunan insanların karşılaştıkları güç durum karşısında nasıl ümitsizlik içerisinde kaldıklarını, Alarik'in kuşatmayı sürdürdüğünü ve Attalos'u imparator olarak atadığını anlatmaktadır. Alarik bir müddet sonra onu yetersiz bulduğu için görevden almış ve Ravenna'da bulunan ve barış teklifinde bulunan Honorius'a elçilerini yollamıştır. Fakat bu arada Alarik'e düşman olan Got asıllı Sarus³⁰⁵, üçyüz adamıyla beraber imparator Honorius'a katılmıştır ve Alarik'e karşı olan savaşta Honorius'a yardım etmek için elinden gelenin en iyisini yapacağına dair söz vermiştir. Alarik ve Honorius arasında yapılan barış görüşmeleri bir sonuca ulaşamamıştır. İşte tam bu sırada Zosimus, Altıncı Kitabını tamamlayamamış ve eseri yarıda kalmıştır³⁰⁶. Zosimus'un Altıncı Kitabı, diğerlerine oranla çok kısadır ve 13. Bölümde sona ermektedir. Taslak olduğunu düşündüğümüz Altıncı Kitabı, diğer beş kitaba göre dikkatsizce yazılmış olup kitabın sonuç bölümünde bulunmamaktadır. Kitabın, Zosimus tarafından tamamlanmadığını ve düzeltmelerin yapılmadığını düşünmemizi gerektiren diğer bir sebep ise bu bölümde çok fazla tekrarların ve hataların var olmasıdır. Ayrıca Zosimus, tarihinin bazı bölümlerinde kendi döneminde yaşanan olayları anlatacağına dair söz vermesine rağmen bunları yazmaya imkân bulamamıştır³⁰⁷. Eğer Zosimus kitabını bitirecek kadar yaşayabilseydi dönemindeki olayları detaylı olarak anlatabilir ve kaynaklar açısından kısıtlı olduğunu düşündüğümüz beşinci yüzyıl hakkında bize daha fazla bilgilendirebilirdi. Zosimus, tarihinin Dördüncü Kitabında bazı barbar kavimleri anlatmış ve onlar hakkında daha detaylı açıklamalar yapacağını söylemesine rağmen bunu yapamamıştır³⁰⁸.

³⁰⁴ Almeida, **a.g.t.**, s.16-18.

³⁰⁵ Got asıllı komutan, Alarik'in Roma'yı kuşatması sırasında askerleri ile birlikte İmparator Honorius'a bağlı kalarak onun adına savaşmıştır. Bury, **History of the Later Roman Empire I**, s.172-174.

³⁰⁶ [Http:// www.tertullian.org/fathers/zosimus00_intro.htm](http://www.tertullian.org/fathers/zosimus00_intro.htm), 25.02.2014

³⁰⁷ Zosimus, **Historia Nova**, III.32, IV.21, IV.28, IV.59; D. Scavone, "Zosimus and his Historical Models", Greek, Roman and Byzantine Series11, 1970, s.57.

³⁰⁸ Zosimus, **Historia Nova**, IV.20.

3.3. Historia Nova'nın Güvenirliliği ve Kaynakların Ele Alınışı

Roma Tarihini çok iyi bilen Zosimus, eserinin çatısını “Yeni Klasik Devir Tarihçilerinden” Dexippus, Eunapius ve Olympiodoros’un eserleri üzerine kurmuş, başlangıçtan I. Kitabın 46. bölümüne kadar Dexippus’u, bu bölümden V. Kitabın 27. bölümüne kadar Eunapius’u, V. Kitabın 27. bölümünden eserinin sonuna kadar Olympiodoros’u ana kaynak olarak kullanmıştır³⁰⁹. Zosimus, bu tarihçilerden aldığı bilgileri özetleyerek kısalttıktan sonra hiç ara vermeden 410 yılına kadar Roma imparatorluğu tarihini anlatmıştır. Zosimus, anlaşıldığı kadarıyla ana kaynak olarak kullandığı tarihçilerin yetersiz kaldığı durumda, onların olayları ön yargılı bir bakış açısıyla yazdığını düşündüğünde veya tarihini güzelleştirmek amacıyla ana kaynaklarını takip etmeyi bırakıp diğer kaynaklara başvurmuş ve tarihine son şeklini vermeye çalışmıştır. Onun bu bölümleri tamamlamak amacıyla araştırma yaptığını, diğer tarihçilerin eserlerini okuduğunu ve gerçek bilgiye daha yakın olduğunu düşündüğü kaynaklardan, eserini oluşturmak amacıyla yararlandığı düşünülmektedir. Polybios, Sbyll Kehanetleri, Homeros, Heredotos, Longinus, Libanios, Iulianus, Peisandros, Annius Quadratus ve Syrianus, Zosimus’un eserinde kullandığı diğer yardımcı kaynaklar olarak görülmektedir, bunlardan alıntı yaptığını eserinde bizzat Zosimus belirtmiştir.

Genelde pagan yazarlar ılımlı yorumları ile dikkat çekerken Eunapius’un tarihinde Hristiyanlara karşı ön yargılı olarak, çok fazla eleştiri dolu yazılar yazdığı ve Hristiyan imparatorlarla ilgili olumsuz eleştiriler yaptığı görülmektedir. Olympiodoros ise eserini gelişmiş, güzel, fazla özenmeden yazmıştır. Zosimus, kaynak olarak kullandığı tarihçilerin, özellikle Eunapius’un üslubunu beğenmemesine karşın onun muhalif görüş açısıyla, olayların olumsuz yanlarını göstermesinden faydalanmış ve kendi tarihinde kaynak olarak kullanmanın uygun olacağını ve imparatorluğun çöküşü ve yıkımına neden olan bilgileri Eunapius’dan elde edebileceğini anlamıştır. O, Pagan kaynaklarındaki bilgileri sadece kendi tezini kanıtlamak amacıyla kullanırken diğer tarihçilerin kaynaklarını bu bilgileri tamamlayıcı ve doğruluğunun sağlamasını yapmak için kullanmıştır. Zosimus’un eserinde bulunan öyle bölümler vardır ki kesinlikle bu üç tarihçiden alınmamıştır. Bu bize onun diğer tarihçilerin eserlerinden de alıntılar yaptığını ve kaynak olarak onlardan yararlandığını göstermektedir³¹⁰. Bazıları onun çalışmasının

³⁰⁹ Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.112-113.

³¹⁰ Almeida, *a.g.t.*, s.25-26.

bir derleme olduğunu düşünerek onu suçlamışlardır³¹¹. Bu anlayış geleneksel tarih yazıcılarının tamamını suçlamak anlamına gelir ki bilindiği üzere geleneksel tarih yazıcıları, başka tarihçilerin yazdığı bilgilere çok fazla dayanarak eserler vermişlerdir. Zosimus, beşinci yüzyılda eserini yazdığı için onun 450 yılından önceki olaylara tanık olduğunu söylemek çok zordur. O da Antikçağ tarihçilerinin yolundan giderek kendi döneminin dışındaki olayları diğer tarihçilerin eserlerinden alarak özet şeklinde yazmıştır. Diğer selefleri gibi Zosimus'da kendi döneminin olaylarını detaylı bir şekilde anlatacaktır, fakat anlaşıldığı kadarıyla o buna imkân bulamamıştır.

Bazı tarihçiler, mesela Rudolph Martin, Zosimus'u kaynak olarak kullanan tarihçilerin eserlerini incelemiş ve 1866 yılında yayınladığı tezde, Zosimus'un kaynak olarak sadece üç ana kaynağa bağlı kaldığını ve bu kaynakların birbirini ardı ardına takip ederek böylece tarihini oluşturduğunu söylemiştir. R. Martin, Polybios, Iulianus, Syrianus, Herodotos, Olymbiodoros, Quadratus'u kaynak olarak kullandığını belirten Zosimus'un aslında bu kaynaklardan alıntı yapmadığını sadece bu üç kaynağı kullanarak diğer kaynaklara ulaştığını yazmıştır. L. Mendellsohn ise R. Martin gibi Zosimus'un Eunapius ve Olympiodoros'a dayandığını kabul etmekle birlikte onun bununla yetinmediğini, olayları doğru bir şekilde vermek amacıyla başka kaynakları bulmak için araştırma yaparak tarihini doğru bir şekilde anlatmak istediğini ve bazı bölümlerde konu dışına çıkarak güzel anlatımlarla süslediğini söylemektedir. L. Mendellsohn, özellikle Zosimus'un tarihini anlatırken konudan ayrılarak yazdığı "*Ludi Saeculares*"³¹² adlı bölümü yardımcı kaynaklardan aldığını belirtirken, Iulianus'un Pers seferini Karhaee'li Magnus'dan aldığını söyler. Zosimus'un tarihinin en iyi açıklamalı çevirisini yapan E. Pashoud, Zosimus'un sadece üç tane ana kaynak kullandığını, kendi yorumları ve fikirleri ile tarihini zenginleştirdiğini söyler. Son yapılan araştırmalar, Zosimus'un tarihinde kullandığı bazı bilgilerin ne Eunapius'da ve ne de Olympiodoros'da olmadığını kanıtlamaktadır. Zosimus ayrıca bazı bölümlerde referans göstermemiş anlaşıldığı kadarıyla bu konuları kendi bilgilerinden

³¹¹ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.109.

³¹² Latince "Yüzyıl Oyunları". Şenlikleri Etrükslerin başlattığı söylenmektedir. Etrüksler, bir kuşakta en uzun insan ömrünü simgeleyen ortalama 100 yıllık bir dönemin sonunda yeni kuşak adına yeraltı tanrılarına kefarete adanmış sunmaktaydılar. İşte bu kutlamaların yapıldığı şenlikler bu adla anılmaktadır, İlk *Ludi Saeculares* M.Ö. 249 yılında yapılmıştır. İkinci M.Ö. 146'da üçüncüsünde İmparator Augustus döneminde M.Ö. 17 yılında yapılmıştır 1300 yılında ise Papa VIII. Banifatius bu şenlikleri yeniden başlatmıştır. Freeman, **Mısır, Yunan ve Roma**, s.447.

yararlanarak yazmıştır. R.C. Blockey bu bölümlerin kaynağının Zosimus olduğunu ve Roma tarihi hakkında bilgisi olan birinin böyle olayları yazabileceğini belirtir³¹³.

Zosimus, eserine dini görüşlerini yansıtmış ve Pagan tanrıları ve geleneksel Pagan törenlerini anlatmıştır. Zosimus kehanetleri kayıt altına almanın iddialarını güçlendireceğini ve tezinin bir kanıtı olacağını farkındadır. O bu bölümleri anlatırken kaynaklarının dışına çıkarak diğer kaynakları muhtemelen Tralles’li (Aydın) Phlegon’un Sbyll Kehanetlerini anlattığı eserini kullanmıştır³¹⁴. Fakat kehanetleri kullanırken bile Zosimus’un olayları doğru ve tarafsız bir şekilde verdiği, dini görüşlerinin gerçekleri anlatmasına engel olmadığı diğer tarihçilerin eserlerine baktığımızda ortaya çıkmaktadır³¹⁵. Ayrıca Kilise tarihçilerinin olaylara propagandist yaklaşımları ve Hristiyan imparatorluk devirlerini saadet yılları olarak göstermeleri onu, Antik çağın kültürlere dayanan inanışlarının en iyi ve o devirlerin en büyük çağlar olduğunu yazmaya ve Hristiyan tarihçilerin tezlerini zayıflatmaya sevk etmiştir. Kilise tarihçileri Hristiyanlığın kökenlerini Antik Çağa ve Yahudi geleneklerine bağlamak istemekte ve Hristiyanlığın Pagan inanışları kadar eski tarihlere dayandığını ispatlamaya çalışmaktadırlar. Zosimus, pagan kehanetlerini yazarak onlara karşılık vermek isterken Pagan tanrılarının olağanüstü güçlere sahip olduğunu anlatmaya ve Paganlığın üstünlüğünü kanıtlamaya çalışmış, Pagan törenlerinden vazgeçilmesinin imparatorluğu çöküşe götürdüğünü anlatmıştır. Bununla beraber Zosimus’un Kilise tarihçilerinin etkisi altında kaldığı da anlaşılmaktadır.

Zosimus, pagan kaynakları ile kendini sınırlamamış, tarihini doğru yazmak söz konusu olduğunda Kilise tarihçilerini kaynak olarak kullanmıştır³¹⁶. I. Constantinus ile ilgili ve Byzantion’un gelecekte büyük bir şehir olacağına dair düşüncelerini açıklarken kaynaklarından tamamen ayrıldığı ve kilise tarihçisi Actus Silvestri’den alıntı yaptığı anlaşılmaktadır. Bazı

³¹³ Martin, Zosimus’un ‘*Iulianus’un Pers seferi ile ilgili bilgi edinmek isteyenlerin onun mektuplarını okuması gerektiğini*’ söylerken aslında Eunapius’u taklit ettiğini, Arganoutlarla ilgili bilgi verirken aslında Olimpiodoros’dan alıntı yaptığını belirtir. Almeida, **a.g.t.**, s.26-28.

³¹⁴ Sbyll Kehanet Kitabı. Zosimus, **Historia Nova**, II. 1., II.7.

³¹⁵ Zosimus, Maxentius ve I. Constantinus arasındaki savaşı ve savaş sonucunda yaşananları Pagan kehanetlerine dayanarak açıklar ve Maxentius’un Romalılara verdiği zarar yüzünden öldüğünü, Constantinus’un ise zafere ulaştığını söyler. Kilise tarihçileri ise I. Constantinus’un Hristiyanların tanrısından aldığı işaretler üzerine Hristiyanlığı seçtiğini, Hristiyan olmak şartı ile zafere ulaştığını belirtirler. Kilise tarihçileri Sbyll Kehanetlerini göz adı ederek, I. Constantinus’un Mulvius Savaşında (Milvius Köprüsü Savaşı) Hristiyan amblemini kalkanlara yerleştirmesi sonucunda zafer kazandığını belirtirler. Buna rağmen gene bir Kilise tarihçisi olan Lactantius, olayları aynı Zosimus gibi Pagan kehanetleri ile açıklamakta ve Hristiyanlığa hiç atıf yapmamaktadır. Almeida, **a.g.t.**, s.49.

³¹⁶ Scavone, **a.g.m.**, s.63.

yazarlar onu eleştirerek I. Constantinus'un dinini değiştirdiği tarihi Zosimus'un bilerek yanlış verdiğini söyleselede Zosimus'un, diğer tarihçilere ve özellikle Kilise tarihçisi Sozomenos'e göre olaylar hakkında daha doğru bilgilere sahip olduğu ve gerçekleri yazdığı anlaşılmaktadır.

Zosimus, tarihini yazarken Eunapius'dan yararlanmasına rağmen kesinlikle kaynağına sadık kalmamıştır. Eunapius'un tarihinde yaptığı lüzumsuz tekrarları çıkarmış, kısaltarak özet hale getirmiş, bunun yanında anlaşılması güç, belagatlı kelimeleri, Eunapius'un, uzun kişilik tasvirlerini ve onlar hakkında verdiği hükümlerini tarihine almamıştır³¹⁷. Eunapius'un olayları anlatırken tek taraflı yaklaşımını benimsememiş ve onun gibi Hıristiyanları devamlı olarak kötülememiştir. Eunapius, gibi imparatorlar I. Constantinus ve I. Theodosius'u anlatırken onları "kötü ve şeytan" olarak nitelendirmemiş, buna karşın Zosimus bu imparatorların yaptığı güzel davranışları onaylayarak onlar hakkında olumlu yorumlarda yapabilmiştir³¹⁸. Gerçekleri anlatmaya çalışırken açık yürekli bir şekilde dürüst ve tarafsız olmaya çalışmıştır. Zosimus ve Eunapius'un bazı fragmanlarını karşılaştırılacak olursak bu bölümlerde Zosimus'un çok açık bir şekilde Eunapius'un dışında başka bir kaynaktan yararlanmış olduğu görülmektedir. Zosimus ayrıca tarihinde olayları kronolojiye uygun yazarken, Eunapius, olayları tarihlere uygun vermenin eserinin bütünlüğüne zarar vereceğini düşünmektedir. Zosimus'un Eunapius'dan ayrıldığı diğer bir noktada anlattığı konuları başlık altında toplamasıdır³¹⁹.

Zosimus, bir diğer kaynağı Olympiodoros'u takip ederken tarihini onun kaynaklarına daha uyumlu bir şekilde yazmıştır. Fakat Olympiodoros'dan farklı olarak olayları kronolojiye göre daha doğru bir şekilde tarihlendirmiştir. Bu bize Zosimus'un tarihlendirmeyi başka kaynaklardan yararlanarak yaptığını gösterdiği gibi aynı zamanda eserini hazırlarken ne kadar dikkatli olduğunuda açıklar. Yine Zosimus'un eserini yazarken körü körüne kaynaklarına bağlı kalmadığını, dini ve siyasi görüşlerini bir kenara bırakarak, gerçekleri yazmak amacıyla doğru olduğuna inandığı bütün kaynaklardan yararlandığını ve eserini hazırlarken büyük bir titizlik içinde çalıştığını gösterir.

³¹⁷ Eunapius'un eserinde, I. Constantinus'un ölümünün filozof Sopater'in öldürölmesi sırasında gerçekteştiiğini söylerken Zosimus bu ön yargılı pagan bakış açısını reddeder ve I. Constantinus'un normal bir şekilde eceliyle öldüğünü belirtir. Almeida, **a.g.t.**, s.46.

³¹⁸ Zosimus, **Historia Nova**, II. 30.1, II. 35., II. 29.1, IV. 24.3.

³¹⁹ Almeida, **a.g.t.**,s.47.

Onun olaylara bakış açısı ve anlatımı kullandığı kaynaklardan çok farklıdır. O, Roma İmparatorluğunun çöküşünü “*tarihsel bir vaka*” olarak değerlendirmiş ve çöküşün sebeplerini arayıp bulmaya çalışmıştır. İşte bu, Zosimus’un o tarihçilerin arasından sivrilerek çok daha değerli görülmesine ve kendisinden sonra gelen tarihçilerin yanı sıra kilise tarihçileri tarafından da kaynak olarak alınmasına yol açmıştır³²⁰.

Zosimus, kilise tarihçisi Evagrisus³²¹ ve diğerlerinin belirttiği gibi Pagan olup Pagan tanrılarına büyük saygı duymaktadır. Zosimus’un, eserinde Hristiyan imparatorları eleştirirken kullandığı pek çok kavram onun Hristiyan düşmanı olarak ün yapmasına ve yazdıklarının subjektif olduğunun düşünülmesine yol açmıştır. Fakat onun paganlığı bazıları aksini iddia etsede yazarlığını etkilememiş, Zosimus, olayları doğru analiz ederek bize gerçekleri anlatmıştır. Zosimus’un yazdıklarını alt alta sıraladığımızda onun Roma İmparatorluğunun bu dönemini anlatan ilk tarihçi olduğu görülecektir³²².

Zosimus’a göre imparatorlukta çöküşün başlamasının en önemli nedeni, imparatorluğun cumhuriyetten ayrılarak totaliter rejime geçmesidir³²³. Bu rejim döneminde ülkenin yaşadığı ekonomik sorunlara ek olarak imparatorlar I. Constantinus (M.S. 306 - 337) ve I. Theodosius (M.S. 379-395) devirlerinde uygulamaya konulan vergilerin, toplumun bütün kesimlerinde haksızlığa ve adaletsizliğe sebep olduğunu³²⁴, devlet dairelerinde çalışan görevlilerin ve generallerin sayılarının artması sonucunda yönetimde bozulmanın meydana geldiğini³²⁵, askeri eğitime son verilerek askerlerin rahatlığa alıştıklarını, karargâhların şehirlerin içine yerleştirildiğini ve paganların devletin yüksek memurluklarına getirilmeyerek buralardan çıkartılmasını eleştirmektedir³²⁶. Onun, Roma imparatorluğunun o dönemlerde yanlış yönetildiği ve ekonominin bozulduğu yolundaki isabetli eleştirilerini anlamayan bazı çevreler, Zosimus’a haksızca saldırmış ve onu yalancılıkla suçlamışlardır. Zosimus ayrıca imparatorların

³²⁰ Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.65.

³²¹ Evagrisus, 536 yılında Suriye-Epiphaneia’da doğmuştur. Altı kitaptan oluşan *Kilise Tarihi* adlı bir yapıtı bulunmaktadır. Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.12.

³²² Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.64.

³²³ Zosimus, **Historia Nova**, I.,V., 2-4; Goffart, **Zosimus, The First Historian of Roma’s Fall**, s.422. Zosimus, Octavianus ile birlikte *Principatus* yani totaliter rejime geçilmesinin bugün yaşanan kötülüklerin sebebi olduğunu anlatır. Bütün kötülüklerin panto danslarının topluma tanıtılarak uygulamaya geçilmesiyle başladığına inandığını söylerken aslında tek adamın her şeye muktedir olamayacağını anlatmak istemiştir.

³²⁴ Zosimus, **Historia Nova**, II. 38., IV. 28.29., 32. 2.3., 40. 7.8.,59. 2.3., V. 1.12.

³²⁵ Zosimus, **Historia Nova**, II.33.34., IV. 27.

³²⁶ Zosimus, **Historia Nova**, II. 33.34., IV. 23. 1-2, 27. 2-3, V. 46. 3-4.

davranışlarını eleştirmiş, I. Constantinus'un ailesine karşı uyguladığı zalimce gaddarlığı, I. Theodisius'un ahlaksızca davranışları ve tembelliğini, Honorius ve Arcadius'un bir varlık gösteremeyerek başarısız olmalarını imparatorluğu çöküşe götüren nedenler arasında sıralamıştır³²⁷. Zosimus'un, Hristiyan imparatorlar tarafından kilisenin baskı aracı olarak kullanıldığını işaret etmesi, onun kiliseye karşı ön yargılı olduğu şeklinde yorumlanırken, İmparatorlar I. Constantinus³²⁸ ve I. Theodosius'un³²⁹ Hristiyanlığa büyük hizmetleri olduğunu düşünen Kilise tarihçileri, gerçekleri yazmasına rağmen Zosimus'u dinsizlikle suçlamakta tereddüt etmemişlerdir. Zosimus, ülkenin dışında yaşayan güçlerin ve özellikle belirttiği gibi *barbarların* desteklenerek, imparatorların hoşgörüsü sonucunda orduya alınmalarına, bunun sonucunda imparatorluğun kendisini savunmaktan aciz duruma düşerek, yavaş yavaş çöküp, canlı bir cenazeye dönüştüğünü yazmıştır³³⁰, Zosimus, çöküşe yol açan sebepler arasında yeni dinin yol açtığı olumsuzlukları sıralamış, hırsları sebebiyle toplumun her kesimini yoksullaştıran rahipleri suçlamıştır³³¹. Zosimus'un Pagan tanrılarına karşı bu kadar bağlı olmasının sebebi duygusal olmayıp kökeninde onlara duyduğu derin saygı yatmaktadır. Ona göre Roma imparatorluğunu koruduğuna inanılan ve atalardan gelen ilahi tanrılar ile adetlerin terkedilmesi sonucu Roma imparatorluğu bu duruma düşmüştür³³², Zosimus, eski antikçağ tanrılarından yardım isteyerek yapılan dini törenlerin, imparatorluğu sonsuza kadar koruyacak gizemi taşıdığını düşünmekte, Hristiyan dininin öğretilerinin imparatorluğun askeri ruhunu yok ederek zayıflattığına inanmaktadır.

Zosimus'un, eserinde çöküşün nedeni olarak gösterilen en önemli iki unsur, Eski dinlerini ve törenlerini terk ederek, yeni dinleri Hristiyanlığın adetlerini uygulanmaya başlanması ve barbarlar ile yapılan anlaşma ile onların imparatorluk sınırları içine dâhil edilmesi sonucunda imparatorluğun barbarlaşması ve böylece imparatorlukta felaketlerin başlamasıdır, Eski dinlerini ve törenlerini terk ederek, yeni dinleri Hristiyanlığın adetlerini uygulamaya başlayan imparatorlukta felaketler başlamıştır³³³. İşte Zosimus'un bize anlatmak istediği de budur. Modern tarihçilerde Romalıların eski idarelerinden, akıldan ve olayları iyi bir şekilde yönetmekten

³²⁷ Zosimus, **Historia Nova**, II. 29.39., IV. 28.33. 43. 2, 44. 1., 50.5.1. 1-3, 24.

³²⁸ Zosimus, **Historia Nova**, II.32.

³²⁹ Zosimus, **Historia Nova**, IV.27.

³³⁰ Zosimus, **Historia Nova**, IV. 26, 30, 31, 34. I. 5, 39. 4-5, 40, 56.

³³¹ Bury, **History of the Later Roman Empire I**, s.387.

³³² Zosimus, **Historia Nova**, V. 23. 4-5, II. 7. 29., IV. 18.33., IV. 37. 3. 59., V. 5. 8-5., VI.2.

³³³ Zosimus, **Historia Nova**, II.7.1, IV.36., IV.59.3.

vazgeçmelerinin Romalıları çöküşe götürdüğünü söyleyeceklerdir. Tarihçi Gibbon tarafından keşfedilen Zosimus, acımasızca eleştirilmesine rağmen yine de onun tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Bugün tarihçiler, Roma İmparatorluğunun çöküşü ve parçalanışını anlatan ilk tarihçinin Zosimus olduğu konusunda hemfikirdirler. Zosimus, Gibbon ve Romanın bu dönemi ile ilgili çalışmalar yapan tarihçilere daha önce yaşanmış olayların Roma'nın çöküşüne ve parçalanmasına sebep olduğunu açık bir şekilde anlatmıştır. Roma, onunda anlattığı gibi apaçık bir şekilde dini ve ekonomik sebepler yüzünden, siyasi akıldan uzaklaşılması ve bunların bozulması sonucunda birbirini takip eden olaylar sonucunda çökmüştür. Onun açtığı yoldan gidecek olan tarihçiler onun yazdığı ve çöküşü anlatan harikulade düzeydeki bu olayları çalışmalarında istedikleri biçimde kullanabileceklerdir. Modern tarihçiler on dört yüzyıl sonra beş yüz yıl bu konu üzerinde araştırma yaptıktan sonra Zosimus'la aynı noktada bir araya gelmişlerdir. Roma'nın çöküş sebepleri konusunda Zosimus'la aynı fikirleri paylaşmışlardır, ancak onlar olayları daha detaylı ve kesin bir şekilde anlatmışlardır. Belki de Zosimus'un büyüklüğü burada, yani onun tarafsız bir tarihçi gibi olayları yüzyıllar öncesinde doğru bir şekilde analiz edebilmesinde gizlidir³³⁴.

Zosimus'un eserinin tarihçiler açısından bu kadar önemli görülmesinin başlıca sebebi onun pek çok önemli bilginin ve hakikatleri kaybolmasının önüne geçmesinin yanında tarihsel birçok problemi çözmede tarihçilere yardımcı olmasıdır. Sadece Zosimus'da bulunan ve onun sayesinde günümüze ulaşan bu bilgileri şöyle sıralayabiliriz. Zosimus'un eski inançlara bağlılığı ve tutuculuğu, onun eski antik inanışlarla ilgili verdiği birçok bilginin dikkat çekmesine sebep olduğu gibi bugüne kadar kaybolmadan elimize ulaşmasına neden olmuştur. Örneğin, onun Pagan kutlamaları³³⁵ ve Pagan Rahipleri³³⁶ konusunda anlattıkları şimdiye kadar bu konuda bilinen en uzun kaynaktır. Kraliçe Zenobia ile ilgili anlattıkları şimdiye kadar bilinen en güvenilir kaynak olarak tanımlanmaktadır³³⁷. Komutan Odenathos'un yaptığı iki Pers seferinin bilinen tek kaynağıdır³³⁸, beşinci ve dördüncü yüzyıllarda imparatorluk hiyerarşisi içinde ofislerin ve buralarda çalışan memurların nasıl adlandırıldığı, “*Nobilissime*” rütbesinin Constantinus

³³⁴ W. Goffart, **Zosimus, The First Historian of Roma's Fall**, s.415-417.

³³⁵ *Ludi Saeculares*, Zosimus, **Historia Nova**, II. 1-7; Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**, s.IX.

³³⁶ *Pontifices*, Zosimus, **Historia Nova**, IV.36.

³³⁷ Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**, s.X.

³³⁸ Zosimus, **Historia Nova**, I.39.

tarafından 335 yılında yürürlüğe konmasını³³⁹, Gallus'un imparator olarak atanmasından sonra Mursa Savaşına kadar geçen sürede yaşanan olaylar³⁴⁰ ile Iulianus'un Pers seferinin birçok detayını anlatan tek kaynaktır. Hristiyan imparatorların Gratianus'a kadar başrahiplik görevinde bulunması³⁴¹ ve 395- 410 yılları arasında gerçekleşen olaylar sadece onun tarihinde yer almakta başka hiçbir kaynakta bulunmamaktadır. Zosimus tarihi olayların açık bir şekilde hangi tarihlerde gerçekleştiğini yazarak doğru bilgiler vermiş, onun sayesinde tarihçiler daha sonraki yıllarda yazacakları eserlerde yanlış yapmaktan kurtulmuşlardır.

Kilise tarihçilerinin Hristiyan kahramanlara ve azizlerine zarar vermemek amacıyla tarihlerine dâhil etmediği olayları Zosimus anlatmış, I. Constantinus ve I. Theodosius ile ilgili pek çok bilinmeyen bilgileri kitabında paylaşmıştır³⁴². Britania'da V. yüzyıllarda yaşanan olaylarla ilgili tek kaynağımızdır³⁴³. Zosimus'un Yeni Platonculuk ya da Neoplatonizm (Neoplatonist Philosophy) adlı felsefi akımı devam ettirerek sürdürmesi, tarihçiler ve tarih yazıcıları (öğrencileri) için çok değerlidir³⁴⁴. Zosimus'un tek zayıf yanı Roma'da III. yüzyılda yaşanan bazı olumsuz hadiseleri görememesidir³⁴⁵. Ayrıca Zosimus'un kitabı kaynakların yetersiz kaldığı 3.-4. yy. (378-410) olayları içinde en önemli kaynak olarak değerini korumaktadır³⁴⁶. Tarihçi, Zosimus'un Türk Tarihi açısından önemi, onun Roma İmparatorlarının tarihini anlatırken eserinde Hunlara da yer vermiş olmasıdır. Elimizdeki kaynakların yetersizliğine rağmen 4. yüzyılın sonlarına doğru Pannoniya düzlükleri ve Aşağı Tuna'nın kuzeyinde (bugünkü Romanya) yerleşim alanlarına sahip olduklarını bildiğimiz Hunlarla³⁴⁷ ilgili olarak Eunapius ve Olympiodoros adlı tarihçilerin eserlerinde onlardan bahsettiklerini daha önce ifade etmiştik. Onların eserlerinin Hunlarla ilgili bilgi veren bölümleri ya kayıp olmuştur ya da başka yazarlar tarafından alıntı yapılarak kendi eserlerinde kullanılmıştır³⁴⁸. Zosimus, eserlerinde Hunlara yer vermiş olan Eunapius (M.S. 347-414) ve Olympiodoros (M.S. 380-425) adlı iki tarihçiden aldığı bilgileri

³³⁹ Zosimus, **Historia Nova**, II.39. Nobilissime: Bu unvan Roma İmparatorluğunda IV. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlamış ve sadece imparatorun yakın akrabalarına verilmiştir. Ceasar rütbesinden daha alt seviyede bir unvandır Ostrgorsky, **a.g.e.**, s. 232; Bury, **History of the Later Roman Empire I**, s.8.

³⁴⁰ Zosimus, **Historia Nova**, III.12, III.29.

³⁴¹ Zosimus, **Historia Nova**, IV.36. 3-4, IV. 36.4.

³⁴² Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: the Decline of Rome**, s. IX.

³⁴³ Almeida, **a.g.t.**, s.105-106.

³⁴⁴ Zosimus, **Historia Nova**, I.1., V. 35, V. 41.

³⁴⁵ Goffart, **Zosimus, The First Historian of Roma's Fall**, s.415-416.

³⁴⁶ Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.65.

³⁴⁷ D. Sinor (Der), **Erken İç Asya Tarihi**, İletişim Yay., 6.Baskı, İstanbul, 2012, s.255.

³⁴⁸ Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.4-6.

kullanarak bunların kaybolmasının bir anlamda önüne geçmiştir³⁴⁹. Zosimus, Hunların Kerç (Kimmer) Boğazı üzerinden Asya'dan Avrupa'ya yürüyerek geçtiklerini söylemektedir³⁵⁰. Bize Hunların, Gotlar, İskitler ve Romalılar ile olan ilişkilerini, Hunların etnik kökenini ve Hun etimolojisinin İskit adı ile bağlantısını anlatmaktadır. Herodotos'un tesiriyle Hunları *Kral İskitler* olarak nitelendirir³⁵¹. Gotlar ve Hunların aralarında yaptıkları savaşlardan bahseder. Hunların bazen Romalılar bazen de Gotlar ile müttefik olarak diğer gruplara saldırılarını, Got lider Gainas ve Uldız arasındaki mücadele ile Uldız'ın Gainas'ı mağlup edişini, Roma İmparatoru I. Theodosius ile Hunlar arasındaki ilişkileri yani kısacası Hun, Got ve Roma imparatorluğu arasındaki ilişkileri anlatır³⁵². İmparatorluğun Doğu kesimi ile ilgili coğrafi bilgileri doğru ve detaylıdır. Konstantinopolis şehrini detaylı bir şekilde anlatmış olmasına rağmen şehrin yerlisi olmadığı için buraya sonradan geldiğini ispatlayan hatalar yapmıştır³⁵³.

3.4. Zosimus'un Kaynakları

Dexippus, Eunapius, Olympiodoros adlı tarihçileri Zosimus'un ana kaynakları olarak kabul edebiliriz³⁵⁴. Zosimus, onlardan alıntı yaparak, buradaki bilgileri harmanlamış ve eski devirlerden 410 yılına kadar yaşanan olayları özet şeklinde aralıksız olarak anlatmıştır. Ayrıca Eski Antikçağ tarihçileri ve Kilise tarihçileri de olmak üzere sayısız tarihçiden faydalanmıştır. Zosimus'un üzerinde Herodotos'tan başlayarak Yeni Platonistçi yazarlara kadar birçok tarihçinin tesiri olduğu gibi o, Kilise Tarihçilerinden de etkilemiştir. Onun olayları açıklarken kullandığı "mucizevi düşünce" tarzı Kilise tarihçilerinin, olayları Hristiyanlığın mucizelerine bağlama tarzına çok benzemektedir, Zosimus, tarihinin bazı bölümlerinde Kilise Tarihçilerine cevap vermek maksadıyla olayları pagan kehanetleri ile açıklamaya çalışmıştır³⁵⁵.

Zosimus'un eserinde belirttiği gibi alıntı yaptığı kaynakların çoğunluğu devrinin sevilen yapıtlarıdır. Onun bunları okumuş olduğu düşünülmesine rağmen yapılan araştırmalar diğer

³⁴⁹ Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.64; Almeida, **a.g.t.**, s.67.

³⁵⁰ L.N. Gumilev, **Hunlar**, (çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul, 2005, s.576.

³⁵¹ Üstün, **Kargaşa Esnasında Tarih Yazmak**, s.7.

³⁵² Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.240.

³⁵³ Almeida, **a.g.t.**, s.4.

³⁵⁴ T. Ersoy, "İlahi Bir Ceza: Hülagü Han'ın Mektubu Bağlamında Gregorius Bar Hebraeus'un Yapıtlarında Moğolların Tasviri", **Erdoğan Mercil'e Armağan**, Ed. Emine Uyumaz, et alii., Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2013, s.372.

³⁵⁵ Scavone, **a.g.e.**, s.64-65.

kaynakların çoğunun ikinci kaynaklardan elde edildiğini göstermektedir. Zosimus eserini üç ana kaynağın özetini yaparak oluşturmuş ve aradaki boşlukları diğer kaynaklardan elde ederek, tamamlamaya çalışmıştır.

1. Homeros: M.Ö 8. yüzyılda Batı Anadolu da yaşadığı düşünülen şair ve tarihçinin en önemli eseri 24 kitaptan oluşan, *Ilyada* ve *Odyseia* adlı iki kahramanlık destanıdır. Homeros, İlyada adlı destanda M.Ö. 13. yüzyılda olduğu düşünülen ve Akhaialılar (Akhalar) ile Troialılar arasında geçen savaşla ilgili bilgiler vermiştir. Homeros'un destanlarında yer alan konular, Antikçağ edebiyatı üzerinde etkili olmuş ve kaynak olarak kullanılmıştır³⁵⁶.

2. Heredotos: Romalı hatip Cicero'nun "*tarihin babası*" olarak nitelendirdiği ünlü tarihçi, yaklaşık olarak M.Ö. 484-424 tarihleri arasında yaşamıştır. Tarihçinin en önemli eseri "*Historiai*" (Araştırmalar) olarak bilinmesine rağmen günümüzde "*Heredotos'un Tarihi*" olarak anılmaktadır. Heredotos, eserinde "Barbarlar ile Helenler" arasındaki karşıtlığı edebi bir şekilde anlatırken hikâyeci bir üslûp kullanmaktadır³⁵⁷. Eserindeki Persler ve Yunanlılar arasındaki savaşların (M.Ö. 492-449) anlatıldığı bölümler, o dönem hakkındaki en önemli kaynak olarak kabul edilmektedir³⁵⁸. Zosimus, Herodotos'u kaynak olarak kullandığı gibi tarihini Heredotos'un açıklamalarına benzer terimlerle yazmış ve aynı onun gibi mucizevi ve destansı olaylarla tarihini süsleyerek okuyucuyu eğlendirmeye çalışmıştır³⁵⁹. Zosimus, Hunlarla ilgili bilgi verdiği bölümlerde, kaynak olarak Herodotos'u ve adı bilinmeyen bir diğer kaynağı kullanmıştır. Bazı olayları ise gizemli bir biçimde Herodotosvari bir şekilde anlatmış ve tarihine esrarengiz bir hava vermeye çalışmıştır. Zosimus ile Herodotos'un benzerliği reddedilemeyecek kadar açıktır³⁶⁰.

3. Eski Kehanet Kitapları (Sbyll Books): Bu kitaplar eski kehanet sözlerine dayanmaktadır ve altı ayaklı dizelerden oluşmuştur. Geleneksel kabule göre Roma'nın son kralı Tarquinius Priscus, Cumae'deki Sibyl³⁶¹ adlı kadın rahiple görüşerek ondan bu üç kitabı almış ve Capitolium tepesindeki Jupiter tapınağına koymuştur. Roma'nın cumhuriyet, imparatorluk dönemlerinde ortaya çıkan buhranlı zamanlarda bu kehanetlere danışılmıştır. Sbyll Kehanet

³⁵⁶ Tekin, **a.g.e.**, s.23-24.

³⁵⁷ İplikçioğlu, **a.g.e.**, s.356.

³⁵⁸ Tekin, **a.g.e.**, s.26.

³⁵⁹ Almeida, **a.g.t.**, s.30.

³⁶⁰ Scavone, **a.g.m.**, s.59-60.

³⁶¹ Sibyl: Bilicilik yetisine sahip kadın demektir. Can, **a.g.e.**, s.523.

Kitabını, Yahudi-Hıristiyanların geleceği tahmin eden Sbyll Kitapları ile karıştırmamak lazımdır. Geleneksel eski Roma görüşüne göre Sbylline Kehanet Kitabı, ilk olarak Gergis'deki Apollon tapınağında muhafaza edilmiş, daha sonra Erythrae'de ortaya çıkmış ve *Erytraea Sibyl* adını almıştır. En son olarak Cumae'de ortaya çıkan ve *Cumaen Sibyl* adını alan Kehanet Kitapları daha sonra Roma'ya getirilmiştir³⁶². Sbyll Kehanetleri, Roma'da eski konsüller veya yöneticiler tarafından korunmaktadır, bir kriz zamanında koruyucular, kitaplarda yazılı olan kehanetleri inceleyerek halka ne yapmaları gerektiğini açıklamaktadırlar. Zosimus, bu kitaplardan aldığı bilgileri tarihinin iki bölümünde kullanmıştır. Bu bölümlerin birincisinde Olimpiyatlar hakkında bilgi verilirken diğer bölümde Byzantion (Bizans) ile ilgili görüşler ortaya konularak Konstantinopolis'e (İstanbul) dönüşmesi anlatılmaktadır.³⁶³

4. Polybios: Helenistik çağın en büyük tarihçisi olarak kabul edilen ve eserlerini Grekçe yazan tarihçinin "*Historiai*" (Araştırmalar) adlı 40 kitaplık eserinden günümüze sadece beş kitap gelebilmiştir. Megalopolis'li (Arkadia) Polybios, M.Ö. 200-120 tarihleri arasında yaşamıştır³⁶⁴. Kitap M.Ö. 3. yüzyıl sonu ile 2. yüzyıl ortalarına kadar yaşanan olayları anlatmaktadır ki bu da Roma Cumhuriyet dönemi ile Helenistik devir olaylarını kapsamaktadır³⁶⁵. Zosimus'un tarihçi Polybios'un eserini okumuş olduğu ve ondan esinlenerek tarihini yazmış olduğu konusunda hiç şüphemiz bulunmamaktadır. Zaten Zosimus'da kitabının ilk bölümünde onun fikirlerinden etkilendiğini ve kitabının içeriğinin Polybios'dan alındığını belirtmektedir. Zosimus ile Polybios'un hemen hemen aynı görüşlere sahip olduğu, doğaüstü güçlerin olayları etkileme gücüne sahip olduğu konusunda ikisinin de hemfikirdir olduğu bilinmektedir, ayrıca Zosimus, siyasi olarakda Polybios'la aynı görüşleri paylaşmaktadır³⁶⁶. Zosimus, Polybios'u örnek almış, geleneklere öncelik vererek tarihini yazmış ve ana kaynak olarak geleneksel, hareket halindeki tarihçileri kullanmıştır.

Zosimus, Polybios'a özenerek onun gibi yazmaya çalışmışsa da bu çabalarında başarılı olduğu söylenemez, gene de bazı paragrafları Polybios'unkiler ile eşdeğerde kabul

³⁶² Can, **a.g.e.**, s.523.

³⁶³ Almeida, **a.g.t.**, s.25; Zosimus, **Historia Nova**, II.5, II.6, II.36, II.37.

³⁶⁴ Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, s.28.

³⁶⁵ İplikçioğlu, **Eski Batı Tarihi I**, s.386.

³⁶⁶ Almeida, **a.g.t.**, s.29.

edilmektedir³⁶⁷. Zosimus, tarihinin giriş bölümüne Grek ve Roma tarihinin özetini yaparak başlamış, Troia Savaşı ile Grek- Pers savaşlarını da bu bölüme ekleyerek Polybios'un tarzına benzer şekilde genel bir dünya tarihi yazmaya çalışmıştır. Yazdığı böyle paragraflar, her şeyden önce Zosimus'un tarihinin neden basıldığına ve bütün ortaçağ boyunca popülaritesini korumayı başarabildiğinin ispatıdır³⁶⁸.

5. Tralles'li (Aydın'lı) Phlegon: İmparator Hadrianus tarafından özgür bırakıldığı düşünülen tarihçinin M.Ö. 2. yüzyılda yaşadığı ve "*Olympiads*" adlı bir eseri olduğu bilinmektedir. Eserinde olağanüstü olayları ve kehanetleri anlatırken Sbyll Kitaplarından da alıntılar yapmış ve 1. Olimpiyat oyunlarından başlamak üzere 226.'ya kadar oyunların kısa tarihini yazmıştır. Eseri Eusebios, Photios ve Georgius Syncellus tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Zosimus'un Phlegon'dan alıntılar yaptığı ve Olimpiyatlar ile ilgili bölümü Sbyll Kehanetleri ile açıklamaya çalıştığı görülmektedir³⁶⁹. Zosimus zaten bu bölümü başka kaynaktan aldığını açıklamakta ve bu oyunların ertelenmesinin imparatorluğun çöküşünün sebeplerinden biri olarak göstermektedir. L. Mendelssohn, Zosimus'un bu oyunlar hakkında araştırma yaptığını ve onun kaynağını bulduğunu açık olarak anlattığını söylemektedir.

6. Dexippus: M.S. 3. yy. da yaklaşık olarak 210 yıllarında Attika'da doğduğu düşünülen tarihçi ve politikacıdır. "Skythika" (Scythica) ve "Khronika" (The Historical Epitome) adlı eserleri bulunmaktadır. Tarihçi "Khronika" adlı eserinde en eski devirlerden M.S. 269-70 yıllarına kadar yaşanan olayları anlatmış ve bir dünya tarihi yazmıştır³⁷⁰. Dexippus'un Makedonya tarihini anlatan bir başka kitabı daha bulunmaktadır ki Zosimus'un bu kitaptan alıntı yaptığı söylenemez. Zosimus, eserlerini Grekçe yazan Dexippus'un efsanevi devirlerden başlayarak M.S. 270 yılına kadar gelen olayları anlattığı "Khronika" adlı eseri ile Gotlar ile Romalıların savaşlarından bahseden "Skythika" adlı tarihini kullanmıştır³⁷¹. Bütün bunlara rağmen bazı tarihçiler Zosimus'un Dexippus'u kaynak olarak kullanmadığını öne sürmektedir, onlara göre Zosimus, Dexippus'un eserini değil de Dexippus'un eserinin devamını yazdığı bilinen

³⁶⁷ Zosimus, **Historia Nova**. IV.57., V.4., V.27., V.38.

³⁶⁸ Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**, s. X.

³⁶⁹ Almeida, **a.g.t.**, s.47-48.

³⁷⁰ B. İplikçioğlu, **Eski Batı Tarihi I**, TTK Yay., Ankara 1997, s.411.

³⁷¹ Dexippus'un eserlerinden hiçbirisi günümüze kadar ulaşamamıştır. Onun eserinin bazı parçalarına Historia Augusta, George Syncellus, Zonaras ve bazı Bizans tarihçilerinin eserlerinde rastlamaktayız. Zosimus'un imparatorlar III. Gordionus ve II. Gordionus ile ilgili yaptığı hatanın kaynak olarak kullandığı Dexippus'da aynı şekilde yer aldığı görülmektedir. Almeida, **a.g.t.**, s.24.

Eunapius'dan alıntılar yapmıştır³⁷². Zosimus'un eseri ile Dexippus'un elimizde bulunan bazı yazmaları dikkatlice incelendiğinde Zosimus'un bazı olayları Dexippus'dan farklı ifade ettiği görülmektedir. L. Mendelssohn, Zosimus'un Dexippus'u doğrudan doğruya kullanmadığını, tanınmayan diğer kaynaklar üzerinden ondan alıntı yaptığını söylemektedir. Dexippus'dan bize çok fazla kaynak kalmadığından, bu iddiaların gerçek olup olmadığı konusunda fazla emin değiliz. Bu nedenle Zosimus'un, Dexippus'u kaynak olarak kullandığını söylemek durumundayız³⁷³.

7. Annius Quadratus: 3. yüzyılda Roma İmparatorluğunda yaşamış Romalı tarihçi ve senatördür. On altı kitaptan oluşan Roma Tarihini anlattığı eserinin adı "*Chilieteris*" (The Millennium) adını taşımaktadır. Suda'da verilen bilgiye göre eser, Roma'nın kuruluşundan imparator Severus Alexandros'un hâkimiyet dönemine kadar olan olayları kapsamaktadır. Tarihçinin, ayrıca önceki yıllarda Partlar (Ahamenidler) üzerine yapılan seferleri anlatan dokuz kitaplık "*Parthika*" adlı bir eseri daha bulunmaktadır. Felix Jacoby, Quadratus'un eserini yeniden yayınlarken onun Roma'nın kuruluş tarihini M.Ö.776 yılına çektiğini ve ilk olimpiyatların bu tarihte yapıldığını söylediğini iddia etmiştir. Zosimus, eserinde de görüldüğü gibi Quadratus'un ismini vererek onu kaynak olarak kullanmıştır³⁷⁴.

8. Peisandros: İmparator Severus Alexandros'un hâkimiyet devrinde eserleri ile ün yapmış Laranda'lı (Karaman) bu Grek şair üçüncü yüzyılda yaşamıştır. Altı kitaptan oluşan ve "Heroic Marriages of the Gods" (Heroikai Theogamiai) adı verilen eseri kahraman tanrıların evliliğini destansı bir şekilde anlatmaktadır. Peisandros'un eserinden günümüze ne yazık ki ondan alıntı yapan yazarların eserlerindeki parçalardan başka bir şey kalmamıştır. Bu parçalar incelendiğinde onun dünya tarihini destansı bir şekilde anlattığı, Io, Argonaut'lar ile Kadmos hakkında bilgi verdiği ve "Makrobios'un Şahitliği" adlı fragmanında dünya tarihinin başlangıcına Zeus ve Hera'nın evliliğini koyduğu görülmektedir³⁷⁵.

³⁷² Almeida, **a.g.t.**, s.24.

³⁷³ Almeida, **a.g.t.**, s.32.

³⁷⁴ Zosimus, **Historia Nova**, s. V.27.1.

³⁷⁵ Almeida, **a.g.t.**, s.102.

9. Longinus: Zosimus, Aurelianus'un birinci Palmyra seferini anlatırken Longinus'dan bahsetmiş ve onu kaynak olarak kullandığını belirtmiştir³⁷⁶.

10. Libanios Antiokheia'lı hatip, M.S. 314-393 tarihleri arasında yaşamıştır. Konstantinopolis ve Nikomedia'da (İzmit) hitabet dersleri verdiği bilinmektedir. İmparator Iulianus'un dostu olarak bilinen Libanios'dan günümüze 1500 tane mektup ve 60'a yakın söylev kalmıştır. Eserleri M.S. 4. yüzyıl tarihi bakımından büyük önem taşımaktadır³⁷⁷.

11. Iulianus: Apostate lakâplı Roma imparatoru, M.S. 361–363 yıllarında hükümdarlık yapmıştır. Roma imparatorluğunu Hristiyan prensiplerinden uzaklaştırmayı ve eski Pagan kültlerine dönmeyi amaçlayan Iulianus, felsefi ve dini görüşlerini açıklayan mektup, söylev ve yazılar kaleme almıştır. Mektuplarından 70'i, söylevlerinin 8 tanesi günümüze ulaşırken, yazdığı eserlerin tarihsel önemi büyüktür³⁷⁸.

12. Oribasius: İmparator Iulianus'un özel doktoru olan tarihçi, imparator Iulianus ile birlikte Pers Seferi'ne katılmış ve orada yaşadıklarını tarihinde anlatmıştır. Oribasius, ayrıca hatıralarını Eunapius'a anlatmış ve Iulianus'un Pers seferi ile ilgili kitabını yazmasını yardımcı olmuştur³⁷⁹.

13. Magnus of Karhaee (Harran): Roma İmparatoru Iulianus'un Perslere karşı yaptığı Pers Seferi'ne katıldığı düşünülen asker ve tarihçidir. Ammianus Marcellinus ve Zosimus, Iulianus ile anlatımlarında onu kaynak olarak kullanmışlardır³⁸⁰.

14. Ammianus Marcellinus: (doğum yak. 330- ölüm 392'den sonra) IV. Yüzyılda yaşadığı sanılan Antiokheia'lı Grek tarihçinin doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Roma ordusunda görevli olan Ammianus Marcellinus, birçok savaşa katılmış ve gördüklerini tarihinde yazmıştır. *Res Gestae* adlı Latince eseri 353 ve 378 yılları arasındaki olayları kapsamakta ve Roma tarihini anlatmaktadır. Hunları hiç görmemesine rağmen onlar hakkında ilk bilgileri veren ve Hunların

³⁷⁶ Zosimus, *Historia Nova*, I.56.2.

³⁷⁷ İplikçioğlu, *a.g.e.*, s.425.

³⁷⁸ İplikçioğlu, *a.g.e.*, s.423.

³⁷⁹ Almeida, *a.g.t.*, s.55.

³⁸⁰ Almeida, *a.g.t.*, s.56.

Doğu Avrupa'daki varlıklarını anlatan ilk tarihçi olması bakımından önemlidir³⁸¹. Zosimus'un Ammianus'u kaynak olarak kullanıp kullanmadığı konusu çok fazla belirgin değildir.

15. Eunapius: Sardes³⁸² doğumlu Grek tarihçi ve filozoftur (M.S. 347-414). Eunapius'un, "İmparatorların Tarihi" (Chronicle After Dexippus) adı verilen ve Dexippus'un eserinin devamı sayılan 14 kitaptan oluşan bir eseri vardır³⁸³. Eser, imparator II. Claudius Gothicus'un 270 yılında ölümü ile başlamakta ve 404 yılında Arcadius'un hükümdarlığının onuncu yılında sona ermektedir. Eunapius'un bu eseri, imparator Iulianus'un sırdaşı ve dostu olan Orabius'un isteği üzerine yazdığı bilinmektedir. Bu kitaptaki imparator Iulianus'un Pers Seferine ait bilgileri Orabius, Eunapius'a vermiştir³⁸⁴. Eserlerini Grekçe yazan Eunapius'un bu eseri ne yazık ki günümüze kadar gelememiştir. Eunapius'un eserini kaynak olarak kullanan tarihçiler sayesinde bazı parçalar Excerpta ve Suda adlı eserlerde muhafaza edilmiştir. Eunapius'un "Lives of Sophist" adlı bir kitabı daha bulunmaktadır. Eunapius, bu kitapta yirmi üç tane filozof ve hatibin hayat hikâyesini anlatarak dördüncü yüzyıl tarihi hakkında bilgi vermektedir. Eunapius'un eserinin bize kadar ulaşmasını sağlayan Zosimus, tarihinin büyük bir bölümünde, İkinci kitaptan Beşinci Kitabın 27. bölümüne kadar Eunapius'u kaynak olarak kullanmıştır. Patrik Phoitos, Zosimus'un Historia Nova adlı eseri yazmadığını ve Eunapius'un eserini çalarak aynen kopya ettiğini belirtmiştir. Zosimus'un eseri Eunapius'la karşılaştırıldığında daha geniş bir zaman aralığını kapsamaktadır; Şöyle ki Eunapius'un tarihi sadece 270 yılı ile 404 yıllarını kapsarken, Zosimus olayları Troia Savaşından Alarik'ın Roma'yı 410 yılında yağmaladığı tarihe kadar getirmiştir. L. Mendelsohn, Zosimus'un çok büyük bir oranda Eunapius ve Olympiodoros'a dayandığını ve Zosimus'un konu dışına çıkarak anlattığı pek çok olayı ise diğer kaynaklardan elde ettiğini öne sürmüştür. Mesela eserinde yer verdiği "Ludi Saeculares" adı verilen oyunları ve Iulianus'un Pers seferini başka kaynaklardan alıntılar yaparak yazmış olmalıdır³⁸⁵.

16. Syrianus: İskenderiye asıllıdır. Yeni Planotonist akımın temsilcilerinden olan Grek filozof, Atina'da Platon Akademisinin yöneticiliğini yapmış, Plutarch'ın öğrencisi olmuştur. Platon ve Aristo'nun eserlerini incelemiş ve onları yorumlamıştır. En önemli eseri "Aristo'nun

³⁸¹ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s.4; Mangaltepe, *Bizans Kaynaklarında Türkler*, s.4.

³⁸² Manisa'nın Salihli ilçesinin yakınlarında Sardes yerleşim bölgesi. Can, *Eskiçağ Rehberi*, s.506.

³⁸³ Mangaltepe, *Bizans Kaynaklarında Türkler*, s.5.

³⁸⁴ Almeida, *a.g.t.*, s.35.

³⁸⁵ Almeida, *a.g.t.*, s.24-27.

Metafiziki” olarak bilinmektedir. Zosimus’un kaynak olarak Syrianus’u kullandığı düşünülmektedir³⁸⁶.

17. Olympiodoros: Zosimus’un tarihinde ismini belirterek bahsettiği tarihçilerden bir diğeri V. yy.’da yaşadığı düşünülen tarihçi Thebes’li Olympiodoros’dur. Hangi tarihler arasında yaşadığı bilinmeyen tarihçi, “*Materials for History* “ (Tarih için Kaynaklar) adlı eserinde Roma İmparatorluğunun batı kısmında 407 ve 425 yılları arasında yaşanan olaylar hakkında detaylı bilgi vermektedir. Eunapius, imparatorluğun doğusuna odaklanırken Olympiodoros genellikle batıdaki olaylar üzerine yoğunlaşmış ve Eunapius’un tarihinin bitiş yılı olan 404 tarihinden üç yıl sonra tarihini yazmaya başlamıştır. Olympiodoros’un eseri kaybolmuştur. Eserin özet bölümü Patrik Photios tarafından muhafaza edilmiştir³⁸⁷. Tarihçi Valesius, Sozemonos’un “*Ecclesiastical History*” adlı eserinde bulunan bilgilerin Olympiodoros’dan alıntı olduğunu ve aynı bilgilere Zosimus’da da rastlandığını belirterek her iki tarihçinin Olympiodoros’u kaynak olarak aldığını ve bu nedenden dolayı Zosimus’un bir diğer kaynağının Olympiodoros olduğunu kanıtlamıştır.

Kilise Tarihçileri: Zosimus’un, eserinde de görüleceği üzere Kilise tarihçilerinin bazılarının eserlerinden alıntılar yaptığı anlaşılmaktadır. Eski tanrıların gücünü anlatan, *Ludi Saeculares* ve Patriklerin görevleri hakkında verdiği olağanüstü açıklamalar, onun Kilise tarihçilerine meydan okuduğunu göstermektedir³⁸⁸. Kilise tarihçilerinden Eusebios, Yeni Ahit’in, Eski Ahit’in devamı olduğunu söyleyerek Hristiyanlığı dünyanın başlangıcına yerleştirmiştir ki bu Pagan inancına göre kronolojik olarak aynı tarihlere denk gelmektedir. Zosimus, eserinde sanki Eusebios’a karşı yazıyormuşçasına hiç bıkmadan pagan inanışlarının var olduğu Eski Antik çağlarının büyüklüğünü tekrarlamaya devam etmiştir³⁸⁹. Bunun en güzel örneği Byzantion şehrinin nasıl büyüdüğünü ve Constantinus ile ilişkisini anlattığı bölümde görülmektedir. Sozemonos ile Zosimus’un yazdıkları arasında paralellik görülmesine rağmen Zosimus olayları pagan kehanetlerine bağlamakta ve kâhinlerin olayları önceden tahmin ettiğini söylemektedir. Sozemonos ise tanrının Constantinus’a görüldüğünü ve ona kılavuzluk ederek Byzantion şehrini büyük Konstantinopolis haline getirdiğini söylerken olayları Hristiyanların öğretilerine benzer şekilde açıklamaktadır. Hiç şüphe yok ki Zosimus yaşadığı antik şehrin hikâyesinin Hristiyan

³⁸⁶ Zosimus, *Historia Nova*, IV.18.2-4.18.4.

³⁸⁷ Mangaltepe, *Bizans Kaynaklarında Türkler*, s.7.

³⁸⁸ Almeida, *a.g.t.*, s.62.

³⁸⁹ Scavone, *a.g.m.*, s.61-63.

hikâyelerle anlatılmasına karşı çıkmıştır. Zosimus, Constantinus ile Maxentius'un Mulvius Köprüsünde yaptıkları savaş sırasında yaşanan hadiseleri tamamen Pagan kehanetleri ile açıklamış bu konudaki Hristiyan tezlerine karşı çıkarak onların hikâyelerini reddetmiştir. Eusebios'un Hristiyan tarih yazıcılığına getirdiği bir diğer yenilik ise "ethnos" yani âhlakî öğretilerin anlatıldığı bölümlere tarihinde yer vermemesi olmuştur. Eusebios'u taklit eden diğer tarihçiler gibi Zosimus'da, eserinde bu gibi hayali, süslü konuşmalara fazla yer vermemiştir³⁹⁰.

Zosimus, eserinde de görüleceği üzere Kilise Tarihçilerinin Roma'nın Hristiyanlaşarak mutluluğa eriştiği yolundaki propogandist yaklaşımlarından etkilendiği görülmektedir, Daniel Scavone'nin "*Zosimus and his Historical Models*" adlı eserinde anlattığına göre Zosimus, bu yazarların kullandığı teknikleri kendi eserinde uygulamaya çalışmış, fakat onların aksine inancı gereği pagan kehanetlerini ön plana çıkarmıştır.

18. Eusebios: Son Pagan tarihçi Zosimus'un, Pagan tarihçiliğinin geleneksel anlatımının dışına çıkarak Kilise tarihçiliğinin babası sayılan Eusebios'tan çok fazla etkilendiği görülmektedir. Onun olayları açıklarken kullandığı "*mucizevi düşünce*" yani o devirde yaşanan olayları mucizelere bağlama şekli Eusebios'un etkisiyle olmuştur. Hristiyanlıkta anlatılan mucizevi olayların bir benzerini Zosimus, Pagan kültleriyle açıklamaya çalışmıştır³⁹¹.

19. Sozemonos: Filistin'de doğan tarihçinin daha sonra Konstantinopolis'te yaşadığı bilinmektedir. *Kilise Tarihi* adlı eserini II. Theodosius (408-450)'a ithaf etmiştir. Bu eserde 324-439 yıllarında meydana gelen olayları anlatmış, Hunların ansızın ortaya çıkarak Maiotis Bataklıklarını geçmelerini, 395 yılındaki akınlarını, 405 yılında gerçekleştirdikleri Trakya seferi ile Uldız idaresinde yaşayan Hunların Aşağı Tuna bölgesinde yaptıkları akınlardan (400-415) bahsetmiştir³⁹². Sozemonos'un Zosimus'dan alıntı yapmadığı fakat her iki tarihçisinde Olympiodoros'u kaynak olarak kullandığı anlaşılmaktadır³⁹³.

20. Actus Silvestri: 5. veya 6. yüzyıllarda yazılmış Aziz Silvestir'in hayatını anlatan menkıbevi nitelikte bir eserdir. Zosimus'un I. Constantinus ile ilgili anlatımlarının bir kısmı bu kitapla uyushmaktadır. Tarihçi Fowden, Actus Silvestri'de I. Constantinus ile ilgili yazılı bazı

³⁹⁰ Almeida, **a.g.t.**, s.25; Scavone, **a.g.m.**, s.64-65.

³⁹¹ Scavone, **a.g.m.**, s.57-58.

³⁹² Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.8.

³⁹³ Zosimus, **Historia Nova**, V. 38, V.41; Almeida, **a.g.t.**, s.25; Scavone, **a.g.m.**, s.67.

gerçeklerin Konstantinopolis’te ancak I. Anastasius veya I. Iustinus döneminde yaşayan kişiler tarafından bilinebileceğini ve Zosimus’un anlattıklarının bu kitaptan alınmış olabileceğini söylemektedir. Bu bilgi bize Zosimus’un kitabını altıncı yüzyıl başlarında I. Anastasius döneminde 491-518 yılları arasında yazmış olduğunu da göstermektedir³⁹⁴. Zosimus, Constantinus ile ilgili anlatımlarında Eunapius’dan tamamen farklı bilgiler vermekte ve onun yazdıkları bu kitapla örtüşmektedir³⁹⁵.

İmparatorluk hizmetinde yüksek devlet memuru olarak çalışan Zosimus’un devlet kayıtlarından faydalanmış olduğu da çok açıktır.

3.5. Zosimus’un Eserinde Kullandığı Takvimler ve Kronolojiye Uygunluğu

Bilindiği üzere Antikçağ tarihçileri ve onların izinden giden Geç Roma devri tarihçileri olayları yıllara uygun olarak yazmamışlar, kronolojiyi pek kullanmamışlardır. Bunlardan özellikle Eunapius, eserini kronolojiye uygun yazmanın anlatımını bozacağından korkmuştur. Buna mukabil Olimpiodoros, eserinde olayları konsüllerin görev sürelerine dayanan Roma Takvimine bağlı olarak vermeye çalışmışsa da belli bir düzene bağlı kalmamıştır. Zosimus, kullandığı kaynakların aksine tarihini anlatırken olayları tarihsel sıralamaya uygun olarak vermiş, Roma Takvimini kullanmıştır³⁹⁶. İmparatorların hâkimiyet devirlerini kronolojiye uygun verirken, bu imparatorların hâkimiyet süreleri ile kaçınıcı yıllarında bulunduklarına dair bilgi sunmuştur. Ayrıca hangi imparatorun bahsediyorsa onun hâkimiyet devrinde olan olayları kronolojiye uygun olarak tarihlendirmiştir. “Yeni Tarih” adlı eserde diğer pek çok tarihi olayın hangi yıllarda

³⁹⁴ Almeida, **a.g.t.**, s.14.

³⁹⁵ Y. K. Taştan, “Evliya Çelebi İlahi Komedyâ’yı Okudu mu”? Semih Tezcan’a Armağan, **AİBÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.13, Sene:13, 13:375-403, s.386.

³⁹⁶ “Roma Takvimi”, Roma’nın kuruluş tarihi olan M. Ö. 753 yılını takvimin başlangıç yılı olarak kabul ederek, “Şehrin kuruluşundan itibaren” formülüne uygun yapılan tarihlendirmedir. “*Ab urbe condita*” adı verilen bu takvimde yılların sayısal olarak karşılığı bulunmamaktadır. Tarihlendirmede *konsül* adları temel alınmakta, bir olayın diğer bir olayla yıl olarak sayısını belirlerken konsüllerin görev yaptıkları yıl göz önünde tutulmaktadır. Mesela M.S. 324 yılını anlatırken yıllardan bahsetmek yerine o yıllarda konsüllük yapmış olan Constantinus ve Maxentius’un konsüllükleri sırasında demek yeterli olmaktadır. Günümüz tarihçileri Roma konsüllerinin adlarından yola çıkarak Roma takvimindeki olayları günümüz takvim sistemine göre tarihlendirebilmektedirler. İlk Roma Takvimi ilk kralları Romulus tarafından hazırlanmış olup bir yıl içinde on ay ve 304 gün bulunmaktadır. Bu takvimi daha sonra diğer bir Roma kralı Numa Pompilius düzeltmiş ve takvime ocak ve şubat aylarını eklerken gün sayısını 355’e çıkarmıştır. M.Ö. 46 yılında Iulius Ceasar Roma takviminde yeni düzenlemeler yaparak yılı 12 ay ve 365 gün olarak düzenlemesine rağmen takvimde eksiklikler hâlâ sürmektedir. Bu takvime Iulius Ceasar’dan dolayı *Iulian Takvimi* denilmektedir. 16. yüzyılda *Iulian* takvimi, papa XIII. Gregorius tarafından yeniden düzenlenerek Gregoryen takvimi adını almıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.220-221.

meydana geldiği anlatılırken, tek bir olayın dışında özellikle ay ve gün belirtmemiş bunun için çaba harcamamıştır. Sadece bir olay o da Bassus ve Philippus'un konsüllük devirlerinde (M.S. ya. 408) Ağustos'un 22'sinde Stilicho'nun öldürüldüğünü belirtmiştir³⁹⁷. “*Ludi Saeculares*” adını verdiği ve olimpiyat oyunlarının anlatıldığı bölümde altı konsülün adını vererek onların dönemlerinde yaşanan olaylardan bahsederken tarihinin tamamında on altı konsülü kronolojik sıraya uygun olarak vermiştir. Zosimus bu bakımdan diğer tarihçilere oranla daha güvenilir ve tutarlı görülmüştür. Zosimus'un eserinde tarihlerin doğru bir şekilde verildiğini bilen ve onun eserini kaynak olarak alan birçok tarihçi, tartışmalı tarihleri yine onun verdiği tarihlendirmeye göre çözmeye çalışmıştır. A. Cameron, Zosimus'un kaynaklarını kullanarak Gratianus'ın 382 yılında paganlığı yasaklayan kanunları çıkarmasından sonra 383 yılında pagan elbisesini giymeyi reddettiğini iddia eder. Bir diğer tarihçi Barney ise ona dayanarak Rufinus'un devrinde Doğu valisi Lucianus'un öldürüldüğü tarihin 393 olduğunu belirtir³⁹⁸. I. Theodosius'un 394 yılında Roma'ya gittiği tarih ve Romalıların Britania'dan 409 yılında temelli olarak geri çekildiği tarih, Zosimus tarafından doğru bir şekilde verilmiştir. Ayrıca I. Constantinus'un din değiştirerek, Hristiyan olduğu tarihi onun Roma'ya yaptığı üçüncü seferden sonraya yerleştirmiş (M.S. 326) ve birçok tarihçiye göre bu tarih daha mantıklı bulunmuştur. Tarihinin başlangıcında Kartaca Savaşının tarihini yanlış vermiş, ayrıca Polybios'a karşılık vererek yıkılışın 53 sene sonra gerçekleştiğini anlatırken hangi olayın yıkılışın başlangıcı olduğunu açık bir şekilde anlatmamıştır. Eserin çevirisini yapan Ridley, İngilizce metinlerde olayların miladi karşılığını vermiştir.

3.6. Eserin Dili ve Yapısı

Zosimus eserini Antikçağ tarihçilerinin aksine Attic Yunanca ile değil de, o devirde İmparatorluğun doğudaki topraklarında halkın günlük olarak kullandığı konuşma ve yazım dili olan Koine Grekçesi ile yazmıştır³⁹⁹. Eserinden de anlaşılacağı üzere Latince ile Yunancayı iyi derecede bilmekte, Latince kaynaklardan alıntılar yapmaktadır. Eski devirlerde kullanılan resmi Roma siyasi terimlerini ve bürokrat unvanlarını Latince'den Grekçe'ye çevirerek eserinde yer vermiştir ki bu o dönem Yunanca yazan geleneksel tarihçilerinin üslûbuna pek fazla uygun bir

³⁹⁷ Zosimus, *Historia Nova*, V.34.7.

³⁹⁸ Almeida, *a.g.t.*, s.113.

³⁹⁹ Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.111.

durum değildir. Zosimus'un üslûbundaki bu değişiklik Olimpiodoros'u kaynak olarak tarihinde kullanmaya başladıktan sonra olmuştur ve onun etkisi açıkça görülmektedir⁴⁰⁰.

Zosimus'un tarihini yazarken kullandığı dil son derece sade ve ahenklidir. O, olayları anlatırken anlaşılması güç, belâgatlı kelimeler kullanmaktan kaçınmış, kolay anlaşılır cümlelerle olayın özüne dokunaklı bir üslûpla yaklaşarak etkileyici bir şekilde tarihini yazmıştır⁴⁰¹. Buna rağmen bazı tarihçiler, Zosimus'un üslûbunu, yavan, monoton ve sıkıcı bulmakta ve sadece imparatorlukla ilgili bilgilerin toplanmasından oluşan bir çalışma olduğunu söylemektedir.

Zosimus'un koltuk tarihçisi olmadığı geleneksel hareket halindeki Yunan tarihçilerin yolunu izlediği tarihinin (*Yeni Tarih*) açılış cümlesinde görülmektedir. Polybios'un tarzını benimseyerek aynı onun gibi "o eski güzel günler" i bize anlatmaya çalışmıştır⁴⁰². Zosimus tarihini yazarken bazı bölümlerde konu dışına çıkarak değişik ve güzel hikâyelerle tarihini süslemiş ve sonra tarihinin değerini yitireceğini belirterek tekrar kaldığı yere geri dönmüş, ayrıca mucizevi ve destansı olaylarla eserini süsleyerek okuyucuyu eğlendirmeye çalışmıştır⁴⁰³. Bazı tarihçiler onun eserinin benzersiz, kendine özgü olduğunu ve bu alanda bu şekilde yapılmış başka bir çalışma olmadığını belirtirken onun olayları düzgün bir sıra ile kompozisyon şeklinde yazmadığını, hikâyeye tam orta yerinde abartılı bir sunumla başlayarak edebi ve artistik bir anlatımla devam ettiğini ifade ederler⁴⁰⁴. Eserinde olaylar hakkında detaylı açıklamalar verirken, tarihi kişilerinin karakterlerinin analizini yapmış, onlar hakkında kısa bilgiler ve hükümler vermiştir. Yine Antikçağ Yunan ve Roma tarihçilerinin yolundan giderek eserinde oldukça fazla konuşmalara yer verdiği görülmektedir⁴⁰⁵. Bazı tarihçiler ise Zosimus ile *Aydınlanma Devri* gerçekçilik akımı yazarları arasında benzerlik olduğunu ve Zosimus'un konuları ahlaki değerler ile açıklamaya çalıştığını, bunun yaparken de edebi bir dil kullanarak gerçekleri yazdığını belirtmişlerdir⁴⁰⁶. Zosimus'un, eserinde olaylara filozofça bir yaklaşım sergileyerek akıllı ve mantıklı eleştiriler yapmış olması, Yeni Platonculuk ya da Neoplatonizm (Neoplatonist

⁴⁰⁰ Almeida, **a.g.t.**, s.94-95.

⁴⁰¹ Patrik Photios'da Zosimus'un eserini çok fazla eleştirmesine rağmen Zosimus'un yazım üslûbunun kusursuz olduğunu söylemektedir.

⁴⁰² Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**, p.X.

⁴⁰³ Scavone, **a.g.m.**, s.59-60.

⁴⁰⁴ Latince "in medias res", Goffart, **The First Historian of Roma's Fall**, s.421.

⁴⁰⁵ Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**, p.X.

⁴⁰⁶ *histoire raisonne*; gerçekleri araştırarak, konulara ahlâkî açılarından yaklaşarak ve bunu edebi bir dille anlatmadır. Goffart, **The First Historian of Roma's Fall**, s.414.

Philosophy) adlı felsefî akımı devam ettirmesine ve gelecekteki tarihçiler ile tarih yazıcılığına örnek olmasına neden olmuştur. Zosimus'un üslûbunda görülen bir diğer ayrıntı ise onun devrinde yaşanan olaylara paralel olarak kendisinin de yoğun olarak hissettiği "hüzün ve korkunç son"⁴⁰⁷, olarak adlandırılan temanın kitabında yaygın bir şekilde kullanılmasıdır.

Günümüze kadar ulaşabilen Zosimus'un en eski yazmalarının içinde bulunduğu "Codex Vatikan" adlı eserin onuncu yüzyılda yazıldığı söylenmektedir. Zosimus'dan bize kalan tek el yazması olan bu metin, dört değişik kişi tarafından kaleme alınmıştır. Kitabın ilk iki bölümünü yazan kişiler, onuncu yüzyılın ilk yarısında manastırlarda kâtiplerin yaygın olarak kullandığı el yazısını kullanırken üçüncü bölüm on birinci yüzyılın el yazısı karakterini taşımaktadır, geriye kalan son bölüm ise on ikinci yüzyılın el yazısı ile yazılmış olup bütün eser tek bir el yazması metinden kopya edilmiştir. Eserin bazı bölümlerinde haşiyeler olduğu göze çarpmaktadır, fakat bunlar çok fazla değildir ve eseri etkilememektedir. Zosimus'un Codex Vatikan'da bulunan orijinal el yazmalarının iki bölümü kayıptır, bunlardan birincisi eserin 128'inci sayfasında olup bu sayfanın bilinçli bir şekilde kesildiği anlaşılmaktadır. Eserin çok iyi durumda olduğu göz önüne alınırsa bu durumun kaza sonucu olmadığı ve Hristiyanlarla ilgili küçük düşürücü bilgilerin ortadan kaldırılmasına yönelik olduğu görülmektedir. Zosimus'un bütün baskıları, işte bu Codex Vatikan'dan yapılmıştır⁴⁰⁸.

3.7. İlim Âleminde Zosimus Hakkındaki Düşünceler

Patrik Photios, Zosimus'u acımasızca eleştirir ve bazı kişilerin Zosimus için bir tarih yazmış olabileceğini söylüyor olmalarına rağmen kendisinin bu fikirde olmadığını, Zosimus'un Eunapius'un tarihini kopya ederek özetlemekten başka bir şey yapmadığını belirtir. Eunapius ve Zosimus'un yazdıklarının neredeyse tıpa tıp aynı olduğunu özellikle dindar Hristiyan imparatorları aynı şekilde eleştirdiklerini açıklar. Stilicho ile ilgili Zosimus'un daha az eleştiri yaptığını belirtirken, Zosimus'un kaynağını değiştirdiğini ve Olympiodoros'dan alıntı yaptığını gözden kaçırdığını fark etmemiş olmalıdır. Patrik Photios Zosimus'un Dexippus'dan alıntılar

⁴⁰⁷ Romulus Augustulus (475-476 M.S.) tahtan indirilmesinden sonra sonraki yıllarda "hüzün ve korkunç son" olarak adlandırılan temanın kitapta yaygın bir şekilde Zosimus tarafından kullanılmasıdır. Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**, p.X.

⁴⁰⁸ Almeida, **a.g.t.**, s.19.

yaptığını da fark etmemiştir⁴⁰⁹. Zosimus, saldırgan, kavgacı ve militarist bir putperest olarak şöhret kazanmanın ötesinde bazı görüşlere göre eserini Hristiyanları ve Hristiyan imparatorları lekelemek için kullanmış bir kişidir⁴¹⁰. Gibbon gibi modern tarihçiler birazda kendi büyüklüklerini onunla paylaşmak istemediklerinden, Zosimus’u birinci sınıf bir tarihçi olarak görmemiş ve onu filozof olarak tanımlamıştır. Hatta tarihçi Gibbon ağır ifadeler kullanarak “Onun bir Yunanlı köle olduğunu, saygıya ve güvene layık olmadığını ne asker ne de politikacı olduğunu peşin hükümlü, kötü niyetli, cahil, ahlâksız bir dinsiz, her şeye inanan saf bir kişi, taraf tutan, muhakeme yetkisi zayıf, gizli niyetleri olan ikiyüzlü bir yalancı olduğunu ve inanılmaz derecede basit ve nezaketsiz olduğunu onun tarihinin elimizde kaynaklar olmadığından bir değeri olmadığını belirtir”.

Onun eserini çeviren tarihçi Ludwig Mendelssohn’da Gibbon gibi aynı ifadelerle onu suçlayarak Zosimus’un çalışmasının derinlerine indikçe ona fazla güven duyulamayacağını, onun tarihleri karıştırdığını, yer isimleri konusunda bilgisiz olduğunu, hiç alakâsız konuları birbiriyle ilgili olarak yazdığı gibi birbiriyle ilintili konuları tamamen ayrıştırdığını söyler. Leopold Von Ranke, Zosimus’un tarihinde konuların etkili bir şekilde anlatıldığını söylerken; W. Goffart, Zosimus’un diğer tarihçilerden farklı olarak olayların olumlu ve olumsuz yanlarını gösterdiğini yani olaylara objektif bir şekilde baktığını belirtir. John-Frederick Reitemeier, Zosimus ile Aydınlanma Devri, *gerçekçilik akımı* yazarları arasında benzerlik olduğunu ve Zosimus’un konulara aynı şekilde yaklaştığını ve bu akıma uygun şekilde eser verdiğini söylemiştir. Eleştirmen John-Frederick Reitemeier, Zosimus’un açıklamalarını geniş bir şekilde incelediğinde, onun Roma’nın çöküşüne sebep olan olayları gayet kapsamlı bir şekilde verdiğini ve bu dönemin anlatılmasına sebep olan tarihçinin o olduğunu söylemiştir⁴¹¹. Alman tarihçi Ranke’inde işaret ettiği gibi Roma İmparatorluğunun parçalanarak çöküşünü ilk anlatan pagan tarihçi Zosimus’dur. Gerçekten de Zosimus’un pagan görüş açısıyla yazdığı eser din dışı eserlerden günümüze ulaşan tek örnektir. Bu eser sayesinde Kilise tarihçilerinin bazı imparatorlar ile ilgili verdiği akıl almaz tasvirleri ancak onun eseri sayesinde karşılaştırma yapmak imkânı bulabilmekteyiz.

⁴⁰⁹ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.109.

⁴¹⁰ Ridley, **Zosimus, New History**, Önsöz.

⁴¹¹ Goffart, **The First Historian of Roma’s Fall**, s.412-414.

3.8. Zosimus-Historia Nova “Yeni Tarih”

Birinci Kitap

1.⁴¹² **Bölüm-** Megalopolis’li Polybios⁴¹³ kendi zamanında yaşanmış muhteşem olayların tarihini yazmaya niyetlendiğinde gerçekleri, Romalıların kendi tarihlerinden alarak göstermenin doğru bir davranış olacağını düşünür. Roma’nın kuruluşundan sonra gelen 600 yüzyıl içinde Romalılar bütün komşularıyla savaşmalarına rağmen bu süre içerisinde dikkate değer bir biçimde genişleyememişler, yeterli büyüklükte topraklara sahip olamamışlardır⁴¹⁴. Fakat, daha sonra İtalya’nın bazı bölgelerinde hâkimiyet kazanmışlardır ki, bu topraklar Romalıların Cannae’de Hannibal’a karşı yaptıkları savaşı kaybetmesi sonucunda Hannibal’ın İtalya’yı işgali (M.Ö. 216) ve düşmanın Romalıların yakınına kadar gelmesi yani şehir duvarlarının dibinde görülmesinden sonra kaybedilmiştir. Bundan sonra gelen elli üç yıl içerisinde şansında yardımıyla büyük bir ilerleme kaydederek çok başarılı olan Romalılar⁴¹⁵, sadece İtalya’yı değil (M.Ö. 163) bütün Afrika’yı da istila etmişler (M.Ö. 146), ayrıca batıda İspanyollara da boyun eğdirmişlerdir (M.Ö. 197)⁴¹⁶. İmparatorluklarını genişletmek arzusuyla savaşıma devam eden Romalılar, Yunan

⁴¹² Eserin Grekçe sayfa numarasını gösterirken, İngilizce tercümelerde bölümler olarak verilmekte ve Latin rakamları ile ifade edilmektedir. Zosimus, **Historia Nova**.

⁴¹³ Megalopolis, Yunanistan’da, Pelopennesos bölgesinde Arkadia’da yer alan eski bir kent. Tekin, **a.g.e.**, s.176.

⁴¹⁴ Polybios, tarihine Roma’nın kuruluşundan 533 yıl sonra M.Ö. 220 yılında yapılan 140. Olimpiyat oyunlarını anlatarak başlamıştır. İplikçioglu, **a.g.e.**, s.386.

⁴¹⁵ Zosimus tarihinde birçok yerde Polybios’dan alıntılar yapmıştır. Tarihçinin iddiasına göre onunla Polybios arasında bir yakınlık vardır. Buna göre Zosimus aynı Polybios tarzında yazmakta ve onun Roma’nın yükselişini anlattığını belirtirken kendisi Roma’nın düşüşünü anlatmaktadır. Fakat Ridley, Zosimus’un yıkılışıyla ilgili anlattığı gizemi öğrenmemiz için birinci kitabın elli yedinci bölümüne kadar beklememiz gerektiğini söyler. Zosimus, **Historia Nova**, I. 57. kısımda tarihinin dışına çıkarak yani olaylardan ayrılarak anlattığı bölümlerden birisinde sırrını açığa çıkarır. Tarihçi Petre, Zosimus ile Polybios arasında tarihsel felsefi açıdan benzerlikler olabileceğini söylemektedir. Buna rağmen Zosimus, devletin kurumları ve bunların değişimini açıklarken tamamen tarihsel sebeplerin kaçınılmaz sonucunda meydana gelen olaylara, pagan inanışlara ve kehanetlere odaklanmıştır. Kurumların karma yönetiminden oluşan idarenin sevilmesini sağlayan Polybios, anlatımında Zosimus’dan daha mantıklı ve zekice açıklamalar yapmaktadır. Buna ilaveten Zosimus hiçbir yerde karma yapılardan meydana gelen Cumhuriyet idaresini yüceltmemektedir. Ona göre siyasi kurumların evrimi imkânsızdır ve imparatorluk geri döndürülemeyecek bir şekilde yıkılmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.135.

⁴¹⁶ Romalıların Güney İtalya’da egemenlik kurmak istemeleri, Afrika’da Tunus bölgesinde kurulmuş, eski bir Fenike kolonisi olan Kartacalılar ile aralarında sorun çıkmasına, siyasi ve ekonomik olarak çıkarları çatışan bu iki devletin yıllarca süren savaşlar yapmalarına neden olmuştur. Kartaca savaşları M.Ö. 264 yılında başlamış ve Birinci Kartaca Savaşı 23 yıl sürdükten sonra Sicilya Adasını ele geçiren Roma’nın zaferi ile sonuçlanmıştır (M.Ö. 241). İkinci Kartaca savaşı (M.Ö. 218-201) yılları arasında gerçekleşmiş ve ünlü komutan Hannibal, büyük bir ordu ile İspanya’dan İtalya üzerine yürümüştür (M.Ö. 218). İtalya’da yaptığı bütün savaşları kazanarak muzaffer olan Hannibal en son olarak M.Ö. 216 yılında Cannae mevkiinde Romalıları büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Fakat Romalılar ve Kartacalılar arasındaki savaş bununla bitmemiş, Romalılar, Kartacalıları bizzat Afrika’da yenmek üzere Numidia’ya (bugün ki Cezayir) gitmişlerdir, P. Cornelius Scipio idaresindeki Roma ordusu Kartaca yakınlarında Zama mevkiinde Kartaca ordusu ile karşılaşarak savaşmıştır (M.Ö. 202). Savaşın sonucunda Kartacalılar ağır bir

Deniz’ini geçmişler, Yunanistan’ı istila etmişler ve Makedonya hâkimiyetini yıkarak krallarını ele geçirmişler ve kralı zincirleyerek Roma’ya getirmişlerdir (M.Ö. 168)⁴¹⁷. Böyle olayları insani güç ve dayanıklılıkla açıklamaya çalışmak boşuna bir çabadır. Bütün bunların oluşumunu, “kaderin getirdiği kaçınılmaz bir zorunluluk, yıldızların devrimi” veya ahlâklı davranışlarımızı ödüllendirmek isteyen tanrıların arzusu olarak düşünebiliriz. Gelecekte öngörülemeyen olaylar bir dizi nedenlerin sonucu olarak meydana gelmekte ve bu meselelerin yönetiminin, tanrının ilahi gücünün idaresi altında gerçekleştiğini insanlar göz önünde bulundurmalıdır. Böylece milletlerin enerjileri ilahi güçle yükseldiği, harekete geçtiği zaman ülkeler zenginlik, başarı ile gelişmekte, büyümektedir, bunun aksi olduğu zamanlarda yani tanrıları gücendirdikleri, memnun etmedikleri vakit bugün olduğu gibi yaşanan olaylar devletin düşüşüne sebep olur. Ben bu söylediklerimin doğruluğunu tarihi olayları anlatarak kanıtlamaya çalışacağım⁴¹⁸.

2. Bölüm- Yunanlılar, Troia seferinden⁴¹⁹ sonra Marathon savaşlarına (M.Ö.490) kadar geçen sürede ne yabancı güçlere nede birbirlerine karşı anlatılmaya değer kahramanlıklar, üstün başarılar gösterememişlerdir. Fakat Pers Kralı Darius⁴²⁰, generalleri ile birlikte binlerce adamını

yenilgiye uğramışlar, Hannibal kaçmış ve Kartacalılar, Afrika dışındaki bütün topraklarını Romalılara bırakmışlardır. İkinci Kartaca Savaşlarının bir diğer sonucuna göre Roma, Batı Akdeniz egemenliğini ele geçirir. Scipio ise “Africanus” (Afrika fatihi) unvanını alır. Ayrıca İspanya’da Kartacalıların kontrolünde bulunan bölgede iki ayrı Roma eyaleti oluşturulur (M.Ö. 197). Bütün bunlara rağmen Roma ve Kartacalılar arasındaki sorunlar bitmez. Zama savaşı sonrası yapılan anlaşmaya uymayan Kartaca, Roma’nın izni olmaksızın Numidia ile savaşa girince Roma, Kartaca’ya savaş ilan eder ve böylece III. Kartaca savaşı başlamış olur (M.Ö. 149-146). Bu savaşların sonucunda Kartaca’yı ele geçiren Romalılar Afrika Eyaletini oluşturarak ilk deniz aşırı kolonilerini kurmuş oluyorlardı. Kartaca savaşlarının sonunda Roma, tam anlamıyla Akdeniz egemenliğini sağlamıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.203-206; Pön Savaşları, Freeman, **a.g.e.**, s.375-378.

⁴¹⁷ Romalılar, Kartaca ile olan savaşlarında Makedon kralı V. Philippospos’un, *Cannae* savaşında Kartacalıların yanında yer alması üzerine ve Makedonların Kartacalılarla birleşerek daha fazla güçlenmelerini önlemek amacıyla Yunanistan’daki Aitolia Birliği ve bazı Yunan-kent devletleri ile işbirliğine girerek Makedonlar’a karşı savaş başlatmıştır. M.Ö. 215 yılında başlayıp aralıklarla M.Ö. 168 yılına kadar süren Makedonya savaşları sonrasında Roma, Makedonya ve müttefiklerini ağır bir şekilde yenilgiye uğratmış ve Makedonya’yı Roma eyaleti (Provincia Macedonia) yapmıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.206-208.

⁴¹⁸ Bir dizi sebepler, insan doğasının sebep olduğu yanlışlıklar ile ilahi gücün bunu kontrol etmesi sonucunda çıkan çatışmanın sonuçlarını açıklamaya çalışan *Stoacı* felsefenin bir kuramıdır. Zosimus’un bu paragrafı genellikle onun neo- Platonist (Yeni Platoncular) akımın bir üyesi olduğunu göstermek amacıyla kullanılır. Fakat Photios ve diğerleri onun aslında neo – Platonist olmadığı kaynağı Eunapius’dan etkilendiğini belirtmektedirler. Ridley, **Zosimus, New History**, s.135.

⁴¹⁹ Genel bir tarih yazmak istediğini söyleyen Zosimus’un Yunan tarihi ile ilgili olarak verdiği en erken tarihli örnek bu sefere aittir. Zosimus, **Historia Nova**, I. 2.

⁴²⁰ Darius, M. Ö. 522-486 yılları arasında yaşamış Pers kralıdır. M.Ö. 6. Yüzyılda Medleri yenerek Pers krallığını kuran Büyük Kyros, M.Ö. 546 yılında Lydia Kralı Kroisos’u yenerek Anadolu’yu hâkimiyeti altına almış ve Straplılara bölmüştür. Kyros’un oğlu Kambyzes zamanında (M.Ö. 530-522) Mısır egemenlik altına alınırken Pers hâkimiyeti genişlemeye başlamıştır. Darius, Perslerin hâkimiyeti altındaki Anadolu’ya yeni bir vergi sistemi getirerek Pers hazinesinin zenginleşmesini sağlar. Darius, M.Ö. 513’te gemilerin yan yana dizilmesi ile oluşan bir köprü ile İstanbul Boğazını geçerek Avrupa kıtasına geçmiştir. Esas hedefi İskitlere ve Karadeniz ticaretini engelleyen

savaşmak üzere Yunanlıların üstüne gönderdiğinde, 8000 Atinalı cennetten gelen ilahi bir güçle, bulabildikleri her türlü araçla silahlanarak düşmana karşı koymak üzere karşı saldırıya geçmiştir. Yunanlılar, Perslere karşı büyük bir zafer kazanarak 90.000 düşman askerini öldürürken, geri kalanları ülkelerinden püskürttüler. Bu savaş başarısız Yunanlıların koşullarını düzelterek büyük bir ün kazanmalarına sebep olmuştur⁴²¹. Fakat Darius'un ölümünden sonra başa geçen Kserkses⁴²², kendisine daha büyük bir güç toplayarak, bütün Asya'yı yanına alarak Yunanistan'a geldi, deniz onun gemileri, karada askerleri ile kaplandı. Asya'nın bütün güçleri onun liderliğinde harekete geçti. Asya'dan Avrupa'ya geçmek zorunda kaldıklarında o kadar çoktular ki, araç ve gereçleri yeterli olmayan askerler, temel ihtiyaçları için bile birbirlerini soymak zorundaydılar. Hellespontus (Çanakkale Boğazı) üzerinden askerleri (piyadeleri) geçirmek için bir köprü kurulmuştur. Sanki toprak ve su, Kserkes'in ordusunu durduracak güce sahip değilmiş gibi gözükmemektedir⁴²³. Persler, doğal olmayan bir şekilde, Athos Dağ'ının⁴²⁴ içinden bir kanal açtılar ve gemilerini buradan denizde yüzer gibi geçirdiler. Bu arada Yunanlılar kendilerine doğru yaklaşan böyle bir ordunun varlığından korkuya kapıldılar ve Kserkes'in ordularını durdurmak için son derece büyük bir güçle hazırlandılar. Persler ile Yunanlılar arasında yapılan deniz

Yunanlılara gözdağı vermek olan kral, bu sefer sırasında Trakya Straplığını oluşturmuştur. Böylece Trakya, Batı Karadeniz ve boğazların kontrolü Pers egemenliği altına girmiştir. Darius'un hâkimiyet döneminde Pers yönetimine karşı duyulan hoşnutsuzluk sebebiyle Batı Anadolu'da MiletosTiranı Aristagoras tarafından başlatılan *İonia Ayaklanması* güçlükle bastırılmış (499) ve Darius, ayaklanmaya destek oldukları için Atinalılara karşı büyük bir öfke duymuştur. Herodot'un tarihinde anlattığına göre Darius, yardımcısından günde üç defa ona Atinalıları hatırlatmasını istemiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.90-95.

⁴²¹ *Marathon savaşı*, İonia ayaklanmasının bastırılmasından sonra Yunanistan'ı egemenliği altına almak isteyen Darius, generalleri Datis ve Artaphernes komutasındaki büyük bir orduyu Yunanistan'a yollar. Atina'nın 30 km kuzey-doğusunda Marathon ovasında Persler ve Yunanlılar arasında yapılan savaşı Miltiades komutasındaki Atinalılar kazanmışlardır. Atinalılar atlet Pheidippides'i Sparta'ya göndererek Spartalılardan yardım istemelerine rağmen o sırada dinsel bir festivali kutlamakta olan Spartalılar söz vermelerine rağmen gereken yardımı çok geç göndermişlerdir. Zosimus, Perslerin kaybını aşırı bir şekilde 90.000 olarak göstermektedir. Perslerin kaybı 6000 civarında olup Atinalılar yalnızca 200 askerini kaybetmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.96-97.

⁴²² Kserkes, Darius'dan sonra Perslerin kralı olan bu kişi Marathon savaşından on yıl sonra M.Ö. 480 yılında Çanakkale Boğazı üzerinden Yunanistan'a geçer ve Yunanlılar ile savaş yapar. *Artemision* ve *Thermopylai* savaşlarını kazanan Persler, Orta Yunanistan'ı ele geçirdikleri gibi Atina'yı yakıp yıkmışlardır. Buna karşın daha sonra yapılan *Salamis Deniz* savaşını kazanan Yunanlılar, Perslere karşı kesin bir zafer elde ederler ve Kserkes Batı Anadolu'ya kaçır. Kserkes'in Persia'ya (eski İran) dönmesinden sonra Yunanistan'da Pers ordularının başında bulunan Mardonios M.Ö. 479 yılında Yunanlılarla yaptığı mücadelelerde kısmi başarılar kazanmasına rağmen Plataia'da Spartalı kumandan Pausanias'a yenilerek öldürülmüştür. Bundan sonra Sparta Kralı Leotykides yönetimindeki Yunan donanması Ephesos'un güneyindeki Mykale (Samsun), bölgesinde Perslerle yaptığı deniz savaşını kazanarak Perslerin gemilerini ateşe verir. Böylece *Plataia* ve *Mykale* savaşları sonucunda Batı Anadolu Pers egemenliğinden kurtulmuştur. Tekin, **a.g.e.**, s.96-97.

⁴²³ *Toprak ve Su* terimi Perslilerin savaş sırasında düşmana "teslim olun" çağrısı anlamına gelmektedir. Tekin, **a.g.e.**, s.96.

⁴²⁴ Yunanistan'da Halkidiki yarımadasının Ege Denizi'ne doğru uzanan en dar ve en uzun yarımadalarından en doğudaki Aynoroz yarımadasında bulunan Aynoroz Dağı. J. Ebersolt, **Bizans İstanbul'u ve Doğu Seyyahları**, Çev., İlhan Arda, İstanbul,1996, s.34.

savaşlarının birincisi olan Artemision (M.Ö. 480) ve ikincisi Salamis’de (M.Ö. 480) Yunanlılar büyük bir başarı kazandılar. Kserkes kaçarken, Pers ordusundaki askerlerin arkada kalanları da Plataea (Plataia, M.Ö. 479) savaşında tamamıyla yok edildi. Bu büyük zaferin sonucunda Yunanlılar öylesine muhteşem bir şeref kazanmışlardır ki bunun getirdiği güçle Asya’da yaşayan bütün Yunanlılar özgürlüklerini kazanmışlar ve Ege Denizindeki bütün adaların kontrolünü ele geçirmişlerdir.

3. Bölüm- Gerçekte Yunanlılar o devirdeki birlikteliklerini koruyup sürekli olarak müttefik kalsalardı, Atinalılar ile Lakedaimonialılar⁴²⁵ Yunanlılar üzerinde hegemonya kurmak için savaşıp anlaşmazlığa düşmeselerdi (M.Ö. 431), Yunanistan hiç bir zaman yabancıların hâkimiyeti altında girmezdi. Fakat Peloponnesos savaşları (M.Ö. 404), Yunanlıların vurucu gücünü azalttığı gibi şehir devletlerini de yoksullaştırmıştır⁴²⁶. Bu durum, Makedonya Kralı Philippos’a⁴²⁷ babasından kalan imparatorluğunu genişletmek fırsatı verdiği gibi başarılı olmasını da sağlamıştır. Komşu devletlerden hiçbirisi bu krallığın gücüne erişemezdi. Philippos bu başarıyı kazanırken askeri gücünü kullanmaktan ziyade kurnazlık ve hile ile hareket etmiştir. Ayrıca yine bu yolla müttefiklerde bulmuş ve onlarda Makedonya Krallığına katılmışlardır. Askerlerini parayla kendine sıkıca bağlayan Philippos için diğer devletlerde onun bayrağı altında

⁴²⁵ Spartalılar, Antik Çağ’da Yunanistan’ın güneyinde yaşayan insanlar. Lacedaemonianslar, Spartalıların diğer bir adı. Tekin, **a.g.e.**, s.64.

⁴²⁶ Yunanlıların Pers tehlikesinden korunmak amacıyla kurdukları ve 300 müttefik kentten oluşan Delos Deniz Birliği (M.Ö. 478-477), bir süre sonra en güçlü kent olan Atina’nın hegemonyasına girerek Atina İmparatorluğuna dönüşmüş ve kurulduğundan 25 sene sonra birlik sona ermiştir (M.Ö. 431). Bundan sonra birliğin en güçlü kentleri olan Atina ve Sparta’nın siyasi ve ekonomik nedenler yüzünden arası açılmış ve Perslere karşı birlikte mücadele eden bu iki kent birbirleri ile savaşıma başlamıştır. Atina ve Sparta arasında yirmi yedi yıl süren savaş tarihe ‘*Peloponnesos Savaşı*’ olarak geçmiştir. Atina ve Sparta’nın da üye olduğu Peloponnesos Birliği üyeleri arasında çıkan çatışmaların bir sonuca bağlanamaması sonucunda çıkan savaş Atina’nın yenilgisi ve Spartanın zaferi ile sonuçlanmıştır. Savaş süresince Persler ile müttefik olan Sparta yüzünden Persler tekrar Yunan dünyasının içişlerine karışmaya başlayacaktır. Tekin, **a.g.e.**, s.98-108; Freeman, **a.g.e.**, s.375-378; s.287.

⁴²⁷ II. Philippos, Makedon kralı M.Ö. 369-336 yılları arasında tahta kalmıştır. Makedon tahtına geçer geçmez ülkesini ekonomik ve askeri bakımdan güçlü bir duruma getirmiştir. Atina ve müttefikleri arasında iç çıkan savaş (M.Ö. 357-355) sonucunda Yunanistan’da II. Philippos’a karşı koyacak güç kalmamış gibiydi. II. Philippos önce Orta Yunanistan’da bulunan Thebai Birliğinin üyelerinden olan Phokis ve Thebai arasında çıkan ‘*Kutsal Savaş*’a (M.Ö. 355) müdahale ederek Phokislerin komutanı Onomarkhos’u yenilgiye uğratarak öldürür ve bu zaferinden sonra Tesalya Birliğinin arkhon’u seçilir. Giderek güçlenmeye başlıya II. Philippos, M.Ö. 338 yılında *Khaironeia* savaşında Atina ve Thebaililer’in oluşturduğu orduya karşı büyük bir zafer kazanır ve bundan böyle Atina, Makedonya ile uzlaşma içine girmek zorunda kalır. II. Philippos, Yunan Birliğini sağlamak amacıyla M.Ö. 337 yılında bütün Yunan kentlerini Korinthos’a çağırarak burada bir kongre topladı. Kendisinin başkanlık ettiği kongre sonucunda Yunanlılar bir ‘*Helen Birliği*’ oluşturmaya karar vermişler ve toplantı yerinden dolayı bu birliğin adını ‘*Korinthos Birliği*’ koymuşlardır. Birliğin önderi seçilen II. Philippos ve oğlu III. Aleksandros birliğin üyelerine Perslere karşı büyük bir sefere çıkılacağını ilan eder. Bu sefer sonucunda Batı Anadolu’yu Pers hâkimiyetinden kurtarmayı ve Perslere Yunan gücünü göstermeyi planlıyorlardı. Tekin, **a.g.e.**, s.116-120.

savaşmaktan kaçınmamışlardır. Makedonya, küçük bir devletten Atinalılara karşı Khaironeia’da (M.Ö. 338) savaşacak kadar büyük bir güç olmuştur. Zaferden sonra Makedonya Kralı Philippos’un kurnazca kibarlığı, nezaketi onun düşmanlarından kabul görmesine neden olmuş, herkesin saygısını kazanmıştır. Pers İmparatorluğunu işgal etmek için tasarıları ve niyeti olan kral Philippos bunun için yeterli sayıda askeri bir güç toplamaya çalışırken ölmüştür.

4. Bölüm- Alexandros (Büyük İskender)⁴²⁸ babası Philippos’un yerine Makedonya Kralı olduktan sonra Yunanistan’daki işleri yoluna koymuş (M.Ö. 336) ve hükümdarlığının üçüncü yılında iyi bir ordu ile Asya’ya geçmiştir (M.Ö. 334). Kendisine karşı olan Strapları yendikten sonra büyük bir ordu ile Issus (Issos) yakınlarında bulunan Darius üzerine yürümüştür. Orada Perslerle dövüşmüş ve bütün inanışları boşa çıkaran bir zafer elde ederek Darius’u bozguna uğratmıştır. Yönünü Phoenicia (Fenike), Suriye ve Suriye Filistin’ine doğru çevirmiştir. Sur, Gaza ve Suriye Filistin’inde İskender’in ne yaptığına dair bilgilere İskender’in tarihçilerinin yazdıklarından ulaşabiliriz). Buradan Mısır’a giden İskender, Tanrı Ammon’a hürmet ve bağlılığını bildirdikten sonra isabetli bir karar vererek İskenderiye’yi kurmak yolunda doğru adımlar atmıştır. Perslere karşı savaşı bitirmek üzere geri giderken insanların ona karşı dostça ve saygıyla hürmet ettiklerini fark etmiş ve Mezopotamya’ya geçmiştir. Burada Darius’un ona karşı

⁴²⁸ Büyük İskender (III. Aleksandros), Makedon Kralı II. Philippos ile Olympias’ın oğludur. İskender M.Ö. 336 yılında babasının ölümü üzerine Makedon tahtına geçer. Yunanistan’daki Makedon hâkimiyetine karşı çıkan Atina ve Thebai kentlerinin çıkardığı isyanı bastırdıktan sonra M.Ö. 334 yılında Anadolu’ya geçer. Anadolu’da ilk iş olarak Ilion’a giderek burada Athena’ya kurbanlar sunan İskender’in hedefi Batı Anadolu’da yaşayan Yunanlıları, Pers hâkimiyetinden kurtardıktan sonra Pers imparatorluğunu ele geçirmektir. Anadolu’da Perslerle ilk savaşını Granikos (Biga Çayı) mevkiî yakınlarından yapan ve *Phalanka* adını verdiği kuvvetleri ile bu savaşı kazanan İskender daha sonra Lydia, Ionia, Karia, Lykia, Pamphylia, Pisidia bölgelerinden geçerek Phrygia’ya gelir, Gordion’da (Yassıhöyük) kral Gordios’un arabasının kayışlarını bir kılıç darbesi ile kesen İskender artık Asya’nın hakimi olmaya hazırdır. Galatia’dan Kilikya’ya geçen İskender, nihayet Issos’da (Yeşil Höyük veya eski adıyla Kinet Höyük) Pers hükümdarı III. Darius ile karşılaştı. M.Ö. 333 yılında yapılan savaşı Makedonlar büyük kayıp vermelerine rağmen kazandılar. Issos, zaferinden sonra İskender, Filistin ve Fenike bölgelerini kendi kontrolü altına aldı. M.Ö. 323 yılında Mısır’a giden İskender, burada hiç bir mukavemetle karşılaşmadı. Başkent Memphis’de Pers Strabı Mazakes, karşı koymadan İskender’e teslim oldu. Nil Deltasında kendi adını taşıyan İskenderiye adlı yeni bir kent kuran İskender, Mısır’da idari ve askeri yeni düzenlemeler yaparak yeni yöneticileri Yunan veya Makedon soyundan gelenler arasından seçti. Bütün bunlardan sonra tekrar Pers Kralı Darius’un üzerine yürüdü ve M.Ö. 331’de Mezopotamya’da Gaugamela ovasında yapılan savaşta III. Darius’u büyük bir yenilgiye uğratarak onun kaçmasına neden oldu. Bu savaştan sonra Persler bir daha toparlanamadılar, İskender ise ‘‘Asya Kralı’’ ilan edildi. Savaşın sonunda Pers imparatorluğunun başkenti olan Persepolis ile önemli kentleri Babylon, Susa, ve Hemedan’ı eline geçiren İskender, Pers İmparatorluğunun muazzam hazinesine el koydu. İskender, M.Ö. 330-329 yılları arasında Hindikuş dağlarına kadar ilerleyerek Baktria ve Sogdiana’yı (Türkistan) hâkimiyeti altına aldı. M.Ö. 327-325 yılları arasında çıktığı Hindistan seferi sırasında Pencap şehrine kadar ilerlemesine rağmen askerlerinin isyan çıkarması üzerine tekrar Persia’ya döndü ve M.Ö. 323 yılında burada öldü. Büyük bir dünya İmparatorluğu kuran, bilgili ve ileri görüşlü bir komutan olan İskender, sonrası imparatorluk *Diadokhlar* tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Tekin, *a.g.e.*, s.120-132; Freeman, *a.g.e.*, s.306-309.

şimdiye kadar görülmemiş bir ordu ile hazırlandığını öğrenen İskender, harekete geçerek Arbela (Erbil)'da Darius ile savaşmıştır (*Gaugamela Savaşı* M.Ö. 331). Bu savaşta büyük bir başarı elde ederek Pers ordusunun büyük bir bölümünü yok etmiş, Darius birkaç adamı ile kaçmış ve Pers İmparatorluğu bir daha toparlanamamış ve yıkılmıştır.

5. Bölüm- Bundan sonra Bessus⁴²⁹, Darius'u öldürür (M.Ö. 323), İskender, Hindistan'daki büyük başarılarından sonra Babil'e döner ve orada ölür (M.Ö. 325-324). Makedonya hükümdarlığı şimdi eyaletlere bölünmüştür ve aralarındaki bitmek bilmeyen öldürücü savaşlar sebebiyle zayıflamaktadır⁴³⁰. Bu arada şans tanrıçasının (Tanrıça Tykhe)⁴³¹ yardımı ile Avrupa'nın geri kalan kısmını ele geçiren Romalılar bu bölgeleri hâkimiyetleri altına aldıktan sonra Asya'ya doğru geçerler. Romalılar, Pontus Kralına, Antiokhos'a ve en sonunda da Mısır'ı idare eden yöneticilere karşı savaş açarlar⁴³². Cumhuriyet döneminde Roma senatusu gücünü muhafaza ettiği sürece konsüller, kahramanlıkta birbirlerini geçmek için birbiriyle yarışmışlardır. Bu şekilde Roma, her sene yeni topraklar kazanarak imparatorluğu büyötmüştür⁴³³. Fakat cumhuriyeti yıkan ve bu birliği bozan sebep Sulla ile Marius ve daha sonraları Iulius Caesar ve Büyük Pompeius Magnus

⁴²⁹ Bessus, Perslerin Baktria Strabı, Pers imparatoru III. Darius'u öldürmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.132.

⁴³⁰ Büyük İskender sonrası kurulan devlet konseyi imparatorluk topraklarını İskender'in komutanları arasında bölüştürerek yönetimini onlar arasında paylaşmıştır. Fakat çok geçmeden Diadokhlar arasında çıkan iktidar mücadelesi yirmi yıl sürmüştür. İskender'in komutanlarından Ptolemaios, Mısır'a hâkim olurken, Seleukos, Asya bölgesine, Antigonos ise Makedonya'da egemen olmuştur. İskender'in hükümdarlığı ile başlayan ve daha sonra komutanları tarafından kurulan krallıklarla yönetilen ve *Hellenistik Dönem* olarak adlandırılan bu devre M.Ö. 30 yılında Mısır'ın Romalılarca istila edilmesine kadar sürecektir (M.Ö. 336-30). Freeman, **a.g.e.**, s.317-319.

⁴³¹ Tykhe, Yunanlılar tarafından "şans tanrıçası" olarak adlandırılan tanrıçanın insanlara iyi veya kötü şans getireceği düşünülmektedir, bu tanrıçaya Romalılar'da inanmaktadır. Zosimus bazı olayların sebeplerini açıklarken bu tanrıçayı örnek olarak vermiştir. Bunu yaparken belki Eunapius'dan etkilenmiş veya Polybios gibi eskilerden alıntı yapmayı sevdiği için bu şekilde yazmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.136.

⁴³² Roma, Doğuya doğru yayılmacı politikasını başarı ile sürdürmüş Yunanistan ve Hellenistik krallıklar ile yaptığı mücadele sonrasında bütün bu bölgeler Roma'nın egemenliği altına girmiştir. Roma, Seleukos Kralı III. Antiochos'u, Manisa'da yenilgiye uğratar (M.Ö.191) ve topraklarını Roma'nın müttefikleri Bergama Krallığı ve Rodos arasında paylaşır. Bu yenilgi sonrası Seleukoslar bir daha eski güçlerine dönemez. Roma bir süre sonra Makedonya ve Akhaia Birliğinin gücünü kırarak Yunanistan ve Makedon topraklarını Roma Cumhuriyetinin bir eyaleti haline getirir (Provincia Macedonia, Makedonya Eyaleti, M.Ö. 146). M.Ö. 129 yılında Bergama Krallığı Roma'ya ilhak ederken, bu krallığın toprakları üzerinde Roma, Asya Eyaletini kurar. Pontos Kralı VI. Mithridates ile yapılan ünlü *Mithridates Savaşları* (M.Ö. 120-68) sonucunda Pontos Krallığı gücünü yitirirken, M.Ö. 31 yılında yapılan *Actium* savaşı sonrasında Ptolemaios Krallığı ile birlikte son Hellenistik krallık da Roma'nın hâkimiyeti altına girer. Freeman, **a.g.e.**, s.380-383; Tekin, **a.g.e.**, s.168-169.

⁴³³ Kartaca ile yapılan savaşlar ve özellikle *İkinci Kartaca Savaşı* sonrasında Roma Senatusu, ülke yönetiminde etkin bir rol oynayarak, kolektif oligarşik idarenin sürdürülmesinde çok başarılı olmuştur. Scipio Africanus ve Flaminius adlı komutanlar kazandıkları başarılarından sonra bulundukları mevkiye krallar gibi davranmaya başlamış ve diğer komutanlarında başarı için birbirleriyle rekabete girmesine yol açmıştır. Fakat Senato, komutanların bu aşırı hırslarını kontrol altına almayı başarmış, M.Ö. 180 yılında çıkardığı bir yasayla *praetor* ve *konsül* olma şartlarını yeniden belirleyerek komutanların gücünü sınırlamıştır. Freeman, **a.g.e.**, s.388.

arasındaki iç savaştır⁴³⁴. Romalılar soylu aristokrat cumhuriyet yönetimini bırakıp diktatörlüğü ve Octavianus'u seçtiler (M.Ö. 27-M.S. 14)⁴³⁵. Böyle yapmakla onlara emanet edilen bu muazzam büyüklükteki imparatorluğu, ani ve içgüdüleri ile karar veren tek bir insanın takdir yetkisine bırakmayı kabul ettiler. Bütün işlerin idaresini tek bir kişiye teslim etmek, bütün insanların ümitlerinin ve geleceklerinin tehlikeye atarak yok olması demektir. Her ne kadar ülkeyi, herkes için doğru dürüst ve kanunlara uygun bir şekilde yönetse bile herkes için doğru işler yapamayacağı

⁴³⁴ M.Ö. 88 yılında konsül seçilen Lucius Cornelius Sulla'nın (M.Ö. 138-78), Pontos Kralı VI. Mithridates'e karşı yürüttüğü başarılı seferler sonucunda Roma'da egemenlik kurmak istemesiyle başlayan olaylar, rakibi Marius ile onun arasında çekişmeye, bir diğer deyişle iktidar kavgasına yol açmıştır. Marius'un ölümü sonrasında tek başına iktidar olan (M.Ö. 82) ve ülkeyi bir diktatör gibi yöneten Sulla, pek çok kişiyi öldürmüş ve mallarına el koymuştur. İstedığı yasaların çıkarılmasını sağlamış ve senatonun gücünü artırarak devletin en yetkili organı haline gelmesini sağlamıştır. Can, **a.g.e.**, s.542; Romalı komutan Pompeius, M.Ö. 70 yılında Crassus ile birlikte konsüllüğe seçilmiştir. Bu iki devlet adamı Sulla'nın çıkardığı yasaları değiştirerek censor'luk makamını yeniden geri getirmiş, halk tribunuş'luğuna eski itibarını sağlamış ve mahkemeleri yeniden düzenlemiştir. M.Ö. 67 yılında çıkarılan bir kanunla Pompeius'a, Roma İmparatorluğunu üç yıl süreyle tam yetki ile yönetme yetkisi verilmiştir. VI. Mithridates ile uzun yıllardır sürdürülen savaşlara, onu yenerek son noktayı koyan Pompeius, Suriye ve Filistin topraklarını Roma eyaleti haline getirmiştir. Büyük başarılarla imza atan Pompeius ile Gaius Iulius Caesar (M.Ö. 100-44), yanlarına Crassus'u alarak *I. Triumvirlik* adı altında bir komisyon oluşturarak Roma'yı yönetmeye başlarlar. Crassus'un Partlarla savaş yaparken ölümü sonrasında yalnız kalan Pompeius ve Iulius Caesar arasındaki husumet giderek artar ve ülke bu ikisinin yüzünden neredeyse bir iç savaşın eşiğine gelir. Bazı grupların desteğini alarak Roma'ya yürüyen Caesar karşısında ne yapacağını bilemeyen Pompeius, Mısır'a kaçar ve burada XIII. Ptolemaios tarafından öldürülür. Caesar, Mısır'dan Anadolu'ya geçer ve burada Bosporos Kralı Pharnakes'ı yenilgiye uğratır. Pompeius taraftarları ile Kuzey Afrika ve İspanya'da yaptığı savaşları kazanan Iulius Caesar, kazandığı başarılarından cesaret alarak önce M.Ö. 46 yılında on yıl için diktatör seçilir ardından M.Ö. 44'de ömür boyu diktatör unvanını alır. Caesar'ın yükselişi, bir yerde tek adam rejimini önleyen Cumhuriyet sisteminin çöküşü demektir. Caesar'ın öldürülmesi ile Roma 33 yıl sürecek bir iç savaşa girmiştir. Ayrıca Caesar, yaptığı işlerle imparatorluk rejiminin hazırlayıcısı olmuştur. Onun ölümünden sonra M.Ö. 27'de Roma imparatorluk dönemine girmiştir. Zosimus, onların dönemlerini anlatırken bu olaylara dikkat çekerek Roma tarihindeki dönüm noktalarını anlatmak istemiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.219.

⁴³⁵ Gaius Iulius Caesar Octavianus (M.Ö. 63- M.S. 14), ilk Roma imparatoru, *Augustus* unvanını almadan önce bu ismi taşımaktadır. Iulius Caesar'ın ölümünden sonra M.Ö. 43 yılında konsül seçilmiştir. *İkinci Triumvir*'lik yönetiminde Marcus Antonius ve Lepidus ile birlikte yer almıştır. Marcus Antonius ile aralarında baş gösteren mücadelede, M.Ö. 31 yılında yapılan '*Actium Deniz Savaşı*'nı kazanan Octavianus senato tarafından imparator ilan edilerek Augustus ünvanı ile onurlandırılmıştır (M.Ö. 27). Senato, Octavianus'u büyük yetkiler vermesine rağmen o kendini eşitler arasında birinci yurttaş olarak tanımlamıştır. Böylece Augustus'la beraber Roma'da *Principatus* dönemi başlamıştır. Ayrıca her ne kadar Zosimus, böylelikle çöküşün başladığını ilan etse de Augustus'la beraber savaşlar ve krizler sona ermiş M.S. 1. ve 2. yüzyıllarda Roma, Pax Romana (Roma Barışı) adı verilen dönemi yaşamıştır. Can, **a.g.e.**, s.77; Tekin, **a.g.e.**, s.225-6; Principatus: 'birinci kişinin yönetimi' anlamına gelen Latince tabir. Augustus'tan Diocletianus'a (M.Ö. 27- M.S. 283) değin devam eden süreç için kullanılır. Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.17; Bu bölümde Zosimus, Cumhuriyet idaresini öven görüşlerini yazmış, *Principate* kurumun tesis edildiği tarihte Romanın çöküşünün başladığını anlatmaya çalışmıştır. Bununla birlikte tarihçi Keagi, Zosimus'un Principate kurumunun tesis edilmesi ile İmparatorluğun çöküşünü irtibatlandırmadığını sadece Romanın bölgesel olarak ilerlemesinin durduğunu ve bununda Roma eyaletlerinde birtakım karışıklıklara yol açtığına dikkat çekmek istemiş olabileceğini düşünmektedir. W. Goffart'da aynı fikirdedir, hatta o daha fazla ileri giderek cumhuriyet kurumunun Zosimus için fazla önemi olmadığını söylemiştir. Zosimus, monarşi karşıtlığı sergilerken pozitif bir şekilde krallıkla ilgili çok sayıda övgü dolu bölümler yazmaktan çekinmemiştir. Paschoud'un çalışmasında da gösterdiği gibi Zosimus'un eseri, Hristiyanlığın yayılmasını ve başarılı olarak yerleşmesini sağlayan imparatorların övülmesine karşı bir paganın cevabıdır. Zosimus eserinde, ne kadar kötü meziyetler varsa bunları Constantinus ve Theodosius'u tasvir ederken sıralamıştır. Teorik olarak onun çalışması Eunapius ile aynı duruşu sergilemekte, imparatorlara kinayeli bir şekilde laf kondurmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.136.

belliydi; örneğin kendisinden çok uzaklardaki kişilere hemen yardıma koşamayacağı gibi, kendilerine verilen görevi yerine getiremeyeceğinden korkan, çekinen idarecilerle çalışmak zorunda kalacaktı. Bundan daha fazlası onun yönetim şekli birçok insanın anlayışına uymayacaktır. Eğer O diktatörce hareket edip yetkilerini aşarak imparatorluğun bağlarını ve cumhuriyeti yıkmayı isterse büyük suçlara göz yumar, adalet, rüşvetle alınıp satılır ve onlar arzularının esiri olurlar. (gerçekten de birkaç imparatorun dışında hemen hemen bütün yöneticiler bunu yapmıştır). Yönetimin, bu vahşi ve kontrolsüz gücün uygulamaları sonucunda büyük yığınlar sefalet, bela ve yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. Despot bir idarenin altında dalkavuklukla iş yapanlar, hediyeler ve unvanlarla en yüksek makamlara çıkarken, kendi halinde yaşayan insanların aynı varlıklara ulaşamamanın kızgınlığı içerisinde olması ve kanunlara güvenmemesi gayet doğaldır. Bundan sonra bütün şehirlerde ayaklanma, isyan ve başkaldırmalar yaşanır olmuştur; sivil ve askeri görevler, rüşvet ve ahlâk düşkünü kişilere verildiği müddetçe sosyal hayat, memnun edici ve hoş olmaktan çıkmış ve savaş zamanlarında askere gitmek isteyenler azalmıştır.

6. Bölüm- Bütün bu anlattıklarım, yaşanan, gerçek olaylar sonucunda kanıtlanmıştır. Olaylar dizisi Octavianus'un⁴³⁶ iktidarında başlamış; O yıllarda Pylades ve Bathyllus tarafından icat edilen *Pantomimes* adlı herkesi taklit eden bir dans şekli ilk defa Roma'da tanıtılmıştır⁴³⁷. Böyle bir dans daha önce Roma'da hiçbir zaman var olmadığı gibi bu ve buna benzer diğer yeni buluşlar bugüne kadar yaşanan bütün kötülüklerin nedeni olmaya devam etmiştir. Bununla beraber Octavianus, elindeki büyük gücü dengeli bir biçimde kullanarak ülkeyi yönetmiş, özellikle stoacı Athenodorus'un⁴³⁸ görüşlerine önem vererek onun tavsiyelerine uygun hareket etmiştir. Kendisinden sonra yerine geçecek olan Tiberius'la Octavianus'u karşılaştırdığımızda Tiberius'un (M.S. 14-37) aşırı derecede zalim ve gaddar olduğunu, fikirlerine karşı olanlara tolerans göstermediğini görürüz. Tiberius kendi arzusu ile sürgüne gitmiş ve bir adada⁴³⁹ bir süre saklanarak yaşadktan sonra orada ölmüştür. Bundan sonra iktidara Tiberius'la kıyasladığımızda kötülük ve ahlâksızlığın her türüsünde ondan çok ileri giden Gaius Caligula'yı (M.S. 37-41) görmekteyiz. Bu tiran, ülkeyi onun diktatörlüğünden kurtarmak isteyen cesaretli Cassius

⁴³⁶ Zosimus, Principatus (tek adam yönetimini) devrinin kötülüklerini sergilerken küçük gibi görünen bir soruna değinmesine rağmen aslında Romalı yöneticilerin yaptıkları yanlışlara dikkat çekmek istemiştir. Zosimus, **Historia Nova**, I.5.

⁴³⁷ Iulius Pylades, M.S. 22 yılında yeni bir oyun şekli olan *pantomime* adlı dansı tanıtmıştır. Pylades acıklı ve hüznü oyunlara Bathyllus ise komediye ağırlık vermiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.136.

⁴³⁸ Augustus'un felsefe hocasıdır, Tarsusludur ve Tarsus'ta valilik yapmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.136.

⁴³⁹ Capri Adası, Ridley, **Zosimus, New History**, s.137.

Chaerea⁴⁴⁰ ve arkadaşları tarafından öldürülmüştür. Ondan sonra imparator olan Cladius (M.S 41-54) devlet yönetimini kölelerin, kendilerine özgürlük verilen evlatlarına ve hadım ağalarına bırakmış ve utanç verici bir şekilde öldürülmüştür. Nero (M.S. 54-68) ve ardından gelen varisleri ülkeyi tek başına yönettiler. Ahlâksızca davranışları ve zalimce uyguladıkları kötülükler yüzünden dünyanın acılar içinde kalmasından sorumlu olan Nero ve ondan sonra yönetime gelen varisleri hakkında kayıtlara engel olacağım düşüncesi nedeniyle hiçbir şey anlatmamaya karar verdim, Vespasianus (M.S. 69-79) ve oğlu Titus (M.S. 79-81) ellerindeki gücü daha ılımlı bir biçimde kullanmıştır. Fakat Domitianus (M.S. 81-96) vahşet, ahlâksızlık ve açgözlülükle ülkeyi yönetirken bütün haleflerini geçerek, devletini on beş sene boyunca soymuş ve yağmalamıştır. Domitianus özgürlüğe kavuşturduğu Stephanus tarafından öldürülmüştür ve görünüşe göre bu ölüm cezası yaptığı bütün günahlara karşılık verilmiştir⁴⁴¹.

⁴⁴⁰ Germen Savaşları sırasında (M.S. 16) ordu komutanı olarak görev yapmakta olan Cassius Chaerea, Caligula tarafından muhafız birliği komutanlığına getirilmiş, fakat daha sonra yine onun tarafından fiziksel eksikliklerinden dolayı alay konusu yapılmıştır. O da bunun üzerine Caligula'yı öldürmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.137.

⁴⁴¹ Zosimus, I. Kitabın altıncı bölümünde *Principatus* döneminde Augustus ve ondan sonra egemenliği elinde tutan imparatorların zamanında yaşanan olaylara ve onların sergiledikleri ahlâksızca davranışlara dikkat çekerek, bilgi vermiştir. Augustus'un ölümü üzerine Tiberius, ikinci Roma imparatoru olmuştur, iktidarının başlangıcında ülkeyi başarılı bir şekilde idare eden Tiberius, daha sonra oğlu Germanicus'un ölümüne sebep olduğu gerekçesiyle suçlanmıştır. İktidarının son yıllarında Senatus ile ilişkileri gerginleşen Tiberius, ömrünün son yıllarında her şeyi geride bırakarak Capri adasına çekilmiştir. Can, **a.g.e.**, s.573; Tiberius'un ölümü üzerine Senatus, Gaius Caesar'ı (Caligula) imparator olarak ilan eder. Caligula, İmparator seçildikten yedi ay sonra ağır bir hastalık geçirir. Anlaşıldığı kadarıyla bu hastalık Caligula üzerinde derin izler bırakmıştır. İyileştikten sonra bambaşka bir adam olan imparator en yakınındaki kişilerden başlamak üzere birçok kişiyi öldürtmüştür. Devlet idare ederken kendisini her şeyin üstünde gören Caligula, kararlarını tek başına vermiş ve senatonun kararlarına aldırış etmemiştir. Caligula'nın yaptığı kötülüklerin intikamını almak isteyen Cassius Chaera ve arkadaşları bir suikast sonucu onu öldürmüşlerdir. Tekin, **a.g.e.**, s.235. Caligula'nın öldürülmesinden sonra amcası Claudius, praetorlar tarafından Iulius-Cladius hanedanına mensup olduğu gerekçesiyle imparator ilan edilir. Yeğeni Caligula tarafından senatör ve konsül yapılan Claudius'un fiziksel görünümü halk içinde rahat bir şekilde hareket etmesine mani olmasına rağmen o, iyi bir iç ve dış politika izlemiş ve ülkede istikrarı sağlamıştır. Claudius, karısı Agrippina'nın oğlu Nero Claudius Caesar Germanicus'u Roma tahtının varisi olarak ilan etmiş ve bir süre sonra da Agrippina tarafından zehirlenerek öldürülmüştür. Iulius-Cladius hanedanının son temsilcisi Nero, iktidarının ilk dönemlerinde devlet işlerini danışmanı Seneca ve imparatorluk temsilcisi Burrus ile beraber yürütmüştür. İmparatorluk ailesi içinde yaşanan çekişmeler dolayısıyla kötü bir çocukluk dönemi geçirmiş olan Nero, ilerleyen yıllarda danışmanlarının verdiği tavsiyelere uymayacak ve ülkeyi despotça yönetmeye başlayacaktır. Onun entrika ile aile bireylerini öldürtmesi, M.S. 64 yılında Roma'da çıkan yangından sonra Hristiyanları suçlayarak türlü işkenceler yapması, Roma'da huzursuzluğa neden olmuştur. Bütün bunların üzerine eyaletlerde çıkan isyanlar ve Senato'nun baskısı eklenince Nero intihar etmiştir; P. D. Verlag, **Dünya Tarihi**, NTV, Yay., İstanbul, 2010, s.78. Nero'nun intiharı sonrasında ülke karışıklık içerisine sürüklenirken, varis belirlenmediği için taht sahipsiz bir şekilde ortada kalmıştır. İşte tam bu kaos döneminde Galba yaşanan karışıklıktan istifade ederek kendisini imparator ilan etmiştir. Fakat kendisini tahtın varisi olarak gören Otho, Galba'nın Calpurnius Piso'yu evlat edinerek varisi olarak ilan etmesi üzerine Galbo'yu öldürmüş ve imparatorluk muhafızları tarafından Roma imparatoru olarak tanınmıştır. Buna rağmen karışıklık devam etmiş ve Germania orduları ayaklanarak komutanları Vitellius'u imparator olarak tanımışlardır. Otho ile Vitellius orduları arasında yaşanan mücadeleyi Vitellius kazanmış ve Otho intihar etmiştir. Vitellius, İspanya, Gallia ve Britanya ordularının desteğini alırken Otho, İtalya, Afrika ve doğunun desteğini arkasına almıştır. İtalya'yı ele geçiren Vitellius, Otho'yu

7. Bölüm- Domitianus'dan sonra gerçekten değerli yöneticiler iş başına gelmiştir⁴⁴². Nerva (M.S. 96-98) ve Traianus (M.S. 98-117) ondan sonra da Hadrianus (M.S. 117-138) ve Antoninus Pius (M.S. 138-161). Bu imparatorlardan sonrada Lucius Verus (M.S. 161-169) ve Marcus Aurelius (M.S. 161-180) adlı kardeşler başa geçmiştir. Bu imparatorlar bazı reformlar yaparak ülkedeki pek çok yanlışlığın önüne geçmişler, böylelikle kendilerinden önce gelen haleflerinin kaybettiklerini kazandıkları gibi yeni kazanımlarda elde etmişlerdir⁴⁴³. Hem diktatörlüğe tutkun hem de korkunç derecede ahlâksız davranışları olan Marcus Aurelius'un oğlu Commodus (M.S. 180-193) gücü eline alarak imparator olur. Commodus, erkeksi bir cesarete sahip metresi tarafından öldürülür. İmparatorluğu yönetmek işi Pertinax'a (M.S. 193) verilir. İmparatorluk askerleri Pertinax'ın asker yetiştirme şekline ve disiplinine dayanamazlar, isyan çıkarak ayaklanırlar ve şık olmayan bir şekilde onu öldürürler. Roma, anarşi ve karışıklığın

yendikten sonra senato tarafından imparator ilan edilmiştir. Bu sırada doğuda görev yapmakta olan Vespasianus, İskenderiye'deki lejyonlar tarafından imparator olarak ilan edilmiştir. Vespasianus'un komutanlarından Antonius Primus, İtalya'ya giderek Vitellius taraftarlarını Cremona'da büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Roma'ya giren askerler Vitellius'u öldürmüşler, senato Vespasianus'u imparator olarak ilan etmişlerdir. Görüldüğü gibi İmparatorluk tahtını elde etmek için yapılan mücadele, eyalet valilerinin orduları arasında yapılan savaşlar sonunda belirlenmiştir. Vespasianus, hükümdarlık dönemini Mısır'da ordu birlikleri tarafından imparator olarak ilan edildiği günden itibaren başlattığı için pek az saygı görmüş olmasına rağmen senatonun kararname yayınlamasını sağlayarak emirlerinin yerine getirilmesini sağlamıştır. İşte bu dönem Roma Tarihinde "Dört İmparatorlar Yılı" olarak adlandırılır, Vespasianus bu dönemin dördüncü imparatoru olmasına rağmen aynı zamanda Flavius Hanedanı'nın kurucusudur. Freeman, **a.g.e.**, s.473-479; Flavius Hanedanlığı, Roma'da imparatorların soylu ailelerden gelme geleneğinin dışına çıkılmasını sağlamış, önce Vespasianus, sonra sırasıyla oğulları Titus ve Domitianus imparator olmuşlardır. Onların döneminde Yahuda'da baş gösteren isyanlar bastırılmış özellikle Vespasianus'un oğlu Titus, Kudüs'ü Roma topraklarına katmıştır. Titus'un halkını düşünen ve onlar için daima yararlı işler yapmaya çalışan bir imparator olmasına rağmen zamansız ölmüş yerine geçen kardeşi Domitianus, zamanında Tuna sınırında yaşayan Daclar ayaklanmıştır, Roma bu ayaklanmayı ancak Daclara yıllık haraç vermeyi kabullenerek durdurabilmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.242-248.

⁴⁴² Zosimus, *Antoninuslar Hanedanlığı* dönemini, Principate döneminde yaşanan kötülüklerin haricinde tutmaktadır.

Çünkü bu dönemde Roma, kaybettiği toprakları geri kazanmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.137.

⁴⁴³ Domitianus'un ölümü sonrasında Roma'da *Evlatlık İmparatorlar* dönemi başlamıştır. Nerva'nın Trianus'u evlat edinmesi ile başlayan bu dönem de Nerva, Trianus, Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius'un imparator olmuşlar ve *iyi imparatorlar* olarak tarihe geçmişlerdir. Asker kökenli ilk evlatlık imparator Trianus'un düzenlediği askeri seferler sayesinde Roma İmparatorluğu toprakları en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius'un dönemlerinde Roma dikkatli bir dış politika izlemiş, iç siyasette ise Stoacı felsefeyi benimseyerek ülkede barış ve adaleti sağlamak istemişlerdir. Verlag, **Dünya Tarihi**, s.79; Augustus'la başlayan Principate sistemi onun ölümünden sonra bile sürmüş zayıf imparatorların devrinde bile sistem yıkılmadan varlığını devam ettirmiştir. Roma İmparatorluğunda genellikle ikinci yüzyılda imparatorların haleflerini belirleyerek meşru hale getirmeleri evlatlık beş imparatorlar devrinde de devam etmiş ve bu yüzyıl Roma'nın altın çağı olarak adlandırılmıştır. Buna rağmen bu devirde bile çöküşün yaklaşmakta olduğu bazı deneyimli kişiler tarafından görülmektedir. Zosimus'da bunlardan biri olmalıdır. Verlag, **Dünya Tarihi**, s.78; Marcus Aurelius'un imparatorluğu zamanında Germen halklarının, Markoman kralı Maroboduus liderliğinde kurdukları konfederasyon Roma için tehlike arz etmeye başlamıştır. Marcus Aurelius, bu güçlerin kuzeyden yapacakları akınlarla İtalya'da yaratacakları tehlikeyi düşünerek o devirde yaptığı Markoman savaşları (M.S. 166-180) ile önlemiş olmasına rağmen Germenler ile kalıcı bir barış sağlayamamıştır. Germen kavimleri 3. Yüzyıldan 5. Yüzyıla kadar yağma ve talan akınları ile Roma İmparatorluğunu zayıflatmışlardır. Tekin, **a.g.e.**, s.258-259.

sınırındayken sarayı korumakla görevli askerler tarafından bir devrime sahne oldu. Bunlar senatusun gücüne aldırmaksızın yeni bir lideri atamanın kendilerine tanınan bir hak olduğunu düşünerek hareket ettiler. İmparatorluk satışa sunuldu, karısının teşvikiyle aptalca bir hareketle Didius Iulianus (M.S. 193) parayı ödedi ve tacı aldı, Didius Iulianus öyle garip davranışlar sergiledi ki, insanlar böyle bir olaya şimdiye kadar hiç şahit olmamışlardır. Askerlerin ayaklanmaları ile saygınlık ve asalet elde eden, imparatorluktaki egemenliğini onlar sayesinde devam ettiren Didius Iulianus, yine onlar tarafından hesap vermek zorunda bırakılmış ve hayatını kaybetmiştir. Neredeyse aynı anda hem yüceltilen hem de yok edilen bu imparatorun hâkimiyeti kısacık süren bir altın rüyadan daha fazla devam etmemiştir⁴⁴⁴.

8. Bölüm- Onun ortadan kaldırılmasından sonra senatus, imparatoru seçmek üzere toplantı yaparken Severus (M.S. 193-211) kendi askerleri tarafından imparator olarak ilan edilir. Albinus (M.S. 195-197) ve Niger (M.S. 193-194) kendilerinin de taht üzerinde hakka sahip olduklarını düşündüklerinden, rakipler arasında büyük bir iç savaş başlamıştır. Şehirlerdeki insanlar bölünerek değişik partileri desteklemeye başladılar. Bu büyük karışıklık, doğuda Mısır'da ve Bizans'ta (Onlar Niger'in tarafını tutup, destekliyorlar ve imparatorluğu ele geçirmesi için ona yardımcı olmaya çalışıyorlardı) insanların tahrik olmasına ve onların Niger'i imparator yapmak için büyük tehlikelere atılmasına neden olmuştur. Sonunda Severus, Niger'i mağlup ederek onu öldürür ve daha sonra Albinus'uda ortadan kaldırarak hem hayatına son verir hem de hâkim olduğu bölgeleri ele geçirir. Böylece hâkimiyet tek başına Severus'un olur. O bundan sonra dikkatini yapılan yanlışları düzeltmeye vererek, dağılmış bir halde olan imparatorluğu

⁴⁴⁴ Marcus Aurelius'un ölümü sonrasında onun yaşarken varisi olarak ilan ettiği Commodus imparator olmuştur. Böylelikle uzun yıllardır Roma'da evlat edinme yöntemiyle imparator seçimine son verilmiş ve babadan oğula geçen bir hâkimiyet söz konusu olmuştur. Marcus Aurelius ve oğlu Commodus, Germen kavimlerinden Markomanlara karşı birlikte savaşmışlar babasının ölümünden sonra Commodus, ülke sınırlarını güvenliğini sağlamak yerine Markomanlarla anlaşma yoluna gitmiş, bu yüzden çok eleştirilmiştir (M.S. 180). Commodus, hükümdarlığının ilerleyen yıllarında devlet işlerini Perennis ve Cleandrus adlı danışmanlarına bırakarak zevk ve sefaya dalmıştır, ayrıca psikolojisi bozulduğundan normal bir şekilde hareket etmemektedir, Commodus, Praetor Praefectus'u Laetus, başmabeyincisi Electus ve gözdelelerinden Marcia'nın hazırladığı bir suikast sonucu öldürülür. Onun ölümüyle Antoninuslar sülalesinin iktidarında son bulur. Freeman, **a.g.e.**, s.542-543. Commodus'un öldürülmesinden sonra İmparatorluk yeni bir krize girmiştir. Laetus ve başmabeyinci Electus tarafından Pertinax'a imparatorluk teklif edilir ve imparatorluk muhafızlarının onaylaması sonucunda Pertinax tahta çıkmasına rağmen bu görevde fazla kalamaz, üç ay gibi bir süre sonunda öldürülür. Onun yerine Praetor'lara para vaadinde bulunarak bir şekilde imparatorluk makamını satın alan Iulianus imparator olur. Fakat tam da bu sırada Suriye valisi Niger ve Pannonia valisi Septimus Severus'da askerleri tarafından imparator olarak ilan edilirler. Iulianus, Senatus'a Severus ile ortak imparator olmaya hazır olduğunu onu da imparator olarak ilan etmelerini teklif etse de Severus buna razı olmaz ve senato Severus'u imparator olarak ilan eder. Praetorlar ve senatonun desteğini kaybeden Iulianus, evinde öldürülür. Tekin, **a.g.e.**, s.262-264.

toparlamaya çalışır. Her şeyden önce Pertinax'ı öldürüp imparatorluğa Iulianus'u getiren askerleri cezalandırır. İkinci olarak kendini askeri meselelerin çözümüne adan; Perslere karşı saldırıya geçerek bir seferde Ktesiphon (Medayin)⁴⁴⁵ ve Babylon (Babil)'u⁴⁴⁶ alır. Göçebe Arap kabilelerine saldırarak Arap Yarımadasının kontrolünü eline geçirir ve diğer birçok önemli meseleyi büyük bir başarıyla çözümler. Alçakça ve çirkin bir şekilde suç işleyenlere karşı merhametsiz olup onların topraklarını kamulaştırır⁴⁴⁷.

9. Bölüm- Birçok şehri görkemli ve pahalı yapılarla süsleyen Severus kendi oğlu Antonius'u⁴⁴⁸ imparator ilan etmiştir, fakat ölümünden az önce diğer oğlu Geta'yı ortak imparator olarak kardeşi ile beraber hükümeti yönetmesi için atamış ve Papinianus'u da⁴⁴⁹ onların koruyucusu olarak tayin etmiştir (M.S. 212). Seçkin bir hukukçu olan Papinianus, bilgisi ve kanunları yorumlamadaki becerisiyle daha önce ya da onun zamanında yaşamış Roma'lı hukuk adamları arasında sıvrılmaktadır. Aynı zamanda yönetici olan bu bilge insana karşı Antonius'un nefret etmesine sebep olan olaylar şöyle gelişmiştir: Antonius'un kardeşi Geta'ya karşı düşmanca niyeti olduğunu anlayan Papinianus bu hareketi elinden geldiğince engellemeye çalışmıştır. Antoninus bu meseleyi çözümlmek amacıyla, kendine engel olarak gördüğü Papinianus'u askerleriyle birlikte ortak hareket ederek ortadan kaldırmıştır, şimdi artık istediğini yapmakta özgürdür. Kardeşi Geta'nın onun saldırısından kurtulmak amacıyla annesinin yanına sığınması da onu engellememiş, Geta'yı öldürmüştür.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵ M.Ö. 141 yılında Partlar tarafından kurulan ve Part imparatorluğunun kışlık başkenti olan kent, Irak'ta Bağdat'ın 32 km güney doğusunda yer almaktadır. Can, **a.g.e.**, s.309.

⁴⁴⁶ Irak'ta Bağdat'ın 90 km güneybatısında Fırat Nehri kıyısında yer alan kent, Antik çağın en önemli kentlerinden biri Babil ve Pers İmparatorluklarına başkentlik yapmıştır. Can, **a.g.e.**, s.109.

⁴⁴⁷ Pescennius Niger, Clodius Albinus ve Septimus Severus arasındaki imparatorluk kavgası, Severus'un Niger ve Albinus'a karşı kazanmış olduğu zaferler neticesinde imparator olması ile sonuçlanmıştır. Severus, M.S. 197 yılında Doğu'ya yaptığı sefer sonunda Partların başkenti Ktesiphon'u ele geçirmiş, bu savaştan bir yıl sonra yapılan anlaşma gereğince Mezopotamya, Roma eyaleti haline getirilmiştir. Septimus Severus, M.S. 208 yılında Britanya'da meydana gelen isyanları bastırmak üzere bu ülkeye gitmiştir. Fakat yola çıktığında zaten hasta olan Severus bu sefer sırasında hayatını kaybetmiştir. Freeman, **a.g.e.**, s.544-545.

⁴⁴⁸ Babası tarafından önce Iulianus Bassianus olarak adlandırılan bu imparator, daha sonra gene babası tarafından Ceasar olarak ilan edilmiş ve bu defa ismi Marcus Aelius Antoninus'a çevrilmiştir (M.S. 195). Fakat Antoninus, *caracallus* isimli bir Gal pelerini giydiği için daha çok Caracalla adı ile tanınmaktadır. Tekin, **a.g.e.**, s.268.

⁴⁴⁹ Papinianus, o devrin en büyük hukukçularından biri, Praefectus Praetorio olarak M.S. 205-11 yılları arasında görev yapmıştır. M.S. 212 yılında öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.137.

⁴⁵⁰ İmparator Severus oğlu Antoninus'un (Caracalla) tutarsız davranışları nedeniyle diğer oğlu Geta'yı da ortak imparator olarak ilan etmesine rağmen iki kardeş birbirinden hiç hoşlanmamışlardır. Caracalla, kardeşi Geta'yı öldürmüş kendisi de M.S. 217'de bir Praetor Praefectus tarafından öldürülmüştür. Freeman, **a.g.e.**, s.545.

10. Bölüm- Kısa bir süre sonra kardeş katili Antoninus bunun bedelini hiç tanınmayan bir kişinin ona suikast yapmasıyla öder (M.S. 8 Nisan 217)⁴⁵¹. Şimdi Roma'daki askerler imparatorlukta yöneticilik görevi (Praefectus Praetorio) yapmakta olan Macrinus'u imparator olarak tanırken⁴⁵², Emasa'daki (Humus) askerler, Antoninus'un annesi ile yakın bağları olan genç bir adamı imparator olarak seçerler⁴⁵³. Her iki orduda kendi adayının imparator olması için dayatırken halk arasında hoşnutsuzluk ve düzensizlik ortaya çıkmıştır. Humus'lu Antoninus'un destekleyicileri onu Roma'ya götürürken, Macrinus'u destekleyen askerlerde İtalya'dan yola çıktılar. İki ordu Suriye, Antiokheia'da (Antakya) birbirleri ile savaşmaya başladı (M.S. 8 Haziran 217) ve Macrinus büyük bir bozguna uğrayarak savaşı kaybetti, kampından kaçmak zorunda kalan Macrinus, Byzantion⁴⁵⁴ ve Khalkedon⁴⁵⁵ (Khalkedon) arasındaki İstanbul Boğazını geçmek isterken yakalanarak, öldürüldü.

11. Bölüm- Antoninus (M.S. 218-222), zaferinden sonra Macrinus'u destekleyenleri düşman kabul ederek cezalandırmıştır. Ahlâksız ve utanç dolu bir hayat yaşayan Antoninus özellikle, büyücüler ve hokkabazlarla arkadaşlık etmekteydi. Romalılar, onun bu ahlâksız davranışlarına ve sonu gelmez aşırı lüks yaşantısına dayanamayarak onu öldürdüler ve ölüsünü parçalara ayırdılar sonrada imparator olarak Severus ailesinden biri olan Aleksandros'u imparator tayin ettiler⁴⁵⁶. Çok genç olması ve yaradılış olarak bu işe yatkın olması herkesin ondan

⁴⁵¹ Caracalla, Harran'da Partlara karşı sefer hazırlıkları yaparken, Praetor Praefectus Marcus Opellinus'un kışkırtmasıyla Martialis adlı muhafız tarafından öldürmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.270; Ridley, **Zosimus, New History**, s.137.

⁴⁵² Macrinus, gerçekte Doğu Eyaletindeki askerler tarafından imparator olarak seçilmiş olup Roma'ya geri dönememiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.137.

⁴⁵³ Emisenus Elagabalus (M.S. 218-222), Suriye Humus'da doğmuş (M.S. 204) ve Humus'da imparator Macrinus'a karşı askerler tarafından Marcus Aurelius Antoninus adıyla imparator ilan edilmiştir. Caracalla'nın oğlu olduğu söylentileri yayılmış ve ona bu ismi vermek suretiyle onunla bağlandırılmak istenmiş olabilir. İmparator, Roma'ya vardıktan sonra Macrinus taraftarlarını acımasız bir şekilde cezalandırmıştır. Antoninus'un, ahlâksızca davranışları halkın ondan nefret etmesine ve kuzeni Severus Alexander'ı desteklemesine yol açmıştır. Antoninus, ondan nefret eden ve Severus Alexander'ı imparator olarak görmek isteyen askerler tarafından Roma'da öldürülmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.272-273.

⁴⁵⁴ Byzantion, M.Ö. 668 veya 659 yıllarında Yunan kentlerinden biri olan Megara'dan gelen koloniciler tarafından İstanbul Boğazı'nın güney batı kıyısında bugünkü Topkapı Sarayı ile Çemberlitaş arasında kurulmuştur. Kentin daha önceki yıllardaki adı Lygos'dur. Can, **a.g.e.**, s.122.

⁴⁵⁵ Khalkedon, bugünkü Kadıköy, İstanbul Boğazı'nın Asya kıyısında, Byzantion'un karşısında yer alan diğer bir koloni kenti. Kadıköy, M.Ö. 685 yılında Orta Yunanistan'dan gelen Megaralılar tarafından kurulmuştur. Tarihçi Herodotos, Pers komutan Megabyzos'un Khalkedon halkını, karşı kıyıda daha elverişli konumda bulunan Byzantion kentini seçmediklerinden dolayı eleştirttiğini söyler. Tekin, **a.g.e.**, s.67; Can, **a.g.e.**, s.281-282.

⁴⁵⁶ Severus Alexander, Fenike'de doğan imparatorun çocukluğu Suriye'de geçmiştir. Humus'da Güneş Tanrısına rahip olarak hizmet etmiş daha sonra Iulia Maesa'nın arzusu üzerine kuzeni imparator Elagabalus tarafından ortak imparator ilan edilmiştir. Elagabalus'un öldürülmesi üzerine senato tarafından imparator ilan edilir. Yaşı küçük olduğu için devlet idaresi annesi Iulia Mamaea ve danışma meclisinin elindedir. Severus Alexander, annesi Mamaea

imparatorluk için büyük umutlar beslemesine yol açmıştır. Aleksandros hükümdarlığı devrinde (M.S. 222-235) sadece askeri konularda değil ama devlet işlerinde de işinin ehli olan Flavianus⁴⁵⁷ ve Chrestus'u⁴⁵⁸ yönetici olarak atamıştır. Bununla birlikte Aleksandros'un annesi Mamea, Ulpianus'ı⁴⁵⁹ hem bu yöneticilerin yaptıklarını kontrol etmesi hem de onların sahip oldukları gücü paylaşması için onların üzerinde bir pozisyona yerleştirmiştir. Ulpianus, harika bir hukukçu, günün ilişkilerini düzenleyen fakat aynı zamanda ilahi bir güçle geleceği hazırlayan bir kişidir. İki asker bu durumu kendilerine karşı yapılmış kabul ederek gizlice Ulpianus yok etmeyi planlarlar. (3) Fakat Mamea bu komplonun farkına varır ve bu komploju hazırlayan kişileri ustaca bir manevra ile uzaklaştırdıktan sonra, Ulpianus'ı imparatorluğun en yetkili görevlisi olarak (preatorian prefectus) atar. Ulpianus'ın uyguladığı politikaları değiştirdiğini bu yüzden bu sonucun yaşandığını kesin olarak tahmin edemeyecek olsam da, artık ordu Ulpianus'a itimat etmemektedir, ona karşı başlatılan isyanda Ulpianus hayatını kaybeder. İmparator bu durum karşısında çok çaresiz kalır ve onun ölümünü engelleyemez.

12. Bölüm- Bundan sonra askerlerin Aleksandros'a karşı ilk başlarda duyduğu güven yavaş yavaş azalır ve onun emirlerini dinlemek konusunda isteksiz davranmaya başlarlar. Emirlerle karşı geldikleri için cezalandırılacaklarından korkan askerler, isyan çıkardılar; Antoninus'la gizlice anlaşarak onu iktidara getirirler. Fakat o böyle büyük bir görevin altından kalkamayacağını anlar ve bu görevden kaçır. Onun yerine aşağı tabakadan, soyu köleliğe dayanan

ile birlikte M.S. 231 yılında Part imparatorluğunu yenilgiye uğratarak o topraklarda Sasani hanedanlığının egemenliğini kuran Ardaşir üzerine başlattığı seferde başarılı olmuş ve Ardaşir'in ele geçirdiği toprakları geri almıştır. Roma'ya geri dönen Severus Alexander, yine annesi ile birlikte M.S. 234 yılında Germanler üzerine bir sefere çıkmıştır. Bu seferde düşmanına karşı fazla atak gözükmeyen ve Germanler ile para karşılığında barış yapan Severus Alexander, Romalı askerlerin gözünde değerini yitirmiştir. Askerler, yeni bir imparator arayışı içine girmişler ve Trakyalı Maximinus'u imparator olarak ilan ederken Severus Alexander ve annesini öldürmüşlerdir. Böylece Severus hanedanlığı son bulmuştur (M.S. 235). Tekin, **a.g.e.**, s.274.

⁴⁵⁷ Flavianus, imparator Severus Alexander devrinde büyük bir ihtimalle M. S. 222-223 yıllarında preator praefectus olarak görev yapan kumandan. Ridley, **Zosimus, New History**, s. 137; Tekin, **a.g.e.**, s.274.

⁴⁵⁸ Geminius Chrestus, imparator Elagabalus döneminde Aegyptusi praefectus olarak görev yapmıştır (M.S. 218-222). İmparator Severus Alexander devrinde ise preator praefectus olarak görev yapan kumandan (M. S. 222-223). Tekin, **a.g.e.**, s.274; Ridley, **Zosimus, New History**, s.137.

⁴⁵⁹ Ulpianus, büyük bir hukukçu, Fenike kolonisi Tyre'lidir (Sur), önceleri imparatorluk hazinesinin koruyucusu olarak görev yapmış daha sonra imparator Severus Alexander devrinde preator muhafızlarının komutanı ve imparator Severus Alexander'ın annesi Mamea'nın sağ kolu olarak görev yapan kumandandır. Zosimus, Ulpianus'ı *super prefect* olarak tanımlamış ve bu tartışmalara yol açmıştır. Roma anayasasında Ulpianus'a böyle yüksek bir görev verildiğine ilişkin en küçük bir dayanak olmadığı gibi hâkim kumandan olarak görev yapan prefectlerin askerlere emir verme yetkisinde yoktur ki Ulpianus'da bu durumda olup genellikle emir almaktadır. Tekin, **a.g.e.**, s.274; Ridley, **Zosimus, New History**, s.137.

Uranus imparator olarak seçilir⁴⁶⁰ ve kendisine erguvan renkli giysiler giydirilerek Aleksandros'un önüne çıkarılır. Askerler bu davranışları ile Aleksandros'a karşı olan nefretlerini güçlü bir şekilde ifade etmiş oluyorlardı. Aleksandros, güçlüklerle karşılaştıkça fiziksel ve ruhsal olarak değişmiş, olayların neden meydana geldiğini kavrayamayacak duruma gelmiştir ve kafası gittikçe daha çok karışmıştır. En büyük hırsı, tatmin olmaz bir şekilde servet ve para biriktirmek olup bu onun davranışlarını fazlasıyla etkilemiştir ve o bu servetini, annesine emanet etmiştir.

13. Bölüm- Aleksandros'un ilişkileri kötü bir durumdayken, ondan hoşnutsuz olan Pannonia⁴⁶¹ ve Moesia'da⁴⁶² bulunan ordular, şimdi isyan için hazır durumdaydı. Değişiklik yaparak yeni bir şeyler getirme arzunda olan askerler, karışıklık çıkararak Pannonia'daki ordunun başında bulunan Maximinus'u imparatorluğa yükselttiler⁴⁶³. Bundan sonra Maximinus, imparatoru hazırlıksız yakalayıp saldırmanın daha kolay olacağını düşünerek, etrafındaki bütün kuvvetleri toplayarak büyük bir hızla İtalya'ya doğru yürüyüşe geçer, fakat Rhine (Ren Nehri) kıyısında geçici olarak ikâmet etmekte olan Aleksandros kendine karşı isyan hareketlerinin başladığını öğrenince doğru Roma'ya döner. Maximinus ve askerlere eğer giriştikleri devrimden vazgeçerlerse onları bağışlayacağına dair söz verir. Fakat onları kazanamayacağını anlayınca bütün ümitleri yıkılmış olarak ve her şeyden vazgeçerek kendini öldürür. Annesi Mamaea, yardımcılarıyla birlikte isyanı bastırmak için saraydan ayrılır fakat hepsi birden isyancılar

⁴⁶⁰ Buchanan, burada Zosimus'un imparatorları karıştırdığını gerçekte Antoninus ve Uranus'un tek bir kişi olduğunu adınında Uranus Antoninus olduğunu söylerken, Ridley, Uranus Antoninus adlı bir imparatorun var olduğunu burada Humus'da bulunan altın paralardan tespit edildiğini belirtir. Fakat Uranus Antoninus, egemenlik dönemi M.S. 252-254 aralığında olduğundan Zosimus burada yanlışlık yapmış olmalıdır. Ya da Zosimus Taurinus ile Uranus Antoninus'u karıştırmaktadır. Bazı modern tarihçiler Zosimus'un yanlış yapmadığını M.S. 250 yaşayan Uranus Antoninus'un tek bir kişi olduğunu ve bu kişilerin soyundan geldiğini belirtirler. Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The decline of Rome**, s.9; Ridley, **Zosimus, New History**, s.137.

⁴⁶¹ Pannonia, Macar toprakları, daha doğrusu bugünkü Batı Macaristan topraklara Roma İmparatorluğu döneminde bu isim verilmiştir. Aydın, **a.g.t.**, s.74.

⁴⁶² Moesia adı ile de bilinen Mysia bölgesi, Makedonya'nın kuzeyinden Varna'ya kadar uzanan, Trakya'nın kuzey kısmında ve Romanya'nın güneyinde yer alan bölgedir. Can, **a.g.e.**, s.376.

⁴⁶³ 3. Yüzyılda Roma İmparatorluğu en karışık dönemlerinden birini yaşamıştır. Kuzey bölgelerinde Germen kabilelerinin aralıksız saldırıları ile güneyde Sasani Perslerinin tehdidi altında bulunan Roma, bu devirde iktidarı gasp yoluyla elde eden asker imparatorlar tarafından yönetilmiş ve ülke onların yüzünden tam bir kaos yaşamıştır (M.S. 235-284). Roma ordusunda ve özellikle sınır boylarında komutanlık yapan askerler iktidarı ele geçirmek için birbirleriyle savaşmak dahil her türlü riski göze alırken, onların emrinde olan askerler daha fazla yağma yapacakları gerekçesiyle komutanlarını imparator ilan etmişlerdir. İşte Asker imparatorlar veya askeri anarşi dönemi adı verilen bu yıllarda 70 kadar imparator bir şekilde meşruiyetini ispatladıktan sonra tahta çıkmış, fakat ancak altı ay veya iki yıl gibi çok kısa sürelerle hükümdarlık yaptıktan sonra vahşice öldürülmüşlerdir. Bu durum imparatorlukta devamlı bir iç savaşın yaşanmasına neden olmuştur. Freeman, **a.g.e.**, s.546; Verlag, **Dünya Tarihi**, s.81.

tarafından öldürülür. Maximinus (M.S. 235-238)⁴⁶⁴ İmparator olup tahtını güvenli bir biçimde ele geçirdikten sonra insanlar yaptıklarından dolayı pişman olurlar. Çünkü onlar ılımlı bir imparatoru, sert bir diktatöre tercih etmişlerdir. Maximinus gibi belirsiz bir soydan gelmiş bir kişinin⁴⁶⁵, imparatorluk makamına çıkması ve yeni görevini yerine getirirken inanılmaz derecede aşırı küstahlığı, doğuştan sahip olduğu iyi özelliklerinin önüne geçmektedir. Herkese karşı inanılmaz derecede dayanılmaz ve çekilmezdir. Yanlış yaptıkları için saygıdeğer ve namuslu çalışanları aşağılayarak, hakaret etmekle kalmıyor gücünü kullanırken vahşice davranışlar ve ilişkiler içinde bulunuyordu. Çevresinde bulunan dalkavuklar ona karşı olan insanları Maximinus'a ihbar ediyorlardı ki bunlar imparatorun gözünde en popüler kişiler olmuşlardır. Kendi halinde bazı insanları imparatorluk hazinesini çalmakla suçladı. Onların paralarını kendi hesabına geçirtti ve sonunda o kadar ileri gitti ki bu kişileri savunmalarını yapmadan ölüm cezası ile cezalandırdı. Bütün şehirleri kendi malı olarak sahiplendi ve bu şehirlerde yaşayanların mallarına el koyarak, zorla ellerinden aldı.

14. Bölüm- Fakat Romalılar onun bu apaçık açgözlülüğü ve aşırı zalimliğinin altında ezilmekte beraber hiç bir şey yapamamanın sıkıntısını yaşıyorlardı. Afrika'daki insanlar ise I. Gordianus⁴⁶⁶ ve aynı adı taşıyan oğlu II. Gordianus'u imparator olarak ilan etmişler ve elçilerini Roma'ya yollamışlardır (M.S.238). Elçilik heyeti içinde bulunan ve elçilik görevlisi olan Valerianus⁴⁶⁷ daha sonra imparator olmuştur. Bu gelişmeler Senatus'un fazlasıyla memnun olmasına neden olmuş ve diktatörden kurtulmak için hazırlıklara başlamışlardır. Senatus üyeleri

⁴⁶⁴ Maximinus Thrax, M.S. 172 yılında Trakya'da doğmuş olup sıradan bir Trakya'lıdır. Askeri alandaki başarılarından dolayı askerler arasındaki popülaritesi yüksektir. Severus Alexander ile beraber Doğu ve Germenler üzerine yapılan seferlere katılmıştır, Severus Alexander'ın öldürülmesinden sonra ordu tarafından imparator ilan edilmiş ve senatoda bunu onaylamıştır. Maximus, Germania üzerine sefer yapmış ve bu ülkedeki yerleşim yerlerini yakıp yıktıktan sonra "*Germenicus Maximinus*" ünvanı almıştır. Ancak askerlikteki başarısını devlet yönetiminde gösteremeyen Maximinus'a karşı ülkenin her tarafında hoşnutsuzluk başlamış ve Senatoda onun karşısında yer alarak yeni imparator arayışına girmiştir. Senato, Maximinus'un yerine Balbinus ve Pupienus'u imparator olarak seçer. Maximinus, İtalya'ya doğru yürüyüşe geçtiğinde kendi askerleri tarafından öldürülür. Maximinus'un ortadan kaldırılmasından sonra diğer iki imparator da gözden düşmüş ve yine askerler tarafından öldürülmüştür. Praetor'lar, bu iki imparatorun ölümü üzerine III. Gordianus'u imparator olarak ilan ederler. Tekin, **a.g.e.**, s.274-276.

⁴⁶⁵ Trakyalı Maximinus, ilk barbar kökenli imparator olduğu için bu gibi kötü tanımlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.138.

⁴⁶⁶ I. Gordianus (M.S. 157-238), M.S. 238 yılında üç hafta boyunca hüküm süren Roma imparatoru, İmparator Maksiminus'a karşı başlatılan bir isyana katılmış ve senato tarafından imparator ilan edilmiştir. Fakat Numidya valisi Capellianus, imparator Maximinus'a sadık kalarak onların üzerine yürümüş ve yapılan savaşta I. Gordianus'un oğlu II. Gordianus ölmüştür. Bunun üzerine I. Gordianus intihar etmiştir. Can, **a.g.e.**, s.209.

⁴⁶⁷ Valerianus, M.S. 253-260 yılları arasında Roma imparatoru olarak görev yapacaktır, Zosimus, bu bölümde onu Roma'ya giden elçilik heyetinde göstermiştir. Buna karşılık Dexippus, Valerianus'un Roma senatosunun başkanı olduğunu ve Afrika'dan gelen elçileri kabul ettiğini yazar. Ridley, **Zosimus, New History**, s.138.

askerleri isyan etmeleri için teşvik ederken, aynı zamanda güçlü bir devletin üyeleri olarak ellerinden geldiği ölçüde halka sürekli olarak maruz kaldıkları haksızlıkları hatırlatıyorlardı. En sonunda nasıl hareket edecekleri konusunda bir karara vardılar ve aralarından askeri konularda uzman yirmi senatör seçtikten sonra bu sayıyı ikiye indirdiler, onları başkomutan ve imparator olarak görevlendirdiler. Kumandan Balbinus ve Maximus⁴⁶⁸ isyancıların başına geçerek Roma'ya doğru yürüyüşe geçti, artık bir ayaklanma için hazır durumda idiler.

15. Bölüm- Fakat Maximinus bütün bu olanları haber alarak kendisine bağlı Moor ve Kelt⁴⁶⁹ orduları ile beraber Roma'ya doğru yola çıktı. Yolda kendisine kapılarını kapayan Aquileia⁴⁷⁰ garnizonunu kuşatma altına aldı. Bu durumda Maximinus'u destekleyenler, ülkenin geleceğini düşünerek gönülsüz bir şekilde de olsa Maximinus karşıtlarıyla bir anlaşmaya vararak onların isteklerine razı oldular. Durumunun gittikçe kötüleştiğini anlayan ve içinde bulunduğu tehlikelinin farkında olan Maximinus sanki öyle hareket etmesi gerekiyormuş gibi oğlunu kendini affetmeleri için yalvarmak üzere isyancılara gönderdi. Genç yaştaki oğlunun onu bu durumdan kurtaracağını, onların öfkesinin acımaya dönüşeceğini umuyordu. Fakat onun bu hareketi büyük bir öfkeye sebep oldu, önce genç adamı merhametsizce öldürdüler sonra da aynı şekilde babası imparatoru katlettiler. Onlardan biri imparatorun kafasını vücudundan ayırdı ve kesik başı Roma'ya getirdiler. Roma'da elde ettikleri zaferin kanıtı olarak bunu sergilediler. Halk bütün korkularından kurtulmuş bir halde Afrika'dan gelecek olan imparatorları beklemeye başladı.

16. Bölüm- Beklenen imparatorlar fırtınada öldüler⁴⁷¹, şimdi senatus bunlardan birinin oğlu olan III. Gordianus⁴⁷² adına devlet işlerini yürütmekteydi. Bu imparatorun hâkimiyet

⁴⁶⁸ Balbinus ve Maximus, Roma senatosu tarafından müşterek imparator olarak ilan edilen bu iki kumandanın isimlerinin çeşitliliği birtakım karışıklıklara yol açmaktadır. Kumandanlardan bir tanesinin tam ismi D. Caelius Calvinus Balbinus iken bir diğerrinin adı M. Clodius Pupienus Maximus'dur. Bu iki imparatorun hâkimiyet dönemleri genellikle I. ve II. Gordianus'dan sonra yerleştirilmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.138.

⁴⁶⁹ Moorish Askerleri, Roma'nın Afrika'daki eyaletinden gelen birliklerin adı ile Kelt (Kelt) birliklerine verilen addır, M.Ö. 7. Yüzyıldan itibaren Avrupa'nın çeşitli bölgelerine ve Gallia'ya yerleşen Keltler, M.Ö. 1'de Roma'nın egemenliği altına girmiştir. Burada anlatılmak istenen birlik Gallia'lı askerlerden oluşmaktadır. Verlag, **Dünya Tarihi**, s.90.

⁴⁷⁰ Bugünkü İtalya'nın kuzeydoğusunda bulunan kıyı kenti, stratejik olarak çok önemli mevkide bulunan bu şehir, M.Ö. 181 yılında Romalılar tarafından kurulmuştur. Aydın, **a.g.t.**, s.210.

⁴⁷¹ Zosimus, imparatorların fırtınada öldüğünü söylerken yanıltmaktadır. II. Gordianus, Numidia valisi Capellianus ile yaptığı savaşta öldürülmüş, I. Gordianus bunun üzerine intihar etmiştir. Bu ikisinin hükümdarlığı sadece 22 gün sürmüştür, Zosimus karada meydana gelen mücadeleyi, denizde yaşanan başka bir olayla karıştırmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.138.

⁴⁷² III. Gordianus (M.S. 225-244), M.S. 238- 244 yılları arasında Roma İmparatorluğu yapmıştır. 13 yaşında küçük bir çocukken tahta çıktığında devlet idaresi komutanlarından Timesitheus'un ellerindeydi, Timesitheus, daha sonra

devrinde Romalılar onun düzenlediği spor ve tiyatro müsabakaları sayesinde eski imparatorlarının yarattığı moral bozukluğu ve kederden kurtuldular. Fakat sonra sanki derin bir uykudan uyanır gibi dirildiler, Maximus ve Babinus'un öğütleriyle imparatora karşı kışkırtılan askerler onunla ilgili komplolar kurmaya başladılar. Bu kötülükleri başlatanlar (Maximus ve Babinus) ve onların suç ortakları tespit edilip öldürüldü⁴⁷³.

17. Bölüm- Bundan kısa bir süre sonra Kartacalılar imparatorun dürüstlüğünden şüpheye düşerek ondan hoşnut olmamaya başladılar ve Sabinianus'u⁴⁷⁴ onun yerine imparator olarak seçmek istediler (M.S.240). Fakat III. Gordianus, Afrikalı güçlerini yardıma çağırınca isyancılar boyun eğerek onunla uzlaştılar ve diktatör olmak isteyen adamı imparatora teslim ettiler. Kartacalılar affedildi ve kendilerine doğru yaklaşmakta olan bir tehlikeden kurtuldular. Bu arada III. Gordianus bilgisi ve fikirleriyle meşhur bilge Timesicles'in⁴⁷⁵ kızıyla evlendi (M.S.241), Timesicles'i meclis başkanlığına atayarak devlet işlerinin idaresinde genç yaşından gelen yetersizliklerini onun yardımıyla kapatmak istiyordu.

18. Bölüm- İmparatorluğu güvence altına alan III. Gordianus (M.S. 238-244) sürekli olarak Perslerin doğudaki eyaletlere bir saldırı yapacaklarını düşünmeye başlamıştır. Şapores Şapor (Şapor)⁴⁷⁶, Artaxerxes'in (I. Ardeşir)⁴⁷⁷ yerine geçip kral olduğunda Partlardan oluşan idareyi yenileyerek onun yerine Perslerden bir hükümet kurmuştur⁴⁷⁸. Philippos'un oğlu

praetor prefectus olarak atanmış, III. Gordianus'da onun kızı ile evlenmiştir. III. Gordianus, M.S. 241 yılında Sasani kralı Şapur'un Doğu'daki Roma topraklarına saldırması karşısında Timesitheus'la beraber doğu seferine çıkmıştır. Romalılar, savaş sonucunda Sasanileri yenerek (M.S.243) Doğu'da Roma egemenliğini tekrar tesis etmişler ve Sasani başkenti Ktesiphon'u ele geçirmek üzere yola çıktıklarında Timesitheus ölmüştür. Timesitheus'un yerine geçen praetor muhafızlarının komutanı Philippus Arabus'un bütün amacı, III. Gordianus'u öldürerek Roma imparatorluğu tahtını ele geçirmektir. Roma askerleri de artık bir çocuğun emir altında çalışmak istemediklerinden Philippus Arabs'ın kışkırtmaları ile III. Gordianus'u Fırat Nehri yakınlarında Zaita mevkiinde öldürmüşlerdir (M.S. 25 Şubat 244). Tekin, **a.g.e.**, s.276-277; Can, **a.g.e.**, s.209.

⁴⁷³ Zosimus, Maximus ve Babinus'un askerlerin çıkarttığı isyan sonucunda öldürülmediğini, III. Gordianus tarafından idam edildiğini öne sürmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.138.

⁴⁷⁴ Sabinianus, Afrika'da III. Gordianus'u tahtan uzaklaştırmak amacıyla başlatılan isyanın lideri, bu isyan, Mauretania valisi tarafından bastırılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.138.

⁴⁷⁵ Timesicles, M.S. 241-3 yılları arasında Praefectus Praetorio olarak Roma'nın hizmetinde bulunan bu komutan, Pers Seferi sırasında Ctesiphon yolundayken Philippus tarafından düzenlenen bir komplo ile öldürülmüştür. Zosimus, bu olaydan sanki haberdar değildir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.138.

⁴⁷⁶ Şapor, Sasani kralı M.S. 241-272 yılları arasında hüküm sürmüştür. Aydın, **a.g.t.**, s.87.

⁴⁷⁷ Artaxerxes, I. Ardeşir (Yunancada: Artaxerxes), Sasani Devleti'nin kurucusudur. Aydın, **a.g.t.**, s.87.

⁴⁷⁸ Sasani Devleti, İran havzasına kurulmuş eski Pers İmparatorluğunun yıkılmasından sonra kurulan Part İmparatorluğunun mirasçısı olarak ortaya çıkan Sasani Devleti'nin kurucusu I. Ardeşir'dir. Son Part kralı I. Ardeşir tarafından öldürülmüş (225) böylelikle 400 yıllık Part hakimiyeti sona ererken yine aynı şekilde dört asır sürecek olan Sasani dönemi başlamıştır. Sasani Devleti adını I. Ardeşir'in büyük babası Sasan'dan almıştır. Ardeşir'den sonra onun yerine oğlu I. Şapor kral olmuştur. İran'a özgü Zerdüştlük dinini yeniden canlandırmaya çalışan Sasaniler,

İskender'in ölümünden sonra Makedon İmparatorluğunun başarılı yöneticilerinden Strap Antiokhos'un idaresi altında olan bölgede, bir Parthlı olan Arsaces kardeşi Teridates'e yapılan haince saldırıya kızarak Strap Antiokhos'a karşı savaş ilan etmiş, Partların, Makedonyalıları ülkelerinden kovmalarına sebep olmuş ve böylece imparatorluğa Partlar adına sahip çıkmalarını sağlamıştır⁴⁷⁹. Bunun üzerine III. Gordianus elinden gelen bütün hazırlıkları yaparak Perslere karşı yürüyüşe geçmiştir M.S. 242. İmparator Perslerle girdiği ilk mücadeleyi zafer elde ederek bitirmiştir, ancak yönetici Timesicles'in ölümü sonrasında bu büyük başarının imparatora sağladığı güven duygusu yavaş yavaş azalmıştır⁴⁸⁰. Gerçekten de Timesicles'in ölümü ve onun görevini devralan Philippus⁴⁸¹ zamanında askerler arasında imparatorun popülerliği ortadan kalkmış, yok olmuştur. Kötü bir üne sahip Arap ırkından Philippus, bu göreve dürüst olmayan bir şekilde yükselmiştir. Göreve başlar başlamaz işleriyle meşgul olmak yerine imparator olmak için

Doğu'da büyük bir güç haline gelmişler, Roma ve daha sonra Bizans ile mücadele ederek onların Asya'da yayılmalarını büyük ölçüde önlemeyi başarmışlardır. Sasanilerin doğu komşuları olan Türkler ile ilişkileri değişik boyutlarda seyretmiştir. Yaklaşık yüz yıl boyunca Ak-Hunların baskısı altında yaşayan Sasaniler bu baskıdan yine başka bir Türk devleti olan Gök-Türk'lerin yardımı sayesinde kurtulabilmiştir. Sasani İmparatorluğunun doğu ve batıda bitmek bilmeyen bu askeri mücadeleleri onları fazlasıyla zayıf düşürmüş Arap orduları tarafından kolaylıkla ortadan kaldırılmalarına sebep olmuştur (M.S. 642). Aydın, **a.g.t.**, s.86-87; Verlag, **Dünya Tarihi**, s. 88 ; Ridley, **Zosimus, New History**, s.138.

⁴⁷⁹ Part İmparatorluğu; İran havzasında yer alan Part Krallığı, Arşaklı hanedanı tarafından idare edilmekte olup diğer bir adı da Arşaklı imparatorluğudur. Arsakes, Hellenik Yunanistan'a bağlı Seleukoslar tarafından yönetilmekte olan Partia'yı, MÖ 3. yüzyılın sonlarına doğru ele geçirerek bu bölgedeki halklar üzerinde egemenlik kurmuştur. Arsakes'in krallığı Seleukos imparatorluğunun bir parçası olarak görünse de Arsakes, Hekatompylos'da yeni bir başkent kurarak bağımsız davranmaya başlamıştır. Part İmparatorluğunun tam manası ile bağımsız bir devlet olması için bir asır geçmesi lazım gelmiş bu süre içinde Partlar, doğuda ve batıda savaşlar yaparak yeni topraklar kazanmıştır. I. Mithridates (M.Ö. 171-138) Seleukos İmparatorluğundan ayrılarak tam bağımsızlığını kazanan ilk Part hükümdarı olmuştur. I. Mithridates MÖ 150 yılında Mezopotamya'ya kadar Partların hâkimiyetini genişletmiştir. Eski İran'da Medlerden ve Akamenidlerden sonra gelen üçüncü yerel hanedanlıktır, ağır süvariye icat eden Partlar bundan dolayı Roma İmparatorluğu'nun doğudaki en büyük düşmanı olarak bilinmektedir. Part hanedanlığı, Sasaniler tarafından yıkılmıştır. Freeman, **a.g.e.**, s.546; Verlag, **Dünya Tarihi**, s.88-89.

⁴⁸⁰ Timesicles'in ölümü Perslerle girişilen mücadele sonucunda kazanılan ilk zaferden sonra gerçekleşmiştir. Pers seferi M.S. 242 yılında başlamış ve ilk zafer Resaina'da kazanılmıştır. Timesicles'in ölümü M.S. 243 yılında olmuştur. Bu konu hakkında Zosimus'un verdiği tarihler olayların gerçekleştiği yıl ile uyuşmamaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.139.

⁴⁸¹ Philippus Arabus, Arap lakâplı I. Philippus, III. Gordianus'un praetor muhafızları komutanı Timesitheus'un ölümü üzerine onun yerine geçmiştir. Fakat bütün arzusu Roma tahtına çıkmak olan I. Philippus, askerleri III. Gordonius'a karşı kıskırtmış ve onu öldürterek imparator olmuştur (M.S. 244). Sasani kralı Şapur ile barış anlaşması yaptıktan sonra Roma'ya dönen I. Philippus, Tuna Nehri sınırında yaşamakta olan Dac kabilelerinden Carpların, Roma topraklarına saldırımları üzerine Dacia'ya giderek Carpları yenilgiye uğratmış (M.S. 246) ve Carpicus Maximus unvanını almıştır. Onun hükümdarlığı döneminde Roma'nın 1000. kuruluş yıldönümü kutlamaları yapılmıştır. Yine onun döneminde doğuda ve batıda isyanlar çıkmış, bazı kişiler askerler tarafından imparator ilan edilmiştir, buna rağmen bunların hiçbirisi I. Philippus ile rekabet edecek kadar büyük bir güce sahip değildir. Ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı dönemde I. Philippus'a Roma şehir Praefectus'u Decius, büyük destek vermiştir. Bunun üzerine I. Philippus onu Moesia ve Pannonia eyalet valiliği görevine getirmiştir. Gotlarla mücadele ederek onlara karşı büyük bir başarı kazanan Decius'un askerler arasındaki popülaritesi artmıştır, askerler artık imparator olarak onu görmek istiyorlardı. Decius ve Philippus'un orduları arasında M.S. 249 yılında Kuzey İtalya'da Verona'da yapılan savaşı Decius kazanmış, Philippus ve oğlu öldürülmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.277.

yanıp tutuşmaya başlamış ve yenilik isteyen askerleri tahrik etmeye çalışmıştır. Philippus, askeri malzemelerinin orduya intikali sırasında gemilere ülkenin kuzeyine gitmelerini emretti. İmparator'da ordu ile beraber Karrhae⁴⁸² ve Nisibis⁴⁸³ yakınlarında beklemekteydi⁴⁸⁴. Ona göre bu hareketinin sonucunda ordu açlıktan ve gerekli malzemelerden yoksun kalarak perişan olacak ve Philippus onları kolaylıkla provoke ederek isyan yapmalarını sağlayacaktı.

19. Bölüm- Bütün her şey onun planladığı gibi oldu: Askerler malzemelerin yokluğunu bahane ederek vahşi bir biçimde III. Gordianus'a saldırdılar ve bütün olanlardan onu sorumlu tutarak öldürdüler (M.S. 25 Şubat 244). Askerler, Philippus ile yaptıkları anlaşma gereğince erguvan renkli elbiseyi ona sundular. Philippus, Şapor'la barış yaparak, savaşı bitirdi ve Roma'ya doğru yürüyüşe geçti. Zengin hediyelerle kendine bağladığı askerler ile beraber Roma'ya giderken elçilerini göndererek III. Gordianus'un hastalıktan öldüğünü ilan etmelerini istedi. Roma'ya ulaştı ve Senatus'un güvenini kazandı. Bundan sonra yüksek mevkilere en yakınlarını getirmesinin akıllıca bir karar olacağını düşünerek kardeşi Priscus'u⁴⁸⁵ Suriye ordularına general yaptı. Moesia ve Makedonya'da görevlendirdiği orduların başına da damadı Severianus'u getirdi.

20. Bölüm- Philippus (M.S. 244-249), bütün bu düzenlemeleri yaparak imparatorlukta kendi hâkimiyetini iyice sağlama aldığını düşünüyordu. Danube (Tuna) bölgesi civarındaki bütün ülkeleri yağmalayan Carpların (Carpiler)⁴⁸⁶ üzerine doğru sefere çıkar (M.S. 245), savaş

⁴⁸² Karrhae, bugünkü Harran. F. Bayram, "Türkiye Arkeolojisi", **Uluslararası Kazı, Araştırma Ve Arkeometri Sempoiumu'nun 30.Yılı Anısına**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2008, s.111.

⁴⁸³ Nisibis, bugünkü Nusaybin. Güneydoğu Anadolu'da, Mardin'in güneydoğusundaki kent. Can, **a.g.e.**, s.400.

⁴⁸⁴ Zosimus, III. Gordianus'un Harran ile Nusaybin arasındaki bölgede bulunduğunu söylerken gerçeklerle çelişmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.139.

⁴⁸⁵ C. Iulius Priscus, İmparator I. Philippus'un kardeşidir. Timesicles'in ölümü sonrasında I. Philippus'un imparator olarak Roma'ya gitmesinden sonra Doğu Eyaletleri valiliğine atanarak bu bölgenin idaresini ele almıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.277.

⁴⁸⁶ Carplar, Dacia yani bugünkü Romanya ve Moldavya'nın büyük bir bölümünü kapsayan bölgede M.S. 140 ve M.S. 318 tarihleri arasında yaşayan kadim halklardan biridir. III. yüzyılda Aşağı Tuna bölgesinde yaşadıkları bilinen bu halkın etnik kökenleri hakkında elimizde fazla bir bilgi yoktur. Bazı tarihçiler onların Dacian bölgesi halkı olduğunu söylerken diğerleri Sarmatlar, Germanler, Keltler ve Trakyalılarla bağları olduğunu iddia etmektedir. Bazı tarihçiler onları Carpodaki, Kallipidai ve Karpidai olarak da tanımlamışlardır. Carpiler, III. Yüzyılda Dacia bölgesini istila etmişler ve diğer barbar gruplarla beraber yakıp yıkmışlardır. Fakat I. Philippus tarafından bölge dışına atılmışlardır. Gotlarla birleşerek tekrar saldırıya geçmişler ve Moesia bölgesini işgal etmişlerdir. Decius'un vali olarak görev yaptığı devirde Philippopolis ve Macedonia bölgelerini yağmalarlar. İmparator Gallus zamanında Carpilere haraç verildiğini fakat II. Claudius ve Aurelian devirlerinde Carpilerin bozguna uğratıldığını biliyoruz. Tetrarşi döneminde Carpilerin üzerine daha fazla sefer yapıldığını ve bazı Carpilerin Pannonia bölgesine yerleştiğini buna rağmen diğerlerinin yukarı Tuna bölgesinde yaşamaya devam ettikleri bilinmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.139.

³⁷⁴ Moorlar, Kuzey Afrikalı Berberi hafif silahlı askeri gruplar. J.V.Sertima, "Golden Age of The Mor", **Journal of African Civilizations**, 1993, s.3-4.

başladığında barbarlar böyle büyük bir ordu ile başa çıkamayacaklarını anlayarak bir kaleye sığınır ve orada kuşatma altına alınırlar. Fakat barbarların çatışmalarda etrafa dağılmış olan ordusu tekrar bir araya gelir, cesaretini toplayarak kaleden dışarı çıkar ve Roma ordusuna saldırır. Moorların⁴⁸⁷ enerjik hücumlarına dayanamayan barbarlar barış isterler, Philippus bunu seve seve kabul eder ve Roma ordusu çekilir. Bu dönemde imparatorlukta birtakım karışıklıkların olduğu gözlenmektedir, özellikle doğu eyaletlerindeki halk kısmen yüksek miktardaki vergilerin zorla toplanmasından kısmen de vali Priscus'un tahammül edilemez hale gelen kötülüklerinden rahatsız olur, halk isyan çıkararak Papianus'u imparator olarak seçer. Bu arada Moesia ve Pannonia'da bulunan orduların tercihi ise Marinus⁴⁸⁸ olmuş ve onu imparator olarak tanımışlardır.

21. Bölüm- Büyük bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu anlayan Philippus, senatustan ona yardımcı olmasını arzu ettiğini bildirir, ayrıca eğer onun idaresinden memnun değil iseler görevini bırakmak zorunda kalmaya dayanabileceğini ve sessizce ayrılabilceğini belirten Philippus'a senatus hiçbir cevap vermemiştir. Seçkin bir aileden gelen ve üstün meziyetlere sahip bir kişi olan Decius⁴⁸⁹ isyan hareketleri içinde yer almanın çok akıllıca bir şey olmadığını, bu kişilerin kendilerini yok edeceğini ve uzun süre varlıklarını sürdüremeyeceklerini düşünüyordu. Bundan sonra olan hadiseler tecrübeli Decius'un tahminlerinde yanılmadığını gösterecektir. Papianus ve Marinus görevlerinden alınır, bütün bunlara rağmen Philippus, bu ülkelerdeki kötü niyetli askerlerin ordunun içinde olduğunu ve ondan nefret ettiğini bilerek korku içerisinde yaşamaktadır. Bundan dolayı, Decius'u Moesia ve Pannonia'daki orduları yönetmesi için çağırır. Fakat Decius özür dileyerek böyle bir durumdan Philippus'un ve kendisinin hiçbir avantaj sağlayamayacağını belirterek görevi reddeder. Zor durumda kalan Philippus yaptığı ikna edici konuşma ile Decius'un Pannonia'ya çağrılmasının sözümlerine ona Thessalian'lıların (Teselyalılar) isteği olduğunu ileri sürerek Decius'u Marinus taraftarlarını cezalandırmak üzere Pannonia'daki orduya katılmaya zorlar. Pannonia'daki ordu mensupları Decius'un suçlular hakkında açtığı soruşturmaların gayet akıllıca, onlar lehine olduğunu ve sadece o andaki tehlikeyi uzaklaştırmaktan ibaret olduğunu sezerler. Eğer kendilerine karşı yapılan bu hareketten

⁴⁸⁸ Papianus (Iotapianus), Doğu valisi, Priscus zamanında yaşanan haksızlıklara karşı başlatılan isyanın elebaşısı. Ridley, **Zosimus, New History**, s.139.

⁴⁸⁹ Marinus, tam adı Tiberius Claudius Marinus Pacatianus olan bu komutan M.S.247 yıllarında Pannonia ve Moesia'da başlayan karışıklıklar zamanında I. Philippus'a karşı imparator ilan edilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.139.

kurtulabilirlerse hem askeri hem de siyasi olarak Philippus'dan çok üstün meziyetlere sahip ve imparatorluğun birliğini ondan daha iyi koruyabilecek birini imparator olarak seçebileceklerinin farkındaydılar.

22. Bölüm- Böylelikle gelecekte yaşanacak olaylardan dolayı korku içinde olan Decius'a erguvan renkli elbiseyi giydirerek zorla bu en yüce vazifeyi kabul etmesini sağladılar (M.S. 249)⁴⁹⁰. Decius'un imparator ilan edildiği Philippus'a bildirildiği zaman o, Decius tehlikesinden kurtulmak için ordusunu toplayarak karşı atağa geçmiştir. Decius'un etrafındaki askerler düşmanın sayısal olarak üstün olduğunu bilmesine rağmen Decius'un askeri dehası ve olaylara sağduyulu yaklaşımı sebebiyle ona çok fazla güvenmektedirler. İki ordu çarpışmaya⁴⁹¹ başladığı zaman Decius'un kumandasındaki askerler büyük bir disiplin içerisinde hareket ederek Philippos'un ordusunun sayısının büyüklüğüne rağmen onları yenmişler ve Philippus'un taraftarlarından çok sayıda askeri öldürmüşlerdir. Öldürülenler arasında Philippus ve Caesarlığa⁴⁹² yükselttiği oğlu da⁴⁹³ vardır.

23. Bölüm- Bundan sonra İmparatorluğun kontrolü Decius'un (M.S. 249-251) eline geçer, ülkenin her yerinde anarşi ve karışıklık görülmektedir. Philippus'in iktidarı zamanında onun ihmalkârlığından yararlanan Skythioi (İskitler)⁴⁹⁴, Don Nehrini geçerler ve Thracia (Trakya)

⁴⁹⁰ III. Yüzyılın ikinci yarısında Roma imparatorluğu en karmaşık dönemlerinden birini yaşamaktadır. Bu dönemle ilgili yazılı kaynaklar yetersiz olduğu gibi olayların tarihlendirilmesi çoğu zaman güvenilir değildir. Ridley, **Zosimus, New History**, s. 139; Freeman, **a.g.e.**, s.546.

⁴⁹¹ İki ordu arasındaki çarpışma Verona'da gerçekleşmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.139.

⁴⁹² Roma konsülü ve Iulius Caesar'dan dolayı Roma'da imparatorluk döneminde veliahtlar ya da prensler için kullanılan unvan. Tekin, **a.g.e.**, s.318.

⁴⁹³ I. Philippus'un oğlu M.S. 244'de Caesar'lığa, 246 yılında ise Augustus'luğa atanmıştır. Verona'da I. Philippus ile birlikte öldürülmüştür. R.T. Ridley. **Zosimus, New History**, s.139.

⁴⁹⁴ Scythians (İskitler): Asya bölgesi kavimlerinden İskitler, doğuda Çin seddinden batıda Tuna Nehrine kadar 7000 kilometrelik alanda yaşamış bozkır halklardandır. Bu kadar geniş bir coğrafyada yaşadıklarından dolayı çeşitli kavimlerle tanışmışlar ve onların yazılı kaynaklarında adlarından bahsedilmiştir. Pers, Asur, Grek ve Çin kaynaklarında İskit adına rastlanmakla beraber bu halkların dilleri, kültürleri ve coğrafyaları birbirinden çok farklı olduğu için halklar onları değişik isimlerle adlandırmıştır. Grek kaynaklarında ilk olarak İskit adına Kimmerlerden bahsedilirken rastlanılmakta ve onları *Skudai* olarak nitelendirdiklerini görmekteyiz. M.Ö. VIII. yüzyıl ve daha sonraki dönemlerde yazılı Grek kaynaklarında İskitler hakkında bilgi verilirken İskit adının *Skythai* olarak yazıldığı görülmektedir. Asurlular, kendileri ile temas halinde olan İskitleri *Gimirraier* ve *Aşguzailer* olarak, Persler, Saka Çinliler Sai ve Sai-wang olarak adlandırmışlardır. İskitlerle ilgili bilgi veren tarihçi Herodotos, Greklerin İskit olan doğu Sakalarını, *Sakai Amyrgioi* olarak adlandırdığını ve Perslerin bütün İskitleri *Sakai* olarak belirttiğini yazarken aslında bu iki halkın İskitleri aynı adla çağırıldığını kanıtlamış oluyordu. Grek kaynaklarındaki *Skythai* ile Pers kaynaklarındaki Saka etimolojisi aynı olmasına rağmen Grekler İskit tabirini daha çok Batı İskitlerini, Hazar Denizi'nden Tuna Nehri'ne kadar Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan İskitleri anlatırken kullanmaktadır. Çin kaynaklarındaki *Sai* adının ise Doğu Sakaları için kullanıldığı bilinmektedir. İskitler, M.Ö. VIII. yüzyılda Massagetler ile yaptıkları savaş sonunda yenilmişler ve batıya doğru göç ederek Kimmerlerin yaşadığı coğrafyaya

bölgesindeki şehirleri yağmalarlar. Decius'un bunları engellemek için yaptığı her karşı atak zaferle sonuçlanmıştır. Üstelik Decius barbarların çaldıkları ganimetleri de geri almayı başarmıştır. Yurtlarına geri dönmeye çalışan İskitlerin kaçış yollarını kesmiş ve onların güçlerini bir araya getirerek tekrar gruplar kurmalarını, yeni ataklarla rahatsızlık yaratmalarını önlemek için hepsini yok etmek istemiştir. Bu nedenle Gallus'u⁴⁹⁵ tecrübeli bir birlikle Don Nehrinin kıyısında konuşlandırırken kendisi de düşmanın üzerine atağa geçmiştir. Decius'un başarılı olmaması için hiç bir neden yoktu, fakat Gallus planlar hazırlayarak imparatora karşı bir isyan hazırlığına girişti ve barbarlara elçilerini yollayarak Decius'a karşı birlikte hareket etmelerini istedi. Barbarlar onun bu isteğini bütün kalpleriyle desteklediler ve bu amaçla ordularını üç müfrezeyle ayırırken Gallus ordusunu Don Nehrinin kıyısında bekletti. Bataklığın ön kısmında bekleyen birinci bölüğe ait askerlerin büyük bir bölümü Decius tarafından imha edilmiştir. Atağa geçen ikinci grubu da yok eden Decius üçüncü bölükten askerlerin bataklıkta mevzilendiklerini fark etmiştir. Gallus aldığı istihbarata dayanarak Decius'un bataklığa doğru harekete geçmesini ister. Bilinmeyen bir bölgeye doğru dikkatsizce yol alan Decius ve ordusu bataklığa saplanırlar, ordu ne yapacağını bilemez

doğru yayılmışlardır. Kimmerleri yurtlarından çıkaran İskitler, Ön Asya'da ilerleyerek Medlerin egemenliğine son vermişler ve bundan sonra Küçük Asya'da yerleşerek burada 28 yıl hüküm sürmüşlerdir. M.Ö. IV. yüzyılda Doğu Anadolu'da hâkimiyet kurduklarını ve güneye doğru ilerlemelerine devam ederek Mısır ile ilişkide bulundukları eski Tevrat'ta Beth-Sean ve Skythopolis olarak anıldıkları bilinmektedir. İranlıların Anadolu topraklarını istila ederek Anadolu'nun büyük bir bölümünü ele geçirdikten sonra Pers Kralı Darius'un M.Ö. 513 yılında Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan İskitlere karşı saldırıya geçtiği bilinmektedir. M.Ö. III. yüzyılda doğudan gelen Sarmatlar ile batıdan Kelt saldırılarına maruz kalan İskitler, sahip oldukları Karadeniz'in kuzeyindeki toprakları daha fazla muhafaza edemeyerek Sarmatlara bırakmak zorunda kalmışlar ve batıya yönelerek Don Irmağı'nın karşı kıyısına geçerek bu bölgelerde yerleşmeye başlamışlardır. M.S. II. yüzyıl sonlarına kadar varlıklarını korumalarına rağmen bu sırada Güney Avrupa'ya doğru ilerleyen Gotlar tarafından ortadan kaldırılmışlardır. İskitlerin kökenine dair yapılan araştırmalar sonucunda bilim adamları arasında tam bir görüş birliği sağlanamamış bazı otoriteler İskitleri İrani, bazıları Slav ve diğerleride onları Ural-Altay ırkına ait olduklarını öne sürmüşlerdir. Bazı bilim adamları tarafından onların Ural-Altay ırkı nazariyesinden oldukları fikri İskitlerin Türk oldukları sonucuna varmalarına neden olmuştur. İ. Durmuş, "İskitler", **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed., O. Karatay-S. Acar, Kitabevi Yay., İstanbul, 2013, s.9-54; Aydın, **a.g.t.**, s.70-72. Bu bölümde bahsedilen İskitlerin kimler olabileceği sorusunu cevaplamaya çalışırken şu konuların üzerinde durmak gerekmektedir. Bunlar Sarmatlar tarafından I. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyindeki yurtlarından batıya itilen İskitlerin bakiyeleri olabileceği gibi Grek ve Latinlerin kendileri dışındaki bütün halkları barbar olarak nitelendirerek bunu da İskit adı altında söyledikleri gerçeğinden yola çıkarak bu İskitlerin Tuna Nehri civarında yaşayan halklardan olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Roma ve Bizans tarihçilerinin çoğu Balkanlar'daki Türk boylarının çoğunu Hun tabirinden başka Scythai= İskitler olarak nitelendirmişlerdir. Zosimus'un bu bölümde bahsettiği İskitlerin Don Nehri'ni geçerek Tuna bölgesine yerleşen İskitlerin bakiyeleri olduğu düşünülebilir. Dexippus, bütün Gotları İskitler olarak nitelendirirken Zosimus, Tuna Gotlarına karşılık bazı Gotları Pontus Gotları olarak nitelendirmektedir. Yani gerçekten de bunların Karadeniz üzerinden gelen İskitlerin bakiyeleri olduğu düşünülebilir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.140.

⁴⁹⁵ Gallus (M.S. 251-253), imparator Decius'un ölümü üzerine imparator ilan edilir, Gallus, Gotlara ancak haraç vererek bir barış yapmıştır. Buna rağmen Got saldırıları durmadığı gibi Sasani kralı I. Şapor M.S. 252 yılında Doğu Roma eyaletlerine saldırarak Roma'yı devamlı rahatsız etmektedir. Gotlar tarafından Roma topraklarına karşı yapılan saldırıyı durduran Aşağı Moesia valisi Aemilianus, askerler tarafından imparator ilan edilir. Gallus'un ordusu ile Terni'de yapılan savaşı kazanan Aemilianus, imparator olur, Gallus ve oğlu öldürür. Tekin, **a.g.e.**, s.278..

hale gelir. Barbarların mızrak yağmurunun altında saldırıya maruz kalan ordu kaçamamış ve hepsi yok edilmiştir (M.S. Ağustos 251). Bu olay muhteşem imparator Decius'un sonu olmuştur.

24. Bölüm- Gallus, Decius'un yerine geçer ve oğlu Volusianus'u ortak imparator olarak ilan eder. Gallus (M.S. 251-253), halefi imparatorun ordusu ile beraber ortadan kaldırılmasına kendisinin sebep olduğunu açıkça belirtir. Onun imparator olmasından sonra barbarların durumu o güne kadar olmadıkları kadar iyi bir duruma gelmiş ve onlar zenginleşmiştir. Gallus iktidarında barbarların yağmaladıkları ganimetlerle ülkelerine dönmelerine izin vermekle kalmamış ayrıca belli bir miktar parayı da vergi olarak her sene ödemeye söz vermiştir. Onların Trakya'daki Philippopolis (Plovdiv)⁴⁹⁶ kentinde yakalayıp esir ettikleri asil tutsakları alarak ülkelerine gitmelerine engel olmamıştır.

25. Bölüm- Gallus bu düzenlemeleri yaptıktan sonra barbarlarla yaptığı barıştan duyduğu büyük gururla Roma'ya gelir ve orada yaptığı ilk konuşmada Decius idaresinden övgüyle bahsederek onun oğlunu evlat edindiğini belirtir. Zaman geçtikte yenilik peşinde koşan bazı kimselerin Decius dönemine özlem duyarak isyan çıkaracaklarına ve onun yerine Decius'un oğlunu imparator yapacaklarına dair korku duymaya başlar. Decius'un oğlunu evlat edinmesine ve yaptığı hareket şeref ve adaletten yoksun olmasına rağmen genç adamın öldürülmesini emreder.

26. Bölüm- Gallus devlet işlerini ihmal ederken, İskitler, çevrelerindeki ülkelere saldırarak, kasıp kavurdıkları halkı dehşete düşürmektedirler. Taarruzlarını denize kadar genişleten İskitlerin, yağma ve talanından Romalıların idaresi altında olan milletlerin hepsi nasibini almıştır, korumasız şehirler bu taarruzlar sonucunda alındığı gibi kalelerle sağlamlaştırılmış şehirlerde işgal edilmiştir. Savaş sürerken şehir ve köylerde salgın hastalıklar başlamış ve bu bölgedeki arta kalan nüfusa şimdiye kadar görülmedik bir biçimde çok fazla zarar verilmiştir.

27. Bölüm- Bütün bu buhranlı dönemlerde imparatorların devleti korumaktan aciz olduğu görülmektedir. İmparatorlar, Roma'nın duvarlarının dışında kalan her şeyi ihmal ederlerken

⁴⁹⁶ Plovdiv, Filibe. Aydın, **a.g.t.**, s.218.

Gotlar⁴⁹⁷, Boraniler⁴⁹⁸, Urugundiler⁴⁹⁹ ve Carpiler Avrupa'daki şehirlere saldırarak savaştan geriye kalan, buldukları ne varsa yağmalamakta idiler. Bu arada imparatorluğun diğer bir köşesinde Persler⁵⁰⁰, Asya'yı işgal etmekte ve bu bölgelerde hâkimiyet kurmaktaydılar. Mezopotamya'ya yerleşen Persler, Suriye ve hatta Antiokheia'ya kadar uzanmışlardır. Doğunun başkenti Antiokheia'da insanların çoğunu öldürdükleri gibi bazılarını da tutsak alarak yanlarında götürmüşler ve evlerine muazzam miktarda ganimetle dönmüşlerdir. Özel ve kamusal binaları yakmışlar ve yıkmışlar, şehirden hiç kimse bunlara direnerek engel olamamıştır, aslında Persliler elde ettikleri ganimetlerden gayet memnun olarak bunları eve götürme telaşı içinde olmasalar ve savaşa devam etseler belki de kendilerini Asya'nın efendisi yapacak çok büyük bir fırsatı yakalamış olurlardı.

28. Bölüm- Bu arada Avrupa'da tam bir güven içinde yaşayan İskitler, Asya'ya geçmişler ve Cappadocia (Kapadokya), Pessinus (Ballıhisar) ve Ephesus'a (Efes) kadar olan bölge içerisindeki her şeyi yakıp yıkarak yağmalamışlar ve bu bölgelere kadar gelmişlerdir (M.S. 253).

⁴⁹⁷ Aslen Germen kavmi olan Gotlar, kralları Berig liderliğinde Kuzey Avrupa'daki Scandia (İskandinavya) bölgesinden ayrılarak Baltık körfezine, Gothiscandia olarak adlandırdıkları bölgeye gelmişlerdir. Gotlar, daha sonra bu bölgeden Polonya topraklarında bulunan Vistül Nehri ağzındaki adalara göçmüşlerdir. Buradan batıya yönelerek Okyanus kıyılarına doğru giden Gotlar, komşuları Vandalları yenerek onları hâkimiyetleri altına almıştır. M.Ö. 6. Yüzyıl sonundan itibaren nüfusları çoğalan Gotlar, kendilerine yeni yurtlar bulmak amacıyla göç etmeye karar verirler. Bu sırada başlarında Got kralı *Filimer* bulunmaktadır. Onun liderliğinde bulundukları Kuzey Avrupa'dan ayrılan Gotlar, *Oium* diye adlandırdıkları İskitya topraklarına yani Karadeniz'in kuzeyine gelirler ve burada yerleşirler. Don Nehri havalisinde *Spaller* (*Venethler*) ile savaşmışlar ve onları yenerek Azak Denizi civarında dahil olmak üzere bu bölgede geniş bir alana yayılmışlardır. Gotlar'ın ikinci göçleri Moesia, Trakya ve Dacia bölgelerine doğru olmuşsa da buralarda fazla kalmamışlar ve tekrar Karadeniz'in kuzeyindeki İskitya topraklarına dönmüşlerdir. Gotların Doğu (Ostrogot) ve Batı (Vizigot) olarak adlandırılmaları işte bu ikinci göçten sonra gerçekleşmiştir (M.S. IV. Yüzyıl ortalarından önce). Bölünme daha çok yönetimde bulunan hükümdar ailesinin etrafında gerçekleşmiş, Ostrogotlar, *Amal* ailesi tarafından yönetilirken Vizigotlar'ın idaresi *Balth* ailesine kalmıştır. 1. yüzyıldan itibaren Ren ve Tuna boylarındaki Keltleri yerlerinden atarak Orta Avrupa'ya yerleşen Gotları, Romalılar ancak "*Limes*" adını verdikleri savunma hatlarını kurarak durdurabilmişlerdir. Gotlar daha sonra Roma ordusunda hizmet etmeye başlamışlar ve Roma ordusu ile bütünleşmişlerdir. Aydın, **a.g.t.**, s.72; Verlag, **Dünya Tarihi**, s.92.

⁴⁹⁸ Boraniler, Tuna boylarında yaşayan Germen halklarından bir tanesi. Sarmat oldukları söylenmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.139.

⁴⁹⁹ Urugundiler, Tuna bölgesinde yaşıyan Sarmatların bir boyu. Zosimus, **Historia Nova**, I, 31.

⁵⁰⁰ Persler, Medler, M. Ö. 8. Yüzyılda İran'ın kuzey batısında bir krallık kurmuşlardır. Med Krallığı daha sonra Asurluların hakimiyeti altına girmiştir. Medler bir süre sonra Babil Krallığı ile birleşerek Asur İmparatorluğunu yıkar. Med krallığının büyüme sürecinde onların vasalı durumunda olan Persler, II. Kyros döneminde ayaklanmışlar ve Med krallığını yıkmışlardır (M. Ö. 550). Pers Kralı II. Kyros Libya ve Babil'i istila etmiş ve Büyük Pers imparatorluğunu kurmuştur. M.Ö. 500'den itibaren Persler ve Yunanlılar arasında Akdeniz'in doğusunu ele geçirmek amacıyla yapılan savaşlar, Makedonya kralı İskender'in Pers kralı III. Darius'u yenilgiye uğratarak Pers imparatorluğunu yıkmasına kadar devam etmiştir (M.Ö.330). Bu tarihten sonra Büyük İskender Pers imparatoru olmuştur. Verlag, **Dünya Tarihi**, s.44-45.

Şans eseri Pannonia’da elde kalan askeri birliğin komutanı Aemilianus⁵⁰¹ kendi emrindeki askerleri elinden geldiğince yüreklendirerek ve onlara Romalı geçmişlerini hatırlatarak barbarlar karşısında kaybettikleri güveni tekrar kazanmalarını sağlamıştır. Onun komutası altındaki askerler ani bir atakla saldırıya geçerek o bölgedeki barbarların çoğunu öldürmüşler ve hatta onların bölgelerine girmişlerdir. Aemilianus önündeki bütün engelleri yok ederek ilerlemesine devam etmiş ve en sonunda barbarların kötü idaresi altında inleyen Romalıları özgürlüğüne kavuşturmuş, bunun üzerine kendi ordusu tarafından imparator olarak selamlanmıştır (M.S. 253)⁵⁰². Barbarlara karşı kazanılan bu zaferden sonra cesaretlenen askerlerini toplayarak onlarla beraber İtalya’ya giden Aemilianus, hiçbir şeyden haberi olmayan ve hazırlıksız yakaladığı Gallus’la savaşmak istemiştir. Doğuda ne olup bittiğinden habersiz olan Gallus, sadece geçici önlemler olarak hazırlık yapmaya çalışmıştır. Valerianus’u, Kelt⁵⁰³ ve Germen (Alamann)⁵⁰⁴ ordularını getirmesi için sevk ederken elindeki kuvvetleri silahlandırmıştır. Aemilianus elindeki güçlerle büyük bir hızla İtalya’ya doğru yaklaşp iki ordu neredeyse karşı karşıya geldiğinde Gallus’un askerleri onun ihmalkârlığı ve uyuşukluğu yüzünden kendi kuvvetlerinin düşmandan sayıca ve kuvvet olarak daha az olduğunu düşünerek, Gallus’u ve oğlunu öldürüp Aemilianus’a katılmışlardır. Aemilianus bu sırada kendi otoritesini sağlamlaştırmaya çalışmış ve imparator olmaya hazırlanmıştır (M.S. 253).

29. Bölüm- Valerianus, Yukarı Alpler’den getirdiği büyük bir orduyu İtalya’ya sevk etmekte ve Aemilianus ile çarpışmak istemektedir. Aemilianus’un askerleri onun olaylara bir imparator olarak değil de kendi özel çıkarlarını korumak amacıyla yaklaştığını görerek

⁵⁰¹ Aemilianus, M.Ö. 207 yılında Mauretania’da doğmuş Roma senatör ve konsülü, M.S. 252 yılında aşağı Moesia valisi olduktan sonra Gotlar ile mücadele etmiştir. Gotlara karşı kazandığı zafer sonrasında askerleri tarafından imparator ilan edilmiş ve bundan sonra imparator Gallus’un üzerine yürüyerek onunla savaşmıştır. Bu savaşın sonucunda Gallus yenilmiş, kendisi ve oğlu öldürülmüştür. Fakat Gallus’un öldüğünü duyan Publius Licinus Valerianus’da askerleri tarafından imparator ilan edilmiş ve Roma’ya doğru yola çıkmıştır. Valerianus’un Roma’ya doğru yaklaştığını duyan Aemilianus’un askerleri onunla savaşmaktansa kendi imparatorlarını öldürmeyi tercih etmişlerdir. İmparator Aemilianus’un hâkimiyeti sadece 88 gün sürmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.279.

⁵⁰² Zosimus’un bu bölümde olayları ve imparatorları karıştırdığı söylenebilir, Moesia valisi Aemilianus’un Asya’yı istila eden Gotlara karşı savaştığını söylemektedir. M. Salamon, “Gotların, Küçük Asya’yı istilasının kronolojisi” adlı kitabında Zosimus’u eleştirerek Moesia’da Aemilianus’un Gotlara karşı kazandığı zaferi, Gallienus dönemine tarihlediğini, hâlbuki onun imparator Gallus döneminde Gotlara karşı zafer kazandığını söylemektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.140.

⁵⁰³ Anavatanları Orta Avrupa olan Keltler, M.Ö. 7. yüzyıldan sonra Avrupa’nın pek çok bölgesine göç etmeye başlamışlardır. Bu kavim İtalya sınırlarına ve hatta Anadolu’ya kadar geldikleri gibi Gallia’ya da yerleşmişlerdir. Keltler, İspanya’da ki yerel halk ile kaynaşarak Keltiber adını almışlar daha sonra M.Ö. 1. Yüzyılda Roma’nın egemenliğini tanımışlardır. Verlag, **Dünya Tarihi**, s.90-91.

⁵⁰⁴ Alamann, M.S. 212 yılında belli başlı Germen kavimlerinin bir araya gelerek oluşturdukları konfederasyona Alamannlar (bütün insanlar) adı verilmiştir. Freeman, **a.g.e.**, s.539.

hükümdarlık için uygun olmadığını düşünürler ve onu öldürürler. Böylece Valerianus oybirliği ile imparatorluğa seçilir (M.S. 253-260) ve işleri yoluna koymak üzere çalışmaya başlar. İskitler bulundukları bölgelerden çıkarak Marcomanni'ler (Markomanlar)⁵⁰⁵ ile beraber saldırı ve yağmalarına başlarlar. İmparatorluğa sınırı olan bütün ülkelere yapılan bu saldırılardan en fazla etkilenen, kuşatmaya karşı büyük bir cesaretle direnen Thessalonika (Selanik) olmuştur. Ayrıca bütün Yunanistan panik içinde hazırlanmaya çalışırken Atinalılar, Sulla'nın⁵⁰⁶ kenti ele geçirirken yaptığı yıkımdan sonra yıllarca pek fazla önem vermedikleri duvarlarının onarılmasına başladılar. Peloponnesoslular diğerlerinin yaptığı gibi şehirleri ve Isthmos'u (Korint Kanalı) kalelerle sağlamlaştırdılar. Böylece bütün Yunanlılar kendi emniyetini sağlamak amacıyla hep birlikte gereken tedbirleri almaktan kaçınmamışlardır⁵⁰⁷.

30. Bölüm- Valerianus⁵⁰⁸ imparatorluğu her taraftan tehdit eden olaylarının farkında olarak kendisine idarede yardımcı olması için oğlu Gallienus'u ortak hükümdar olarak seçti. Valerianus imparatorluk sorunları ile boğuşmaktayken, Amid (Diyarbakır) vilayeti bütünüyle karışıklık içerisindeydi. İmparator acele ile doğuya Persleri durdurmaya gitti. Avrupa'daki kuvvetleri oğlunun idaresine bıraktı ve böylece her yönden saldırıya geçen barbarlara karşı direniş göstermek için çalıştı. Alamannlar (Germenler) bu düşmanların içerisinde en fazla sorun yaratan

⁵⁰⁵ Markomanlar, Germen kavimlerinin Maroboduus önderliğinde birleşerek meydana getirdikleri konfederasyonun adı. Bu birliğin kendileri için tehlikeli olacağını düşünen imparator Marcus Aurelius, Markomanlara karşı M.S. 166-180 yılları arasında yaptığı savaşlar sonucunda İtalya için tehlikeli olabilecek bu barbarların yağma akınlarını engelleyebilmiştir. Verlag, **Dünya Tarihi**, s.78.

⁵⁰⁶ Sulla Felix Lucius Cornelius (M.Ö. 138-78), Roma Cumhuriyet döneminde diktatör olarak egemenlik süren konsül, M.Ö. 88 yılında konsül olmuş ve Pontos kralı VI. Mithridates'e karşı yaptığı başarılı bir mücadele yürütmüştür. Roma'yı daha iyi yönetebileceğini düşünerek kendini diktatör ilan etmiş ve anayasayı yeniden düzenlemiştir. Yeni anayasa aristokratların gücünü artırırken halk sınıfının yetkilerini fazlasıyla kısıtlamıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.215-216; Yaptığı düzenlemelerle Roma'da istediği idareyi kuran Sulla kendi isteği ile iktidardan ayrılmıştır. Anılarını yazdığı bir kitabı olmasına rağmen eser günümüze kadar ulaşmamıştır. Can, **a.g.e.**, s.542.

⁵⁰⁷ Zosimus anlaşıldığı kadarıyla bu bölümde imparator Gallienus'un egemenlik döneminde Gotlar'ın 262 yılında yaptığı yağma akınlarından bahsetmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.141.

⁵⁰⁸ Valerianus (M.S. 253-260), yılları arasında Roma imparatorudur. Askerleri tarafından imparator olarak ilan edildikten sonra senatonun da onaylamasıyla imparator olmuş ve oğlu Gallienus ile beraber imparatorluk yetkilerini paylaşmıştır. Valerianus döneminde imparatorluk çok sıkıntılı bir dönem içinde bulunmaktadır. Valerianus, oğlu Gallienus'u, Roma topraklarına kuzeyden saldıran Got ve Germen saldırılarını durdurması için görevlendirmiştir. M.S. 254 yılında doğuya hareket eden Valerianus, Antakya şehrini ziyaret etmiştir. Sasanilerin yıkıcı akınları nedeniyle onlarla mücadele etmek isteyen Valerianus, onların üzerine yürümüştür. Fakat veba salgını sebebiyle yayıflayan ordusu yüzünden çaresiz kalarak, Sasaniler ile barış yapmak zorunluluğu duymuştur. Sasani hükümdarı barış yapmanın koşulu olarak bizzat imparatorun gelmesini istemiş, bunun üzerine büyük bir basiretsizlik örneği vererek Şapur'un karargâhına gelen Valerianus, o anda esir alınmıştır. Valerianus'un öldürüldüğü veya hayatının geri kalanını esir olarak sürdürdüğü tahmin edilmektedir. Bu olayın Roma tarihini üzerindeki yıkımı çok fazladır. Romalılar, Sasanilere esir düşen imparatorlarının yüzünden yaşadıkları utancı uzun yıllar hafızlarından silmemişlerdir. Tekin, **a.g.e.**, s.279-280.

grup olup Ren Nehri yakınlarındaki Gallialıları akınlarıyla devamlı taciz etmekteydiler. Gallienus, diğer komutanları ve birliklerini İtalya, İlyrikum Eyaleti⁵⁰⁹ ve Hellas'a (Yunanistan) girmeye çalışan barbarları durdurması için bırakarak bizzat kendisi Alamannlar üzerine yürüdü (M.S. 254). Planını başarılı bir şekilde uygulayarak Ren Nehrinde hâkimiyetini sağladı ve bu nehir üzerinden geçişleri kendi kontrolü altına aldı. Bazen Ren Nehrini geçmeye çalışan grupları anında engelleyerek bazen de nehri geçer geçmez onlara saldırarak başarılı oldu. Fakat o bu savaşı sadece küçük bir askeri birlikle ve muazzam kuvvetlere karşı vermekteydi. Kararsız bir şekilde nasıl hareket etmesi lazım geldiğini düşünürken, Alamann prenslerinden biriyle anlaşma yapmasının kendisi açısından daha güvenli olacağını düşündü. Böyle hareket ederek barbarların Ren Nehrini devamlı geçişini önlediği gibi aynı zamanda onlara yardımcı olacak kuvvetleri de engellemiş oldu.

31. Bölüm- Bu arada Borani, Gotlar, Carpiler ve Uruqundiler (ki bunlar Tuna Nehri bölgesinde yaşamaktadırlar) İtalya ve İlyria'nın önemli bir bölümünü yağmalamışlar ve çok büyük yıkıma sebep olurken hiç bir direnme ile karşılaşmamışlardır. Hatta Boraniler Asya'ya geçmeye çalışmışlar ve Bosphorus'da yaşayan insanların yardımı ile bunu başarmışlardır⁵¹⁰. Bu bölgede yaşayan insanlar yardım etme arzusundan çok korkuyla hareket ederek kayıklarını Boranilere vermişler ve karşıya geçişlerinde yardımcı olmuşlardır. Babadan oğula geçen bir monarşiye sahip bu bölgenin halkı ya Roma ile aralarındaki ticari ilişkiler hatırına veya krallarına şükran için yollanan yıllık hediyelerden dolayı ya da Romalıları karşı duydukları saygıdan ötürü İskitlerin boğazı geçerek Asya'ya geçişlerine engel olmuşlardır. Fakat krallık sırası değersiz ve umutsuz kişilere gelince, iktidarı elde eden bu kişiler korkularına yenilerek onların Asya'ya geçmelerine izin vermişler, hatta kendi gemileri ile onları taşımışlardır.

⁵⁰⁹ Illicum Eyaleti, Dalmaçya (Dalmatia) kıyılarında yer alan Roma eyaleti, bu yer adının bazı kaynaklarda *Illyricus* olarak geçtiği görülmektedir. Aydın, **a.g.t.**, s.89.

⁵¹⁰ Bosphoros Krallığı, Kimmer Bosphoros olarak da bilinir, bugünkü Ukrayna'nın güneyindeki Kerç Boğazı üzerinde kurulmuş antik Yunan devleti. Azak Denizi kıyısında yer alan krallık, M.Ö. 438-114 yılları arasında Trakların hâkimiyeti altında kalmıştır. M.Ö. 115 yılında İskitlerin saldırılarına dayanamayan hükümdar Parisades, Pontus kralı Mithridates'i yardıma çağırması ve ülkesinin idaresini ona bırakmıştır. M.Ö. 110 yılından itibaren Bosphoros krallığı, Pontos hükümdarları tarafından yönetilmiştir. Mithridates'in ölümü sonrasında, M.Ö. 63 yılında Romalılar tarafından burada yeni bir krallık kurulmuş, imparator Pompeius, Mithridates'in oğlu Pharkanes'i Bosphoros kralı ilan etmiştir. Böylece yeni kurulan bu hanedan Roma İmparatorluğu'nun koruması altında 300 yıl hüküm sürmüştür. M.S. 3. yüzyılda hanedanın sona erdiğine dair hiçbir delil olmadığı gibi 4. yüzyılın ortalarında hala vasal Bosporan krallarının varlığına şahit olunmaktadır. Fakat asi Pharsanzes'in Bosphoros kralı Rheshkuporis'i iktidardan uzaklaştırmasıyla başlayan kaos ortamı Borani'lerin Asya'ya geçmesini kolaylaştırmıştır. M.S. 342 yılından sonra ülke, Got ve Hun akınları karşısında çaresiz kalmış ve topraklarının bir bölümünü kaybetmiştir. I. Iustinianus döneminde ise krallığın geri kalan bölümü Bizans'ın hakimiyeti altına girmiştir. Ridley, **Zosimus**, s.141.

32. Bölüm- İskitlerin ülkelerini talan etmeye başlamasıyla Pontus Denizi (Karadeniz) kıyısında yaşayan Pontus halkı iç bölgelere çekilerek kalelerle kuvvetlendirilmiş şehirlerde yaşamaya başladılar. Barbarlar önce geniş savunma duvarlarına sahip olan doğal liman şehri Pityus'a⁵¹¹ saldırdılar. Bölgenin askeri güvenliğinden sorumlu Successianus⁵¹² gayet güzel bir savunma yapıp onları bozguna uğratarak çekilmelerine sebep oldu, İskitler burada meydana gelen olayların başka kalelerde yaşayanların öğrenmesinden ve onların Pityus'a yardım etmelerinden korkarak bu şehirdeki insanları tümüyle yok ettiler. Pityus savaşında çok miktarda adamını kaybedip büyük bir felakete uğrayan Barbarlar hızla gemilerine binerek ülkelerine döndüler. Karadeniz'in kıyısında yaşayan ve Successianus'un koruması altında bulunan bölge halkı, bu geri çekilişle bir daha barbarların bu şekilde taarruzuna maruz kalmayacaklarına inanarak son zamanlarda yaşamış oldukları korkularından kurtulmuşlardır. Bu arada Valerianus, Successianus'u yanına çağırarak onu Praefectus Praetorio⁵¹³ olarak atamış ve onunla Antiokheia Şehrinin onarılması ve o şehirdeki olaylar hakkında görüş alışverişinde bulunmuştur. (3) İskitler, Bosphoranlardan gemileri aldılar ve boğazı geçerek Asya'ya ulaştılar (M.S. 255-258), karşı kıyıya çıktıklarında daha önce yaptıkları gibi Bosphorosluların kendilerini tekrar evlerine geri götürmelerine izin vermediler, bunun yerine onların gemilerine el koydular ve Phasis'e⁵¹⁴ yakın bir bölgeye doğru yola çıktılar. Bu bölge Phasian'lı tanrıça Artemis'in⁵¹⁵ (Diana) tapınağının ve

⁵¹¹ Günümüzde Pitsunda veya Biçvinta olarak adlandırılan kent, Abhazya'nın başlıca kentlerinden biri olan Gagra'nın güneyinde Karadeniz kıyısında yer almaktadır.

⁵¹² Successianus, Roma imparatorluğunda Praefectus Praetorio olarak görev yapan komutan. Zosimus, **Historia Nova**, I.32.

⁵¹³ *Praefectus Praetorio*, Roma imparatorluğunda ordu komutanlığı ve yargı görevini yürüten yüksek devlet memurları. M.Ö. 509-9 yıllarında Roma İmparatorluğu, cumhuriyet dönemine geçmiş, her yıl seçilen praetor (*magistratus*) ünvanı taşıyan iki yüksek devlet memuru tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Praetorların emretme ve hükmetme yetkileri olduğu gibi, ayrıca ordulara da onlar komutanlık yapmaktadırlar. Bu tarihten 150 yıl sonra magistratlar, praetor olarak değil de *konsül* olarak çağrılmaya başlanmıştır. M.Ö.336 yılında hukuki konularda konsüllerin yükünü hafifletmek amacıyla yeni bir praetorluk makamı oluşturulmuştur. Imperium (emretme ve hükmetme) yetkisine sahip olan praetorlar, önceleri sadece hukuki konularla ilgilenirken daha sonra kentlerin yönetimine de getirilmişlerdir. Roma'da kent işlerinden sorumlu ilk praetor, *praetor urbanus* olarak adlandırılmıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.200.

⁵¹⁴ Phasis, eski bir Grek kolonisi olan şehir, Doğu Karadeniz'de Kolkhis bölgesinde yer almaktadır, Rioni ve Rion Nehirlerinin denize döküldüğü bölgede kurulmuştur. Günümüzde Poti olarak adlandırılmaktadır.

⁵¹⁵ Tanrıça Artemis, Yunan doğa tanrıçası Zeus ve Leto'nun kızı Apollon'un kardeşidir. Romalılar Artemis'i, Diana olarak adlandırmaktadırlar. Toprak ve bereketi simgeleyen bu tanrıçanın, aynı zamanda kentleri koruduğuna inanılarak onun adına tapınaklar yapılmıştır. Can, **a.g.e.**, s.91.

Kral Aeeta'nın⁵¹⁶ sarayının bulunduğu yerdir. Tapınağı ele geçirmek amacıyla yaptıkları ataklar başarısızlıkla sonuçlanınca dosdoğru Pityus'a ilerlediler.

33. Bölüm- Orada bulunan kaleye saldırarak, garnizondaki askerleri tesirsiz hale getirdiler ve ilerlediler. Çok sayıda gemiden meydana gelen donanmalarına ganimetlerini yerleştirerek, iyi kürek çekmeyi bilen tutsak gemicilerin sayesinde ve bütün bir yaz devam eden iyi havanında yardımıyla denizde yol alarak Trapezus'a (Trabzon) vardılar. Bu şehir alan olarak gayet büyük ve nüfusu çok olan bir yerleşim bölgesi olup, yerel kuvvetlere ilaveten on bin kişilik bir askeri birlik tarafından korunmaktaydı. İki sıra duvarla çevrili olan bu şehri kuşatmaya başlayan askerler burayı ele geçireceklerini hayal bile edememiştir. Kuşatmaya başlayan düşman, kaledeki askerlerin kulelere çıkıp şehri korumaları lazımken sarhoş ve uyuşuk bir vaziyette içki âlemlerinde eğlendiğini gözlemlediler. Barbarlar, duvarlara dayanmış olan yüksek ağaçlara tırmanarak şehre girdiler ve kaledeki askerler bu beklenmedik ani atakla vuruldular. Bazıları şehirden kaçarken geri kalanlarda düşman tarafından yok edildiler. Şehri bu şekilde hâkimiyetleri altına alan barbarlar, inanılmaz ölçüde para elde etmelerinin yanında çok sayıda tutsakta ele geçirmişlerdir. Hemen hemen o bölgede yaşayan bütün insanlar düşmandan korkarak çok iyi korunan bu şehre akın etmişlerdi. İşte tutsakların bu kadar fazla olmasının sebebi budur. Barbarlar şehri güzelleştiren her şeyi, güzel binaları ve tapınakları yıkarak kırsal bölgelere doğru hızla yayıldılar ve oradaki bütün bölgeleri yağmaladıktan sonra büyük bir filo ile vatanlarına döndüler.

34. Bölüm- Boranilere komşu olan İskitler, onların yanlarında getirdiği servetin çokluğunu ve zenginliğini görünce kendileri de aynı başarıyı göstermek için arzu duymaya başladılar. Tutsaklara veya ticari ilişkide bulundukları kişilere gemiler yaptırmaya başladılar. Fakat Boranilerin yaptığı deniz yolculuğunun aynısını yapmamaya karar verdiler. Çünkü bu yolculuk tehlikeli ve can sıkıcı olacaktı üstelik geçecekleri yerlerdeki şehirler daha önceden yağmalanmıştı. Kışın geçmesini beklediler, Karadeniz'i sol taraflarında bırakarak ve sağ taraflarına Tuna'yı alarak yola çıktılar. Tames ve Ankhialos adlı komutanlar kara kuvvetlerini ellerinden geldiğince kıyı boyunca süratli bir biçimde yürüyüşe geçmesini sağlayarak Karadeniz kıyısındaki Byzantion'un batı tarafında yer alan Phileatina gölüne⁵¹⁷ geldiler. Bu gölün kıyısında

⁵¹⁶ Kral Aeeta, Asya kralı, sarayı Phasis Nehrinin yakınlarında Kytaia şehrinde yer almaktadır. İnaniş'a göre bu bölgenin yakınlarında yer alan ormanlık arazide tanrı Ares'in altın postu muhafaza edilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.141.

⁵¹⁷ Phileatina, bugünkü Terkos Gölü. Aydın, **a.g.t.**, s.218.

yaşayan balıkçıların kendilerini ve gemilerini yakınlarıdaki bataklığı gizlenmek amacıyla kullandıklarını öğrendiler. Balıkçılarla anlaşma yaparak piyadelerini onların gemilerine bindirdiler ve Byzantion ile Khalkedon (Khalkedon) arasındaki boğazdan geçerek ileriye doğru yelken açtılar. Khalkedon ile boğazın Karadenize açıldığı yerde bulunan tapınağa kadar olan bölge muhafızlar tarafından korunmakta olup kendilerine saldıracak olan barbarları geri püskürtecek kadar güçlüdür. Fakat bazı askeri birlikler, imparatorun o bölgeye gönderdiği generalle yapılan toplantıyı bahane ederek oradan ayrıldılar, diğerleri ise barbarların yaklaşmakta olduklarını anlayınca çok korkarak ellerinden geldiğince hızlı bir biçimde oradan kaçtılar. Bütün bu olanlardan sonra barbarlar karşıya geçerek, hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Khalkedon’u teslim aldılar. Ganimet olarak çok fazla miktarda para, zırh, silah ve araç gereç elde ettiler.

35. Bölüm- Askerler buradan Nikomedia’ya (İzmit’e) doğru yürüyüşe geçtiler, zenginliği ile meşhur bu şehrin insanları onların yaklaştığını duyunca yanlarında götürebildikleri bütün varlıklarını alarak kaçtılar. Bununla beraber barbarlar, onlardan geriye kalan değerli eşyaların çokluğu karşısında şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir. Askerlere çok uzun zaman önce Nikomedia’ya⁵¹⁸ gitmeleri konusunda tavsiyeler veren Khrysogonos’a⁵¹⁹ saygılarını sunduktan sonra Nikaia (İznik), Khios⁵²⁰, Apameia (Dinar) ve Prusa’ya⁵²¹ saldırarak, istila etmişler ve bu şehirlerde de aynı türden davranışları göstermişlerdir. Kyzikos’a⁵²² doğru yola çıktıklarında şiddetli yağmur yağması sonucu taşan Rhyndakos (Orhaneli Çayı) nehrini geçemeyerek geri çekilmek zorunda kaldılar. İzmit ve İznik şehirlerini ateşe vererek yaktılar, elde ettikleri ganimetleri arabalara ve gemilere doldurdular ve böylece bu şehirlere ikinci defa yaptıkları akınları sona erdirerek evlerine doğru geri dönmeyi düşünmeye başladılar.

⁵¹⁸ Bugünkü İzmit. Aydın, **a.g.t.**, s.217.

⁵¹⁹ Khrysogonos, Zosimus bu kişinin bir hain olduğunu ve İznik şehrinin ele geçirilmesine yardımcı olduğunu belirtmektedir. Zosimus, **Historia Nova**, I.36.

⁵²⁰ Khios, Kios, bugünkü Gemlik, Kent M.Ö. 7. yüzyılda Miletos’lu koloniciler tarafından kurulmuştur. Attika – Delos Deniz Birliğine katılan ilk kentlerden biridir. II. Kyros döneminde Pers egemenliğini tanıyan kent, Makedonya kralı V. Philippos döneminde Bitinya kralı I. Prusias’a verilmiştir. I. Prusias, kentin adını değiştirerek Prousa ad Mare (deniz kıyısındaki Prousa) olarak adlandırmıştır Can, **a.g.e.**, s.288.

⁵²¹ Prusa, Bugünkü Gemlik

⁵²² Kyzikos, bugünkü Belkıs, Marmara Denizi’nin güney sahilinde Kapıdağ Yarımadası’nda Erdek yakınlarında bir kent. M.Ö. 756 yılında Korinthoslular tarafından kolonize edilen kent daha sonra M.Ö. 675’de Miletos’lular tarafından ele geçirilmiştir. M.S. 256 yılında bölgedeki bütün kentleri yağmalayan Gotlar’ın elinden Rhyndacus Irmağının (Orhaneli Çayı) taşması sayesinde kurtulmuştur. Strabon’a göre kent Asya’da ki en güzel kentlerden biridir. Can, **a.g.e.**, s.316.

36. Bölüm- Valerianus, Bitinya’da (Bugünkü Marmara Bölgesi) olan biten karışıklıklardan haberdar olmasına rağmen içinde bulunduğu durumdan dolayı generallerinden hiçbirinin barbarlara karşı savunma yapacak güçte olmadığını düşünüyor, onlara güvenemiyordu. Bu yüzden kumandanlarından Felix’i⁵²³ Byzantion’u (Bizans) korumak üzere oraya gönderen Valerianus, Antiokheia’dan Kapadokya’ya doğru yönelir. Geriye dönerken gördüğü sadece bütün şehirlerin yıkılmış olduğudur. Veba salgını Roma ordusunu vurduğu ve onların önemli bir bölümünü yok ettiği sıralarda Şapor⁵²⁴, doğu cephesinde işgale başlayarak önemli bir bölümünü hâkimiyeti altına alır. Bu arada Valerianus o kadar kadınsı ve uyuşuk olmuştur ki ülkeyi içine düştüğü kötü durumdan kurtarmak için savaşı parayla sona erdirmeye çalışmaktadır. Şapor kendisine bu niyetle gönderilen elçileri geri gönderir. Elçilere imparatorun gelmesini ve meseleleri onunla tartışmak istediğini belirtir. Valerianus tedbirsizce bu isteğe razı olur ve yanına az sayıda adamını alarak Şapor’a gider. Ateşkes hakkında Şapor’la görüşmeler yaparken ansızın düşman tarafından yakalanır. Savaş esiri muamelesi gören İmparator Valerianus ömrünün son günlerini Persliler arasında geçirmiş ve gelecekteki nesillere Roma adına yakışmayacak utanç verici bir isim bırakmıştır⁵²⁵.

37. Bölüm- O devirde doğuda bir devlet olmanın anlamı yaygın bir karışıklık ve zayıflığın hâkim olduğu şartlara sahip olmak demektir, bu arada İskitler, aralarında anlaşarak bölgelerindeki bütün milletleri ve ülkeleri bir birlik altında toplamışlardır. İskit kuvvetlerinin bir bölümü Illyria’ya yağmalayıp şehirlerini talan ederken diğerleri de İtalya’nın iç bölgelerine doğru nüfûz ederek Roma’ya kadar uzanmıştır⁵²⁶. Bu sıralarda imparator Gallienus⁵²⁷ (M.S. 253-268),

⁵²³ Felix, Romalı komutan. Zosimus, **Historia Nova**, I.36.

⁵²⁴ Şapor (I. Şapur), Sasani imparatorluğu kurucusu I. Ardeşir’in oğlu, ondan sonra imparator olmuştur (M.S. 241-272). Aydın, **a.g.t.**, s.86-87.

⁵²⁵ Roma imparatoru Valerianus’un, ezeli düşmanları Sasanilere esir düşmesi Roma tarihinin en utanç verici sayfalarından birini teşkil eder. Zosimus, **Historia Nova**, I.6.

⁵²⁶ M.S. 250-260 yılları arasında Roma İmparatorluğu batı sınırlarındaki Germen ve Got kabilelerinin devamlı ataklarına maruz kalmıştır. Nerdeyse Roma’ya kadar yaklaşan ve ancak Milano’da durdurulan Alamanlar, Ephesos’a kadar akınlar yaparak her yeri yağmalayan Gotlar, M.S. 259-260 yılları arasında Doğu Gallia’yı yakıp yıkan Germen kabileleri, Roma imparatorluğuna 3. yüzyılda büyük zorluklar yaşatmış, bu dönemin krizler içerisinde geçmesine neden olmuştur. Ayrıca bazı Germen kabileleri de İspanya ve Mauretania’ya kadar ulaşarak tehlike yaratmaya başlamışlardır. Freeman, **a.g.e.**, s.547.

⁵²⁷ Gallienus (M.S. 263-268), Roma imparatoru Valerianus ile beraber ortak imparator ilan edilmiştir. Babası Valerianus Sasaniler ile savaşmak üzere doğuya gittiğinde Gallienus, batıda Germen ve Got kabileleri ile mücadele etmiş ve onlara karşı kazandığı zaferler sonucunda *Germenicus Maximus* unvanı ile onurlandırılmıştır. Babasının ölümü sonrasında doğuyu akınlarıyla yağmalayan Sasanilerin ataklarını, Palmyra Prensi Odenathus’un yardımcılarıyla karşı koymaya çalışmış, Batı’da valilerin sebep olduğu isyanları subaylarından Aureolus’un yardımcılarıyla bertaraf

Germenlerle savaş yapmak niyetiyle Alplerin ötesine doğru ordusu ile beraber yola devam etmektedir. Senatus, Roma'nın uçurumun kenarına geldiğini görerek şehirdeki ne kadar sağlıklı insan varsa onları asker altına alarak ve silahlandırarak bir ordu kurar. Halk kitlelerinden meydana gelen bu ordu barbarlardan sayıca çok üstündür, bu durum düşmana korku salar ve Roma'yı terk ederler, fakat İtalya'nın geri kalan bütün bölgelerine saldırarak tahrip ederler. Ayrıca Illyria'da, barbarların işgalinden dolayı aynı durum yaşanmakta; bölge onların saldırılarından dolayı inin inin inlenmektedir. Bütün Roma İmparatorluğu çaresiz bir şekilde yok olmanın sınırına gelmişken birçok şehirde şimdiye kadar görülmemiş bir veba salgını başlamıştır. Bu ızdırıp ve sefalet onları o kadar etkilemiştir ki barbarların yarattığı kargaşayı bastırdığı gibi hastalığın kendilerine kaderin bir lütfu olarak gönderildiğine inanmaya başlamışlardır. Barbarların işgal ettiği şehirler insanların bu bölgeleri terk etmesinden dolayı ıssızlaşmıştır.

38. Bölüm- Bütün bu olaylardan çok fazla rahatsız olan Gallienus, İskitlerin devamlı bir şekilde yaptıkları akınlardan İtalya'yı kurtarmak üzere Roma'ya geri dönüyordu. İşte tam bu sırada bir Moor olan Memor, Aureolus⁵²⁸, Antoninus⁵²⁹ ve diğer birçok kişinin hep beraber ona karşı bir komplo içinde olduğu anlaşılmış ve birçoğu yakalanarak, cezalandırılmıştır. Aureolus tek başına kalsa da imparatora karşı düşmanca hislerini devam ettirmiştir. Bütün bunlardan sonra Kelt ordusunda komutan olan Postumus'da⁵³⁰ bir ayaklanma içerisindeydi. Bu olaylarla hemen hemen

etmiştir. M.S. 268 yılında Aureolus'un çıkardığı isyanı bastırmasına rağmen kendi askerlerinin başlattığı isyan sonucunda öldürülmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.281-282.

⁵²⁸ Aureolus, Dacia bölgesindeki atlı kuvvetlerin komutanı, imparator Gallienus devrinde bazı subaylar, Ingenius, Macrianus, Postumus ve Aureolus, ona karşı harekete geçerek tahtı zorla ele geçirmek istemiştir. Gücünü arttırmaya çalışan Aureolus, bazı nedenlerden dolayı imparatora bağlı kalmış ve gerçekten de daha da güçlenmiştir. Raetia valisi olan Aureolus, aynı zamanda Roma ordusunun atlı kuvvetlerini de kumanda etmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.141. Aureolus, imparator Gallienus'a karşı isyan ederek kendini imparator ilan eden Moesia valisi Ingenius'u Mursa'da yenilgiye uğratmış, M.S. 260 yılında doğuda ortak imparator olarak ilan edilen Macrianus ve kardeşi Quietus'u imparator Gallienus'a karşı isyan ederek İtalya'ya doğru yola çıktıklarında, Macrianus'u Balkanlar'da yenerek öldürmüş, Quietus'u ise kaçtığı Urfa'da yakalayarak ortadan kaldırmıştır. Fakat bütün bunlardan sonra Aureolus, kendisi isyan etmiş, Postumus'a karşı İtalya'yı savunması gerektiği halde Milano'da askerleri tarafından imparator olarak ilan edilmiştir. Gallienus, aceleyle Balkanlardan geri gelerek Aureolus'u yenilgiye uğratmış ve onu Milano'da sıkıştırmıştır. Gallienus'un imparatorluğu zamanında Roma imparatorluğundan ayrılarak bağımsızlık kazanan iki bölge vardır, Bunlardan biri Gal imparatorluğu bir diğeri ise Palmyra'dır. Tekin, **a.g.e.**, s.281-282; Ridley, **Zosimus, New History**, s.141.

⁵²⁹ Memor ve Antoninus, Gallienus'un ordu komutanları. Ridley, **Zosimus, New History**, s.12.

⁵³⁰ Postumus (M.S. 260-268), İmparator Valerianus devrinde Ren lejyonları komutanlığı yapan Gal kökenli Postumus, Gallienus'a karşı ayaklanmış, Gallia, İspanya ve Britania'da bağımsız bir krallık kurarak onun başına geçmiştir (Gal-Roma İmparatorluğu, M.S. 259-268). Gallienus, Postumus'a karşı harekete geçtiyse de yaralandığından Roma'ya geri dönmek zorunda kalmıştır. Postumus, daha sonraki yıllarda Yukarı Germania valisi Laelianus'un ayaklanmasını bastırmak isterken öldürülmüştür. Aslında Laelianus'la Mogontiacum'da (Mainz) yaptığı savaşı kazanmış ve onu öldürmüştür. Buna rağmen askerlerinin şehri yağmalamalarına izin vermediği için kendi askerleri tarafından öldürülmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.282; Ridley, **Zosimus, New History**, s.141; Freeman, **a.g.e.**, s.548.

aynı zamanlarda, yeniliklere açık bir kişiliği olan Kelt ordu komutanı Posthumus, Agrippina'da⁵³¹ bazı askerlerle birleşerek, isyan başlatmıştır. Ren Nehri üzerindeki en önemli şehirlerden birisi olan Agrippina'da Gallienus'un oğlu Salonius'u⁵³² kuşatma altına alan Posthumus, askerlerden Salonius'u kendisine teslim etmelerini istemiş aksi takdirde kuşatmanın devam edeceğini söyleyerek onları tehdit etmiştir. Askerler hem Salonius'u hem de babasının Salonius'a danışman olarak atadığı Silvanus'u⁵³³ Posthumus'a teslim etmişlerdir. Her ikisi de öldüren Posthumus Keltler arasında hâkimiyetini ilan etmiştir.

39. Bölüm- Bütün Yunanistan'ı korkunç bir şekilde yağmalayan İskitler, Atina'yı kuşatarak ele geçirmişlerdir. Gallienus Trakya'yı işgal eden bu güçlerle savaşmak üzere yola çıkarken Palmyra'lı (Palmyralı) Odenathus'dan⁵³⁴ durumları gittikçe kötüleşen Doğu ülkelerinin yardımına gitmesini emretmiştir. Ataları imparatorlar arasında büyük saygı gören bir kişi olan Odenathus, elinde bulunan güçlerle o bölgede kalan ordu birliklerini birleştirerek büyük bir kahramanlıkla Şapor'a karşı harekâta geçerek Perslerin elinde bulunan birçok şehri zapt etmiştir (M.S. 262). Ayrıca Şapor'un ele geçirdiği Nisibis (Nusaybin) şehrini de ondan geri alarak, yakıp yıkmıştır. Odenathus bundan sonra sadece bir defa değil tam iki defa Ktesiphon'a⁵³⁵ kadar ataklarına devam ederek Persleri kendi kalelerinde tutsak gibi yaşamaya mahkûm etmiştir, buna rağmen Persler, kendi hayatlarını ve ailelilerini kurtardıkları için hayatlarından memnun olmaya devam etmişlerdir. Bundan sonra Odenathus kontrolü eline alarak elinden geldiğince mahvolmuş, yıkılmış ve talan edilmiş ülkede işleri kendi arzusuna göre yoluna koymaya çalışmıştır. Emesa'da (bugünkü Humus) bir arkadaşının doğum günü kutlamaları için bulunurken bir komploya kurban

⁵³¹ Agrippina, asıl adı *Colonia Claudia Ara Agrippinensium* olan ve Romalıların Aşağı Germenya'da M.S. 50 yıllarında kurduğu şehrin bugünkü adı Köln'dür. Bury, **History of the Later Roman Empire I**, s.208.

⁵³² Salonius Caesar, İmparator Gallienus'un oğlu. Ridley, **Zosimus, New History**, s.12.

⁵³³ Silvanus, Gallienus'un praetor praefectus'u. Ridley, **Zosimus, New History**, s.12.

⁵³⁴ Palmyra Kralı Odenathus. Palmyra adlı kent Suriye'nin orta kısımlarında yer almaktadır. Seleukoslar'ın hanedanlığı döneminde kent içinden geçen yol doğu-batı ticaretinde önemli rotalardan biri haline getirilmiş ve kent zenginleşerek önemi artmıştır. İmparator Tiberius döneminde (M.S. 14-37) Roma hâkimiyetine girerek Suriye eyaletinin bir parçası olmuştur. Şehri ziyaret eden ilk Roma imparatoru Hadrianus, M.S. 129 yılında kente *özgür kent* statüsü tanımıştır. Can, **a.g.e.**, s.415; Valerianus'un I. Şapur'a esir düşmesinden sonra Palmyra Kralı Odenathus, imparator Gallienus'un yanında yer alarak Sasanilerin saldırılara karşı koymuş, M.S. 262-267 yılları arasında Sasanilere karşı saldırıya geçtiği gibi onları yenilgiye uğratmıştır. Sasanilerin ele geçirdiği toprakları aldığı gibi Ktesiphon'a kadar giderek onları başkentlerinde yenilgiye uğratmıştır. Mezopotamya, Suriye ve Filistin'in büyük bir bölümüne hâkim olduktan sonra kendini Krallar kralı olarak ilan etmiştir. Freeman, **a.g.e.**, s.548; Gotlarla savaşmak üzere Anadolu'ya gelmiş ve onlara karşı bazı başarılarla kazanmıştır. Buna rağmen dönüş yolunda öldürülmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.281.

⁵³⁵ Ktesiphon, Irak'ta Dicle kıyısında bulunan kent, Bağdat'ın 32 km. doğusunda bulunmaktadır. M.Ö. 141 yılında Partlar tarafından kurulmuş olup onların kışlık başkentidir. Partlardan sonra hâkimiyeti ele geçiren Sasaniler de kenti başkent olarak kullanmışlardır. Can, **a.g.e.**, s.309.

giderek hayatını kaybetmiştir (M.S. 266-267). Bir erkeğin cesaretine sahip olan karısı Zenobia⁵³⁶ ülkenin idaresini üstüne almış ve kocasının arkadaşlarının yardımıyla en az onun yaptıkları kadar övgüye değer hareketler sergilemiştir.

40. Bölüm- M.S. 268 yıllarında, Doğuda olaylar bu şekilde cereyan ederken İskitlerle savaş halinde olan Gallienus'a gelen haberlere göre Mediolanum (Milano) yakınlarında bulunan ve Posthumus'un hareketlerini izlemekle görevlendirilen atlı kuvvetlerinin komutanı Aureolus veya Aurelianus, yeni oluşumların içinde olup, isyan hazırlığı yapmakta ve imparator olmak istemektedir. Bu haberle telaşlanan Gallienus hemen İtalya'ya doğru yola çıkar. İskitlerle yaptığı savaşın komutasını askeri konularda çok tecrübeli olan Marcianus'a⁵³⁷ bırakmıştır ki o bu savaşı büyük bir başarıyla devam ettirmiştir. Gallienus, İtalya yolundayken mecliste Praefectus Praetorio olarak görev yapan Heraclianus⁵³⁸ tarafından kendisine karşı hazırlanan bir komplo ile karşı karşıya kalır. Heraclianus, ortak hükümdar olan Claudius'a⁵³⁹ bu planlarını anlatarak onuda kendi safına çekmiştir. Onların amaçları imparator Gallienus'u öldürmektir. Bu çeşit bir eylemi gerçekleştirmeye hazır bir kişiyi bulurlar ki o, Dalmatia (Dalmaçya) bölüğünün kumandanı olup bu görevi ona emanet ederler⁵⁴⁰. Olay şu şekilde gerçekleşir: Gallienus akşam yemeğini yerken arkasında duran bu kumandan ona Aureolus ve askerlerinin saraya yaklaşmakta olduğunu bildiren bir duyum aldığını söyler. Bu haberle telaşlanan Gallienus, hemen adamlarına atını ve silahlarını getirmelerini söyler, atına atlar ve zihlarını kuşanmış adamlarının onu takip etmelerini emreder ancak onların gelmelerini beklemeden atını sürerek uzaklaşır. Bu nedenle Gallienus'u yalnız başına yakalayan bu kumandan onu öldürür.

⁵³⁶ Zenobia, Palmyra kralı Odenathus'un karısıdır. Onun ölümü üzerine Palmyra krallığının idaresi onun ellerine geçmiştir. Zenobia devrinde krallık, Mısır ve küçük Asya'nın bir bölümünü de hâkimiyeti altına almıştır. M.S. 217'de oğlunu Augustus olarak ilan etmesi üzerine Romalılar Zenobia üzerine atağa geçmişler ve onu yendikten sonra Palmyra krallığını tekrar Roma'ya bağlamışlardır. Freeman, **a.g.e.**, s.549; Verlag, **Dünya Tarihi**, s.80.

⁵³⁷ Marcianus, Roma imparatoru Gallienus'un komutanlarından biri, Gallienus'un Gotlara karşı yaptığı savaşta onunla beraber savaşmıştır. Atina'nın savunmasında bulunmuş ve daha sonra M.S. 267 yılında Makedonya'da görev yapmıştır. Gallienus'a karşı düzenlenen komploda yer almıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.143.

⁵³⁸ Heraclianus, Roma imparatoru Gallienus'un Praefectus Praetorio olarak görev yapan komutanlarından biridir. İmparator Gallienus'a yapılan komplonun hazırlayıcı ve lideridir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.143.

⁵³⁹ II. Claudius (M.S. 268-270), Roma İmparatoru, Illyria bölgesinde Dardania'da doğmuştur. Valerianus ve Gallienus'un hâkimiyet dönemlerinde yüksek askeri görevlerde bulunmuştur. İmparator Gallienus'un öldürülmesinden sonra askerler tarafından imparatorluk makamına getirilmiştir. İmparator olur olmaz Roma topraklarını istila eden Alamanlara karşı harekete geçmiş ve onları yenmiştir (M.S. 268). Ayrıca Balkanlar, Trakya ve Marmara Denizi kıyılarına saldıran Gotlara saldırarak onlara karşı büyük bir zafer kazanmış ve senato tarafından *Gothicus Maximus* unvanı ile onurlandırılmıştır. Roma'da çıkan veba salgını sonrasında ölmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.283.

⁵⁴⁰ Bu kişi Dalmaçya atlı kuvvetlerinin komutanı Cecropius'dur. Zosimus, **Historia Nova**, I.40.

41. Bölüm- Kargaşa içinde bağırp çağırın askeri birliklerin, komutanları tarafından yatırılmasından sonra Claudius imparator olarak seçilir (M.S. 268-270). Claudius, bu kutsal göreve önceden planlandığı gibi herkesin ortak kararı sonucunda getirilmiştir. Aereolus, uzun zaman Galleinus'un hâkimiyeti dışındaki bölgelerde bulunan ve ondan uzak duran bir kişi idi ve şimdi elçilerini Claudius'a göndererek barışı etkilemeye çalışmaktadır. İmparatorun muhafızları tarafından yakalanarak öldürülen Aereolus, şimdi bile bu kişiler tarafından ihanetinden dolayı nefretle anılmaktadır.

42. Bölüm- İskitler o güne kadar kazandıkları başarılarından gurur duyarak Heruli⁵⁴¹, Peuca⁵⁴² ve Got halkları ile Karadeniz dökülen Tyra (Dinyester) Nehri dolaylarında bir araya gelerek, anlaşma yaptılar ve müttefik oldular. Burada 6000 gemi inşa ettikten sonra 320.000 adamı bu gemilere doldurarak Karadeniz'e doğru yelken açtılar⁵⁴³. Bir kale şehri olan Tmes'e⁵⁴⁴ yaptıkları akın geri püskürtüldü. Buradan Moesia⁵⁴⁵ bölgesinin iç kısımlarında bulunan Marcianopolis (Bulgaristan'da bulunan eski bir Roma şehri) adlı bir şehre yöneldiler, yaptıkları atak sonucunda tekrar aynı şekilde başarısız olarak, şehri ele geçiremediler. İyi bir rüzgâr yakalayarak ileriye doğru yelken açtılar. Propontis (Marmara Denizi) boğazına geldiklerinde gemileri şiddetli bir akıntıya yakalandı, bu yüzden gemilerini idare etmekten aciz kaldılar ve gemiler onların idaresinin dışında boğazın aşağı bölümüne doğru düzensiz şekilde, akıntıya

⁵⁴¹ Bu halklara Heluri, Eruli, Heruli gibi çeşitli adlar verilmektedir, etnik olarak Got kavimlerinden biri, Baltık Denizi kıyısında yaşamaktayken Germen ırkından olan Danlar tarafından üçüncü yüzyılın ortalarında bulundukları yerden sürülmüşlerdir. Batı Herulları Ren kıyısına giderken Doğu Herulları Karadeniz bölgesine yerleşmişlerdir. M.S. 276 yılında Gotların, Yunanistan'ı istila sırasında önemli bir rol oynayan Heruli'lerin yaptıkları hakkında Zosimus fazla bir bilgi vermemiştir. Heruli'ler, klasik Yunan medeniyetine ait merkezleri yakıp yıkmışlar, Yunanistan'a yaptıkları akınlar sırasında beş yüz gemilik bir istila filosu ile katılmışlar, Atina'yı yakıp yıkmışlardır. Büyük Aprippa Odeion'u ve Hellenistik Staoları yerle bir etmişlerdir. Hayatta kalanlar yıkıntılardan bir kent duvarı inşa etmişler, Roma bir daha Atina'yı hâkimiyeti altına alamamıştır. Freeman, **a.g.e.**, s.547; Gallienus, Trakya'da onları yenilgiye uğrattıktan sonra onlardan bazıları Roma ordusunun hizmetine girmiştir. Heruli'ler, M.S. 275 yılında Ostrogotlarla beraber yağma akınlarına katılmışlardır. IV. yüzyılın ortalarında müttefikleri olan Ostrogotlar tarafından yenilgiye uğratılmışlardır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.143.

⁵⁴² *Peuci veya Peucini* adı verilen bu halk Germen'ların beşinci kolu olarak bilinmektedir. İsimlerini Tuna nehrinde bulunan Peuce adasından veya Peucina dağından aldıkları söylenmektedir. M.S. 248 yılında Aurelius'un Germenlere karşı yaptığı savaşta Gotlar ile beraber savaşmışlardır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.143.

⁵⁴³ Tuna ve Karadeniz Gotları birleşerek karada, denizde birlikte birlikte savaşmışlar ve şehirleri yağmalayarak istila etmişlerdir. Barbarların gemileri ve adamları çok fazla sayıda olup şimdiye kadar İmparatorluğa karşı yapılmış en büyük saldırılardan bir tanesidir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.143-144.

⁵⁴⁴ Tmes, Karadeniz kıyısında bugünkü Constanta. Aydın, **a.g.t.**, s.212.

⁵⁴⁵ Moesia, Misya Bölgesi, Bugünkü Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan'ın kuzey kesimlerini içine alan Roma eyaleti, Marcus Licinus Crassus tarafından M.Ö. 29'da istila edildikten sonra M.S. 1. yüzyılda ayrı bir eyalet haline gelmiştir. Can, **a.g.e.**, s. 376.

kapılarak ilerledi. Birbiri üstüne çıkan gemilerin bazıları batarken bazıları da kıyıya sürüklendi, gemi ve insan kaybı çok büyüktü.

43. Bölüm- Bu yüzden barbarlar Propontis Boğazından (İstanbul Boğazı) çekilerek Kyzikos (Kapıdağ Yarımadasına)'a doğru yöneldiler. Bu bölgede de bir başarı elde edemediklerinin farkında olan barbarlar geri çekilerek Hellespontus (Çanakkale Boğazından)'dan geçtiler ve Yunanistan'da Aynoroz Yarımadasında bulunan Athos (Aynoroz Dağının)'un bulunduğu bölgeye geldiler. Burada gemilerini limana çekip, onardıktan sonra Kassandreia⁵⁴⁶ ve Thessalonika (Selanik) şehirlerini kuşatma altına aldılar. Şehrin duvarlarına dayadıkları kuşatma araçları ile neredeyse bu iki şehri ele geçirmek üzereyken, imparatorun ordusu ile onlara yaklaşmakta olduğunu öğrenince iç bölgelere çekilerek Doberus⁵⁴⁷ ve Pelagonia⁵⁴⁸ kırsalında yağma hareketlerine başladılar. Bu bölgede Dalmaçya (Dalmation) kuvvetleri ile karşılaşarak 3000 adamlarını kaybettiler⁵⁴⁹. Barbar kuvvetlerinin geri kalan bölümü imparatorun kuvvetleriyle çarpışmaya girdi ve bu savaşta iki tarafta fazla sayıda insan kaybetti. Romalılar kaçıyormuş gibi yaparak barbarları pusuya düşürdüler ve 50.000 den fazlasını öldürdüler. İskitlerin geri kalan bölümü Thessalia (Tesalya) ve Hellas (Yunanistan'ın)'in diğer bölgelerine doğru yelken açarak bütün bu bölgeleri yağmalamıştır. Kuvvetlerinin zayıf olması nedeniyle garnizonlarla kuvvetlendirilmiş şehirlere saldırmaya cesaret edemeyen barbarlar bu şekilde hareket ederek canlarını tehlikeye atmamışlar ve kırsal bölgelerde yakaladıkları tutsakları yanlarında alıp götürmüşlerdir.

44. Bölüm- Böylece İskitler askerlerinin büyük kısmını kaybedip dağılmış bir haldeyken, Doğuda Zenobia, hâkimiyetini genişletmeyi düşünmeye başlamıştır M.S. 270. Bu nedenle Zabdas'ı⁵⁵⁰ Mısır'a gönderdi, çünkü bir Mısırlı olan Timagenes'de Mısır'ı Palmyralıların idaresi altında yönetmek için arayışlar içerisindeydi. Bu amaçla Timagenes, Palmyralılar, Suriyeliler ve barbarlardan oluşan 70.000 bin kişilik bir ordu topladı. Mısırlılar ise sadece 50.000 kişilik kuvvetleri ile karşı koydular. Çıkan savaşı düşmana karşı avantajlı durumda olan Palmyralılar,

⁵⁴⁶ Cassandrea. Zosimus, **Historia Nova**, I.43.

⁵⁴⁷ Doberus. Zosimus, **Historia Nova**, I.43.

⁵⁴⁸ Pelagonia, Makedonya'da Manastır (Bitola) ile Prilep kentleri arasındaki bölgenin adı ve oradaki ilkçağ kenti Heraklia'nın bir diğer adı. Anna Kommena, **Alexiad**, Çev. Bilge Umar, İnkilap Kitapevi Yayınları, İstanbul 1996, s.163.

⁵⁴⁹ Savaş Naissus'da, bugünkü Sırbistan'da Niş adlı şehirde gerçekleşmiş ve zafer imparator Gallienus'un olmuştur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.144.

⁵⁵⁰ Septimius Zabdas, Palmyra Kraliçesi Zenobia'nın ordu komutanı general. Ridley, **Zosimus, New History**, s.144.

büyük bir zaferle kazandılar. Timagenes, daha sonra bu bölgede beş bin kişilik bir garnizon bırakarak ayrıldı. Bu olaylar sırasında imparator tarafından denizdeki korsanları temizlemesi için tayin edilen komutan Probus⁵⁵¹, Mısır'ın Palmyralılar tarafından zapt edildiğini ve boyunduruk altına alındığını duymuştur. Probus, kendisine ait birlikler ve Palmyralılardan hoşlanmayan birçok Mısırlı ile beraber onlara karşı yürüdü ve garnizonlarını ülkeden attı. Palmyralılar yeni, taze kuvvetler ile tekrar atağa geçtiler, Probus ise Mısırlılar ve Afrikalılardan oluşan kuvvetlerle yeni bir zafer daha kazanarak Palmyralıları Mısır dışına çıkararak onları bu bölgeden sürdü. Fakat Probus, Babylon⁵⁵² yakınlarında bir dağda kamp kurup düşmanın Suriye'ye geçişini engellemeye çalışırken bu bölgeyi çok iyi bilen Timagenes ve iki bin adamı onların bulunduğu dağı ele geçirerek ani bir saldırı ile Mısırlıları yok ettiler. Probus esir alındıktan sonra kendini öldürdü.

45. Bölüm- Mısır şimdi Palmyralıların eline geçmiştir. II. Cladius ve İskitler arasında yapılan Naissus savaşından M.S. 268 (bugünkü Niş şehri) kurtulabilen barbarlar kendilerini korumaya çalışarak arabaları ile beraber Makedonya'ya doğru ilerlemektedirler. Barbarlar, o bölgenin şartlarından dolayı yokluk çekmekte olup kendileri ve hayvanları açlıktan kırılmaktadırlar. Roma Süvari alayı ile karşılaşan bu insanların çoğu öldürüldü sağ kalabilenler ise Haemus Dağına sürgün edildi⁵⁵³. Haemus Dağında Roma ordusu tarafından sarılan bu grup çok sayıdaki erkeğini kaybetti. Bu arada Roma ordusunda piyadeler ve süvariler arasında anlaşmazlıklar çıkmaya başlamıştır. İmparator piyadelerin barbarlarla savaşmasını istemiş, şiddetli geçen kısa bir çarpışmadan sonra Romalı piyadeler bozguna uğramışlar, fakat süvariler büyük bir hızla onların yardımına koşarak piyadelerin başarısızlıklarını zafere dönüştürmeyi başarmışlardır.

46. Bölüm- Bu savaştan sonra, yürüyüşlerine devam eden barbarları, Romalılar takip etmeye devam etmişlerdir. Girit ve Rodos adaları etrafında dolaşan korsanlar bahsedilmeye değer herhangi bir şey yapamadan evlerine dönmek zorunda kaldılar ve dönüş yolunda vebaya yakalandılar. Bunlardan bir bölümü Trakya'da hayatını kaybederken, diğerleri ise Makedonyada öldü. Hayatta kalanlardan bazıları Roma ordusuna katılırken bazıları da kendilerine tahsis edilen

⁵⁵¹ Tenagino Probus, Numidya birliklerinin lideri ve Roma'nın Mısır eyaleti valisi (M.S. 269), kendisine denizlerdeki korsanları temizlemesi için emir verilmesine rağmen Palmyralılar'ın istilasına üzerine geri çağırılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.144.

⁵⁵² Mısır'ın kuzeyinde Memhis kenti yakınlarında bir bölge. Ridley, **Zosimus, New History**, s.144.

⁵⁵³ Heamus Dağı, Balkan Dağlarının Grekçe ismi. Aydın, **a.g.t.**, s.214.

topraklarda çiftçiliğe başlayarak aile reisi oldular. Veba salgını sadece Barbarları etkilememiş Romalılar arasında da yayılmaya başlayarak, Roma ordusu içinde birçoğunun ölmesine neden olmuştur. Birçok üstün meziyetlere sahip olan Claudius'da, bu salgından kaçamayarak ölmüş, ölümü taraftarları tarafından acı bir kayıp olarak görülmüş ve büyük bir üzüntüye sebep olmuştur.

47. Bölüm- Geç 270 yılları Claudius'un ölümünden sonra kardeşi Quintillus⁵⁵⁴ imparator olarak ilan edildi (M.S. 270). Onun hükümdarlığı ancak birkaç ay sürmüş ve kayda değer hiçbir şey başaramamıştır. Aurelianus, ondan sonra imparatorluk tahtına yükseltilmiştir⁵⁵⁵.

48. Bölüm- Bazı yazarlar, Quintillus'un bazı arkadaşlarının Aurelianus'un imparator olarak ilan edileceğini öğrendikleri zaman ona tavsiyelerde bulunarak onun kendini öldürmesini ve tahtı gönüllü olarak daha iyi özellikleri olan bir adama bırakmasını istediklerini yazmışlardır. Gerçekten de Quintillus'un bir doktor tarafından damarı kesilmiş ve ölünceye kadar kanamanın durdurulmadığı belirtilmiştir. Aurelianus⁵⁵⁶ (M.S. 270-275), imparatorluk işlerini düzenledikten sonra İskitlerin⁵⁵⁷, işgal amacıyla bu bölgelere saldıracağını öğrenerek Roma'dan Aquileia'ya⁵⁵⁸ oradan da Pannonia'ya⁵⁵⁹ gitmiştir. İlk önce emrindeki keşif ekibini bölgeye yollamış, insanlardan hububat ve hayvanlarını ayrıca düşmana karşı faydalı olabilecek her şeyi şehirlerine götürmeleri

⁵⁵⁴ Quintillus (M.S. 270), II. Claudius'un kardeşi, onun ölümü üzerine askerler tarafından Aquileia'da imparator ilan edilmiştir. Fakat II. Claudius'un öldüğünü öğrenen Aurelianus'un askerleri de Sirmium'da Aurelianus'u imparator olarak ilan ederler. Bütün bu karışıklıklara ek olarak Quintillus'un Roma'ya gerekli saygıyı göstermemesi askerlerin onu terk etmesine yol açmış Quintillus intihar etmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.284; Bazı kaynaklara göre öldürüldüğü iddia edilmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.144.

⁵⁵⁵ Zosimus bu bölümden sonra Eunapius'u kaynak olarak kullanmaya başlamıştır, Eunapius'un tarihi 270- 404 tarihleri arasında kapsamaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.144.

⁵⁵⁶ Aurelianus (M.S. 270-275), II. Claudius'un ölümü üzerine imparator ilan edilmiştir. Germen kavimlerinden Iuthunglar, Marcomanlar, Alamanlar ve Vandalların Roma topraklarına karşı yaptığı saldırılara karşılık vererek zaferler kazanmış ve Germanicus Maximus unvanı ile onurlandırılmıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.284.

⁵⁵⁷ Burada *İskit* sözüyle kastedilen gruplar Gotlar değildir, Sarmatlarla ordularını güçlendirmiş, Vandal olarak adlandırılan gruplardır. Aquincum (Bugünkü Budapeşte civarında bulunan eski Roma kenti) civarında Tuna'yı geçmişler, yenilgiye uğradıktan sonra barış için yalvarmışlardır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.144; Aurelianus, Germanlerin saldırıları sonucunda Roma'nın tehlikede olduğunu görmüş ve Roma'yı kuşatan bir sur inşasına başlamıştır. Bu sur *Aurelianus Suru* olarak adlandırılmış ve ancak imparator Probus zamanında bitirilebilmiştir. Aurelianus zamanında Palmyra kraliçesi Zenobia yenilgiye uğratılmış ve esir olarak Roma'ya götürülmüştür. Palmyra'lılar isyan ederek ayaklanmışsalar da Aurelianus bu isyanı acımasız bir şekilde bastırmıştır (M.S. 273). Palmyra bir daha eski gücüne kavuşamaz. Aurelianus, Postumus'un kurduğu Gallia imparatorluğunu tekrar Roma'ya bağlamıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.284; M.S. 274. Palmyra ve Gallia'yı tekrar Roma'ya bağlayan Aurelianus, böylece Roma'nın bölünmüşlüğüne son vermiştir. Daçya bölgesinden geri çekilmiş ve Tuna boyunca yeni bir sınır hattı oluşturarak imparatorluk sınırlarını güvenli hale getirmiştir. Freeman, **a.g.e.**, s.551.

⁵⁵⁸ Bugünkü İtalya'nın kuzeydoğusunda bulunan bir kıyı şehri Stratejik olarak büyük öneme sahip olan bu şehir, Romalılar tarafından M.Ö. 181 yılında kurulmuştur. Aydın, **a.g.t.**, s.210.

⁵⁵⁹ Pannonia, Batı Macaristan toprakları: Bugünkü Macaristan'ın Roma imparatorluğu dönemindeki adı Pannonia olup bu adı İllirler ile akraba olan Pannonlar'dan almışlardır. Romalılar Pannonia topraklarına M.Ö. 35 yılında hakim olmuşlardır ve bunu M.S. IV. Yüzyıla kadar devam ettirmişlerdir. Aydın, **a.g.t.**, s.218.

için emir vermiştir. Bu açlık ve yokluktan dolayı çok kötü durumda olan düşmanın daha fazla etkilenmesine sebep olacaktır. Barbarlar nehri geçerek Pannonia'ya girdiler, burada karşılaşan kuvvetler arasındaki savaşın galibi olmadığı için zafer yazı tura sonucunda belirlenmiştir. Aynı gece barbarlar tekrar nehri geçerek geri dönmüşler ve sabah olduğunda da elçilerini göndererek barış için ricada bulunmuşlardır.

49. Bölüm- Alamannlar ve komşularının İtalya'ya saldırı hazırlığı içinde olduğunu duyan imparator, doğal olarak Roma ve civarındaki bölgelerle ilgili kaygılar duyarak harekete geçmiştir. Yeterli sayıda askeri Pannonia'yı korumak üzere orada bırakarak İtalya'ya doğru yola çıkmıştır. Yoldayken Pannonia sınırında, Tuna Nehri yakınlarında barbarlarla savaşmış binlercesini öldürmüştür. Bu sırada Roma'da karışıklıklar başlamış bazı senatörler imparatora karşı komplo yapmakla suçlanarak mahkemeye çıkarılmışlar ve ölüm cezası ile cezalandırılmışlardır. Önceleri duvarlarla çevrili olmayan Roma şu anda duvarla çevrilip kuvvetli hale getirilmiştir. Çalışmalar Auerelianus'un hâkimiyeti zamanında başlayıp imparator Probus (M.S. 276-282) zamanında bitirilmiştir. İşte tam bu sıralarda Epitimus⁵⁶⁰, Urbanus, Domitianus ve diğer yenilikçiler birtakım isyan hareketlerinin içinde bulunduğu inanılarak hemen tutuklanmışlar ve cezalandırılmışlardır⁵⁶¹.

50. Bölüm- İtalya ve Pannonia bu olaylarla karışıklık içerisindeyken imparator, Palmyralılar üzerine yürümek için hazırlanmaya başlamıştır. Palmyralılar bütün Mısır'ı ve Doğuyu, Galatia'da⁵⁶² bulunan Ankyra'ya (Ankara) kadar hâkimiyetleri altına almışlardır. Hatta daha da ileriye giderek Bitinya'ya⁵⁶³ kadar uzanmışlar ve sonradan Khalkedon'u ele geçirmişlerdir. Eğer bu ülkelerde yaşayan insanlar Auerelianus'un imparator olduğu gerçeğini öğrenmemişlerse onları kurtarmak için Palmyralıların hâkimiyetini ortadan kaldırması lazım

⁵⁶⁰ Gerçek ismi Septiminus'tur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.145.

⁵⁶¹ Aurelianus'un imparatorluk döneminde Dalmaçya'da Septimus, Gallia'da Domitianus ve adı tespit edilemeyen bir bölgede Urbanus adlı liderler isyan çıkarmışlarsa da bu isyanlar kısa süreli olmuş ve anında bastırılmıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.284.

⁵⁶² Orta Anadolu'da yer alan bu bölgenin kuzeybatısında Bitinya, kuzeydoğuda Paphlagonia, doğuda Pontus, güneydoğuda Kapadokya, güneyde ve batı bölgelerinde Frigya bulunmaktadır. Bugünkü Ankara ve Kırıkkale illerinin tümünü, Çorum, Yozgat ve Amasya illerinin bir kısmını içine almaktadır. Bölge ismini M.Ö. 278 yılında Anadolu'ya gelen Galatlardan almıştır. Yerel özelliklerini İmparatorluğun geç dönemine kadar koruyan bölge halkının konuştuğu dil Keltçe'dir. Can, **a.g.e.**, s.201.

⁵⁶³ Anadolu'nun kuzey batısında yer alan bölge, adını Trakların bir boyu olan Bithynlerden almıştır. Helenistik dönemde bu bölgede kurulan ve bölgenin adı ile adlandırılan krallık M.Ö. 74 yılında veraset yoluyla Roma Cumhuriyetine devredilmiştir. Can, **a.g.e.**, s.117.

geldiğini düşündü. Böylece imparator ordusu ile beraber yola çıkarak önce Ankara sonra Tyana'yı (bugünkü Kemerhisar ve Luwilerin başkenti) ve Antiokheia'ya kadar olan bölgedeki bütün şehirleri ele geçirerek tekrar Roma topraklarına kattı (M.S. 272)⁵⁶⁴, sonunda Antiokheia'da Zenobia'yı büyük bir ordu ile savaşa hazır halde beklerken buldu, kendisi de savaş için hazırlanmış olduğundan, şerefini korumak için Zenobia ile karşılaşmak üzere ileri atılmıştır. Fakat Palmyralılar'ın atlı askerleri, çok iyi donanımlı zırhlı birlikler olup onun askerlerinden çok daha fazla tecrübeli idiler. Piyadelerini ordudan ayırarak Orantes (Asi) Nehrinin karşısına geçiren imparator atlı birliklerindeki askerlerde savaşın başında düşmanın süvarileri ile savaşa girmemeleri konusunda sözlü uyarılar yaptı. Düşmanın atağa geçmesini beklemelerini ve kaçır gibi yapmalarını istedi, yine düşman süvarilerinin, taşıdıkları zırhların ve silahların çok fazla olan ağırlığından ve sıcaktan yorulup halsiz kalıncaya kadar ve onları takip edemeyecek duruma gelinceye kadar bu şekilde harekete devam etmelerini istedi. İmparatorun yaptığı bu plan gayet güzel işledi, düşmanın yorulduğunu, hareket edemez hale geldiğini ve atlarının ayakta duramaz olduğunu gören Romalı süvariler atların dizginlerini çekerek atağa kalktılar. Palmyralıların etraflarında dönerek, onların istedikleri yöne gitmelerini sağladıktan sonra atlarından düşen süvarileri atların ayakları altında çiğneyerek öldürdüler. Bu kıyımın çok farklı olduğu, bazı askerlerin kılıçla öldürülürken, bazılarının da ya kendi atlarının yâda düşman atlarının altında kalarak öldüğü görülmektedir⁵⁶⁵.

51. Bölüm- Bu mağlubiyetten sonra düşmanın arta kalan askerlerinin çoğu Antiokheia'ya kaçmıştır. Zenobia'nın generali Zabdas, Antiokheia'lıların, bir ihtimal onların savaşı kaybettiklerini duymasından ve adamlarına karşı saldırıya geçmelerinden korkmaktadır. İmparatora benzeyen orta yaşlı bir adam bulur ve onu Arelanus'un savaşta giydiği elbiselere benzer kıyafetle donatır. Yaşlı adamın şehrin merkezine doğru gitmesi için yol verir, sanki Zabdas imparatoru canlı yakalamıştır. Böyle akıllıca bir tuzakla Antiokheia'lıları kandırarak geceleyin şehirden çıkar. Yanına ordunun geri kalanı ve Zenobia'da alarak Humus'a doğru yola koyulur. Bu arada imparator gün ağarır ağarmaz piyadelerini toplayarak bozguna uğramış düşmana iki yönden saldırmayı planlamıştır. Fakat bunun yerine Zenobia'nın kaçtığını öğrenir ve kendisini sevinçle

⁵⁶⁴ İmparator Aurelianus'un Palmyra'ya karşı yapmış olduğu birinci seferle ilgili olarak en fazla detaylı bilgileri veren tarihçi Zosimus'dur. **Zosimus, Historia Nova**, I.52.

⁵⁶⁵ Zosimus savaşın nerede gerçekleştiği konusunda pek bilgi vermemiştir fakat Eusebios ve Iordanes gibi tarihçiler savaşın Antakya'nın 42 mil doğusunda Asi ırmağının kıyısında *Immae*'de olduğunu belirtirler. Ridley, **Zosimus, New History**, s.145.

karşılayan insanların arasında Antiokheia'ya girer. Burada bazı insanların Zenobia'nın taraftarı olduğu için cezalandırılacakları korkusuyla kaçtığını öğrenir. Bir resmi beyanname yayınlayarak bütün kaçakları geri çağırır ve bu olayların kendi isteklerinden daha çok baskı altında ve şartların zorlamasıyla meydana geldiğini söyleyerek onları affeder.

52. Bölüm- Kaçaklar imparatorun yapmış olduğu duyuruyu öğrenince kalabalıklar halinde geri gelirler ve imparator tarafından büyük bir merhametle karşılanırlar. İmparator şehirdeki işleri düzenledikten sonra Humus'a doğru yürüyüşe geçer. Fakat Palmyralıların ordularından geriye kalan askerlerin Daphnae'nin⁵⁶⁶ yakınlarındaki bir tepeyi işgal ettiğini görür. Bu tepenin yüksekliğinden dolayı kendisine avantaj sağlayacağını ve düşmanın geçişini engelleyeceğini düşünerek planlar yapar. Askerlerine kalkanlarının arkasında durarak, birbirlerine kenetlenmelerini emreder ve bu şekilde oluşan yığınların tepenin yukarısından atılacak olan taşlar ve oklardan korunacağını düşünür. Onun emirlerine uygun olarak askerler hep birlikte aynı anda hareket ederek tepeye tırmanır ve düşmanı kuşatırlar. Düşman onların bu ataklarıyla öyle kötü bir bozguna uğrar ki, bazıları yukarıdan aşağıya kayalara çarpıp parçalanırken; bazıları da Romalılar tarafından ya tepede ya da tepenin dibinde öldürülürler. Romalılar, bu zaferden elde ettikleri büyük mutlulukla, başarılı imparatorları ile beraber yürüyüşe geçerler. Apameia⁵⁶⁷, Larissa⁵⁶⁸ ve Arethusa'da⁵⁶⁹ özgürlüklerine kavuşan insanlar tarafından karşılanarak, ağırlandırılar. Humus'a gelmeden önce Palmyra ordusunun burada toplandığını görürler, sayıları 70.000 kadar olup Palmyralılar ve onların müttefiklerinden oluşan bu orduya karşı imparator, Dalmaçya süvarilerini, Misya'lılar, Pannonia'lılar ve Noricum and Rhaetia'nın⁵⁷⁰ Kelt orduları ile ve tek tek seçerek oluşturduğu seçkin imparatorluk askerlerini çıkarır. Bunların yanında ayrıca Dinyester, Mezopotamya, Suriye, Phonikia (Fenike) ve Palestine'den (Filistin) ordular gelmiş olup bunların kahramanlıkları herkes tarafından bilinmektedir. Filistin askerleri silahlarının yanında sopa ve tokmaklarını da getirmiştir.

⁵⁶⁶ Antakya yakınlarında bulunan kutsal merkez. Ridley, **Zosimus, New History**, s.145.

⁵⁶⁷ Apameia, Suriye'nin batısında, Hama'nın 55 km. kuzeybatısında yer alan kent. I. Seleukos Nikator tarafından M.Ö. 301 yılında kurulmuştur. Can, **a.g.e.**, s.61.

⁵⁶⁸ Larissa, Suriye'de Asi Nehri'nin kıyısında, Hama Şehri'nin kuzeybatısında yer alan bir kent.

⁵⁶⁹ Seleukos I. Nikator tarafından M.Ö. 3. yüzyılda kurulmuş olan Arethusa şehrinin bugünkü ismi, Al-Rastan'dır. Şehir, Arethusa'nın yıkıntıları üzerine kurulmuş olup Suriye'deki Homs ve Humus şehirlerinin arasında yer almaktadır. Zosimus, **Historia Nova**, I. 53.

⁵⁷⁰ Bugünkü İsviçre, Bavyera, Lombardiya, Avusturya, Slovenya'yı kapsayan bölgeler.

53. Bölüm- İki ordu karşılaştığı zaman Roma ordusunun süvarileri kendileri ile Palmyralılar arasında belirli bir mesafe bırakarak geride kalmışlardır. Böylelikle Roma ordusu, sayıları sebebiyle çok fazla avantaja sahip Palmyra süvarileri tarafından kuşatılmayacak ve tuzağa düşürülmeyecektir. Palmyra atlıları geri çekilmeye çalışan Romalıları kovalamaya başlayıp onların düzenlerini bozmuştur. Olaylar Romalı süvarilerin planladığı gibi gitmemiş ve onların isteklerinin aksi yönünde gelişmiştir. Kendilerinden daha güçlü düşman tarafından kovalanan Romalı süvarilerin çoğu ölmüştür. Savaşın sonucunu tayin edecek olan dinlenmiş durumdaki Roma piyadeleri olmuştur. Piyadeler, Roma ordusunu yakalamaya çalışan Palmyra süvarilerinin düzenlerinin bozulduğunu görünce daireler çizerek etraflarında döndüler ve şaşırmış, perişan olmuş askerlere atak yaptılar. Bundan sonra geleneksel silahların kullanıldığı korkunç bir kıyım oldu, fakat demir ve bronz zırh giyerek savaşan Filistinliler diğerlerinden farklı olarak sopa ve tokmaklarını savurarak savaştılar. Bu savaşın kazanılmasında bu ve bunun gibi diğer silahlar etkili olmuştur. Bu silahların sebep olduğu yıkımdan dolayı düşman dehşete düşmüş bir şekilde tanınmaz hale gelmiştir. Şimdi Palmyralılar yağan yağmur gibi kaçmaktaydılar, kaçarken kendi adamlarının ayakları altında çiğnenmekte bazıları da düşman tarafından öldürülmekteydi. Toprak insan ve hayvan ölüleri ile dolmuştu, kaçmayı becerebilenler Humus şehrine saklanmışlardır.

54. Bölüm- Zenobia'nın bu mağlubiyetten sonra cesareti kırılmıştır, konsülü toplayarak yeni duruma karşı ne gibi önlemler alınacağını tartışmıştır. Bütün herkesin ortak kararı, Humus'daki haklarından vazgeçerek burayı bırakmalarının lazım geldiği olmuştur. Çünkü Humus halkı onlara yabancılaşmıştı ve Romalıların tarafını tutuyorlardı. Güvenli bir şehir olan Palmyra'da kalmak ve kurtulmalarını sağlayacak önemli kararları burada acele etmeden alabilecekleri konusunda Zenobia'ya tavsiyelerde bulundular. Bütün kurulun ortak kararı sonucunda bunu uygulayarak Palmyra'ya gittiler. Bu arada Zenobia'nın kaçışından haberdar edilen Aurelianus, Humus'a girdi, şehrin halkı onu büyük bir memnuniyetle karşılayarak Zenobia'nın götüremediği hazineyi ona teslim etti. Aurelianus, orada fazla kalmayarak ordusunu hızla hareket ettirerek Palmyra'ya gitti, oraya vardıklarında hemen şehir duvarlarına saldırarak kuşatmayı başlattı. Ordusu için gerekli olan erzak ve malzemeyi yakınlardaki kabilelerden sağladı. Palmyra halkı onların bu şehri ele geçirmelerinin imkânsız olduğunu düşünerek alay ederlerken, onlardan biri özellikle imparatorun şahsına karşı ahlâksızca söylemler kullandı. Bu konuşmalar karşısında bir Persli imparatora yaklaşarak şunları söyledi. “Eğer bana izin verirseniz

efendim bu küstah askeri nasıl öldürdüğümü göreceksiniz”. İmparator onun bu söylediklerine razı olarak emir verdi, Persli görülmeyeceğini düşünerek diğer adamların arkasına saklandı. Yayını gererek okunu yerleştirdi ve oku fırlatarak siperlere saklanmış olan adamı vurdu, bu sırada adam hâlâ imparator hakkında kötü konuşmaya devam ediyordu. Böylece küstah adam duvarlardan aşağıya imparator ve adamlarının önüne düştü.

55. Bölüm- Palmyralılar kentlerini savunmaya, Romalılar’da kuşatmaya devam etmişlerdir. Düşmanın ihtiyaçlarını sağlamak için çekileceğini düşünen Palmyra halkı, Romalıların kararlı bir şekilde kuşatmaya devam ettiklerini gördüler ve öyle ki sonunda kendileri gerekli erzağın yokluğunu çekmeye başladılar. Toplanan konsey Fırat Nehrine doğru hızlı bir şekilde çekilmeleri lazım geldiğini ve orada Romalılara karşı olan Perslerden yardım alınması gerektiğini belirtti. Bunu yapmaya karar verdikleri zaman Zenobia’yı bir dişi deveyle gizlice şehirden kaçırdılar (öyle bir deve ki erkek develerden ve atlardan daha hızlı koşmaktadır)⁵⁷¹. Aurelianus, Zenobia’nın kaçışından memnun olmayarak atlı adamlarını onu bulması için peşlerinden gönderdi. Fırat Nehrini kayıkla geçmeye çalışırken yakalanan Zenobia imparatorun huzuruna getirildi. Aurelianus Zenobia’nın ele geçirilmesinden ve gördüğü sahneden çok memnun kaldı. Fakat sonra bir kadını ele geçirmenin gelecek kuşaklar için bir zafer olarak görülmeyeceğini düşünerek bu zaferden fazla hoşlanmayarak, canı sıkıldı.

56. Bölüm- Bu sırada şehirlerine hapsedilen Palmyralılar arasında tartışmalar ve farklı fikirler vardı. Bazıları Romalılara karşı savaşmayı düşünürlerken bazıları, duvarlardan zeytin dalları uzatarak geçmişte yaptıkları suçlara karşılık affedilmek için yalvarıyorlardı. İmparator onların bu yalvarmalarını kabul ederek hiçbir şeyden korkmamalarını emretti. Elllerinde hediyeler ve kurbanlarla şehirden ayrılarak yola dökülen insanları kabul eden Aurelianus, kutsal eşyalara gerekli saygıyı gösterdi, hediyeleri aldı ve halka hiçbir zarar vermedi. Aurelianus şimdi taşınabilen ve de taşınamayan bütün zenginliklerine sahip olarak şehrin hem yöneticisi hem de hâkimi olmuştur. Humus’a döndüklerinde Zenobia ve yardımcılarını mahkemeye çıkardı, Zenobia mahkemede affedilmesi için yalvardı. Kendisinin basit bir kadinken ayartıldığını söyleyerek başkalarını suçladı, bunlar arasında yazıları, onu sevenler tarafından çok faydalı görülen

⁵⁷¹ Zosimus’un el yazmalarında bu bölümde bir boşluk bulunmakta olup muhtemelen devenin cinsini belirtmektedir. Zosimus, **Historia Nova**, I. 55.

Longinus’da vardı. Yaptığı işlerden dolayı suçlu bulunan Longinus⁵⁷², imparator tarafından ölüm cezası ile cezalandırıldı. Longinus onun geleceğini düşünerek kaygılanan arkadaşlarını teselli ederek bu kararı cesaretle karşıladı. Onun yanı sıra daha birçokları da Zenobia’nın suçlamaları ile karşı karşıya kaldılar.

57. Bölüm- Benim amacım, tarihimin önsözünde ifade ettiğim gibi tarihi olayları anlaşılır bir şekilde yazarak özetlemek olmasına rağmen Palmyra’nın tarih sahnesinden yok olmadan önce neler yaşadığını anlatmak gerçekten çok önemlidir. Polybios, bize Romalıların nasıl kısa sürede büyük bir imparatorluk kurduğunu anlatmıştır. Şimdi ben de size Romalıların aynı süre zarfında kendi suçları (hastalıklı ve kör yönetimleri) yüzünden bu imparatorluğu nasıl kaybettiklerini anlatmaya çalışacağım. Fakat bunu tarihimin o bölümüne geldiğimde yapmaya çalışacağım, daha öncede anlattığım gibi Palmyralılar, Roma İmparatorluğundan büyük bir parça elde etmişlerdir. Fakat Palmyralılar tanrılar tarafından büyük yıkımı haber veren birçok ilahi açıklamayla uyarılmalarına rağmen onlar ancak her şeylerini kaybettikten sonra bunun farkına varabilmişlerdir. Örneğin Kilikia (Kilikya) bölgesinde Seleukeia’da⁵⁷³ Apollon’a⁵⁷⁴ adanmış bir tapınak bulunmakta ve “Sarpedonius” olarak adlandırılmaktadır. Bu tapındaki kehanete göre, tanrılardan biri çekirgelerin istilasından bıkmış olan insanlara onların isteği üzerine tapınağın etrafında yaşamakta olan Seleukiades⁵⁷⁵ adı verilen kuşları yollamıştır. Bu kuşlar, çekirgelerin üzerlerinde uçarak gagalarıyla sayılamayacak kadar çok çekirgeyi yok etmiştir. Böylelikle insanoğlu onların kendilerine verdiği zararlardan kurtulmuştur. Benim jenerasyonundaki insanlar bu gibi ilahi iyilikleri red etmelerine rağmen insanoğlunun altın çağlarında bu gibi olaylar yaşanmıştır. Palmyralılar doğudaki egemenliklerini ellerinde tutup tutmayacaklarına dair bu kehaneti incelediklerinde, Tanrı onlara şöyle seslenmiştir:

⁵⁷² Yeni Platoncuların Longinus, üçüncü yüzyılın en büyük felsefecilerinden biridir. Atina’da dersler verirken Gotların Yunanistan’da yarattığı tehlikeden korkarak Palmyra’ya gitmiş ve burada Odaenathus tarafından büyük bir coşku ile kabul görmüştür. Onun ölümünden sonra Zenobia’nın siyasi danışmanı olarak görev yapmıştır. Zenobia’nın nankörlüğü karşısında çektiği acılar herkes tarafından bilinmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.145.

⁵⁷³ Seleucia, Seleukeia adlı Antik kent, Büyük İskender’in haleflerinden I. Seleukos Nikator (M.Ö. 321-280) adına kurulmuş 9 kentten biridir ve günümüzde Antalya ili Manavgat ilçesi yakınlarında bulunmaktadır. Aydın, **a.g.t.**, s.220.

⁵⁷⁴ Apollon: Geleceği haber veren Yunan tanrısı, Zeus ve Leto’nun oğlu. Genellikle şiir ve müzik tanrısı olarak bilinen Apollon’un en önemli özelliği gelecekte haber vermesidir. Can, **a.g.e.**, s.66.

⁵⁷⁵ Ala Sığırcık kuşları, Türkiye’de Doğu Anadolu bölgesinde yaşamaktadırlar.

“Benim tapınağımı bırak, uğursuz, lanetli, kötü adam,

Güvenilmez davranışlarından dolayı sen öfkeli Tanrılar tarafından cezalandırılacaksın”.

Bazı kimseler Aurelianus’ın Palmyralılara karşı yaptığı mücadeleyi sorgulamaya başladıklarında Tanrı onlara şöyle cevap verir;

“Bir şahin üzüntülerin, acıların titreyen müjdecisidir”⁵⁷⁶.

Güvercinler için ise şahin onları parçalayan katillerdir”.

58. Bölüm- Yine buna benzer Palmyralıların başına gelen diğer bir hikâyede şöyledir: Heliopolis⁵⁷⁷ ve Byblos⁵⁷⁸ arasında Aphrodite⁵⁷⁹ Aphakitis tapınağının bulunduğu Aphaka⁵⁸⁰ denilen yerde sarnıca benzeyen küçük bir göl vardır. Tapınağın yanında ve yakınlarında havada lambaya ya da yuvarlak bir cisme benzeyen ateş görülmektedir. Toplantıların yapıldığı günden zamanımıza kadar bu ateş görünmeye devam etmiştir. İnsanlar sık sık özel günlerde bu gölde toplanmakta ve tanrıçaya hürmeten altın, gümüş, keten dokuma ve diğer değerli eşyaları hediye olarak sunmaktaydılar. Eğer tanrıça bunları kabul ederse diğer hediyelerle beraber kumaş suyun dibine batıyordu, fakat kabul etmezse ve reddederse suyun üstünde yüzmeye devam ettiği görülüyordu. Eşyalar ister kumaş olsun isterse altın, gümüş veya diğer malzemelerden yapılmış olsun doğal olarak suyun üzerinde yüzmeleri ve suya batmaları lazımdı. Palmyralılar, yıkımdan önceki yıl festival mevsiminde toplanarak tanrıçaya getirdikleri bütün eşyaları suya atarlar, bunların hepsi suyun dibine batar. Fakat ertesi yıl getirdikleri bütün eşyaların suyun üzerinde yüzdüğü görülür, tanrıça onlara geleceğin neler getireceğini göstermektedir. Gerçekten de Romalılar, bu şekilde kutsal ayinlerini uygulamaya devam ettikleri müddetçe tanrıların cömertliğinden yararlanmayı sürdürmüşlerdir. Roma İmparatorluğunun dejenere olarak yavaş yavaş barbarlaştığı ve küçülerek yıkılmaya başladığı devirlere rastlayarak, bu yaşanan şanssızlığın

⁵⁷⁶ Bu şiir sanki Homer’den alınmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.146.

⁵⁷⁷ Fenike’de bulunan *Baalbek* adıyla bilinen eski bir Antik Kent. Romalılar bu kenti Heliopolis olarak adlandırmışlardır. Zosimus, **Historia Nova**, I. 58.

⁵⁷⁸ Biblos. Zosimus, **Historia Nova**, I. 58.

⁵⁷⁹ Aphrodite, Yunan aşk ve güzellik tanrıçası. Adını köpük anlamına gelen Grekçe aphros’tan almıştır. Herodotos’a göre Asurlular Aphrodite’i *Mylitta*, Araplar *Alilat*, Persler ise Mitra olarak adlandırırken, Romalılar ise onu Venüs olarak adlandırmışlardır. Can, **a.g.e.**, s.64.

⁵⁸⁰ Aphaca adlı antik kent Heliopolis ve Biblos arasında yer almaktadır. Bu kentte bulunan Aphrodite Tapınağı, I. Constantinus tarafından yıkılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.146.

sebeplerini ortaya koymaya çalıştığımdan dolayı bütün bunları anlattım. Fakat şimdi asıl konuyu anlatırken bıraktığım yere geri dönmeliyim ve tarihimin kusurlu görülmesine izin vermeden anlatmaya devam etmeliyim.

59. Bölüm- Aurelianus, Zenobia, Zenobia'nın oğlu ve bu isyanda yer alan diğer suç ortaklarını yanında götürerek Avrupa'ya doğru yürüyüşe geçti. Zenobia, ya hastalıktan veya yemek yemediği için öldü, fakat geri kalanların hepsi Khalkedon ve Bizans arasındaki boğazda boğuldular⁵⁸¹.

60. Bölüm- Avrupa'ya doğru ilerlemeye devam eden Aurelianus'a bir haberci Palmyra'da bıraktığı topluluğun geçmişte yaşanan olaylardan sorumlu olan Apsaeus'la⁵⁸² birleşerek Mezopotamya'da vali olan ve doğunun idaresini emanet ettiği Marcellinus⁵⁸³ ile birlikte çalıştıklarını ve onu etkilediklerini bildirir ki, Marcellinus, şimdiden kendisini imparatorluk elbiseleri içinde görmektedir. Marcellinus olaylara kafa yorup bu durumda yapılması gerekenleri planlamak yerine bu kişileri başından savarak oyalamaktadır. Onların tekrar tekrar onu rahatsız edip, canını sıkmalarına rağmen isteklerine belli belirsiz cevap vermeye devam etmiştir, en sonunda Aurelianus'a onların ne yapmak istediğini kendisi anlatmıştır. Bu arada Palmyralılar eflatun renkli elbiseyi Antiokhos'a giydirmişler ve o, Palmyra'da kalmaya devam etmiştir.

61. Bölüm- Bu olaydan haberdar edilen Aurelianus aceleyle hiç bir hazırlık yapmadan doğuya hareket etti. At yarışlarını izlemekte olan ve imparatoru görünce korkan insanlar onun Antiokheia'ya gelişine çok şaşırılmışlardır. Buradan Palmyra'ya hareket eden imparator hiç güçlük çekmeden şehri aldı ve yerle bir ederek yok etti (M.S. 273). Buna rağmen Antiokhos'un yaptığı kötülükleri cezalandırmaya layık bulmayarak gitmesine izin verdi, daha sonra karışıklık çıkararak isyan etmeyi planlayan Alexandrian'ların⁵⁸⁴ üzerine kuvvet yollayarak onların tekrar kendisine itaat etmesini sağlamıştır (M.S. 274). Bundan sonra imparator, büyük bir zafer kazanmış olarak

⁵⁸¹ Zenobia boğazda ölmemiş, Aurelianus tarafından Roma'ya götürülmüş ve Aurelianus'un zafer yürüyüşüne katılmıştır. Zenobia daha sonra Tibur'da bir evde göz hapsinde tutularak yaşamak zorunda bırakılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.146.

⁵⁸² Apsaeus hakkında fazla bilgi sahibi değiliz sadece adının Septimus Apsaeus olduğunu biliyoruz. Ridley, **Zosimus, New History**, s.146.

⁵⁸³ Marcellinus, Aurelius Marcellinus olarak tanınmaktadır. İmparator Gallienus devrinde Verona şehrinin duvarlarını inşa etmiş ve bu başarılarından dolayı atlı kuvvetler komutanlığından alınarak senatörlüğe yükseltilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.146.

⁵⁸⁴ Alexandria, İskenderiye, Mısır'ın kuzeyinde, Nil deltasının batı kısmında yer alan sahil kenti. Kent, M.Ö. 333 yılında Büyük İskender tarafından kurulmuştur. Can, **a.g.e.**, s.262.

Roma'ya girer, halk ve senatus tarafından muhteşem bir şekilde karşılanır. O zaman zarfında Roma'da şaşalı ve pahalı bir Güneş tapınağı (Sol) inşa eder⁵⁸⁵. Bu tapınağı Palmyra'dan getirdiği kutsal çalıntı eşyalarla donatır. Güneş tanrısı ve Belus'un⁵⁸⁶ heykellerini buraya yerleştirir. Bu işleri hallettikten sonra kolaylıkla Tatricus'un⁵⁸⁷ ve suç ortaklarının ayaklanma girişimini onlara yakışan bir intikamla bastırır. Ticaret hayatında karışıklığı önlemek için bütün sahte paraları toplattırır ve yeni gümüş parayı tedavüle sokar. Bunlara ek olarak ne kadar iyi olduğunu göstermek için insanlara hediye olarak ekmek dağıtır⁵⁸⁸. Bütün işlerini yoluna koyduktan sonra Roma'dan ayrılır.

62. Bölüm- Aurelianus Perinthos'ta⁵⁸⁹ (şimdiki adı Herakleia) kaldığı süre içinde bir komplo ile karşı karşıya kalır (M.S. 275). Eros⁵⁹⁰ adındaki bir adam, imparatorun resmi açıklamalarını halka bildirmekle görevli olan bir ofiste çalışmaktadır, adamın kanunsuz işler yaptığını anlayan imparator onu tehdit ederek korkutmuştur. Bu kişi imparatorun tehditlerini yerine getireceğinden korkarak daha önceden tanıdığı imparatorluk muhafızları ile görüşmeye gider ve onlara makul bir hikâye anlatır. Onlara imparatorun yazısını taklit ederek yazdığı bir mektubu imparatorunmuş gibi göstererek (uzun zaman önce imparatorun yazısını taklit etmeyi öğrenmiştir) ölüm cezası ile cezalandırılmalarının yakın olduğuna dair onları ikna eder (gerçekten de mektuplardan bu anlaşılmaktadır) ve onların imparatoru öldürmelerini sağlamak için çaba göstermeye devam eder. Yaptığı bu hilekârca plan başarıya ulaşır ve muhafızlar onu dinlemeyi kabul ederler. Aurelianus'un şehrin dışına küçük bir birlikle çıktığını gören muhafızlar onun arkasından yetişerek öldürürler. Aurelianus, yaptığı büyük hizmetler ve halkı adına çalışırken

⁵⁸⁵ Sol, Güneş tanrısı, Roma inanç sisteminde güneş adı iki ayrı tanrıya verilmiştir. Romalılar, *Sol Indiges* olarak adlandırılan en eski güneş tanrısına M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren tapmışlardır. Yıllar sonra imparator Elagabalus döneminde Fenike Güneş tanrısı, *Sol Invictus* Roma'ya getirilmiştir. Plinius Tepesi'nde onun adına bir tapınak yapılmıştır. Bu tanrının adı mağlup edilemeyen anlamına gelmektedir, Elagabalus, bu kültün Roma'da ana inanç olması için çok uğraşmıştır. Can, **a.g.e.**, s.531; Yıllar sonra İmparator Aurelianus, orijinal *Sol Indiges* kültünün yeniden yerleşmesi için çalışmış ve Campus Agrippa'ya yeni bir Güneş tapınağı inşa etmiştir. Bu Kült Hristiyanlığın yükselmesine kadar Roma'da esas imparatorluk dini kültü olarak yaşamaya devam etmiştir. **Sol Maddesi**, <http://www.seslisozluk.net/en/what-is-the-meaning-of-sol>.

⁵⁸⁶ Belus veya Bellona, Roma İnanç sisteminde savaş tanrıçası. Mars'ın kız kardeşi veya karısı olarak tanımlanan bu tanrıya Yunanlılar *Enyo* adını vermişlerdir. Can, **a.g.e.**, s.111.

⁵⁸⁷ Tatricus, C. Pius Esuvius Tetricus, Roma'nın Aguitania valisi. Ridley, **Zosimus, New History**, s.146.

⁵⁸⁸ Aurelianus, bütün özgür vatandaşlarına günlük 2 Sterlinlik ekmek dağıtmış ayrıca domuz eti, yağ ve tuz düzenli olarak verilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.146.

⁵⁸⁹ Herakleia, Marmara Denizi'nin kuzey kıyısında Perintos adıyla kurulmuş bu kentin adı, imparator Maximianus Herculus'u onurlandırmak amacıyla değiştirilmiş (M.S. 268) Hristiyanlık döneminde Heracleia adını almıştır. Günümüzde Marmara Ereğlisi olarak bilinmektedir. Can, **a.g.e.**, s. 227; Aydın, **a.g.t.**, s.214.

⁵⁹⁰ Roma imparatorluğunda bir devlet görevlisi. Ridley, **Zosimus, New History**, s.146.

maruz kaldığı tehlikelerden dolayı ordu tarafından yapılan muhteşem bir törenle öldürüldüğü yere gömülmüştür⁵⁹¹.

63. Bölüm- Aurelianus'un ölümüyle imparatorluk Tacitus'a geçmiş olup artık güç onun ellerindedir (M.S. 275-276)⁵⁹². Bu sıralarda İskitler⁵⁹³, Azak Gölünü geçerek Karadeniz boyunca saldırılarına devam etmişler ve Kilikya'ya kadar uzanmışlardı. Bunun üzerine imparator İskitlerden bir bölümüne karşı bizzat savaşa girerken, Praefectus Praetorio olarak atadığı Florianus ise imparator tarafından onlarla savaşmak üzere görevlendirilmiştir. İmparator İskitlerin tümünü bozguna uğratarak onları yok etmiştir. Tacitus, Avrupa'ya doğru yola çıkar, fakat yolda bir komplo ile karşılaşarak engellenir. Öldürülmesine sebep olan olayların gelişimi şöyle olmuştur: Tacitus, Suriye'nin idaresini yakınlarından biri olan kuzeni Maximinus'a⁵⁹⁴ vermiştir ki o Suriye kırsalındaki asil kabile şeflerine kötü ve haşın davranmaktadır. Bu durum, şeflerin onu çekememesine ve korkmalarına neden olup, ona karşı nefretin büyümesine sebep olmuştur. Bu büyük nefretin sonunda onlar Aurelianus'u öldürenlerle işbirliği yaparak vahşi bir şekilde Maximus'u öldürmüşler ve Avrupa'ya doğru yola çıkan Tacitus'u kovalayarak yakalamışlardır. O da Maximus gibi öldürülmüştür (M.S. 276).

64. Bölüm- Bütün bu olaylar iç savaşa yol açmış, Doğuda yaşayanlar Probus'u⁵⁹⁵, Roma'dakiler ise Florianus'u⁵⁹⁶ imparator olarak seçmişlerdir. Probus (M.S. 276), Suriye Fenike, Filistin ve bütün Mısır'ı elinde tutarken; Florianus (M.S. 276-282) Kilikya'dan İtalya'ya kadar

⁵⁹¹ İmparator Aurelianus, Doğu'ya bir ayaklanmayı bastırmak üzere gittiği son seferinde kendi subayları tarafından öldürülmüştür (M.S. 275). Tekin, **a.g.e.**, s.285

⁵⁹² Tacitus, Roma imparatoru, M.S. 275-276 yılları arasında tahta oturmuştur, Aurelianus'un ölümünden sonra senato ve askerlerin ortak kararı ile imparator seçilmiştir. Onun devrinde Germen kavimleri ayaklanarak Roma topraklarına saldırmışlardır. Tacitus, bu kavimlerle mücadele etmek üzere Anadolu'ya geçmiş ve burada kendisine karşı isyan eden askerler tarafından öldürülmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.285-286

⁵⁹³ Zosimus, bu bölümde İskitlerin saldırılarını anlatırken Germen kavimlerinden Franklar, Alamanlar, Longionlar, Herullar ve Maeotidler'i kastediyor olmalıdır. Çünkü bu kavimlerin Roma topraklarına saldırımları üzerine imparator kardeşi Praefectus Praetorio Florianus'u onlarla mücadele etmek üzere görevlendirmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.285.

⁵⁹⁴ Suriye valisi ve Tacitus'un akrabası. Tekin, **a.g.e.**, s.286; Ridley, **Zosimus, New History**, s.147.

⁵⁹⁵ Probus (M.S. 276-282), Roma imparatoru, Roma ordularına Germen kuvvetlerini dahil ederek onlara karşı mücadele etmiş ve büyük başarı kazanmıştır. İmparatorluğun sınır bölgelerindeki topraklarda tekrar tarım yapılabilmesi amacıyla barbarları bu bölgelere yerleştiren Probus kendi askerleri tarafından öldürülmüştür. Freeman, **a.g.e.**, s.551.

⁵⁹⁶ Florianus (M.S. 276), Roma imparatoru aynı zamanda Tacitus'un kardeşi. Tacitus'un ölümü üzerine kendisini imparator ilan etmesine rağmen Doğu'da aynı zamanda kendisini imparator ilan eden Probus'un üstüne yürüyerek onunla savaşmak istemiştir. İki ordu Tarsus yakınlarında karşılaşmış fakat Florianus, yorgun olan askerlerinin savaşmak istemelerinden dolayı onlar tarafından öldürülmüştür. Can, **a.g.e.**, s.196; Ridley, **Zosimus, New History**, s.147.

olan bölgelerin kontrolüne sahipti: Ayrıca Florianus, Alplerin ötesinde yaşayan milletlere, Gallialılara, İspanyollara, Britanialılara, bütün Afrika'dakilere ve Moor kabilelerine hâkimiyetini kabul ettirmişti⁵⁹⁷. İki liderde savaşa hazırlandılar. Florianus, Tarsus'a gelerek kampını buraya kurdu. Florianus İskitlere karşı Bosphorus'da yaptığı savaşı yarıda bırakarak zafere erişememiş, kuşatmayı kaldırarak onların korkusuz bir şekilde evlerine gitmelerine izin vermiştir. Probus ise kuvvetlerinin sayısı az olduğu için savaşı erteleyerek zaman kazanmaya çalışıyordu. Tarsus'ta yaz mevsiminin sebep olduğu sıcak dalgası bu tür havalara alışık olmayan Florianus'un askerlerini etkilemiştir (ki ordunun çoğunluğu Avrupalı askerlerden oluşmaktadır). Ayrıca o askerlerinin çoğunu hastalık sebebiyle kaybetmiştir. Probus bunu anladığı zaman düşmana şimdi saldırmanın çok akıllıca olacağını düşündü. Florianus'un askerleri şehrin dışında küçük çarpışmalara girerek savaşıyorlar ve gerçekten de kendi kuvvetlerinin çok ötesinde birşeyler yapmaya çabalıyorlardı. Fakat bu cesur hareketleri gerçekten de önemli sonuçlar getirecek nitelikte değildi. Probus'un askerlerinden bazıları Florianus'a onu görevden aldıklarını bildirerek, göz hapsinde tuttular. Fakat burada özellikle belirtildiği gibi Florianus'a ne yapıldıysa bu Probus tarafından değil de Florianus'un askerleri tarafından yerine getirilmiştir. Florianus'un askerleri ona Probus'un isteğinin imparatorluğu paylaşmak olduğunu söylediklerinde Florianus, erguvan renkli elbisenin hayalini kurmaya başlamıştır. Bu hayal Probus'a yollanan askerlerin dönüşüne kadar sürmüş, onlar en iyi çözümün Probus'un imparatorluğu olduğuna inanarak geri döndüklerinde Florianus'u öldürmüşlerdir (M.S. Eylül 276).

65. Bölüm- İmparatorluğu yeniden eline geçiren Probus, derhal harekete geçerek Aurelianus'ı öldürenler ile Tacitus'a saldıranların cezalandırılmasını isteyen kararnameyi yayınlayarak devlet adına övgüyü hak eden iyi bir başlangıç yapmıştır. Bununla beraber bazı rahatsızlıklara sebep olacağı korkusuyla planını açıkça uygulamaya koyamamıştır. Güvendiği adamları ile birlikte bir tuzak kurarak suikastçıları bir ziyafete davet etmiştir. Suikastçılar imparatorun masasında oturmak umuduyla oraya geldikleri zaman, Probus toplantıdan ayrılarak yukarıya balkona çıkmıştır. Probus, bulunduğu yerden bütün olan biteni görebileceği gibi aynı zamanda buradan adamlarına harekete geçmeleri için işaret verebilecekti. Probus'un adamları

⁵⁹⁷ Gerçekten de o devrin madeni paraları Florianus'un sadece Roma'nın batı bölgelerine hâkim olduğunu göstermektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.147.

ondan işaret alır almaz silahsız katillerin üstüne saldırarak hepsini öldürürler, içlerinden bir tanesini sağ bırakırlar ve daha sonra onu işlediği büyük suçtan dolayı canlı canlı yakarlar⁵⁹⁸.

66. Bölüm- Bu olaylardan sonra imparatorun çok yakın arkadaşı olduğu için Suriye'yi idare etmekle görevlendirilen Moor ırkından Saturninus⁵⁹⁹ sadakatini yitirerek imparatora karşı isyan etmiştir. Bunu öğrenen Probus tasarılarının yok olmasından dolayı hayal kırıklığına uğrayarak Saturninus'u cezalandırmaya karar verir. Fakat doğudaki birlikler ondan önce harekete geçerek bu adamı öldürmüşler ve zorbalığına son vermişlerdir. Bu arada Probus, Britania'da kendisine karşı yapılan diğer bir isyanı da gene bir Moor olan Victorinus'un⁶⁰⁰ yardımıyla önlemiştir. Victorinus, imparatoru Britannia'daki yönetimi asilere vermesi konusunda ikna etmiştir. Victorinus'un tavsiyelerini dinleyen imparator isyan çıkaran adamı vali olarak atar, fakat daha sonra onu yanına çağırarak yaptıklarından dolayı kendisini kınar. İmparator Victorinus'u konsül olarak seçer ve karışıklığı yatıştırması için onu Britannia'ya yollar. Hemen yola çıkan Victorinus uyguladığı başarılı taktikle oradaki asiye yener.

67. Bölüm- Yukarıda anlattığım gibi bu isyanın bastırılmasından sonra Probus, barbarlara karşı yaptığı iki savaşta önemli zaferler kazanmıştır. Bu savaşlardan birini bizzat Probus kendisi komuta ederken diğer savaşın yönetimini ise generallerinden birine bırakmıştır (M.S. 277-78). Probus, Ren Nehrinin yukarısında yer alan Germen şehirlerinin barbarlar tarafından saldırılarla taciz edildiğini ve onlara yardım etmesi lazım geldiğini düşünerek ordusuyla beraber Ren Nehrine doğru atağa kalkar. Savaş başladığında çevredeki bütün ülkelerde feci bir kıtlık başlar, sonra muazzam bir fırtına çıkar ve yağmur damlaları ile beraber tohumlar yağmaya başlar. Belirli yerlerde öbek oluşturan bu tohumlar bitkilerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu mucizeden şaşkına dönen askerler önceleri açlıklarını gidermek için bile olsa buğdaylara dokunamamışlardır, fakat sonra korkularından sıyrılarak açlıklarını yatıştırmak amacıyla mısırdan ekmek yapmışlardır. Yaptıkları bu ekmeği yedikten sonra açlıklarını bastırmakla kalmamışlar aynı zamanda savaş kolayca kazanmışlardır. İmparator az bir çabayla bütün diğer savaşları da kazanarak başarılı

⁵⁹⁸ Bu yemeğin detayları ile ilgili bilgiler sadece Zosimus tarafından yazılmıştır ve olağanüstüdür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.147.

⁵⁹⁹ Saturninus, Probus'un iktidarı sırasında Suriye valiliği yapmıştır. Bazı kaynaklar Gallia'lı olduğunu iddia etse de Afrika kökenlidir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.147.

⁶⁰⁰ Pomponius Victorinus, hizmetlerinin karşılığı olarak M.S. 282 yılında konsül yapılarak ödüllendirilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.147.

olmuştur. Şiddetli savaşlar yapmış, ilk çarpışmayı Germen uluslarından Logioneslere⁶⁰¹ karşı yaparak onların generali Semno ve oğlunu canlı olarak yakalamış ve esir etmiştir, sonra yakaladığı askerleri ve hatta Semno ile oğlunu affederek serbest bırakmış gitmelerine izin vermiştir, fakat ellerindeki bütün ganimet ve tutsakları almıştır.

68. Bölüm- Franklara⁶⁰² karşı yapılan muharebeleri yetenekli generallerinin yönetimine bırakan imparator, onların tamamını ele geçirmiştir. Burgundianlar⁶⁰³ ve Vandal'lara⁶⁰⁴ karşı yapılan savaşlarda kendi ordusunun sayıca yetersiz olduğunu görerek bu düşmanlarını birbirlerinden ayırmak üzere çaba harcamış ve sadece düşmanın bir bölümüne odaklanırken savaşı bizzat kendisi yönetmiştir. İmparatorun planı, şansında ona yardım etmesiyle başarıya ulaşmış, ordular nehrin iki tarafına konumlanmış durumdayken Romalılar karşı kıyıda olan barbarları kızdırarak savaşa zorlamıştır, uygulanan taktik sonucunda barbarların çoğu nehri geçerek Romalılarla savaşa tutuşmuşlardır. Barbarlardan bazıları öldürülmüş ve bazıları ise canlı olarak Romalılar tarafından esir alınmıştır. Geri kalanlar ise ellerindeki tutsakları ve ganimetleri Romalılara vermek şartıyla barış için yalvarmışlardır. İstekleri kabul edilmesine rağmen aldıkları bütün ganimetleri geri vermemişler ve İmparatoru çok kızdırmışlardır. Bu yüzden Barbarlar çekilmeye başladığında imparator onlara saldırarak çoğunu öldürmüş, generalleri Igillus'u tutsak etmiştir. Burada esir olarak alınan bütün herkesi İmparator gemilerle Britannia'ya yollamış ve orada yerleşmelerini sağlamıştır. Bu askerler orada herhangi bir isyan başladığında bunu önlemişler ve imparatora faydalı hizmetlerde bulunmuşlardır.

⁶⁰¹ Logionesler veya Lugii, bu terim herhangi bir kavmin adı olmayıp, güney batıda yaşayan Germenler, Vandallar ile Burgundianlara ve kuzey doğudaki seçkin Got kavimlerine verilen ortak isimdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.147; B. Burry, **The Invasion of Europe by the Barbarians**, New York, 2000, s.10.

⁶⁰² Franklar: Almanya'nın batısında M.S. 2. yüzyılın sonlarına doğru Batı Germen gruplarının federasyon halinde birleşmesiyle oluşan birliklerden biri olan Franklar M.S. 3. Yüzyılın başlarında Ren Nehrinin aşağı kısımlarında ortaya çıkmışlardır. Freeman, **a.g.e.**, s.539.

⁶⁰³ Burgundianlar: Doğu Germen kavimlerinden Burgonyalılar, Vandallar ile beraber hareket ederek, Doğu Avrupa'dan Ren bölgesine gelmişlerdir. Burada kurdukları ilk krallık 437 yılında Hunlar tarafından yıkılmıştır. Burgonyalılar 534 yılında bu sefer Franklarla beraber ikinci bir imparatorluk daha kurmuşlardır. Burgonyalılar ile Hunlar arasında savaşlar, Ortaçağ Germen destanlarında anlatılarak ölümsüzleşmiştir. Verlag, **Dünya Tarihi**, s.126-127.

⁶⁰⁴ M.S. 2. Yüzyılda Vistül ve Oder nehirleri arasındaki bölgede ortaya çıkan Przeworks kültürünü oluşturan halkların mirasçısı olan Vandallar, Germen kabilelerini oluşturan halklardan biridir. Freeman, **a.g.e.**, s.539; Vandallar, 455 yılında Roma'yı yağmalamışlardır; Aydın, **a.g.t.**, s.76.

69. Bölüm- Ren'deki savaşlar son bulduğunda Isauria'da⁶⁰⁵ olan olaylardan bahsetmeyi unutmamak ve sessizce üzerinden geçmememiz lazımdır. Çocukluğundan beri çalmaya alıştırılmış Lydiua⁶⁰⁶ adındaki bir Isaurian'lı etrafına topladığı kendi gibi adamlarla bir çete kurarak bütün Pamphylia⁶⁰⁷ ve Lykia'da⁶⁰⁸ yağmalamalar yapmakta ve hücumlarda bulunmaktaydı. Romalı askerler tarafından saldırıya uğrayan bu çete ve onun lideri bütün Romalılara karşı duracak bir durumda değildi, geri çekilerek Lykia'da Cremna⁶⁰⁹ olarak adlandırılan bir bölgeye yerleştiler. Cremna uçurumun kenarında, sarp kayalıklarla çevrelenmişti ve ayrıca diğer tarafıda geniş ve derin vadilerle çevrili olduğu için güvenli bir şehirdi. Duvarlarla etrafı sarılmış bu şehre birçok mülteci sığınmıştır. Lydius, Romalıların kuşatmaya hazırlandıklarını ve devamlı olarak bunu ertelediklerini gördüğü zaman şehirdeki bütün evleri yıkarak araziye tarıma elverişli ve ekin yetiştirilebilir bir duruma getirerek insanların burada yaşamlarını devam ettirebilmelerini sağlamıştır. Fakat yardıma ihtiyaç duyan insanların sayısının çokluğunu düşününce yaşlı olan kadın ve erkekleri kuvvet zoruyla şehirden tahliye ettirmiştir. Düşman onun bu niyetini algılayarak tahliye edilenleri zorla geri yollamış, Lydius ise onları aceleyle duvarlarla çevrili hendeklere atmış ve öldürmüştür. Bunu yaptıktan sonra şehirden düşman kamplarının içine uzanan mükemmel bir maden inşa etmiş ve adamlarını tünellerden yollayarak ihtiyaç duyduğu malzemeleri ve hayvanları çaldırmıştır. Bu yüzden bir kadın bu tüneli açığa çıkarıp Romalılara söyleyinceye kadar kuşatmaya uzun zaman direnmiştir. Buna rağmen Lydius umudunu kaybetmemiş yavaş yavaş adamlarına verdiği şarabı ve mısırı azaltmıştır. Yiyecek sıkıntısının artması üzerine kendi adamlarının savunma için yeterli olacağını düşünerek şehirdeki herkesi öldürmüştür. Bazı kadınlara ise dokunmamış onları doğal gereksinimleri için kullanmışlardır.

⁶⁰⁵ Isauria, Orta Anadolu'da bir bölge Konya, Karaman ve Antalya illerinin bir bölümünü kapsamaktadır. Bu bölgede yaşayan Isauria'lının kökenleri Luvilere dayanmaktadır. Tarihte adlarına ilk kez M.Ö. 322'de Kilikya'nın Makedonyalı Strabına karşı ayaklandıkları zaman rastlanılmıştır. Can, **a.g.e.**, s.253; Aydın, **a.g.t.**, s.213.

⁶⁰⁶ Lydius, genellikle Palfurius olarak adlandırılmaktadır, imparator Probus, Palfurius'a karşı sefere çıktığını söylemiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.148.

⁶⁰⁷ Pamphylia: Anadolu'nun güneyinde yer alan bölge, Antalya ilinin Kemer ilçesi ile Alanya arasındaki kıyı kesimini kapsamaktadır. M.Ö. 2. bin yılda Hititlerin istilasına uğrayan bölge, Lidya, Pers, Ptolemaioslar, Seleukoslar, Pergamon Krallığı ve Romalıların hâkimiyeti altına girmiştir. Can, **a.g.e.**, s.330.

⁶⁰⁸ Lykia, Likya: Anadolu'nun güneybatısında Teke yarımadasını kapsayan bölge. Likya'nın en eski halkının Lukalar olduğu ve daha sonraki Likyalıların atası oldukları düşünülmektedir. Bölge önce Perslerin (M.Ö. 6. yüzyılda), Hellenistik dönemde ise Ptolemaioslar'ın egemenliği altına girmiş, M.S. 43 yılında ise Pamfilya ile beraber Roma eyaleti olmuştur. Can, **a.g.e.** s.415.

⁶⁰⁹ Cremna, Anadolu'da Pisidya bölgesinde Burdur'un 60 km güneydoğusunda bulunan antik bir kent.

70. Bölüm- Bütün tehlikelere karşı kararlılıkla çözüm bulmaya çalışırken aşağıda anlatılanlar gerçekleşmiştir. Onunla beraber şehirde yaşayan adamlardan biri savaş aletleri yapmakta ve bunları kullanmakta çok mahirdi. Bu kişiye Lydius birisini vurması için emir verir vermez oklarını atarak düşmanını öldürmekte ve her attığını vurmaktadır. Fakat bir gün düşmanlarından birini öldürmesi için emir verdiğinde bilerek ya da yanlışlıkla hedefini şaşırır. Lydius onu soyarak insafsızca kırbaçlatır ve hatta ölümle tehdit eder. Adam hem işkenceden hem de öldürülmekten korkarak bazı kişilerle beraber kamptan kaçır. Romalı askerlere rastlayan bu kişi onlara neler yaptığını ve başına neler geldiğini söyleyerek kendini tanıtır, sonra onlara duvarda Lydius'un kampta olan biteni incelemek için kullandığı bir pencereyi göstererek, Lydius her zaman yaptığı gibi oraya bakmaya geldiğinde onu okla vurarak öldüreceğine dair söz verir. Keşif heyetinin lideri, Romalı general⁶¹⁰ onu karşılar, savaş aletini uygun bir yere yerleştirirler. Bu kişinin önüne bazı askerleri koyarak düşmanları tarafından görülmeden Lydius'a o delikten atış yapmasını sağlarlar. Hedefini bulan ok Lydius'ta öldürücü yaraya sebep olur, bütün bu olanlara rağmen o adamlarına karşı daha sertleşmiş, yeminlerle onları kendine sıkı sıkıya bağlayarak kuşatmaya boyun eğmelerine izin vermemiştir. Fakat onlar bu duruma daha fazla dayanamayarak orduya teslim olmuşlar böylelikle hainin sonu gelmiştir.

71. Bölüm- Mısır Thebais'de⁶¹¹ Ptolemais'lilar⁶¹² imparatora karşı ayaklanarak savaş açmışlardır. Probus, savaşı iyi yöneten kumandanlarını buraya göndererek onları ve mütteliklerini teslim olmaya zorlar. Bu arada korkuyla ona teslim olmuş İskit gruplarından Basternae'lilere⁶¹³ Trakya'da toprak vererek orada yaşamalarını sağlamıştır. Bu insanlar bu bölgede Roman kanunlarına ve geleneklerine uyarak yaşamaktadır. Franklarda aynı onlar gibi yaparak imparatorundan yerleşmek için toprak istemişler ve istediklerini elde ederek yaşamaya başlamışlardır. Fakat bir süre sonra Franklardan bazıları isyan çıkarak, çok sayıda gemi sağlayarak bütün Yunanistan'ı rahatsız etmeye başlamışlardır. Buradan Sicilya'ya doğru atığa

⁶¹⁰ Romalı general, ismi Terentius Marcianus. Ridley, **Zosimus, New History**, s.148.

⁶¹¹ Thebais: Mısır'ın güneydoğusunda, bugünkü Kahire'nin yaklaşık olarak 675 km. güneyinde, Luksor yakınlarında, Nil Nehri'nin kıyısında yer alan bir kent. Can, **a.g.e.**, s.563; Orta Yunanistan'da yer alan kent devleti. **Tekin, a.g.e.**, s.34., 64.

⁶¹² Ptolemais: Büyük İskender'in ölümü üzerine onun komutanlarından Ptolemaios, Mısır bölgesini hâkimiyeti altına almış ve diğer komutanlarla yıllarca sürecek bir mücadele içine girmiş ve Mısır dışında da toprak sahibi olmak için mücadele etmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.136.

⁶¹³ Basternae; Doğu Germen kabilelerinden biri. İskandinavya'dan gelerek Doğu Almanya kıyılarına yerleşmişlerdir. Burry, **The Invasion of Europe by the Barbarians**, s.15.

geçerek Syrakusai'ya⁶¹⁴ saldırmışlar ve çok sayıda insanı öldürmüşlerdir. Sonunda Afrika'ya gelmişler fakat Kartaca'dan⁶¹⁵ bir grup adam tarafından geri püskürtülmüşlerse de hiç kayıp vermeden ülkelerine dönmüşlerdir⁶¹⁶. Probus'un iktidarı zamanında ayrıca aşağıda belirtilen bir olayda meydana gelmiştir. Seksen tane gladyatör gizli birlik kurarak gardiyanlarını öldürmüşler ve şehre doğru kaçarak kendi usullerince yağmalamaya girişmişlerdir. Onların durumundaki pek çok kişi hiç düşünmeden onlara katılmış fakat imparator birliklerini onların üzerine yollayarak hepsini yok etmiştir. Probus'dan sonra iyi ve adil bir imparator bu gibi problemlerle başa çıkabilirdi⁶¹⁷.

Bu kitabın son bölümleri ve ikinci kitabın başlangıç kısmı kaybolmuştur. Bu kitaptaki eksiklik diğer tarihçilerin kitaplarından alınan bölümlerle kapatılmaya çalışılmıştır. Probus'un yerine Carus⁶¹⁸ geçer (M.S. 282-283) ve Perslilerle savaşa girerek Ktesiphon'a gider, orada Pers imparatoru olarak adlandırılır. Bundan kısa bir süre sonra bazılarının göre hastalıktan bazılarının göre ise yıldırım çarpması sonucu ölür. İki oğlu olan Carus'un Numerianus⁶¹⁹ isimli oğlu gelecek vaat eden bir genç olup, imparatorluk onunla mutluluk ve zenginlik elde edecekti, fakat Aper⁶²⁰ tarafından öldürülmüştür. Pek akıllı olmayan diğer oğlu Carinus ise Diocletianus tarafından öldürülmüştür⁶²¹.

İkinci Kitap

Elimizde bulunan kitapta M.S. 303 yılına, yani imparator Diocletianus'ın iktidarının 20. yılına kadar olan zaman diliminde boşluk bulunmaktadır. II. Kitap Pagan kutlamalarının (Yüzyıl

⁶¹⁴ Syrakusai, Sicilya'da Yunan koloni kentlerinden biri. Tekin, **a.g.e.**, s.114.

⁶¹⁵ Kartaca, M.Ö. 9. yüzyılda Fenikeliler tarafından Afrika'da kurulmuş bir ticaret kolonisi. M.Ö. 5. Yüzyılda batı Afrika'da büyük bir askeri ve ekonomik güç haline gelmiş ve Roma İmparatorluğu ile mücadeleye başlamıştır. M.Ö. 146 yılında Romalılar tarafından eyalet haline getirilmiştir. Verlag, **Dünya Tarihi**, s.70.

⁶¹⁶ Frank ve Sakson korsanları o devirde çok tanınmışlardır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.148.

⁶¹⁷ Birinci Kitap, Probus'un hâkimiyetinin sonunda M. S. 282 yılında beklenmedik bir biçimde sona ermiştir ve bu bölüm kayıptır. İkinci kitap "Ludi Saeculares" oyunları ile devam etmekte ve burada tarihi olayların dışına çıkılmaktadır. Yirmi senelik bir boşluktan sonra 305 yılından itibaren Zosimus'un tekrar tarihine geri dönerek olayları kaldığı yerden anlatmaya başladığını görmekteyiz (2.8.1). Zosimus "Ludi Saeculares" adı verilen bu oyunlarla ilgili geniş bilgi vermiş ve oyunların anlatımını Constantinus ile Diocletian arasına yerleştirmiştir ki, Ridley'e göre bu çok anlamlıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.148-149.

⁶¹⁸ Carus, Roma İmparatoru. Freeman, **a.g.e.**, s.551.

⁶¹⁹ Numerianus, İmparator Carus'un küçük oğlu, babasının ölümü üzerine imparator ilan edilmiştir. Roma'ya dönmek üzere yola çıkmış, fakat tahtirevanında ölü bulunmuştur. Komutanlardan Aperius, Numerianus'un ölümünden sorumlu tutulmuştur. Freeman, **a.g.e.**, s.551.

⁶²⁰ Aper, ordu komutanı, 284 yılında Diocletian tarafından İzmit'te öldürülmüştür. Freeman, **a.g.e.**, s.554.

⁶²¹ Green-Chaplin, **The History of Count Zosimus, sometimes advocate and chancellor of the Roman Empire**, s.35.

Oyunları- “Ludi Saeculares”) anlatılmasıyla başlamaktadır. Bu eğlenceler, onların sahip olduğu en uzun süreli kutlamalar olup, oyunlar 304 yılında başlaması gerekirken Zosimus’a göre kötü şartlardan dolayı ertelenmiştir⁶²².

1. Bölüm- Uzun yaşayan bir insanın hayatı sadece bu oyunlar arasındaki zaman sürecine eşittir. Yaş, boşluk veya yüzyıl olarak adlandırdığımız bu devreyi Romalılar “saeculum”⁶²³ olarak tanımlarlar, dahası bu oyunlar veba, tehlikeli salgınlar ve diğer hastalıklara çözüm bulmak açısından fevkâlade faydalıdır. Bu oyunların başlamasına neden olan olayı şöyle anlatabiliriz: Soyu Valerian ailesine dayanan Valesius⁶²⁴ Sabin halkı⁶²⁵ arasında tanınmış yüce bir adamdır. Büyük ağaçlarla çevrili evi yıldırım düşmesi sonucu yanınca o bu kötü olayın ne anlama geldiğini soruşturmaya başlamıştır. Valesius’un çocukları hastalandığında tıbbi yardımların yanında kâhinlerede danışılmıştır. Kâhinler, onun evine ateş düşmesinin sebebinin tanrıların büyük öfkesi olduğu sonucuna varırlar. Doğal olarak bu anlayış Valesius’un tanrıları sakinleştirmek için onlara kurbanlar sunmaya çalışmasına sebep olmuştur. O ve karısı çocuklarının her an öleceğini düşünerek korku içinde kalmışlar, Valesius, Vesta⁶²⁶ önünde secde edip yalvararak çocuklarının yerine iki tane lekesiz hatasız, biri kendisinin, biride çocukların annelerinin ruhlarını kabul etmesini ister. Yıldırımla yanan ağaçlık bölgeye bakan Valesius, oradan bir sesin çocukları Tarentum’a⁶²⁷ götürmesini ve Tiber’de⁶²⁸ Pluto⁶²⁹ ve Prospine’ye⁶³⁰ adanmış ocakta ısıtılan suyu içirmesini emrettiğini hisseder. Bunu duyan Valesius, Tarentum’un İtalya’nın en uzak bölgesinde olduğunu ve Tiber Nehrininde oradan geçmediğini düşünerek çocuklarının geleceğinden

⁶²² Zosimus Pagan kutlamalarını uzun bir bölüm halinde ve tekrar tarihinin dışına çıkarak vermiştir. Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**, s.47.

⁶²³ *Saeculum*, insan ömrü, yaşam süresi. Ridley, **Zosimus, New History**, s.25.

⁶²⁴ Volesos Valesius: M. Valerius Tarentinus, Roma’ya 30 km. uzaklıktaki eski Sabin kenti olan Eratum’lu Sabin Valesius, Valerian ailesinin lideridir. Geç krallık döneminde Roma’ya gelmiş ve Pagan oyunlarını tesis etmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.149.

⁶²⁵ Sabinler, İtalya’nın en eski halklarından biri. İtalya’da Apenin Dağlarında ve Latium bölgesinde yaşamışlardır. Freeman, **a.g.e.**, s.358; Tekin, **a.g.e.**, s.192.

⁶²⁶ Vesta, Roma’yı koruduğuna inanılan ocak tanrıçası, Vesta kültünün Roma’ya *Numa Pompilius* ya da *Romulus* tarafından getirildiği düşünülmektedir. M.S. 394 yılında Vestaya tapınmak yasaklanmıştır. Can, **a.g.e.**, s.599.

⁶²⁷ Tarentum, bugünkü Toronto, İtalya’nın güneydoğusunda yer alan sahil kenti. M.Ö. 8. Yüzyılda Spartalılar tarafından Taras adıyla kurulmuştur. Can, **a.g.e.**, s.552.

⁶²⁸ Tiber Nehri, İtalya’nın en uzun üçünü nehridir. Etruria bölgesinin doğusunda, Arretium yakınlarında doğar, Orta İtalya’da 400 km mesafe kat ettikten sonra Roma’nın güneybatısında denize dökülür. Can, **a.g.e.**, s.573.

⁶²⁹ Yunan inanç sisteminde zenginlik tanrısı, Demeter ile Iason’un oğludur. Can, **a.g.e.**, s.459.

⁶³⁰ Zeus ile Demeter’in kızı, ölümler ülkesi tanrıçası. Yunanca Persephone diye adlandırılan tanrıçanın Roma dilindeki karşılığı Proserpina’dır. Proserpina, genç kız anlamına gelen Kore adıyla da anılır. Proserpina adına yapılan bahar şenlikleri, Proserpina’nın yer altından dünya üzerine çıkışının kutlamasıdır. Can, **a.g.e.**, s.433.

umudunu keser. Ayrıca suyun sunakta yer altındaki tanrılar tarafından ısıtılacağını söyleyen ses onu umutsuzluğa sevk ettiği gibi kâhinlerinde afallamasına sebep olmuştur.

2. Bölüm- Bununla beraber aynı sesi ikinci defa işitince tanrıların emirlerine itaat ederek çocuklarını küçük bir sala yerleştirir ve ayrıca yanında bir ateş taşıyarak nehir boyunca yol alır. Valesius, sıcağın bayılmak üzere olan çocukları ile beraber akıntının hafıflediği bölgeye kadar seyreder ve burada bir çobanın kulübesinde barınacak bir yer bulmaya çalışırken aynı sesi yeniden işitir, ses ondan Tarentumda yani bulunduğu bölgede kalmasını istemektedir ki bu bölgenin adı olan Tarentum, Iapygian⁶³¹ bölgesindeki Tarentum ile aynı adı taşımaktadır. Bunun üzerine Valesius, tanrılara kendisine bu şansı sağladıkları için şükranlarını sunar ve yanındaki rehberle talimat vererek kayığı kıyıya doğru çekmesini ister, karaya çıkan Valesius çobanlara bütün olayı anlatır. Valesius, Tiber’den su alarak tam o noktada kendi inşa ettiği sunakta bu suyu ısıtıp çocuklarına verir. Suyu içer içmez çocuklar uykuya dalar ve tamamen iyileşmiş olarak uyanırlar. Çocuklar uykularında gördükleri bir hayalden çok fazla etkilenirler, buna göre bir adam onlardan Pluto ve Proserpine’ye kara kurbanlar adamalarını ve orada üç gece kalarak dans etmelerini, şarkı söylemelerini istemiştir. Bu olayı babalarına anlatan çocuklar tanrı gibi ulu büyük bir adamın festivalin “Campus Martius”un⁶³² Tarentum adıyla anılan bu bölgesinde düzenlenmesini emrettiğini belirtirler ki şimdi bu yerde at yarışları düzenlenmektedir. Valesius, bunun üzerine burada bir sunak yapmak üzere harekete geçer ve mermer ustalarını kazı yapmak üzere harekete geçirir, ustalar kazı yaparken daha evvel inşa edilmiş bir sunak bulurlar. Bu sunağın üzerine kazınmış olan yazı “Pluto ve Proserpina’ya” adanmıştır diye kaydedilmiştir. Bundan sonra Valesius ne yapması gerektiğini iyice kavrayarak, kara kurbanlar adanmış ve geceler boyunca uyanık kalarak tanrılara ibadet etmiştir.

3. Bölüm- Bu bölgede buldukları eski sunak ve burada tanrılara kurban verilmesi olayının kökeninde yatan gerçek şudur: Bir zamanlar Romalılar ve Alban’lar⁶³³ arasında bir savaş olmuştur. Her iki kuvvet silahlanmış olarak beklerken olağanüstü bir adam siyahlara bürünmüş

⁶³¹ Iapygian, İtalya’nın güney batısında yer alan bölgenin adı.

⁶³² Campus Martius, Roma’da Tiber Nehri’nin üzerindeki Tiber adasında yer alan, Quirinal Tepesi’nin doğusunda ve Capitol Tepesi’nin Güneydoğusundaki düzlük. Campus, adlı bölge atların ve koyunların otlatılması ve Roma ordusunun askeri eğitimi için kullanılmıştır. Roma savaş tanrısı olan Mars’a ithaf edilmişti ve üzerinde antik bir sunak vardır. Başarılı geçen askeri seferlerin kutlanması için yapılan geçit törenlerinin merkeziydi. Can, **a.g.e.**, s.606.

⁶³³ Alba Longa, İtalya’da Latium bölgesinde yer alır. Roma’ya 19 km. uzaklıkta olan bu kent, inanışa göre M.Ö. 1152’de Aeneas’ın oğlu Askanios tarafından kurulmuştur. Efsaneye göre Askanios’un soyundan gelen Albanlar bu bölgede hüküm sürmüşlerdir. Can, **a.g.e.**, s.30; Tekin, **a.g.e.**, s.192.

olarak ortaya çıkar ve onlara bağırarak Pluto ve Proserpina'ya savaştan önce kurban vermelerini emreder ve ortadan kaybolur. Bu olaydan korkarak dehşete düşen Romalılar toprağın altına bir sunak inşa ederler, kurbanlarını verdikten sonra sunağı yirmi ayak (feet) toprağın altına gömerler. Bunu yapmalarını istemelerinin sebebi sunağın kendilerinden başka hiç kimse tarafından bilinmemesidir. Valesius, tanrının emirlerine uyarak bulduğu, kurbanlar adadığı ve geceler boyu dua ettiği bu sunağa *Magnus Valerius Tarentinus* adını vermiştir; Yeraltı tanrılarını Manes olarak⁶³⁴ adlandıran Romalılar Valere adı ile iyi tanrıları işaret ederler. Valesius kurban verme işlemini Tarentum'da gerçekleştiği için sunağın ismini de *Tarentinus* diye adlandırmıştır. Bu olaylardan bir süre sonra kralların sınır dışı edildiği senede şehirde salgın başlamış, Publius Valerius Publicola⁶³⁵ bu sunakta Pluto ve Proserpine'ye kara bir öküzle, kara buzağı kurban etmiş (M.Ö. 509), Şehri vebadan kurtararak sunağa şu kelimeleri kazımıştır “ Ben Publius Valerius Publicola, Campus Martius'daki bu ateşten yeri Pluto ve Proserpine'ye adadım ve onların şerefine bu merasimleri düzenleyerek Roma halkının özgürlüğüne kavuşmasına neden oldum”.

4. Bölüm- Bütün bu olaylardan sonra onlar, Roma'nın kuruluşundan (M.Ö. 753) , 505 sene sonra hastalıklar ve savaşlarla boğuşurken (M.Ö. 249)⁶³⁶ Senatus, bütün bu acı ve kederlerden kurtulmanın bir yolunu bulmaları için Sbyll kitaplarını korumakla yükümlü on kişiden oluşan ve dini işlerle görevli birliğe (decemviri sacris faciundis)⁶³⁷ kehanetleri incelemeleri için emir verir (M.Ö. 249). Kehanetleri inceleyen Apollon rahipleri, senatus'a *Pluto ve Proserpine* adlı tanrılara kurban verirlerse bütün dertlerinin sona ereceğini söylerler. Uygun bir yer seçerek ve burayı ateşle Pluto ve Proserpine adına kutsayarak kurbanlar verirler ki, Marcus

⁶³⁴ Manes, Romalıların yeraltı tanrılarına verdiği ad. Zosimus, *Historia Nova*, II.3.

⁶³⁵ Publius Valerius Publicola, Livy ve Plutarch'a göre, Publicola'nın soyu Sabinlere dayanmakta ve Valerius ailesinden gelmektedir. Babası, Volesus Valerius, kardeşleri ise Marcus Valerius Volusus ve Manius Valerius Maximus'dur. Valerius ailesi M.Ö. 7. Yüzyılda Roma Kralı Titus Tatius döneminde Roma'ya gelerek burada yerleşmişlerdir. Publius Valerius Publicola Roma'daki Pleblerin haklarını savunarak, onların koruyuculuğunu üstlenmiştir. Valerius, Lucius Tarquinius Collatinus, Spurius Lucretius Tricipitinus ve Lucius Junius Brutus ile birlikte ayaklanarak Roma'da krallık rejimine son vermişler ve Roma kralı Lucius Tarquinius Superbus'u sürgüne yollamışlardır. Roma'da yıllık olarak seçilen ve *praetor* adı verilen iki yüksek devlet memurunun yönettiği Cumhuriyet idaresi kurulmuştur (M.Ö. 509). Tekin, *a.g.e.*, s.196.

⁶³⁶ Bu tarih kesinlikle yanlıştır, burada Zosimus'un tarihiyle oynanmış olunabileceği gibi tarihçinin kendisi de yanlış yapmış olabilir. Livy'nin yaptığı hesaba göre olaylar Roma'nın kuruluşundan 502 sene sonra yani M.Ö. 252 yılında gerçekleşmiştir. Buchanan-Davis, *Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome*, s.50; Ridley, Mendelsson'un bu konuyla ilgili verdiği tarihi doğru kabul etmektedir. Ridley, *Zosimus, New History*, s.149.

⁶³⁷ *Decemviri sacris faciundis*, Antik Çağ'da Roma'da 10 üyeli pagan rahiplerinden meydana gelen lonca, görevleri arasında Sbyll Kitaplarını korumak, senatonun arzusu üzerine kehanetlere başvurarak bunları yorumlamak yer almaktadır. Tekin, *a.g.e.*, s.319.

Potitus bu sırada dördüncü defa konsül olarak görev yapmaktadır (M.Ö. 348)⁶³⁸. Törenler bitip onlara üzüntü veren dert ve hastalıklardan kurtulduktan sonra sunağı Campus Martius'un uzak bir köşesine bırakarak sakladılar. Bu çeşit kurban etme törenleri uzun bir zaman ihmal edilerek yapılmamış ancak Octavianus Augustus, bazı tatsız olayların vuku bulmasından sonra daha öncede yapılan bu törenleri yeniden hayata döndürmüştür (M.S. 17). Oyunlar en son Lucius Censorinus ve Marcus Manlius Puelius konsülken icra edilmiştir (M.Ö. 149)⁶³⁹. Ateius Capito⁶⁴⁰, bu kutlamalarla ilgili uyulması gereken yasaları açıkladığı zaman Sbyll Kitaplarını korumakla görevli on beş adam (quindecemviri sacris faciundis)⁶⁴¹ törenlerin ne zaman ve nasıl yapılacağını araştırarak bulmuş ve oyunlar yapılmıştır. Augustus öldükten sonra bu oyunlar, Claudius tarafından zamanında yapılıp yapılmadığına dikkat edilmeden kutlanmaya devam etmiştir (M.S. 47)⁶⁴². Domitianus, Claudius'un yaptıklarına hiç değer vermeyerek oyunların tarihini belirleme işini Augustus'un festivalleri düzenlediği tarihten sonraki yılları sayarak yapmış ve görünüşe göre oyunların gerçekleştiği asıl tarihi bulmuştur (M.S. 88). Böylece oyunlar kuşaktan kuşağa geçerek aslını muhafaza etmiştir. Onlardan yüz on sene sonra Severus ve iki oğlu Antoninis ve Geta, Chilo ve Libo konsülken aynı oyunları tekrar düzenlemişlerdir (M.S. 204).

5. Bölüm- Oyunların yapılış tarzı gözlemlenerek şu şekilde sahnelendiği anlatılmaktadır: Görevliler yuvarlak bir halka yaparak insanların hepsini birden şimdiye kadar hiç görmedikleri ve

⁶³⁸ Marcus Potitus M.Ö. 350 veya M.Ö. 348 yılında dördüncü kez konsül olarak görev yapmıştır, onunla beraber konsül olarak görev yapan diğer kişi Valerius Corvus'dur. Geleneksel Pagan oyunları bu tarihte başlamış olmalıdır, Zosimus'un M.Ö. 249 olarak verdiği tarih kesinlikle olaylara ve konsüllerin görev yıllarına uymamakta ve en az bir yüzyıl öncesine dayanmaktadır. Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**, s.50; Ridley, **Zosimus, New History**, s.149.

⁶³⁹ Bu bölümde hem verilen bilgiler hem de Zosimus yanılmaktadır. Augustus'un oyunları yenilediğinden bahsederken birdenbire M.Ö. 149 yılına geri dönmekte ve yanlış bilgi vermektedir. Buchanan oyunların yapıldığı tarihlerin tam olarak şu şekilde gerçekleştiğini yazmaktadır: Birinci oyun M.Ö. 348 yılında gerçekleşmiş ve diğerleri sırasıyla şu tarihlerde yapılmıştır. M.Ö. 249'da, M.Ö. 146 ve Augustus zamanında M.Ö. 17, Cladius, M.S. 47 düzenlerken Saeculum'u bir yüzyıl olarak hesaplamış ve Roma'nın 800'üncü kuruluş yıldönümünü kutlamıştır, Domitian M.S. 88, Septimus Severus M.S. 204, Philippos M.S. 248 yılında bu oyunları düzenleyerek Roma'nın kuruluşunun bininci yılını kutlamıştır. Buchanan-Davis, **a.g.e.**, s.50.

⁶⁴⁰ Erken Principate (imparatorluk) döneminde baş hakim olarak görev yapmıştır. Birçok kitap yazmış olmasına rağmen ne yazık ki günümüze kadar hiçbirini ulaşamamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.149.

⁶⁴¹ Buchanan, Zosimus'un bu terimle ilgili yanlışlık yapmadığını ve rahipleri önce *decemviri sacris faciundis* olarak adlandırırken daha sonra *quindecemviri sacris faciundis* olarak yazmasının doğru olduğunu, çünkü Sulla devrinde bu loncanın adının değiştiğini belirtmektedir. Buchanan-Davis, **a.g.e.**, s.50.

⁶⁴² Zosimus'un anlattığına göre Cumhuriyetçiler festivali 100 sene aralıklarla kutlarken imparatorluk zamanında festival 110 sene aralıkla yapılmıştır. Zosimus, Claudius'un yılları dikkate almadan oyunlar arasındaki süreyi bozduğunu söyleyerek kızıyor. Augustus'un oyunların arasındaki süreyi geleneksel haline döndürmek için tarihlerle oynadığını belirten Zosimus, Domitian'ın oyunların yapılış tarihini tam olarak belirlediğini anlatıyor. Buna rağmen Augustus'un kutlamaları yaptığı tarihle (M.Ö. 17) Domitian'ın oyunları kutladığı tarih (M. S. 88) arasındaki süre 105 yıldır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.150.

bir daha hiç göremeyecekleri bir gösteriye davet eder. Yaz mevsiminde oyunlar başlamadan birkaç gün önce rahipler (quindecimviri)⁶⁴³ tarafından, Capitolium⁶⁴⁴ veya Palatinus'daki⁶⁴⁵ tapınaklarda kurulan platformlardan insanlara onları arıtaacak bazı eşyalar dağıtılmaktadır. Bunlara *Iustralia* adı verilmiş olup, fenerler, kükürt ve ziftten oluşmaktadırlar. Bu törenlere köleler iştirak edemezler ancak özgür insanlar katılabilirdi. Sonra bütün halk yukarıda anlatılan Capitolium veya Palatinus'daki tapınaklara veya Aventinus tepesindeki Diana tapınağına⁶⁴⁶ toplantıya çağırılırdı. Herkes elinde buğday, arpa ve fasulye taneleri taşıyarak bütün gece öldürücü tanrılara dua etmeyi sürdürürdü. Festival başladığında ki bu festival Campus Martius'da üç gün üç gece art arda kutlanırdı, kurban etme töreni Tarentum'da Tiber Nehrinin kıyısında yapılırdı. Burada tanrılara: Jupiter, Juno, Apollon, Latona ve Parcae, Lucinae, Ceres, Pluto, ve Proserpine'ye bu sıraya uyularak kurbanlar verilirdi. Oyunların yapıldığı ilk gece imparator ve *Quindecimviri* üç tane koyunu nehrin kıyısında kurulu sunaklarda kurban ederek, kanını sunağın üstüne serperler ve getirilen bütün adakları yakarlardı. Bundan sonra bir sahne hazırlanır, çok sayıda ateşler yakılarak aydınlatılır ve yeni besteledikleri ilahileri okuyarak kutsal gösterilerini ilahi bir şekilde sahneye koyarlardı. Bu gösterileri düzenleyenler emeklerinin karşılığı olarak buğday, arpa ve fasulyelerin ilk meyvaları ile ödüllendirilirlerdi, ayrıca bu törene katılan herkese bu ürünler dağıtılırdı. Aynı gün Capitolium'e giderek kurbanlarını sunarlar ve orada yeri belirlenmiş bir tiyatroya giderek Apollon ve Diana⁶⁴⁷ onuruna hazırladıkları gösterileri sergilerler. İkinci gün kehanette belirtilen zamanda asil kadınlar, Capitolium'de toplanarak tanrılara ilahi şarkılar söyleyerek yalvarırlar. Üçüncü gün Palatinus'daki Apollon tapınağında anne ve babası hayatta olan, gelişmiş yirmi yedi tane erkek ve kız çocuğu ilahiler söylerler, Yunanca ve Latince şükranlarını sunarlardı; böylelikle Roma imparatorluğu güven içinde muhafaza edilirdi. Bunun gibi pek çok ilahi ayin emredildiği

⁶⁴³ Sbyll Kitaplarını korumakla görevli rahipler. Sayıları önceleri 10 kişiden oluşmakta olup beş tanesi patricii (tam hukuka sahip Roma vatandaşları) sınıfından diğer beş tanesi ise pleblerden (sınırlı hukuka sahip Roma vatandaşları) seçilmektedir. Apollo Tapınağı rahipleri olarak adlandırılan bu kişiler, Apollo adına yapılan oyunlar ile Olimpiyatların yönetiminden de sorumludurlar. Bunun dışında hiçbir askeri ve sivil görevleri bulunmamaktadır. William Smith, D.C.L., LL.D.: **A Dictionary of Greek and Roman Antiquities**, John Murray, London, 1875.

⁶⁴⁴ Capitol, Roma kentini oluşturan yedi tepeden en küçüğü, tanrı Jupiter, İuna ve Minevra adına yapılan tapınak bu tepede yer almaktadır. Aeneas'ın Troy'dan kaçarken yanına aldığı Palladium'un bu tapınakta bulunduğu düşünülmektedir. Can, **a.g.e.**, s. 607.

⁶⁴⁵ Palatine, Roma'da Forum'un 40km. Güneyinde yere alan yüksek bir tepedir. Roma kentine ait en eski iskan izlerine bu tepede rastlanılmaktadır. Roma'yı kuran Romulus ve Remus'un hikâyesinin anlatıldığı olaylar bu tepede gerçekleşmiştir. Can, **a.g.e.**, s.606.

⁶⁴⁶ Aventine, Roma'nın en güneyindeki tepe, Ceres, Liber ve Liberia'ya adanmış tapınak bu tepede bulunmaktadır. Can, **a.g.e.**, s.406.

⁶⁴⁷ Diana, Grek tanrıça Artemis'in Latincesi, doğa tanrıçası, Zeus ve Leto'nun kızı. Can, **a.g.e.**, s.91.

gibi yerine getirilerek Roma İmparatorluğunun uzun bir süre yaşaması sağlanmıştır. Söylediklerimi doğrulandığını gösteren ve ezberlenerek zamanımıza kadar gelen Sibyl'in kehanetlerinden birini buraya eklemeliyim:

6. Bölüm-

Gerçekten yüz on yıl geçince

Ki bir insan için en uzun zaman süresi sona erince

Romalılar! Dikkatli olun, unutmayın

Bütün bunları tanrılar için yaptığınızı

Tanrılar, sizin onlara kurban getirdiğinizi görerek

Tiber'in dalgalarıyla yıkanan ölümsüz topraklarda

Gece toprakları karartırken, İnsanlar ışıktan yoksun,

Güneş battıktan sonra. O zaman saygılarınızı

Ölümsüz Parcae'ye sunun, sunağa iki koyun

Ve bir dişi karakeçi, Tanrıları memnun ederek

Tütsüler yakın. Sonra Lucinae'ye dönerek ve

Saygıyla ilahiler söyleyerek, kadınlara çocuk veren,

Tanrı'ya, bir çift kara domuz kurban ederek,

Tellus'a yarattığı ürünler için pulluk,

Bütün beyaz süt öküzleri Joves'in sunağına getirerek

Gündüzleri kurban vererek, Gökyüzü tanrılarını

Gündüz onlara sunulanlardan daha fazla memnun olur.

Ve sonra Juno 'ya bir inek kurban edilir

Her tarafı lekesiz ve bir kar tanesi kadar beyaz,

Sonra Güneş 'e dua ederek Apollon 'a

Ve Phoebeus ' a eşit şekilde saygılarını sunarlar.

Tapınakta Latin Kız ve erkek çocuklar

İlahi şarkılar söyleyerek mükemmel bir uğultu yaparlar

Fakat kızlar erkeklerden ayrı durarak:

Bu şarkıyı söylerken ve erkeklerde diğer tarafta

Burada dikkatli olarak daha fazlasını anlatmalıyım

Yaşayan bütün anne ve babalar her iki tarafa eşlik etmekte.

Evli kadınlara gelince onlar dua ederek

Juno 'ya dizlerinin üstünde, her birisi

Arınmaları için yalvararak, hem kadın hem erkekler

Fakat özellikle kadınlar. Sonra her şeyi orada bırakarak

Evlerinde bulabildikleri ve bu törene getirdikleri

Her yararlı maddenin ilk meyvalarını getirerek

İnsanlar ölümsüz tanrılara hediye sunarlar.

Ve her şeyi sunağa yığarak,

Bütün kadın ve erkeklerin getirdiği

Tanrılarının onların buraya geldiğinden emin olmaları için

Gece ve gündüz büyük bir kalabalıkla katılarak

Kendilerini gerçekten ve özgürce Tanrılara adayarak.

Bütün bunlar daima kalplerinizde ve akıllarınızda olarak,

Ve bütün İtalya ve Latium toprakları

Hâkimiyetinize boyun eğerek yaşasın.

7. Bölüm- Tecrübelerinde bize kanıtladığı gibi bu törenler kehanetlere uygun yapıldığı sürece imparatorluk güven içindeydi ve hâkimiyetini bilinen bütün dünyada sürdürmekteydi⁶⁴⁸. Fakat Diocletianus'ın⁶⁴⁹ tahttan feragat ettiği dönemde törenler ihmal edilmiş, imparatorluk anlaşılabilir bir şekilde barbarizme yönelmiş ve düşüşe geçerek parçalanmıştır. Sadece gerçekleri söylediğimi olayları kronolojik sırasıyla anlatarak kanıtlayacağım. Chilo ve Libo konsül olarak hizmet ederken (M.S. 204) Severus, bu dünyevi oyunları veya dini ayinleri kutlamıştır, daha sonra Diocletianus'ın dokuzuncu defa ve Maximianus'un sekizinci defa konsül olarak görev yaptıkları tarihe kadar aradan yüzyıl gibi bir süre geçmiştir (M.S. 304). Maximianus kurallara aykırı olarak bu eğlenceleri kutlamak istemiştir, fakat Diocletianus bir imparator gibi davranmayı bırakarak özel yurttaş gibi yaşamak istemiş, Maximianus'da onun gibi hareket ederek bu uygulamayı sürdürmüştür. Fakat Constantinus ve Licinius üçüncü defa konsül olarak görev yaptıkları sırada (M.S. 313) yüz on yıl tamamlanmış ve oyunların geleneklere uygun olarak yapılması gerektiği halde, oyunlar ihmal edildiği için devlet işlerinde çöküşler meydana gelmeye başlamış ve ne yazık ki bugünkü talihsiz duruma gelinmiştir.

⁶⁴⁸ Kehanet, Roma'nın sadece İtalya'ya hâkim olacağını söylemektedir. Fakat Zosimus bunu *bütün dünya* şeklinde genişletmekte sakınca görmemiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.150.

⁶⁴⁹ Diocletian, Roma imparatoru (M.S. 284-305), Numerianus'un öldürülmesi üzerine Roma imparatorluğunun tek hâkimi olarak başa geçer. İmparatorluk topraklarına kuzeyden ve güneyden yapılan saldırılara tek başına karşı koyamayacağını gören Diocletianus, Maximianus'a agustus unvanı vererek imparatorluğun yönetimini onunla paylaşmıştır (M.S. 286). Bu yüzden onun döneminde *principatus* yönetim biçimi terkedilerek monarşik idareye daha uygun olan *dominatus* idaresi benimsenmiştir. Diocletianus Nikomedia (İzmit)'da, Maximianus ise Mediolanum (Milano)'da ikamet etmiş ve dış tehditlere karşı mücadele ederek imparatorluğun sınırlarını güvenli hale getirmeye çalışmışlardır. Diocletianus devrinde idarede yapılan bir diğer değişiklik ise *tetrarkhia* denilen dörtlü yönetim biçimine geçilmesi olmuştur. Bu yeni rejimde iki Augustus ile beraber iki Caesar'da görev yapacaktır. Diocletian'ın Caesar'ı Galerius olurken Maximianus'un Caesar'ı Constantius Chlorus olmuştur. Tekin, **a.g.e.**, s. 289-290.

8. Bölüm- Diocletianus'ın ölümünden üç yıl sonra Constantius Cholorus (M.S. 305-306) ve Galerius Maximianus imparator olup (M.S. 286-305 ve 307-308)⁶⁵⁰, Severus ve Maximinus'u (Galerius'un yeğenidir) Ceasarları olarak ilan etmişlerdir (M.S. 1 Mayıs 305)⁶⁵¹. Bütün İtalya'nın yönetimi Severus'a bırakılırken; doğu eyaletlerinin kontrolü Maximinus'un ellerindeydi. Olaylar yoluna sokularak halledilmiş, Romalıların onlara karşı kazandığı zaferlerden sonra barbarlarda büyük bir sessizlik içerisinde hareketsiz durmaktaydılar. Constantius'un gayrimeşru oğlu Constantinus, imparatorluk tacına kendisi sahip olmayı tasarlıyordu (özellikle Severus ve Maximinus, Ceasar olarak seçilip, bu makama getirildikten sonra kızgın ve öfkeli bir biçimde bu arzusu daha da pekişmiştir), yaşadığı yerden ayrılan Constantinus⁶⁵², Alplerin ötesinde ve genellikle Britannia'da yaşayan babasının yanına gitmeye karar verir. Onun bu yolla imparator olmak istediğinin farkında olan insanlar imparatorluk için kaygılanıyorlardı. İnsanların bu yolculuğu engelleyeceğini düşünen Constantinus, nereye giderse gitsin orada halkın ihtiyaçları için kullanılan posta atlarını sakatlıyor sadece kendi ihtiyacı olanları alarak yoluna devam ediyordu. Bunu yolculuğu süresince yapmış ve onun ilerlemesini engellemek isteyen takipçilerini geciktirerek babasının bulunduğu ülkeye ulaşmıştır.

9. Bölüm- Tam bu sırada Constantius Cholorus ölmüştür (M.S. 306)⁶⁵³. İmparatorluk askerleri onun yasal çocuklarından hiçbirinin imparatorluk şerefine uygun olmadığını fakat Constantinus'un bu görevi yapabileceğine inanarak onu desteklemektedirler, askerler anlaşarak onu Ceasar olarak ilan ederler⁶⁵⁴, Constantinus'un bunun altında kalmayarak cömert hediyeler ile kendilerinin hakkını vereceğini umut etmektedirler. Constantinus'un heykelleri, Roma'da geleneklere uygun olarak sergilendiği zaman Maximianus Herculis'un oğlu Maxentius bir fahişenin⁶⁵⁵ oğlu olan Constantinus'un iyi bir geleceğe sahip olduğunu görerek bu duruma

⁶⁵⁰ Roma imparatoru, daha çok Maximianus Herculis olarak tanınmaktadır. Tekin, **a.g.e.**, s.292.

⁶⁵¹ Severus ve Maximinus, Galerius Maximianus tarafından önerilerek Caesar makamına getirilmişlerdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.150.

⁶⁵² Constantinus, Galerius'un yanında bulunmaktadır. J. J. Norwich, **Bizans I, Erken Dönem**, Kabalcı Yay., İstanbul, 2013, s.34; Ridley onun Galerius'un yanında rehin olarak tutulduğunu söylemektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.150.

⁶⁵³ Constantius Cholorus, Cholorus (Solgun) lakaplı Roma imparatoru, Constantinus'un babası. Norwich, **a.g.e.**, s.32.

⁶⁵⁴ Bazı tarihçiler Constantinus'un Augustus olarak ilan edildiğini söylemektedir. Fakat Constantinus, Galerius ile anlaşmayı tercih etmiş Caesar olmayı kabul ederek Britania ve Gallia'nın idaresini üstlenmiştir. Yeni Augustus, Severus olmuştur. Norwich, **a.g.e.**, s.32; Ridley, **Zosimus, New History**, s.150.

⁶⁵⁵ Iulia Helena, Constantinus'un annesi, onunla ilgili olarak pek çok söylenti vardır. Constantius Cholorus'un, Iulia Helena ile evlenmediği ve onun hafif meşrep bir kadın olduğu iddia edilmiştir. Norwich, s.32; Ridley, **Zosimus, New History**, s.150.

katlanamıyordu. Kendisi büyük bir imparatorun oğlu olmasına rağmen bir kenara itilmiş ve babasının imparatorluğu başkaları tarafından paylaşılmıştı. İmparatorluğu ele geçirmek amacıyla Marcelleianus ve Marcellus adlı komutanlarla ki bunlar Roma halkı tarafından seçilen ve halkı imparatora karşı koruyan kişilerdir, işbirliği yapmaya karar vererek onlarla müttefik olmuştur, ayrıca Roma’da devletin insanlara sağladığı taze domuz etlerinin dağıtımıyla meşgul olan Lucianus ile Praetoriani olarak adlandırılan imparator muhafızları da onunla ittifak içerisinde bulunuyorlardı. Kendisini imparatorluk tacına yükseltecek olan bütün bu kişilere ona yardım etmeleri karşılığında cömert bir şekilde ödüllendirileceklerine dair söz verdi. Gerçekten de amaçlarına erişebilmek amacıyla ilk önce Abellius’u öldürerek işe başladılar çünkü o Roma’nın valisi olduğundan dolayı görevi icabı onların arzularını engelleyebilirdi.

10. Bölüm- Maximianus Gallerius bütün bunları öğrendiğinde Ceasarı Severus’u⁶⁵⁶ Moor askerleri ile beraber Maxentius’un üstüne savaşması için yollar. Severus ve yanındaki askeri birlikler Milan’dan ayrılıp Maxentius’a doğru yaklaşmaktayken Maxentius onun askerlerini ve hatta komutan Anullinus’u⁶⁵⁷ parayla kandırarak kendi güçleri ile birleştirir ve Severus’u kolayca yener. Severus buradan kendini emin ve güçlü hissettiği kalabalık Ravenna’ya⁶⁵⁸ geçerek kendisi ve askerleri için gerekli malzemeleri elde etmeye çalışır. Oğlu Maxentius’un davranışlarından dolayı endişe içinde bulunan ve bu sırada Lucania’da⁶⁵⁹ bulunan Maximianus Herculis bu bilgiyi alır almaz Ravenna’ya doğru hızla yola çıkar. Severus’un kalelerle korunan ve yeterli miktarda yiyecek stoklayan bu şehirden onun arzusuna aykırı olarak çıkarılamayacağını anlar ve onu yeminlerle kandırarak Roma’ya gitmeye razı eder. Bunun üzerine yola çıkan Severus, *Üç Tabernae*⁶⁶⁰ diye adlandırılan yere geldiğinde Maxentius tarafından pusuya düşürülerek esir alınır ve asılarak öldürülür. Maximianus Gallerius, Ceasarı Severus’a yapılanlara karşı daha fazla dayanamayarak kararlı bir şekilde doğudan Roma’ya doğru yola çıkar, Maxentius’u yanlışlarından dolayı cezalandırmak istemektedir fakat Roma’ya vardığında askerlerinin ona bağlı

⁶⁵⁶ Severus artık Caesar değil Augustus’dur. Constantius’un yerine geçmiştir, buna rağmen ona bağlı birlikler Maximianus Gallerius’un emrinde bulunmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.151.

⁶⁵⁷ Annus Anullinus, Maxentius ve Constantinus dönemlerinde Afrika’da *proconsul* olarak görev yapmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.151; Prokonsül unvanı daha önce konsül olarak görev yapmış kişiler bu ünvan ile onurlandırılarak eyalet valisi olarak görevlendirilmektedirler. Tekin, **a.g.e.**, s.326.

⁶⁵⁸ Ravenna, İtalya’nın doğusunda Po Nehri deltasının güneyindeki sahil kenti. Got akınları karşısında Batı Roma başkenti, Milano’yu savunamayacağını düşünen Honorius tarafından başkent yapılmıştır (M.S. 402). Aydın, **a.g.t.**, s.219.

⁶⁵⁹ Lucania, güney İtalya’da bulunan eski bir kent.

⁶⁶⁰ Three Tabernae, Roma’nın 18 km güneyinde Appia yolu üzerinde bir kent.

olmadıklarını görerek savaşmadan tekrar doğuya geri döner. Tam bu sıralarda Maximianus Herculis bu karışıklıklardan dolayı ülkede iç barışın bozulacağını düşünerek endişe ile Gallia'da Carnutum⁶⁶¹ adlı şehirde bulunan Diocletianus'a gider. Onu imparatorluğa dönmeye razı etmeye çalışarak, hükümetin içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmasını, bu imparatorluğun yaşaması için her türlü zorluğa katlanarak çok çalıştıklarını, şu anda çalkantılarla sallanan idarenin, kendileri için Roma'yı ele geçirmeye çalışanların ihtiyatsızca hareketleri sonucunda çılgınca bir patlamaya doğru gittiğini ve imparatorluğun yıkımın eşiğine getirildiğini söyler. Fakat Diocletianus onu dinlemeyi reddeder, akıllıca karar vererek halkın sorunlarından uzak kendi halinde kalmayı tercih eder. Gerçekte ise o karışıklıkların ne şekilde sonuçlanacağını önceden gördüğü gibi dini konularda da çok tecrübeli ve bilgilidir. Herculus, onu ikna edemeyeceğini anlayarak önce Ravenna'ya kadar uzanır ve sonra Alpler'e doğru yürüyüşe geçerek burada bulunan Constantinus ile buluşur. İnançsız ve güvenilmez bir adam olan Herculus, Constantinus'a kızı Fausta'yı⁶⁶² vereceğine dair sözler vererek onların evlenmesini sağlar. Constantinus'ı kandırmaya çalışarak onun İtalya'dan ayrılmasını ve Galerius Maximianus'u takip etmesini ister. Galerius Maximianus'da o sıralarda Maxentius'a tuzak kurmak için İtalya'dan ayrılıyordu. Bütün bunları Constantinus kabul eder ve anlaşırlar. Herculus imparatorluğu tekrar ele geçirebileceğini düşünerek damadı Constantinus ile oğlu Maxentius'u birbirlerine karşı harekete geçirebileceğini umut etmeye başlar.

11. Bölüm- Herculus, bu konular üstünde çalışırken Galerius Maximianus, en iyi dostu Licinius'u ortak hükümdar olarak ilan eder (M.S. 308-324). Onun yardımlarıyla Maxentius karşısında başarılı olabileceğini düşünmektedir. Galerius Maximianus bu işleri planlarken şifa bulunmaz bir yarayla ölür⁶⁶³ ve Licinius'da imparatorlukta hak iddia etmeye başlar. Maximianus Herculis benimde söylediğim gibi imparatorluğunu yeniden kazanmayı istediği için Maxentius'un askerlerini etkileyerek onları Maxentius'a karşı soğutmaya çalışıyordu. Onun askerlerini ya

⁶⁶¹ Carnutum, Noricum ve Pannonia arasında yer alan en önemli sınır şehirlerinden bir tanesi. Zosimus, burada coğrafi terimlerde yanlışlık yapmıştır, Maximianus Herculis'in Gallia'daki Carnutum'a gittiğini söylerken aslında bu şehir Pannonia'da bulunmaktadır. Maximianus Herculis, Pannonia'da Carnutum konferansından Gallia'ya dönmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.151.

⁶⁶² Flavia Maxima Fausta, Maximianus Herculis'in kızı, Gallia'da Constantinus ile evlenmiştir (M.S. 307). Babasının, Constantinus'e karşı bir komplo düzenlediği ve onun bu komployu açığa çıkardığı iddiaları çok fazla geçerli değildir. Constans ve II. Constantius'un onun çocukları olduğu, II. Constantinus'nin ise bir fahişeden doğduğu sanılmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.152.

⁶⁶³ Galerius Maximianus, Sava Irmağı üzerinde yer alan Sirmium'da ölmüştür. Eusebios ve Lactantius, Hristiyanlara karşı çok zulüm yapan bu imparatorun hastalığını ve ölüm şeklini zevk alarak uzun bir şekilde anlatmaktadır. Norwich, **a.g.e.**, s.35.

hediyeler vererek ya da zavallı bir şekilde yalvararak kendi yanına çekmiştir. Constantinus'e karşı casusları aracılığıyla bir komplo hazırlayarak, onun askerlerinin kendisi ile birleşmesini istemiştir. Fakat Fausta olaylardan Constantinus'i haberdar ederek işlerin ilerlemesini önlemiştir. Her şeyin yıkıldığını görerek umutsuzluğa düşen Herculus hastalanarak Tarsus'ta ölmüştür⁶⁶⁴.

12. Bölüm- Maxentius bu tehlikelerden kendisini korumuş ve artık imparatorlukta hâkimiyetini çok iyi bir şekilde tesis etmiş olduğuna inanmıştır (M.S. 308-312). Bu arada kendi imajını diğer ülkelerde yerleştirmek için adamlarını Afrika'ya ve özellikle Kartaca'ya yollamıştır. Fakat orada bulunan askerler, Galerius Maximianus'un anısına saygı duyarak onların bu ülkeye girmelerine izin vermemişlerdir. Maxentius'un isyan çıkardıkları için onlara karşı sefere çıkacağını öğrendikleri zaman ise İskenderiye'ye gitmişlerdir. Burada böyle büyük bir orduya karşı mücadele edemeyeceklerini anlayarak tekrar Kartaca'ya geri dönmüşlerdir. Maxentius bütün bunlardan rahatsız olarak kararlı bir şekilde kargaşanın elebaşlarını cezalandırmak üzere Afrika'ya doğru yelken açmak ister. Fakat kâhinler kurbanlar adayarak ona gelecekle ilgili kötü alametler verirler. Böylece Maxentius, hem kerametlerden korkarak hem de Afrika'da *Praefectus Praetorio* olarak görev yapan Aleksandros'un düşmanı olması ve onu engelleyebileceğini düşündüğü için istememiştir. Maxentius, tüm endişelerden uzak Afrika'ya geçişinin güvenliğini sağlamak amacıyla Aleksandros'a haberciler yollayarak oğlunu rehin olarak ister. Aleksandros onun bu isteği karşısında şüphelenir, Maxentius'un oğlunu sadece güvenlik sebebiyle rehin olarak istemediğini fakat onun isteklerini kabul ederse kendisini kandıracağını düşündüğünden dolayı bu görev için yollanan elçileri reddeder. Bütün bunlardan sonra Maxentius diğer adamlarını yollayarak bu sefer kurnazlık ve hile ile Aleksandros'u öldürmeyi dener, fakat bu komplosu keşfedilerek gün ışığına çıkarılır. Bundan sonra askerler durumun isyan çıkarmak için uygun olduğunu anlayarak Aleksandros'a erguvan renkli elbiseyi giydirebilirler (M.S. 308). Phrygialı (Phrygian) olan Aleksandros korkak, namert olmasının yanı sıra hiçbir zorluğu üstlenemeyecek kadar yavaş bir adamdı, ayrıca bütün bunlara ek olarak çok yaşlıydı.

⁶⁶⁴ Maximianus Herculis, Constantinus ile yaptığı savaşı kaybederek onun tarafından öldürülmüştür (M.S. 310), Maximinus Daia ise Licinius ile *Campus Serenus*'da yaptığı savaşı kaybetmiş, Kilikya'ya kaçmış ve Tarsus'ta ölmüştür (M.S. 313). Norwich, **a.g.e.**, s.42; Ridley, **Zosimus, New History**, s.152.

13. Bölüm- Bu sırada Roma’da havadan mı ya da topraktan mı geldiği belli olmayan bir yangın çıktı (bu belirsizdir) ve Fortuna tapınağı⁶⁶⁵ alevler içinde kalarak yıkıldı. İnsanlar yangını söndürmek için koşuşurken tanrılara hakaret eden bir askeri bu hareketinden dolayı saldırarak öldürdüler. Bu durum askerleri heyecanlandırarak isyan etmelerine neden olmuştur, Maxentinus askerlerin öfkesini kısa sürede yatıştırmamış olsaydı bütün şehir onlar tarafından yakıp yıkılabilirdi.

14. Bölüm- Bundan sonra Maxentius, Constantinus’e savaş açmak için çeşitli bahaneler bulmaya çalışmış, babasının ölümünden dolayı çok fazla üzülmüş gibi hareket ederek onun ölümünden Constantinus’i sorumlu tutmuştur. Maxentius, Gallia (Gallia)⁶⁶⁶ ve Illyrikum⁶⁶⁷ bölgelerine komşu olan Rhaetia’ya⁶⁶⁸ gitmeyi tasarladı, Dalmatia (Dalmaçya)⁶⁶⁹ ve Illyrikum bölgelerini, oradaki generallerin yardımıyla ve Licinius’un kuvvetleri ile kontrolü altına alabileceğini düşünüyordu. Bunları düşünmesine rağmen önce Afrika’da işleri yoluna koymasının daha iyi olacağına karar vererek bir ordu toplamaya başlar ve kumandasını Praefectus Praetorio Rufius Volusianus’a⁶⁷⁰ emanet ederek Afrika’ya yollar. Rufius’la beraber askeri tecrübeleri ve merhameti ile meşhur Zena’yı da⁶⁷¹ yollar (M.S. 311); Aleksandros’un katıldığı savaşta onun askerlerine saldırarak büyük bir manevrayla onları çember içine alırlar. Bu manevra düşmanı yenmeye kâfi gelmiş, Aleksandros esir alınıp boğularak öldürülmüştür. Savaş bu şekilde bittikten sonra dalkavuklara ve ispiyonculara iyi imkânlar sağlanarak onlardan Afrika’da şüphelendikleri hemen hemen herkesi özellikle zengin ve soyluları Aleksandros’un taraftarı ilan ederek ihbar etmeleri istenmiştir. Hiç kimse bu suçlamalardan kurtulamamış; bazıları ölümle cezalandırılmış

⁶⁶⁵ Fortuna Tapınağı, Roma inanç sisteminde talih veya kısmet tanrıçası olarak adlandırılan *Fortuna* adına yapılan tapınak, Roma’da Tiber Nehri yakınlarında Capitol, Palatine ve Aventine tepeleri arasında Boarium meydanında bulunmaktadır. Can, **a.g.e.**, s.197.

⁶⁶⁶ Gallia, Gallia, bugünkü Fransa’yı, Belçika’nın bir bölümünü, Almanya’nın batısı ve İtalya’nın kuzeyini kapsayan bölge. Romalılar bu bölgenin halkını Gallia’lı olarak tanımlamışlardır. Halk Kelt kökenlidir. Iulius Caesar, M.Ö. 58-50 yıllarında gerçekleştirdiği Gallia seferinde Gallia’yı Roma topraklarına katmıştır. Can, **a.g.e.**, s.203.

⁶⁶⁷ Illyricum, Balkan Yarımadası’nın batısında Adriyatik Denizi’nin kuzeydoğusunda yer alan bölgedir. Can, **a.g.e.**, s.250; Aydın, **a.g.t.**, s.89.

⁶⁶⁸ Rhaetia, İtalya’nın kuzeyi ile Avusturya’nın batı kısımlarını da içine alan Roma eyaleti, M.Ö 15 yılında Roma imparatorluğuna dâhil olmuştur. Can, **a.g.e.**, s.488.

⁶⁶⁹ Dalmatia, Illyria’da kurulan Roma eyaleti. Can, **a.g.e.**, 2011, s.250.

⁶⁷⁰ Rufius Volusianus, Constantinus ve Maxentius’un devirlerinde görev yapan devletin en üst seviyedeki komutanı. Ridley, **Zosimus, New History**, s.153.

⁶⁷¹ Zena, komutan. **Zosimus, Historia Nova**, II. 14.

diğerleri ise mallarından mahrum edilmiştir. Gerçekten de Kartaca'da⁶⁷² işlenmiş kötülükler adına Roma'da zafer kutlamaları yapılmıştır. Bu şekilde devlet işlerini idare eden Maxentius, bütün İtalya hatta Roma'yı yönetirken insanlara karşı acımasızca ve ahlâksızca davranmıştır⁶⁷³.

15. Bölüm- Bu arada uzun zamandır Maxentius'tan şüphelenen Constantinus şimdi her zamankinden daha fazla kavgaya hazırdı. Ele geçirdiği barbarları, Germanleri ve Gallialıları zorla silah altına alarak bir ordu meydana getirmiş; ayrıca Britannia'dan topladığı askerlerle toplam sayıyı 90.000 piyade ve 8000 atlı süvariye çıkartmıştır⁶⁷⁴. Constantinus, Alplerden İtalya'ya doğru yürüyüşe geçer, yol boyunca bütün kasabaları tek tek geçerken onları teslim olmaya zorlamış fakat bir zarar vermemiştir. Ancak kendisine karşı koyan kentleri taarruz ederek almıştır. O bu ilerlemeleri yaparken, Maxentius onun kuvvetlerinden çok daha kuvvetli bir ordu toplamıştır; 80.000 İtalyan ve Romalıdan oluşan bir ordu, deniz kıyısında yaşayan bütün Etrüskler⁶⁷⁵, 40.000 Kartacalı ve bunların yanında Sicilyalıların gönderdiği askerler ile birlikte Maxentius'un sahip olduğu kuvvetlerin miktarı 170.000 piyade ve 18.000 süvari idi⁶⁷⁶. Her ikiside savaşa iyice hazırlandılar, Maxentius, Tiber'in üstüne bir köprü yaptı fakat bu köprü bütün bir parça halinde olmayıp iki kısımdan oluşmuştur. Köprü'nün merkezi demirden yapılmış bacaklarla birbirine bağlanmıştı, duruma göre bu demirleri birbirinden ayırarak iki kısım arasındaki bağlantı çözülecekti. Maxentius, adamlarına emir vererek, Constantinus'un ordusu köprü'nün birleşme yerine geldiğini gördükleri anda demir bağlantıları çözmelerini istedi, böylelikle köprüde bekleyen düşman nehre düşmüş olacaktı.

⁶⁷² Kartaca: Tunus'un kuzeydoğusunda yere alan Kartaca kenti, aynı zamanda Kartaca krallığının başkentliğini yapmıştır. Tyre kentinden gelen Fenikeli koloniciler tarafından M.Ö. 8. yüzyılda kurulmuştur. Akdeniz'de ticari üstünlüğü sağlamak amacıyla Yunanlılar ve Etrüsklerle devamlı mücadele içinde bulunan Kartacalılar, Roma ile savaşmaktan kaçınmamışlardır. M.Ö. 264 yılında başlayan Pön Savaşları, Kartaca'nın yıkılması ile sonuçlanmış ve Kartaca topraklarını Roma'ya kaptırmıştır. Can **a.g.e.**, s.276.

⁶⁷³ Maxentius pagan olmasına rağmen Zosimus, gerçekleri yazmaktan kaçınmamış ve onun geleneklere göre hareket eden zalim bir diktatör olduğunu söylemiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.153.

⁶⁷⁴ Constantinus'in kuvvetlerinin sayısı 40.000'den az olmalıdır. Çünkü o çok sayıdaki askerini Ren Nehri'ndeki barbarların geçişlerini önlemesi için orada muhafız olarak bırakmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.153.

⁶⁷⁵ Etrüskler, M.Ö. 700'lerde İtalya'da yaşamakta olan bir halktır ve Türk oldukları ileri sürülmektedir. Verlag, **Dünya Tarihi**, s.72.

⁶⁷⁶ Maxentius'un askerlerinin sayısı söylendiği kadar çok değildir, doğru bir tahminle 100.000 civarında olduğu düşünülmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.153.

16. Bölüm- Constantinus Roma'ya doğru yaklaşırken şehrin dışında kamp kurdu, bu bölge geniş bir alan olup bu nedenle süvariler için çok uygundu⁶⁷⁷, Maxentius bu arada kendisini duvarların arkasına kapatmış tanrılara adaklar adamakla meşguldü ve üstelik savaş hakkında Sbyll Kehanetlerine de başvuruyordu. Romalıları zarar vermeyi tasarlayan insanların kötü bir şekilde cezalandırılacağını yazan öngörüyü buldu ve bu kehaneti kendine uyguladı, çünkü o Roma'ya karşı olan ve onu almaya gelen kişilerin karşısında duruyordu. Onun bu geleceği öngören fikri gerçekten doğrulanmıştır⁶⁷⁸. Maxentius ordusu ile birlikte şehrin dışına çıkar ve köprü'nün üstünde yürürken ki bu köprüyü kendisi yaptırmıştır çok sayıda baykuş aşağıya doğru uçarak duvarları kaplar. Constantinus bunu gördüğünde ordusunun silahlanarak hazır olmasını ister, en sonunda iki ordu savaşa hazır bir şekilde birbirinin karşısına dizilir. Constantinus süvarilerini düşman süvarilerine karşı yollar ve onlar yaptıkları şiddetli atakla düşmanı bozguna uğrattılar. Piyadelere işaret verilince onlarda aynı şekilde verilen emir gereği düşmana doğru yürüyüşe geçerler, korkunç bir savaş başlar. Romalılar ve onların İtalyan müttefikleri hayatlarını tehlikeye atmadan sadece sırtlarında taşıdıkları bu canavar ruhlu tirandan (Maxentius) kurtulmak istiyorlardı. Bununla beraber Maxentius'un kuvvetlerinin büyük bir kısmı ya süvariler tarafından atların ayaklarının altında çiğnenerek ya da piyadeler tarafından kılıçlarla vahşice katledilmişlerdir. Maxentius, süvari kuvvetlerinin yerlerinden ayrılmayarak direndiklerini gördükçe bazı ümitlere kapılmıştır, fakat onların vazgeçtiğini görünce o da diğerleri ile beraber köprü'nün üzerinden şehre doğru kaçmıştır. Köprü'nün kolonları bu yükü taşıyacak kadar sağlam olmadığı için dayanamayıp yıkılmıştır, Maxentius ve diğerleri akıntıya kapılarak nehrin dibine doğru çekilmişlerdir⁶⁷⁹.

17. Bölüm- Zafer haberi şehirde ilan edildiğinde hiç kimse sevinç gösterisinde bulunmaya cesaret edemedi. Çünkü birçoğu bu haberin gerçek olmadığını düşünüyordu. Fakat Maxentius'un başı bir mızrağın ucunda getirilince korku ve moral bozukluğu yerini sevinç ve mutluluğa bıraktı. Bu şartları göz önünde bulunduran Constantinus pek az kişiyi cezalandırmış olup bu kişilerde Maxentius'un en yakın arkadaşlarından oluşmaktadır. Fakat imparatorluk muhafızlarını

⁶⁷⁷ Milivius Köprüsü Savaşı, Roma'dan sekiz-on kilometre uzaklıkta Saxa Rubra'da, "Kızıl Kayalar"da gerçekleşmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.153; Norwich, **a.g.e.**, s.37.

⁶⁷⁸ Kilise tarihçileri Sbyll kehanetlerini (pagan kehanetleri) göz adı ederek Milvius Köprüsü Savaşı'nda Constantinus'un gördüğü rüyadan etkilenerek Hristiyan amblemini kalkanlara yerleştirmesi sonucunda zafere ulaşıldığını belirtirler. Zosimus ve Kilise tarihçisi Lactantius, olayları Pagan kehanetlerine dayanarak açıklamakta ve Hristiyanlığa hiç atıf yapmamaktadır. Zaten bu dönemde iki imparatorunda pagan olduğu ve Constantinus'un dinini değiştirerek Hristiyan olmadığı bilinmektedir. Almeida, **a.g.t.**, s.49.

⁶⁷⁹ Milvius Köprüsü Savaşı (M. S. 28 Ekim 312). Tekin, **a.g.e.**, s. 296.

tamamıyla ortadan kaldırarak yaşadıkları kaleleri tahrip etmiştir. Sonunda Roma'daki bütün işleri yoluna koyarak Gallia'ya doğru yola koyulmuştur. Bu arada Licinius'u yanına çağırarak Milano'ya gelmesini istemiş ve burada kardeşi Constantia'nın Licinius'la evliliklerinin gerçekleşmesini sağlamıştır (M.S. 313)⁶⁸⁰. Constantinus, Licinius'a Maxentius'a karşı onunla birlik olması halinde bu evlilik işini gerçekleştireceğine dair söz vermiştir. Tören bittiğinde Constantinus, Gallia'ya doğru ilerler, Licinius ve Maximianus arasında bir iç savaşın başlaması için aradan fazla bir zaman geçmesine gerek kalmamıştır, şiddetli çarpışmalardan sonra Licinius kayıplara uğramış ve savaşı kaybetmiş gibi görünmektedir, fakat aniden atağa kalkarak Maximianus'u kaçırtmayı başarır. Maximianus, doğuya, Mısır'a doğru yola çıkar orada ordu toplayarak yeniden savaşacağını düşünmektedir, fakat Tarsus'ta ölür (M.S. 313).

18. Bölüm- Şimdi imparatorluk Constantinus⁶⁸¹ ve Licinius arasında ikiye bölünmüştür ve onlar kısa zamanda anlaşmazlığa düşüp kavgaya başlarlar. Licinius kavgayı başlatmak için herhangi bir olay çıkarmamıştır, fakat Constantinus, her zamanki davranışları ile anlaşmaya ihanet ederek Licinius'un hâkimiyetindeki bölgelerden birini kendi hâkimiyeti altına almaya çalışmıştır⁶⁸². Bu durum iki imparatorun arasındaki düşmanlığın gün yüzüne çıkmasına ve aralarındaki ilişkilerin kesilmesine sebep olmuş ve iki tarafta savaşa hazırlanmıştır. Licinius komuta merkezini Pannonia'da bir şehre Cibalis'e⁶⁸³ almıştır. Bu şehir, bir tepenin üstüne kurulmuş olup oraya ulaşmak için kullanılan yol engebeli ve çok dardır. Bu yolun en önemli özelliği bir derin bataklığın içinden geçtikten sonra, şehrin yaslandığı dağa doğru uzanmasıdır. Bulundukları nokta avantajlı olup, aşağıda uzanmakta olan geniş ovayı sınırsız bir şekilde görmelerini sağlıyordu. Buraya kampını kuran Licinius, askerlerini tepenin aşağısına kadar yayarak yerleştirmiştir ve böylece düşmanın kanatlardan yapacağı akınlara karşı koruma sağlayacağını düşünmüştür. Bu arada Constantinus askerlerini dağa doğru yaklaşıtıyordu; süvarileri ön tarafa yerleştirip mevzilenmesinin, yavaş hareket eden ve onların manevra

⁶⁸⁰ Flavia Iulia Constantia, I. Constantius ve Theodora'nın kızı ve I. Constantinus'un üvey kız kardeşidir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.154.

⁶⁸¹ I. Constantinus, Roma İmparatoru (307-337). İstanbul'u Roma İmparatorluğunun yeni başkenti yapmış, Roma'nın devlet dini olan paganizmden ayrılarak Hristiyanlığa geçişini başlatmıştır. M.S. 313 yılında Licinius ile beraber yayınladıkları *Milano Emirnamesi*, Hristiyanlar'a bazı haklar tanıyarak, inançlarını serbestçe yaşayacakları ortamları hazırlamıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.309.

⁶⁸² Bu eyalet Pannonia'dır, I. Constantinus, damadı Bassianus'u Caesar olarak bu bölgeye atamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.154.

⁶⁸³ Cibalis, Pannonia'da yer alan bir şehir. **Zosimus, Historia Nova**, II. 18; Bugünkü Vinkovci. Bury, **History of the Later Roman Empire I**, s.166.

kabiliyetini engelleyen piyadelerini düşmanın ani saldırısından kurtaracağını düşünüyordu. Bunları yaptıktan sonra emir vererek düşmana saldırdı. Bu savaş şimdiye kadar yapılmış savaşların en şiddetlisi olmuştur (M.S. 8 Ekim 314). İki tarafta oklarını bitirmiş ve uzun bir süre mızrak ve kargıları ile sabahtan akşama kadar savaşmıştır⁶⁸⁴. Constantinus'un kumandasındaki sağ kanat zafer kazanmış ve karşısındaki düşman kaçmaya başlamıştır. Licinius'un askerleri, Licinius'un ata binerek kaçmaya çalıştığını görünce yerlerinde kalmaktan vazgeçerek hatta yemek bile yemeyerek mevzilerini bırakmışlardır. Askerler, hayvanları ve bütün malzemeleri arkalarında bırakmışlar ve yanlarına sadece bir gece yetecek kadar yiyecek alarak, Licinius'la beraber aceleyle Sirmium'a⁶⁸⁵ doğru yürüyüşe geçmişlerdir. Pannonia'da bir şehir olan Sirmium'un iki tarafı Savus Nehri⁶⁸⁶ nehri ile çevrilmiş olup bu nehir Tuna'ya doğru akmaktadır. Bu şehre doğru kaçan Licinius nehrin üstündeki köprüyü yıktı ve asker toplamak amacıyla Trakya'ya doğru yürüyüşe geçti.

19. Bölüm- Constantinus, Cibalis'i, Sirmium'u ve Licinius'un kaçarken geride bıraktığı bütün bölgeleri ele geçirir ve 5.000 ağır silahlı adamını onu takip etmesi için peşinden yollar. Fakat onlar Licinius'un geçtiği yollara yabancı oldukları için onu yakalayamazlar. Constantinus, Savus üzerindeki Licinius'un kaçarken yıktığı köprüyü onararak Trakya'ya doğru geçiş yapar ve ordusu ile beraber Licinius'un ordusunu adım adım takip ederek onun karargâhını kurduğu ovaya gelir. Oraya vardıkları gece askerlerini toplayarak gün başlar başlamaz savaşa hazır olmalarını emreder. Gün ışıldar ışıldamaz Licinius, Constantinus'un atak yapmak üzere ordusunu düzenlediğini fark ederek, Cibalis savaşından sonra Caesar olarak atadığı Valens'in⁶⁸⁷ kuvvetleriyle birleşir. Ordular savaşa tutuştuklarında⁶⁸⁸ ilk önce aralarına mesafe koyarak uzaktan birbirlerine yay çekerler, okları bitince mızrak ve hançerlerini kullanmaya başlarlar. Orduların birbirleriyle şiddetli bir şekilde savaşması bu şekilde sürüp gitmekteyken Constantinus'un Licinius'u takip etmek üzere tepeye yolladığı askerler o bölgede yapmakta oldukları savaşı

⁶⁸⁴ I. Constantinus bu savaştan zaferle çıkmıştır. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.41.

⁶⁸⁵ Sirmium, eski Yugoslavya'da Sremska Mitrovica bölgesinde bulunan günümüzde ise Sırbistan topraklarında kalan bir kent. Aydın, **a.g.t.**, s.77

⁶⁸⁶ Savus, Sava, Avrupa'da bir akarsu, Tuna Nehri'nin kollarından biri. Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Sırbistan olmak üzere toplam dört ülkeyi kateden nehrin uzunluğu 900 km'dir. Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da Tuna Nehri ile birleşmektedir. Bury, **History of the Later Roman Empire I**, s.166.

⁶⁸⁷ Aurelius Valerius Valens, Tuna'da ordu komutanı olarak görev yapmaktayken Licinius tarafından Cibalis'de Caesar'lığa yükseltilmiştir. Roma madeni paraları Licinius'un onu ortak imparator ilan ettiğini göstermektedir. Buna rağmen tarihçiler sadece Caesar olduğunu düşünmektedirler. Ridley, **Zosimus, New History**, s.154.

⁶⁸⁸ Savaş, Trakya'da Campus Ardiensis'de meydana gelmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.154; Tekin, **a.g.e.**, s. 299.

bırakarak aşağıya doğru hareket ederler ve tepenin etrafında dolaşarak düşman hatlarının bulunduğu mevkiye ulaşırlar. Bu şekilde hareket ederek, kendi arkadaşlarıyla birleşmenin daha avantajlı olacağını farz etmektedirler, böylece düşmanı her taraftan kuşatmış olacaklardır. Licinius'un kuvvetleri nasıl bir tehlike ile karşı karşıya olduklarının farkında olarak cesurca onlara karşı durmuşlardır. Sonunda iki taraftan da binlerce insan öldürülmüştür ve savaşan ordular birbirini yenemeyecek durumdayken yani bu savaşın bir galibi olmadığı anda verilen bir işaretle savaş durdurulmuştur.

20. Bölüm- Ertesi gün bir ateşkes antlaşması yapmaya karar vererek birbirleri ile bir ittifak kurarlar. Bu ittifaka göre Constantinus, İlyrikum ve onun ötesindeki bütün vilayetleri yönetecek ve devletin batı kısmına hâkim olacaktı; Licinius'a ise Trakya ve bütün doğudaki eyaletler kalmıştı; Fakat Licinius'un Caesar yaptığı Valens öldürülmeliydi, çünkü sözüm ona yaşanan bütün kötülüklerin sebebi oydu ve bu yerine getirildi. İki tarafta yemin ederek şartları dikkatle yerine getireceklerine dair söz verdiler. Bu antlaşmadaki yükümlülüklerini yerine getirmek için birtakım bağlayıcı kararlar aldılar. Constantinus, Minervina'dan olan genç oğlu Crispus'u⁶⁸⁹ ve Arelate'te⁶⁹⁰ birkaç gün önce doğan Contantinus'u⁶⁹¹ Caesarlığa yükseltti, Licinianus⁶⁹², Licinius'un yirmi yaşındaki oğluda onlarla aynı zamanda Ceasar ilan edildi ve böylece ikinci savaşta sona erdi (M.S.317).

21. Bölüm- Constantinus, Azak Denizi kıyısında yaşamakta olan Sarmatların⁶⁹³ gemilerle Tuna'yı geçerek, onun bölgesini yakıp yıkarak tahrip etmeye başladıklarını öğrenince ordusunu onlara karşı yolladı. Barbarlar liderleri kral Rausimodus ile birlikte ona karşı savaşmak üzere atağa geçtiler. Sarmatlar, yeterli sayıda asker tarafından korunmakta olan bir şehre saldırdılar, şehir alt kısmı taş, üst kısımları tahta olan duvarlarla çevrili idi. Duvarın tahta kısımlarını yakarak

⁶⁸⁹ Crispus, Constantinus'un ilk karısı Minevra'dan olan en büyük oğlu. Caesar seçildikten sonra idareci olarak Gallia'ya gönderilmiştir. Burada Alamanları ve Frankları yenilgiye uğratmıştır (M.S. 320). Babası ile Licinius arasındaki savaşta babasının donanmasını kumanda etmiştir (M.S. 324). Gallia'ya dönmesi gerekirken Pola yakınlarında zehirlenerek öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.154-155.

⁶⁹⁰ Arelate, Güney Fransa'da antik Roma şehri, bugünkü Arles.

⁶⁹¹ Contantinus, Constantinus'un İmparatoriçe Fausta'dan olan oğlu. Norwich, **a.g.e.**, s.44.

⁶⁹² Licinianus, İmparator Licinius ve Constantinus'un üvey kardeşi Constantia'nın oğlu, M.S. 326 yılında öldürülmüştür. Zosimus, **Historia Nova**, II.20.

⁶⁹³ Sarmatlar, Hint -Avrupa grubuna mensupturlar. İskitçe konuşan bu milletin, Persler, Medler veya Partlar ile alâkâli olduğu düşünülmektedir. Milattan önce 6. Yüzyıl ile Milattan sonra dördüncü yüzyıllar arasında tarih sayfalarında yer almışlardır. Sarmatları meydana getiren gruplar arasında en önemlileri Alanlar, Roksalanlar ve Iazygeslerdir. Hayvan yetiştiriciliği yapan ve göçebe olan bu toplulukların en önemli özelliği çok iyi birer binici olmasıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.155.

bu şehri kolayca ele geçirebileceklerini düşünen Sarmatlar, duvarların üstünde duran adamlara ateş etmeye devam ederek duvarları ateşe verirler. Şehri savunanlar oklarını ve taşları barbarlara atarak birçoğunu öldürürler, bu arada Constantinus gelerek onlara arkadan saldırır, birçoğunu öldürür, geri kalanları da esir alır, diğerleri ise kaçar. Adamlarının büyük bir kısmını kaybeden Rausimodus gemiye biner ve Tuna'ı geçerek karşı kıyıya kaçar, aslında niyeti daha sonra geri gelerek Romanlıların sahip oldukları toprakları yağma etmektir. Constantinus onun bu tasarılarını işitince Rausimodus'u takip ederek, kendisi de Tuna'yı geçer. Ağaçlık bir tepeye kaçan barbarlara saldırarak birçoğunu öldürür, bunların arasında liderleri Rausimodus'da bulunmaktadır. Yakaladığı tutsaklardan başka ona teslim olmak isteyen çok sayıdaki insanı büyük bir memnuniyetle kabul ederek çok sayıda esirle karargâhına döner.

22. Bölüm- Constantinus, bu insanları çeşitli şehirlere yerleştirdikten sonra bir liman yaptırdığı (daha önce burada bir liman yoktur) Thessalonika'ya gider. Burada Licinius'a karşı yeni bir savaş yapmak üzere hazırlıklar yapar. Bu arzusunu gerçekleştirmek üzere 200 tane kürekli savaş gemisi (kadirga) inşa eder, her birisinin 30 tane küreği vardır. Bunun yanında 2.000 tane ulaşım gemisi hazırlar, askeri kuvvetlerinin sayısını yükselterek, 120.000 piyade ve 10.000 denizci ve süvariye ulaşır. Constantinus'un bu büyük hazırlığını duyan Licinius, hâkimiyeti altındaki milletlere haber göndererek yeteri kadar süvari birliği, piyade ve denizci hazırlayarak bu bölgeye göndermeleri için emir verir. Mısırlılar ve Fenikelilerin her biri 80 tane kadirga yollarken, İyonyalılar⁶⁹⁴ ve Asyalı Dorlar⁶⁹⁵ 60 tane, Kyprialılar⁶⁹⁶ 30, Kariyalılar⁶⁹⁷ 20, Bitinyalılar 30 ve Afrikalılar 50 tane savaş gemisi yollarlar. Piyadelerinin sayısı 150.000 ulaşır, fakat süvarileri az olup sayıları sadece 15.000 kadardır ve bunlarda Phrygia ve Kapadokya'dan gönderilir.

⁶⁹⁴ İyonyalılar (Ionians), Batı Anadolu'da kıyı şeridinde yer alan İonia bölgesinde yaşayan insanlar. İonia bölgesi, bugünkü İzmir, Aydın illeri ile Khios ve Samos adalarını içine alır. Kuzeyinde Aiolis, doğuda Lidya, güneyinde Karya bölgeleri bulunmaktadır. Can, **a.g.e.**, s.251.

⁶⁹⁵ Asyalı Dorlar: Yunanistan'ın kuzeyinde yer alan, M.Ö. 1200-1150 yılları civarında güneye inerek Akha medeniyetini yıkan bu kavim daha sonra göçlerle Batı Anadolu'nun güneybatı köşesine yerleşmiştir. Bahsedilen gruplar bu bölgeden gelen askerler olmalıdır. Tekin, **a.g.e.**, s.53-54.

⁶⁹⁶ Cyprialılar, Kıbrıslılar. Zosimus, **Historia Nova**, II.22.

⁶⁹⁷ Carianslar: Anadolu'da Karya bölgesinde yaşayan insanlar, Karya, Antikçağ 'da Anadolu'nun güneybatısındaki bölgeye verilen addır. Bugünkü Muğla ve Aydın illerinin bir bölümünü içine alır. M.Ö. 2.bin yılın ortalarında Girit ve Miken hâkimiyetine giren bölge daha sonra M.Ö. 1000'ci yılda Dor hâkimiyetine girmiştir. M.Ö. 545 yılında Pers egemenliği altına giren bölge Perslerin Lidya Straplığına bağlanmıştır. Can, **a.g.e.**, s.276.

Constantinus'un donanması Pire limanında demirlerken, Licinius'inki Çanakkale Boğazında bulunmaktaydı. Bu iki imparatorun gemileri ve piyadeleri çok gösterişli ve heybetli idi. Licinius, Trakya'da Edirne'de (Adrianopolis) kampını kurarken, Constantinus, çoğu Yunanlılardan oluşan Pire donanmasının Thessalonika'ya gelmesini ister. Piyadeleri ile birlikte Thessalonika'dan yola çıkan Constantinus, Edirne'nin sağ tarafında akan Hebrus (Meriç) Nehrinin kıyısında kampını kurar, Licinius ordusunu savaş düzenine koyarak ilerlemektedir, şehirden iki yüz metre uzaklıktaki dağdan, Meriç'in Tonoseius'la⁶⁹⁸ birleştiği kavşağa kadar uzanan geniş ovaya ordusunu yayar. Ordular karşılıklı olarak savaş düzenine geçip birkaç gün beklemiştir, sonra Constantinus nehrin en dar yerini göz önüne alarak, bir savaş hilesi planlamıştır. Askerlerine dağdan kereste getirmelerini emretmiş ve bunları halatlarla birbirlerine bağlayarak sanki nehrin üzerinden ordusunu geçireceği bir köprü inşa edecekmiş gibi yapmıştır. Bu hilesiyle düşmanı aldatır ve askerlerini orada saklandıkları belli olmayacak şekilde kalın ağaçlarla kaplı bir tepeye tırmandırır ve oklarıyla silahlanmış 5.000 piyadesini ve 800 süvarisini buraya yerleştirir. Bunu yaptıktan sonra yanına sadece on iki adamını alarak Meriç Nehrinin en dar noktasından karşıya geçer, düşmanını şaşırtarak onların hızla kaçmalarına sebep olur, diğerleri ise onun bu beklenmeyen geçişine hayranlık duyarak, kimin geldiğini merak ederek yerlerinde donup kalmışlardır. Bu arada bütün ordu emin bir şekilde karşıya geçerek büyük bir katliam yapmış, neredeyse 34.000 kişi ölmüştür. Güneş batarken Constantinus, düşman kampını tamamıyla eline geçirmiştir, bu arada Licinius, bütün kuvvetlerini toplayarak, Trakya'ya doğru donanmasına yetişmek üzere hızla kaçmıştır (M.S. 3 Temmuz 324).

23. Bölüm- Gün ışıdığıında Licinius'un acele ile geride bıraktığı ordusunun büyük kısmı kaçtıkları dağlardan ve derin vadilerden gelerek Constantinus'a teslim olur. Licinius Byzantion'a gider, Constantinus onu takip ederek, kuşatma altına alır. Constantinus'un donanması söylediğim gibi Pire'den ayrılarak Makedonya'ya demirler. O, kaptanlarına haber yollayarak gemileri Çanakkale Boğazının ağzına getirmelerini emreder. Donanma emredildiği üzere gelir, Constantinus'un komutanları boğazın dar olduğunu ve çok fazla gemi ile savaşmanın güçlüğüne düşünerek sadece 80 kadirga ve en hızlı gemilerle savaşmaya karar verirler. Fakat Licinius'un amirali Abantus⁶⁹⁹, iki yüz gemisiyle düşmanın az sayıdaki donanmasını fazlasıyla küçümseyerek

⁶⁹⁸ Tunca Nehri, Zosimus, **Historia Nova**, II.22.

⁶⁹⁹ Abantus, Licinius'un amirali. Zosimus, **Historia Nova**, II.23. Abantus korkmuş ve Çanakkale'deki savaşta anlaşılabilir bir şekilde gemilerini Boğaz'ın Ege çıkışına değil de Marmara Denizi'ne çıkan kuzeydoğu ucuna

onları kolaylıkla esir alacağına inanarak hücum etmiştir. İki tarafa bayraklarla işaret verildiği zaman, gemiler kış kışa gelerek savaşmışlardır. Constantinus'un amiralleri düşmanla çarpışmaya giren gemileri düzgün bir halde tutarken, Abantus, denizde yol alarak, düşmana karşı tamamen düzensiz bir biçimde saldırmıştır. Abantus'un gemileri böyle dar bir boğaz için çok fazla olup buraya hapsolmuşlar, korumasız bir şekilde birbirlerine çarpan gemiler ya batmışlar ya da düşman tarafından yok edilmişlerdir. Birçoğu denizde boğulmuş ve akşam olup karanlık çöktüğünde deniz savaşı sona ermiştir. Bunun üzerine savaşan taraflardan bir tanesi Trakya'da Eleusis'da⁷⁰⁰ demirlerken, diğeri Aeantian⁷⁰¹ limanına gemilerini koymuştur.

24. Bölüm- Ertesi gün kuvvetli kuzey rüzgârı eserken Abantus, Aeantian limanından ayrılarak deniz savaşı için hazırlıklar yapmaya başlar. Fakat Çanakkale Boğazında beklemekte olan elli kürekli kadirgalar, kumandanlarının emri ile Eleus'a gelmişlerdir. Abantus düşman gemilerinin sayısından korkmuş ve onlara karşı savaşmaktan çekinmiştir. Öğleye doğru rüzgâr dindi ve güney rüzgârı kuvvetlenmeye başladı, rüzgâr şiddetli bir şekilde eserek Asya kıyısında bulunan Abatus'un gemilerinden bazılarını karaya doğru sürüklerken, bazıları da kayalara çarpıp parçalandı, diğerleri de içindekilerle beraber battı. Bu savaşın sonunda 5.000 asker hayatını kaybetti ve 130 gemi ile mürettebatı aynı şekilde yok oldu. Bunlar olurken Licinius, Trakya'daki ordusunun bir kısmını Asya topraklarına göndermişti: çünkü Byzantion kuşatma altındaki çok sayıdaki askeri barındırmak için fazlasıyla küçüktü. Deniz savaşlarının sonuna gelmiş, Abantus Asya'ya dört gemi ile kaçarak sığınmıştı, Constantinus'un deniz kuvvetleri savaşı bitirerek ve gemilerine pahalı mallar ve ordu için gerekli çok miktarda malzemeyi yükleyerek Çanakkale limanına vardı, buradan demir alarak Byzantion'nun kuşatmasına katılmak için ayrıldı ve şehri denizden ablukaya aldı. Licinius'un piyadeleri böyle büyük bir deniz gücünü görerek korkuya kapıldılar, Eleus'a giden gemileri bularak kaçtılar.

25. Bölüm- Bu arada Constantinus kuşatmayı sıkılaştırmaya devam ediyordu, şehri ele geçirmek isteğiyle duvarla aynı yüksekliğe getirdiği tepeliklerin üzerlerine tahta kuleler

yerleştirmiştir. Bu durum onun manevra kabiliyetini azaltmış, Constantinus'un oğlu Crispus'un gemilerinin daha hızlı ve daha fazla manevra kabiliyetine sahip olması, istilacıların savaşı kazanmalarına neden olmuştur. Norwich, **a.g.e.**, s.45.

⁷⁰⁰ Eleus, Eleusis: Batı Yunanistan'da Atina'nın 18 km. kuzey batısında bir şehir. Bury, **History of the Later Roman Empire I**, s.119.

⁷⁰¹ Aeantian, Ajak: Marmara Denizi'nin girişinde Rhoetium burnunda, kahraman Ajak'ın gömülü olduğu kent. Ridley, **Zosimus, New History**, s.155.

yerleştirerek, duvarlara hâkim oluyordu ki buradan onun askerleri şehri savunanları oklarıyla öldürüyordu. Yine buna bağlı olarak büyük bir güven içinde duvarları dövmek için koçbaşlarını ve diğer savaş makinalarını duvarın yanına kadar getirebiliyordu. Bütün bu olan biteni gören Licinius dehşete düşmüş ve nasıl hareket edeceğini bilemez bir halde Byzantion’u bırakmaya kesin kararını vermişti, ordunun zayıf kısmını orada bırakarak, yanına sadece hareket kabiliyeti yüksek ve kendini ona adanmış askerlerini alarak aceleyle vakit harcamadan Bitinya’daki Khalkedon’a gitti. Gerçekten de Asya’da asker topladıktan sonra yeniden savaş yapabileceğine dair kendine güveni sonsuzdu. Khalkedon’a varınca sahili korumakla görevli askerlerin komutanı ki Romalılar onu *Magister officiorum*⁷⁰² diye adlandırırlar, Martinianus’la⁷⁰³ buluştu, bu tehlikeli teşebbüste birlikte hareket etmeye karar vererek, onu Caesar’ı olarak ilan etti ve Trakya’dan Çanakkale Boğazına doğru geçmeye çalışan düşmanı engellemesi için orduyla beraber Lampsakos’a (Lapseki) yolladı. Kendisi ise adamlarını Khalkedon bölgesindeki tepelerde ve kanalda görevlendirdi.

26. Bölüm- Licinius bütün bunlarla uğraşırken, çok miktarda taşıma ve savaş gemisine sahip olan Constantinus bunları karşı kıyıya geçirmek ve orada hâkimiyet kurmak istiyordu. Bununla beraber Bitinya sahillerinin ağır yük taşıyan gemiler için yaklaşılamaz olduğundan korkarak, hemen küçük gemiler inşa etti. Bunlarla denize açılarak Karadeniz’in girişinde, Khalkedon’a iki yüz Stadia⁷⁰⁴ (36 km.) uzaklıktaki Kutsal Dağ’a⁷⁰⁵ giderek askerleriyle beraber karaya çıktı, onları yakınlardaki tepelerin üzerine savaştacak şekilde yerleştirdi. Licinius, Bitinya’nın düşmanının ellerinde olduğunu görmesine rağmen her türlü tehlikenin farkında olarak, Martinianus’u Lapseki’den buraya yolladı ve adamlarını cesaretlendirerek dövüşmeleri için onları kumanda edeceğini söyledi. Cesaret vermek için gerekli konuşmaları yaptıktan sonra

⁷⁰² *Magister officiorum*, Dominatus devrinde, imparatorun saray işlerinin başında bulunan büyük memur, saray nazırı. Sarayın haberleşme ve evrak işlerini görür aynı zamanda sarayın muhafız kuvvetlerinin de komutanıdır. Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.21; İmparator ordu birliklerinin başkomutanı, Zosimus, **Historia Nova II.25.2.**

⁷⁰³ Martinianus, ordu komutanı, Roma madeni paralarında kanıtladığı gibi Licinius tarafından ortak imparator olarak atanmıştır. Fakat tarihçiler onu sadece Licinius’un Caesar’ı olarak tanımlamışlardır. Lapseki’de bulunduğu sırada Constantinus’un İstanbul Boğazını istila etmesi üzerine çağırılmıştır (II. 26, 2), Licinius’la beraber Nikomedia’da yakalanmış, Constantinus tarafından kendisine hayatının bağışlanacağına dair söz verilmesine rağmen Kapadokya’ya gönderildikten sonra öldürülmüştür. Zosimus, **Historia Nova II.28.2**; Ridley, **Zosimus, New History**, s.155.

⁷⁰⁴ Olimpiyat Oyunlarında koşu yarışlarının yapıldığı mesafe 1 stade uzunluğunda olup 210 metredir. Gerçekte ise 1 stade’nin uzunluğu: 180 metredir. Can, **a.g.e.**, s.538.

⁷⁰⁵ Sacred Promontory, Hieron Dağı, Kutsal Dağ, İstanbul Boğazının kuzeyinde, bugünkü Anadolu Kavağının olduğu yerde bulunan tepe, Antik Çağ’da bu tepede on iki tanrı adına bir tapınak yapılmış ve onlara adaklar adanmıştır. A Hand-Book for **Travellers in the Ionian Islands**, Greece, Turkey, Asia Minor, s.201.

savaş için onları hazırladı, şehirden çıkararak onu bekleyen düşmanı ile karşılaştı. M.S. 18 Eylül 324 yılında, yıkıcı bir savaş Khalkedon ve Kutsal Burun (Hieron Dağı) arasında gerçekleşti⁷⁰⁶, Constantinus'un kuvvetleri üstün geldi: Düşmana kararlılıkla hücum ederek, büyük hasar verdi öyle ki 130.000 adamdan ancak 30.000'i sağ kurtulabilmiştir. Bizans halkı bu olayı duyar duymaz kapılarını Constantinus'a açarak onu şehirlerine kabul ettiler, Khalkedon halkıda aynısını yaptı. Licinius bu mağlubiyetten sonra elinde kalan süvarileri ve piyadeleri ile birlikte İzmit'e gitti⁷⁰⁷.

27. Bölüm- Bu sıralarda babası Pers kralı olan Hormisdas⁷⁰⁸ adlı bir prens aşağıda anlatılan birtakım olaylar yüzünden kaçarak imparator Constantinus'a sığınmıştır. Pers kralı, doğum gününü Pers geleneklerine göre kutladığı sırada, Hormisdas, yanında bol miktarda geyik eti getirerek saraya girmiştir. Fakat masadaki davetliler o geldiği zaman ayağa kalkmamış ve ona gerekli saygıyı göstermemiştir. Buna çok hiddetlenen Hormisdas, onları Marsyas'ın⁷⁰⁹ ölümü ile cezalandıracağını söyler. Bu söylediklerini pek çok kişi anlamamıştır çünkü bu kinayeli sözler onlara yabancı idi. Fakat Phrygia'da yaşayan ve Marsyas'ın hikayesini duymuş olan bir Persli masada bulunan insanlara, Hormisdas'ın tehdidinin ne anlama geldiğini anlatır. İnsanlar bu hikâyeyi belleklerinde saklarlar, Hormisdas'ın babası ölünce, Persliler onun tehditlerini hatırlayarak, kanunlara göre büyük olanın kral olarak tercih edilmesi lazımken, küçük kardeşini kral olarak seçerler. Bundan memnun olmayan Hormisdas'ı zincirlerle bağlayarak şehrin önünde yer alan bir tepeye hapsederler. Aradan bir süre geçtikten sonra Hormisdas'ın eşi onun kaçışını şöyle gerçekleştirmiştir: Kadın büyük bir balık yakalar, karnına demir bir ege koyarak tekrar diker ve bunu en güvendiği hadımlarından birine vererek Hormisdas'a götürmesini ve şunları söylemesini emreder. Hormisdas balığı etrafında hiç kimse olmadığı bir zamanda yiyecek ve onun karnında bulduğu egeyi kaçmak için kullanacaktır. Bu entrikayı düzenledikten sonra şarap ve bol

⁷⁰⁶ Khrysopolis, Üsküdar. Aydın, **a.g.t.**, s.212.

⁷⁰⁷ Üsküdar Savaşı; Licinius ve Constantinus arasında Üsküdar'da yapılan savaşı Constantinus kazanmış ve Licinius'u affederek onu Thessalonika'ya sürgüne yollamıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.46.

⁷⁰⁸ Hormisdas, Hürmüz, Pers kralı II. Hürmüz'ün (M.S. 302-309) ortanca oğlu, ağabeyi Azarnarsay'ın iktidarını devirerek hükümdar olan en küçük kardeşi, II. Şapur (M.S. 310-379) tarafından hapsedilmiştir. Buna rağmen kaçarak Constantinus'e sığınmıştır. Pers savaşları sırasında II. Constantinus tarafından süvari birliklerinin başına komutan olarak atanmıştır, Ayrıca imparator Iulianus onu kardeşine karşı her zaman desteklemiştir. Iulianus Pers seferinden başarıyla ayrılabilseydi belkide kardeşinin yerine geçerek kral olabilecektir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.156; Pers Kralı, II. Hürmüz, babasının aksine Maniciliğe inanan insanlara eziyet ederek onlardan bazılarını idam ettirmiştir. Can, **a.g.e.**, s.246.

⁷⁰⁹ Marsyas, Frigyalı altı hayvan üstü insan olan bir tanrı (kır tanrısı) çok güzel flüt çalmaktadır. Lir çalan Apollo ile bir yarışma yapmayı kabul eder. Apollo müsabakayı kazanır ve Satırın diri diri derisini yüzer. Ridley, **Zosimus, New History**, s.156. Satır adı verilen hayali erkek varlıklar Vahşi hayatı temsil etmektedirler. Can, **a.g.e.**, s.509.

miktarda et etiyle yüklediği develeri eğlenmeleri için kocasının muhafızlarına gönderir. Onlar hoş vakit geçirirken Hormisdas karısının dediğini yaparak balığın karnını keser ve eğeyi bulur, ayaklarındaki kelepçeleri çözerek, hadımın elbiselerini giyer ve kendinden geçmiş muhafızların arasından geçer. Yanına aldığı hadımla beraber arkadaşı olan Armenia (Ermeni)⁷¹⁰ kralına kaçar. Kralın yardımıyla güven içinde olacağı Constantinus'un yanına gelir. Constantinus, onu bütün kibarlığıyla karşılayarak gerekli saygıyı gösterir, bu anlattıklarını aynen olmuştur.

28. Bölüm- Constantinus, İzmit'te Licinius'u kuşatma altında tutarken, Contantine ile savaşmak için yeterli sayıda askeri olmayan Licinius ne yapacağını bilemez durumdaydı. Şehrin dışına çıkarak Constantinus'e teslim oldu, erguvan renkli elbiseyi ona vererek onu imparatoru ve efendisi olarak tanıdığını ilan etti. Geçmişte yaptıkları için affedilmesini isteyerek yalvardı, hayatının bağışlanacağını düşünüyordu. Constantinus, Licinius'un karısına onu öldürmeyeceğine dair yeminler ederek söz vermişti. Martinianus muhafızlara teslim edilip öldürülürken Licinius güven içinde olacağı Thessalonika'ya gönderildi. Bununla beraber Constantinus kendine yakışan bir davranışla yeminini çiğneyerek onun asılmasını sağladı⁷¹¹.

29. Bölüm- Şimdi bütün imparatorluk tek başına Constantinus'un ellerindeydi, O doğuştan gelen kötü yaradılışını ve ahlâksızca eğilimlerini saklamaya lüzum görmeden ahlâksızca davranarak yaşamaktan zevk alıyordu. Ülkede hâlâ atalardan kalma dini ibadetler uygulanmaya devam etse bile⁷¹², Constantinus bu ibadetlere saygı duyduğundan veya bunları yapmaktan gurur duyduğundan değil de zorunluluktan dolayı böyle davranmaya devam ediyordu, ayrıca Constantinus, yaşadığı tecrübelerden dolayı bütün başarılarını önceden haber veren kahinlere inanıyordu. Fakat Roma'ya vardıktan sonra kibir ve küstahça bir gururla dolu olarak din dışı,

⁷¹⁰ Ermeni Krallığı (Armenia), Anadolu'nun doğusunda yer alan bölgede kurulmuş olan krallık. Can, **a.g.e.**, s.87.

⁷¹¹ Zosimus, Constantinus'i yeminini tutmadığı için suçlamaktadır. Tarihçi Green, bu konuda Zosimus'un yanlış olduğunu, o dönemle ilgili yazılar yazan diğer tarihçilerin onun gibi düşünmediğini, Licinius'u suçladıklarını, onun tekrar imparator olabilmek amacıyla isyan etmeye hazırlandığını ve aralarında yaptıkları anlaşmaya sadık kalmadığını söylemişlerdir. Green'e göre Zosimus pagan olduğu ve Constantinus'i Hristiyan olmakla suçladığı için bu şekilde yazmaktan ve Constantinus'i yeminine sadık kalmamakla itham etmekten kaçınmamıştır. Green-Chaplin, **The History of Count Zosimus, sometimes advocate and chancellor of the Roman Empire**, s.50-51; Aslında gerçek, Constantinus'un egemenliği hiç kimse ile paylaşmak zorunda kalmadan, tek başına bu büyük imparatorluğa hâkim olmak istemesidir. Norwich, **a.g.e.**, s.46.

⁷¹² Eusebios, o devirde uygulanan imparatorluk kanunlarına ve buyruklarına göre, herkesin kendine en uygun olan ibadet şeklini seçerek ve buna göre ibadet yapabilme hakkı bulunduğunu söylemektedir. Constantinus, ülkede o devirde uygulanmakta olan eski putperest adetlerini yasaklamadı, bununla birlikte Hristiyanlara karşı sempatisi fazla olduğundan dolayı onların ibadetlerini yapmalarına izin vermiştir ki, ondan önceki birçok imparator bu ibadetleri yasaklamıştır. Green-Chaplin, **The History of Count Zosimus, sometimes advocate and chancellor of the Roman Empire**, s.51; Milano Emirnamesi, Hristiyanların pek çok hakka kavuşmasını sağlamıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.309.

saygısızca davranışlar göstermeye başlamış ve bunun yanlış bir hareket olmayacağını düşünmüştür, daha önce anlattığım gibi Cesarlığa getirdiği kendi oğlu Crispus'u doğa yasalarına aldırış etmeksizin üvey annesi Fausta ile ilişkiye girdiği şüphesiyle öldürür⁷¹³. Constantinus'un annesi Helena genç bir insanın böyle kötü bir şekilde öldürülmesine dayanamayarak üzüntülerini bildirince Constantinus, onu rahatlatmaya çalışarak yaptığı kötülükten daha büyüğünü icra etmiştir: Çok sıcak bir banyo hazırlayarak Fausta'yı buraya kapatmış ve ancak öldükten sonra onu oradan almıştır⁷¹⁴. Constantinus, işlediği suçlardan ve tutmadığı yeminlerden dolayı kendini suçlu hissederek rahiplere gitmiş, onu temizlemelerini istemiştir. Rahipler ona böyle iğrenç bir olayı temizleyecek arındırmanın ellerinde olmadığını söylemişlerdir. İspanya'dan Roma'ya gelerek saraydaki kadınlarla samimi ilişkiler kuran Aegyptius⁷¹⁵ adlı bir kişi Constantinus ile sohbet ederken onu ikna etmeyi başararak Hristiyanlık dininin ona bütün suçlarından nasıl temizleneceğini öğreteceğini, eğer günah çıkarırsa ve yaptığı bütün iğrençlikleri itiraf ederse bunun hemen kabul edileceğini ve arınabileceğini söyler. Constantinus, Aegyptius'un ona tebliğ ettiği fikirlerden etkilenmişti ve hemen bu söylenenleri kabul etmeye hazırды. Fakat o anda Constantinus bu düşüncelerini saklı tutarak, kehanet dini gerçeğine sarılmayı tercih etmiştir, çünkü birçok güzel olayın gerçekleşeceği kâhinler tarafından bildirilmiş ve hakikaten olaylar onların tahminleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Kâhinlerin, onun atalar dininden çıktığını anlayacaklarını, diğer olaylar gibi bunu da tahmin edeceklerini ve başına talihsiz olayların geleceğini söyleyeceklerinden korkuyordu: Bu nedenle yeni dinin gereklerini yerine getirmeyi

⁷¹³ Crispus'un ölümüne neyin sebep olduğu tam olarak bilinmemekte, o devrin tarihçileri tarafından sanki özellikle saklanmış gibidir. Fakat ondan kısa bir süre sonra ölen Fausta'nın ölümü ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.156; Constantinus oğlu Crispus'u hanedanlığın içindeki sorunları azaltmak amacıyla öldürmüş olabilir. Crispus'u ortadan kaldırarak, diğer oğlu II. Constantinus'un imparator olmasını sağlamaya çalışmıştır. Zaten Çanakkale zaferinde elde ettiği başarı Crispus'un asker ve halk nezdinde popülaritesini arttırmış ve bu Constantinus'un ona karşı çok fazla kıskançlık duymasına neden olmuştur. Gallia'daki yetkileri elinden alınmış ve küçük yaşta II. Constantinus'e verilmiş ayrıca M.S. 326 yılında konsül olması gerekirken bu mevkiye küçük kardeşi Constantius getirilmiştir. Fakat gene de nedeni bilinmeyen bir sebepten dolayı babası tarafından Istria Polo'da Licinius'un oğlu ile beraber öldürülmüştür. Zosimus Crispus'un Roma'da öldürüldüğünü iddia etmektedir. Norwich, **a.g.e.**, s.52; Bu bölümle ilgili olarak Green verdiği dipnotta Zosimus'u suçlayarak şunları anlatmaktadır. "Söylemeye gerek yoktur ki, Constantinus ile ilgili bütün bu olaylar Iulianus Apostate'ın iftiralarıdır, gerçek hiçbir kaynağa dayanmamaktadır; Crispus, zalim hareketlerinden sebep öldürülmüştür ve Fausta banyodaki görevlilerin hataları sonucu yanlışlıkla boğulmuştur. Green-Chaplin, **a.g.e.**, s.52.

⁷¹⁴ Fausta'nın ölümünü bu şekilde anlatan tek kaynak Zosimus'dur. Buchanan-Davis, **Historia Nova: The Decline of Rome**, s. 71. Fausta ile ilgili anlatılan çeşitli hikâyeler vardır, buna göre Fausta, Crispus'a âşıktır ve onun tarafından reddedilince genç adamı zina ile suçlamış ve onun ölümüne neden olmuştur. Fakat Fausta'nın yalan söylediği Constantinus'un annesi tarafından anlaşılınca Constantinus tarafından cezalandırılmıştır. Bu çeşit hikâyeler tarihçiler tarafından anlatılmasına rağmen Fausta'nın aynı üvey oğlu Crispus gibi neden öldürüldüğü çok fazla açık değildir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.156; Norwich, **a.g.e.**, s.53.

⁷¹⁵ Aegyptius, Constantinus devrinde yaşamış bir hukukçu. Zosimus, **Historia Nova**, II.29.

kendisine yasakladı. Antikçağa ait bir festival gününde ordu geleneksel ayinleri yerine getirmek üzere Capitol'e çıktı. I. Constantinus askerlerden çekinerek bu kutlamalara katılmışsa da, Aegyptius'dan aldığı bir işaretle kontrolünü kaybetmiş ve sanki kurban törenlerine karşı fikirlerinde değişiklik olmuş gibi utanmadan törenleri aşağılamış ve sanki ayaklarıyla eziyor gibi kutsal töreni çiğnemiştir. Bu nedenle halk ve Senatus'un nefretine maruz kalmıştır⁷¹⁶.

30. Bölüm- Şehirde kendisine karşı duyulan nefret ve tiksintiye daha fazla dayanamayacağını anlayan Constantinus, kendisi için bir sarayda yaptırabileceği Roma kadar büyük bir şehir aramaktadır. Troas Bölgesinde⁷¹⁷, Sigeion (bugünkü Kumluca) ve eski Illion⁷¹⁸ arasında uygun bir yer bulur⁷¹⁹. Orada inşaatın temellerini atar ve oldukça yüksek büyüklükte duvarını inşa etmeye başlar. Bugün bile bu yapılar Çanakkale Boğazı'na doğru seyahat eden biri tarafından rahatlıkla görebilir. Constantinus daha sonra kararını değiştirerek ve yaptığı işi yarım bırakarak Byzantion'a gider. Şehrin bulunduğu konuma hayran olur ve şehri bir imparator için yaşanacak hale getirmek üzere büyötmeye karar verir; Şehir bir tepenin üzerine ve yarımadaı karaya bağlayan yerde kurulmuş olup her iki yanı Ceras⁷²⁰ ve Propontis (Marmara Denizi) tarafından kuşatılmıştır. Şehrin sütunlu girişinin olduğu yere Severus tarafından bir kapı inşa edilmiştir, Severus, düşmanı Niger'i Byzantion'a kabul ederek onu kızdıran Byzantion halkı ile barıştırmak amacıyla bu kapıyı yaptırmıştır. O zamanlar şehrin duvarları, tepenin aşağısında batı yakasından başlayarak Venüs tapınağının kurban yerine yani Khrysopolis (Üsküdar'ın)'ın tam karşısındaki denize kadar uzanmaktaydı. Tepenin kuzey kısmındaki duvar aynı şekilde aşağıya doğru önce *Tersane* olarak adlandırılan küçük bir limana, buradan da denize kadar uzanmaktadır. Tersane kıydan uzakta, Karadeniz'e giren boğazın karşısında yer almaktadır. Karadeniz'e açılan

⁷¹⁶ Ridley, Zosimus'un, Constantinus'un din değıştirdiğı tarihi bilerek yanlış verdiğini ve bu olayın 326 yılında gerçekleştiğini söylediğini belirtir. Ona göre Zosimus, böyle yaparak, Constantinus'un bütün başarılarını onun pagan olduğu döneme dayandırmıştır, başarısızlıklarını ise hâkimiyetinin son yıllarında vermiştir. Böylelikle eski atalar dininden ayrılan Constantinus'un cezalandırıldığını düşünmemizi istemiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.157; Bütün bu olaylar Constantinus'un Roma'ya ikinci gelişinde yaşanmıştır. Romalılar zafer yürüyüşünü (vicennalia) başka bir yerde kutlayan imparatorlarını affetmemişler ve ona karşı çok fazla güvensizlik duymuşlardır. Constantinus onlarla beraber zafer kutlamalarına katılsa da Capitol tepesine tırmanıp Jupiter tapınağına gitmeyi reddetmiştir. Zosimus, bu bölümde bu olayları anlatmış olmalıdır. Norwich, **a.g.e.**, s.34.

⁷¹⁷ Troas, Anadolu'nun Kuzeybatısında, bugünkü Çanakkale ilinin bütününe kapsayan bölge, adını antik çağın en ünlü kentlerinden biri olan Troia'dan almaktadır. Can, **a.g.e.**, s.584.

⁷¹⁸ Ilium, Troia kentinin Grekçe adı. Can, **a.g.e.**, s.584.

⁷¹⁹ Norwich, **a.g.e.**, s.56.

⁷²⁰ Ceras, Golden Horn: Haliç.

bu dar boğazın uzunluğu 300 stadia (5,4 km) olup o zamanki şehrin gerçek genişliği bu kadardı⁷²¹.

31. Bölüm- Eski şehri bu şekilde büyüttükten sonra Roma'dakinden daha küçük bir saray inşa etti, hipodromu güzelleştirmek için her türlü malzemeyi kullandı, Castor ve Polux'un tapınaklarını⁷²² buraya getirdi ki onların heykelleri hâlâ hipodromun girişindeki kemerin orada durmaktadır. Hipodromun diğer tarafına üç ayaklı bir sehpanın üzerine Delphi Apollon⁷²³ heykelini koydu ki bu tanrıyı temsil etmekteydi. Byzantion, büyük bir pazar yerine sahip olup, dört tane büyük kemerli girişlere sahiptir. Bu kemerli yapıların bir tanesinin yer aldığı bölümün en sonunda sayısız basamaklarla bir tepeye çıkılmaktadır. Constantinus buraya iki tane tapınak inşa etmiştir. Bu tapınaklardan birinin içine tanrıların annesi Rhea'nın⁷²⁴ heykelini yerleştirmiştir ki bu heykel daha önce Argonaut'lu Jason'un arkadaşları tarafından Kyzikos'a yakın bir yer olan Dindymos dağına dikilmiştir. Söylendiğine göre Constantinus'un dini aşağılayan görüşlere sahip olması onun bu nesnelere karşı acımasızca davranmasına sebep olmuştur. Rhea heykeline zarar vererek onu bozmuş, iki yanında duran arslan heykellerini kaldırmıştır, ayrıca ellerinin pozisyonunu değiştirerek daha önce her bir el arslanları tutmaktayken şimdi dua eder pozisyona getirilmiştir ve o şimdi şehre bakmakta ve insanların ne yaptığını inceliyor gibi görünmektedir. Diğer tapınağa ise Roma'nın *Fortune* isimli tanrısının heykelini yerleştirmiştir. Bundan başka güzel ve uygun evler inşa ederek onu takip ederek gelen bazı senatörleri buralara yerleştirmiştir. Constantinus, bundan sonra yaptığı hiçbir savaşta başarılı olamamıştır⁷²⁵. İskitlere ait bir kabile

⁷²¹ Gerçekte Boğazın uzunluğu yaklaşık olarak sadece yüz elli stadiadır (2.9km). Constantinus eski kapının olduğu yere yuvarlak bir pazar yeri inşa eder ve etrafını iki katlı revaklarla çevirir. Proconnesian (Marmara Adası) mermerinden birbirine doğru karşılıklı bir şekilde dizilen iki büyük kemer inşa eder, bunların içinden geçerek Severus'un büyük kemerli yapısına ulaşılabilir veya eski şehrin dışına çıkılabilirdi. Şehri daha büyütmek arzusuyla etrafına eski duvarların 15 stadia daha gerisine yeni duvarlar inşa ederek onu çepeçevre kuşattı. Yeni duvarlarla yarımadayı bir denizden diğer denize kadar kapattı Zosimus, **Historia Nova**, II.30.

⁷²² Castor ve Polux Tapınağı (Dioskuri), Zeus ve Leda'nın ikiz çocukları Castor ve Polux adına yapılan ve Roma kent merkezinde yer alan tapınak. Zosimus, **Historia Nova**, II.33.

⁷²³ Gerçekte üç ayaklı kaide üzerine inşa edilen Apollo heykeli Perslerle savaşan Grekler tarafından bu tanrıya adanmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.157. Constantinus, bu heykeli Delphi'den getirtmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.59.

⁷²⁴ Constantinus'un bu bölgede Irene ve azizler adına iki kilise yaptırdığı söylenmektedir. Norwich, **a.g.e.**, s.58. Fakat daha önce bu bölgede *Rhea* ve *Fortune* adlı tanrılar için yapılan tapınaklar olduğu bilinmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.158.

⁷²⁵ Zosimus burada Constantine'e karşı gene haksızca davranmaktadır. Constantinus 328-334 yılları arasında Tuna'ya başarılı seferler düzenlediği gibi doğu sınırlarında bulunan Persler'e karşıda harekete geçmiştir. Belki de Zosimus'un söylemek istediği Constantinus'un bu başarılarında hiç katkısının olmadığı, esasında savaşa katkı sağlayan komutanların onun oğullarının olmasıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.158.

olan Thaifalion'lar⁷²⁶ onun hâkimiyetinde olan bölgelere akınlar yapmışlardır. O ise düşmanlarını önemsemeyerek orduyu onlara karşı savaşa sokmadığı gibi, askeri birliklerinin çoğunu kaybetmesine ve düşmanın her tarafı yağmaladığını hatta kampına kadar geldiğini görmesine rağmen aldırmanmış ve kendisi kaçarak kurtulmuştur.

32. Bölüm- Constantinus onun dikkatini dağıtan savaşıardan uzaklaşarak kendini şaşalı yaşama adanmıştır. O günlerde Byzantion halkına mısır dağıtmıştır ki bu bugüne kadar devam etmiştir. Devletin parasını birçok büyük ve gereksiz yapılar için harcamış, inşa ettiğı bazı yapılar ise acele ile yapıldığından kısa bir süre sonra yıkılmıştır⁷²⁷. Ayrıca uzun süre ayakta kalan eski komutanlık kurumunda da büyük değışiklikler yapmıştır (*Magistratusluk* kurumunu)⁷²⁸. O zamana kadar idareyi yöneten eşit yetkilere sahip iki vali varken; bunlar görevleri gereğı sadece eyaletin askerlerini denetlemekle kalmıyorlar yakın bölgelerdeki askeri birliklerde kontrolleri altında bulunduruyorlardı. Valilerin, ofislerdeki görevi, imparatorluğun saygınlığını korumaya çalışmak olup onlar devlet harcamalarını yaptıkları gibi işsiz ve fakirlere sadaka olarak tahıl dağıtırlardı, ayrıca askeri disipline karşı hareket eden ordu mensuplarını kendilerinin uygun gördüğü cezalar ile acımasız bir şekilde cezalandırılırdı.

33. Bölüm- Constantinus bu güzel işleyen kurumu kaldırarak yerine dört kumandandan oluşan bir ofis getirdi⁷²⁹. Bunlardan bir valiye bütün Mısır ile Libya'da Pentopolis'i: Mezopotamya'ya kadar bütün doğuyu; ayrıca bunlara ek olarak Kilikya, Kapodokya, Armenia, Pamphylia'dan Trabzon'a kadar bütün kıyı şeridini, Phasis'in yakınındaki kaleleri teslim etti. Aynı kişiye bütün Trakya ve bununla birleştirilen Moesia şehrini, Haemus dağlarına ve Rhodope'a kadar olan bölgeyi, Doberus şehrini, ayrıca bu kişiye Kıbrıs ve bütün Kiklad

⁷²⁶ İskitlerin bir bölümü olan bu grubun kökenleri bilinmemekle beraber, tarihte ilk olarak Gotlarla birlikte Decius'a karşı yaptıkları savaş sırasında adlarına rastlanmıştır. 3. yüzyılın sonlarında bu defa Thuringi'lerle birleşerek Vandal ve Gepidlere karşı mücadele etmişlerdir. Constantinus'un Limigantes'lere karşı yaptığı savaşta yardımcı olmuşlar ve Dacia bölgesine yerleştirilmişlerdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.158.

⁷²⁷ Constantinus bütün dikkatini Roma ile yarışacak büyüklükte bir şehir yaratmaya harcamış ve bunu için eski tarihi eserleri yağmalamaktan kaçınmamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.158.

⁷²⁸ Constantinus devlet idaresinde ve memuriyetlerde değışiklik yaparak ülke idaresine yenilikler getirmiştir. Constantinus ile birlikte Diocletian'ın çoklu yönetime dayanan tetrarşi sistemi sona ermiş bunun yerine tekrar tek kişinin yönetimini esas alan monarşiye geçilmiştir (totius orbis imparator). Tekin, **a.g.e.**, s.300. İmparator tanıya benzerliğini vurgulamak maksadıyla altın işlemeli elbiseler giymektedir. Norwich, **a.g.e.**, s.59. Magister militumlar yönetimindeki ordu, imparatorluğun dört bir yanındaki idareciler, yüksek rütbeli memurlar ile Roma ve İstanbul şehirlerinin özel valileri, hepsi imparatorun emri altına alınmıştır. Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.21.

⁷²⁹ Roma imparatorluğunda *tetrarşi* döneminde dört yöneticinin idaresi altında komutanlık yapan askerler bu yöneticilerden emir almaktadırlar. Constantinus kendi döneminde yöneticiler ile komutanları birbirinden ayırmış, onların sadece kendi bölgelerinden sorumlu olmalarını sağlamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.159.

adalarının sorumluluğunu verirken, Lemnos (Limni), Imbrus (İmroz, Gökçeada), ve Samothrakia (Semadirek Adası) adaları bunların dışında bırakılmıştır. İkinci valiye Makedonya, Teselya, Girit ve bütün Yunanistan ve buna diğer yakın adaları, Epiruses her ikisini birden, Illyria'yı, Dacians'ı, Triballi'i ve Valeria'ya kadar bütün Pannonia'yı, yukarı Moesia'yı idare etmesi için atamıştır. Üçüncü valiye bütün İtalya, Sicilya ve yakınlarındaki adalar ile Sardinia ve Korsika'yı, bunlarla beraber bütün Afrika'nın batı kıyılarını Syrtes'den Mauretania'ya kadar olan bölgeleri teslim etmiştir. Dördüncü valiye ise Gallia, İspanya, Britannia ve Alplerin ötesinde kalan bölgelerin idaresini bırakmıştır⁷³⁰. Böylelikle valilerin gücünü bölerek azaltmış, bununla da yetinmeyerek onların etkilerinin azaltılması için yeni metotlar geliştirmiştir. Bunun için bütün bölgelerde yüzyıllardan beri kullanılan ve general rütbesi ile görev yapmakta olan yüksek rütbeli subayların (tribunes)⁷³¹ ve komutanların (Duces)⁷³² unvanları ve görev alanları değiştirilerek, orduda *magistri militum* olarak adlandırılan yeni bir kurum oluşturmuştur⁷³³. Bu komutanlardan bir tanesi atlı kuvvetlerden (Magister equitum), diğeri ise piyadelerden (Magister peditum) sorumlu olup, onlara birliklerini kumanda etmek görevini verirken, ayrıca askerlerin disiplininden ve cezalandırılmalarından da bu iki kumandan sorumlu idi. Böyle yapmakla valilerin gücünü azaltmış oluyordu. Yaptığı bu yeniliklerle hem savaşta hem barışta toplum meselelerine büyük zararlar veriyordu bunu hemen kanıtlayabilirim⁷³⁴. Uzunca bir süre valiler vergiyi bölgelerindeki

⁷³⁰ Constantinus imparatorluğun mahalli teşkilatını yeniden düzenlemiş, Roma topraklarını, Antakya merkezli Doğu, Sirmium merkezli Illircum, Milano merkezli İtalya ve Trier merkezli Gallia olmak üzere dört bölge, on dört dioecesis ve yüz on yedi eyalet şeklinde yeniden şekillendirmiştir. Merkezi teşkilat organında da değişiklikler yapmış ve yüksek rütbeli devlet memurluklarını yeniden düzenleyerek hepsini kendine bağlamıştır. Onun devrinde Roma'da bin yıldır süren gelenek kaldırılmış ve askeri idare ile sivil idare birbirinden ayrılmıştır. Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.21.

⁷³¹ Roma İmparatorluğunda Pleblerin oluşturduğu meclisin (Concilium Plebis) başkanına verilen ad. Tekin, **a.g.e.**, s.198.

⁷³² Geç Roma İmparatorluk döneminde vali. Tekin, **a.g.e.**, s.320.

⁷³³ Constantinus'un böyle bir kurumu oluşturduğunu John Lydus haricinde anlatan başka hiçbir kaynak yoktur. Fakat biz bu konuda Zosimus'un anlattıklarına güvenerek Constantinus'un hâkimiyetinin geç dönemlerinde *magisterlik* kurumunu oluşturduğu düşünmekteyiz (M.S. 317-318). Ridley, **Zosimus, New History**, s.159.

⁷³⁴ Zosimus, Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının sebebinin duyarsız Contantine olduğunu söyleyerek nefretini ona doğru yöneltmektedir; fakat bu fikirleri öne sürerken biraz daha dikkatli olması lazımdır. Ordu içinde başarılı olarak en üst dereceye kadar yükselen komutanların düşündükleri tek şey, hakimiyetleri altındaki askerlerin sevgisini kazanarak, bir gün imparator olmaktır ki bu ülkede kaosun meydana gelmesine neden olmuştur. Constantinus'ın bu durumun oluşmaması için oluşturduğu yeni idarede komutanlar hem askeri disiplini sağlayacak hem de halkın parasının dağıtımından sorumlu olurken bütün komutanların hepsi imparatora bağlı olacaktı. Böylelikle o, mutlak hükümdar olarak bütün gücü kendisinde toplayacaktı. Elindeki güçle askerlerin imparatorun onları hem cezalandıracağını hem de ödüllendireceğini düşünmelerini istiyordu, Constantinus akıllıca bu düsturu kendine adapte edip uygulamıştır, *Böl ve Yönet*. Bu da açıkça Constantinus'un bütün yetkileri elinde toplayarak tek başına mutlak hükümdar olmak istediğini göstermektedir. Green-Chaplin, **a.g.e.**, s.54.

memurlar aracılığı ile toplayıp askeri harcamalar için kullanırken askerleride onların kontrolü altındaydı ve askerler suçlu ise cezalandırma yetkisi de onlara aitti. Bu koşullar altında askerler, onlara erzak ve malzemeleri sağlayan ve suçlarından dolayı onları cezalandıranın aynı kişi olduğunun farkına vararak, yapacakları yanlışların gelecekte cezalandırılacağını düşünerek ve onlara verilen payın azalacağından korkarak hiçbir şekilde kendi görevlerinin dışında bir hareket yapmaya cesaret edemiyorlardı. Fakat şimdi komutanların bir tanesi ödemeyi yapmaktan sorumlu oluyor diğeri ise askeri disiplini sağlıyordu, askerler bu durumdan memnun gibi görünseler de şimdi onlara verilen bütün kaynaklar generallerin ve onların adamlarının ceplerine gidiyordu.

34. Bölüm- Constantinus ayrıca barbarlara birtakım kolaylıklar sağlayarak Roma İmparatorluğu topraklarına serbest giriş hakkı vermiştir, daha önce anlattığım gibi Diocletianus'ın çabaları sonucunda imparatorluğun sınır bölgelerinde yer alan bütün şehirler, kaleler askeri birliklerle kuvvetlendirilmiştir. Barbarların bu bölgelerden geçişi neredeyse imkansız hale getirilmiş olup, yollarının üstünde her zaman onları geri püskürtecek kadar yeterli asker bulunmaktaydı. Fakat Constantinus bu güvenlik şeridini iptal ederek, bu bölgelerdeki askerlerin büyük bölümünü geri çekerek, onları yedek kuvvetlere ihtiyacı olmayan şehirlere yerleştirmiştir. Bundan başka barbarlar tarafından devamlı taciz edilen insanlara yardım etmeyerek onların yerlerini terk etmelerine neden olmuş, şehirler ıssızlaşmıştır. Bütün bunlara ek olarak askerlerini yumuşak, kadınsı bir hale getirerek askeri disiplinden uzaklaştırmış, onları zevk ve eğlenceye alıştırmıştır. Açık söylemek gerekirse İmparatorluğun bugün bu kötü hale düşmesinin temellerini atmıştır.

35. Bölüm- Constantinus oğlu Constantinus'u Caesar (317) olarak atadıktan sonra diğer oğulları II. Constantius (324) ve Constans'da Caesarlar'ı olarak ilan etmiştir (333), Byzantion'u aşırı derecede büyük bir şehir haline getirmiş, halefi imparatorlar yaşayacakları evleri bu kentte inşa etmişlerdir. Gereksiz miktarda büyük kalabalıklar, imparatorluğun her tarafından buraya akın etmiş askerler, tüccarlar ya da başka işlerle ilgilenen kişiler bu şehirde toplanmıştır. Bundan dolayı şehre yeni duvarlar inşa edilerek genişletilmiş⁷³⁵ (Constantinus'un inşa ettiğinden) ve insanlara tıka basa evler yapmalarına izin verilmiştir. Şehirde yaşayan insanlar evlerinde ve işyerlerinde bu kalabalığın getirdiği rahatsız ve tehlikeli duruma katlanmak zorunda

⁷³⁵ Gerçekten de yeni duvarlar, II. Theodosius tarafından M.S. 413 yılında inşa etmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.160.

kalmışlardır. Bundan başka denize yığınlar getirilerek toprak kazanılmış ve kuru yerler elde edildikten sonra bu bölgede güzel binalar yapılmıştır. Bu süslü ve güzel binalar güzel bir şehir inşa etmek için yeterlidir.

36. Bölüm- Gerçekten şaşkınlıkla görüyorum ki, Byzantion büyüdüğünden beri öbür şehirlerin onun zenginliği ve ölçüsü ile yarışması söz konusu olamazdı. Bu güzel geleceğin olacağına dair atalarımıza verilmiş ilahi bir kehanet yoktu, uzun bir süre bu problemin üstünde düşünerek eski tarih ve kehanet kitaplarını inceleyerek, büyük zorlukla ve acıyla bunları yorumlayarak Erytraea'ya ilişkin Sbyll veya Epirus'lu Phaello'ya⁷³⁶ dayanan bir kehaneti buldum. Prusias'ın oğlu Nikomedes⁷³⁷ bu kehaneti yorumlayıp ve bunu kendisi için avantaj haline getirerek Attalos'un tavsiyeleriyle babasına karşı savaş açmıştır. Bahsettiğim kehanet işte budur;

37. Bölüm-

“Oh Trakyalı Kral, sen şehrinden ayrılacaksın.

Koyunlar arasında büyük bir arslan gibi yaşayacaksın, heybetli, korkutucu,

Senin ülkenin doğal zenginliklerini zorla ele geçiren her kimse

Topraklarını hiç uğraşmadan elde edecektir. Dinle sözlerimi, çok uzun değil

Kraliyetin sana bahsettiği unvanların keyfini çıkarmaya bak

Sarayında sütunlarla çevrili olarak yaşayan sen tacını kaybedeceksin.

Hilekâr- tırmalayan, korkutucu, uyuyan kurt seni rahatsız edecek,

Onun mutlulukla boyun eğeceği yer senin boynun değildir,

Daha sonra Zeus'un talimatlarıyla bütün kurtlar,

⁷³⁶ Bu bölümden de anladığımız kadarıyla Zosimus kitabını yazarken araştırmalar yapmakta ve değişik kaynaklardan yararlanmaktadır. Zosimus, **Historia Nova**, II.36.

⁷³⁷ II. Nikomedes, M.Ö. 149-127 yılları arasında Bitinya kralı olarak görev yapmıştır. II. Prusias'ın oğludur. Gençliğini Roma kentinde rehin olarak geçirdikten sonra babasına karşı isyan ederek tahta geçmiştir. Can, **a.g.e.**, s.398; Zosimus bu kehaneti II. Nikomedes'e dayandırsa da I. Nikomedes'e daha uygun gözükmektedir. I. Nikomedes, Gotların Asya'ya geçmelerine yardım ederek onlarla müttefik olmuş ve onlarla beraber düşmanlarını ortadan kaldırmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.160.

Bithynia 'yı kendi yurtları yapacaklardır.

Fakat sonra bütün güç Byzas 'ın koltuğunda ikamet eden adamlara geçecektir.

Duvarları tanrılar tarafından insanlar için yapılmış, defalarca kutsanmış Hellespontus,

Tanrılarının buyruğuyla,

Korkunç kurt ister istemez o kişinin önünde boyun eğecektir.

Megara 'da benim kutsal topraklarımda yaşayanlar, beni tanıyacak.

Babamın benim hakkımda neler yapmak istediğini daha fazla saklanmayacağım

Hepsini ortaya koyarak söyleyeceğim.

İlahi kâhinlerin biz ölümlülere mesajı çok açıktır

Thracia 'ya acılar ve kederler içinde kalacak ve ani bir doğum gerçekleşecektir,

Yılana benzeyen bir çocuk o topraklara günün birinde korkunç yıkım getirecektir.

Karanın her iki tarafında hastalıklı tohumlar büyüyecek

Ve şişerek kabarmaya devam ederek, aniden patlayınca, her tarafından kanlar sızacak. ”

Tabiri caizse bu kehanet gizemli ve dolaylı bir şekilde de olsa sonraki yıllarda Bitinyalıların başına geçecek kötü kişilerin yüksek vergileri zorla dayatarak uygulamaya koyduğunu anlatır. Bitinyayı idare etmek üzere yönetimi ele geçiren Byzantion halkının anlatıldığı beyit şu şekilde ifade edilir.

Bitinyalıları itaat altına alarak boyun eğdiren kişi

Kısa bir zaman içinde Byzantion 'un kraliyet esasını tutacaktır.

Bununla beraber olaylar uzun bir süre kehanette belirtildiği gibi gerçekleşmediği için, hiç kimse bu kehaneti diğer bir olayla veya yerle ilişkilendirememiştir. Asırlar boyu var olan tanrılar için olaylar kısa bir zamanda gerçekleşir. Ben bu varsayımı kehanetin sözlerine ve olaya bakarak

oluşturdum. Eğer bu kehanetin değişik bir şekilde gerçekleştiğine inanan varsa kendi düşüncelerini özgürce ifade etmekte serbesttir⁷³⁸.

38. Bölüm- Constantinus cömert davranmaya devam ederek değersiz, hiçbir işe yaramayan insanlara hediyeler vererek ve gereksiz masraflarla imparatorluk hazinesini boşa harcamaya devam ettiği gibi vergisini ödeyen kişilere acımasızca davranmış, ülkeye hiç bir yararı olmayan kişileri zenginleştirmiştir. Yapmış olduğu savurganlığı ve aşırı israfı cömertlik zannederek yanılmıştır⁷³⁹. Ayrıca tüccar ve işadamlarının vergilerini altın ve gümüş olarak ödemek zorunda bırakmış, en az gelire sahip tüccarlar bile bu vergileri ödemek zorunda kaldıkları gibi zavallı hayat kadınları bile bu vergilerden muaf tutulmamıştır⁷⁴⁰. Buna ilaveten her dört senede bir, vergi ödeme zamanı geldiğinde şehirlerden feryatlar ve şikayetlerden başka bir ses duyulmazdı, çünkü fakirlikten vergilerini ödeyemeyen insanlar kırbaç ve işkence ile cezalandırılırlardı. Vergi memurları tarafından zorla alınan parayı (Khrysargyron)⁷⁴¹ ödeyebilmek için, anneler evlatlarını bırakmaya zorlanır, babalar kızlarını fahişeliğe sevk ederdi. I. Constantinus zenginlere daha fazla zarar vermek amacıyla yeni buluşlar akıl etmiştir. Zenginlerin çoğunu vali yaparak göreve çağırması ve bu saygın görev karşılığında onlardan para vermelerini arzu etmiştir. Bu görev için şehirlere ya da yabancı ülkelere gitmek zorunda kalan insanlar kazanacakları saygınlıktan çok kaybedecekleri serveti düşünerek korku içinde kalıyorlardı. Onların mal varlıklarını tespit ederek her birine vergi olarak ödeyecekleri miktarı bildiriyor ve bunuda “follis” olarak adlandırıyor⁷⁴². Bütün bu zorla alınan paralar şehirlerin mahvına sebep olduğu gibi, Contantine’den sonra uzunca bir süre zorla alınmaya devam ettiğinden dolayı,

⁷³⁸ Bu kehanet Bizans’ı Hristiyanlığa uygun bir şekilde anlatmaya çalışan Hristiyan tarihçilere karşı Zosimus tarafından verilmiş bir cevaptır. Zosimus, **Historia Nova**, II. 36.

⁷³⁹ Şunu belirtmeliyiz ki, Constantinus harcamalarında çok müsrif davranmıştır. Iulianus, *Caesares* adlı kitabında onun bu davranışlarını alay konusu yapmış, Mercury’nin anlatıldığı bölümde Mercury, Constantinus’e “Övgüye layık davranış konusunda ne düşünüyorsun?” diye sorunca Constantinus şu cevabı vermiştir. “Hükümdar olmak isteyen kişi çok cömert olmalıdır”. Green-Chaplin, **a.g.e.**, s.56.

⁷⁴⁰ Evagrius’un Tarihinde’de belirttiği gibi (Hist. Eccl.I. iii.c.39), imparator Anastasius övülerek onun saltanatında hayat kadınlarından alınan bu verginin kaldırıldığı belirtilir. Fakat Evagrius, Zosimus’a karşı çıkarak Constantinus’un şunları söylediğini belirtir. “ Şunu merak ettiğimi söyleyebilirim, Hristiyanlığın en erken devirlerinde yapılması gereken bu iş, sonraki yıllara bırakıldığı için kutsal papa şimdi aynı zorlukları yaşamaktadır”. Green-Chaplin, **a.g.e.**, s.56.

⁷⁴¹ *Chrysargyron* (Collatio Lustralis) adlı vergi ordunun gereksinimlerini karşılamak amacıyla alınmaktadır. Halkı bunaltan bir vergi olmasının yanında devlete fazla bir gelir sağlayamamıştır. Bu vergi imparator Anastasius tarafından kaldırılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.160-161.

⁷⁴² *Follis* (Collatio glebalis) adlı vergi toprak sahibi senatörlerden alınmaktadır, yeni ve faydalı olacağı düşünülmese de o devirde hoşnutsuzluğa sebep olmuş ve çok az gelir elde edilebilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.161.

şehirlerin ekonomik olarak fakirleşmesine ve hatta birçok insan tarafından terkedilmesine neden olmuştur⁷⁴³.

39. Bölüm- Constantinus çeşitli şekillerde insanlara işkence ederek devleti baskı altında tuttukten sonra ölmüş (M.S. 22 Mayıs 337) ve Maximianus Herculus'un kızı Fausta'nın olmayan ve başka bir kadının doğurduğu ki o kadını kendisine ihanet ettiği için öldürmüştür, üç oğlu onun yerine geçmiştir. Constantinus'un oğulları genç olmalarından dolayı devlet işleriyle uğraşmaktan çok kendilerini hayattan zevk almaya adanmışlardır. Ülkeleri kendi aralarında bölüşmüşler, oğullarının en büyüğü olan Constantinus (II. Constantinus) ile en küçükleri Constans, İtalya ve Illyrikum ile birlikte Alplerin ötesini, Karadeniz kıyısındaki ülkeleri ve Kartaca'ya bağlı bütün Afrika'yı birlikte idare ederken, diğer oğlu Constantius'un (II. Constantius) payına bütün Asya ülkeleri, Doğu ve Mısır düşmüştür. Ayrıca bütün kardeşler yönetimi yine Constantinus tarafından Ceasar olarak atanan Dalmatius ile altın işlemelerle bezenmiş erguvan renkli elbiseler giyen ve Constantinus tarafından onun ailesine mensup olmaları dolayısıyla "Nobilissimates"⁷⁴⁴ unvanıyla onurlandırılarak terfi ettirilen Constantinus'un kardeşi Constantius⁷⁴⁵ ve Hannibalianus ile paylaşıyorlardı.

40. Bölüm- İmparatorluk böylece bölündükten sonra, dinsizlikte babasından aşağı kalmamaya özen gösteren II. Constantius (M.S. 337-361), ne kadar büyük birisi olduğunu kanıtlamak istercesine işe en yakınlarının kanını akıtmakla başlamıştır. Önce amcası Constantius'u askerlerine öldürttükten sonra Ceasar'ı Dalmatius'u ve babası Constantinus tarafından patriciate⁷⁴⁶ unvanıyla terfi ettirilen Optamus'u da⁷⁴⁷ aynı şekilde ortadan kaldırmıştır.

⁷⁴³ Şehirlerde nüfusun azaldığına dair elimizde delil olmasına rağmen bu nüfus azalışı büyük şehirlerden ziyade Trakya ve Anadolu'da bazı küçük yerleşim yerlerinde olmuştur ve bunu vergilerin artışına bağlamak çok gerçekçi değildir. Buna rağmen Tarihçi Prokopios'da aynı noktaya dikkat çekmiştir. Fakat bütün bunlardan daha dikkati çeken başka bir nokta vardır ki o da Zosimus'un da üstüne basarak söylediği gibi Constantinus'ın devlete gelir sağlamak adına pagan tapınaklarındaki hazinelere el koyarak kamulaştırmasıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.161.

⁷⁴⁴ Zosimus "Nobilissimates" unvanının Constantius ve Hannibalianus için yaratıldığını söyleyen tek kaynaktır. Zosimus, **Historia Nova**, II.39.

⁷⁴⁵ Iulianus Constantius, I. Constantius Chlorus ve Theodora'nın oğlu olup I. Constantinus üvey kardeşidir. Gallus ve Iulianus'un babası olan bu kişi Gallia ve Yunanistan'da sürgüne gönderildikten sonra idare makamında yükseltilmiş ve "Nobilissimates" yapılmıştır. Iulianus Constantius, 337 yılında öldürülmüştür. Zosimus "Nobilissimates" unvanının Constantius ve Hannibalianus için yaratıldığını söyleyen tek kaynaktır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.162; Dalmatius ve Hannibalianus, Constantinus'un kuzenleri iken Constantius erkek kardeşidir. Buchanan-Davis, **a.g.e.**, s.80

⁷⁴⁶ Patriciate (Nobilissimates), Cumhuriyet döneminde yüksek rütbeli askerlerin oluşturduğu sosyal bir cemiyet, Constantinus zamanında tekrar canlandırılarak babadan oğula geçen bir unvan haline gelmiştir. Constantinus

Constantinus, *patriciate* unvanıyla onurlandırılan bu devlet görevlilerinin saray'da *Praefectus Praetorio* 'lardan⁷⁴⁸ daha kıdemli olmalarını emrederek bunu yasa haline getirmiştir. Optamus'un rütbesinin yükseltildiği devirde II. Constantius, *Praefectus Praetorio* olarak görev yapan Ablabius'u⁷⁴⁹ öldürerek cezalandırmıştır. II. Constantius'un filozof Sopatrus⁷⁵⁰ ile olan yakınlığını kıskanan Ablabius, Sopatrus'a komplo kurarak öldürülmesini sağlamış bu nedenle herkes adaletin yerini bulduğunu ve hak ettiği ceza ile cezalandırıldığını düşünmüştür. Garip davranışlar içerisinde olan II. Constantius, askerlerini kendi isteği doğrultusunda Constantinus'un evlatlarından başka yönetici tanımadıklarına dair yeminler ettirip bağırarak Hannibalianus ile birlikte diğerlerini de öldürmüştür⁷⁵¹. Bütün bunlar II. Constantius'un bir şekilde yaptığı kahramanlıklardır.

41. Bölüm- Bu sırada II. Constantinus (M.S. 337-340) ve Constans'ın (M.S. 337-350) arasında Kartaca'ya bağlı Afrika'nın bir kısmında ve İtalya üzerinden anlaşmazlık çıkmaya başlamıştı. Kardeşine olan düşmanca duygularını üç sene saklayan Constans, onu korumasız yakalayarak ani bir atakla öldürmek istiyordu. Bu isteğine kavuşmak için fazla beklemesine lüzum kalmadı, Constantinus'un topraklarına girerek onunla birleşti ve Perslilere⁷⁵² karşı savaşan kardeşine yardım etmek amacıyla askerlerini kardeşinin üzerine gönderdi, gerçekte ise

ödüllendirmek istediği kişilere bu ünvanı veriyordu. Dördüncü yüzyılda sadece altı kişinin bu ünvanı taşıdığı bilinmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.162.

⁷⁴⁷ Optamus, İmparator Licinius'un öğretmeni, dil bilimci. I. Constantinus üzerinde büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.162. II. Constantius'un üvey kardeşi Anastasia ile evlidir ve belki de bu yüzden onun tarafından öldürülmüştür. Norwich, **a.g.e.**, s.71.

⁷⁴⁸ Praefectus Praetorios, imparatorluk muhafızlarının komutanı. Norwich, **a.g.e.**, s.71.

⁷⁴⁹ Giritli, mütevazı bir aileden gelen Ablabius, İstanbul'da büyük bir başarı elde ederek senatörlüğe kadar yükselmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.162; II. Constantius'un kızı Olympias ile nişanlanmış olan imparatorluk muhafızlarının komutanı Ablabius, imparator tarafından öldürülmüştür. Norwich, **a.g.e.**, s.71.

⁷⁵⁰ Sopatrus, çok ünlü bir filozof, yeni platonistçilerdendir. I. Constantinus'un en yakın arkadaşı ve sırdaşıdır. Constantinople (İstanbul) şehrinin kurulmasında ve imparatorun Hristiyanlığı kabul etmesinde etkisi bulunmaktadır. Mısırdan gelen tahıl gemisinin İstanbul'a vaktinde ulaşamaması nedeniyle Ablabius, halkı Sopatrus'a kıskırtmış, imparatora onu öldürmelerine izin vermiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.162; Norwich, **a.g.e.**, s.58.

⁷⁵¹ Neredeyse Constantinus'un Theodora'dan olan bütün evlatları İstanbul'da çıkan isyanlar sonucunda öldürülmüştür. Bütün bunlara sebep ise I. Constantinus'un ölümünden sonra çıkan bir söylentidir. Ölüm döşeğinde iken sıkılı yumruğunda bulunan bir kâğıt parçasında yazılanlara göre üvey kardeşleri Iulius ve Dalmatius'u kendini zehirleyerek öldürmekle suçlamakta ve oğullarından onun intikamını almalarını istemektedir. Norwich, **a.g.e.**, s.71.

⁷⁵² Burada anlatılmak istenen Sasaniler ve onların Büyük lakâplı kralı II. Şapur'dur. Can, **a.g.e.**, s.548; Constantinus'un ölümünden sonra II. Şapur Mezopotamya'yı işgal etmiş ve Nusaybin'e kadar uzanarak şehri kuşatma altına almıştır. II. Şapur sınır bölgelerinde bir ordu oluşturan II. Constantius ile anlaşma yapmış fakat onun daha fazla ilerlemesine engel olmuştur. Buna rağmen Sasaniler akınlarına devam etmiş M.S. 346 ve 350 yıllarında iki kez Nusaybin'i kuşatma altına almışlardır. M.S. 350-358 yıllarında yapılan geçici barış ile rahatlayan II. Constantius batıya yönelerek oradaki sorunlarla uğraşma imkânı bulmuştur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.162-163.

Constantinus'a tuzak kurarak öldürmek istiyordu. Bütün olay onun emirlerine uygun olarak yürütülmüş ve Constantinus yok edilmiştir M.S. 340⁷⁵³.

42. Bölüm- Kardeşinden kurtulan Constans⁷⁵⁴ her konuda zorbaca davranarak zalim bir diktatör haline gelmiştir. Birtakım barbarları satın alıyor ve onları yanında rehin olarak tutuyordu. Bu kişiler onun ahlâksızca eylemlerini devam ettirmesini sağlamak amacıyla her türlü suçu işliyorlar ve bunun sonucunda özgürlüklerine kavuşuyorlardı. O bu şekilde davranarak kendisine sorun olan milletlerden kurtulmuştur. Askerler devlet işlerinden çok zevklerinin tutsağı olan Constans'ın bu durumuna daha fazla dayanamayarak, hazineden sorumlu Marcellinus⁷⁵⁵ ile Iovani ve Herculiani⁷⁵⁶ birliklerini kumanda eden Magnentius'un⁷⁵⁷ liderliğinde bir araya gelerek Constans'a karşı aşağıda anlatılan komploju hazırlamışlardır. Marcellinus oğullarının doğum gününü kutlamak istediğini belirterek bütün yüksek rütbeli görevlileri bir partiye çağırır. Askerlerin arasında bulunan Magnentius, parti sırasında masadan kalkarak odayı terk eder ve imparatorluk elbiselerini kuşanmış olarak geri döndüğünde orada sanki bir oyun sahneye konur. Yemekte bulunan bütün misafirler onu imparator olarak ilan ederler ayrıca olayın olduğu bölgenin halkıda (Augustodunum) onlarla aynı düşünceyi paylaşır (M.S. 18 Ocak 350). Bu olaylar yayılmaya başlayınca kırsal kesimde yaşayan halk, o bölgede bulunan Gallialı askerler ve onlara yardım amacıyla gelmiş bazı Illyria süvarilerini de alarak şehre doğru akın etmeye başlar. Askerlerin komutanları bir araya geldiğinde komploju hazırlayan liderlerin yeni bir imparator ilan ettiklerini duyarlar. Bunun ne anlama geldiğini bilerek korkmalarına rağmen hep birlikte

⁷⁵³ II. Constantinus sahip olduğu egemenlik alanlarını büyütme amacıyla kardeşi Constans'ın topraklarına saldırır. Fakat Constans'ın birlikleri kardeşinin ordusunu Aquileia'da yenilgiye uğratarak onu öldürürler. Bundan sonra Constans kardeşinin topraklarına da egemen olur. Tekin, **a.g.e.**, s.301.

⁷⁵⁴ Constans her bakımdan çok ahlâksız bir liderdir. Pannonia valisi Sextus Aurelius Victor, *Sezarların Tarihi* adlı eserinde Constans'ı anlatırken onu şöyle tanımlamaktadır, " sözle anlatılamayacak kadar ahlaksız birisi, tamahkâr bir lider ve askerleri için bir yüz karası". Norwich, **a.g.e.**, s.72.

⁷⁵⁵ Marcellinus, *comes rerum privatorum*, rütbesine sahiptir ve Constans'a karşı yapılan komplonun lideridir. Magnentius'un imparator olarak ilan edilmesini sağlamış ve daha sonra onun tarafından orduların başkomutanlığına getirilmiştir. Comes Rerum Privatorum; İmparatorun ve hanedanın özel mülkünün sorumlu yüksek rütbeli devlet memuru. Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.21.

⁷⁵⁶ Bu birlikler hakkında fazla bilgi verilmemiştir, birliklerin adının imparatorlara ait olduğu, Diocletian ve Maximian'ın adını taşıdıkları konusunda dair şüphe yoktur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.42; Ayrıca kitabın bu bölümünde kısa bir boşluk bulunmaktadır. Hiç şüphe yok ki burada birliklerin adı açıklanmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.163.

⁷⁵⁷ Magnentius, Britanya kökenli pagan bir subay, Jovani ve Herculiani lejyonlarının komutanıdır. Norwich, **a.g.e.**, s.72.; Askerleri tarafından Augustus ilan edilmiştir (M.S. 350). Magnentius daha sonra Constans'ı Gallia'nın güneyinde yakalayıp öldürmüştür. İmparator II. Constantius'un kendisini imparator olarak tanımasını isteyen Magnenius, Vetrano adlı bir komutanın da kendini imparator ilan etmesi ve II. Constantius ile birleşerek onun üzerine yürümesi karşısında çaresiz kalmış ve Mura yakınlarında onlara yenilmiştir (M. S. 351). Bu tarihten iki yıl sonra ise intihar etmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.302-303.

Magnentius'u tezahürat ve alkışlarla imparator ilan ederler ve onu Augustus unvanı ile selamlar. Bütün bu olayları öğrenen Constans, Pyrene dağlarının yakınındaki *Helena* adlı küçük bir kasabaya kaçmaya çalışmışsa da Gaiso⁷⁵⁸ ve bu amaç için seçilen adamlar tarafından tutuklanmış ve yardım alamadan öldürülmüştür.

43. Bölüm- Magnentius (M.S. 350-353) imparatorluk gücünü elde edince bütün İtalya ile beraber Alplerin ötesine kadar olan topraklardaki milletler üzerinde hak sahibi olmuştur. Pannonia'daki birliklerin kumandanı (Magister Militum) Vertanio⁷⁵⁹, Magnentius'un başına gelen bu güzel olayları duyunca imparator olmak isteğiyle yanıp tutuşmaya başlamıştır. Pannonia yakınlarında Mursa⁷⁶⁰ kentinde onunla birlikte bulunan ordusu onu imparator olarak ilan etmiştir. Bütün bu olaylar olurken Persler, bütün Doğu ülkelerini özellikle Mezopotamya'yı yağmalayarak tahrip etmekteydiler. Persler tarafından mağlup edilmesine rağmen II. Constantius, Magnentius ve Vetrano'nun yarattığı ayrılıkçı hareketleri kontrol altına almayı düşünmekte ve savaş hazırlıkları ile uğraşmaktaydı. Magnentius hâlâ Gallia bölgesinde bulunduğunda II. Constantius'un kuzeni, kız kardeşi Eutropia'nın oğlu Nepotianus⁷⁶¹, etrafına hırsızlar ve her türlü haydutluğa bulaşmış kişileri toplar ve imparatorluk elbiselerini kuşanarak onlarla beraber Roma'ya gelir (M.S. 3 Haziran 350). Magnentius'un vali (Praefectus Praetorio) olarak atadığı Anicetius, halktan bazı kişileri silahlandırarak Nepotianus ile çarpışmak üzere şehir dışına çıkarır. Bu iki topluluk arasında geçen keskin, kısa savaş sonucunda disiplinsiz, düzensiz ve tecrübesiz Romalılar bozguna uğrar. Anicetius, Romalıların kaçtığını görünce düşmanın onları şehre kadar kovalayacağından korkarak şehrin kapılarını üzerlerine kapatır. Kaçacak yerleri kalmayan Romalıları takip eden Nepotianus'un askerleri bütün erkekleri öldürür. Birkaç gün sonra Magnentius, imparatorluk muhafız birliklerinin komutanı (Magister Officiorum) Marcellinus komutasında bir ordu yollayarak Nepotianus'u öldürtür.

⁷⁵⁸ Constans'i öldüren Gaiso, Magnentius tarafından ödüllendirilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.163.

⁷⁵⁹ Vertanio, İmparator Constans tarafından *Magister Militum* rütbesi ile komutanlık yaparken askerleri tarafından imparator ilan edilmiştir. İlk başlarda Magnentius ile birlikte hareket etmesine rağmen daha sonra II. Constantius'un tarafına geçmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.163; *Magister Militum*; I. Constantinus'den sonra imparatorluk ordularının başkomutanına verilen unvan. Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.21.

⁷⁶⁰ Şimdiki Hırvatistan'daki Sisak şehri. Norwich, **a.g.e.**, s.72.

⁷⁶¹ Iulius Nepotianus, Roma'da Magnentius'a karşı bir güç oluşturarak onu engellemek ve II. Constantius'a yardım etmek istemektedir. Fakat bu amacına erişememiş bir ay kadar bir zaman süresince kargaşa yarattıktan sonra Marcellinus tarafından öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.164.

44. Bölüm- Bu arada II. Constantius, Magnentius ile savaşmak için Doğudan ayrılır. İki isyancı ile aynı anda çarpışmanın zor olacağını düşünerek Vetranio'yu kazanmanın kendi çıkarları açısından daha iyi olacağını düşünürken Magnentius'da II. Constantius'la aralarındaki savaşı sona erdirebilmek için Vetranio'nun dostu olmak için çaba sarf ediyordu. İkiside adamlarını Vetranio'yu razı etmek için yollarken Vetranio, II. Constantius'un tarafında olmayı seçmiştir. Magnentius'un elçileri başarılı olamayarak geri dönmüşlerdir. II. Constantius iki ordunun birleşerek Magnentius'a karşı savaş açmasını istiyordu. Onun bu teklifini kabul eden Vetranio, II. Constantius'la beraber bu olayı çözmek üzere bir platforma çıkar. Statüsünün ona verdiği saygın durumdan dolayı II. Constantius ilk konuşmayı yapar, babası Constantinus'un alicenap ve cömert bir imparator olduğunu, askerlerin Constantinus'un evlatlarına sadık kalacaklarına dair ettikleri yeminleri hatırlatmaya çalışır. Yine babasıyla defalarca savaşmış ve ödüllendirilmiş olan askerlerden Constantinus'un evladını öldüren Magnentius'un cezalandırılmadan gitmesine izin vermemelerini ister. Bu söylenenleri işiten ve zengin hediyelerle kandırılan askerler sahte imparatorlar istemediklerini haykırarak Vetranio'nun sahip olduğu bütün unvanları geri almışlar ve onu tahtan uzaklaştırıp normal bir vatandaş haline getirmişlerdir (M.S. 25 Aralık 350). II. Constantius, Vetranio'un askerler tarafından daha fazla tartaklanarak acı çekmesine izin vermez ve onu daha sonra yaşayacağı Bitinya'ya yollar. Burada işsiz bir halde yaşamak zorunda kalan Vetranio kısa bir zaman sonra ölmüştür.

45. Bölüm- Vetranio'ya karşı yaptığı planlarında çok başarılı olan II. Constantius, Magnentius üzerine yürür. Fakat önce amcasının oğlu Gallus'u⁷⁶² Ceasarı olarak ilan eder ki Gallus'un kardeşi Iulianus daha sonra imparator olacaktır. II. Constantius, kız kardeşi Constantia'yı Gallus'la evlendirir. II. Constantius, Gallus'u, Perslere karşı savaşması için Doğuya gönderir veya daha doğru bir deyişle ondan kurtulmak amacıyla bunu bir mazeret olarak kullanır. Daha önce bahsettiğim gibi II. Constantius'un ailesi içinde Gallus ve kardeşi Iulianus, II. Constantius'un öldürmeyip sağ bıraktığı son fertlerdir. Gallus'u Ceasar elbiseleri ile donatan II.

⁷⁶² Constantius Gallus, esas ismi Flavius *Claudius Gallus* olup, Constantius ismi, imparator II. Constantius tarafından Caesar olarak atanmasından sonra kendisine verilmiştir. Iulius Constantius'un en genç evladı olan bu kişi 337 yılındaki katliamdan çok hasta olup nasılsa öleceği gerekçesi ile kurtulmuştur. Bu kişi Doğuya yerleşip emekli olduktan sonra II. Constantius tarafından çağrılıp Ceasar makamına getirilmiş ve II. Constantius'un kardeşi Constantia ile evlenmiştir. Constantius'un onu bu makama getirmesinin sebeplerinden en önemlisi Magnetius ile savaşırken Doğuda Perslere karşı savaşması için bir yardımcıya ihtiyacı olmasından dolayıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.164; Norwich, **a.g.e.**, s.72; Fakat II. Constantius daha sonra kuzeni Gallus'u öldürtmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.302.

Constantius, onu ve generali Lucilianus'u⁷⁶³ Perslere karşı yapılacak savaşı idare etmekle görevlendirir. Bundan sonra Vetrano'nun ordusuyla kendi ordusundan oluşan askerlerle beraber Magnentius'un üstüne yürür⁷⁶⁴. Magnentius akrabalarından birini kardeşi Decentius'u Ceasarı ilan eder ve onu Alplerin ötesindeki ülkeleri idare etmesi için atar, Magnentius, II. Constantius'la karşılaşmak için daha büyük kuvvetler toplaması gerektiğine inanıyordu. İki ordu Pannonia'da Mursa denilen bir kasabada karşı karşıya gelir, Magnentius, Adrana yakınlarındaki dar geçitlerde pusu kurarak düşmanı beklediği sırada, II. Constantius'un generallerine yürüyüşten vazgeçmelerini istediğini belirten bir mesaj yollar. Mesajında geniş ve açık bir araziye sahip olan Siscia'ya (Sisak) doğru ilerlemelerini kendisinin onlarla orada savaşmak niyetinde olduğunu belirtir; II. Constantius bu bölgede yapılacak bir savaşta süvarilerine manevra yapmaları için yeteri kadar geniş bir alan sağlanacağı ve kendisinin de bu tip savaşlarda çok iyi olduğunu bildiğinden bu haberden çok memnun kalır. Ordusunu Sisak'a doğru yönlendirir. Fakat adamları bir şeyden şüphelenmeden silahsız ve düzensiz bir biçimde ilerlerken pusuda bekleyen ordular bunlara saldırır. Geçidi taşlarla kapattıkları gibi onların üzerlerine de sayısız miktarda taşlar atarak birçok askerin ölmesine sebep olurlar.

46. Bölüm- Magnentius düşmanlarının mahvolarak yok olmasından memnun olmuştur, savaşın daha fazla uzamasını arzu etmediğinden ordularını toplayarak Pannonia'ya doğru yürüyüşe geçer. Khios Nehrinin Draus Nehri⁷⁶⁵ nehri ile birleştiği yerdeki Potobius Ovasına⁷⁶⁶

⁷⁶³ Lucillianus, imparator Jovian'ın kayınpederi olup Mezopotamya'da dük olarak görev yapmış, Caesar Gallus zamanında yerel birliklerin komutanı olarak devlete hizmet etmiştir. İlyria'da komutan olarak görev yaparken Iulianus'a karşı koymuş ve onu engellemeye çalışmıştır (M.S. 361). Fakat Iulianus imparator olduktan sonra onu Roma ordularının başkomutanı olarak atamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.165.

⁷⁶⁴ Zosimus ikinci kitabının 45. Bölümünden 53. Bölümüne kadar o dönemde yaşanan problemleri sanki ağlayarak anlatmakta ve büyütmektedir, V. N. Baynes'e göre bu bölümler diğer bölümlerle uyusmamaktadır, ona göre Zosimus bu bölümleri anlatırken başka kaynaklardan yararlanmış olmalıdır. Gallus'un Ceasar'lığa yükseltilmesinden *Mursa Savaşı'na* kadar geçen sürede (M.S.15 Mart-28 Eylül 351) yaşanan olaylar hakkındaki tek bilgi kaynağımız Zosimus'dur. Zosimus tuhaf bir şekilde bu kadar kısa süre içinde geçen olayları dokuz bölüm olarak anlatmış, yirmi dört sene imparatorluk yapan Constantinus için ise yirmi yedi bölüm ayırmıştır. Olayları bu kadar detaylı vermesi bize Magnentius hakkında övgü dolu şiirler yazan kaynaklara başvurduğunu düşündürmektedir. Bu kaynaklardan en önemlisi Petronia Proba adı verilen kadın yazardır. Petronia Proba'nın kocası, Clodius Celstinus Adelfius, Magnentius'un döneminde şehir valiliği görevinde bulunmuştur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.165.

⁷⁶⁵ Draus Nehri, Drava Nehri, Tuna Nehri'nin kollarından biri, Drava, İtalya sınırlarında bulunan dağlardan doğarak sıra ile Avusturya, Kuzey Slovenya ve Hırvatistan topraklarında akar ve 95 km boyunca Hırvatistan -Macaristan sınırını çizer. Daha sonra Osijek yakınlarında Tuna Nehri ile birleşir.

⁷⁶⁶ Potobius Ovası, Dravus Nehri bu ovanın tam ortasından geçerek Noricum ve Pannonia'ya ulaşır. Ridley, **Zosimus, New History**, s. 44.

ovasına varır (ki Khios, Draus'la birleştikten sonra Noricum⁷⁶⁷ ve Pannonia boyunca akarak sularını Tuna'ya boşaltır) ve daha sonra buradan Sirmium⁷⁶⁸ yakınlarında düşmanla karşılaşmak maksadıyla ordularını Pannonia doğru sevk eder. Annesi ona bu yoldan gitmemesini, Illyrikum üzerinden geçmesinin daha akıllıca olacağını söyleyerek fikrinden caydırmaya çalışsa da onun uyarılarını dikkate almaz ki annesi birçok olayı doğru tahmin ederek kehanetlerde bulunmuştur. Magnentius Savus'u nasıl geçeceğini planladı, nehri geçmek için bir köprü mü inşa etmeliydi yoksa kayıkları birbirine bağlayarak orduyu bunun üzerinden mi karşı kıyıya ulaştırmalıydı, bunun planlarını yapmaktaydı. Tam bu sıralarda II. Constantius en önemli adamlarından ve çok akıllı bir kişi olan Philippus'u⁷⁶⁹ sanki barış isteyen bir müttefik gibi Magnentius'a yollar, gerçekte Philippus'un Magnentius'un durumunu, ordusunun nerelerde mevzilendiğini izlemesini ve onların yapmayı tasarladıkları akınları keşfetmesini istiyordu. Magnentius'un kampına yaklaşıncı onun en güvendiği adamlardan biri olan Marcellinus tarafından karşılanarak Magnentius'a doğru yönlendirilir. Askerler toplanınca Philippus onlara geliş sebebini anlatmaktan mutluluk duyacağını söyleyerek, bu durumun yani Romalıların birbirlerine ve özellikle imparator Constantinus'un oğluna karşı mücadele ederek savaş açmalarının onlara hiç uymadığını belirtir. Öyle bir imparator ki onunla birlikte barbarlara karşı birçok savaşı kazanmışlardır, hatta Magnentius, Constantinus'un ona ve ailesine karşı gösterdiği iyilikseverliği hiç unutmamalıdır. Constantinus onu büyük bir tehlikeden kurtararak en yüksek mevkilere getirmiştir. Bütün bunları sayarak Magnentius'dan İtalya'dan ayrılmasını ve Alplerin ötesindeki milletleri kapsayan toprakları idare etmesini istemiştir⁷⁷⁰.

47. bölüm- Philippus'un bu konuşması bütün orduda neredeyse bir isyanın çıkmasına sebep olmuştur. Panik içinde korkuya kapılan Magnentius, askerlerini onu dinlemeleri için ikna etmekte zorlanmıştır. Askerlerine kendisinin de barışı arzu ettiğini ve neler yapması gerektiğine dair araştırmaları bitinceye kadar toplantının sona erdiğini söylemiştir. Toplantı dağıldıktan sonra Philippus'u kabul eden Marcellinus, elçilere gösterilmesi gereken konukseverliğin gereğini

⁷⁶⁷ Noricum, bugünkü Avusturya ve Slovenya topraklarına tekabül etmektedir. Roma İmparatorluğu'nun bir eyaletidir. Can, **a.g.e.**, s.401.

⁷⁶⁸ Sirmium, Eski Yugoslavya'da Sremska Mitrovica civarında yer alan bu kent bugün Sırbistan sınırları içine yer almaktadır. Aydın, **a.g.t.**, s.77.

⁷⁶⁹ Philippus, ordu komutanı, Magnentius'un elçisi olarak görev yapmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.165.

⁷⁷⁰ Magnentius'a imparatorluğun ikiye bölünmesi için bir teklif yapıldığını tarihçi Zonaras'da doğrulamakla birlikte Philippus'den hiç bahsetmemekte bu teklifin mektup ile yapıldığını söylemektedir. Zonaras, kibirli Magnentius'un bu teklifi reddettiğini yazarken Zosimus, Philippus'in gelmesi ile beraber orduda çıkan kargaşayı anlatmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.166.

yaparak onu ağırlarken, Magnentius ne yapacağını bilemez bir durumdaydı. Philippus'u elçilik görevini başarıyla yerine getiremediği için kovmalı mı idi yoksa elçilere tanınan hakları ihlal ederek hapsetmeli mi idi? Çok düşündükten sonra kararını vererek, ordusunun subaylarını yemeğe çağırıp onlara bu konudaki fikirlerini anlatarak kararını açıklayacağını bildirir. Ertesi gün orduyu tekrar toplar ve onlara olayların nasıl geliştiğini anlatır. Constans'ın öfkeden kendini kaybetmiş bir vaziyette onlara ve devlete verdiği zararlar yüzünden askerler onun hukuk ve adalete baskı yaparak devlete verdiği büyük zararlar karşısında daha fazla dayanamayarak halkın yararını düşünmüşler ve şehirleri bu vahşi zalimin elinden kurtararak onu imparatorluktan uzaklaştırmışlardır, ondan sonra da Magnentius'u zorlayarak imparator olmasını istemişlerdir.

48. Bölüm- Magnentius konuşmasını bitirir bitirmez askerler hep birlikte ayağa kalkarak bu savaşa devam etmek istediklerini haykırmışlar ve hemen silahlanarak Savus nehrine doğru yönelmişlerdir. Savus kıyısında bulunan Siska kentini korumakla görevli nöbetçiler onların yaklaşmakta olduğunu anlayarak askeri birliklerine haber vermişlerdir. Askerler nehrin karşısına geçen Magnentius'un askerlerinden bazılarını vurmuşlar, nehri geçmeye çalışanları ise durdurmuşlardır. Böylece birçoğu ölürken diğerleri de ya düşman tarafından ya da kendi arkadaşları tarafından suya itilmişlerdir. Böyle bir durumda kalan askerlerin bir bölümü nehrin üzerindeki köprüden geçip kaçmaya çalışırken karşı kıyıdaki düşman tarafından takip edilerek öldürülmüş ve büyük bir katliama uğramışlardır. Sonunda Magnentius, yaşanan tehlikeyi uzaklaştırmak için kurnazlıkla yeni bir yöntem denemek zorunda kalmıştır, mızrağını toprağa vurarak ve sağ eliyle düşmanı göstererek onlarla barış yapmayı arzuladığını belirtmiştir. Onların kendisinin bu isteğine cevap vermeleri üzerine imparatorla anlaşma yapmadan Savus nehrini geçmeyeceğini bildirmiştir. Philippus, Magnentius'a eğer barış yapmak istiyorsa İtalya ve Noricum'dan ayrılarak Illyrikum'a gitmesi gerektiğini ve burada barış anlaşmasını konuşabileceklerini söyler. Constantius bunları işitince askerlerine emir vererek düşmanı takip etmekten vazgeçmelerini ve Magnentius'u rahat bırakarak askeri birliklerini Noricum, Pannonia, Moesia ve Dacia arasındaki düzlüğe çekmesine izin vermelerini ister.

Bunu yapmak istemesinin sebebi engebeli araziden ayrılarak savaşa süvarilerinin rahatça manevra yapabileceği düzlüklerde devam etmek istemesiydi ki kendisi bu tip savaşlarda çok iyi bir kumandandı. Planı başarıya ulaşır ve arzu ettiği gibi düşmanı dövüş için en uygun, daha önce imparator Constantinus'un Licinius'le savaşıp onu yendiği yer olan Cibalis'e çekmeyi başarır ki

bu şehrin o devirde hangi bölgede bulunduğunu daha önceki bölümde anlatmıştım. Cibalis’de ordusunu bölümlere ayırarak, tepe ile şehrin arasına ve de Savus nehrine kadar uzanan ovalara hendekler kazmıştır. Şehrin etrafını derin sulama kanalları ve surlarla kuvvetlendirerek kapatmış ve nehir tarafından yapılacak bir kuşatmayı önlemiştir. Ayrıca bu bölgede nehrin üzerinde istediği zaman ayırıp sonra tekrar bir araya getirebileceği kayıklardan oluşan bir köprü yapmıştır. Cibalis’de askerleri çadırlara yerleştirmiş kendi çadırını da tam ortalarına kurmuştur ki onun çadırı görkemiyle diğerlerinden ayrılmaktadır. İmparator sonra bütün kumandanlarını büyük bir ziyafete çağırır, II. Constantius’un en güvendiği Latinus⁷⁷¹ ve Thalassius⁷⁷² adlı kumandanlar bu yemeğe katılmamışlardır. Çünkü onlar Magnentius’a elçi olarak gönderilen ve onun tarafından gözaltına alınan Philippus’u kurtarmak üzere görevlendirilmişlerdir.

49. Bölüm- Latinus ve Thalassius, bu konu hakkında konuşurlarken Roma’da senatörlük yapmakta olan Titianus⁷⁷³, Magnentius’dan küstahça bir mesaj getirir. Magnentius mesajında İmparator Constantinus ve onun soyundan gelen evlatları hakkında ipe sapa gelmez, saçma iddialarda bulunarak, imparator II. Constantius’un ihmalinden dolayı şehirlerin mahvolduğunu söyleyerek onu suçlar. Titianus, imparatora Magnentius’un hayatını bağışlamasını ve imparatorluğu bırakıp gitmesi için izin vermesini emreder. II. Constantius tanrılara ve adalet tanrıçasına dua ederek ve onların yardımıyla Constans’in öcünü alıncaya kadar kendisinin ve yerine geçecek olanların savaşa devam edeceğini söyler. Philippus hâlâ gözaltında olmasına rağmen Titianus’un Magnentius’un yanına dönmesine izin vermez. Magnentius ordusunu çekerek önce Siscia’a saldırır ve onu yerle bir ettikten sonra Savus bölgesindeki toprakları istila edip büyük miktarda ganimet kazanarak Sirmium’a doğru yürüyüşe geçer. Bu şehri fazla kan dökmeden almak niyetinde olmasına rağmen şehirdeki halkın ve onu savunan askerlerin geri püskürtmesiyle ilk denemesinde başarılı olamaz. Bunun üzerine sahip olduğu bütün güçle Mursa’ya doğru yürüyüşe geçer, bu şehrin halkı duvarları yükseltip kapılarını ona kapatır. Şehrin duvarlarına yanaşabilmek için ne bir araç nede başka bir yol bulamayan Magnentius bu durumda ne yapacağını bilemez bir halde kalakalmıştır. Gerçekten de bu sırada duvarların üstündeki

⁷⁷¹ Latinus, Alaman asıllı ve Constantius’un yerel kuvvetlerinin komutanıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.166.

⁷⁷² Thalassius, Antakya’lıdır. Constantius’un yüksek rütbeli komutanlarından biri, Maxentius’a karşı yapılan savaşta Constantius’un yanında savaşmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.166.

⁷⁷³ Titianus, M.S. 339-40 yıllarında şehir valiliği, M.S. 341-9 yıllarında Gallia’da komutanlık yapmıştır. Constans’in ölümünden sonra taraf değiştirmiş, Magnentius’un yanında yer almıştır. Constantius’a elçi olarak gitmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.166.

savaşçılar tarafından taş ve ok yağmuruna tutulmuştur. Kuşatmanın el değiştirdiğini duyan II. Constantius askerleri ile beraber Cibalis şehrinden ve Draus vadisinden ayrılarak, tehdit altında kalan bu şehre yardım etmek üzere yola çıkar.

50. Bölüm- Bu arada Magnentius Mursa şehrine doğru yaklaşmakta ve onu kuşatma altına almaya çalışmaktadır, şehrin kapılarını yakabilirse demirin ateşte eriyeceğini ve kapılarda açacağı delikle ordusunu buradan geçirip şehre rahatlıkla girebileceğini düşünüyordu. Fakat bu planı başarısızlıkla sonuçlanmıştır, duvarların üstünde bekleyenler yukarıdan aşağıya bol miktarda su dökerek çıkan yangını söndürmüşlerdir. II. Constantius'un Mursa'ya doğru yaklaştığını öğrenen Magnentius, aşağıda anlatılan yeni bir savaş hilesi düşünerek uygulamaya koymuştur. Şehrin yakınlarında bir stadyum veya spor müsabakalarının yapıldığı ve daha evvel insanların dövüşmek için kullandığı şu anda ise odunlarla kaplı bir yer vardı. Magnentius, bu bölgeye Gallialılardan oluşan dört bölük askeri kimsenin göremeyeceği bir şekilde yerleştirerek emirlerini verir, buna göre askerler şehrin dışında bu bölgede mevzilenecekler ve II. Constantius'un şehre yaklaştığını görür görmez sürpriz bir atakla düşmana saldırıp etrafını çevirecekler ve herkesi öldüreceklerdir. Magnentius'un bu planı şehri beklemekte olan askerler tarafından keşfedildi ve onlar II. Constantius'a haber göndererek onu bu tuzaktan haberdar ettiler. II. Constantius hemen Scodilo⁷⁷⁴ ve Manadus⁷⁷⁵ adlı iki kumandanıyla beraber silahlı askerlerini stadiona gönderdi, bu kişiler stadyumun kapılarını kapatarak, merdivenlerin yüksek kısmına yerleştiler. İçerideki düşmanı her yönden kısıkvrak sararak, oklarını onların üzerine atmaya başladılar. Magnentius'un adamları kalkanlarını kullanarak kapıları açmaya çalışsalar da bunu başaramamışlardır. II. Constantius onların hepsini öldürünceye kadar ok yağmuruna tutmuş ve kılıçtan geçirmiştir. Magnentius'un projesi başarısızlığa uğramış, Mursa'da yapılan savaş gibi bir savaş daha önce hiç yaşanmamış olup iki tarafta çok sayıda asker kaybetmiştir (M.S. 28 Eylül 351).

51. Bölüm- Savaşta çok fazla askerini kaybederek Roma ordusunun çok zayıfladığını ve her yönden onlara saldıran barbarların akınlarını durdurmakta zorlandığını gören II. Constantius, iç savaşta kazanılan zaferin kendisine hiç bir avantaj kazandırmayacağını bilincinde idi. Bunun üzerine savaşı sona erdirerek barış yapmanın daha iyi olacağını düşünmeye başladı. O bu planları

⁷⁷⁴ Scodilo, Alaman. Maxentius'a karşı yapılan savaşta yüksek rütbeli bir subayken (M.S. 351), daha sonra II. Constantius'un vekilliği görevine yükseltilmiştir (M.S. 354) ve Gallus'u II. Constantius'a getirmek üzere onun yanına gönderilmiş bundan kısa bir süre sonrada ölmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.166.

⁷⁷⁵ Manadus, ordu komutanı. Ridley, **Zosimus, New History**, s.46.

yaparken orduların yakın dövüşü devam ediyordu. Korku içinde olan Magnentius, gece olduğu halde savaşı durdurmamıştı, hatta onun kumandanları askerleri cesaretlendirerek büyük bir güçle savaşa devam ediyorlardı. Diğer tarafta II. Constantius'un kumandanları da eski zamanlara ait Roma cesaretini hatırlatarak aynı şekilde davranmaktaydılar. Böylece savaş her yer tamamen karanlık olana kadar devam etmiş, karanlık bile savaşı durdurmasına sebep olmamıştır. Mızraklarla, kılıçlarla veya bulabildikleri her şeyle birbirlerini öldürmeye devam etmişlerdir, ne gece nede savaşı sona erdirebilecek herhangi bir şey onları durduramamış, bu katliamı sona erdirememiştir ve sanki birbirlerini yok ederek büyük bir saadete ulaşacaklarını düşünmüşlerdir. Bu savaşta büyük cesaret örneği gösteren iki kumandan vardır. Bir tanesi Abulci taburunu kumanda eden Arcadius⁷⁷⁶ diğeri ise Ermeni atlı okçuları kumanda eden Menelaus'dur⁷⁷⁷. Bu iki kumandan da savaşta öldürülenler arasında bulunmaktadır.

52. Bölüm- Kumandan Menelaos'un bu savaşta yaptıkları anlatılmaya değerdir. O yayına bir seferde üç tane ok takarak bir atışta üç tane adamı öldürebilirdi, savaşta yaptığı bu tip atışlarla çok miktarda düşmanın ölmesine, birçoğunun da kaçmasına neden olmuştur. Menelaos II. Constantius'un ordularının başkumandanı Rhomulus tarafından öldürülmüş olup Rhomulus'da gene Menelaos'un attığı oklarla can vermiştir. Önce Rhomulus, Menelaos tarafından atılan oklarla vurulmuş, fakat o da aynı şekilde karşılık vererek Menelaos'u öldürünceye kadar mücadeleye devam etmiştir⁷⁷⁸.

53. Bölüm- Menelaos'un ordusunu darmadağan eden II. Constantius zaferini ilan eder, Magnentius kaçarken ordusu korkunç bir katliamla karşı karşıya kalır. Bütün ümitlerini kaybeden Magnentius, ordusundan geriye kalan askerlerin onu II. Constantius'a teslim edeceklerini düşünerek korkmaktadır. Bu nedenle Pannonia'dan ayrılmasının ve İtalya'ya çekilerek burada yeni ordu kurarak tekrar atak yapmasının kendisi için daha iyi olacağını düşünür. Fakat Romalıların ya ondan nefret ettikleri için veya II. Constantius'un savaşta kazandığı başarıdan dolayı II. Constantius'u desteklediklerini öğrenince Alp'leri geçerek orada sığınacağı emin bir yer arar. Bu arada Ren nehrinin kıyısındaki barbarların II. Constantius tarafından kendisine karşı savaşa kışkırtıldığını öğrenerek Gallia'ya gitmeye çalışmışsa da oradaki kumandanların II.

⁷⁷⁶ Arcadius, Abulci Birliklerinin komutanı. Ridley, **Zosimus, New History**, s.46.

⁷⁷⁷ Menelaos, Roma'nın Armenia eyaletinden gelen atlıların komutanı. Ridley, **Zosimus, New History**, s.46.

⁷⁷⁸ Zosimus Mursa savaşını anlatırken duygusal davranmış ve kelimelerle ustaca oynayarak güzel yorumlar yapmıştır. Özellikle Menelaos ve Romulus'u anlatırken bu üslûp daha belirgindir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.166.

Constantius'a yaranmak amacıyla bütün geçiş yollarını kapattığını ve onu engellemeye çalıştığını görür. Mauritania'ya doğru gitmek ister fakat İspanya'dan geçmesi çok zordur çünkü o bölgenin halkı II. Constantius'u memnun etmek amacıyla Romalıların yanında yer almıştır. Tamamen tuzağa düştüğünü ve hiçbir yerden yardım alamayacağını gören Magnentius, onursuz bir şekilde yaşamaktansa gönüllü olarak ölmeyi tercih etmiş, düşman tarafından değil de kendi elleriyle hayatına son vermiştir (M.S. 10 Ağustos 353).

54. Bölüm- Üç yıl altı ay imparatorluk yapan Magnentius'un ataları barbar menşeden gelmektedir. Fakat Gallia'da, laeti⁷⁷⁹ milletin arasında yaşayarak Latince öğrenmiştir. Talih ona güldüğü zaman cesurca davranmış fakat zorluklar içerisinde bulunduğu zaman korkakça tavırlar sergilemiştir. Onun karakterini bilmeyen insanlar tarafından çok iyi biri olarak tanımlanan Magnentius aslında şeytanca planlarını içinde salkıyabilecek kadar akıllı idi. Magnentius hakkındaki bu gözlemlerimi aktarmayı dünyanın onun gerçek karakterinden haberdar olması için gerekli olacağını düşündüm. Bazılarına göre o iyi işler yapmış biri olarak kabul edilse bile hiç bir zaman iyi niyetle hareket etmemiştir.

Magnentius ile birlikte hareket eden Decentius yardım alabilmek için İtalya'ya doğru giderken Magnentius'un başına gelenleri ve imparatorun öldüğünü öğrenir. Askeri birlikler tarafından kuşatılan Decentius kaçacak yer kalmadığını anlayınca kendini öldürür. Bütün bu olaylardan sonra imparatorluk tek başına II. Constantius'un ellerine geçer ve o bu gücü, refahı elinde tutabilmek için hiç olmadığı kadar zalimleşir ve kendine hâkim olamayarak ölçüsüz davranışlar göstermeye başlar. II. Constantius'un etrafına erkek casuslar toplayarak ve sayılarını arttırarak bunları zengin kişilere karşı komplo kurmakla görevlendirir onlarda bu konuda çok iyi hareket etmişlerdir. Bu kişiler imparator tarafından ellerinden alınan varlıklarına tekrar kavuşabilmek için insanları karalamaya ve asılsız suçlamalarla ihbar etmeye başlamışlardır. Bütün bunlar II. Constantius zamanında yaşanmıştır, ajanlar II. Constantius'u, mecliste bulunan hadımların yardımıyla Ceasar olarak atadığı Gallus'un bu onura layık olmadığını ve onu devirerek imparator olmak arzusunda olduğuna dair ikna etmeye çalışırlar. Gallus ile ilgili suçlamalarının doğru olduğuna inandırılan II. Constantius, Gallus'u yok etmek üzere bir komplo

⁷⁷⁹ Laeti, Laetus. Bu terim Geç Roma İmparatorluğu döneminde Romalılar tarafından barbar halkları, yabancıları ve imparatorluk dışında yaşayan grupları belirtmek üzere verilmiştir. Bury, **History of the Later Roman Empire I**, s.40.

hazırlar. Ne iş yaptıklarını bilmediğimiz bu komplocular Dynamius ve Picentius kendilerini böyle zalimce bir davranışta bulunmaya adanmışlardır. Mecliste vali olarak görev yapan lampadius'da bu komplocuların arasında olup II. Constantius'un aklını çelerek, onun etrafındaki adamların en güçlüsü haline gelmek istemektedir. Bütün bu yalan yanlış dedikodulara inanan II. Constantius emir vererek Gallus'u yanına çağırır. II. Constantius'un ona karşı niyetlerinden habersiz olan Gallus gelir gelmez Ceasar unvanı, imparator tarafından elinden alınarak normal vatandaş statüsüne indirilir, sonra halktan cellatlara teslim edilerek öldürülür. Bu II. Constantius'un kendi kanından olanlara karşı işlediği ilk suç değildir, sadece daha önce yaptıklarına bir yenisini eklemiştir⁷⁸⁰.

Üçüncü Kitap⁷⁸¹

1. Bölüm- Anlattığım gibi Gallus Caesar'a karşı bu şekilde davranarak suç işleyen II. Constantius, Pannonia'dan ayrılarak İtalya'ya doğru giderken bütün Roma yurdunun barbarların akınlarıyla istila edilip kuşatıldığını görür (M.S. 355). Franklar, Alamannlar ve Saksonlar⁷⁸², Ren Nehrinin kıyısındaki kırk şehri istila etmekle kalmayıp, diğer bütün şehirlere yaptıkları gibi yok ederek yıkıntı haline getirmişlerdir. Şehirlerde yaşayan halkın büyük bir bölümünü zorla kaçırdıkları gibi tahmin edilemeyecek kadar çok miktarda çalıntı eşyayı da alıp götürmüşlerdir. Sarmatlar⁷⁸³ ve Quadi'ler⁷⁸⁴ Pannonia ve Yukarı Moesia'yı hiç bir direnişle karşılaşmadan tahrip

⁷⁸⁰ Babasını zehirledikleri gerekçesi ile II. Constantius, Iulius Constantius'un ailesinin tüm erkeklerini öldürmüştür. M.S. 337 yılında yapılan bu katliamdan sadece Iulius Constantius'un küçük yaştaki iki oğlu Gallus ve Iulianus kurtulmuştur. Norwich, **a.g.e.**, s.71.

⁷⁸¹ III. Kitap, Zosimus Tarihi'nin en can alıcı, etkileyici bölümlerinden biridir. Zosimus daha evvel söylediği, cumhuriyetten tek adam idaresine (Principate) geçilmesiyle ve daha sonra gelen imparatorların yaptığı hatalar sonucunda Roma'nın çöküşünün başladığı ve yıkıldığını iddia etmesine rağmen (I. 5), bu bölümde kendi tezine aykırı olarak birçok bakımdan olağanüstü olaylara temas etmiş ve değer verdiği pagan kahramanlarının sadece askerliklerinden bahsetmiş, İmparator Iulianus zamanında dini bakımdan çok önemli olaylar cereyan etmesine rağmen onlardan çok kısa olarak kinayeli bir biçimde bahsederek (III.9.4) yapılan birçok reformu kısa cümlelerle geçiştirmiştir (III.11). Ridley, **Zosimus, New History**, s.169.

⁷⁸² Germen halklarındanlardır, M.S. 5. Yüzyılın ortalarında liderleri Hengist ve Horsa önderliğinde Jütler, Angıllar ile birlikte Britanya adalarına yerleşmişlerdir. Bu halklar adanın yerli halklarını buradan kovarak veya onlarla kaynaşarak günümüzde Anglosaksonlar olarak bilinen topluluğu oluşturmuşlardır. Verliag, **Dünya Tarihi**, s.95.

⁷⁸³ Sarmatlar, M.Ö. III. Yüzyılın başlarında Don Nehri'nin doğu kıyısında görülmeye başlamasının ardından, aynı yüzyılın sonlarında Don Nehri'nin batı kıyısına geçerek İskitleri sıkıştırmaya başlamışlardır. M.Ö. II. yüzyılın başlarında ise Sarmatlar, İskit coğrafyasının büyük bir bölümüne hâkim olmuşlardır ve bu coğrafyada İskit egemenliğine son vermişlerdir. Bir bozkır topluluğu olan Sarmatlar bu bölgede M.S. II. yüzyıla kadar egemenliklerini sürdürmüşlerdir. Sarmatların, İskitlerin bir kolu olduğu ve İskit dilinin değişik bir lehçesini konuştuğunu ileri süren bilim adamlarının yanı sıra onların İrani ve Türk kökenli olduğunu düşünen tarihçilerde bulunmaktadır. İ. Durmuş, "Sarmatlar", **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed., O.Karatay-S.Acar, Kitabevi Yay., İstanbul, 2013, s.55-68.

⁷⁸⁴ Quadi, Batı Germen halklarından Quadi'ler eski Süev federasyonuna bağlı halklardan biridir. Burry, **The Invasion of Europe by the Barbarians**, s.82.

ederken bu sırada Persler’de sürekli olarak Doğu eyaletlerini rahatsız etmekteydiler ki onlar Ceasar Gallus’un onlara karşı atak yapacağından korktukları için uzun bir zaman sessiz kalmışlardı. Bütün bu olanlar, nasıl hareket edeceğini bilemeyen II. Constantius’un canını sıkmaktaydı. II. Constantius hakkı olan bu yerleri geri alamayacağından korkuyor ve kendini yetersiz hissediyordu. Buna rağmen yönetimi kimse ile paylaşmak istemiyordu ve yönetimin sadece kendisinde olmasını arzu ediyordu, ayrıca o hiç kimsenin kendisine karşı bağlı ve dürüst olabileceğine inanmıyordu. Bütün bu nedenlerden dolayı gerçekten büyük bir bunalım içindeydi ve bir şey olursa nasıl hareket edeceğini bilemiyordu. Roma İmparatorluğu büyük bir tehlike içerisindeyken⁷⁸⁵, II. Constantius’un akli ve bilgisi güzelliğinin önüne geçen karısı Eusebia⁷⁸⁶ kocasına Iulianus’u Alplerin ötesindeki ulusları yönetmek üzere Ceasar olarak atamasını tavsiye eder. Iulianus, Gallus’un üvey kardeşi ve Iulius Constantius’un torunudur. İmparatoriçe Eusebia, imparator II. Constantius’un bütün akrabalarından şüphelendiğini bildiğinden onu ikna etmeye çalışır. Iulianus’u incelediğini, “onun genç bir adam olup, devlet işlerinin ilgisini çekmediğini ve devleti tanımadığını, kendini bütün varlığı ile çalışmalarına adanmış olduğunu ve dünya işlerinde tamamen tecrübesiz olduğunu belirterek bu hesaba göre onun bu işe pek çok kişiden daha fazla uyacağını; eğer Iulianus’un şansı yardım eder ve başarılı olursa bu imparatorun hesabına yazılacaktı ama başarısız olup ölmesi halinde ise II. Constantius’un varisi olabilecek hiçbir aile üyesi kalmayacağını”⁷⁸⁷ söyler.

2. Bölüm- II. Constantius, Eusebia’nın tavsiyelerine uyarak Iulianus’u Atina’dan yanına çağırır. Bu genç adam Atina’da filozoflarla birlikte çalışarak onlar tarafından bilimde mükemmeliyete ulaştırılmıştır. Iulianus, Atina’dan İtalya’ya gelmek üzereyken II. Constantius onu Ceasar’ı olarak ilan eder ve kız kardeşi Helana’yı⁷⁸⁸ onunla evlendirir. II. Constantius daha sonra Iulianus’u Alplerin ötesine yollar. Fakat onun doğuştan gelen şüpheli karakteri Iulianus’un

⁷⁸⁵ II. Constantius devrinde, Roma’nın doğu sınırları II. Şapur’un saldırıları ile tehdit edilirken Gallia, German akınları altında takılıp yıkılıyordu. Germanler onun devrinde ilk kez kentleri istila etmeye başlamıştır. Freeman, **a.g.e.**, s.583.

⁷⁸⁶ Eusebia, II. Constantius’un ikinci eşi. Güzelliği ve kocası üzerindeki etkisi ile meşhurdur. Eusebia, Arius mezhebindendir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.169.

⁷⁸⁷ Iulianus hakkındaki bu sözlerin Eusebia’dan daha çok imparatorun görüşleri olduğu düşünülmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.169.

⁷⁸⁸ Helena, I. Constantinus’un kızıdır. Iulianus’un Caesar olarak atanmasının ardından onunla evlenmiştir. M.S. 356 yılında Gallia’da çocuğunu düşürdükten sonra Roma’ya gelmiş ve burada imparatoriçe Eusebia tarafından kısırlaştırılmıştır. Iulianus, Paris’te imparator olarak ilan edildiğinde onun yanında olan Helena bundan kısa bir süre sonra ölmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.169.

kendisine sadık kalacağına inanmasına engel olur. Bunun üzerine Iulianus'la beraber Marcellus⁷⁸⁹ ve Sallustius'uda⁷⁹⁰ yollar, Ceasar'ı Iulianus'dan daha fazla bu ikisine güvenerek devlet işlerini onların yönetimine bırakır. II. Constantius, Iulianus ile ilgili bu düzenlemeleri yaptıktan sonra Pannonia ve Moesia'ya doğru ilerleyerek Quadi ve Sarmatlar ile olan meseleleri yoluna koyar. Bundan sonra doğuya doğru yönelerek yaptıkları işgallerle onu savaşa kışkırtan Persliler'in üstüne yürüyerek onlarla savaşır. Bu sıralarda Iulianus, yönetmek üzere Alplerin ötesindeki Galler halkının bulunduğu yere varmıştır. Barbarların aynı şiddetle saldırılarına devam ettiğini gören Eusebia, aynı sebepleri ileri sürerek II. Constantius'u ikna ederek bu bölgelerin idaresini tamamıyla Iulianus'a vermesini sağlamıştır. Iulianus'un bu dönemde yaptıkları daha sonra tarihçiler ve şairler tarafından tafsilatlı bir şekilde yazılmıştır. Fakat onların hiç biri onun yaptıklarını hakkıyla anlatamamış, gerçek karakterini gösterememişlerdir. Iulianus'un devlet hizmetinde yaptığı büyük işleri anlamak isteyenler bunu onun mektupları ve konuşmaları da dâhil her şeyi araştırarak yapabilirler. Ben tarihimin akışını bozmadan, Iulianus'un yaptığı önemli işleri belirterek onu geniş bir şekilde anlattım ki bazı yazarlar olayları anlatırken onu özellikle belirtmeyerek bu olaylardaki rolünü görmemezlikten gelirler⁷⁹¹.

3. Bölüm- II. Constantius, Ceasar'ı Iulianus'a idaresi altındaki milletleri yönetmesi için tam yetki verdikten sonra Perslilerle savaşmak üzere doğuya doğru yürüyüşe geçer (M.S.360). Iulianus, Gallia'daki askeri kuvvetlerin durumunun çok kötü vaziyette olduğunu görür. Barbarlar, hiçbir direnişle karşılaşmadan Ren Nehri'ni geçmekteydiler ve hemen hemen denizin kıyısındaki liman şehirlerine kadar uzanmışlardı. Iulianus düşmanın istila etmediği bölgelerde bir inceleme

⁷⁸⁹ Marcellus, Gallia ordularının süvari komutanı, Iulianus'a göz kulak olması için imparator tarafından onunla beraber Gallia'ya gitmiştir. Buna rağmen Franklara karşı savaşmayı reddetmiş ve yerine Severus getirilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.170.

⁷⁹⁰ Saturninius Secundus Sallustius. İyi eğitilmiş bir pagan olan İmparator II. Constantius emir üzerine Caesar Iulianus ile beraber Gallia'ya gitmiştir. Fakat Iulianus ile iyi geçinerek ona yardım etmeye başlayınca imparator II. Constantius kendisini geri çağırmıştır. Iulianus imparator olduğunda onunla beraber Pers seferine katılmış, yapılan savaşta hayatını riske atarak mücadele etmiştir. Onun ölümü sonrasında imparator olması için yapılan ısrarlara rağmen kabul etmemiştir. Jovian devrinde komutanlık görevine devam ederken Perslere elçi olarak gitmiştir. Iulianus mektuplarından birini çok iyi eğitilmiş bir pagan olan Sallustius'a ithaf etmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.170.

⁷⁹¹ Zosimus'un bu cümlesi tamamıyla Eunapius'un kitabından alınmış gibidir (Eunapius, frag.9M), Zosimus aynı Eunapius gibi yazmış, bu tarihçilerin kim olduklarını söylemeyeceğini belirtmiştir. Zosimus, Iulianus hakkında Ammianus gibi tafsilatlı bilgide vermemiş, fakat bazı bilgileri eklediğini söylemiştir. Bu bilgilerin ne olduğu ve ismini vermediği tarihçilerin kimler olduğu konusu ile Zosimus'un tarihine hangi konuları dâhil ettiğide çok açık değildir. Zosimus diğer tarihçiler nazaran askeri ve mali konular ile daha fazla ilgilenmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.170.

yapar ve görür ki bu bölgenin halkı *barbarların* adını duyunca çok fazla korkmaktadır. Iulianus'un yanında ise sadece 360 tane adamı vardır ki bunları II. Constantius buraya gelirken vermiştir. Bu adamların hiçbir şey bilmediklerini başka bir yerde açıklayan Iulianus onların sadece dua etmeyi bildiklerini söyler. Bu askerleri rütbelerine göre sınıflandırırken çok miktarda gönüllüyü de ordusuna kabul eder, gönüllüleri silahlandırır ve ayrıca bazı şehirlerde eski silahlar bularak askerlerine dağıttığı gibi askerleri bu şehirlere yerleştirir. Keşif görevi yapan askerler çok büyük kalabalıklar halinde barbarların, Ren Nehrinin kıyısında bulunan Argentoratum (Strasbourg) şehrinin yakınlarından Ren'i geçtiklerini bildirirler. Bunu işitir işitmez Iulianus askerleriyle beraber büyük bir hızla ileri doğru atılır, düşmanla çarpışmaya girerek kelimelerle anlatılamayacak kadar büyük bir zafer kazanır. Burada 60.000 adamın öldürüldüğü, birçoklarının nehre doğru kaçtığı ve orada boğulduğu anlatılır. Eğer kazanılan bu zaferi İskender'in Darius'a karşı kazandığı ile karşılaştıracak olursak onunla aynı değerde olduğunu görürüz⁷⁹².

Bu zaferden sonra Ceasar Iulianus'un yaptıklarını sessizlik içerisinde geçiştirmeden mutlaka anlatmamız gerekmektedir, Iulianus'un bu savaş için çok iyi hazırladığı 600 atlıdan oluşan süvari birliği son derece disiplinli, kuvvetli ve tecrübeli olup onun güvenini kazanmıştır ki Iulianus onlara çok fazla ümit bağlamıştır. Gerçekten de savaş başlar başlamaz ordu bütün gücüyle düşmana saldırmıştır. Fakat bir süre sonra hatta Roma ordusu avantajlı durumdayken bazı askerler bulundukları mevkiyi bırakarak onursuz bir şekilde kaçmışlardır. Ceasar bir grup adamını onlara yollayarak geri gelmelerini ve zaferi birlikte kutlamalarını istemiştir. Onlara bu olaydan sebep o kadar kızgındır ki, bu hareketiyle onları bağışlamış, geri dönüşlerini kabul etmiş olmuyordu. Onlar kaçarak Roma halkını barbarların eline bırakmış ve Romalılara ihanet etmişlerdi. Askerlere genelde bu tür suçlara verilen cezanın yerine daha değişik bir uygulama yaptı, onlara kadın elbiseleri giydirerek kamptan başka bir bölgeye kadar gitmelerini istedi. Böyle bir cezanın bir asker için ölmekten daha korkunç olduğunu biliyordu, gerçekten de bu cezayı vermesi hem onun için hem de bu askerler açısından çok yararlı olmuştur. Germenlere karşı yaptığı ikinci savaşta, kaçtıkları için cezalandırdığı bu askerleri tekrar orduya çağırmış ve sadece onlar bu savaşta çok cesurca savaşmışlardır.

⁷⁹² Zosimus buradaki savaşı Büyük İskender'in Gaugamela'da yaptığı kahramanlıkla karşılaştırmakta ve Iulianus'un kazandığı başarının İskender'inkinden daha aşağıda olmadığını söylemektedir. Ridley'inde belirttiği gibi Zosimus aslında bu karşılaştırmayı yaparken Iulianus'un savaşta verdirdiği kayıpları anlatmaktan çok bu iki imparatorun ordularının arasındaki büyük farkı anlatmak istemiştir. Gene Ridley böyle bir karşılaştırmının Zosimus gibi bir tarihçiye yakışmadığını belirtmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.171.

4. Bölüm- Ceasar Iulianus başardığı bu büyük zaferlerden sonra büyük bir ordu toplayarak Germen ulusunun hepsine birden savaş açmıştır; Barbarlar büyük sayıdaki güçleriyle ona engel olmuşlarsa da o barbarların yanına gelmelerini beklememiş ve Ren Nehrini geçerek savaşı Roma topraklarında değil de barbarların topraklarında yapmayı tercih etmiştir⁷⁹³. Böylece şehirler yeni bir barbar istilasına uğramadığı gibi tahrip olup yağmalanmaktan da kurtulmuşlardır. Burada çok korkunç bir savaş olmuş barbarların çoğu öldürülürken kaçanlarda Ceasar tarafından Hercynian ormanlarına⁷⁹⁴ kadar takip edilmiştir. Burada birçoğu öldürülürken liderlerinin oğlu Vadomarius, Iulianus tarafından sağ ele geçirilerek esir alınmıştır. Roma ordusu zafer şarkıları eşliğinde ve Iulianus'un kahramanlıklarını överek eve döner. Iulianus esir aldığı Vadomarius'u⁷⁹⁵ II. Constantius'a göndererek bu zaferi onun sayesinde kazandıklarını söylemek ister. Bu arada yaşadıkları mağlubiyetten sonra çok kötü durumda olan barbarlar kadınları ve çocukları için endişe duyuyorlardı. Iulianus'un yaşadıkları yerlere doğru geleceğini ve onları tamamen yok edeceğini düşünerek elçiler gönderiyorlardı. Elçiler, bir daha Romalılara karşı savaş açmayacaklarını dair söz vererek barınmak için kendilerine ikametgâh vermelerini istiyorlardı.

Ceasar Iulianus, barbarlara daha önce istila ettikleri çeşitli şehirlerden aldıkları tutsakları geri vermedikleri takdirde yapacakları hiçbir barış teklifini dinlemeyeceğini söyler. Barbarlar sağ kalan tutsakları getireceklerine dair söz verip anlaşmaya razı olunca Ceasar onların elinde bir tane esir kalmadığından emin olmak için şu yolu denemeye karar verir. Bütün şehir ve kasabalardaki kaçaklara haber göndererek onlardan düşman tarafından kaçırılıp tutsak edilen kişilerin isimlerini vermesini ister ki bu kişiler akrabaları, arkadaşları ya da komşuları olabilirdi. Iulianus imparatorluk noterine bu isimlerin bir listesini yapmasını emreder, onlar da bunu büyük bir gizlilik içinde yerine getirmişler ve elçilerin bu işten haberi bile olmamıştır. Bunun üzerine Ren Nehri'ni geçerek barbarlara esirleri getirmelerini söyler onlar kısa bir zaman içinde onun bu dediğini yerine getirirler. Arkasına noterlerini yerleştiren Ceasar yüksekçe bir tahta oturur ve yapılan anlaşma gereğince barbarların esirleri getirip teslim etmesini izler. Esirler tek tek gelip kendilerini tanıtırken Ceasarın arkasında duran görevliler ellerindeki evraklarda bu isimleri

⁷⁹³ Iulianus Ren Nehri'ni M.S. 357, 358 ve 359 yılında dâhil olmak üzere tam üç defa daha geçerek barbarlara atak yapmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.171.

⁷⁹⁴ Antikçağ 'da Ren Nehrinin doğusu boyunca uzanan ve Almanya'nın güneyini kaplayan sık ağaçlıklı bölge.

⁷⁹⁵ Zosimus burada yine isimleri karıştırmaktadır. Burada yakalanan ve II. Constantius'a gönderilen kişi Chnodomarius'dur. Vadomarius, Gallia seferinin neredeyse son devirlerinde yakalanmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.171.

bulmaya çalışırlar. Karşılaştırma sonunda o anda orada bulunan tutsak sayısı ile evraklarda yazılı esir sayısı arasında büyük bir uçurum olduğu görülür. Görevliler bu durumu Ceasara bildirince o, kayıp tutsakları hemen teslim etmezlerse onlara karşı savaş açacağını söyleyerek tehdit eder. Ceasar yanındaki görevlilerin yardımıyla şehir ve kasabalardaki kayıp insanların isimlerini tek tek söyler, barbarlar bunları işitince onun ilahi bir güce sahip olduğuna ve bu güçle gizli bilgileri, sırları ortaya çıkardığını düşünerek onunla anlaşırırlar. Kendi geleneklerine göre yemin ederek ellerindeki bütün esirleri geri getireceklerine dair söz verirler.

5. Bölüm- Talan edilmiş kırk şehrin tutsakları yerlerine iade ettikten sonra Ceasar ne yapacağına karar veremez bir haldeydi. Yıkılmış şehirler, tarım yapılamayan topraklar, barbarlar tarafından esir alınan insanlar sebebiyle bazı bölgelerde çekilen yokluk ve fakirliğin farkındaydı. Ayrıca bu bölgelere komşu olan şehirlerde hem yokluk içerisindeydi hem de barbarlardan korktukları için komşularına gerekli malzemeleri veremiyorlardı. Bir plan hazırlayarak bunu uygulamaya koydu. Ren Nehrinin suları Almanya'nın en uzak bölgesinden Atlantik Okyanusuna dökülüyordu, Galliler'in yaşadığı bu bölge Britanya adalarına sadece 900 stadia (162 km.) uzaklıkta idi. Nehrin yanındaki bölgedeki ağaçlardan kereste sağlayarak 800 tane küçük hafif gemiler inşa etti. Bu gemiler Britannia'dan mısır almaya gidiyor ve sonra tekrar buraya getiriyordu. Mesafe kısa olduğu için tahıl taşıma işine durmadan devam etmiştir, böylelikle kentlerini tekrar inşa etmeye çalışan insanlara, ürün ekme ve hasat zamanı gelinceye kadar bol miktarda yiyecek sağlamıştır⁷⁹⁶. Bütün bu işleri başarıyla gerçekleştirdiği zaman yirmi beş yaşlarında olmalıydı⁷⁹⁷. II. Constantius, Iulianus'un askerlerinin ona büyük bir sevgiyle bağlı olduklarının farkındaydı, Iulianus'un sade yaşam tarzı ve zenginliğe değer vermemesi, savaş durumunda gösterdiği cesaret ve ölçülü para harcama anlayışı ve diğer özellikleri onu yaşadığı devrin bütün insanlarından daha üstün bir duruma getirmiştir. Onun kazandığı bu başarılar karşısında II. Constantius'un kıskıncılığı fazlasıyla artmaktadır, Iulianus'un askeri ve sivil hayatta kazandığı bütün başarıların arkasındaki ismin danışmanı Sallustionus olduğu kanaatine vararak ona Doğu bölgelerini yönetme görevini verir. Böylelikle yarattığı bahane ile Iulianus'un gücünü bölerek ikisi arasında paylaştıracaktı. Iulianus imparatorun emirlerini seve seve yerine getirerek

⁷⁹⁶ Ridley Zosimus'un Iulian'ın yaptığı işleri abarttığını, Britania'dan buğday getirme ve depolama işleminin yeni bir olay olmayıp daha öncede yapıldığını, ayrıca Iulianus'un elinde zaten iki yüz tane gemi olduğunu, Iulianus'un sadece dört yüz yeni gemi yaptırdığını belirtir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.171.

⁷⁹⁷ Iulianus Alamanlara karşı yaptığı bu sefer (M.S. 358) sırasında 28 yaşlarında olmalıdır. Zosimus, **Historia Nova**, III.5.

Sallustionus'u görevinden alır ve II. Constantius'a söz verdiği gibi işlerini yapmaya devam eder. Askerlerin yeteneklerini geliştirirken sayılarını da arttırır. Onun dikkatli ve özenli idaresi sayesinde şehirler mutlu ve huzurlu, barış içinde yaşamalarını devam ettirirler.

6. Bölüm- Bu arada imparatorluğun bu köşesinde (Almanya) barbarlar bütün umutlarını kaybetmiş bir haldeydiler ve kısa bir zaman içerisinde yok edileceklerini düşünüyorlardı. Bu bölgedeki yapılmış bütün barbar akınlarından sorumlu olan ve askeri cesaret ve dayanıklılığıyla tanınan Saksonlar, kendi vatandaşlarının bir bölümünü teşkil eden Quadi'leri⁷⁹⁸ Romalılara ait olan bölgelere gönderir. Quadi'lerin, komşuları olan Franklar, Ceasardan korkarak ve ona yeni bir istila fırsatı vermemek için onların geçişini engellemiştir⁷⁹⁹. Bunun üzerine Quadiler, kısa zamanda kayıklar inşa etmişler ve Ren Nehri üzerinde yolculuklarına devam ederek Frankların sahip olduğu toprakların ötesine geçmişler ve Roma İmparatorluğu topraklarına girmişlerdir. Ren Nehrinin kollarında yer alan ve diğerlerinden daha büyük olan bir adaya yani Batavia'ya⁸⁰⁰ ulaştıklarında, adada yaşayan Sali'leri⁸⁰¹ buradan kovarlar. Batavia daha önceleri Romalılara ait bir yer olup Saliiler tarafından işgal edilmiştir. Bunu öğrenen Ceasar, Qaadi'lerin planladıkları hareketlere engel olmak maksadıyla onlara karşı harekete geçerken, ordusuna da şiddetli bir şekilde hücum etmeleri için emir verir. Fakat Quadi'ler tarafından zorla ülkelerinden atılan ve Roma topraklarına giren Sali'lere zarar verilmemesini ve bu bölgelere girişlerinin engellenmemesini ister. Bazıları krallarıyla beraber Roma topraklarına gelmiş bazıları ise ülkelerinin en uzak sınırlarına doğru kaçmış olan Sali'ler Ceasar'ın bu ince davranışı karşısında hayatlarını ve servetlerini alçakgönüllülükle onun bağışlayıcı ellerine teslim ettiler. Barbarların artık onunla savaşmak istemediklerini, fakat gizli akınlarla yağmalarına devam ederek ülkeye büyük zarar verdiklerini anlayan Iulianus nasıl hareket edeceğini bilemiyordu, en sonunda icat ettiği kurnaz bir planla onların bu hareketlerini sona erdirir.

⁷⁹⁸ Iulianus M.S.358 yılında Quadi'lere değilde yine bir Germen kavmi olan Chamavi'ler üzerine sefer yapmıştır. Quadi'ler ile Chamavi'leri birbirine karıştırmış olmalıdır. Zosimus, Quadi'lerin Tuna bölgesinde yaşadığını ve Ren Nehri dolaylarında olmadığını biliyor gibi gözükmemektedir, neden bu yanlışlığı yaptığını anlamak zordur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.171.

⁷⁹⁹ Zosimus, bu bölümde Caesar Iulianus'un, M.S. 357 yılında Franklara karşı yapmış olduğu seferi hatırlatmaktadır. Sali'ler Franklar Toxandria'dan gelerek *dediticii* statüsü altında Batavia'ya yerleşmişlerdir (M.S. 358). Buna göre yaşadıkları toprakları korurken Roma ordusuna da asker sağlamakla yükümlü idiler. Ridley, **Zosimus, New History**, s.172.

⁸⁰⁰ Batavia, Ren Nehri deltasında bir ada. Ridley, **Zosimus, New History**, s.52.

⁸⁰¹ Sali'ler, Frankların bir kolu, Saksonlar tarafından yaşadıkları yurtlarından atılınca Romalıların idaresi altında olan bu adaya gelerek yerleşmişlerdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.52.

7. Bölüm- Cesareti de boyu gibi büyük olan öyle bir adam vardı ki, o da barbar olup diğerleri gibi yağma yapmaya alışkın birisi idi. Kendi topraklarından ayrılmanın daha iyi olacağını düşünerek Romalılara ait olan Gallia'ya gider. Bu adam Alplerin ötesindeki en büyük şehir olan Treves'de⁸⁰² kalırken Ren Nehrinin uzağında yaşayan barbarların nehrin bu bölümündeki şehirleri hiç bir engelle karşılaşmadan tahrip ettiklerini ve insanların mülklerini yağmaladıklarını görür (Bunlar Iulianus Ceasar olmadan önce olmuştur). Bu şehirleri müdafaa etmeye karar verir, fakat kanunlar onun böyle bir harekette bulunmasına izin vermemektedir. Ormanın en sık ağaçlıklı bölgesine giderek burada saklanır ve barbarların ataklarını beklemeye başlar. Gece olduğunda yağmacılar sarhoş olup kendinden geçtiklerinde onların üzerlerine saldırarak çoğunu öldürür. Yağmacıların kafalarını keserek bunları şehre getirir ve insanlara gösterir. Bu şekilde davranmaya devam ederek barbarlara büyük zararlar vermiştir ki onlar sayılarının eksildiğini fark etmelerine, ordularının gün geçtikçe küçüldüğünü görmelerine rağmen bunun nedenini anlayamamışlardır. Bazı haydutların bu adamla birleşmeleri sonucunda bu grubun sayısı büyük bir rakama ulaşmıştır, Charietto (ki ilk defa bu şekilde barbarlara tuzaklar kuran o adamın adıdır)⁸⁰³ Ceasar'a gider ve ona bütün olayı anlatır ki o tarihlerde sadece bir kaç kişi bu olayı bilmektedir. Ceasar o günlerde barbarların birbirlerinden ayrı olarak küçük gruplar halinde geceleri sessizce yaptıkları akınları önlemekte güçlük çekmekteydi; Bu gruplar ormana giderek saklanıyorlar gündüz olduğunda ortada kimse kalmıyordu, hayatlarını yağma yaparak kazanıyorlardı. Böyle bir düşmanla baş etmenin zorluğunu göz önünde bulunduran Iulianus, barbarları ordu ile kontrol etmektense onlar gibi davranan bu gruplarla karşı koymanın daha akıllıca olduğuna karar verir.

Bu sebeple yağmalama yapan Quadi'lere karşı Charietto ve onun grubuyla çok miktarda Salii'yi birleştirerek onların üstüne gönderir. Quadi'ler çaldıkları ile yaşamlarını devam ettirmelerine rağmen bu işi ustaca yapan diğerleri gibi yağmalama ve çalma konusunda pek usta değillerdi. Charietto ve adamları geceleri yağma yapar gibi soyguncu Quadi'lere saldırıyor, gündüzleri ise adamları açık alanda bekleyerek saldırıdan kaçan Quadi'leri öldürüyordu. Bunu o kadar uzun süre yaptı ki sonunda Quaidlerin sayıları çok azaldı ve ancak birkaç kişi kaldılar.

⁸⁰² Antikçağda Alpler'in kuzeyindeki en büyük kent. Zosimus, **Historia Nova**, III.7.

⁸⁰³ Chamavi'lere karşı gerilla savaşı veren Charietto, daha sonra Alaman'lara karşı çarpışmıştır (M.S. 358). M.S. 365 yılında Almanya'da kont rütbesi ile hizmet etmiş ve Gallia'da Germen'lara karşı savaşıırken ölmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.171.

Cesar, Quadilerin büyük çoğunluğunu daha önceki savaşlar ve akınlarla esir olarak aldığı gibi Charietto'da kralın oğlunu rehin olarak ele geçirmişti, bütün bu olanlardan sonra generalleri de Cesar'a teslim olmuştur. Bu yüzden Quadiler barış için yalvarmaya başladıklarında Cesar onlara en iyi adamlarının ve bu arada kralın oğlunun da kendisine tutsak olarak verilmesi gerektiğini söyler. Onların kralları ya da generalleri acı acı ağlayarak kendini Cesar'ın önüne atar ve yemin ederek oğlunun ölen askerler arasında olduğunu belirtir. Cesar, kralın büyük acısını anlayarak ona merhametle yaklaşır ve gayet rahat bir şekilde yaşayan oğlunu ona gösterir. Bununla beraber kralın oğlunu ve diğer soyluları elinde rehin olarak tutmaya devam edecektir, daha sonra Romalılarla bir daha asla savaşmayacaklarına dair söz vermeleri karşılığında onlarla bir barışa razı olur.

8. Bölüm- Cesar, bu olayları çözümledikten sonra Quadilerin bir bölümü, Saliiler ve Batavia'lı toplulukları bugün bile kullanılan şekilde düzenleyerek ordusuna katar⁸⁰⁴. Bu arada imparator II. Constantius, Doğuda bulunmakta olup sadece Perslerle olan sorunlardan dolayı endişe duymakta ve büyük bir istekle orada savaşlar yapmaktadır; Alplerin ötesindeki vilayetler, Caesarın idaresi altında yaşamaktan büyük bir memnuniyet duymakta ve onun isteklerini yerine getirme konusunda gayet istekli davranmaktadırlar. Cesar'ın ileriye gören sağduyulu politikası sayesinde İtalya ve İlyrikum'da barbarlar tehlike olmaktan çıkmış ve Cesar'ın Gallia boyunca ilerleyerek Tuna'yı geçip onlara saldıracağından korkarak Tuna'nın çok uzağındaki bölgelere yerleşmişler ve olumlu davranışlar göstererek yaşamaya başlamışlardır. II. Constantius, kralları Şapor idaresinde yaşayan Perslerin topraklarını işgal ederek, M.S. 359'da Mezopotamya'yı yakıp yıkmış Nisibis'e (Nusaybin) kadar bütün şehirleri yağmalamıştır. Nusaybin şehrini bütün güçleri ile kuşatmalarına rağmen kuşatma altında kalan komutan Lucilianus'un belki biraz şansından belki de iyi bir general olarak askerlerini iyi yönettiğinden şehir kendisini saran bu tehlikeden kurtulmuştur. Iulianus o devirde yaşanan bu olayları yazılarında gayet güzel anlattığı için bu konuda hissettiklerimi uzun uzadıya anlatmayı gereksiz buluyorum. Bu dönemde ülkenin doğusunda huzur ve sessizlik hâkimken ve kamuoyu Iulianus'un müthiş başarılarını konuşurken II. Constantius, kıskançlıktan delirmek üzereydi. Özellikle Gallia ve İspanya'da yapılan işler ve bu devletlerin kazandığı zenginlik ve ihtişamı çekemeyerek bahaneler yaratmaya çalışmıştır. Böylelikle kimse anlamadan Iulianus'un devlet idaresindeki otoritesini yavaş yavaş azaltmayı ve

⁸⁰⁴ Sali ve Bataviler daha sonra Roma ordusunda hafif piyade olarak görev yapmaya başlayacaktır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.172.

onu iktidardan uzaklaştırmayı planlamaktadır⁸⁰⁵. Bu amaçla Ceasar'a haber yollayarak Gallia ordularından iki birliği kendisine yardım etmek üzere göndermesini emreder. Ceasar, II. Constantius'u daha fazla kızdırmamak ve onun planlarını umursamıyormuş gibi görünmemek için bu emirlere boyun eğerek orduları yollar. Bu arada kendisi Gallia'daki asker sayısını artırarak bu bölgedeki işleri yoluna koymaya büyük önem verir, öyle ki ülkenin en uzak köşesindeki barbarlar bile onun korkusundan savaşı akıllarına bile getiremezler. II. Constantius bununla da yetinmeyerek Ceasar'dan daha fazla birlik göndermesini ister, Ceasar'da dört tane süvari birliğine yürüyüşe geçmelerini emrederek onun bu isteğini yerine getirir.

9. Bölüm- Ceasar Iulianus bu arada Germania'da küçük bir şehir olan Parisium'da⁸⁰⁶ bulunmaktadır. Ceasar'ın yanına çağırdığı askerler yola çıkmak üzere hazır olmalarına rağmen sarayın yakınında geç saatlere kadar yemek yemeye devam etmişlerdir. Bu askerlerden bazıları Ceasar'a karşı yapılmak istenen çirkin komplodan habersiz iken komplonun farkında olan bazı birlikler askerlere imzasız broşürler dağıtarak, onun adaletli ve hoşgörülü yönetiminde devlet idaresinde işlerinin yoluna konulduğunu, barbarlara karşı sayısız zaferler kazanıldığını, bu savaşlarda onun bizzat savaştığını söylemişlerdir. Şimdi imparator tarafından ordusu elinden alınmak istenen Ceasar, eğer onlar birliklerin gidişine engel olmazlarsa büyük bir tehlikenin içinde kalacaktır. Bazı askerler bu broşürde yazılanları okuduktan sonra bütün orduya olan biteni yayarak onları kışkırtmış, hepsi birden büyük bir kızgınlıkla harekete geçmişlerdir. Askerler, oturdukları yerden kalkarak büyük bir telaşla, ellerinde içkileri olduğu halde saraya doğru gitmişlerdir. Hiçbir kurala uymadan sarayın kapılarını kırarak içeriye giren askerler Ceasar'ı dışarıya çıkartmışlardır. Iulianus'u kalkanın üstünde yukarıya kaldırarak onu imparatorları Augustus olarak tanıdıklarını ilan etmişler ve karşı koymasına aldırmadan hükümdarlık tacını başına yerleştirmişlerdir (M.S. Şubat 370).

Iulianus, bütün bu olanlardan rahatsız olmasına rağmen olayları geriye döndürmesinin hiçte güvenli olmayacağını düşünüyordu, çünkü birbirlerine söz vermiş olsalar da II. Constantius'un yeminlerine, yaptığı anlaşmalara ve diğer yükümlü olduğu hiçbir şeye riayet etmeyeceğinin farkındaydı. Buna rağmen II. Constantius'un niyetini öğrenmek maksadıyla

⁸⁰⁵ Constantius, Augustus olması dolayısıyla sahip olduğu yetkiye dayanarak doğu için bu birlikleri isterken tamamen yasal hakkını kullanmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.172.

⁸⁰⁶ Iulianus, her sene kış mevsimini Paris'te geçirmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.172.

elçilerini ona yollayarak kendi iradesi dışında imparator olarak ilan edildiğini, eğer onu mutlu edecekse imparatorluk tacını bırakmaya hazır olduğunu ve sadece kendisine verilen Ceasar unvanı ile yetineceğini bildirir. Fakat II. Constantius bu anlatılanlara çok öfkelenerek, büyük bir kibirle elçilere şunları söyler. “Eğer Ceasar yaşamak istiyorsa sadece imparatorluk makamını değil aynı zamanda Ceasar görevinden de ayrılp sade bir vatandaş olarak hayatına devam etmeli ve II. Constantius’un arzularına boyun eğmelidir: Ancak bunları yaptığı takdirde bu küstahça davranışından dolayı hak etmesine rağmen cezalandırılmayacaktır”. Elçiler bu mesajı iletince Ceasar, tanrı ve tanrıçalar hakkındaki fikirlerini açıkça paylaşarak II. Constantius’un sözlerine güvenmektense hayatını ve geleceğini tanrılara emanet etmeyi tercih edeceğini belirtir. Bundan sonra II. Constantius Iulianus’a olan düşmanlığını açıkça belli ederek bir iç savaş için hazırlıklar yapmaya başlar. Bu arada Iulianus bu olaylardan büyük bir üzüntü duymakta, onu Ceasar olarak onurlandıran bir adama karşı nankörlükle suçlanacağını farkında olarak imparatora karşı savaşmak istememektedir.

Bütün bu düşünceler içinde bir iç savaşı nasıl önleyebileceğinin planlarını yaparken rüyasında tanrılar onunla konuşur ve neler olacağını söylerler. Iulianus Viyana’dadır ve Güneş tanrısı ona yıldızları göstererek şu sözleri söyler.

Jupiter, yüce Kova’nın kıyısına geldiğinde,

Satürn, Başağa doğru yirmi beş derece yaklaştığında

Asya’nın hükümdarı Constantius’un tatlı yaşamı,

Nefret ve acı dolu bir sona ulaşacaktır.

Iulianus rüyasına güvenerek âdeti olduğu üzere aynı çalışkanlıkla halkın işleriyle ilgilenmeye devam etti. Barbarlar tarafından yaratılacak yeni olay ile karşılaşmamak için kış devam ederken bu tehlikeyi önlemek üzere ne yapılması lazım geliyorsa bütün hazırlıkları yaptı. Gallia’nın durumu güven altına aldıktan⁸⁰⁷ sonra II. Constantius’ın planlarını nasıl engelleyeceğini düşünerek hazırlıklar yapmaya başlar ki bu arada II. Constantius Doğuda bulunmakta ve Iulianus’un yapacağı atağı karşılamak üzere hazırlıklar yapmaktadır.

⁸⁰⁷ Iulianus, M.S. 361 yılında Alamann’lara karşı sefer yapmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.173.

10. Bölüm- Iulianus, yazın en sıcak günlerinde Ren Nehri'nin yukarısında yaşayan barbarlarla ilgili meseleleri halletmeye çalışmıştır (M.S. 361). Onlardan bazılarıyla savaşarak, kılıç zoruyla onları ölçülü bir şekilde yaşamaya zorlamış, bazılarını ise daha önce yaptığı gibi ikna ederek barışa razı olmalarını sağlamıştır. Orduda uzun bir yolculuk için gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra; askeri ve sivil liderleri şehirlere ve sınır bölgelerine atayarak bu bölgelerin idaresi ile görevlendirir ve Alp'lere doğru yürüyüşe geçer. Rhaetia'ya⁸⁰⁸ doğup Noricum, Pannonia, Dacia, Moesia⁸⁰⁹ ve Skythia (İskitya)⁸¹⁰ vadileri boyunca akan ve sularını Karadeniz'e boşaltan Tuna Nehri'nin doğduğu Rhaetia'ya gelince kayıklar inşa eder ve 3.000 askeri ile birlikte Tuna Nehri boyunca yol alırken, 20.000 askerine karadan Sirmium'a doğru gitmelerini emreder⁸¹¹. Akıntı ve arkalarına aldıkları Etesian⁸¹² rüzgarı sayesinde yola çıktıktan on bir gün sonra Sirmium'a varırlar. İmparatorun bu bölgeye ulaştığı bildirilince insanlar II. Constantius'un geldiğini düşünürler, fakat o gelen kişinin Iulianus olduğunu öğrendiklerinde bunun bir mucize olduğunu düşünerek hayretle şaşırıp kalırlar.

Gallia ordusu ona ulaşp iki ordu birleşince, İmparatorları olarak Roma ordusu ve senatussuna mektup yazar ve onlardan şehirlerinin güvenliğini sağlamalarını ister. (4) O yıl konsüllük görevinde bulunan Taurus⁸¹³ ve Florentius⁸¹⁴ Iulianus'un Alpleri geçerek Pannonia'ya gittiğini öğrendiklerinde Roma'yı terk etmişlerdir. Bu iki konsülün devlet kayıtlarına kaçak konsüller olarak kaydedilmesi için emir verir. Yol boyunca uğradığı bütün şehirlerdeki halka büyük bir kadirşinashlıkla yaklaşıp iyilikler yapmış ve halkın ondan istediği dilekleri büyük bir

⁸⁰⁸ Rhaetia, İtalya'nın kuzeyinde Avusturya'nın batı bölgelerini de içine alan Roma imparatorluğu eyalet bölgesi. Can, **a.g.e.**, s.488.

⁸⁰⁹ Moesia, Bugünkü Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan'ın kuzey kesimlerini de içine alan Roma eyaleti. Can, **a.g.e.**, s.376.

⁸¹⁰ Scythia, İskitya, Bugünkü Ukrayna'nın Tuna ve Don Nehirleri arasında kalan bozkır bandındaki topraklara verilen ad. Aydın, **a.g.t.**, s.89.

⁸¹¹ Aslında Iulianus'un ordusu üç koldan hareket etmiştir: Birincisi Nevitta'nın komutasında Rhaetia ve Noricum üzerinden, ikincisi Jovian komutasında Kuzey İtalya'yı geçerek, üçüncüsü ise Iulianus'un kendi komutasında Tuna Nehri yoluyla Sirmium'a ulaşmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.173.

⁸¹² Kuvvetli meltem rüzgarı.

⁸¹³ Taurus, Roma'da questor (mali işlerden ve devlet hazinesinden sorumlu devlet memuru) olarak görev almış (M.S.354). İtalya'da Praefectus Praetorio olarak görev yapmış (M.S. 355-61), M.S. 361 yılında konsül olmuştur. Iulianus'a karşı harekete geçmiş, fakat başarısız olmuş ve II. Constantius'un yanına kaçmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.173.

⁸¹⁴ Florentius, Gallia'da Praefectus Praetorio olarak görev yapmış (M.S. 357-60), insanlara zulüm yaptığı için Iulianus tarafından cezalandırılmıştır. M.S. 361 yılında II. Constantius'un yanına kaçmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.173.

aceleyle yerine getirmiştir. Atinalılar'a, Spartalılar'a ve Korintliler'e mektuplar yazarak bu bölgelere doğru gelmesinin nedenlerini açıklamıştır⁸¹⁵.

11. Bölüm- Iulianus, Sirmiumda iken Yunanistan'dan gelen bütün Yunan elçilerini kabul etmiş ve onların kendisi için önemli olduğunu belirten konuşmalar yaparak makul olan isteklerinin hepsini yerine getirmiştir. Iulianus, Naisus'a⁸¹⁶ varınca kâhinlere bundan sonra ne yapması lazım geldiğini danışmıştır. Kâhinler ilahlara kurban ettikleri hayvanın iç organlarını incelerler. İşaretlerin yorumuna göre, İmparatorun biraz daha bu bölgede kalması gerektirdiğini belirtirler ki Iulianus'da aynen öyle yapar. Aynı zamanda rüyasında gördüğü zaman aralığını dikkate alır ve yıldızların hareketleri bununla uyumlu bir hale geldiğinde, Byzantion'dan gelen atlı bir grup, Naissus'da bulunan Iulianus'a II. Constantius'un öldüğünü bildirir. Bundan sonra ordu, onu başında görmek istediğini belirterek imparator olarak ilan eder (M.S. 361)⁸¹⁷.

Bunun üzerine Iulianus, tanrıların ona ihsan ettiği bu hediye kabul ederek yolculuğuna devam etti. Byzantion şehrine ulaştığında her sınıftan insan onu büyük bir memnuniyetle tezahüratla alkışlayarak karşıladı. Iulianus'u şehirlerinin sevgili hemşerileri olarak kabul ettiler ki Iulianus bu şehirde doğmuş ve büyümüştür. Bizanslılar; Iulianus'u onlara büyük bir gelecek sağlayan yaratıcıları olarak kabul etmişler, saygılarını göstererek ve en iyi dileklerle kutsayarak hürmetle önünde eğilmişlerdir. Iulianus, daha sonra o şehrin askeri ve sivil konularının üzerine dikkatle eğilmiş; şehir sakinlerinin ve ordusunun ona sağladığı şartlardan istifade ederek şehirde hâkimiyeti sağlamış ve Roma'daki gibi senatus seçimlerinin yapabilmesi için onlara bazı ayrıcalıklar tanımıştır⁸¹⁸, Sonra gemileri güney rüzgârlarından korumak için orada bir liman inşa etmiş ayrıca buraya çıkan yola büyük bir kemerli giriş yaptırmıştır. İmparatorluk sarayının içine bir kütüphane inşa ettirerek sahip olduğu bütün kitapları bunun içerisine yerleştirmiştir. Bütün bunlardan sonra Perslerle savaşmak için hazırlıklar yapmıştır. On ay kadar bir süre Byzantion'da

⁸¹⁵ Iulianus bu politik risaleleri Sirmium'da değilde Naissus şehrinde kaleme almıştır, senatoya ve diğer şehirlere yolladığı mektuplardan sadece Atina'ya yolladıkları günümüze kadar ulaşmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.173.

⁸¹⁶ Bugünkü Sırbistan'ın güneyinde yer alan Niş şehri. Aydın, **a.g.t.**, s.211.

⁸¹⁷ II. Constantius, Iulianus'la karşılaşmak üzere yola çıktığında Kilikya'da ölmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.173.

⁸¹⁸ Burada Constantinople Senatosu ile ilgili bilgi tamamen yanlışlarla doludur. Senatoyu Iulianus değil I. Constantinus kurmuştur. Belki de Iulianus sadece sayısını ve üyelerin unvanlarını artırmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.174.

kalan Iulianus, Hormisdas ve Victor'u⁸¹⁹ ordularının komutanı (Magistri) olarak atamış, subaylarını ve birlikleri onlara emanet ettikten sonra Antiokheia'ya doğru gitmek üzere yola çıkarak ilerlemeye başlamıştır (M.S. Haziran 362). (4) Bu yolculukta askerlerin hissettiği memnuniyeti ve coşkuyu anlamaya çalışmak gereksiz bir çabadır; Onlar başlarında İmparator Iulianus olduğu sürece imparatorluk için her türlü fedakârlığı yapacak bir durumdaydılar ki bu alışılmış bir durum değildir. Antiokheia'ya vardıklarında şehrin halkı tarafından büyük bir coşkuyla karşılanırlar, fakat doğaları gereği büyük merasimlere ve zengin bir şekilde yaşamaya alışık olan halk, hükümdarın bu ağırbaşlı ve tevazu dolu yaşantısından pek hoşlanmaz. Gerçekten de Iulianus halkın gittiği tiyatrolara gitmekten ve bütün gün yarışları seyretmekten pek hoşlanmazdı, onun bu hareketlerinden alınan halk, hakkında eleştiriler yaparak saygısızca konuşmaya başlamıştır. O bu eylemelere ceza vererek intikam almak yerine çok zekice bir konuşma yapmıştır, bu söylev çok akıllıca hazırlanmış bir taşlama olup sürekli bir şekilde Antiokheia'lıları yermekte ve rezil etmektedir ki onlar daha sonra yaptıkları saldırılardan dolayı çok pişman olmuşlardır. Bundan sonra imparator şehir için elinden gelen bütün yardımları yapmaya çalışmış, şehir halkına adaletli davranmaya çalışarak kendi meclislerini kurmalarına izin vermiştir. Meclis üyeliği babadan oğula geçebildiği gibi üyelerin kızlarının erkek evlatları da bu mecliste görev yapabilirlerdi ki böyle bir ayrıcalığa sahip olan şehir sayısı fazla değildi. Bütün işlerini layıkıyla ve adil bir şekilde yoluna koyduktan sonra Pers Seferi için hazırlanmaya başladı⁸²⁰.

12. Bölüm- Iulianus, kış geçince bütün ordularını topladı ve her zamanki usul gereği kendinden önce onları yürüyüşe geçirdi (M.S. 363). Kâhinlerinin uygun görmemesine rağmen Antiokheia'dan ayrıldı, neden gitmesini istemediklerini biliyorum fakat sessiz kalmayı yeğlerim. Beşinci gün, Fırat Nehrini kullanarak Samosata ve diğer kentlerden gelen bütün savaş ve ticaret

⁸¹⁹ Katolik bir Sarmat olan Victor, II. Constantius zamanında devlet görevlisi, Iulianus'un Pers Seferinde önemli bir rol oynamıştır. Iulianus'un ölümünden sonra çıkan iktidar mücadelesine karışmış, Iulianus ve imparator Valens devrinde *magistri* olarak görev yapmıştır. II. Şapor'a, Gotlara (366) ve Perslere elçi olarak gitmiştir (367-78). Hadrianople (Edirne) Savaşında Valens'e karşı savaşmış, Gratian'ın yenildiği haberini Roma'ya o götürmüştür (Zos. 4.24.3). Ridley, **Zosimus, New History**, s.174.

⁸²⁰ Zosimus'un tarihi içinde en tartışmalı konulardan biri, onun Pers seferi ile ilgili kaynaklarının neler olduğu sorusudur. Bazı teorilere göre o, Karrhae'li Magnus'dan, bazılarına göre ise Iulianus'un kaybolan hatıratından alıntılar yapmıştır. Oribasius'u kaynak olarak kullandığını söyleyenler bunun Eunapius kanalıyla olduğunu belirtirler. Ayrıca bazı tarihçiler onun Ammianus'dan doğrudan doğruya alıntı yaptığını veya Ammianus'dan alıntı yapan Eunapius'u kullandığını düşünmektedirler. Almeida, **a.g.t.**, s.55-56.

gemilerinin toplandığı Hierapolis⁸²¹ kentine ulaştı. Bu donanmanın başına ordu kumandanlarından Hierius'u getirerek ileriye doğru yola çıkmasını istedi, fakat kendisi üç gün daha Hierapolis'de kaldı. Daha sonra Osrhoene'de⁸²² bulunan Batnea⁸²³ adlı küçük kasabaya doğru ilerleyen Iulianus orada Edesenes'liler⁸²⁴ tarafından büyük bir kalabalıkla karşılandı, halk ona taç giydirerek tezahüratlar eşliğinde şehirlerine davet etti. Onların bu davetini kabul ederek şehre giden Iulianus burada kalarak ve lüzumlu gördüğü işleri hallettikten sonra Karrhae (Harran)'ye gitti. Bu şehirden Harran'a gitmek için iki yol bulunmaktadır, bir tanesi Tigris Nehri (Dicle Nehri) üzerinden olup Nusaybin şehrinin içinden geçer ve Adiabene⁸²⁵ bölgesi boyunca devam ederdi, diğeri ise Euphrates (Fırat Nehri) üzerinden olup Syria (Suriye) sınırındaki Kirkesion⁸²⁶ kalesinin yanından geçmekteydi. İmparator hangi yolu seçeceğine bir türlü karar veremiyordu, bu arada keşif yapan askerler Perslerin Roma topraklarında akınlar yaptığını dair haberler getiriyordu. Bu ordugâhta paniğe sebep olmuşsa da Iulianus onların düzenli bir ordu olmadığını ve yolları üstünde ne görürlerse alıp kaçan yağmacılar olduğunu anlar. Dicle bölgesini korumak için yeterli miktarda asker bırakmaya karar verir, çünkü bütün ordu hep beraber Pers topraklarını ele geçirmek amacıyla yola çıkarsa Nisibis ve civarının yardımsız kalarak Persliler tarafından işgal edilip yağmalanacağından korkmaktadır. Akıllıca bir kararla Sebastianus⁸²⁷ ve Procopius⁸²⁸ kumandasında 18.000 askerini bu bölgede bırakarak, iki kola ayırdığı esas kuvvetleri ile beraber Fırat'ı geçer. Iulianus, ordusunu bu şekilde düzenlemekle, düşmanın her yönden yapacağı atağı engelleyebileceği gibi askerler karşılarına çıkan her türlü engeli korkusuzca aşabileceklerdi.

⁸²¹ Günümüzde kuzey Suriye'de, Halep'te bulunan Membiji adlı kent. Norwich, **a.g.e.**, s.79; Aydın, **a.g.t.**, s.216.

⁸²² Osrhoene, kuzey batı Mezopotamya'da yer alan eski bir krallığı adı, Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer alan bu krallığın kurucuları Nebatin'ler adı verilen halk olup başkentleri Edessa yani Urfa'dır. Aydın, **a.g.t.**, s.211.

⁸²³ Batnea, Bugünkü Suruç.

⁸²⁴ Edesenes, Mezopotamya'da yaşamış soyu Nebatinlere dayanan eski bir halk.

⁸²⁵ Adiabene, eski Asur Topraklarının büyük bir kısmını kapsayan bölge, en önemli kentlerinden biri Arbela'dır. Bölge Romalılar tarafından ele geçirilince kadar Partların, Yunanlıların hâkimiyeti altında kalmıştır. Romalılar bu bölgeye Asurya eyaleti adını vermişlerdir.

⁸²⁶ Circesium, bugünkü Doğu Suriye'de yer alan Al- Busayrah kenti.

⁸²⁷ Bitinyalı. İmparator Iulianus'un Dicle ordularının komutanlığını yapmış, daha sonra Gallia'da kont rütbesi ile hizmet etmiştir (M.S. 368). Askerleri tarafından çok sevilen Sebastianus, Valentinian'ın ölümünden sonra imparatorluğa yükseltmek istenmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.175.

⁸²⁸ Iulianus ile anne tarafından akraba olduğu düşünülmektedir, II. Constantius zamanında II. Şapor'a elçi olarak yollanan heyette yer almış, Pers savaşında Sebastianus'la beraber Dicle birliklerinin ortak komutanlığını yürütmüştür. Iulianus'un ölümü üzerine, Jovian tarafından görevden alınmıştır, buna rağmen söylenene göre Procopius'dan korkan Jovian onun yüzünden Perslerle anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Fakat ilginç bir şekilde Procopius'un Iulianus'un naaşını Tarsus'a götürürken ordunun başına olmasına izin vermiştir. Prokopius daha sonra öldürüleceği korkusuyla kaçmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.176.

13. Bölüm- Harran adlı şehir Romalıları Sasani hâkimiyetindeki bölgelerden ayırmaktadır⁸²⁹, Iulianus, Harran'da gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra bir tepenin üzerine çıkarak yaya ve atlılardan oluşan toplam 65.000 askerini hayranlıkla izler. Harran'dan yola çıkarak, Aboras Nehri⁸³⁰ nehrini geçer ve Fırat üzerinde yolculuğuna devam eder. Bu şehirle Kallinikium⁸³¹ arasındaki kaleleri geride bırakarak daha evvel yukarıda bahsettiğim Kirkesion'a ulaşır. Yardım malzemeleri taşıyan askerlerde diğerleri gibi aldıkları emir üzerine gemilere binerek onu takip ederler. 600 tanesi tahtadan, 500 tanesi deriden olmak üzere gemiler ve bunun yanında 50 tane askeri savaş gemisinden oluşan donanma da bu şehre varmıştır. Donanmayı takip eden kayıklardan bazıları piyadelerin nehri geçmesi gerektiği durumlarda köprü inşa edeceklerdir, diğer yardım gemileride ordu için gerekli yiyecek ve erzacı taşıdıkları gibi, savaş aletlerinin yapımında kullanılmak üzere tahtalar ve kuşatmalar için gerekli olan savaş malzemelerini taşımaktadır. Bu büyük donanmanın komutanları olarak Lucilianus⁸³² ve Constantius⁸³³ atanmıştır. İmparator askerlerinin her birine 130 gümüş paradan oluşan hediyeler verdikten sonra onlara gerektiği şekilde hitap etmiş ve ordu büyük bir şevkle harekete geçmiştir. Bundan sonra piyadelerin idaresini Victor'a⁸³⁴ (Magister peditum), süvarilerin komutasını Hormisda ile Arintheus'a⁸³⁵ (Magister equitum) veren Iulianus, Perslerin ülkesini işgal etmek üzere yola çıkmıştır. Hormisda, daha öncede anlattığım gibi Pers kralının oğlu olup, kardeşi tarafından zulme uğradıktan sonra Constantinus'e sığınmış ve gösterdiği sadakat ve arkadaşlıktan dolayı imparator tarafından makamlar verilerek onurlandırılmıştır.

14. Bölüm- İmparator piyade kuvvetlerinin bir bölümünü sağ tarafına alarak nehir boyunca ilerleyerek Pers topraklarına girer, bu arada süvari birlikleri imparatorun sol kanadında yer almaktadır. Ordunun geri kalan kuvvetleri ile ana ordu arasında 70 stadia (12 km) gibi bir mesafe bırakılarak, onların geriden kendilerini takip etmeleri sağlanmıştır. Ağır askeri malzeme

⁸²⁹ Dördüncü yüzyılda Roma ve Sasani sınırı Harran (Karrhae) değilde Circesium olmalıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.176.

⁸³⁰ Aras Nehri.

⁸³¹ Bugünkü Rakka.

⁸³² Luciniaus, Iulianus'un donanma komutanı. Ridley, **Zosimus, New History**, s.176.

⁸³³ Constantius, İmparatoriçe Iustina'sının kardeşi, Pers savaşında donanma'ya komutanlık yapmış, daha sonra ordunun gereksinimlerini sağlamakla görevlendirilmiştir (M.S. 370). Ridley, **Zosimus**, s.176.

⁸³⁴ Victor, magister peditum. Zosimus, **Historia Nova**, II. 13. 3.

⁸³⁵ Arintheus, Iulianus'un ölümünden sonra yerine geçen Jovian tarafından desteklenmiş ve kendisine görevler verilerek elçi olarak II. Şapur'a yollanmıştır. Valentinian ve Valens devirlerinde orduda komutan olarak görev yapmış ve asi Procopius'a karşı Valens'in yanında savaşmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.177.

ve erzak taşıyan hayvanlar geride kalan kuvvetlerin tam ortasına yerleştirilmiş, böylece ordunun gereksinim duyduğu malzemeler asker tarafından kuşatılarak güven içinde yol alması sağlanmıştır. Iulianus, ordunun bu şekilde yürüyüşünü sağladıktan sonra Lucilianus komutasında 1500 adamını keşfe yollayarak inceleme yapmalarını ister. Bu niyetinin sebebi düşmanın ne yapmak istediğini öğrenmektir, acaba düşman bir saldırı mı planlamaktadır? yoksa pusuya mı yatmıştır! Altmış Stadias (10 km.) kadar hareket ettikten sonra Zautha'ya⁸³⁶ gelirler, oradan Gordion'unda⁸³⁷ mezarının bulunduğu terkedilmiş Dura'ya⁸³⁸ varırlar. Dura'da askerler çok miktarda geyik⁸³⁹ görürler ve bunları avlayarak memnuniyetle kendilerine büyük bir ziyafet çekerler. Dura'dan ilerlemesine devam eden ordu yedi gün sonra Phathousa⁸⁴⁰ denilen şehre ulaşır ki bu şehrin karşısındaki nehirde bulunan adada bir kale ve onun içinde yaşayan insanlar vardır⁸⁴¹. Lucilianus ve en iyi bin askerini bu kaleyi ele geçirmesi için oraya gönderir. Gece süresince askerler hiç kimseye görünmeden ilerlemelerini sürdürür, gün ışıır ışımaz kaleden bir kişi su almak için dışarıya çıktığında onları fark eder ve bütün garnizon korkuyla alarma geçerek siperlere saklanır. İmparator savaş makinaları ve ordusuyla adaya gelerek kuşatma altında olanlara eğer teslim olup kaleyi ona verirlerse kesin olarak hayatlarını bağışlayacağına dair söz verir. Teslim olanların hepsi imparatorun emriyle bir grup asker tarafından Roma topraklarına götürülür. Ada halkının lideri Pusaesus⁸⁴² imparatora karşı gösterdiği saygı ve sadakatten dolayı orduya alınmıştır. Iulianus, Pusaesus'un sadakatini sınıdıktan sonra onu yakın arkadaşı olarak kabul etmiştir.

⁸³⁶ Mezopotamya'da Fırat Nehri kenarında ve Circesium'un güney doğusunda yer alan kale ile sağlamlaştırılmış küçük bir şehir. Zosimus, **Historia Nova**, II. 14; Circesium ve Dura arasında yer alan bir kent. Can, **a.g.e.**, s.209.

⁸³⁷ İmparator III. Gordianus, M.S. 243 yılında başlattığı Pers seferi sırasında büyük başarı kazanmış fakat daha sonra isyan çıkaran askerleri tarafından öldürülmüştür. Mezarının bulunduğu yer Circesium ve Dura arasında yer alan Zautha kentindedir. Can, **a.g.e.**, s.209.

⁸³⁸ Sura-Europos, Suriye'nin güneydoğusunda, Mari kentinin kuzeyinde yer alan kent. M.Ö. 312 yılında Seleukoslar tarafından askeri amaçlarla kullanılmak üzere inşa edilmiştir. Kurucusu Seleukos I. Nikator'un Makedonya'daki doğum yeri Europos kentin adına eklenmiştir. Seleukoslar'dan sonra Part egemenliğine geçen kent M.S. 165-265 yılları arasında Roma imparatorluğunun hâkimiyetinde kalmıştır. M.S. 257 yılında Sasaniler'in eline geçen kent 363 yılında terk edilmiştir. Can, **a.g.e.**, s.167.

⁸³⁹ Buradaki hayvanlar geyik olmayıp orta doğuda yaşayan *gazell* adı verilen canlılardır. Ridley, **Zosimus, New History**, s. 177.

⁸⁴⁰ Bu şehir Anatha adı verilen adanın karşısında yer almaktadır. Zosimus, **Historia Nova**, II.14.2.

⁸⁴¹ Irak'ta bulunan bugünkü Anah kenti

⁸⁴² Pusaesus daha sonra Mısır eyaletinin düklüğüne getirilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.177; *Duks*: Eyalet ve sınır bölgelerinde kumandanlara verilen ad. I. Demirkent, **Iohannes Kinnamos'ın Historia'sı** (1118- 1176), TTK. Yay., Ankara, 2001, s.222.

15. Bölüm- Iulianus aynı nehir üzerinde biraz daha yol aldıktan sonra bu bölgeden fazla uzak olmayan bir yerde çok sağlam kale duvarları ile çevrilmiş bir başka adaya gelir, imparator onlara da saldırır ancak adayı hiçbir şekilde ele geçiremeyeceğini anlar. Bunun üzerine ada sakinlerine eğer talan edilmekten kurtulmak istiyorlarsa teslim olmalarını önerir. Onlarda başkalarının yaptığı gibi hareket edeceklerine söz vererek teslim olurlar, bundan sonra diğer kalelere doğru yürüyüşe geçen Iulianus, onlara da aynı şekilde davranır ve aynı cevapları alarak tatmin olur, ona göre bu gibi küçük işlerle zaman kaybetmek ona hiç bir şey kazandırmayacaktır. Iulianus en iyi stratejinin bu olduğuna hükmederek vakit kaybetmeksizin aceleyle hareket ederek büyük bir savaşa hazırlanır⁸⁴³. Yürüyüşe geçerek birkaç gün sonra Dakira⁸⁴⁴ adlı bir şehre gelir ki onun sağ tarafında Fırat Nehri akmaktadır. Şehir sakinlerinin bu şehri terk ettiğine inanan askerler onlar tarafından bırakılan çok miktardaki tahıl ve diğer malzemelere el koyarak yağmalarlar. Ayrıca şehirde kalan kadınların hepsini öldürerek bütün binaları yerle bir ederler ki bu bölgeyi gören biri daha evvel burada böyle bir şehrin bulunduğu inanamaz. Bu bölge ve çevresi hakkında bildiklerimi şu şekilde sonuçlandırabilirim: Dakira şehrinin karşı kıyısında zift fişkıran bir kuyu yer almaktadır, Iulianus buradan karşıya geçerek Sitha⁸⁴⁵, Megia⁸⁴⁶, ve Zaragardia⁸⁴⁷ şehirlerine doğru ilerlemiştir. Zaragardina şehrinde taştan yapılmış yüksek bir taht vardır, bu şehrin insanları tahtın Traianus'a⁸⁴⁸ ait olduğunu düşünmektedir. Askerler bu şehri kolayca yağmalayarak yakıp yıkmışlar, aynı gün ve ertesi günü dinlenerek geçirmişlerdir.

Bu arada imparator, ordusu ile beraber bu kadar ilerlemesine rağmen hiçbir düşman Persli tarafından pusuya düşürülmedikleri gibi onların açıkça saldırmadığını da görerek meraklanmaktadır. Hormisdas ve bir grup askeri inceleme yapmak üzere keşfe yollar, çünkü o bu ülke hakkında çok fazla bilgiye sahiptir. Keşif için yola çıkan Hormisdas ve adamları ansızın

⁸⁴³ Gerçekten de imparator Iulianus *Pers Seferi* sırasında akıllı bir strateji uygulamış ve bir an evvel Ktesephion'a varmaya çalışmıştır. Bu nedenle yolu üzerindeki şehirleri kuşatarak onları ele geçirmekle vakit kaybetmemiştir. Kolay ele geçirebileceği şehirleri almış fakat iyi tahkim edilmiş kentler ile savaşa girmemiştir. Bu planı başarılı olmuş Dacira ve Ozogana gibi şehirlerdeki halk kentlerini onlar gelmeden terk etmişlerdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.177.

⁸⁴⁴ Dacira, Diacira kelime olarak anlamı *katran veren* demektir, Mezopotamya'da Fırat Nehri'nin sağında yer alan küçük bir kent. Zosimus, **Historia Nova**, III.15.2.

⁸⁴⁵ Sitha, Zosimus yanlışlıkla Dacira'nın yerine tekrar bu kentin adını yazmıştır. Zosimus, **Historia Nova**, III.15.2.

⁸⁴⁶ Megia, Bu kelime yanlışlıkla verilmiştir, aslında katran bulunan kentin adını tekrar yazmıştır. Zosimus, **Historia Nova** III.15.2.

⁸⁴⁷ Zaragardia, Oza-gadana. Ammianus, bu kentin katran kaynağının bulunduğu bölgeye yakın olduğundan bahsetmiştir. J. Rennell, **Illustrations (chiefly geographical)**, London, 1814, s.108.

⁸⁴⁸ Trojan, Traianus, Roma imparatoru, M.S. 98-117 yılları arasında hüküm sürmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.249.

meydana gelen şanslı bir olay sonucunda yok olmaktan kurtulmuştur. Persler arasında saygın bir rütbeye sahip olan ve Surenas⁸⁴⁹ olarak adlandırılan bir kişi belirli bir bölgede Hormisdas ve adamlarına pusu kurarak onların bu bölgeden geçmelerini beklemekte ve aniden onlara saldırmayı planlamaktadır. Perslerin tasarladıkları bu plan başarıya ulaşabilirdi, fakat iki karşıt grup arasında akıp gitmekte olan Fırat'ın suları taşmış ve nehrin iki yakası sular altında kalmıştır. Bu olay Hormisdas'ın adamlarının karşı kıyıya geçmelerini engellediği gibi yapmayı tasarladıkları yürüyüşü ertelemelerine de sebep olmuştur. Ertesi gün Hormisdas, pusu kuran Surenas ve adamlarını bularak savaşa tutuşmuş, birçoğunu öldürmüştür, diğer sağ kalanlar ise kaçmışlardır. Hormisdas daha sonra geriye dönerek esas orduya katılmıştır⁸⁵⁰.

16. Bölüm- Bundan sonra Sasani toprakları (eski Asur toprakları) boyunca uzanan ve orada Dicle Nehri ile birleşen Fırat'ın kollarından bir tanesi boyunca ilerlerler, askerler, toprağın killi, çamurlu bir bataklık halinde olmasından dolayı burada atlarını hareket ettirmekte zorlanmaktaydılar. Askerler zırhla kaplı ve silahlı oldukları için yüzerek karşıya geçemedikleri gibi nehrin sığ yerleride derin ve çamurla kaplı olduğundan dolayı rahat hareket edemiyorlar, çaresizlik içerisinde nasıl davranacaklarını bilemiyorlardı. Bütün bu kötü durumun üstüne şimdi daha büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalmışlardı, düşman nehrin karşı kıyısında gözükmüş ve onların geçişini sapanla attıkları taşlar ve oklarla engellemeye hazırlanıyordu. Askerlerin hiçbirisi yaklaşan tehlikeli düşmanın elinden kurtulabilmek için ne gibi tedbirler alabileceklerini bilemiyorlardı. Askeri konulardaki başarısı büyük ve olayları sağduyulu, akılcı bir şekilde çözmesi ile tanınan imparator kararlı bir şekilde Lucilianus ve onun keşif birliklerine düşmanın ilerlemesini durdurmalarını ve onlara arkadan saldırarak düşman kuvvetlerini bölmelerini emreder, böylece ordunun geri kalan bölümü serbestçe nehri geçebilecektir. Ayrıca yine bu amaçla yeterli sayıda askeri, komutan Victor ile beraber göndermiştir. Victor, düşmanın onun geldiğini anlamaması için gece oluncaya kadar beklemiş ondan sonra harekete geçerek o kadar ileri gitmiştir ki gün ışımadan ve düşman neler olup bittiğini anlayamadan, o nehri geçerek Licinianus ve birliklerini aramaya başlamıştır.

⁸⁴⁹ Surenas, Soren. Sasani ordusunda komutanlara verilen ad, kelimenin kökeni Latince Suren'dir ve kahraman anlamına gelmektedir. Zosimus, **Historia Nova**, III.15.4.

⁸⁵⁰ Hormisdas'ın kurduğu tuzağı Zosimus ve Ammianus çok farklı bir şekilde anlatmaktadır. Zosimus'a göre Hormisdas'ın planı, Sasani ordusu karşı kıyıya geçemediği için başarısızlığa uğramıştır. Fakat ertesi gün Sasaniler, ana ordu tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.178.

17. Bölüm- Düşmanla çarpışmaya girmeden ilerlemeye devam eden Iulianus, askerlerini görevlendirmek için bağırmağa başladığında onlar imparatorun sesini askerlerini yanına çağıran trompetlerin sesine benzetmişlerdir. İmparatorun niyetini anlayan Licilianus akıllıca hareket ederek kuvvetlerini Victor'un askeri kuvvetleri ile birleştirmiş ve düşmanın beklemediği bir anda arkasından saldırmıştır⁸⁵¹. Bu ani saldırı ile bazıları korkunç bir şekilde öldürülürken diğerleri bulabildikleri her yolu deneyerek kaçmışlardır. İmparator uyguladığı hilenin başarıya ulaştığını anlayarak hiçbir direnme ile karşılaşmaksızın nehrin karşısına geçer, yürüyüşüne devam ederek Bersabora⁸⁵² şehrine varır. Şehrin büyüklüğünü ve dayanma gücünü gözden geçiren imparator, şehrin iki duvarla çepeçevre kuşatılmış olduğunun görür. Şehrin ortasında bulunan kaleninde çember şeklinde ayrı bir duvarı bulunmakta olup bu duvarları aşmak zor görülmekle beraber kale ile şehrin iç duvarları arasında irtibat bulunmaktadır. Şehrin güneydoğusunda kavisli bir yol vardır, kuzeyi ise nehirden genişçe bir kanalla ayrılmıştır. Şehrin sakinleri nehirden sularını temin etmektedirler. Bersabora'nın doğu tarafı derin bir hendekle çevrilmiş olup bu hendeğin tepe kısımları kalın tahta kazıklarla desteklenmiştir. Hendek boyunca geniş kuleler yükselmekte olup, bu kulelerin yapımında iki çeşit tuğla kullanılmıştır. Kulenin yerden orta kısma kadar olan bölümünde zift ile karıştırılmış toprak tuğlalar kullanılırken bu bölümden sonra aynı çeşit tuğlalara alçı taşıda ilave edilmiştir.

18. Bölüm- Bersabora'yı almaya kararlı olan imparator askerlerini bu amaç doğrultusunda cesaretlendirmeye devam ederken onlarda Iulianus'un bu konudaki emirlerine büyük bir istekle boyun eğmektedirler. Bu arada şehrin sakinleri imparatora yalvararak onun himayesi altında yaşama istediklerini belirtiyorlar ve o zamana dek dönek, kaçak ve vatanlarına ihanetle suçladıkları Hormisdas'ı barış yapmak üzere kendilerine göndermesini istiyorlardı. Bu isteğe çok kızan imparator askerlerine emir vererek saldırıyı başlatır ve şiddetli bir şekilde kuşatmayı sürdürür. Askerler kendilerine verilen görevi başarıyla yerine getirerek insanları katlederler, kuşatma altındaki şehir halkı daha fazla dayanamayacağını anlayarak şehrin içindeki kaleye sığınır. Bunu gören imparator askerlerine insanlar tarafından terkedilmiş şehre gitmelerini

⁸⁵¹ Licilianus'un Viktor ile birleşmek amacıyla yaptığı askeri taktik çok basit olup, düşmanı arkadan çevirerek mücadeleyi kazanmaya çalışmaktır. Fakat Licilianus'un bu planı başarıya ulaşamamıştır, karşı kıyıya erken geçmiş ve Viktor'un kuvvetleri ile birleşmeye çalışırken çok büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Bununla beraber bu gerçekleri o devir tarihçilerinin anlatımlarında bulmak biraz zordur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.178.

⁸⁵² Zosimus bu şehirle ilgili olarak çağdaşlarına göre daha fazla detaylı bilgi vermiştir. Pirisabora, bugünkü al-Ambar. Ridley, **Zosimus, New History**, s.178. Nahar Malka adlı kanalın güneyinde kalan bu kent, Ctesiphon yakınlarında Sasanilerin ikinci büyük şehri. Zosimus, **Historia Nova** III. 18.6.

emreder. Şehrin duvarlarını yıkan, evleri ateşe verip yakan askerler savaş aletlerini en uygun bölgelere yerleştirerek buralardan kalede bulunanları taş ve ok yağmuruna tutmaya başlarlar. Kuşatma altındakiler bu saldırılar altında kalmaya devam ederken onlarda Romalılara aynı şekilde saldırmaya devam ederler ve böylece iki grupta çok sayıda adamını kaybeder. İmparator ya durumun getirdiği şartları ustalıkla değerlendirerek ya da bu çeşit bir olayda nasıl davranılacağını bilen geniş tecrübesiyle aşağıda anlatılan savaş aletini inşa ettirir⁸⁵³. Büyük kereste parçalarını demirlerle bağlayarak kare şeklinde bir kule elde eder ve bunu kale duvarlarının boyuna ulaşınca dek büyütür, iç kalenin duvarlarının karşısına yerleştirir. Kulenin içine okçuları ve sapanla taş atan adamlarını yerleştirir. Şimdi hem her taraftan kuşatma altında olan hem de kuleden yapılan atışların altında kalan ve her taraftan sıkıştırılıp taciz edilen Persler, karşı koymaya devam etmelerine rağmen başarılı olamazlar. İmparatorun onlara iyi davranarak mantıklı koşullar öne sürmesini isterler, eğer bu gerçekleşir ise kaleyi teslim edeceklerine dair söz verirler. Bu şartlar altında anlaşma sağlanır ve kale imparatora teslim edilir. Anlaşma şartlarına göre Persler; Roma ordusunun ortasından hiçbir saldırıya maruz kalmadan ve birazcık para ve giysi alarak çıkıp gideceklerdir. O bölgedeki 5.000 adam büyük sıkıntılar çekerek yolculuğa başlarlar ayrıca bazıları da küçük kayıklara binerek nehirden kaçar. Kaleyi araştıran askerler çok miktarda tahıl, silah ve her türlü savaş aleti ile bunlara ek olarak çok miktarda ev eşyası ve erzak ele geçirirler. Bu eşyaların büyük çoğunluğunu isteyen dilediği gibi seçip kullanırken tahılın büyük bir bölümü askerlerin ihtiyacını karşılamak üzere gemilere yerleştirilir. Tahıldan arta kalan miktar askerlerin günlük ihtiyaçları göz önüne alınarak aralarında paylaştırılır. Romalı askerlerin kullanımına uygun silahları onlar arasında bölüştürürken Perslerin savaş tarzına uygun silahları ya yakmışlar ya da nehre atmışlardır. Bu savaştan sonra Romalıların şöhreti çoğalarak daha da artmıştır. Asur topraklarının Ktesiphon'dan⁸⁵⁴ sonra en önemli ve büyük şehirlerinden biri olan ve çok iyi tahkim edilmiş Bersabora iki günlük bir taarruzdan sonra ele geçirilmiştir. Bu yüzden imparator askerlerini aşırı derecede, güzel sözlerle överek ve her birisine lütufta bulunarak 100 gümüş dağıtmıştır.

⁸⁵³ Bu savaş aletinin adı *Helepolis*'dir, Zosimus'un iddia ettiği gibi Iulianus tarafından icat edilmemiş olup onun mucidi Demetreus Poliorcetes'dir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.178; Demetreus Poliorcetes, Ptolemaios kralı Antigonos I. Monophthalmus'un oğludur. Tekin, **a.g.e.**, s.140.

⁸⁵⁴ Irak'ta, Bağdat'ın 32 km. güneydoğusunda Dicle Irmağı kıyısındaki kent. M.Ö 141 yılında Seleukeia kentini gözlem altında tutmak amacıyla kurulmuştur. Partların kışlık başkenti olan kenti Sasanilerde aynı amaçla kullanmışlardır. M.Ö. 197-198 yıllarında Septimus Severus kenti ele geçirmiş ve 100 bin kişiyi esir alarak götürmüştür. Kent M.S. 637'de Arapların eline geçmiştir. Can, **a.g.e.**, s.309.

19. Bölüm- Bu arada Surenas, Asur topraklarının bir şehrinde topladığı büyük bir ordu ile ilerleyerek Roma ordusunun keşfe çıkan öncü kuvvetlerine aniden saldırarak yüksek rütbeli subaylarından birini ve onun adamlarını öldürür, diğerleri ise kaçmaya başlar. Surenas, kaçan askerleri elinde Romalılarından ele geçirdiği ve savaşlarda taşıdıkları ejderhaya benzeyen bir flama ile takip eder. Bu durumu öğrenen imparatorun canı çok sıkılır ve büyük bir öfkeyle Surenas'ın kuvvetlerine saldırır. Kaçmaya çalışan düşmanı bozguna uğratarak taşıdıkları bayrağı geri alır. Surenas'ın Roma kuvvetlerine saldırdığı şehre şiddetli bir şekilde saldırarak alır ve onu yakıp yıkar. Roma'nın şeref ve onurunun her şeyden önce gelmesi gerektiğini düşünerek, öncü kuvvetlerinin liderini diğerlerine örnek olması için kılıcını bırakmasını emreder, onu ve bu savaşta onunla beraber olan askerleri değersiz ve yüzkarası kişiler olarak adlandırır⁸⁵⁵.

Nehir boyunca ilerlemeye devam eden Iulianus, Phissenia⁸⁵⁶ yakınlarında bir bölgeye varır⁸⁵⁷. Bu şehir derin bir hendekle çevrelenmiş olup, hendek, Persler tarafından Kral Nehri⁸⁵⁸ olarak adlandırılan akarsuyun buraya yönlendirmesiyle bol suyla doldurulmuştur. Kendisine karşı düşmanca tavır içinde olmayan bu şehirle fazla oyalanmayan hükümdar şehri arkasında bırakarak yoluna devam eder. Iulianus zor bir yolda ilerlemeye başlar ki Persler burada nehrin bentlerini yıkarak büyük miktarda suyun bu bölgeye dolmasıyla yapay bir göl oluşturarak ordunun bu bölgeden geçişini zorlaştıracaklarını düşünmüşlerdir. İmparator buna rağmen ilerlemesine devam etmiş, ordunun başına geçerek onlara liderlik etmiştir. Askerler dizlerine kadar suyun içerisinde ıslanarak ihtiyatla ilerlemeye devam etmişler ve imparatorlarını takip etmezler ve onun yaptığını yapmazlarsa bunun kendileri için büyük bir utanç vesilesi olacağını düşünmüşlerdir. Güneş battığında ordu geceyi bu bölgede açıkta geçirmiştir. İmparator bazı askerlerine ve marangozlarına emir vererek ağaçları kesmelerini ve suyla doldurulmuş bataklık üzerinde bir köprü inşa etmelerini ister. Bataklığın derin yerlerini toprakla doldurarak ve bazı dar noktaları genişleterek açılan yollardan ordusunu kolaylıkla geçiren imparator Bithra⁸⁵⁹ denilen şehre ulaşır,

⁸⁵⁵ Ammianus Marcellianus, Iulianus'un yüksek rütbeli her iki subaydan biri ile askerlerden her on kişiden birini seçerek öldürdüğünü ve böylece onları cezalandırdıklarını söyler. Ridley, **Zosimus, New History**, s.178.

⁸⁵⁶ Phissenia, Macepracta, Bugünkü Ummu-r- Rus.

⁸⁵⁷ Macepracta. Ridley, **Zosimus, New History**, s.178.

⁸⁵⁸ Nahar Malka, Fırat ve Dicle nehirlerinin Pirisabora'dan birleşerek, Seleucei'ya kadar akan bölüme verilen isimdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.178.

⁸⁵⁹ Bithra, bölgede bu isimde bir kale bulunmamaktadır. Zosimus Suriye'deki BIRTHA kalesi ile bu kaleyi karıştırmış olsa gerektir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.178.

bu şehirde bulunan saray, imparator ve ordusunun kalabilmesi için yeterli miktarda odaya sahiptir.

20. Bölüm- İmparator aynı zorlukları göğüslemeye devam ederek bu bölgeden ayrılarak yoluna devam eder. Yolculuğun daha kolay yapılmasını sağlayacak her türlü tedbiri almaya çalışır ve ordusunun başında, askerlere öncülük ederek onları palmiye ağaçlarından oluşan ağaçlık bir bölgeye getirir. Bu ağaçların arasında üzüm bağları vardır, asmalar, palmyelerin tepelerine kadar sarmaşık şeklinde büyüdüklerinden dolayı hurma meyveleriyle üzüm salkımları birbirine karışmıştır. Geceyi burada geçiren imparator ertesi gün yoluna devam eder ve bir kaleye⁸⁶⁰ ulaşır, burada bir Persli tarafından neredeyse ölümün eşiğine getirilir. Persli kılıcını imparatora doğru nişanlayarak atmasına rağmen o, durumun farkına vararak ve kalkanını başının üstüne siper ederek bu darbeden kurtulur. Askerler hemen Perslinin üstüne atılarak onu ve arkadaşlarını öldürürler, fakat onlardan bazıları düşman hatlarını yararak kaleye sığınmayı başarır. İmparator bu cesur atağa çok öfkelenir, kalenin etrafında dolaşarak hangi bölümden saldırı yapılabileceğini inceler. O bu işlerle meşgulken Surenas, palmyelikte bulunan askerlere saldırır, orada bulunan hayvanlara ve ordu malzemelerine el koymayı planlamakta ve imparatorun bu durumu öğrenince kuşatmayı kaldıracağını ümit etmektedir. Fakat o bu planları gerçekleştirmek isterken büyük bir hayal kırıklığına uğrayacaktır. İmparator bu kalenin ele geçirilmesinin son derece önemli bir konu olduğunu düşünmektedir⁸⁶¹, çünkü bu kalenin yakınlarında bulunan Besuchis şehrinin halkı diğer kalelerde bulunan halklar gibi kendilerini güven içinde hissetmeyerek yaşadıkları yerlerden kaçmışlar ve imparatorun kuşattığı kaleye sığınmışlardır. Kaleye sığınmayanların birçoğu ise ya ağaçlık bölgelere saklanmışlar ya da Ktesiphon'a doğru kaçmışlardır. İmparator kuşatmayı sıkılaştırırken ordusundan ayrılan bir bölüm asker bozguna uğrattıkları düşmanı ülkenin her yerinde sıkı bir şekilde arıyordu, bunu sadece kendilerini korumak için değil aynı zamanda imparatorun kuşatmasına emin bir şekilde devam etmesini istedikleri için yapıyorlardı. Korudaki bataklığa sığınan bazı kaçaklar keşfe çıkan askerlerin takibinden kurtulamayarak öldürülmüştür, bazıları ise esir alınmıştır.

⁸⁶⁰ Maiozamalcha: Khan Nasiriyah, Başkent Ctesiphon'a 30 mil, Babylon'a ise 10 mil uzaklıkta bir kale. Ridley, **Zosimus, New History**, s.179.

⁸⁶¹ Zosimus, ilginç bir şekilde Iulianus'un *Maiozamalcha* kuşatmasını askeri sebeplerden çok ona saldıran askerlerden öç almak amacıyla yaptığını iddia etmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.179.

21. Bölüm- Kalede kuşatma altında olanlar bulabildikleri her türlü ok ve atıcı madde ile düşmana karşı koymaya çalışmaktaydılar. Taşları kalmadığı için toprak parçalarını ziftle tutuşturarak düşmanın üstüne fırlattılar. Yaptıkları atışlardan, bulundukları mevkiinin hem yüksek ve avantajlı olması dolayısıyla hem de düşmanın kalabalık bir halde olmasından dolayı isabetli olmakta, düşman çok fazla zayıt vermekte idi. Romalı askerler bu durum karşısında askeri bir strateji uygulamaktan çok, her zamanki Romalı cesaretleriyle, taşlar ve oklar atarak düşmanı vurmuşlardır. Atış yaparken yay kullandıkları gibi bazı savaş aletleri de kullanmışlardır ki bunlar bir atışta bir kaç kişiyi vurabilmektedir. Kale, bir tepenin üzerinde yer almakta olup iki duvarla birden çevrilmiştir ve on altı tane kulesi bulunmaktadır. Kalenin etrafı derin bir hendekle çevrilmiş olup onun bir bölümünü su kaplamakta, insanlar ihtiyaçlarını buradan karşılamaktadır. İmparator askerlerine bu hendeği toprakla doldurmalarını ve bunun üstüne gene topraktan büyük bir tahkimat yaparak kulelerin seviyesine kadar yükseltmelerini emreder, diğer taraftan duvarların altından bir tünel kazmaya karar verir ve buradan şehrin iç bölgelerine girerek düşmanı ani bir atakla şaşırtmayı planlar. Kaledeki düşmanlar yüksek tahkimatlardan sürekli atılan ok yağmuru altında tutulup engellenirken, imparatora açık alanda oklar ve ateş toplarına karşı bir çeşit müdafaa savaşı yapmaktadır. Tünel kazma ve toprak tabyalarla ilgilenme işini kumandanlarından Nevitta⁸⁶² ve Dagalaiphus'a⁸⁶³ bırakan imparator yaya ve atlı kuvvetlerin kumandasını da Victor'a vererek ondan bu bölgeden Ktesiphon'a kadar olan bölgede keşif yapmasını ister. Victor'dan eğer imparatora karşı saldırı hazırlığı içinde olan düşmanı görürse emrindeki askerlerle böyle bir amacı engellemesini, ayrıca köprüler ve daha başka hazırlıklar yapmasını ve Ktesiphon'a kadar olan yolu temizleyerek ordunun yürüyüşünü kolay hale getirmesini ister.

22. Bölüm- Kumandanlarının her birini ayrı ayrı işlerle görevlendiren imparatorun kendisi askerlerini şehrin kapılarından birine yönlendirir ve koçbaşı kütükle bu kapıyı dövdürerek yıkar. Bu arada imparator tünel kazmakla görevlendirdiği kişilerin dikkatsizce hareket ederek işlerini ihmal ettiklerini fark eder, görevlerini yerine getirmeyen bu kişileri aşağılayarak görevden aldığı gibi onların yerine yeni adamlarını yerleştirir. Bundan sonra başka kütükleri diğer bir kapının

⁸⁶² Nevitta, Roma ordu komutanı, Iulianus'un Pers Seferi sırasında çok önemli rol oynamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.179.

⁸⁶³ Dagalaiphus, imparator muhafız birliklerinin komutanı (*Comes domesticorum*) M.S. 361-363, Sirmium'u ele geçirmiş ve Iulianus'un Pers Seferinde önemli görevler yapmıştır. Jovian'ı desteklemiş ve onun zamanında ordu komutanlığına yükseltilmiştir. İmparator Valentinian'ı desteklemesine rağmen Valens'in seçilmesine karşı çıkmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s. 179.

önüne getirir ki bu kapı vuruşlar karşısında dayanamayacak kadar zayıftır. Bu arada Mattiari⁸⁶⁴, Laccinari ve Victor'un askeri birliklerinden gelen habere göre hendeğin altından tünel kazmakla görevli kişiler işi tamamladıklarını ve yüzeye çıkmaya hazır olduklarını bildirirler. İmparator onların hazır olmalarına rağmen saldırıyı bir süre erteleyerek savaş aletlerinin başka bir kapının önüne getirilmesini emreder. Burada bütün orduyu konuşlandıran imparatorun niyeti, düşmanı ertesi gün kendisinin savaş makinaları ile yıldırım gibi buradan saldıracağını düşünmesiydi. Aslında onun gerçek planı, Perslerin dikkatini tünelden uzaklaştırmaktır. Kaledekilerin hepsi bu makinayı yok etmekle meşgulken tünelin içindekiler yüzeye çıkmak üzere kazılarını tamamladıktan sonra gece yarısı mısır öğüten bir kadının evinde ortaya çıktılar. Bağırarak üzere olan kadın Superantius aldı asker tarafından derhal öldürülür⁸⁶⁵. Victor'un birliğinden olan Superantius harika bir asker olup birliğin şeqkin üyelerinden biridir. Ondan sonra sırasıyla Magnus⁸⁶⁶ ve Iovianus⁸⁶⁷ tünelden çıktılar ki bu iki asker Notari birliğine mensuptur. Bu askerleri diğer askerler takip etmiştir. Çıkış noktası genişletildikten sonra askerlerin hepsi buradan geçmiş ve şehrin ortasında toplanmıştır. Buradan duvarlara doğru koşarak Perslerin üstlerine saldırmışlardır ki onlar ülkelerinin yerel şarkılarını söyleyerek krallarının kahramanlıklarını anlatırken imparatoru aşağılayarak saldırısının boşa bir çaba olduğunu söylemekte ve Zeus'un yaşadığı yeri ele geçirmenin bu kaleyi ele geçirmekten daha kolay olacağına inanarak böbürlenmekteydiler. Saldırıya geçen Romalılar karşılaştıkları Persleri, duvarlardan aşağıya atarak öldürürler, çok az insanı esir olarak ayırıp kadın ve çocuk demeden hepsini kovalayarak değişik şekillerle öldürürler. Şehrin valisi Anabdates'i kaçmak üzere iken yakalayıp onu ve seksen muhafızını elleri bağlı bir şekilde imparatora getirirler. Böylelikle kale teslim alınır ve tesadüfen kurtulan birkaç kişi dışında bütün insanlar öldürülür. Askerler şehirde bulabildikleri bütün zenginlikleri yağma eder ve getirdikleri aletlerle duvarları yıkarak yerle bir ederler.

⁸⁶⁴ Mattiari ve Lanciaeii, Roma ordusunun en seçkin askerlerinin oluşturduğu bu birlikler birbirleriyle bağlantılı olup, bu birliklerin askerleri genellikle yardımcı kuvvetlerden sağlanmaktadır. Diocletian zamanında bu birliklerde görevli askerler praetorian birliklerine katılmaktaydılar. Ridley, **Zosimus, New History**, s.179-180.

⁸⁶⁵ Zosimus bu bölümde yazdıklarından da anlaşılacağı üzere madende olanlar hakkında detaylı bilgilere sahiptir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.180.

⁸⁶⁶ Magnus'un Carhaee'li Magnus olduğu söylenmektedir ki bu çok sağlam delillere dayanmamaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.180.

⁸⁶⁷ Iovianus, İmparator Jovian'ın yazışmalarını yapan büroda görevli bir askerdir (Primecerius notariorum). Iulianus'la beraber Pers Seferine katılmış, onun ölümünden sonra imparatorluğa aday gösterilmesine rağmen Jovian tarafından öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.180.

Bununla da tatmin olmayarak bütün evleri yıkarak ateşe verirler ki böyle yok edilmiş bir yeri hiçbir insan hayal bile edemezdi.

23. Bölüm- Buradan yürüyüşe geçen Iulianus önemsiz kaleleri fazla dikkate almadan Kral Chase adlı bir şehre gelir. Şehir büyük bir alana yayılmış olup duvarlarla çevrilmiştir. Her çeşit ağacın yetiştiği ve doğal hayat bakımından çok zengin olan şehirde av hayvanlarının sayısı akla hayale gelmeyecek kadar fazla olup ordunun yiyecek ihtiyacını fazlasıyla temin ettiği gibi imparatorun eğlenmek maksadıyla ava çıkmasını da sağlamıştır. Iulianus şehrin duvarlarının birkaç yerden yıkılmasını emretmiştir, böylece askerler karşılarından geçmekte olan geyikleri kolaylıkla öldürebileceklerdir. Bu bölgenin yakınlarında Romalılar tarafından yapıldığı söylenen Roma tarzında muhteşem bir yapıyı keşfeden imparator kurucularına saygı göstererek askerlerinin burayı yakıp yıkarak tahrip etmelerine izin vermemiştir.

Bu bölgeden ayrıldıktan sonra birçok kale ele geçilmiş ve bir Ermeni şehri olan Sabatha'ya varılmıştır. Sabatha eskiden Zochasa olan şimdilerde ise Seleucia olarak adlandırılan şehirden 30 stadia uzaklıktadır. İmparator ve ordusunun büyük bir kısmı buraya yakın bir yerde karargâhını kurup beklerken öncü kuvvetler şehre taarruz etmişlerdir. Ertesi gün imparator şehrin duvarları arasında gezinirken kapıların önünde asılmış birçok ceset görür. Şehir halkından bir kişi bu cesetlerin, Persler tarafından şehre ihanet etmekle suçlanan bir adamın akrabalarına ait olduğunu belirtir. Bu şehir İmparator Carus tarafından Romalıların hâkimiyeti altına alınmıştır. Bu olay imparatora kalenin valisi Anabdates'i yargılamak üzere mahkemeye çıkartması gerektiğini hatırlatır. Anabdates, Perslere karşı olan savaşta Roma ordusuna yardım edeceğini söyleyerek onları aldatmıştır. Bu yeni suçlama karşısında vali birçok insanın önünde Hormisdas'ı ihanet etmekle suçlayarak Perslere karşı yapılan bu seferin sorumluluğunun ona ait olduğunu söylemiştir. Vali Anabdates suçlu bulunarak ölüm cezası ile cezalandırılır⁸⁶⁸.

24. Bölüm- Bu cezalandırmadan kısa bir süre sonra ordu ileriye doğru yürüyüşe geçer, Arinthaesus, bu bölgedeki bataklıkları araştırır ve orada bulduğu birçok kişiyi esir olarak alır. İşte tam bu noktada Persler ilk defa, kuvvetlerini bir araya getirdikten sonra Romalıların öncü kuvvetlerine karşı saldırıda bulunurlar. Fakat Persler kolaylıkla bozguna uğrattılır ve hayatlarını ancak yakınlardaki şehirlere kaçarak kurtarabilirler. Bu sırada nehrin karşı kıyısındaki Persler,

⁸⁶⁸ Diri diri yakılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.180.

ordunun hayvanlarını korumakla yükümlü kölelere ve onları koruyan muhafızlara saldırarak bazılarını öldürür bazılarını da esir olarak alırlar. Bu Romalıların seferin başından beri verdikleri ilk kayıp olup onlar tarafından şaşkınlıkla karşılanmış ve cesaretlerini kaybetmelerine sebep olmuştur. Buradan geniş bir kanala doğru yol almaya başlamışlardır ki o bölgenin halkından bir adam bu kanalın Perslere karşı yaptığı sefer sırasında Trojan tarafından kazıldığını söylemiştir. Bu kanalın suları nehir Narmalakhes'e doğru akıp oradanda Dicle Nehrine kavuşmaktadır. İmparator bu kanalın temizlenerek kayıkların bu kanal yoluyla Dicle'ye geçişine uygun hale getirilmesini ve ayrıca eğer mümkün olursa kanalın üzerinde köprülerin inşa edilerek ordunun buradan geçişinin sağlanmasını da ister.

25. Bölüm- Bütün bunlar büyük bir heyecanla yapılırken oldukça fazla yaya ve süvarilerden oluşan Pers ordusunun karşı kıyıya geçmek isteyenleri engellemek için toplanmaya başladığını görürler. Onların bu hazırlıklarını anlayan imparator düşüncesiz bir şekilde karşıya geçmek ister ve adamlarına apar topar gemilerine binmelerini emreder. Bununla beraber imparator karşı kıyının alışılmadık ölçüde setlerle yükseltildiğini ve en tepede bir siper inşa edilerek bunun etrafının duvarla çevrildiğinin farkına varır ki bu duvar daha evvel kralın bahçesini çevirmek için kullanılmıştır. Bu yüksekteki siperlerden atılacak olan ateş topları ve okların öldürücü olacağından korkan askerler arasında bağırmalar ve feryatlar yükselir. İmparator bunun üzerine kararlı bir şekilde asker dolu iki mavnanın karşı kıyıya çıkmasını ister, aynı anda Persler yukarıdan aşağıya doğru ateşli oklarıyla yağmur gibi yağın atışlarına başlarlar ve bu iki geminin yanarak batmasına sebep olurlar. Bu Roma ordusunda korkunun daha fazla artmasına neden olur, imparator yanlış kararının yol açtığı kötü durumu düzeltmek amacıyla hileye başvurur ve onlara hitap ederek şunları söyler: “Karşı kıyıya başarıyla geçenler artık burayı ele geçirmiş sayılabilirler, gemilerindeki ateş onların kazandıkları zaferi simgelemekte olup bunu yapmalarını ben istedim”. Bunu söyledikten sonra fazla bir hazırlık yapmadan gemileri yola çıkararak karşı kıyıya geçerler. Nehrin sığ bölümlerine ulaştıklarında suya atlıyarak Perslerle korkusuzca savaşımaya başlarlar, sonunda karşı kıyıyı ele geçirirler. Bu arada daha önce buraya gelmiş olan yanmış durumdaki iki gemiye yardım ederek orada sağ kalan askerleri kurtarırlar. İki ordu büyük bir hiddetle birbirine karşı saldırırken aralarındaki mücadele durmaksızın gece yarısından ertesi gün öğlene kadar devam etmiştir. Sonunda Persler dayanamayarak boyun eğmişler ve kumandanları başlarında olduğu halde kaçmışlardır. Asalet ve rütbe bakımından

kraldan sonra gelen bu kumandanlar Anareus ve Surenas'dır. Düşman Romalı ve Gotlu askerler tarafından takip edilmiş, büyük bir kısmı onlar tarafından öldürülürken çok miktarda altın ve gümüşe el konulmuştur. Ayrıca çatışmanın olduğu yükseltilmiş siperlerde Persler tarafından bırakılan atlara ve erkeklere ait birçok takı ile gümüş ev eşyaları da ele geçirilmiştir. Bu çatışmanın sonucunda 75 Romalı asker ölürken Perslerin kayıpları 2500 kadar çıkmıştır. Ordunun zafer şarkıları Victor'un mancınıkla atılan bir atışla yaralanması sonucunda azalmıştır⁸⁶⁹.

26. Bölüm- Ertesi gün imparator ordusunu Dicle üzerinden hiçbir zorlukla karşılaşmadan göndermiş, kendisi de savaşın bitmesinden üç gün sonra muhafızları ile beraber onları takip ederek Perslerin, Abuzatha olarak adlandırdıkları şehre varmıştır⁸⁷⁰. Burada beş gün kalan imparator yapacağı yolculukla ilgili komutanlarıyla karşılıklı görüş alışverişinde bulunur, ordunun ülkenin iç kısımlarına doğru yürüyüşe geçerek ilerlemesinin nehir boyunca orduyu idare etmesinden daha kolay olacağını düşünerek suda ilerlemesine ve kayıklara ihtiyacının kalmadığına karar verir. Bu planını orduya açıklayarak gemilerin yakılmasını emreder. On sekiz Roma ve dört Pers gemisi dışında gemilerin tümü imha edilir, kalan gemiler yük arabalarına koyularak yol boyunca taşınacak ve lazım olduklarında kullanılacaklardır. Şimdi yollarına nehrin biraz yukarisından devam ederek Noorda adlı bir şehre gelirler ve burada durduklarında birçok Persli'yi yakalayarak öldürürler ve diğerlerini de tutsak olarak alırlar. Buradan Durus Nehrine⁸⁷¹ doğru yürüyüşe geçerler ve onun üzerinde bir köprü inşa ederek ordunun geçmesini sağlarlar. Perslerin bu bölgedeki bütün otlakları yaktıklarını görürler bu sebepten dolayı Roma ordusunun hayvanları açlıktan perişan olmak üzeredir. Romalılar, kuvvetlerinin sayı olarak fazla olmadığını düşündükleri Pers kuvvetlerinin gruplar halinde nehrin kıyısında bir araya geldiklerini, büyük bir ordu oluşturarak onları beklemekte olduklarını fark ederler. Romalıların öncü kuvvetleri burada Perslerle çatışmaya girer, bunlardan biri olan cesur Macanaeus girdiği çatışmada dört Persliyi

⁸⁶⁹ Iulianus'un Pers Seferi, Dicle Nehri'ni geçerek Perslerin başkenti Ctesiphon'u kuşatan Roma ordusu, Pers ordusunun ezici üstünlüğüne rağmen imparator Iulianus'un emirlerine uyarak saldırıya geçmiş ve ilk saldırıda başarıya ulaşmıştır. Ammianus'a göre bu saldırıda Roma ordusu sadece yetmiş Romalı kaybederken, iki bin beş yüz Persli öldürülmüştür. Fakat ertesi gün Roma ordugâhında başlayan kuşku ve tereddüt, Ctesiphon kuşatmasının bir hafta sürmesine ve Roma ordusunun geri çekilmesine neden olmuştur. Bu çekilmenin en akla yakın sebepleri arasında II. Şapur'un ana ordusunun Ctesiphon'a yaklaşıyor olması, Roma ordusunun maneviyatının tükendiği gibi yiyeceklerinin bitmiş olmasıdır. Iulianus, Pers topraklarında ilerlemeden yana olmasına rağmen generalleri bunu reddeder ve geri çekilme başlar. Norwich, **a.g.e.**, s.85.

⁸⁷⁰ Donanmanın tamamı bu şehirde yakılmıştır ve sadece 12 gemi kalmıştır. Iulianus'un Pers Seferinin dönüm noktası işte burasıdır. Perslerin tahılları yakarak uyguladığı askeri taktik, Procopius ve Sebastianus'un kuvvetlerinin vaktinde yetişememesi, Iulianus'un geri çekilmesine neden olmuştur. Zosimus, **Historia Nova**, III.26.

⁸⁷¹ Dyala Nehri. Ridley, **Zosimus, New History**, s.181.

öldürmüş olmasına rağmen onun bu gözü pek atağı düşmanın, onun üzerine çullanarak öldürmesi ile sonuçlanmıştır. Kardeşi Maurus bütün bu olanları görünce Perslerin arasında cansız bir şekilde yatan Macanaeus'u almak için saldırmış ve onu yaralayan adamı öldürmüştür. Yaralanmasına rağmen kardeşini Roma ordusuna teslim edinceye kadar durmamıştır.

27. Bölüm- Bu olaydan sonra Barroptha adında bir şehre ulaştıklarında buradaki otlakların daha önce barbarlar tarafından yakıldığını görürler. Romalılar, Perslere ve Saracenlere⁸⁷² ait bazı grupların etrafta olduklarını fark etmelerine rağmen diğerleri onlara bakmaya bile çekinerek hızla uzaklaşmışlardır. Böylece Romalılar onların ne yapmaya çalıştıklarının farkına varamamışlardır, fakat bu gruplar birleşip büyük bir güç olarak karşılına çıkınca onların hayvanlarına zarar vermek istediklerinin farkına varırlar. İmparator hemen silahlanarak orduyu beklemeden bu grupların üstüne saldırır. İmparatorun gücü ile başa çıkamayacağını anlayan Persler, çok iyi bildikleri bu bölgeye dağılarak kaçarlar. İmparator onları takip ederek Symbra⁸⁷³ şehrine gelir. Symbra, Nisbara⁸⁷⁴ ve Niscanaba⁸⁷⁵ şehirlerinin arasında yer almakta olup bu iki şehrin ortasından Dicle Nehri akmaktadır. Bu şehirlerin ahalisi nehrin üzerindeki köprüyü kullanarak birbirleriyle rahatça iletişim kurabilmektedir. Bununla beraber Persler, bu köprüyü yakmışlar, böylelikle Romalıların bu şehirlere zarar vermesinin önüne geçmişlerdir. Bu arada Roma ordusunun bölgede yiyecek bulmak niyetiyle keşif yapmakta olan öncü kuvvetleri Perslere saldırıda bulunarak onları bozguna uğratar. Romalı askerler bölgenin yakınındaki köylerde buldukları erzak malzemelerinden kendi ihtiyaçları için gerekli olanları almışlar, geri kalanları da imha etmişlerdir.

Bundan sonra ilerlemesine devam eden ordu Danabe⁸⁷⁶ ve Syrica arasındaki bir bölgeye gelir, burada Persler, ordunun artçı kuvvetlerine saldırarak çok miktarda askerin ölümüne sebep olurlar. Fakat kendilerinin kaybı o kadar büyük olmuştur ki bu olaydan büyük bir zararla çıkarak kaçmışlardır. Bu savaşın onlar açısından en kötü tecrübesi Daces adlı kahraman straplarını

⁸⁷² Zosimus sadece bu bölümde Saracenlerden bahsetmiştir. Saracenlerin bir bölümü Iulianus ile müttefik olarak onun adına savaşırken büyük bir bölümü de Sasanileri desteklemiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.181; Saracenler; Roma kaynaklarında bu tabir daha çok Araplar için kullanılmakla beraber Türk ve İranlılar içinde kullanıldığı görülmüştür. Grekçe kaynaklarda Arapları ifade etmek için kullanılan *Sarakinoi*, *Saracani* isminin ne anlama geldiği konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Buna göre bu adın Hz. İbrahim'in hanımı Sare'ye izafetle verildiği veya *çadır sakinleri* anlamına gelen *Skenitai* kelimesinden türediği düşünülmektedir. Bizanslı yazarlar bedevi Arapları ifade etmek için *Arabes* ve *Skenitai* tabirlerini kullanmışlardır. Aydın, **a.g.t.**, s.219.

⁸⁷³ Symbra, Hucumbra'da yer alan antik kent. Ridley, **Zosimus, New History**, s.182.

⁸⁷⁴ Nisbara, Barsaphta kentinin yerine yanlışlıkla yazılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.182.

⁸⁷⁵ Niscanaba, Bugünkü Meschana. Ridley, **Zosimus, New History**, s.182.

⁸⁷⁶ Zosimus yanlışlıkla Niscanaba yerine Danabe yazmış olmalıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.182.

kaybetmek olmuştur. Daces daha önce II. Constantius'a barış için gönderilen elçilik heyetinde yer almıştı.

28. Bölüm- Düşman Romalıların Acceta⁸⁷⁷ şehrine yaklaştığını görerek buradaki bütün ürünleri imha eder, fakat bunu gören Romalılar onların ne yapmak istediklerini anlamışlardır, aceleyle hareket edip yangını söndürürler ve kendi ihtiyaçları için gerekli olan yiyeceği kurtarırlar. Bu bölgeden hareketle Maronsa'ya⁸⁷⁸ varırlar, burada Persler tekrar onların artçı kuvvetlerine saldırır ve diğerleri ile birlikte cesur kumandanları Vetrano'yu öldürürler. Bu arada ordunun gerisinde kalarak güçten düşen gemilere el koyarlar. Bunun üzerine Romalılar bir kaç şehri aceleyle geçerek Tummara⁸⁷⁹ varırlar, burada gemilerini yaktıklarından dolayı büyük bir pişmanlık duyarlar, çünkü yük taşımakta kullandıkları hayvanlar düşman topraklarında yaptıkları yolculuktan dolayı yorgun düşmüş olup ordunun gereksinimlerini taşıyamayacak durumdaydı. Bu arada Persler bütün hayvan yemlerini toplayarak en güvenli kalelere saklamışlar ve bunların Romalıların ellerine geçmesini önlemek istemişlerdir. Ertesi gün öğlene doğru çok sayıdaki Pers kuvveti bir araya gelerek Romalıların artçı kuvvetlerine tekrar saldırırlar (M.S. 26 Haziran 363), o sırada ordu düzeninden yoksun olan Romalılar bu ani atak karşısında şaşırarak kargaşa içine düşselerde, İmparator her zaman yaptığı gibi ordunun etrafında dolaşarak onları cesaretlendirmiştir. Romalılar toparlanarak hep birlikte düşmana saldırmışlar ve kahramanca savaşarak kendilerini savunmuşlardır⁸⁸⁰.

29. Bölüm- Savaş başlayıp düşmanla yakın mesafeden savaşa girildiğinde askerleri, generalleri ve bazen de özel kuvvetleri ile beraber savaşan imparator, savaşın en sıcak anında yaralanır ve bir kalkanın üstünde çadırına kadar götürülür⁸⁸¹. Burada gece yarısına kadar yaşayan Iulianus daha sonra ölür. Kendisi neredeyse Pers imparatorluğunu yıkmak üzereyken bu

⁸⁷⁷ Bu isimde bir şehir bulunmamaktadır, Zosimus bir straplığın ismini yanlış bir şekilde yazmış olmalıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.182.

⁸⁷⁸ Maranga adlı kent. Ridley, **Zosimus, New History**, s.182.

⁸⁷⁹ Zosimus, yanlışlıkla Tormara yerine Tummara demek istemiş olmalıdır. Tormara, Diyala Nehrinin diğer bir adıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.182.

⁸⁸⁰ Iulianus'un ölümünden önceki son çarpışma Moransa'da (Maranga) gerçekleşmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.182.

⁸⁸¹ Iulianus nereden ve kim tarafından atıldığı belli olmayan bir mızrak darbesi sonucunda ölmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.182.

dünyadan ayrılmıştır⁸⁸². İmparatorun ölümünü saklı tutulurken Roma ordusu elli büyük strap yöneticisi ve çok sayıda Persliyi öldürerek büyük bir avantaj elde etmiştir. İmparatorun öldüğünü öğrenen askerlerin büyük bölümü onun cansız bedeninin bulunduğu çadırın etrafında toplanırken çok azı savaşa devam etmiş ve Perslere karşı başarı kazanmıştır. Pers karargâhından ayrılan bazı gruplar Hormisdas'ın askerleri ile çatışmaya girmişler ve zorlu bir muharebeden sonra Romalıların *Magister Officiorum*⁸⁸³ olarak adlandırdıkları muhafızların kumandanı Antonius'u⁸⁸⁴ öldürmüşlerdir. Aynı anda vali olarak görev yapan (Praefectus Praetorio) Sallustius atından düşerek düşman tarafından öldürülme tehlikesi ile karşı karşıya kalmış ve adamlarından birinin ona yardım etmesiyle kaçabilmiştir. Onunla birlikte imparatorun yanında bulunan ve Scutarii olarak adlandırılan iki askeri birlikte daha fazla dayanamayarak geri çekilir; Onlardan sadece altmış asker ülkelerini ve kendi onurları adına ölümüne dövüşmeye devam etmişler ve Perslerin, Romalıları yenerek aldıkları kaleyi geri almayı başarmışlardır. Bununla beraber bu askerler düşman tarafından üç gün süre ile kuşatılmışlar ve büyük bir Roma kuvvetinin Perslere saldırması ile bu durumdan kurtulmuşlardır.

30. Bölüm- Askerler ve kumandanlar bir araya gelerek toplantı yapmışlar ve imparatorluğu yönetecek kişiyi seçmeye çalışmışlardır. Onlara göre düşman topraklarının ortasında yüz yüze kaldıkları bu tehlikeden bir liderleri olmadan kurtulabilmeleri imkansızdı, genel olarak hepsi Varronianus'un⁸⁸⁵ oğlu Iovianus'un imparator olması konusunda anlaşmışlardır ki⁸⁸⁶ o, Iulianus'un muhafızlığını yapan birliklerin komutanıdır (Comes Domesticorum)⁸⁸⁷. Bütün bunlar Iulianus'un ölümüne kadar yaşanan hadiselerdir. Iovianus⁸⁸⁸

⁸⁸² Iulianus: Constantius Hanedanının bu son temsilcisi, yeni din Hristiyanlığa savaş açarak eski dinleri Paganlığa yeniden dönmek istemiştir. Buna rağmen Iulianus, sadece mensup olduğu Neopolitik zümrenin sözcüsü olmaktan ileriye gidememiş, eski kült ayinleri tekrar canlandırma ve yeni putperest ruhani sınıfı organize etme çabaları, İran'a karşı giriştiği bu cesur sefer sonunda ölümü nedeniyle yarım kalmıştır. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.46.

⁸⁸³ *Magister officiorum*: Dominatus devrinde, imparatorun saray işlerinin başında bulunan büyük memur, saray nazırı. Sarayın haberleşme ve evrak işlerini görür aynı zamanda sarayın muhafız kuvvetlerinin de komutanıdır. Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.21.

⁸⁸⁴ Iulianus'un komutanlarından, Iulianus yazdığı risalelerde ondan bahsetmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.182.

⁸⁸⁵ Varroianus, Kont, *Ioviani* birliklerinin komutanlığını yaptıktan sonra Iulianus'un muhafız birliklerinin komutanlığını yapmıştır. Iulianus'un ölümünden önce emekli olmasına rağmen oğlu Jovian imparator seçiminde aday gösterilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.183.

⁸⁸⁶ Zosimus, Jovian'ın imparator olarak seçilirken bunun arkasında yaşanan siyasi entrikaları görmezden gelmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.183.

⁸⁸⁷ Comes Domesticorum, Roma imparatorunun muhafız birliklerinin komutanı.

⁸⁸⁸ Son putperest Roma hükümdarının, Hristiyan halefi Jovian onun ölümünden sonra Hristiyanlara tüm haklarını iade eden genel dinsel hoşgörü fermanı yayınlamıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.88.

(M.S. 363-364) eflatunları kuşanıp tacını kabul ettikten sonra mümkün olduğunca çabuk eve doğru yürüyüşe geçmiştir. Suma⁸⁸⁹ Kalesine yaklaştıklarında Pers atlıları tarafından saldırıya uğramışlardır. Bu savaşta düşman kuvvetleri çok büyük miktarda filler tarafından takviye edilmiş olup bunlar Iovianusi ve Herculiani birliklerinin yer aldığı Roma ordusunun sağ cenahında çok fazla yıkıma sebep olmuşlardır. Bu birlikler Diocletianus ve Maximianus zamanında kurulmuş olup Jüpiter ve Hercules adlı tanrıların lakâpları ile isimlendirilmişlerdir. Romalılar önceleri fillerin saldırısını karşılamakta zorlanırlarken, Persler fillerle beraber süvarileride saldırıya dâhil ederek Roma hatlarının gerisine kadar ulaşmışlar ve burada nakliye arabalarını taşıyan Romalılarla karşı karşıya kalmışlardır. Artçı grup tepelik bir yerde bulunmanın verdiği avantajını kullanarak Pers kuvvetlerini yoğun bir ok atışına maruz bırakır, bunun sonucunda fillerde yaralanır; Yaralanan filler doğalı gereğı acı içinde bağırırken süvarilerin düzenini bozmuşlardır. Böylelikle askerler kaçmaya çalışan filleri öldürdükleri gibi düşmana da büyük kayıplar verdirmişlerdir. Aynı şekilde Romalı komutanlardan Iulianus, Maximianus ve Macrobius kahramanca savaşmalarına rağmen ölmüşlerdir. Savaş meydanında yaralıları ararken Antonius'un cesedini bulan komutanlar düşman topraklarının tam ortalarında olmalarına karşın onu şerefine uygun bir cenaze töreni ile defin etmişlerdir⁸⁹⁰.

Bundan sonra her yönden düşman tarafından devamlı taciz edilerek dört gün boyunca yürümüşlerdir. Düşman onlar yol aldığı müddetçe takip etmiş fakat Romalılar dövüşmek için durduklarında kaçmışlardır. Sonunda düşmanla aralarında yeteri kadar mesafenin bulunduğuna hükmederek Dicle Nehrini geçmeye karar verirler. Bunun için şarap tulumlarını birbirlerine bağlayarak bir köprü oluştururlar ve bunun üzerinde yüzerek karşıya geçerler. Büyük bir bölümü karşıya geçtikten sonra ordunun komutaları da geri kalanlarla beraber güvenli bir şekilde karşıya geçerler⁸⁹¹. Buna rağmen Persler onları rahat bırakmamışlar bütün yol boyunca çok sayıdaki askeri birlikleri ile Romalıları takip etmeye devam etmişlerdir. Romalılar şimdi iki türlü tehdit

⁸⁸⁹ Sumere.

⁸⁹⁰ Ammanianus, savaşın Suma kalesinden uzakta gerçekleştiğini söylerken artçı kuvvetlerden bahsetmemekte ve ölen subayın adını Maximus olarak yazmaktadır. Zosimus bu bölümde ısrarla Antonius'un cesedinin savaş alanında bulunduğunu ima etmektedir; hâlbuki Ammanianus, savaşın Suma kalesinden uzakta gerçekleştiğini söylerken, artçı kuvvetlerden hiç bahsetmez ve subayın adının Maximus olarak belirtir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.183.

⁸⁹¹ Romalıların Dicle Nehri üzerinden yapacakları geçiş, Perslerle imzalanacak barış antlaşmasından sonra olsa gerektir. Romalılar, ellerine geçen sal ve geriye kalan birkaç gemi ile karşıya geçmeye çalışırken pek çoğu Dicle Nehrinde boğulmuştur. Zosimus burada kronolojik olarak yanlışla düşmüş ve daha önce Dicle'yi geçen Gallialı ve Alman grupları birbiri ile karıştırmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.183.

altındadır, çok kötü şartlar altında yol almaya çalışan Roma ordusunu aynı zamanda yiyecek sıkıntısında beklemektedir.

31. Bölüm- Roma ordusunun bu umutsuz durumuna rağmen Persler barış yapmak arzusuyla Surenas ve diğer görevlileri Roma karargâhına gönderirler. Bunun üzerine Iovianus, harekete geçerek *prefecti* Sallustius ile Aristaeus'u görüşmeleri yürütmesi için görevlendirir. Uzun tartışmalardan sonra otuz yıllık bir mütareke antlaşması imzalanmasına karar verirler. Romalılar Rabdiceni ülkesinden çekilerek bu bölgeyi Perslere bırakmayı kabul etmelerinin dışında Candueni, Rhemeni, Zalenî bölgelerini ve bu bölgelerdeki on beş kaleyi insanları, toprakları hayvanları ve sahip oldukları bütün mülklerle devredeceklerdir. Ayrıca Nisibis'te Perslere teslim edilecektir, insanlar buradan uzaklaştırılacak ve Romalıların onlar için seçtiği bir bölgeye yerleştirileceklerdir. Persler, Romalılardan Armenia'nın büyük bir bölümünü almışlar onlara sadece küçük bir parçayı bırakmışlardır. Barış antlaşması bu koşulları kapsamakta olup iki tarafta bu şartları onaylayıp kabul etmiştir. Bu antlaşma Romalılara hiçbir güçlükle karşılaşmadan pusu ya da açık bir saldırı tehdidi altında kalmadan ülkelerine dönme fırsatı vermiştir⁸⁹².

32. Bölüm- Tarihimin bu bölümünü anlatırken aklıma Romalıların eski yıllarda neler yaptıkları gelerek, “acaba Romalılar daha önceki yıllarda hâkimiyetleri altında bulundurdıkları sömürgelerini diğer uluslara bırakmışlarmıydı ya da kendilerinin sahip olduğu hükümlanlık yetkisini başkalarının kullanmalarına izin vermişlermiydi? “ Diye sorgulamak lazım gelir diye düşünüyorum⁸⁹³. Lucius Lucullus⁸⁹⁴, Tigranes ve Mithridates'i yenilgiye uğrattıktan sonra onların topraklarını ele geçirmiş, Armenia'nın merkezine ve Nusaybin'e kadar olan bölgeyi ve bu bölgelerdeki kalelerin hepsini hâkimiyeti altına alarak Roma İmparatorluğu topraklarına katmıştır (M.Ö. 74-66).

⁸⁹² Iulianus'un iyi bir planlama yapmadan Pers Seferine karar verip bunu uygulaması sonucunda imparatorluk askerlerinin büyük bir bölümü yok olmuş, ayrıca yapılan barış antlaşması gereğince Diocletian zamanında ele geçirilen beş sınır eyaleti ve on sekiz tane stratejik önemi olan kale, Nusaybin ve Singara'da dahil olmak üzere Perslere geri verilmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.86-87.

⁸⁹³ Zosimus, Doğu eyaletlerindeki Roma imparatorluğu hâkimiyetinin sona ermesini Iulianus'un ölümü ile başlayan felaketler sonrasında gerçekleştiğini ifade etmektedir. Ona göre barış antlaşması ile Roma, bu bölgedeki haklarından vazgeçmiştir. Bu bölümde yaptığı kısa araştırmada Doğu hâkimiyetinin nasıl sona erdiğini anlatırken Anastasius'un Pers Seferini ve Valerianus'ın Palmyra'da başardıklarını unutturmuş gibi gözükmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.183.

⁸⁹⁴ İmparator Lucius Lucullus, devrinde yapılan Üçüncü Mithridates savaşları sonucunda Pontos Krallığı toprakları Roma eyaleti haline getirilmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.215.

Büyük Pompeus⁸⁹⁵ yaptığı barış antlaşması ile kahramanlıklarını taçlandırmış ve bu toprakların hâkimiyetinin Romalılara ait olduğunu kabul ettirmiştir (M.Ö. 66-62). Fakat Persler rahat durmamış bunun üzerine Crassus⁸⁹⁶ senatus tarafından mutlak yetkilerle donatılarak komutan olarak atanmıştır; Onun yönettiği savaş başarısızlıkla sonuçlanmış, Parthlar tarafından esir alınıp ve onlar arasında yaşayarak ölmesi Romalı adına büyük bir leke sürmüştür (M.Ö. 53) ve bu bugüne kadar devam etmiştir. Bundan sonra hâkimiyet Antonius'a⁸⁹⁷ geçmiş (M.Ö. 36-31), Kleopatra'ya âşık olan bu kişi dünya işlerine dalmış ve askeri işlere kayıtsız kalarak Romalı adına layık olmayacak işler yaptıktan sonra mahvolup gitmiştir. Bütün bu olanlara ve felaketlerle karşı karşıya kalmalarına rağmen Romalılar, bir tek eyaletlerini bile kaybetmemişlerdir. Augustus zamanında ülke yönetiminde cumhuriyet rejimini bırakarak monarşiye geçiş yapan Roma İmparatorluğu, Dicle ve Fırat bölgelerindeki eyaletleri, Roma'nın sınırları olarak kabul etmesine rağmen bu şartlar altında bile bu ülkelerin imparatorluktan ayrılmasına izin vermemiştir. Buna karşılık aradan uzun bir zaman geçtikten sonra İmparator Gordianus, Perslere karşı bir sefere çıkar, yaptığı savaşta hayatını düşman topraklarında kaybeder (M.S. 243-4). Romalıların uğradığı bu felakete rağmen Persler onların hâkimiyeti altındaki sömürgelerden hiçbir şekilde toprak elde edemezler. Hatta Philippus⁸⁹⁸ imparator olduğu zaman Persler çok daha fazla başarı göstermelerine rağmen Romalılara karşı başarısız ve onursuz bir anlaşmayı imzalamak zorunda kalmışlardır. Bundan kısa bir süre sonra Pers ateşi bütün Doğuyu kasıp kavurmuş, en büyük şehirlerden biri olan Antiokheia, Pers ordusu tarafından ele geçirilmiştir. Persler, Kilikya içlerine doğru ilerlemeye çalışırken imparator Valerianus onlar üzerine doğru sefere çıkmasına rağmen ellerine düşmekten kurtulamamıştır (M.S. 260). Buna rağmen Persler, bu vilayetlerin bağımsızlıklarının tanınması ve hâkimiyetlerinin kendilerine verilmesi için hiç bir talepte bulunmamışlardır. Iulianus'un ölümü tek başına bütün bu ülkelerin bir daha geri gelmeyecek biçimde Roma İmparatorluğundan ayrılması için yeterli olmuştur. Bundan sonra gelen Roma imparatorları kaybettikleri toprakları alamadıkları gibi dahada fazlasını kaybetmeye devam etmişlerdir. Bu bölgelerin bazıları tam bağımsızlıklarını kazanırken bazıları da barbarlar

⁸⁹⁵ Büyük Pompeus, Pontos kralı VI. Mithridates ile yaptığı savaşı kazanmış, Suriye ve Filistin topraklarını Roma topraklarına katmıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.217.

⁸⁹⁶ *Birinci Triumvirlik* döneminde Crassus, Doğu'da Partlara karşı savaşırken Harran'da öldürülmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.218.

⁸⁹⁷ Antonius, Octavianus'a karşı yaptığı savaşı kaybederek Mısır'da hüküm sürmekte olan kraliçe VII. Kleopatra'nın yanına girmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.222.

⁸⁹⁸ I. Philippus, M.S. 224-249 yılları arasında hüküm süren Roma imparatoru. Zosimus, **Historia Nova**, III.32.

tarafından teslim olmaya zorlanmıştır, diğer bölgelerin ise insanlar tarafından terkedilerek ıssızlaştığı görülmektedir. Tarihimi anlatmaya devam ederken yaşanan olaylara değinerek bunu size göstermeye çalışacağım.

33. Bölüm- Perslerle anlattığım gibi bir barış tesis ettikten sonra imparator Iovianus ordusuyla beraber güvenli bir biçimde ülkesine dönerken birçok zorlukla karşılaşır⁸⁹⁹. Düşman ülkesinde ilerlerken geçtikleri yolların kötü durumda olmasının yanı sıra yaşanan kuraklık ve susuzluk birçok adamını kaybetmesine neden olmuştur. Generallerinden birini Nusaybin'den erzak almaya yollarken diğerlerini İtalya'ya göndererek imparator Iulianus'un öldüğü ve kendisinin imparator olduğu bilgisini ulaştırır. Birçok güçlükten sonra Nusaybin'e ulaşır fakat şehrin düşmanlarla çevrili olduğunu düşünerek bütün geceyi şehrin dışında bekleyerek geçirir. Ertesi gün şehir halkının ona sunduğu iyi dilekleri ve tacı kabul eder. Şehrin halkı imparatora yalvararak onları terk etmemesini, Roma kanunlarına uyarak yaşadktan sonra barbarların başıbozuk idaresi altında yaşamak istemediklerini belirtirler. Ayrıca imparatorun dürüst hareket etmediğini, II. Constantius'un Perslerle üç defa savaş yaptığını ve hepsini kaybetmesine rağmen Nusaybin'i korumaktan vazgeçmediğini belirtirler. Nusaybin kuşatılıp, tehlike içinde kaldığı zaman bile büyük bir şevkle şehrin güvenliği için çalışmıştır. Iovianus böyle davranması için hiçbir neden olmadığı halde Romalıların şimdiye kadar görmedikleri davranışlar sergileyerek, insanların alışık olmadıkları biçimde rezilce davranarak bu büyük şehri ve bölgeyi düşmana terk etmek istemektedir. İmparator bu suçlamaları dinledikten sonra anlaşma şartlarına uygun davranması gerektiğini belirterek onların arzularını yerine getiremediği için özür diler. Şehri yöneten kurulun başkanı Sabinus, halkın isteklerine ek olarak kısaca şunları söylemiştir: Perslerle savaşı devam ettirebilmek için ne paraya nede yabancı güçlerin yardımına ihtiyaçları vardır, onlar kendi bütçeleri ve güçlerini kullanarak düşmanı mağlup edebileceklerdir. Iovianus'u ikna ederek zafer kazanıp özgürlüklerini tekrar elde ettikleri gün yine Romalıların bir parçası olacaklarına ve onlara itaat edeceklerine dair söz verir. İmparator ona anlaşmaya aykırı hareket edemeyeceğini söyler, insanlar, imparatorluğun koruması altında kalarak yaşamak istediklerini binlerce kez söyleyerek yalvarmalarına rağmen bütün bu çabalar boşa çıkar.

⁸⁹⁹ Iovianus, saltanatına başlarken Perslerle bu barış anlaşmasını imzalamakla çok kötü bir başlangıç yapmıştır. Orduda görevli olan tarihçi Ammianus, bu kaleleri Persler'e teslim etmektense savaşmalarının daha iyi olacağını söylemektedir. Roma ordusunda bulunan pek çok subayın ve Zosimus'unda onun gibi düşündüğü anlaşılmaktadır. Norwich, **a.g.e.**, s.88.

34. Bölüm- İmparator büyük bir öfke ile yola çıkmış, bölgeleri, kaleleri ve şehirlerin hâkimiyetini Perslerin denetimine bırakarak antlaşmanın şartlarına uygun hareket etmiştir. Bazı bölge ve kalelerde yaşayan halk kaçma şansları olmadığı için Perslerin kötü hareketlerine maruz kalmalarına rağmen Nusaybin halkı ateşkesten dolayı kazandıkları zamanı değerlendirerek harekete geçer, büyük bir kısmı Amida'ya (Diyarbakır) doğru göç ederken bazıları da diğer şehirlere yerleşir. İnsanlar büyük bir memnuniyetsizlik içinde kalarak Perslere karşı saldırılarına başlarlar ve Nusaybin'i tekrar ellerine geçirirler. Bu arada Harran şehrinde yaşayan insanlar Iulianus'un ölüm haberini işiterek büyük bir acıyla sarsılırken, haberi getiren kişiyi taş yağmuruna tutarak öldürürler ve vücudunu taş yığının altına gömerler⁹⁰⁰. Onun gibi her şeyi başarabilecek kapasitede bir adamın ölümünün getirdiği değişiklik çok fazla olmuştur.

Iovianus bütün şehirleri büyük bir hızla geride bırakır, çünkü halk büyük bir üzüntüyle geleneksel konukseverliğinin dışına çıkarak ona karşı hiçte nazik davranmıyordu. Iovianus, İmparatorluk muhafızlarını yanına alarak Antiokheia'ya doğru yönelirken; ordunun büyük bir kısmı Kilikya'ya getirilen Iulianus'un cenazesine katılmış ve Tarsus'un dışında kraliyet mezarına defnedilmesini sağlamıştır. Aşağıdaki dörtlük onun mezar taşına işlenmiştir.

Bilge Iulianus,

Erdemli ve cesur

Dicle'nin dalgalarına yenildi,

Huzur içinde yatsın

35. Bölüm- Iovianus bundan sonra dikkatini devlet işlerine vererek bir sürü düzenlemeler yapmıştır. Kayınbabası Lucillianus, Prokopius ve Valentinianus'u ki ondan sonra imparator olacaktır, Pannonia'daki birliklere göndererek Iulianus'un öldüğünü, kendisinin onun varisi olarak ilan edildiğini bildirir. Fakat Sirmiumda bulunan ve bu şehri korumak üzere burada bırakılan Bavyeralılar haberi öğrenir öğrenmez Lucillianus'u, imparator ile olan ilişkisine

⁹⁰⁰ Zosimus'un tarihinin bu bölümünde Karrhae'li Magnus'un etkisini görmek mümkündür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.184.

aldırmadan böyle kötü bir haber getirdiği için öldürürler. Onlar imparator Iovianus'a hiçbir şekilde saygı duymazlar öyle ki Valentinianus kendisini öldürmek isteyen bu grupların elinden ancak kaçmak suretiyle kurtulabilmiştir. Bu kişiler Iulianus ile akraba olan Prokopius'un canına dokunmamışlar sadece görevden alınmasını istemişlerdir. Iovianus, Antiokheia'dan ayrılarak Konstantinopolis'e doğru yola çıkar, Bitinya'daki Dadastana'da⁹⁰¹ aniden rahatsızlanır ve sekiz ay hüküm sürdükten sonra ölür (M.S. 17 Şubat 364). Halk için faydalı hizmetler yapmasına bu kısa zaman yetmemiştir.

36. Bölüm- Onun ölümünden sonra kimin imparator olacağı konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Askerler ve onların kumandanları birçok aday göstererek yaptıkları münakaşaların sonunda Sallustius'u oy birliği ile imparator olarak seçerler⁹⁰². O ilerlemiş yaşını bahane ederek böyle kritik bir durumda yeterli olamayacağını ve onu bu görevden affetmelerini ister. Onlar bunun üzerine oğlunun onun yerine imparator olmasını isterler, bunun üzerine Sallustius oğlunun çok genç olduğunu bu ve daha bazı sebeplerden ötürü imparatorluğun ağırlığını kaldıramayacağını belirtir. Yaşlıları arasında mükemmelliği ile öne çıkan Sallustius'u imparator olarak seçemeyeceklerini anlayınca Pannonia'daki Cibalis⁹⁰³ halkından Valentinianus'u imparator olarak seçerler, çok iyi bir asker olan bu kişi son derece cahil olup okuma yazması yoktur. Uzakta olduğu için bu haberi göndermek üzere onun yanına gidilmiştir ve imparatorluk birkaç gün yöneticisiz kalma gibi bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Ordu onu Bitinya'da Nikaia'da karşılamış, burada imparatorluğu kabul ettiğini belirten Valentinianus ileriye doğru yürüyüşe geçmiştir (M.S. 25-26 Şubat).

Dördüncü Kitap

1. Bölüm- Bundan önceki kitapta, Roma imparatorluğunun tarihini, imparator Iovianus'ın ölümüne kadar gerçekleşen olayları ve ondan sonra Valentinianus'un onun yerine seçilerek imparator olmasını anlattım. Bugünkü olaylara baktığımız zaman İmparator Valentinianus'un Konstantinopolis'e doğru yola çıktığını ve bu sırada bir hastalığa yakalandığını görüyoruz. Bu öyle bir hastalıktır ki normalde asabi bir yapıya sahip olan Valentinianus'u daha gaddar ve

⁹⁰¹ Dadastana adlı kent Galatia bölgesinde yer almaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.184.

⁹⁰² Ammianus'a göre Sallustius Iulianus'un ölümünden sonra imparator seçilmiştir (25. 5.3). Ridley, **Zosimus, New History**, s.184.

⁹⁰³ Hırvatistan'da Vinconci kenti.

acımasız yapmakta, ayrıca dengesini yitirerek delilik derecesinde davranışlar göstermesine neden olmaktadır⁹⁰⁴.

Valentinianus, yanlış bir şekilde bu hastalığa yakalanmasının nedenini Iulianus'un arkadaşlarının kötü niyetle onun için hazırladıkları bir büyü yada zehir olduğunu düşünüyordu. Bazı saygın kişilere karşı suçlamalar yapılarak bunların baskı altına alınması sağlanmıştır mesela sağduyulu bir kişi olan Sallustius bunlardan biridir ve o, senatusda praefectus praetorio olarak görev yapmaktayken işine son verilir. Hastalığı geçmeye başlayan Valentinianus Nikaia'dan ayrılarak Konstantinopolis'e gelmiştir. Ordu mensupları ve arkadaşları imparatorluğu yönetmesi için bir yardımcıya ihtiyacı olduğunu söyleyerek tavsiyede bulunurlar. Eğer özel bir durum ile karşılaşılırsa, Iulianus'un ölümünde olduğu gibi bu tür zorlukları tekrar yaşamamaları için önlem almaları, bunun içinde ona yardımcı olacak birini seçmesi lazımdır. O bu tavsiyeleri dikkate alarak kendisine karşı sadakatini kanıtlamış kardeşi Valens'i⁹⁰⁵ seçer ve onu ortak imparator olarak ilan eder (M.S. 28 Mart 365).

2. Bölüm- İki kardeş, Konstantinopolis'te kaldıkları süre zarfında Iulianus taraftarlarına düşmanlık güdenler, onların imparatora karşı kalabalıkları teşvik ederek ayaklanma içinde olduklarının dedikodusunu yayarak mahkemeye çıkarılmaları tavsiyesinde bulunurlar. Bu ve diğer olaylar imparatorun, Iulianus taraftarlarına karşı içindeki kin ve düşmanlığın dahada büyüyerek nefrete dönüşmesine yol açmış ve ellerinde hiç bir kanıt olmadığı halde bu kişilerin suçlanmasına neden olmuştur. Valentinianus özellikle filozof Maximinus'a⁹⁰⁶ aşırı derecede karşıdır, Maximinus, Iulianus'un devrinde Valentinianus'u Hıristiyanlığı benimseyerek kutsal ayinleri ihmal etmekle suçlamış ve cezalandırılmasını istemiştir. Fakat askeri ve idari işlerle ilgili olaylar onların dikkatini bu olayların üzerinden alarak başka işlere odaklanmalarını sağlamıştır. İlk önce Iulianus zamanında kendilerine valilik ve devlet memurluğu görevi verilen kişilerden kurtularak eyaletlere yeni valiler atamışlar ve imparatorluk meclisine güvenebilecekleri kişileri

⁹⁰⁴ Ammianus, Valentinian ve kardeşinin ikisinin birden hastalandığını fakat bunun yolculuk sırasında olmayıp İstanbul'da gerçekleştiğini belirtir. Ammianus'a göre Sallustius, Iulianus'un ölümünden sonra imparator seçilmiştir (25.5.3). Ridley, **Zosimus, New History**, s.185.

⁹⁰⁵ Valens, Roma İmparatoru. Kardeşi Valentinian tarafından ortak hükümdar olarak seçilmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.89.

⁹⁰⁶ Tanınmış Yeni Platonculardan Efesli Maximus, Iulianus'un hocasıdır. 362 yılında İstanbul'a gelerek Iulianus ile beraber Pers savaşına katılır. Jovian'ın idaresi altında yaşarken hâlâ popülerliğini muhafaza etmesine rağmen Valentinian zamanında tutuklanmış ve işkence görmüştür. 366 yılında serbest bırakıldıktan sonra felsefeye dönüş yapmış fakat Valens'e karşı bir suikasta katıldığı gerekçesi ile idam edilmiştir (M.S.372) Ammianus'a göre Sallustius, Iulianus'un ölümünden sonra imparator seçilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.185.

getirerek kontrolü sağlamışlardır. Bu kişilerin arasında prefect olarak görev yapan Sallustius'da vardır, sadece Arintheus ve Victor komutanlık görevlerine devam edebilmişlerdir. Tayin edilmek üzere bekleyen komutanların kazandıkları tek şey hayatlarını riske etmek olmuştur; Birleşik imparatorların yaptıkları tek makûl hareket: görevlilere karşı açılan davalarda suçlu bulunmaları halinde hiçbir şekilde affedileceklerine dair bir umut beslememeleri olmuştur.

3. Bölüm- İşleri bu şekilde çözümledikten sonra Valentinianus doğru yaptığını düşünerek Doğuyu, Mısır'a kadar olan bölgeyi, Bitinya ve Trakya'nın idaresini kardeşine bırakırken, Illyrikum'u kendisine tahsis ederek ve buradan İtalya'ya kadar olan bölgedeki bütün şehirlerle birlikte Alplerin ötesi, İspanya, Britannia ve bütün Afrika'yı yönetme yetkisini üstüne almış, böylelikle imparatorluk ikiye bölünmüştür⁹⁰⁷. Bu düzenlemeleri yaptıktan sonra Valentinianus yüksek rütbeli görevlileri terfi ettirmiş ve ülkeyi daha otoriter bir tavırla yönetmeye başlamıştır. Valentinianus bölgelerdeki vergilerin toplanması ve askerlerin ücretlerinin tam olarak ödenmesi konusunda çok titizdir. Yeni kanunlar çıkararak geceleri yapılan tanrılara kurban adama törelerini yasaklamıştır, aldığı bu tedbirlerle vahşi olduğunu düşündüğü bu türden davranışları önleyeceğini düşünmektedir (9 Eylül 364). Bununla beraber Yunanistan'ın erdemli genel valisi Praetextatus⁹⁰⁸, ona Yunanlıların bu gibi yasalarla varlıklarını sürdüremeyeceğini, yasaların onlara uygun olmadığını belirtir. Yunanlıların bu gibi mistik törenleri yapmayı uzun yıllar sürdürdüklerini ve bunlar sayesinde toplumun birbirine sınıksız kaynaştığını düşünen vali Praetextatus, bu nedenle yeni yasaların çiğnenmesine aldırmadan Yunanlıların geleneksel adetlerini yerine getirmelerine izin verir.

Bu arada Ren Nehrinin ötesinde yaşamakta olan barbarlar Iulianus yaşadığı müddetçe Romalı adından duydukları korku nedeniyle kendi bölgelerinde sakince yaşamaya devam etmişlerdir. Fakat Iulianus'un öldüğünü öğrenir öğrenmez kendilerine ait toprakların dışına çıkarak Romalılarla savaş yapmak üzere hazırlanmaya başlamışlardır⁹⁰⁹. Bu haber kendisine ulaştırılınca Valentinianus ordusunda gerekli düzenlemeleri yapar ve askeri birlikleri Ren Nehri

⁹⁰⁷ İmparatorluğun bölünme işlemi Trakya'da Niş şehrinde gerçekleşmiştir. Ammianus'a göre Sallustius Iulianus'un ölümünden sonra imparator seçilmiştir (25. 5.3). Ridley, **Zosimus, New History**, s.185.

⁹⁰⁸ Önemli senatörlerden biri olan Praetextatus, aynı zamanda paganların da önde gelen şahsiyetlerinden biridir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.185.

⁹⁰⁹ Bu tarihlerde Alamanlar isyan etmişlerdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.185.

boyunca yer alan şehirlere yerleştirerek bu bölgeleri kuvvetlendirir (Ocak 365). Valentinianus sahip olduğu askeri tecrübeler sayesinde bu gibi düzenlemeleri yapmakta başarılıdır.

4. Bölüm- Bu arada Valens etrafını saran olayları endişe içinde izlemekte ve bu yükün altından nasıl kalkacağını bilememektedir. Çünkü Valens ömrü boyunca rahat bir şekilde yaşadıktan sonra birdenbire imparatorluğa yükseltilmiştir. Persler, Iovianus zamanında yapılan ateşkes antlaşmasına uymayarak korkusuzca baskınlar yapmakta ve her tarafa saldırmaktaydılar. Nusaybin'i kendi hâkimiyetleri altına aldıktan sonra diğer doğu şehirlerinde sorun çıkarmaya başlamışlar ve imparatorun dikkatini kendi üzerlerine çekmeyi başarmışlardır (28 Eylül). Valens ordusu ile beraber onların üzerine yürür. İmparator, Konstantinopolis'ten ayrıldığı zaman Prokopius'un kışkırttığı bir ayaklanma başlamıştır. Iulianus, akrabalık bağıyla kendisine bağlı olan Prokopius'a ordularının bir kısmını vererek Sebastianusla beraber Adiabene üzerinden geçerek kendisiyle birleşmesini ve aksi istikametten düşmana saldırmasını istemiştir. Ayrıca hiç kimsenin anlayamadığı bir biçimde imparatorluk giysisini giymesine izin vermiştir. Fakat tanrı kaderin değişik bir biçimde gerçekleşmesini buyurarak Iulianus'un ölümünden sonra Iovianus'ın imparator olmasını gerçekleştirir. Prokopius Iulianus'dan aldığı imparatorluk elbisesini hemen çıkarır ve bu elbiseyi neden kabul ettiğini anlatarak imparatora onu bağışlanması için yalvarır, ordudaki görevinden ayrılarak emekli olmak ve tarımla, özel işleriyle uğraşarak vakit geçirmek istemektedir. Bu isteği kabul edilen Prokopius, karısı ve çocuklarını yanına alarak Kapadokya'daki Kaisareia (Kayseri)'ya gider ve burada değerli bir mülk olarak yerleşir.

5. Bölüm- Prokopius Kayseri'de iken Valentinianus (M.S. 364-375) ve Valens (M.S. 364-378) imparator olarak ilan edilirler ve onlar Prokopius'un durumundan şüphelenerek onu mahkemeye sevk etmek üzere adamlarını yollarlar. Prokopius onlara güçlük çıkarmadan gönüllü olarak teslim olur ve nereye isterlerse gidebileceğini belirtir, çocukları ile vedalaşmak üzere görüşmek ister onlarda buna izin verirler. Bunun üzerine onları eğlendirmek amacıyla bir yemek hazırlar ve onların sarhoş olduğunu görerek ailesi ile birlikte kaçarak Taurica Khersonessos'a⁹¹⁰ gelir. Orada bir süre kalmasına rağmen yöre halkının güvenilmez olduğunu fark eder, halkın onu takipçilerine teslim edeceklerinden korkarak endişe içerisinde kalır. Bunun üzerine ailesi ve kendisi bir tüccarın gemisine binerek bir gece vakti Konstantinopolis'e ulaşır. Burada eski bir dostunun evinde kalarak şehrin durumunu gözden geçirir, Valentinianus ve Valens'in

⁹¹⁰ Kırım'ın güneybatısında kurulan ve o zamanlar *Taurica* adıyla bilinen Antik Yunan kolonisi.

Konstantinopolis'ten ayrılmasından sonra imparator olmak için aşağıda anlatıldığı gibi bir plan yaparak harekete geçer. İmparatorluk meclisinde görev yapmakta olan Eugenius adlı bir hadım imparatorlara karşı iyi niyetli olmadığı için işine son verilmiştir. Procopius onun çok zengin olduğunu görerek bu adamla ilgilenmeye başlar. Ona kim olduğunu ve neden bu şehre geldiğini açıklayarak, yapmak istediği isyana katılıp katılmayacağını öğrenmek ister. Bunun üzerine hadım Eugenius bu teşebbüsünde onun yanında olup her türlü yardımı yapacağını ve hatta parasıyla onu destekleyeceğine dair söz verir. İlk iş olarak iki birlikten oluşan imparatorluk askerlerine rüşvet vererek onları kandırarak kendi taraflarına çekerler, daha sonra köleleri özellikle bu iş için gönüllü olanları silahlandırarak kolaylıkla çok miktarda adamı bir araya getirirler ve onları geceleyin şehre yollayarak büyük bir kaosu doğmasını sağlarlar. Panik içinde evlerinden dışarı çıkan insanlar Prokopius'un imparator rolü oynamaya çalıştığını görürler.

6. Bölüm- Şehirde öyle büyük bir kargaşa hüküm sürmektedir ki hiç kimse böyle ani bir ayaklanma karşısında nasıl hareket edeceğini bilememektedir. Prokopius yaptığı planların kimse tarafından anlaşılmadığını düşünüp imparatorlukla ilgili planlarını güven altına almak istemektedir, bunun içinde yaptığı ayaklanmanın ortaya çıkmasını istemez ve imparatorların şehirde prefect olarak görevlendirdikleri Cesarius'u⁹¹¹ ile yine onların mecliste Sallustius'un yerine prefect olarak görevlendirdikleri Nebridius'u tutuklar. Onları zorlayarak olayları arzu ettiği şekilde saraydaki görevlilere bildirmelerini sağlar, ayrıca onları birbirinden ayrı tutarak birbirleriyle konuşarak olayın gerçek yüzünü öğrenmelerini engeller. Bütün bu işleri ayarladıktan sonra şatafatlı bir şekilde saraya doğru yönelir ve şehrin kapısında yüksek rütbeli subaylar tarafından karşılanır. İnsanlara büyük umutlar ve sözler verdikten sonra geri kalan işlerini halletmek üzere saraydan içeri girer.

Valentinianus ve Valens orduları kendi aralarında paylaştırarak ikiye bölmüşlerdi, ordular imparatorların verdikleri emirler ile düzensiz bir şekilde yer değiştirdiklerinden karışıklık içerisindeydiler. Prokopius onların bu halinden yararlanmak ister ve bazı adamlarını imparatorluk birliklerine yollayarak onları kendi tarafına çekmeye çalışır. Bu işte başarısızlığa uğramadığı gibi

⁹¹¹ Hakkında çok fazla bilgi olmamasına rağmen Asya *vicarius'u* (M.S. 362), olarak görev yaptığı ayrıca *comes rerum privatorum*, vazifesi ile görevlendirildiği bilinmektedir. İstanbul şehrinin özel valisi olarak görevliken Prokopius tarafından hapsedilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.186; *comes rerum privatorum*: İmparatorun ve hanedanın özel mülkünün yahut ellerinde tuttukları mülkten sorumlu büyük memur. Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.21; Vicarius: Dioecesis yöneticisi. Tekin, **a.g.e.**, s.329.

askerlere ve onların liderlerine para dağıtarak amacına kolaylıkla erişir ve küçümsemeyecek sayıda bir güç elde ederek düşmanlarına karşı açıkça savaşı başlatır. Prokopius, Comes Excubitorum Marcellus'u⁹¹² Bitinya'daki imparatorluk atlı kuvvetlerini yönetmekte olan Serenianus'un⁹¹³ üstüne bir ordu ile beraber yollayarak onları ortadan kaldırmak ister. Süvariler Kyzikos'a⁹¹⁴ doğru kaçarlar, Marcellus'un kuvvetleri ki bunlar hem karada hem denizde savaşmakta çok hünerli idiler, Kyzikos'u ele geçirerek Serenianus'u yakalarlar ve onu öldürürler.

7. Bölüm- Prokopius kazandığı başarıdan çok fazla keyif alır, bu arada halkın büyük çoğunluğu onun imparatorlarla savaşacak güçte olduğunu düşündüğünden ordusuna katılanların sayısı hızla artmakta kuvvetleri büyümektedir. Onun ordusunun seviyesini yüksek bulup katılanlar arasında sadece Romalı kalabalıklar olmayıp barbar kuvvetleri de vardır, ayrıca Iulianus'la akraba olması ve onun yaptığı bütün savaşlara katılarak onunla birlikte mücadele etmesi birçok kişiyi onun taraftarı haline getirmektedir. Tuna'nın ötesinde yaşayan İskitlerin liderine elçilerini yollayan Prokopius, ondan bu savaşta kendisine yardımcı olmak üzere 10.000 tane genç müttefik elde ederken, diğer barbar ulusları yardımcı kuvvetler göndererek yapacağı harekâta ona yardımcı olmak istemişlerdir. Prokopius, her iki imparatorla birden savaşmasının yanlış bir hareket olacağının farkında olduğundan önce kendisi açısından yakınında olan imparator ile savaşmasının ona avantaj sağlayacağını düşünür, ancak ondan sonra nasıl bir yol takip etmesi gerektiğini planlayacaktır. Prokopius bu hazırlıklarla meşgul iken Phrygia'da⁹¹⁵ Galatia⁹¹⁶ şehrinde bulunan imparator Valens onun bu ayaklanmasından haberdar olduğunda şaşkınlıktan dehşet içerisinde kalır. Arbitrio⁹¹⁷ onu cesaretlendirerek ümitsizliğe düşmemesini ve

⁹¹² Marcellus, imparator muhafızlarının komutanı ve Prokopius'un akrabasıdır, Cyzicus'u (Erdek) Prokopius'un emri üzerine ele geçirmiştir. Prokopius'un ölümü sonrasında Kadıköy'de bazı birlikler tarafından imparator olarak ilan edilmişse de Equitius tarafından yakalanarak idam edilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.186.

⁹¹³ Roma İmparatorluğu komutanlarından, Kapıdağ bölgesinde hazineyi korumak amacıyla görevlendirilmiştir. Fakat başarısızlığa uğramış ve Marcellus tarafından öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.187.

⁹¹⁴ Bugünkü Kapıdağ Yarımadasında Erdek ve Bandırma arasında yer alan eski bir kent.

⁹¹⁵ Phirigya, Frigya, Anadolu'nun orta kesiminde yer alan bölge, doğuda Kapadokya sonraları Galatya, güneyde Lykonía, Pisidya, batıda Mysia, Lidya, Karya, kuzeyde Bitinya ve Paphlagonia bölgeleriyle çevrilidir. Bugünkü Eskişehir, Uşak, Denizli ve Afyon illerinin tamamını kapsamakta ve Bilecik, Ankara, Konya ve Burdur illerinin bir kısmını içine almaktadır. Bölge adını, M.Ö. 1200 yıllarında boğazlar üzerinden Anadolu'ya gelen Trak boylarından biri olan Friglerden almıştır. Friglerin bu bölgede kurduğu krallık Kimmerlerin M.Ö. 696 yılında onları yenmesi ile tarihe karışmıştır, daha sonraki yıllarda Lidya krallığı ve Pers hakimiyetine girmişlerdir. Can, **a.g.e.**, s.198.

⁹¹⁶ Orta Anadolu'da yer alan bölge kuzeybatıda Bitinya, kuzeydoğuda Paphlagonia, doğuda Pontos, güneydoğuda Kapadokya, güneyde ve batıda Frigya bölgeleriyle çevrilidir. Bölge adını M.Ö. 278 yılında Anadolu'ya gelen Galatlar'dan almıştır. Can, **a.g.e.**, s.201.

⁹¹⁷ Ordudaki bütün rütbeleri başarıyla geçerek imparatorluğun başkumandanlığına yükselmiştir (M.S. 351-5). Magnentius'a karşı yapılan savaşta büyük bir başarı kazanmıştır. İmparatorluk yöneticileri arasında büyük etkisi

elindeki birlikleri hazırlayarak Prokopius'a karşı savaşmasını ister. Aynı zamanda ondan bütün bu olanları yani Prokopius'un yapmayı planladığı işlerden kardeşini haberdar etmesini söyler. Bununla beraber Valentinianus yardımcı kuvvetler göndermeye pek hevesli değildir, özellikle imparatorluğu paylaştırdığı kardeşinin kendi hakkına düşen bölümlerini savunacak durumda olmadığını düşündüğü için yardım etmeyi pek düşünmez⁹¹⁸. Valens ordularının komutasına Arbitrio'yu getirerek savaşa hazırlanır. Ordular savaşmak üzere karşı karşıya geldiklerinde komutan Arbitrio bir plan hazırlar ve Prokopius'un acele ile hareket eden askerlerinin çoğunun niyetini anlayarak onları kendi tarafına çeker.

8. Bölüm- Prokopius ile imparator Valens Thyatira⁹¹⁹ yakınlarında birbirlerinin üstüne yürüdükleri vakit Prokopius sahip olduğu komutanların üstünlüğü sayesinde avantajlı duruma geçer (Bahar 366). Komutanlarından Hormisdas⁹²⁰ savaşta düşmanını büyük bir yenilgiye uğrattırken Prokopius'un diğer generali Gomar⁹²¹, Prokopius'un askerleri imparatora karşı savaşırken içindekini açığa vurarak savaşın ortasında Valens'e Augustus olarak hitap eder ve askere işaret vererek onların aynı şekilde hareket etmesini ister. Böylece Prokopius'un askerlerinin büyük bir bölümü onu bırakıp Valens'in birliklerine katılır.

Zaferi kazandığını anlayan Valens, Sardes'e⁹²² doğru yürüyüşe geçer ve buradan Phrygia'ya gider (26 Mayıs) ve Nacolia⁹²³ şehrinde Prokopius'u yakalar. Prokopius'un komutanlarından Agilo, imparator Valens'in zaferi kazanacağını anlayarak onunla işbirliği yapar ve Prokopius'u yakalayarak esir alır. Bundan kısa bir süre sonra Marcellus'da yakalanır ve ikisi

vardır, hatta II. Constantius'u etkileyerek onun generalleri Ursicinus ve Silvianus'dan şüphelenmesini ve görevlerinden uzaklaştırılmalarını sağlamıştır. Prokopius ise Kapıdağ'daki savaşı kazanmış olmasına ve Kadıköy'de neredeyse Valens'i yakalamak üzereyken, Arbitrio ile birlikte hareket etmediğinden dolayı başarısızlığa uğramıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.186-187.

⁹¹⁸ Ammianus, Valentinian'ın yardım etmeyi istediğini fakat Gallia'da yapmakta olduğu savaş nedeniyle bunu gerçekleştirmediğini söyler. Ridley, **Zosimus, New History**, s.187.

⁹¹⁹ Bugünkü Akhisar.

⁹²⁰ Genç Hormisdas, Frigya'da yapılan savaşta Valens'e karşı savaşmıştır. Theodosius devrinde askeri birlikleri Trakya'dan Mısır'a götürmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.187.

⁹²¹ Gomarius, Iulianus tarafından orduların başkomutanlığına atanmış ve daha sonra bu görevden alınmıştır. Prokopius tarafından tekrar aynı göreve getirilmiş M.S. 366 yılında Valens'e karşı yapılan savaşta yer almıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.187.

⁹²² Sardes, Manisa'nın Salihli ilçesine bağlı Sart kasabası yakınlarında bulunan ve Lidya (Lydia) devletine başkentlik yapmış antik kent.

⁹²³ Nakoleia Frigya'da yer alan eski antik kent, bugünkü Seyitgazi.

birden öldürölür⁹²⁴. Prokopius'un Marcellus'a imparatorluk elbisesini verdiğini öğrenince, çok fazla öfkelenen Valens, sadece bu ayaklanmayı başlatan kişiler hakkında araştırma yapıp dava açmakla kalmamış, aynı zamanda bu isyana fikri olarak yardım edenlere ya da bu isyandan haberi olupta meydana çıkarmayan kişilere karşı da hiçbir hukuk kuralına uymaksızın acımasız bir şekilde hareket etmiştir. Komplocularla sadece arkadaş veya akraba olanlar bile günahsız olmalarına rağmen bu ilişkilerinden dolayı imparatorun öfkesine kurban olmuşlardır.

9. Bölüm- Valens'in idare ettiğı imparatorluğun bu bölgesinde işler bu haldeyken, Alplerin ötesinde yaşamakta olan imparator Valentinianus büyük ve beklenmeyen bir tehlike ile karşı karşıya kalır. Germanler, Iulianus'un idaresi altında yaşadıkları acıları unutmamışlardır: Onlar imparatorun öldüğünü öğrenir öğrenmez bütün korkularından kurtularak eski cesaretlerine tekrar kavuşup Roma İmparatorluğuna tabii ulusları ele geçirerek istila etmeye başlarlar. İmparatorla karşılaşarak çok şiddetli bir savaşa tutuşurlar. Bu savaştan Germanler zaferle çıkarken, Roma ordusu rezil bir şekilde kaçar. Valentinianus aslında içinde bulunduğı tehlikeden kaçarak kurtulmak istememiş, savaşa devam ederek kontrolü sağlamaya çalışmıştır, fakat savaşı bırakıp terkeden askerlerin büyük bir felakete neden olduğunu anlayınca kaçmaktan başka çaresi kalmamıştır. Yapılan sıkı bir soruşturmada sonra Batavi⁹²⁵ birliğinin suçlu olduğu anlaşılmıştır. Valentinianus bütün ordunun savaşa ait tören kıyafetlerini giyerek toplanmasını emreder ve sanki çok önemli konular hakkında onlara bilgi verilecekmiş gibi bir hava yaratılır. İmparator askerlere hitap ederek, savaşı yarıda bırakarak kaçanların çok rezilce bir davranış sergilediklerini söyler, Batavi askerlerine silahlarını bırakmalarını emrederek, kaçak köleler gibi koloniler halinde satılacaklarını bildirir. Bunun üzerine onlar kendilerini yerlere atarak bağırıp çağırmaya başlarlar, imparatora yalvararak askerlerini böyle onursuzca bir cezaya çarptırmamasını isteyerek ileride Roma adına yakışır bir şekilde erkek gibi savaşacaklarına dair söz verirler. Valentinianus onların bu ricalarını kabul ederek sözlerinde samimi olduklarını hareketleriyle kanıtlamalarını ister. Bunun üzerine ayağı kalkan Batavi askerleri silahlanarak tekrar savaşa geri dönerler ve büyük bir şevk ve azimle savaşarak çok sayıda barbarı yok ederler, onlardan pek azı ülkelerine sağ salim geri dönebilir. Böylelikle Germanlerle olan savaşa son verilmiş olur.

⁹²⁴ Prokopius'un başlattığı isyan, onun yanında yer alan pek çok kişinin daha sonra onun aleyhinde hareket etmesiyle başarısızlığa uğramıştır. İmparator Valens isyanı bastırılmış ve Prokopius yakalanarak boynu vurulmuştur. Bundan sonra Valens sadakatinden şüphelendiğı pek çok kişiyi ölüm cezası ve sürgün ile cezalandırırken, imparatorluk tebaası, Valens'e karşı korku ve nefret hisleriyle dolmuştur. Norwich, **a.g.e.**, s.90.

⁹²⁵ Batavi, *auxilia palatina*, Roma ordusunda hafif piyadelerden oluşan askeri birlik.

10. Bölüm- Prokopius'un ölümünden sonra imparator Valens, kızgınlıkla birçok insanın hayatını yok ederken diğerlerinin de mülklerine el koymuştur. Pers ülkesine yapmak istediği sefer Tuna Nehri'nin ötesinde yaşamakta olan İskitlerin Roma topraklarına yaptığı akınları sebebiyle engellenmektedir. Onların üstüne kuvvetli bir ordu yollayarak ilerlemelerini durdurur ve teslim olmalarını sağlar. Onları Tuna Nehri kıyısında yer alan şehirlerine yollayarak bu bölgelerde yerleşmelerini sağlar, bu gruplar gözetim altında bulundurulacaklar fakat zincire vurulmayacaklardır. Bu gruplar, Prokopius'a İskitlerin liderleri tarafından gönderilen yardımcı kuvvetlerdir. Onların liderleri imparatora elçiler yollayarak adamlarının serbest bırakılarak memleketlerine geri yollanmalarını talep eder. Bu gruplar o devirde hâkimiyeti elinde tutan komutanın isteği üzerine yollanmıştır. Valens bu isteği dinlemeyi reddederek; bu kuvvetlerin düşman olduklarını ve onun için geri yollamayacağını belirten bir cevap verir. Bu olaylar İskitlerle savaşın başlamasına neden olur (367-369)⁹²⁶. İmparator onların niyetinin Roma hâkimiyetindeki sınır bölgelerini istila etmek olduğunun farkındadır, bunun için son derece çabuk bir hızla hareket ederek ordusunu toplar ve onları Tuna Nehri kıyısında yer alacak şekilde tanzim eder. Bu arada kendisi Trakya'nın en büyük şehirlerinden Marcianopolis'de⁹²⁷ konuşlanmış olup ordunun hazırlanması için özel bir çaba göstermekte ve malzemelerin yeterli olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Auxonius'u⁹²⁸ görevlendirerek onu Sallustius'un yerine atar, Sallustius'un bu görevi iki defa yerine getirmesine rağmen yaşı gereği bu işte yeterli olamayacağını fark ederek emekli olmasına izin verir. Auxonius tehlikeli bir savaşın eşiğinde olduklarını düşünmesine rağmen, adil olmaya çalışarak vergilerin toplanmasına gayret etmiş, insanların ödemekle yükümlü olduklarını tam tamına almaya çalışarak haksızlıkların yapılmasını önlemiştir. Ayrıca birçok ticari gemi tedarik ederek ordu için gerekli malzemeyi Karadeniz'e Tuna Nehri'nin denize açıldığı bölgeye taşımıştır. Böylelikle nehrin iki yakasına dağılmış durumda olan orduya, kayıklar tarafından getirilen erzak ve yardım malzemeleri daha kolay bir şekilde ulaştırılacaktır.

11. Bölüm- Bütün bu işler kış mevsiminde gerçekleşmiştir. Bahar geldiğinde İmparator, Tuna Nehrini korumakla görevli birlikleride yanına alarak Marcianopolis'den düşmanın

⁹²⁶ Got Savaşları, Valens Tuna sınır boyundaki Got kabileleriyle savaşmış, Tuna Nehri boyunca kaleler ve garnizonlar inşa ederek imparatorluğun güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.90. Bu nedenle Zosimus'un burada sözünü ettiği İskit grupları, Gotlar olmalıdır.

⁹²⁷ Trakya'da eski bir kent, bugünkü Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda, Karadeniz kıyısında ve Varna'nın 25 km. batısında yer alan kent. Aydın, **a.g.t.**, s.216.

⁹²⁸ Auxonius, Tusciae valisi (362), Asya Diocese'si valisi (365), Doğu komutanı (367-9). Ridley, **Zosimus, New History**, s.188.

bulunduğu bölgeye doğru yürüyüşe geçerek barbarlara saldırmıştır. Yaptıkları savaş normal iki kuvvetin çarpışması olarak gerçekleşmediği için bir çözüme ulaşamamıştır, düşman bataklıklara kaçarak oralarda saklanmış ve ataklarına devam etmiştir. İmparator askerlerine bulundukları yerde kalmalarını ve bütün tutsakları bir yerde toplamalarını emreder. Askerlere ve ayrıca ordunun malzemelerini taşımakla görevli adamlarına getirecekleri her barbar başına karşılık para ödeyeceğine dair söz verir. Para kazanmak umuduyla heyecanlanarak harekete geçen bu askerler bataklıklara ve ormana giderek karşılaştıkları herkesi öldürerek onların kafalarını imparatora getirirler ve söz verilen ödülü alırlar. Barbarlar bu şekilde ortadan kaldırılırken geride kalanlar ateşkes için imparatora yalvarırlar. İmparator onların bu ricalarını kabul ederek Roma adına yakışmayacak unsurlarla dolu bir barış anlaşması yapar. Bu anlaşmaya göre Romalılar daha önce sahip oldukları topraklarda güven içinde yaşamaya devam edeceklerdir, barbarlar hiçbir şekilde nehri geçmeyecek ve Roma hâkimiyetindeki topraklara girmeyeceklerdir. Anlaşma sağlandıktan sonra imparator Konstantinopolis'e döner, ölen Auxonius'un yerine Modestus'u⁹²⁹ Praefectus Praetorio olarak atar ve Pers seferine çıkmak üzere hazırlıklara başlar.

12. Bölüm- Valens, Perslerle yapacağı savaş için hazırlıklarına devam ederken imparator Valentinianus, Germen milleti ile ilişkilerini istediği şekilde yoluna koyduktan sonra Gallia halkının güvenliğini sağlamayı düşünerek bir takım tedbirler almaya başlar. Bunu gerçekleştirebilmek için Ren Nehri kıyısında yaşayan barbarlardan genç yaşta olan erkeklerin büyük bir kısmı ile Roma hâkimiyeti altında yaşayan çiftçileri zorla toplayarak askere alır. Bu adamlardan askeri birlikler oluşturarak onları çok iyi birer asker olarak yetiştirir ve yarattığı bu korkunç güç sayesinde dokuz yıl içerisinde Ren Nehrinin ötesinde yaşayan barbarlar Romalıların hâkimiyetindeki şehirlere saldırmak cüretini asla gösteremezler. Bu sıralarda Valentinianus adlı bir kişi bazı suçlarından dolayı Britanya adasına sürgüne yollanmıştır (M.S. 368-369). Orada hâkimiyet kurmaya çalışmışsa da bunu umutlarını ve hayatını kaybederek ödemiştir. Bu dönemde imparator Valentinianus bir hastalığa yakalanmıştı ve bu neredeyse hayatına mal olmak üzereydi. Hükümdarın maiyetinde bulunan idareciler, hastalıktan kurtulmayı başaran Valentinianus'a ölümü halinde bütün ulusların tehlike içerisinde kalacağını söyleyerek bir veliaht atamasını isterler. İmparator buna razı olarak hem çok genç hem de yönetim konusunda çok tecrübesiz olan

⁹²⁹ Modestus, Doğu kontu (M.S. 358-62), İstanbul özel valisi (M.S. 362-3), Doğuda yönetici komutan (M.S. 369-77). Ridley, **Zosimus, New History**, s.188.

oğlu Gratianus'u hükümet işlerinde ona yardımcı olması için ortak imparator olarak ilan eder (M.S. 24 Ağustos 367)⁹³⁰.

13. Bölüm- Batıda işler bu durumdayken Valens önceden planladığı gibi Doğuya doğru yürüyüşe geçerek Perslere karşı saldırıya girişir. Yavaşça ileriye doğru hareket ederken geçtiği şehirlerden ona gelerek dertlerini anlatan elçilerin makul isteklerinin hepsini yerine getirmiş, ayrıca idarede uygun kararlar alarak doğru davranışlar sergilemiştir. Antiokheia'ya vardktan sonra burada savaş için gerekli bütün hazırlıkları büyük bir dikkatle tamamlamaya çalışmıştır. Kışı buradaki sarayda geçiren imparator baharın gelmesiyle Hierapolis'e doğru yola çıkmıştır. Oradan ordularını Perslerin üzerine yollayan Valens, kışın yaklaşması ile tekrar Antiokheia'ya dönmüştür. Böylelikle Perslerle uzun süreceği anlaşılan bir savaş başlamış oluyordu. İmparator Antiokheia'da bulunduğu sırada olağanüstü bir hadise ile karşı karşıya kalmıştır. Theodorus⁹³¹ adında hem asil hem de iyi eğitim almış bir imparatorluk danışmanı bulunmaktadır. Çok genç olduğundan dolayı bu kişi etrafındaki dalkavuklar tarafından kolaylıkla kandırılarak kötü emellerine alet olmakta idi. Kendilerini kehanetle uğraşan ve geleceği görerek ileride neler olabileceğini haber veren büyük âlimler olarak niteleyen bir grup, bu genç adamı Valens'den sonra onun yerine kimin imparator olacağını öğrenmek için bir takım çalışmalar yapmaya ikna ettiler. Tuzak kurarak uçayaklı bir masayı öyle bir şekilde ayarladılar ki, masa onlara gelecekte neler olacağını gizemli bir biçimde ortaya çıkardı. Şimdi masada görünen bu harfler θ, ε, ο, δ, (yani yunanca Theod) şeklinde dizilmiş olup basit bir biçimde Valens'den sonra Theodorus'un imparator olacağına işaret etmektedir. Bunun üzerine Theodorus bu tip gizemli işlerle çok fazla meşgul olmaya başlamış ve şarlatanlarla, büyücülerle vakit geçirmeye ve endişeli bir halde gelecekte neler olacağını onlarla konuşmaya devam etmiştir. Bu nedenlerden dolayı imparator tarafından suçlanarak layık olduğu şekilde cezalandırılmıştır.

14. Bölüm- Bu olaydan sonra başka bir olay daha gerçekleşmiştir. Fortunatianus, imparatorun özel hazinedarı (Comes Rerum Privatarum) olan yüksek rütbeli bir şahıs emrindeki askerlerden birini büyücülükle suçlayarak işkence ile cezalandırmıştır; İşkence ile cezalandırılan asker bu işte kendisi ile beraber olan arkadaşlarını da suçlamak zorunda kalmıştır. Bu olaya dahil

⁹³⁰ Valentinian bundan başka dört yaşındaki oğlu Valentinian'ı da Gratian ile birlikte ortak imparator ilan etmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.91.

⁹³¹ Theodorus, Gallialı ya da Sicilyalı olduğu düşünülen imparatorlukta noterlik görevini yerine getiren hukukçulardandır. Bu olaylar sonucunda suçlu bulunmuştur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.188.

olan bazı kişiler Fortunatianus'un onları yargılama yetkisi olmadığını öne sürmüşler, bunun üzerine dava konsülde görevli Modestus'a devredilmiştir. İmparator bu olaylara çok fazla öfkelenir ve bütün tanınmış filozoflardan, aydın kişilerden ve hatta kendi maiyetinde bulunan kişilerden şüphelenerek onları hâkimiyetine komplo kurmakla suçlar. Bu toplumun her kesiminde yaygın bir keder ve mutsuzluğa sebep olur; Hapishaneler böyle bir cezayı hak etmeyen insanlar tarafından doldurulmaktadır. Şehirler boşalmakta, sokaklar başıboş gezen insanlar tarafından kalabalıklar halinde doldurulmaktadır. Hapishanelere bakmakla yükümlü az sayıdaki muhafız, suçsuz insanlarla doldurulan hapishanelerin güvenliğini sağlamaktan aciz olduklarını ilan ediyorlardı, hapishanelerdeki mahkûm sayısı o kadar çoğalmıştı ki bazı mahkûmların kaba güç kullanıp kaçabileceklerinden endişe ediyorlardı. İnsanları suçlayarak bu duruma gelmelerine sebep olan ispiyoncular bu olay sırasında hiç bir şekilde tehlike altında değillerdi. Suçlananların tümü ya doğru dürüst bir belge olmadan ölüm cezası ile cezalandırılmışlar yada mülkleri ellerinden alınarak karılarından, çocuklarından yada bağlı oldukları her şeyden, yaşanan hadiseler gereği uzaklaştırılmışlardır. Bu çirkin ve haksız suçlamaların gayesi hazineye yüklü miktarda para sağlamaktı.

15. Bölüm- Cezalandırılarak öldürülen en ünlü filozoflardan birincisi Maximus olmuştur, sonra Phrygia'lı Andronikos ki o anlaşılması güç bazı kehanetleri açık bir şekilde yorumlayarak ortaya çıkarması ile tanınır. Bunlardan sonra Simonides, Lydia'lı Patricias, Karya'lı Andronikos gibi bilgi seviyesi yüksek, kendilerine gıpta ile bakılan birçok filozof adaletten yoksun bir şekilde sırf kıskançlık sebebiyle cezalandırılmıştır⁹³². Bütün bu faaliyetler ülkenin her bölgesinde büyük bir kargaşanın meydana gelmesine yol açarak yeni bir grubun oluşmasını sağlamıştır. İspiyoncularla beraber hareket eden bu zavallı kalabalıklar hiçbir engel tanımadan insanların evlerine girmekte, orada buldukları her şeyi yağmalamaktaydılar. Bu kişiler mülk sahiplerini kendi savunmalarını yapmak için yalvarmalarına aldırış etmeden cellatlara teslim etmektedirler. Bu kötülüklerin başındaki sefil kişi Festus⁹³³ olarak adlandırılmakta olup, imparator onun bütün bu vahşi ve zalim hareketleri yapabilecek karakterde bir insan olduğunu bilmektedir. Festus,

⁹³² Büyücüleri cezalandırmak üzere kurulan bu mahkemelerin etkisi gerçekten müthiş olmuştur. Mahkemeler sonucunda doğuda yaşayan Pagan filozofların neredeyse tamamen yok edilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.188.

⁹³³ Rufus Festus, Sextus Festus, Afrika'da vali olarak görev yapmış, Romalı tarihçi, "Breviarium Rerum Gestarum Populi Romani", "Roma Tarihinin Özeti" adlı bir kitap yazmıştır. İmparator Valens tarafından Perslere karşı yapılması düşünülen seferin hazırlıklarını yapması için görevlendirilmiştir.

imparator tarafından genel vali olarak Asya'ya gönderilerek orada alimleri, filozofları yok etmekle görevlendirilir, böylelikle imparatorun planlarını uygulamaya koyabilecektir. Festus orada bütün her yeri karış karış arayarak, insanları yakalar ve çoğunu mahkemeye çıkarmadan öldürürken diğerlerini de kaçırmaya zorlar. Ülkenin başına gelen bütün bu felaketler, Theodorus'un suçlanması ve cezalandırılmasından sonra gerçekleşmiştir

16. Bölüm- Valentinianus, Germanlerle yaptığı savaşın sonucunda ortalığın sakinleştiğini ve yeterince güven içinde olduğunu düşünerek başka konuların üstüne büyük bir ciddiyetle eğilmeye başlar. İnsanların daha evvel bu miktarda ödeme yapmadıkları şekilde vergileri zor kullanarak aşırı derecede yükseltmiştir, bahane olarak ta halka askeri harcamalara kaynak bulmak gerektiği için bu şekilde davrandığını söylemiştir. Büyük kesimlerin nefretini kazanmasına rağmen insafsız bir şekilde yaptıklarına devam etmiş, yüksek rütbeli memurların idarede yaptıkları yolsuzlukları hiçbir şekilde soruşturmaya tabi tutmadığı gibi yaptığı iğrenç işleri aklayarak onlara hoşgörü ile bakmıştır. Basitçe anlatmak gerekirse imparator hâkimiyetinin başlangıç yıllarındaki kişilikten tamamen sıyrılarak bambaşka bir insan olmuştur. Bunun sonucu olarak Afrika'da yaşayan insanlar, Mauritaniada bulunan askeri kuvvetlerin başındaki kumandanın açgözlülüğüne daha fazla dayanamayarak Firmus'a ⁹³⁴eflatun renkli elbiseyi vererek onu imparator olarak ilan ederler (M.S. 372). Kuşkusuz bu durum Valentinianus'u çok tedirgin etmiş ve hemen Pannonia ve Moesia'da bulunan bazı birliklerine Afrika'ya doğru yola çıkmalarını emretmiştir. Sarmatlar ve Kuadlar bu bölgelerde yaşamakta olup, bölgenin valisi Celestius'dan ⁹³⁵nefret etmekteydiler, onlar Afrika'ya giden birliklerin yarattığı boşluktan istifade ederek Pannonia ve Moesia'yı işgal ederler (M.S. 374). Celestius ettiği yemine sadık kalmayarak onların liderini haince aldatmakla kalmamış aynı zamanda onu resmi bir ziyafette öldürtmüştür. Barbarlar onun bu davranışını mazeret olarak kullanırlar ve intikam almak amacıyla Tuna Nehri boyunca yer alan bütün şehirlere akınlar yaparak yağmaya başlarlar, şehirlerde ellerine geçirdikleri her şeye el koyarlar. Pannonianlar bölgeyi korumakla görevli askerlerin şehirlerin müdafaasına önem vermemeleri ve gerekli çabayı göstermemeleri sonucunda barbarların özellikle

⁹³⁴ Firmus, Mauretania'daki krallardan bir tanesinin oğlu, kardeşini öldürmekle suçlanmıştır. Bunun üzerine kendisini imparator olarak ilan etmiştir (M.S. 372). İsyan çıkaran Firmus'a karşı imparator Valentinian, Theodosius'u Afrika'ya yollamıştır (M.S. 373). Şiddetli geçen çarpışmanın sonucunda Firmus intihar ederek hayatına son vermiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.189.

⁹³⁵ Buradaki birliklerin komutanı Celestius olmayıp Marcellianus'dur. Kuadların kralı Gabinius'u öldürmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.189.

nehirin bu bölgesinde acımasız yağmalarına katlanmak zorunda kalmışlardır. Fakat Moesia Bölgesi, bu bölgedeki orduların komutanı olan Theodosius⁹³⁶ sayesinde barbarların zararından kurtulmuştur. Theodosius barbarlara karşı cesaretle karşı koymuş ve yaptığı atağı karşılayarak onları bozguna uğratmıştır. Bu zaferlerle sadece büyük bir nam kazanmakla kalmamış aynı zamanda sonradan imparatorluk gibi yüce bir makama erişmiştir.

17. Bölüm- Bu olaylardan haberdar edilen Valentinianus ordularının başına çok iyi bir asker olan Merobaudes'i⁹³⁷ getirerek Kuadlar ve Sarmatlara karşı koymak amacıyla Gallia'dan Illyrikum'a doğru yürüyüşe geçer. O yıl kış normalden daha uzun sürmüştür, Kuadlar imparatora elçiler yollayarak onu küstahça ve uygun olmayan mesajlarla çok fazla kızdırmışlardır. İmparator hiddet dolu duygularla galeyana gelmiş, beyninden gelen kan ağzına dolarak nefes alamamasına neden olmuştur. Bundan bir süre sonra ölen Valentinianus, Illyrikum'da dokuz aya yakın bir süre bulunmuş, on iki sene hükümdarlık yapmıştır (M.S. 17 Kasım 375)⁹³⁸.

18. Bölüm- Onun ölümünden bir süre sonra Sirmium'daki saray ve pazar yeri yıldırım düşmesi sonucunda tamamen yok olmuştur. Bu şekilde meydana gelen olaylar bazı kişiler tarafından kamu işlerinde kötülüklerin habercisi olarak yorumlanmıştır. Birçok yerde depremler meydana gelmiştir. Girit çok kötü bir şekilde sallanırken, Peloponnesos⁹³⁹, bütün Yunanistan ve daha birçok yer mahvolup yıkılmış Atina ve Attika⁹⁴⁰ bölgesi bu depremlerden etkilenmemiştir. Herkesin anlattığına göre bu bölgelerin, korunarak sağlam kalmasının nedeni şudur: Atina'da kâhinlerin lideri Nestorius⁹⁴¹, bir rüya görür ki rüyasında ona şehrin koruyucusu kahraman

⁹³⁶ Theodosius, bu dönemde Moesia bölgesinin Düküdür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.189.

⁹³⁷ Merobaudes, Frank asıllıdır, Iulianus'un komutanlarından olup, naaşının Tarsus'a kadar getirilmesine nezaret etmiştir. II. Valentinian'ın ordu komutanlığını yapmış ve Kuadlara karşı savaşmıştır. Ayrıca II. Valentinian'ın imparator seçilmesinde önemli rol oynamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.189.

⁹³⁸ Kuadlar, Pannonia eyaletinin tam karşısında, Tuna'nın karşı yakasında yaşamaktadırlar. Genelde sakin ve imparatorluk kurallarına uyan Kuadlar, krallarının öldürülmesinden Romalıları sorumlu tutarak ayaklanmışlar ve imparatorluk topraklarına saldırarak sınır boyunca birçok alanı yakıp yıkmışlardır. Kuadlar neden böyle davrandıklarını anlatmak amacıyla imparator ile yaptıkları görüşme sırasında imparator II. Valentinian felç geçirerek ölmüştür. Ortodoks Hristiyan (İznik inancı) inancına bağlı olan II. Valentinian başka inançtan kişilere özellikle Ariusçular'a gösterdiği hoşgörüyü, tebaasındaki diğer gruplara karşı göstermemiştir. Acımasızlığı ve sertliği yüzünden halkının sevgisini kazanamamış, öldüğünde pek az kişi üzülmüştür. Norwich, **a.g.e.**, s.91.

⁹³⁹ Yunanistan'ın güneyindeki yarımada. Tekin, **a.g.e.**, s.31.

⁹⁴⁰ Attica, Yunanistan'da Korinthos Körfezi'nin doğusunda yer alan bölge. Tekin, **a.g.e.**, s.31.

⁹⁴¹ Nestorius, Eski Yunan'da kutsal gizemleri yorumlayan keşiş. Ridley, **Zosimus, New History**, s.78.

Akhilles'e⁹⁴² halkın kurbanlar adamasını emrederler. Nestorius şehirde görevli memurları bundan haberdar etmesine rağmen onlar onun yaşlandığını düşünüp bu söylediklerine gerekli önemi göstermezler. Bunun üzerine Nestorius kendisini sorumlu hisseder, kendisinde var olan ilahi öğretilerin yol gösterdiği biçimde hareket ederek kahramanın bir kopyasını yaparak onu küçük kutsal bir türbeye yerleştirir ve daha sonra bunu Akropolis'de Minerva⁹⁴³ heykelinin altına koyar⁹⁴⁴. Nestorius, sık sık tanrılara kurbanlar sunmaya gider ve aynı zamanda buraya yerleştirdiği kahraman için çeşitli dini ayinleri yerine getirir. O rüyasında gördüğü olayların arzusuna boyun eğerek Atinalıları depremin yıkıcı etkilerinden kurtarmıştır, kahramanın onuruna duyulan saygıyı paylaşan Attika bölgesi ile diğer bölgeler bu depremden çok fazla etkilenmelerine rağmen yıkımdan kurtulmuşlardır. Bu hakikat, kahraman Akhilles adına bir ilahi besteleyen filozof Syrianus⁹⁴⁵ tarafından da doğrulanmıştır. Size anlatmaya çalıştığım bu olaylar benim tarih anlayışıma uygun olarak gerçekleşmiştir.

19. Bölüm- Valentinianus öldükten sonra kumandanları Merobaudes ve Equitius⁹⁴⁶, İmparator Valens ve Gratianus'un uzaklarda olduğunun bilinci ile, ülkenin liderden yoksun olduğunu gören Tuna Nehri'nin ötesindeki barbarların saldırıda bulunacağını düşünerek endişeleniyorlardı. Valens bu sıralarda doğuda iken Gratianus babasının yerine geçmiş ve Gallia'da ikamet etmekteydi. Bunun üzerine onlar Valentinianus'un Magnentius'un dul eşinden⁹⁴⁷ dünyaya gelen en küçük oğlunu yanlarına çağırarak eflatun renkli elbiseyi giydirerek saraya getirirler (22 Kasım). Bu sıralarda annesi ile beraber olan küçük Valentinianus, onlara yakın bir yerde ikamet etmekte olup sadece beş yaşlarında idi. Bu suretle imparatorluğun Batı kesimleri, koruyucularının denetiminde bulunan Gratianus ve genç Valentinianus arasında bölünür ki bu

⁹⁴² Achilles, Homeros'un Iliada destanında anlattığı, Troy Savaşı'nda Akhalar adına savaşan kahraman. Can, **a.g.e.**, s.27. Bu bölümde anlatılan bu olay, o devirde Yunanistan'ın doğusunda Akhilis kültürünün, halk arasında ne kadar önemli olduğunu göstermesi bakımından ilginçtir.

⁹⁴³ Minevra, Athena, Yunan inanç sisteminde kentlerin koruyucusu, akıl tanrıçası. Yunan tanrılarında Zeus ve Metis'in kızı. Can, **a.g.e.**, s.99.

⁹⁴⁴ Parthenon, Atina'da Akropolis'in en yüksek noktasında tanrıça Athena için yapılmış tapınak. Can, **a.g.e.**, s.421. Bu heykelin burada ne zamana kadar (a terminus ante quem) kaldığı konusunda Zosimus'un bize vereceği daha fazla bilgi çok faydalı olacaktır. Ünlü Yunan Coğrafyacı Pausanias, ikinci yüzyılda bu heykeli gördüğünden bahsetmiştir. Fakat Parthenon 5. yüzyılda kiliseye dönüştürüldüğünde buradan kaldırılmıştır ancak kesin bir tarih vermek mümkün değildir.

⁹⁴⁵ Syrianus, İskenderiyeli Yeni-Platonculardan, Atina'da Plutarch'ın öğrencisi olmuş ve ondan sonra Atina'daki Platon Akademisinin başına geçmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.189.

⁹⁴⁶ Pannonia'lı komutan, Iulianus'un ölümünde imparatorluk için önerilmiştir, Illyricum kontluğu (M.S. 364) ve ordu komutanlığı yapmış (M.S. 364), II. Valentinian'ın imparator olmasında önemli rol oynamıştır.

⁹⁴⁷ Iustinusa. Ridley, **Zosimus, New History**, s.190.

ikiside işleri yönetebilecek yaşlarda değildir. Bütün Gallia, İspanya, Britannia Adası, İtalya Gratianus'ın payına düşerken Illyrikum ve Afrika Valentinianus'a verilmiştir.

20-26. Bölümler: Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Zosimus'da Türkler kısmında verilmiştir.

27. Bölüm- Bu şekilde, komutan Iulius'un sağduyulu girişimleri sayesinde doğuda ve Trakya'daki tehlikeye son verilmiş olur. Bu arada İmparator Theodosius Thessalonika'da bulunmakta, ona ulaşmak ve konuşmak isteyen kişilere büyük kolaylıklar sağlayarak onlarla vakit geçirmekteydi. Saltanatına büyük bir lüks ve şaşaa ile başlayan Theodosius bütün *magistraların*⁹⁴⁸ görev yerlerini değiştirir ve komutanların sayısını daha önce hiç olmadığı kadar artırır⁹⁴⁹. Süvari birliklerinin ve piyadelerin başında daha önce bir general varken şimdi bu görev için beş kumandan atamıştır. Bu kumandanların hepsi daha önce iki kişiye verilen paranın aynısını almakta olduklarından devlet hazinesine daha fazla yük bindirilmiş oluyordu. Kumandanların açgözlülükleri, askerlerin ağır baskılar altında kalarak korumasız bir şekilde ortada kalmalarına neden olmuştur. Kumandanların her biri sadece kendi haklarına düşen oranlarda para tahsil etmek yerine bölgede iki kumandan olduğu dönemdeki gibi kazanılan parayı askerlere verilen ödeneklerden gasp ederek elde etmeye çalışmaktadır. Ayrıca ordudaki teğmenlerin sayısını daha önceki sayının iki katına çıkarmış askerler maaşlarını bile alamaz duruma gelmişlerdir.

28. Bölüm- Bütün bu olaylar imparatorun aşırı açgözlülüğü, servet tutkusu ve kayıtsızlığından dolayı meydana gelmiştir. İmparatorluk mutfağını aşırı ve lüks harcamalarla tanıştıran Theodosius 'dur. İmparatorluk masasında verilen ziyafetlerde çok miktarda değişik yemekler servis edilmekte olup ve bunun için ahçı, uşak ve diğer görevlilerden oluşan bir birlik çalıştırılmaktadır. İmparatorun hizmetinde çalışan hadımların sayısı korkunç rakamlara ulaşmıştı ve bunların birçoğu yakışıklı erkeklerdi. Saray memurları olarak adlandırılan bu kişiler kendi zevkleri için rezil bir şekilde hareket etmekte, istedikleri kumandan veya memuru gözden düşürebilmektedirler. Bütün idare onların bu davranışlarından etkilenmiş, İmparator Theodosius

⁹⁴⁸ Magistrat: Roma'da yüksek devlet memuru. Eski Yunan kent- devletlerinde de yüksek devlet memurları bu şekilde adlandırılmaktadır. Tekin, **a.g.e.**, s.323.

⁹⁴⁹ Theodosius'un komuta kademesinde yeni düzenlemeler yapmış ve İmparatorluk ordusunu komuta eden iki komutanın haricinde Trakya, Illyricum ve Doğu'ya eyalet komutanları atamıştır. Bu reformlarla Theodosius yerel ordu komutanlarının güçlerini arttırmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.191.

bu kişilerin arzu ve isteklerine göre davranmakta onların isteklerine uygun olarak kararlarını değiştirmektedir⁹⁵⁰. Tüm bu yaşananlar, yıkımın sebepleri olup ben olanları anlatmaya başladığımda bütün bunlar tarihimin daha daha genişlemesine neden olacaktır. Halkın parasını hiç düşünmeden hesapsızca harcayan ve değersiz kişilere dağıtan Theodosius, bu nedenle ekonomik olarak zayıflayarak fakirleşmiştir. Böylelikle taşra vilayetlerindeki valilik makamlarını bu göreve talip olan herhangi bir kişiye teklif ederek satmıştır. Bunu yaparken o kişinin geçmişine veya kabiliyetlerine hiçbir şekilde değer vermemiş ona en çok altın yada gümüş sağlayan kişiyi bu görev için yeterli donanımlara sahip olarak görmüştür. Kuyumcular, bankacılar ve hatta paragöz çıkarıcı kişiler valilik rütbesini satın alabilmek için pazar yerlerinde ortalıkta açık arttırmaya katılmışlardır. Böylece makamlar en yüksek fiyatı veren kişilere verilerek el değiştirmiştir.⁹⁵¹

29. Bölüm- Bu büyük değişikliklerin sonucunda devlet idaresi her geçen gün daha kötüye gitmiştir. Ordu birlikleri sayıları ve kuvvetleri küçültülerek zayıflamış, şehirlerde bulunan halk ya fazla vergiler yada valilerin para hırsı yüzünden yoksul ve muhtaç hale getirilip parasız bırakılmıştır. Eğer herhangi biri valilerin doymak bilmeyen isteklerini karşılayamazsa o kişi yalancı şahitlik yapan kötü insanlar tarafından suçlu olarak ilan edilir ve kovuşturmaya tabii tutulurdu, böylelikle valiler sanki onların ödemekle yükümlü olduğu vergileri kurtarıyormuş gibi hareket ederlerdi. Böylelikle şehir halkı valilerin kötü idaresi altında topraklarında acı ve sefalet içinde yaşamaya devam etmişlerdir. Fakat bu kötü durumdan kurtulabilmenin tek çaresi olarak, o güne kadar içine girmelerine ve tanrılara ibadet etmelerine izin verilen tapınaklardaki tanrılara dua ederek yalvarmayı görmüşlerdir.⁹⁵²

30. Bölüm- Ordusundaki sayının azaldığını anlayan Theodosius, Tuna Nehri'nin ötesinde yaşayan barbarların ordusuna katılmak arzusunda olduğunu görerek onların Roma ordusuna girişine izin vermiştir. Barbarların birçoğu askeri birliklerde kendilerine yer verileceğine dair

⁹⁵⁰ Theodosius'un lükse düşkünlüğü devamlı tartışma konusu olmuştur. Pagan tarihçiler onun savurganlığını ve müsrifliğini doğrularken taraftarları bu yönüne methiyeler düzmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.192.

⁹⁵¹ Valiliklerin parayla satın alınması ayrıca tartışma konusudur, buna rağmen bazı tarihçiler bu konuda Theodosius'u destekleyerek yaptıklarının doğru olduğunu söylemişlerdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.192.

⁹⁵² Theodosius, İznik'te kabul edilen Ortodoks inancına çok bağlı bir imparator olarak Airus inancına bağlı kişileri sapkın olarak ilan ederek bunların her türlü ibadetini yasaklamıştır. İmparator ayrıca Paganlara karşıda çok sert önlemler almış, kurban etme törenlerine karşı daha önce yapılan kanunları daha da ağırlaştırmış (M.S. 385), M.S. 391 yılında Roma ve Mısır'da bütün pagan törenlerini yasaklamıştır. Hristiyanlar, pagan tapınaklarına saldırarak bunları yıkmıştır, İskenderiye'de bulunan *Serapeum Tapınağı* bu sırada yıkılan tapınaklar arasında yer almaktadır. Fakat pagan törenlerinin kamu ve özel alanda tamamıyla yasaklanması M.S. 392 yılında olmuştur. Norwich, **a.g.e.**, s.100; Ridley, **Zosimus, New History**, s.192.

sözler üzerine etkilenererek orduya katılmışlardır⁹⁵³. Barbarların bu anlaymayı kabul ederek Roma ordusuna katılmalarının en önemli sebebi ordu içindeki sayılarının artar artmaz bir araya gelerek devlete karşı savaş açıp, bağımsızlıklarını elde edebilecek duruma gelebileceklerini düşünmeleridir⁹⁵⁴. Buna rağmen imparator çoğalmaya devam eden bu kaçakları ordusuna yerleştirmeye devam eder, orduda bu askerlerin sayısal olarak adedi diğer askerlerin üstüne çıkar. Bu gruplar itaat edeceklerine dair söz vermelerine rağmen bir isyan çıkması durumunda bu yeminlerine sadık kalmayacakları ve kolaylıkla kontrol altına alınamayacakları anlaşılmaktadır. Bu arada Theodosius bu grupları Mısır'da bulunan ordu birliklerinin arasına yerleştirmenin akıllıca bir karar olduğunu düşünür ve onları gerektiği zaman kullanmak üzere yedek kuvvetler olarak oraya gönderir. Bu arada oradaki bazı birlikleri onların yerini almak üzere kendi birliklerine dahil eder. Bu çabası başarılı olmuştur, bir grup asker onun emirleri üzerine gelirken diğer bir grup gidiyordu. Mısır ordusu büyük bir düzen içinde çeşitli şehirlere giderek düzeni sağlıyor ve alışveriş yaptıkları zaman ne alırlarsa parasını ödüyorlardı. Barbarların oluşturduğu birlikler ise gürültücü ve kavgacı olup pazar yerlerinde istedikleri gibi hareket ederek değişik davranışlar sergiliyorlardı. Bu iki grup Lydia'da Philadelphia⁹⁵⁵ adlı şehirde karşılaşır, Mısır Birlikleri gayet dikkatli bir şekilde hareket edip komutanlarının emirlerine uygun davranırken, çok sayıdaki barbarlar bütün emirlere aykırı davranışlar göstermekteydi. Pazar yerindeki bir tüccar bir barbarın aldığı malın parasını isterken barbar kılıcını çekerek onu yaralar. Bunun üzerine tüccar yardım için bağırıp çağırınca ona yardım etmeye çalışan kişide barbarlar tarafından vurulur. Mısırlılar, bu kötü hadiseyi görmekten çok üzüntü duyarlar ve Roma kanunlarına uygun yaşayan erkekler için böyle bir davranışın rezilce kabul edileceğini söyleyerek barbarları bu basit ve haksız davranışlardan vazgeçmeleri için nazıkçe uyarmaya çalışırlar. Onların bu nasihatlarının barbarların gözünde hiçbir ağırlığı olmadığı gibi onlar Mısırlılara karşıda saldırıda bulunurlar. Bu duruma daha fazla dayanamayan Mısırlı birlikler, en sonunda öfkelerine yenik düşerek onlara

⁹⁵³ Theodosius'un orduya barbarları kabul ederek ordusunu bunlardan teşkil etmesi Zosimus'un en önem verdiği konuların başında gelmektedir. Tarihinin diğer bölümlerinde de bunu anlattığını görmekteyiz (IV.33.2,40.2,VI. 56.1). Askeri konulardaki çözümsüzlük, vergilerin artmasına yol açmıştır. Barbarlardan oluşan askeri kuvvetler genellikle Pannonia bölgesine yerleştirilmiş olup Maximus ve Eugenius arasındaki savaşta önemli rol oynamışlardır (Zos. IV.45,57). Ridley'inde belirttiği gibi Zosimus'un en önem verdiği konu orduya kabul edilen yabancı unsurlar yüzünden ordunun barbarlaşmasıdır. Gotların ve özellikle Pannonia'da iskân edilen yabancıların Theodosius'un Maximus ve Eugenius'a karşı yaptığı savaşta önemli yardımları olmuştur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.192.

⁹⁵⁴ Gerçekten de Theodosius döneminde Roma ordusuna katılan Germen kavimleri, saldırıların yerine barışçıl bir şekilde Roma imparatorluğuna sızmış oluyordu. Ordunun Germenleştirilmesi sonucunda kumanda mevkilerinin çoğu Germenlerin eline geçmiştir. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.48.

⁹⁵⁵ Bugünkü Alaşehir. Lidya toprakları içinde yer alan eski bir kent.

saldırırlar ve en az iki yüz tanesini öldürürler ve geri kalanların bazılarını yaralarlar. Bunların birçoğu pis sularla dolu kanalizasyonlara kaçmak zorunda kalıp oralarda ölmüştür. Böylelikle Mısırlılar, Philadephia adlı şehirde barbarları sorun çıkaramayacak ve düşmanlık yapamayacak bir şekilde yola getirmişler, şehirde güvenliği sağlamışlardır. Daha sonra Mısırlı birlikler yolculuklarına devam etmişler ve barbarlardan oluşan birlikte görülen lüzum üzerine Iulianus ile beraber Perslere karşı savaşan Hormisdas'ın oğlu Hormisdas'ın komutası altında Mısır'a doğru yönelmişlerdir.

31. Bölüm- Mısırlı Birlikler, Makedonya'ya ulaşarak oradaki askeri birliklerle birleşirler. Buradaki kampta askerler arasında disiplinin olmadığını; Romalılar ve Barbarlar arasında saygınlık açısından fark gözetilmeden ve askerler arasında ayrımcılık yapılmadan hep beraber yaşadıklarını fark etmişlerdir. Bütün gruplar birbiriyle karıştırılmış ve hatta askerlerin adlarının yazılı olduğu defterler bile tutulmamıştır. Böylelikle daha önce askere kayıt olan barbarların bile evlerine dönmelerine izin verilmiş, yerlerine başkaları alınmıştır M.S. 380. Roma ordusunda kalarak hizmet etmekten memnun olanlarda ordu birliklerine gönderilmiştir. Roma ordusunun içinde bulunduğu karışık durumdan, asker kaçaklarının onları kolay bir şekilde bilgilendirmesiyle haberdar olan barbarlar bütün işlerini ihmalkâr bir tavırla boş veren Romalılara karşı saldırıya geçmek için uygun şartların oluştuğunu düşünürler. Zorlanmadan nehrin karşısına geçerler ve Makedonya'nın içlerine kadar hiçbir engelle karşılaşmadan yol alırlar, asker kaçakları onların rahatça yollarına devam edebilmeleri için mücadele ederek çok büyük zorluklara maruz kalmışlardır. Barbarlar imparatorun bütün askeri birlikleri ile beraber onlara karşı atağa kalktığını öğrenmişler, gecenin karanlığında yaklaşmakta olan büyük ateşi görerek imparatorun yakınlarda bir yerde olduğu sonucuna varmışlardı. Ayrıca gelişmelerin bu şekilde olduğu onların yanına gelen asker kaçakları tarafından teyit edilmiştir. Barbarlar, ateşi kılavuz olarak kullanarak, imparatorun çadırını bu şekilde bulurlar. Barbarlar burada asker kaçakları ile birleştiklerinde onlara karşı koyacak durumda olanlar sadece az sayıdaki Romalılar ile Mısırlılardan oluşan birliklerdi. Az sayıdaki Roma birlikleri ancak imparatorun kaçmasına yardım edebilmişler, kendileri barbarlara karşı kahramanca dövüşüp onlardan çoğunu öldürmesine rağmen hepsi öldürülmüştür. Eğer barbarlar sahip oldukları üstünlüğü kullanarak imparator ve onunla beraber kaçanları takibe devam etselerdi hepsini ele geçirerek yok etmeleri işten bile değildi. Fakat onlar kazandıkları ile yetinerek korumasız bırakılan Makedonya ve Teselya'ya hâkim olmayı yeterli

görmüşlerdir. Bu bölgeden sağlayacakları parayı düşünerek şehirlere saldırmayı düşünmemişlerdir.

32. Bölüm- Bütün bu olanlar yüzünden geri çekilmek ve eve dönmek zorunda kaldıklarını anlayan imparator, şehirleri askeri birliklerle güçlendirir, kaleleri daha iyi tahkim eder ve Konstantinopolis'e doğru ilerler (M.S. Kasım 380). Aynı zamanda imparator Gratianus'a bir mektup yazarak meydana gelen hadiseler hakkında onu bilgilendirerek tehlikenin büyük olduğunu geciktirmeden yardım göndermesi gerektiğini anlatır. Özel ulakları ile bu mesajları gönderdikten sonra Makedonya ve Teselya'da şehirlerde yaşayan insanların yaşadıkları acılara aldırmadan o bölgelerde vergileri toplamak üzere bazı adamlar atar. İmparator, bu kişilerin vergileri zorla alabilecek kadar sert ve haşın olduğunun farkındadır. İyiliksever barbarlardan arta kalan ne varsa hepsine vergi adına el koyarlar, sadece para almakla kalmazlar kadınların süs eşyalarını ve elbiselerini bile alarak onları çıırılçıplak bırakırlar. Bunların hepsini de vergiye duydukları ihtiyaç yüzünden yapmışlardır. Bütün şehirler acı içinde ağlaşan ve yakınan insanlarla dolup taşmış, onların hemen hemen hepsi barbarlardan yardım istemişlerdir.

33. Bölüm- Makedonya ve Teselya bu durumdayken İmparator aynı günlerde sanki çok önemli bir zafer kazanmış gibi büyük bir ihtişam ve şatafat içinde Konstantinopolis'e girer. İnsanların içinde bulunduğu kötü duruma ve felaketlere aldırmamış sadece bu büyük şehre karşı duyduğu aşırı düşkünlük ve zevkle orantılı bir şekilde hareket etmiştir⁹⁵⁶. Theodosius'un kendisine yolladığı bu mesajlardan dolayı son derece rahatsız olan Gratianus, Baudo⁹⁵⁷ komutasında önemli ölçüde bir kuvveti ona yollar M.S. 381, bu arada Baudo'ya Arbogastes⁹⁵⁸

⁹⁵⁶ Paul Diaconus 12. kitabında Zosimus'tan tamamen farklı bir şekilde konuşmaktadır. Onun gözlemlerine göre ‘‘ Zosimus, Theodosius'un adını vererek onun kötü davranışlar içinde bulunduğunu, başarıya ulaşmak konusundaki aşırı hırsları ile ayyaşlığını ve savaş yapmaktan nefret etmesine rağmen savaşmak zorunda kaldığını, ahlâksız davranışları kanunlarla yasakladığı gibi halk ozanlarının festivallerde bulunmasını engellediğini’’ belirtir. Bununla beraber o, Zosimus'un bu söylediklerini gerçek olarak kabul etmememiz ve affetmemiz gerektiğini söyler, çünkü Zosimus'a göre Hristiyan olan bir kişi en büyük suçları işlemiş gibi kabul edilirdi. Green- Chaplin, **a.g.e.**, s.112.

⁹⁵⁷ Baudo, Frank asıllıdır, Gratian tarafından ordu komutanlığına atandıktan sonra Theodosius'un yanına, Gotlar'la savaşıması için yollanmıştır (M.S. 381). Theodosius ile Maximus arasında yapılan savaşta Gotları, Maximus'a karşı kıskırtmıştır. Pagan olan Baudo, Roma'da Iulianus tarafından yaptırılan zafer altarı ve heykelinin kaldırılmasına karşı çıkmıştır (M.S. 385). İmparator Arcadius'un kayınpederidir. M.S. 388 yılından önce öldüğü sanılmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.193.

⁹⁵⁸ Arbogastes, Arbogast, Frank asıllı, halkının arasından kovulduktan sonra Roma ordusunun hizmetine girmiş, Gratian tarafından Theodosius'a yardım için gönderilmiştir. M.S. 388 yılında Baudo'nın yerine ordu komutanlığı görevine atanmış, Maximus'a karşı yapılan savaşta önemli rol oynamıştır. İmparator II. Valentinian üzerinde büyük

adlı komutanda eşlik etmektedir. Bu iki asker Frank olmalarına rağmen Romalılara büyük bir sevgiyle bağlanmışlardır. Rüşvet ve ahlâksızlıktan uzak olan, servet peşinde koşmayan bu komutanlar akıllı oldukları kadar aynı zamanda cesurdular. Onlar ordu ile beraber Makedonya ve Teselya'ya ulaştıklarında orada bulunan İskitlerin bölgeyi daha önceden yağmaladıklarını anlarlar, bu iki komutanın niyetini sezen İskitler hızlı bir şekilde daha önce talan ettikleri Trakya'ya doğru çekilirler. İskitler, nasıl hareket edecekleri konusunda şüpheye düşünce daha önce uyguladıkları savaş taktiğini tekrar uygulayarak Theodosius'u bu yolla tuzağa düşürmeye çalışırlar. Kendi adamları arasından en kötü durumda olan asker kaçaklarını imparatora yollayarak ona bağlı kalacaklarına ve emirlere uyacaklarına dair söz vermelerini sağlarlar. İmparator daha önceki tecrübelerinden yararlanmayı düşünmeden onlara inanır ve kabul ederek ağırlar. Bu grupları birçoğu takip eder ve imparator onları da aynı şekilde ağırlayarak misafir eder, en sonunda imparator çılgın bir şekilde bütün asker kaçaklarının hepsini kabul ederek onların tekrar kontrolü ele geçirmelerine yardımcı olur. İmparatorun ahlâksız ve sefih hayat tarzına uygun olarak çılgınca davranışları her geçen gün daha fazla artarak katlanır. Toplumun bozulmasına ve giderek daha fazla ahlâksız davranışlar sergilemesine neden olacak her türlü hareket imparator tarafından teşvik edilmektedir ki bazı kişiler imparatorun davranışlarına özenerek bunlardan etkilenmekte ve insanı mutlu eden her türlü zevkin peşinde koşarak önceliği bunlara vermektedirler. Ahlâksız ve şehvet düşkün komedyenleri ve dansçıları teşvik ederken müzikte de yozlaşma ve müstehcenlik artmaktadır. Bütün bu sanatlar onun hükümdarlığı zamanında ve ondan sonrada devam ede gelmiş ve toplumda ahlâksızlığın ve yozlaşmanın çok büyük boyutlara ulaşmasını sağlamıştır. Çılgın gibi ahlâksızca davranış sergileyen kişiler imparatorluğun bozulmasına ve yıkılmasına neden olmuşlardır. Bütün bunlara ilaveten her yerde tanrılara ait kutsal mekânlar ve tapınaklara acımasızca saldırılarak herhangi bir kişinin özgürce ibadet yapmasına engel olmuşlardır. Bu mekânlarda ibadet edilecek tanrı kalmadığı gibi cennete doğru bakarak tanrılara tapınan insanlarda azalmıştır.

34. Bölüm: Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Zosimus'da Türkler kısmında verilmiştir.

etkisi ve gücü olan Arbogast, onun ölümü üzerine görevden alınmıştır. Eugenius'un imparator olarak ilan edilmesini Arbogast, sağlamıştır. Norwich, **a.g.e.**, s. 95- 98; Tekin, **a.g.e.**, s.306; Ridley, **Zosimus, New History**, s.193.

35. Bölüm- Böylelikle İmparator Theodosius kayıplarını telafi etmiş gibi gözükmektedir M.S. 386, bu arada Aedotheus⁹⁵⁹, sadece Tuna Nehrine yakın bölgelerde değil ayrıca uzak bölgelerde yaşayan çok sayıda insanı zorla askere alarak muazzam bir ordu meydana getirir. Aedotheus, adı bilinmeyen kabileler ve ordusu ile beraber Tuna Nehrini geçmeye çalışır. Trakya'daki orduların komutanı Promotus⁹⁶⁰ (Magister Peditum), emrindeki piyadeler ve nehirdeki kayıklarla saldırarak öyle bir yıkıma sebep olmuştur ki bütün nehir cansız vücutlarla dolduğu gibi, kıyılara vuran insan cesetleri sayılamayacak kadar çoktur. Trakya'daki durum bu haldeyken imparator Gratianus bir sürü problemle uğraşmakta ve büyük bir açmazın içinde boğuşmaktaydı. Hizmetinde bulunan saray adamlarının rüşvet almayı alışkanlık haline getirerek diktatörce hareket ettiklerini anlamıştır. Bu arada Alanlar olarak adlandırılan bazı asker kaçaklarına bir davet düzenleyerek onların ordusuna katılmalarını onayladığı gibi değerli hediyeler vererek onları onurlandırır. Böylelikle kendi askerlerine saygı göstermeyip onlara inanmadığını kanıtlarken bu zor zamanlarda Alanların ne kadar değerli olduklarını ve onlara güvenebileceğini göstermiş oluyordu. Bu askerler arasında ona karşı inanılmaz bir nefretin uyanmasına neden olmuştur. Bu nefret ve kızgınlık giderek daha büyük bir öfkeye dönüşerek büyümüştür ki bu askerler arasında değişiklik isteyenlerin artmasına neden olmuştur. Özellikle bunların içinde en cesur ve kindar olarak ün yapan Britannia'daki askerler hepsinden daha fazla bu işi körüklemişlerdir. Bu ruh hali, bir İspanyol olan ve Theodosius'la beraber Britannia'da birlikte mücadele veren Maximus tarafından cesaretlendirilip desteklenmiştir. Maximus⁹⁶¹, Theodosius'un imparator olarak değerli bir konumda bulunduğunu, kendisinin ise saygın olmayan vazifelerle görevlendirildiğini düşünerek bu duruma çok fazla içerlemekte ve öfkelenmektedir (M.S. 383). Bundan sonra Maximus askerlerin imparatora karşı olan husumetini kullanarak onlarla arasında dostluğa dayanan bir birliktelik oluşturmuştur ki onlar kolayca eyleme geçerek isyan etmişler ve Maximus'u imparator olarak ilan etmişlerdir. Maximus'a eflatun elbiseyi ve

⁹⁵⁹ Ostrogotlar, Tuna'yı geçmeye çalışırken Promotus tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.194.

⁹⁶⁰ Promotus, Afrika'daki orduların komutanlığını yapmıştır (M.S. 386), daha sonra Trakya ordularının komutanlığına getirilmiş ve Tuna'yı geçmeye çalışan Gotları engellemeye çalışmıştır. Maximus'a karşı süvari birliklerinin komutanlığını yaparak çarpışmış bunun üzerine ödüllendirilmiştir (M.S. 386). Theodosius'un Gotlarla yaptığı çarpışmadan kurtulmasını sağlamış buna rağmen Rufinus ile anlaşmazlığa düşmüş ve onun tarafından kendisine kurulan tuzak sonucunda öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.194. İki evladı imparator Arcadius, Honarius ve Eudoxia ile birlikte büyümüştür.

⁹⁶¹ Maximus, İspanyol asıllıdır, imparator Theodosius'un babası ile beraber Britanya'da hizmet etmiştir (M.S. 369). Afrika'da Firmus'a karşı savaşmış, onun iktidardan uzaklaştırılması esnasında bazı olaylara karışmasına rağmen Gratian tarafından affedilerek, Britanya'ya kont olarak atanmıştır. Britanya'daki askerler tarafından imparator olarak ilan edilmiştir (M.S. 383). Norwich, **a.g.e.**, s.94.

imparatorluk tacını takdim ettikten sonra askerler denize açılarak Ren Nehri'nin ağzına doğru yol almışlardır. Germen ordusu ve o bölgede yer alan herkes bu seçimi onaylamıştır. Gratianus ordusunun hâlâ ona sadakatle bağlı büyük bir çoğunluğu ile beraber Maximus'a karşı savaşa hazırlanmaktadır. İki ordu karşılaşır ve hafif çatışmalarla bir beş gün birbirlerini yoklarlar. Gratianus ilk önce Mauritanian'ın süvarilerinin⁹⁶² onu terk ettiğini ve Maximus'u imparator olarak tanıdıklarını anlar, daha sonra kendi birliklerinde yavaş yavaş muhaliflerinin düşüncelerini benimseyerek onları desteklediğini görünce bütün umutlarını kaybederek 300 atlı adamı ile beraber Alplere doğru kaçır. O bölgenin savunmadan yoksun olduğunu görerek yönünü Rhaetia⁹⁶³, Noricum, Pannonia ve Yukarı Moesia'ya doğru çevirir. Maximus onun hangi yöne doğru gittiği konusunda bilgilendirilince bu fırsatı göz ardı edemez ve sadakatinden emin olduğu atlı kuvvetlerin komutanı Andragathius'u⁹⁶⁴ Gratianus'ı aramak üzere gönderir. Bu komutan büyük bir hızla ilerleyerek Gratianus'u takip eder ve onu Sigidunus⁹⁶⁵ köprüsünü geçmek üzereyken yakalar ve öldürür. Gratianus'un ölümü Maximus'un hâkimiyetini büyük ölçüde sağlamlaştırmıştır (25 Ağustos)⁹⁶⁶.

36. Bölüm- Bu anlattığım konularla ilgili olarak tarihimin şu anki bölümünde bazı kaynaklardan bahsetmek gerçekten yararlı olacaktır. Romalılar arasında kutsal, mübarek dini olayları gözetim altında bulunduran ve denetleyen kişiler *Pontifices* olarak adlandırılırlar. Latin bir kelime olan *Ponficies* insanlarla tanrılar arasında düzgün ilişkiler kuran kişi anlamına gelmekte olup, Yunanca “Gephyraei” olarak adlandırılan terimin Latinceye tercümesidir. Bu ismin verilmesinin sebebi aşağıda anlatıldığı gibidir: İnsanoğlu heykellere taparak ibadet etmenin ne demek olduğunu bilmezken Teselya'da ilk defa bazı tanrılarının heykelleri yapılmaya başlanmıştır. O devirde hiç tapınak olmadığı gibi bu tanrılara kimin ibadet ettiği de meçhuldür. Tanrılarının temsili kuklalarını Peneus Nehri'nin üzerindeki köprüye yerleştirirler ve tanrılara ibadet ederek, kendilerini onlara adayan rahiplere de *Gephyraei* adını verirler. Gephyraei,

⁹⁶² Mauritanian'ın süvarileri, Mağribi süvarileri. Norwich, **a.g.e.**, s.93.

⁹⁶³ Rhaetia, Retia bugünkü İtalya'da Alp Dağlarının kuzeyinde yer alan bölge. Üstün, **Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar**, s.133.

⁹⁶⁴ Andragathius, Gratian'ın komutanlarından ve imparator Gratian'ı öldürmüştür. Ayrıca Maximus'a yardım ederek Kuzey Alpler'deki geçitleri tutmuş ve ordunun buradan geçmesini sağlamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.195.

⁹⁶⁵ Sigidunus, Paris yakınlarında bir kent. Ridley, **Zosimus, New History**, s.195.

⁹⁶⁶ Zosimus, Gratian'ın Paris yakınlarında öldürüldüğünü söylerken yanılmaktadır. Gratian, Lyon şehrinde yakalanmış ve daha sonra öldürülmüştür. Norwich, **a.g.e.**, s.93.

köprünün rahipleri demek olup onların tasvirleri köprünün en başına yerleştirilmiştir. Romalılar bu âdeti Yunanlılardan almış olup kendi rahiplerini *Pontifices* olarak çağırmışlardır ve Pontifices’lik kurumunu kanunlarla yasalaştırdıkları gibi krallarda bu rahiplerin yüceliği dikkate alınarak bunlardan biri sayılmış ve rahip olarak atanmışlardır. Bu yüce unvanla ilk onurlandırılma şerefi kral Numa Pompilius’a aittir. Ondan sonra gelen bütün kralların hepsine bu şerefli görev bahşedildiği gibi Octavianus ve onun yerine geçen varisleri zamanında yani cumhuriyet döneminde bile Roma imparatorluğunda bu unvan kullanılmaya devam etmiştir. Herhangi bir kişi imparator olma şerefine eriştiği zaman rahipler ona papaz elbisesini getirirler ve bu kişiyi hemen Pontifex Maximus⁹⁶⁷ yada başrahip olarak ilan ederlerdi. Bütün eski imparatorlar bu saygı değer unvanı taşımaktan memnuniyet duyarak büyük bir arzu ile bunu benimsemişlerdir. Hatta Constantinus bile imparator olduğu zaman kutsal ve doğru olan dininden ayrılmış olup Hristiyanlığı benimsemesine rağmen bu unvanı taşımaya devam etmiştir. Ondan sonra gelen varisleri Valentinianus ve Valens’de aynı Constantinus’un davrandığı gibi hareket etmişlerdir. Fakat Pontifices rahipleri gelenek olduğu üzere dini elbiseyi Gratianus’a getirdikleri zaman o bunu giymenin Hristiyanlık inancına karşı saygısızlık olacağını düşünerek onların bu teklifini reddetmiştir. Rahip elbisesi bunu getiren rahip tarafından yerine iade edilince onların lideri olan başrahip tecrübelerinden edindiği görüşünü açıklayarak şöyle söyler “imparator eğer Pontifex olmayı reddediyorsa bizde yeni bir Pontifex maximus yaratırız”⁹⁶⁸.

37. Bölüm- Böylelikle Gratianus’ın hâkimiyetine son verilmiştir (M.S. Kış Mevsimi 383-49). Maximus imparatorluktaki yerinin sağlamlaştığını düşünerek Theodosius’a bir elçilik heyeti yollar, aslında niyeti Gratianus’a yaptığı kötülüklerden dolayı özür dilemek değildir aksine Theodosius’u kızdıracak hareketlerini arttırmaya devam eder. Bu elçilerin lideri konumundaki kişi imparatorluk teşrifatçılarından biri olup (Maximus sarayındaki ofisi yönetecek kişilerin hadım olmasından hiçbir şekilde hoşlanmıyordu) çok akıllı ve sağduyulu bir kişi idi ve Maximus onu çocukluğundan beri tanıyor ve dostça davranıyordu. Elçinin görevi Theodosius’a bir dostluk

⁹⁶⁷ Pontifex Maximus, Baş Rahip; devlet dininin başı. Roma imparatorları bu unvanı taşımışlardır. Can, **a.g.e.**, s.465; Tekin, **a.g.e.**, s.326.

⁹⁶⁸ Zosimus, Gratian’ın bu görevi reddettiğini anlatan tek kaynaktır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.195; Ateşli Bir İznik Hristiyanı olan Gratian, *pontifex* unvanı ve rütbesini reddeden ilk imparator olmuştur. Senato binasındaki zafer altarı ve heykelini kaldırtmış, Vesta tapınağındaki rahibelerin bütün varlıklarına el koyarak imparatorluk hazinesine devretmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.93. Fakat Zosimus’un tarihinde esas ilginç olan husus, Gratian’ın cezalandırılması olayını tamamen *pontifex maximus* olmayı reddetmesine bağlamasıdır, daha önce Gratian’ın sergilemiş olduğu anti-pagan davranışlardan ve tapınakları yıkmasından bahsetmemiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.196.

anlaşması önermekten ibaretti, böylelikle onlar Romalılara savaş açmak isteyen bütün düşmanlara karşı bir ittifak kurarak anlaşacaklardı, bu önerinin red edilmesi durumunda Theodosius'a karşı açıkça savaş ilan edeceklerini söylemiştir. Bunun üzerine Theodosius kendisine ait bazı unvan ve rütbeleri Maximus'a vererek imparatorluğu onunla paylaşmak zorunda kalır⁹⁶⁹, bununla beraber o aynı zamanda Maximus'a karşı gizli bir şekilde savaşa hazırlanmakta ve Maximus'u överek yağcılığın her türlüünü yapmakta ve bu yolla onu kandırmaya çalışmaktadır. Ofisinde görevli memurlardan biri olan Cynegius'a⁹⁷⁰ (Praefectus Praetorio) talimatlar vererek onu kötü emellerini gerçekleştirmek üzere Mısır'a yollar M.S. 383-384. Cynegius'un görevi bu bölgede tanrılara ibadet etmeyi yasaklamak ve tapınakları kapatmaktır, ayrıca o halka açık yerlerde İskenderiye halkına Maximus'un heykelini göstererek bütün bu işleri imparatorun ortağı ile beraber yaptığını ilan ederek onu halkın karşısında zor durumda bırakacaktır. Bu emirleri yerine getiren Cynegius, bütün doğudaki Mısır ve İskenderiye'deki tapınakların kapılarını insanlara kapatarak, onların her türlü eski ibadet şekilleri olan kurban adama adetlerini ve geleneksel atalardan kalma dini ibadetlerini engelleyerek verilen görevi yerine getirir.

38. Bölüm- O zamandan günümüze Roma imparatorluğunun başına gelen bütün kötülükleri, bu aşikâr gerçeklere dayanarak en iyi şekilde açıklamaya çalışacağım. İşte yaklaşık olarak aynı zamanlarda Tuna Nehrinin ötesindeki bölgede yaşayan ve o yöredeki halkların adını hiç duymadığı İskitlerin bir kolu olan bir millet ortaya çıkar; barbarlar tarafından onlara bu bölgede Grothingi⁹⁷¹ denilmektedir. Sayıları çok fazla olup, akla gelebilecek her türlü silahla donanan bu gruplar çok güçlü kuvvetli olup iç bölgelerdeki barbarları tesirsiz hale getirip yendikten sonra Tuna Nehrinin kıyısına kadar gelerek, nehri geçmek için izin istemişlerdir. Bu bölgenin komutanı olan Promotus, ordusunu nehir kıyısı boyunca yayarak onların geçişini engellemeye çalışmıştır. Bütün bu çalışmaları yaparken daha etkili olabilmek için kurnazlıkla yeni bir manevrayı denemiştir. Barbarların dilini bilen askerlerini yanına çağırarak onlarla bir toplantı yapmış ve ne istediğini onlara açıklamıştır. Bu askerlerinden sanki Romalılara ihanet ediyormuş gibi davranmalarını ister ve onları barbarlarla anlaşma yapmak üzere gönderir.

⁹⁶⁹ İmparator Theodosius, Perslerin doğuda ve Hunların kuzey sınırında yarattıkları tehditlerin altındayken Maximus'un üzerine bir ordu göndermekten yana değildir. Gaspçıyı hemen imparator olarak tanımıştır ve hatta batıdaki eyaletlerin çoğu aynı şekilde onu imparator olarak tanımıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.94.

⁹⁷⁰ Doğu vilayetinin valisi, büyük bir zevkle pagan inançlarının yok edilmesi amacıyla çalışmıştır. Fakat Afrika'dan İstanbul'a dönerken ölmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.196.

⁹⁷¹ Doğu Gotlarının bir kavmi. Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hun İmparatorluğu**, s.37.

Askerler, barbarlara çok büyük paralar karşılığında Romalı komutanı ve ordunun tümünü, onlara teslim etmeyi teklif ederler. Barbarlar bu kadar çok büyük bir meblağı bulamayacaklarını söyleselerde bu tekliften fazlasıyla etkilenmişler. Komutanın casusları, barbarlara karşı inandırıcı olmak maksadıyla ödül miktarını azaltmayacaklarını ve ilk tekliflerinin geçerli olduğunu açıklarlar. Sonunda paranın belli bir bölümünü hemen ödenmek şartıyla belirli bir yekûnda anlaşma yapmaya razı olurlar, paranın kalanı olay başarıyla tamamlandığı zaman verilecektir. İnfazın ne zaman ve ne şekilde yapılacağı konusunda anlaşmaya vardıktan sonra bütün birimlerdeki komutanlarıyla irtibata geçerek barbarların gece olunca harekete geçeceklerini ve nehri geçerek Roma ordusuna karşı saldırıya başlayacaklarını bildirirler. Barbarlar çok sayıdaki cesur askerini küçük kayıklara yerleştirerek onlardan nehri geçmelerini ve Roma askerleri uykudayken onlara saldırmalarını emreder. En kaliteli askerleri bu şekilde atağa kalktıklarında daha zayıf durumda bulunanlar onları desteklemek üzere işe koyulacaktır. En sonunda işe yaramayan büyük kalabalıklar karşıya geçerek diğerlerinin kazandığı zaferi büyük bir böbürlenme ile kutlayacaktır.

39. Bölüm- Barbarların bütün planlarından daha önce haberdar olan Promotus, onların planlarına karşı dört dörtlük bir şekilde hazırlanır. Bu nedenle bütün gemilerini üç sıra halinde ve birbirlerine yakın bir şekilde nehrin kıyısına yirmi stadia (3,6 km.) uzak olacak şekilde yerleştirir. Bu planla sadece düşmanın geçmesini engellemeyecek aynı zamanda onların birçoğunu gemileri ile beraber suya gömecektir. Gece ayın ışığından yoksun olarak karanlık bir şekilde çökerken barbarlar Romalıların onlar için yaptıkları hazırlıklardan habersiz olarak büyük bir sessizlik içerisinde sanki Romalıların onların planlarından haberi yokmuş gibi yola çıkarlar. Bu kumpası kuranlar tarafından bilinen işaretler verildiği zaman Roma ordusu büyük ve sağlam gemileri ile nehre açılarak karşılaştığı bütün gemileri batırır. Ağır silahlarla donanmış kişiler bu nedenle yüzüp kaçamaz, Roma donamasının saldırısından kurtularak kıyıya ulaşmaya çalışan gemiler ise kıyıda bulunanların saldırılarına maruz kalırlar. Onlar ve gemilerde bulunanlar aynı anda hayatlarını kaybederken Roma gemilerinin oluşturduğu bu duvarı geçmeye hiç kimsenin gücü yetmemiştir. Burada yapılan katliam o kadar büyüktür ki şimdiye kadar yapılan deniz savaşlarında bu şekilde bir olay yaşanmamıştır. Nehir cansız insan vücutları ve onların silahları ile kaplanmış, onların birçoğu yüzerek nehrin karşısına geçmeyi başarsa da nehir kıyısı boyunca yerleştirilmiş askerler tarafından yok edilmişlerdir. Savaş sona erdiğinde ordu yağmaya başlar,

bütün kadınları, çocukları ve onların sahip oldukları tüm malları elde etmişler ve alıp götürmüşlerdir. Bundan sonra Promutus çok uzaklarda olmayan ve onun cesur bir şekilde yaptığı kahramanlığa şahit olan Theodosius'u yanına çağırır. Theodosius yakalanan esirleri ve elde edilen ganimeti inceledikten sonra tutsaklara hediyeler verdikten sonra onlara özgürlüklerini bağışlar. Maximus'a karşı yapacağı savaşta barbarların hizmetinden yararlanacağını düşünerek onları ordusuna dahil etmeye gayret etmiştir. Bu arada bu sıralarda yaşanan anlatılmaya değer başka bir hadisede meydana gelmiştir.

40. Bölüm- Trakya Eyaletinde, İskitlerin yaşadığı bölgede *Tomi* (Köstence) olarak adlandırılan bir şehir bulunmaktadır. Burada bulunan askeri birlik cesur ve değerli bir komutan olan Gerontius⁹⁷² tarafından komuta edilmektedir. Bu şehrin dışındaki bölgeye imparator tarafından bir grup seçilmiş barbar askerden oluşan bir kıta yerleştirilmiştir ki onlar kendi vatandaşları arasından kahramanlıkları ve kuvvetleriyle öne çıkarak sivrilmişlerdir. Bu cesur askerlerin payına düşen tahıl miktarı ve erzak malzemeleri imparator tarafından arttırılmış ve bu kişiler diğer askerlere göre daha ayrıcalıklı duruma getirilmiştir. Buna rağmen askerler onlara verilen bu iyiliğe iyi niyetle geri ödemek şöyle dursun şehrin valisinden nefret ediyorlar ve onun Romalı askerlerini devamlı aşağılayarak küçük görüyorlardı. Gerontius onların şehirlerine saldırmayı ve idareyi karışık bir duruma düşürmeyi planladıklarını görerek en sağduyulu askerleri ile beraber durumu gözden geçirerek bu saygısız askerleri ne şekilde cezalandıracağını kararlaştırır. Fakat kendi askerlerin durakladıklarını ve barbarların korkusundan hareket edemediklerini görünce kendisi silahlanarak ve yanına bir kaç tane muhafızını alarak onlarla çatışmak üzere tek başına tüm barbarların bulunduğu bölgeye gider. Açık olan şehir kapılarının arasından dışarıya doğru yürürken askerlerinden bazıları felç geçirmiş gibi hareketsiz uyurken, bazıları da duvarlara doğru koşarak olabilecek izlemeye çalışır. Bu arada barbarlar, Gerontius'un delice cesareti karşısında onun ölmek istediğini düşünüp gülerken, en cesur adamları Gerontius'un üzerine doğru atılarak ona saldırırlar. Gerontius karşılaştığı ilk adamla dövüşmeye başlar, barbarı yakalayıp kalkanyla beraber havaya kaldırarak korkusuz bir biçimde onunla dövüşür. Sonunda ona yardım etmek üzere gelen muhafızlardan biri onlara daha fazla yaklaşıncı Gerontius'un barbarın kolunu kestiğini ve onu atından aşağıya düşürdüğünü görür. Barbarlar,

⁹⁷² Bu kişi hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bu kadar kısa bir konuyu uzun bir bölüm halinde anlatan Zosimus, gerçekte barbarların yarattığı tehlikeye ve özellikle imparatorluk sınırları içerisine kabul olunan barbarlara dikkat çekmek istemiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.196.

Gerontius'un bu cesareti ve küstahlığı karşısında şaşkınlıkla ne yapacaklarını bilemez bir durumda beklerlerken o diğer düşmanlarının üstüne saldırır. Duvarların üstünden generallerinin kahramanlıklarına şahit olan askerler, Romalı olduklarını hatırlayarak kendilerini toparlarlar ve bu ada yakışır bir biçimde düşmana saldırarak onların birçoğunu öldürürler ki onlar bu ani atak karşısında dona kalmışlardır. Ancak çok azı bu katliamdan kaçarak Hristiyanlarca büyük hürmet gösterilen gösterişli mabetlere mülteci olarak sığınmışlardır. Şimdi İskitya topraklarının bu bölümünü yaklaştırmakta olan büyük bir tehlikeden kurtaran ve isyan çıkarmak üzere bir araya gelen barbarları inanılmaz cesareti ve kumandanlığıyla itaat altına alan Gerontius, yaptığı bu işlere karşılık imparatorun bir ödül beklemekteydi. Fakat Theodosius kendisinin onurlandırdığı bu barbarların toplum huzurunu bozmalarına rağmen yok edilmesine çok fena içlerimştir. Bunun üzerine gizli olarak Gerontius'u yanına getirmeleri ve tutuklanması için emir verir. Gerontius'u mahkemeye çıkararak dava eder ve savunmasında onun yaptığı bu kahramanlıkların Romalıların yararına ne gibi faydalar sağladığını açıklamasını ister. Bunun üzerine Gerontius o şehrin bir parçası olacaklarına dair söz verdikleri halde barbarları isyan çıkarmakla suçlayarak onların her tarafı tahrip ettiklerini ve şehri yağmalayarak insanlara büyük zararlar verdiklerini belirtir. İmparator onun söylediklerine hiçbir şekilde değeri vermeyerek ısrarla yaptıklarından dolayı onu suçlamaya devam eder ve onun bunları toplumun çıkarları için değil de imparatorun barbarlara verdiği hediyelere göz koyup bunları almak için yaptığını söyler.

Gerontius imparatora cevap vererek barbarların ölümünden sonra sahip oldukları her şeyi devlet hazinesine gönderdiğini belirtir. Bunların içinde imparator tarafından barbarlara verilen altın kolyelerde⁹⁷³ bulunmaktadır. Gerontius bütün bunlara rağmen yaptığı savunma sonucunda haklı çıkamayacağını anlayarak etrafını saran tehlikeden kurtulabilmek amacıyla sahip olduğu her şeyi hadımlara dağıtmış, kazandığı servetin bir kısmını Romalıların karşı iyi niyetini göstermek amacıyla geri vermiştir.

41. Bölüm- Theodosius'un hâkimiyeti altında ülkede bütün işler bozularak mahvolma durumuna gelmiştir. Onun zamanında erdemli, faziletli ve ustalık gerektiren davranışlar övülmediği gibi takdir edilmemiştir, aksine lüksün her türlüüne karşı aşırı bir ilgi ve ahlâksızlık toplum içinde günden güne artarak bütün ahlâki değerleri yıkarak bunların ötesine geçmiştir.

⁹⁷³ *Torgues* adı verilen bu kolyeler Gallia'da uzun bir süre olağanüstü kahramanlık işareti olarak verilmiştir. Ridley, *Zosimus, New History*, s.197.

Gerçekten de Suriye'nin büyük şehirlerinden biri olan Antiokheia'da vergi memurlarının koyduğu ve her geçen gün gittikçe artan yeni vergilere daha fazla dayanamayan halk bir isyan çıkarmıştır.⁹⁷⁴ M.S. Şubat 387, imparator ve imparatoriçenin heykellerini saygısızca yerlere atarak bu konuyla ilgili görüşlerini, akılcı bir şekilde ama saygıdan yoksun üslûpla haykırarak anlatmaya çalışmışlardır. İmparator, Antiokheia halkına çok fazla öfkelenerek yaptıkları hataların karşılığında onları cezalandıracağını söyleyip, tehdit eder. Şehrin senatussu imparatorun büyük bir kinle öç alacağından korkarak kalabalıkların yaptığı kabahatleri affetmesi için imparatora elçiler yollamaya karar verir. Bu görev için seçtikleri kişilerden biri Libanios'dur⁹⁷⁵, o filozof olup şöhretini yaptığı söylevlere borçludur. Onun yazılarının yer aldığı kitaplar günümüze kadar ulaşmıştır. Bir diğeri ise asil bir aileden gelen ve engin bilgisiyile dikkatleri üzerine çeken âlim Hilarius'dur⁹⁷⁶. Libanios imparatorun ve Senatus'un önünde bir konuşma yaparak isyanın nedenleri üzerinde konuşur. İmparatorun Antiokheia'lılara karşı duyduğu kızgınlığı yatıştırmayı başarır. İmparator Antiokheia Şehri ile aralarındaki anlaşmazlığı tamamıyla çözerek uzlaştıktan sonra Libanios'dan bir kez daha barış konusunda söylev vermesini emreder ve faziletlerinden dolayı büyük bir şöhrete sahip olan Hilarius'u vali olarak Filistin'e atar.

42. Bölüm- Doğuda işler bu durumdayken Trakya ve Illyrikum'da bulunan Maximus, Gratianus'ın idaresi altındayken vali olarak görev yaptığı bu ulusları yönetmeyi kendi pozisyonundaki biri için değersiz bulur ve genç Valentinianus'u tahtan uzaklaştırabilmek için planlar yaparak eğer planı başarıya ulaşırsa Valentinianus'un topraklarının tamamına sahip olmak ister, başarısızlık halinde ise en azından bazı bölgelerin kendi elinde kalmasını sağlayacaktır. Bu niyetle kesin bir şekilde kararını verdikten sonra Alpleri geçerek İtalya'ya gitmek üzere hazırlıklar

⁹⁷⁴ Theodosius devrinde Antakya Halkı'nın, *collatia lustralis* ve *aurum coronarium* (Theodosius'un onuncu yıl kutlamaları için gereken paranın sağlanması amacıyla Antakya halkına konulan özel bir vergi) ödemesi gereken vergiler yükseltilmiştir. Bunun sebebi Edirne savaşıdan sonra orduda revizyona gitmek ve Theodosius'un yaklaşan onuncu yıl kutlamaları için paraya gereksinim duymasıdır. Halk isyan ederek karışıklık çıkarmış, şehirdeki hamamları yerle bir etmiş ve imparator ile ailesinin heykellerini parçalamıştır. Aslında Antakya'da çıkan isyanın sonunda Theodosius, halkı cezalandırmıştır. Kenti başkent statüsünden çıkararak Laodicea'ya bağlı bir kent haline getirmiştir. Önemli binalar kapatılmış ve halka ekmek dağıtımına son verilmiştir. İmparatorluk heyetinden Caesarius ve Hellebichus, Antakya şehrini ziyaret ederek kentte düzenin sağlandığını belirten bir rapor verdiklerinde imparator kararlarını iptal etmiş, durum tekrar eski haline dönmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.197; Norwich, **a.g.e.**, s.94.

⁹⁷⁵ Libanios, Antakyalı hatip ve edebiyatçı, eserinde, Geç Antik Çağ üst sınıfına mensup pagan Yunan vatandaşlarının ideal ve tutkularını anlatmıştır. Can, **a.g.e.**, s.328; Zosimus'un iddia ettiğinin aksine Theodosius'a giden elçilik heyetinde yer almamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.197; İmparatoru yumuşatarak merhamet göstermesini sağlayan kişi piskopos Flavianus'dur.

⁹⁷⁶ Hilarius, Libanios'un öğrencisidir. Antakya'da senatör olarak görev yapmıştır. Theodosius'a gönderilen heyette yer almış, Filistin valiliğine atandıktan sonra öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.197.

yapmaya başlar, bununla beraber dağlar arasında uzanan dar patikalardan, sarp kayaların arasından ve yolu bile olmayan dağ yollarından geçmek zorunda kalacağını bunları aştıktan sonra bataklık ve sazlık arazilerden yoluna devam edeceğinin farkında olur. Bu yol belki yavaş seyahat eden bir yolcu için uygun olabilirdi fakat böyle koca bir ordu için uygun sayılmazdı. Bunun üzerine daha iyi planlar yapınca kadar bu teşebbüsünü ertelemek zorunda kaldı. Bu arada Valentinianus, Aquileia'dan elçiler yollayarak aralarındaki barışın devamını arzular. Maximus onun bu önerisi karşısında çok memnun olmuş gibi görünerek isteğine boyun eğer. Valentinianus bunun üzerine gerçek arkadaşlarından biri olan Suriye doğumlu Domninus'u bu işleri iyi bir şekilde halledeceğinden emin olarak imparatora yollar; Domninus imparatora sadakatle bağlı ve onunla hemen hemen aynı yetkilere sahip olup, çok tecrübeliydi ve bu özellikleri dolayısıyla diğerlerini gölgede bırakarak onlardan üstün hale gelir, öyle ki Valentinianus özel bir karar alacağı zaman sadece Domininus'u bilgilendiriyordu. Domninus, Maximus'un yanına varınca elçilik heyetinin ne amaçla oraya geldiği konusunda kendisini bilgilendirir ve Maximus'dan çok fazla saygı ve nezaket görür: Maximus onunla büyük bir saygı ile konuşmuş ve onu hediyelere boğmuştur sonunda Domininus, imparator Valentinianus'un Maximus'dan daha iyi bir arkadaş bulamayacağını düşünmeye başlamıştır. Maximus onurlandırdığı Domininus'un aklını çelerek onu kandırmayı başarmıştır, bu arada Pannonia'da Valentinianus'un hâkimiyeti altındaki bölgelerde barbarların saldırıları ile halk iyice bunalmış ve sıkıştırılmaktaydı. Maximus ayrıca ordusunun bir bölümünü de Domininus'un yanına katarak imparatora yardım amacıyla göndermiştir. Domininus imparatorun yanından ayrılırken son derece tatmin olmuş bir vaziyetteydi, onun memnuniyetinin sebebi sadece aldığı çok fazla miktardaki hediye olmayıp böyle bir ordu ile beraber geri yollanmasıydı. Bu nedenle tedbirsizce ve düşünmeden hareket etmiş ve bütün geçitleri Maximus için daha kullanışlı ve ulaşılabilir bir hale getirerek Alpleri geçmiştir. Onun bunları yapacağını ileriye gören Maximus tahmin etmiştir, bunun üzerine o tüm hazırlıklarını tamamlayarak bütün ordusu ile beraber onu takip eder. Hatta daha fazlasını yaparak muhafızları kendinden önce yollar ve onların geçitleri kontrol altına almasını sağlayarak herhangi birinin geçmesini engeller, böylelikle herhangi birinin Domininus ve maiyetindekilere kendisinin İtalya'ya doğru ilerlediğinin bilgisini verilmesine engel olur. Aldığı bu önlemler fazlasıyla başarılı olur, herhangi bir insan için o daracık dağ yollarından kimse fark etmeden geçmek imkansız olduğu halde onlar bu işi başarmışlardır. Maximus, Domininus ve ona eşlik edenlerin Alplerin uzun ve dar geçitlerini ve onun ötesindeki bataklıkları aşarak Alpleri geçtiğini öğrendiği

zaman ki, bu bölgeler bir ordunun yürüyüşe geçerek ilerlemesi bakımından fevkalade zordur. Bu dolambaçlı yollarda düşmanla karşılaşmayacağından emin olan Maximus hiçbir direnme ile karşılaşmadan İtalya'ya girer ve Aquileia'ya doğru ilerlemeye devam eder.

43. Bölüm- Valentinianus, onların bu ani ve beklenmeyen gelişleri karşısında çok fazla şaşırmıştır, saray mensûpları Valentinianus'u korkutarak Maximus'un onu ele geçirip öldüreceğini söylemeleri üzerine o umutsuzluğa kapılarak bulunduğu yerden ayrılmaya karar verir. Bunun üzerine hemen bir gemiye binerek annesi Iustina⁹⁷⁷ ile birlikte Thessalonika'ya doğru yola koyulur. Iustina daha öncede anlattığım gibi Magnentius'un karısı olup onun ölümünden sonra olağanüstü güzelliği sebebiyle imparator Valentinianus tarafından eş olarak alınmıştır. Iustina yanında kızı Galla'yı⁹⁷⁸ beraber götürür. Denizde yol alarak Thessalonika'ya varırlar ve imparator Theodosius'a haberciler göndererek Valentinianus sülalesine karşı işlenen bütün suçların intikamının şimdi alması için yalvarırlar. Bunları duyunca hayretler içinde kalarak çok şaşıran imparator yaşadığı sefih hayattan ve yaptığı harcamalardan vazgeçmeyi düşünerek ona zevk veren vahşi eğilimlerini bir süre bir kenara bırakmaya gayret eder. Birbirlerine danışarak müzakereler yaptıktan sonra Theodosius ve bazı senatus üyeleri Thessalonika'ya gitmeye karar verirler (M.S. Ağustos 387). Oraya vardıktan sonra tekrar bir konsey toplayarak Maximus konusunda ne gibi önlemler alacakları konusunda tartışırlar. En sonunda toplantıda oy birliği ile bir karara vararak anlaşırlar, Onlara göre Maximus gibi biri yaşamayı hak etmiyordu, bu yüzden işlediği suçlar yüzünden Maximus cezaya çarptırılmalıydı: Maximus, sadece Gratianus'ı öldürmekle kalmamış, ona ait olan toprakları da gasp etmiştir ancak bununla da yetinmeyerek genişlemeye devam etmiş ve hâkimiyet alanını büyüterek Gratianus'ın kardeşine ait olan bölgeleri de eline geçirmiştir.

44. Bölüm- Onun bu hareketlerinden çok fazla rahatsız olmasına rağmen Theodosius, öteden beri devam eden umursamaz tavırları ve zayıf karakteri sebebiyle henüz Maximus'a karşı böyle bir savaşa girmeye istekli gözüküyordu. Theodosius bir iç savaş olması durumunda

⁹⁷⁷ Iustinusa, Piceni bölgesinin valisi Justus'un kızıdır. İlk önce Magnentius ile daha sonra I. Valentinian ile evlenmiştir. Oğlu II. Valentinian Gratian'la birlikte ortak imparator ilan edilmiştir; Gratian'ın M.S. 383'de ölümü üzerine Iustinusa hakimiyeti eline geçirmiştir. M.S. 387'de oğlu II. Valentinian ile beraber Theodosius'un yanına kaçmış daha sonra İtalya'ya dönerek Maximus'a karşı yapılan sefere katılmıştır. M.S. 388'de ölmüştür, *arius* mezhebine mensuptur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.197.

⁹⁷⁸ I. Valentinian ve Iustinusa'nın en küçük kızıdır. Doğu'ya kaçarak Thessalonika'da Theodosius ile evlenmiştir (M.S. 387). İstanbul'da üvey oğlu Arcadius ile mücadeleye girmiştir. Galla'nın, Galla Placidia adlı bir evladı olmuş ve fakat M.S. 394 yılında çocuğunu düşürürken ölmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.197.

kaçınılmaz olarak yaşanacak olan olumsuzluklara işaret ederek, bu iki kuvvetin birbirine savaş açması durumunda devletin ölümcül yaralar alacağını belirtir. Bundan sonra sözlerine devam ederek şimdilik bir elçilik heyeti göndermenin daha iyi olacağını eğer Maximus, Valentinianus'un hakkını vermeyi kabul edip barış içinde yaşamaya devam ederse imparatorluk daha önce olduğu gibi ikisi arasında paylaşılmaya devam edecekti; fakat hırslarına yenilip tekrar mücadeleye atılırsa onlar Maximus'a karşı hemen bir savaş başlatacaklardı. Senatus üyelerinden hiç biri bu sözler üzerine konuşmaya cesaret edememiştir, çünkü sonuçta bütün bunlar halkın çıkarları düşünülerek yapılmıştır⁹⁷⁹. Bu arada hayat tecrübesi çok yüksek olan ve işlerini gayet akıllı bir biçimde idare eden Iustina, Theodosius'un aşka ve güzel kadınlara gayet meyilli olduğunu anlayarak çok güzel bir kadın olan kızını onunla tanıştırır. İmparatorun dizlerine kapanarak alçakgönüllülükle ona yalvarır ve onun imparatorluğunu borçlu olduğu Gratianus'un öcünü almadan bu olayı geçiştirirse çok büyük acılar içerisinde kalacağını kendilerinin ise her türlü umuttan yoksun olarak rezil bir şekilde yaşamaya devam edeceklerini dile getirir, konuşurken bir taraftan da imparatora kara talihine ağlayan kızını işaret etmektedir. Bu yalvarışları dinleyen ve Galla'nın güzelliği karşısında etkilenen Theodosius onun çekmekte olduğu acılardan fazlasıyla etkilenmesine rağmen işleri ileri bir tarihe bırakmayı yeğler bu arada onlara güzel ümitler verir. Galla'ya karşı olan duyguları her gün biraz daha fazla alevlenmekte olan Theodosius ki karısı Placilla⁹⁸⁰ o tarihlerde ölmüştür, Iustina'dan kızını ona vermesini ister. Iustina böyle bir isteği kabul edemeyeceğini ve cevabının hayır olduğunu söyler ancak o Gratianus'ın öcünü almak üzere savaşmayı kabul ederse bu teklife razı olacağını belirtir. Iustina'nın onayını elde ettikten sonra evlilik işini çözdüğüne inanan Theodosius savaş hazırlıkları ile uğraşmaya başlar. Galla'ya duyduğu büyük aşkla harekete geçen Theodosius, askerlerin ücretlerini arttırarak onların gönlünü aldığı gibi şimdiye kadar ihmal ettiği diğer konuların üzerine de eğilmeye başlar. Kendisinin savaşa gitmesinden sonra işlerin özenli bir şekilde yürütmesini sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapmak zorunda olduğunu hissederek bunları ayarlamaya çalışır. Bu nedenle birtakım düzenlemeler yapar.

⁹⁷⁹ Gerçekten de Maximus, ilişkilerini iyi bir şekilde sürdürmeye kararlı gözükmüyordu, Valentinian'ın M.S. 387 yılında tahta çıkışını kutlamıştır. Theodosius'un tahta çıkışının onuncu yıl kutlamalarına elçiler yollayarak onu kutlamıştır. Bu olaydan tam bir yıl sonra Theodosius, Maximus'un üzerine yürümeye karar vermiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.198.

⁹⁸⁰ Aelia Flaccilla, Grek kaynaklarında ismi Placilla olarak geçmektedir. İspanyol asıllı Placilla, Theodosius'la onun tahta çıkışından önce evlenmiş ve ona Honorius, Arcadius ve Pulcheria adlı üç evlat vermiştir. Güçlü dini inanışları ve alçakgönüllülüğü ile ün yapan Placilla, Arius mezhebine karşı muhalif olması ile bilinmektedir. M.S. 336 yılında ölmüş ve Nyssa'lı Gregory cenaze töreninde konuşma yapmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.198.

45. Bölüm- Bu nedenle Mısır'dan eve dönerken yolda ölen ve hükümette görev yapan üst düzey memurlarından biri olan Cynegius'un yerine bu görevi hakkı ile yerine getirebilecek kişiyi bulmaya çalışır. Bir sürü insanı dikkatlice gözden geçirdikten sonra Lykia'da⁹⁸¹ (Likya) görevli olan Tatianus'u⁹⁸² en uygun kişi olduğunu düşünür. Tatianus daha önce Valens'in gözetimindeki diğer bürolarda çalışmış olup her bakımdan değerli bir kişidir. Theodosius, Tatianus'u o bölgenin en yetkili komutanı olarak atadığını ilan ettikten sonra; görevi ile ilgili rütbeleri yollar ve Tatianus'un oğlu Proculus'u⁹⁸³ o şehirde vali olarak görevlendirir (M.S. 388). O bu konuda akıllı bir şekilde hareket etmiş ve böyle önemli bir konuma çok değerli bir kişiyi getirmiştir. Tatianus gibi adaletli ve sağduyulu bir kişi imparatorun haklarını hatta o yokken bile gayet iyi bir şekilde gerekli tedbirleri alarak korumasını bilecektir. Ayrıca Promotus'u süvari kuvvetlerinin, Timasius'u da⁹⁸⁴ piyade kuvvetlerinin komutanlığına getirerek orduda gerekli düzenlemeleri yapar. Bütün hazırlıklarını tamamlayıp yolculuğa hazır hale geldiği zaman Maximus'un Roma ordusunda görev yapmakta olan barbarları orduya ihanet etmeleri karşılığında büyük ödüller vaadiyle kandırdığı bilgisi kendisine ulaştırılır. Bununla beraber planlarının keşfedildiğini anlayan barbarlar, Makedonya'nın bataklıklarına ve düzlüklerine kaçarak oralarda bulunan ormanlık arazilere gizlenmişlerdir. Bu kişiler büyük bir dikkatle takip edilerek aranmış ve çoğu bulunarak öldürülmüştür. Bütün bu olaylardan haberdar edilen imparator büyük bir rahatlık içinde ordusu ile beraber Maximus'un üstüne yürüyüşe geçmiştir. Theodosius, daha önce Iustina ve kızını⁹⁸⁵ bir

⁹⁸¹ Lykia, Likya.

⁹⁸² Eutolmius Tatianus, Likyalı devlet adamı, Mısır, Thebai'de devlet görevlisi, Mısır Diocese'sinde imparatorun temsilcisi, Roma'da konsül, Suriye ve doğu kontluğunda konsül, devlet hazinesinden sorumlu komutanlık gibi devlet görevlerinde bulunduktan sonra M.S. 379-380 yılları arasında emekli olmuştur. Theodosius tarafından doğunun en büyük idarecisi olarak atanmıştır (M.S. 388-92). Rifunus tarafından görevden alınmış, sürgüne yollamıştır. Ömrünü dilenci olarak tamamlamıştır, Onun yüzünden bütün Lidya halkı cezalandırılmıştır buna rağmen bu karar daha sonra uygulamadan kaldırılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.198.

⁹⁸³ Proculus, kariyerinde çok hızlı bir şekilde yükselmiştir: Filistin'de ve Fenike'de valilik (M.S. 382-3), Doğu'da kontluk (M.S. 383-4), halka karşı zalim davrandığı ve eziyet yaptığı dolayısıyla eleştirilip, mahkemeye çıkarılmak istenmesine rağmen bu, yerine gelen Icarus tarafından engellenmiş ve daha sonra Hazine'nin koruyucusu ve İstanbul valisi olarak görev yapmıştır (M.S. 388-92). Ridley, **Zosimus, New History**, s.199.

⁹⁸⁴ Timasius, ordu komutanlığı yapmış (M.S. 386), M.S. 388 yılında Maximus'a karşı yapılan savaşta piyadelerin komutanlığını üstlenmiştir. İtalya'dan geriye dönünce Gotlara karşı yapılan savaşta yer almış ve Rufinus'a karşı verilen mücadelede ona karşı savaşmıştır. M.S. 394 yılında Eugenius'a karşı yapılan seferin komutanlığını yapmıştır. Rütbe olarak imparator Arcadius'dan hemen sonra gelmektedir. Fakat daha sonra Eutropius tarafından vatan hainliği ile suçlanarak Mısır'da bir vahaya sürgüne gönderilmiştir. Burada susuzluktan öldüğü veya oğlu tarafından kurtarıldığı konusunda iddialar vardır. Eunapius, onun hırslı, paraya tapan ve çok fazla içen bir adam olduğunu söylemektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.199.

⁹⁸⁵ Iustinusa'nın kızı Galla onunla beraber yolculuğa çıkmamıştır. Büyük bir ihtimalle Placidia'ya hamiledir ve İstanbul'da kalmıştır. İstanbul'dayken Arcadius ile kavga etmiş ve aralarında anlaşmazlık başlamıştır. Gemide olan kızlar Iustinusa'nın diğer kızları Justa ve Grata olmalıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.199.

gemiye koyar ve onların yanına refakatçiler vererek güven içinde Roma'ya ulaşmalarını sağlamaya çalışır. Maximus'a karşı halkın sevgisinin azalmış olduğunu ve Romalıların onları büyük bir memnuniyetle karşılayacağına inanmaktadır. Theodosius, düşmanını hazırlıksız yakalayarak onları aniden şaşırtmak için ordusunu Pannonia düzlüklerinin yukarı bölgelerine doğru ve daha sonra Alplerin üzerinden geçirerek Aquileia'ya varmak niyetiyle harekete geçirir.

46. Bölüm- Theodosius yürüyüşüne devam ederken Maximus, Valentinianus'un annesinin yanında çocukları ile beraber Ionia Denizi'ni⁹⁸⁶ geçmekte olduğunu haberini alır. Hızlı hareket eden gemileri toplayarak başlarına komutan olarak Andragathius'u getirir ve onları aramak üzere bu bölgeye gönderir. Fakat Andragathius bütün aramalarına rağmen onları bulamaz ve görevini yerine getiremez, bu arada diğerleri onlara görünmeden Ionia Boğazından geçmişlerdir. Bunun üzerine kuvvetli bir donanma meydana getirerek ve Theodosius'un deniz kuvvetleri ile birlikte ona saldıracağını ümit ederek bu bölgedeki bütün kıyılarda yelken açarak dolaşmaya devam eder.

Andragathius bu işlerle meşgulken Theodosius, Pannonia'yı ve Alplerin dar geçitlerini aşarak hiç bir şeyden habersiz beklemekte olan Maximus'un kuvvetlerine hazırlanmalarına imkân vermeden aniden saldırır. Ordusunun bir bölümünü ayırarak, büyük bir hızla onları takip etmesini sağlar ve düşmanı Aquileia'nın kapılarına doğru çekilmeye zorlar ki buradaki muhafızların sayısı az olup gerekli müdafaayı yapabilmekten çok uzaktır⁹⁸⁷. Askerlerine para dağıtmaya hazırlanırken yakalanan Maximus, tahtından uzaklaştırılır ve üzerindeki imparatorluk elbisesi yırtılıp atılarak imparator Theodosius'un karşısına getirilir. Theodosius onun devlete karşı işlediği suçları birbir sayıp ortaya koyarak suçlamalarını yapar ve halka açık bir yerde cezalandırılmasını isteyerek oraya götürmelerini emreder (28Ağustos). Diktatörce hareket eden Maximus'un hayatı bu şekilde sona ermiştir. Sahtekârlıkla Valentinianus'un hakkından gelen bu kişi kolaylıkla bütün Roma İmparatorluğunu kontrolü altına alarak yönetebileceğini düşünmüştür.

⁹⁸⁶ Adriyatik Denizi'nin güneyinde, Yunanistan'ın batısı ile Sicilya'nın arasında kalan deniz parçasına verilen ad. Tekin, **a.g.e.**, s.31.

⁹⁸⁷ Theodosius, M.S. 388 yılında Thessalonika'dan yola çıkar, Bosna ve Makedonya dağ geçitlerini aşarak Sava Nehri üzerindeki Sisak'ta Maximus ile karşı karşıya gelir. Burada yapılan savaşı kazanan Theodosius, kaçarak Aquileia'ya sığınan Maximus'u bu şehirde teslim alır. Norwich, **a.g.e.**, s.95. Zosimus'un tarihinde de görüleceği üzere o, Theodosius'un Sisak'ta ve Poetovio'da kazandığı zaferi kitabından çıkarmıştır.

47. Bölüm- Bu arada Alplerin ötesinde Maximus'un oğlunu⁹⁸⁸ Caesar unvanı ile onurlandırılarak kendi yerine bıraktığını duyan Theodosius, generallerinden Arbogastes'i⁹⁸⁹ (Magister Militum) hemen buraya yollar ve o bu genç adamı öldürerek hâkimiyetine son verir. Bu arada Ionian Deniz'inde dolaşmakta olan Andragathius, neler olup bittiğine dair bilgilendirilince büyük bir korku içinde kalır ve korumasız kaldığını düşünerek başına gelebilecek tehlikeleri düşünür. Düşmanın gelmesini beklemeden kendi celladı olmaya karar vererek, denize atlayarak hayatına son verir ki dalgaları büyük düşmana göre daha fazla güvenli bularak onlara sığınmıştır. Theodosius, daha sonra Valentinianus'a babasının da sahip olduğu imparatorluk makamını teslim eder ki genellikle Valentinianus imparatorluk görevini onun iyiliklerini takdir eden kişileri etrafına toplayarak ve onlara emrederek geçirmiştir. Theodosius, daha sonra Maximus'un subaylarının en iyilerini Valentinianus'un ordusuna dahil ederek yeni bir ordu meydana getirmiş ve sonra onu İtalya'ya göndermiştir. Valentinianus, İmparatorluğun kendi payına düşen bölgelerinde Kelta, İtalya ve diğer ülkelerdeki işleri düzenlemeye çalışmıştır. Çok genç olduğundan annesi onun yanında bulunmakta ve bir kadının yapabileceği ne varsa o yardımları sağlamaktadır.

48. Bölüm- Theodosius, Thessalonika'ya dönünce Makedonya'daki durumun çok fazla karışıklık içerisinde bulunduğunu fark eder (M.S. 391). Romalıların son saldırılarından kaçarak göllerin yakınlarındaki ormanlara ve bataklıklara saklanan barbarlar, Theodosius'ın iç savaş sırasında uzakta olmasından faydalanarak Makedonya ve Teselya'daki kentleri hiçbir mukavemetle karşılaşmadan yağma ediyorlardı. İmparatorun zafer kazanarak geri döndüğünü öğrendiklerinde tekrar bataklıklara saklanırlar ve gün batımından sonra ortaya çıkarak gizlice yağmalamaya devam ederler ve ellerine geçirdikleri her şeyi yanlarında götürerek yaşadıkları yerlere geri dönerler. Bu işi çok büyütürler ki yağmalamalar çok geniş bölgelere kadar uzanır, sonunda imparator onların insandan çok hayaletler olduğuna inanmaya başlar. Büyük bir şüphe içinde bulunan imparator planlarından hiç kimseyi haberdar etmek istemez, yanına beş atlı süvariye alarak yola çıkar. Her bir atlının yanında üç yada dört at olmasını emreder ki herhangi bir atın yorulması durumunda sürücü diğer ata binecektir, atları planlarını

⁹⁸⁸ Maximus'un oğlu Viktor, Gratian'nın ölümünden sonra Caesar olarak ilan edilmiştir. Maximus'un, II. Valentinian'a karşı sefere çıkması üzerine Gallia'da saltanat naibi olarak kalmış, burada Franklar ile mücadele etmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.199.

⁹⁸⁹ Arbogastes, Frank asıllı, Gallia kontu olarak görev yapmaktadır. Norwich, **a.g.e.**, s.95.

uygulayabilmesine yardımcı olabilecek, yorulmayan ve her türlü koşula dayanabilecek olanların arasından seçmiştir. İmparator kılık değiştirerek ülke içinde seyahat etmeye başlar, o şekilde dolaşmaktadır ki hiç kimse onun imparator olacağını tahmin edemezdi. O ve yanındaki heyet aç kaldıkları vakit yiyeceklerini kırsal bölgedeki halktan sağlıyorlardı. Bir gün yaşlı bir kadının yaşadığı küçük bir hana vardıklarında imparator ondan kendisini evine kabul etmesini ve biraz şarap vermesini rica eder. Yaşlı kadın onun bu iki isteğinede olumlu cevap verir, imparatoru şarap ve evinde bulunan yiyeceklerle gayet güzel bir şekilde elinden gelen bütün konukseverliği göstererek ağırlarken gece yavaş yavaş çöker. Bunun üzerine imparator yaşlı kadından evinde kalmasına ve orada uyumasına izin vermesini ister ki yaşlı kadın onun bu isteğinede razı olur. İmparator odasına çekilince orada sessizce duran ve tanınmak istemeyen bir adamın varlığını hisseder, bu durumdan rahatsız olur ve yaşlı kadını yanına çağırır. Ondan bu adamın kim olduğunu ve buraya nasıl geldiğini açıklamasını ister, yaşlı kadın bu soru karşısında bu adamı tanımadığını ve nereden geldiğini bilmediğini söyler, onun tek bildiği şey imparator Theodosius ve ordusu evlerine döndüğünden beri bu adam onun misafiri olarak burada kalmakta ve ağırlandığı her günün parasını ödemektedir. Bu kişi her sabah dışarı çıkıp zevkle etrafı dolaşmakta akşam oluncada sanki çok yorulmuş bir şekilde geri dönmekteydi ve bir şeyler yedikten sonra imparatorun gördüğü gibi uzanıp yatmaktaydı. İmparator kadının anlattığı hikâyeyi dinledikten sonra bu konu üzerinde daha fazla araştırma yapmasının uygun olacağını düşünerek adamı tutuklatıp yanına getirir ve kim olduğunu açıklamasını emreder. Adam imparatora cevap vermek istemez, bunun üzerine onu döverek yaptıklarını itiraf etmesi için zorlarlar. Aldığı darbelere karşın adam hareketsiz kalmaya devam edince imparator atlı askerlerine kılıçlarını ona batırmalarını ve kendisinin İmparator Theodosius olduğunu söylemelerini emreder. Bunun üzerine adam bataklıklarda saklanan barbarların casusu olduğunu itiraf eder, barbarların yerini ve onlara en uygun nereden saldırabileceği konusunda imparatoru bilgilendirdikten sonra başı imparator tarafından hemen kesilerek cezalandırılır. Bundan sonra imparator fazla uzakta olmayan bir yerde kamp kurmuş olan ordusuna katılır ve onları nerede yaşadıklarını bildiği barbarların bölgesine getirir. Barbarlara saldırarak yaşlarını dikkate almaksızın hepsini öldürür, bazılarını saklandıkları bataklıkların dışına çıkarırken diğerlerinin ise suda boğularak onların büyük bir yıkıma uğramasına neden olur.

49. Bölüm- İmparatorun cesaretini her zaman takdir eden General Timasius, şimdi askerlerin açlıktan bitap bir halde bulunduklarını ve daha fazla bu bitip tükenmez zahmetli bataklık akınlarına devam edemeyeceklerini söyleyerek kendilerini yenilemeleri için onlara izin vermesini arzu ettiğini belirtir. İmparatorun bu teklifi kabul etmesiyle beraber borazanlar çalınarak askerler geri çekilir ve barbarları takip etmeyi durdururlar. Askerler bol miktarda yiyecek ve içeceklerle kendilerini o kadar fazla doyururlar ki sonunda yorgunluktan ve içkinin tesiriyle uyumaya başlarlar. Bu durum sağ kalan barbarlar tarafından fark edilir, onlar silahlarını kaparak uyumakta olan yada sarhoşluktan dolayı kıpırdayamaz durumda bulunan askerlere saldırarak onları kılıçları, mızrakları veya savaşta kullanılan herhangi bir ölüm silahı ile parça parça ederler. İmparatorun kendisi de dahil olmak üzere bütün ordusu korkunç bir tehlikenin eşiğindeyken, bazı askerler ki bunlar henüz yemek yiyip içki içmemişlerdi, imparatorun çadırına acele ile koşarak olan bitenden imparatoru haberdar etmişlerdir. İmparator ve yanındakiler yaklaşan tehlikenin farkında olarak panik içerisinde, tehlikeyi bertaraf etmek yerine düşünüp taşınmadan kaçmayı tercih ederler. Fakat onlar tam kaçmak üzereyken imparator tarafından çağrılmış olan Promotus ile karşılaşırlar, Promotus, imparatorun kendini ve onunla birlikte bulunanların can güvenliğini düşünerek hareket etmesi gerektiğini ve bu arada kendisinin barbarlara saldırarak yaptıkları başkaldırıdan dolayı onları layık oldukları şekilde cezalandırmak arzusunda olduğunu belirtir. Bunları söyler söylemez barbarlara doğru hızla saldırıya geçer bu arada barbarlar hâlâ uyuyan Romalı askerlerin arasında bulunmaktadır; bunların çoğunu öldürür geri kalanların çok azı ise korkarak kaçarlar ve kendi selametleri için bataklıklara saklanırlar.

50. Bölüm- Meydana gelen bu olay, Theodosius'un Maximus'u mağlup edip geri gelmesinden sonra başına gelen en fevkâlade hadisedir⁹⁹⁰. Theodosius tekrar Konstantinopolis'e vardığında Maximus'a karşı kazandığı zaferden dolayı gururlu bir sevinç içerisinde olmakla beraber kendisi ve ordusunun bataklıklardaki barbarların verdiği zararlardan dolayı moralleri bozuktur (M.S. 10 Kasım). Bu nedenle o yapılacak olan bütün savaşları bırakarak elveda demenin daha iyi olacağını düşünerek bu gibi işlerin bütün sorumluluğunu Promotus'a emanet ederek

⁹⁹⁰ Zosimus'un bu kadar geniş bir biçimde anlattığı bu garip olay, tarihçi Gibbon'unda belirttiği gibi çok anlamsızdır. Zosimus, tarihinde daha önce olan olayları kısa bir şekilde geçiştirdiği halde bu konuyu uzun uzun anlatmıştır. Fakat belki de Zosimus'un Theodosius'un karakterinin nasıl değiştiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.199.

kendisini emekliye sevk eder ve tekrar eski yaşam şekline dönerek muhteşem ziyafetler vermeye, tiyatro gösterilerine ve at yarışlarına gitmeye ve ahlâksız alışkanlıklarına devam ederek hayattan zevk almayı sürdürür. Onun karakterinin bu birbirine tamamen zıt olan özellikleri benim merakımın uyanmasına neden olmuştur; onda kalıtsal olan tembellik ve diğer ahlâksızlık, kötü alışkanlıklara karşı gösterdiği bağımlılık ki daha önce bunları anlatmıştım, korkunç bir olay tarafından rahatsız edilmediği müddetçe o eski karakterine dönmektedir. Fakat bazen işler tehlikeli bir hal alıp onu korkutan boyutlara ulaştığında zafiyetlerini bir kenara bırakarak ve zevklerini terk ederek kendini bir erkeğe yakışır bir biçimde güçlü ve cesur bir şekilde hazırlayarak zor olayların üstesinden gelmeye çalışırdı. Bütün bu anlattıklarımın karşın bu son olaylarda sahip olduğu tecrübelerle dayanarak son derece kararlı bir şekilde hareket etmiştir ancak, kaygı ve endişeleri sona erince o tekrar doğal zevklerinin kölesi haline gelerek, tembel ve lüks içindeki hayatına dönmüştür.

51. Bölüm- Magistratuses olarak atanan komutanların başına Kelt, Gallia doğumlu olan Rufinus⁹⁹¹ (Magister Officiorum) getirilerek, burada görev yapan bütün yüksek düzey komutanları idare etme görevi kendisine verilir. Onun bu göreve gelmesiyle birlikte imparator, daha önce hiç kimseye göstermediği bir şekilde bütün işlerini büyük bir güvenle ona devrederek kendisini bütün görevlerden soyutlayarak sükûnet içerisinde yaşamaya başlamıştır. Timasius ve Promotus ki onlar devlet adına birçok tehlikeye maruz kaldıktan sonra şimdi tercih edilen, sevilen komutanlar listesinde ikinci sıraya yerleştirildiklerinden dolayı bu durumu kendilerine karşı yapılmış bir hakaret olarak görmüşlerdir ve bu olaylardan sonra Rufinus o kadar kibirli bir hale gelmiştir ki halka açık yapılan bir toplantıda Promotus’a karşı kendini beğenmiş bir şekilde çok ağır ifadeler kullanarak onu aşağılamıştır. Bu hakarete daha fazla dayanamayan Promotus büyük bir hiddetle Rufinus’un suratına vurmuş ve onu yaralamıştır. Bunun üzerine Rufinus imparatora giderek olayı anlatmış ve yüzünü göstererek onun öfke ile heyecanlanarak köpürmesine neden olmuştur. İmparator eğer Rufinus’a karşı gösterilen bu kıskançlık sona erdirilmezse onların kısa

⁹⁹¹ Gallia’lı, M.S. 382-92 yılları arasında imparatorluğun en yüksek memuru rütbesiyle görev yapmıştır. M.S. 392 yılında Arcadius ile beraber konsül, M.S. 392-395 yıllarında doğuda en yüksek idareci olarak görev yapmıştır. İmparator Arcadius’un koruyucusu, Alarik’i Balkanlar’ı istila etmesi için teşvik ettiği söylenmekle beraber daha sonra onunla uzlaşma yollarını aramıştır. M.S. 395 yılında Doğu’ya gitmeyi planlayan Stilicho’yu Roma’ya geri dönmeye zorlamıştır. Kendisi de daha sonra Gainas tarafından öldürülmüştür. Vatana ihanet, ahlâksızlık, rüşvet ve halktan zorla haraç toplamakla suçlanmıştır. Kızını Arcadius ile evlendirmek istemiş fakat Eutropius tarafından kandırılmıştır. Eutropius kızını Arcadius ile evlendirerek onu aldatmış ve bu mücadeleden galip ayrılmıştır. Ateşli bir Hristiyandır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.200.

bir zaman sonra onu imparator olarak görmek zorunda kalacaklarını ilan etmiştir. Bu ve diğer başka nedenlerden dolayı Rufinus, kendini diğerlerinden daha üstün gören aşırı fanatik davranışları nedeniyle birçok insanın düşmanı haline gelmiştir. İmparatorun onun hakkında söylediklerini duyan Rufinus onu, ikna ederek Promotus'u meclisten uzaklaştırmasını ve askerlerin eğitimi ile uğraşmak üzere başka bir yere gönderilmesini sağlamaya çalışır. Rufinus, bu isteğini elde edince bazı barbarlar ile anlaşarak onları Trakya'ya gitmek üzere olan Promotus'a pusu kurarak beklemeleri için görevlendirir. Onun verdiği emirlere uygun hareket eden barbarlar Promotus'a ansızın saldırarak onu öldürürler. Promotus gibi dünya malına değer vermeyen ve imparatorları ile ülkesine hizmet ederken doğruluktan ve samimiyetten ayrılmayan bir insan belki de yaptıklarının karşılığı olarak, devlet işlerine kayıtsız kalarak ihmal eden ve dine karşı saygısızlık içinde bulunan kişilerin idaresindeki bir yönetime hizmet ettiği için böyle aptalca bir şekilde cezalandırılmasına rağmen gerçekte, layığını bulmuştur.

52. Bölüm- Bu hareketin dedikodusu ülke dışında konuşulmaya başlandığı zaman bütün tartışmaların ana konusu bu olay olmuş, ılımlı ve akli başındaki insanlar böyle alçakça bir cinayet karşısında memnuniyetsizliklerini göstermişlerdir (M.S. 391). Fakat Rufinus'un yapacakları bitmemiş gibidir, o bu sırada sanki büyük bir zafer kazanmış gibi ödüllendirilerek, konsül olarak atanır. Tatianus ve oğlu Proculus, Rufinus'a karşı bir saldırıda bulunmadıkları halde kendilerine makul kanıtlar gösterilmeden sözüm ona saçma sapan delillerle suçlanırlar. Bu kişiler kumandan (Praefectus Praetorios) olarak görevlerini başarıyla yerine getirmektedirler, Tatianus ofiste görevine devam ederken Prokonsül şehirde valilik görevini icra etmektedir ve hiçbir şekilde adları rüşvet ve yolsuzluğa karışmamışken görevlerinden alınarak emekli edildiler. Onlara karşı düzenlenen komplo şu şekilde sonuçlandırılmak istenmiştir: Tatianus ofisinden atılarak Rufinus'un görevli olduğu imparatorluk mahkemesine çıkarılmıştır. Bu mahkemedeki diğer üyelerde Rufinus'un yanı sıra hâkim olarak görev yapmakta iselerde sonuçta tek başına hükmü verecek olan otorite Rufinus'dur. Proculus'un bu komplonun farkına varması onun kaçmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Rufinus bu genç adamın çok hareketli biri olduğunu düşünür ve onun bazı faaliyetler içerisine girerek kendisine zorluk çıkaracağı korkusuyla babası Tatianus'a giderek düzenbaz yeminlerle onu kandırıp Tatianus'u her söylediği şeye inandırır. Rufinus imparatoruda ikna eder ve onun hem babaya hem de oğluna güzel, iyi niyetli ümitler vermesini sağlar, Rufinus'un bu çabaları Tatianus'u kandırıncaya kadar devam eder, sonuçta Tatianus

şüphelerinin boşuna olduğunu düşünüp kendini güven içinde hissetmeye başlar işte o zaman Rufinus onu ikna ederek oğluna mektup yazmasını ve onu geri çağırmasını ister. Fakat Proculus gelir gelmez tutuklanır ve hapse atılır, Tatianus ise ikamet etmek üzere kendi ülkesine yollanır. Proculus'u yargılayan mahkeme karar vermek için bir kaç defa toplanır, en sonunda hâkimler Rufinus'la anlaşarak bir karar verirler buna göre genç Proculus'un Sycae adı verilen kenar mahallelerinden birine götürülmesi ve burada öldürülmesi için emir verirler. Bunu duyan imparator idamın durdurulması için emir verir, fakat Rufinus'un habercisi o kadar yavaş hareket ederki o, oraya vardığında Proculus'un başı gövdesinden ayrılmıştır.

53. Bölüm- Bütün bu olaylar vuku bulurken imparator Valentinianus'un artık yaşamadığı haberi ulaşır, onun ölümü şu şekilde gerçekleşmiştir: Arbogastes adlı bir Frank, imparator Gratianus tarafından Baudo'nun sağ kolu olarak atanmıştır, Baudo'nun ölümü sonrasında kendi kabiliyetlerine güvenerek imparatorun izni olmaksızın kumanda yetkisini kendi üzerine almıştır. Bütün askerleri onun sahip olduğu cesaret ve askeri işlerdeki başarılarından dolayı onun bu görev için en uygun kişi olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca zenginliğe değer vermeyen yapısı onun diğerlerinin üstünde çok büyük etki yaratarak onları elde etmesine yardımcı olmuştur. Arbogastes o kadar yüksek bir mevkiye ulaşmıştır ki imparatorun yanında rahatlıkla konuşabiliyor, uygunsuz olduğunu düşündüğü herhangi bir konuyu açıkça eleştirebiliyordu. Onun bu hareketleri imparator Valentinianus tarafından çok uygunsuz bulunmuş olup imparator bir kaç olayda Arbogastes'i engelleyerek ona karşı çıkmıştır. Fakat bütün bunlar onun işine yaramadığı gibi bu işten zararlı çıkan kendisi olmuştur. Sonunda Valentinianus artık daha fazla onun kendisine hükmetmesine ve azarlamasına dayanamayacağını düşünür. Bir gün Valentinianus tahtta oturduğu sırada kendisine doğru yaklaşmakta olan Arbogastes'e sert bir şekilde bakarak bir not uzatır ki burada kendisini kumandanlık görevinden aldığını belirtmiştir. Arbogastes bunu okuduktan sonra ona şöyle cevap verir” Sen bana kumandanlık görevini vermediğin gibi beni bu görevden alma yetkisinde sahip değilsin” ve bunları söyledikten sonra kâğıdı parçalayıp yırttıktan sonra yere atar ve yürüyüp oradan ayrılır. Bundan sonra her ikiside birbirlerine karşı olan nefretlerini içlerinde saklamaya lüzum görmeden halkın içinde açıkça göstermeye başlarlar. Valentinianus sık sık imparator Theodosius'a mektuplar yazarak Arbogastes'in, kendisine, heybetli imperatora karşı yaptığı küstah davranışlardan onu haberdar eder ve kendisine acele yardım gönderilmesini rica eder

yoksa o ani bir seyahatle oraya gidecektir. Bu arada Arbogastes nasıl hareket edeceği konusunda düşünüp tereddüt etmekteyken sonunda aşağıda anlatılan çözümü uygulamaya koyar.

54. Bölüm- Bir mahkemede görevli olan Eugenius⁹⁹² adlı bir bilge kişi, söz söyleme sanatının yani hitabet okulunun başında bir profesördü. Rictomeris⁹⁹³, insanlara yardım etmeyi seven, cana yakın bir insan olan Eugenius ile yakın arkadaştır ve onu yeğeni Arbogastes’le tanıştırmıştır. Rictomeris, şimdi Arbogastes’a tavsiyelerde bulunarak Eugenius ile arkadaş olmasını, insanın gerçek bir dostun yardımına ihtiyaç duyduğu olaylar meydana geldiği zaman ona her şekilde başvurabileceğini söyler. Rictomeris, Theodosius’un sarayında görev yapmak üzere ayrılıp gidince Eugenius ile Arbogastes sık sık bir araya gelerek buluşurlar ve aralarında büyük bir dostluk kurulur öyle ki Arbogastes dostuna güvenerek bütün sırlarını onunla paylaşır. Arbogastes hayatının bu önemli dönüm noktasında Eugenius’un olağanüstü bilgilerinden ve yaptığı konuşmaların ağırlığı ve ihtiva ettiği konuların genişliğinden etkilenerek onun bir imparatorluğa idare edebilecek en uygun kişi olduğunu düşünmeye başlamıştır. Arbogastes bu planlarını Eugenius’a anlatır fakat o bu tekliften çok fazla memnun olmamıştır, bunun üzerine onu ikna etmek için elinden gelen her türlü kurnazlığı deneyerek, talihin ona sunduğu bu şans reddetmemesi için ona yalvarır. En sonunda onu razı etmeyi başarır ve bundan sonra Valentinianus’u tahtan uzaklaştırarak, hâkimiyeti tek başına Eugenius’a teslim etmenin yapılacağı en akıllıca iş olduğunu düşünüp bu hesaplarla imparatorun yaşadığı Gallia’da bir şehir olan Viyana’ya gelir. Bu sırada Valentinianus şehrin yakınlarında bir yerde askerleriyle birlikte spor müsabakaları izleyerek eğlenceli vakit geçirmekte idi, Arbogastes onun tehlikeyi anlamasına fırsat vermeden yanına yaklaşarak öldürücü bir biçimde yaralar. Onun bu gözü pek, küstahça hareketini askerler seslerini çıkarmadan kabul ederler, böyle davranmalarının sebebi onun çok cesur ve savaşçı olmasının yanı sıra paraya değer vermemesidir ki bu askerlerin ona derin bir sevgiyle bağlanmalarına yol açmıştır. Arbogastes bu hareketini bitirdikten sonra Eugenius’u imparator olarak ilan eder. Arbogastes ile Eugenius iyi arkadaştır (M.S. 22 Ağustos). Arbogastes

⁹⁹² Eugenius, dilbilgisi ve hitabet hocası, ordu komutanlığı görevine getirilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.200.

⁹⁹³ Rictomeris, Frank asıllı, Arbogastes’in amcasıdır. Pagan inancına sahip olup Pagan edebiyat dünyasından Libanius, Symmachus ve Eugenius ile yakın arkadaştır. Gratian zamanında onun muhafız kuvvetlerinin komutanlığını yapmıştır ve M.S. 377 yılında onunla beraber Gotlara karşı savaşmıştır. Edirne’de Gotlarla barış yapmak istemesine rağmen savaş nedeniyle bunu başaramamıştır. Theodosius tarafından orduların komutanlığına getirilmiş, M.S. 388 yılında Maximus’a karşı yapılan sefer sırasında görev almış, Eugenius karşı yürütülen seferde süvarilerin komutanlığını yapmış, fakat savaş gerçekleşmeden ölmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.200.

herkese olumlu fikirler aşılayarak, olağanüstü yeteneklere sahip olan Eugenius'un harika bir lider olacağını ispatlamaya çalışır.

55. Bölüm- Bütün bu olaylar Theodosius'a anlatılınca, onun eşi Galla kardeşinin ölümünden duyduğu büyük üzüntüden dolayı ağlayıp inlemiş ve onun sesi bütün saray meclisini doldurarak karışıklık çıkmasına neden olmuştur. İmparatorda aynı şekilde bu olaydan etkilenerek üzüntü ve kaygı içinde kalmıştır. O sadece imparatorluğu paylaştığı ona çok yakın olan genç bir adamı kaybettiğinden dolayı değil aynı zamanda imparatorluğun muhalif erkeklerin eline düşeceğinden korku duyduğu için bu durumdaydı ki bu kişiler ona göre birçok bakımdan yenilmez nitelikteydi; Arbogastes cesur ve yetenekli iken Eugenius bilge ve bir sürü meziyetleri olan erdemli bir insandı. Bütün bunlar imparatorun derin düşüncelere dalmasına ve sık sık bu fikirler beyninde dönüp durmasına rağmen sahip olduğu büyük gücü korumak üzere ani bir şekilde ölüme atılmaya karar vererek savaş için gerekli bütün hazırlıkları yapmaya koyulur. Planlarını istediği gibi uygulayabilmek için Rictomeris'i süvari birliklerinin kumandanı yapmayı arzu etmektedir, onun birçok savaşta gösterdiği cesarete ve kahramanlığa şahit olmuştur ayrıca diğer kumandanların da çeşitli birliklerin başına getirmiştir. Fakat Rictomeris bir hastalıktan dolayı ölüm döşeğindedir, bu yüzden mecburi olarak yeni kumandanlar seçmek zorunda kalır. İmparator bütün bu işleri düşünüp neler yapacağını tasarladığı sırada Eugenius tarafından yollanan bir elçilik heyeti oraya varır ve Theodosius'un neler düşündüğünü öğrenmek ister, Theodosius Eugenius'un ortak imparatorluk unvanını onaylayacak mıdır yoksa onun seçimini iptal ederek hükümsüz olduğunu mu ilan edecektir (M.S. 392-393). Elçilik heyeti ile beraber gönderilen kişilerden biri olan Atina'lı Rufinus Arbogastes'den mektuplar getirmediği gibi ondan hiçbir şekilde bahsetmemiştir. Theodosius bu heyete uygun bir cevap bulmaya çalışarak zaman kazanmaya ve olayları geciktirmeye çalışıyordu ki, bu arada başka bir olay meydana gelmiştir.

56. Bölüm- Theodosius ilk defa hükümdar olduğu zaman arkadaşlarının ve müttefiklerinin arasına bazı barbarları dahil etmiştir. Onları umutlar ve büyük hediyeler vererek kendisine bağlamış ve değişik milletlerin saygıya değer komutanlarını kazanarak onlara hükümet işlerinde yer verdiği yetmiyormuş gibi kendi masasında bile ağırlamıştır. Bu yaşananlar, barbarlar arasında iki karışık görüşün meydana gelmesine ve aralarında bir tartışmanın çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan bazıları Romalıların hizmetine girdikleri zaman ettikleri yemini bozmanın onlar için daha iyi olacağını söylerken, diğerleri buna karşı bir fikir öne sürerek yaptıkları anlaşma

gereğince buna karşı hareket etmelerinin onların saygınlığına gölge düşüreceğini belirtirler. Yaptıkları anlaşmayı çiğnemek isteyen ve vatandaşlarını da aynı şekilde hareket etmeleri için ikna eden kişi Eriulphus'dur. Karşı görüşteki kişi ise Fravitta⁹⁹⁴ olup onların ettikleri yemini gözden geçirerek buna sadık kalmalarını istemektedir. Bu iki adam arasında böyle kötü bir anlaşmazlığın yaşandığını anlayabilmek için aradan uzun bir zamanın geçmesi gerekmiştir. Özel bir davet sebebiyle imparatorun masasında bir araya geldiklerinde her zamankinden daha fazla içki içen bu iki kişi birbirleriyle ağız dalaşına girerek kavga etmeye başlarlar ve ne düşündüklerini açıkça ilan ederler. Böylece imparator her birinin bu konudaki özel düşüncelerini öğrenince daveti sona erdirir. Onlar saraydan ayrılırken bile birbirlerine karşı son derece kızgın ve öfke dolu hisler beslemekte olup patlamaya hazır durumda idiler ki, Fravitta öfkesini daha fazla içinde tutamayarak kılıcını çeker ve Eriulphus'u öldürür. Eriulphus'un askerleri Fravitta üstüne çullandıkları vakit imparatorun muhafızları araya girerek kavganın daha fazla ilerlemesine fırsat vermeyerek kargaşayı yatıştırırlar.

57. Bölüm- İmparator olayları işitince yaşananlara kayıtsız kalmak istememesine rağmen onların birbirlerini öldürmesinden memnun olmuştur. Bu arada elçileri hediyeler ve güzel sözlerle kandırarak evlerine geri göndermiştir⁹⁹⁵, onlar hazırlıklara başlayarak yola çıkmak üzereyken kendisi de savaş hazırlıklarına devam etmiştir. Bu noktada en önemli meselenin kumandanların seçimi olduğunu düşünerek Roma ordusunun komutanlığına Timasius'u getirmiş yardımcılığına da Stilicho'yu atamıştır. Stilicho⁹⁹⁶, Theodosius'un kuzeni Serana⁹⁹⁷ ile evlidir. Barbar

⁹⁹⁴ Fravitta, Got kavminden bir pagandır. Roma ordusuna hizmetine girerek Romalı bir kadınla evlenmiştir. Eriulphus'un rakibidir. Komutan olarak görev yaparken Kilikya'yı eşkıyalardan temizlemiş (M.S. 400), Gainas'ın Çanakkale Boğazı'ndan geçişine engel olmuş ve bu nedenle M.S. 401 yılında konsül yapılarak ödüllendirilmiştir. Trakya'da birçok sefere katılmasına rağmen İmparatoriçeye yakın kişiler tarafından suçlanmış ve öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.200.

⁹⁹⁵ Theodosius'a gelen elçiler başarısız olmuşlar, İmparatorluğun doğu ve batısında değişik isimler konsül olarak tanınmıştır (M.S. 393-4). Doğu Roma, Theodosius, Abundantius'u Doğu, Theodosius ve Eugenius'u Batı konsülleri olarak seçerken, Batı, Arcadius, Honarius'u Doğu, Nichomachus Flavianus'u Batı konsülü olarak atamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.201.

⁹⁹⁶ Stilicho, Vandal asıllı ordu komutanı. Norwich, **a.g.e.**, s.104.

⁹⁹⁷ Serena, Theodosius'un kardeşi Honorius ve Maria'nın kızları, İspanya'da doğmuştur. Babasının ölümünden sonra Theodosius tarafından evlat edinilmiş ve doğuya gelmiştir. Stilicho ile evlendikten sonra kendisine emanet edilen genç Honorius'la beraber batıya gitmiştir (M.S. 394-5). Honorius, Maria ile evlenmiştir, bu arada Serana'nın Batı Roma'da gücü daha fazla artarak Milano'da imparatorluk meclisinde hakim olmaya başlamıştır. Kocası Stilicho'nun aksine imparatorluğun batısı ve doğusunu bir araya getirmeye çalışmıştır. Alarik'in Roma'yı kuşatma altına alması üzerine Honorius'u etkileyerek Ravenna'ya gitmesini sağlamış (M.S.408), Fakat Alarik'in kuşatması sırasında öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.201.

müttefiklerini ise Gainas⁹⁹⁸ ve Saulus'un⁹⁹⁹ idaresi altına aldıktan sonra onların yanına Bacurius¹⁰⁰⁰ gibi bir komutanı da eklemiştir. Bacirius, Ermeni kökenli olup askeri konularda çok başarılı olduğu gibi karakter olarak kötü eğilimleri olmayan bir kişiydi. Bütün bu üst düzey komutanların¹⁰⁰¹ seçimini yaptıktan sonra yola çıkmak üzere acele ederken Theodosius'un eşi bir bebek dünyaya getirir, ağır bir yükten kurtulmasına rağmen daha sonra hayatını kaybeder (M.S. Bahar 394). İmparator eşi için günlerce Homeros adetlerine uygun olarak yas tuttuktan sonra ordusuyla beraber savaşmak üzere yoluna devam eder, geride oğlu Arcadius'u bırakır ki o bir süre önce imparator olarak ilan edilmiştir (M.S. 19 Ocak 383). Çok genç olan prens, henüz rüştünü ispat etmediği için yaşından kaynaklanan hataları telafi ederek düzeltmesi için onun yanında danışman olarak Rufinus'u bırakmıştır. Başkentte, imparatorluk askerlerinin komutanı olan Rufinus istediği gibi hareket etmiş ve buna ilaveten imparator adına egemenlik hakkını kullanarak hüküm vermek yetkisine sahip olmuştur.

58. Bölüm- Bu işi hallettikten sonra genç yaştaki diğer oğlu Honorius'u yanına alarak büyük bir hızla rotası üzerinde yer alan ülkeleri geçer ve tahmin ettiğinden daha kolay bir şekilde Alp'leri aşarak düşmanın bulunduğu bölgeye ulaşır (M.S. 5 Eylül 383); Eugenius hiç beklemediği bir anda onu karşısında görünce şaşkınlıktan dona kalır¹⁰⁰², fakat Theodosius oraya varınca bir an evvel savaşa girişmenin gerekli olduğunu görür ve çok akıllıca bir karar vererek barbarlardan oluşan birlikleri en ön sıraya yerleştirir, böylece ilk önce onlar saldırıya maruz kalacaklardır. Gaines'den emrindeki kuvvetlerle beraber ilk akını yapmasını ister, diğer kumandanlarda barbarlardan oluşan süvarileri, okçu kuvvetleri veya piyadeleri ile beraber onu takip edecekti.

⁹⁹⁸ Gainas, Tuna'nın kuzeyinde yaşayan Gotlar'dandır, Frigidus Savaşında komutanlık yapmış, daha sonra Doğu'ya giderek Rufinus'u öldürmüştür. İstanbul'da darbe yapmak üzere Asya'ya geçmeye çalışmış fakat Fravitta tarafından engellenmiştir. Tuna Bölgesine kaçmış burada Hunlar tarafından öldürülmüştür. Arius mezhebindedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.201.

⁹⁹⁹ Saulus, Eugenius'a karşı yapılan savaşta yardımcı kuvvetlerin komutanı, Pollentia'daki savaşta Stilicho'ya yardım etmiş ve orada ölmüştür (M.S. 402). Ridley, **Zosimus, New History**, s.201.

¹⁰⁰⁰ Bacurius, Ermenilerin değil İberlerin kralıdır, Roma ordusunun çeşitli kademelerinde çalışmış ve bu sırada tanıştığı tarihçi Rufinus ile iyi arkadaş olmuştur. Edebiyatçı Libanius'un da arkadaşı olan Bacurius, Frigidus Savaşı'nda büyük kahramanlık göstermiş, ölünceye kadar savaşmıştır.

¹⁰⁰¹ Aynı Maximus'a karşı olan savaşta yaptığı gibi Theodosius'un Eugenius'a karşı savaşında da ordu gücünün çoğunluğunu barbarlardan oluşturmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.202.

¹⁰⁰² Frigidus Nehri Savaşı, İki ordu 5 Eylül'de Trieste'nin kuzeyinde Frigidus mevkiinde karşı karşıya gelir. Theodosius'un ordusunda yer alan Gotların neredeyse yarısından fazlası ölmüş ve savaş Theodosius bakımından tam bir yıkım olmuştur. Fakat ertesi gün Arbogast'ın imparator Theodosius'u yakalamak için gönderdiği askerler Theodosius'un tarafına geçmiş ve doğudan gelen şiddetli fırtınanın da yardımıyla Theodosius ve adamları Eugenius ve Arbogast'ın adamlarını büyük bir bozguna uğratmışlardır. Eugenius öldürülmüş, Arbogast ise kaçmasına rağmen daha sonra kendi canına kıyarak hayatına son vermiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.98.

Eugenius kuvvetlerini yerleştirdikten sonra iki ordu arasında korkunç bir çatışma başlar, tam bu sırada öyle büyük bir güneş tutulması¹⁰⁰³ meydana gelir ki savaşın çoğu gündüzden ziyade gece yapılmış gibi bir hal alır. Ordular sanki gece mücadelesi yapıyormuş gibi savaşırlarken büyük bir katliam gerçekleşir ve aynı gün Theodosius'un müttefiklerinin büyük bir bölümü vahşice öldürülür. Öldürülenler arasında askerlerin kumandanı olarak başlarında bulunan ve çok cesur bir şekilde savaşan Bacurius'da bulunmaktadır diğer komutanlar ise kalan askerleri ile birlikte kaçarak güç bela kendilerini kurtarabilirler. Gece olduğunda ve birlikler bir araya gelip toplandığında zaferinden fazlasıyla memnun olan Eugenius, savaşta büyük kahramanlık gösteren askerlerine ödülleri ve para verdikten sonra onlara kendilerine gelmeleri için yeterli izni vererek dinlenmelerini ister. Sanki böyle büyük bir zaferden sonra başka bir çatışma için bir araya gelmeyeceklerini, Theodosius'un kuvvetlerinin onlara saldırmayacağını düşünür. Onlar bu düşünceler içerisinde kendilerini avuturken imparator Theodosius gün ağarırken aniden harekete geçerek bütün gücüyle düşmanın üzerine saldırır (M.S. 6 Eylül 383), düşmanın yaklaştığından habersiz ve hâlâ yerde uzanmış bir vaziyette beklemekte olan Eugenius'un kuvvetlerinin hepsini öldürürler. Theodosius daha sonra Eugenius'un çadırına doğru yönelir, etrafında bulunan muhafızlara saldırarak birçoğunu öldürür, diğerlerini kaçırmaya zorlayarak takibe başlarlar ki bunların arasında Eugenius'da bulunmaktadır. Eugenius'u ele geçirince önce kafasını keserler sonra bu kesik başı bir mızrağın ucuna takarak kampın etrafında gezdirirler ve Eugenius'a hâlâ bağlı kalmaya devam edenlere ibret olması için gösterirler. Diktatör ortadan kaldırıldığı için şimdi imparatorla barış yaparak uzlaşmak onlar için daha hayırlı bir iş olarak gözükmektedir. Bu savaştan kurtulabilen herkes imparatorun karşısına gelerek onu Augustus olarak selamlar ve yaptıkları yanlışlardan dolayı onları affetmesini isteyerek ona yalvarırlar ki imparator bunu büyük bir nezaketle kabul eder¹⁰⁰⁴. İmparatorun merhametine sığınmak gibi bir düşüncesi olmayan Arbogastes kaçarak kayalıklarla dolu dağlara sığınır, bir generalin onu aramakta olduğunu fark edince düşman tarafından ele geçirilmektense gönüllü olarak ölümü tercih ederek kendini bıçaklar (8 Eylül 383).

¹⁰⁰³ Bu sırada meydana gelen güneş tutulmasının tam bir tutulmadan ziyade kısmi olduğu anlaşılmaktadır. Eugenius'un yenilgisine sebep güneş tutulmasından ziyade o sırada çıkan büyük bir kasırgadır. Theodosius ve adamları bu rüzgârı arkalarına almışlar bunlar rağmen Eugenius, Arbogast ve adamları rüzgâra doğru savaştıklarından toz dumandan önlerini bile göremez hale gelmişlerdir. Savaşta yenilmelerinin nedeni budur. Norwich, **a.g.e.**, s.98 ; Ridley, **Zosimus, New History**, s.202.

¹⁰⁰⁴ Çok ilginçtir ki Zosimus, bu bölümde Theodosius'un merhametinden bahsederken, Hristiyan tarihçiler bu konuya değinmemişlerdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.202.

59. Bölüm- Theodosius bu başarılarından sonra Roma'ya¹⁰⁰⁵ doğru ilerlemesine devam eder, oğlu Honorius'u¹⁰⁰⁶ ortak imparator olarak ilan ettikten sonra Stilicho'yu oradaki orduların başına komutan (Magister Praesentalis) olarak atar ve oğlunu koruma görevini ona verir (M.S. 23 Ocak 393)¹⁰⁰⁷. Yola çıkmadan önce senatusu toplantıya çağırır ki bu senatus antik çağdan beri devam ede gelen dini ayin ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olup tanrılarını hor görüp, aşağılayan bu kimselerle hiç bir şekilde anlaşıp birleşme niyetinde değildi. Konuşmasında onların şimdiye kadar yaptığı yanlış davranışlardan ki o bunları böyle nitelendirmiştir vazgeçmelerini isteyerek öğütler vermiş, bütün günahlarını ve dine karşı gösterdikleri saygısızlıkları bağışlayan Hristiyanlık inancını benimseyerek bu dine sarılmalarını tavsiye etmiştir. Orada bulunan tek bir kişi bile buna rıza göstermediği gibi atalara ait dini törenlerinden vazgeçmemiştir; bu dini gelenekler onlara atalarından miras kalmış olup şehrin kurulduğu günden beri icra edilmiştir. Onların adlandırdıkları gibi bu saçma sapan dine bağlı kalmayı tercih edeceklerini ve hemen hemen 1200 yıldan beri yapmakta oldukları ibadetleri yaparak yaşamaya devam edeceklerini belirtirler. Bu zaman zarfında onların şehirleri hiç bir şekilde ele geçirilmemiştir, eğer dinlerini başka bir dinle değiştirirlerse bundan sonra nelerle karşılaşabileceklerini tahmin bile edemiyorlardı. Bununla beraber Theodosius onlara dini törenlere ve tanrılara yapılan ayinlere sarf edilen paralar sebebiyle bütçenin çok fazla açık verdiğini söyleyerek beğenmediği ve ordunun çok fazla paraya ihtiyacı olduğu gerekçesiyle bu törenleri iptal ettiğini bildirir. Senatus üyeleri verdikleri cevapta törenler için yapılan harcamaların parası kamudan karşılanmadığı müddetçe tanrılara yapılan dini ayinlerin hakkıyla yerine getirilemeyeceğini bildirirler. Bütün bu anlatılanlara karşın dini tören ve geleneklerle ilgili kanun fes edilir ve dini törenler iptal edilir,

¹⁰⁰⁵ Zosimus, M.S. 394 yılında savaştan sonra Theodosius'un Roma'ya gittiğinden bahsetmektedir ki bu konu tartışmaya çok açıktır. Theodosius'un Maximus'u yendikten sonra Roma'ya gittiği bilinmektedir (M.S. 389). Bazı tarihçiler Zosimus'un Theodosius'un ikinci defa Roma'ya gittiğini söylerken tarihleri karıştırdığını göz önünde bulundurmamız gerektiğini söylemektedirler. Buna rağmen Zosimus birçok sebepten dolayı haklı olup, Theodosius Roma'yı iki defa ziyaret etmiş olabilir. Çünkü Zosimus'un bu bölümde anlattığı olayların detayları M.S. 389 yılında yaşananlara benzememektedir. Theodosius'un senatoda M.S. 394 yılında yaptığını söylediği uzun ve sert konuşma, ayrıca Pagan ayinleri için yapılan devlet yardımın kaldırılacağını açıklaması bu ziyaretin M.S. 394 yılında yapıldığını ortaya koymakta ve bu tarihe daha uygun gözükmetedir. Tarihçiler, ikinci bir ziyarete konusunda tam anlamıyla birbiriyle anlaşamamaktadır. Fakat Theodosius'un Milano'ya gittiği ve orada Eugenius taraftarları ile konuşup onları affettiği konusunda yazarlar hemfikirler. Ridley, **Zosimus, New History**, s. 202; Norwich, **a.g.e.**, s.98.

¹⁰⁰⁶ Honorius İstanbul'da imparator olarak ilan edilmiştir (M.S. 393). Zosimus burada tarihleri ve şehirleri karıştırarak Honorius'un Batı'da ortak İmparator olarak ilan edildiğini düşünmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.203.

¹⁰⁰⁷ Stilicho, M.S. 393 yılında orduların komutanlığı görevinde bulunmuştur ve şimdi Zosimus'unda özellikle belirttiği gibi Batı'da en üst düzey komutanlığa getirilerek Honorius'un koruyuculuğuna atanmıştır. Çok açık olan durum Theodosius'un Hunların akınlarına karşı Doğu'ya gitmek zorunda kaldığı ve Stilicho'yu idarede oğluna yardımcı olarak bıraktığıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.203.

ayrıca bunun yanında atalardan kalan bütün kurumlar ve diğer törenlerde yürürlükten kaldırılır. Bu yapılan işlerden sonra Roma İmparatorluğu yavaş yavaş yıkılıp mahvolmaya başlamış ve barbarların alışkanlıklarını benimseyerek onların yaşadıkları şehirlerde yaşamaya başlamışlar ve hatta bazı şehirlerin nüfusunun yok olup gitmesine aldırmamışlar, şehirler öyle bir duruma getirilmiştir ki hiç kimse bazı şehirlerin daha önce nerelerde olduğunu bilemez hale gelmiştir. İşler öyle bir hale getirilmiştir ki hikâyedeki bazı bölümlerde de açıkça görüleceği gibi devlet bunalımların eşiğine gelmiştir. İmparator Theodosius İtalya, İspanya, Gallia ve Libya'nın¹⁰⁰⁸ idaresini oğlu Honorius'a emanet ederek Konstantinopolis'e doğru yola çıkmış ancak yolda hastalanarak ölmüştür (M.S. 17 Ocak 395)¹⁰⁰⁹. Vücudu mumyalandıktan sonra Konstantinopolis'te imparatorlara ait bir mezara gömülmüştür (9 Kasım 395).

Beşinci Kitap

1. Bölüm-¹⁰¹⁰ Şimdi bütün imparatorluk Honorius ve Arcadius¹⁰¹¹ arasında paylaştırılmasına rağmen onlar gerçekte egemenlik hakkına sahip olduklarını gösteren unvanları taşımaktan öteye bir durum içerisinde bulunmuyorlardı: hakikatte bütün idari işlerden sorumlu olarak Doğu'da Rufinus, Batı'da Stilicho¹⁰¹² görev yapmakta ve bütün gücü ellerinde tutmaktaydılar. Onlar bütün işleri kendi isteklerine göre düzenleyerek belirli kurallara bağlamışlardır; arkadaşlarını, akrabalarını yada en fazla rüşvet veren kişileri en yüksek makamlara getirerek çevrelerinde bu kişilere yer vermişler ve böylece işlerin kendi arzuları doğrultusunda yürüdüğünden emin olmak istemişlerdir. O andan itibaren bütün büyük araziler ki sahipleri genellikle çok büyük servetlere sahiptir bu iki adama devredilmiştir; Bunlardan bazıları kendilerine isnat edilen ve doğru olmayan suçlardan kurtulmak için arazileri hediye olarak vermeye çalışırken, diğerleri de komutan olabilmek için bütün varlıklarından vaz geçmişlerdir.

¹⁰⁰⁸ Zosimus, bu bölümde Honorius'un toprakları içinde İlyria eyaletinin bulunmadığını iddia etmekte ve tarihçiler Claudius ve Antakyalı Iohannes ile aynı görüşü savunmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.204.

¹⁰⁰⁹ Zosimus'un iddiasının aksine Theodosius Milano'da ölmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.204.

¹⁰¹⁰ Beşinci Kitap Zosimus tarihinin onun açısından en önemli bölümlerinden biridir. Bu bölümde o savunduğu tezi ispatlamaya çalışacaktır. Bu kitabın 27. Bölümüne kadar Zosimus, Eunapius'u kaynak olarak kullanmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.205.

¹⁰¹¹ Theodosius, Batı Roma'nın çöküşünden önce Birleşik Roma'nın son imparatoru olarak görev yapmıştır. Ölümünde oğulları Arcadius genç bir delikanlı, Honorius ise sadece on yaşındadır. Bazı kaynakların iddia ettiği gibi oğullarını ordu komutanı Stilicho'ya emanet etmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.102.

¹⁰¹² Zosimus'un bu bölümde Stilicho ile ilgili düşünceleri onun olmayıp Eunapius'dan alıntı yaptığı çok açıktır. Zosimus daha sonra kaynağına bağlı olarak Stilicho ile ilgili hükümlerini değiştirecektir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.205.

Başka bir deyişle yıkılmaya yüz tutmuş şehirlerdeki memurlukları elde etmeye çalışmışlardır. Her türlü kötülük şehirleri kaplamaktayken buralardan toplanan paralar Rufinus ve Stilicho'nun kasasına akmaktaydı, her şey ters yüz edilerek eskiden zengin olanların malları ve mülkleri yağmalanarak fakirlik içerisinde bırakılmıştır. Her iki imparatora olan biten hiç bir şeyin farkında değildi, onlar Rufinus ve Stilicho'nun ülkeyi geleneklere dayanarak büyük bir maharetle yönettiğini düşünüyorlardı. Rufinus, muazzam bir servet yaptıktan sonra başka planlar peşinde koşmaya, imparator olma hayalleri kurmaya başlar. Bunun içinde evlenme yaşına gelen kızını imparatorun eşi yapmayı tasarlar. Rufinus bu arzusuna kavuşabilmek için makul tekliflerle imparatorun karşısına çıkması gerektiğini düşünür, bu niyetle en yakın arkadaşlarına diğer bir deyişle imparatorun çevresinde bulunan dostlarına bu konuyla ilgili görüşlerini açıklar, bu arada hiç kimsenin onun gerçek niyetinin farkında olmadığını düşünüyordu. Buna rağmen onunla ilgili bilgiler bütün şehirde dolaşmaya başlamış. İnsanlar onun bu arzusunun her geçen gün daha fazla artmakta olan küstahlığının ve kendini beğenmişliğinin bir sonucu olarak meydana geldiğine inanarak, bu ona karşı olan nefretleri her geçen gün büyütüp artırmakta idi. Aslında bütün bunlara rağmen o, büyük günahlarının küçük hatalar gibi anlaşılmamasını tasarlıyor gibiydi, daha sonra küstahça davranarak yapmış olduğu zalimce bir suçla herkese meydan okumuştur.

2. Bölüm- Büyük Iulianus, Alplerin ötesinde Ceasar olarak görev yapmakta olduğu zamanlarda konsül olarak Florentius adında bir komutan görev yapmaktadır, onun Lucianus¹⁰¹³ adında bir oğlu vardır. Lucianus daha önce Rufinus'un himayesi altında yaşamakta olup, kendi mülkünün en iyi kısımlarını Rufinus'a vermişti. Bu nedenle Rufinus her olayda bu genç adamı büyük bir nezaketle desteklemekte ve devamlı onun hakkında konuşarak İmparator Arcadius'a onu methetmektedir. Arcadius, Lucianus'u Doğu'nun dükü ilan eder, bu öyle şerefli bir görevdir ki emri altındaki herkesi idare etme hakkı ona verilmiştir. Doğu'daki bütün bölgelerin valilerini denetleme yetkisi tamamen onun kontrolü altında bulunmaktaydı, ayrıca yanlış yapılan işleri düzeltmekte yine onun görevleri arasındadır. Lucianus, gerçekten de onun idaresi altında yaşayan herkese karşı gayet adil bir yönetim sergileyerek valilik yapmaktadır, o adaletle olan düşkünlüğü, ölçülü karakteri ve diğer bütün güzel meziyetleri ile gerçek bir valide olması gereken meziyetlerle

¹⁰¹³ Lucianus, babası gibi Hristiyan inancındadır. Suriye'de konsüllerin meclisinde görev yapmıştır (M.S 388). Adaletli olmasına rağmen halka karşı davranışları haşındır. Komutan Tatianus'un göreve gelmesinden önce suçlanarak mahkemeye çıkarılmıştır. İmparator Arcadius, elçilerini Antakya'ya yollamış, Lucianus'u görevden uzaklaştırılarak cezalandırılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.205.

donanmış biri olarak tanınmaktadır. Hiç kimseye karşı ayrıcalık yapmadığı gibi kanunların ona gösterdiği yoldan hiç bir şekilde sapmayarak başka amaçlarla hareket etmemiştir. Bu sebeple Arcadius'un amcası Eucherius¹⁰¹⁴ ondan karakterine uymayan bir şekilde davranmasını arzu edince onu reddetmek zorunda kalmış ve bu hareketi ile Eucherius'u son derece öfkelenmiştir, o daha sonra imparatora giderek Lucianus'u kötülemiş, iftiralar atmıştır. İmparator bu kadar büyük bir gücü böyle bir adama teslim ettiği için Rufinus'u sorumlu tutarak onu suçlamıştır; İmparator tarafından bu şekilde suçlanan Rufinus sanki bütün bu olanlardan büyük kızgınlık duymuş gibi hareket etmiş ve planlarından hiç kimseye bahsetmeden küçük bir grupla beraber Antiokheia'ya doğru yola koyulmuştur. Gece yarısı şehre girerek Lucianus'u tutuklamış ve hakkında hiçbir suçlama olmadığı halde onu mahkemeye çıkarmıştır. O bundan sonra adamlarına Lucianus'un kurşun toplarla ölene dek dövmelemlerini emretmiştir¹⁰¹⁵. Rufinus sonra onun bir çöplüğe taşınmasını ve burada üstünün örtülerek bırakılmasını istemiştir, insanların onun hâlâ yaşadığını düşünmelerine sebep olmuştur ki bunun sonucunda o gerekli insani yardımı alabilecektir. Bütün şehrin davanın alışılmadık bir şekilde ilerlemesi karşısında nefretle dolduğunu gören Rufinus halkla barış yapmak zorunda olduğunu hissederek onları memnun etmek amacıyla zarafetiyle şehrin bütün yapılarıyla yarışacak güzellikte bir kemer inşa ettirmiştir.

3. Bölüm- Olaylar bu şekilde sona erince Rufinus Konstantinopolis'e dönerek imparatorla akraba olmasını sağlayacak konular üzerinde çalışmaya gayret sarf eder. Fakat kader, olayların değişik bir şekilde gerçekleşmesini sağlayarak Rufinus'ın bütün umutlarının kırılmasına neden olmuştur¹⁰¹⁶. Promotus'un iki oğlu olup, Theodosius, sağlığında bu çocukları kendi evlatları ile beraber yetiştirmiştir. Bunlardan birinin evinde güzelliği dillere destan bir kadın¹⁰¹⁷ yaşamaktadır

¹⁰¹⁴ Eucherius aslında I. Theodosius'un amcasıdır ve onun tarafından onurlandırılarak baba olarak adlandırılmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.205.

¹⁰¹⁵ Gerçekte Lucianus ucunda kurşunlar yerleştirilmiş kamçı ile dövülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.205.

¹⁰¹⁶ Zosimus, Eutropius'un Rufinus'u kandırarak Arcadius'u kızı ile evlendirmesini onun başarısı olarak gösterse de, bu olayın Rufinus'un Antakya'da olması dolayısıyla gerçekleştiğini anlatmaktadır. Ayrıca olayı Promotus'un ailesine bağlayarak bir şekilde Promotus'un öcünü almıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.205.

¹⁰¹⁷ Frank asıllı Bauto'nun kızı Aelia Eudoxia, Arcadius ile evlenmiş ve ona Pulcheria, Flaccilla, Arcadia, II. Theodosius, Marina isimli evlatlar doğurmuştur. Eutropius'un görevden alınmasında önemli katkıları olmuş ve ondan sonra Doğu'da bütün gücü onun ellerine geçmiştir. Saraydaki hadım ağaları ve kadınların onun üzerindeki etkisi çok fazla olup kocasını aldattığından dolayı kendisinden şüphelenilmiştir. Ortodoks Hristiyan olduğu için kocası Arcadius'u Arius'çulara ve Paganlara karşı kıskırtmıştır. İstanbul Piskoposu, Iohannes Hrisostomos ile ilişkileri ilk başta arkadaşça olmasına rağmen daha sonra piskoposun Eudoxia'nın yaşam biçimini eleştirmesi dolayısıyla bozulmuştur. Bu ikisi birbirine düşman olmasına rağmen Mısır'daki rahipleri İskenderiye Piskoposu Theophilus'a karşı desteklemiştir. Iohannes Hrisostomos, Salamis'li Epiphanius'la anlaşma yapmasının halkı kızdıracağını düşünmüş ve Eudoxia'yı tekrar kınamıştır. İsteddiği bahaneyi elde eden Eudoxia, Iohannes Hrisostomos'un sürgüne

ki imparatorun, hadım ağalarından biri olan Eutropius¹⁰¹⁸, onun güzelliğini imparatora övgüler düzerek anlatmış ve onunla evlenerek bu kadını eşi yapması için teşvik etmiştir. İmparatorun kendisini büyük bir memnuniyetle dinlemekte olduğunu fark edince güzel kadının resmini ona da göstermiş böylece Arcadius'un bu kadına karşı duyduğu şiddetli arzuyu daha da alevlendirmiştir, en sonunda da onun için tek çarenin bu genç kadınla evlenmesi olduğuna dair onu ikna etmiştir. Bu sıralarda Rufinus bu olanlara kayıtsız kalarak kendi kızının kısa bir süre sonra imparatoriçe olacağını ve kendisinin de ortak imparator olarak ilan edileceğini beklemekteydi. Saray hadımı Eutropius, evlilik planının başarıya ulaşacağını görerek, saraydaki görevlilere ellerinde çiçeklerle dans ederek düğün alayı oluşturmalarını emreder, bu adet, saraya ait bir gelenek olup imparatorların düğünlerinde yapıldığı gibi saraydan imparatoriçeye uyacak elbiseler ve diğer süs eşyalarını, sarayın hizmetinde çalışan adamlara vererek bunları taşımalarını ister ve daha sonra kalabalığın arasına karışarak şehre doğru ilerleyen bu kişileri takip eder. Bu grubun peşinden koşan herkes, bu hediyelerin Rufinus'un kızına takdim edileceğini düşünmekteydiler, fakat onlar sonunda Promotus'un evine ulaşarak ellerindeki hediyelerle birlikte buraya girerler ve her şeyi Promotus'un oğulları ile beraber kalmakta olan bu genç kadına verirler. İşte bu olay imparatorun karısının kim olacağını herkese apaçık gösterdiği gibi Rufinus'un ümitlerinde başka bir kadının

yollanmasını sağlamıştır (M.S.403). Iohannes Hrisostomos, İstanbul'a döndüğünde Eudoxia'yı eleştirmekten vazgeçmemiş, imparatoriçede o sıralarda toplanan kilise meclisini etkileyerek tekrar sürgüne yollanmasını sağlamıştır. Düşük yaparken ölmüştür (M.S. 404). Ridley, **Zosimus, New History**, s.206; Norwich, **a.g.e.**, s.110.

¹⁰¹⁸ İran'da köle olarak doğmuş, daha sonra Roma ordusunun hizmetine girerek komutanlığa kadar yükselmiştir. Yaşlandığında özgürlüğüne kavuşmuş, Theodosius tarafından sarayın hizmetine alınmıştır. Eugenius'a karşı yürütülen seferde Theodosius tarafından görevlendirilerek din adamları ile görüşmeler yapmıştır. Sticho ile işbirliği yaparak Rufinus'a karşı işbirliği yapmış ölümünden sonra onun yerine geçmiştir. Arcadius'u etkisi altına alarak paganlara ve sapkın inanç sahiplerine karşı eziyetlerin tekrar başlamasına neden olmuştur. İskenderiye Piskoposu Theophilus'un itirazına rağmen Iohannes Hrisostomos'ın İstanbul Piskoposu olarak atanmasını sağlamıştır. Kendi çıkarları için birçok kanun yapılmasını sağlamış, dini sığınakların kısıtlanmasını, rüşveti yasaklayan kanunları bütün bunların dışında bırakmış, özgür Romalıları bütün kanunların üstünde tutmuştur. Kanunları gizli anlaşmalar yapanları cezalandıracak şekilde yeniden düzenlemiş, ülkeyi ajanlar ile doldurarak yönetimini bunların üzerinden yapmış ve çok zengin olmuştur. İnsanların mallarına el koyarak ve devlet görevlilerinin makamlarını satarak, bunlardan elde edilen gelirle bazı bölgelerin daha da zenginleşmesini ve bölünmesine yardımcı olmuştur. Yahudiler bu tip yolsuzluklarla elde ettikleri paraların sayesinde bazı imtiyazlar kazanmıştır. Doğu Bölgeleri'ndeki generallerin yetkilerini kısıtlamış bu generallerden Abundantius ve Timasius'u görevlerinden almıştır. Stilicho'yu çağırarak onunla beraber Alarik'in önünü kesmeye çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Alarik'in komutan olmasından sonra Gildo'nun isyan çıkarmasında önemli rol oynamıştır. Eutropius, *patricii* ünvanına sahip olmasına rağmen ülkenin en büyük yöneticilerinden *prefect*'lerin gücüne sahiptir. M.S. 398 yılında Hunlara karşı yapılan bir seferde komutanlık yapmıştır. J. Reynolds, **Defending Rome: The Masters of the Soldiers**, 2011, s.60. Seferi başarıyla tamamladığı için *konsül* unvanıyla ödüllendirilmesine rağmen (M.S. 399) kendisi Batı'da tanınmamıştır. Tribigidas, isyan ettiğinde Gainas, Eutropius'un teslim edilmesini istemiş, önceleri Arcadius bunu reddetmesine rağmen daha sonra karısı Eudoxia'nın tesiri altında kalarak sesini çıkarmamıştır. Kiliseye sığınan Eutropius, isyancıların korkusuyla buradan kaçmış ve tutuklanmıştır. Bütün malına el konulmuş, rütbeleri sökülerek Kıbrıs'a sürgüne yollanmış, fakat daha sonra Kadıköy'e getirilerek burada öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.206.

imparatoriçe yapılmasıyla başarısızlığa uğradığının göstergesidir (27 Nisan). Bunun üzerine Rufinus Eutropius'dan kurtulmak için planlar yapmaya başlar.

4. Bölüm- İmparatorluğun Arcadius'un hâkimiyeti altındaki bölgesinde işler bu durumdayken, Batı bölgelerinin koruyuculuğunu üstlenen vali Stilicho, Serena'dan dünyaya gelen kızını¹⁰¹⁹ imparator Honorius'la evlendirmiştir. Serana, Honorius'un kızı olup aynı zamanda iki imparatorun babası olan Theodosius'un amcasının kızıdır. Stilicho imparatorla kurduğu bu ittifakla otoritesini sağlamlaştırdığı gibi hemen hemen aynı şekilde bütün Roma ordusunu da idaresi altına alarak büyük bir güç kazanmıştır. Eugenius'u İtalya'da öldürdükten sonra hayatını kaybeden Theodosius'dan sonra Stilicho, Roma ordusunun tek kumandanı olmuş, en kuvvetli ve cesaretli askerleri seçerek onları yanında alıkoyarken çelimsiz ve bitkin askerleri ordusunda istemeyerek doğuya göndermiştir. Bunları düzenledikten sonra Rufinus'un doğuda, onun batı bölgelerinde sahip olduğu güce erişebilmek arzusunda olduğunu anlayarak ona karşı çok fazla öfkelenir, bunun üzerine kararlı bir şekilde Arcadius'a gitmeye karar verir, Arcadius'da Rufinus'un bu bölgelerde elde etmek istediği gücü bertaraf etmek niyetiyle hareket etmekte olup Stilicho gibi her şeyin kendi isteklerine uygun olarak yapılmasını arzuluyordu. Stilicho'nun öne sürdüğü iddiaya göre Theodosius ölüm döşeğindeyken iki imparatorun işlerine göz kulak olması için onu özel bir şekilde görevlendirmişti¹⁰²⁰.

5. Bölüm- Rufinus bunu anladığında türlü şeytanlıklar yaparak Stilicho'nun Doğu'ya sefer yapmasını engellemeye çalıştığı gibi Arcadius'un askeri kuvvetlerini zayıflatarak onları güçsüzleştirmiştir. Gerçekten o bütün bu komploların hazırlığını yaparken bu görev için düşündüğünden daha zalim bir adamı bulmuş onun yardımı ile Romalıların şimdiye kadar görebileceği en büyük felaketlerin oluşmasına neden olmuştur. Bunun nasıl gerçekleştiğini söyle anlatmaya çalışayım: Musonius¹⁰²¹ adlı bir Yunanlının Musonius, Antiokhos ve Axiochus adlarında üç oğlu vardı, bunlardan Musonius ve Antiokhos her ikisinde hem çok iyi birer alim olup

¹⁰¹⁹ Serena'nın kızı Maria, on üç yaşında Honorius'la evlendirilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.207.

¹⁰²⁰ Theodosius'un Stilicho'yu imparator evlatlarının koruyucusu olarak bıraktığı ve ona böyle bir vasiyette bulunduğu çok fazla tartışılan bir konu olup birçok tarihçiye göre resmi bir düzenleme yoktur. Tarihçi Claudianus, bu anlaşmanın Theodosius ile Stilicho arasında gerçekleştiğini söylemesine rağmen aslında imparatorların yaşlarından dolayı bu durumun gerçekten var olduğu düşünülebilir. Serena'nın kızı Maria, on üç yaşında Honorius'la evlendirilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.207.

¹⁰²¹ Doğu'da vali olarak görev yapmış hatip, Prohairesius'un öğrencisi olmuş ve sonra ona karşı olmuştur. Bütün bunlardan sonra politikaya atılmış Makedonya ve Asya'da vali vekilliği görevlerinde bulunmuştur. Isaurian'lar tarafından öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.207.

hem de doğru ve ahlâklı kişilerdi ve babaları gibi olmaya çalışarak onu geçmeyi planlamaktaydılar. Fakat Antiokhos¹⁰²² onların tamamen aksi yönde bambaşka bir yol tutmuş hiç bir şey yapmadan türlü zalimlikler icra ederek hayatını sürdürmektedir. Rufinus onu keşfederek amaçlarını gerçekleştirmek üzere kullanmaya karar vermiştir. Rufinus onu prokonsül yaparak Yunanistan'a atar ve ondan barbarların saldırılarını önlemek üzere onları bulmasını ve ancak fazla masraf yapmamasını ister, ayrıca Roma devleti aleyhine yaptığı bütün planlarının gerçekleşmesi için kendisine her türlü hizmeti yapacağından emin olduğu Gerontius'u da¹⁰²³ Thermopylai'daki¹⁰²⁴ askeri birliğin komutanlığına getirir. Rufinus bütün bu tertiplerini alçakça düzenledikten sonra Alarik'in¹⁰²⁵ isyan hazırlığında olduğunu ve Roma kanunlarına itaat etmediğinin farkına varır, çünkü Alarik o anki durumdan hiç memnun değildi, ona barbarların dışında komuta etmesi için hiçbir birlik verilmiyordu, Theodosius zamanında diktatör Eugenius'un ortadan kaldırılmasına yardım ettiğinde Theodosius ona bazı birlikler tahsis ederek komuta etmesini sağlamıştı. Bunun üzerine Rufinus, Alarik ile gizlice temasa geçerek onu cesaretlendirmeye başlar ve ondan barbarların ve diğer uluslardan toplayabildiği yardımcı kuvvetlerinin başına geçerek onları yönetmesini ve belki de böylelikle kolay bir şekilde bütün ülkenin hâkimi olacağını söyler. Alarik, Trakya'dan ayrılarak Makedonya ve Teselya'ya doğru ilerlemeye başlar, bu arada yol boyunca çok büyük yıkımlara ve tahribata sebep olur¹⁰²⁶. Thermopylai'e yaklaştığında buradaki prokonsül Antiokhos ve garnizonun komutanı Gerontius'a

¹⁰²² Musonius'un oğlu. Ridley, **Zosimus, New History**, s.207.

¹⁰²³ I. Theodosius zamanında Tomi şehrinin komutanı. Ridley, **Zosimus, New History**, s.208.

¹⁰²⁴ Thermopylai, Yunanistan'da bir şehir. Tekin, **a.g.e.**, s.64.

¹⁰²⁵ Theodosius zamanında gerçekleşen Frigidus Savaş'ında Komutanlığa kendisinin yerine Stilicho'nun atanması karşısında çok öfkelenen Alarik, Bütün Trakya ve Moesia'yı yerle bir ettikten sonra İstanbul surlarına kadar dayanmıştır. Bir ihtimale göre Rufinus ona rüşvet vermiş ve Alarik, Makedonya'ya yönelmiş, İstanbul tehlikeden kurtulmuştur. Norwich, **a.g.e.**, s.104. Zosimus, Alarik kuvvetlerinin Frigidus Savaş'ında Gotlarla beraber katılıp savaştığından bahsetmemiştir. Stilicho, Alarik ile karşılaşmak üzere Teselya'ya yöneldiğinde imparator Arcadius, İstanbul'un tehlikede olduğunu söyleyip orduları başkente çağırıştır. Doğu ordusunu Gainas'ın emrine veren Stilicho, orduyu İstanbul'a yolladıktan sonra kendisi ordusu ile birlikte Batı'ya yönelmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.104; Zosimus, Alarik'in Roma karşıtı olduğunu bu nedenle Rufinus'un onu kandırarak satın aldığı söylemektedir fakat bu çok inandırıcı bir tez değildir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.208.

¹⁰²⁶ Alarik'in Yunanistan'ı istilası (M.S. 396-7): Stilicho'nun batıya ve imparatorluk ordusunun İstanbul'a dönmesinden sonra önünde hiçbir engel kalmayan Alarik, Thermopylai Geçidi'ni serbestçe geçmiş Boetia ve Attika bölgesine ulaşmıştır. Yolları üzerinde ne kadar kent varsa yakıp yıkan Alarik, Pire limanını yerle bir etmiş fakat surları nedeniyle Atina'ya fazla zarar verememiştir. Zosimus Alarik'in Atina'ya zarar verememesinin nedenini rüyasında Tanrıça Athena'yı görünce cesaretini kaybettiğini ve bu nedenle Atina'ya saldırmadığından bahseder. Tanrıça Athena zırhlar giyerek surlar üzerinde dolaşırken Akhilleus'da öfkeli bir vaziyette mazgalların üstünde gezinmekteymiş. Bütün bunlar rivayetten ibarettir, kesin olan bir şey varsa o da garnizon komutanı tarafından ağırlandırak anlaşılmaya razı edilmiş olduğudur. Norwich, **a.g.e.**, s.105; Stilicho, Gotları Arcadia'dan çıkararak Elis'e yerleştirir, fakat daha sonra imparatorluğun Doğu'su tarafından şeytan olarak ilan edilir. Bu arada Alarik, Illyricum ordularının başkomutanlığına getirilir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.208.

gizlice haberciler göndererek oraya gelmek üzere olduğunu kendilerine bildirir. Bu haber Gerontius'a ulaşır ulaşmaz o ve emrindeki askerler bulundukları yerden kaçarlar ve barbarların Yunanistan'a kolaylıkla girmelerine yardımcı olacak bir yol açılmasını sağlamış olurlar. Alarik bu bölgeye ulaşır ulaşmaz kırsal bölgeleri baştan aşağı yağmaladıktan sonra şehirleri korkunç bir şekilde yakıp yıkarak yok eder, erkeklerin hepsini genç, yaşlı demeden öldürürken, kadınları, çocukları ve bunlarla birlikte onların paralarını da yanlarında alıp götürürler. Barbarlar Thermopylai'den Yunanistan'a giriş yaptıktan itibaren Yunanistan'daki bölgelerin hemen hemen hepsini ve bütün Boiotia'yayı¹⁰²⁷ o kadar kötü bir şekilde tahrip etmişlerdir ki bugün bile bunun izlerini görebiliriz. Thebai halkı bu yıkımdan sadece onlar, biraz kendi kuvvetleri sayesinde birazda Alarik'in aceleyle hareket ederek ve bir an önce Atina'ya varmak istemesinden dolayı şehri kuşatmaya tabii tutmaması sebebiyle korunabilmişlerdir. Thebai'liler böylece yıkımdan yara almadan kurtulduktan sonra Alarik, Atina'ya doğru yönelmiş, bu şehri kolaylıkla alacağını umut etmiştir çünkü şehrin büyüklüğü onların kolaylıkla savunma yapmalarını engellediği gibi onlara komşu olan Pire'lilerde yardım edemezlerdi, Alarik, bütün bunlara güvenerek şehrin kuşatıldıktan sonra kolaylıkla ele geçireceğini düşünerek umutlanır. Fakat şehrin çok eski çağlara ait olan kutsallığı, bu inançsız planların tam ortasında kalmasına rağmen şehri korumakla yükümlü tanrıları yardımına çağırarak bu durumdan zarar görmeden kurtulmasını sağlamıştır.

6. Bölüm- Bu nedenle şehrin zarar görmeden kurtulmasını sağlayan, onu koruyan tanrısal güçlerin sebep olduğu olayları sessizce geçiştirmeden özenle anlatmak lazımdır. Olaylar mucizevi, ilahi bir güçle ve bunu duyan herkesin saygılı bir şekilde heyecanlanmasına neden olacak şekilde gerçekleşmiştir. Alarik bütün birlikleri ile beraber şehre doğru ilerleyince orada koruyucu tanrıça Minerva'nın (Athena) duvarlar boyunca yürümekte olduğunu görür, Minerva, tanrıların heykelleri arasında gördüğümüz gibi aynı şekilde durmakta ve zırhını kuşanmış bir vaziyette ona karşı saldırıya geçecek olanlara karşı koymak üzere beklemektedir. Alarik sonra duvarların önünde kahramanca duruşuyla Akhilles'i görür, o sanki Homeros'unda tanımladığı gibi Patroklos'un ölümünün intikamını almak üzere Troialılarla korkusuzca savaşıyormuş gibi hareket etmektedir. Alarik gördükleri karşısında korkuyla karışık bir saygı duyup şok içinde kalır, şehre saldırmaktan vazgeçer ve habercilerini barış koşullarını konuşmak üzere oraya yollar. Onun bu teklifini Atinalılar kabul ederler ve karşılıklı yeminler edilip sözler

¹⁰²⁷ Yunanistan'da yer alan coğrafi bir bölge. Tekin, **a.g.e.**, s.31.

verilir. Alarik yanında az sayıda askerle beraber şehre girer. Şehirde bütün halk onu büyük bir nezaketle ağırlayarak elinden gelen konukseverliği gösterir; Alarik bazı hediyeler aldıktan sonra Attika bölgesine ve şehre zarar vermeden oradan hareket ederek şehirden ayrılır. Böylece Atinalılar, Valens'in hâkimiyeti sırasında gerçekleşen ve bütün Yunanistan'ı sallayan deprem sırasında daha önceki kitabımda anlattığım gibi nasıl zarar görmeden kurtulmuşlarsa bu seferde çok yakınlarına kadar gelen bu tehlikeden de sıyrılmışlardır. Böylece Alarik onu dehşet içerisinde bırakan olayları gördükten sonra Attika'ya zarar vermeden bırakmış, oradan ayrılarak Megaris'e doğru yönelmiştir. Şehri ilk saldırısında ele geçirir ve bundan sonra hiç bir mukavemetle karşılaşmadan Peloponnesos'a kadar ilerler. Hatta Gerontius onun Isthmos Nehri üzerinden geçmesine izin verir, Isthmos'un ötesinde uzanan bütün şehirler Istmus'un ona sağladığı güvenlik nedeniyle kale duvarlarından yoksun olduğu için o bundan sonra bütün şehirleri fazla uğraşmadan ve zorlanmadan ele geçirebilmiştir. Yine bu sebeplerden dolayı Korinth ve etrafındaki komşu küçük kasabaları ilk saldırıdan sonra hemen alabilmiştir. Argos ve bu şehirle Sparta arasındaki bütün bölgeler daha sonra elde edilmiştir. Hatta Sparta bile uzun zamandır onu savunacak askerler ve cesur komutanlar tarafından savunulmadığı için kendini koruyamamış ve bütün Yunanistan'la aynı kaderi paylaşarak tutsak edilmiştir. Romalıların aşırı hırsları yüzünden tehlikeli ve güvenilmez idarecilerin yönetimine bırakılan ülkede, bu kişilerin amirlerinin arzularına büyük bir istekle boyun eğerek, onları memnun etmek amacıyla hareket etmesi sonucunda her şeyde genel bir yıkım ve çöküş başlamıştır.

7. Bölüm- Yunanistan'ın maruz kaldığı felaketleri öğrenen ve imparatorluk tacını ele geçirmek isteyen Rufinus, imparatorluğun şu anda içinde bulunduğu durumun çok karışık olduğunu ve amacına ulaşmak için önünde hiç bir engel kalmadığını düşünerek, şimdi daha fazla istek duymaktadır (M.S. 397). Fakat bu arada Stilicho, çok fazla miktarda asker toplayarak aceleyle zor durumda bulunan Akhalara yardım etmek üzere yola çıkmıştır. Peloponnesos'a varınca barbarları güç duruma düşürerek Pholoe'ye¹⁰²⁸ kaçmak zorunda bırakır. Stilicho çok zengin bir hayat yaşama ve kadınlarla ahlâksızca ilişkilere girme konusunda fazlasıyla istekli olmasaydı, o bölgede açlık içinde kalacak olan barbarları kolaylıkla yok edebilirdi. O buna karşı askerlerini serbest bırakarak barbarların yağmaladığı kentlerden geriye kalan her şeyi yağmalamalarına izin vermiştir, böylelikle düşmana yeterli zamanı tanıyarak onların çaldıkları

¹⁰²⁸ Olympia yakınlarında bir bölge. Norwich, a.g.e., s.103.

ganimetlerle beraber Peloponnesos'dan kuzeye Epirus'a kadar gitmelerine ve buradaki bütün şehirlerini yağma etmelerine yol açmıştır. Onların bütün bu yaptıklarını öğrenen Stilicho hiçbir şey olmamış gibi İtalya'ya geri dönmüştür; geride sadece onun askerlerinin sebep olduğu kötülüklerden her geçen gün daha fazla acı duyan Yunan halkını bırakmıştır. İtalya'ya geri dönen Stilicho, Rufinus'u öldürmek için hemen kararlı bir şekilde aşağıda anlatıldığı şekilde çalışmalarına başlamıştır: Stilicho, İmparator Honorius'a kardeşi Arcadius'un hâkimiyeti altında yaşamakta olan ulusların acınacak halde olduklarını ve onlara yardım etmek üzere yeterli miktarda bazı askeri birliklerin gönderilmesinin uygun olacağı konusunda açıklamalarda bulunur. En akıllıca çözümün bu olduğunu düşünen imparator ona harekete geçmesi için emir verir, Stilicho bu görev için gönderilecek birliklerin hazırlanmasını emrettikten sonra başlarına komutan olarak Gainas'ı atar ve Rufinus'a karşı yapmak istediği planlarla ilgili olarak ona açıklamalarda bulunur. Birlikler Konstantinopolis'e yakın bir yere varınca Gainas onlardan ayrılarak ilerler ve imparator Arcadius ile buluşarak ona yardım etmek amacıyla yola çıkan ordunun yaklaşmakta olduğuna dair onu bilgilendirir. Gainas, askerlerin gelişinden dolayı sevinen Arcadius'a daha önce yaşadığı gözlemlere dayanarak bu gibi davranışlar içerisinde bulunan askerleri onurlandırmanın gerektiğini söyleyerek şehrin dışına çıkmasını ve askerler ile orada buluşmasını tavsiye eder. Arcadius onun bu söylediklerine razı olarak şehrin dışına çıkar ve askerler her zaman yaptıkları gibi saygı göstererek onu selamladığında büyük bir incelikle bunu kabul eder. Sonunda Gainas tarafından yapılan bir işaretle askerlerin hepsi birden Rufinus'a saldırırlar, onun etrafını sararak kılıçlarını saplarlar (M.S. 27 Kasım 395). Askerlerden biri kılıcını ile onun sağ elini, bir diğeri sol elini koparıırken bir üçüncüsü de onun başını vücudundan ayırdıktan sonra zafer şarkıları söyleyerek yanından ayrılır. Rufinus'a yapılan bu aşağılamalar o kadar ileri boyutlara vardırırlar ki, elini bütün şehirde gezdirerek karşılaştıkları herkesten bu doyumsuz kişi için para dilenirler.

8. Bölüm- Böylece Rufinus kendi çıkarları için birçok kimsenin dayanılmaz acılara sürüklenmesine sebep olduğu gibi toplumun zarar gördüğü birçok olayında sorumlusudur ve yaptığı zalimliklere yakışan bir şekilde cezalandırarak bunu ödemiştir. Bu arada Stilicho'nun Rufinus'a karşı olan bütün planlarında onunla beraber uyumlu bir şekilde hareket eden Eutropius, hükümeti denetleyen kişi olarak yapılan bütün işlerin kontrolünü kendi üzerine almıştır. Rufinus'un başlıca mallarına el koyarak onları kendi kişisel mülkü haline getirdiği yetmiyormuş gibi geri kalan varlıklarını da bazı kişilere vererek aralarında paylaşmalarını sağlamıştır.

Rufinus'un eşi, kocasının kaderini paylaşmaktan korktuğu için kızıyla beraber kaçarak Hristiyanlara ait bir kiliseye sığınmış ve Eutropius'un, Ierusalem'e (Kudüs) kadar hiçbir şekilde zarar görmeden gidecekleri konusunda onlara garanti vermesine kadar orada kalmışlardır. Kudüs, daha önceleri Yahudilerin yaşadığı bir şehir olup imparator Constantinus zamanında Hristiyanlar tarafından yapılan gösterişli yapı ve mabetlerle süslenmiştir. Rufinus'un eşi ve kızı hayatlarının geri kalan kısımlarını bu şehirde geçirmişlerdir. İmparatorun üzerinde çok fazla etkisi olan Eutropius, devlette ağırlığı olan kuvvetli kişileri, onlarında kendisi gibi imparator Arcadius'u etkileyebileceğinden korkarak ortadan kaldırmak istemektedir, bunun üzerine Valens'in hâkimiyet devrinden beri kumandan olarak görev yapan Timasus'a karşı bir komplo hazırlar ve ona gerçek olmayan suçlamalarda bulunarak bunun gerçekleşmesine çalışır.

9. Bölüm- Suriye'de bulunan Laodikeia'nın¹⁰²⁹ yerlisi olan Bargus, çeşitli yiyecek malzemeleri satıcılığı yaparken suç işlediği ortaya çıkarılınca Laodikeia'dan kaçarak Sardes'e¹⁰³⁰ gelmiş ve bu şehirde dolandırıcılık konusunda nam salmaya başlamıştır. Timasius bu şehri ziyaret ettiğinde bu kişi ile tanışmıştır. Bargus, akıllı ve kurnaz özelliklere sahip bir insan olup bütün sevimliliği ile dil dökerek karşısındaki herhangi birinin onun için yararlı işler yapmasına neden olabilecek kadar yeteneklidir. Timasius onunla yakın arkadaş olmuş kısa bir süre sonrada onu bir askeri birliğin başına komutan olarak getirdiği gibi onu yanına alarak Konstantinopolis'e götürmüştür. Onun daha önce yapmış olduğu kötülükler nedeniyle suçlu bulunarak yaşadığı şehirden kovulmuş olan bir kişiyi Konstantinopolis'e getirmesi yüksek rütbeli görevliler tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmıştır. Bununla beraber Eutropius bundan ziyadesi ile memnun olmuş, aradığı kişiyi bulduğunu ve Timasius'u düzmece kanıtlarla suçlayabilmek için bu kişinin planlarına kolaylıkla uyabileceğinin farkına varmıştır. Bu düşünce ile hareket ederek Bargus'u kendi casusu yapar ve onu Timasius'u imparatorluk tacını elde etmek için ihanet içerisinde bulunduğunu kanıtlayacak şekilde suçlanmasını sağlamak amacıyla görevlendirir. Bu sebeple açılan davada imparator mahkeme başkanı sıfatıyla oturuma başkanlık ederken onun yanı başında imparatorluk nazırlarının da başkanı olan Eutropius bulunmakta olup, cezayı icra etmek konusunda bütün yetkiler ona aittir. Fakat imparator bir sokak satıcısının böyle büyük ve saygın bir devlet adamını suçlaması karşısında insanların hoşnut olmadığının farkına vararak bütün

¹⁰²⁹ Laodikeia ad Mare: Suriye'nin kuzeybatısında Akdeniz kıyısında bir kent. I. Seleukos Nikator tarafından M.Ö. 3. yüzyılda kurulmuştur. Can, **a.g.e.**, s.321.

¹⁰³⁰ Manisa, Salihli yakınlarında eski bir kent. Can, **a.g.e.**, s.506.

sorumluluğu Saturnius¹⁰³¹ ve Procopius'a¹⁰³² devrettikten sonra mahkemeyi terk eder. Saturnius yaşlı bir kişi olup, çeşitli ofislerde önemli görevlerde bulunmuştur. Buna rağmen şimdi o sadece yıllardır mahkemelerde görev yaptığı ve imparatorun gözdesi olan kötü kişilerin davalarını çözmeye çalışarak onlara dalkavukluk yapmaktadır. Diğer taraftan imparator Valens'le akraba olan Procopius ise kimseye boyun eğmeyen aksi ihtiyarın teki olup birçok konuda doğruları cesaretle söyleyebilen bir insandır. Procopius, Timasius'un davasına yargılama yapmak üzere hâkim olarak atanınca Saturnius'a öne sürdüğü tezlere şu açıklamaları yaparak karşı çıkmıştır: Bargus, gerçekte Timasius'u suçlayacak kalitede doğru dürüst bir adam değildir, Timasius gibi çok önemli vazifelerde bulunmuş ve oldukça saygın bir kişinin böyle adi ve değersiz bir insanın iftiralari ile yargılanarak zarar görmemesi gerektiğini ve asıl uygunsuz olan davranışın, böyle iyiliksever bir insanın iş verdiği bir kimse tarafından zor durumlara düşürülmesi olduğunu belirtir. Fakat Procopius cesurca söylediği bu sözlere rağmen hiç bir avantaj sağlayamaz, çünkü Saturnius'un savunduğu fikirler daha fazla beğenilerek galip gelmiş ve onaylanmıştır. Bunun üzerine Timasius çöl ortasında bir vahada yaşamaya mahkum edilmiş ve oraya halkın gözetimi altında sürgüne gönderilmiştir. Burası yaşanması zorluklarla dolu çorak bir yer olup oraya götürülen hiç kimse geri dönememiştir. Oraya giden yol, üzerinde hiç kimsenin yaşamadığı kumla kaplı bir çölün içinden geçmektedir ki vahaya seyahat edenler bu yöne doğru rotanın tehlikelerinden habersiz şekilde yola devam ederlerse rüzgâr, ayak izlerini kumlarla kapatırken kendilerini yönlendirecek bir tane ev ya da ağaç bulamazlar. Hâlâ bu olayla ilgili olarak halkın anlattığı bir hikâyeye göre Timasius, oğlu Syagrius tarafından kurtarılmıştır ki Syagrius bu bölgeye onu aramak üzere gelen kişilerin elinden kaçarak kurtulmuş ve bazı eşkıyaları babasını kurtarmak için görevlendirmiştir. Fakat bu hikayenin doğru olup olmadığını yada Eutropius'u rezil etmek için mi yayıldığı belli değildir. Kesin olan bir şey vardır ki Timasius ve oğlu Syagrius o zamandan sonra bir daha kimse tarafından görülmemiştir.

10. Bölüm- Böylece Bargus, saygıdeğer Timasius'a yaptığı bütün utanmazca davranışlarının sonunda istediğini elde ederek bir birliğin komutanı olarak atanmış ve yüklü miktarda bir gelir elde etmiştir. Buna rağmen bu aptal adam daha büyük ödüller kazanacağını umut etmektedir; Eutropius açıkça ifade etmemesine rağmen, Bargus'ın efendisine karşı yaptığı

¹⁰³¹ Saturnius, M.S. 350 yılından itibaren Roma mahkemelerinde devlet görevlisi olarak çalışan komutan. Ridley, **Zosimus, New History**, s. 209.

¹⁰³² Procopius, Valens'in damadı, hakkında daha fazla bilgi yoktur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.209.

hainliklere tanık olmuş biri olarak onun kendisine karşı da aynı davranışları göstereceğinden endişe etmektedir. Bargus'un görevi gereği evde bulunmadığı bir gün Eutropius, onun evine gidip bazı olaylardan dolayı kocasıyla arasında anlaşmazlık bulunan ve ona kızgın olan karısını imparatora bazı bilgiler vermesi için ikna eder, bu bilgiler Bargus hakkında çeşitli suçları kapsamakta olup, onun büyük suçlardan dolayı itham edilmesine sebep olmaktadır. Bütün bunları işiten Eutropius, Bargus'un acele ile mahkemeye çıkarılmasını ve Bargus'un mahkûm olarak, layık olduğu şekilde cezalandırılmasını sağlar. Bütün bunlara tanık olan erkekler olanları hayranlıkla izlemektedirler ve tanrı Adrasteia'nın her şeyi gören gözlerinden hiç bir zalimin kaçamayacağını düşünerek ona methiyeler düzdüler. Şimdi Eutropius, sahip olduğu zenginlikten sarhoş olmuş bir halde ve gökyüzünde uçtuğunu hayal etmekteydi. Casuslarını hemen hemen her bölgeye gönderiyor, oralarda işlerin nasıl yürüdüğünü kontrol etmelerini ve şahısların mal varlıklarını araştırarak kendisine bildirmelerini istiyordu. Ülkede onun menfaat ya da gelir elde etmediği tek bir teşebbüs bile yapılamazdı. Onun kıskançlık ve para hırsı en sonunda Abundantius'un başının belaya girmesine neden olmuştur. Abundantius¹⁰³³, Trakya'nın bir parçası olan İskitya'da doğmuş fakat Gratianus'un hâkimiyet döneminden beri Roma ordusunda askerlik görevini yapmakta olup Theodosius zamanında büyük nişanlarla ödüllendirilerek o devrin konsülüne general olarak atanmıştır. Eutropius'un niyeti Abundantius'u sahip olduğu bu statü ve saygınlıktan bir an önce mahrum etmektir, imparator yazdığı bir talimatname ile bunun gerçekleşmesine onay verir ve Abundantius hemen konsüllük görevinden uzaklaştırılarak geri kalan günlerini Fenike'deki Sidon¹⁰³⁴ kentinde geçirmek üzere sürgüne yollanır.

11. Bölüm- Bütün bunların anlamı şudur gerçi Konstantinopolis'te artık Eutropius'a kafa tutmaya cesaret edecek hiç kimse bulunmamasına rağmen, o Stilicho'nun batıdaki her şeye hâkim olduğunu ve kendisi ile hesaplaşacağını düşünmeye devam etmektedir. Bu nedenle onun Konstantinopolis'e gelmesini önlemek için çeşitli entrikalar icat ederek, imparatoru senatusyu toplantıya çağırmasını sağlamış ve bir kamu kararnamesi ile Stilicho imparatorluğun düşmanı

¹⁰³³ Got asıllı komutan, imparatorlar Gratian ve Theodosius devirlerinde ordu komutanı olarak hizmet etmiştir. Eutropius'un, Abundantius'un amiri olarak yüksek mevkiye gelmesinden sonra ona karşı tavrı aldığı düşünülmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.209.

¹⁰³⁴ Bugünkü Sayda, Lübnan'nın batısında, Beyrut'un güneyinde yer alan sahil kenti. M.Ö. 300 yılında kurulan kent, Fenike'nin en eski kentlerinden biridir. Kent, sırasıyla Asurlular, Babilliler, Persler, Büyük İskender, Seleukoslar, Ptolemaioslar ve Romalıların hakimiyeti altına girmiştir. Can, **a.g.e.**, s.524.

olarak ilan edilmiştir (M.S. Sonbahar 397)¹⁰³⁵. Bu işi halleden ve Stilicho'dan kurtulduğunu düşünen Eutropius, Afrika'nın Kartaca'ya ait olan bölgesinde valilik yapmakta olan Gildo¹⁰³⁶ ile hemen yakınlık kurarak onunla arkadaş olmuş ve ona yardım ederek bu ülkeyi Honorius'un hâkimiyetinden kurtarıp imparator Arcadius'un topraklarına katmıştır. Stilicho bu durumdan korkunç derecede rahatsız olmasına rağmen kafası karışmış vaziyette ne yapacağını bilemez bir durumdayken, şansında yardımıyla olağanüstü bir durum meydana gelir. Gildo'nun adı Masceldelus olan bir kardeşi vardır ve Gildo ona karşı insanlıktan uzak, bütün zalimliğini gösteren vahşice tuzak hazırlamıştır, bunun üzerine Masceldelus gemiye binerek İtalya'ya Stilicho'nun yanına gitmek zorunda kalmış ve kardeşinin sebep olduğu acıların büyüklüğünden şikâyet etmiştir. Stilicho hiç vakit geçirmeden ona yeterli miktarda işinin ehli asker ve gemiler vererek Gildo'ya karşı savaşması için onu gönderir. Kardeşinin bulunduğu yeri öğrenerek buraya ulaşan Masceldelus onun savaşa hazırlanmasına fırsat vermeden bütün gücüyle ona saldırır ve şiddetli bir savaşın sonunda onu öyle korkunç bir yenilgiye uğratar ki Gildo düşmanın eline düşmektense kendini asarak öldürmeyi tercih eder. Bu zaferle Gildo'nun kardeşi Afrika'daki işleri yoluna koyar ve toprakları tekrar Honorius'un hâkimiyetine verdikten sonra İtalya'ya geri döner (M.S. 31 Temmuz 398). Stilicho onun bu büyük zaferinden rahatsız olarak kıskanmasına rağmen sevgi gösterileri yaparak onu kandırmakta ve beklentilerini uygun şekilde karşılamaktadır. Stilicho bir gün şehrin varoşlarında gezintiye çıktığında, bir köprünün üzerinde volta atarken Masceldelus ve diğerleri de ona eşlik ederler. Muhafızlar Stilicho'nun yaptığı işarete uyarak Masceldelus'u nehre iterler ve onun şiddetli akıntıya kapılarak yok olmasını sağlarlar¹⁰³⁷.

12. Bölüm- Bu andan itibaren Stilicho ve Eutropius arasındaki husumet daha belirgin bir hal alarak halkın konuştuğu bir konu haline gelmiştir. Bu iki adam birbirlerine karşı düşmanca bir tutum içinde bulunmalarına rağmen diğer insanların mutsuzluklarından ahlâksız bir şekilde zevk almak konusunda anlaşıyorlardı. Stilicho kızı Maria'yı Honorius'la evlendirerek ona verirken Eutropius'da Arcadius'u bir koyun ya da evcilleştirilmiş bir hayvan gibi yönetmekteydi. Eğer söz

¹⁰³⁵ Bu durum Stilicho'nun ordu kuvvetlerinin Yunanistan'dan çekilmesinden sonra meydana gelmiş olmalıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.210.

¹⁰³⁶ Bir Moor olan Gildo, komutanlık ve Afrika kontluğu gibi görevlerde bulunmuştur. Theodosius'un Eugenius'a karşı yaptığı sefere katılmayı reddederek sadece küçük bir birlik yollamış ayrıca Afrika'dan Batı'ya tahıl gönderilmesini durdurmuştur. M.S. 397 yılında Batı Roma'ya karşı isyan etmiş fakat kardeşi tarafından yenilgiye uğratılarak öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.210.

¹⁰³⁷ Mascezel'in ölümü bu kadar detaylı bir şekilde anlatan tek kaynak Zosimus'dur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.210.

konusu karıncaların olağanüstü güzellikte bir ülkeleri var ise onlardan biri mutlaka bunu ele geçirmeye çalışırdı, eğer bir yerde altın veya gümüş bulunduğunu duyarlarsa bu para eski sahiplerinden onların kasalarına doğru akmaya başlardı. Çok sayıda kendilerine bağlı dalkavuşu ülkenin her yanına dağıtarak bu çeşit olayları fark ederek kendilerine iletmeleri konusunda onlara emirler vermişlerdir.

13. Bölüm- İmparatorluğun Doğu ve Batısında durum bu vaziyetteyken, bütün senatörlerin içinde bulunduğu grup işlerin bu kadar kötü yönetilmesinden dolayı büyük bir memnuniyetsizlik içerisindeydi, özellikle Gaines, orduda uzun yıllar hizmet etmesine rağmen bununla orantılı bir şekilde şeref payesi verilerek ödüllendirilmediği gibi, ayrıca açgözlü ve doymak bilmeyen hırslı yapısı, ona bağışlanan yada verilecek olan hediyelerle tatmin olacak gibi görünmüyordu. Bütün bunlardan daha çok onu rahatsız eden başka bir şey daha vardı ki oda, bütün paranın Eutropius'un kasalarına akmakta oluşuydu. Bu nedenlerden dolayı çok fazla öfkeye kapılan Gaines, Tribigildus'la birleşerek onu planlarına ortak etmiştir, Tribigildus¹⁰³⁸ çok cesaretli bir kişi olup böyle bir girişime karşı koyamayacak kadar gözü pekti. Onun idaresi altında Romalı askerler bulunmuyordu o Phrygia'da konuşlanan ve imparator tarafından kendisinin gözetimine emanet edilmiş barbarlara komutanlık yapmaktadır. Tribigildus sanki Phrygia'da komutanlığını yaptığı barbarları teftiş etmeye gidiyormuş gibi yaparak Konstantinopolis'ten ayrılır (M.S. Bahar 399), komutası altındaki barbarlara öncülük ederek yol boyunca karşılaştığı her yere ve herkese saldırarak önüne çıkan herkesi yok eder, sadece erkekleri öldürmekle kalmaz hiç ayırım yapmayarak kadın ve çocukları da gözünü kırpmadan bu kıyıya dahil eder. Kısa zamanda o kadar çok sayıda insanı kölesi haline getirir diğer erkekleri de büyük bir umutsuzluğun içine iterek bunların hepsini kendisi için toplar, böylelikle bütün Asya'yı çok tehlikeli bir durumun kıyısına kadar getirmiş olur. Bu kıyametten sadece Lidya Bölgesi etkilenmekle kalmamış, onun nüfusunun büyük bölümü deniz kıyılarına kaçarak oradan aileleri ile birlikte gemilere binerek ya yakındaki

¹⁰³⁸ Ostrogotların lideri, I. Theodosius devrinde Frigya'ya yerleştirilmiştir. Roma ordusunda çeşitli rütbeler altında hizmet etmiş, Eutropius'un Hunlara karşı yaptığı savaşta onun komutası altında savaşmıştır. Fakat savaş sonunda ganimetten payını alamayınca Frigya'yı yağmalamaya başlamıştır (M.S. 399). Eutropius, çeşitli hediyeler ve vaatlerle onu sakinleştirmeye çalışmış olmasına rağmen o bütün Frigya'yı yağmalamaya devam ettiği gibi diğer bütün bölgelerde ve hatta Kadıköy bölgesinde bile korkuya sebep olmuştur. Komutanlar Gainas ve Leo onu durdurmak amacıyla gönderilmiş, Pampilya'da yapılan savaşta Tribigildus, adamlarının çoğunu kaybetmiştir. Leo tarafından yakalanmasına ramak kalmışken, bir gece yaptığı saldırı ile kurtulmayı başarmış ve Gainas ile birleşerek onunla beraber Trakya'ya geçmiştir. Bundan kısa bir süre sonra neden olduğu bilinmeyen bir şekilde ölmüştür. Ridley, *Zosimus, New History*, s.210.

adalara yada başka ülkelere gitmişlerdir; fakat deniz kenarına yaslanmış bütün Asya, yaşamakta olduğu bu tehlikeli vaziyetten istisnai bir şekilde kurtulmuştur.

14. Bölüm- Yaşanmakta olan olayların hepsi imparatora iletilince o bütün bu felaketlere gereken ilgiyi göstermemiştir, gerçekten de o bu gibi durumlarda tam olarak neler yapılması gerektiğini anlayabilecek kapasitede biri olmadığından (aşırı derecede aptal olup muhakeme gücü çok zayıftır), imparatorluğunun bütün idaresini Eutropius'a vermiştir. Eutropius bu görevi elde edince Gaines ve Leo'yu generalleri olarak atamış, bu ikisini de Leo'nun barbarlara saldırması veya gelişi güzel bir şekilde toplanarak bir araya gelen askerlerin haddini aşarak başlattığı isyanı durdurmaları için Asya'ya göndermek niyetindedir. Gaines'i ise Trakya üzerinden Çanakkale Boğazına göndererek barbarların bu bölgede çıkaracakları can sıkıcı zorlukları önlemeye çalışmıştır.

Leo¹⁰³⁹, Asya'daki tehlikeli durumu hafifletmek üzere general olarak tayin edilmiş olmasına rağmen her türlü askeri idare bilgisinden yoksun olduğu gibi, Eutropius'un çok yakın arkadaşı olmasının dışında böyle önemli bir görevi hak edecek başka meziyetlere de sahip değildir, o bütün bunlara rağmen sadece bu sebepten bu görevi almıştır; Gaines ise Tribigildus ve takipçilerinin Çanakkale Boğazı'ndan karşı yakaya geçmelerini engellemek için veya uygun şartların oluşmasına bağlı olarak Tribigildus ile denizde savaş yapmak üzere Trakya'ya gönderilmiştir. Kumandanların bu şekilde bilgilendirilip gerekli talimatları aldıktan sonra ordularının başına geçerek onları kendi görev alanlarına doğru yönlendirmişlerdir. Gaines, Tribigildus ile yaptığı anlaşmayı hatırlamasına rağmen o anda bu planını uygulamaktan vazgeçmek durumunda kalır ve Tribigildus'u sıkıştırarak onun orduları ile beraber Çanakkale Boğazına doğru yönelmesini sağlar. Gerçekte ise eğer o devlete karşı yapmayı düşündüğü komployu gizlemeyi başarıp muvaffak olsaydı ve barbarları ile beraber Konstantinopolis'ten sessizce ayrılabilseydi, bütün planlarını başarılı bir şekilde gerçekleştirebilirdi. O'nun Asya'ya doğru yayılmasını ve imparatorluğun doğu kısmını yakıp yıkmayı önleyebilecek hiçbir kuvvet olmamasına rağmen kader, o zamanlarda bu şehirlerin yüzüne gülerek onları korumuş ve Roma hâkimiyetinde kalmasını sağlamıştır. Barbar Gaines bir barbar olarak öfkesine ve ateşli mizacına

¹⁰³⁹ Leo adlı komutan İstanbul Boğazını korumak için özel olarak görevlendirilmiştir. Beceriksizliği yüzünden başarılı olamamış ve yapılan ataklar karşısında birlikleri yenilmiş, kendisi de kalp krizinden ölmüştür. Ridley, *Zosimus, New History*, s.211.

yenilerek hemen hemen bütün birlikleri ile beraber Konstantinopolis'ten ayrılır. Herakleia'ya vardığında Tribigildus'a nasıl hareket etmesi gerektiğine dair gerekli talimatları vermesine rağmen Tribigildus, onu dinlememiş, Çanakkale Boğazı'na doğru ilerlerse buradaki kuvvetlerle karşılaşacağı endişesi ile bulunduğu yerden ayrılmaya korkmuştur. Buna rağmen o bütün Phrygia'yı yağmaladıktan sonra Pisidia'ya ansızın saldırmıştır, o bölgede onu durduracak hiç bir kuvvet olmadığı için bütün ülkeyi yağmaladıktan sonra köşesine çekilerek saklanmıştır.

15. Bölüm- Bütün bu haberler Gaines'e ulaşmasına rağmen o yapılan tüm yağmalamaya Tribigildus ile aralarında yaptıkları anlaşmayı düşünerek kayıtsız kalmayı tercih etmiştir. Bu arada Leo, korku içinde Tribigildus ile bir savaşa girmekten kaçınarak Hellespontus civarında oyalanmaya devam ediyordu, kendi kendine bahaneler üreterek Tribigildus'un kuvvetlerinin bir kısmını oraya göndermesinden korktuğunu ve onun yokluğundan faydalanarak Çanakkale Boğazı'ndaki bütün kırsal kesimi tahrip edeceğini düşündüğü için böyle hareket ettiğini söylemekteydi. Bütün bunların sonucunda Tribigildus hiçbir engelle karşılaşmadan tüm şehirleri eline geçirir ve o kentlerde yaşayan insanları askerlerle beraber öldürür. Bir tane barbar bile Romalılar için mücadele ederek savaşmaz, fakat bir anlaşmazlık olduğu takdirde onlar kendi vatandaşları ile birleşerek Romalılara karşı savaşır.

Bu arada Gaines Romalıların yaşadığı talihsizliklerden dolayı çok üzülmüş gibi hareket etmesine rağmen Tribigildus'un cesaretine ve yaptığı işlere hayran olduğunu açıkça itiraf etmektedir. Gaines, Tribigildus'un çok akıllı olması sebebiyle yenilmez olduğunu ilan eder ve onun sahip olduğu güçten daha çok ordusunu iyi bir şekilde yönettiği için zaferler kazandığını söyler. Bu yüzden o, Asya'ya geçtiği zaman kentleri ve insanları yıkımdan kurtarmak için hiç çaba göstermediği gibi kendisini sadece düşmanını takip etmekle sınırlandırır, Tribigildus'un doğuya doğru yöneleceğini düşünerek ona yardım etmek amacıyla gizlice askeri birlikler gönderir. Yaptığı planlarının henüz ortaya çıkmasını istemez. Gaines, Tribigildus'un Pisidia'ya üzerinden değil de dosdoğru Phrygia'ya gitmesi halinde hiçbir engelle karşılaşmak zorunda kalmadan Lidya'yı ele geçirebileceğini ve daha sonra aynı şekilde Ionia'ya da saldırarak bu ülkeyi de yakıp yıkabileceğini düşünmektedir. Buradan denizin karşısına geçerek adalara gidebilir ve oralarda istediği kadar gemi tedarik ettikten sonra artık onun karşısında hiçbir ordu dayanamazdı. Böylece onun bütün Doğu'yu ve o bölgeden Mısır'a kadar her yeri istila etmesine

yağmalamasına imkân sağlanmış olurdu. Fakat o bütün bu avantajları düşünmek yerine Pisidia¹⁰⁴⁰ sınırında yer alan Pamphylia'ya¹⁰⁴¹ doğru yürüyüşe geçmeye karar vermiştir. O burada zorlu ve kötü yollara girmiş, bu nedenle atlı süvarileri burada saplanıp kalmış, daha ileri gidememiştir. Hiçbir ordu, onun bu yürüyüşünü engelleyemezken, Pamphylia'da Selge¹⁰⁴² köyünde yaşayan Valentinus adlı bilge bir kişi askeri konularda hiç tecrübesi olmamasına rağmen, köle ve tarımla uğraşan köylüleri bir araya toplayarak onları savaşacak şekilde yetiştirir ve komşu bölgedeki haydutlarla (Isaurialılarla) mücadele eder. Valentinus, adamlarını Tribigildus'un geçmek zorunda kalacağı bölgenin üzerindeki tepelere yerleştirir, böylece onlar kimseye görünmeden bu yoldan geçen herkesi görebilirlerdi, hatta düşman gündüz vakti yürüyerek geçmeye çalışsa bile onları fark edemezdi.

16. Bölüm- Tribigildus ve onun barbarları açık düzlüklerden geçerek Pamphylia'nın aşağı bölgelerine ulaşırlar ve gece vakti Selge'nin aşağı kısmında bulunan alana doğru giriş yaparlar. Barbarlar, bu grupların yukarıdan onların üzerlerine attığı büyük taşlardan dolayı ciddi şekilde zarar görmüştür. Kaçacak yolları kalmamıştır, yolun bir tarafında derin bir göl ve bataklık bulunurken diğer tarafında yukarıya doğru çıkan dar ve dik bir patika vardır ki burada iki kişi aynı anda yan yana duramazdı. Bu yokuşa, o bölgede yaşayan yerliler yuvarlak ve helezoni şekli nedeniyle salyangoza benzediğinden dolayı bu hayvanın adını vermişlerdir. Florentius adındaki bir kişi komutasına aldığı yeterli sayıda askerini bu patikaya mevzilendirerek buradan geçmeye çalışanları engellemektedir. Barbarlar bu bölgede hapsolmuşlar ve üzerlerine atılan çok miktarda kocaman taşların altında kalarak neredeyse tamamına yakını hayatını kaybetmiştir; Bu küçük yerde sıkıştırıldıklarından dolayı yukarıdan aşağıya düşen taşlar hedefini bularak çoğunun ölümüne sebep olmuştur. Yaşadıkları büyük şaşkınlık nedeniyle askerlerin çoğu taşlar tarafından öldürülmeğe atlarıyla beraber göle atlamışlar ve suyun içinde can vermişlerdir. Tribigildus ve onun yanında bulunan üç yüz adamı salyangozdan yukarı doğru çıkararak burayı beklemekte olan Florentius ve adamlarına patikadan geçmelerine izin vermeleri için yüklü miktarda rüşvet verirler.

¹⁰⁴⁰ Pisidia, Pisidya, Anadolu'nun güney kesiminde yer alan bölge. Bugünkü Isparta ili, Afyon, Antalya, Konya illerinin bir kısmını kapsamaktadır. Bölgede yerleşim genelde Toros Dağları'nın tepeleri üstünde yer almakta, bu nedenle Pisidya halkı işgalci güçlerin saldırılarından korunabilmektedir. Hellenistik dönemde bölgenin en önemli kentleri Termessos, Selge ve Sagalassos'dur. Can, **a.g.e.**, s.454.

¹⁰⁴¹ Pamphlia, Anadolu'nun güneyinde, Antalya ilinin Kemer ilçesi ile Alanya ilçeleri arasında kalan kıyı kesimine verilen addır. Grekçe "Tüm boylar ülkesi" anlamına gelmektedir. Bölgenin en önemli kentleri Perge, Sillyon, Aspendos ve Side'dir. Can, **a.g.e.**, s.415.

¹⁰⁴² Antik Pisidia Bölgesinde bulunan dağ kentlerinden biri. Can, **a.g.e.**, s.454.

Onlar bu şekilde davranarak kaçmayı başarmışlardır, fakat Tribigildus'un geride kalan adamlarının tamamının yok edilmesi onun çok fazla zarar görmesine neden olmuştur. Tribigildus, Valentinus tarafından yaratılan tehlikeli durumdan böylece kendisini kurtardığını düşünmesine rağmen şimdi eskisinden çok daha büyük bir tehlikenin içerisine düşmüştü. Çeşitli şehirlerde yaşamakta olan insanların tamamına yakını ellerine geçirdikleri her türlü aletle silahlanarak onu ve onunla beraber kaçmakta olan üç yüz adamını Melanes¹⁰⁴³ ve Eurymedon¹⁰⁴⁴ nehirleri arasındaki bölgede sıkıştırarak kuşatmışlardır. Melanes Nehri, Side şehrinin yukarısında olup Eurymedon nehri ise Aspendos'un içinden akmaktadır. Tribigildus yaşamakta olduğu bu durumdan dolayı büyük bir utanç içinde kalır ve Gaines'e haberciler yollar. Gaines meydana gelen olaylardan büyük bir üzüntü duymakla beraber bu konudaki düşüncelerinin o anda açığa çıkmasını istemediğinden komutada kendisinden sonra gelen ikinci adam olan Leo'yu Pamphilyalı'lara yardım etmek üzere gönderir ve onun Valentinus ile birleşmesini sağlayarak, Tribigildus ile adamlarına karşı saldırıya geçmelerini, nehirlerin öte yanına geçmelerinin engellenmesini emreder. Doğuştan korkak bir tabiatla olan ve bütün hayatını ahlâksız zevklere adayan Leo hiç düşünmeden bu emirleri yerine getirir.

17. Bölüm- Gaines bütün bu olanlardan sonra Tribigildus'un her taraftan kuşatma altında kalacağını, düşmanla çarpışmak için yeterli gücünün kalmayacağını ve yok edileceğini düşünerek korkmaya başlamıştır. Bunun üzerine o diğer barbarları Tribigildus'un kaçmasına yardım etmeleri için Roma kampının bulunduğu bölgeye gönderir. Bu barbarlar ki Gaines onları Leo'ya yardımcı kuvvetler olarak göndermiştir karşılaştıkları her Romalı'ya saldırmışlar, ülkeyi yağmalayarak, askerleri öldürmüşlerdir. Leo ve ordusunu tamamıyla yok edinceye kadar her yere saldırmaya devam etmişler ve koca ülkeyi ıssızlaştırmışlardır. Böylelikle Gaines'in planı başarıya ulaşır; Phrygia'nın şehirlerinde daha önce hiç yaşanmamış acılara sebebiyet veren Tribigildus, Pamphylia'dan kaçmayı başarır. Gaines bu olayı istediği biçimde kullanarak, Tribigildus'un maceralarını sanki kendisi kahramanlık göstermiş gibi abartarak imparatora anlatır ve senatus ile bütün idareyi derin kaygılar içerine sokarak herkesin paniğe kapılmasına neden olur. İmpatorun Tribigildus'un taleplerini dinlemesini yoksa Hellespontus'a doğru ilerlemekte olan bu adamın imparatorluğa tahmin edilemeyecek zararlar verebileceğini söyleyerek onları ikna etmeye çabalar. Gaines bu politikayı uygulayarak kendi amaçlarını imparatorun başarıyla saklayabileceğini ve

¹⁰⁴³ Melanes, Pamphilya bölgesinde bir nehir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.106.

¹⁰⁴⁴ Eurymedon, Anadolu'nun güneyinde Antalya yakınında bulunan bir nehir. Can, **a.g.e.**, s.188.

Tribigildus'un tehditleri sayesinde kendi planlarını gerçekleştirerek bazı imtiyazlar kazanabileceğini düşünüyordu. Kendisinin ihmal edilerek bir kenara itilmesinden, Eutropius'un önce konsül ve daha sonra senatör olarak en üst seviyedeki mevkilere kadar yükseltilmesinden dolayı çok fazla kızgınlık duymaktaydı. Bu düşünceler onun devlete karşı ayaklanarak, isyan çıkarmasına neden olmuştur. Planları belli bir aşamaya gelince ilk iş olarak Eutropius'u öldürmeyi kafasına koymuş, bu amaçla kendisi Phrygia'da bulunduğu sırada imparatora haber göndererek, Tribigildus'un çok usta bir savaşçı olduğunu ve bu yüzden kendisinin başarılı olma ihtimalinin bulunmadığını üstelik onun öfkesini durdurmanın veya Asya'yı yaşamakta olduğu büyük tehlikeden kurtarmanın mümkün olamayacağını belirtir, ama imparator, Tribigildus'un isteklerine boyun eğmeye razı olursa yani yaşanan bütün kötü olayların baş sorumlusu olan Eutropius'u Gaines'e teslim etmeye ve onun arzularına göre yapılacak bir muameleyi kabul etmesi durumunda yaşananları durdurmanın mümkün olabileceğini anlatır¹⁰⁴⁵.

18. Bölüm- İmparator Arcadius bütün bunları duyunca hemen Eutropius'u yanına çağırarak bütün rütbelerini elinden alır ve onu görevinden azleder. Bunun üzerine Eutropius sığınmak için hemen bir Hristiyan kilisesine kaçar ki kiliselere sığınma hakkının tanınması onun tarafından verilmiştir. Fakat Gaines çok fazla ısrar ederek Eutropius oradan alınmadıkça Tribigildus'un öfkesini yatıştırmanın mümkün olamayacağını onlara söyler. Bunun üzerine kiliseler için çıkarılmış ve onlara sığınma hakkı veren kanuna rağmen kuvvet kullanarak zorla onu ele geçirip sıkı gözetim altında Cypria'ya sürgüne gönderirler. Gaines etkileyici bir biçimde Eutropius'un öldürülmesi için Arcadius'a baskı yapmayı sürdürürken; imparatorun maiyetinde bulunanlar da Eutropius, kiliseden dışarı çıkartılırken ona söz verdiklerinden dolayı, yaptıkları yeminden kurtulabilmek için kelime oyunları yaparak bahaneler üretmişler ve Eutropius'un Cypria'dan alınarak geri getirilmesini sağlamışlardır. Sanki onlar Eutropius'a Cypria ya da Konstantinopolis'te iken onu öldürmeyeceklerine dair yemin etmişler gibi onu Khalkedon'a gönderirler ve orada öldürürler. Kader, Eutropius'a karşı her iki açıdan görülmemiş bir biçimde davranmıştır, ilk olarak daha önce bir hadımın hiç bir şekilde getirilmediği böyle yüksek bir

¹⁰⁴⁵ Aslında imparatorluğun doğu kısmındaki imparator, Batı'dan yardım istemiştir. Buna karşın Stilicho, Eutropius'un görevden alınması halinde Tribigild'e karşı yardım göndereceğini söyleyerek, onların isteklerine ret cevabı vermiştir. Bu amacına ulaşmak içinde her zaman olduğu gibi casusu Gainas'ı kullanmıştır, aynı Rufinus'un ölümünde olduğu gibi Eutropius'un görevinden alınmasının bir başka sebebi olarak Eudoxia'nın ona karşı duyduğu düşmanlık ve taraftarı olduğu Nasyonalist Partide gösterilmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.211.

makama çıkarılmış daha sonra devletin düşmanları tarafından kendisine duyulan nefret nedeniyle ölüm ile cezalandırılmıştır.

Hâlâ planlarının ortaya çıkmadığını düşünen Gaines, şimdi aşıkâr bir biçimde değişiklikler yapmaya çalışıyordu. Sahip olduğu güç ve nüfûzun rakipsiz olduğunu ve Tribigildus'un iradesinin kesinlikle kendi ellerinde olduğunu düşünerek onu imparatorla barış yapmaya teşvik etmiştir. Karşılıklı olarak yeminlerin yapılmasından sonra Gaines, Phrygia ve Lydia üzerinden geri dönmüş, Tribigildus'da aynı yolu takip ederek başkent Sardes'e uğramadan Lydia'nın kuzeyine doğru yürüyüşe geçmiştir. İkisi kuvvetleri ile beraber Thyatira'da¹⁰⁴⁶ buluştukları zaman Tribigildus, savunma gücünden yoksun Sardes'i kolaylıkla eline geçirebilecekken burayı yağmalamadan terk ettiği için pişmanlık duymaktadır. Bunun üzerine Gaines ile beraber geri dönmeye ve bu şehre saldırmaya karar verirler. Onların planlarını başarılı bir şekilde sonuçlandırmamaları için hiçbir sebep yokken çok fazla yağın yağmur karanın fazla miktarda su taşkınlarının altında kalması, derelerin kabararak yükselmesi, onların geçişini imkânsız hale getirmiş; böylelikle onların bu yolculuğu engellenmiştir. Bundan sonra iki gruba ayrılarak harekete geçerler, Gaines kuvvetlerini Bitinya'ya doğru yöneltirken, Tribigildus Hellespontus'a doğru çekmiştir ve barbarların yolları üzerindeki her şeyi yağmalamalarına izin vermişlerdir. Gaines, Khalkedon'u ele geçirirken Tribigildus'da Lampsakos¹⁰⁴⁷ yakınlarındaki bölgeyi kontrol altında tutuyordu. Konstantinopolis ve hatta bütün imparatorluk çok büyük bir tehlikenin kenarında idi. Bundan sonra Gaines imparatorun onunla buluşmaya gelmesini, başka hiç kimseyi kabul etmeyeceğini, sadece onunla baş başa görüşmek arzusunda olduğunu belirtir. İmparator onun bu dileğini kabul eder ve bu iki kişi Khalkedon yakınlarındaki İsa'ya sadakatle hizmet etmiş Aziz Euphemia'nın anısına adanmış kilisede bir araya gelirler¹⁰⁴⁸. Gaines ve Tribigildus'un Asya'dan ayrılarak Avrupa'ya doğru gitmelerine ve devlete yıllarca hizmet etmiş en seçkin devlet adamlarının onlara verilerek ölüm cezası ile cezalandırılmaları konusunda anlaşılır. Cezalandırmak istedikleri devlet adamları o yılın konsülü olan Aurelianus¹⁰⁴⁹ ile daha önce bu

¹⁰⁴⁶ Bugünkü Akhisar kenti.

¹⁰⁴⁷ Biga Yarımadası'nın kuzeyinde antik Yunan kenti, bugünkü Lapseki.

¹⁰⁴⁸ Aya Euphemia Kilisesi, İstanbul'da Kadıköy Osman Ağa semtinde bulunmaktadır.

¹⁰⁴⁹ Saray nazırı olarak hizmet etmiş, İstanbul valiliği yapmıştır (M.S. 393). Eutropius, iktidardan düşmesinden sonra İstanbul'da iki fraksiyon etkili olmuştur, bunlardan biri Aurelianus'un liderliğini yaptığı, Ulusalıcılar olarak adlandırılan ve yabancı karşıtı parti ile, Doğu'nun da yöneticiliğini yapmakta olan Stilicho taraftarı, Aurelianus'un kardeşinin liderliğini yapmakta olduğu partidir. Aurelianus, Eutropius'un yargılanmasını sağlamış ve M.S. 400 yılında konsül seçilmiştir buna rağmen Stilicho karşıtı olması nedeniyle imparatorluğun batısında konsül olarak

görevi yerine getirmiş Saturnius ve ayrıca imparatorun bütün sırlarını paylaştığı ve dedikodulara göre Arcadius'un oğlunun gerçek babası olduğu konuşulan Iohannes'da¹⁰⁵⁰ vardır. Bu zalimce ve aşağılık teklif imparator tarafından istenildiği gibi yerine getirilir. Fakat bu kişiler Gaines'e teslim edilince o, onları öldürmek yerine sadece sürgüne yollayarak cezalandırmakla yetinecektir. Gaines bundan sonra Tribigildus'a onu takip etmesi için emir verir ve Trakya'ya doğru gitmek üzere Asya'dan ayrılarak karşı kıyıya geçer, etrafını saran bütün tehlikelerden büyük bir ihtimalle kurtulacak olan Asya, şimdi yavaş yavaş yaralarını sararak nefes almaya başlayacaktır. Gaines Konstantinopolis'te ikamet ettiği sırada askerlerini şehrin değişik bölgelerine dağıtmış; imparatorun muhafızları dahil şehirdeki askerlerin işine son vermiştir. Barbarlara gizlice talimat vererek, Konstantinopolis'teki askerlerin şehirden ayrılmaya başladıklarını gördükleri anda saldırıya geçmelerini, kendini savunmaktan aciz olan şehri ve hâkimiyetini onun ellerine teslim etmelerini emreder¹⁰⁵¹.

19. Bölüm- Gaines, emri altındaki barbarlara bu emirleri verdikten sonra şehirden ayrılır (M.S. 400), sanki savaşın verdiği yorgunluk sağlığına zarar vermiş gibi davranmaktadır. Yorgun olduğu için biraz kaygılardan uzak yaşayarak kendisini yenilemesi gerektiğini ve eğer görevlerinden bir süre uzaklaşırsa bunu elde edebileceğini düşünmüştür¹⁰⁵². Bu düşünceler ile imparatorun özel muhafız gücünden çok daha fazla sayıdaki barbarı şehirde bırakarak oradan 40 stadia (yaklaşık 7 km.) uzaklıktaki bir villada dinlenmeye çekilir. Şehirde kalan barbarlar anlaştıkları gibi gerçekleştirecekleri atağa her an katılabilecek şekilde hazır beklemektedir. Bütün bunlar Gainas'ın planlarıdır ve o bunları gerçekleştireceğini umut etmektedir; Gaines'in bir barbara göre doğal olan tez canlılığı ve şiddeti onun acele ile atağa kalkmasına sebep olmuştur ancak o saldırı için uygun anın gelmesini beklese, barbarlar kaçınılmaz bir şekilde kendilerini

tanınmamıştır. Gainas, Aurelianus'un kendisine teslim edilmesini isterken onun yerine Tribigild'i geçirmek istemiş olmalıdır. Aurelianus, sürgüne yollanmış, fakat oradan kaçarak İstanbul'a dönmüş ve görevine devam etmiştir. Koruyucusu Eudoxia'nın ölümünden sonra gücünü kaybetmesine rağmen iki sene daha bu görevde kalmıştır (M.S. 414-16). Ridley, **Zosimus, New History**, s.212.

¹⁰⁵⁰ İmparator Arcadius'un arkadaşı ve Eudoxia'nın aşığı olduğu düşünülen kişi, İmparatorluğun iki başkent arasındaki anlaşmazlığın devam etmesini sağlamıştır. M.S. 400 yılında sürgüne gönderilmesine rağmen bir yıl sonra geri dönmeyi başarmış ve imparatorluk hazinesinin yöneticiliğini yapmıştır. Komutan Fravitta'nın iktidardan düşmesinde önemli rol oynamış, Eudoxia'yı Piskoposa karşı kışkırtanların elebaşılığını yapmıştır. M.S. 405 yılından sonra bir daha kendisinden bahsedildiği duyulmamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.212.

¹⁰⁵¹ Zosimus ve Hristiyan tarihçilerin iddia ettiklerinin aksine Gainas'ın İstanbul'u tahrip etmek ve imparatorluğu eline geçirmek gibi bir planı olmamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.212.

¹⁰⁵² Gainas gerçekten hastadır, öyle ki iyileşmek umuduyla bugün Fatih, Çarşamba semtinde bulunan Aziz Iohannes Kilisesine giderek günah çıkarmış ve dualar etmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.212.

şehrin efendisi yapabilirlerdi. Fakat Gaines o işaretin gelmesini beklemeden askerlerini şehrin duvarlarına doğru götürmüş ve gözcülerin onları fark ederek herkesi ikaz etmesine ve bununla birlikte şehirde genel bir kargaşanın çıkmasına neden olmuştur¹⁰⁵³. Kadınlar haykırarak ağlarken, hıçkırıklar birbirine karışmış şehir sanki istila edilmiş ve düşman tarafından alınmış gibidir. En sonunda şehir sakinleri hep birlikte bir araya gelerek şehirde bulunan barbarların üzerine saldırmışlar, onlar ise kılıç, taş ve bulabildikleri her türlü silahla barbarların üzerine atılarak hücumla geçmişler ve duvarlara doğru koşarak oradaki muhafızların yardımı ile Gaines'in askerlerine öyle saldırmışlardı ki askerler şehre girmekten vazgeçerek geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Konstantinopolis böylelikle büyük bir tehlikeden kurtulmuş ve şehrin içindeki barbarlar kuşatma altına alınınca onların 7.000 den biraz daha fazlası kaçarak sarayın yanı başında bulunan Hristiyanlara ait bir kiliseye¹⁰⁵⁴ kendilerini korumak amacıyla sığınmışlardır. İmparator oraya sığınan herkesin kutsal bir yer olmasına rağmen öldürülmesi için emir verir; O, küstahça davranarak, tehlikeli bir şekilde hareket edenlerin layık oldukları biçimde cezalandırmasını, bu binaya sığınarak böylelikle kendilerini kurtarmaya çalışmalarına hiçbir şekilde izin vermek istememektedir. İmparatorun emirlerine rağmen barbarların kendilerini korumak amacıyla hareket edeceklerinden korkanlar onlara dokunmaya bile cesaret edemezler. Bunun üzerine kilisenin mihrabının tam üzerinde bulunan tavanını kaldırarak buradan onların üzerlerine odun ateşi atmanın ve orada bulunan her bir kişi yanarak ölünceye kadar bunu devam ettirmenin en iyi hareket şekli olacağını düşünürler ve böyle yaparak bütün barbarları yok ederler. Bütün bunlar Hristiyanlığın en hararetli destekçilerinin gözü önünde, kutsal olan bütün değerlere aykırı ve iğrenç bir şekilde işlenerek şehrin tam kalbinde meydana gelir¹⁰⁵⁵.

¹⁰⁵³ Zosimus'un burada söylemek istediği işaret gerçekte Gainas'ın askerlerinin geri kalan bölümünün şehirden ayrılması için vereceği sinyal olmalıdır. Zaten bütün şehir Gainas tarafından ele geçirilmiştir, bu nedenle saldırması için hiçbir neden yoktur. Gainas'ın yokluğunu fark eden Gotlar bu nedenle yola çıkmak üzereyken fark edilmişler ve saldırıya uğramış olmalıdırlar. Ridley, **Zosimus, New History**, s.212.

¹⁰⁵⁴ Bugünkü Fatih, Çarşamba semtinde bulunan ve daha önce Bizans'ta kilise olarak hizmet veren Hırami Ahmet Paşa Camii.

¹⁰⁵⁵ Gainas, Got ordusuna ayrılmaları için emir vermiştir. Fakat bu çok ani olmuş ve askerler kargaşa içerisinde hareket etmişlerdir ki şehir halkı yeni bir darbe olacağı beklentisi içinde sokaklarda toplanarak, şehirde bulunan az sayıdaki barbarlar ile kavga etmeye ve onlara saldırmaya başlamıştır. Gotlara karşı insanların içindeki kin çok büyük faciaya yol açmış, şehrin kapılarının kapatılması sonucunda kaçacak yer bulamayan Gotlardan yedi bini öldürülürken sarayın yakınlarındaki kiliseye sığınan pek çoğu diri diri yakılmıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.108; Zosimus, Hristiyan mabedinde meydana gelen bu olayı anlatırken gerçekleri söylemesine rağmen pagan propagandası yapmaktan geri durmamıştır. Hristiyan tarihçiler ise bu olayları görmemezlikten gelmeyi tercih etmişlerdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.212.

Gaines yaptığı büyük saldırının engellemesinden duyduğu rahatsızlıkla şimdi devlete karşı açıkça savaş hazırlıkları yapmaktadır, önce Trakya'daki şehirlere saldırır ancak buradaki şehirlerin, kale duvarları ile gayet güzel korunduklarını ve komutanlar ile halkın kendilerini gayet iyi müdafaa ettiklerini fark eder. Bu ülkelerde yaşayanlar savaflara alışkın olup daha önce yapılan akınlardan kendilerini nasıl koruyacaklarını öğrendikleri için şimdide düşmana karşı büyük bir şevkle karşı koymaya hazır durumdaydılar; ayrıca Gaines insanların ülkedeki bütün yiyecekleri ve hayvanları toplayarak duvarların dışında ottan başka hiç bir şey bırakmadıklarının da farkına varır. Bunun üzerine Trakya'dan ayrılmaya ve hızla Khersonesos'a (Khersonessos) geçmeye karar verir, Asya'ya geçerken Çanakkale Boğazı üzerinden geri dönmeyi planlar.

20. Bölüm- O bu düşüncelerle tereddütler içerisinde boğuşmaktayken imparator ve senatus oy birliği ile bir karara vararak Fravitta'yı büyük yetkilerle komutan olarak atarlar ve Gaines'e karşı savaşmak üzere görevlendirirler. Fravitta, doğuştan barbar olmasına rağmen şu anda birçok bakımdan bir Yunanlı gibidir, böyle olmasının nedeni sadece bir Yunanlı gibi yaşamasından dolayı olmayıp, davranışları ve dininde aynı onlara benzemektedir. Fravitta, birçok savaşı başarıyla yönetmiş ve Doğuda Kilikya'dan Fenike ve Filistin'e kadar olan bölgeyi yağmacıların istilasından kurtarmış bir lider olarak ordunun yönetimine almaya karar verir. Komutan olarak vazifelendirildikten sonra Gaines'in üzerine yürür ve barbarların Hellespontus üzerinden Asya'ya geçişlerini engeller. Bu arada Gaines onunla savaşa tutuşmak için hazırlıklar yapmaktadır, Fraiutus askerlerinin tembel olduğunu ve savaşa karşı isteksiz bir tutum sergilediklerini düşünerek, askerlerini devamlı çalıştırmaktadır. Onları bu şekilde devamlı çalıştırarak, savaşı ertelemiş, daha önceleri tembel ve ağırkanlı olan askerlerini, Gaines ile uzun bir süre savaşamamanın verdiği kızgınlıkla görevlerini yerine getirecek şekilde, emre hazır hale getirmiştir.

21. Bölüm- Fraiutus Asya'ya geçtikten sonra sadece kendi kampını teftiş etmekle kalmamış ayrıca gece ve gündüz düşmanın hareketlerini de gözlemlemiştir. Bundan başka deniz savaşları için gerekli araç ve gereci hazırlamış, hareket kabiliyeti gayet yeterli olan bir donamaya sahip olmuştur ki bu donamanın gemileri *Liburnae* olarak adlandırılmaktadır. Bu tip gemiler ilk defa olarak İtalya'nın Liburnia'da kentinde yapıldığı için bu adı almıştır, elli tane kürekçiye sahip olan ve çok hızlı bir şekilde seyreden deniz vasıtalar olarak imal edilmelerine rağmen üst üste üç sıra kürekleri olan kadırgalara nazaran çok fazla kaliteli görünmüyorlardı. Tarihçi Polybios altı

sıra halinde küreklere sahip olan bu gemilerin nicelikleri hakkında bize detaylı bilgiler vermektedir, Romalılar ve Kartacalılar birbirlerine karşı yaptıkları savaşlarda bunları kullanmışlardır. Gaines, Khersonessos'a (Gelibolu) varmak amacıyla, ordusunu bütün Trakya'nın yüksek kıyıları boyunca, denizin karşı yakasındaki Parion'dan¹⁰⁵⁶ başlayarak Lampsakos, Abydos¹⁰⁵⁷ ve boğazın en dar bölgesine kadar uzanan bölge arasında dağıtarak yerleştirmiştir. Öte yandan Roma ordusunun generali hiç ara vermeden Asya kıyılarının açıklarına kadar gemiyle seyrederek düşmanın ne gibi planlar yaptığını gözlemlemektedir. Gaines ikmal malzemelerinin bitmiş olmasından dolayı daha fazla zaman kaybetmeye dayanamayacakları endişesi içerisinde, Khersonessos Bölgesindeki ormanlardan yüklü miktarda ağaç keser ve bu keresteleri gayet muntazam bir biçimde birbirine bağlayarak askerlerini ve atlarını taşıyabilecek kapasiteye sahip salları meydana getirir. Birliklerini bu sallara bindirerek akıntı ile beraber serbestçe yüzmek zorunda bırakır. Yapımında uzmanlık gerektiren bu salları, barbarlar bilgisizce, kaba saba, aceleyle inşa ettikleri için kürekçilerin onları doğru bir şekilde idare etmeleri yada bir dümencinin gözetimine teslim edilecek kapasiteye sahip olmaları söz konusu bile değildi. Gaines kendisi kıyıda beklerken bu sefer büyük bir zafer kazanacağını düşünerek umutlanıyordu, Romalıların yeteri kadar kuvvetli olmadıklarını ve bir mücadelede onun adamlarına karşı savaşacak kadar güçlü olmadıklarını düşünüyordu. İhtiyatlı Roma generali ise çok akıllıca hareket etmekte olup tahriklere kapılmadan bundan sonra neler yapabileceğine dair planlar oluşturmaktaydı, o gemilerine emir vererek karadan bir parça ayrılma ve onları güvenli bir bölgeye taşımayı amaçlamıştır; barbarların inşa ettiği bu kaba saba gemilerin akıntıya kapılarak onun istediği istikamet boyunca sürükleneceklerini düşünüyordu. İlk önce onların en önündeki gemiye kendisi saldırdı, gemisinin gövdesi piriçten olup düşmanın gemisine saldırarak zarar verdiği gibi adamları oklar atmak sureti ile sallarda bulunanları etkisiz hale getirmiş ve bu sebeple salları ve adamları suyun dibine batmıştır. Diğer gemilerde bulunan adamları bütün bu olanları görünce onları taklit etmeye başlamışlardır, birçoğunu oklarla yaralayarak öldürürken diğerleri canlarını kurtarmak için suya atlamak zorunda kalmış ve boğularak yok olmuşlardır. Gaines bu korkunç bozgundan ve birliklerinin çoğunu kaybetmekten dolayı çok fazla acı duymuş Khersonessos'dan ayrılarak onun gerisinde yer alan Trakya'ya doğru geri çekilmiştir. Fravitta kendi çıkarlarını düşünerek Gaines'i takip etmek üzere

¹⁰⁵⁶ Bugünkü Kemer, Çanakkale İlinde Biga içesine bağlı bir kent.

¹⁰⁵⁷ Kuzeybatı Anadolu'da, Çanakkale ilinin kuzeyinde yer alan kent, M.Ö. 670 yılında Miletos'un kolonisi haline gelmiştir. Çanakkale Boğazının denetim altında tutulmasını sağladığı için stratejik olarak önemi büyüktür. Can, a.g.e., s.10.

harekete geçmemiş, bunun yerine ordusunu o bölgede toplayarak talihin ona armağan ettiği zaferini kutlamaya başlamıştır. Fravitta, Gaines'i takip etmeyip ve onun canını bağışladığı için şimdi toplumda ona karşı oluşan tenkitlerin odağı haline gelmiştir, çünkü Gaines'le beraber kaçan adamların birçoğu onun arkadaşları olup onun ülkesinin vatandaşları idiler. Fakat Fravitta, ne yaptığıının bilincinde olarak böyle bir şeye kalkışmadan kazandığı zaferden gurur duyarak imparatorun yanına döner ve ondan çekinmeden açık bir şekilde ve cesaretle bu zaferin inandığı tanrıların ona bir lütfu olduğunu belirtir. Gerçekten de o hiçbir utanç duymadan imparatorun yanında bile atalarından ona kalan geleneklere uygun bir biçimde tanrılara saygı göstermekten ve onlara ibadet etmekten hiçbir biçimde kaçınmadığını itiraf ettiği gibi, kendisinin basit insanları örnek alarak onların şu anda yapmakta oldukları ibadetlerin içerisinde de olamayacağını belirtmiştir. İmparator kendisini büyük bir nezaketle karşılayarak onu konsül olarak atamıştır. Bu arada Gaines daha öncede anlattığım gibi ordusunun büyük bir kısmını kaybetmiş ve geride kalanları yanına alarak Tuna Nehrine doğru kaçmıştır. Trakya'yı daha önce aralıksız biçimde yapılan saldırılardan dolayı mahvolmuş bir durumda bulur ve karşılaştığı her şeyi yağmalar. Bununla beraber bir diğer Roma ordusunun onu takip edeceğinden ve sayıları çok az kalan barbarlarına saldırıda bulunacağından korkmaktadır, ona eşlik etmekte olan Romalılardan, şüphelenerek ve onun niyetini anlamalarına vakit vermeden hepsini teker teker öldürür. Bundan sonra emrindeki barbarlar ile beraber Tuna Nehrinin karşısına geçer ve her şeyi geride bırakarak hayatının geri kalan günlerini kendi ülkesinde yaşamak için planlar yapmaya başlar.

22. Bölüm: Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Zosimus'da Türkler kısmında verilmiştir.

*1058

¹⁰⁵⁸ Burada Zosimus Tarihi'nin anlatımına ara verilmiştir, 401 yılı ile 402 yılları arasındaki olayları anlatan bölüm kayıptır. Buchanan-Davis, **Zosimus: Historia Nova: The Decline of Rome**, s.216. Kayıp olan bölümdeki paragrafta muhtemelen şunlar yazılmış olmalıdır; Gainas, Aurelianus, Saturnius ve Iohannes'in kendisi için gerekli olduğunu belirterek onların kendisine verilmesini istiyordu. Büyük bir ihtimalle bu insanları gözetim altında tutmayı düşünüyor olmalıydı, onların kendisine fazla bir avantaj sağlayamayacağını düşündüğü anda da onları cezalandıracaktı. Muhafızlar mahkûmların kaçmalarına yardım etmişlerdir çünkü onlar Fravitta'nın onları yakalamaları halinde bu kişilerin çok kötü bir biçimde cezalandırılacaklarından korkmaktaydılar. Sylburgius'un tahminine göre li/an sözcükleri Qessali/an, Teselya ya da Parali kelimesinin kısaltılmış hali olup deniz kıyısındaki bölgeleri işaret etmektedir ve Fravitta hainleri yakalamak ve onları cezalandırmak arzusu bu ülkeye girmeyi planlar. Bundan sonra gelen paragrafların bu konuyla ilgili olduğunu farz etmek gerekir. Green-Chaplin, **The History of Count Zosimus**, s.149-150.

23. Bölüm- Aerelianus, Saturninus ve Iohannes Khrysostomos sürgünden geri dönmek üzereyken Epirus bölgesinde karaya çıktıklarında muhtemelen kendilerine kötü bir şekilde davranacaklarından korkmaktaydılar. Bununla beraber bölgede bulunanlar, işledikleri büyük suçlardan dolayı büyük tehlike içerisinde bulunduklarını düşünerek güvenliklerini sağlamak amacıyla tutuklulara kaçmaları için bir fırsat verirler; buna rağmen bazılarının söylediğine göre onlar bu kişilerin serbest bırakılmaları karşılığında rüşvet almışlardır. Fakat hangi yöntemi kullanmış olurlarsa olsunlar onlar kaçmayı başarmışlar ve son derece beklenmedik bir biçimde Konstantinopolis'e geri dönerek insanların, Senatus'un ve imparatorun önünde boy göstermişlerdir.

Bu andan itibaren imparatoriçenin bir Hristiyan piskoposu olan Iohannes'e karşı duyduğu nefret büyük ölçüde artmıştır. İmparatoriçe daha önce Piskopos Iohannes'in halkın önünde verdiği vaazlarda kendisi ile dalga geçerek yaptığı şiddetli eleştirilere karşı ona çok fazla öfke duymasına rağmen şimdi şu anda onun ve diğerlerinin geri dönüşü ile birlikte düşmanlığı açıkça ortaya koymaktan çekinmiyordu. Bu yüzden imparatoriçe elindeki bütün gücü kullanarak piskoposları etkilemeye çalışmakta ve onların Iohannesi görevden almaları için her yolu denemektedir. Iohannes'in en büyük rakibi Mısır'daki İskenderiye başpiskoposu Theophilos, eski kutsal adetlerin ve dini törenlerin yasaklanması için çabalayan rahiplerden ilkidir. Kendisinin durumunu görüşmek üzere bir rahipler meclisinin toplanmak üzere olduğunu gören Iohannes, buraya katılanların hakkaniyetle hareket etmeyeceğini düşünerek kendi rızası ile Konstantinopolis'ten ayrılır (M.S. Yaz 403). Onun bu hareketi her zaman büyük bir incelikle davrandığı insanların öfkelenmesine ve şehrin büyük bir kargaşa içerisinde kalmasına neden olur. Hristiyan kilisesi kendilerini keşişler olarak tanımlayan adamlar tarafından işgal edilir. Keşişler topluluğu, bekâr erkeklerden oluşmakta savaşa gitmekten, devlet adına yararlı bir hizmet yapmaktan tamamıyla kaçarak, yasal yollarla evlilik yapmamaktadırlar. Okulların birçoğu bunlar tarafından tıka basa doldurulduğu gibi birçok kasaba ve şehirde aynı vaziyettedir. Bu adamlar kurnazlıkla hareket ederek o zamandan günümüze kadar çok geniş topraklara sahip olmuş, fakirlere yardım ediyoruz diyerek herkesi sefalet içerisine düşürmüşlerdir (hemen hemen böyle olduğunu hep söylemişimdir). Şimdi bu keşişler kiliseleri işgal etmekle, her zaman buraya gelerek dualarını yapmaya çalışan kitlelere engel olmaktadırlar. Keşişlerin kiliseyi işgali, halkı ve

askerleri o kadar kızdırır ki onlar sanki keşişlerin bu gösterişli ve şatafatlı hayatlarını sona erdirmek istercesine harekete geçerler. Bu nedenle işaret verilince halk, keşişlerin üzerine acımasız bir şekilde saldırır ve hiçbir mahkeme ya da araştırmaya ihtiyaç duymadan keşişlerin hepsini kılıçları ile keserler, öyle ki kilisenin tamamı ölümlerle doluncaya kadar bunu yapmaya devam ederler. Ayrıca kaçakları takip ederken, karşılaştıkları her siyah elbise giyen kişiyi yaralarlar. Bu insanların arasında ya matemden dolayı siyah giymiş kişiler ya da başka bir nedenden dolayı o anda bu renkte elbise giymiş olanlar ki bunların birçoğu yanlışlıkla öldürülmüştür. Bundan sonra Iohannes, şehre tekrar geri dönmüş ve daha önce yapmış olduğu işlere kaldığı yerden devam etmiş ve şehri yine aynı kargaşanın içine atmıştır¹⁰⁵⁹.

24. Bölüm- Bu arada imparatorun meclisindeki casus hadım ağalarının devlet içerisindeki güçleri daha önce hiç olmadığı şekilde artmıştır. Herhangi zengin bir kişinin ölümü halinde bu kişiler onun mal varlığı ile ilgili bilgileri elde ederek sanki bu kişinin hiç evladı yada akrabası yokmuş gibi hareket ederler. İmparator bildiriler yayınlayarak bu kişileri varlıklarının bazı özel kişilere verilerek, onların mülkü haline getirilmesini emreder. Varlıklı kişilerin mirasları imparatora bunun için yalvaran herhangi bir kişiye büyük bir arzuyla verilmekte, bu arada onların evlatları yas tutarak ağlamakta ve ailelerinden onlara kalan haklarının kendilerine geri verilmesini istemektedirler. Kısaca özetlemek gerekirse bütün bu olayların bir araya gelmesi şehirlerin acı ve kederle dolup taşmasına, buralarda yaşayan insanların çok fazla zarar görmesine neden olmuştur. İmparator ve karısı birer aptal olup, karısı bir kadına yakışmayacak ölçüde kaba ve küstaktır, para hırsıyla gözü dönmüş saray hadımlarına ve ona hizmet eden kadın görevlilere gönülden bağlıdır ki bu kişilerin onun üzerindeki etkisi çok fazladır. İmparatoriçe, herhangi bir insanın hayatını o derece katlanılmaz bir hale getirebilir ki; o kişi bu durumda sadece ölmenin onun için en uygun olan seçim olduğunu düşünür.

Bütün bu olanlar sanki toplumun acı ve ızdırabını yeteri kadar çoğaltmamış gibi, Konstantinopolis akıl almaz bir felaketle karşı karşıya kalmıştır. Iohannes, daha önce bahsettiğim gibi sürgünden geri dönmüştür, toplulukları gene her zaman yaptığı gibi vaazlarıyla

¹⁰⁵⁹ Iohannes'in sürgünden döndükten sonra imparatoriçe Eudoxia'ya karşı tavırlarında bir değişiklik olmamış aksine piskopos açıktan açığa halkın önünde Eudoxia'yı kötüleyerek heykellerini kaldırtmak istemiştir. İşte bu durum üzerine İskenderiye'de toplanan kilise meclisi Khrysostomos'u suçlu bularak görevinden uzaklaştırmıştır. Bu durum üzerine Contantine Hamamlarında toplanan Iohannes'in talebeleri olay çıkartınca, asker ve halk bu grubun üzerine saldırmış ve büyük bir kısmını öldürmüştür. Bunun üzerine Iohannes sürgüne gönderilmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.111.

imparatoriçeye karşı kışkırtmaktadır. Bu nedenle kendini hem piskoposluk vazifesinden hem de şehirden kovulmuş olarak bulur ve bir gemiye binerek şehirden ayrılır (M.S. 20 Haziran 404). Onu destekleyenlerin oluşturduğu gruplar herhangi birinin piskoposluk rütbesi ile onun yerine geçmesini engellemeye çalışarak, geceleyin kilisede gizlice yangın çıkarırlar ve kimsenin bir şey anlamasına fırsat vermemek için şafak vakti oradan ayrılırlar. Sabah olur olmaz insanlar şehrin nasıl bir tehlike içerisinde bulunduğunu anlarlar, sadece kilise yanıp kül olmamış aynı zamanda onun yakınında bulunan diğer binalar, özellikle şiddetli rüzgârın etkisiyle alevlerin altında kalarak tahrip olmuştur. Bunlardan başka alevler, sarayın önünde bulunan senatus binasına kadar ulaşmıştır ki bu bina şimdiye kadar yapılan en güzel ve gösterişli yapıdır. Bina en tanınmış sanatçıların heykelleri ile süslenmiştir ve bu heykellerin görünüşleri olağanüstüdür. Buradaki mermerlerin renkleri o kadar güzeldir ki sanki dünyanın hiçbir taşocağında bu özellikte mermer bulunamazdı. Bu tasvirler daha önceleri Helikonios Dağı'ndaki¹⁰⁶⁰ tanrıçalara adanmıştır ve Constantinus zamanında büyük bir saygısızlıkla buradan alınmış ve Konstantinopolis'e getirilerek buraya yerleştirilmiş ve bu yapıya ithaf edilmiştir. Burada çıkan yangınla beraber bunlarda yanmışlardır ve sanki insanlara şunu anlatmaya çalışmaktadırlar: "eğer insanlar kutsal değerlere aldırmayıp bunları göz ardı ederlerse tanrıçaların hoşnutsuzluğuna katlanmak zorundadırlar"¹⁰⁶¹.

25. Bölüm- O sıralarda bir mucize gerçekleşmiştir ki bunu anlatmayı çok anlamlı buluyorum. Senatus binasının kapılarının önünde Zeus¹⁰⁶² ve Athena adlı tanrıların heykelleri bulunmaktadır, bunlar iki taş kaide üzerine yerleştirilmiş olup bugün bile aynı şekilde gözükmedirler. Zeus heykelinin tanrı Zeus Dodonaeus olduğu söylenirken Athena'nın heykelinin de aynı şekilde ona ait olduğu ve yıllar önce Lindus şehrinde Athena'ya adandığı söylenir. Yangın, mabedin her tarafını sarmaladığında kurşun tavan tamamen erimiş ve aşağıya doğru heykellerin üstüne inmiştir hatta mabedin taşları da ateşin gücüne daha fazla dayanamayarak diğerleri gibi onların üstüne dökülmüş bu durum muhteşem güzellikteki binanın en sonunda bir yıkıntı haline gelmesine kadar sürmüştür. Fakat yıkıntılar kaldırılınca bu kutsal

¹⁰⁶⁰ Yunanistan'ın Boiotia bölgesinde bulunan bir dağ. Antik Yunan edebiyatında Musa'ların uğrak yeri olan bu dağın Boiotia'ya bakan doğu yüzü kutsal kabul edilmektedir. Can, **a.g.e.**, s.224.

¹⁰⁶¹ Ayasofya'nın kundaklandığından kuşkulanılmasına rağmen bu hiçbir zaman kanıtlanamamıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.111. Suçluyu bulma amacıyla yapılan soruşturmalarda bir işe yaramamasına rağmen birçok kişi tanık oldukları şüphesi ile gözaltına alınmış ve işkence görmüşlerdir. Hatta şehrin valisi Studius, Piskopos taraftarlarını suçlu gibi kabul ederek ölümlerine sebep olmuştur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.214.

¹⁰⁶² Yunan inanç sisteminde en büyük tanrı olarak kabul edilen Zeus, Roma inanç sisteminde Jupiter ile eşleştirilmekte, Şimşek, gök gürültüsü, yağmur ve rüzgâra hükmettiği düşünülmektedir. Can, **a.g.e.**, s.612.

tanrıların heykellerinin bu büyük tahribattan tek başına kurtularak ortaya çıktığı görülmüştür. Bu durum bütün aydın ve kültürlü insanları etkileyerek kalplerinin şehir için güzel, olumlu umutlarla dolmasını sağlamıştır, sanki bu ilahlar sürekli olarak onlara koruma sağlayacaklarına dair kararlı olduklarını anlatmaya çalışıyorlardı¹⁰⁶³.

Bütün bu yaşananları bir kenara bırakırsak gerçekten de bu tanrıların arzularında nasıl gönüllü olduğunu gösteren güzellikte bir olaydır. Ben şimdi hikayeme geri döneyim. Şehirde şimdi felaketlerden dolayı genel bir matem havası hüküm sürerken bütün bunları kör talih olarak adlandırarak olayları sadece bununla açıklamaya çalışıyorlardı; İmparatorun yardımcıları yıkıntılar arasında kalan evlerin onarılması ile uğraştıkları sırada (M.S. 404-408) impatorluk makamına bir rapor ulaştırılır, buna göre çok sayıda Isaurianlı'lar ki bunlar Tauros Dağları'nın¹⁰⁶⁴ ulaşılabilir sarp kayalıklarında yaşamaktadırlar, yakınlarındaki komşu ülkelere çeşitli gruplar halinde saldırmakta ve buraları istila etmektedirler. Bu gruplar kalelerle kuvvetlendirilmiş şehirlere saldıracak kadar kuvvetli olmamalarına rağmen yine de korumasız köylere saldırıp tahrip etmekte ve önlerine gelen her şeyi yağmalayarak ganimet olarak almaktadırlar. Daha önce bu bölgeleri Tribigildus ve onun barbarlarının yağmalayarak talan etmeleri Isaurialıların akınlarını çok daha kolaylıkla yapmalarına sebep olmuştur. Bu bilgiler başkente ulaştırılınca Arbazakios¹⁰⁶⁵, komutan olarak bu bölgeye gönderilerek baskı altında kalan Pamphyliyalıların bu durumdan kurtarılmasına çalışır. Yanında işini bilen yetenekli bir orduyu da beraber götürerek Arbazakios, soyguncuları dağlarda takip eder ve çoğunun köyünü zapt ederek, bu bölgede çok sayıdaki adamı yok eder. Eğer o çok para kazanma ve diğer arzularının esiri olmayıp yada toplumun çıkarlarını kendi hırslarının üstünde tutmayı başarıp enerjisini boşa harcamamayı başarabilmiş olsaydı gerçekten de çok kolay bir şekilde bu kişilerin hepsini ele geçirebilir ve şehirlerde güvenliği kalıcı bir biçimde sağlayabilirdi. Arbazakios güvenilmez davranışlarından dolayı imparatorun yanına çağırılır, mahkemeye çıkarılıp yargılanması beklenmektedir; Fakat o Isaurialılardan aldıklarının bir kısmını imparatoriçeye vererek sadece adaletten kaçmakla kalmamış, şehrin ona sağladığı paralarla lüks bir hayat yaşamıştır. Böylece Isaurialılar gizli gizli soygunlarına devam etmişler,

¹⁰⁶³ Zosimus'un tarihinde Pagan inancı ile ilgili en dikkat çekici açıklamaların başında gelir. Ridley, **Zosimus, New History** s.214.

¹⁰⁶⁴ Toros Dağları.

¹⁰⁶⁵ Arbazakios, Narbazaicus gibi adları da olan bu komutanın Eudoxia'nın ölümü sonrasında imparator Arcadius üzerinde büyük etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Libya'da çok fazla mülk topladığı düşünülmektedir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.214.

buralardan sağladıkları parayı yeterli görmüşler ve henüz açık bir şekilde komşu ülkelere akınlar yaparak saldırmayı düşünmemişlerdir.

26. Bölüm: Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Zosimus'da Türkler kısmında verilmiştir.

27. Bölüm- Stilicho Ravenna'ya¹⁰⁶⁶ varır, bu şehir çok eski çağlara ait olup, Teselya kolonisi olan Flaminia eyaletinin merkezidir. Şehrin her tarafı sularla çevrili olduğu için *Rhene* ismi ile çağrılmaktadır, tarihçi Thebes'li Olympiodoros'un Rhemus'la bağlantı kurmaya çalışarak bu şehrin onun adı ile çağrıldığını söylemesi doğru değildir¹⁰⁶⁷. Olympiodoros'a göre Rhomulus'un kardeşi Rhemus bu şehrin kurucusu olup şehir bu nedenle onun adıyla anılmaktadır. Fakat benim düşünceme göre biz Quadratus'un anlattıklarına inanmalıyız. Quadratus¹⁰⁶⁸, imparator Marcus'u anlattığı tarihinde bu şehir ile ilgili görüşlerini paylaşmıştır. Ravenna'da Stilicho, Illyrian şehirlerine saldırmak arzusu ile hazırlıklar yapmaktadır ve Alarik'in yardımıyla Illyria bölgesini Arcadius'tan ayırarak Honorius'un imparatorluğu ile birleştirmek istemektedir, bu sırada aynı anda meydana gelen iki tane engelleyici hadise onu bu yolculuğa çıkmaktan alıkoyar (M.S. Mart 407). Bunlardan bir tanesi Alarik'in öldüğüne dair dedikodulardır¹⁰⁶⁹, diğeri ise Roma'da bulunan imparator Honorius'un yazdığı mektuplarda ifade ettiği üzere, Constantinus, isyan ederek Britania adasından karşıya geçmiş ve Alplerin ötesinde yaşayan ulusların bulunduğu bölgeye kadar ilerlemiş, buradaki şehirlerin imparatoru olarak hareket etmeye başlamıştır¹⁰⁷⁰. Stilicho, daha önce bazı kişiler ona gelerek bunun gerçek olduğuna dair güvence verdikleri halde, Alarik'in ölümü ile ilgili dedikoduların şüpheli gözüktüğünü düşünüyordu, fakat Honorius'un mektubunda belirttiği gibi Constantinus'un kendine bir imparatorluk kurduğu haberi toplumda genel bir kabul görmüştür. Böylece Stilicho'nun Illyrianlılara karşı yapmayı düşündüğü sefer

¹⁰⁶⁶ M.S. 402 yılından sonra Ravenna Batı Roma'nın başkenti olmuştur.

¹⁰⁶⁷ Olympiodoros. Ridley, **Zosimus, New History**, s.215.

¹⁰⁶⁸ Asinius Quadratus, Zosimus'un kaynaklarından bir tanesi olmalıdır.15 kitaptan oluşan ve Roma'nın 1000 yıl kutlamaları için yazdığı bir tarih bulunmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.216.

¹⁰⁶⁹ Bütün bu dedikodular Alarik'in Doğu'daki ve Batı'daki düşmanları tarafından çıkarılmakta ve onun Illyricum'a karşı yapmayı düşündüğü seferi ertelemek amacıyla yapılmaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.216.

¹⁰⁷⁰ Britanya'nın Roma valisi Constantius kendisini Augustus ilan etmiş ve Gallia'ya geçerek isyan hazırlıklarına başlamıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.111.

gerçekleşmeden engellenmiştir. Bunun yerine o diğerleri ile devletin o anda karşılaştığı sorunları tartışmak üzere Roma'ya doğru yönelmiştir¹⁰⁷¹.

28. Bölüm- Sonbahar mevsiminin sona ermesiyle beraber kış gelip çatmıştır. Bassus ve Philippus konsül olarak seçilerek bu göreve atanmışlardır. İmparator Honorius bundan uzun bir zaman önce karısı Maria'yı kaybetmiş olup, onun kız kardeşi Thermantia¹⁰⁷² ile evlenmeyi arzulamaktadır. Kızının imparatorla evlenmesi düşüncesi Serena tarafından desteklenmesine rağmen Stilicho, bu evliliğe onay vermeyi düşünmüyor gibi görünmekteydi, Serena'nın bu evliliğin gerçekleşmesini istemesinin gerekçeleri şunlardır; Maria ve Honorius evlenmek üzereyken, Serena evladı Maria'nın evlilik için çok genç olduğunu düşünmesine rağmen bu evliliği ertelemek arzusunda değildi hatta böyle genç ve nazik birini bir adama teslim etmenin doğaya karşı bir suç olduğunu düşünmekteydi. Serena, bu tür ilişkileri gayet ustalıkla idare edebileceğini düşündüğü bir kadına müracaat ederek ve onun yardımıyla işleri yoluna koymanın bir çaresini bulmuştur. Buna göre Maria, imparatorla yaşamalı ve onun yatağını paylaşabilmeli, fakat imparator evliliğin gerektirdiği şekilde onunla bir ilişkiye girmemeliydi. Bu arada Maria bakire olarak ölür ve Serana, sanki genç bir imparator veya imparatoriçenin babaannesi olmak arzusu ile yanıyormuş gibi hareket ederek aslında kendi nüfuzunun azalacağı korkusuyla diğer kızının Honorius'la evlenmesi için elinden gelen bütün çabayı gösterir. Bu evliliğin gerçekleşmesini sağlamasına rağmen genç kız, kısa bir süre sonra ablası gibi aynı kaderi paylaşarak ölür.

29. Bölüm- Bu olayla aynı zamanlarda Stilicho, Alarik'in Epirus'dan ayrıldığı, dar boğazlardan geçerek Pannonia'dan Venedik'e doğru bir geçiş yolu bulduğunu ve kampını Emona adlı şehirde kurduğu konusunda bilgilendirilir. Emona¹⁰⁷³ adıyla anılan bu şehir Yukarı Pannonia ve Noricum arasında bulunmakta olup, bu şehrin dikkat çekici hikâyesini ve nasıl kurulduğunu, anlatmamak bu şehre karşı saygısızlık olacaktır. Söylendiğine göre Aietas¹⁰⁷⁴ tarafından takip

¹⁰⁷¹ Honarius, Stilicho'nun askeri durumuyla ilgili olarak çeşitli kararnameler yayınlamaktadır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.216.

¹⁰⁷² Honorius'un ikinci karısı ve aynı zamanda birinci karısı Maria'nın kız kardeşi. Ridley, **Zosimus, New History**, s.216.

¹⁰⁷³ Bugünkü Slovenya sınırları içinde yer alan Ljubljane adlı şehir. Zosimus, aynı Ravenna şehri ile ilgili süslü anlatımında olduğu gibi burada da konu dışına çıkarak Emona hakkında bilgi vermeye başlar. Bu bölümde aynı Ravenna gibi Olympiodoros'dan alınmış olmalıdır.

¹⁰⁷⁴ Kolhis kralı. Gürcistan'ın batısı ve Kafkasların güneyinde yer alan bölgede Miletos'luların kurduğu kolonilerin kralı. Can, **a.g.e.**, s.295.

edilmekte olan Argonautlar (Argonatlar)¹⁰⁷⁵, Tuna Nehrinin sularını Karadeniz’e boşalttığı ağız kısmına ulaşınca, kendileri için en akıllıca çarenin, kürekçilerin ve uygun sert rüzgârın yardımı ile akıntıya karşı nehrin yukarısına doğru ve denize yakın bir bölgeye ulaşınca kadar ilerlemeleri gerektiğini düşünürler. Bu planları başarıyla sonuçlanır ve istedikleri bölgeye varınca buraya geldiklerini belirten bir anıt bırakırlar ki bu şehrin onlar tarafından kurulduğunu gösterir. Bundan sonra *Argo* adını verdikleri gemilerini bu iş için özel olarak yapılmış bir iskeleye yerleştirerek deniz kıyısı boyunca 400 stadia (7,2 km.) uzağa çekerek şair Peisandoros’un¹⁰⁷⁶ anlattığı gibi Teselya kıyılarına ulaşırlar, Peisandoros “*Heroikai Theogamiai*” (The Heroic Marriages of The Gods: Koruyucu Tanrıların Evlilikleri) adlı epik kitabında tabiri caizse bütün tarihi idrak ederek anlatmıştır.

Alarik, Emona’dan ayrılarak Aguilis¹⁰⁷⁷ Nehrini geçer ve Apennine Dağları¹⁰⁷⁸ üzerinden yürüyüşüne devam ederek Noricum’a varır. Apennine Dağları Pannonia ve Noricum arasındaki sınır boyunca uzanmakta olup Pannonia’a ve Noricum arasındaki geçişin zorlaşmasına neden olmaktadır. İşte bu yüzden geçit az sayıda asker tarafından korunuyor bile olsa, çok büyük sayıdaki kuvvetli bir güç buradaki geçitten geçmekte zorlanabilirdi. Bütün bu tehlikeye rağmen Alarik, bu bölgenin içinden başarıyla geçerek Noricum’a varır ve oradan habercilerini Stilicho’ya göndererek bir miktar para ödemesini talep eder, bunu sadece Epirus’da geçici olarak ikamet edeceği için değil aynı zamanda Stilicho’ya söz verdiğini, onun emirlerine uyarak Noricum ve İtalya’ya yapacağı yolculukta masraflarını karşılamak için bu paraya ihtiyacı olduğunu belirtir. Fakat Stilicho elçilerin gönderdiği mesajı almasına rağmen onları Ravenna’da bırakarak, imparator ve senatus ile bu olaylar hakkında neler yapılabileceğine dair karşılıklı bilgi alışverişinde bulunmak arzusu ile kendisi Roma’ya doğru yönelir. Senatus imparatorluk sarayında toplandığı zaman savaş ilan edip etmemeyi tartışırken onların birçoğu savaşın olmasından yana istekli görünürler. Stilicho ve yalnızca korktuklarından dolayı onunla beraber bir araya gelen az sayıdaki kişi karşı görüşte olup Alarik ile barış yapılmasını önerirler. Savaşı tercih edenler,

¹⁰⁷⁵ *Argo* adını verdikleri gemileriyle Karadeniz’in doğusundaki Kolhis bölgesinde altın postu ele geçirmek üzere sefere çıkan kahramanlara verilen isimdir. Argonaut’lara Jason adında bir kahraman önderlik yapmaktadır. Can, **a.g.e.**, s.75.

¹⁰⁷⁶ Larandali Pisiander, Alexander Severus devrinde yaşamış ve 60 kitaptan oluşan “*Heroikai Theogamiai*” adlı eseri yazmıştır. Zosimus onu kaynak olarak kullanmış olmalıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.216.

¹⁰⁷⁷ Akhelos Irmağı. Yunanistan’ın büyük ırmakları arasında sayılabilir. Yunanistan’da ırmakların pek çoğu ‘*ırmak tanrısı*’ olarak nitelendirilmekte ve onlarla ilgili mitolojik hikâyeler anlatılmaktadır. Tekin, **a.g.e.**, s.34.

¹⁰⁷⁸ İtalya Yarımadasında yer alan dağ sırası, Alp Dağları’nın bir kolu. Anlaşıldığı kadarıyla Zosimus, Alp Dağları ile Apeninleri karıştırmıştır. Gerçekte Alarik Alp Dağlarını aşmış olmalıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.216.

Stilicho'nun barışı savaşa tercih ederek, neden Alarik ile barış yapmak istediğini ve bunun nedenini öğrenmek isterler, öyle bir barış ki Stilicho bunu büyük bir memnuniyetle ve alçakça, para ile satın almaya çalışmakta bu yüzden iyi Roma adına leke sürmektedir. Stilicho onlara verdiği cevapta “ Alarik'in Honorius'la beraber gerekli hazırlıkları yapmak üzere Epirus'da çok fazla kaldığını, onların niyetinin Arcadius'la bir savaş yapmak olduğunu ve Illyria'yı onun hâkimiyetinden alarak Honorius'un topraklarının bir parçası haline getirmek istediklerini belirtir. Bunları söyledikten sonra Stilicho, bütün bu planların daha önce gerçekleşebileceğini, fakat imparator Honorius'un mektuplarının bu zaman süresince kendilerine ulaşmadığı için, onun Doğu'ya yapacağı seferin geciktiğini ve aynı zamanda Epirus'da çok vakit kaybeden Alarik'in umutlarının da tükendiğini anlatır. Stilicho bunları söyler söylemez imparator tarafından yazılmış mektupları onlara gösterir, mektupta imparator bütün bunların sebebinin Serena olduğunu söyleyerek onu suçlamaktadır, Serana, iki imparator arasındaki arkadaşlığın dokunulmaz ve kutsal olduğunu düşünerek bunun korunmasını arzu etmektedir. Bunun üzerine Senatus, Stilicho'nun fazla önemi olmayan konulardan bahsettiğini düşünmesine rağmen yine de söylediklerini akla yatkın bularak, barışın korunması adına Alarik'e 3.000 poundluk gümüş verilmesine dair karar verir. Bununla beraber onların birçoğu karar verirken Stilicho'ya karşı duydukları korkunun kendi karar ve eğilimlerinden daha fazla olduğunu dile getirmişlerdir. Bu sebeple Lampadius¹⁰⁷⁹ adlı doğuştan soylu ve akıllı bir kişi kendi lisanı ile şu Latince cümleyi açık açık ifade etmiştir, “*Non est ista pax, sed pactio servitutis*”: “ *bu bir barış değildir, fakat kölelik anlaşmasıdır*”. Fakat toplantı bitince Lampadius, söylediklerinden dolayı, duygularını ifade ederek özgürce konuştuğu için cezalandırılacağı korkusuyla yakınlardaki bir Hristiyan kilisesine kaçmak zorunda kalmıştır.

30. Bölüm- Stilicho bu şekilde hareket ederek Alarik ile barış yapmayı başarır¹⁰⁸⁰, planlarını gerçekleştirmek üzere Ravenna'ya doğru çıkacağı yolculuk için ciddi bir şekilde

¹⁰⁷⁹ Senato'da yapılan toplantıda sadece bir tek üye Lampadius bu anlaşmaya karşı çıkarak'' Bu barış değil, esarete teslim olma'' diye haykırmıştır. Fakat anlaşıldığı kadarıyla bu sözlerinden dolayı korkmuş ve toplantı sona erer ermez Hristiyan Kilisesine sığınmıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.112; Lampadius M.S. 398 yılında Roma'da şehir valisi olarak görev yapmış, Hristiyan eğilimleri ve barbarlara karşı olmasına rağmen Attalus tarafından yönetici olarak atanmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.217.

¹⁰⁸⁰ Stilicho'nun Alarik'e ödediği muazzam miktardaki para onun muhalifleri tarafından çok iyi kullanılmış ve imparatorun ona karşı duygularının değişmesine neden olmuştur. Bir Vandal olması nedeniyle hiçbir zaman Romalı olarak kabul edilmeyen Stilicho, karşıtları tarafından çok yükseldiği gerekçesiyle kışkırtılmaktadır, ayrıca askerlerde ordunun yönetiminden memnun değildi. Birde bütün bunlara Olympius adlı bakanın Stilicho'nun yokluğunda Honorius'a devamlı olarak Stilicho'yu kötülemesi ve kayınpederinin onun yerinde gözü olduğunu söyleyerek onu

hazırlanmaya başlar. Bu arada imparatora özellikle böyle güçlü bir düşmanın İtalya'ya gelmesiyle birlikte, orduyu görmek ve onları cesaretlendirmek amacıyla Roma'dan Ravenna'ya doğru onunla beraber gitmek arzusunda olduğunu belirtmiştir. Aslında bu fikrin onun arzusu olmadığı, Serena tarafından gitmesi için kışkırtıldığı bellidir; Böylelikle Alarik anlaşmayı bozarak Roma'ya saldırmaya kalksa bile imparatorun kendisini ele geçiremezdi: Serena kendi emniyetinin ona bağlı olması nedeniyle, imparatorun güvenliğinin sağlanması konusunda ondan çok daha fazla gayret göstermekteydi. Buna rağmen Stilicho, imparatorun Ravenna'ya yapacağı seyahatten çok fazla hoşnutsuz olup, bunu önlemek için bir sürü sahte engeller çıkartmasına rağmen Honorius bir imparator olarak planlarında hiç bir değişiklik yapmadığı gibi bu yolculuğa çıkmak konusunda daha istekli bir hale gelmiştir. Bir barbar olan Sarus¹⁰⁸¹, Ravenna'daki barbar gruplarının lideri olup, Stilichonun teşvik etmesiyle Ravenna'da herkesin gözü önünde bir isyan başlatmıştır, gerçekte onun planı imparatoru devirmek değildi, imparatoru Ravenna'ya yapacağı seyahatten vazgeçirmektir. İmparator kararında ısrar etmeyi sürdürürken, Stilicho'unun kendisine yardımcı ve danışman olarak atadığı, Roma'nın seçkin avukatlarından biri olan Justinusian, İmparatorun yolculuğun yaptığını ne gibi sonuçları olacağı konusunda akıllıca tahminlerde bulunur ve Ticinum'da bulunan askerlerin Stilicho'ya menfi duygular beslediklerini, imparatorun orada kalması halinde Stilicho'nun çok büyük tehlike içerisinde olacağını söyleyerek Stilicho'ya tavsiyelerde bulunmaya devam eder ve onun imparatoru bu yolculuktan vazgeçirmesini ister. Fakat Justinianus, imparatorun Stilicho'nun tavsiyelerini dinlemeyeceğini anlayınca, Stilicho ile çok yakın olduğundan kendisinin de aynı kaderi paylaşacağını düşünerek onu desteklemekten vazgeçerek yalnız bırakır.

31. Bölüm- Bu sıralarda Roma'da imparator Arcadius'un öldüğüne dair dedikodular dolaşmakta olup bu bilgi İmparator Honorius'un Ravenna'ya hareket etmesinden sonra

kışkırtması Stilicho'nun yargılanmasına neden olmuştur. Norwich, **a.g.e.**, s.112; Ridley ise Stilicho'nun Alarik ile yaptığı anlaşmanın onun Roma'ya karşı ihanet içinde olduğunu kanıtladığını ve Roma'nın zenginliğini kullanarak barbarları Roma'ya karşı ayaklandığını söyler. Ona göre bu anlaşma Stilicho'nun kariyerinin dönüm noktalarından birdir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.217.

¹⁰⁸¹ Kahramanlığı ve gücü ile meşhur Got lider. Stilicho'nun Radagaisus ile yaptığı savaşta onun yanında yer almıştır. Gallia'da isyan çıkaran Constantinus üzerine gönderilmiş, onu Valentia'da kuşatma altına almasına rağmen kuşatmayı kaldırarak İtalya'ya geri dönmesi emredilmiştir. Stilicho tarafından Ravenna'da isyan çıkarması için desteklenmesine rağmen daha sonra onun Hun muhafızlarını Ticinum'da ölen adamlarının intikamını almak için öldürmüştür. Bir süre sonra Sarus, Attalus ile anlaşmazlığa düştüğünde Honorius'un yanına gitmiş ve Alarik'in Roma'ya yaptığı yürüyüşü engellemeye çalışmıştır. Honorius'un askerlerini öldüren kişileri cezalandırmaması üzerine Gallia'da bulunan Jovinus'un yanına giderek onun hizmetine girmiş, bir süre sonra Attalus tarafından yakalanarak öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.217.

doğrulanmıştır. İmparator Aemilia bölgesinde Bononia adlı bir şehirdeyken Stilicho Ravenna’da bulunmaktaydı. Aemilia, Ravenna’ya 70 mil uzaklıktadır, imparator, Stilicho’yu yanına çağırarak, yol boyunca devamlı birbirleriyle kavga ederek isyan çıkartan askerleri cezalandırmasını ister. Bunun üzerine Stilicho isyancıları bir araya toplayarak, imparatorun, askerlerin bu davranışlarından dolayı onlara haddini bildirmesini istediğini ve buna ilave olarak en suçlu kişileri cezalandırmak üzere her on kişiden birini seçerek ölüm cezası vermesi konusunda emirler verdiğini bildirir. Bu sözler karşısında şaşkınlıkla dona kalan askerler ansızın hıçkırıklara boğularak ağlamaya başlarlar ve ondan merhamet dilenerek, imparatorun onları affetmesi için Stilicho’nun elinden gelen bütün gayreti göstereceğine dair kendilerine söz vermesini isterler. İmparator Stilicho’nun söz verdiği gibi askerleri bağışladıktan sonra onlar daha dikkatli bir şekilde devlet işleri ile ilgilenmeye başlarlar; Stilicho dikkatini Doğu’ya doğru çevirerek Arcadius’un çok genç ve bir koruyucudan yoksun oğlu Theodosius’un yönetimle ilgili işlerinin sorumluluğunu üstlenmek üzere oraya gitmek arzusunda idi. Honorius’unda niyeti aynı olup o da Theodosius’un hâkimiyeti altında bulunan ulusların güvenliğini sağlamak için idareyi üzerine almayı düşünüyordu. Fakat Stilicho imparatorun bu niyetinden rahatsız olur ve ona böyle bir seferin masraflarını karşılamamanın çok fazla miktarda paraya mal olacağını söyleyerek, yaptığı hesapları imparatorun önüne koyar ve onu bu teşebbüsünden vazgeçirmeye çalışır. Ayrıca ikinci olarak başka bir tehlikeye dikkat çeker, isyan etmiş olan Constantinus’un, özellikle imparatorun İtalya ve Roma’yı korumasız bırakarak çok uzaklara gitmesinin doğru olmayacağını; şimdi Arles’de¹⁰⁸² yaşamakta olan zorbanın bütün Gallia’yı işgal ettiğini düşününce bunun pek akıllıca olmayacağını söyler. Bütün bunlardan başka Stilicho’nun özellikle işaret etmek istediği, onlar açısından imparatorun orada ve ilgisinin askerler üzerinde olması lazım geldiği hususudur. İmparatora Alarik’in çok sayıda adamı ile beraber yaklaşmakta olduğunu, bir barbar olarak o, İtalya’nın her türlü destekten yoksun olduğunu görürse, verdiği sözden vazgeçerek kesinlikle İtalya’yı işgal edebileceğini hatırlatır. Stilicho, imparatora bu durumda yapılması gereken en iyi hareketin, kamunun çıkarlarını gözeterek ona en fazla yarar sağlayacak siyaseti yapmasının onun yararına olacağını, bunun da Alarik’in isyancı Constantinus’e karşı yapılacak ve bazı barbar grupları ile Romalı askerlerin birlikte savaşıacağı bir seferin komutanlığını üstüne alması ve bu seferde Romalı komutanların Alarik ile beraberce orduyu yönetmeleri olacağını söylemiştir. Stilicho bunları söyledikten sonra eğer imparatorun arzusuda bu yönde olursa kendisinin Doğu’ya

¹⁰⁸² Bugünkü Fransa’nın güneyinde bir şehir.

doğru ilerleyeceğini ve imparator gerekli talimatları verirse bunu yapabileceğini söyler. İmparator, Stilicho'un söylediği her şeyin çok doğru olduğuna karar verir ve Stilicho'ya hem Doğu'nun imparatoruna ve hem de Alarik'e yazılmış mektuplar vererek Bonania'dan ayrılır. Fakat Stilicho orada kalır ve Doğu'ya gitmediği gibi tasarladığı hiçbir planı uygulamaya koymaz. Hatta Ticinum'da bulunan askerlerini ne Ravenna'ya nede diğer başka bir bölgeye göndermez, askerlerin imparator ile buluşarak, kendisi hakkında haksız dedikodularla onu kışkırtacaklarından ve bu yüzden imparatorun ona karşı harekete geçeceğinden korkmaktadır.

32. Bölüm- Stilicho, bu gibi düşünceler içinde olmasına rağmen imparator ve askerlere karşı bilinçli bir şekilde kötü niyetle hareket etmemiştir. Karadeniz bölgesi yerlilerinden Olympios, saray muhafızlarının komutanlığına kadar yükselmiş bir askerdir, Olympios, yüreğindeki en iğrenç tasarımları, Hristiyanlık maskesi altında ustalıkla gizlemektedir¹⁰⁸³. Olympios, alçak gönüllü kişiliği ve nazik davranışlarıyla imparatoru etki altına almayı başarak onunla sık sık sohbetler yapmayı alışkanlık haline getirmiş ve Stilicho hakkında çok kötü ifadeler kullanarak onun Doğu'ya gitmek istemesinin ardında yatan gerçeğin genç Theodosius'u ortadan kaldırarak imparatorluğu oğlu Eucherius'un¹⁰⁸⁴ ellerine teslim etmek olduğunu belirtmiştir. Olympios için imparatorla yaptıkları bu seyahat Stilicho ile ilgili düşüncelerini devamlı bir şekilde anlatması için gayet güzel bir fırsat olmuştur; İmparator, Ticinum'dayken Olympios, riyakârca hareket ederek, hasta askerleri ziyaret eder ve onların arasında Stilicho ile ilgili aynı imalı, kötü düşüncelerini yayar. İmparatorun Ticinum'a gelişinden dört gün sonra bütün askerler imparatorla buluşmak üzere sarayda toplantıya çağırılır, imparator, huzuruna gelen askerler ile konuşarak hepsini isyancı Constantinus ile savaş yapmaları için cesaretlendirmeye çalışmıştır. Fakat askerlerin hiçbiri Stilicho'yu düşünerek herhangi bir harekette bulunmamışlardır. Bu durumun farkına varan Olympios, sanki onlarla daha evvel konuştukları gizli konuları hatırlatıyormuş gibi kafasını sallayarak, yapacaklarını onayladığını belirtir. Bu hareketle neredeyse hepsi birden delirmişçesine heyecanlanarak Alplerin ötesindeki ulusların valisi olan Limenius'u¹⁰⁸⁵ ve onunla birlikte o bölgedeki birliklerin komutanı olan Chariobaudes'i öldürürler.

¹⁰⁸³ Zosimus, Olympios için "Koyu Hristiyan sofusu görüntüsü altında tam bir alçak saklıdır" demiştir. Norwich, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁰⁸⁴ Stilicho ve Serana'nın oğlu, Galla Placidia ile nişanlanmıştır. Babasının ölümü üzerine Roma'ya kaçmış fakat yakalanarak öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.218.

¹⁰⁸⁵ İmparatorluk hazinesinin yöneticiliğini yapmıştır, M.S. 408 yılında Gallia'nın yöneticiliğine getirilmiş (M.S. 408) fakat Ticinum'da öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.218.

Bu iki adam, zorba Constantinus'un elinden tesadüfen kaçmışlar ve imparatorla buluşmak üzere Ticinum'a gelmişlerdir. Bunun yanında atlı kuvvetlerin komutanı Vincentius ile muhafız askerlerin komutanı Salvius'u da¹⁰⁸⁶ öldürmüşlerdir. Ayaklanma artarak devam ettiği sırada imparator sarayına çekilir ve bazı komutanlar kaçmayı başarırlar. Askerler şehrin değişik bölgelerine dağılırlar, kaçakları saklandıkları evlerden zorla dışarı çıkartıp, ellerine geçirdikleri devlet görevlilerini öldürürler ve şehri tümüyle yağmalarlar. Şiddet ve karmaşa o boyutlara ulaşır ki, imparator bu karışıklığı düzeltmenin mümkün olamayacağını düşünerek kısa bir tunik giyer, pelerini ve tacını kuşanmadan şehrin ortasında belirir ve büyük zorluklarla askerlerin öfkesini yatıştırmayı başararak onları sakinleştirir. Kaçmalarına rağmen daha sonra yakalanarak öldürülen komutanlar arasında imparator muhafızlarının komutanı Naemorius, hazineden sorumlu yüksek rütbeli memur Petronius, imparatorun özel hazinesini korumakla yükümlü bir hizmetli ve görevi her olayda imparatorun fikirlerini beyan etmek olan ve Constantinus zamanından beri Quaestor rütbesiyle anılan Salvius'da bulunmaktadır. Salvius, imparatorun ayaklarına kapanmasına rağmen öldürülmekten kurtulamamıştır. Kargaşa gecenin ilerleyen saatlerine kadar devam etmiş ve imparator şiddetin kendisine doğru yöneleceğinden korkmaya başlamış, bunu önlemek amacıyla olay yerinden kaçmıştır. Bu sırada askerler, İtalya'daki meclis valisi Longinianus'u¹⁰⁸⁷ yakalayarak, öldürürler. Böylelikle bütün bu komutanlar, çileden çıkmış öfkeli askerler tarafından vahşice öldürülürken, sayılamayacak kadar çok fazla sayıda insanıda rastgele yakalayarak öldürmüşlerdir.

33. Bölüm- Bütün bu yapılanlar Aemilia bölgesinde Bononia'da bulunan Stilicho'ya bildirilince, o bundan çok fazla rahatsızlık duyar. Yanında bulunan kendisi ile müttefik barbarların bütün komutanlarını yanına çağırır ve bu durumda yapılacak en akıllıca işin ne olması gerektiği konusunda onlarla bir durum değerlendirmesi yapar. Hemen hemen hepsinin üzerinde anlaştığı genel kanaate göre eğer imparator öldürülmüşse ki bu konuda bazıları hâlâ kararsızdır, bütün müttefik barbarlar ve Romalılar bir araya gelerek birleşmeli ve hep beraber ansızın Romalı askerlere saldırmalıydılar. Bu şekilde diğerlerine ders vererek, onların kendilerine itaat etmelerini sağlayabilirlerdi. Fakat bütün komutanlar öldüğü halde, imparator sağ kalmayı başarabilmişse

¹⁰⁸⁶ Alaman Savaşları sırasında I. Valentinian'ın hizmetine girerek onun adına savaşmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.218.

¹⁰⁸⁷ Roma şehir valisi (M.S. 401), İtalya'nın yöneticisi (M.S. 406) ve Stilicho'nun arkadaşıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.218.

kargaşanın sorumluları hak ettikleri şekilde cezalandırılmalıydılar. Stilicho ve barbarlar yaptıkları toplantı sonucunda işte bu kararları almışlardır. Fakat onlar kargaşa sırasında imparatora karşı aşağılayıcı hiçbir bir hareketin yapılmadığını öğrendikleri zaman Stilicho askerleri cezalandırmaktan vazgeçerek daha fazla ileri gitmek istememiş ve Ravenna'ya geri dönmüştür. Stilicho, askerlerin sayısının çok fazla olduğunu ve imparatorun artık onun sadık bir arkadaşı olmadığını düşünerek kaygılanmaktadır, fakat buna rağmen o barbarları, Romalı askerlerin üstüne sevk etmenin saygıya değer ya da güvenilir bir davranış olmayacağını düşünmektedir.

34. Bölüm: Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Zosimus'da Türkler kısmında verilmiştir.

35. Bölüm- Stilicho'nun ölümünden sonra saraydaki bütün işler Olympios'un arzularına göre ve onun istediği şekilde yönetilmeye başlanmıştır. Olympios ayrıca bütün devlet görevlilerinin amiri rütbesini de (Magister Officiorum) elde ettiği için diğer bütün devlet memurlukları, imparator tarafından ancak onun tavsiye ettiği kişilere verilmemeye başlanmıştır. Bu arada sadece Stilicho'nun arkadaşları değil, ona sempati duyan taraftarları da her yerde aranmışlardır. Bunların arasında, imparatorun yatak odası muhafızlarının kumandanı Duterius ile noterlik görevini yapmakta olan hâkim Petrus'da bulunmakta olup bu kişiler hakkında soruşturma başlatılmıştır. Onları, herkesin gözü önünde açıkça işkenceye tabii tutarak, Stilicho ile ilgili itiraflarda bulunmaya zorlamışlardır. Buna rağmen bu kişiler ne kendilerine, nede Stilicho'ya karşı kullanılabilecek herhangi bir bilgi açıklamamışlardır. Bu manzara karşısında çok fazla hayal kırıklığına uğrayan Olympios, onların sopalarla öldürülünceye kadar dövülmelerini emretmiştir. Bu arada Stilicho'nun taraftarı ve onun planlarından haberdar olduğuna inandıkları diğer pek çok kişiden şüphelenerek, sorguya çekmişler ve onlara işkence yaparak Stilicho'nun imparator olmak hırsıyla yanıp tutuştuğu bilgisini itiraf ettirmeye çalışmışlardır. Buna rağmen onlardan hiçbiri böyle bir açıklamada bulunmamıştır, en sonunda soruşturmayı yürütenler bu işten vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Bu arada imparator Honorius, karısı Thermantia'nın imparatorluk tahtından uzaklaştırılarak, her şeye rağmen itimat edebileceği annesinin onun yerine geçirilmesi için emir verir. Honorius, aynı şekilde Stilicho'nun oğlunun aranarak bulunmasını ve ölüm cezası ile cezalandırılmasını da emreder. Stilicho'nun oğlunu kaçarak sığındığı Roma'daki bir kilisede bulmalarına rağmen bu yapıya duydukları saygı gereği ona saldırmaya kalkmazlar. Bu arada Heliokrates, yani hazineden sorumlu devlet yöneticisi Roma'da imparatorundan gelen talimatları

açıklayarak, Stilicho zamanında herhangi bir görevde bulunmuş devlet görevlilerinin bütün mallarına el koyularak kamulaştırılmasını emrettiğini bildirir. Fakat sanki bütün bu olanlar insanoğlunun günahlarla ve vicdansızlıkla zincirlenmiş kötü ruhunu tatmin etmeye kâfi gelmemiş, dini değerlerden yoksun kişiler sebep oldukları olaylarla şaşırtmaya devam etmişlerdir¹⁰⁸⁸. Bütün bu yaşanan felaketler, şimdi anlatacağım olayla daha fazla artarak devam etmiştir. Şehirlerde konuşlanan askerler, Stilicho'nun öldüğünü öğrenince şehirdeki tüm barbarların kadınlarına ve çocuklarına saldırmışlardır. Sanki daha önceden kararlaştırmışlar gibi verilmiş bir işaretle tek tek hepsini yok etmişler, sahip oldukları her şeyi yağmalamışlardır. Bu kişilerin öldürüldükleri barbarların akrabaları tarafından öğrenildiği zaman, ülkenin dört bir köşesinden akın akın gelerek bir araya toplanmışlar, Romalıların tanrıların huzurunda verdikleri yemine sadık kalmayarak, vicdansızca yaptıkları bu hareket karşısında çok fazla öfkelenerek, hepsi birden Alarik ile birleşmeye ve Roma'ya karşı yapacağı savaşta ona yardım etmeye karar verirler. Bu nedenle kendileriyle aynı fikirde olan 30.000 erkeği bir araya toplayarak beğendikleri herhangi bir yerde devamlı kalmak üzere yerleşirler¹⁰⁸⁹.

36. Bölüm- Fakat bu bile Alarik'i heyecanlandırmaya kafi gelmemiştir, bu erkeklerin savaşa onunla beraber gideceklerine dair söz vermelerine rağmen o hâlâ barışı, savaşa tercih etmekte ve Stilicho ile birlikte girmiş olduğu anlaşmayı göz önüne almaktadır. Bu nedenle bir

¹⁰⁸⁸ Zosimus'un bu satırlarında Yeni Platonculuğun izlerini görmek mümkündür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.219.

¹⁰⁸⁹ Stilicho'nun ölümü üzerine başlayan katliamdan sağ kurtulan barbarlar çeteler kurarak hem emniyetlerini sağlamışlar hem de kırsal bölgelerde yağma akınları yapmışlardır. Bu çetelerin sayısı 30.000'e ulaştıncaya Alarik'e katılmışlardır. Çetelerdeki bu insanların, öldürülen aile bireylerinin intikamını almadan içlerindeki öfkenin yatışmayacağı çok aşıkardı. Eskiden imparatorluğa sadıkken şimdi onun amansız birer düşmanı olmuşlardır. Gerçekte Romalıların bu tarihten sonraki iki yıl içerisinde başlarına gelecek bütün felaketlerin sorumlusu kendileri idi. Norwich, **a.g.e.**, s.113; Stilicho'nun ölümü sonrasında ona bağlı müttefik gruplar ve 30.000 asker, Alarik'in bulunduğu Noricum'a giderek, ondan İtalya'ya saldırmasını istemişlerdir. Alarik, bundan sonra İtalya'ya yürüyerek 408-410 yılları arasında tam üç defa Roma'yı kuşatmıştır. Alarik'in Batı Roma'dan iki isteği bulunmaktadır, bunların birincisi kendi için Roma ordusunda yüksek bir komutanlık ve halkı içinde İtalya eyaleti veya Illyricum'da kalıcı olarak yerleşebilecekleri bir bölgedir. Zosimus, **Historia Nova**, V. 35.5; Alarik'in İtalya'ya yürümesindeki sebep tamamen bu isteklerinin yerine getirilmesini sağlamak içindir. Burry, **The Invasion of Europe by the Barbarians**, s.91-92; Zosimus, **Historia Nova**, V.36.1.; 408 yılında Roma'ya doğru yürüyüşe geçtiği zaman Alarik yalnız başına değildir. Yanında karısının kardeşi Ataulpus'da bulunmaktadır. Alarik onu Pannonia'dan çağırarak kendisi ile beraber gelmesini istemiştir. Zosimus, Ataulpus'ın emrinde Hunlar ve Gotlardan oluşan çok sayıda asker olduğunu belirtmektedir. Zosimus, **Historia Nova**, V.37.1; Hunlar sadece Roma birliklerinde yer almakla kalmayıp Got kumandanların idaresindeki ordularda da çarpışmaktadırlar. 408 yılındaki İtalya seferinde Alarik, Alpleri geçtikten sonra İtalya topraklarına girer, hiç bir mukavemetle karşılaşmadan doğrudan Roma'yı ele geçirmek üzere hızla yoluna devam eder. Roma'yı kuşatan Alarik, imparator Honorius'dan kuşatmayı kaldırması karşılığında çok fazla altın ve gümüş ister. Bu arada Roma şehrinde insanlar kuşatmadan dolayı açlık ve kıtlıktan dolayı kırılmakta olup en sonunda veba salgınına başlamıştır. Zosimus, **Historia Nova**, V.39.3-4.

barış temin etmelerini arzulayarak, elçilerini gönderir ve bu onun biraz para harcamasına neden olsa bile bunu elde etmeye çalışır. Aynı şekilde Aetius¹⁰⁹⁰ ve Iason'un, birincisi Iovius'un oğlu olup diğeri Gaudentius'un oğlu idi, rehin olarak kendisine verilmesini arzuladığını: bunun karşılığında kendi asilzadelerinden aynı şartlara sahip iki kişiyi göndermeyi önermiştir. Bu şartlar altında yapılacak bir barış, Alarik'in ordusunu Noricum'dan çıkararak Pannonia'ya doğru götürmesine neden olacaktı. Alarik bu şartlar altında barış yapmayı talep ettiğinde imparator bunu kabul etmeyip reddeder. Eğer imparator bütün işlerini sağduyulu bir şekilde düzenlemeye çalışmış olsaydı önüne serilen iki fırsattan bir tanesini mutlaka seçmesi gerekirdi: O barışı elde edebilmek amacıyla az bir miktarda para vererek ya savaşı ertelemeliydi, yada eğer mücadeleye devam ederek savaşmayı tercih ediyorsa, elinden geldiği kadar çok askeri birliği bir araya toplamalı ve barbarların daha fazla ilerlemelerini önlemek için askerlerini düşmanın geçmekte olduğu güzergâha yollamalıydı. O aynı şekilde hareket ederek bu birlikleri yönetmek üzere doğru dürüst bir komutan seçebilmeli ve komutayı hem cesareti hem de savaşlardaki tecrübesi ile bu savaşta tek başına düşmana dehşet salabilecek yetenekte olan Sarus'a vermeliydi; bütün bunlara ek olarak Sarus'un, idaresi altındaki barbarlardan oluşan askerler gayet güzel savunma yapabilecek güçte idi. İmparator bütün bunlara karşın barış tekliflerini kabul etmediği gibi Sarus'u komutanı olarak seçmemiş, diğer taraftan Roma ordusunu da toplamamış, aksine bütün ümitlerini Olympios'un tavsiyelerine bağımlı hale getirerek, sayısız felaketlerin oluşmasının baş sorumlusu olarak devletin mahvolmasına yol açmıştır. Komutanlık görevini öyle kişilere bağışlamıştır ki onların düşmanın gözünde bile aşağılanmasına neden olmuştur. Turpilio¹⁰⁹¹,

¹⁰⁹⁰ Küçük bir çocukken rehin olarak Alarik'in yanına daha sonra ise Hunlara rehin olarak verilmiştir. Karısı Gotların kral ailesine mensup olduğu için bu yüzden o da Gotlar'la akraba kabul edilmektedir. Roma hükümetinde en yüksek sivil memur olarak görev yapmış (M.S. 423-5), III. Valentinian zamanında kont rütbesi ile ödüllendirilmiştir. Gotlar ve Franklara karşı yaptığı savaşlarda başarılı olmuş ve orduların başkomutanlığına atanmıştır. İmparator üstündeki etkisi artınca Placidia, Afrika kontu Boniface'i çağırarak onu iktidardan uzaklaştırmasını istemiştir. Boniface başarılı olamaz fakat başka bir saldırıdan kurtulmak isteyen Aetius, Hunların yanına sığınır ve bir ordu meydana getirir. Bundan sonra eski haklarını kazanır ve Gotlarla, Burgundia'lılara karşı başarılı seferler yapar. Barbar grupları ülkenin batı yakasına yerleştirir, Hunlarla daima iyi ilişkiler içinde olan Aetius, onların Pannonia'ya yerleşmesini sağlamış ve oğlunu rehin olarak onların yanında kalmasına izin vermiştir. Askeri olarak yardıma ihtiyacı olduğu zaman Hunlar her zaman ona yardımda bulunmuştur. Buna rağmen Attila'nın Honoria ile evlenmesine karşı çıktığı için Hunlar ile arası açılmıştır. Attila'nın M.S. 451 yılında yenilmesine rağmen Hunların imha edilmesini önlemiştir. Oğlu İtalya'ya geri döndüğünde III. Valentinian'ın kızı ile evlenmiş fakat M.S. 454 yılında öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.219.

¹⁰⁹¹ Stilicho'nun ölümünden sonra piyadelerin komutanlığına daha sonra orduların başkomutanlığına atanmıştır. M.S. 409 yılında görevinden alınmış ve öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.220.

süvari kuvvetlerinin komutanı olarak atanırken, Varanes¹⁰⁹² piyadelerin, Vigilantius'da¹⁰⁹³ yerel kuvvetlerin komutanlığına getirilmiştir. Bu olanlar yüzünden insanların hemen hemen tamamı umutlarını kaybetmiş olarak gözleri önünde İtalya'nın büyük bir yıkıma doğru gitmekte olduğunu düşünmeye başlamışlardır.

37. Bölüm: Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Zosimus'da Türkler kısmında verilmiştir.

38. Bölüm- Alarik, Roma yakınlarında bulunmakta ve bu bölgeyi kuşatma altında tutmaktayken, Senatus, barbarları Roma'ya karşı savaş yapmak üzere Serana'nın getirdiğinden kuşulanmaktadır. Bütün Senatus ve imparatorun anne bir kardeşi olan Placidia¹⁰⁹⁴, şehrin şu anda yaşamakta olduğu kötülüklerin sebebi olarak Serana'yı görmekte ve ölüm cezası ile cezalandırılmasını istemektedir. Serana'nın ortadan kaldırılması ile onun üzerinden şehri alabileceğini düşünen Alarik'in, şehirde güvenebileceği, ihanet ederek şehri ona teslim etmeye çalışan kimsenin kalmadığını görünce oradan ayrılabilceğini düşünmüştür. Aslında bu kuşkuvarın hepsi asılsız olup Serana'nın hiç böyle bir niyeti olmamıştır. Bununla beraber Serana, tanrılara karşı yaptığı saygısızca hareketlerinin sonucunda layık olduğu şekilde cezalandırılmıştır ki şimdi bu olayla ilgili olarak bildiklerimi anlatacağım. Büyük Theodosius, isyancı Eugenius'u bozguna uğratarıp yendikten sonra Roma'ya geri döner, tüm insanların kutsal ibadet törenlerini ihmal ederek ki bunu kutsal ayinlerin masraflarını devlet hazinesinden ödemeyi reddederek, yavaş yavaş bunların hor görülmesine, küçümsemesine neden olmuştur, her iki cinsiyetten rahipleri tapınaklardan kovarak onları sürgüne yollamış ve tapınaklardaki tanrılara yapılan kurban törenlerini yasaklamıştır. Serena tanrılar küçümseyerek alay etmesine rağmen tanrıların anasına adanmış mabedi görmek istemiştir. İlahi ibadetlere uygun bir biçimde Tanrı Rhea'ya adanmış ve onun boynuna asılmış ziynet eşyalarını fark eden Serena, bunları heykelin boynundan söküp alarak kendi boynuna takar. Vesta rahibelerinin sonuncusu olan yaşlı bir kadın onu, bu dine saygısızca davranışlarından dolayı çok sert bir biçimde azarlar. Bunun üzerine Serena yaşlı rahibeyi çok sert bir şekilde azarlamakla kalmaz, yanında bulunan görevlilere yaşlı kadının

¹⁰⁹² Stilicho'nun ölümü üzerine Süvari komutanlığına daha sonra Doğu'ya gönderilmiş ve burada konsüllüğe getirilmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.220.

¹⁰⁹³ Yine Stilicho'nun ölümünden sonra imparator muhafızlarının komutanlığına daha sonra Roma piyadeleri komutanlığına atanmış, M.S. 409 yılında görevden azl edilerek öldürülmüştür. Zosimus, **Historia Nova**, V. 36.

¹⁰⁹⁴ Galla Placidia, I. Theodosius'un kızı. Norwich, **a.g.e.**, s.121.

sürüklenerek oradan uzağa atılmasını emreder. Buna rağmen yaşlı kadın oradan ayrılırken dualar ederek işlediği bu dinsiz, saygısız suçların Serena'nın, kendisinin, kocasının ve çocuklarının başına gelmesini diler. Serena kadının ne söylediğine fazla dikkat etmeden, elde ettiği mücevherden dolayı gayet mutlu bir şekilde tapınaktan ayrılır. Ancak bundan sonra Serena, sadece rüyalarında hayali bir görüntü tarafından sık sık ziyaret edilmekle kalmamış, gerçek hayatta da ona ölümün yaklaşmakta olduğunu haber veren bu kişi ile karşılaşmıştır. Bu arada diğer insanlarda aynı görüntüleri görmüşlerdir. Böylelikle görevi bu çeşit zalimce davranışları cezalandırmak olan adalet, gücünü kullanarak görevini yerine getirmiştir, hatta Serena bile neler olacağını bildiğinden dolayı, hiçbir tedbir almaya gerek duymamış ve tanrıların ziynetleri ile süslediği boynunu hatta onu ipe bağlayarak teslim etmiştir. Aynı şekilde Stilicho'da Serena'nın suçlu olduğu zalimce olaydan pek de farklı olmayan başka bir saygısız harekette bulunmuş ve adaletin gizemli ellerinden kaçamamıştır. Stilicho, başkent Roma'nın kapılarını kaplayan çok miktarda altının kazınarak soyulmasını emretmiştir, bu işi yapmakla vazifelendirilen kişiler kapıların bazı yerlerinde şu kitabeleri bulmuşlardır. “misero regi servantur” (These are reserved for a wretched prince): *bunlar sefil bir prens için saklanmıştır*. Bu yazıtta bulunan kehanetin kapsadığı anlamın doğruluğu kanıtlanmıştır, gerçekten o en sefil ve acınacak bir biçimde ölmüştür¹⁰⁹⁵.

39. Bölüm- Serana'nın ölümüne rağmen Alarik kuşatmayı kaldırmamış, şehrin etrafındaki bütün kapıları çepeçevre kuşatarak, Tiber Nehrine kadar işgalini genişletip, gerekli ihtiyaç maddelerinin limandan şehre ulaşmasını engellemiştir. Romalılar bütün bunların farkına varmalarına rağmen kendilerini savunmak amacıyla azimle hareket etmeye devam etmişlerdir, sanki bir gün Ravenna'dan yardım geleceğini umut etmektedirler. Fakat oradan kimse onlara yardım etmek üzere gelmemiş, onları hayal kırıklığına uğratmıştır. Günlük tahıl kullanımını azaltarak, daha önce kullandıkları erzak miktarının yarısı kadar olmasına dikkat edip, herkese günlük olarak bu şekilde dağıtmışlardır ve kıtlığın daha fazla artması sonucunda ise eski miktarın ancak üçte birini vermişlerdir. Hiç bir yardım alamadıkları için onların bütün yiyecek ve içecek

¹⁰⁹⁵ Stilicho, Hristiyan olmasına rağmen Paganlara karşı hoşgörüyle yaklaşmıştır. Pagan tapınaklarının yıkımına son vermiş, ve Zafer anıtının senatoya tekrar yerleştirilmesine izin vermiştir ki onun bu yaptıklarını Zosimus tarihinde anlatmamıştır. Fakat M.S. 407 yılından sonra Hristiyan aristokratları kendi tarafına çekmek maksadıyla tavırlarında değişiklik olmuştur. Tapınaklara kamu yararına el koyulmuş, pagan kültleri yok edilmiş, Sbyll Kitapları yakılmıştır. Bütün bunlara rağmen hem Pagan kaynakları hem de Hristiyan tarihçiler onun ölümünü adaletin gerçekleştiği şeklinde yorumlamaktadırlar. Ridley, **Zosimus, New History**, s.221.

maddeleri tükenmiş, kıtlık ve açlığın arkasından beklendiği üzere veba hastalığı gelmiş ve bütün her yer ölü vücutlarla kaplanmıştır. Düşman bütün yollara hâkim olduğu için, ölülerini şehir dışına çıkarılıp defnedemedikleri için şehir halkı kendi mezarlarını yapmak zorunda kalmışlardır. Bununla beraber şehrin nüfusunun azalmasına yol açan olaylara neden olan başka tehlikelerde bulunmaktadır, erzak yokluğuna rağmen bir şekilde hayatta kalmaya devam edebilen insanlar, bozulmuş cesetlerden yükselen kötü kokular nedeniyle hastalığa yakalanmışlardır. Önceki imparator Gratianus'ın eşi Laeta ve onun annesi Tisamena bir süreliğine de olsa insanlara fazla miktarda yiyecek temin etmişlerdir. Bu iki kadın, Theodosius'un cömertliği yüzünden hazine tarafından kendilerine tahsis edilen imparatorluk yiyeceklerini birçok insanla paylaşmış ve onların cömertliği insanlar kıtlığının yol açtığı açlıktan korunmuştur.

40. Bölüm- Fakat sonunda felaket o boyutlara varmıştır ki insanlar birbirlerini yeme tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Onlar birbirlerine destek olmak amacıyla her türlü yöntemi denemişlerdir ki bunlardan bazıları bütün insanlığın nazarında tiksindirici ve kötüdür. Daha sonra onlar düşmana bir elçilik heyeti yollamaya karar vererek, normal koşullar altında bir barış yapmaya niyetli olduklarını söylemek istemişlerdir. Ayrıca savaş için hazır olduklarını, uzun zamandır Romalıların silahları ile çalışmalar yaptıklarını, bunun da askeri tatbikatlarına devam etmek anlamına geldiğini ve her Romalının savaş için istekli olduğunu ifade etmişlerdir. Elçi olarak bir İspanyol ve o bölgenin valisi olan Basilius¹⁰⁹⁶ atanmış, imparatorlukta askerlerin ödemelerini yapmakla yükümlü ofisin komutanı olan Iohannes'de¹⁰⁹⁷ onunla beraber gitmiştir. Iohannes'in, Alarik'in arkadaşı olması aralarında bir mutabakata varmalarına sebep olabilirdi; Romalılar kesinlikle Alarik'in o anda orada bulunup bulunmadığını yada şehri kuşatma altında tutmakta olan kişinin o olduğundan emin değillerdi, onlar kendilerine ulaşan bir bilgi ile kendi kendilerini avutmaktaydılar, buna göre kuşatmayı yapan kişi Stilicho'nun arkadaşı olup, onun tarafından kışkırtılarak şehre savaş açmak üzere yollanmıştı. Elçiler, Alarik'in yanına gelince, onun Romalılara değer veremeyerek uzun bir süre bekletmesinden dolayı çok fazla utanmışlar, Senatus'un mesajını ona iletmışlerdir. Alarik Romalıların çalışmalar yaparak silahlandıklarını ve

¹⁰⁹⁶ Vali yardımcısı, daha sonra kont olarak görev yapmış (M.S. 382-83), Roma'nın şehir valisi olmuş (M.S. 395) ve Alarik'e gönderilen elçilik heyetinde yer almıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.222.

¹⁰⁹⁷ Devlet kurumlarının en yetkili kişisi, I. Theodosius tarafından Eugenius taraftarlarıyla anlaşması için Milano'ya elçi olarak gönderilmiştir. Elçi olarak görevlendirilmiş ve Alarik'e gitmiştir (M.S. 408). Attalus tarafından orduların başkomutanlığına atanmış (M.S.409) fakat daha sonra Honarius tarafından affedilerek İtalya'nın yöneticiliğine getirilmiştir (M.S. 412-413). Ridley, **Zosimus, New History**, s.222.

savaş için hazır olduklarını öğrenince, düşüncelerini şu sözlerle belirtmişti: “*Kalın çimeni kesmek kısa çimeni kesmekten daha kolaydır*” bunları söyledikten sonra elçilerin suratına karşı ölçsüz bir şekilde kahkahalarla gülmüştür. Fakat barıştan bahsetmeye başladıklarında Alarik, öyle sözcükler kullanmıştır ki bunlar onun küstahlığını ve cüretini uç noktalara taşımıştır. Kuşatmadan hiçbir şart altında vazgeçmeyeceğini fakat şehirdeki bütün altınları, gümüşleri ve evlerdeki bütün eşyalar ile tüm barbar köleleri ona teslim etmeleri karşılığında bunu yapabileceğini onlara söyler, bunun üzerine elçilerden bir tanesi ona şöyle sorar “*eğer bütün bunları alırsanız şehir halkına ne bırakacaksınız?*” Bunun üzerine o şöyle cevap verir “*Onların hayatlarını*”. Elçiler bu cevabı alınca, şehir halkına konuşulanları anlatmak ve onların bu konu hakkındaki görüşlerine başvurup nasıl hareket edeceklerini öğrenmek için biraz zaman isterler. Bu izni elde ettikten sonra geri dönerek kendilerine söylenen bütün konuşmaları anlatırlar. Bunun üzerine Romalılar kendilerine saldırıda bulunan kişinin gerçekten Alarik olduğuna ikna olurlar ve onlar insana dayanma gücü veren bütün umutlarını kaybederler. Eskiden şehir olağanüstü bir durumla karşılaştığı zaman ne gibi çarelere başvurduklarını hatırlamaya çalışırlar ve onlar atalarının kurumlarına karşı büyük günah işlediklerinden dolayı şimdi onlardan mahrum kalmışlardır.

41. Bölüm- Onlar bu düşüncelerle meşgul iken, şehrin valisi Pompeianus¹⁰⁹⁸, Tuscania’dan¹⁰⁹⁹ Roma’ya gelen bazı insanlarla şans eseri karşılaşır. Onlar Narnia¹¹⁰⁰ adlı bir kasabadan bahsederek onun kendisini nasıl büyük bir tehlikeden kurtardığını: barbarların, gök gürültüsü ve şimşeklerin taarruzu tarafından nasıl geri püskürtüldüğünü, bu şehrin insanlarının eski pagan inanışlarına ait yaptığı dualarla, kendilerini tanrılara emanet etmesi sonucunda bu olayların meydana geldiğini anlatırlar. Bu adamlarla konuştuktan sonra Pompeianus, başrahibin kitaplarında belirtilen kurallara göre kendi gücüyle bütün hepsini gerçekleştirir. Herşeyi hatırlamaktadır, bununla beraber yapacağı işin yararlı olması açısından, büyük bir gizlilik içerisinde hareket ederek bütün olan biteni şehrin rahibine anlatır. Innocentius¹¹⁰¹ adındaki rahip şehrin muhafazasının kendi fikirlerinden daha önemli olduğunu belirterek, her ne yapılması gerekiyorsa uygun olanın onlar tarafından bilindiğini, şehrin yararına en uygun olanı gizlice

¹⁰⁹⁸ Afrika’da vali yardımcısı görevi ile hizmet etmiş ayrıca çeşitli dairelerde çalıştıktan sonra M. S. 408-9 yılları arasında Roma şehri valiliği görevinde bulunmuştur, bir çete tarafından öldürülmüştür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.222.

¹⁰⁹⁹ Bugünkü Tuscania, Batı İtalya’da Roma’nın kuzeybatısında Tarquinii’in kuzeydoğusunda yer alan kent. Can, **a.g.e.**, s.586.

¹¹⁰⁰ İtalya’nın Umbria Bölgesinde tarihi şehir Narni.

¹¹⁰¹ İtalya Piskoposu. Ridley, **Zosimus, New History**, s.222.

yapmaları için izin verir. Bununla beraber rahipler, yapmayı istedikleri olayın, eğer bu dini törenler halkın önünde adetler gereğince gerçekleştirilmezse ve senatus üyeleri Jüpiter tapınağına çıkıp bu dini ritüelleri orada ve ayrıca değişik pazar yerlerinde kurallara uygun olarak yerine getirmedikleri takdirde ki bütün bunlar yapılması gerekli olan hareketlerdir, şehre hiçbir faydasının olmayacağını ve hareketin maksadına ulaşamayacağını beyan ederler. Fakat hiç kimse bu eski dini ayinlere katılmaya cesaret edemez, Tuscany'den gelen adamı kovarlar ve mümkün olan en iyi şekilde barbarları yatıştırma gayreti içine girerler. Bu amaçla elçilerini tekrar geri gönderirler, iki taraf arasında gerçekleşen uzun tartışmalar sonucunda anlaşmaya varırlar, buna göre şehir 5.000 sterlin değerinde altın, 30.000 sterlin değerinde gümüş, 40.000 ipek elbise, 3.000 tane yün örtü, 3.000 sterlin değerinde karabiber vermeyi kabul eder. Şehrin hazinesinde hiç para kalmadığından, varlıklı senatörlerin bu parayı toplamak için halkın malına kıymet biçerek vergilendirmesi gerekiyordu. Palladius¹¹⁰² kendisine verilen yetkiye dayanarak herkesin malına göre bir değer biçmesine rağmen, bu kişilerden ödenmesi gereken miktarın tümünü toplamayı başaramamıştır. Çünkü bazı insanlar ya varlıklarının bir bölümünü gizlemişler yada şehir imparatorların atadığı hırslı devlet görevlilerinin sürekli zorla aldığı vergilerden dolayı çok yoksullaşmıştır. İşte tam bu sırada günahkâr ruhlar, insanoğlu üzerinde tam bir kontrol sağlayarak onu ahlâksızlığın en uç noktasına yükseltecek hareketleri yapmaya teşvik etmişlerdir. Paranın eksik kalan miktarını tanrıların heykellerini süslemekte olan ziynet eşyalarından telafi etmeye çalışmışlardır. Aslında bu heykeller sadece cansız, ruhsuz ve hiçbir faydası olmayan bir etki yaratmakta olup, bulundukları yere yerleştirilmişler, kutsal ayinler ve törenlerde kullanılmak üzere adanmışlar ve değerli süs eşyaları ile donatılarak şehrin daimi olarak saadet ve mutluluk içinde yaşamasını sağlamışlardır. Sanki o zamandan beri şehirdeki her şey bir suikast sonucu harabeye dönmüştür. Onlar sadece heykellerin süslerini çalmakla kalmamışlar aynı zamanda altın ve gümüşten yapılmış olan bazı heykelleri de eritmişlerdir. Bunların arasında Romalıların Virtus¹¹⁰³ adıyla çağırdığı kahramanlık yada cesaret tanrısı da bulunmaktaydı. Kehanet bilimi ve atalara ait dini inanışlarda uzmanlaşan bazı kişilerin belirttiklerine göre, bu heykelin yok edilmesiyle birlikte Romalıların kalan cesaretleri ve kahramanlıkları tamamıyla sona ermiştir.

¹¹⁰² Afrika'da yardımcı valilik (M.S.410), İtalya'da yöneticilik (M.S. 415-21) ve M.S. 416 yılında Theodosius ile birlikte konsül olarak görev yapmıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.222.

¹¹⁰³ Romalıların *cesaret tanrısı* olarak adlandırdıkları bir tanrı. **Zosimus, Historia Nova**, V.41.

42. Bölüm- Parayı böylece bir araya getirdikten sonra gelecekte yapılacak antlaşma ile ilgili olarak imparatorun onayını almanın akıllıca bir iş olacağını düşünerek ona bir temsilci yollamaya karar verirler ve ona Alarik'in sadece para değil aynı zamanda bazı tanınmış asilzadelerin çocuklarını rehin olarak istediğini belirtirler; Onun bu koşullar altında barış yapmak arzusunda olduğunu ve gene aynı şekilde imparator ile müttefiklik ilişkisine girmeyi ve Roma'nın bütün düşmanlarına karşı onlara yardım etmek istediğini belirtirler. İmparator barış anlatmasını imzalamaya karar verir, gereken para barbarlara ödenir. Bütün bunlar yapıldıktan sonra Alarik, şehir halkına serbestçe alışveriş yapmaları için üst üste üç gün verir, onların bazı belirli kapılardan emniyetli bir şekilde geçmelerine izin verir ve ayrıca limana giderek tahıl almalarına da müsaade eder. Bu şehir halkının dertlerinden kurtularak biraz nefes alması anlamına gelmektedir, onlar ellerinde kalan bazı malları satarak yada başka diğer bir ürünle değiştirerek kendileri için gerekli malzemeleri temin etmişlerdir; Barbarlar Roma'dan ayrılarak Tuscania'nın değişik bölgelerinde askeri kamplarını kurarak çadırlarını yerleştirirler. Hemen hemen Roma'daki bütün köleler şehirden kaçarak, barbarların arasına karışmışlardır ki bu kişilerin sayısı 40.000'i yakalamıştı. Bazı başıboş gezen barbarlar, limana doğru giden ve malzemelerini buraya getiren Romalılara saldırmışlardır. Alarik bunu öğrendiği zaman elinden gelen bütün çabayı göstererek izni yada bilgisi dışında gerçekleşen bu çeşit davranışları önlemeye çalışmıştır. Romalılar şimdi idam cezasından kurtulmuş olarak yavaş yavaş kendilerine gelmeye, talihsizliklerinden sıyrılarak biraz soluk almaya başlamış gibi gözükmektedirler. İmparator Honorius şu anda konsüllük görevine başlamakta olup bu şerefe sekizinci defa nail olmanın mutluluğunu yaşamaktadır (409) ve imparator Theodosius ise doğuda üçüncü defa bu göreve seçilmiştir.

43. Bölüm- Tam bu sırada asi Constantinus, bazı saray adamlarını Honorius'a göndererek, imparatorluk tacını başka bir seçeneği olmadığından dolayı askerlerin zorlaması ile kabul ettiğini belirtir ve onu affetmesini isteyerek yalvarır. İmparator onun bu ricalarını işitince, Alarik ve onun barbarlarının çok yakınlarda bulunduğunu başka savaşlara hazırlık yapmanın onun için çok kolay bir iş olmayacağını ve Verenianus ile Didymis¹¹⁰⁴ adındaki iki akrabasının asinin elinde olması nedeniyle onların güvenliklerini de düşünmek zorunda olduğundan, zorbanın sadece isteklerini kabul etmekle kalmamış aynı zamanda ona imparatorluk elbisesini de göndermiştir. Fakat o

¹¹⁰⁴ Bu iki kardeş, köleleri ve halkı III. Constantinus karşı ayaklandırarak ona karşı savaşmasını sağlarlar ve Pirene Dağları üzerinden geçen yolu zapt ederek buradan geçişi engellerler. Fakat bu iki kardeş Constans tarafından yakalanarak Gallia'ya gönderilir ve III. Constantinus tarafından öldürülür. Ridley, **Zosimus, New History**, s.223.

akrabaları konusunda dikkatli olmaya çabalasa da yaptığı her şey sonuçsuz kalmış onlar elçilerin oraya varmasından hemen önce öldürülmüşler, bunun üzerine o da hadım ağalarını evlerine yollamıştır.

44. Bölüm- Bu arada Alarik ile yapılan barış henüz tam anlamıyla tasdik edilmemiştir. İmparator ona rehinelere vermediği gibi diğer isteklerini de gerçekleştirecekmiş gibi görünmüyordu. Senatus, Cecilianus¹¹⁰⁵, Attalos¹¹⁰⁶ ve Maximianus'u¹¹⁰⁷ elçi olarak Ravenna'ya gönderir. Bu kişiler Romanın katlanmakta olduğu acı ve sefalet ile feci şekilde ölen insanların sayılarını abartarak ve ağlayarak acı bir şekilde anlatmaya çalışmalarına rağmen; bu yaptıklarından bir sonuç elde edemezler: çünkü Olympios her şeyi karışık bir hale getirmekte ve onların başarılı olmasını engellemektedir. Bu nedenlerden dolayı elçiler misyonlarını başarıyla yerine getiremez ve imparator tarafından görevlerinden alınır. İmparator şehrin valisi Theodorus'u¹¹⁰⁸ görevinden azlederek onun yerine Cecilianus'u getirir ve Attalos'u hazineden sorumlu devlet memuru olarak atar. Bu arada Olympios zamanının tamamını ülkenin her yerini dikkatli bir şekilde araştırarak Stilicho ile ilişkisi olan insanlar hakkında bilgi verebilecek kişileri bulmaya ayırmıştır, birçok insan haksız suçlamalar sebebiyle soruşturmaya çağırılmıştır ki bunların arasında imparatorlukta yöneticilik yapan Marcellianus ve Salonius adlı iki kardeşte bulunmaktadır. Bu iki kardeş Olympios tarafından valiye teslim edilmişlerdir. Verilen emir gereği onlar dövülmüş ve akla gelebilecek her türlü işkenceye maruz kalmışlardır: Buna rağmen Olympios'un meraklı bir şekilde elde etmeyi umduğu en ufak bir açıklama bile yapmamışlardır.

45. Bölüm: Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Zosimus'da Türkler kısmında verilmiştir.

46. Bölüm- Sarayda görevli bulunan hadım ağaları, Roma Devletinin yaşamakta olduğu bütün felaketlerin sorumlusu olarak Olympios'u suçlayarak bununla ilgili tüm bilgileri imparatorun önüne koyarlar ve onun bu nedenlerden dolayı görevinden alınması gerektiğini

¹¹⁰⁵ İmparatorlukta çeşitli yöneticilik görevlerinde bulunmuş komutan. Ridley, **Zosimus, New History**, s.223.

¹¹⁰⁶ Ampelius'un oğlu, Antakya'da doğmuş ve imparatorlukta çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Alarik tarafından imparator olarak atanmıştır. Paganlara karşı sempati duymaktadır ve önde gelen paganlarla arkadaşır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.223.

¹¹⁰⁷ Picenum konsülü Tarrutienus Maximilianus'un oğlu. Ridley, **Zosimus, New History**, s.223.

¹¹⁰⁸ Fl. Mallius Theodorus, İtalya'nın kuzeybatı bölgesi Ligurian'lı, Milano'lu Theodorus, hazine avukatlığı yapmış, Afrika'da bazı görevlerde bulunmuştur. Gallia'da yöneticilik yaptıktan sonra emekli olmuş ve edebiyatla uğraşmaya başlamıştır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.223.

belirtirler. Bunun üzerine Olympios başına gelecek olan felaketlerden korkarak Dalmaçya'ya kaçar. Bu arada imparator, Attalos'u şehrin valisi olarak tayin eder ve Roma'ya gönderir; ayrıca hazine konusunda çok fazla endişe duyarak hazineye gitmesi gereken pek çok para kaynağının gizlenebileceğini düşünerek Demetrios'u da Attalos'a yardım etmesi için onunla yollar ve hazinenin kaynaklarını dikkatli bir şekilde araştırmasını emreder¹¹⁰⁹. Bundan sonra yüksek rütbeli görevliler arasında birçok yenilikler yapmıştır, başka bir deyişle; daha önce tam yetkili olarak görev yapan güçlü kişileri görevlerinden alarak onların yerine diğerlerini atamıştır. Şu anda halen Yukarı Pannonia, Noricum, Rhaetia ve Alplere kadar uzanan bölgede bulunan askerlerin komutanlığını yapmakta olan Generidus'u, Dalmaçya'daki birliklerin komutanı olarak atamıştır¹¹¹⁰. Generidus adlı komutan barbar kökenli olmasına rağmen yaradılış olarak üstün meziyetler ile donanmış ve inanılmaz ölçüde dürüst ve tok gözlü bir komutandı. O eski, atalardan gelen dini inanışlara fazlasıyla bağlı olup, eski usûllerle yapılan tanrılara ibadet törenlerinden vazgeçmeye asla katlanamazdı. Yürürlüğe giren bir kanunla Hristiyan olmayan kişilerin imparatorluk ofislerinde çalışması yasaklanmıştır. Bu yasa uygulanmaya başladığı sıralarda Generidus, Roma'da en üst düzeyde askeri görevli olarak bulunmaktaydı, o bunun üzerine kemerini bir kenara bırakarak evinden dışarı çıkmamayı tercih etmiştir. İmparator, Generidus'un subaylar arasında kayıtlı olarak gözüktüğünü, görevini yerine getirmek üzere mecliste bulunmasının gerekli olduğunu belirtir. Generidus verdiği cevapta kemer kullanmasını yasaklayan bir kanunun var olduğunu veya Hristiyan olmayanların dinine saygı gösterilmediği müddetçe o subaylardan biri olarak görevine devam edemeyeceğini söyler. İmparator verdiği cevapta gerçekte bu kanunun diğerleri için mecburi olduğunu fakat sadece onun gibi Roma devleti adına birçok tehlikeli görevler üstlenmiş birisinin bunun dışında tutulduğunu ifade eder. Generidus buna karşılık, bu kanunla görevlerinden atılan herkese hakaret gibi görünen böyle bir şerefi kabul etmeye katlanamayacağını söyler. Gerçekten de imparator utanç içinde ve birazda zorunluluklar sebebiyle bu kanunu bütünüyle iptal etmek mecburiyetinde kalana ve asker yada sivil olsun ofislerde çalışan herkesin kendi inançları doğrultusunda yaşamalarına izin verinceye kadar o ofisindeki görevine tekrar dönmemiştir. Generidus, bu hareket karşısında gayet memnun olarak görevine başlamıştır, askerlerine devamlı tatbikat yaptırmış ve onları iyi bir şekilde yetiştirmiştir.

¹¹⁰⁹ Zosimus, burada Attalus'un Roma'ya gelişini ikinci defa tekrar anlatmıştır. Tarihinin, V.45.2 bölümünde Attalus'un kont olarak görevlendirildiğini söylerken burada şehrin yöneticisi olarak tanımlamıştır. Aslında Attalus, M.S. 409 yılında, Roma şehrinin yöneticisi olmuştur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.223.

¹¹¹⁰ Kastedilen bölge Batı Illyricum'dur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.223.

Askerlerin günlük yiyecek tahsilatlarını eşit bir şekilde dağıtarak hiç kimsenin yiyecekten mahrum kalmamasını sağlamış ve daha önceki uygulamaların aksine zorluk çekmelerini önlemiştir. Ayrıca hazineden onun payına düşen ödeneğini askerler arasında bunu en fazla hak eden kişilere uygun bir biçimde ödül olarak vermiştir. Bu sebeplerden ötürü harika bir asker olarak tanınmıştır, sadece yakın bölgelerde yaşayan barbarları korku içinde bırakmakla kalmamış aynı zamanda kendi sorumluluğunda olan halklarında güvenliğini sağlamıştır.

47. Bölüm- Bu arada Ravenna’da bulunan askerler isyan çıkarmışlar ve limanı ele geçirmişlerdir, onlar kaba ve saygısız bir şekilde bağırıp çağırarak imparatorun onların önüne gelmesini talep etmektedirler. Fakat imparatorun bu kargaşadan korkarak bir yerlere saklandığı sıralarda, Iovius¹¹¹¹ adlı patrician rütbesiyle onurlandırılan bir vali bu isyanı çıkaranların arasında bulunmaktaydı. Askerlerin çıkardığı isyan sonucu meydana gelen olaydan habersizmiş gibi davranmasına rağmen kendisinin, yerel atlı kuvvetlerin komutanı Allobichus¹¹¹² ile beraber meydana gelen bu olayların yaratıcısı olduğunu düşünülmektedir. Iovius isyancılara neden bu kadar vahşi bir şekilde hareket ettiklerini sorar. Askerler ona Turpillio ve Vigilantius adlı generaller ile saray nazırı Terentius ile onun yardımcısı ArsaKhios’un kendilerine teslim edilmelerini istediklerini söylerler. İmparator, askerlerin çıkardığı bu isyanın iki generalinin sürekli olarak sürgünde mahkûm olarak kalmalarına yol açacağından korkmaktadır. Generaller bir gemiye bindirildikten sonra onları sürgün olarak gidecekleri yere kadar götürmekten sorumlu kişiler tarafından öldürülürler. Gerçekten bu kişilerin öldürülme emrini Iovius vermiştir; Iovius, generallerin geri dönerek, kendilerine karşı yapılan bu komplonun kimler tarafından organize edildiğini anlayıp, imparatorun onu bu yüzden cezalandıracağından korkmuş ve onların hiç bir şekilde geri dönmeleri gerektiğini düşünmüştür.

48. Bölüm- İmparator Honorius, Tenetius’u görevinden alarak onun yerine imparatorluk nazırlığına Eusebios’u atamış, Turpillio’yu Valens’in komutanı olarak tayin etmiş, Allobichus Vigilantius’a orduların komutanı olarak görev vermiştir, imparator bazı önlemler alarak bu şekilde askerlerin öfkesini bastırmaya çalışmıştır. İmparatorun üzerinde çok etkili olan Iovius,

¹¹¹¹ Stilicho tarafından Illyricum Eyaletine yönetici olarak atanmasına karşılık imparatorluğun Doğu’su tarafından tanınmamıştır. Alarik ile iyi arkadaş olmuş, M.S. 409 yılında İtalya’ya yönetici olarak atanmıştır. Ravenna’da meydana gelen isyanın elebaşısıdır. Ridley, **Zosimus, New History**, s.224.

¹¹¹² İmparator muhafızlarının komutanı, daha sonra orduların başkomutanlığına atanmıştır. III. Constantinus ile yapılan görüşmelere liderlik etmiş fakat daha sonra öldürülmüştür. Zosimus, **Historia Nova**, V. 47.

bütün gücü kendisinde toplamıştır. Alarik'e elçiler yollayıp, onun ve Ataulphus ile birlikte Ravenna'ya gelmesini arzu ettiğini ve orada barış anlaşmasını bir sonuca ulaştırabileceklerini umduğunu söyler. Alarik hem imparator ve hem de Iovius tarafından gönderilen mektupların her ikisinden de ikna olarak Ravenna'ya 30 mil uzaklıktaki Ariminum'a kadar ilerler. Iovius'da aynı şekilde o yöne doğru hızla hareket ederek barış anlaşması ile ilgili olarak görüşmeler yapmaya başlarlar. Alarik'in talepleri şunlardan oluşmaktadır: Her yıl belli miktarda altının ödenmesini ve belirli ölçülerde tahılın kendisine tedarik edilmesini ister; ayrıca kendisinin ve onunla beraber olan barbarların Venetia¹¹¹³, Noricum ve Dalmaçya bölgelerinde ikamet etmek üzere yerleşmelerine izin verilmesini diler. Iovius, Alarik'in bu taleplerini onun önünde yazarak imparatora göndermiştir, ayrıca imparatora gizlice bazı mektuplar yollayarak, ondan Alarik'i Roma ordularının başına komutan olarak atamasını tavsiye etmiştir, böylelikle Alarik'in istediği zor koşulları hafifletebilirler ve bundan daha iyi, katlanılabilir bir barış anlaşması yapabilirlerdi. İmparator bu mektubu alınca Iovius'u bu küstahlığından dolayı kınayarak, ona cevaben yazdığı mektupta saray valisi olarak, devlet kaynaklarının sağlayabileceği miktarda tahıl ve altını barbarlara tahsis etmesinin görevleri arasında yer almasına rağmen onun Alarik veya ailesinden herhangi birine generallik rütbesi verecek yetki ve konumda bulunmadığını açık bir şekilde anlatır¹¹¹⁴.

49. Bölüm- Iovius, İmparatorun yolladığı bu mektubu alınca, onu Alarik'in yanında açar ve duyabileceği biçimde yüksek sesle okur; bütün bu olanlara tahammül etmekten bıkip usanan Alarik, kendisinin ve ailesinden birinin reddedildiğini anladığı anda kızgınlıktan çılgına dönerek, kendisine ve ailesine yapılan bu tahkir edici davranışın intikamını almak üzere, barbarlarına derhal Roma'ya doğru büyük bir sefer ile yürüyüşe geçmeleri için emir verir. Iovius, imparatorun bu beklenmedik mektubu karşısında hayal kırıklığına uğrayarak Ravenna'ya döner. Iovius, bütün bu olanların suçlusu olarak kendini görmekte ve temize çıkmak için büyük bir arzu duymaktadır, bu nedenle Honorius'a yeminler ederek Alarik ile hiçbir zaman bir barış yapmayacağını ve onunla sonuna kadar savaşacağını söyleyerek söz verir. Iovius yeminini ederken aynı zamanda imparatorun başına dokunmaktadır ve diğer komutanlarında onun gibi hareket etmelerine neden olmuş, onlarda aynı şekilde söz vermişlerdir.

¹¹¹³ Bugünkü Venedik.

¹¹¹⁴ Honarius, Gallialıların ve Hunların kendisine yardım edeceklerine dair söz vermeleri üzerine Alarik'in barış için öne sürdüğü bütün koşulları reddetmiştir.

50. Bölüm: Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Zosimus'da Türkler kısmında verilmiştir.

51. Bölüm- Alarik, bu oldukça hoşgörülü ve ılımlı teklifleri yapınca, onun bu yumuşak tavrı karşısında herkes hayran kalmıştır. Fakat Iovius ve imparatorun diğer kumandanları Alarik'in taleplerinin kesinlikle kabul edilemeyeceğini, çünkü Alarik ile bir barış anlaşması yapmayacaklarına dair yemin ederek kendilerinin buna sadık kalmak zorunda olduklarını ilan ederler. Eğer ettikleri yemin tanrılar adına yapılmış olsaydı kutsal tanrıların onları af edeceklerine güvenerek belki de kolaylıkla bundan vazgeçebilirlerdi; fakat imparatorun başı üzerine yemin ettiklerinden dolayı böyle büyük bir yemini çiğnemelerinin çok doğru olamayacağını düşünmüşlerdir. Öyle ki devletin idaresinden sorumlu bu beyinleri körelmiş kişiler, bu şekilde davranarak tanrının sevgisi ve korumasından yoksun kalacaklarını düşünmemişlerdir.

Altıncı Kitap

1. Bölüm- Alarik makul taleplerine karşılık aldığı hakaret dolu cevaplar karşısında bütün ordusu ile beraber şehri kuşatmak üzere hızla Roma'ya doğru ilerler (409). Tamda bu sıralarda bilge ve değerli bir kişi olan Iovius¹¹¹⁵, Gallia'ya hükümetini zorla gasp etmiş olan Constantinus'un elçisi olarak daha önce mutabık kaldıkları barış anlaşmasını onaylatmak niyeti ile Honorius'a gelir ve imparatorun yakın adamları Verenianus ile Didmius'un ölümlerinden dolayı affedilmelerini rica eder; Mazeretler uydurarak kendini savunmaya çalışır ve onların ölümünden Constantinus'un sorumlu olmadığını ve onun arzularının aksine meydana geldiğini anlatır. Honorius'un büyük bir kafa karışıklığı içerisinde bulunduğunu anlayarak, İtalya'nın içinde bulunduğu durumdan dolayı utanç içerisinde bulunan Honorius'un bazı ayrıcalıklar tanımayı uygun görmesi halinde Iovius, Constantinus'a geri gitmeyi göze alarak onu İtalya'nın şu anda bulunduğu şartlardan haberdar etmeyi sağlayacak ve kısa bir süre sonrada Gallia, İspanya ve Britania'dan topladığı bütün askeri birlikler ile beraber geri dönerek İtalya ve

¹¹¹⁵ Romalı şair Paulinus'un kuzeni. Ridley, **Zosimus, New History**, s.225.

Roma'yı kurtarabileceğini söylemiştir¹¹¹⁶. Bu şartlar altında Iovius'un yola çıkmasına izin verilmiştir.

Gallia'da meydana gelen olaylar hakkında pek fazla bilgi vermediğimden dolayı orada daha önce meydana gelen olaylara bir göz atmanın yerinde olacağını düşünüyorum¹¹¹⁷.

2. Bölüm- Arcadius'un saltanatı döneminde, Honorius yedinci, Theodosius ise ikinci defa konsül olarak görev yapmaktayken Britanya'daki askeri birlikler isyan ederek Marcus'u¹¹¹⁸ tahta çıkarmışlar ve onu bu ülkelerin hâkimi olarak tanıyıp, bağlılıklarını bildirmişlerdir (407). Aradan bir süre geçtikten sonra onların istekleri ile uyumlu olmadığını görerek onu öldürmüşler ve imparatorluk tacı ve erguvan renkli elbiseyi Gratianus'a sunarak onu imparator olarak tanımışlar ve kendi saflarına katılmasına neden olmuşlardır. Marcus'a yaptıkları gibi aynı şekilde bir süre sonra ondan tiksineye başlamışlar ve dört ay sonra tahttan indirerek öldürüp, imparatorluğu Constantinus'e¹¹¹⁹ teslim etmişlerdir. Constantinus, Gallia ordularının komutanlığını Justinusian ve Nevigates'e emanet ederek Britanya'dan karşıya Aşağı Almanya'da denizin tam kıyısında yer alan Bononia'ya¹¹²⁰ geçmiştir, burada birkaç gün oyalandıktan sonra, o bölge ile Gallia ile İtalya'yı birbirinden ayıran Alp Dağları arasında yerleşmiş bulunan bütün birliklerin gönlünü alarak onların dostluğunu kazanmış ve imparatorluğun hâkimiyeti altında güvende olmasını sağlamıştır. Aynı anda Stilicho, ordunun başkomutanı Sarus'u Constantinus'un üzerine göndermiştir. Onun ordularının Justinusian tarafından idare edilen bölümüyle çarpışmaya giren Sarus, generali ve askerlerinin büyük bir kısmını yok etmiştir. Sarus, çok miktarda ganimet elde ettikten sonra Constantinus'un kalelerle takviye edilmiş, güçlü ve saklanmak için ideal bir yer olan Valentia'da bulunduğunu düşünerek, bu şehri kuşatmak üzere ileriye doğru atak yapmıştır. Hayatta kalmayı başaran diğer kumandan Nebiogastes, Sarus ile barış görüşmeleri yapmak için tekliflerde bulunmuş ve onun tarafından dostça karşılanmıştır. Fakat Sarus yeminler ederek söz vermesine rağmen Nebiogastes'i, ettiği yemine sadık kalmayarak öldürtmüştür. Constantinus daha sonra Justinusian ve Nebiogastes'in ölümleri sonucunda boşalan komutanlıklara bir Frank Edobinchus

¹¹¹⁶ Constantinus gerçekten de İtalya'ya gelmiştir (M.S.410), niyetinin Honorius'a yardım etmek mi veya İtalya'yı ele geçirmek mi olduğu belli değildir. Fakar Alarik tarafından geri çekilmek zorunda bırakılmıştır.

¹¹¹⁷ Zosimus'un imparatorluğun batı bölgelerinde yaşanan olayların hakkında verdiği bilgilerin kaynağı Olympiodoros'dur. Ridley, **Zosimus, New History**, s.225.

¹¹¹⁸ Honorius'un yedinci konsüllüğünden önce başkaldıran isyancı. Ridley, **Zosimus, New History**, s.225.

¹¹¹⁹ Alelâde bir asker iken sadece adından dolayı yükselmiş ve Gallia'yı işgal ederek imparatorluğunu ilan etmiştir. Ridley, **Zosimus, New History**, s.225.

¹¹²⁰ Gallia'da yer alan bir bölge. Ridley, **Zosimus, New History**, s.226.

ile bir Briton olan Gerontius'u getirerek onları yeni komutanlar olarak tayin etmiştir. Sarus, bu iki komutanın cesaretleri ve askeri başarılarından çok fazla dehşete kapılarak yedi gün devam eden kuşatmanın ardından Valentia şehrinden geri çekilir. Constantinus'un generalleri onun arkasından hızla yetişerek öyle enerjik bir biçimde saldırırlar ki o canını güçlükle kurtarır ve elde ettiği bütün ganimetleri İtalya'ya geçmesine izin veren yağmacı bir kabileye bırakmak zorunda kalır. Sarus bu şekilde sağsağlim İtalya'ya geri döndüğü zaman Constantinus bütün askeri gücünü bir araya toplar ve Alplerin üç geçiş noktasında güçlü askeri garnizonlar kurmaya karar vererek, İtalya'dan Gallia bölgesine doğru uzanan bir geçit oluşturur ki bu garnizonların bulunduğu yerlerin halk arasında bilinen yaygın adları Cottia, Pennine ve Maritime Alpleri'dir. Bu ihtiyati tedbirleri almasının nedeni şudur:

3. Bölüm- Bundan yıllarca önce, Arcadius altıncı defa konsüllük görevindeyken Probus onun yardımcılığını yapmaktadır (406). Vandallar, Alanlar ve Suevi'ler ile birleşerek bu bölgelerin arasından geçerek Alplerin ötesinde bulunan memleketleri yağmıyorlardı. Bu adlarını saydığımız milletler buralarda büyük katliamların meydana gelmesine neden oldukları gibi onlar Britania'daki askeri birliklerin arasında bile dehşet uyandırmaya başlamışlardır ve onların ülkelerine kadar ilerleyeceklerinden korkarak, Marcus, Gratianus ve onlardan sonra Constantinus gibi bir sürü diktatörü seçmeye mecbur kalmışlardır. Bu sonuncu diktatör zamanında Romalılar ile onlar arasında korkunç şiddette bir çarpışma yaşanmış ve Romalılar zafer kazanarak barbarların büyük kısmını öldürmüşlerdir. Fakat kaçmakta olan barbarları takip etmemişlerdir ki böylece onların hepsini bir tek adam sağ kalmayacak şekilde öldürebileceklerdi, onun yerine barbarların kuvvetlerine daha fazla adam ekleyerek kendilerini toparlamalarına ve tekrar savaştıkları bir güç olarak karşılırlarına çıkmalarına yardımcı olmuşlardır. Bu sebeplerden dolayı Constantinus muhafızlarını bu bölgelere yerleştirerek barbarların Galler bölgesine serbest bir biçimde geçmesini engellemek istemiştir; o ayrıca Ren Nehri boyunca güvenlik tedbirleri almıştır ki bu bölge imparator Iulianus zamanından beri ihmal edilmiştir.

4. Bölüm- Constantinus bütün Galler'de işleri bu şekilde düzenlemiş, büyük oğlu Constans'ı¹¹²¹ Caesar elbiseleri giydirek İspanya'ya göndermiştir. Bunu sadece bu ülkede mutlak hâkimiyetini sağlamayı arzuladığı için ve böylece sömürgelerini genişletmeyi düşündüğünden değil aynı zamanda Honorius'un yakınlarının gücünü azaltmayı düşündüğünden

¹¹²¹ Zosimus, *Historia Nova*, VI. 4.

istemektedir. Gerçekten de Constantinus, bu bölgedeki yöneticilerin büyük bir ordu toplayarak, uygun bir zamanda Pirene Dağları'nı aşarak kendisine saldıracaklarını ve bu arada imparatorun İtalya'dan göndereceği ordu ile dört bir yandan kuşatılacağını ve onu imparatorluk tahtından indireceklerini düşünerek korkmaktadır. Constans bu yüzden yanına ordularının komutanı General Gerontius ve yönetici komutan Apollinarius'u alarak İspanya'ya gider. Hem sivil hem de askeri tüm memurlarını görevlendirerek orduyu onların idaresinde Honorius'un yakın akrabalarına karşı savaşmak üzere göndererek bütün İspanya'yı kargaşanın içerisine atar. Constans'a karşı ilk saldırıyı Lusitania'lı¹¹²² askerler ile beraber bu kişiler başlatmış ve Constans'ın hakkından gelerek onu yenilgiye uğratmışlardır. Onlar çok fazla miktarda köle ve köylüleri bir araya getirerek ve onların yardımlarıyla Constans'ı neredeyse çok müşkül bir vaziyette bırakmışlardır. Fakat Constans, zor durumda kalmasına rağmen onların eşleri tutsak olarak yakalanıp onun eline düşünce bu kişilerin bütün umutları boşa çıkmış hayal kırıklığına uğramışlardır. Onların bu felaketinden haberdar olan kardeşlerden Theodosius, İtalya'ya doğru kaçarken, Lagodis ise doğuya kaçarak sağsağlim kurtulmuşlardır.

5. Bölüm- Bütün bu başarılarından sonra Constans, Verenianus ile Didymius'u beraberinde götürerek babasının yanına geri döner. General Gerontius ve Gallia'lı askerleri Gallia'dan İspanya'ya doğru geçiş yolunu korumak üzere orada nöbetçi olarak bırakır; İspanyol askerlerin, geleneklere uygun bir biçimde ve ülkelerinin emniyeti açısından yabancıların sorumluluğuna bırakılmaması gerektiğini düşündükleri bu vazifenin kendilerine verilmesi yolundaki isteklerine rağmen bunu yapmamıştır. Verenianus ve Didymius Constantinus'un yanına götürülerek hemen öldürülmüşlerdir. Constans, bütün bunlardan sonra yanında generali Jestus olduğu halde ikinci defa İspanya'ya gönderilmiştir. Gerontius bu durumdan hiç memnun olmamış, yaptığı yardımlarla o bölgedeki askerlerin dostluğunu kazanmış ve onları kendi tarafına çektikten sonra Gallia'daki barbarları Constantinus karşı isyan etmeleri için kışkırtmaya başlamıştır. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan ve ordusunun büyük bir kısmı İspanya'da bulunan Constantinus'un bunu engelleyecek gücü bulunmamaktadır. Ren Nehrinin öte yanındaki barbarlar kontrolsüz bir şekilde her bölgeye devamlı akınlar yaparak Britanya'da yaşayan insan

¹¹²² Portekiz dolaylarında yaşamakta olan Suev ve Alan kuvvetlerinden oluşan birlikler. Bury, **History of the Later Roman Empire I**, s.203.

sayısını azalttıkları gibi aynısını Gallia halklarından bazılarına da yapmışlardır. Bu nedenle onlar daha fazla Roma yasalarına itaat ederek yaşamak istememektedirler, ancak onlar kendilerini memnun edecek bir idareye kavuşmak istediklerinden dolayı bu halkların isyan ederek, imparatorluktan ayrılması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bunun üzerine Britania halkı silahlanmaya başlar ve kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla birçok tehlikeli savaşlar yaptıktan sonra, kendilerini kuşatan barbarlardan kurtularak şehirlerini özgürlüğüne kavuştururlar. Ayrıca bütün Armorica ve Gallia'daki diğer bölgelerin halkları da aynı şekilde hareket ederek kendilerini kurtarmışlardır: Bu bölgelerde yaşayan insanlar aynı Briton'lar gibi Romalı kumandanları ve görevlileri ülkelerinden sürüp atarken, kendilerine ait olmasından memnunluk duydukları kendi hükümetlerini kurmuşlardır.

6. Bölüm- Böylelikle Constantinus'un imparatorluğu gasp ettiği dönemde Britanya ve Gallia uluslarının imparatorluğa karşı isyanı veya imparatorluktan ayrılmaları meydana gelmiştir. Constantinus'un ihmalkâr yönetimi barbarları cesaretlendirerek Romalıların çok fazla zarar görmesine neden olmuştur. Bu arada Alarik, teklif ettiği şartlar üzerinden bir barış anlaşmasının gerçekleşmeyeceğini ve hiç bir rehine elde edemeyeceğini anlayarak, bir kez daha Roma'ya saldırır ve Roma vatandaşlarını imparatora karşı onun yanında yer almazlarsa çok şiddetli bir şekilde hücum ederek Roma'yı alacağını belirterek onları korkutur. Onlar bu teklife uzun bir süre cevap vermeyip geciktirince şehri kuşatma altına alarak limana doğru yürüyüşe geçer ve birkaç günlük mukavemetle karşılaşmasına rağmen bu bölgeye hâkim olur. Şehrin bütün tahıl depolarının burada olduğunu anlayınca, Romalıların onun önerdiği koşulları kabul etmeleri gerektiğini yoksa burada yer alan her şeyi adamlarına dağıtacağını söyleyerek onları korkutur. Bunun üzerine bütün senatus üyeleri bir araya gelerek toplanır ve nasıl bir yol izleyeceklerini tartışmaya başlarlar. Limanın işgal altında olmasından dolayı oradan şehre yeterli erzak malzemesi getirilemeyeceğinden ölümlerin yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Bu yüzden Alarik'in bütün isteklerini yerine getirmeye karar verirler.

7. Bölüm- Bunun üzerine Alarik'in elçilerini kabul ederek onu şehirlerine davet ederler ve onun emrettiği şekilde Attalos'a erguvan renkli elbise ve imparatorluk tacını vererek, şehrin yöneticisini imparatorluk tahtına oturturlar; Attalos derhal Lampadius'u komutan ve Marcianus'u da şehrin valisi olarak ilan eder, orduların komutanlığını ise Alarik ile daha önce Dalmaçya Birlikleri'nin komutanlığını yapan Valens'e bırakır ayrıca diğer memurlukları münasip bir şekilde

düzenler. Bundan sonra yolunun üzerine gelecekle ilgili birçok kötü kehanette bulunan kişiler çıkmasına aldırmadan imparatorluk muhafızlarının eşliğinde saraya doğru yönelir. Ertesi gün senatusya gider ve küstahlıklarla dolu uzun bir söylev verir, büyük bir gösterişle yaptığı konuşmasında Romalılara hitaben bütün dünyayı kendi boyunduruğu altına alacağını belirterek bundan daha da büyük işler başaracağını söyler. Belki de bu nedenle tanrılar ona kızarak kısa bir süre sonra onun ortadan kaldırılmasını sağlamışlardır.

Romalılar bundan sonra yaşamdan keyif alarak yaşamaya başlamışlardır, sadece devlet işlerinde başarılı ve tecrübeli yöneticilere sahip olmakla yetinmemişler aynı zamanda Tertellus'u konsül olarak atayarak onu son derecede memnun etmişlerdir. Bütün bu meydana gelen hadiselerin toplumun çıkarlarına uygun olduğunu düşünen herkes memnun gözükmektedir, sadece Anicii ailesi bunun dışında kalmaktadır; çünkü onlar tek başına hemen hemen şehrin bütün parasını ellerinde tutarken şimdi kendilerinden başka herkesin bu işten karlı çıktığını ve herkesin mutlu olduğunu görerek bundan dolayı üzölmüş gözüküyorlardı. Alarik, sağduyulu bir şekilde düşünerek Honorius'a derin bir sadakatle bağılı olan Heraklios'un planlarını bozacağından korkup onun egemenliğini sona erdirmek üzere Attalos'dan Afrika ve Kartaca'ya işinin ehli askeri birlikleri göndermesini tavsiye eder, fakat kâhinler tarafından büyük umutlarla doldurulan Attalos, Alarik'in bu tavsiyelerine pek ehemmiyet vermez, kâhinler ona Kartaca ve bütün Afrika'yı hiç savaşmadan ele geçirebileceğini ve Drunas'ı oraya göndermesinin gereksiz olduğunu fikrini aşılrlar, hâlbuki emrindeki barbarlar ile beraber Drunas, Heraklios'u kolaylıkla görevinden alaşağı edebilirdi. Attalos, Alarik'in öğütlerine pek fazla kulak asmayarak Afrika'daki orduların komutanlığını Constans'a verir, fakat tecrübeli ve iyi askerleri onunla beraber yollamaz. Bu arada Afrika'daki durum belirsizliğini korurken Attalos, Ravenna'da bulunan imparatora karşı bir sefere çıkmaya karar verir.

8. Bölüm- Bu durum karşısında çok şaşırın ve korkan Honorius elçilerini göndererek imparatorluğun ikisi arasında bölünmesini önerdi. Attalos'un yönetici olarak atadığı Iovius, verdiği cevapta Attalos'un Honorius'un imparator unvanını çıkartmakla yetinmeyeceğini hatta onun bütün varlığını da ortadan kaldıracağını söyler: Bunun için onun kol ve bacaklarını kırarak sakatlamayı ve bir adada ikamet etmesini tasarlayıp onu oraya göndermeyi planlar. Bu küstahça ifadeler herkesin dehşet içinde kalmasına, Honorius'un kaçmak için hazırlanmasına neden olmuş ve Honorius bu amaçla Ravenna limanında çok sayıda gemiyi bir araya toplamıştır. Bu arada

Stilicho hâlâ yaşıyorken doğudan gelmesini bekledikleri o süre zarfında bunu başaramayan sekiz tane askeri yardımcı birlik Ravenna'ya varmıştır; Sayıları 6.000'e ulaşan bu askerlerin gelişiyile birlikte imparator Honorius sanki derin bir uykudan uyanmış gibi şehrin duvarlarını savunma görevini doğudan gelen bu askerlere vererek Afrika'daki durumla ilgili olarak daha iyi haberler gelinceye kadar Ravena'da kalmaya karar vermiştir. Gerçekten de o, Heraklios'un başarı kazanarak o bölgede güvenliği sağlaması ve bütün işleri yoluna koyması halinde tüm güçleri ile beraber Attalos ve Alarik'e karşı bir savaş yapmak üzere planlar yapmıştır. Buna karşın eğer onun taraftarları Afrika'da bozguna uğrayıp yenilirse, batının imparatoru olmaktan vazgeçerek, doğuya Theodosius'un yanına sefere çıkmayı düşündüğü için bütün gemileri hazır bir şekilde bekletiyordu.

9. Bölüm- Honorius bu düşünceler ile meşgulken, daha önce belirttiğim gibi Honorius'a elçi olarak gönderilen Iovius, Honorius'un adamları tarafından baştan çıkarılmış ve ihanet planları kurarak bunlarla vakit geçirmeye başlamıştır. Bundan sonra senatusya artık daha fazla elçilik görevinde bulunamayacağını ilan eder ve onlarla konuşurken sitem dolu ifadeler kullanarak Afrika'ya gönderilen grupların başarısız olduğunu bu nedenle Heraklios'a karşı barbarların gönderilmesi gerektiğini, Constans öldürüldüğünden beri ülkenin o yöresi ile umutların daha riskli hale geldiğini anlatır. Attalos bu duruma çok fazla öfkelenerek diğer bazı kişileri, emirlerinin uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmeleri için görevlendirir, diğerlerine ise para vererek Afrika'da yaşanmakta olan buhranlı durumu düzeltmeleri için oraya yollar. Alarik bütün olan biteni anladığı zaman bu durumdan fazlasıyla rahatsız olur ve Attalos ile ilgili konularda umutsuzluğa düşmeye başlar, Attalos bütün işlerini aptalca bir cesaret ile nedenini ve sağlayacağı faydaları düşünmeden yapmaktadır. Alarik, bütün bunları göz önünde bulundurarak, daha önce Ravenna kuşatmasını ısrarla sürdürüp şehri alıncaya kadar devam etmek niyetinde olduğu halde kuşatmadan vazgeçmeye karar verir. Aslında bu kararı Iovius'un onu cesaretlendirmesi sonucunda almıştır, Iovius Attalos tarafından Afrika'ya gönderilen komutanın görevinde başarısız olduğunu öğrenince kendisini tamamıyla Honorius'un işlerine adanmıştır ve devamlı olarak Alarik'e Attalos hakkında kötü ve haksız suçlamalarda bulunarak şikâyet etmiş ve onu etkisi altına alarak bütün bunlara inanmasını sağlamıştır, buna göre Attalos imparatorluğu kendi ellerine geçirir geçirmez Alarik'i ve onunla ilişkisi olan herkesi öldürmeyi planlamaktadır.

10. Bölüm- Bununla beraber Alarik, Attalos’a verdiği yeminlere sadakatle bağlı kalmayı sürdürürken, atlı kuvvetlerin komutanı Valens, vatana ihanet şüphesi ile tutuklanmıştır. Alarik bu sıralarda Attalos’u hükümdar olarak tanımayı reddeden Aemilia’daki bütün şehirlere karşı ordusuyla beraber saldırıya geçmiş, bunlardan bazılarını kolaylıkla zapt etmiştir; Fakat Bonania’yı kuşatmasına rağmen bu şehrin günlerce yaptığı savunma yüzünden ele geçirmeyi başaramamıştır. Buradan ayrılarak Ligura’ya doğru ilerlemiş ve orada yaşayan insanları diğerleri gibi Attalos’u imparator olarak tanımaları için zorlamıştır. Honorius Britania’daki şehirlere mektuplar göndererek kendi güvenlikleri konusunda dikkatli olmalarını tavsiye etmiş ve Heraklianus tarafından kendisine gönderilen paraları askerlerine ödül olarak dağıtmıştır. Ülkenin her yerinde yaşayan askerlerin sevgisini kazanarak tahmin edileceği gibi tam bir rahatlık içerisinde bulunmaktadır.

11. Bölüm- Heraklianus, Afrika’daki bütün limanları çok sıkı bir şekilde kontrolü altında tutmaktaydı, bu nedenle ne tahıl ne yağ ve nede hiçbir yiyecek maddesi oradan Roma’daki limana nakledilemiyordu. Roma öncekinden daha kötü bir şekilde, feci bir kıtlıkla karşı karşıya kalmıştı. Bu arada erzak satıcıları daha fazla para kazanmak arzusu ile bu maddeleri saklamakta ve fiyatları istedikleri gibi ayarlayarak satış yapmaktadırlar. Bu sebeplerden dolayı şehir son derece acınılacak bir durumun içine düşürülmüştür, öyle ki bazı kişiler sanki insan etinin yiyebileceğini düşünerek hipodromda şöyle bağırmaktaydılar “*Sabit fiyattan satılık insan eti*” (Pretium inpone carni humane)”.

12. Bölüm- Bu olaylar üzerine Attalos Roma’ya giderek, senatusyu toplantıya çağırır. Birçok tartışmalı oturumdan sonra onların pek çoğu barbarları, Romalı askerler ile beraber, sadakatini ve iyi niyetini defalarca kanıtlamış Drunas’ın komutasında Afrika’ya göndermenin gerekli olduğu konusunda bir fikir birliğine varırlar. Sadece Attalos ve daha birkaç kişi senatusdaki çoğunluğun kararına muhalefet ederler, Attalos bir barbarın Roma ordusunun komutanı olarak oraya gönderilmesine pek istekli değildir. Alarik, Iovius’un daha önce kendisini Attalos hakkında hiç durmaksızın iftiralar ve haksız suçlamalarla kışkırtarak bunu yapmaya teşvik etmesine rağmen, ilk defa olarak Attalos’u görevinden azletmeyi veya onu öldürmeyi düşünerek ona karşı planlarını uygulamaya koymuştur. Alarik, Attalos ile ilgili planlarını yerine getirmek amacıyla, onu Ariminum şehrinin dışına doğru, ikamet edeceği yere götürür ve başındaki tacı ve erguvan renkli elbiseyi çıkararak, bunların hepsini imparator Honorius’a gönderir. Bütün

insanların gözü önünde onu normal yurttaş statüsüne indirmesine rağmen Honorius’la barış anlaşmasını sonuçlandırıncaya ve onların affedilmelerini sağlayıncaya kadar Attalos ve oğlunu kendi evinde tutmaya devam etmiştir. Honorius’un kız kardeşi Placida da aynı şekilde değerli bir tutsak olarak Alarik’in yanında kalmaya bir prensese gösterilmesi gereken tüm saygı ve hizmeti alarak devam etmiştir.

13. Bölüm- İşte o zamanlar İtalya’nın durumu bu halde idi, Constantin oğlu Constans’ı imparatorluk tacı ile taçlandırarak onu Ceasar’lıktan ortak imparatorluğa yükseltirken, Apollinarius’u görevinden uzaklaştırarak onun yerine başka bir kişiyi yönetici olarak atamıştı. Bu arada Alarik, Honorius ile barışı onaylatmak üzere Ravenna’ya doğru yol almaktadır; ama kader, bir kez daha devletin başına gelen belaları gösterir gibi umulanın aksine başka bir engel yaratmıştır. Bazı barbarlar ile beraber Picenum’da bulunan Sarus, imparator veya Alarik’in arasında bir tercih yapmayarak bu ikisinden hiç birine katılmamıştır, Sarus’la daha önce aralarında yaşanan itilaflar yüzünden ona karşı düşmanlık besleyen Ataulphus, bütün ordusu ile beraber onun bulunduğu bölgeye gelir. Sarus onun yaklaştığını anlar anlamaz, yanında sadece üç yüz adamı olduğu için onunla mücadele edemeyeceğini anlar ve Alarik’e karşı yapılacak savaşta Honorius’a yardım etmek üzere onun yanına gitmeye karar vererek kaçar.

Green ve Chaplin’den Ek Bilgi:

Bu kitabın geri kalan bölümleri kaybolmuştur. Photios’un Bibliotheca’sında belirttiği gibi Zosimus’un Tarihi, Alarik’in Roma’yı ele geçirmesi ile sona erer. Zosimus’un Tarihinin bu bölümlerinin eksik kalması nedeniyle Roma’nın yağmalanmasının anlatıldığı aşağıdaki özel bölüm, bir Rönesans tarihçisi olan Babtista Egnatius’un çalışmasından karşılanmıştır.

Alarik, Roma’yı iki yıl boyunca üst üste kuşattı ve Honorius o zaman zarfında Ravenna’da hiçbir şey yapmadan boş boş vakit geçirdi, onun bu durumdan kurtulmak için ne niyeti nede gücü vardı. Stilicho’nun ölümünden sonra şehrin güvenliğini sağlama konusunda hiçbir şey yapmadığı gibi daha da kötüsü kaygısız bir şekilde ordunun başına ne komutan atıyor nede Gotlara karşı bir savaşı yönetmek istiyordu. Bu durum Gotların kararlı bir şekilde şehri kuşatma altında tutmalarına yol açmıştır. Romalı askerlerin kaçtıklarını veya görevlerini ihmal ederek yapmadıklarını anlayan barbarlar uzun süre boşu boşuna şehri ele geçirmek için uğraştıktan sonra saldırı ile sonuç alamayacaklarını düşünerek mecburi olarak bir hileye başvurmak zorunda

kalırlar. Onlar numaradan sanki ülkelerine geri dönüyormuş gibi hareket ederler. Daha önce her şart altında efendilerine itaat etmek üzere yetiştirilmiş ve kendilerine ödül olarak Roma Soyluluk unvanı bağışlanmış üç yüz tane kuvvetli ve cesur genç adamı seçerek kararlaştırdıkları belirli bir günde öğle vakti Romalı asilzadelerin ya uyuduğu yada işlerini önemsemeyerek dikkatsiz bir şekilde davrandıkları Porta Avinaria diye anılan kapıda birdenbire ortaya çıkarak herkesi şaşırtırlar ve muhafızları öldürürler: Onların görevi kendilerini orada bekleyen kişilere kapıları açmaktır. Bu arada Gotlar eve dönmekten vazgeçmişler ve hâlâ hiçbir şey istemiyormuş gibi numara yapmaktadırlar. Üçyüz tane genç adam yarattıkları fırsatı gayet güzel kullanarak kapıları kendi vatandaşlarına açarlar. Bunun üzerine Gotlar gayet kararlı bir biçimde derhal şehri yağmalamaya başlarlar, gerçekte onlar şehrin sakinlerine düşünülenden daha fazla alçakça zarar vermişlerdir. Bazı kişilerin düşüncesine göre ise kapıyı Proba adlı kadın açmıştır. Zengin ve asil bir kadın olan Proba, açlıktan ve diğer hastalıklardan dolayı koyun gibi ölmekte olan Roma halkına acıdığından dolayı çevirdiği entrika sonucunda bu işi yapmıştır. Bu olayla ilgili anlatılmaya değer iki hadiseden bahsetmek lazımdır. Bunlardan bir tanesi Alarik'in buyruğu olup, her kim azizlerin kilisesine, özellikle Petrus ve Paul'e ait olan mekânlara sığınırsa hiç bir şekilde cezalandırılmamalıydı ki bu emre büyük bir dikkat gösterildiği gözlemlenmiştir. Bir diğeri ise Ravenna'da bulunmakta olan Honorius'a Roma'nın yok edildiği haberi ulaştırılınca, bunun isminin *Roma* olarak adlandırılan Gallia olduğunu zannederek böyle bir olayın çok mükemmel olduğunu düşünmüş ve kısa bir süre olaylardan kendisini soyutlayarak dikkatini başka yöne çevirmiştir ¹¹²³.

¹¹²³ Green-Chaplin, *The History of Count Zosimus, sometimes advocate and chancellor of the Roman Empire*, s.178-9.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MALALAS

4.1. Iohannes Malalas'ın Hayatı

Erken Bizans dönemi tarihçilerinden biri olarak kabul edilen Iohannes Malalas'ın, yaşadığı dönemde konuşma diline yakın bir Yunanca ile yazmış olduğu eseri, onun inanılmaz derecede sevilmesine ve yaygın olarak okunan bir tarihçi olmasına neden olmuştur. Malalas'ın eseri genellikle “*Khronographia*” (Kronik) olarak adlandırılmasına rağmen eserinin başlığının tam anlamı “Genel Tarih” olarak tercüme edilebilir¹¹²⁴. Elimizde bulunan en eski Yunanca yazılı eserde Malalas eserinin adını “Suriye, Büyük Antiokheia Şehrinden Iohannes Malalas, *Yaradılıştan Günümüze Genel Tarih*”¹¹²⁵ şeklinde tanımlamaktadır.

Malalas, hakkındaki bilgilere onun eserinde verdiği bilgileri değerlendirdiğimizde ulaşıyoruz. Bu bilgilere göre o, M.S. 490 yılında doğmuş ve M.S. 570 yılında ölmüş olmalıdır. Hatip Iohannes veya Iohannes Malalas olarak da adlandırılan Malalas, ismindeki “Mallala”, Süryanicede “hatip” anlamına gelmektedir¹¹²⁶. Malalas'ın birçok yerde *Antiokheia*'lı Iohannes olarak adlandırılmış olması da onun daha sonraları aynı adla anılan tarihçi Iohannes of Antiokheia ile karıştırılmasına sebep olmuştur. Malalas'ın Antiokheia şehrine karşı duyduğu yoğun ilgisine bakarak onun bu şehrin yerlisi olduğunu anlıyoruz. Antiokheia şehrinde öğrenim gören Malalas, kitabından da anlaşıldığı üzere daha sonra bu şehirde çalışmaya başlamış ve bürokrat olarak görev yapmıştır. Hatip diye adlandırılmış olmasına rağmen, kendisi vasat bir orta öğrenim seviyesinin üstünde bir eğitim almadığını söylenmektedir. Malalas, kitabında edebi Yunan dilini kullanmamış, konuşma dilinde yazmıştır. Ancak bunu okuyucuya sanki elinde olmayan nedenler yüzünden yapmış gibi hissettirmektedir. Eserinden de anlaşıldığı gibi Latin dilini ve hukuk ilmini pek fazla bildiği söylenemez, ancak Süryaniceyi iyi derecede bilmektedir ve bu dil onun üzerinde fazlası ile de etkili olmuştur. Malalas'ın eserinde kullanmış olduğu külhanbeyi tarzda konuşmalar onun bir hatip olmaktan ziyade bir avukat yada hitabet dersi veren bir hoca olduğunu

¹¹²⁴ Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.235.

¹¹²⁵ Treadgold, “The Byzantine World Histories of John Malalas and Eustathius of Epiphania”, *The International History Review*, Vol. 29, No.4 (Dec., 2007, s.718.

¹¹²⁶ A. P. Kazhdan, Ed: *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C. I-III, New York-Oxford, 1991, s.1275.

düşündürmektedir¹¹²⁷. Ayrıca Latin diline fazla vakıf olmaması da kendisinin sıradan bir memur olduğunu göstermektedir, zira o devirde üst düzey memurların çoğu Latinceyi çok iyi derecede bilmek zorundaydılar.

Malalas, eserinin giriş bölümünde de belirttiği gibi bu kitabı yazarken olayları iki bölüm halinde anlatmıştır. Birinci bölümde kutsal olayları, Hristiyan kronikçilerin geleneğini takip ederek yorumlamış (Africanus, Eusebios, Theophilos, Domninos) ve 1. ve 9. Kitapları bu şekilde yazmıştır. İkinci bölümde ise kendi yaşadığı devirde dahil olmak üzere Roma imparatorları döneminde yaşanan olayların kısa bir özetini yapmıştır. 10. ve 18. Kitaplar bu şekilde meydana gelmiştir. Malalas, İmparator Zeno'nun hâkimiyet yılları (479-491) ile o yıllardan sonra yaşanan olayları, devrin görgü tanıklarının ağızından dinleyerek yazdığını belirtmiştir. Malalas, kitabının son düzenlemesini M.S. 565 yılında yaparak, bitirmiştir. Buna göre Malalas, büyük bir ihtimalle M.S. 490 yılında doğmuş olmalıdır¹¹²⁸.

Malalas, dindar bir Hristiyan olmamasına rağmen çoğu Antiokheia'lı gibi Monofizit¹¹²⁹ inanişına sahiptir. ılımlı bir Monofizit olarak nitelendirilen Malalas, kitabından da anlaşıldığı gibi diğer inanç sahibi kişilere saygılıdır. Buna rağmen Monofizit Ortodoks inanca sahip bir kişi olması sebebiyle Khalkedon'da toplanan ekümenik konsülden fazla bahsetmediği gibi bu toplantı maksadıyla Khalkedon'a gelen Antiokheia'lı ve Konstantinopolis'li piskoposları "Nasturiler"¹¹³⁰

¹¹²⁷ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.235.

¹¹²⁸ E. Jeffreys-M. Jeffreys-R. Scott, **The Cronicles of John Malalas**, Australian Association for Byzantine Studies vol. 4, Melbourne, 1986, s.XXII.

¹¹²⁹ Monofizit, İsa'nın hem tanrı hem de beşeri iki doğası olduğunu kabul eden görüştür. İznik'te M.S. 325 yılında toplanan birinci Konsil, İsa'nın tanrı olamayacağını iddia eden Arius doktrini mahkum etmiştir. M.S. 381 yılında İstanbul'da toplanan İkinci ekümenik konsil'de birinci konsil'in kararlarını onaylamış Hristiyan kilisesinin bugünkü inanç formülü ortaya çıkmıştır. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.44. Aryaniliğe karşı yapılan mücadelenin yani Oğul'un tanrılığının tamlığı ve onun baba ile mahiyet bakımından aynı olduğunun kabulü daha sonra yeni sorunlara yol açmış, şimdi de İsa'nın içindeki tanrısal ve beşeri doğanın birbiriyle ilişkisi tartışılmaya başlanmıştır. Antakya teoloji mektebinin doktrinine göre beşeri ve tanrısal tabiat birbirinden ayrı olmasına rağmen İsa'da birleşerek bir bütün oluşturmaktaydı. Tanrı, Meryem'in doğurduğu İsa'da ortaya çıkmıştı. Meryem'in tanrıyı değil İsa'yı doğurduğunu ileri sürmekteydiler, İskenderiye ise tanrısal ve insani tabiatın birleştiği Tanrı-insan doktrini savunmaktadır. Bu görüşün Nasturiler'in *diofizit* inanişından farkı, İsa'da var olduğuna inanılan insani ve ilâhi tabiatların katışma ve değişme olmaksızın tek bir tabiatla birleşmesi ve tek tabiatla dönüşmesidir. Buna göre kelam, İsa ile birleşmeden önce de İsa Tanrı idi ve Meryem'den doğan çocuk (İsa) tam bir insan ve tam bir tanrıdır. Dolayısıyla da Meryem Tanrı'nın annesidir. İsa'da bulunan Tanrılık ve İnsanlık özellikleri değişmeksizin birleşmişlerdir ve birbirinden ayıramazlar, dolayısıyla haç üzerinde acı çeken İsa'nın sadece insansal doğası değil, aynı zamanda da tanrısal doğasıdır. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.54.

¹¹³⁰ Nasturiler, İsa'nın beşeri ve tanrısal iki ayrı doğası olduğunu savunan inanç sahipleridir (Diofizit), 427 yılında İstanbul Piskoposluğuna atanmış Nestorius adlı fanatik Ortodoks'un müritleridir. Nasturiler, İsa'nın İznik Konsili'nde kabul edildiği gibi tek bir doğası olmadığını, fakat beşeri ve tanrısal olmak üzere iki farkı doğası olduğunu kabul etmektedirler. Bu yüzden Ariuşçular ile Nasturiler arasında bitmek bilmeyen bir mücadele başlamıştır. Piskopos

diye adlandırmakta da hiçbir sakınca görmemiştir. Dindar bir kişi olmayan Malalas'ın Hristiyanlarla ilgili görüşlerini anlatması onun, okurlarına Monofizit eğilime sahip olduğunu göstermek istemesinden kaynaklandığı şeklinde yorumlanmaktadır¹¹³¹. Genç yaşında hacı olmak için Kudüs (İerusalem)'e gitmiş, Filistinde Paneas (Banias)'ı ziyaret etmiştir. Malalas, Maviler ve Yeşiller arasında hipodromda yapılan oyunlar ve at yarışlarından fazlasıyla hoşlanmaktadır. Bugün elimizde bulunan Maviler ve Yeşiller Partisi ve onların çıkardığı isyanlar ile ilgili bilgilerin pek çoğu Malalas tarafından aktarılmıştır¹¹³².

Malalas'ın tarihi, dikkatli bir şekilde incelenecek olursa tarihçinin hayatında meydana gelen değişikliklerin ve yaşadığı bölgelerin, onun kişiliğine şekil verdiği ve bunu da eserine yansıttığı görülür¹¹³³. Malalas, anlaşıldığı kadarıyla Antiokheia'da yaşadığı müddetçe bu şehir ile ilgili bilgiler vermiş, fakat başkente taşındıktan sonra Konstantinopolis ile ilgili daha fazla bilgi vererek burada yaşanan olaylar hakkında birbiri ardına devam eden bölümler yazmıştır. Böylece Malalas, hem nerede yaşamış ise o şehirle ilgili hem de kendisinin dikkatini çeken olayları yazmaya gayret etmiştir. 507 ile 520 yılları arasında Doğu Vilayetin başkenti olan Antiokheia'da kont rütbesi ile görev yapan devlet memurlarının görev alanları ile ilgili olarak kitabında özel olarak yazılmış bölümler bulunmaktadır, bunun sebebi kendisinin de bu tarihlerde bu büroda bürokrat olarak görev yapması ve kontun altı yüz adamından biri olmasıdır. Kont olarak görev yapan kişi "Doğu Diocesis" ¹¹³⁴ olarak adlandırılan bölgenin en üst düzey

Nestorius'un hatipliği sayesinde Nasturilik başkentte ve Doğu'nun belli başlı şehirlerinde hızla yayılmasına karşılık İskenderiye Piskoposu Kyrillos'un Nasturilere ve İstanbul Piskoposluğuna karşı olması yüzünden başlayan kavga, M.S. 431 yılında Efes'te toplanan Konsil'e kadar devam etmiştir. Kyrillos, konsil üyelerini etkisi altına alarak Nestorius'un aforoz edilerek, sürgüne yollanmasını sağlamıştır. Nestorius'un muritleri doğuya İran ve Mezopotamya'ya giderek burada Nasturi Kilisesi'ni kurmuşlardır. Norwich, **a.g.e.**, s.65; 451 yılında Kadıköy'de toplanan Ekümenik Konsil, *Kadıköy İtikatnamesi* adı altında yayınladığı inanç bildirgesi ile Nestorius'un öğretileri bir kere daha reddedilmiş, Monofizit inanç sahiplerini de mahkûm ettirmiştir. İsa, "karışmaksızın, değişmeksizin, bölünmeksizin ve ayrılmaksızın" birleşmiş, iki doğalı tek kişiliğe sahip kabul edilmiştir. Yani Kusursuz Tanrı kusursuz insan öğretisi Katoliklerin düsturu olmuştur. Norwich, **a.g.e.**, s.132. Kadıköy Konsili'nin aldığı karar, Bizans başkenti İstanbul ile devletin doğu eyaletleri arasındaki uçurumun derinleşmesinden başka bir işe yaramamıştır. Mısır'ın yanında yer alarak Monofizitliği kabul eden Suriye, Kadıköy doğmasına karşı çıkmıştır. Diyofizit Bizans kilisesi ile Monofizit Mısır ve Suriye arasındaki dini mücadele daha sonra bu eyaletlerin Bizans hâkimiyetine karşı çıkarak bağımsızlık istemelerine kadar varan siyasi bir olaya dönüşmüştür. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.55.

¹¹³¹ B. Croke, "Malalas The Man and His Work", **Studies In Malalas**, Ed: E. Jeffreys-B. Croke-R. Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol.6, Sydney, 1990, s.15.

¹¹³² Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.236.

¹¹³³ E. Jeffreys, "Malalas' World View" **Studies In Malalas**, Ed: Jeffreys-Croke-Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol.6, Sydney, 1990, s.54.

¹¹³⁴ "Doğu Diocesi", Aegyptus, Oriens, Pontus, Asiana, Trakya diocese'lerinden oluşan doğu praefectura aynı zamanda Libya, Mısır, ön Asya'yı da ihtiva etmektedir. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.32.

yöneticisidir. Bu bölge aynı zamanda Suriye ve Filistin bölgelerini de içine almakta ve onun bu bölgelerinde yöneticisi olmasını sağlamaktadır. Doğunun yöneticisi olarak görev yapan kontun görev alanı o bölgede kendisinin emri altında çalışan yerel hükümetlerle ve *praefectus Orientis* olarak görev yapan komutan ile zamanla çakışmış ve bu nedenle tartışmaların çıkmasına sebep olmuştur. 535 yılında Malalas'ında görev yaptığı bu büro karışıklık çıkmasına neden olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır¹¹³⁵.

Malalas, aşağı yukarı Miladi 530'lı yılların sonunda veya 540 yılının başlarında Konstantinopolis'e yerleşmiş gibi gözükmektedir¹¹³⁶. Malalas'ın Konstantinopolis'e gidişinin tarihini kesin olarak tespit etmek zor olduğu için ancak şu şekilde tahminlerde bulunmaktadır. Malalas, 535 yıllarında belki Doğu Valiliği'nin feshedilmesi veya Perslerin 540 yılında Antiokheia'ya başlattıkları akınların sonucunda Konstantinopolis'e gelerek bürokratik kariyerine devam etmiş ve 570 yılında ölünceye kadar bu görevde bulunmuştur. Kronikte yazdıklarından da anlaşılacağı üzere Malalas, imparator Iustinianus'un son yıllarında gelişen olaylar ve o devirde yaşanan dini mücadeleler karşısında memnuniyetsizliğini dile getirmiştir. Dini meseleler karşısındaki tutumu yüzünden onun, Konstantinopolis Patriği Iohannes Skholastikos ile aynı kişi olduğunu düşünenlerin yanılmış olduğu söylenebilir¹¹³⁷. Malalas eserini yazarken çok seyahat etmiş ve gördüğü ilginç olayları tarihinde yazmaktan çekinmemiştir. Malalas hakkında yaptığı çalışmalarla tanınan tarihçi Brian Croke, Malalas'ın Thessalonika ve Paneas şehirlerini ziyaret ettiğini ve buralardan elde ettiği olağandışı bilgileri eserinde kullandığını söylemektedir¹¹³⁸. Malalas, eserinde de görüleceği üzere devletin yüksek rütbeli komutanlarından ikisi olan Suriyeli dostları Marinus¹¹³⁹ ve Theodotus¹¹⁴⁰ hakkında etraflıca bilgiler vermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Malalas, bu görevlilerin başkent Konstantinopolis'e gitmesiyle onların yanına gitmiş ve Konstantinopolis'te devlet dairelerinde onlar tarafından görevlendirilmiştir. Buna göre Malalas'ın kesin olarak Konstantinopolis'e yerleşmeden önce çeşitli tarihlerde Konstantinopolis'te bulunduğu, anlaşılmaktadır ki ilk olarak bu şehre gelişi 512-519 yılları arasında gerçekleşmiş ve

¹¹³⁵ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.236.

¹¹³⁶ Kazhdan, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, s.1275.

¹¹³⁷ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Chronicles of John Malalas**, s. XXII.

¹¹³⁸ B. Croke, **Malalas, The Man and His Work**, s.15.

¹¹³⁹ Marinus, Suriyeli, Malalas'ın arkadaşı, başkent İstanbul'a Praefectus Praetorio olarak atanmıştır. Treadgold, **The Byzantine World Histories of John Malalas and Eustathius of Epiphania**, s.716.

¹¹⁴⁰ Theodotus, Malalas'ın arkadaşı, Suriyeli. Doğu'da kont olarak görev yaptıktan sonra İstanbul'a özel vali olarak atanmış komutan. Treadgold, **The Byzantine World Histories of John Malalas and Eustathius of Epiphania**, s.716.

daha sonra 522-523 yılları arasında tekrar görevli olarak Konstantinopolis'te bulunmuş olmalıdır¹¹⁴¹.

Malalas, büyük bir ihtimalle 512 yılında Antiokheia'dan ayrılarak Konstantinopolis'e gitmiş ve burada Marinus'un emrinde çalışmaya başlamıştır. Bu iki adam Monefizit inancına bağlı kişilerdi. Malalas, başkentte görev yaparken merkezi hükümette çalışmanın getirdiği avantaj sayesinde Marinus ve diğerlerinden, daha önce yaşanan olaylar hakkında bilgi sahibi olmuştur. Malalas bu görevini 519 yılına kadar elinde tutmuş daha sonra Monefizitler'e karşı olan imparator I. Iustinus¹¹⁴² zamanında görevini bırakarak Antiokheia'daki görevine geri dönmüş ve 519- 520 yıllarında Doğu Eyaletinin bürosunda görev yapmıştır. Bu arada 520 ve 522 yılları arasında Antiokheia'da yaşanan olayları okuyucularına aktarmıştır. 522 yılında Malalas'ın birdenbire İmparator Iustinus'un Lazika¹¹⁴³ ve Persler ile ilgili ikili ilişkileri hakkında detaylı bilgiler vermeye başladığı görülürken, yine Iustinus ve Pers kralı Kabades¹¹⁴⁴ arasında yapılan yazışmalara da yer verdiği görülmektedir. Theodotus, doğuda görev yaparken büyük bir ihtimalle Malalas'ın amiri idi ve Doğunun kontu Theodotus'un, Konstantinopolis'in Praefectus Urbis'i¹¹⁴⁵ olarak tayin edilmesinden sonra Malalas'ı tekrar Konstantinopolis'e götürmüş olmalıdır (522-523). Zira Theodotus başkent Konstantinopolis'te Praefectus olarak görev yaparken Malalas onun bilgilerinden yararlanmıştır. Ayrıca o yine burada dış işlerinde görevli birisiyle karşılaşmış ve ondan Persler ile yaşanan ilişkiler konusunda bilgi edinmiştir. Malalas, Theodotus'un görevden ayrılmasından sonra ise büyük bir ihtimalle tekrar Antiokheia'ya dönmüştür. Suriye'nin merkezinde yer alan Antiokheia'da, şehrin yıkılmasına neden olan depremler ve yangınlarla ilgili olarak çok uzun anlatımları olan Malalas'ın bu yaşananların görgü tanığı olduğuna şüphe yoktur (526). Bu olaylardan bir yıl sonra Malalas o sırada doğuda kont olarak görev yapan Zakharias'a eşlik ederek onunla beraber İmparatora gitmiş ve harap olan bu şehir için daha fazla yardım talep etmiştir. Büyük bir ihtimalle gene Zakharias'la beraber Antiokheia'ya dönmüş ve imparator I. Iustinus'un 527 yılında ölümüne kadar bu şehirde kalmıştır. Malalas, yazdığı kroniğin sekizinci

¹¹⁴¹ Treadgold, **The Byzantine World Histories of John Malalas and Eustathius of Epiphania**, s.716.

¹¹⁴² I. Iustinus, Doğu Roma İmparatoru (518-527). Ostrgorsky, **a.g.e.**, s. 64.

¹¹⁴³ Lazika, Lazistan. Günümüzde Kafkas Dağları ile Gürcistan arasında yer alan bölgenin Karadeniz'e kıyısı bulunmaktadır. Bugünkü Gürcistan'ın batı yarısı, klasik batı kaynaklarında Lazica, Kolhis, Abasgia, İmeretia olarak adlandırılmaktadır. Gürcistan'ın doğu parçası ise İberia olarak tanımlanmaktadır.). Aydın, **a.g.t.**, s.101.

¹¹⁴⁴ Pers kralı Kabades, Sasani Hükümdarı I. Kavard (M.S. 488-531). Aydın, **a.g.t.**, s. 85.

¹¹⁴⁵ İstanbul'un Praefectus'u *Praefectus Oriens* olarak adlandırılmakta olup İtalya Praefectus'u ile birlikte devletin en yüksek memurları olarak kabul edilmektedirler. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s. 32.

kitabının başlangıç bölümünde Hermogenes¹¹⁴⁶, adlı bir komutanın kendisinin amiri olduğundan söz etmektedir. Hermogenes, 528 yılından 533'e kadar başkentte imparatorun özel temsilcisi olarak görev yapmıştır. Bu yüzden Malalas'ın, Konstantinopolis'te Hermogenes'in idaresinde dış ilişkilerle ilgili ofiste çalışmış olduğu da düşünülmektedir¹¹⁴⁷.

4.2. Malalas Eseri “Khronographia”

Erken Bizans Devri tarihçilerinden biri olarak kabul edilen Malalas'ın yazdığı eser, Bizans dünya kronikleri içerisinde günümüze kadar ulaşan ve popülerliğini koruyan, kendi türü düşünüldüğünde yazılmış en erken örneklerinden biridir. Iulius Africanus, adlı tarihçinin yazdıklarını kaynak olarak kullanmış olan Malalas'ın, “Khronographia” adlı eseri on sekiz kitaptan oluşmaktadır¹¹⁴⁸. Kronikler ortalama eğitim alan Doğu Roma İmparatorluğunda görevli bir memurun, geçmiş tarihlerde olan olaylar hakkında derinlemesine bakış açısını yansıtmayı bakımından değerli olup, kroniğin dili halkın günlük konuşma diline yakın bir Yunan lehçesi (Koine Yunancası) ile yazılmıştır. Malalas'ın eserinin bu özelliği, kendisinden sonra gelen tarihçilerin Malalas'ı kaynak olarak kullanmalarına neden olduğu gibi bu tarzda yazılan kroniklerin daha da gelişerek mükemmelliğe ulaşmasını sağlamıştır. Malalas, Doğu Roma'da 12. yüzyılın sonuna kadar popüleritesini korumuştur¹¹⁴⁹.

Malalas Kronikleri, Adem'den başlayarak M.S. 565 yılına kadar olan olayları anlatan ve 18 kitaptan oluşan bir dünya tarihidir. Malalas Kronikleri, farklı zamanlarda gerçekleşen olayların iki bölüm halinde anlatıldığı, tek bir tarihçi tarafından yazılan bir çalışmadır. Zaten Malalas'da eserinin giriş bölümünde bu eseri neden yazdığını açıklamaya çalışırken iki bölümün nasıl oluştuğuna dair dikkatimizi çekmeye çalışmaktadır¹¹⁵⁰. Malalas Tarihinin birinci bölümüne, geleneksel Hristiyan kronikçilerin tarzında dini hikâyeleri yorumlayarak başlamış ve I. ve VIII. kitapları, Eski Ahit çerçevesinde kalarak buradan Perslerin, Yunanlıların, Romalıların ve diğer milletlerin tarihlerine geçiş yaparak onlar hakkında bilgiler vermiştir. İkinci bölümde ise Roma

¹¹⁴⁶ Hermogenes, yüksek rütbeli diplomat, 528-533 yılları arasında İstanbul'da dış ilişkilerle ilgili büroanın amirliğini yapmıştır. Malalas, büyük bir ihtimalle onun başında bulunduğu bu büroda görev yapmış olmalıdır. Treadgold, **The Byzantine World Histories**, s.717.

¹¹⁴⁷ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.238.

¹¹⁴⁸ Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.11.

¹¹⁴⁹ K. Loudova, "A Few Notes On The Language Of John Malalas' Chronicle", **Sbornik Praci Filozoficke Fakulty Brenenske Univerzity Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis**, N. 10, 2005, s. 57-67.

¹¹⁵⁰ Üstün, **Türk Tarihinin Bir Kaynağı**, s. 30.

İmparatorları zamanında gerçekleşen olayları, kendi yaşadığı devirde dahil olmak üzere kısa özetini yapmıştır. IX. Kitaptan itibaren her Roma imparatorunun hâkimiyet devrini kronolojik sıra ile anlatmış ve XV. Kitaptan itibaren her bir kitabı bir imparatora adanmıştır (XV. Kitap, imparator Zeno, XVI. Kitap, Anastasius, XVII. Kitap, Iustinus ve XVIII. Kitap Iustinianus'a). Bilindiği kadarı ile olayları yaşayan görgü tanıklarının anlattıklarına dayanarak yazmıştır¹¹⁵¹. Malalas, anlaşıldığı kadarıyla eserini, Suriye ve Antiokheia'da yazdıktan sonra (M.S. 530) diğer tarihçilerden farklı olarak eserinin çeşitli baskılarını yapmaya başlamıştır. Eserinin, ilk baskısı I. ve XVII. Kitapları kapsamakta olup 527 yılında yapılmıştır. Kilise tarihçisi Evagrius, kitabında Malalas'ın kitabını kaynak olarak kullandığını ve onun M.S. 527 yılına kadarki olayları yazdığını belirtmiştir. Kendisine ulaşan bilgileri tarihine ekleyerek onu güncellemeye devam eden Malalas, Kroniklerinin ikinci baskısını 528 yılının ortalarında yapmıştır. Eseri, Slavca'ya tercüme eden kişi bu tarihte Malalas'ın tarihinin son bulduğunu söylemektedir. Malalas'ın, 533 yılının ortalarında tarihinin üçüncü bir baskısını yapmış olduğunu düşündüren bazı bulgulara rastlamaktayız. Yedinci yüzyıl kronikçilerinden Paschal, "Paschal Kroniği" adlı eserinde, Malalas'ı kaynak olarak kullanmasına rağmen M.S. 533 yılından itibaren Malalas'ın Kroniğine bağlı olarak yazmaya son vermiştir. Malalas, M.S. 533 ile 565 yılları arasında anlatımında değişiklik yaparak olayları daha kısa anlatmaya ve Roma imparatorluğunun dış ilişkileri konusunda daha az bilgi vermeye başlamıştır. Malalas'ın dördüncü ve son baskıyı M.S. 565 yılından sonra yaptığı tahmin edilmektedir. Bu baskısı XVIII. Kitabı da kapsamakta olup imparator Iustinianus'un hâkimiyet devrini ve ölümüne kadar geçen sürede yaşanan olayları kapsamaktadır¹¹⁵². Kroniğin ne zaman sona erdiğine dair kesin bir fikir sahibi olmadığımız gibi bazı tarihçiler bu son yazılan bölümün Malalas'a ait olmadığını iddia etmektedirler. Iustinianus'un hâkimiyet dönemini anlatan bu baskı Malalas'ın daha önce yazdığı on yedi kitaptaki aynı üslup ve aynı görüş açısı ile yazılmış olup Malalas'a mal edilebilir. Fakat kroniklerin bu bölümlerinde Malalas'ın Antiokheia'dan Konstantinopolis'e gelmesiyle beraber Konstantinopolis şehri, daha fazla öne çıkmış ve Malalas bu şehre daha fazla vurgu yapmıştır.

¹¹⁵¹ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s. XXI.

¹¹⁵² Treadgold, **The Byzantine World Histories**, s.716-718.

Kroniklerin hangi tarihte sona erdiği konusunda çeşitli görüşler olmasına rağmen M.S. 565 yılında Iustinianus'un ölümü ile birlikte sona erdiği ve bu tarihten kısa bir süre sonra kendisinin de öldüğü düşünülmektedir. Malalas Kroniklerinin orijinal metni M.S. 563 yılında ansızın sona ermektedir, fakat Malalas'ın eserinden alıntı yapan Constantinus¹¹⁵³, "Excerpta" adlı eserinde olayları M.S. 565 yılının ortalarına kadar getirmiştir. Bu tarihte Iustinianus'un ölümü ile denk düşmektedir. Bazı kaynaklar ise Malalas'ın kroniklerinin XVIII. Kitapla bitmediğini ve bir XIX. Kitabın daha olduğunu iddia etmektedirler. Buna göre Malalas'ın II. Iustinus'un hâkimiyet devrinin dokuzuncu yılına yani M.S. 574 yılına kadar yazmaya devam etmiş olduğu düşünülmektedir. Fakat büyük bir ihtimalle M.S. 565 yılında Malalas kronikleri son bulmaktadır¹¹⁵⁴.

Malalas'ın dünyevi olayları anlatırken tarihine getirdiği diğer bir yenilikte her bir kitabına verdiği ayrı ayrı başlıklar olmuştur. Bu başlıklar genellikle okuyucuyu yanıltmakta olup içindekilerin başlıkla bir alakası bulunmamaktadır. Malalas'la ilgili değerlendirme yapan çoğu kişi onun dünyanın en kötü kronikçilerinden biri olduğunu söylemektedirler. Karl Krumbacher, Malalas Kroniklerini değerlendirerek, Malalas'ın sadece dilinin basit olmadığını ayrıca onun tarih bilgisinden de yoksun olduğunu belirtir¹¹⁵⁵. Buna rağmen bir tarihçi olarak eserinde inanılmaz oranda çok fazla bilginin korunması ondan sonra yazan tarihçilerin bu bilgilerden faydalanmasına sebep olmuştur. Olayların konusu hakkında çoğu zaman kafası karışık olmasına, önemli olayları ve hikâyeleri, birbirine karıştırmasına rağmen onun bütün bunları eğitilmiş insanlardan çok; büyük halk kitleleri için yazdığı çok açıktır. Yazdıklarını karışık ve çocukça bulanlar bile onun pek çok bilgiyi muhafaza ettiğini aksi takdirde pek çok bilginin kaybolacağını söylemektedirler. Onun konuşulan Yunanca ile yazdığı, Doğu Eyaleti bölgesine ait gelenekler, yarı eğitilmiş Hristiyanların kendilerini önemli hissetmelerine yol açmıştır. Malalas, eserinin önsözünde de belirttiği gibi kaynaklarını nasıl ve nereden elde ettiğini şu şekilde belirtmiştir. İmparator Zeno'dan önceki dönemi kapsayan tarihi için Malalas, büyük bir kısmı ikincil kaynak olan yazılı kaynaklara başvurmuş, Grek, Latin ve adı duyulmamış tarihçilerin eserlerinden alıntılar yapmıştır. Malalas'ın bu dönemdeki kaynakları, olayları gören güvenilir kişilerin anlattıklarına

¹¹⁵³ VII. Constantinus Porphyrogenetos (913-959) Bizans İmparatoru, pek çok eser yazmıştır. *De Thematibus* (Eyaletler Kitabı), *De Ceremoniis au-lea Byzantinae* (Seromoniler Kitabı) ve *De Administrando Imperio* (İmparatorluğun Yönetimi Kitabı) adlı kitapları bulunmaktadır. Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.19.

¹¹⁵⁴ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Chronicles of John Malalas**, s.XXI.

¹¹⁵⁵ K. Loudova, **A Few Notes On The Language Of John Malalas' Chronicle**, s.57-67.

dayanmaktadır. Malalas, giriş bölümünde özellikle Iulius Africanus, Eusebios ve diğerlerinden bahsetmiş ve onların kendisi için birer kılavuz olduğunu belirtmiştir. Bu tarihçiler ve kronik tarih yazarlarından Domninos, Nestorians ve Antiokheia Şehri ile Konstantinopolis kroniklerinden ve devlet arşivinden yararlanmıştır. İmparator Zeno'dan sonraki dönem içinde ki bu dönem onun hayatı boyunca gerçekleşen olayları kapsamaktadır XV. ve XVIII. Kitaplarda kaynakların adlarından fazla bahsedilmemiş, yazarında iddia ettiği gibi bu bölümlerde Malalas'ın yaşadığı tecrübelerden ve görgü tanıklarının bilgilerinden yararlanılmıştır. Malalas'ın sözlerine rağmen bu kısımdaki bazı bilgilerin diğer tarihçilerin eserlerinden alındığı çok belirgindir. Meselâ Vitalianus'un isyan çıkarmasını, Suriyeli Marinos'dan, Iulianus'a giden Axoumite elçi heyeti ile Iulianus'un birinci Pers Seferi ilgili bilgiyi Hermoneges'den aldığı aşikârdır. Bundan başka Malalas imparatorluk belgelerini, hukuk kararnamelerini, imparatorluk buyruklarını ve mektupları da kaynak olarak kullanmıştır¹¹⁵⁶.

Malalas'ın on sekiz kitabının tamamı bugün elimizde olmayıp sadece yüzde doksanına sahibiz. Elimizde olan metinler birçok kaynağın toplanarak bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Esas metinde bulunması gereken I. Kitap, II. Kitap'ın başlangıç kısmı ve V. Kitap'ın bazı bölümleri ve XVIII. Kitap'tan iki bölüm ile son kısmı kayıptır. Ayrıca XII. Kitabın bazı bölümleri de yoktur. Fakat büyük bir şans eseri Malalas'ın Kroniği, imparator Constantinus tarafından kopya edilerek "Excepta" adlı eseriyle günümüze kadar gelmiştir. Burada kaybolan birinci kitap ve diğer kitapların kayıp parçaları da mevcuttur, ayrıca Malalas'ın eserinin Slavca tercümesi de elimizde bulunmaktadır. Slavca tercüme, Yunanca metinlerin bir özeti olduğu gibi bu çevirinin bazı bölümleri kayıptır. Bütün bunlara ilave olarak bazı tarihçiler Malalas'ı kaynak olarak eserlerinde kullanmışlardır. Bunlar arasında "Paschal Chronicle"¹¹⁵⁷ lerinin yazarı ile dokuzuncu yüzyıl kronikçilerinden Theophanes Confessor'da¹¹⁵⁸ bulunmaktadır. Theophanes Confessor eserinde kelimesi kelimesine Malalas'ı taklit etmiştir¹¹⁵⁹. Ayrıca Malalas'ın kaynaklarından Epiphania'lı Eustathius, Bergamalı Kharaks ve Priskos'un eserleri de kaybolmuş olup bu tarihçilerin yazdıklarını başka tarihçilerin kayıtlarından elde etmekteyiz. E. Jeffreys, Malalas'ın

¹¹⁵⁶ Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s. XXIII.

¹¹⁵⁷ VII. yüzyıl Bizans kronikleri arasında önemli yer tutan bu eserin yazarı bilinmemektedir. Eser, Hz. Âdem'den başlayarak 629 yılına kadar yaşanan olaylardan bahsetmektedir. Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.14.

¹¹⁵⁸ Theophanes Confessor, IX. Yüzyılda yaşamış ve *Khronographia* adlı eserin yazarı. Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, s.15.

¹¹⁵⁹ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.246.

kaynakları üzerine yaptığı incelemesinde Malalas'ın Eustathius'un eserini kullandığını ve bir iki yer hariç onu kaynak olarak göstermediğini belirterek, Malalas'ın, Eustathius ile aynı yıllarda Antiokheia'da bulunduğunu ve Eustathius'un ölümü üzerine Malalas'ın onun eserini alarak, yazdığını ve bu arada onun kaynaklarını değiştirerek yeni tarihçiler yarattığını anlatmıştır¹¹⁶⁰.

Tarihçi Malalas, eserinde Hunlardan bahsetmekte ve Priskos'u kaynak göstererek Attila ile ilgili olarak bilgiler vermektedir¹¹⁶¹. Avrupa Hun Devletinin yıkılmasından sonra Karadeniz'in kuzey batısında yaşayan Sabarlar ile Sabar, Bizans ve Sasani İmparatorlukları arasındaki ilişkiler anlatıldıktan sonra 557 yılında Avarların Konstantinopolis'te görüldüğüne dair bilgileri aktarmaktadır¹¹⁶².

4.3. Malalas'ın Kroniğinde Kullandığı Kaynaklar ve Kroniğin Özellikleri

4.3.1. Kaynakların Ele Alınışı ve Kroniğin Güvenilirliği

Bizans *kronik tarih yazıcılığı*nın ilk örneklerinden birini veren, kendisinden sonra gelen tarihçilere örnek olarak, bu tarzda yazılan eserlerin gelişmesine katkıda bulunan Malalas'ın orijinal metinleri günümüze kadar tam ve eksiksiz bir şekilde ulaşamamıştır. Bu nedenle Malalas'ın eserinin başlığını *Kronik* veya *Genel Tarih* olarak nitelendirip nitelendirmediğinden çok fazla emin değiliz. Anlaşıldığı kadarıyla onun eserini kaynak olarak kullanan tarihçiler, bu esere *Malalas Kroniği* adını vermişlerdir. Aslında VII. yüzyıl Bizans dünyasında tarihçi veya kronikçi diye bir ayrımın olmadığı, Malalas'ında kaynaklarını sıralarken bu şekilde bir sınıflandırma yapmadığı görülmektedir¹¹⁶³. Malalas, eserinin giriş kısmında da belirttiği gibi yazarı Musa olan Eski Ahit'ten alıntılar yapmış, pek çok kronik yazarı, bilge tarihçi ve şairi kaynak olarak kullanmıştır. Malalas'ın bütün bu eserlerin hepsinden birinci kaynak olarak yararlanmadığı sadece on üç tanesini doğrudan diğer altmış iki tanesini ise ikincil kaynaklardan elde ettiği anlaşılmaktadır¹¹⁶⁴. Ayrıca yine onun iddia ettiği gibi kroniğinin ikinci bölümünü kendi gözlemlerine ve olayları gören yakınlarının sözlü ifadelerine dayanarak eserini oluşturmuştur.

¹¹⁶⁰ Treadgold, *The Byzantine World Histories*, s.722-729.

¹¹⁶¹ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s.5.

¹¹⁶² Mangaltepe, *Bizans Kaynaklarında Türkler*, s.11.

¹¹⁶³ B. Croke, "Byzantine Chronicle Writing", *Studies In Malalas*, Ed: Jeffreys-Croke-Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol.6, Sydney,1990, s. 27.

¹¹⁶⁴ W. Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.246.

Malalas'ın eserini incelediğimizde onun kaynaklarına bağlı kaldığını ve orijinal ifadelerini değiştirmedini görmemize rağmen burada daha büyük bir sorunla karşı karşıya kalmaktayız. Malalas, eserinde de belirttiği üzere yetmiş beş tane değişik tarihçiyi kaynak olarak kullanmıştır. Bunların arasında Herodotos ve Diodoros gibi çok ünlü tarihçilerin yanında, Bergamalı Kharaks, Rodoslu Castor gibi pek fazla tanınmayan tarihçiler, Yunanlı şairler, Arkhilokhos ve Euripides'de vardır. Malalas, eserinde Latin yazarlar Livius ve Vergilius'u da kaynak olarak kullanmış olmakla birlikte, sadece kendisinin tanıdığı ve hiç kimsenin varlığından haberi bile olmadığı bazı tarihçilerden bahsetmekte ve onları kaynak olarak kullandığını belirtmektedir. Malalas'ın adını vererek kaynak olarak kullandığını söylediği tarihçilerin en az yirmi ikisini sadece Malalas keşfetmiş ve eserinde yer vermiştir, eğer o bu kaynaklardan alıntı yaparak eserinde yer vermemiş olsa bu tarihçiler kesinlikle tanınmayacaklardır. Malalas'ın eserinde ağırlıklı olarak kullandığı kaynaklardan Domninus, Nestorianus, Timotheus, Theophilus ve Clement'in *genel dünya tarihini* yazdığını söylemektedir. Bassus, Brunichius, Eutychianus, Philostratus, Sisyphus, Bottius ve diğerleri gene Malalas'ın tanınmayan kaynakları olup bu tarihçiler, imparatorluğun pagan ve Hristiyanlık dönemlerini anlatmaktadırlar ve bunların eserlerine sadece Malalas erişmiş ve kroniğine almıştır¹¹⁶⁵.

Bütün bu şüpheli kaynakların dışında Malalas'ın Kroniğini alıntı yaptığı eserlerle karşılaştığımızda, tarihçinin eserini gelişi güzel, dikkatsizce yazdığı, yanlışlıklar ve belirsizlikler ile dolu olduğu görülmektedir. Ayrıca Malalas, olayları yıllara göre anlatırken inanılmaz yanlışlıklar yapmıştır. İşte yukarıda anlatılan bu nedenler dolayısıyla tarihçinin eserini dikkatlice inceleyen uzmanlar onun bu eseri yazmadığını, Epiphaneia'lı Eustathius'un eserinden intihal yaptığı konusunda görüş birliğine varmışlardır. Zosimus, eserinin giriş bölümünde Eustathius'dan kaynak olarak yararlandığından bahsetmiş ve Perslerin Amida'yı kuşatmasını anlatırken tekrar onu referans gösterirken Eustathius'un aniden öldüğünü ve eserini bitiremediğini yazmıştır. Evagrius, Eustathius'un sayılamayacak kadar çok kaynak gösterdiğini söylemektedir. Bu kaynaklardan en az on tanesini Eusebios, Eski Ahit, Iosephus, Kharaks, Dionysios, Diodoros, Arrian, Priskos, Phlegon ve Peisandoros'u Malalas eserinde kaynak olarak kullanmıştır. Ayrıca Eustathius, ilk defa *Yaradılışla* ilgili olarak yeni bir tarih hesaplamış, fakat Malalas, bunu Theophilos, Clement, Timetheus adlı tarihçilerden aldığını söylemiştir. Eustathius, 526 yılında

¹¹⁶⁵ Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.247.

öldüğüne göre bu üç tarihçinin Eustathius'un tarihini okumuş ve kaynak olarak kullanmış olması ve daha sonra Malalas'ın bu üç tarihçinin eserini özetleyerek kroniğinde yer vermesi çok tuhaf ve imkânsız gözükmektedir. Bunun tek mantıklı açıklaması vardır, o da Malalas'ın alıntı yaptığını söylediği yetmiş beş kaynağı kullanmadığı ve tek bir tarihçinin Eustathius'un eserinden intihal yaptığdır. Malalas, Eustathius'un eserini aldığı anlaşılmasın diye kaynak olarak kullandığı tarihçilerin adını değiştirerek kendisi yeni adlar uydurmuştur. Mesela Nestorianus adını Nasturiler'den¹¹⁶⁶, Eutychianus isimli tarihçinin adını Eutychian'dan (aşırı Monofizitler) almıştır. Bottius ismini Zeus Bottius'dan alırken bazı isimleri örneğin Membronius Babylonius gibi şiirsel kafiyeyle haline getirmekte hiçbir sakınca görmemiştir. Bütün bunların sebebi Malalas'ın Eustathius'u yakından tanıyor olması ve onun 526 yılında büyük Antiokheia felaketinde ölmesi üzerine eserinin bir kopyasını alarak kendisi yazmış gibi göstermek istemiş olmasından kaynaklanmıştır.

Malalas, Eustathius'un eserinin çok değerli olduğunun farkında olmalıdır ve bu eser sayesinde kariyerinde önemli yerlere gelebilmeyi umduğu kesindir. Fakat eseri kopya ederken bir takım güçlükler sebebiyle bu işi aceleyle yaptığı anlaşılmaktadır. Çünkü Malalas'ın eseri olaylar arasında tutarsızlıklarla dolu olup, bazı bilgilerin neden yazıldığı bile belirsizdir. Eustathius'un eseri Attik Yunanca ile yazılmış olmasına rağmen büyük bir ihtimalle Malalas, konuşulan dil ile eseri dikte ettirmiş veya yazmıştır¹¹⁶⁷. Malalas, eğer kendi ismini Eustathius'un eserinin üzerine yazarsa kopyacı olarak görüleceğinin, hatip veya tarihçi olarak görülmeceğinden ve hatta dikkatli okurların Eustathius'un tarihinin devamını yazmaya kalkan Malalas'ın Eustathius gibi bilgili ve iyi bir yazar olmadığını fark edeceklerinin bilincindeydi. Bu nedenle Eustathius'un metinlerinin dilini değiştirmiş ve başka kelimelerle ifade ederek halkın anlayabileceği daha sade bir dille yazmıştır. Eustathius'u kaynak olarak göstermesine rağmen fazla önem vermemiş dikkatsiz bir şekilde diğer kaynakların arasına sıkıştırılmıştır. Hayali kaynaklar yaratmış ve hayali tarihi olaylar yazarak Eustathius'un tarihine devam etmiş ve Anastasius'un hâkimiyet devrinden

¹¹⁶⁶ Asya'nın çeşitli ülkelerinde mensupları olan bir Hristiyan mezhebi. Nasturiler kendilerine **Nasturi** (İngilizce: *Nestorian*) yerine **Asuri** (İngilizce: *Assyrian*) veya **Doğu Kilisesi** (İngilizce: *Church of the Orient*) veya **Doğu Asurileri** (İngilizce: *Eastern Assyrian*) adını vermeyi tercih ederler. Tarihi merkezleri Kuzey Irak'ın Musul ve İran'ın Urmiye kentlerinde bulunan mezhebin günümüzde en büyük cemaati Güney Hindistan'daki Kerala eyaletindedir. Türkiye'de 1915-24 yıllarına dek Nusaybin, Siirt ve Hakkâri yöresinde önemli bir Nasturi topluluğu vardı. Kuzey Mezopotamya Asuri toplumunun büyük bir bölümü 16. yüzyılda Papa'nın üstünlüğünü kabul ederek Katolik kilisesi ile birleşmiştir. Katolik sayılan bu Asuriler Keldani (İngilizce: *Chaldean*) adıyla tanınır.

¹¹⁶⁷ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.251.

itibaren kroniğini kendisi yazmıştır. Anlaşılabacağı üzere Malalas, Eustathius'u kopya ettiğinin anlaşılmasını istemediği için bütün bunları yapmıştır. Kendi görüşüne göre ancak iki eseri bilen dikkatli bir okuyucu bu durumun farkına varacağından ve Eustathius, Antiokheia dışında fazla tanınmadığı için bunun da büyük bir sorun olacağını düşünmemiştir. M.S. 527 yılında kroniğinin ilk düzenlemesini yapan Malalas, Konstantinopolis'e gitmiş ve eser sayesinde Konstantinopolis'te ün kazanarak basit bir memurluktan daha üst düzey görevlere gelmek istemiştir. Onun bu arzusunun ne kadar kuvvetli olduğu altı sene içerisinde eserini üç defa düzelterek yayınlamasından anlaşılabilir. Fakat anlaşıldığı kadarıyla Konstantinopolis'te fazla bir ün kazanmamış, ondan daha fazla eğitilmiş okurlar, Malalas'ın kaynaklarının onun tarafından yaratılmış düzmece olduğunu ve tarihi olayları yanlış anlattığını ve tarihinin tutarsızlıklarla dolu olduğunu görmüşlerdir. Malalas'ın eserinde Latin yazarlardan da alıntı yaptığı görülmekle beraber onun Latin dilini bilmediği, yine aynı şekilde Vergilius ile ilgili bölümleri Eustathius'dan aldığı, bazı Latin kaynakları ise Eutropius'un kroniğinden elde ettiği görülmektedir¹¹⁶⁸. Malalas, Eustathius'un tarihlendirmesini almış, fakat tarihleri yanlış anlamış ve yanlış yerlerde kullanmıştır. Eustathius'dan aldığı bilgileri hem birbirine karıştırmış hem de bazı yeni olaylar yaratarak tarihini karmakarışık bir hale sokmuştur. Yarattığı bu yeni hayali bölümler genellikle imparatorların fiziksel özelliklerinin anlatıldığı bölümlerdir. Bazı tarihçiler genellikle imparatorların tasvirlerinin yapılmadığını onun sayesinde bu detayları öğrendiğimizi tasdik ederler.

Ayrıca imparator Carus'un Karia'yı istila ederek burayı Karia bölgesi olarak adlandırdığını ve Carhae şehrini kurduğu gibi tarihsel gerçeklerle uyumsuz akıl almaz bölümler yazmıştır¹¹⁶⁹. Malalas'ın verdiği bilgiler o kadar karışık ve hayalidir ki bunlar iyice incelenmeden kabul veya reddedilemez. Eustathius'un eserini o kadar dikkatsiz bir şekilde kopya etmiştir ki imparatorların hâkimiyet sürelerini birbirine eklemiş, hatta Eustathius'un bazı hükümdarların beraber tahta bulunduklarını belirten notlarını bile dikkate almamış, hatasını fark ettiğinde ise yeni hayali durumlar yaratarak hatasını düzeltme yoluna gitmiş, bu seferde tarihi gerçekleri saptırmıştır. Eustathius'a göre Nero M.S. 68 ölmüş, İsa ise daha önce M.Ö. 2' de doğmuştur. Malalas ise Eustathius'un bu konuyla ilgili yazdıklarını dikkatsizce okuyarak Nero'nun doğumundan sonra 69 yıl geçtiğini ve öldüğünü yazmıştır. Hâlbuki İmparator Nero, 30 yaşında

¹¹⁶⁸ Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.252

¹¹⁶⁹ Croke, *Byzantine Chronicle Writing*, s. 23; Jeffreys-Jeffreys-Scott, *The Chronicles of John Malalas*, s.165; Bo, Malalas, *Chronographia*; L. Dindorf, ed., Bonn,1831, s. 302.

ölmüştür. Yaptığı yanlış fark eden Malalas, hayali bilgiler vererek Nero'nun gri saçları olduğunu yazmış ve açıklamalarını Nero'nun yaşına uygun hale getirmeye çalışmıştır¹¹⁷⁰. Malalas'ın eserinde kronolojik hatalar çok belirgindir, Cladius'un 65 yaşında öldüğünü söylerken Cladius'un oğlunun o devirde gri saçlı olarak tasvir etmiştir. Nero'nun 13 yıl iktidarda kaldığını ve 69 yaşında Galba tarafından öldürüldüğünü yazmıştır¹¹⁷¹. Burada Malalas hem Cladius'un yaşını hem de Nero'nun hâkimiyet süresini yanlış yazmıştır. Nero'nun Claudius tarafından evlat edinildiğini ve 30 yaşında intihar ederek öldüğünü gözden kaçırmıştır. Ayrıca yaptığı yanlışla Nero'nun doğduğunda babası Cladius'u on yaşında gösterdiğinin farkında bile olmamıştır. Malalas ayrıca *Tetrarşi* devrinde ortak imparatorların hâkimiyet sürelerini birbirine karıştırmış, Diocletianus'dan Constantinus'un hâkimiyet devrine kadar olan 53 yıllık süreyi genişleterek 95 yıl olarak vermiştir. İmparatorlar Galerius, Maxentius, Licinius hâkimiyet devirlerini karıştırmış ve olaylara odaklanırken onların hangi sırada hükümdar olduğunu gözden kaçırmıştır. Fakat buna rağmen bu imparatorların birbiri ardına geldiğini düşünürsek onların hâkimiyet yıllarının toplamını, hatta öldükleri tarihte hangi yaşta olduklarını doğru olarak vermiştir.

Malalas Kroniği sanki detaylı ve güvenilir bilgilerin alelacele, dikkatsiz ve duygusuz biçimde yazılmış bir kopyası gibidir. Fakat Malalas, kroniğinin ikinci defa düzeltilmesini yaptığı zaman belki de kronolojide yaptığı bu yanlışlıkların farkına vararak aynı anda imparatorluk yapan ortak imparatorları ard arda iktidara çıkmış gibi göstermekte bir sakınca görmemiştir. Buna rağmen yaptığı yanlışlara aldırmamış ve kaynaklarının güvenilir olduğunu belirterek, onların yıllar önce baba oğul birlikte ortak imparatorluk yapmış olduklarını veya Konstantinopolis'te ve Roma'da ayrı ayrı hüküm sürmüş kişilerin hâkimiyet sürelerini birbirine karıştırmış olabileceğini kronikçilerin görevinin sadece onların hükümdar olarak ilan edildikten sonra aradan geçen zamanı yani hâkimiyet sürelerini belirtmek olduğunu daha önce hâkimiyet sürmüş veya hâkimiyet süreleri birbirine karışmış olan hükümdarların sürelerini okuyucunun hesaplamak zorunda olduğunu belirten her zamanki uygunsuz, aksi açıklamalarını yapmış, sorumluluğu okuyucuya bırakarak, düzeltmeleri onların yapmasını tavsiye etmiştir¹¹⁷². Malalas ve Eustathius'un eserleri içerik olarak birbirine çok benzemesine rağmen Malalas'ın Kroniği, kaynak olarak kullandığı

¹¹⁷⁰ Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.253

¹¹⁷¹ Croke, *Byzantine Chronicle Writing*, s.23; Jeffreys-Jeffreys-Scott, *The Chronicles of John Malalas*, s.132-133, s.136-137; Bo, Malalas, *Chronographia*, s.251-252, s.258-259.

¹¹⁷² Jeffreys-Jeffreys-Scott, *The Chronicles of John Malalas*, s.248; Bo, Malalas, *Chronographia*, XVIII, s.429.

Eustathius'un eserinden çok daha fazla popüler olmuştur. Onun eseri daha fazla okuyucuya ulaşmış ve kendisinden sonra gelen kronikçiler eserini kullanarak Bizans kronikçiliğinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Eustathius'un zor anlaşılan, Prokopios'un uzun metinleri bu iki tarihçinin değerli eserlerine kayıtsız kalınmasına rağmen Malalas'a büyük başarı getirmiştir¹¹⁷³. Malalas'ın eserinden de anlaşıldığı gibi, o yaşadığı ve gördüğü çevrenin tarihini anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca kaynaklarını kullanırken, onlara minnettar olduğunu ifade etmesine rağmen beğenmediği bölümleri atmış bunun yerine kendi kişiliğine uygun olarak tuhaf bir şekilde yorumlamaktan geri kalmamıştır. Antiokheia'lı olduğundan bu şehirle ilgili olayları, yaşanan felaketleri, tarihi eserleri, festivalleri, dinsel törenleri, imparatorların bu şehre yaptığı ziyaretleri, yaşanan felaketlerden sonra onların cömertliğini gösteren bağışlardan bahsetmiştir. Özellikle imparator I. Constantinus'un Perslere karşı çıktığı seferde Antiokheia'ya uğrayarak burada büyük kilisenin açılışını yapması başka herhangi bir kaynak tarafından verilmemiştir.

Antiokheia'da yer alan heykellerle ilgili olarak onların destansı hikâyelerini anlatmış ayrıca pagan dönemde şehrin koruyan tanrıça *Tykhe*'den bahsetmiş ve imparatorluğun dininin değişmesine paralel olarak *Tykhe*'nin adını *Anthousa* olarak değiştirmiş, şehrin Helen bağlarını kopararak Hristiyanlığa vurgu yapmıştır. Malalas eski mitolojik olayları açıklarken filozof Euhemerise'nin görüşlerine uygun olarak tanrıları ölümlü insanlar olarak göstermiştir, buna rağmen Antiokheia ve çevresini anlatırken mitolojik Helen kaynaklarından yararlanmıştır. Antiokheia'nın tarihinde önemli bir yeri olan ve Malalas'ın yaşadığı devirde son defa yapılan Olimpiyat Oyunlarını (M.S. 520) anlatmış ve oyunların şehrin yaşamındaki önemine değinmiştir¹¹⁷⁴. Malalas, Antiokheia'da Roma İmparatorluğu devrinde yapılan festivaller ve seremonilerle ilgili bilgi vermiş ve hatta bu dini ritüellerin Helen olduğunu ve IO Destanından geldiğini açıklamıştır.

Malalas, tarihini inşa ederken mitolojik hikâyelerden yararlanmasına rağmen sanki yakın geçmişte olan olaylardan alıntı yapmış gibidir. Dünyada ilk defa icat edilen nesneler, uygulamalar ve dinsel ayinlerle ilgili bilgi vermiş ve bunların kent ve insan yaşamını nasıl etkilediğini anlatmıştır. Malalas'ın inancının kesinlikle Hristiyanlık olduğunu biliyoruz, kroniğinin çerçevesini Adem Peygambere göre ayarlarken, kronikteki en önemli tarih İsa'nın yeryüzünde

¹¹⁷³ W. Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.252

¹¹⁷⁴ Jeffreys, **Malalas World View**, s.57-58.

yaşadığı dönem itibarıyla yapılmaktadır. Onun hangi mezhebe ait olduğu hakkında açıklama yapmamış olması ve yazdıklarının dini görüşlerini yansıtmaması nedeniyle pek açık olmamasına rağmen Khalkedon Konsülünde alınan kararlara uygun bir Monofizit olduğunu kroniğin sayfalarında bulabiliriz. Sanki o Monofizit olduğunu anlatmak istemiştir. Mezhep kavgalarını görüp o devirde yaşamasına rağmen bunlardan çok az bahsetmiştir. Malalas, tarihinin ilk bölümünde Africanus, Eusebios, Pausanias ve diğerlerinin Eski Ahit'ten yararlanarak anlattığı olayları kaynak olarak almış ve özet olarak yazmıştır. İkinci bölümde ise kendi yaşadığı devirde dahil olmak üzere imparatorların zamanında yaşanan olayları, görgü tanıklarının ifadelerine dayanarak doğru bir şekilde vermeye çalışmıştır.

Malalas, tarihini özetlerken, ana çerçeveyi zaman dilimlerine dayandırarak olayları anlatma şeklinde düzenlese de, ilk bölümden itibaren bunun dışına çıkarak neden bu kitabı yazdığını anlatmaya başlamıştır, zaten onun bu bölümde yazdığı tarihi olayların içeriği de yeni ve orijinal olmayıp eserin değerini azaltmaktadır. Malalas'ın çalışmasının ikinci bölümü ise Bizans koreografi yazıcılığının ilk örneklerinden olup kendisinden sonra bu dalda yazılacak eserleri çok fazla etkilemiştir¹¹⁷⁵. Malalas I. Iustinianus ile ilgili bilgiler vermiş, Prokopios'un onunla ilgili yazdığı *Gizli Tarih*'in aksine I. Iustinianus ile ilgili olumlu yazılar yazmıştır fakat bu bilgiler karmakarışık, diğer kroniklerin aksine belirli bir düzenden yoksundur. Bu imparator zamanında barbar kralların vaftiz edildiğini, depremler tarafından yıkılan şehirlere inanılmaz derecede büyük yardımlar yaptığını, kâfirlere, paganlara, münecimlere ve değişik cinsel tercih sahibi kimselere karşı zulüm yaptığını ayrıca imparatorun Persler, Saracenler, Hunlar ve Vandallara karşı yaptığı savaşları överek alçak gönüllü bir hükümdarın yapması gereken olayları anlatmış ve fakat bunları karışık olarak vermiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Malalas bunu imparatoru öven bir kaynaktan almış olmasına rağmen kroniğin kendisi bir propaganda değildir. Fakat onun at yarışlarında ayaklanan hakla karşı gösterdiği davranışı, onları ateş açarak öldürdüğünü saklamıştır.

4.3.2. Malalas'ın Kaynakları

Malalas, eserinin önsüzünde de belirttiği gibi hayatı boyunca tanık olduğu ve görgü şahitlerinin anlattığı olayları bir araya getirerek eserini oluşturmuştur. Bununla beraber dünyanın yaradılışından itibaren geçmişte yaşanan olayları, yazılı kaynaklardan elde ettiğine hiç şüphe

¹¹⁷⁵ Croke, *Byzantine Chronicle Writing*, s. 23.

yoktur. Malalas, önsüzünde yetmiş beş tarihçinin adını vererek onları kaynak olarak kullandığını belirtmesine rağmen onun eseri üzerinde son yapılan araştırmalar, Malalas'ın bütün bu kaynakları ilk elden tetkik etmiş olamayacağını göstermektedir, Malalas sadece 13 kaynağı doğrudan doğruya inceleyerek birincil kaynak olarak kitabına almış, diğerlerini ise ikincil kaynaklardan elde etmiştir. Malalas'ın kaynakları arasında çok meşhur tarihçiler Herodotos, Diodorus olduğu gibi pek fazla tanınmayan Bergamalı Kharaks, Rodos'lu Kastor gibi tarihçilerde vardır. Ayrıca Euripides, Archilochus gibi şairlerde bulunmaktadır. Malalas, Livius ve Vergilius gibi Latin tarihçilerin eserlerinden de yararlanmıştır. Malalas'ın, eserinde de görüleceği gibi ağırlıklı olarak Domninus, Timetheus ve Nestorianus adlı üç tarihçiye dayanmasına ve bunları ilk elden tetkik ettiği anlaşılmamasına rağmen bu tarihçileri sadece Malalas tanımakta olup başka tarihçilerin onlar hakkında hiçbir bilgisi bulunmamaktadır. Ayrıca gene doğrudan doğruya kullandığı diğer kaynaklar Bassus, Brunichius, Eutychianus, Philostratus, Sisyphus ve Timotheus bugün sadece Malalas onları kaynak olarak gösterdiği için bilinmekte olup bu adla tanınan tarihçiler pek yoktur.

Malalas, kaynaklarını kullanırken de ciddi yanlışlıklar yapmış, Cicero ve Sallustius'u Roma'nın en meşhur şairleri olarak tanımlamıştır¹¹⁷⁶. Belirli konuları anlatırken bir değil bir kaç tane yazarı referans olarak vermiştir. Aslında o, kaynak olarak kullandığı yazarların kaynaklarını kendi incelemiş ve kroniğine almış gibi göstermeye çalışmıştır. Mesela, Dionysos'un Delphi'de yaptığı savaşı anlatırken Deinarchos, Philochoros ve Kephallion'dan alıntı yaptığını söylemiştir. Onun yazdığı bu bölümün yıllar sonra kronik yazarları Theophanes ve Eusebios'da aynı şekilde anlatılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Malalas ve diğerleri bu bölümü Africanus'dan elde etmiş olmalıdır¹¹⁷⁷.

Eski Ahit: Tevrat ve Zebur'u da kapsayan Musevilik dininin kutsal kitabı, bir diğer adı da Tanah'dır. Museviler, Musa Peygamber'in Tanrı ile yaptığı anlaşmaya dayanarak kitabı Ahit olarak nitelendirmişlerdir. Malalas, kroniğinde Musa'yı tarihçi olarak nitelendirmiş, Birinci Kitabında, Adem'in tanrı tarafından yaratılarak dünyaya gelişini, çocuklarını ve en sonunda yeryüzüne dağılışlarını anlatırken Eski Ahit'i kaynak olarak kullanmıştır (M.Ö. 7. Yüzyıl)¹¹⁷⁸.

¹¹⁷⁶ Treadgold, *The Byzantine World Histories of John Malalas and Eustathius of Epiphania*, s.714

¹¹⁷⁷ E. Jeffreys, "Malalas' Sources", *Studies In Malalas*, Ed: Jeffreys-Croke-Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol.6, Sydney,1990, s.170.

¹¹⁷⁸ Jeffreys, "Malalas' Sources", s.170. Bo, Malalas, *Chronographia*, s.61.

Homer (M.Ö. VIII. Yüzyıl): Antik çağın en büyük destanları olan İliada ve Odysseia'yı yazdığı kabul edilen ozanın, nereli olduğu konusunda çok çeşitli fikirler öne sürülmüş ise de hangi şehirde olduğu tam tespit edilmemiştir¹¹⁷⁹. Malalas, Antikçağ ile ilgili bölümlerde Homer'ı kullandığını belirtmiştir.

Arkhilokhos: M.Ö. VI. yüzyıl, Lirik şiir yazarı, Yunanistan, Kiklad adalarında eski Yunan Arkaik dönemde yaşamıştır. Yunan edebiyatında ilk defa hece ölçüsünü kullanarak getirdiği yeniliklerle tanınan şair, kendi duygu ve tecrübelerini anlatan eserler yazmıştır.

Pythagoras (M.Ö. 580-500): Samos'lu matematikçi ve filozof. Hakkında pek çok söylenti ve efsane uydurulmuştur. M.Ö. 530 yılında Kroton kentinde bir okul kurarak burada bir çeşit dinsel bir eğitim vermiştir. Ona göre felsefe evreni açıklamaktan çok bir yaşam biçimi olarak değerlendirilmeliydi. Evrenin düzenini sayı dizeleri yani matematik ile açıklamaya çalışmıştır. Platon ve Aristoteles'i oldukça etkilediği anlaşılan Pythagoras'ın görüşlerinin tıp alanında da oldukça kabul gördüğü anlaşılmaktadır¹¹⁸⁰.

Heredotos (M.Ö. V. Yüzyıl): Tarihin babası olarak nitelendirilen Heredotos Malalas tarafından kullanılarak, kaynakları arasında yer verilmiştir. Heredotos'un "Herodotos Tarihi" adı verilen eseri, bir siyasal ve askeri tarih olmasının yanı sıra aynı zamanda bir kültür tarihidir. Eserinde Batı ve Doğu, yani Hellenler ve Barbarlar arasındaki ilişkilere yer vermiştir¹¹⁸¹. Malalas, Batı Küçük Asya Strabı, Kyros'un Kronossos'a karşı zaferini anlatırken bu bilgiyi Thallos, Kastor, Polybios ve Herodotos'tan aldığını söyleyerek zincirleme olarak kaynaklarını saydıktan sonra bu bölümde son kaynağının Theophilos olduğunu belirtmiştir¹¹⁸². Malalas'ın bu yazarlardan alıntı yaptığı çok belirgin olmamasına rağmen Sanki Heredotos, Thallos'a, bilgileri aktarmış ondan da sırasıyla Kastor ve Polybios almıştır. Fakat Malalas'ın bu yazarların eserlerindeki bilgilere sahip olduğu şüphelidir. Her zaman yaptığı gibi ne kadar bilgili olduğunu göstermek amacıyla bu yazarları saymasına rağmen, onlardan alıntı yapan Theophilos'dur. Buna

¹¹⁷⁹ Tekin, **a.g.e.**, s.23.

¹¹⁸⁰ Can, **a.g.e.**, s.485-486.

¹¹⁸¹ İplikçioğlu, **a.g.e.**, s.54.

¹¹⁸² Jeffreys, **Malalas' Sources**, s.170; Bo, Malalas, **Chronographia**, s.157.

rağmen Malalas'ın Theophilos'un eserini görmediği diğer başka bir kaynaktan bu bilgileri aldığı düşünülmektedir¹¹⁸³.

Sophokles (M.Ö. 496-406): Atina'lı Tragedya şairi, antik dönemde yaşamış en ünlü şairlerden biridir. Tüm hayatı Atina'da geçen şairin, Atina toplumsal hayatında önemli bir rol oynadığı askeri ve siyasi olayların içinde yer aldığı görülmektedir. Yaşamı boyunca 120 oyun yazmıştır, bunlardan yedisi günümüze ulaşmıştır. En önemli eserleri arasında Kral Oidipus, Poetika ve Antigone'dir¹¹⁸⁴.

Euripides (M.Ö. 484-406): Atina'lı tragedya yazarı, tragedya alanında en büyük yazarlardan biri olarak kabul edilmektedir. Yazdığı 92 oyundan 18'i elimizde bulunmaktadır. Takındığı sorgulayıcı tutumla geleneksel Yunan dinine ve söylencelerine karşı çıkmış, oyunundaki kahramanları oldukları gibi yansıtırken, kadın kahramanlarını öfke ve ihanet dolu betimlediğinden dolayı Atina'da kadın düşmanı ilan edilmiştir¹¹⁸⁵.

Platon (M.Ö. 427-347): Atina'lı filozof, öğretmeni Sokrates ve öğrencisi Aristoteles ile birlikte İlk Çağ felsefesinin en önemli isimlerinden biri olarak gösterilmektedir. Gençliğinde iyi bir eğitim alan Platon, lirik şiirler ve tragedyalar yazmıştır. Sokrates ile tanıştıktan sonra bütün görüşleri değişmiş ve daha önce yazdığı eserleri yakmıştır. Sokrates ile olan dostluğu otuz yıl süren Platon, onun ölümünden sonra uzun bir geziye çıkmış döndüğünde ise Atina'da *Akadeimeia* adı verilen antik çağın ilk büyük okulunu kurmuştur. Sokrates'in öldürülmesi demokrasiye olan inancını sarsmış ideal sistemin nasıl olacağına dair arayışlar içine itmiştir. Ona göre filozofların kral olarak yönetimin başında olacağı bir sistem en mükemmeli olacaktır. *Devlet* adlı eseri hem Hristiyan hem de İslâm düşüncesini derinden etkilemiştir¹¹⁸⁶.

Palaiphatos: M.Ö. IV. Yüzyılda yaşamış olan yazar, *Paradoxography* adlı eserinde Grek mitolojisindeki inanılmaz olayları mantıklı bir bakış açısıyla yorumlayarak anlatmaya çalışmıştır.

Philokhoros (M.Ö. 340-260): Tarihçi, Attika, Delos ve Salamis üzerine yazılmış yerel tarih, Olimpiyatların sırasının anlatıldığı zaman dizinine ait konular, dini (kehanet, festivaller,

¹¹⁸³ Jeffreys, *Malalas' Sources*, s.171.

¹¹⁸⁴ Can, *a.g.e.*, s.534.

¹¹⁸⁵ Can, *a.g.e.*, s.188.

¹¹⁸⁶ Can, *a.g.e.*, s.456.

adıklar) ve edebi konular üzerine eserler vermiştir. Attika ile ilgili son eserlerden birini yazması ile ünlüdür¹¹⁸⁷.

Manetho (M.Ö. III. yüzyıl): Mısırlı rahip ve yazar, yaklaşık olarak M.Ö. 280 yılında Grekçe olarak yazdığı *Mısır Tarihi* adlı eseriyle tanınmaktadır. Bu eser, Mısır tarihinin en eski dönemlerinden M.Ö. 342'ye dek olan olayları anlatmaktadır. Manetho'nun eserinden günümüze kalanlara baktığımızda, bu eserin sağlam yerel kanıtlara dayandığı anlaşılmaktadır. Manetho'nun eserinde yer alan firavunların hükümdarlık dönemlerini doğru olarak verdiği görülmekte, bugün bile bu sıra geçerliliğini korumaktadır¹¹⁸⁸.

Apollonios, Apollodoros Rhodios (M.Ö. III. yüzyıl) : komedyacı yazarı. İlk komedisini M.Ö. 285 yılında yazdığı söylenen yazarın 47 tane komedyası bulunmaktadır. Oyunları daha sonra Latinceye uyarlanmış olup Menandros'dan etkilendiği gözükmektedir. Oyununda bulunan komploları titizlikle planlayarak yazması en karakteristik özelliğidir¹¹⁸⁹. Malalas, bu yazarı tarihçi olarak tanıtarak hata yapmıştır. Argonaut'lar, İsa'nın doğuşunu müjdeleyen kehanetleri bu yazardan aldığı anlaşılmaktadır¹¹⁹⁰.

Kallimakhos (M.Ö. III. yüzyıl): Bitinyalı hekim, İskenderiye'de yaşamış olup Herophilos okuluna mensuptur. Hastalıkların teşhis ve tedavisi için gözlem yapmanın önemine dikkat çekmiştir. Hipokrat'ın eserleri üzerine yaptığı yorumları vardır¹¹⁹¹.

Phlegon, Tralles'li Phlegon (Aydın): Yunanlı Antikçağ tarihçisi, İmparator Hadrianus tarafından özgür bırakıldığı düşünülen tarihçinin M.Ö. 2. yüzyılda yaşadığı ve "*Olympiads*" adlı bir eseri olduğu bilinmektedir. Eserinde olağanüstü olayları ve kehanetleri anlatırken Sbyll Kitaplarından da alıntılar yapmış ve Phlegon bu eserinde 1. Olimpiyat oyunlarından başlamak üzere 226.'ya kadar oyunların kısa tarihini yazmıştır. Eseri Eusebios, Photios ve Georgius

¹¹⁸⁷ Can, **a.g.e.**, s.448.

¹¹⁸⁸ Can, **a.g.e.**, s.384.

¹¹⁸⁹ Can, **a.g.e.**, s.65.

¹¹⁹⁰ Jeffreys, **Malalas' Sources**, s.171.

¹¹⁹¹ Can, **a.g.e.**, s.270.

Syncellus tarafından kaynak olarak kullanılmıştır¹¹⁹². Zosimus gibi Malalas'ında Phlegon'dan alıntılar yaptığı anlaşılmaktadır¹¹⁹³.

Polybios (M.Ö. yak. 200-118): Hellenistik Çağ'ın en büyük tarihçilerinden biri olarak kabul edilmektedir. *Historiai* adlı eseri 40 kitaptan oluşmakta olup, Roma'nın erken devirlerini ve Kartaca savaşlarını anlatmaktadır, kaynak olarak bu bölümlerde Fabius Pictor'u kullanmıştır¹¹⁹⁴.

Lucilius Gaius (M.Ö. 180-102): Latince yazan şairlerden, Hiciv üstüne yazılan Satir adlı şiirlerin gelişmesinde önemli katkıları olduğu kabul edilmektedir¹¹⁹⁵.

Thallos, Thallus: Koine Grekçesi ile eserini yazmış tarihçi, üç bölümden oluşan eseri, Trojan savaşlarından başlayarak, 167. Olimpiyat oyunlarının yapıldığı döneme kadar Akdeniz Dünyası'nın tarihini kapsamaktadır (M.Ö. 112-109). Eserinin büyük bir bölümü kaybolmasına rağmen bazı bölümlerin Sextus Iulius Africanus'un eserinde kaynak olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Didymos (M.Ö. I. yüzyıl): Yunanlı bilgin ve dil bilgisi uzmanı, İskenderiye'de bulunan Aristarkhos okuluna giderek, öğrenimini burada tamamlamıştır. Çalışkan ve üretken bir bilgin olan Didymos'un 3500 kitabın yazarı olduğu söylenmektedir. Kendisinden önceki yazarların önemli eserlerini derleyerek gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamıştır¹¹⁹⁶.

Rodos'lu Kastor: Yunanlı, Galatia'lı Castor olarakta bilinir. Suda'ya göre dilbilgisi uzmanı ve hatiptir. Philoromaeus olarak adlandırıldığıda olmuştur, Çiçero ve Iulius Ceasar devirlerinde yaşadığına inanılmaktadır.

Licinus Macer, (M.Ö. I. yüzyıl), Romalı politikacı ve analist, Roma'nın kuruluşu ile başlayan 16 kitaplık bir tarih eserinin yazarıdır. Eski komutan listelerinden yararlanarak meydana getirdiği eserini Livius ve Halikarnassos'lu Dionysios kullanmışlardır¹¹⁹⁷.

¹¹⁹² http://en.wikipedia.org/wiki/Phlegon_of_Tralles

¹¹⁹³ Almeida, **a.g.t.**, s. 47-48.

¹¹⁹⁴ Tekin, **a.g.e.**, İstanbul, 2008, s.176.

¹¹⁹⁵ Can, **a.g.e.**, s.334.

¹¹⁹⁶ Can, **a.g.e.**, s.158.

¹¹⁹⁷ İplikçioğlu, **a.g.e.**, s.426.

Diodoros (Diodorus Siculus, M.Ö. 90-20): Sicilya'lı tarihçi, en tanınmış eseri *Bibliotheca Historike* (*Tarih Kitaplığı*) adını taşımaktadır. Günümüze kadar ulaşan bu eseri yazabilmek için yazar Avrupa, Asya ve Mısır'ı dolaşmıştır¹¹⁹⁸. Malalas'ın Diodoros'u kaynak olarak kullandığı, onun üslubunu benimseyerek Pagan tanrılarının insanlar tarafından yaratılmış olduğunu iddia eden *euhemeristic* ideolojiye uygun anlatımlar kullandığı görülmektedir.

Sallustius (M.Ö. 85-35): Iulius Caesar'ın subayı olarak görev yapan Sallustius Crispus, Cezayir valiliğine kadar yükselmesine rağmen daha sonra hakkında çıkarılan söylentiler yüzünden görevinden istifa etmiş ve tarih alanında eserler vermiştir. En önemli eserleri, *Bellum Catilinae* (Catilina Savaşı), ve *Bellum Iugurthinum*'dur. Sallust'un *Historiae* adlı diğer bir eseri ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır¹¹⁹⁹.

Vergilius (M.Ö. 70-19): Romalı ozan. Seçmeler anlamına gelen *Eclogae* (Ekloglar) ve çiftçiliğe ait dört kitaplık didaktik şiirleri kapsayan *Georgica* adlı eserleri vardır. Vergil'in en ünlü eseri ise 12 kitaptan oluşan Aeneas'ın Troia'dan kaçarak İtalya'da yeni bir yurt edinmesini ve Roma'nın kuruluş yıllarının anlatıldığı *Aeneis* adlı destanıdır. Destanda Troia ile Roma arasında bir bağ olduğu vurgulanmaktadır. Bu destan Roma'nın ulusal destanı olarak kabul görmektedir¹²⁰⁰.

Livius (M.Ö. 59-M.S. 17): Roma'lı tarihçi, Roma şehrinin kuruluşundan itibaren Roma tarihinin anlatıldığı *ad urbe condita* adlı eseri ile ünlüdür. Eser, Roma'nın kuruluşundan M.Ö. 9 yılına kadar olan dönemi, yani Roma'nın Krallık ve Cumhuriyet dönemlerini anlatmaktadır. 142 kitaplık eserden günümüze sadece 1-10 ve 21-45 arasındaki kitaplar ulaşabilmiştir¹²⁰¹.

Dionysios (M.Ö. 30-8-7), *Romaike Arkhaiologia* (Roma Tarihi) adlı çalışması ile tanınmaktadır. 20 kitaptan oluşan eseri Roma'nın kuruluş yıllarından I. Kartaca Savaşı'nın başlamasına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Günümüze sadece 11 kitabı ulaşabilmiştir¹²⁰².

Ovidius (M.Ö. 43-M.S. 17): Romalı şair. Eserleri arasında Amores (Aşkılar), Heroides, Ars Amatoria (Aşk Sanatı) sayılabilir¹²⁰³.

¹¹⁹⁸ Can, **a.g.e.**, s.159; Tekin, **a.g.e.**, s.177 ; Jeffreys, **Malalas' Sources**, s.171.

¹¹⁹⁹ Tekin, **a.g.e.**, s.178

¹²⁰⁰ Tekin, **a.g.e.**, s.178.

¹²⁰¹ Tekin, **a.g.e.**, s.179.

¹²⁰² Tekin, **a.g.e.**, s.179.

Lucanus, Marcus Annaeus (M.S. 39-65): Kordobalı şair. Çok küçük yaşta Roma'ya gelmiş, eğitimini Roma ve Atina'da yapmıştır. Önceleri imparator Nero tarafından himaye edilmesine rağmen daha sonra araları bozulmuş onun tarafından intihara sürüklenmiştir. En önemli eserlerinden biri, Caesar- Pompeius İç savaşını anlatan destanı *Bellium Civile* (İç Savaş)'dır. Latin epik şiirinin en güzel örneklerinden biri olarak kabul eden eserinde tanrıları işe karıştırmaması özellikle dikkati çekmektedir¹²⁰⁴.

Iosephus Flavius (M.S. 37-100): Yahudi din adamı ve tarihçi, İmparator Nero'ya giden elçilik heyeti içerisinde yer almış ve tutuklu bulunan bir grup Yahudinin serbest kalması için istekte bulunmuştur. Bu nedenle Roma toplumunu yakından tanıma fırsatı yakalayan Iosephus, I. Yahudi isyanında sırasında hemşehrilerini Roma'ya direnmekten vazgeçirmeye çalışmışsa da başarılı olamamış ve tutuklanmıştır. İmparator Vespasianus tarafından bağışlandıktan sonra Roma'ya yerleşen yazarın, *Yahudilerin Romalılara Karşı Savaşının Tarihi* adını taşıyan ve yedi kitaptan oluşan eseri, Kudüs'ün Titus tarafından alınmasını anlatır. *Yahudilerin Eski Dönemleri* adlı bir diğer eseri ise dünyanın oluşumundan M.S. 66'daki Yahudi isyanına kadar olan Yahudi tarihini anlatmaktadır. 20 kitaptan oluşan bu eser, çok değerli olup Eski Ahit ve Yeni Ahit arasındaki zamanda olan olayların anlatıldığı, Yahudi din dışı kaynakların en önemlilerindendir. Eserinde Romalıları ve Romalıların ölçülü düzen anlayışlarını övdüğü için Yahudiler tarafından Romalılaşmakla suçlanmıştır¹²⁰⁵.

Plutarkhos (M.S. 46-120): *Bioi Paralleloi* (Paralel Yaşamlar) adlı kitabında önemli devlet adamları ve kumandanlarının biyografilerini anlatmıştır. Bir Yunan bir Romalı devlet adamı anlatılarak bu kişilerin karşılaştırmasını yapar. Büyük İskender ile Caesar'ı Demosthenes ile Cicero'yu karşılaştırır¹²⁰⁶.

Suetonius (M.S. yak. 69-140): Romalı biyografi yazarı. Roma'da çeşitli görevlerde bulunan yazarın en önemli iki eseri *De viris illustribus* ile *De vita Caesarum*'dur. *De viris*

¹²⁰³ Tekin, a.g.e., s.179.

¹²⁰⁴ Can, a.g.e., s.333-334.

¹²⁰⁵ Tekin, a.g.e., s.179-180; Can, a.g.e., 265-266.

¹²⁰⁶ Tekin, a.g.e., s.180.

illustribus, Roma'nın ünlü devlet adamlarını, *De vita Caesarum*, Iulius Caesar'dan Domitianus'a kadar 12 imparatorun hayatını anlatmaktadır¹²⁰⁷.

Tatianos (M.S. 120-180): Suriye'li ilahiyatçı, Roma'ya gitmiş ve orada Flavius Iustinus'un öğrencisi olmuş ve M.S. 172'de ülkesine geri dönmüştür. Yahudi-Hristiyan tek tanrıcılığını stoacı ideallerle sentezleyen dini görüşü benimsemiş, pagan inançlarının değersiz olduğunu, Yunanlılara atfedilen yüksek kültür öğelerinin başka halklara ait olduğunu iddia etmiştir. Dört İncil'i tek bir anlatı biçiminde düzenleyen *Diatessaron* adlı eseri derlemiştir. Diğer önemli bir eseri ise *Oratio ad Graecos* (Yunanlılara Söylev)'dir¹²⁰⁸.

Clement (M.S. I. yüzyıl): ilk Hristiyan ilahiyatçılardan birisidir. *Korinthos Kilisesine Mektup* adlı eseri ile ünlüdür.

Florus, Publius Annius (M.S. II. yüzyıl): Afrikalı şair ve hatip, Domitianus döneminde Roma'ya gelmiş ve daha sonra İspanya'da Tarraco kentine yerleşmiştir. II. yüzyıldaki Latin edebiyatını etkilediği söylenmektedir¹²⁰⁹.

Plinius Caecilius Secundus, Gaius (Genç, M.S. 61-113): Romalı yazar ve yönetici. Başarılı bir avukat olan genç Pliny, Roma'da senatör olarak görev yapmış ve konsüllüğe kadar yükselmiştir. *Epistulae* (Mektuplar) adlı eserinin ilk dokuz kitabı Romalı üst düzey yöneticilerin yaşantılarını anlatırken son kitap, eyalet meseleleri hakkında imparator Traianus'a yazdığı mektuplar ve bunların cevaplarından oluşmaktadır. Hristiyan cemaatlere ilişkin en eski kayıtlara onun eserinde rastlamak mümkündür¹²¹⁰.

Flavius Arrianus: İznikli tarihçi, Roma imparatoru Hadrianus ile dost olduğundan dolayı M.S. 124'te Roma vatandaşı olmuş ve bu tarihten itibaren Flavianus ismini almıştır. M.S. 131 yılında Kapadokya valisi olmuştur. Son resmi görevi ise Atina'da arkhon'luktur (M.S. 145-6). Antikçağ filozofu olarak tanınmasına karşı tarih çalışmaları yapmıştır. *İskender'in Anabasisi* adlı yedi kitaplık eseri en tanınmışlarındandır¹²¹¹.

¹²⁰⁷ Tekin, **a.g.e.**, s.179.

¹²⁰⁸ Can, **a.g.e.**, s.555.

¹²⁰⁹ Can, **a.g.e.**, s.196.

¹²¹⁰ Can, **a.g.e.**, s.457.

¹²¹¹ Can, **a.g.e.**, s.87-88.

Pausanias (M.S. 150): Magnesia'lı coğrafyacı, Antoninus Pius ve Marcus Aurelius dönemlerinde yaşamıştır. *Periegesis tes Helados* (Yunanistan'ın Tasviri) adlı on kitaplık gezi kitabı, o dönem Yunanistan hakkında yazılmış en güzel ve eksiksiz eserlerden biridir. Eserinde Akhaia bölgesinin kentlerini, bölgenin Arkaik ve Klasik ve dönem tarihini, inançlarını ve anıtlarını anlatmıştır¹²¹².

Philostratos, Flavios (M.S. 170-244): Yazar ve Hatip. Atina'lı lakâbı ile tanınmaktadır. *Sofistlerin Yaşamı* (Bioi Sophiston) ve Apollon'un hayatını anlatan iki önemli eseri bulunmaktadır¹²¹³.

Porphyrios (M.S. 234-303): Yeni Platoncu filozoflardan. Tyre doğumlu olduğu söylenmektedir. Eğitimini Atina'da tamamladıktan sonra Roma'ya yerleşmiştir. Platon ve Aristoteles'in fikirlerini uzlaştırma çabalarıyla bilinmektedir. Çok fazla eser vermiş olup eserinin konuları felsefe, din, filoloji ve bilimdir. *Aristoteles'in Kategorialarına Giriş* adlı eseri bulunmaktadır¹²¹⁴.

Aquila: Karadeniz bölgesinde yaşamaktadır ve yahudiliği kabul etmiştir. Eski Ahit'i tercüme etmiştir. Malalas'ın onu kaynak olarak kullandığı çok açık değildir. Belki ikinci kaynak olarak yararlandığı düşünülebilir¹²¹⁵.

Kharaks: Bergamalı bu tarihçiyi Malalas'ın doğrudan doğruya kullanmadığı, Eustathius'un eserinden alıntı yaparak adını verdiği anlaşılmaktadır¹²¹⁶.

Sextus Iulius Africanus (M.S. III. yüzyıl): Kronografi yazarı, Hristiyan gezgin ve tarihçi, Eusebios ve Hristiyan Kilise tarihçileri üzerinde çok fazla etkisi olmuş, Grek kronik tarihçiliğini etkileyerek ilerlemesini sağlamıştır. Malalas, eserinin giriş bölümünde Africanus'dan alıntı yaptığını yazmıştır ki bu bize Malalas'ın Africanus'u tetkik ederek birinci kaynak olarak kullandığını, başka kaynaklardan Africanus'a ulaşmadığını göstermektedir. Malalas'ın özellikle

¹²¹² Tekin, **a.g.e.**, s.180-181; Can, **a.g.e.**, s.425.

¹²¹³ Can, **a.g.e.**, s.450.

¹²¹⁴ Can, **a.g.e.**, s.466.

¹²¹⁵ Jeffreys, **Malalas' Sources**, s.173.

¹²¹⁶ Treadgold, **The Early Byzantine Historian**, s.247.

yöneticilerin ve kralların listesini Africanus'dan alıntı yaparak eserine yerleştirdiği düşünülmektedir¹²¹⁷.

Diktys: Knossos'lu efsane komutan Idemeneous'un anılarını yazdığı günlükler. IV. yüzyıl tarihçilerinden Q. Septimius, Diktys'in eserini Grekçe'den Latinceye çevirdiği iddia edilmiştir. *Dictys Cretensis Ephemeridos belli Trojani* (Troia Savaşlarının Tarihi), Malalas, Troia savaşları ile ilgili bilgileri Diktys'den aldığını belirtmiştir¹²¹⁸.

Peisandros: İmparator Aleksandros Severus'un hâkimiyet devrinde eserleri ile ün yapmış Laranda'lı (Karaman) Grek Şair, üçüncü yüzyılda yaşamıştır. Altı kitaptan oluşan ve "Heroic Marriages of the Gods" (Heroikai Theogamiai) adı verilen eseri kahraman tanrıların evliliğini destansı bir şekilde anlatmaktadır. Peisander'in eserinden günümüze ne yazık ki ondan alıntı yapan yazarların eserlerindeki parçalardan başka bir şey kalmamıştır. Bu parçalar incelendiğinde onun dünya tarihini destansı bir şekilde anlattığı, Io, Argonaut'lar ile Kadmos hakkında bilgi verdiği ve "Macrobius'un Şahitliği" adlı fragmanında dünya tarihinin başlangıcına Zeus ve Hera'nın evliliğini koyduğu görülmektedir¹²¹⁹.

Eusebios (M.S. 269-339): Caesarea'lı (Mazaka) Hristiyan âlimi ve tarihçi. Arkadaşı Eusebios Pamphilus'un gelişiminde önemli katkıları olduğu bilinmektedir. Ceasarea piskoposu seçildikten sonra İmparatorluğun doğu yarısında dinsel konularda söz sahibi olmuştur. I. Constantinus'un danışmanlığını da yapan Eusebios, Constantinus'un *Hayatı* adlı eseri onun için yazmıştır. *İncil'e Hazırlık ve İncil'in İspatı* adlı eserlerinde, Hristiyanlığı, Yahudi Dinine bağlamaya çalışmıştır. *Ekklessiastike Historia* adlı eseri Kilise tarihi alanında önemli eserlerin başında gelmektedir. Sokrates, Sozemen, Theodore ve Jerome adlı yazarların en önemli kaynağıdır¹²²⁰.

Eutropius: Antik Çağ Roma tarihçisi. IV. Yüzyılın ikinci yarısında eserler vererek tanınmıştır. Konstantinopolis'te devlet görevlisi olarak çalışmaktayken imparator Iulianus (361–363) ile beraber Pers Seferi'ne katılmıştır (363). İmparator Valens'e (364–378) adanmış *Breviarium Historiae Romanae* adlı on kitaptan oluşan tarihi bulunmaktadır. Malalas'ın doğrudan

¹²¹⁷ Jeffreys, **Malalas' Sources**, s.173.

¹²¹⁸ Jeffreys, **Malalas' Sources**, s.172.

¹²¹⁹ Almeida, **a.g.t.**, s.102.

¹²²⁰ Can, **a.g.e.**, s.189.

doğruya alıntı yaptığı tek kaynak olarak Eutropius gösterilmesine rağmen bazı tarihçiler Malalas'ın Eutropius'un eserinin Grekçe yorumundan ziyade Latince yazılmış eserinden alıntı yaptığını söylemektedirler¹²²¹.

Priskos: Panion'lu sofist ve tarihçi. En önemli eserleri arasında Grekçe yazılmış *Bizans Tarihi* adlı eseri bulunmaktadır. 8 kitaplık bu eser Attila zamanındaki Hun tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. II. Theodosius'un, 448 yılında Attila'ya gönderdiği elçilik heyetinde yere alan Priskos, bu geziye ilişkin ayrıntılı tasvirleri kitabına aktarmıştır. Eserden günümüze sadece fragmanlar kalmıştır¹²²².

Excerpta Barbari (M.S. V-VI. Yüzyıl): İmparator Zeno (474-491) ve Anastasius devrinde (491-518), İskenderiye'de Grekçe yazılmış devlet kroniği. Malalas, Excerpta Barbari'nin Grekçe'sini kullanmış olmalıdır. Troia'daki olayları anlatırken Africanus'dan alıntı yaptığını söylemiştir. Buna rağmen Excerpta Barbari'den alıntı yaptığı Sikyonian Hanedan listesini verirken yaptığı yanlışlıktan anlaşılmaktadır¹²²³. Excerpta Barbari, VIII. yüzyılda kimliği bilinmeyen yazarlar tarafından Latinceye çevrilmiştir. Bu işlem esnasında kronolojik yanlışlıklar yapıldığı Merovingian Krallığının, Antik Troia Hanedanlığı ile yer değiştirdiği görülmektedir.

Epiphania'lı Eustathius: Hama'lı tarihçi, *Chronical Epitome* adlı eserin yazarıdır. Yazdığı eserin büyük bir bölümü kaybolmasına rağmen onu kaynak olarak kullanan Malalas, Iohannes of Antiokheia, Evagrius sayesinde bazı pasajlar günümüze kadar ulaşabilmiştir. Eserinde kullandığı dil Attik Yunanca olup tarihçi Evagrius, onun bu dili mükemmel bir şekilde kullandığından bahseder, ayrıca Eustathius'un eserinde 21 tarihçinin adını belirterek alıntı yaptığını, sayılamayacak kadar çok fazlasına da eserinde yer verdiğini belirtir. Sokrates, Sozemonos, Theoderet, Priskos ve Zosimus Eustathius'un kaynakları arasında sayılabilir. Tezimizde bu iki tarihçiyi bir arada yapmamız uygun olmuştur zira birbirini takip eden tarihçiler tarafından yazılmışlardır. Yani Zosimus'un eserini Eustathius kaynak olarak kullanarak eserini yazmıştır. Malalas ise Eustathius'ın eserini kopya etmesine rağmen bu iki yazarın yani Zosimus ve Malalas arasında üslup ve konuları yazış şekli arasında çok fazla bağlantı olduğu söylenemez.

¹²²¹ Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.247.

¹²²² İplikçioğlu, *a.g.e.*, s.435.

¹²²³ Bo, Malalas, *Chronographia*, IV., s.162.

Eustathius, eserini Antiokheia’da yazmış ve bu şehirde çalışmıştır ayrıca gene bu şehirde öldüğü söylenmektedir¹²²⁴.

Nestorianos, Domninos, Timotheos, Eutychianus, Sisypheos, Bottius, Theophilos, Philostratus, Memberonios, Auleas, Brunichius, Fortunus, Hermes Trismegistos, Iohannes, Ninos, Orpheus, Sotates adlı kaynakların kimliğini tespit etmek zor olup bunların Malalas tarafından yaratıldığından şüphelenilmektedir¹²²⁵. Malalas’ın dışında diğer tarihçilerin bu yazarları tanımaması ve kaynak olarak kullanmaması ilginçtir¹²²⁶.

Antiokheia ve Konstantinopolis şehir kroniklerindeki kaynak olarak kullanmıştır¹²²⁷. Acta Diurna (Latince: günlük faaliyetler, bazen *Günlük Kamu Kayıtları* olarak da çevrilir), Roma’nın günlük resmi haberlerinin kaydedildiği belgelere verilen isim. Taş ya da metal üzerine kazınır ve Roma Forumu gibi kamusal alanlardaki mesaj tahtalarında yayınlanırdı. Bu kayıtlar bazen basitçe Acta ya da Diurna, bazen de Acta Populi ya da Acta Publica olarak da adlandırılırdı.

4.4. Malalas’ın Kronolojisi ve Kullandığı Takvimler

Malalas’ın eserinde de belirttiği gibi o, kaynaklarına ve kronolojiye bağlı olarak bir “Dünya Tarihi” yazmaya çalışmıştır. Bu yüzden bazıları onu eleştirerek eskiyi tekrar ettiğini söylerken bazı Avustralyalı tarihçiler eserin oluşturulmasında ve kronoloji sisteminde yaptığı yenilikler sonucunda onun geleneksel kronik tarih yazıcılığında devrim yaparak yeni bir tür yapıt meydana getirdiğini söylemektedirler. Hristiyan kronik tarihçilerin (Africanus, Eusebios, Theophilos, Domninos) geleneğini takip eden Malalas, Kroniğinin çerçevesini Eski Ahit’ten esinlenerek dini olaylar üzerine kurmuş, Adem peygamberden I. Iustinianus’a kadar olan olayların kısa tarihini anlatmıştır. Buna rağmen daha önceki Hristiyan kroniği geleneğini takip etmemiş, yani olayları yıl yıl anlatmak yerine konu başlıkları altında toplayarak birbirleri ile tarihsel karşılaştırma yapmayı tercih etmiştir. Malalas’ın, tarihini belirli bir kronolojik sistem üzerine oturtmadığı, değişik takvimlere bağlı kaldığı, eserindeki kaynaklara bağlı olarak o dönemde hangi takvim kullanılmışsa, onu alarak eserinde kullandığı gözlemlenmektedir.

¹²²⁴ Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.113-117.

¹²²⁵ Jeffreys, *Malalas’ Sources*, s.171.

¹²²⁶ Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.247.

¹²²⁷ Jeffreys-Jeffreys-Scott, *The Chronicles of John Malalas*, s.XXIII.

Adem'den başlayarak Eski Asur, Yunan ve Mısır'da geçen olayları senkronize edilmiş bir kronoloji üzerine oturtturarak anlatmaya çalışan Malalas, kronolojide, dünyanın yaratılışını temel alan ve “Dünya Yılı” da denilen Anno Mundi'yi¹²²⁸, zaman zaman konsül adlarını temel alan Roma Takvimini¹²²⁹, Kral listelerini¹²³⁰, metinler içerisinde indüksiyon sistemini¹²³¹, bazen de Antiokheia ve İskenderiye'de kullanılan yerel tarihlendirme sistemlerini tercih etmiştir. Adem Peygamberden başlayarak dünyanın yaratılışını anlatırken sık aralıklarla ve tam olarak verdiği, kronolojinin konu başlıklarının birinci ögesi Kutsal Enkarnasyon (Yaradılış) yılıdır. Yani o en belli başlı tarihlendirmeyi İsa'nın yeryüzüne geldiği ve çarmıha gerildiği tarih üzerinden yapmaktadır¹²³². Malalas'ın *Yaratılış* ile ilgili yaptığı tarihlendirme İsa'nın çarmıha gerildikten sonra yeniden dünyaya geldiği tarihe dayanmaktadır ki o, *Yaratılış'tan* 6000 yıl sonra İsa'nın çarmıha gerildiğini ve Tanrının yeryüzüne indiğini söylemektedir.

Bizans kronikçileri ise Yaradılışın 5500 yıl önce olduğunu iddia etmekte ve bu şekilde tarihlerine not düşmektedirler. Malalas'ın bu tezi oldukça radikal olup bütün bu tarihlerin kökten değişmesine neden olmaktadır¹²³³. Malalas, İsa'nın yaradılıştan 5967 yıl sonra dünyaya geldiğini ve çarmıha gerildiğini anlatmaktadır, Rahip Phalaek ise Yaradılıştan tam 3000 yıl sonra ölmüştür. İşte bütün bunlardan yola çıkarak kronolojiyi hesaplamaya çalışan Malalas, gerçekten de bu işi başarıyla yapan ilk tarihçi olma özelliğini taşımaktadır. Phalek devrinde, Babil kulesinin inşa edildiğini ve insanların milletlere ayrılarak yeryüzüne dağıldığı söylerken Eski Ahtit'ten alıntı yapmaktadır ki kaynağı Musa'dır. Malalas ayrıca M.S. 526 yılında Antiokheia'da gerçekleşen depremi ileri sürerek *Yaratılış'tan* 6000 yıl sonra dünyanın sonunun geldiğini söyleyenlere karşılık vererek, yaptığı hesaplamaya göre 6000. yılın M.S. 436'da yani daha önce gerçekleştiğini belirtmiş ve yapılan hesaplamanın yanlış olduğunu açıklayarak, tanrının himmetiyle Antiokheia'lıların bağışlandığını belirtmeye çalışarak Eski Ahit'te anlatıldığı şekilde

¹²²⁸ “Dünya Yılı”, “Yaradılış Yılı” olarakta adlandırılan “Annus Mundi” takvimi, Hilkat Takvimi'dir. Eski Ahit'teki bilgilerden yola çıkarak dünyanın yaratılışına dayandırılmaktadır. Aydın, **a.g.t.**, s.16.

¹²²⁹ Roma'nın kuruluş tarihi olan M.Ö. 753'ü takvimin başı olarak kabul eden formüle göre yapılan tarihlendirmedir. Ayrıca tarihlendirme yaparken konsüllerin görev süreleride kullanılmaktadır. Tekin, **a.g.e.**, s.221.

¹²³⁰ Antik Çağ devir kral listelerini ve özellikle Grek Krallarının listesini veren Malalas, Manetho'nun Mısır kralları ile ilgili verdiği listeyi de kullanmıştır. Croke, **Byzantine Chronicle Writing**, s.30.

¹²³¹ Bizans'ta 15'er yıllık süreçlere dayanan tarihleme usulüdür. Başlangıç noktasını 1 Eylül 312 olarak kabul eden bu sistem 15 yıllık döngülerden oluşmaktadır. Aydın, **a.g.t.**, s.16.

¹²³² Hristiyanlıkta Hz İsa'nın dünyaya geldiği tarih esas alınarak uygulanan bir kronolojidir, Anno Mundi Takviminden 5500 yıl çıkartıldığında elde edilmektedir. H. Aydın, **a.g.t.**, s.15.

¹²³³ Croke, **Malalas, The Man and His Work**, s.12.

Antiokheia'lıları *seçilmiş insan* yerine koymuştur. Malalas, Eski Mısır, Yahudi, Helen, Asur, Pers, Sasani, Makedon, Ptolemios krallıklarını anlatmış ve bunları kronolojiye uygun verirken, Yaradılışı başlangıç noktası yapmıştır. Bu medeniyetlerin hangi tarihlerde hâkimiyet kurduklarını ve hâkimiyet sürelerini belirtmiş ve hangi krallıktan bahsediyorsa onun takvimini kullanarak örnekler vermiştir. Roma İmparatorlarının, konsüllerin, patriklerin görev sürelerini, kaç yılında imparator olduklarını Roma takvimine uygun anlatırken bile Yaradılış yılından kaç bin yıl sonra olduğunu açıklamıştır.

Bu olumlu yanlarına rağmen Malalas'ın eserinde inanılmaz yanlışlıklar yaptığını söylemiştik. Malalas aynı şekilde tarihlendirmeyi yaparken de bu tavrına devam etmiş, hatasını anladıktan sonra bile düzeltmeye çalışmamış ve tarihine devam etmiştir. Düzeltme yapma görevini okuyucuya ve diğer tarihçilere bırakmıştır.

Bu çeşit bir tarihlendirmenin Hıristiyan devirleriyle uyum sağlayamayacağını anlayan yazarlar, kronolojinin İngilizce metninde *Anno Mundi* ile uyumlu Miladi karşılığını vermişlerdir. Yazarların belirttiğine göre bu tarihler sadece Malalas'ın eserinde yer alan olayların tarihlendirmesine uygun olarak verilmiş ve okuyucuya yardımcı olmak amacıyla yapılmıştır. Yoksa herhangi bir olayın doğru tarihlendirmesini yaparak Malalas'ın eserini düzeltmek gibi bir niyetleri yoktur.

4.5. Kroniğin Dili ve Yapısı

Malalas'ın *Khronografia* adlı eseri, E. Jeffreys, M. Jeffreys ve R. Scott tarafından Grekçe'den İngilizceye tercüme edilmiştir. Avustralyalı tarihçiler, L. Dindorf'un 1831 yılında yaptığı baskıyı ve daha pek çok Malalas baskısını ve Malalas'ı eserinde kaynak olarak kullanan tarihçilerin yapıtlarını inceleyerek kitabı tercüme etmişlerdir. Zaten Dindorf'un dışında bu eseri batı dillerine hiç kimse çevirmemiştir, ayrıca yazarlar eserin dip notlarında bu paragrafları hangi yazarların eserlerinden aldıklarını açıklayarak bilgi vermişlerdir. Bilim adamlarının son yaptığı araştırmalar sonucunda Malalas'ın dünya tarihini anlatan eseri o devrin en özgün yapıtlarından biri olarak kabul edilmekte ve bize normal bir Bizanslı'nın bu konudaki görüşlerini yansıtmaktadır¹²³⁴. Malalas'ın eseri *popüler*, diğer bir deyişle halkın zevkine uygun olarak

¹²³⁴ Treadgold, *The Byzantine World Histories of John Malalas and Eustathius of Epiphania*, s.718.

adlandırılmıştır. Bu şu anlama gelmektedir; Malalas, geç antik ve erken Ortaçağ dönemlerinde Roma imparatorluğunda başkent Konstantinopolis ve doğudaki topraklarda halkın konuştuğu, basit ve anlaşılabilir gündelik Grekçe ile eserini yazmıştır¹²³⁵ diğer bir anlatımla *Koine Grekçe*'si ile yazmıştır. Zaten bu özelliğinden dolayı eser, diğer tarihçilerin eserlerine nazaran daha fazla okunmuş ve diğer tarihçilere örnek olarak kronik alanında eserler vermelerine neden olmuştur. Malalas'ın eserinde rastladığımız bir diğer özellik ise kaynaklarını eleştirirken kullandığı tuhaf ve aşağılayıcı dildir ki bu durum diğer tarihçilerde pek fazla rastlanılan bir durum değildir. Kroniğin yapısı ise, Adem'in doğuşundan başlayarak anlatılan dini tarihi bilgiler ile Roma'nın kuruluşundan başlayarak Roma imparatorları ve Roma ile ilgisi olan devletlerin dünyevi tarihinin yıllara göre anlatıldığı kronolojik bir eser olarak nitelendirilmektedir. Malalas'ın eseri 18 Kitaptan oluşurken her bir kitap bir başlık altında toplanmıştır. Kitaplarda krallıklarla ilgili bilgi verilmiş her bir kitabın sonuna gelirken başlayacak olan yeni bölümle ilgili ön bilgi verilmiştir.

4.6. Malalas'ın Eseri Üzerinde İlim Âleminin Görüşleri

Karl Krumbacher, 1867'de Malalas'ın eserinin hem üslûp hem de içerik olarak çok beceriksizce yazıldığını söylemiş ve bu eserin sadece geniş halk yığınlarının okuması için yazıldığını belirtmiştir. 1923 yılında J.B. Burry, eserin bilimsel bir şekilde yazılmadığını, yanlışlarla dolu olduğunu, geniş halk yığınlarını memnun edecek şekilde, onların isteklerine göre oluşturulduğunu söylemiştir. Robert Browning, 1969 yılında Malalas'la ilgili yaptığı eleştiride, onun eserinin pek çok eserin bir araya getirilmesinden oluşmuş bir derleme olduğunu ve eleştirisel bir bakış açısıyla yazılmadığını söylerken, eserin içinde inanılmaz yanlışlıklar bulunmasına rağmen yazarın doğrudan veya dolaylı olarak meşhur yazarların dünya tarihi ile ilgili yazdığı eserleri kullandığını ve Bizans'ta geniş halk yığınları tarafından çok fazla sevildiğini belirtmiştir¹²³⁶. Elizabeth Jeffreys, 1990'da Malalas ile ilgili düşüncelerini belirtirken, onun eserinin halk tarafından bu kadar sevilmesinin aslında doğru olduğunu, VI. yüzyılda yazılmış olan Malalas'ın Kroniğinin okunmaya başlandıktan sonra geleneksel Grek, Süryanice¹²³⁷ ve Slavca kronik yazımlarını derinden etkilediğini anlatmıştır. Michael Mass ise Malalas Kroniği'nin, VI. yüzyıla ait fikir ve düşünce hayatını oldukça iyi anlatan bir eser olduğunu bu açıdan Prokopius'un

¹²³⁵ Treadgold, *The Byzantine World Histories of John Malalas and Eustathius of Epiphania*, s.714.

¹²³⁶ Treadgold, *The Byzantine World Histories of John Malalas and Eustathius of Epiphania*, s.709.

¹²³⁷ Süryanice, bir Arami dili. Kadim, Antik Aramca, Arami diline dayanmakta olup eski dillerden Akadca, Asurca ve Babilceyle, çağdaş dillerden de Arapçayla akrabadır.

klasik tarihinden bile daha fazla ilgi çektiğini söylemektedir. Eski devir tarihçileri Malalas'ın popüler bulunmasını eleştirip, onun eserinin buna layık olmadığını iddia etmişlerdir. George Synkellos¹²³⁸ IX. yüzyılda Bizanslıları eleştirerek, bilgisi ve kültürü tartışmalı bir kişinin yazdığı Grekçe el yazmalarının neden en çok okunanlar arasında olduğunu anlayamadığını söylerken, Claudia Rapp, son zamanlarda yapılan araştırmaların sonuçlarına göre Malalas'ın eserinde bilgi ve eğlencenin bir arada olduğunu ve bu nedenle geniş halk yığınları tarafından kabul görmekte ve sevimde olduğunu söylemiştir. Bu ve buna benzer örnekleri ortaya atarak tartışan bilim adamlarının ortak görüşüne göre Malalas'ın eseri, Bizans'ta en çok okunan ve sevilen kitapların başında gelmektedir¹²³⁹.

4.7. Malalas Kronikleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Bugüne kadar Malalas Kroniklerinin tümü modern batı dillerine tam tercüme edilmemiştir. 1970 yılında Veh'in Malalas'ın XVIII. Kitabının bir kaç bölümünün tercümesi dışında Malalas kroniklerini okumak isteyenler 1831 yılında L. Dindorf tarafından Bonn'da yapılan Latince baskıyı kaynak olarak kullanmak durumunda kalmışlardır¹²⁴⁰. Bununla beraber I. Thurn, 2000 yılında Bizans Tarihi Eserler Serisi'nin en son baskısında Malalas Kroniklerini güncellemiştir (Ioannis Malalae Chronographia, ed. I. Thurn, CFHB, Ser. Berol. Vol. XXXV, Berlin 2000)¹²⁴¹. Avustralyalı tarihçiler Elizabeth Jeffrey, Michael Jeffreys ve Roger Scott, Malalas Kroniklerinin, Oxford'da yapılan baskısını (Baroccianus Graecus 182 (Ba) kaynak olarak almışlar (Kroniklerin Oxford baskısı, Dindorf tarafından Bonn'da yapılan Latince tercümeyle dayanmaktadır) ve kroniklerin İngilizce'ye yeni tercümesini yaparak Malalas Kronikleri adlı kitabı yayımlamışlardır (E. Jeffreys-M. Jeffreys-R. Scott, The Chronicles of Iohannes Malalas, Australian Association for Byzantine Studies vol. 4, Melbourne, 1986). Kitabı yazan tarihçiler, sayfanın alt bölümünde ise Malalas'ın yazdıklarını kanıtlayan diğer kaynakların hangileri olduğunu gösteren dipnotlarına yer vermişlerdir. Tarihçiler Oxford editasyonunda eksik olan bölümleri Yunan, Slav, Süryani, Etopya ve Latin kaynakları tarayarak tamamlamaya

¹²³⁸ Patrik danışmalığı görevinde bulunan George Synkellos, bu göreve imparatoriçe Irene tarafından getirilmiştir. Onun hakkındaki bilgilerimiz sınırlı olmasına rağmen, kendisinin keşiş olduğu, bir süre Filistin'de St. Chariton manastırında yaşadığını biliyoruz. İstanbul Patriği Tarasios'un emri altında çalışmış ve yazarlık yapmıştır. İkonoklazm'a karşı cesurca mücadele ettiği bilinmektedir. Aydın, **a.g.t.**, s.1.

¹²³⁹ Treadgold, **The Byzantine World Histories of John Malalas and Eustathius of Epiphania**, s.710.

¹²⁴⁰ İplikçioğlu, **a.g.e.**, s.422.

¹²⁴¹ K. Loudova, **A Few Notes On The Language Of John Malalas' Chronicle**, s.57-67.

alışmışlardır. Malalas'ın eseri birçok dili kapsadığından ve eserin Yunancası kısaltmaları ve zeti yapmayı zorlaştırdığından eserin dilinin İngilizce olmasına karar vermişler ve bu kitabı ortaya ıkarmıřlardır¹²⁴².

¹²⁴² Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Chronicles of John Malalas**, s.IX.

4.8. Malalas Kroniklerinin Özeti

1. Kitap- Malalas'ın birinci kitabının başlığını “**Adem Döneminde**“ diye tanımlamıştır. Konuları, Mukaddes adı verilen “Eski Ahit” ile akılcı bir şekilde ele aldığı mitolojik hikâyeleri bir araya getirerek tek bir başlık altında anlatmıştır. Bu kitap M.Ö. 5969 yılına tarihlenen ve İsa'nın yeniden dirilişinden altı bin sene önce meydana gelen “Yaradılış” ile başlamaktadır. Kitapta ayrıca Assyria'nın¹²⁴³ kralı Kronos¹²⁴⁴ ve onun eşi Semiramis-Rhea¹²⁴⁵ ve oğulları Picus-Zeus¹²⁴⁶ hakkında bilgi verilmektedir. Kitap Mısır Kralı Hephaestus'un ölümüyle sona ermektedir. Kronos, Zeus ve Heptaestus ölümlü krallar olup ancak ölümlerinden sonra ilahi tanrılar yerine konulmakta ve kendilerine tapılmaktadır¹²⁴⁷. Zeus'un oğlu Arhrus, kadın filozof Aphrodite'nin¹²⁴⁸ babasıdır ve Libya'yı yönetmektedir. Malalas, Aphrus ile Afrika arasında belirgin bir bağlantı yapmaktan kaçınmış gibidir¹²⁴⁹.

Birinci Kitap, Adem ve Havva'nın (Eve) topraktan yaradılışı ile başlamaktadır. Adem'in fiziksel özellikleri ile evlatlarının isimleri verilirken ve Tanrı'nın, Adem'den dünyadaki hayvanlara isim vermesini istediği belirtilir. Tanrı, akılla donattığı Adem'in oğlu Seht'den ise yıldızlara ve gezegenlere isim koymasını istemiştir. Seth, İbrani alfabesini ilk icat eden ve “Eski Ahit'in” ilk mısralarını yazan kişidir. Malalas bu bilgileri Bilge, Fortunus'dan elde ettiğini belirtmektedir¹²⁵⁰. Bu bölümde ayrıca Eski Ahit'in Musa tarafından yazılışı ile İbrani rahiplere

¹²⁴³ Burada anlatılmak istenen Asur İmparatorluğundan ziyade Mezopotamya topraklarıdır, Sümer, Babil, Asur, Akad ve Elam gibi en eski ve büyük medeniyetlerin doğduğu ve geliştiği yerdir. Verlag, **Dünya Tarihi**, s.28.

¹²⁴⁴ Yunan inanç sisteminde baş tanrı, Zeus'un babasıdır. Oda tıpkı oğlu Zeus gibi babası Uronos'u devirerek baş tanrı olmuştur. Can, **a.g.e.**, s.305.

¹²⁴⁵ Efsanevi Asur kraliçesi, bazı söylentilere göre o, M.Ö. 811-808 yılları arasında hüküm süren Samsiü Adada'nın eşidir. Sicilyalı tarihçi Diodoros, eserinde onun gerçekten yaşamış bir kişi olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Herodotos ve Dante eserlerinde ondan bahsederek ne kadar akıllı ve başarılı bir kraliçe olduğunu anlatır. Can, **a.g.e.**, s. 516; Dünyanın Yedi Harikasından biri olarak gösterilen Babil'in Asma Bahçelerini onun yaptırdığına inanılmaktadır. Verlag, **Dünya Tarihi**, s.29.

¹²⁴⁶ Yunan inanç sisteminde en büyük tanrı, Roma inanç sisteminde ise Jupiter olarak adlandırılmıştır. Heseidos, “*Theogonia*” adlı eserinde Zeus'u anlatırken onun tanrıların en yücesi olduğunu belirtmiştir. Hitit ve Mezopotamya'daki eski inanışlar incelendiğinde Zeus hakkında buna benzer efsanelerin anlatıldığı görülmektedir. Zaten Malalas'da Zeus'u Mezopotamya kökenlerine dikkat çekmiştir. Can, **a.g.e.**, s.612.

¹²⁴⁷ Malalas, eski inanışın aksine tanrı ve tanrıçaları birer ölümlü olarak göstermiş ve böylelikle tarihini Hristiyanlıkla uyumlu hale getirerek tanrıların ilahi özellikleri olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır. Jeffreys, **Malalas' World View**, s.63.

¹²⁴⁸ Yunan aşk ve güzellik tanrıçası. Can, **a.g.e.**, s.64.

¹²⁴⁹ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.242.

¹²⁵⁰ Malalas, bu bölümde M.Ö. 1100 yılında yazıldığı öne sürülen Eski Ahit'e dayanarak Adem Peygamberin ve evlatlarının dünyaya gelişini ve varlıkları isimlendirmesini anlatır. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.2; Bo, Malalas, **Chronographia**, s.6.

veriliş, Tanrı'nın ayakları yılan şeklinde olan devleri cezalandırması gibi mitolojik olaylar anlatılmaktadır. Nuh Peygamber ve tanrının ona verdiği emir sonrasında yapılan gemi ile Nuh peygamber ve çocuklarının, diğer bütün hayvanlar ile beraber Ağrı Dağına ulaşmalarını anlatırken, Malalas bütün bunları Josephos ve Eusebios'un kaydettiğini, Ağrı Dağının Armenia¹²⁵¹ ve Pers ülkesi arasında yer aldığını söylediklerini belirtir. Bu bölgede Nuh ve çocukları çoğalarak yaşamlarına devam ederler ve suda yüzmesini başarabilen insanoğlu kayıkları icat ettikten sonra Babil Kulesini¹²⁵² inşa eder. Malalas'a göre Babil Kulesinin inşası ile büyük sel felaketi arasında 370 sene vardır. Bundan sonra Nuh'un oğlu, Cainan'ın babası Sam, Seth tarafından yazılarak bırakılan taştan levhayı bulur. Tanrı'dan korkan Seht ve evlatlarının cennet ile müjdelendiklerini, yaklaşmakta olan tehlikeyi önceden bilerek buna uygun tedbirler aldıklarını ve bunları biri taştan biri kilden iki tablete yazdıklarını bildirir. Eğer ölümlüler su tarafından cezalandırılacaksa taş ve içindekiler sağlam kalacaktı. Ateşle cezalandırılmaları halinde ise kil tablet yanmadan ellerinde kalacaktı.

Bu arada Malalas, küçük bir dipnot düşerek, Babil Kulesinin yapımı ile Adem arasında geçen sürenin 2922 yıl olduğunu belirtir. Nuh'un oğulları Sam, Ham ve Yasef aralarında çıkan anlaşmazlık sonucunda, dünyadaki bölgeleri kendi aralarında bölüşerek dağılırlar¹²⁵³. Onların bu yayılmalarından dünyada 72 millet meydana gelir, Bilge Eusebios Pomphilou buna işaret etmiştir. Bu dönemde Arphaxad ailesinden Gandoubarious, Hintliler arasında ilk gök bilimi ile ilgili

¹²⁵¹ Anadolu'nun doğusunda yer alan bölge. Bölgenin kuzey sınırı Aras Nehri tarafından doğal olarak oluşturulmuştur, batı sınırı ise Fırat Nehrine kadar uzanırken, Doğu sınırı İran'ın kuzeybatısındaki Urmiye Gölünün yakınından geçmektedir. Ermeni Bölgesi'nin güney sınırı ise günümüzdeki Türkiye-Suriye sınırına yakın bölgeleri de kapsamaktadır. M.Ö. 4. binden beri bölgenin iskan edildiği düşünülmektedir. Can, **a.g.e.**, s.87.

¹²⁵² Babil'in Asma Bahçelerinin içinde yer aldığı düşünülen bu mabet Sümerler tarafından inşa edilmiştir. Tanrı Marduk'a atfedilen büyük Ziggurat. Freeman, **a.g.e.**, s.87.

¹²⁵³ Nuh'un oğulları, Ham, Sam ve Yasef, yani üç kardeş aralarında çıkan anlaşmazlık sonucunda bölünürler. Sam ve kabilesi, Pers ülkesinden Bactria'ya kadar olan topraklara sahip olarak Hint ülkesine kadar uzanmaktadır. Ülkelerinin genişliği ise Mısır'da Rhinokourouroi'ye kadar ulaşmaktadır. Bu şu anlama gelmektedir, doğudan başlayarak güneye kadar Suriye, Media ve Fırat'ta dâhil olmak üzere bütün bölgeler onların topraklarıdır. Nuh'un ikinci oğlu Ham ve kabilesinin sahip olduğu bölgeler Mısır'da bulunan Rhinokourouroi'dan başlayarak güney istikametinde kapsamakta ve batı bölgelerine kadar uzanan bir alana yayılmaktadır. Bütün Libya, *akan altın* adıyla bilinen Nil Nehri'ni 'de içine alan Ham'ın toprakları Mauritania, Herakles Dağları (Gibraltar ve Hacho) ve büyük Adriyatik Denizi'ne kadar olan alanı kapsamaktadır. Nuh'un üçüncü oğlu Yasef kabilesinin sahip olduğu bölgeler, Media'dan başlayarak kuzey bölgelerini kapsamakta ve İngiliz adalarına kadar uzanmaktadır. Karadeniz bölgesinin tümünü kapsayan bölge, batı Bölgelerine kadar uzanırken, Tuna ve Don Nehirleri'de içine almaktadır. Kafkas Dağlarında içinde yer aldığı bölge, ayrıca Abhazya ve Media'yı ve Babil'i ikiye ayıran Dicle nehrinden başlamak üzere kuzeye doğru Karadeniz'e kadar uzanan bölge ve bu bölgelerde yer alan halklar, Rodos yakınlarında bazı yerler, Kıbrıs ve Attalesi, Japheth kabilesinin toprakları içinde yer almaktadır. İşte Bilge Eusebios Pomphilou'nunda belirttiği gibi bu üç kabilenin bölünerek yayılması sonucunda dünyada 72 millet ortaya çıkmıştır. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.5; Bo, Malalas, **Chronographia**, s.11.

kitabını yazmıştır, Sam ailesinden Nimud'un babası Etopyalı Cush, Babil'i inşa etmiştir, Persliler onun tanrılaştırarak cennette bir yıldız olduğunu ve isminin *Orion* olduğunu söylerler. Perslerin lideri olan bu kişi onlara avcılık yapmayı ve vahşi hayvanların etini yemeyi öğretmiştir. Babası tarafından kendisine Kronos adı verilen bu kişi ilk defa insanları yönetimi altında toplamayı başarmış, Suriye ve Pers bölgelerinin hükümdarı olmuştur. Kronos'un hâkimiyeti altına aldığı millet Asurlulardır¹²⁵⁴ ve o, bütün Pers topraklarını uzun yıllar yönetmiştir.

Bundan sonra bu bölüm Kronos, karısı Semiramis ve oğulları Picus Zeus'un anlatılmasıyla devam etmiş daha sonra Kronos hükümdarsız bulunan batı bölgelerine giderek buraları yönetmeye başlamış, Asur bölgesini yönetmek üzere oğlu Picus Zeus'u yerine bırakmıştır. Batı Bölgesini idare etmeye başlayan Kronos'un Philyra ile evlenmesi, oğlu Aphros ile Astynome arasındaki ilişkiden Aphrohidite'in doğumu ve Aphrohidite ile Adonis'in evliliği bu bölümde yer alan konular arasındadır. Adonis, dünyaya babası Kinyros'un kendi kızı ile giriştiği uygunsuz ilişkiden dünyaya gelmiştir. Zeus yerine oğlu Belos'u bırakarak Asur topraklarından ayrılır ve batıya babası Kronos'un yanına gider. Kronos oğlu Picus Zeus'a boyun eğerek batının idaresini ona bırakır bu arada Belos'un yerine geçen Kronos'un diğer oğlu Ninos, Asur ülkesini yönetmeye başlar ve annesi Semiramis'i eş olarak seçer.

Tarihçi Malalas, Bilge Homeros'inde işaret ettiği gibi Perslilerin anneleri ve kardeşleri ile evlenmeleri geleneğinin Ninos'dan geldiğini ayrıca Zeus'unda kardeşi Hera'yı hem eşi hem de kardeşi olarak ilan ettiğini anlatır, bu arada Kronos ölür. Ninos, Asur İmparatorluğunun tek hâkimi olduktan sonra Niniveh¹²⁵⁵ şehrini inşa eder ve onun ilk kralı olur. Ninos'un soyundan gelen Zoroaster¹²⁵⁶, ölüm zamanı yaklaştığında kutsal ateşle yanarak tükenmek için dua eder. Eğer bu ateşle yanarsa Perslilere onun kömürleşmiş kemiklerini muhafaza etmeleri konusunda vasiyette bulunur. Eğer Persliler onun kemiklerini muhafaza etmeyi sürdürürlerse krallıkları bu topraklarda sonsuza kadar yaşayacaktır. Persliler onun söylediklerini uygulayarak kömürleşmiş

¹²⁵⁴ Mezopotamya'nın kuzeyinde kurulan Asur İmparatorluğu M.Ö. 1850 yılından başlayarak komşuları ile devamlı mücadele etmiş ve Elamlılar ve Kassitler ile savaşarak onlara boyun eğdirmiştir. Asur İmparatorluğu genişleme döneminde yani M.Ö. 722'den itibaren ise Babil, Mısır, Elam ve İsrail'de bulunan krallıkları elde etmiştir. Verlag, **Dünya Tarihi**, s. 28.

¹²⁵⁵ Irak'ın kuzeyinde Musul yakınlarında yer alan eski Asur başkenti. Kentin asıl ismi Ninua olmasına rağmen Yeni Ahit'te geçen ismi Niniveh'dir. M.Ö. 7. Binden, Orta Çağa kadar iskan edilmiş bir yerleşim birimi olan Niniveh'in ana tanrıçası İştâr'dır. Can, **a.g.e.** s.400.

¹²⁵⁶ Zerdüşt (M.Ö. 628-551), Zerdüşt adı ile anılan dinin kurucusu İranlı peygamber, M.Ö. 1000 yılında yaşadığı sanılmaktadır. Zerdüşt felsefesine göre, evrende ve insan ruhunda birbiriyle sürekli mücadele eden iyilik ve kötülük arasındaki mücadelenin sonunda insan huzura ermektedir. Can, **a.g.e.**, s.611.

kemiklerini bugüne kadar muhafaza ederler. Zoraster'ın soyundan gelen Zames'in oğlu ve Tanrı Rhea'nın kardeşi Tharras, Asur hükümdarı olarak saltanat sürmeye başlar ve Ares¹²⁵⁷ olarak yeniden adlandırılır. Ares, kuzey bölgelerinde yaşayan dev ırkından gelme savaşçı Kaukasos'ların ülkesine saldırır. Kaukosos, Nuh'un oğlu Yasef'in kabilesinden gelmektedir. Tharras (Ares), Kaukosos'u yenerek onun Trakya'ya gitmesine ve burada ölmesine neden olmuştur.

Asurlular, ilk defa Ares adına heykel dikerek Tanrı olarak ona tapmaya ve ibadet etmeye başlarlar. Persliler Ares'i Perslerin Belos'u yani Ares, savaşçı tanrı olarak adlandırırılar. Kutsal peygamber Daniel ve üç adamı Ares'i kastederek ona ibadet etmeye zorlandıklarını söylerler. Ares'den sonra gelen kralların sonuncusu Büyük Sardanapalos olmuştur. Danae'nin oğlu Persesus, krallığı onun elinden alarak Asurluların yeni hükümdarı olur ve onları kendi adı ile adlandırır. Babil'li Membronios, Perslere olayı bu şekilde anlatır. Bu arada Ninos'un kardeşi Picus Zeus, batıda İtalya üzerinde hüküm sürmeye devam etmektedir. Bu bölgelerde ne bir şehir ve nede doğru dürüst bir idare yoktur, bu bölgede sadece göç eden Nuh'un oğlu Yasef'in kabilesinin üyeleri yaşamaktadır. Picus Zeus, batıda hüküm sürerek 130 sene yaşamıştır. Kandırarak yaşadığı güzel kadınlardan birçok oğlu ve kızı olmuştur. Birçok gizemli bilgisini kadınlara sergilemekten ve onları şaşırtmaktan hoşlanan Zeus, kadınlar tarafından tanrı olarak tanınmış ve saygı görmüştür. Zeus'un oğlu Faunus, aynı şekilde bir gezegenin adı ile adlandırılmakta ve ona Hermes¹²⁵⁸ denmektedir. Zeus ölümünden sonra Girit adasına gömülmek ister, çocukları onun adına bir tapınak inşa eder ve onu oraya gömerler. Bu anıt mezar bugüne kadar ayakta kalmayı başarmıştır ve üzerinde "Picus Zeus burada yatıyor" adlı bir ibare bulunmaktadır. Kronik yazarı Bilge Diadaros, tanrılarla ilgili yazdığı inceleme yazısında bu konu hakkında bilgi vermiş ve Kronos'un oğlu Zeus'un Girit adasında yattığını belirtmiştir.

Zeus'tan sonra oğlu Hermes¹²⁵⁹, İtalya'da 35 yıl hüküm sürmüştür, tilki gibi kurnaz olan Hermes, öğrenmeye meraklı bir kişiydi. Batıda ilk defa altın aramayı ve işlemeyi o keşfetmiştir. Babasının başka kadınlarla olan ilişkilerinden yetmiş tane kardeşi olan Hermes, onların kendisini kıskandığını ve öldürmek istediğinin farkına varır. Zeus'un Thebai'li Alkheme'den iki oğlu

¹²⁵⁷ Yunan savaş tanrısı. Zeus ve Hera'nın oğlu, sözcük olarak anlamı yok edici demektir. Homer'in destanlarında Ares, kaba kuvveti simgelemekte ve ondan aşağılayıcı sıfatlarla bahsedilmektedir. Can, **a.g.e.**, s.74.

¹²⁵⁸ Yunan inanç sisteminde göğe ve havaya hükmeden en büyük tanrı. Can, **a.g.e.**, s.612.

¹²⁵⁹ Zeus ile Maia'nın oğlu olan Yunan tanrısı, görevleri arasında koyun ve sığır sürülerini korumak, yolcuların sağsalim seyahat etmesini sağlamakta vardır. Kentlerin koruyucu tanrısı olan Hermes'in aynı zamanda ölülerin Hades'e gitmesini sağladığına inanılırdı. Can, **a.g.e.**, s.230-231.

olmuştur. Bunlardan biri Menados diğeri de Herakles¹²⁶⁰ olarak adlandırılan Triesperosdur. Triesperos batıda, Hesperia’da ilk defa felsefe ilmini uygulayan kişi olup ölümünden sonra akrabaları tarafından tanrılaştırılmış ve cennetteki bir gezegeni onun adı ile “Herakles’in Tunığı” olarak adlandırmışlardır. Herakles’i arslan derisinden yapılmış bir giysi ve elindeki mızrakta üç elma taşıyan biri olarak resmederler. Anlattıkları efsaneye göre Herakles (Herkül) mızrakla canavarı öldürdükten sonra ona ait bu üç elmayı çalmıştır. Yine efsaneye göre o felsefenin gücü ile şeytanının baştan çıkarıcı düşüncelerini akıl yolu ile yenmeyi başarmıştır. Üç elmanın buradaki anlamı şeytanca arzulardan, açgözlülüktен, öfkeden kaçınmanın sembolleri olarak gösterilmiştir.

Hermes, ölünceye kadar felsefe ile uğraşmaya devam etmiştir. Herodotos ve bilge Theophilos onunla ilgili bilgileri bizimle paylaşmışlardır. Hermes kardeşlerinin onun hakkında yapmak istedikleri suikastın farkına vararak ve yanına çok fazla miktar altın alarak Mısır’a Nuh’un oğlu Ham’ın kabilesinin yanına gider. Onlar tarafından büyük bir saygıyla karşılanan Hermes, altından elbise giymekte ve büyük bir gururla davranmaktadır. Mısır’da felsefe çalışmaya devam eden Hermes, gelecekle ilgili kutsal kehanetleri Mısırlılara bildirmeye başlar. Onun tanrıdan aldığı işaretlerle geleceği görmesi ve Mısırlılara zenginlik kazandırması, Mısırlıların saygısını kazanmaya yetecek ve onlar tarafından zenginlik veren altın tanrı olarak kutsanmasını sağlayacaktır. Hermes, Mısır’a geldiğinde bu bölgenin halkı Ham kabilesinin lideri tarafından yönetilmekteydi. Onun ölümü sonrasında Mısır, Hermes tarafından idare edilmeye başlanacak ve onun hâkimiyeti, 39 yıl sürecektir. Onun ölümü sonrasında Hephaistos, hüküm sürmeye başlayacak ve bu 1680 gün sürecektir. Malalas bunun dört yıl otuz sekiz güne denk geldiğini, Mısırlıların yıl hesabını bilmediklerini ve bir günlük devinimi “*yıllar*” olarak nitelendirdiklerini anlatmaktadır. Mısırlılar savaşçı ve mistik bilgilere sahip olan Hephaistos’u tanrı olarak kutsamışlardır. Hephaistos, kadınların tek eşle yaşamalarını ve namuslarını korumalarını isteyerek zina yapan kadınların yakalanmaları halinde cezalandırılmalarını gerektiren ilk kanunu yapmıştır ayrıca demirden silahlar icat ederek daha önce taş ve sopalarla

¹²⁶⁰ Mitoloji kahramanlarından biri, Hesiodos’a göre Zeus’un ölümlü bir kadın olan Thebai’li Alkmene ile olan ilişkisinden dünyaya gelmiştir. Can, **a.g.e.**, s.229.

dövüşen erkeklerin savaşlarda üstünlük elde etmesini sağlamıştır. Bu nedenle kendilerini güçlü ve emniyet içinde hisseden Mısırlılar onu tanrı olarak kutsamışlardır¹²⁶¹.

II. Kitap- Malalas'ın ikinci kitabının başlığı kayıptır. Bu bölüm Hephaistos'un ve onun oğlu Helios'un hâkimiyet devirlerinin anlatıldığı ve putlara tapan Abraham'ın (İbrahim) babası Terah'ın tanıtıldığı bölüm ile devam etmektedir. Bu devirde Thebes Kralı Pentheus yaptığı savaşta kuzeni Dionysus¹²⁶² tarafından mağlup edilmiş ve kafası kesilmiştir¹²⁶³. Hephaistos'dan sonra oğlu Helios, Mısırlılar üzerinde hüküm sürmeye başlamıştır. Onun hâkimiyeti 4477 gün yani 12 sene 97 gün sürmüştür. O çağlarda insanlar, ne Mısırlılar ne de diğer kavimler zamanı yıllara göre hesaplamayı bilmiyorlardı. Bazıları yılları ayın hareketlerine göre diğerleri ise günlerin hareketlerine göre hesaplamaktaydılar. Yılların on iki ay olarak hesaplanması bu devirden sonra erkeklerin imparatorlara vergi ödemesi geleneğiyle başlamıştır. İmparator Helios, babasının koyduğu kanunlarına uymayarak zina yapan bir kadını işkence ile cezalandırmıştır, bu olayla ilgili hikâyeyi şair Homeros destansı bir şekilde anlatırken zina yapan kişileri Aphrodite ve Ares olarak adlandırmış ve Helios tarafından cezalandırıldıklarını belirtmiştir. Fakat bilge tarihçi Palaiphatos, olayın gerçek yüzünü doğru bir şekilde anlatmıştır. Helios'dan sonra sırasıyla Sosis, Osiris, Horus ve Thoulis, Mısır'da hükümdar olarak saltanat sürmüşlerdir¹²⁶⁴. Thoulis, Afrika'ya yaptığı bir seferden dönerken burada karşılaştığı bir kahine kendinden önce ve sonra bu bölgede kimin hâkim olacağı sorusunu sorar ve şu karşılığı alır “Tanrı, oğlu ve kutsal ruh”¹²⁶⁵. Bütün varlıkların gücü her şeye hâkim olan tanrı tarafından yaratılmış olup her şeyin ona ait olduğunu belirterek Thoulis'i azarlar. Thoulis, Afrika'da kendisine suikast hazırlayan askerleri tarafından öldürülür. Mısırlıların eski zamanları ve imparatorları hakkındaki tarihi bilgiler Manetho tarafından yazılarak kayıt altına alınmıştır. Onun yazılı kayıtlarında gezegenlere farklı isimler

¹²⁶¹ Malalas, Birinci Kitap'ta da görüldüğü üzere Tanrıları ölümlü insanlar olarak göstermiş, onların ya yönetici veya filozof olduklarını anlatarak yaptıkları icatlardan da bahsetmiştir. Bu ise Eski Yunan inancına olup Hristiyanlık prensipleri ile uyumludur. Jeffreys, **Malalas' World View**, s.63.

¹²⁶² Yunan inanç sisteminde toprak ve ürünün bereketini simgeleyen doğa tanrısı. Şarap tanrısı olarak da bilinir. Can, **a.g.e.**, s.162.

¹²⁶³ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.242.

¹²⁶⁴ Mısır yaradılış efsanesinde her şeyin başlangıcında Ra yani güneşin olduğu anlatılmaktadır. Güneş tanrısı Ra'nın yarattığı soydan gelen gök tanrıçası Nut ve yer tanrısı Geb'in çocukları İsis, Osiris, Set ve Nephtys'dir. Mısır'ın yaradılış efsanesine dayanılarak anlatılan olaylara göre Mısır'ın ilk hükümdarları İsis ve Osiris'dir. Freeman, **a.g.e.**, s.25.

¹²⁶⁵ Malalas'ın eserinde kâhinler geleceği tahmin etmeye çalışırken Hristiyanlığın teslis inancına gönderme yapmaktadırlar. Bu Malalas'ın devamlı yaptığı ve Hristiyanlığı yücelttiği bir olaydır. Jeffreys, **Malalas' World View**, s.63.

verilmiş, Kronos, Zeus, Aphrodite, Ares, Hermes değişik isimlerle adlandırılmıştır. Bilge Sotates, daha sonra onun yazdıklarını yorumlayarak açıklamalarda bulunmuştur. Sostris, zamanında Ham kavmi, bütün Mısır'ı hâkimiyeti altına almış ve Asurlulara savaş açarak onları, Persleri ve Keldaniler'i hâkimiyetleri altına alarak egemenliğini Babil'e kadar uzatmıştır. Asya'yı ve bütün Avrupa'yı ele geçirdiği gibi İskit ülkesine¹²⁶⁶ ve Moesia¹²⁶⁷ düzlüklerine kadar zapt etmiş, İskit ülkesinden 15.000 savaşçı seçerek onların Pers ülkesine göç etmelerine izin vermiştir. Bu İskit grubu o devirden günümüze kadar bu bölgede yaşamış ve "Pers Parthları" olarak adlandırılmışlardır ki Pers lisanında Part, İskit anlamına gelmektedir. Bu İskit grubu günümüze kadar dillerini, yaşam tarzlarını ve kanunlarını muhafaza etmişlerdir. Herodotos'in de kaydettiği gibi İskitler savaşta son derece korkusuzdurlar.

Sostris zamanında Mısır'da Hermes Trimegistos¹²⁶⁸ adlı çok akıllı bilge bir adam yaşamaktadır. Trimegistos, tanrının tarifi imkânsız üç ilahi gücü olduğunu ve bunların birbirinden ayrılamayacak şekilde bir bütün halinde olduğunu belirtir. Bu sebepten kendisi Mısırlılar tarafından Hermes Trismegistos yani üç kere büyük Hermes olarak adlandırılmıştır. Asklepios, yazılarında Trismegistos'tan bahsederek onun görüşlerine değinmiştir. Buna göre Hermes Trimegistos, Tanrı'nın ona yaradılışla ilgili olarak her türlü sırrı açıkladığını bu nedenle insanların bu konuda bilgi sahibi olduğunu söyler. İlahi ruh, akıl ve kutsal ışığın birleşmesinden oluşan, sonsuza kadar var olan büyük gücün dışında hiç bir varlığın olamayacağını ve onun emri ile dünyanın, suların ve meyvelerin yaratıldığını anlatır. Trimegistos, yaradılışın tanrının başarısı olduğuna yemin ederken ilahi Kyrillos¹²⁶⁹, "*İmparator Iulianus'a karşı*" adlı kitabında bütün bunları anlatarak onun gelecekte olacakların farkında olmadan Hristiyanlıktaki ilahi üçlemeyi yaptığını belirtir. İmparator Sostris'in ölümünden sonra Narocho, bir diğer adıyla Pharaoh¹²⁷⁰ tüm

¹²⁶⁶ Coğrafi yerleşim alanı olarak kapladığı alan, bugünkü Ukrayna'nın Tuna ve Don Nehirleri arasında bulunan bozkır bölgesini kapsamaktadır. Aydın, **a.g.t.**, s.89.

¹²⁶⁷ Misya Bölgesi, aşağı ve yukarı olarak iki bölüme ayrılan Misya, Makedonya'nın kuzeyinden Varna'ya kadar uzanan, Trakya'nın kuzeyinde ve Romanya'nın güneyinde bulunan bölgenin adıdır. Kuzeybatı Anadolu'da bulunan antik bölgede Misya adı ile anılmaktadır. Ege Bölgesi'nden Marmara Bölgesine kadar uzanan alanı kapsayan bölge ilk önce İonyalılar'ın hâkimiyeti altında kalmış, daha sonra Persler, Makedonyalıların hâkimiyeti altına girmiş ve en son Romalılar tarafından ele istila edilmiştir. Aydın, **a.g.t.**, s.89.

¹²⁶⁸ Malalas, geçmiş ve geleceği kesintisiz yaşanan olaylar zinciri olarak görmektedir. Bugün yaşanan olaylar ile geçmiş arasında bağ kurmaya çalışmış, pagan Hermes Trismegistos'un görüşlerini kullanarak İsa'nın tanrı olarak yeryüzüne tekrar gelişini, Hristiyanlıktaki teslis ilkesini açıklamakta sakınca görmemiştir. R. Scott, "Malalas and His Contemporaries", **Studies In Malalas**, Ed: Jeffreys-Croke-Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol.6, Sydney,1990, s.74.

¹²⁶⁹ VI. Yüzyılda yaşamış ve azizlerin biyografisini yazmış olan kişi. Scott, **Malalas and his contemporaries**, s.75.

¹²⁷⁰ Firavun.

Mısır'a hâkim olur ve onun soyundan gelenler Mısır'ı yönetmeye devam ederler. Bu arada Picus Zeus devrinde batıda Argives¹²⁷¹ bölgesinde, Yasef kabilesinden Inachos adlı bir kişi Iopolis bölgesinde hüküm sürmekte ve aya tapmaktadır. Argos halkı için IO kelimesi, ayın gizli ismidir. Ayrıca bu şehirde bir tapınak inşa eder ve bronzdan yapılmış heykele IO, kutsal ışığın taşıyıcısı adını verir. Inochos, Melia ile evlenir ve bu evlilikten Kasos, Belos ve Io adını verdiği dünyalar güzeli bir kız evlada sahip olur. Io ile Picus Zeus arasındaki ilişkiler, Io'nun babası Inachos'dan utanarak Mısır'a kaçması ve buradan da Suriye'ye Silpios Dağına¹²⁷² gitmesi ile Zeus'dan Libye adında bir kız çocuğuna sahip olması anlatılır.

Makedonyalı Seleukos Nikator¹²⁷³ yıllar sonra Suriye'de bu bölgede bir şehir inşa eder ve buraya oğlunun adını verir. Büyük Antiokheia, Io, Suriye'de ölür Bilge Theophilos onun orada öldüğünü anlatırken diğer tarihçiler Io'nun Mısır'da öldüğünü belirtirler. Bu bölümde Malalas, Io'nun babası Inachos'ın Argos'ları kızını bulmak üzere Antiokheia'ya Silpios Dağına yolladığını söyleyerek, orada yaşanan olaylar ile Argos'ların Io'nun öldüğü bölgede *Iopolis* şehrini inşa edip, buraya yerleştiklerini anlatır. Bu bölgeye yerleşen Argoslara Ionitai adı verilir ve onlar Silpios dağında Kronos adına bir tapınak inşa ederler. Libye, Zeus ve Io'nun kızı, Poseidon¹²⁷⁴ ile evlenir bu evlilikten Agenor, Belos ve Enyalios adlı evlatları olur. Agenor ve Belos'un Suriye'ye gelerek Io ve akrabalarını araması ile Agenor'un Phoenice'ye¹²⁷⁵ giderek Tyro ile evlenmesi burada karısının adına Tyre¹²⁷⁶ adında bir şehir inşa etmesi anlatılır. Agenor, üç erkek ve bir kız evlat sahibi olur. Phoinix, Syros ve Kilix erkek evlatları Europa ise kız evladıdır. Bazı şairler Phoinix'in, Europa'nın babası olduğunu iddia ederek tarihçilerle aralarında fikir ayrılığı oluşmuştur. Girit'in kralı Tauros, Tyre şehrine saldırarak Europa'yı kaçıır ve onunla evlenir. Tyre halkı, Tauros'un Tyre'ye saldırdığı o geceyi "Uğursuz gece" olarak adlandırmışlar ve ayinler düzenleyerek bugüne kadar anmışlardır. Tauros, Europa'yı ülkesine götürmüş ve onunla evlendikten sonra o bölgenin adını değiştirerek Europa olarak adlandırmıştır.

¹²⁷¹ Argos, Yunanistan'da Sparta'nın kuzeydoğusunda yer alan kent, bu kentte yaşayanlara verilen ad. Freeman, **a.g.e.**, s.145.

¹²⁷² Habibi Neccar Dağı. G. Bahadır, "Kuruluşundan IV. Yüzyıla Kadar Antakya", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2010, C.7, S.13, s. 349 – 372, s.351.

¹²⁷³ İskender'in komutanlarından Seleukos Nikator, M.Ö. 300 yılında Asi Nehri'nin kıyısında Antakya şehrini kurmuştur. Can, **a.g.e.**, s.53.

¹²⁷⁴ Deniz tanrısı, Freeman, **a.g.e.**, s.109.

¹²⁷⁵ Fenike.

¹²⁷⁶ Bugünkü Sur, Doğu Akdeniz'de Sidon'un 39km. Güneyinde bulunan sahil kenti. Can, **a.g.e.**, s.589.

Bilge Euripides, yazdığı şiirde Zeus'un, Europa'yı kaçırmamasından sonra boğaya dönüştüğünü yazar. Bu bölümde Malalas, Tauros'un Girit'te Gortyn adında büyük bir şehir kurduğunu, imparator Agenor'un ele geçirdiği toprakları oğulları arasında paylaştırdığını, oğlu Phoinix'e Fenike Bölgesini, Syros'a bütün Suriye'yi, Kilix'e ise Kilikya'yı verdiğini anlatır. Phoinix, zamanında yaşayan Tryian'lı Herakles deniz salyangozunun yünü, boyadığını keşfederek imparator Phoinix'e anlatır¹²⁷⁷. Böylece Phoinix ilk defa kendi için erguvan renkli elbise yaptırarak bunu giyer. Bölgede imparatorlara ait olan bu giysi onlardan başkası tarafından giyilmeyecek ve imparator bu nedenle bütün ordu ve halk tarafından kolaylıkla görülebilecek ve tanınabilecektir. Bilge Palaiphatos'unda belirttiği gibi o güne kadar krallar, imparatorlar koyun yününden yapılmış ve renklerle boyanmamış giysiler giydiği halde bütün bu olanları işitince halk tarafından daha kolay tanınmaları amacıyla kendileri için mor veya altın renkli giysiler hazırlanmasını isteyerek bunları giydiler. Yıllar sonra Romalılar Fenike'yi ele geçirdiklerinde giydikleri elbiseler, gerçekte deniz salyangozundan boyanarak elde edilmiştir. Roma dilinde "toga"¹²⁷⁸ olarak adlandırılan bu giysileri Roma konsülleri bugün bile giymektedirler.

Romus ve Rhemus'dan¹²⁷⁹ sonra hâkimiyeti ele alan Numa Pompilius¹²⁸⁰, Pelasgians¹²⁸¹ ülkesinden gelen elçileri kabul ettiğinde onların Isaurialılar ülkesinde yaşayan insanlar gibi kırmızı şeritlerle süslenmiş pelerinler gidiklerini görerek hayran kalır ve Roma'da bu elbiselerin giyilmesini emreder. Buna göre imparator altın ve mor renkli şeritlerle süslenen pelerine, senatörler, sivil ve askeri yetkililer ise mor renkli giysileri giymek zorunda olacaklardır. Yüksek rütbeli subayların giydikleri bu giysiler hem imparatorluğu hem de Roma devletinde bulundukları konumu gösterecektir. Numa, ayrıca saray muhafızlarına emrederek hiç kimsenin üzerinde bu elbiseler olmaksızın saraya sokulmamasını ister. Ünlü bilge tarihçi Tranquillus'un yazdıkları bu konuda bilgi vermektedir.

¹²⁷⁷ Fenike adı Akdeniz'in her yerinde bulunan yumuşakçalardan çıkarılan kıvılc mor boyadan almaktadır. Freeman, **a.g.e.**, s.88.

¹²⁷⁸ Romalı erkeklerin giydikleri büyük, yünlü giysi. Roma'nın etkisiyle Batı Avrupa'da kullanımı yaygınlaşmış buna rağmen imparatorluğun doğu bölgelerinde kullanılmamıştır. Can, **a.g.e.**, s.580.

¹²⁷⁹ Roma İmparatorluğunun kurucuları olduklarına inanılan kişiler. Tekin, **a.g.e.**, s.192.

¹²⁸⁰ Roma'nın ikinci kralı. Roma takvimini yeniden düzenlediği, takvimin başına Ocak ayını, sonuna ise Şubat ayını eklemiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.220.

¹²⁸¹ Eski Antik Çağ yazarlarına göre Greklerin ataları olan insanlar.

Agenor'un oğlu Syros, çok bilge bir kişi olup felsefe konusunda Phoenician¹²⁸² diliyle yazmıştır. Bilge Clement'in de işaret ettiği gibi manevi dünya ile ilgili ilk teorileri geliştiren ve insan vücudu ve ruhunun hayvanlara geçtiğine dair bilgileri ilk ortaya atan kişidir. Kutsal kitaba göre bu devirde Heber'in oğlu Phalek yaşamıştır ki o çok bilge ve tanrıya saygı duyan birisidir. Phalek ile Adem arasında geçen zaman 3000 yıldır. Picus Zeus'un Argos'lu Akrisios'un kızı Danae'den olan diğer bir oğluda Perseus'dur¹²⁸³. Bilge Euripides yazdığı oyunda onunla ilgili mistik bir hikâyeye anlatmaktadır. Malalas bu duruma işaret ettikten sonra ayrıca kronik tarih yazarı Bilge Bouttios'unda bu konuda bilgi verdiğini söyleyerek, Picus Zeus'un Danae'den bir oğlu olduğunu ve oğlu Perseus'un sanki kanatları varmış gibi hızlı hareket ettiğini belirtir. Zeus oğluna her türlü büyücülüğü öğreterek bununla düşmanlarını yenebileceğini anlatır. Bu bölümde Perseus'un, amcası Ninos'un çocuklarının hâkim olduğu Asur İmparatorluğuna göz koyduğunu, bu nedenle kehanete uyarak yaptığı yolculuk ve Medusa¹²⁸⁴ ile yaşadıkları anlatılır. Perseus, Medusa'yı öldürerek kafasını keser ve kesik kafaya Gorgon (hızlı) adını verir ve onu yanına alarak düşmanlarını yenmek amacıyla yola koyulur. Perseus, Asur İmparatorluğuna varmak gayesi ile Libya, Etopya ve Lykaonia bölgesine gider. Lykaonia bölgesini ele geçirdikten sonra Isauria ve Kilikya'ya gider ve burada Tarsos¹²⁸⁵ şehrini kurar. Kendi soyundan gelen Asur İmparatorunu yener ve onun ülkesine hâkim olur, burada 53 yıl hüküm sürer.

Asurluların imparatorluk ismini ve Asurluların adını değiştirerek onlara kendi adını verir ve Persler olarak adlandırır. Bu bölgede ve Mısır'da ağaçlar yetiştirerek onları “perseai” olarak adlandırır. Suriye'de yaşayan Ionitai halkının, Argoslar olduğunu ve onlarla akraba olduğunu farkederek onların yanına gider. Ionitai halkının yaşadığı bölgenin yakınlarında bulunan ve Drakon diye adlandırılan Orantes (Asi) nehri yakınlarında çıkan fırtına, cennetten geldiği söylenen bir ateş tarafından durdurulur. Perseus, bu ateşi kutsal ilan ederek kendisi için bir ateş alır ve bunu ülkesine götürür ve insanların bu ateşe ibadet etmelerini ister. Persler günümüze değin bu kutsal ateşe tapmışlardır. Perseus ayrıca Ionitai halkı için bir tapınak inşa ederek adını

¹²⁸² Fenike Dili, M.Ö. ikinci bin yılın başlarında Çivi ve Hiyeroglif yazı Fenike'de bulunan kıyı kentlerinde geliştirilmiş ve Byblos'da yeni bir yazı icat edilmiştir. Fenike kentlerinde geliştirilen bu alfabe M.Ö. dokuzuncu ve sekizinci yüzyıllarda Yunanlılar tarafından alınmıştır. Freeman, **a.g.e.**, s.81.

¹²⁸³ Yunan mitoloji kahramanlarından biri. Can, **a.g.e.**, s.433.

¹²⁸⁴ Eski Yunan mitolojisinde baktığı her şeyi taşla çeviren Gorgo kardeşlerden biri olan Medusa, Perseus tarafından kafası kesilerek öldürülmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.113.

¹²⁸⁵ Tarsus kenti.

“Eternal Fire”¹²⁸⁶ koyar. Pers halkı içinde bir tapınak inşa eder ve burada hizmet etmek üzere “magoi”¹²⁸⁷ adı verilen rahipleri vazifelendirir. Bilge Pausanias bu konu hakkında yazmıştır. Perseus bundan sonra Etopya kralı Kepheus ile mücadeleye girerek kaybeder ve Perseus, Kepheus’un kızı Andromeda’dan olan oğlu ve ondan sonra gelen halefleri Pers hükümdarlığını yönetmeye devam ederler ve Babil’e hâkim olurlar. Bu arada Perseus’u yenen Kepheus kesik baş Gorgon’un yakılmasını emreder. Agenor’un oğlu Kadmos, kız kardeşini bulmak maksadıyla Phoenice’den Boiotia’ya¹²⁸⁸ gider buradaki insanlara Fenike dilini öğretir¹²⁸⁹ ve onların hayranlığını kazanarak imparatorları olur. Boiotia’da evlenen ve çocukları olan Kadmos, Kadmenia adını verdiği büyük bir şehir inşa eder.

Malalas bu bölümde Kadmos’un daha önce sürgüne yollanan Teiresias’ı geri çağırdığını anlatır. Çok akıllı bir kişi olan Teiresias, Hellenlere kendi inançları ile uyumlu, tanrısız bir dünya yaratmıştır. Bilge Kephallion bununla ilgili bilgi verirken Sophokles, yazdığı oyunda Teiresias’ın yaratıcıyı bulmaya çalıştığını fakat bunda başarılı olamadığını belirtir. Sophakles anlaşıldığı kadarıyla tek bir tanrıya inanmaktadır. Kitabın bundan sonraki bölümlerinde Malalas, Kadmos’un kızları Agave ve Semele’nin çocukları Pentheus ve Dionysos hakkında bilgi verir. Semele’nin oğlu Dionysos şarap ve tarım konusunda insanlara yardım etmiş ve onlar tarafından tanrılar seviyesine çıkarılmıştır. Kadmos’un yaşlanması üzerine torunları Pentheus ve Dionysos, Boiotia’da hâkimiyeti ele geçirmek üzere mücadele etmeye başlarlar. Dionysos’un ordusunda bulunan askerler hızlı ve çabuk oldukları için “Skirtoi” olarak adlandırılmaktadır. Pentheus, Dionysos’u ele geçirmesine rağmen annesi Agave’nin isteği üzerine onu öldürmez. Kendisine yapılan eziyetlere katlanamayan Dionysos, Pentheus’u öldürür ve Boiotia’ya hâkim olmak ister. Ülkenin ileri gelenleri, kuzenini öldüren bir insanın kendilerine hâkim olmasını istemezler ve Lykourgos’u yardıma çağırırlar. Bunun üzerine Dionysos, Delphi’ye¹²⁹⁰ gider ve burada ölür. Dionysos’un vücudu bir tapınağa konur. Deinarchos ve Philochoros adlı bilge kişiler bu konu hakkında bilgi vermişlerdir.

¹²⁸⁶ Edebi Ateş. C. Can, “Zerdüşçülük, Zerdüş ve Hukuk (Avesta)”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1968, C.25, S.1-2, ss. 273-288, s.278.

¹²⁸⁷ Zerdüş dininde kutsal ateşi korumakla görevli rahipler. Can, **a.g.m.**, s.284.

¹²⁸⁸ Yunanistan’ın güneyinde Korintos Körfezinin kuzeyinde kalan bölge ve bu bölgede aynı adla anılan kent devletlerinden biri. Boiotia’nın en ünlü kenti Thebai’dir. Tekin, **a.g.e.**, s.111.

¹²⁸⁹ Yunanlılar, Fenikeliler ile yaptıkları ticaret ilişkileri sonucunda onlardan aldıkları sesiz harfler ile ataları Akhaların kullandığı Linear B yazısını geliştirerek Eski Yunan alfabesini oluşturmuşlardır. Tekin, **a.g.e.**, s.55.

¹²⁹⁰ Yunanistan’daki en ünlü kehanet merkezi, Korintos Körfezinin kuzeydoğusunda yer almaktadır. O. Tekin, **a.g.e.**, s.64, 87.

Bundan sonraki bölümlerde Kadmos'un ölümü ve onun yerine geçen Nyktus hakkında bilgi verilir. Nyktus'un kızı Antiope ve onun evlilik dışı dünyaya gelen çocukları anlatılır. İkizler Amphion ve Zethos, dedelerinin ülkesi Boiotia'ya hâkim olarak burada büyük bir şehir inşa ederler. Thebes¹²⁹¹ adını verdikleri şehirde yıllarca hüküm sürerler ve bilge halkını Thebes'liler olarak adlandırırlar. Kephalion ve Euripides bu konu hakkında bilgi vermiştir. Euripides, Thebes'lilerin atalarının, Picus Zeus'dan geldiğini ve Zeus'un yarı insan yarı keçi bir varlık haline gelerek güzel rahibe Antiope'ı hamile bıraktığını anlatır. Amphion ve Zethos'dan sonra Thebelilerin başına onların soyundan gelen Laios geçer. Onunla ilgili olarak Malalas, Laios'un, oğlu Oidipous'u annesi ile ilişkiye girdiği için cezalandırdığını ve askerlerinde bu işkencenin adını "cuspos" olarak nitelendirdiklerini belirtir. Oidipous, Meliboios adlı bir köylü tarafından kurtarıldıktan sonra Thebes'lilere zulüm yapan Sphinx adlı bir kadını öldürür ve halk tarafından kahraman olarak ilan edilir. İmparator Laios bütün bu olaylardan dolayı kızgınlık duyarak Oidipous üzerine yürür. Yapılan mücadelede Laios ölür, Iokaste imparatorluktan sürgün edilmemek amacıyla bilmeden oğlu Oidipous ile evlenir ve 19 yıl hiçbir şeyin farkına varmadan Thebes'lilerin hükümdarı olarak yaşar. Iokaste, Oidipous'un kim olabileceği konusunda araştırma yapar ve bütün gerçek ortaya çıkar bunun üzerine Oidipous, imparatorluğu oğullarına emanet ederek kendisini öldürür.

Babasının ölümünden sonra Eteokles ve Polyneikes birbirine düşman olurlar ve çıkan mücadele ikisinin ölümü ile son bulur. Böylelikle 396 yıl süren Boiotia ya da diğer adıyla Thebes imparatorluğu sona erer. Palaiphatos, bütün bu olayları doğru bir şekilde anlatırken bilge Euripides yazdığı oyunda Oidipous, Iokaste, Sphinx'ı anlatmıştır ayrıca kronikçi Africanus'da Thebes İmparatorluğu hakkında bilgi vermiştir. Eusebios Pamphilou'nunda belirttiği gibi putperestlik, Hellenlere Seruc adlı bir kişi tarafından getirilmiştir. Eski devirlerde savaşçılar, liderler ve iyi işler yapan kişiler ki bunlar özellikle insanüstü güçlere sahiptir. Bu kişiler halk tarafından saygı görür ve muhteşem heykelleri yapılarak halkın ataları olarak kabul edilirdi. Halk bu kişilerin niteliklerine göre onlardan fayda umarak onlara ibadet eder ve kurbanlar adarlardı. Böylelikle bu kişiler tanrılaştırılmış, Bilge Rheginos bu tanrıların isimlerini yazmıştır. Fakat yıllar sonra gelen nesiller kendi atalarının onlar gibi insan olduğunu unutarak bu tanrıların cennetten geldiklerini düşünmüşler ve saygı göstererek onlara ibadet etmişlerdir. Bilge Diodoros'unda

¹²⁹¹ Boiotia Bölgesinin en güçlü kent devletlerinden biri. Tekin, **a.g.e.**, s.111.

belirttiği gibi tanrılar insanlar tarafından tanrı mertebesine yüksetilerek yine onlar tarafından kendilerine ibadet edilen insanlardır. İnsanlar bu kişilerin olağanüstü davranışlarına bakarak onları ilahi konuma getirmişlerdir. Hatta bazı ülkelerin idarecileride bu şekilde tanrılaştırılmış ve onların isimleri kutsal kitaplara konularak belirli zamanlarda onlar adına festivaller düzenlenerek adaklar adanmıştır. Bu kişilerin hiçbir şekilde günah işlemeyeceği ve ateşte yanmayacağı düşünülmüştür. Bu durum İbrahim'in babası Tharras zamanına kadar bu şekilde yaşanmıştır. Tharras, heykeltraş olup Tanrılarının heykellerini yapıp satmaktadır. Özellikle sanat ve yazma sanatında başarılı olmuş atalarının heykellerini yaparak bunların putlaşmasına sebep olmuştur. Mısırlılar, Babilliler, Phrygialılar ve Hellenler onun bu yaptığı işe büyük bir hayranlık göstererek harikalar yaratan atalarının heykellerini yapmayı sürdürmüşlerdir. Hellenlere bu işi tanıtan kişi olan Hellen, Picus Zeus'un oğlu olup, Yasef kabilesinden Nuh'un oğludur. Io'nun soyundan gelen İyonyalılar büyük Ioneus tarafından bilgilendirilerek bu konularda uzmanlaşmışlardır. Ioneus ve diğer birçok insan hep beraber Babil Kulesini inşa etmişlerdir. Bu insanların dilleri çeşitli kollara ayrılmış olup bu dillerin anlaşılması gayet kolaydır ayrıca onlar bu nedenden dolayı "seçilmişler" olarak adlandırılırlar. Plutarch, *Eski Felsefe* adlı kitabında bu seçilmiş insanlardan bahsederek ki bunlar Hellenler ve barbarlardır, onların putlara taptığını anlatır. Kendisi ise Mısırlıların kutsal ışık inancında olduğunu belirtir. Porphyrios, Plutarch'ın bu felsefi görüşlerini kutsamaktadır.

III. Kitap- "İbrahim'in Tanrı'yı Anlama Devri" adı altında, İbrahim'in Mezopotamya'ya hareket etmesiyle başlayıp, Yahudilerin Mısır'dan büyük göçü ile sona erer. Bu zaman zarfında Hesiod, Grek Alfabesinin bulunuşunu gerçekleştirir¹²⁹². İbrahim, Tanrı'yı keşfettikten sonra babasına neden bu ölümlü tanrılara inandığını ve insanları kötü yola sevkettiğini sorar, bütün putları yıkar ve babasını terkederek Mezopotamya'ya gelir. Pamphilou'lu Eusebios onun babasını terk etmesini kayıt altına almıştır. İbrahim 'in yaşadığı zaman ile *büyük tufan arasındaki süre* 893 yıl iken Babil Kulesinin yapımından İbrahim'in yaşadığı zaman kadar geçen süre ise 523 yıldır. İbrahim, Adem Peygamberden 3745 yıl sonra yaşamıştır. Malalas bu bölümde Libya imparatoru Egytos'un oğlu Sidos'un Mısırdan ayrılarak Canaanites'e (Filistin) gittiğini ve burayı zapt ederek orada yaşamaya başladığını yazar. Onun sülalesinden gelen Melchisedek,¹²⁹³ Filistinlilerin imparatoru olur, Sion şehrini inşa ederek Salem (Barış) olarak

¹²⁹² Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, s.242.

¹²⁹³ Yahudilerin kutsallık atfederek hem kral hem de rahip olan yöneticilerine verdikleri ad. İsrail kavminin kökenleri hakkında bilginiz çok fazla değildir, bütün bildiğimiz Yahudilerin yazdıklarından elde edilmektedir. M.Ö.

adlandırır. Melchisedek, 113 yıl hüküm sürdükten sonra ölür, Josephos, *Archaeology* adlı kitabında onun çok adaletli ve ünlü bir kişi olduğunu belirtirken, kutsal Cyril’de onun hakkında aynı görüşleri paylaşmıştır. Tanrıyı keşfeden İbrahim, bu bilgiyi oğlu İshak’a, o da oğlu Yakup’a verir. İbrahim’in soyundan gelen ve onun tarafından *seçilmişler* olarak kabul edilen İbraniler dünyaya yayılırlar. Bu bölümde Yahudilerin, Yakup’un oğlu Judah’ın ismini aldıkları ve Judah’ın Yahudilerin idaresinden sorumlu olduğu anlatılır. Bu devirde Yasef kabilesinden bir adam, Helen alfabesini keşfederek bunu Hellenlere tanıtır. İbrahim devrinde Nuh’un oğlu Sam kabilesinden Endelechos, Pers hâkimiyetine son vererek Asurlular üzerinde hâkimiyet kazanır ve böylece imparatorluk tekrar Asurlular’ın eline geçer. Nuh’un oğlu Ham kabilesinden Pharaoh (Narocho) Mısırlılar üzerinde hâkimiyet sürer. Manetho, eski devirlerde yaşayan Mısır imparatorları hakkında bilgi verirken; Theophilos, Narocho ve ondan sonra gelen Mısır hükümdarlarını yazmıştır. İbrahim zamanında Mısır ve Asurlular arasındaki ilişkiler, Mısır’ın Asur İmparatorluğunu ele geçirmesi, Mısır firavunu Narocho’nın ahçısı Petephres’in Yakup’un oğlu Yusuf’u Saracenlerden satın alması anlatılmaktadır. Yusuf, Firavun tarafından serbest bırakılır ve yüksek mevkiye atanır bundan sonra anlatılanlar İbrani kutsal kitaplarında yazıldığı şekilde gerçekleşmiştir¹²⁹⁴. Yahudiler, Kenan ülkesinden ayrıldıktan sonra Tanrı’nın Musa’ya, halkını Mısır’dan çıkarmasını emrettiği döneme kadar Mısır’da yaşamışlardır. İbrahim’den İsrail oğullarının Mısır’dan ayrılışına kadar geçen süre 443 yıldır.

IV. Kitap- “Argos Krallığı Devri” başlığını taşımakta ve Argos’un ilk kralı Inachos’un ölümü ile başlayarak, David’in İsrail Kralı olarak tahta geçmesi ile sona ermektedir¹²⁹⁵. Bu bölümde Trakyalı şair Orpheus’un kutsal ruhun, dünyayı yarattığını belirten bir şiir yazdığı açıklanır. Malalas, Kroniğin dördüncü bölümüne Argos İmparatorluğunu anlatarak başlar. Argos İmparatorluğunun Inochos ile başlayıp beş yıl hüküm süren Triopas ile sona erdiğini ve

dokuzuncu yüzyıldan önce bu halktan bahseden hemen hemen hiç bir kayıt bulunmamaktadır. İbrani kutsal metinlerine kaydedilen birçok tarihi olayla ilgili olarak bunları destekleyici arkeolojik kanıtlara veya belgelere rastlanılmamaktadır. Freeman, **a.g.e.**, s.85.

¹²⁹⁴ Musa önderliğinde on iki kabilen oluşan Yahudiler, Mısır’dan yola çıkmışlar, Sina Çölünü geçerek kendileri için kutsal olan Kenan Diyarına gelmişlerdir. Buraya daha önce gelip yerleşen Deniz Kavimlerinden Filistinliler ile aralarında bitmek bilmeyen düşmanlık o devirden itibaren başlamıştır. On iki kabileden oluşan Yahudiler, Kenan’da tek bir kralın yönetimi altında toplanmıştır. Önce Saul, ardından Davud, çok daha sonraları ise Süleyman, Yahudilerin nezdinde, on iki kavmi bir araya getiren, Filistinli liderler olarak sevilmeaktedirler. Onların kalbinde Yerusolim’i krallığın başkenti yapan Davud’un özel bir yeri vardır. Freeman, **a.g.e.**, s.85.

¹²⁹⁵ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.242.

Argos'ların 594 yıl süre hüküm sürdüğünü belirtir¹²⁹⁶. Bilge Diodoros bu durumu kayıtlarında belirtmiştir. İmparatorluğun hâkimiyeti Sikyonlular¹²⁹⁷ (tanınmış isimleri ile Helladikoi'ler) tarafından yok edildikten sonra onların ilk hükümdarlarının Aigialeus olduğunu ve ondan sonra 26 tane hükümdarın görev yaptığını ve Zeuxippos'un son hükümdarları olduğunu ve daha sonra ülkenin yönetimini rahiplerin ele geçirdiğini ve hükümdarlığın 985 yıl sürdüğünü ve Bilge Africanus'un bunu kaydettiğini açıklar. Bu arada İtalya bölgesi başında bir imparatorun yoksun olarak Picus- Zeus'un çocukları ve onun halefleri tarafından idare edilmektedir. İsrailoğullarını yöneten Musa ve Aaron ölmüş onların yerine geçen Nun'un oğlu Jashua (Yuşa), Yahudilere başkanlık etmektedir. Yuşa, savaş yaparak Jericho¹²⁹⁸ ve Ierusalem (Kudüs)¹²⁹⁹ şehirlerini ele geçirir. Yuşa'nın ölümünden sonra Yahudiler, tanrının emri ile Ürdün nehrinin karşısına geçerek Filistin topraklarına girerler ve Jericho şehrinin duvarlarını ilahi davullarla yıkarlar. Yuşa'dan sonra Yahudilerin başına Phinees gelir. Yahudiler ondan sonra halk tarafından seçilen 13 rahip tarafından idare edilmişlerdir¹³⁰⁰. Malalas, bu devirde Hellenler arasında yaşamakta olan Atlas, Prometheus, Epimetheus, Argos ve Deukalion'dan bahsetmekte ve Argos'un batı ülkelerinde sanatı yarattığını, Atlas'ın astronomi ile uğraşarak gökyüzündeki gezegenlerin varlığını kanıtladığını, Prometheus'un yazıyı keşfederek insanoğlunun gelecekle ilgili bilgileri kavramasına yardımcı olduğunu, Epimetheus'un müziği keşfettiğini ve Deukalion'un büyük sel felaketi ile ilgili kısmi bilgiler verdiğini belirtirken, Eusebios Pamphilou'nun bunları yazdığını kaydeder.

Bu devirde Hellenler arasında gelecekte haberler veren *Sybil* adlı ilahi bir kişi bulunmaktadır. Attika'da¹³⁰¹ meydana gelen selden sonra imparatorluk Atinalılar tarafından idare edilmekte olup onunda başında Mısırlı Kekrops bulunmaktadır. Kekrops, imparator olur olmaz bir

¹²⁹⁶ Yunanistan'daki güçlü kent devletlerinden biri. Atina, M.Ö. 494 yılında Argos'u büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Freeman, **a.g.e.**, s.147-8.

¹²⁹⁷ M.Ö. 650 yılında kent yönetimleri bazı hırslı kişiler tarafından ele geçirilerek tiranlıklar kurulmuştur. Bu kentler arasında Megara ve Sikyon'da bulunmaktadır. Freeman, **a.g.e.**, s.141.

¹²⁹⁸ Eriha, Filistin'de Batı Şeria'da, Ürdün Nehri'nin kıyısında yer alan Eriha Valiliğinin merkezi. 1517-1918 yılları arasında Osman Devletinin hâkimiyeti altında kalmıştır.

¹²⁹⁹ Kudüs.

¹³⁰⁰ Süleyman'ın ölümünden sonra İsrailoğulları'nın krallığı ikiye bölünmüş, kuzeydeki kabile İsrailoğulları adını korurken, güney sınırlarında, Yeruşalim şehrine çok yakın bir yerde bulunan Yahuda Krallığı ortaya çıkmıştır. Yahuda sakinlerine İbranice'de Yehudi denildiği bilinmektedir. İşte bu iki krallık iki yüzyıl bir arada yaşamış ve M.Ö. 722'de Asurlular Kuzey Krallığını ortadan kaldırmıştır. Güneydeki Yehuda ise Asur İmparatorluğuna bağlı bir krallık olarak varlığını sürdürmüştür. Freeman, **a.g.e.**, s.85.

¹³⁰¹ Yunanistan'da Korinthos Körfezinin doğusunda yer alan bölge. Tekin, **a.g.e.**, s.31.

kanun çıkararak daha önceleri arzuladığı erkeklerle yatan kadınların tek bir erkekle evlenmelerini istemiştir. 50 yıl hüküm süren Kekrops'dan sonra Atinalılar'ı Kranaos yönetmeye başlamıştır. Bu arada Sappho ilk şiir yazan kadın şair olarak tanınmaktadır. Atina imparatorlarını anlatan Malalas, bu imparatorluğun Africanus'unda söylediği gibi 907 yıl sürdükten sonra yıkıldığını belirtir. İsrailoğullarının devrinde, Trakyalı bilge ve şair Orpheus, tanrıların soyu, dünyanın ve insanın yaratılışı ile ilgili olarak yazdığı kitapta, bütün bunları Phobios Titan'dan öğrendiğini belirtir. Malalas onun şiirinden bir bölümü kitabına almakla beraber daha fazla yazmamış ve onun çalışmasının kitaba alınamayacak kadar uzun olduğunu belirtmiştir. Kronikçi Timotheos, Orpheus'la ilgili bütün bilgileri kayıt altına almış ve onun yıllar önce Hristiyanlıktaki kutsal üçlemeyi yaptığını belirtmiştir. Gideon'dan sonra Tholas, İsrailoğullarına başkanlık ederken Phrygia'da yaşayan Marsyas adlı bir filozof ilk defa kamıştan yapılma bir müzik aleti olan flütü icat etmiştir. Marsyas, müzik ve melodi ile insanları mutluluğa götüren yolu bulduğunu belirtmiş ve tanrıların gazabına uğradıktan sonra kendini nehre atarak ölmüştür. Marsyas'ın kendini öldürdüğü bu nehir bundan sonra onun ismi Marsyas (Büyük Menderes) olarak anılmıştır.

Bu arada Argonautlar (Argo Denizcileri)¹³⁰² ile Teselyalı Jason, Çanakkale Boğazını geçerek Kyzikos'a saldırırlar ve buranın hükümdarını öldürerek Kyzikos ve Boğaz bölgesine hâkim olurlar, burada tanrı Rhea adına bir tapınak yaparlar ve Mary diye adlandırırlar. Yıllar sonra bu tapınağın ismi imparator Zeno tarafından Tanrı'nın annesi Mary olarak değiştirilmiştir. Bundan sonra Argonautların, Khalkedon'a kadar gelişi ve burada Amykos'lara karşı kazandıkları zafer ve bu zaferin anısına yaptıkları tapınak konu edilmiş ayrıca imparator Constantinus'un bu tapınağı kapatmak üzereyken vazgeçerek Hristiyan olduğu ve tapınağı Hristiyanlarca kutsal ilan ederek orada dua ettiği anlatılır. Argonautlar, kutsal postu aramak amacıyla çıktıkları yolculuklarına devam ederek Karadeniz'e çıkarlar ve burada Kolkhis'i¹³⁰³ ele geçirdikten sonra İskitlerle karşılaşır ve İskit imparatoru Aetes'in kızı Medeia'yı esir alırlar. Bu arada Phrygia kralı Tros, Ilios ve Ganymedes'in babası Troia ve İlion adlı şehirleri inşa etmiştir. Onun ve Miken imparatoru Tantalos arasındaki ilişkiler bundan sonraki bölümlerde anlatılmıştır. Tros'un oğlu

¹³⁰² Argo gemisi ile Karadeniz'in doğusundaki Kolkhis bölgesinde altın postu ele geçirmek üzere sefere çıkan kahramanlar. Can, **a.g.e.**, s.75.

¹³⁰³ Karadeniz'in doğu ucunda bulunan bir bölge. Gürcistan'ın batısında ve Kafkasların güneyinde yer alır. Can, **a.g.e.**, s.295.

Ganymedes'i Tantalos'a yollaması ve orada ölümü üzerine Zeus tapınağına gömülmesi Didymos tarafından kayıt altına alınmıştır. Bundan sonra Phrygialılar, Ilios tarafından idare edilmiştir.

Sampson adlı değerli bir lider ve hâkim, olağanüstü bir çalışma ile İbrani kutsal metinlerini kayıt altına almıştır. Mısır Kralı Lapathos, ölümünden sonra ülkesinin evlatları Lakon ve Achaos arasında pay edilmesini istemiştir. Lakonia adı verilen toprakları Lakon ve ondan sonra gelen birçok imparator idare etmiştir. Yıllar sonra hükümdar olan Thestios, Eurotos Nehri yakınlarında Thestia adında bir şehir inşa etmiştir. Thestios'un güzellikleri ile meşhur üç kızı vardır ki onlar *Lakon'un kızları* olarak adlandırılmışlardır. Bunlardan Leda, Tyndareos ile evlenmiş ve kocası Thestios'tan sonra Lakonia halkını yönetmiştir. Bu evlilikten dünyaya gelen kızları Klytaimnestra, Miken imparatoru Agamemnon ile evlenmiştir. Ayrıca Leda'nın yaşadığı gayri meşru ilişki sonrasında dünyaya getirdiği üçüzler ve bunlardan biri olan güzel Helen'in Argos imparatoru Menelaos ile evlenmesi Bilge Palaiphatos tarafından yazılmıştır. Bu bölümde Hellen imparatoru Abas ve ondan sonra imparator olan Proitos, karısı Stheneboia ile aşık olduğu Bellerophon arasında geçen olaylar anlatılmış, ayrıca bu olaylara bağlı olarak Hellen geleneklerinden örnekler verilmiştir. Buna göre Hellenler birlikte yemek yedikleri kişilere ihanet etmezler ve onları öldürmezlerdi. Bilge Euripides bu olayı trajik bir şiirle yazdığı oyunda kayıt altına almıştır. İmparator Pelops'dan sonra Hellenler, Peloponnesos'lular olarak adlandırılmışlardır. Pelops, Peloponnesos adıyla bir şehir inşa etmiş ve imparatorluğu Peloponnesos İmparatorluğu olarak çağırmıştır. Peloponnesos'ların egemenliği 164 yıl sürmüştür. Bu devirde Hippokrates¹³⁰⁴, tıp ile uğraşmış, Demokritos ise felsefe öğretmiştir. Bu kitabın son bölümünde Girit'teki Miken uygarlığı ile ilgili olaylar anlatılmıştır. Miken impatoru Minos¹³⁰⁵ ve o öldükten sonra onun yerine geçen Minotaur ve Girit senatörleri arasındaki anlaşmazlık sonucunda onların Tesalyalı Thesesus'u yardıma çağırmaları daha sonra Thesesus'un Minotaur'u yenerek hem Teselya hemde Girit'e hâkim olması konu edilir. Fakat Thesesus babasının ölümü üzerine Teselya'ya geri döner ve Giritlilerin teklifini reddeder. Thesesus ve karısı arasında yaşanan olayları Kephalion yazmıştır. Bu arada Lakedaimonian imparatorluğu 325 yıl,

¹³⁰⁴ Tıp Bilimin kurucu olarak kabul edilen Hippokrates'in Kos doğumlu olduğu düşünülmektedir. Tekin, **a.g.e.**, s.61.

¹³⁰⁵ Minos olarak adlandırılan Girit kralının tanrı-kral kimliği taşıdığı ve *Theseus ve Minotauros* adlı destana konu olduğu düşünülmektedir. Tekin, **a.g.e.**, s.44.

Korintlerin hâkimiyeti ise 313 yıl sürmüştür. Pisianlar, Africanus’unda belirttiği Zeus ile ilgili kutlamaların yapıldığı zamanda ilk olimpiyat oyunlarını gerçekleştirmişlerdir¹³⁰⁶.

V. Kitap- Beşinci kitap diğerlerine nazaran biraz daha uzun tutulmuş ve “**Troia’lıların Devri**” adlı başlık verilmiştir. Malalas, Troia Savaşını Davud’un hâkimiyet devrine tarihlemekte ve savaşı bütün detayları ile anlatmaktadır. Savaşı yönetenlerin fiziksel özelliklerine kadar detaylara girilerek onların vücutlarının en göz alıcı özellikleri anlatılmıştır. Mesela Helen’in güzel göğüsleri, Akhilles’in seyrek sakalları, Aeneas’ın basık alnı bu bölümde anlatılarak, detaylar verilmiştir¹³⁰⁷. Bu kitap ayrıca Adem peygamberden 5365 yıl sonra M.Ö. 604 yıllarında hâkimiyet süren Yahudi Kralı Joachim zamanını da kapsamaktadır. Tanrı tarafından verilen emirle Davud’un Yahudiler üzerinde hâkimiyet kurduğu dönemde Ilion ve Phrygia topraklarında Laomedon’un oğlu Priam hüküm sürmektedir. Troia, Ilion, Dardanon ve bütün Phrygia toprakları Akhalar tarafından yakılıp yıkılmıştır. Saldırı yapan Akha hükümdarları arasında Agamemnon, Menelaos ve Neoptolemos Pyrrhos bulunmaktadır.

Bütün bu olaylara Paris’in güzel Hellen’i kaçırması sebep olmuştur. Bu açıklamalardan sonra Malalas, Priamos’un oğlu Paris’i kahinlerin onu uyarması nedeniyle yanından uzaklaştırdığını ve Parion şehrine bıraktığını belirtir. Kahinler, Priam’a Paris 30 yaşına geldiğinde Phrygia İmparatorluğunun yıkılmasına neden olacağını söylemişlerdir. Paris, Priam şehrinde yaşamış ve burada eğitimine devam etmiştir. Paris’in Aphrodite’e büyük bir hayranlık duyduğu ve onun için kaside ve ilahi yazdığı bilinmektedir. Paris, 32 yaşını geçince Priam, kehanetteki sürenin bittiğini düşünerek oğlunu yanına çağırır ve sonra onu Delphi’deki¹³⁰⁸ Apollon tapınağına yollar. Paris, Sparta’ya varır ve burada Sparta imparatoru Menelaos tarafından büyük bir konukseverlikle karşılanır. Menelaos, Girit’te Gortyn şehrinde bulunan Zeus ve Europa tapınaklarında ibadet etmek üzere Sparta’dan ayrılır. Sparta’da yalnız kalan Paris, Menelaos’un akrabası Aithra’nın yardımı ile güzel Hellen’i kandırarak kaçıır. Bundan sonra Malalas, Paris’in Mısır’a gittiğini ve daha sonra Helen’le birlikte yurduna döndüğünü anlatır. Paris’in babası ve annesi güzel Helen’in Priam’ın soyundan geldiğini anlatan konuşmasına ve güzelliğine hayran kalarak yanlarında kalmasına izin verirler. Bu arada Agamemnon ve Menelaos, Helen’in Paris’le

¹³⁰⁶ İlk Olimpiyata Oyunları M.Ö. 776 yılında Elis kentinde düzenlenmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.167.

¹³⁰⁷ W. Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.242.

¹³⁰⁸ Dephoi, Yunanistan’da bulunan dinsel merkez. O. Tekin, **a.g.e.**, s.34.

beraber Troia'a gittiğini öğrenirler ve Hellen'in kendilerine geri verilmesini arzu ederek oraya elçilerini yollarlar. Fakat Priam'ın oğulları Helen'in geri yollanmasına razı olmazlar. Agamemnon, Menelaos, imparatorlar ve krallar Ilion'a¹³⁰⁹ karşı yapacakları sefer için hazırlık yaparken bilge hükümdar Cheiron ve onun oğlu Peleus'a yalvararak torunu Akhilles'i kendileri ile beraber bu sefere gelmesi için ikna etmesini isterler. Cheiron, Lykomedia imparatoru ile beraber olan Akhilles'i yanına çağırır.

7. Bölüm: Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Malalas Kroniklerinde Türkler kısmında verilmiştir.

Akhilles, Legapolis kralı Menetes ile karısı Brises'in güzel kızı Hippodemeia Briseis'e aşık olmuş ve ettiği yemini unutarak onu sadece kendisi için saklamıştır. Liderler ve krallar, Akhilles'in bu hareketine kızarak onun şehirlere saldırarak yağmalamasını yasaklamışlar ve yerine Aias Telemonios'un kardeşi Teukros'u tayin etmişler, Kıbrıs, Isaura ve Lykia'ya saldırarak bu bölgeleri yakıp yıkmışlardır. Aias, Chersonese (Kırım)'e saldırarak onların elinde bulunan Priam'ın oğlu Polydoros'u almıştır. Polydoros, daha önce babası Priam tarafından güven içinde olması niyetiyle Kırım imparatoru Polymestor'a teslim edilmiştir. Aias, Hellen ile Polydoros'u takas yapmak istemiş ama Priam'ın oğulları buna rıza göstermemişlerdir. Bunu üzerine Aias, Polydoros'u bütün Troia'un gözü önünde öldürmüştür. Malalas burada İlion'a karşı sefer yapan bütün Yunanlıların fiziksel özelliklerini anlatmıştır. Bunlar arasında Agememnon, Akhilles, Patraklos, Aias bulunmaktadır. Palamedas adlı kişiyi anlattıktan sonra onun "tavla" adlı oyunun yaratıcısı olduğunu ve bu oyunun erkeklere mutluluk verdiğini belirtir.

Malalas, Yunanlılardan sonra Troia'un ileri gelenlerini anlatır, bunlar arasında Priam, Hector, Troilos, Paris bulunmakta olup Bilge Giritli Diktys bu anlatılanların doğru olduğunu kanıtladığı gibi Hellenlerin Ilion'a saldırılarından sonra neler yaşandığını da belirtmiştir. Diktys, Danaoi lideri Idemeneus ile beraber savaşa katılmış ve yaşananları gayet güzel gözlemleyerek bize aktarmıştır. Savaşa katılan liderleri, bunların sahip olduğu gemileri anlatarak Hellenlerin toplam gemi sayısını 1250 olarak vermiştir. Hellenler, Phrygia'lılara saldırarak kralları Priam ve karısı Hekabe'yi öldürmüşler ve bütün imparatorluğu yağmaladıktan sonra ülkelerine dönmüşlerdir. Böylelikle bütün Asya ve Phrygia Troia'unu kapsayan Ephesos İmparatorluğu 819

¹³⁰⁹ Frigya'da bulunan antik kent, bugünkü Hisarlık. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.344.

yıl sürmüştür. Malalas, Troia'un düşmesinden sonra Akhaların arasında yaşanan olayları, Aias Teamonios, Odysseus ve Diomedes'in bir madalyondan (Palladion) dolayı aralarında anlaşmazlık çıktığını, hepsinin birden bu madalyona sahip olmak istediğini ve kendilerinin yaptıkları kahramanlıklara karşılık bu madalyonu hak ettiklerini iddia ettiklerini anlatır. Çıkan tartışmalarda Agamemnon ile Diomedes, Odysseus'ı destekler ve Odysseus, Aias Teamonios'u öldürerek kaçır.

Malalas, beşinci kitabın bu bölümünde gemileriyle birlikte yola çıkan Odysseus'un ülkesine dönemediğini ve Sicilya'ya gittiğini anlatır. Adanın Kyklops, Antiphantes ve Polyphemos adlı kardeşler tarafından yönetildiğini ve Odysseus'un Antiphantes ile arasında geçen olaylar yüzünden Kyklos'a sığındığını belirtir. Kyklos'un vahşiliğine dayanamayan Odysseus, diğer kardeş Antiphantes'e kaçır burada sempati ve acıma ile karşılanır. Rüzgarın yelken açmaya müsait duruma gelmesi beklenir ve Odysseus'un adamlarından Leion, Antiphantes'in kızı Elpe'yi kaçırarak Sicilya'dan ayrılır. Kaş'lı Sisypheos bütün bu olayları kaydederken, Euripides, Kyklops hakkında oyun yazmıştır. Bilge Pheidaios, Euripides'in yazdığı oyunu eleştirirken onun yazdıklarının Homeros'ununkilerden farklı olduğunu ve gerçekleri yansıtmadığını belirtmiştir. Odysseus, Sicilya'dan Aiolos'un imparator olduğu Aiolon adasına geçer. Burada imparatorun kızı Kirke ile yaşadıkları, Kaş'lı Sisypheos ve Giritli Diktys tarafından yazılmış ve kayıt altına alınmıştır. Bilge Homeros, Kirke'nin hazırladığı iksir ile erkekleri nasıl esir aldığını destansı bir şekilde anlatmıştır. Homeros'in oyununu inceleyerek yorumlayan Korintli Pheidaios, Homeros'un aslında Kirke'nin tuzağına düşen erkekleri anlatmaktan çok erkeklerin kadınlara bakış açısını sorguladığını belirtmiştir. Bundan sonra olaylar Odysseus'un perişan bir halde ülkesine dönmesi ile sonuçlanmıştır. Troia'yı yakıp yıkan krallardan Diomedes ve Agamemnon ülkelerine dönerler. Aias Telamonios'un kardeşi Teukros, kardeşine yardım etmek üzere Kıbrıs'dan gelir ve Akhilles'in oğlu Pyrrhos'dan, Troia'da yaşananları kendisine anlatmasını ister. Bu bölümde Akhilles'in gösterdiği kahramanlıklar, Hector'un ölümü ve Priam'ın oğlunun cesedini almak için gösterdiği cesaret anlatılırken, Kırım'dan Amazonların ve onların lideri Penthesileia'nın Hector'a yardım amacıyla adamları ile beraber gelmesi dikkat çekicidir. Pyrrhos bütün bunları anlattıktan sonra ülkesine döner, tüm kahramanlar ve Akhaların geri kalanı ülkelerine gider. Savaşta Teukros ile birlikte olan Kos'lu Sisypheos yaşananların hepsini yazmıştır, şair Homeros onun yazdıklarını bularak *Iliada Destanı'nı* yazmış hikayenin geri kalan kısmını ise

Vergil kayıt altına almıştır. Aynı şekilde olan bütün olayları Diktys'in yazdıklarında görmek de mümkündür.

Kitabın bundan sonraki bölümünde Agamemnon ve Klytaimnestra'nın oğlu Orestes'in babası Agamemnon'un öldürülmesinden sonra yaşanan olaylar anlatılmıştır. Orestes'in ruhunu temizlemek amacıyla yaptığı yolculuk ve İskitler ülkesinde yaşadıkları bize İskitler ile Mikenlilerin ilişkileri hakkında bilgi vermektedir. Kitabın son bölümünde İsrail oğulları ülkesinde yaşananlar hakkında bilgi verilmiştir. Davud, İsrail'de 40 yıl hüküm sürmüş ve Salem adlı şehri yeniden imar ederek Kudüs (Jerusalem) adını vermiştir. Onun yerine geçen oğlu Süleyman aynı şekilde 40 yıl İsrail oğullarını yönetmiş ve Yahudiler için ilk defa bir tapınak yapmıştır. Süleyman'dan sonra Ahab, Yahudileri idare ederken Elijah peygamber olarak görev yapmıştır. Birçok yöneticiden sonra Yahudileri, Hezekiah yönetmeye başlamıştır. Onun rejimi sırasında yaşayan şair Homeros, Truvalılar ile Danaoi'ler arasındaki savaşı anlatan destansı şiirini yazmıştır. Hezekiah'dan sonra Yahudilerin başına geçen Manasses 55 yıl onları yönetmiştir. Onun zamanında Rhodian halkı, Helios adına bronzdan bir heykel yaparak adını Kolossos olarak adlandırdıktan sonra kendilerini Klossian'lar olarak çağırmışlardır. Mannasses'den sonra Yahudiler, Eliakim ve Ioakim tarafından idare edilmiş olup Adem'den onların zamanına kadar geçen süre 5365 yıldır.

VI. Kitap- “Asur Krallığı Devrinde Aeneas ve Ascanius” Kitap Yahudilerin Babil'deki tutsaklıklarının anlatımıyla başlar sonra birden altı yüzyıl önceye Troia'un düşmesiyle beraber Aeneas'ın İtalya'ya doğru yaptığı sefere tekrar geri döner¹³¹⁰. Aeneas Hanedanını, Roma'nın kuruluşundan önceki devreye yerleştirir. İmparator Ioakim devrinde Yahudiler, Asur Hükümdarı Nebuchednezzar¹³¹¹, tarafından saldırıya uğrarlar, Kudüs ve bütün Yahudi kutsal bölgesi, Yahudi peygamberlerinde söylediği gibi işgal edilir. Nebuchednezzar rejiminin beşinci yılında bütün Yahudi tutsaklar Babil'e götürülür, Eusebios Pamphilou bunu kayıt altına alarak yazmıştır. Bu dönemde Lidyalılar¹³¹², komşuları olan krallıkları zapt ederek imparatorluk kurmuşlardır.

¹³¹⁰ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, New York: Palgrave Macmillan, 2007, s.24

¹³¹¹ Asur imparatorluğunun çöküşünden sonra M.Ö. 625- 539 yılları arasında en iyi dönemini yaşayan Babil krallığını görmekteyiz. Onların hükümdarı II. Nabukadnezar (M.Ö. 604-562), Asurluları yenilgiye uğratmış ve büyük bir imparatorluk kurmuştur. Aynı imparator Yahuda'yı istila etmiş ve başkent Yeruslaim'i ele geçirerek on bin Yahudi'yi tutsak almıştır. Freeman, **a.g.e.** 86-87.

¹³¹² Batı Anadolu'da yaşayan Lidyalılar tarafından kurulan Lidya Krallığı, kral Gyges zamanında kuvvetlenmiş ve Anadolu'da güçlü bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Tarihte ilk altın –gümüş parayı Lidyalılar basmıştır. Son kralları

Nebuchednezzar'dan sonra oğlu ondan sonrada onu öldüren Med Dareios¹³¹³, Asur İmparatorluğunu hâkimiyeti altına almıştır. Dareios'dan sonra diğerleri başa geçmiş ve Astyages'in saltanatında Persler büyük bir ordu ile Lidyalılara saldırmışlardır. Bu savaşın olduğu yıl büyük bir güneş tutulması yaşanmış ve Miletli Thales¹³¹⁴ bu olayın gerçekleşeceğini tahmin etmiştir. Lidyalıları yenemeyen Astyages, barış anlaşmasına razı olmuştur. Lidyalıların yönetimine yıllar sonra Kroisos geçmiş ve 15 yıl hüküm sürmüştür. Kroisos zamanında Lidya imparatorluğu büyüyerek uzak yakın bütün krallıkları egemenliği altına almıştır. Pers İmparatorluğunun başına geçen Kyros zamanında Lidya ve Persler arasındaki ilişkiler bozulmuş ve Kyros, karısının tavsiyelerine uyarak bilge Yahudi Daniel'e akıl danışmıştır. Daniel, tanrısının yardımıyla Kyros'un düşmanını yeneceğini ve Kraisos'u esir alacağını söyler. Bunu üzerine Kyros eğer düşmanı Kraisos'u yenerse bütün Yahudileri serbest bırakarak yurtlarına dönmelerine ve tanrılarına dua etmelerine izin vereceğini söyler. Kroisos, adamlarını Delphi tapınağına yollayarak savaşla ilgili kehanetler sorduğunda aldığı cevap "imparator Kroisos, Kızılırmak Nehrini geçtiğinde büyük bir imparatorluğun yıkıma sebep olacaksın" şeklinde olmuştur.

İki ordu karşı karşıya geldiğinde bilge Thallos, Kastor ve Polybios'un da kaydettiği gibi Kroisos ve ordusu esir alınarak Persia'ya götürülmüştür, daha sonra Herodotos ve Theophilos bu olayları yazdıkları tarihlerinde anlatmışlardır. Kyros, başkentine geri döndüğünde Daniel'in tavsiyelerine uyarak Yahudileri serbest bırakır ve onların Kudüs'e dönmelerine izin verir. Lidya İmparatorluğunun dağılmasından sonra onların hâkim olduğu bölgelere Sami'ler yerleşerek hüküm sürmeye başlarlar fakat Kyros onlara karşı savaş açmasına rağmen yenilerek ölür. Sami

Kroisos zamanında Persler'e yenilmişler ve Pers eyaleti haline gelmişlerdir. Kral yolu olarak adlandırılan ticaret rotası, o devirde Lidya'nın en önemli kenti Sardes'den başlayıp İran'daki Susa kentinde sonlanmaktadır. Can, **a.g.e.**, s.329.

¹³¹³ Aynı kökenden gelme Persler ve Medler, bugünkü İran Devletinin bulunduğu topraklarda yaşamaktadırlar Persler, Medler'in hâkimiyetine son vererek Pers İmparatorluğunu M.Ö. 6.yüzyılda Ön Asya'nın büyük gücü haline getirmişlerdir. Pers kralı Kyros, Pers Devletinin kurucusu sayılmaktadır. Kyros, batıdaki büyük güç Lydia Kralı Kroisos'u yener ve krallığın başkenti Sardes'i istila eder. Böylece Anadolu Perslerin işgali altına girerken Akdeniz ve Ege'deki ticaret Perslerin kontrolü altına girmiş oluyordu. Kyros'dan sonra yerine oğlu Kambyzes (M.Ö. 530-522) geçmiştir. Bu kraldan sonra "Büyük" lakâplı I. Dareisos (M.Ö. 522-486) hükümdar olmuştur. I. Dareios'un İskit seferinden sonra Trakya ve Karadeniz'in batı kıyılarını ele geçirmesinden sonra Batı Anadolu'da bulunan kent devletleri, Perslere karşı ayaklanmış ve Miletos'un önderliğinde İonia Ayaklanması başlamıştır. Persler daha sonra İonia ayaklanmasını destekleyen Yunanlılar üzerine sefere çıkmışlardır (M.Ö. 492). Pers, diğer bir adıyla Akhaimenidler hanedanlığı İskender'in Persleri yenilgiye uğratmasıyla son bulur (M.Ö. 330). İran topraklarında bu sefer Partlar bir yönetime geçmişlerdir (M.Ö. 247). Bu hanedanlığın yıkılmasından sonra ise Ardaşir Sasani Devletini kurmuştur (M.S. 224). Tekin, **a.g.e.**, s.90-96.

¹³¹⁴ Miletos'lu Thales, eskiçağ Hellen dünyasının yedi bilgesinden biri olup evrendeki her şeyin özünün "su" olduğunu iddia etmiştir. Herodotos'unda belirttiği gibi M.Ö. 585 yılında güneş tutulmasının yaşanacağını önceden hesaplamıştır. Matematikte bugün bile onun adıyla anılan kurallar öğretilmektedir. Tekin, **a.g.e.**, s.60.

Pythagora, Kyros ve Samiler arasındaki savaş hakkında yazmıştır ayrıca Africanus'da bu olaylardan bahsetmiştir. Kyros'un oğlu Dareios zamanında Etopyalıların Dareios'a savaş açmasını fırsat bilen Mede'de yaşayan Yahudiler, bu bölgeden kaçarak Kudüs'e gelirler ve burayı zapt ederler. Dareios, kumandanlarını Kudüs'e yollamasına rağmen Persler başarılı olamaz ve Yahudiler savaşı kazanarak şehre hâkim olurlar. Dareios'un oğlu Artaxerxes zamanında Nehemiah adlı bir rahip, Artaxerxes'i razı ederek daha önce yakıp yıkılan Kudüs'ün yeniden onarılmasını sağlar. Artaxerxes ayrıca kendi ülkesinde bulunan Yahudiler'in yurtlarına dönmelerine izin verir ve onlarla beraber kutsal kitaplarını da yollar. Bu arada Makedonya ülkesinde Kranaos, hüküm sürmeye başlamıştır, ondan sonra 23 tane hükümdar gelmiş ve Philippos¹³¹⁵ başa geçmiştir. İşte tam bu sırada Helen dünyasında Sophakles, Herakleitos, Euripides, Herodotos ve Pythagoras adlı bilginler yaşamaktadırlar. Malalas kitabın bu bölümünde İtalya'da yaşanan olaylara dönerek bunlar hakkında bilgi vermeye başlar. Picus-Zeus ve Alkmene'nin oğlu Herakles'in soyundan gelen ve Thebai'de doğan Herakles İtalya'ya hâkim olur ve saltanatı 38 sene sürer. Picus- Zeus'un soyundan geldiği için o ve onun soyundan gelenler bu bölgede ve batıda hüküm sürme hakkına sahiptir. Adem'den Herakles'in devrine kadar geçen süre 5362 yıldır. Herakles'den sonra onun oğlu ve ondan sonra da onun oğlu Latinus, İtalyanlar üzerinde hüküm sürmeye başlamış ve bu 18 yıl sürmüştür. Latinus hüküm sürdüğü bölgedeki Skitinoi halkını kendi adıyla çağırarak Latinus olarak isimlendirmiştir. Malalas bu bölümün sonunda eski yıllara dönerek Aineias'ın neler yaptığını anlatmaya başlar, Phrygialı Aineias¹³¹⁶, Diomedes'den aldığı madalyonla beraber İtalya'ya doğru yola çıkar ve burada Latinus'la buluşur.

VII. Kitap- “Roma'nın Kuruluşu”, bu bölümde Roma'nın Romus tarafından kurulduğu anlatılırken Rhomulus'un katkısından hiç bahsedilmemiştir. Romus'dan sonra tahta çıkan bütün Roma Kralları gururlu Tarquinler¹³¹⁷ de dahil olmak üzere Iulius Caesar'a kadar Roma Cumhuriyeti anlatılmış ve Büyük Aleksandros'a kadar Makedonya Tarihine değinilmiştir¹³¹⁸.

¹³¹⁵ II. Philippospos (M.Ö. 359-336) yıllarında hükümdarlık yapmış Makedon kralı. Tekin, **a.g.e.**, s.117.

¹³¹⁶ Troy'lu Ankhises'in tanrıça Aphrodite'den doğan oğlu, Vergilius Aeneis Destanında Aeneas'ın Troy'dan kaçarak İtalya'ya yerleştiğini anlatmıştır. İşte Aeneas'ın torunları Remus ve Romulus Roma kentini kurmuşlardır. Can, **a.g.e.**, s.16.

¹³¹⁷ Etrüsk Kral sülalesi. Tekin, **a.g.e.**, s.190.

¹³¹⁸ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.242.

Roma'nın kurucusu Rhemus ve kardeşi Rhomulus¹³¹⁹ hüküm sürmeye başladıktan sonra isimlerini Romalılar olarak adlandırmışlardır. Önceleri Valentia adı verilen eski bir köyü yeniden inşa ederek orada bulunan Pallantion adlı binayı onarmış ve saray (Pallas) olarak isimlendirmişlerdir. Zeus'un neslinden geldiğine inanılan Herakles'in silahlarını bularak, Boarım meydanında bulunan Zeus tapınağına yerleştirdikten sonra Roma dilinde Capitolium olarak adlandırdıkları büyük bir Zeus tapınağı inşa etmişlerdir¹³²⁰. Şehre Roma¹³²¹ adını verdikleri gibi kendilerini de Romalılar olarak adlandırmışlardır. Silva'dan getirdikleri tahta madalyonu (Palladion) Roma şehrinin kalbine yerleştirmişlerdir. Kardeşlerin hanedanlığı devam ederken aralarında başlayan düşmanlık sonucunda Rhomulus, Rhemus tarafından öldürülmüştür. Bu tarihten sonra Roma, deprem ve iç karışıklıklar sonucunda aralıksız olarak yara almaya devam etmiştir. Malalas, bunun üzerine Rhemus'un kâhinlere danıştığını onlarında eğer kardeşi ile beraber hüküm sürmeye devam etmezse bu durumun devam edeceğini bildirdiklerini söyler. Rhemus, kardeşinin altından büstünü yaptırarak imparatorluk tahtının yanına oturtur. Rhemus bundan sonra verdiği emir ve kararnamelerde devamlı olarak "biz imparatorlar böyle istiyoruz" derken bu işi kardeşi ile beraber yaptığını belirtmek istemiş olmalıdır. Bu durum bugüne kadar böyle devam ederek gelmiş ve Rhemus, kardeşinin altın büstünü diğer şehirlere göndererek oradaki valilerin idarelerinde yardımcı olmasını sağlamıştır. Rhemus, Roma şehrini güzel binalar ile süsler ve duvarlarla çevirir. Tanrı Ares adına bir tapınak yaptırarak daha önce Primus olarak adlandırılan ayı march (Martios, mart) olarak yani Ares'in olan anlamında adlandırır. O tarihten bu güne kadar bütün Romalılar mart ayında "Campus Martius"¹³²² adını verdikleri bir festival düzenleyerek kutlarlar. Rhemus, bundan sonra şehirde bir hipodrom inşa ederek Roma'da Güneş Tanrısı adına düzenlenen festivallerde ilk defa at yarışları düzenler, bunu yapmaktaki amacı isyan çıkaran ve kendisinden nefret eden insanların dikkatini dağıtarak başka yöne sevk etmektir. Malalas bundan sonra Rhemus'un neden bu şekilde hareket ettiğini anlatır, dünya, deniz, ateş ve hava tanrıları, güneş tanrısının emrinde olup onun tarafından kutsanmışlardır. Pers imparatoru bu doğa güçlerine saygı duyduğu için savaşlardan zaferle çıkmıştır. Pisia'lı imparator Oinomos, ise

¹³¹⁹ Efsaneye göre kral Numitor'un kızı Vesta Tapınağı Rahibesi Rhea Silvia, Savaş Tanrısı Mars'dan ikiz oğul sahibi olur. İşte bu ikiz çocuklar Rhemus ve Rhomulus, Roma Şehri'nin kurucuları sayılmışlardır. Şehir inanişe göre M.Ö. 753 yılında kurulmuştur. Freeman, **a.g.e.**, s. 357.

¹³²⁰ Capitalium'da bulunan, Etrüks tarzında inşa edilmiş Jupiter tapınağı. Tekin, **a.g.e.**, s.191.

¹³²¹ Şehir, Tiber Nehri ile Alba Tepeleri arasında yer alan Latium düzlüklerinde kurulmuştur. Şehirde otuza yakın değişik kökenden halk ortak bir Latin kültürü altında kaynaşmıştır. Freeman, **a.g.e.**, s. 358.

¹³²² Bu festival Mars Meydanı'nda kutlanmaktadır. Freeman, **a.g.e.**, s.360.

25 Martta Güneş tanrısı adına yarışmalar düzenlemekte ve dünya (Demeter)¹³²³ ile deniz (Poseidon)¹³²⁴ tanrıları birbiri ile yarışmaktadır. Halk yığınları Oinomos ve rakipleri arasında yapılacak yarışları izlemek üzere toplanmaktadırlar.

Malalas bu bölümde Oinomos ve rakipleri arasında yapılacak savaşta onun rakiplerinin tercihine göre tanrıları temsil ederek buna uygun renkte giysiler giydiğini ve bu oyunda kaybedenin ölümle cezalandırıldığını anlatır. Sahil kesimlerinde yaşayan halk Poseidon'u desteklerken onu temsil eden kişinin yenilmesi sonucunda kehanete göre balık kıtlığı, deniz kazaları olacağına inanılmaktadır. Ülkenin iç kesiminde yaşayan halk ise Demeter adına savaşan kişiyi destekler ve onun yenilmesi sonucunda kıtlık olacağına inanır. Bu at yarışları ilk defa Posedion'un oğlu Enyalios tarafından düzenlenmiştir. Kallimachos yazdığı Aitesia adlı eserinde bundan bahsetmiştir. Ondan sonra Ericthonios aynı yarışları dört at ile düzenlemeye başlamış ve Kharaks'ında tarihinde belirttiği gibi çok meşhur olmuştur. Kharaks, daha başka bilgilerde vererek hipodrom yapılanmasının dünya düzenine uygun olarak gerçekleştiğini belirtmiş ve cennet, dünya, deniz ve insan arasındaki kuralların hipodromdaki yapılanma ile benzerlikler taşıdığını ve bunların insan hayatını yönlendirildiğini anlatmıştır. İmparator Rhemus, Roma'da ilk defa Güneş tanrısı ve onun elemanları olan dünya, okyanuslar, ateş ve hava adına at yarışları düzenlemiş ve bütün bu elemanları Latin renk isimleri ile adlandırmıştır. Dünyayı hava ile ilişkilendirerek Yeşiller Partisi, suyu ise ateşi yenecek gücü olduğundan dolayı onun hâkimi olarak kabul etmiş ve Maviler Partisi olarak isimlendirmiştir.

Malalas bundan sonra Roma halkının, yarışlarda kendi partisini destekleyerek onun kazanmasını istediğini ve Roma halkının ikiye bölündüğünü ve bir daha hiçbir şekilde bir araya gelerek anlaşılamadığını belirtmiştir. Roma halkı arasında derinleşen bu ayrılık Rhemus tarafından gayet güzel bir şekilde kullanılmıştır. Herhangi bir partinin kendisinden hoşnut olmayan senatörler ve halk yığınlarını desteklemesi halinde Rhemus, diğer partinin tarafına geçerek düşmanlarına karşı üstünlük kazanmıştır. Rhemus'dan sonra gelen bütün Roma imparatorları onun bu prensiplerini gelenek haline getirerek hüküm sürmüşlerdir.

¹³²³ Yunan inanç sisteminde toprak ve bereket tanrıçası. Adı tahıl ana ya da toprak ana anlamına gelmektedir. Can, **a.g.e.**, s.151.

¹³²⁴ Yunan inanç sisteminde deniz ve su tanrısı, Rhea'nın oğlu, Zeus ve Hades'in kardeşi, Aynı zamanda depremler tanrısı olarak tanınan Poseidon'un, atlarla ve at yarışları ile ilgisi olduğu bilinir. Can, **a.g.e.**, s.466.

Malalas, bu bölümde Roma ordusunu güçlendirmek amacıyla orduya alınan yabancı güçlerden ve bu erkeklerle evlendirilmek istenen genç kızlardan bahsederek bu iki grubun birbiriyle kaynaşmasını sağlayan hipodrom oyunlarını anlatır. Bilge Vergilius, Roma tarihçisi Pliny ve Livy'nin bu konuları anlatan yazılar yazdığını belirtir. Efsaneye göre İmparator Amulius'un torunu Ilia, Tanrı Ares'in kimliğine bürünmüş bir askerle yaşadığı gayri meşru ilişki sonucunda hamile kalarak Rhemus ve Rhomulus'u dünyaya getirmiştir. Büyükbabasının onları ormana terk etmesi ve kurtlarla yaşayan bir çoban- kadın tarafından bulunarak emzirilmesi anlatılarak bu bölgenin kadınlarının *Lykainai* olarak çağrıldığı belirtilir.

Rhemus tarafından ilk defa yapılan diğer bir eylem ise savaşa ara verilen kış aylarında düzenlenen *Brumalia* olarak adlandırılan bir festivaldir. Romus, senatörleri ve bütün devlet görevlilerini davet ederek onları eğlendirmekte ayrıca Senatus'unda aynı şekilde davranmasını istemektedir. Brumalia geleneği bu güne kadar gelmiştir Roma halkı ve eskiçağda yaşayan insanlar başkaları tarafından beslenip büyütülen kişilerin saygıya değer olmadığını düşünmektedirler ki Rhemus ve kardeşi Rhomulus bunlar arasında yer almaktadır. Roma'da halk arasında kutlanmakta olan ve herkesin kendi yiyeceğini getirerek birlikte yemek yediği bir eğlenceyi, kendi ayıbından kurtulmak isteyen Rhemus, *Brumalium Festivali* olarak kutlamaya başlamıştır. Roma Kronik yazarı Licinus onunla ilgili olayı bu şekilde anlatmıştır. Rhemus'dan sonra İmparator Tarquinius Suberbus devrine gelinceye kadar altı tane Roma imparatoru hüküm sürmüştür.

Tarquinius devrinde yaşanan olaylar onun imparatorluktan sınır dışı edilmesine ve Romalılar arasında iç savaşın başlamasına ve birçok kişinin ölmesine neden olmuştur. Romalı yazar Servius yaşanan olayları kayıt altına almıştır. İmparator Tarquinius'un oğlu Arruns'un senatör Brutus'un yeğeni Lucretia'ya tecavüz etmesi sonucunda başlayan olaylar, Ardeni halkının Roma'ya savaş açması sonucunda imparator Tarquinius'un, ayaklanmayı bastırmak üzere onlara karşı savaş başlatması ve Roma'da bulunan Brutus, Lucretia'nın kocası Collatinus'un bu fırsattan yararlanarak imparatora karşı kurdukları komplo bu bölümde anlatılanlar arasındadır. Kitabın bundan sonraki bölümlerinde Tarquinius ile aristokrat Brutus ve Collatinus arasında geçen olaylar irdelenirken Brutus'un oğlunun ona ihanet ederek düşmanları ile işbirliği yaptığı ve babası tarafından acımasız bir şekilde cezalandırıldığı belirtilir. İmparator Tarquinius tahtan uzaklaştırılırken, Roma seçilerek iş başına gelen iki konsül tarafından yönetilmeye başlanır.

Brutus ve Collatinus, yönetime hâkim olur olmaz Roma’da imparator istemediklerini belirterek Tarquinius’un öldürülmesini sağlarlar¹³²⁵.

Tarihçi Livius, konsül olarak görev yapan Brutus zamanında kutlanmaya başlayan ve günümüze kadar devam eden *Consilia Festivalini* anlatmaktadır. Festivalin başlangıcı Brutus’un kölesi Vindicius’un Brutus’a gösterdiği sadakat sonucunda senatus ve halkın önünde özgürlüğüne kavuşması törenine dayanmaktadır. Brutus, bu törende Vindicius’u özgür bırakırken onu kont rütbesi ile ödüllendirmiş ve varlığına ortak etmiştir. Brutus ayrıca bütün valilere kararnameler göndererek gelecek yıllarda bugünün Vindicius’un özgürlüğe kavuştuğu ve Tarquinius’a karşı kazanılan zaferin anısına yapılacak ibadetlerle kutlanmasını emretmiştir.

Malalas bundan sonraki bölümde yıllar sonra Gallialılar tarafından Romalılara karşı yapılan saldırıyı ve onları bozguna uğratan kudretli general Manlius Capitoliuminus ile senatör Februarius arasında yaşanan olaylara değinir. Manlius Capitoliuminus, Februarius’un komplosu sonucunda Roma’dan ayrılır. Gallia kralı Brennus’un Roma’ya karşı Sextilis ayının on beşinde ansızın atağa geçer ve Roma’yı işgal ederek Capitolium’e sığınan binlerce kişiyi öldürür. Senatörler, Manlius’a yalvararak ondan Roma’yı kurtarmasını isterler. Topladığı ordu ile Kral Brennus’a saldırarak onu yenilgiye uğratan Manlius, Romalı senatörler ve asker tarafından oybirliği ile bütün idarenin başına getirilir. Manlius, Roma’nın Gallialılar tarafından istila edildiği Sextilis ayını kısaltarak ayı uğursuz ilan eder ve bu ayın bundan böyle bu şekilde adlandırılmamasını emreder. Bu ayı senatör Februarius’un adı ile çağırarak onun gibi onursuz ve uğursuz bir kişinin adını vermenin daha münasip olacağını belirtir. Yapılan bir ayınle Februarius, Roma dışına çıkarılarak yer altı tanrılarına kurban edilir ve bundan sonra Brennus ve Gallialılara karşı kazanılan zaferin anısına her yıl Şubat ayında kutlamalar yapılır.

Romalılar yıllarca konsüller tarafından yönetildikten sonra Octavian Augustus tekrar imparator olarak hüküm sürmeye başlar. Octavian Augustus, Manlius Capitoliumius’un Şubat ayının yerleşiminde yanlışlık yaptığını düşünerek şubat ayını diğer bütün ayların sonuna

¹³²⁵ Roma’da Etrüks krallarının yönetimden uzaklaştırılması sadece bir kız kaçırma olayına bağlanamaz. Bütün bunların altında yatan sebep Romalıların Etrüks yönetiminden kurtulmak istemeleridir. Etrüks kralından kurtulan Roma’da yeni bir anayasa oluşturularak, idare yetkisi senatoya verilir. Senato tarafından seçilecek ve bir yıllığına iktidarı elinde tutacak olan iki konsül Roma’yı yönetecekti. Böylece Roma’da Cumhuriyet yönetimine geçmiştir. (M.Ö. 509-508). Freeman, **a.g.e.**, s.361.

yerleştirir ve bu ayı kendi ismi Augustus olarak adlandırır. Augustus ayından önceki ayı ise amcasının adı ile adlandırır (Iulius Caesar). Tarquinius'un sürgün edilmesinden sonra Roma şehri konsüller tarafından yönetilmiş ve bu yönetim şekli Iulius Ceasar'ın devrine kadar 464 yıl sürmüştür. İşte tam bu sıralarda Yahudiler arasında Joakim devrinden sonra Jaddus, yüksek hâkim olarak görev yapmaktadır.

Helen devri filozoflarından Plato, Timaios'a yazdığı mektupta tanrı ile ilgili bilgiler vermiş, onun tanrısallık vasfının üç unsura dayandığını ve sadece bir ilahi güç olduğunu anlatmıştır. Alexandria'lı rahip Kyrillos, imparator Iulianus'a karşı yazdığı yazılarda bunu göz önüne alarak kutsal üçleme ve onun ilahi gücünün yıllar önce gelecekte neler olacağından habersiz bu kişiler tarafından anlatıldığını bildirmiştir. Bu arada Perslerin imparatoru Artaxerxes ölmüş onun yerine oğlu Ochos, Perslerin hükümdarı olmuş ve Mısırlılar üzerine yürüyerek bütün Mısır'ı zapt etmiştir. Mısır'da hüküm sürmekte olan Nektanabo kaçarak Makedonya'da Pella adlı bir şehirde yaşamaya başlamıştır. Malalas bu devirde yaşanan kötü bir olay hakkında bilgi vermiş Olympias'ın Nektanebo tarafından veya bazılarının iddia ettiği gibi Zeus Ammon tarafından hamile bırakıldığını ve Aleksandros'un dünyaya geldiğini açıklamıştır.

Thebai'lerin ve Mısırlıların kurduğu ilk imparatorluk kronikçi Eirenaios'unda belirttiği gibi 1493 yıl sürmüştür. Tam da bu sıralarda Yahudilerde Judas yüksek hâkim olarak görev yapmakta olup bu rahiplerin idaresi 1202 yıl sürmüştür. Rodos adası büyük bir deprem ile sallanmış, Kolossos anıtı yıkılmıştır. Bu arada bütün Yahudiler Asurlulara vergi ödemeye başlamışlardır. Asurlular ve Pers imparatoru Ochos bütün dünyayı kontrolü altına alırken imparatorluk Asur, Pers, Med ve Parth'lı milletlerden oluşmaktaydı. Philippos Makedonya'da 20 yıl hüküm sürmüştür. Teselya'yı ele geçirdikten sonra burada bir şehir inşa etmiş, Thessalonika olarak adlandırmıştır. Dionysios'unda işaret ettiği gibi daha önceleri Thesai olarak adlandırılan bu şehir Philippos'un ailesinden bir prensesin adını almıştır. Bilge Eusebios Pamphilou'nunda işaret ettiği gibi Makedonya Hanedanlığı, kuruluşundan kral Philippos devrine kadar 602 yıl sürmüştür. Philippos'tan sonra Makedonya hanedanlığının başına oğlu İskender geçmiştir. Ochos'ın devrinden sonra Med'lerin başına Assalam'ın oğlu Darius geçmiş ve bütün Babil'e hâkim olmuştur. Onun devrinde Roma'da güçlü konsüller görev yapmakta ve Roma, ele geçirdiği topraklar nedeniyle sınırlarını genişleterek devamlı büyümekte ve büyük bir güç haline gelmektedir.

VIII. Kitap- “Makedonyalılar Devri” bu kitap İskender’in zaferleriyle başlamakta ve onun ölümü ile devam etmektedir. Malalas onun ölümünü Adem’den 5593 yıl sonraya veya M.Ö. 376 yılına tarihlemiştir. Halbuki Aleksandros M.Ö. 323 yılında ölmüştür. Bu kitapta Mısır’daki Ptolemies’lerden, Makedonya’daki Antigonesler Sülalesinden bahsedilmesine rağmen kitabın büyük bir bölümü Suriye’deki Seleukoslara ayrılmıştır. Özellikle I. Seleukos’un Büyük Antiokheia şehri ile diğer şehirleri kurmasına değinilmiştir. Kitap Romalıların Suriye’de hâkimiyetinin başlaması ile sona erer¹³²⁶. Medlerin imparatoru Darius’un hâkimiyetinin dördüncü yılında Makedonya Hanedanlığının başına İskender gelir ve bütün Asur, Pers, Parth ve Medlere karşı harekete geçer.

Malalas, sekizinci kitabın başlangıç bölümünde İskender’in Büyük İskenderiye olarak adlandırılan bir şehir kurduğunu ve burasını tapınaklarla süslediğini belirtir. İskender, generallerinin desteğini sağladıktan sonra ilk iş olarak Perslerin imparatoru Darius ile savaşmak üzere harekete geçer. Malalas, İskender’in Darius ile karşılaşmadan önce yaptıklarını hangi şehirlere uğradığını kısaca anlattıktan sonra onun Darius’u yendiğini ve bütün Asur, Pers, Parthlar ve Medleri ayrıca dünya üzerindeki bütün imparatorlukları hâkimiyeti altına aldığını söyleyerek Bilge Battios’un bu durumu bu şekilde kaydettiğini bildirir. İskender, Asurlular, Persler, Medler ve Parthlar tarafından esir alınmış ve itaate zorlanmış bütün Roma halklarını ve şehirlerini özgürlüğüne kavuşturarak Romalıların kayıplarını telafi eder. Adem’den İskender’in Darius’u yendiği zafere kadar geçen süre 5557 yıl¹³²⁷ olup bu sırada Yahudilerin yüksek hâkimi Addous’dur. Pers İmparatorluğunun yıkılması ile onların hâkim olduğu topraklarda İskender, Makedonyalılar ve onların müttefiklerinin kurduğu koloniler devri başlamıştır. İskender’in Pers imparatorluğunu yıktığı ve Darius’un kızıyla evlendiğini anlatan Malalas, bütün dünyayı dize getiren bu büyük kumandanın, Hindistan’ın iç bölgelerinde yaşayan, imparatoriçe Kandake tarafından esir alındığını ve daha sonra onunla evlendiğini belirten küçük bir anekdot yazmıştır¹³²⁸.

¹³²⁶ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.243.

¹³²⁷ İskender, M.Ö. 331 yılında yapılan Gaugamela Savaşında Pers Kralı Dareios’u yendikten sonra Asya Kralı olarak ilan edilmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.132.

¹³²⁸ İskender, M.Ö. 327-25 yılları arasında şimdi Pakistan ve Afganistan olan Baktriane ve Sogdiana eyaletlerine kadar gitmiştir. Hindukuş Dağlarını aşmış Amuderya’ya varmıştır. Baktria’yı istila eden İskender, askerlerinin bazılarını bölgede bırakmış, düzeni sağlamalarını istemiştir. Ayrıca 30.000 Baktriane’li genci Makedonya’ya yollayarak onların Yunanca öğrenmelerini istemiştir. Böylece Yunan kültürünü öğrenecek olan gençler bunun

İskender, bütün dünyayı hâkimiyeti altına alırken, 32 yaşına kadar yaşamış ve 17 yıl hüküm sürdükten sonra ölmüştür. İskender'in hayatının dokuz yılı savaşlarla geçmiş, 22 barbar millet ile 13 tane Helen kavmini boyun eğdirmiştir. Theophilos'unda işaret ettiği gibi Âdem ile İskender'in ölümü arasındaki süre 5593 yıldır¹³²⁹. İskender'in ölümünden sonra onun sahip olduğu topraklar, arzuladığı şekilde Makedonyalı arkadaşları tarafından paylaşılmış ve dört hanedan tarafından yönetilmiştir¹³³⁰. Makedonya ve bütün Avrupa'nın yönetimi İskender'in büyük ağabeyi Philippos'a bırakılmıştır. Bu imparatorluk 157 yıl yaşadıktan sonra tarihe karışmıştır. Bütün Mısır ve Libya'nın idaresi Ptolemaios Sülalesinin hâkimiyetine bırakılırken, Ptolemaios devrinde Yahudi kutsal kitabı 72 öğretmen tarafından 72 günde Yunanca'ya çevrilmiştir.

Malalas bu bölgede hüküm süren Ptolemaios Hanedanından hükümdarların isimlerini ve saltanat yıllarını saydıktan sonra bu hanedandan gelen Kleopatra'nın 13. sırada hüküm sürdüğünü ve 22 yıl tahta kaldığını belirtir. Ptolemaios Hanedanlığının Mısır'da hâkimiyeti 300 sene sürmüştür, Eusbios Pamphilou ve Pausanias'ında yazdığı gibi Augustus Ceasar hâkimiyetinin 15. yılında Kleopatra ve Antonius'u Leukate Burnunda yapılan deniz savaşında yenerek Ptolemy hanedanlığına son vermiştir. İskender, Kilikya ve Fırat Nehrine (Asi) kadar Küçük Asya kıtasının idaresini Antigones'e bırakırken, Suriye, Filistin ve Babil bölgesinin kontrolünü, Seleukos Nikator'a teslim etmiştir. Seleukos Nikator, Antigonias adlı şehrin yakınlarında Antigones'i yenilgiye uğratarak bütün küçük Asya'ya hâkim olduğu gibi Antigones'in bütün mal varlığını da ele geçirmiştir. Bundan sonraki bölümde Seleukos Nikator'un evlilikleri ve çocukları anlatılarak onun Suriye, bütün küçük Asya ve Filistin'de 43 yıl hüküm sürdüğü belirtilmiştir. Seleukos, Suriye ve Pers bölgesinde yakınlarının adını verdiği 75'e yakın şehir inşa ederek bunlara yakınlarının ismini vermiştir. Bunların arasında oğlunun ismini verdiği Büyük Antiokheia şehri (Antiokheiaos) ve kızlarının adını taşıyan Apama¹³³¹ ve Laodikeia¹³³² bulunmaktadır. Bilge

Baktriane'de yaygınlaşmasını sağlayabileceklerdir. İskender, burada yerel soylu ailelerden Oksyartes'in kızı Roksane ile evlenmiştir. Freeman, **a.g.e.**, s.312.

¹³²⁹ İskender M.Ö 323 yılında 33 yaşındayken ölmüştür. Tekin, **a.g.e.**, s.132.

¹³³⁰ İskender'in komutanlarının bütün amacı belirli bölgelerde yönetimi ele almak ya da imparatorluğun başına geçmektir. Bundan dolayı aralarında 20 yıl sürecek bir iktidar mücadelesi başlamıştır. İskender'in uniter devlet politikası iflas etmişti, Makedonya imparatorluğu topraklarında oluşan krallıklar şu şekilde sıralanabilir. Mısır'da Ptolemaioslar, Ön Asya'da Seleukoslar, Makedonya'da Antigonoslar. Tekin, **a.g.e.**, s.143; Freeman, **a.g.e.**, s.317.

¹³³¹ I. Seleukos Nikator tarafından M.Ö. 310 yılında kurulan kent, Suriye'nin batısında bugünkü Hama'nın 55km. kuzeybatısında Asi Nehri kıyısında yer alır. Can, **a.g.e.**, s.61.

¹³³² Bugünkü Lâdik.

Pausanias, Antiokheia şehrinin Seleukos'un babasının ismini taşıdığını fakat ölü bir insanın ismi bir şehre verilemeyeceğinden dolayı şehri yaşayan oğlu Antiokheiaos'un adıyla çağırdığını belirtmektedir. Seleukos, Asi Nehri kıyısında yer alan Antiokheia şehrini kurduktan sonra burada Zeus adına bir tapınak yaptırır ve mimar Xenarios'un yardımıyla şehre muazzam büyüklükte duvarlar inşa ettirir.

Malalas bu bölümde Seleukos'un soyundan gelen kralların isimlerini saydıktan sonra Antiokheiaos Epiphanes'in devrini anlatmaya başlar. Onun zamanında yaşanan veba salgını ve Leios adlı bir ermişin şehri bu kötülükten kurtarmak için yaptırdığı taştan büstü ve bu nedenle şehrin vebadan kurtulduğunu ayrıca Antiokheia'lıların büstü bu devre kadar *Charonion* diye adlandırdığını belirtir. Antiokheiaos Epiphanes, Antiokheia dışında *bouleuterion* adı verilen ve burada senatörler ile halkın, sorunlarını tartışarak kendisine iletebileceği bir meclis binası inşa eder. Antiokheiaos Epiphanes'in kendi topraklarında yaşayan Yahudiler yüzünden Mısır Kralı Ptolemy ile arasında yaşanan gerginlik ve olayların sonucunda çıkan savaş ayrıca Yahudiler ve Epiphanes'in ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Ptolemy'i öldüren Epiphanes, Kudüs Şehrini yakıp yıkmış ve katliam yapmıştır. Yahudi yüksek hâkimi Eleazar ve Yahudi savaşçılarını (Maccabees) öldürmüş, Salomon tapınağını Zeus ve Athene tapınağı haline getirmiştir. Üç yıl boyunca Yahudilerin kendilerine özgü ibadetlerini yasaklayarak Helen geleneklerine uygun şekilde dua etmelerini sağlamıştır¹³³³. Yıllar sonra Seleukos iktidarına sahip olan imparator Demetrianos zamanında Judas adlı bir Yahudi Antiokheia'ya gelerek Yahudilerin mabetlerinin geri verilmesi için ona yalvarır. Eusebios Pamphilou'nunda belirttiği gibi Judas Kudüs'ü yeniden inşa ederek Yahudilerin kenti haline getirir. Bu Kudüs'ün ikinci defa ele geçirilmesidir (M.Ö. 147). Bu zaman zarfında Tanrının büyük öfkesi sonucunda Antiokheia büyük bir depremle sarsılmıştır.

¹³³³ Yahudiler, İskender'in ölümü sonrasında Ptolemaios hanedanlığının idaresi altında yaşamaktadırlar. Ptolemaios idaresinin baskıcı rejimi sonrasında Yahudiler dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmış, İskenderiye en fazla Yahudi'nin yaşadığı şehir haline gelmiştir. Bunun sonucunda Yahudilerin Helenleştiği ve hatta Eski Ahit'i Yunancaya çevirdikleri görülmektedir. Helenleşme o hale gelmiştir ki Kudüs civarındaki Yehuda'daki okullarda Yunan eğitimi verilmektedir. M.Ö. 200 yıllarında Ptolemainoslar idareyi Seleukoslara bırakmıştır. Seleukosların idaresi altında Yahudiler, eski Ptolemainos idaresini arar duruma gelmişlerdir. IV. Antiokhos, zorla Yunan kültürünü kabul ettirmeye çalışırken Yahudi geleneklerini yasaklamıştır. Ayrıca Kudüs'te Zeus'a adanan bir tapınak yaptırmaya kalkıştığında Yeuda Makabi liderliğinde ayaklanan Yahudiler, idareye karşı gerilla savaşı başlatmışlardır (M.Ö. 167). Selukoslar, bu mücadele karşısında çaresiz kalmışlar ve M.Ö. 147 Yeuda Makabi'nin kardeşi Simon'un idaresi altında Yehuda'nın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kaldılar. Freeman, **a.g.e.**, s.340.

Tarihçi Domninos'un da belirttiği gibi Antiokheia, şehir duvarlarının inşasının tamamlanmasının üzerinden 122 yıl geçtikten sonra 21 Şubat tarihinde tamamen yıkılmış ve sonra daha iyi bir şekilde imar edilmiştir. Bu arada Partlar ile Antiokheiaos Euergetes zamanında yaşanan olaylardan bahseden Malalas yapılan savaşlardan sonra Part Arsakes'in kızı ile Antiokheiaos Euergetes'in oğlu Kyzikenos'un evlenerek aralarında barışın tesis edildiğini belirtir¹³³⁴. Antiokheiaos Euergetes'den sonra Seleukos hanedanlığına dokuz imparator daha gelmiş ve İmparator Dionikes'in oğlu Leper zamanında olan olaylara temas edilerek onun Kleopatra ve Antiokheiais'in babası olduğu belirtilmiştir. İmparator Dionikes'in oğlu Leper zamanında Epirus krallığı ile Romalılar arasındaki ilişkiler anlatılmış, Epirus'lu Perseus'un Teselya'ya hâkim olarak, krallığını kurduğunu Eutropius ve Palaiphatos'un yazdıkları eserlerde ondan bahsettiğini belirten Malalas, Perseus'un Roma konsülü, Lucius Paulus tarafından öldürüldüğünü anlatır.

Makedonyalı konsül Magnus Paulus, Makedon imparatoru Perseus'u savaşta yenip öldürdükten sonra Makedonya toprakları Roma İmparatorluğunun bir parçası haline gelir¹³³⁵. Malalas sekizinci kitabının son bölümünde Kartacalı Hannibal ile Roma İmparatorluğunun konsülü Scipio¹³³⁶ arasındaki ilişkileri anlatır¹³³⁷. Hannibal'ın İtalya'nın büyük bir bölümünü tahrip etmesi üzerine Scipio'nun, Afrika'da Kartaca ve halkına verdiği zararlardan bahsedilir. Kartaca kralı Hannibal ile Asya'nın kralı Nikomedes'in oğlu Antiokheiaos arasında oluşturulan

¹³³⁴ Bir kabile reisi olan Arsakes, Seleukos İmparatorluğunun eyaleti olan Parthia'daki göçebe halklar üzerinde hâkimiyet kurmuş, başkentini Hekatompylos olarak ilan ederek yarı bağımsız bir krallık statüsüne kavuşmuştur (M.Ö. 3.yüzyıl sonları). Fakat Partların tam anlamıyla bağımsızlık elde etmeleri ancak bir yüzyıl sonra I. Mithridates (M.Ö. 171-138) zamanında olmuştur. Freeman, **a.g.e.**, s.346.

¹³³⁵ Roma'nın, yayılmacı politikası, Makedonya ve Anadolu'yu istila etmek istemesi, Makedonların Kartacalılarla olan mücadelede onların yanında yer alması Makedonları Romalılar ile karşı karşıya getirmiştir. M.Ö. 215-205 yılları arasında yapılan Birinci Makedonya Savaşı ile başlayan mücadele, yıllarca sürmüştür. Makedonyalılar birliklerini koruyamamış ve Roma karşısında yenilmişlerdir (M.Ö. 171-168). Makedonya İmparatoru Perseus'un oğlu olduğunu iddia eden Andriskos adlı bir kişi Makedonya'yı yeniden birleştirmek üzere bir mücadele içine girmişse de, Roma duruma anında müdahale etmiş ve Q. C. Metellus komutasında bir ordu yollayarak Andriskos'u yenmiştir. Bu andan itibaren Makedonya, Roma'nın eyaleti haline gelmiştir (M.Ö. 146). Tekin, **a.g.e.**, s.208.

¹³³⁶ Afrika'yı istila eden Romalı komutan. M.Ö. 210-205 yılları arasında Kartacalıları İspanya dışına atmış, Numidia'ya giderek Hannibal komutasındaki Kartaca ordusunu Zama mevkiinde büyük bir yenilgiye uğratmış, Hannibal'ın kaçmasına neden olmuştur. Freeman, **a.g.e.**, s.378.

¹³³⁷ Akdeniz'e hâkim olmak isteyen Kartaca ve Roma arasında başlayan Kartaca savaşları, M.Ö. 264 yılında başlamış ve M.Ö.146 yılına kadar devam etmiştir. İkinci Kartaca savaşları sırasında (M.Ö. 218-201) Kartacalı komutan Hannibal, büyük bir ordu ile İtalya'ya giderek, Cannae'de büyük bir zafer kazanmıştır. Fakat Üçüncü Kartaca savaşları (M.Ö. 149-146) sonunda Romalılar, Kartacalıları yenilgiye uğratarak Afrika'yı Roma eyaleti yapmışlar ve Akdeniz Bölgesi ticaretinde söz sahibi olmuşlardır. Tekin, **a.g.e.**, s.206.

müttefiklik anlaşması ve bu ikisinin Roma'ya karşı savaş açması sonucunda Roma, Scipio'un kardeşi bir diğer Scipio'yu¹³³⁸ konsül tayin ederek bu iki imparatorun üzerine gönderir.

Savaş kaybeden Hannibal'ın ölümü sonrasında Antiokheiaos hata yaptığını kabul ederek Roma İmparatorluğunun parçası olmayı kabul eder ve vergi vermeye başlar¹³³⁹. Scipio, büyük bir zafer kazanarak Roma'ya geri döner. Bilge Florus bu olayı Livy'nin yazdıklarından not alarak kaydetmiştir. Dionikes'in oğlu Antiokheiaos Leper'in iktidarının 15. yılında Armenia kralı Tigranes, Antiokheiaos'u yenilgiye uğratarak bütün imparatorluğunu ve Antiokheia şehrini ele geçirir¹³⁴⁰. Bu arada Roma'da Ceasarlık görevini yapmakta olan Pompeius Magnus¹³⁴¹'un, isyan eden Kilikyalılara karşı yapmış olduğu savaş sonrasında onları yenilgiye uğrattığını ve Tigranes ile savaşarak onu da yendiğini ve bütün topraklarını Romalıların bir parçası haline getirdiğini görmekteyiz. Armenia, Kilikya ve bütün Suriye'de var olan krallıklar yıkılmıştır. Pompeius Magnus, Antiokheia'lıların imparatoru olmayı talep etmiş ve büyük bir törenle bu şehre girmiştir. Bu arada Dionikes'in oğlu Antiokheiaes Leper, Magnus'a gelerek imparatorluğunu kendisine geri vermesini istemiştir. Magnus, onun bu isteğine olumlu cevap vererek Suriye ve Kilikya'daki işleri düzene koyduktan sonra imparatorluğu Antiokheiaos'a geri vermiş ve Mısır'a doğru yola çıkmıştır. Antiokheiaos ölüm döşeğindeyken bütün varlığı ile beraber imparatorluğunu Romalılara vasiyet etmiş ve Antiokheia ile birlikte Kilikya, bütün Suriye, Makedonlara ait olan her türlü mülk Romalılara geçmiştir. Seleukos Nikator'dan Romalıların idaresine geçinceye kadar Makedonyalılar Antiokheia şehrini 263 yıl yönetmişlerdir (M.Ö. 326-363).

¹³³⁸ Scipio Africanus'un oğlu tarafından evlat edinilen Scipio Aemilianus, asıl Kartaca'yı istila eden komutan budur. Freeman, **a.g.e.**, s.382.

¹³³⁹ Roma ve Hellen dünyası arasındaki egemenlik mücadelesi Seleukos kralı III. Antiokhos'un Magnesia'da M.Ö. 190 yılında yapılan savaş sonunda yenilmesine ve topraklarını Pergamon ile Rodos'a terk etmesine yol açmıştır. III. Seleukos, Hannibal'a yardım etmesinin cezasını pahalıya ödemiştir. Selukos egemenliği Suriye dışında etkisini kaybetmiş Anadolu'da Kapadokya ve Ermeni krallıkları ortaya çıkmıştır. O. Tekin, **a.g.e.**, s.209.

¹³⁴⁰ Büyük İskender'in ölümü sonrasında merkezi Suriye olan büyük bir coğrafya 'ya hükmeden Seleukosların idaresi altında bulunan Ermeniler, M.Ö. 190-189 yılları arasında Romalılar ve Selukos kralı III. Antiochos arasında yapılan savaşın sonucunda III. Antiochos 'un yenilmesi ile yapılan anlaşmaya göre Seleukosların, hâkimiyetinden kurtularak bağımsızlıklarını elde etmişlerdir (M.Ö. 188). M.Ö. 66 yılında ise Ermeni krallığı Roma hâkimiyetini kabul ederek ona bağlı vasal bir krallık olarak varlığını sürdürmüştür. Freeman, **a.g.e.**, s.381.

¹³⁴¹ Büyük unvanıyla onurlandırılan Pompeius, konsüllükte yapmış olan başarılı bir komutandır. Suriye ve Filistin topraklarını Roma topraklarına katarak Suriye'yi Roma eyaleti haline getirmiştir (M.Ö. 63). Tekin, **a.g.e.**, s.217.

IX. Kitap- Kitabın başlığı “**Roma Konsülleri Devrinde**” olup kitabın başlığı, içerikten farklı insanı yanlış yönlendirmektedir. Birinci Triumvirate idaresi¹³⁴² ile başlayan kitap, Malalas’ın dikkat çektiği konsüllerin idaresinin anlatılmasıyla son bulur. Kitapta Ceasar’a yapılan suikast, İkinci Triumvirate dönemi ve Augustus’un Antonius’a karşı kazandığı zaferlerini anlatır. Ayrıca kitapta Ceasar ve Augustus’un Antiokheia’ya yaptıkları ziyarete özel bir dikkat çekilerek verilir. Bu kitapta Augustus’un nüfus sayımı yaptırması ile bundan sonra İsa’nın doğumunun ilan edilmesini anlatır¹³⁴³. Roma imparatorluğu, 464 yıl konsüllerin idaresi altında yaşadıkdan sonra diktatör Iulius Caesar’ın idaresi altına girmiştir (M.Ö. 59). Malalas, Iulius Caesar’ın doğumundan başlayarak onun Triumvirlik döneminde Pompeius Magnus ve Crassus ile beraber Roma’nın üç yöneticisinden biri olduğunu, Crassus’un Perslerle yaptığı savaşta ölmesinden¹³⁴⁴ sonra Roma senatussu tarafından triumvirlikten uzaklaştırıldığını ve bunun üzerine Roma halkına ve Pompeius Magnus’a karşı açtığı savaşı anlatır. Lucan’ın da belirttiği gibi Roma’yı ele geçiren Iulius Caesar, Pompeius Magnus’u öldürerek batı bölgelerinin tek hâkimi olur. Iulius Caesar, Romalıların dehşetle korkarak bağlandıkları ve hâkimiyeti tek başına kullanan ilk hükümdarları olmuştur¹³⁴⁵. Seleukos Nikator’dan sonra Makedonların gevşek ve kuvvetsiz idareleri sonucunda Persler kendi imparatorluklarını istedikleri gibi yönetirken, Yahudilerde Roma’ya bağlı krallık idaresini kabullenmiş gibi gözükmekteydiler. Romalılarla ilgili bu devre ait konuları Livy’nin yazdıklarından okuyabilmekteyiz. Iulius Caesar, kendi adıyla anılan takvimi düzenlemiş, Romalılar için kanunlar çıkarmış ve ayları Romalı kelimelerle isimlendirmiştir. Iulius Caesar, kurduğu monarşi idaresinde bir diktatör gibi her şeyi kontrol ederek 18 yıl hüküm sürmüştür (M.Ö. 60-44).

Malalas, bundan sonra Caesar’ın Antiokheia’yı kendi idaresi altına aldığını belirten fermanı yolladıktan sonra Antiokheia’ya gittiğini ve orada bir takım eserler yaptığını belirtir. Ceasar, daha sonra Mısır’a giderek Kleopatra ile bir ilişki yaşamış ve Kaisarion adlı bir evladı

¹³⁴² C. Iulius Caesar, Pompeius ve Crassus’un devleti yönetmek adına kurdukları üçlü komisyon (M.Ö. 60). Daha sonra başka triumvir’liklerde kurulacağından Birinci Triumvir’lik olarak adlandırılmıştır. İkinci Triumvirlik ise Octavianus, Marcus Antonius, Lepidus tarafından oluşturulmuştur (M.Ö. 43-38). Tekin, **a.g.e.**, s.221.

¹³⁴³ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.243.

¹³⁴⁴ Crassus, Parthlar ile savaş yaparken Harran’da öldürülmüştür (M.Ö 53). Onun ölümü ile birlikte Birinci Triumvirlik sona ermiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.218..

¹³⁴⁵ Yetenekli, hırslı ve özellikle iyi bir hatip olan Iulius Caesar, genç bir adam için önemli bir görev olan *pontifex maximus* makamına seçilmiş (M.Ö. 63) daha sonra *praetor* makamına getirilmiştir (M.Ö. 62). Caesar, Gallia’daki Keltleri yenerek halk arasındaki popülaritesini arttırmış, senatoya karşı bir tutum izleyerek Cumhuriyete karşı resmen savaş açmıştır. Pompeius ve Cumhuriyet ordusu ile Ceasar arasında Tesalya’da Pharsalos mevkiinde yapılan savaş Caesar kazanmıştır (M.Ö.48). Pompeius, Mısıra kaçmış ve orada öldürülmüştür. Freeman, **a.g.e.**, s.410-427.

olmuştur. İskenderiye’de oğlu adına güzel binalar yaptıran Iulius, Roma’ya döndükten sonra Isauricus’un birinci, Antonius’un¹³⁴⁶ ikinci konsüllüğü zamanında Brutus¹³⁴⁷ ve onunla işbirliği yapan senatörler tarafından öldürülmüştür. Caesar’dan sonra Roma’da ikinci Triumvirlik dönemi başlamış olup idarecileri arasında Augustus Octavianus, Antonius ve Lepidus bulunmakta ve konsüller bu üçlü tarafından seçilmektedir. Malalas bundan sonra Mısırlılar ile Roma İmparatorluğu arasındaki ilişkileri Mısır ve Kleoptra’nın Roma’ya karşı çıkardığı isyanı ve Antonius’un ordu ile Mısır’a gidişini anlatır. Bu arada Kleopatra’nın İskenderiye’nin karşısında Pharos adasında yaptırdığı deniz fenerinden övgü ile söz eder. Octavianus, Antonius’un Kleopatra ile evlenip kendisine karşı gelmesinden sonra generali Marcus Agrippa ile beraber Roma’dan ayrılarak onlara karşı savaş açar. Epirus yakınlarında Lukate burnunda meydana gelen deniz savaşında Antonius ve Kleopatra yenilerek esir düşerler¹³⁴⁸. Vergil bu olayı yazdığı kitabın altıncı bölümünde anlatmıştır (Making Of the Shield). Vergil ayrıca Aineias ve Dido ile ilgili anlattığı hikayede Troia’un ele geçirilmesini ve tahta at ile ilgili bilgiler vermiştir. Antonius, Octavianus tarafından öldürüldükten sonra Kleopatra intihar etmiştir (M.Ö. 30). Theophilos’unda kaydettiği gibi cesedi balmumu ile kaplanarak Roma’ya getirilmiştir.

İskenderiye ile ilgili yazılar yazan yerli tarihçiler Kleopatra’nın Mısır’da yakalandığını belirtirler, Romalı tarihçiler bu konuda birbiri ile çelişen bilgiler vermektedirler. Augustus Octavianus (M.Ö. 27-M.S. 14), Avrupa’da yürüyüşüne devam ederek Byzantion’dan karşı kıyıda Asya’da bulunan Khalkedon’a geçer. Bitinya’ya vali atadıktan sonra, Galatia eyaletini hükmü altına alarak burada Ankyra adı verdiği bir şehir kurar (M.Ö. 25) . Yolculuğuna devam ederek Lydia ve Pamphylia’yı ele geçirerek Romalıların bir parçası haline getirir. Bundan sonra Augustus Octavianus daha önce Iulius Caesar zamanında Roma’nın eyaleti haline gelmiş Kilikya ve Suriye’ye doğru yol alır ve büyük bir tören eşliğinde Antiokheia’ya girer. Antiokheia ve Laodikeia’da hamamlar ve tiyatrolar inşa ettikten sonra generalleri Lucullus ve Pontius’u Suriye Phonice’sına yollayarak bölgeyi hükmü altına alır. Bu bölge Araplara ait olup bunlar barbar Saracen kabilelerinin liderleri durumundadırlar. Kapadokya ve Judea bölgesindeki krallıklara dokunmayarak kendi kendilerini yönetmelerine izin verir. Augustus Octavianus, Filistin

¹³⁴⁶ Marcus Antonius, Ceasar’ın süvari komutanı ve arkadaşı. M.Ö. 44 yılında konsüllük görevi yapmıştır. Freeman, **a.g.e.**, s. 329.

¹³⁴⁷ Brutus Albinus, Decimus Junius, Romalı komutan. Iulius Ceasar’a yapılan suikasta katılmıştır. Onun ölümü sonrasında Marcus Antonius’un askerleri tarafından öldürülmüştür.(M.Ö. 43). Can, **a.g.e.**, s.121.

¹³⁴⁸ M.Ö. 31 yılında gerçekleşen savaş Adriyatik kıyısında Actium mevkiinde meydana gelmişti. Tekin, **a.g.e.**, s.222.

üzerinden Mısır'a gider ve büyük bir törenle İskenderiye şehrine girer. Mısır'ı Roma'nın eyaleti haline getirerek oraya Cornelius Gallus'u vali olarak atar ve kendi isminden esinlenerek onu "augustalios" rütbesi ile onurlandırır. Bundan sonra Roma'ya geri döner ve Calvinus ve Pollio'nun konsüllüğü devrinde Brutus'ün kafasını keserek öldürür. Romalı şair Lucan bu konuda bilgi vermiştir. Augustus Octavianus, kısa boylu, zayıftır, saçları düz olup gayet güzel gözleri ve burnu vardır ve 56 yıl imparator olarak hüküm sürmüştür¹³⁴⁹. Augustus Octavianus'un hâkimiyetinin 41. yılında Dystros¹³⁵⁰ ayının 25. Pazar günü Nazareth¹³⁵¹ şehrinde baş melek Gabriel¹³⁵² Mary'e güzel haberi getirir. Bu sırada Suriye'de Augustus tarafından atanan Vitellius vali olarak görev yapmaktadır. Cyrenius ve Longinus konsül olarak atanmışlardır.

X. Kitap- "Augustus Zamanı ve Tanrının İnsana Dönüşmesi" Kitap İsa'nın doğumu ile başlar ve M.Ö. 2'ye denk düşer. Malalas, Eusebios'un görüşlerinde yanıldığını ve onun yanlışlık yaparak İsa'nın doğumunu yaradılıştan 5500 yıl sonraya yerleştirdiğini belirtir. Malalas gerçekten de yanılmakta olup bu görüşlerin sahibi Eusebios değil Africanus, Panodorus ve Annianus'dur. Malalas'a göre İsa'nın yeryüzüne geri dönüşü, yaradılıştan 6000 yıl sonra gerçekleşmiş olup bizim tarihimize göre M.S. 31 yıllarına geliyor olsa gerektir¹³⁵³. Onuncu kitap, başlığına rağmen Augustus'un ölümünden sonraki olayları anlatmaya devam etmiş, İsa'nın yeniden dünyaya gelişi ve İmparator Nerva'nın M.S. 98 yılında ölümüne kadar sürmüştür. Herod, Judaea krallığının başında iken eski konsül Quirinius, Suriye'de valilik görevini icra etmektedir. Bu sırada Octavianus ve Silvianus konsüllük görevinde bulunmaktadır. Antiokheia takvimine göre 42. yılda Kudüs yakınlarında Bethlehem şehrinde Augustus Octavianus'un 42. Egemenlik yılında tanrı Jesus doğmuştur. Malalas X. Kitabın ilk bölümüne bu satırlarla başlamış ve daha sonra Adem'den Heber'in oğlu Phalek'e kadar geçen sürenin 2533 yıl, Phalek'ten Augustus'un 42. Hâkimiyet yılına kadar olan süreyi 2967 yıl olarak belirlemiştir.

Adem'den, tanrının vücut bularak dünyaya geldiği İsa'ya ve Augustus'un 42. hâkimiyet devrine kadar 5500 yıl geçmiştir. İsa, dünya üzerinde 33 yıl süre yaşamış ve Adem'den 5553 yıl

¹³⁴⁹ Augustus Octavianus, bütün yetkileri kendi elinde toplamıştır, onunla birlikte Roma'da Principatus dönemi başlamıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.225.

¹³⁵⁰ Aralık ayı.

¹³⁵¹ Nasırıye.

¹³⁵² Melek Cebrail.

¹³⁵³ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.243.

sonra çarmıha gerilmiştir. Musa'nın kutsal sözlerine atıfta bulunan Phalek'e göre altıncı günde insanı yaratan yüce Tanrı için bir günün uzunluğu bin yıl sürmektedir. Buna göre Tanrı 6000 yıl tamamlanmadan İsa'yı yeryüzüne göndererek insanları günahlardan kurtarmak istemiştir. Clement, Theophilos, Timotheos ve Eusebios Pamhilou'unda anlaştığı ve belirttiği üzere İsa, 5500 yılda doğmuş ve 5553 yılında çarmıha gerilmiştir. Fakat kutsal metinlerde de görüleceği üzere 6000'de tekrar ortaya çıkmıştır. Bu arada Pers ülkesinden gelen *magoi* adlı bir casus ile Judaea'nın kralı Herod arasında geçen olayları anlatan Malalas, *magoi* adlı kişinin ülkesinde tanrı yerine taptıkları yıldızın onlara bir büyük imparatorun geleceğini bildirdiğini ve onunda Kudüs'te olduğunu gösterdiğini bu nedenle buraya geldiğini söyler (M.S. 2). Herod ile *magoi* arasında geçenler kronik yazarı bilge Clement tarafından anlatılmıştır.

Tarihçi Timotheos ise Augustus Octavianus'un kâhinlere danışarak kendinden sonra kimin imparator olacağını sorduğunu; bunun üzerine kâhinin, bir İbrani çocuğun bütün tanrıların yerine geçeceğini bildirdiğini belirtir. Hatta Augustus, Capitolium'de yaptırdığı bir sunağa kazıdığı yazıda “ ilk doğan tanrı” şeklinde gelecekle ilgili tahminde bulunmuştur. Octavianus, 75 yaşında yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak ölmüştür. Malalas'ın belirttiği gibi günahsız bir hayat sürmüş ve birçok ilahi bilgiye sahip olan bir rahip imparator olarak yaşamıştır. Onun yerine hüküm sürmeye başlayan Tiberius Caesar (M.S. 14-37)¹³⁵⁴, 22 yıl hüküm sürmüş olup Perslere karşı büyük bir sefer başlatmasına rağmen onların barış istemesi karşısında savaş yapmamıştır. Tiberius, Antiokheia'ya gelmiş şehirde birtakım imar faaliyetlerine girişmiştir, ayrıca Zeus ve Dianysos adına büyük tapınaklar yaptırmıştır. Şehrin etrafına yaptırdığı duvarda Romus ve Rhomulus'un bir kurttan emzirildiğini betimleyen taştan bir heykel koyarak duvarın Roma zamanında yapıldığını belirtmek istemiştir.

Malalas kitabının bundan sonraki bölümlerinde İsa'nın mucizelerini ve onun yardımcılarının Aziz Iohannes'in insanları günahlarından kurtarmak amacıyla verdiği vaazlarını anlatmış (M.S. 28), ayrıca Veronica adlı bir kadının yakalandığı hastalıktan İsa'nın yardımıyla kurtulmasını ve minnetini belirtmek üzere Paneas şehrinde yaptırdığı İsa heykelinden bahsetmiştir. Malalas, bu heykel ile ilgili bilgileri Bassus adlı bir Hıristiyan'ın evinde bulduğunu kaydetmiştir. Tiberius'un hâkimiyetinin 18. yılında Judas'ın ihaneti sonucunda İsa'nın çarmıha gerilişi olayı gerçekleşmiş ve Bilge Atinalı Phlegon'unda yazdığı gibi bu olayın olduğu zaman

¹³⁵⁴ Tiberius Caesar ile birlikte Roma'da Iulius-Claudius hanedanlığı başlamıştır. Freeman, **a.g.e.**, s.462.

büyük bir güneş tutulması olmuştur. Onun yazdıklarına göre kutsal kitapta da anlatıldığı gibi olayın olduğu saatlerde bütün dünyada depremler olmuş, yer yarılarak ölümler yeryüzüne saçılmıştır, Yahudilerinde söylediği gibi gerçekte burada göğe yükselen tanrıdır.

Malalas İsa'nın, (M.S. 33) yılında toprağa verilmesine rağmen havarileri ve azizleri ile birlikte yaşamaya devam ettiğini ve onların şahit olduğu gibi göğe yükseldiğini belirtmektedir. Tiberius Caesar, Yahudi krallığının egemenliğine son vermiş ve Judea'da yaşayan halkı tayin ettiği vali Pontius Pilate'nin yönetimine bırakmıştır. Bu sırada Yahudi yüksek hâkimliğinde Annas ve Caiaphas görev yapmaktadır. Malalas, bu bölümde ayrıca bilge Clement ve Tatianos'unda kroniklerinde anlattığı gibi Aziz Paul ve Petrus'un Yahudiler ve Hristiyanlar arasında doğru inanç konusunda anlaşmazlıklar bulunduğunu ve Aziz Paul'un bütün inanç sahiplerini kabul ettiğini belirtir¹³⁵⁵. Bu arada imparator Tiberius ölmüş yerine Caligula adıyla bilinen, Helios Gaius imparator olmuştur (M.S. 37-41)¹³⁵⁶. Malalas onun fiziksel özellikleri ile ilgili bilgi verdikten sonra Caligula'nın hâkimiyetinin birinci yılında Antiokheia'da ikinci büyük felaket olarak nitelendirdiği depremin olduğunu anlatır. Caligula, yıkılan binaları onararak şehri yeniden imar eder ve senatörlerinden Pontous ve Varius'u Antiokheia'ya yollayarak şehrin korunması ve imarı için görevlendirir. Caligula, imparator olduğu ilk yıldan itibaren Yeşiller partisinin tarafını tutmuş ve onların her istediklerini yapmasına izin vermiştir. Malalas bu bilgiyi verdikten sonra Caligula'nın hâkimiyetinin üçüncü yılında Antiokheia'da gerçekleşen, Mavilerin sebep olduğu büyük isyanı ve şehirde öldürülen Yahudileri anlatır. Bunun üzerine Filistin'de yaşayan rahip Phineas, topladığı çok sayıda Yahudi ve Galilean'larla¹³⁵⁷ birlikte Antiokheia'ya gelerek ansızın şehre saldırmış ve yağmalamıştır. Malalas, imparator Gaius'un bütün bu olayları öğrenince Pontous ve Varius adlı senatörlere çok kızdığını ve sahip olduğu mal varlıklarına el koyarak onları zincirlediğini belirtir.

¹³⁵⁵ Antakya Kilisesi, kısa zamanda kurulmuş ve İsa'nın öğretilerini halka öğretmeye başlamıştır. Bu Kilise tüm inanan Hristiyanları bünyesine toplarken Kudüs'teki kilise sadece Yahudilere hizmet etmektedir. İşte Hristiyanlar ile Yahudi Hristiyanlar arasında çıkan sorunlara Aziz Petrus daha anlayışla yaklaşmıştır. G. Bahadır, "Kuruluşundan IV. Yüzyıla Kadar Antakya", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2010, Cilt: 7, Sayı:13, s.349 – 372, s.357.

¹³⁵⁶ Hristiyanlığın bir din olarak doğuşu Caligula'nın son dönemleri ile Tiberius'un ilk yıllarına rastlamaktadır. İsa'nın ölümü sonrasında Yahudiler, Hristiyanlara çok fazla zulüm yaptığı için Hristiyanlar Kıbrıs ve Antakya gibi şehirlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Bahadır, **Kuruluşundan IV. Yüzyıla Kadar Antakya**, s.356.

¹³⁵⁷ Roma yönetimine karşı ayaklanmış fanatik Yahudilere verilen ad, Iulianus zamanında Hristiyanları aşağılamak için onları bu isimle çağırmışlardır. Eski dönemde Musevilerin Hristiyanlara verdiği isim. H. Erdemir-H. Erdemir, "Kudüs'te Yahudi İsyanı ve Yahudiler", **Historie Studies**, Orta Doğu Özel Sayısı, s.123.

İmparator Gaius, Filistin'e saldırarak rahip Phineas ve binlerce Yahudiyi öldürür. Gaius, 39 yaşında imparatorluk muhafızları tarafından öldürülür. Bundan sonra Caesianus ve Solon'un konsül olarak görev yaptığı devirde Claudius Caesar Germanicus imparator olarak hüküm sürmeye başlar (M.S. 41-54). Malalas imparatorun kısa boylu, güçlü kuvvetli, gri saçlı ve uzun suratlı bir yüz yapısına sahip olup sakin bir yaratılışı olduğunu belirtir. Onun hâkimiyet döneminde Ephesos (Efes), Smyrna (İzmir) ve Küçük Asya'daki birçok şehir depremler sebebiyle çok kötü bir şekilde etkilenmiş olup Antiokheia şehri de bu devirde olan deprem sebebiyle sallanmış, Artemis, Ares ve Herakles tapınakları zarar görmüştür. Şehrin onarımı için çaba harcayan Germanicus, çeşitli gruplar ve esnaf derneklerine kolaylıklar sağlamış ve onların yardımıyla birçok eseri yeniden yaptırmıştır.

Claudius'un hâkimiyetinin ilk yıllarında, İsa'nın gökyüzüne yükselişinin onuncu yılında Antiokheia şehrinde piskopos olarak görev yapmakta olan Euodios zamanında daha önceleri Nazarenler yada Galileanlar olarak adlandırılmakta olan dini gruplar Hristiyanlar olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Malalas, Claudius'un hâkimiyet döneminde Yahudilerin, İsa'nın havarileri ve onların takipçilerine karşı çok fazla işkence yaparak Romalıları karşı ayaklanma başlattıklarını bunun sonucunda da Yahudi filozof Josephos'un da belirttiği gibi Yahudiler için büyük yıkımın başladığı görülür. M.S. 43-44 yılları arasında, imparatorun izin vermesi ile Suriye Antiokheia takvimine göre 92 yılında Antiokheia'lılar, Sosibos tarafından kendilerine bırakılan para ile olimpiyat oyunları düzenlerler. Sosibos'un vasiyetinde belirttiği üzere bu oyunlar her beş senede bir ekim ayında at yarışları, gladyatör dövüşleri, atletizm yarışları ve çeşitli piyeslerin oynanması şeklinde düzenlenmiş olup 30 gün sürmektedir. Malalas, Pausanias'ında belirttiği gibi Sosibos tarafından Antiokheia'lılara bu oyunları kutlamak için bırakılan gelirin şehirdeki görevliler tarafından türlü sebeplerle el konulduğunu ve yapılmadığını anlatır. Caludius'un hâkimiyetinin on üçüncü senesinde Girit adasında meydana gelen bir depremde Diktys'in mezarı bulunarak içindeki kitap tercüme edilir ve kütüphanelerdeki yerini alır. Kitap Troia savaşları ile ilgili gerçek bilgilere dayanmaktadır. Claudius'un 65 yaşında ölümü üzerine oğlu Nero imparator olarak hüküm sürmeye başlar (M.S. 54-68). Malalas, imparator Nero ile ilgili bilgi vermiş ve onun Epicureans¹³⁵⁸ inancına sahip olmasına rağmen İsa'yı çok merak ettiğini ve çarmıha gerildiğini bilmediği için İsa'nın Roma'ya getirilmesini emrettiğini anlatmıştır. İsa'nın

¹³⁵⁸ Varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılmasını isteyen felsefi akım.

havarilerinden Petrus ve Aziz Paul'u işkence ederek öldürdüğü gibi Judea ve Filistin'de isyan çıkaran çok sayıda Yahudi'yi de öldürdüğünü anlatmıştır¹³⁵⁹.

Bu arada Petrus ile Mecusi Simon arasında Roma'da yaşanan olayları ve Aziz Paul'un Atina'ya giderek orada bulunan filozof Dionysios ile buluşmasını ve Dionysios'un vaftiz olarak Hristiyan oluşunu anlatır. Nero, mavileri desteklemekte olup hâkimiyet devrinde Pontus, Roma eyaleti haline getirilmiş ve generali Polema bu bölgenin yöneticisi olmuştur. Italicus ve Tolpillianus'un konsül olarak görev yaptığı devirde Nero, Helen rahipler tarafından zehirlenmiş ve onun ardından gelecek olan varisi tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür. Malalas bundan sonra hüküm süren imparatorları sırasıyla belirtmiştir. Galba Augustus, luKhios Otho ve onlardan sonra gelen, dokuz yıl iktidarda kalan Vitellius Augustus¹³⁶⁰. Vitellius Augustus devrinde Yahudiler isyanlar çıkarmışlar ve valileri Cyrenius'u öldürmüşlerdir. Bunun üzerine imparator, İsa'nın göğe yükselişinin 35. Yılında Yahudiler üzerine büyük bir sefer yapmaya karar vererek generallerinden Vespasianus ve oğlu Titus'u Judea'ya gönderir.

Onlar savaş halinde iken imparator hastalanarak 48 yaşında ölür. Onun ölümünden sonra Vespasianus imparator olarak başa geçer ve Roma'ya gider. Oğlu Titus'u Judea'da Yahudilere karşı savaşması için bırakır. Titus, İsa'nın gökyüzüne yükselişinin 38. yılında bütün Judea ve Kudüs'ü ele geçirerek yağmalar¹³⁶¹. Bir milyondan fazla kişiyi öldürürken 150.000 yakın genç erkek ve kızı esir alarak satar. Bütün bu olanları Bilge Yahudi Josephos kayıt altına almış ayrıca Eusebios Pamphilou da yaşananları ve Kudüs'ün üçüncü imha edildiğine işaret etmiştir. Titus, Kudüs'teki Saloman tapınağını yıkar ve buradan elde ettiği kalıntıları Antiokheia'da bulunan

¹³⁵⁹ Nero zamanında M.S. 64 yılında Roma'da çıkan yangında bunun Hristiyanlarca çıkarıldığı söylenmiş ve Roma'da bulunan Hristiyanlara çeşitli zulümler yapılmıştır. Freeman, **a.g.e.**, s.475.

¹³⁶⁰ Nero'nun ölümü ile birlikte Iulius-Claudius sülalesinin iktidarı sona ermiştir. Nero'nun ölümü sonrasında Roma'da oluşan kaos ortamından yararlanan Galba M.S. 69 yılında senato tarafından imparator olarak ilan edilmesine rağmen Aşağı German orduları bu karara karşı çıkarak ordu komutanı Vitellius'u imparator ilan ederler, Galba öldürülür. Onun yerine Otho imparator olur, fakat o da Vitellius'un subayları tarafından Cremona'da yapılan savaşta yenilgiye uğratılır (M.S. 69). Bunun üzerine Afrika 'da konsüllük görevinde bulunmuş Vitellius senato tarafından imparator ilan edilir (M.S. 69), Ancak İskenderiye'deki askeri birlikler Vespasianus'u imparator olarak ilan ederler ve Vespasianus'un komutanlarından Antoninus Primus Roma'yı kuşatarak Vitellius'u öldürür. Böylece *Dört imparatorlar* yılı olarak adlandırılan ve Vespasianus'unda dördüncü imparator olduğu karmaşa dolu bu dönem sona erer. Vespasianus ile birlikte *Flavius Hanedanlığı* dönemi başlamıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.242.

¹³⁶¹ Vespasian, oğlu Titus'u M.S. 70 yılında Kudüs'e göndererek Birinci Yahudi isyanını çıkaran Yahudileri kontrol altına almasını emreder. Titus, Kudüs'ü işgal ederek binlerce Yahudi'yi öldürür. Antakya halkının kendisini davet etmesi üzerine Antakya'ya gider. Bahadır, **Kuruluşundan IV. Yüzyıla Kadar Antakya**, s.358.

yapılara yerleştirir. Ayrıca Daphne'deki¹³⁶² Yahudilere ait bir sinagogu yıkarak yerine tiyatro binası yaptırır. Vespasianus, Makedonya Eyaletini ikiye bölerek ikinci bir Makedonya yaratır ve Avrupa Eyaletlerini Trakya'dan ayırır, burada Heraklia¹³⁶³ adında bir şehir inşa ederek başkent haline getirir ve bir vali atar. Vespasian, zamanında yaşanan depremler ve onun Pannonia ve Commagene¹³⁶⁴ eyaletlerinde yaptırdığı yeni binalar anlatılır. Vespasian felç geçirerek 71 yaşında ölür. Vespasian'ın oğlu Titus'un iki yıllık kısa iktidarından sonra Domitianus imparator olarak başa geçer (M.S. 81-96). Malalas, Domitianus (M.S. 81-96) devrinde Hristiyanların çok fazla işkence gördüğünü anlatır.

Domitianus ile Aziz İohannes arasında yaşanan olayları, imparatorun onun zekasına hayran kalarak kendisini Efes'e yolladığı halde daha sonra bundan vazgeçtiğini ve Patmos'a¹³⁶⁵ sürgüne yolladığını belirtir. Domitianus zamanında yaşayan ve yaptığı büyülerle şehirleri ve bölgeleri koruduğuna inanılan Apollonios'ın, Konstantinopolis ve Antiokheia'ya giderek bu şehirde yaptıkları anlatılır. Domitianus, öfkeli senatörler tarafından öldürülünce yerine Nerva geçer, Nerva zamanında (M.S. 99-98) Aziz İohannes sürgün edildiği Patmos'dan Efes'e geri gelir, gene onun zamanında gladyatör dövüşlerine son verilerek gladyatörlük yasaklanır.

XI. Kitap- “İmparator Trojan Devri ve Antiokheia’da Üçüncü Felaket” Trojan'ın imparator Nerva'nın yerine geçmesiyle başlar, Malalas bu bölümde, Trojan devrinde Partların geçici olarak Antiokheia'yı işgal ettiğini hayal etmekte ve bunu kayıt altına almaktadır. Fakat Malalas'ın “Antiokheia’da Üçüncü Felaket” başlığı ile daha önce Antiokheia’da iki kere yaşanan deprem felaketlerinden bahsederek onlar için bu sözcüğü kullanmış olduğundan dolayı M.S. 115 yılında Antiokheia’da yaşanan depremi anlattığına şüphe yoktur. Kitap 169 yılında İmparator Lucius Verus'un ölümü ile sonlanmaktadır. Malalas, Verus'ın hâkimiyetinin sekiz yıl olduğunu öne sürmektedir. Gerçekte ise o ve Marcus Aurelius birlikte M.S. 161-169 yılları arasında hükümdarlık yapmışlardır. Malalas ise Verus'un hâkimiyetinin Marcus'un ölümünden sonra gerçekleştiğini söyleyerek 180 yılına tarihlemiştir¹³⁶⁶. Nerva'nın ölümü üzerine Traianus,

¹³⁶² Antakya yakınlarında bulunan Harbiye adındaki kent, Seleukoslar döneminde tanrı Apollo'ya adanarak kutsal kabul edilmiştir. İnsanlar burada tanrılara kurbanlar adarlar ve festivaller düzenlerdi. Bahadır, **Kuruluşundan IV. Yüzyıla Kadar Antakya**, s.352.

¹³⁶³ Bugünkü Manastır, Makedonya sınırları içinde yer almaktadır.

¹³⁶⁴ Kommagene Krallığı, Vespasianus döneminde Roma eyaleti olmuştur (M.S. 72). Tekin, **a.g.e.**, s.244.

¹³⁶⁵ Ege Denizinde küçük bir ada.

¹³⁶⁶ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.243.

imparator olmuş ve 19 yıl altı ay hüküm sürmüştür (M.S. 98-117). Malalas, Nerva'nın fiziksel özellikleri ile ilgili olarak bilgi verdikten sonra onun hâkimiyetinin ikinci yılında Efes'te yaşayan ve burada patriklik yapan Aziz Iohannes adlı havarinin ortadan kaybolduğunu ve bir daha hiç kimse tarafından görülmediğini anlatarak XI. Kitabına başlar. Bilge Africanus ve Eirenaios'unda yazdıkları eserlerde Aziz Iohannes'e ne olduğunu hiç kimsenin bilmediğini söylediklerini belirtir. İmparator Traianus devrinde Pers imparatoru Meerdotes büyük kuvvetler toplayarak Roma topraklarına saldırır ve birçok şehri ele geçirdiği gibi bazı bölgeleri de yağmalar. Meerdotes, Roma'nın Euphratesia¹³⁶⁷ eyaletinde bulunmaktayken atından düşerek ölür ve yerine oğlu Sanatroukios “ Arsakes” geçer. Sanatroukios, ilerlemesine devam ederken Meerdotes'in kardeşi Ermeni kralı Osdroes, kardeşinin ölümünü öğrenir ve oğlu Parthemaspates'i büyük bir ordu ile beraber kuzenine yardım etmesi için gönderir. İmparator Trajon bütün bunları öğrenir öğrenmez büyük bir ordu ile beraber doğu'ya doğru yola çıkar ve Suriye'de Seleukeia'ya varır. Malalas bundan sonra Perslerin akılcı bir şekilde Antiokheia'yı işgal ettiğini ve imparator Traianus'ın Antiokheia'lıları razı ederek Perslere karşı atağa geçtiklerini ve onları Antiokheia dışına attıklarını belirtir. Trojan, öldürülen Persler ve onların kumandanları Fortunus ve Gargaris'in şehrin dışına çıkarılarak yakılmalarını emreder böylece şehir temizlenecektir. Yakılan ateşe, çeşitli bitkiler atılır ve bu esnada davullar çalınır. Bütün bunlar yapıldıktan sonra Trojan, başında zeytin dallarından oluşan bir taç ile büyük bir zafer kazanmış olarak Antiokheia'ya gelir ve 30 gün boyunca davulların çalınmasını ayrıca her sene aynı zamanda bu hareketin tekrarlanmasını ve Perslerin yok edilmesinin kutlanmasını emreder¹³⁶⁸. Kronikçi Domninos bu olayların bu şekilde hâsıl olduğunu yazmıştır.

Malalas bu arada Filistin valisi Tiberianus'un isteği üzerine Traianus'ın bir kararname yayınlarak Filistin'deki ve diğer bütün eyaletlerdeki Hristiyanların öldürülmelerine son verilmesini istediğini belirtir. Böylelikle Hristiyanlar üzerindeki baskı bir parça azalmış olur. Bundan sonra Trojan, Persler üzerine yürür ve onları yener. Fakat senatusya yazdığı mektupta Pers İmparatorluğunun Roma'dan idaresinin çok zor olacağını belirterek Perslerin başlarında

¹³⁶⁷ Roma'nın Büyük Suriye Eyaleti.

¹³⁶⁸ İmparator Trajan, Parthların eski güçlerinden uzakta olduğunu düşünerek onların üzerine sefer çıkmak ve topraklarını Roma İmparatorluğuna dâhil etmek istemektedir. İmparator, Parthların Ermeni krallığının iç işlerine müdahale ettiğini öne sürerek doğuya sefere çıkmıştır (M.S. 115). Seleukeia, Ktesiphon ve Babylon gibi şehirleri ele geçirmesine rağmen istediği başarıyı elde edememiştir. Ermeni krallığı ve Mezopotamya topraklarını eyalet halinde organize ederek Roma topraklarına dâhil etmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.251; Bahadır, **Kuruluşundan IV. Yüzyıla kadar Antakya**, s.359.

imparatorları olduğu halde bırakmanın daha akıllıca bir hareket olacağını ve senatus nasıl arzu ediyorsa öyle davranmasının uygun olacağını bildirir. Tarihçi Arrian, Traianus'ın Perslere karşı kazandığı bu büyük zaferi çok güzel bir şekilde akıcı olarak yazmıştır. Trojan, Mezopotamya'da bir eyalet meydana getirerek Amid (Diyarbakır) şehrini başkent yapmış ve bir vali atamıştır. Trojan Devrinde Antiokheia, 13 Aralık pazar günü üçüncü defa olarak büyük bir felaketle karşı karşıya kalmıştır (M.S. 115). Traianus, yıkılmış binaları yeniden yaparken Antiokheia'lılar Daphne tapınağının yıkıntılarından arta kalanlarını toplayarak tapınağı tekrar inşa etmişlerdir.

Malalas bundan sonra yazdıklarında Traianus'ın Antiokheia şehrinde Hristiyanlara yaptığı eziyetlerden ve beş Hristiyan kadını yakarak onların küllerini suya atmasından bahseder. Bu arada batıda iki tane eyalet meydana getirdiğini ve bunları Birinci ve İkinci Dacia Eyaletleri şeklinde adlandırdığını belirtir¹³⁶⁹. Ani bir hastalığa yakalanan Traianus 66 yaşında ölür (M.S. 117). Traianus'dan sonra imparatorluğa onun akrabası olan Aelius Hadrianus gelmiştir (M.S. 117-138). Malalas onun Antiokheia şehrinde yaptırdığı binalar ve hamamlardan bahsederken Çanakkale Boğazı yakınlarında bulunan Kyzikos kentinin deprem nedeniyle zor zamanlar yaşadığını ve ancak alicenap Traianus'ın bu şehre gerekli yardımları yaparak şehri ve halkı kurtardığını yazmıştır. Hadrianus, Yahudilere kızmış ve Yunanlıların Kudüs'e yerleşmelerini sağlayarak şehrin adını Aelia olarak değiştirmiştir¹³⁷⁰. Hadrianus bundan başka Trakya'da Hadrianusopolis (Edirne) ve Therai Hadrianusou (Balıkesir) olarak adlandırdığı iki şehir inşa etmiştir. Ayrıca Mısır'da Antinoe adlı diğer bir şehri inşa ettirdikten başka Rodos'ta yıllardır yıkık bir halde duran Kolossos'u tekrar onararak inşa etmiştir¹³⁷¹. 22 sene hüküm süren Hadrianus 65 yaşında ölmüş yerine geçen Aelius Antoninus Pius, 23 sene iktidarda kalmıştır (M.S. 138-161).

¹³⁶⁹ Trojan, Daclara karşı iki defa sefer yapmış (birincisi M.S. 101-102 yılında diğeri ise M.S. 105-106 yıllarında olmak üzere) ve onları itaat altına almıştır. Böylece Daclar Roma'ya bağlı krallık statüsüne getirilmişlerdir. Tekin, **a.g.e.**, s.250.

¹³⁷⁰ Filistin'de bir Roma kolonisi olan ve M.S. 70 yılından beri terkedilmiş bir bölge olarak kalan Kudüs'ü yeniden kurarak, Yahudiler tarafından kutsal olarak addedilen bu alana girmesi yeni bir Yahudi isyanına yol açmış, fakat çok kanlı bir şekilde bastırmıştır. Freeman, **a.g.e.**, s.486.

¹³⁷¹ İmparator Hadrian'ın, ülkeyi imar etmesinin yanında Roma'nın güvenliğini sağlamak için her türlü tedbiri almaya çalıştığı bilinmektedir. İmparatorluğun çok genişlediğini bu yüzden sınırları korumanın zor olacağını düşünen Hadrian, Trojan'ın doğuda ele geçirdiği toprakları Partlara iade etmiş. Ren ve Tuna arasında kazıklardan bir duvar yaptırdığı gibi Biritanya'yı enlemesine kesen *Hadrianus Duvarını* da inşa etmiştir. Freeman, **a.g.e.**, s.487.

Malalas, imparatorun fiziksel özelliklerini tanımlayan bilgiler verdikten sonra onun Finike Helioupolis’de¹³⁷² Zeus adına bir tapınak yaptırdığını belirtmiştir. Bu tapınağı o devirde yapılan harikalardan biri olarak nitelendirmiştir. Bundan başka Laodikeia’da (Ladik) bir forum ve halk hamamı inşa ettirmiştir. Antoninus Pius, Mısır valisi Deinarchos’u öldürerek isyan başlatan Mısırlılar üzerine sefere çıkarak büyük bir zafer kazanmıştır. Bundan sonra İskenderiye’ye gitmiş ve orada Güneş ve Ay tanrıları adına kapılar inşa etmiştir, daha sonra Antiokheia’ya gelmiş ve Tiberius tarafından inşa edilen büyük kemerli yapının sokaklarını Thebai’den¹³⁷³ getirttiği taşlarla döşemeye devam etmiştir. Taştan bir levhayı Cherubim Kapısının¹³⁷⁴ üstüne asarak yaptığı işleri ölümsüzleştirmiştir. Bütün bu işlerini bitirdikten sonra Roma’ya dönmüş ve daha önce Iulius Gaius tarafından yapılarak kanun haline gelmiş olan kararnamenin yakılmasını emretmiştir. Kararnameye göre senatörler varlıklarını hiçbir şekilde varislerine miras olarak bırakamıyorlar ancak varlıklarının yarısını imparatora vermek suretiyle bunu gerçekleştirebiliyorlardı. Antoninus Pius, yeni bir imparatorluk kararnamesi yayınlarak bundan böyle kişilerin varlıkları ile ilgili her türlü kararı alabileceklerini ve istedikleri kişiye verebileceklerini belirtir.

28. den 34. Bölümün sonuna kadar Hunlarla ilgili bilgi vermiştir. Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Malalas Kroniklerinde Türkler kısmında verilmiştir.

XII. Kitap- “İmparator Commodus Devri ve Olimpiyat Oyunlarının Sergilenmesi”

Commodus’un M.S. 180 yılında tahta geçmesi ile başlar ve Antiokheia’da yapılan özel Olimpiyat Oyunları ile devam eder. Anlaşıldığı kadarıyla bu oyunlar Marcus tarafından yasaklanmış ve Commodus, M.S. 181 yılında yeniden düzenlenmelerini sağlamıştır. Bu bölümde Malalas, dikkat çekici bir şekilde Septimus Severus’un Byzantion’a yaptığı ziyaretleri ve oradaki yeni binaları kayıt altına alarak yazmaktadır. Malalas’ın orijinal el yazmalarında bu bölümde, Caracalla’nın M.S. 211 de tahta geçmesi ve İmparator Aemilianus’un M.S. 253 yılında ölmesi arasında geçen yıllarda boşluk bulunmaktadır. Fakat bu bölümde geçen konular Constantinian’ın Excerpta adlı eseri, Paschal Kronikleri ve Malalas’dan alıntı yapan diğer çalışmalar nedeniyle kayıt altına alınmış olduğundan kaybolmamıştır. Malalas’ın metnlerinin tamamı elimizde olsa bile onun genellikle bazı olayları yerli yerine koymakta zorlanmış olduğu gözükmektedir. XI. kitapta da

¹³⁷² Bugünkü Baalbek. Can, **a.g.e.**, s.109.

¹³⁷³ Antik Yunanistan’da Boiotia Bölgesinde kurulmuş şehir devleti. Tekin, **a.g.e.**, s.117.

¹³⁷⁴ Antakya şehrinde *St. George Kapısı*’da denilen şehir kapılarından bir tanesi.

görülebileceği gibi imparatorların beraber hükümdarlık yaptığını fark edememiş sanki birbiri ardı ardına tahta geçmişler gibi göstermiştir. XII. Kitap M.S. 324 yılında Licinius'un ölümü ile son bulur. Malalas'a göre Constantinus'un tahta çıkışı bundan önce 306 yılında olmuştur¹³⁷⁵. Antoninus Verus'dan sonra tahta geçen Commodus 22 sene, sekiz ay hüküm sürmüştür. Malalas onun fiziksel özelliklerini anlattıktan sonra imparatorun çok dindar olduğunu belirtir. Yazarımız daha sonra onun Antiokheia'da giriştiği imar faaliyetlerinden örnekler vermiş, hamam, Athene ve Zeus tapınakları ile spor karşılaşmalarının yapıldığı büyük bir bina inşa ettiğine dikkat çekmiştir. Malalas bundan sonra Antiokheia halkı ve toprak sahiplerinin Commodus'a yalvararak Sosibos'un kendileri için bıraktığı paranın devlet hazinesinden kendilerine verilmesini istediğini ve bununla Olimpiyat oyunlarını kutlamak istediklerini anlatmıştır. Commodus, yayınladığı kararname ile oyunların her dört yılda bir temmuz ve ağustos aylarında geleneksel kurban törenlerinde 45 gün süre ile kutlanmasını emreder. Bundan sonraki bölümlerde Commodus'un festivalde gerçekleşecek olan masraflar için ayırdığı paralar, oyunların gerçekleşmesi sırasında görev alan devlet görevlileri ile üstlendikleri vazifeler ve giysileri anlatılmıştır. Böylelikle İmparator Commodus'un hâkimiyet döneminde Suriye'li Antiokheia'lılar kendi takvimlerine göre 260 yılında Xystos adı verilen spor alanında ilk defa olarak olimpiyat oyunlarını kutlamışlardır. Olimpiyat yarışmaları, Antiokheia'lılara Yunanlı Pisaianlardan¹³⁷⁶ geçmiş olup 90 yıllık devreler halinde kutlanmaktadır.

Oyunlar başladığında ülkenin her bölgesinden gelen asil aile gençleri, kızlar ve erkekler bu yarışmalarda yer alır. Oyunlar sonunda başarılı olan genç erkekler ve kızlar oradaki halk tarafından onurlandırılır ve bu unvanı ölünceye kadar taşır. Oyunları kazanan genç erkek ve kızlar rahip ve rahibe olarak hizmet etmekle yükümlü olurlar. Oyunlarda yer alan toprak ve dükkan sahipleri ise kazanmaları halinde bütün hayatları boyunca vergi ödemeyerek bir takım ayrıcalıklar kazanır. Malalas, Commodus'un 70 yaşında öldüğünü belirttikten sonra Pertinax Lucius Augustus'un iktidara geldiğini ve onun kısa süren hâkimiyet devrinden sonra Didius Julisanus'un gene çok kısa iktidarda kaldığını belirtir. Onlardan sonra Roma imparatorluk tahtına senatus tarafından seçilen Severus Septimus geçmiştir (M.S. 193-211). Orta boylu, zayıf bir hükümdar olan Septimius aynı zamanda öfkeli ve cömert kişiliği ile tanınmaktadır. Malalas, Septimus'un Byzoupolis'i restore ederek yeni yapılar inşa ettiğini anlatır. Byzoupolis'de birçok tapınak ve

¹³⁷⁵ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.243-244.

¹³⁷⁶ Malalas'ın sözünü ettiği bu şehir Byzantion olmalıdır.

hamam (Severium) inşa ettikten sonra Severus, gerekli düzenlemeleri yaparak Bizans halkı için hipodrom yapmaya başlar fakat bitiremez. Septimus zamanında yaşanan olaylardan en önemlisi Niger adlı senatörün doğudaki askerler tarafından imparator olarak ilan edilmesi ve bütün doğuyu ele geçirmesidir. Fakat Laodikeia’da yaşayan halk ona itaat etmemiş ve karşı koymuştur. Malalas, Septimus’un Niger’e karşı askeri bir harekât başlattığını ve Niger’i Thebaid’de yakalayıp öldürdüğünü anlatır¹³⁷⁷. Niger’in tarafını tutan ve onu destekleyen İskenderiye halkını cezalandırmak üzere bu şehre geldiği halde onların yaptığı savunma karşısında affetmeyi tercih ederek şehirde Rhea adına bir tapınak yaptırır. Bundan sonra Laodikeia’ya giderek yaptıklarından dolayı oradaki halkı onurlandırır ve yaşadığı müddetçe Laodikeia’yı başkent olarak ilan eder. Septimus daha sonra Antiokheia’ya gider ve Niger’e karşı zafer kazanacağını söyleyerek kehanette bulunan Antiokheia halkını yardımlardan dolayı onurlandırır.

Malalas, Septimus dönemini anlatırken senatör Albinus’un¹³⁷⁸ imparatora karşı ayaklanarak, kendini imparator ilan ettiğini ancak Senatus’un bunu geçersiz saydığını ve Septimus’un Albinus’u yakalayıp öldürdüğünü belirtir. Septimus’dan sonra kısa bir süre Antoninus Getas (M.S. 211) ve ondan sonrada Septimus’un oğlu Antoninus Caracalla (M.S. 211-217) 6 yıl 22 gün hüküm sürmüştür. Caracalla, Roma’da yaşayan bütün halk tarafından sevilmiş bir imparator olup, Yeşiller partisini desteklemiştir. Caracalla’ın hâkimiyetinden sonra Valerianus başa geçmiş ve altı yıl hüküm sürmüştür (M.S. 253-260)¹³⁷⁹. Malalas, Valerianus’ın hâkimiyet döneminde Antiokheia şehrinde yaşayan bir devlet görevlisinin Romalıları ihanet ederek Pers

¹³⁷⁷ İmparator, Suriye’deki birlikler tarafından Caesar olarak ilan edilen Niger tehlikesini ortadan kaldırmak amacıyla Byzantion’a doğru yürüyüşe geçer, Kyzikos ve Nikaia’da Niger’in taraftarlarını yenilgiye uğratar. Niger, doğuya kaçar, Niger’i takip eden Septimus Severus, İssos yakınlarında onu yenerek öldürür (M.S. 194). Niger’e yardımcı olan Partlar ve doğudaki kentleri cezalandıran Severus, Byzantion’u da Niger’e yardım ettiği gerekçesiyle cezalandırır. Kent tahrip edilir ve köy statüsüne indirilir. Ancak oğlu Caracalla döneminde kent tekrar eski statüsüne dönecek ve yeniden imar edilecektir. Tekin, **a.g.e.**, s.266-267.

¹³⁷⁸ Roma İmparatorluğunun Britanya valisi. Tekin, **a.g.e.**, s.266-267.

¹³⁷⁹ Ne yazık ki Caracalla’nın M.S. 211 de tahta geçmesi ve İmparator Aemilianus’un M.S. 253 yılında ölmesi arasında geçen 40 yıl gibi bir boşluk bulunmakta olup bu devirlerle ilgili Malalas’ın yazdıkları kaybolmuştur. Malalas Kroniklerini İngilizceye çeviren yazarlarında belirttiği gibi bu bölümler *Excerpta*, *Pascal Kronikleri* ve diğer yazarların eserlerinden alınan bilgilerle tamamlanmıştır. Caracalla (M.S. 211-217) yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. Sasanilere karşı savaşmış ve Osrhoene bölgesini geri almıştır. Harran’da bir çatışmada ölmüştür. Bu imparatorun sonra sırasıyla Macrinus (M.S. 217-218), Elagabalus (M.S. 218-22), Severus Alexander (M.S. 222-235), Maximinus (M.S. 235-238), Balbinus, I. Gordionus, II. Gordionus ve III. Gordionus (M.S. 238-244), I. Philippus (M.S. 244-249), Decius (M.S. 249-251) Gallus (M.S. 251-253), Aemilianus (M.S. 253) adlı imparatorlar iktidara gelmiştir. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Chronicles of John Malalas**, s.157-161; Roma İmparatoru Severus Alexander’ın (M.S. 222-235), öldürülmesi sonrasında Roma, tarihinin en karışık dönemlerinden birine girmiştir. Sasani kuvvetlerinin ve Germen kabilelerinin saldırıları karşısında önemli şekilde kan kaybeden ve istikrarsızlığa doğru giden Roma’nın bu devirle ilgili yazılı kaynakları ne yazık ki fazla yeterli değildir. Freeman, **a.g.e.**, s.546.

imparatoru Şapor'un¹³⁸⁰ yanına gittiğini ve bundan sonra yaşanan olaylarda Şapor'un bütün Suriye ve Antiokheia'yı işgal ederek yağmaladığını anlatır (M.S. 265-6). Bu olaylar Antiokheia takvimine göre 314 yılında olmuştur. Şapor, bütün doğuyu ele geçirip her yeri yağmaladığı bir sırada Sampsigeramos adlı rahip elçi olarak gelerek onunla konuşmak istediğini söyler. Malalas burada Şapor'un adamlarına emirler vererek rahip'e dokunmamalarını ve hareketsiz kalmalarını istediğini yazar. Fakat Şapor tamda bu sırada yerli halktan bir kişi tarafından başına taş atılarak öldürülmüştür. Pers askerleri bu olanlardan dolayı telaşa düşerek tüm yağmaladıkları ganimetleri bırakarak kaçmışlar ve sınırın karşı tarafında bulunmakta olan Saracen barbarlarının imparatoru Enathos¹³⁸¹ ile savaşmak zorunda kalmışlardır.

Bütün Arap yarımadasını kontrolü altında bulunduran ve imparatoriçe Zenobia adlı bir karısı olan Enathos, Romalıların tarafını tutarak bütün Pers ordusunu yok etmiştir. Bilge Domninos olayları bu şekilde anlatırken Philostratos, olayları başka kaynaklardan alıntı yaparak daha değişik bir şekilde yorumlamaktadır. Ona göre Şapor, Bütün Suriye, Antiokheia ve Kilikya'da dahil olmak üzere şehirlerin hepsini eline geçirerek, yakıp yıkmıştır. Kapodakya'dan geçerek Pers bölgesine geldiğinde Saracen'lerin imparatoru Enathos ile karşılaşmış ve onun kendisini kandırarak müttefik olma isteğini kabul ettikten sonra onun tarafından öldürülmüştür. Malalas, Domninos'un yazdıklarının daha doğru olacağını belirtir. İmparator Valerianus (M.S. 253-260), Doğu Eyaletlerinde meydana gelen karışıklık üzerine Milan'dan¹³⁸² yola çıkmak üzere hazırlıklara başlamış ise de orada öldürülmüştür¹³⁸³.

Valerianus'dan sonra Gallienus Licinianus iktidara gelir (M.S. 253-268) ve 14 yıl hüküm sürer. Malalas onun Perslerden intikam almak üzere doğu'ya gittiğini ve burada yanan yıkılan şehirleri imar ettiğini, halktan dört yıl vergi almayarak onların yaralarını sarmasına yardımcı

¹³⁸⁰ Sasani kralı I. Şapur (M.S. 239-70), Sasani devletinin kurucusu Ardeşir, Kral Sazan'ın soyundan gelmiş ve krallık Sasaniler adını alsada Ardeşir kendisini Ahamenitlerin varisi olarak ilan etmiş ve M.S. 226 yılında taç giyerken Darius ve Kserkses'in geleneğini takip etmiştir. Zerdüşt inancına sahip olan Sasaniler aynı zamanda koyu milliyetçi bir devlettir. Ardeşir'den sonra tahta çıkan I. Şapor, imparatorluğunun sınırlarını Ermenistan ve Gürcistan'a kadar genişletmiştir. Freeman, **a.g.e.**, s.541.

¹³⁸¹ Odenathus, Palmyra prensi, Sasaniler karşı her zaman Roma'nın yanında yer almış ve Sasanilerle savaşmıştır. Freeman, **a.g.e.**, s.548.

¹³⁸² Milano. İtalya'da bir şehir.

¹³⁸³ Valerianus, Roma toprakları için büyük tehdit oluşturan Sasaniler üzerine yürümüşse de, başarılı olamamıştır. Bunun üzerine onlarla barış yapmak istemiş, Fakat Sasani imparatoru I. Şapor'un onu kandırarak esir alması sonucunda barış görüşmeleri yapılmadığı gibi kendisine de ne olduğu bugüne kadar karanlıkta kalmıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.280.

olduğunu belirtir. Persler ile savaştıktan sonra onlarla bir barış anlaşması imzalar. Bundan sonra Arap yarımadasına doğru ilerler, Enothos ile savaşır onu öldürerek bütün Arabistan'ı ele geçirir. Roma'ya geri döner ve bir hastalık sonucu 50 yaşında ölür. Ondan sonra iktidara Claudius Apollianus geçer (M.S. 268-270), onun devrinde Zenobia kocası Enothos'un intikamını almak amacıyla bütün adamlarını toplayarak Arabistan'ı ele geçirir. Arabistan'daki Roma topraklarına saldırarak duk Trassus ve bütün adamlarını öldürür. Claudius Apollianus, Sirmium'da savaş hazırlıkları yaparken ölür. Claudius Apollianus'dan sonra Quintilian imparator olmuş ancak sadece 17 gün hüküm sürmüştür (M.S. 270), ondan sonra ise kutsal Aurelian hükümdar olmuş ve altı yıl imparatorluk yapmıştır (M.S. 270-275). Aurelian, ilk iş olarak Roma'nın yıpranan duvarlarını onarmış daha sonra imparatoriçe Zenobia üzerine sefere çıkmıştır (M.S. 271). Bu arada Zenobia, doğu eyaletlerini yağmalamakta olup Antiokheia'nın sınırlarına kadar yaklaşmıştır. Zenobia'yı yenerek onu Roma'ya getiren imparator, daha sonra onu öldürmüştür ve bütün Arabistan'ı Roma mülkü haline getirmiştir. Aurelian, savaş hazırlığı içerisindeyken ordu içerisindeki askerler tarafından hunharca öldürülmüştür. Aurelian'dan sonra kısa bir süre Tacitus (M.S. 275-276) ve ondan sonrada Florianus Augustus imparator olmuştur (M.S. 276). Fakat onunda hâkimiyet süresi çok kısa olup Perslere karşı bir sefere çıkarken Tarsus'ta adamları tarafından öldürülmüştür. Aelius Probus (M.S. 276-282), Florianus'dan sonra tahta çıkmıştır, Malalas onunla ilgili bilgi verdikten sonra Antiokheia'daki Mouseion tapınağını mozaiklerle süslediğini ve Antiokheia halkına bedava eğitim hakkı sağladığını anlatır. Probus, Sirmium'da Gotlara karşı savaş yaparken orduda kıtlıktan dolayı isyan başlamış ve kendi askerleri tarafından öldürülmüştür.

Malalas XII. Kitabının 34. Bölümde Hunlarla ilgili bilgi vermiştir. Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Malalas Kroniklerinde Türkler kısmında verilmiştir.

Numeria Augustus, Carus'dan sonra imparator olmuş ve iki yıl hüküm sürmüştür (M.S. 283-284). Malalas bundan sonra Numeria'nın devrinde olan olaylardan bahsederek onun zamanında Hristiyanların çok fazla işkenceye maruz kaldığını ve Aziz George ile Antiokheia rahibi Aziz Babylas'ın şehit edildiklerini söylemektedir. İmparator Antiokheia'dan ayrılarak Perslere karşı savaş açmış ancak ordusunun büyük bir bölümünü kaybederek Harran'a kaçmıştır. Persler imparatoru öldürerek derisini yüzmüşlerdir. Öldüğünde 36 yaşındadır. Carinus (M.S. 283-285), İmparator Numeria'nın kardeşi imparator olduktan sonra kardeşinin intikamını almak amacıyla Persler üzerine bir sefer çıkar ve onları kesin bir yenilgiye uğratır. Malalas iki ordunun

da savaşa ara verdiği bir dönemde Carinus'un hastalandığını ve Aziz Kosmas ve Damian tarafından iyileştirildiğini anlatır. Buna rağmen bu iki aziz kendilerini çekemeyen kişiler tarafından öldürülmüşlerdir. Carinus, kendini iyileştiren azizlere şükran duygularını belirtmek istemiş ve Roma eyaletinde yaşayan Hristiyanların ibadetlerinde serbest bırakılarak, onlara dokunulmamasını emretmiştir. Perslerle savaşırken Carinus, 32 yaşında ölmüştür. Carinus'un ölümünden sonra Bassus ve Quintianus'un konsüllük devresinde Diocletianus imparator olarak ilan edilmiştir (M.S. 284-305). Hırslı bir kişiliğe sahip olan imparator, oğlu Maximian Herculianus'u Caesar'ı olarak ilan etmiş ve doğuda karışıklığa sebep olan Persler üzerine sefer başlatmıştır. Oğlu Maximian Herculianus'u savaş yapmak üzere Perslere yollarken kendisi Antiokheia'da kalmıştır. Malalas, Diocletianus'ın Antiokheia'da büyük bir saray, halk hamamı, atletler için spor oyunlarının yapıldığı bir stadyum ve daha pek çok yapı inşa etmeye başladığını söylerken tahılları büyük silolarda muhafaza ettiğini belirtmiştir. Halka ölçülü bir şekilde mısır dağıtmış diğer malların satışını kontrol altına alarak askerlerin satıcıları tehdit ederek korkutmalarının önüne geçmek istemiştir. Malalas, Maximian Herculianus'un Perslerle savaşarak onları büyük bir yenilgiye uğrattığını ve Pers İmparatorunun Hindistan sınırına doğru kaçarken, karısı Arsane'in tutsak olarak Antiokheia'ya getirildiğini belirtir¹³⁸⁴.

Esir olduğu halde gayet onurlu bir şekilde yaşayan Arsane, Diocletianus ile barış anlaşması yapmayı başarmış ve kocasının geri dönmesini sağladığı gibi Persler ve Romalılar arasında barışı tesis etmiştir. Bundan başka Diocletianus, Mısır sınırından Pers bölgesine kadar karakollar inşa ederek burayı çok sayıda askeri birlik ile donatmış ayrıca her eyaletin başına *duces* adı verilen valiler atayarak bu bölgeleri garnizonlarla kuvvetlendirmiştir¹³⁸⁵. Diocletianus

¹³⁸⁴ Diocletian, Caesar'ı Galerius ile beraber doğuya giderek Sasani Kralı Narses'i yenilgiye uğratmış ve başkent Ktesiphon'a kadar ilerlemiştir. Narses, bu zor durumdan ancak ağır barış şartlarını kabul ederek kurtulabilmiştir. Tekin, **a.g.e.**, s.291.

¹³⁸⁵ Diocletian, krizlerle geçen 3. yüzyılın yarattığı koşullar nedeniyle Roma İmparatorluğunun idaresinde yeniden yapılanmanın gerekli olduğunu düşünerek birçok reform yapmıştır. İlk önce imparatorluğun ulaştığı boyutları göz önüne alarak, devlet hâkimiyetini iki Augustus ve iki Caesar'dan oluşan hükümdarlar şurasına bırakarak *terarchia* sistemine geçiş yapmıştır. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.31; Zaten daha önce Diocletianus Principatus denilen ve imparatorun tüm yetkilerle birinci yurttaş statüsüne sahip olduğu yönetim biçimini terk ederek, imparatorun mutlak hükümdarlığına dayanan *dominatus* denilen yönetim biçimini benimsemiştir. Bu yüzden Tetrarşi adı verilen sistemi uygulamak kolay olacaktı. Augustus Diocletian ve Caesar'ı Galerius, imparatorluğun doğu yakasını yönetirken Maximianus ve Caesar'ı, I. Constantius batı yarısında hüküm sürecekti. Bu şekilde Roma İmparatorluğu coğrafi olarak ikiye bölünmüş oluyor ve Augustus'ların ölümü halinde Caesar'lar Augustus olacaklar ve yeni Ceasarlar'ını seçecekler, bu şekilde imparatorluk başsız kalmayacaktı. Tekin, **a.g.e.**, s.290; Diocletian, ayrıca eyaletlerin idaresinde de değişikliğe gitmiş, bütün eyaletleri imparatora bağlamıştır. Eyaletleri daha küçük eyaletlere bölerek, sayısını arttırmıştır. Diocletian İmparatorluk arazisini 12 diocese'ye ayırırken IV. yüzyılda Constantinus devleti

Mısırlıların valiyi öldürerek isyan başlatmaları üzerine Mısır'a gitmiş ve İskenderiye'yi ele geçirerek yakıp yıkmıştır. Malalas onun askerlerine emir vererek atının dizlerine insan kanı gelinceye kadar öldürmelerini emrettiğini bildirir. Askerler aynen onun dediği gibi hareket etmişler ve ancak o zaman ölümler durmuştur. İskenderiye halkı bunu üzerine onları bağışladığı için Diocletia'nın at üstünde bronzdan bir heykelini yaparak şehrin kapısına dikmişler ve bu yeri "Diocletianus'ın atı" olarak adlandırmışlardır.

Diocletianus zamanında Hristiyanlara işkence yapılarak öldürmeye devam edilmiş bir çoğu şehitlik mertebesine yükselmiştir. Ayrıca kiliseler yakılmıştır. Olimpiyat oyunlarının kutlandığı yıl Diocletianus Antiokheia'ya gelmiş ve oyunları yönetmek üzere imparatorluk elbisesini çıkararak oyunları yöneten *Alytarch*'ların¹³⁸⁶ giydiği elbiseyi giymiştir. Diocletianus oyunlar sırasında giydiği elbiseyi çıkarmayı reddederek bir daha imparatorluk elbisesi giymemiş ve kendisini ölümsüz Zeus'a adadığını belirterek yaşamaya devam etmiş ve 72 yaşında ölmüştür. Diocletianus'ın oğlu Maximian babasının ölümü üzerine imparator olmuş¹³⁸⁷ ve 19 yıl hüküm sürmüştür (M.S. 286-305 veya (M.S. 307-308). Roma'ya döndükten sonra büyük bir zafer yürüyüşü düzenlemiş ve Persler ile Mısırlılara karşı kazandığı zaferi kutlamıştır. Onun zamanında da Hristiyanlara yapılan zulüm devam etmiş ve birçok kutsal kişi öldürülmüştür.

Antiokheia'da olimpiyat oyunları düzenlendiğinde bu şehirde bulunan Maximian aynen babası gibi hareket ederek imparatorluğu ve elbisesini bırakarak daha fazla imparator olarak görev yapmak istemediğini belirtmişse de Roma'ya döndüğünde kararını değiştirmiş ve imparatorluğu yönetmeye devam etmiştir. 57 yaşında ölen Maximian'ın yerine Maxentius Galerius geçmiştir (M.S. 305-311). Bu imparator Persler ve Ermenilerin müttefiklik yaparak Roma topraklarına saldırıp yağmalaması üzerine Perslere karşı savaş açarak onlara büyük zararlar vermiştir. Ermenilerin üzerine yürüyerek onların toprakları Perarmenia'yı¹³⁸⁸ işgal etmiş ve Roma vilayeti

praefecturalara bölmüştür. Böylece eyaletler diocese'lerin onlarda *praefecturalara*'nın parçası haline gelmiş ve merkeze bağlı bir hiyerarşi kurulmuştur. Ostrogorsky, **a.g.e.**, s.31-32.

¹³⁸⁶ Olimpiyat oyunlarını yöneten hakem, oyunların belli bir düzen içinde gerçekleşmesini sağlamakla yükümlüdürler. Oyunların gerçekleşmesini sağlayan görevlilerle beraber düzeni bozan kimselerin cezalandırılması hakkında hüküm verebilmektedirler. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.169.

¹³⁸⁷ Malalas, Maximian'ın Diocletian'ın oğlu olarak göstererek yanlış yapmıştır, oğlu değil yakın arkadaşıdır. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.169.

¹³⁸⁸ Ermeni topraklarının Urmiye Gölünün batısında kalan bölgesine verilen ad. Sasani Ermenistan'ını ifade etmektedir, V. yüzyılda İran hâkimiyetine geçmiş doğudaki Ermeni toprakları bu adla ifade edilmiştir. Aydın, **a.g.t.**, s.137.

haline getirmiştir. Roma'ya dönen Maxentius Galerius burada 53 yaşında öldürülmüştür. Onun ölümü üzerine Constantius Chlorus hükümdar olmuş ve 13 yıl hüküm sürmüştür (M.S. 305). Malalas onun devrinde Kıbrıs'ta büyük bir deprem olduğunu ve Salamis şehrinin çok fazla zarar gördüğünü anlatır. Constantius, Salamis şehrini tekrar imar ederek ismini "Constantia" olarak değiştirir. Onun devrinde Maximus yada bilinen adıyla Licinianus, büyük bir ordu ile doğuya giderek Mısır'da ve Doğu Eyaletlerinde sorun çıkaran Persler ve Saracenleri kontrol altına almaya çalışmıştır. Licinianus, doğudayken Constantius ölmüş ve ordu Licinianus'u imparator olarak ilan etmiştir (M.S. 308-324). Malalas, Antiokheia halkının Antiokheia'da imparator ilan edilen imparatorun şehir haklarına karşı yeteri kadar cömert olmadığını düşünerek onu küçük düşürücü hareketler yaptığını, bunun üzerine imparatorun askerlere emir vererek halkın üzerine ateş açtığını belirtir. Bütün bunlardan sonra Roma'ya gider ve yedi yıl hüküm sürer. Onun devrinde Hristiyanlara çok fazla haklar verilmiş olup artık insanlar açıktan ibadetlerini yapabilmişler ve kendilerini gizlemek zorunda kalmamışlardı¹³⁸⁹. İmparator Maximus Licinianus 46 yaşında ölmüştür.

XIII. Kitap- "İmparator Constantinus Devri" Constantinus'un din değiştirmesi ile başlamaktadır. Malalas bu olayın, Constantinus'un adları bile bilinmeyen barbarlara karşı yaptığı savaş sonrasında gerçekleştiğini anlatmaya çalışır. Malalas, Constantinus'un en büyük düşmanı Maxentius'dan ölüm tarihini yanlışlıkla bu olaydan çok uzun bir zaman önce olmuş gibi göstermiştir. Kitap, ayrıca Constantinus'un Konstantinopolis şehrini kuruşunu ve Iulianus'un Antiokheia'yı ziyaret edişini öne çıkararak bu olayların önemini göstermektedir. Bu tarihten sonra Malalas Doğuda ve Batıda, Valentinianus ve I.Theodosius'dan sonra aynı anda hükümdar olan imparatorları çok kötü bir şekilde birbirine karıştırmaya başlar. Kitap 423 yılında Honorius'un ölümü ve II. Theodosius'un 408 tahta geçmesi ile son bulur. Malalas, bu iki olayı aynı tarihlerde olmuş gibi göstermiştir¹³⁹⁰. Malalas 13. Kitabına başlarken Maximus Licinius'un ölümü üzerine en kutsal ve ilahi Constantinus'un imparator olduğunu anlatarak başlamış ve ona övgüler yağdırmıştır (M.S. 307-337). Hâkimiyetinin ilk zamanlarında batı bölgelerinde yaşayan barbarlara karşı büyük bir savaşa giden Constantinus, savaşın en zor anlarında gördüğü bir rüyadan ilham

¹³⁸⁹ Licinianus ve Constantinus M.S 313 yılında imzaladıkları *Milano Hoşgörü* fermanı ile Hristiyanlara haklar tanımayı kabul etmişlerdir. Bununla beraber ele alınan metinde İsa'dan hiç söz edilmediği sadece mezhep olarak Hristiyanların adının geçtiği görülmektedir. Ayrıca bu tarihte Constantinus'un Hristiyan olduğuna dair hiç bir veri bulunmamaktadır. Norwich, **a.g.e.**, s.41-43.

¹³⁹⁰ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.244.

olarak savaşı galip olarak bitirmiş ve bütün barbarları yok etmiştir. İmparator rüyasında bir haç ve onun üzerine yazılmış şu satırları görmüştür, “Bununla, zaferi kazanabilirsin”. Malalas bundan sonra İmparator Constantinus’un Roma’ya dönerken ordunun önünde sembolik bir haç ile Roma’ya girdiğini ve halka Hristiyanların Allah’ı olan tanrının işareti ile bu zaferi kazandığını anlatmaya çalışmıştır. İmparator, Helenlere ait tapınakları yıkmış onun yerine kiliseler inşa etmiştir ayrıca her şehre kararnameler göndererek kiliselerin açılmasını emretmiştir.

Bundan sonra kendisi, annesi ve bütün akrabaları Hristiyan olmuş ve vaftiz edilmişlerdir¹³⁹¹. Constantinus, Persler ile savaş yaparak zafer elde etmiş ve Şapor’un isteği üzerine Persler ile barış anlaşması yapmıştır. Persler ile savaş sona erince dönüş yolunda Antiokheia’ya uğrayan Constantinus, burada büyük bir kilisenin yapılmasını emretmiş ve şehre ilk defa Hristiyan bir kişi olan Plutarch’ı vali olarak atamıştır. Malalas kitabının bu bölümünde Constantinus’un kendini Byzantion kentine adadığını ve burada imar faaliyetlerine giriştiğini anlatarak onun Roma’dan bu şehre geldiğini belirtir (M.S. 330). Constantinus, şehrin duvarlarını daha da genişleterek, hipodrom inşaatını tamamlar. Ayrıca Roma’daki sarayın bir benzerini Konstantinopolis’te inşa ettirir. Yine büyük bir pazar yeri inşa ederek bunu kemerler ile süsler. Bütün bunları yaptıktan sonra şehrin adını Konstantinopolis olarak adlandırır¹³⁹² ve Hipodromu bitirdikten sonra kutlamak amacıyla at yarışları düzenler. Bu yarışlar sırasında ilk defa olarak inci ve değerli taşlarla yapılmış bir taç takar, şimdiye kadar hiç bir imparator bu şekilde bir taç kullanmamıştır. İmparator Constantinus’un hâkimiyet devrinde Rahipler konsülü, Arius’a¹³⁹³ karşı çıkarak onun Hristiyan inancı ile ilgili görüşlerine katılmamışlardır ve Rahip Eusebios Pamphilou’da bu konsül üyeleri arasındadır. İmparator Constantinus, hâkimiyet devrinde

¹³⁹¹ Constantinus’un ne zaman Hristiyan olduğuna dair çok fazla spekülasyon yapılmasına rağmen, hangi tarihte Hristiyan olduğu bilinmemektedir. Kilise tarihçileri onun, *Milvius Köprüsü* zaferinden sonra Hristiyan olduğunu iddia etmelerine rağmen M.S. 324 yılına kadar Constantinus adına basılan sikkelerde zapt edilmez güneş yani Helios, olarak tasvir edilmiş ve ölene kadar vaftiz edilmemiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.40.

¹³⁹² Sozemon’un kitabında da bahsettiği gibi şehrin yerinin seçilişi ile ilgili çeşitli hikayeler anlatılmaktadır. Buna göre Constantinus ilk önce Troia ovasına başkentini kurmaya karar vermiştir. Fakat rüyasında ona görünen tanrının gösterdiği işaret sonuncunda şehri Byzantion’da kurmuştur. Norwich, **a.g.e.**, s.56.

¹³⁹³ Aryanizm veya Ariusçuluk ‘da denilen fikir akımının yaratıcısı. M.S. 260 yılında Libya’da doğan İskenderiyeli din adamı Arius, Hristiyanlıktaki “Kutsal Üçleme” inancını yani Baba ile Oğul’un özde aynı olduklarını ifade eden *Özde Birlik* kuramını reddetmiş, Hristiyanlıkta Tek Tanrı inancı kuramını ortaya atmıştır. 325 yılında İznik’te toplanan Konsil’de Ariusçuluk yasaklanmış ve Arius aforoz edilmiştir. 381 yılında İstanbul’da toplanan Konsil’de ise Arius sapkın olarak damgalanmıştır. Buna rağmen Ariusçuluk taraftarları inandıkları fikirlerden vazgeçmemiş ve sonraki yüzyıllarda bile Hristiyan Ortodokslarla Ariusçu’lar arasındaki mücadele devam etmiştir. Aydın, **a.g.t.**, s.73.

yayınladığı kararname ile Konstantinopolis şehrinde bulunan tapınakların giderlerinin artık hazineden karşılanmayacağını ilan etmiştir.

Constantinus, Bitinya’da bulunduğu sırada Antiokheia’daki büyük kilisenin inşaatının bitiminden önce ölür. Nastorianus onunla ve daha önceki imparatorlarla ilgili olarak yaşanan olayları yazmıştır. Büyük Constantinus’un ölümünden sonra oğlu Constantinus imparator olur (M.S. 337-340). Babası yaşarken, Ursus ve Polemius’un konsüllük zamanında onu imparator olarak ilan etmiştir. Constantinus 12 yıl imparator olarak görev yaptıktan sonra kardeşinin adamları tarafından öldürülmüştür. Onun ölümü üzerine kardeşi Constans, imparator olmuş ve Roma’da 16 yıl saltanat sürdükten sonra dizanteriye yakalanmış ve 27 yaşında ölmüştür (M.S. 337-350). Onun ölümü sonrasında Büyük Constantinus’un en küçük oğlu II. Constantius, imparator olmuş ve 30 sene Konstantinopolis’te hüküm sürmüştür (M.S. 337-361). Arius mezhebine bağlı olan II. Constantius, akrabası Iulianus’u Caesarı olarak ilan etmiş ve Pers imparatoru Şapor’un barışı ihlal etmesi üzerine Perslere karşı büyük bir sefer başlatmıştır. Malalas onun Pers topraklarına vardıktan sonra düşman ile defalarca savaştıktan sonra barış anlaşması yaptığını anlatırken; II. Constantius’un Antiokheia’ya geldiğini ve büyük kilisenin yapımını tamamladığını belirtir.

II. Constantius dönüş yolunda Kilikya’dan geçerken Pyramos (Ceyhan Nehri) üzerinde gayet güzel bir köprü inşa ettirmiştir. Mopsuestia (Misis) kenti yakınlarında hastalanan II. Constantius, 40 yaşında ölür. II. Constantius’un ölümü üzerine onun Caesar olarak ilan ettiği Iulianus Apostate¹³⁹⁴ hükümdar olur (M.S. 360-363). Apostate (Dönme) olarak çağrılmasının nedeni atalarının dininden (yani Hristiyan dini) feragat ederek eski Yunan tanrılarının inancına dönmesidir. O devirde yaşayan Antiokheia’lı Sophist Libanios ile çok iyi arkadaşır. Malalas, Iulianus’un çok büyük bir ordu ile Persler üzerine sefere çıktığını ve Antiokheia’ya geldiğini anlatır. Antiokheia’da Hristiyan halkın protestoları ile karşılaşan Iulianus, askerlerinden Juventius ve Maximianus’u halkı kendisine karşı kıskırttıkları için öldürmüş ve Antiokheia haklı serseriler olarak nitelendirdikten sonra Pers topraklarına doğru yola çıkmıştır. Antiokheia’da bulunduğu süre içinde eski Yunan Tanrıları Zeus ve Apollon’a dualar ederek

¹³⁹⁴ Dönme lakâplı Iulianus’a bu ad, Hristiyanlıktan vazgeçerek atalar dini pagan inanışlarına döndüğü için verilmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.71. Bir filozof olan Iulianus, çöküşün nedeni olarak Hristiyanlığı görmekteydi Ona göre bu din Pagan inanışının erdemleri ile taban tabana zıt olup, imparatorluğun sert yapısını yumuşatmaktadır. Norwich, **a.g.e.**, s.81.

saygılarını sunmuştur. Iulianus, Antiokheia’da bulunduğu süre içinde bir rüya görmüş ve küçük bir kız ona kaderinin Asia’da ölmek olduğunu söylemiştir. Iulianus’un bu sefer sırasında geçtiği yolları ve yaptığı işleri ona eşlik eden tarihçi Karrhae’li Magnus kayıt altına alarak yazmıştır. Pers kralı üzerine büyük bir ordu ile beraber yürüyen Iulianus, Hierapolis¹³⁹⁵ şehri üzerinden Karrhae’ye¹³⁹⁶ gelmiş ve burada ordusunu ikiye ayırarak kendisi Fırat üzerinden Dicle kıyısındaki Mauzanites¹³⁹⁷ şehrine varmıştır. Bu şehir Pers imparatorunun bulunduğu Ktesiphon şehrine çok yakınlarda bulunmaktadır. Malalas bu bölgede İmparator Iulianus’un Pers kralı tarafından kandırılarak yanlış yola sevk edildiğini ve Asia adı verilen çöl bölgesine geldiğini anlatır. Magnus Karrhae, bu bölgede susuz ve yiyeceksiz kalan panik halindeki Roma ordusunu yatıştırmaya çalışan Iulianus’un nereden geldiği belli olmayan bir mızrak darbesi ile öldüğünü söylerken, Kapadokyalı tarihçi Eutychianos, Iulianus’un Pers topraklarında 15 gün boyunca ilerlediğini ve düşmanı yenerek zafer kazanmış bir halde Ktesiphon’a kadar vardığını anlatır ve ona göre Şapor, Persarmania’ya kaçmıştır. Malalas, hikayesine devam eder, ertesi gün Babylon’a gitmek arzusunda olan Iulianus o gece rüyasında, papaz kıyafeti giymiş bir adamın kendisine doğru yaklaşmakta olduğunu görür; adam mızrağı Iulianus’a saplar. İmparator, korkarak uykudan uyanır, askerler ile hadımlar onun yanına giderler. İmparator Iulianus, koltuk altındaki yaranın çok kötü kanadığının farkına varır ve etrafındaki askerlere bulundukları şehrin adını sorar. Asia cevabını alan Iulianus “ Helios, Iulianus’u mahvettin” diye bağırarak ağlamıştır ve yediği mızrak darbesinin sebep olduğu yaranın kanamasının durmaması sonucunda ölmüştür (M.S. 363). Ordudaki komutanlar Iulianus’un ölümünü saklayarak onun komutanlarından Iovianus’ı çadırına çağırarak imparator olarak ilan etmişlerdir (M.S. 363-364).

Bu bölümde Malalas, Kapadokya Caesarea (Kayseri) piskoposu Basil’den bahsederek onun rüyasında İsa’yı gördüğünü ve İsa’nın Iulianus’un öldürülmesini emrettiğini anlatır¹³⁹⁸. Bu olayı Bilge Eutropius yazılarında aynı şekilde kayıt altına almıştır. Salistius’un konsül olarak görev yaptığı yılda Iovianus, Roma ordusu tarafından imparator ilan edilir. Samimi bir Hristiyan olan Iovianus ordu ve senatörlere yaptığı konuşmada eğer onun imparator olmasını istiyorlarsa

¹³⁹⁵ Halep Vilayetinde, Fırat Nehri’nin 80 km. batısında yer alan antik kent, bugünkü Mambij. Norwich, **a.g.e.**, s.79; Can, **a.g.e.**, s.236.

¹³⁹⁶ Harran.

¹³⁹⁷ Sasanilerin başkenti Ktesephion yakınlarında bir kent. Jeffreys-Jeffreys-Scott, s.179.

¹³⁹⁸ Rivayete göre Aziz Basilius’a rüyasında mezarı ziyaret edilmesi emredilmiş ve Basilius orada kan lekeli mızrağı bulmuştur. Norwich, **a.g.e.**, s.85.

hepsinin Hristiyan olması gerektiğini bildirir. Ordu ve Senatus bu isteğine uyarak kabul ederler. Ordu çölleşmiş topraklardan ayrılarak verimli Pers bölgesine gelir, şimdi Iovianus'ın en büyük düşüncesi orduyu Pers bölgesinden nasıl Roma topraklarına götüreceğidir. Bu bölümde Persler ve Romalılar arasında barış anlaşması yapıldığı ve Romalıların başkenti Nisibis olan Mygdonia¹³⁹⁹ bölgesini Perslere bırakarak geri çekilmesi anlatılır. Barış anlaşmaları imzalanır ve Iovianus ordusuyla beraber Mezopotamya'da ilerlerken yayınladığı kararnamelerle, Hristiyanların haklarını geri vererek onların doğu eyaletlerinde vali ve piskopos olarak görev yapmalarını sağlar. Bundan sonra ordusu ile beraber Konstantinopolis'e doğru hızlı bir şekilde yola koyulur. Galatia'ya geldiği vakit doğal bir şekilde Dadastana¹⁴⁰⁰ kentinde 60 yaşında ölür.

Iovianus'dan sonra acımasızlığı ile ün yapmış Valentinianus, senatus tarafından imparator olarak seçilir ve 16 yıl hüküm sürer (M.S. 364-375). Malalas, Iulianus ve Valentinianus arasında daha önce yaşanan anlaşmazlıklara ve praetorian prefect¹⁴⁰¹ olarak görev yapan ve Valentinianus'a tacını giydiren Salitus arasındaki ilişkilere dikkat çekerek bunlar hakkında bilgi verir. Valentinianus, kardeşi Valens'i, Perslerle barış anlaşması yapmak üzere Antiokheia'ya gönderir, yedi yıl gibi uzun bir süre yapılan barış görüşmelerinden sonra Persler ile barış imzalanır. Antiokheia şehrinden çok fazla etkilenen Valens, bu şehirde birçok yapının onarılmasına ve yeni yapıların inşa edilmesine sebep olur. Bu arada Valentinianus haksızlık, hırsızlık ve halkın haklarına tecavüz eden pek çok senatörü ve yerel valileri idam cezasına çarptırmaktadır. Bunlar arasında sarayın idaresinden sorumlu Rhodanos olduğu gibi kendi karısı Marina'yı bile haksız bir şekilde aldığı bir arsa nedeniyle eleştirmiş ve arsa sahibine hakkını iade etmiştir. Malalas'ın da söylediği gibi başkalarının haklarına saldırarak bunları elde etmeye çalışan kişiler imparatorun adil bir şekilde uygulamaya çalıştığı düzende korku içinde yaşamışlar ve adalet tecelli etmiştir¹⁴⁰².

¹³⁹⁹ Harran Bölgesine Makedon İmparatorluğu zamanında verilen ad. Bölgesine Makedon İmparatorluğu zamanında verilen ad. http://www.sanliurfa.gov.tr/default_B0.aspx?content=210 TC. Şanlı Urfa tarihi.

¹⁴⁰⁰ Bitinya Bölgesinde antik bir kent, Ammianus Marcellianus imparator Jovian'ın öldüğü bu kentin Bitinya ile Galatia sınırında olduğunu yazmıştır. Jovian 16 Şubat 364 yılında Ankyra ve Nikaia'nın ortasında bir yerde bulunan Dadastana kentinde yatağında ölmüş olarak bulunmuştur. Norwich, **a.g.e.**, s.89.

¹⁴⁰¹ İmparatorlukta görev yapan en yüksek devlet görevlisi komutan.

¹⁴⁰² Valentinian, adil, tarafsız ve dürüst bir imparator olarak tanınmış, verdiği cezalar sert olmasına rağmen bunu suçlulara karşı uygulamıştır. İmparatorluğun iyiliği ve sınırlarının güvenliğini sağlamak amacıyla gerçekten çok çaba göstermiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.91.

Valentinianus, oğulları Gratianus ve Valerian'ı ortak hükümdar ilan etmiş ve hastalanarak 55 yaşında ölmüştür. Valentinianus'dan sonra kısa bir süre Eugenios imparator olmuş, fakat Valentinianus'un kardeşi Konstantinopolis'teki senatus tarafından imparator olarak ilan edilmiş ve Valens hüküm sürmeye başlamıştır (M.S. 364-378). Ağabeyi tarafından Gotlarla savaşmak üzere Sirmium'a gönderilen Valens onlarla savaşarak yenmiştir. Geri döndüğünde imparator olarak seçilmiş ve 13 yıl hüküm sürmüştür. Valens kendi hâkimiyet devrinde Arius mezhebinden olan kişilere Konstantinopolis ve diğer bütün diğer şehirlerdeki kiliselerini vererek Hristiyanların haklarını bütünüyle korumaya çalışmıştır¹⁴⁰³. Valens, Hadrianusopolis'de (Edirne) ölmüştür¹⁴⁰⁴, Onun yerine imparator olarak Valentinianus'un en büyük oğlu Gratianus geçmiş ve 17 yıl hâkimiyet dönemi olmuştur (M.S. 367-383).

Gratianus, 6. hâkimiyet yılında kardeşi ile evli olan İspanyol asıllı Theodosius'u ortak imparator olarak ilan etmiştir. Gratianus'ın ölümü üzerine Konstantinopolis'teki senatus Theodosius'u, imparator olarak tanımıştır (M.S. 379-395). İyi bir Hristiyan olan Theodosius, bütün kiliseleri Ortodoks Hristiyanlara devretmiş ve kararnameler çıkararak Arius mezhebinin, her yerde yasaklamıştır¹⁴⁰⁵. Theodosius'un Galla'dan olan evlatları Arcadius ve Honorius'u ortak imparator olarak ilan ederek Arcadius'u Konstantinopolis'te Honorius'u ise Roma'da bırakmıştır. Bundan başka Helen tapınaklarını yıkarak yerlerine kilise yapılmasını sağlamıştır. Bunlardan bir tanesi de Konstantinopolis'te bulunan ve *Acropolis* olarak tanınan tapınaktır¹⁴⁰⁶. Ayrıca onun

¹⁴⁰³ Aryani mezhebine mensup Valens'in ölümü Aryaniliğin çökmesine sebep olduğu gibi M.S. 381 yılında toplanan İstanbul ekümenik konsili Hristiyanlığın Doğru İnanç formülüne dayanan Ortodoks karakterini tasdik etmiştir. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.49.

¹⁴⁰⁴ Roma İmparatorluğu IV. yüzyılın son çeyreğinde İmparatorlar Valens ve Valentinian devirlerinde kendi tabirleri ile barbarların saldırılarına maruz kalmıştır. Sakson ve İr'ler Britanya'ya saldırırken, Ren Nehri kıyıları Alamann'ların, Tuna bölgesi Sarmat ve Quadlar'ın, Tuna Nehri ise Vizigotların saldırıları altında kalmıştır. Vizigotların Trakya'da devlet arazisini tahribe başlamaları ve Ostrogotlar ile Hunların bunlara katılarak bütün Trakya'da başlattıkları istila ve yağma akınları, Valens'in doğu seferini yarıda bırakarak Edirne'ye gitmesine ve orda bu gruplarla savaş yapmasına neden olmuştur. 9 Ağustos 378'de yapılan savaşın neticesi çok ağır olmuştur. Ostrogotlar tarafından desteklenen Vizigotlar, Roma ordusunu imha ederken Valens ölmüştür. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.48.

¹⁴⁰⁵ I. Theodosius, Ortodoks inancına bağlı bir imparator olarak putperestliği ve diğer Hristiyan mezheplerini yasaklayarak, bu inanç sahiplerini baskı altına almıştır. Onun devrinde Hristiyanlık devlet dini haline dönüşmüştür. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.49.

¹⁴⁰⁶ Theodosius kanunları ile (16.10.8) M.S. 382. Eski Antik Çağ inanışına ait tapınaklar kiliseye dönüştürülürken, heykeller müzelerde sergilenmek amacıyla bulundukları yerlerden kaldırılmış bu gibi yerlerin pagan kutlamaları için kullanılması yasaklanmıştır. İstanbul'da, Acropolis'de bulunan üç tapınaktan bir tanesi kiliseye dönüştürülürken, diğer bir tanesinin alanı kumar oynayan insanlara tahsis edilmiş, diğer bir tanesi ise komutanların atlarının konulduğu ahıra dönüştürülmüştür. Bo, Malalas, **Chronographia**, s.345. Libanios, daha da ileri giderek bu gibi yerlerin vergi toplama alanlarına dönüştürüldüğünü yazmıştır. Ayrıca Libanios, doğum yeri olan Antakya'da tanrılara adanan

zamanında Konstantinopolis'te 150 piskoposun bir araya gelerek toplandığı ve Hristiyanlığın kutsal ruhunun birliğinin tartışıldığı bir konsül toplanmıştır. İmparator Theodosius sefere gitmek üzere yola çıktığında Milano'da hastalanmış ve Konstantinopolis'e geri getirilmiştir. Onun ölümü üzerine oğlu Arcadius Konstantinopolis'e geri dönmüş ve imparator olarak hüküm sürmeye başlamış ve oğlu genç Theodosius'u ortak imparator olarak ilan etmiştir (M.S. 395-408). Arcadius tahta çıkmadan önce isyan çıkararak imparator olmak isteyen Gainas'ı yenerek ortadan kaldırmıştır. Arcadius, Konstantinopolis'te kendi askeri birliğini kurarak onları "Arcadiaci" olarak adlandırmıştır. Onun ölümünden sonra Honorius, Roma'da imparator olarak ilan edilmiş ve 31 yıl hüküm sürmüştür (M.S. 393-423). Malalas, Honorius'un, Roma'da hüküm sürdüğü sırada şehirde büyük bir isyanın başladığını ve onun kaçarak Ravenna şehrine gittiğini anlatır.

Honorius, Gallia'da bulunan komutanlarından Alarik'i çağırarak ondan yardım ister, Alarik, Roma'ya gelir ve şehir halkı ile senatörlerle birlikte Roma'nın idaresini üstlenir. Alarik'in Honorius'un kardeşi Placidia'yı kaçırarak tekrar Gallia'ya dönmesi ve burada isyan çıkarması bu bölümde anlatılan konular arasındadır. Alarik'in komutanlarından Constantius, bir yolunu bularak Placidia'yı Alarik'in elinden alarak Roma'ya Honorius'a getirir. Bunun üzerine Honorius, kız kardeşi Placidia'yı onunla evlendirerek Constantius'u Roma'nın ortak hükümdarı ilan eder. Constantius ile ortak idaresi devrinde Honorius, kendisine karşı isyan çıkaran zalim diktatör senatörlerden Attalos, Sebastianus, Maximus ve Constans'ı öldürerek mallarına el koyar. Bundan sonra Honorius, Constantius'u Roma'da bırakarak Konstantinopolis'e gider ve küçük yeğeni Theodosius ile birlikte hüküm sürmeye devam eder. Constantius, Roma'da ölünce Iohannes adlı bir senatör diğer senatörlerle beraber isyan çıkararak Roma'da imparator olarak hüküm sürmeye başlar, bunu öğrenen Honorius çok kızar ve felç geçirerek 42 yaşında ölür.

XIV. Kitap- "Genç Theodosius ve Genç Leo Devirleri" bu bölüm M.S. 408 yılından II. Leo'nun ölümü olan M.S. 474 tarihine kadar olan zaman içerisindeki olayları anlatmaktadır. Bu kitapla beraber Malalas'ın anlatımlarında olayların birbiriyle uyumunda ve doğruluğunda değişikliğin ve ilerlemenin başladığını görmek mümkündür. Bu bölümden sonra tarihlerin belirtilmesinde göze çarpan yanlışları yapmadığını ve detaylara daha dikkat ederek mantıksız yorumlar yapmadığını görmekteyiz. II. Theodosius'un Athenais-Eudocia'ya ile evliliğini, onun

bölgenin okula, tanrılar Athena ve Dionysos'un tapınaklarının mahkeme ve avukatların buluşma yerlerine dönüştürüldüğünü anlatmıştır. Ine Jacobs, **The creation of the late Antique City**, University of Leuven, 2012, s.129.

karısı ve bakanları ile tartışmalarını anlatır hatta dahada ileri giderek bu bölümde Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışını belirtir. Bu bölümde Malalas olaylara romantik bir üslûpla yaklaşmış ve hadiseleri yaşayan insanlardan doğru bir şekilde ve asıllarına uygun olarak nakletmiştir. Malalas'ın bu dönemi bu kadar doğru ve güvenilir bir biçimde aktarması çoğu zaman hayretler içinde kalınmasına neden olmuştur. Çünkü o dönemle ilgili olarak diğer kaynakların verdiği bilgiler ya eksik ya da bölük pörçük parçalardan oluşmaktadır¹⁴⁰⁷.

Malalas, 14. Kitabına Arcadius'un oğlu, Genç Theodosius'un Honorius'un ölümü üzerine tahta geçtiğini belirterek başlar. II. Theodosius¹⁴⁰⁸, babası tarafından Stilicho¹⁴⁰⁹ ve Aurelianus'un konsül olarak görev yaptığı devirde ortak hükümdar olarak ilan edilmiştir. Hâkimiyet süresi 50 yıl yedi aydır (M.S. 402-450). Yeşiller Partisini destekleyen ve onlara özel bir önem veren genç Theodosius, at yarışlarının yapıldığı hipodromda askeri birliklerin yerini değiştirerek Yeşilleri, imparator locasının sol bölümüne tam karşısına yerleştirmiş ve bütün şehirlerde onların bu şekilde oturmalarını emretmiştir. II. Theodosius, bütün çocukluğu ve gençliği boyunca eğitimini babası Arcadius ile beraber yürütmüş onun ölümü üzerine genç Paulinus ile birlikte eğitimine devam etmiştir. Malalas, Theodosius'un erkekliğe adım atmasının ardından kardeşi Pulcheria tarafından Atinalı filozof Leontios'un güzel kızı Athenais Eudokia ile evlenmesini gayet etraflı bir şekilde anlatmıştır. II. Theodosius, Athenais'in güzelliğine vurularak onunla evlenmiş, Helen dini inançlarına sahip olan Athenais, din değiştirerek Hristiyan olmuş ve Eudokia adını almıştır. Bu evlilikten Eudoxia adlı bir kızları olmuştur.

Bu arada Eudokia, Yunanistan'da bulunan ve babasının mirası nedeniyle aralarında husumet bulunan kardeşlerini Atina'dan Konstantinopolis'e getirterek devletin yüksek komutanlıklarına atanmasını sağlamıştır. Gesseius adlı kardeşi Illyrikum valiliğine, Valerius ise askeri birliklere komutan olmuştur. Eudokia, babasının mirasından kendisine yeteri kadar pay vermedikleri için kardeşlerinin onları cezalandıracağından korktuklarını buna rağmen onların bu davranışlarının kendisini imparatoriçe yapılmasını sağladığını belirterek bunun bir lütûf olduğunu belirtmiştir. II. Theodosius ve genç arkadaşı Paulinus arasındaki dostluk çok uzun yıllara dayanıyordu ve genç Paulius, imparator tarafından yüksek mevkilere getirilerek servetini

¹⁴⁰⁷ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.244.

¹⁴⁰⁸ II. Theodosius, Roma imparatoru. Norwich, **a.g.e.**, s.119.

¹⁴⁰⁹ Roma ordu komutanı, Vandal asıllıdır. Sasani Kralı III. Şapor ile anlaşma yapmak üzere giden diplomatik heyette görev almıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.102.

çoğalttığı gibi komutan olması nedeniyle İmparatoriçe ile görüşmek olanağı buluyordu. II. Theodosius, kumandanlarından Aspar'ı Roma'ya göndermiş ve onun yardımıyla İohannes'in imparatorluktan uzaklaştırılarak yerine akrabası III. Valentinianus'un Roma'da imparator olmasını sağlamıştır, ayrıca kızı Eudoxia'yı, III. Valentinianus ile evlendirmiştir. Bundan sonra II. Theodosius'un karısı Eudokia ile arkadaşı Paulinis arasında bir ilişki bulunduğundan kuşkulanan Paulinis'i öldürtmesi ve karısı Eudokia'nın Kudüs'e giderek orada ölmesi anlatılmıştır¹⁴¹⁰. İmparator Theodosius'un hitabeti gayet güzel olup kendisi halk ve senatörler tarafından sevilmektedir.

Malalas XIV. Kitabının 10. Bölümünde Hunlar ve Attila ile ilgili bilgi vermiştir. Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Malalas Kroniklerinde Türkler kısmında verilmiştir.

Malalas, Hunlarla ilgili açıklamalarından sonra İskenderiye'de, Büyük Antiokheia ve Girit'te yaşanan olaylar hakkında bilgiler vererek Theodosius'un bu şehirlerde yaptırdığı kilise, basilica ve onardığı halk hamamlarını anlatmıştır. Theodosius, Antiokheia ve Konstantinopolis'te altın yaldızlı kapılar yaptırarak bu ikisini "Altın Kapı" olarak adlandırmış ve bu kapılar günümüze kadar bu adla anılmıştır¹⁴¹¹, kapıları yapan ustanın adı Nymphidianos'dur. Theodosius, imparatorlukta görevli komutanlara karşı acımasızca davranmakta olup beğenmediği kişilerin varlıklarına el koyarak rütbelerini de ellerinden almaktadır. Bunların arasında babasının zamanından beri sarayda görev yapmakta olan Antiokheiaos'da vardır. Kendisine karşı zorbalıkla hareket ettiğini düşündüğü bu komutanın elinden bütün varlığını alan Theodosius, onun başını tıraş ederek Büyük Konstantinopolis Kilise'sinde rahip olarak görev yapmaya zorlamıştır. Yine Komutan ve filozof Kyros'a¹⁴¹² karşı halkın ilgisinin fazla olmasını hazmedememiş ve onu

¹⁴¹⁰ Eudokia ile komutan Paulinus arasında bir ilişki olduğu iddia edilmiş, Malalas bunu tuhaf bir hikâye ile okuyucularına aktarmıştır. Hikâyeye göre bir satıcının kendisine teklif ettiği Frig elmasını, karısı Eudokia'ya götürmesini ister. Fakat Eudokia elmayı yemeyip sevgilisi Paulinus'a verir. En sonunda Paulinus'da elmayı arkadaşı Theodosius'a getirir. Karısını sorguya çeken ve elmayı ne yaptığını soran Theodosius, onun "Yedim" cevabı karşısında, yalan söylediğini ve Paulinus ile ilişkisi olduğu sonucuna varır. Bunun üzerine Eudokia Kudüs'e giderken Paulinus ise Kayseri'ye sürülmüş ve orada öldürülmüştür. Norwich, **a.g.e.**, s.126-127.

¹⁴¹¹ İstanbul'daki Altın kapı, Theodosius Surlarının (Yedikule Surları) denizle birleştiği bölümde bulunmaktadır. Savaşan dönen imparatorlar zafer takının bulunduğu bu bölümden geçerek şehre girerlerdi. Theodosius Duvarı, II Theodosius daha on iki yaşında bir çocukken praefectus praetorio, saltanat naibi Anthemius tarafından yaptırılmıştır. Constantinus surlarından daha büyük bir alanı kapsamakta ve şehri kara ile ilgisini tamamen kesmektedir. Norwich, **a.g.e.**, s.118.

¹⁴¹² Şair, filozof, sanatsever ve tam bir Yunan olan Kyros, imparatorluk kararnamelelerini yunanca yayımlatan ilk devlet adamıdır. İstanbul şehrinde sayısız devlet binası inşa ettirmiş ve şehrin mimari görkeminde fazlasıyla katkıda

cezalandırarak Katyaion şehrine yollamış ve rahip olarak hizmet etmesini sağlamıştır. Malalas, bu bölümde genç Theodosius'un Ztoummas ile yaşadığı çarpık ilişkileri ve onun hükümdar üzerinde sahip olduğu gücü anlatmıştır. Theodosius zamanında Bitinya'da beşinci kez ve Konstantinopolis'te ilk defa olarak tanrının gazabı sonucunda depremler yaşandığı anlatılarak özellikle Konstantinopolis'teki depremden sonra İmparator Theodosius'un halk ve senatörlerle beraber günlerce dua ettiği belirtilir. Theodosius'un hâkimiyet devrinde Persler, Roma ile savaşmak üzere harekete geçerler. Bunun üzerine imparator, doğu vilayetlerinin kumandanı Prokopios'u büyük bir ordu ile Perslerin üzerine gönderir. Pers imparatoru Blasses, kendisinin seçeceği bir asker ile yapılacak mücadele sonucunda Romalıların kazanmaları halinde 50 senelik bir barış anlaşması yapmaya hazır olduğunu belirtir. Pers Ardazanes ile Got federasyonundan Areobindus'un mızrak ve kementler ile yaptığı mücadeleden Areobindus, muzaffer olarak ayrılmış ve Prokopios ile beraber Konstantinopolis'e geldikten sonra imparator tarafından konsül olarak atanmıştır. Persler ile barış anlaşması yapılmıştır.

II. Theodosius zamanında Nestorios, kariyerinin doruk noktasına ulaşmasına rağmen Ephesos'da İskenderiye başpiskoposu Kyrillos'un arzusu ile toplanan ve 250 patrikten oluşan konsül, imparatorun Nestorios'u görevden almasına ve sürgüne yollamasına neden olmuştur¹⁴¹³. Tam da bu sıralarda II. Theodosius'un kızı Eudoxia, kocası imparator III. Valentinianus'u öldürerek hâkimiyeti ele geçiren Maximus'a karşı Vandal Geiseric ile işbirliği yaparak onunla beraber Kartaca'ya gitmiştir. II. Theodosius onun bu ihaneti üzerine çok fazla üzülmüş ve kızını görmeyi reddederek Afrika'da kalmasına rıza göstermiştir. II. Theodosius, kendisinden sonra Marcianus'ı halef göstererek ölmüştür. Marcianus, senatus tarafından imparator ilan edildikten sonra II. Theodosius'un kız kardeşi Pulcheria ile evlenmiştir (M.S. 450-1). Malalas, Marcianus devrinde (M.S. 450-457) yaşanan olayları kısaca özetlemiştir; bunlar arasında en önemlileri Yeşillerin isyan çıkarması üzerine üyelerinin üç yıl boyunca hiç bir idari görevde bulunmama cezası alması ve Maviler partisi üyelerinin imparatorun gözdesi haline gelmesi olmuştur. Marcianus kızını Anthimos ile evlendirerek Anthimos'u Roma'ya imparator yapmıştır. Anthimos'un kızı komutan Ricimer ile evlenmiştir. Marcianus'ın hâkimiyet devrinde yaşanan olaylardan bir tanesi de, Marcianus'ın 630 piskopos davet ederek topladığı Khalkedon

bulunmuştur. İstanbul'daki ilk Üniversite'nin açılmasında onunda katkıları olduğu söylenmektedir. Norwich, **a.g.e.**, s.123.

¹⁴¹³ Konsül 22 Haziran 431'de Efes'te Theotokos Kilisesi'nde toplanmıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.125.

konsüldür (M.S. 451). Pulcheria ve Marcianus birbiri ardına ölür, Marcianus'ın ölümü üzerine Bessian'lı Büyük Leo, senatus tarafından imparator olarak ilan edilir ve 16 yıl hüküm sürer (M.S. 457-474)¹⁴¹⁴. Leo zamanında Antiokheia'da dördüncü büyük deprem meydana gelir ve Leo Antiokheia'lılara ve şehre büyük bir alicenaplık göstererek şehirlerini yeniden imar etmeleri için gereken parayı verir (M.S. 459).

Bu arada Aziz Symeon ölmüştür, Malalas Antiokheia'lıların bu azizin vücudunu kendi kentlerine getirilerek burada gömülmesini istediklerini anlatmıştır. Antiokheia'lıların arzuları üzerine Symeon bu kentte yapılan bir tapınağa gömülmüştür. Leo devrinde ayrıca filozof Isokasios'un Helen olmakla suçlanıp görevine son verilerek Khalkedon'a sürgüne yollanışı ve halkın arzusu üzerine tekrar adil bir şekilde yargılanarak özgür bırakılması anlatılmıştır. İmparator Leo zamanında halkın pazar günlerini dinlenerek geçirmesi ve müzik aleti çalmamasını isteyen kanun yürürlüğe girmiştir. Leo, Aspar ve Ardabourios'un¹⁴¹⁵ kendisine karşı isyan hazırlığı içinde olduğunu görerek ikisini birden sarayda ölüme mahkum etmiştir. Malalas bunun üzerine şehirde meydana gelen ayaklanmayı, Gotlar ve onların taraftarlarının büyük bir isyan başlatarak saraya yürüdüklerini ve sarayı ok yağmuruna tuttuklarını anlatır. Aspar'ın arkadaşı Ostrys, saray muhafızları ile çarpışarak Aspar'ın karısını kaçırmıştır.

Leo devrinde Arius mezhebindeki kişiler zulüm görmeye devam etmiştir. Çünkü onlar Aspar ve Ardabourios'un emirlerine uyararak kiliselere gitmeyi bırakarak, bir araya gelmekten vazgeçmişlerdir. Leo'nun hâkimiyet devrinde Konstantinopolis'te çok büyük bir yangın felaketi yaşanmıştır. Malalas, bugüne kadar böyle büyük bir yangının görülmediğinden ve alevlerin büyüklüğünden bahsetmiştir. Yine Leo zamanında Afrika'nın kralı Vandal Geiseric üzerine Basiliscus tarafından yapılan sefer ve yapılan deniz savaşında Geiseric'e yenilerek Konstantinopolis'e geri dönen Basiliscus'u anlatır¹⁴¹⁶. İmparator Leo devrinde batının hükümdarı

¹⁴¹⁴ Doğu orduları komutanı Aspar'ın evinde kâhya olarak çalışan Leo, Dacia eyaletindendir ve Hristiyan Ortodoks'tur. Onun tarafından imparatorluğa aday gösterilmiştir. 7 Şubat 457'de Ayasofya Kilisesinde patrik Anatolios tarafından kendisine imparatorluk tacı takılmıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.138. I. Leo, imparatorluk tacını İstanbul patriğinin elinden giyen ilk imparatorudur. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.56.

¹⁴¹⁵ Aspar ve oğlu Ardabur, komutan Basiliscus'un Afrika seferinde uğradığı başarısızlıktan sorumlu görülmekte ve Afrika Kralı Geiserich'le işbirliği yaptıkları düşünülmekteydi. Bu ve diğer başka sebepler imparator Leo'un onlardan kurtulmak istemesine yol açmıştır. Saray korumaları ansızın Aspar ve Ardabur'a saldırarak ikisinde öldürmüştür. Norwich, **a.g.e.**, s.141.

¹⁴¹⁶ Bu sefer M.S. 468 yılında yapılmıştır. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.97.

Anthimios¹⁴¹⁷ ile ordularının komutanı arasında meydana gelen anlaşmazlıklar ve Leo'nun Olybrius'u¹⁴¹⁸ Roma'ya göndererek olayları kendi isteğine göre çözmek istemesi, Roma ordu komutanı ve Anthimios'un damadı Ricimer'in¹⁴¹⁹ Anthimios'u öldürerek Olybrius'u Roma tahtına çıkarması ile son bulmuştur.

Olybrius'un ölmesi üzerine Ricimer, Majarian'ı imparatorluğa getirmişse de onunda öldürülmesi üzerine Nepos¹⁴²⁰ başa geçmiştir. Bir süre sonra Ricimer ölmüştür¹⁴²¹. İmparator Leo'nun iki kızı vardır, bunlardan biri olan Leontia, Marcianus ile evli, diğeri ise Isauralı Zeno¹⁴²² ile evli olup, Leo adında bir oğlu vardır. İmparator Leo hâkimiyeti sürerken Zeno'nun oğlu Leo'yu ortak hükümdar ilan etmiştir (M.S. 474). Kısa bir süre sonra Leo ölmüş ve Küçük Leo tahta geçmiştir. Fakat Zeno ve karısı Ariadne'nin Leo üzerinde çok fazla etkisi olduğu görülmektedir. Leo imparatorluk tacını babasının başına koyarak onu ortak imparator olarak seçmiştir. Fakat imparator küçük Leo ancak bir yıl hüküm sürebilmiş ve hastalanarak ölmüştür. Bilge Nestorianos'un yazdığı tarihi kronik Küçük Leo'nun hâkimiyet süresinin sonunda sona ermiştir.

XV. Kitap- “Zeno'nun Hâkimiyet Devri, Anastasius Devrine Kadar” 474-491 yılları arasındaki Zeno'nun hâkimiyet devirlerini kapsar, ayrıca Basilicus'un 475-476 yılları arasında yaptığı zorbalıklardan da bahseder. Bu zamana kadar Malalas bize en eski zamanlardan başlayarak şimdiye kadar devam eden sürekli ve de pek fazla güvenilir olmayan bir tarihi anlatmakta ve daha fazla anlatacağa benzemektedir. İmparator Zeno'nun zorluklarla dolu yıllarını, Zeno'nun isyancıların lideri Basiliscus ve Illus'u ortadan kaldırmasını gayet güzel anlatarak doyurucu bilgiler vermiştir. Bu arada konuyla ilgili olarak bazı romantik ve önemsiz ayrıntılarda

¹⁴¹⁷ Anthemius (M.S. 467-472), Batı Roma Hükümdarı. Tekin, **a.g.e.**, s.309.

¹⁴¹⁸ Olybrius (M.S. 472), Batı Roma hükümdarı. Tekin, **a.g.e.**, s.309.

¹⁴¹⁹ Sueb kontu, Ricimer, Aetius ve III. Valentinian'ın ölümünden sonra Batı Roma İmparatorluğunu o yönetmiş ve beş tane kukla imparatoru tahta çıkarmış ve onlardan bazılarını öldürtmüştür. Bunların arasında Anthemius'da bulunmaktadır. Ricimer'in oğlu Gundobad, Glycerius'u tahta çıkarmasına rağmen I. Leo onun tanımamış, onun yerine Iulius Nepos'u atamıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.144.

¹⁴²⁰ Olybrius (M.S. 472), Batı Roma hükümdarı. Çok kısa bir süre imparatorluk yapmıştır. Tekin, **a.g.e.**, s.309.

¹⁴²¹ Ricimer, oğlu Gundobad ve Glycerius ölmüş, I. Leo Batı Roma tahtına Iulius Nepos'u atamıştır. M.S. 475 yılında ordu komutanı Orestes yeni imparatora başkaldırarak oğlunu Augustus Romulus adıyla imparator ilan etmiştir. Skirler kabilesinden Odakar, Augustulus'a isyan ederek Romulus Augustulus'u 4 Eylül 476'da tahtından indirerek Batı Roma imparatorluğuna son vermiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.145.

¹⁴²² Isaurialı kabile reislerinden Tarasikodissa isimli komutan, imparator I. Leo'nun kızı Ariadne ile evlenmiştir. İmparator Leo'nun ölümü üzerine torunu II. Leo imparator olmuş, Zenon'da ortak imparator olarak ilan edilmiştir. Fakat bir sene gibi kısa bir süre imparatorluk yapan II. Leo'nun ölümü üzerine tek hükümdar olarak İstanbul tahtına çıkmıştır. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.56-57.

bölüme eklenmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla tarihinin bu bölümünde Malalas olayların tarihlendirilmesinde kendinden kesin bir şekilde emin olarak, İsa'nın doğumundan beri ilk defa Adem Peygamberin yaradılışından bahsederek Zeno'nun ölüm tarihini 6458 yıl sonra şaşırtıcı bir şekilde doğru yazarak 491 olarak tespit etmiştir¹⁴²³.

15. Kitap, genç Leo'nun hâkimiyet devrinden sonra Zeno'nun, idareyi eline geçirerek, 15 yıl imparatorluk yaptığının anlatılmasıyla başlar. Zeno, hâkimiyetinin ikinci yılında kayınvalidesi Verina ile aralarında anlaşmazlık çıkınca Isauria'ya kaçmış, bir süre sonra karısı Ariadne'de ona katılmıştır. Verina, Zeno'nun kaçıışı üzerine Basiliscus'u imparator olarak ilan etmiştir. Basiliscus'da oğlu Marcus'u ortak imparator olarak ilan edince bu ikili birlikte imparatorluğu yönetmeye başlamışlardır¹⁴²⁴. İki sene sonra Zeno, Isauranlar'la beraber Konstantinopolis'e dönerek savaş açmış ve Trakya ordularının komutanı Armatus'un yardımıyla tekrar imparator olmuştur. Basiliscus ve ailesi Kapodokya'da Limnai şehrinde bir kaleye hapsedilerek, açlıktan ölene kadar orada bırakılmışlardır. Zeno, Konstantinopolis'e döndükten sonra 12 yıl imparatorluk yapmıştır. Bazıları Basiliscus'un hüküm sürdüğü iki yılı onun hâkimiyet süresine katarak bu zamanı 15 yıl olarak göstermektedir.

Malalas, Antiokheia piskoposu Petrus ile Zeno arasında yaşanan olaylara değinerek, Zeno'nun Basiliscus'un tarafını tutan Petrus'u görevinden uzaklaştırmasına rağmen; halkın Nestorian oldukları için istemediği piskoposlar Stephanos ve Kalandion'u görevlerinden alarak rahip Petrus'u tekrar görevinin başına çağırmıştır. Petrus görevini icra ederken ölmüştür. Zeno, askeri birliklerinin komutanı Armatus'u, Basiliscus ile yaptığı anlaşmaya sadık kalmayarak ona ihanet etmekle suçlamış ve öldürtmüştür. Zeno'nun hâkimiyet devrinde Filistin'de yaşayan Sarmatlar, Justasas adlı bir liderin önderliğinde ayaklanarak birçok Hristiyanı öldürdükleri gibi Prokopios Kilisesini yakmışlardır. Filistin dux'ü¹⁴²⁵ Asklepiades, Justasas'ı yakalayarak başını keşmiş ve imparator Zeno'ya yollamıştır. İmparator, Sarmatların sinagogunu kiliseye çevrilmesi için emirler vermiş ve onların toplu halde ibadet etmelerini yasaklamıştır, ayrıca zengin

¹⁴²³ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.244.

¹⁴²⁴ Verino ve Basiliscus, Illus adlı Isauria'li bir generalin yardımıyla Zenon'un İstanbul'dan kaçmasına neden olmuşlardır (M.S. 475). Basiliscus, imparator olarak ilan edilir. Buna rağmen aldığı kararlarla İstanbul'daki piskoposlukta dâhil olmak üzere herkesi kendine düşman etmiştir. Onun zamanında İstanbul'da çıkan büyük yangında içlerinde halk kütüphanesi ve Lausus Sarayı'da dahil olmak üzere antik eserlerin çoğu yanmıştır. Onun tahta çıkmasına yardım eden Illus ve yeğeni Harmatius'un taraf değiştirmesi ile beraber Zenon tekrar İstanbul'a dönmüş ve İmparatorluğun başına geçmiştir, Basiliscus ise Kapadokya'ya sürgünde ölmüştür. Norwich, **a.g.e.**, s.143.

¹⁴²⁵ Geç Roma İmparatorluk döneminde vali. Tekin, **a.g.e.**, s.320.

Sarmatların varlıklarına el koyulmasını isteyen kararnameler yayınlamış ve emir yerine getirilmiştir. Zeno'nun hâkimiyetinde, Armatus'un yerine askeri birliklerinin başına getirilen Theoderic¹⁴²⁶, Zeno'nun Armatus'a yaptıklarını kendisine de yapacağından korkarak Selymbria'ya (Silivri) kaçmış ve isyan ederek bütün Trakya'yı ele geçirmiştir¹⁴²⁷. Theoderic, imparator Zeno'ya karşı savaş açarak Üsküdar'a kadar gelmiş ve şehre su sağlayan kemerleri ele geçirerek şehri susuz bırakmıştır.

Theoderic, İmparator Zeno'ya zarar veremeyeceğini anlayınca Roma'ya doğru yola çıkmıştır. Roma, barbarların lideri durumundaki Odavaker tarafından kontrol edildiği sırada ona karşı savaş açarak Roma'yı ve Odavaker'ı ele geçirmiştir. Odavaker'ın yerine geçerek Roma'yı imparator olarak 47 yıl idare etmiştir. Malalas, bundan sonra Theoderic'in Zeno ile anlaşarak onun istekleri doğrultusunda hareket ettiğini, Konstantinopolis'teki konsülleri ve praetorian prefectlerini tanıdığını belirtir. Theoderic, Roma'da bulunduğu sırada Juvenalia adlı bir kadının 30 yıl süren davasının sona erdirilmesi için hukukçulara emir verir. Davanın iki gün gibi kısa bir sürede sona erdirilmesi üzerine hukukçulara kızarak onları idam ettirir ve kanunların düzenli işlemesi için her bir kanun hakkında kararnameler çıkartır. Odavaker, Roma'dan ayrıldıktan sonra Ravenna'da yaşamaya başlar, onun ölümü sonrasında yerine geçen Arius mezhebinden Athalarik, Roma imparatoru olur.

Malalas, 15. Kitabının son bölümünde Zeno'nun hâkimiyet devrinde onun Konstantinopolis'e ikinci defa gelişi sırasında yanında olan arkadaşı Illus'un isyan çıkararak ona karşı harekete geçmesini anlatır. Illus, Zeno'nun güvenini kazandıktan sonra imparatorun

¹⁴²⁶ İtalya'daki Ostrogot Theoderic Krallığının lideri (M.S. 493-526), Ostrogot reisi Theodemir'in oğlu, Çocukluğunun on yılını rehin olarak İstanbul'da geçirmiştir. M.S. 488 yılında Zenon tarafından Odavakar'ı Batı Roma tahtından indirmek üzere İtalya'ya gönderilmiştir. Theoderic, savaş sonunda Odavakar'ı teslim alır, öldürür artık İtalya'nın en güçlü adamı o olmuştur. 100.000'e yakın Ostrogot'un Kuzeydoğu İtalya'ya yerleşmesini sağlar, böylece kuzeyden gelecek Germen akınlarına karşı İtalya'yı koruyabilecektir. Ayrıca 505 yılında Pannonia'yı kendi denetimi altına alarak, doğudan gelecek tehlikeleride önlemiştir. 508 yılında Vizigot Krallığının yıkılması sonucunda hem onların yaşadığı toprakları hem de idareleri altındaki İspanya'yı da topraklarına dâhil etmiştir. Theoderick, Ostrogotlar ve Romalıların birlikte yaşayabileceklerini kanıtlamış bir liderdir. Ostrogotların lideri olarak onlara hükmederken Zenon'un vasalı olarak yönetmiştir. Freeman, **a.g.e.**, s.610-612; Böylelikle İmparator Zenon hem Odavakar tehlikesinden hem de Theoderic ile birlikte batıya giden Ostrogotlardan kurulmuş oluyordu; Aydın, **a.g.t.**, s. 77.

¹⁴²⁷ Theoderic ve Zenon arasındaki ilişki her zaman dostça olmamıştır. Ostrogot lideri bazen Zeno'ya yardım etmiş bazende karşısında yer alarak onunla savaşmaktan kaçınmamıştır. Theoderic, M.S. 479 yılında Makedonya'yı yakıp yıkmış, 482'de Teselya'yı yağmalamış, 487'de ise Zenon'a gözdağı vermek amacıyla İstanbul'a yürümüştür. Bütün bu olanlara rağmen ikisi arasında yapılan anlaşma gereği Zenon onu İtalya'ya yollayarak Odavakar'ı devirmesini ve kendi egemenliği altında Batı Roma'yı idare etmesini istemiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.149.

kayınvalidesi Verina'ya tuzak kurarak onu hapse attırır. Fakat Ariadne, annesini kurtarmanın tek yolunun Illus'u aradan çıkarmak olduğunu fark ederek ona bir tuzak hazırlar. Bu tuzaktan yaralı olarak kurtulan Illus, imparator Zeno'ya doğu'ya gitmek istediğini söyler. Bunun üzerine Zeno, Illus'u doğu eyaletlerinin komutanı olarak atar ve gitmesine izin verir. Illus, Antiokheia'da imparator gibi davranmaya başlayınca Zeno, komutanı İskit Iohannes'i¹⁴²⁸ yollayarak Illus'u yakalamasını ve öldürülmesini sağlar. Zeno'nun hâkimiyeti döneminde Pers, Perozes¹⁴²⁹ hüküm sürmeye başlar. İmparator Zeno'nun devrinde Antiokheia'da çıkan pek çok karışıklığın sebebi olarak Yeşiller partisini suçlanmaktadır. Yeşiller, Yahudileri hiçbir ayrıma tabi tutmadan öldürmektedir. Bu durum karşısında çok sinirlenen imparator Zeno'nun "neden sadece Yahudilerin cesetlerini yakıyorsunuz, onları diri diri yakmalısınız" dediği söylenmektedir. Zeno, imparatorluk görevlilerinden Maurianos'dan kendisinden sonra kimin imparator olacağını tahmin etmesini ister. Maurianos, eski saray danışmanlarından birinin hem ülkeye ve hem de Zeno'nun karısına sahip olarak ülkeyi yöneteceğini bildirir¹⁴³⁰. Zeno bunun üzerine eski danışmanlarından Pelagius'u öldürür ve mallarına el koyar, Arcadius'u da ortadan kaldırmak istemesine rağmen o kaçarak Ayasofya'ya sığınır. Bütün bu yaşananlardan kısa bir süre sonra imparator Zeno, dizanteriye yakalanarak 60 yaşında ölür. Adem'den imparator Zeno'nun ölümüne kadar geçen süre 5983 yıldır (M.S. 491).

XVI. Kitap- "İmparator Anastasius Devri" bu kitabın başlığı kayıp olmasına rağmen kitabın içindekiler adlı bölümdeki doğru bilgiler sayesinde büyük bir ihtimalle bu şekilde adlandırılacağı düşünülmektedir. Olaylarla ilgili bilgiler açık bir şekilde ve fazla detaylı olmasına rağmen, birbirinden kopuk bir anlatımla verilmiş, devamlı bir şekilde konuyla ve zamanla ilgisi olmayan olaylar anlatılmış ve kronolojik takvime uyulmamıştır. Antiokheia'da 494 yılında meydana gelen isyandan ve 492-498 yılları arasındaki Isaurianların başkaldırısından sonra meydana gelen pek çok olayı Malalas 507 yıllarına ait olarak göstermiş gibidir. Pers-Roma savaşlarını 502-505 yılları arasında gösterirken, Marinus'un Suriye'de aldığı ekonomik tedbirleri 498 ve 512 yılları arasına tarihlemektedir. İskenderiye'deki ayaklanmayı 516 yılına, Vitalian'ın

¹⁴²⁸ Bizans İmparatoru Zenon döneminde (474-491) ordu komutanı olarak görev yapan İskit Iohannes, bu görevine İmparator Anastasius devrinde de (491-518) devam etmiştir. İskit Iohannes'in Hun'mu yoksa İskit bakiyelerinden mi olduğu çok fazla açık değildir. Aydın, **a.g.t.**, s.88.

¹⁴²⁹ Sasani Kralı Firuz olmalıdır (M.S. 459-484). Aydın, **a.g.t.**, s.87.

¹⁴³⁰ Geleceği gören kâhinin Zenon'a söylediğine göre saray hizmetlilerinden (*silentarius*) biri onun yerine geçecektir. Norwich, **a.g.e.**, s.153.

çıkardığı isyanı M.S. 513-515 tarihlerine koymuştur. Marinus'un evinin isyancılar tarafından yakılmasının tarihi M.S. 512 dir. Kitap Anastasius'un 518 yılında ölümü ile sona erer¹⁴³¹. Zeno'nun ölümü sonrasında Dikoros lakâbı ile tanınan eski saray danışmanlarından, Dıraçlı¹⁴³² Anastasius, imparator olarak hüküm sürmeye başlar (M.S. 491-518)¹⁴³³ ve imparator Zeno'nun karısı ile evlenir. Malalas, Anastasius döneminde Antiokheia'da yaşanan karışıklıkları ve Yeşillerin doğu eyaletleri valisine karşı yaptığı ataklara son vererek onların valilerin emirlerine itaat etmesini sağlandığını anlatır (M.S. 495-496). İmparator Konstantinopolis'te Yeşiller ve Mavilere karşı Kırmızılar partisini desteklemiş ve diğerlerine karşı sert tedbirler almıştır¹⁴³⁴. Anastasius devrinde yaşanan olaylardan bir tanesi Isaurianların kendi bölgelerinde çıkardığı isyandır. Anastasius bunun üzerine sert tedbirler alarak onlara karşı savaş açmış ve generallerini Isaurianların üstüne göndermiştir. İsyan gayet kanlı bir şekilde bastırılmış ve Isaurianlar ile onları isyana sevk eden elebaşılar Konon, Longinies¹⁴³⁵ ve diğerleri öldürülmüştür¹⁴³⁶.

İmparator Anastasius zamanında vergilerin ticari mallar üzerinden alınması bırakılarak toprak sahiplerinden, arazilerinin büyüklüğü oranında verginin altın olarak toplanmasını karara bağlayan kanun yürürlüğe girmiştir. Bu suretle devletin göreceği zarar azaltılacak ve askerlerin ihtiyaçları karşılanabilecektir¹⁴³⁷. Malalas, Anastasius devrinde, Yeşiller Partisi üyeleri tarafından

¹⁴³¹ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.245.

¹⁴³² Durazzo diye bilinen bugünkü Arnavutluk'ta yer alan liman şehri Durres. Norwich, **a.g.e.**, s. 153.

¹⁴³³ Anastasius. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.59.

¹⁴³⁴ Anastasius Döneminde sorun çıkaran gruplar sadece Isauria'lılar değildir. Maviler ve Yeşiller adı verilen iki fraksiyon uzun zamandır Hipodrom'un dışında da etkili olmaya başlamış ve İstanbul ve diğer şehirlerde siyasi olayları etkileyecek bir güç haline gelmiştir. Anastasius döneminde Yeşiller partisinin üyelerinin Monofizit eğilimli oldukları, Mavilerin ise Ortodoks inancına yakın oldukları ayrıca Monofizit inanca sahip olduğunu saklamayan Anastasius'un onların taraftarı olduğu bilinmektedir. Bu iki fraksiyonun M.S. 493, 501 ve 511 yıllarında çıkardıkları ayaklanmalar imparatorlukta büyük kargaşaya sebep olmuş, özellikle 511'deki ayaklanmada Anastasius'un devrilmesine ramak kalmıştır. 6 kasım 512'de Ortodoksların çıkardığı isyan imparatorun heykellerinin parça parça edilmesine, şehrin yakılıp yıkılmasına neden olmuştur. Fakat Anastasius, akıllıca bir hareketle imparatorluk tacını ve erguvan renkli elbiseyi çıkararak tahtan feragat etmiştir. Akıllıca yaptığı bu hareket sonucunda kalabalıklar ondan görevine devam etmesini istemişlerdir. Norwich, **a.g.e.**, s.155.

¹⁴³⁵ İmparator Zenon'un kardeşi. Norwich, **a.g.e.**, s.154.

¹⁴³⁶ Aslında Isauria'ların çıkardığı isyan, eski imparator Zenon'un kardeşi Longinus tarafından yönetilmektedir. Longinus, imparator olma hakkını kendinde görüyordu bu nedenle Anastasius'un tahtı işgal ettiğini düşünüyor ve onu devirmek için çalışıyordu. Etrafına serseri ve başıboş gezen Isauria'lılardan topladığı kalabalıklarla İstanbul'u kargaşa içinde bırakmış, şehrin en güzel binaları yanarak kül olmuş, ayrıca hipodromun büyük bir bölümünde tahrip olmuştur. İmparator Longinus'u tutuklayarak İskenderiye'ye sürmesine rağmen kargaşa devam etmiş ve ancak M.S. 496 yılında İmparatorlukta sükun sağlanabilmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.155.

¹⁴³⁷ İmparator Anastasius, ekonomi alanında yaptığı yeniliklerle İmparatorluğun gelirlerini arttırdığı gibi bazı vergileri tamamen kaldırarak ya da azaltarak halkın üzerindeki vergi yükünü hafifletmiştir. İmparatorluğun para birimi olan *folles*'i bakır yerine altın sikke üzerinden tedavüle sokarak paranın değerini korumaya çalışmış, vergi tarh etmek görevini *curial*'lerden alarak vali- komutanların emrinde çalışan *vindex*'lere vermiş bu yeni vergi tahsili ile

hipodromda çıkartılan karışıklığı ve imparatorun taşlanması sonrasında yaşanan olaylara değinmiş ve karışıklıklar sırasında çıkan yangın yüzünden Konstantinopolis'te Hipodrom ile meydanların zarar gördüğünü belirtmiştir. Anastasius devrinde Iohannes Istnmeso adlı bir sahtekârın Konstantinopolis'e gelerek insanları kandırdığını fakat imparator Anastasius'un bu sahtekârı yakalatarak Petra'ya¹⁴³⁸ sürgüne yolladığı bilinmektedir. M.S. 507 yılında Antiokheia'da Kalliopas liderliğinde Yahudilerin sinagoguna yapılan baskında, birçok Yahudi öldürülerek sinagog yakılmış ve buraya Hristiyanların haçı dikilmiştir.

Bütün bu olaylardan sonra şehirde Yeşiller partisinin başını çektiği çok büyük bir isyan başlamış ve Anastasius'un vali olarak atadığı Prokopios, olayları yatıştırmakta başarısız olmuş ve bütün şehir isyancılar tarafından yakılıp yıkılmıştır. Bütün bunlardan haberdar edilen Anastasius, Eirenaïos Pentadiastes'i doğu eyaletleri valisi olarak atamış ve onun olayları büyük bir acımasızlıkla yatıştırmasını sağlamıştır. İmparator devamlı olarak yinelenen ve "Khrysargyron"¹⁴³⁹ adlı vergiyi kararnameler ile azaltarak onun yerine kendi gelirlerinden devlet hazinesine bağışlar yapmıştır. Anastasius devrinde Persler, imparatorları Koades¹⁴⁴⁰ ile birlikte Romalılara saldırarak, Diyarbakır ve Erzurum şehirlerini ele geçirmişlerdir. Anastasius, sefer hazırlıklarına başlar ve Doğu orduları komutanı Areobindus'un başkanlığında büyük bir askeri birliği Perslere karşı yollar. İki ordu arasında meydana gelen savaşta çok fazla asker ölmüştür. Malalas, Bilge Eustathios'un bu savaşla ilgili olarak bilgi verdiğini fakat ne yazık ki ölümü nedeniyle hikâyesinin tamamlanamadığını belirtir. Savaş sürerken imparator, generallerinden Hypatios'u geri çağırarak onun yerine Celer'i kumandan olarak atar. Bu kumandanın başarılı idaresi sonucunda Diyarbakır ve Erzurum, Perslerden geri alınır. Barış anlaşmasının yapılmasından sonra Roma ve Pers birlikleri düşmanlıktan vazgeçerek geri çekilirler. Malalas, bu

imparatorluğun gelirleri önemli ölçüde artmıştır. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.59; Halk üzerinde korkunç bir baskı yaratan *auri lustralis collatio*, yani *hrisargiros* adlı vergiyi kaldırmıştır. IV. asrın başından beri imparatorluktaki meslek ve ticaret erbabından tahsil edilen vergi o hale getirilmiştir ki ev kadınları ve hayvanlardan bile tahsil edilerek halkın fakirleşmesine neden olmuştur. İmparatorluğun gelirlerinin azalacağını bilmesine rağmen bu vergiyi tamamen kaldıran Anastasius'un bu kararı halkın büyük sevinç içerisinde kalmasına ve büyük şenlikler ile bu olayı kutlamasına neden olmuştur. A. Vasilev, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, Çev., Arif Müfid Mansel, Maarif Matbaası, Ankara,1943, s.139.

¹⁴³⁸ Ürdün'ün güneybatısında yer alan bir kent. Can, **a.g.e.**, s.437.

¹⁴³⁹ Hrisargiros adlı vergi. Vasilev, **a.g.e.**, s.139.

¹⁴⁴⁰ I Kavard veya Kavard (488-531). Sasani imparatoru, 502 yılında Ermenistan üzerine yürüyerek Erzurum'a kadar gelmiş ve buradaki bir kaleyi istila etmiştir. Aydın, **a.g.t.**, s.85. Anastasius döneminde Sasaniler ile yapılan savaşlar sonucunda doğu sınırında pek çok önemli mevki, Sasanilerin eline geçmiştir. Norwich, **a.g.e.**, s.156.

savaştan sonra Anastasius'un Dara şehrini duvarlarla takviye ettiğini anlatarak şehir hakkında bilgi verir ve isminin Anastasioupolis olarak değiştirildiğini belirtir.

İmparator Anastasius döneminde Antiokheia ve Konstantinopolis patrikleri nasturi oldukları için cezalandırılmış ve sürgüne yollanmıştır, Severus adlı rahip, M.S. 512 yılında Antiokheia şehrine piskopos olarak atanmıştır. Anastasius devrinde Konstantinopolis'te hazine görevlilerinin komutanı olan Paphlogonian'lı Iohannes, tedavüldeki bütün madeni paraları "folles"¹⁴⁴¹ adlı para birimi ile değiştirmiş ve ondan sonra bu para birimi o günden bugüne kadar bütün Roma eyaletlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Malalas, 16. Kitabında Anastasius zamanında ayrıca evlat edinme koşullarının değiştirilerek devletin iznine bağlandığını, böylelikle evlat edinilen çocukların yasal evlatlarla aynı haklara sahip olduklarını anlatır. Mısır'da İskenderiye kentinde insanların ayaklandığını ve Anastasius'un şehirdeki insanları cezalandırarak duruma el koyduğunu belirtir (M.S. 515-516).

Malalas XVI. Kitabının 16 ve 17. Bölümlerinde Hunlarla ilgili bilgi vermiştir. Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Malalas Kroniklerinde Türkler kısmında verilmiştir.

Malalas, 16. Kitabının son bölümünde Konstantinopolis'te yaşanan ve Hristiyan inancı ile ilgili olarak başlayan halk ayaklanmasını anlatmıştır. Anastasius'un Doğu Hristiyanlarının kiliselerde İsa için tekrarlamakta oldukları ve İsa'yı yücelten sözlerini kendi kiliselerinde söylenmesinin inançlarına aykırı olduğunu düşünen halk ayaklanarak doğu eyaletlerinden gelmiş görevlilerin ve rahiplerin evlerini basarak, onların sahip oldukları her şeyi yakar ve yıkarlar. Anastasius, hiç korkmadan hipodromda toplanmış isyan halindeki halkın yanına giderek oradaki kalabalığa güzel sözlerle hitap eder.

Bu konuşmanın etkisiyle halk onun imparator olarak kalması için yalvarmaya başlar. Bundan sonra imparator karışıklık çıkaranların tutuklanarak yargılanmasına karar verir. Günlerce süren idamlardan sonra şehir tekrar eski haline döner. Anastasius, gördüğü bir rüyanın etkisinde kalarak bunu danışmanları ile paylaşmıştır, rüyasında gördüğü bir kişi ona çok ağgözlü olduğunu ve 14. senenin sonunda onu sileceğini anlatmıştır. Gerçekten de rüyasında gördükleri gerçek olur ve az bir süre sonra 90 yaşında ölür.

¹⁴⁴¹ Follis, Anastasius döneminde en büyük reformlardan biride Follis olarak bilinen ve bakır paranın tunçtan mamul edilmesi olmuştur. Bu yeni tunç para Bizans'ta VII. Asrın başlarına kadar tedavülde kalmıştır. Vasilev, **a.g.e.**, s.141.

XVII. Kitap- “İmparator Iustinus Devri ve Antiokheia’da Beşinci Felaket”

Iustinus’un tahta çıkışı ile açılır, ayrıca Vitalian’ın konsüllük görevine getirilmesi ve daha sonra 520 yılında öldürülmesi ile kitaba başlangıç yapılır. Iustinus’un 522 yılları civarında Lazlar¹⁴⁴², Hunlar ve Perslerle yaptığı görüşmeleri verir. Theodotus’un M.S. 522-523 yıllarında şehir valisi olarak görev yaptığını belirtir, daha sonra tekrar 520 yılına dönerek bu dönemde yaşanan olayları tasvir ettikten sonra M.S. 526 yılında Antiokheia’da meydana gelen ve yıkıcı etkisi çok fazla olan ve “Beşinci Felaket” olarak adlandırdığı büyük depremi anlatır. Kitapta ayrıca Iustinus’un Antiokheia’yı yeniden inşa etmesi ve M.S. 527 yılında ölümü anlatılır. Bu bölümün sonunda Malalas tarihinin ilk düzenlemesini yapmış gibi gözükmemektedir, bunu daha sonra Evagrius’un, Malalas’ın eserinden yaptığı alıntılardan anlamaktayız¹⁴⁴³. Anastasius’un ölümünden sonra ordu, muhafız birlikleri ve halkın desteğini alan Trakyalı, Bederiana kentinden muhafız birliklerinin komutanı Iustinus, imparator olur ve 9 yıl 22 gün hüküm sürer (M.S. 518-527)¹⁴⁴⁴. Iustinus, imparator olur olmaz onun hâkimiyetine karşı olan kişilerin kendisine karşı yapacakları komplonun farkına varır ve bunları öldürür. Selefi Anastasius zamanında sürgüne gönderilen idarecileri geri çağırarak onları çeşitli görevlere atar bunlar arasında bulunan Appion’a praetorian prefect olarak görev verirken, senatör Diogeniaos’u Doğu askeri birliklerinin komutanı olarak atar. İmparator Iustinus, Vitalian ile anlaşma yoluna giderek onu sivil görevlilerin başına komutan olarak atamasına rağmen bir süre sonra Romalılara karşı isyan ettiği ve birçok şehri yağmaladığı gerekçesi ile ölümüne mahkûm eder.

Iustinus’un hâkimiyet devrinde Antiokheia Patriği Severus, Vitalian’dan korkarak Mısır’a kaçır. Onun yerine geçen Patrik Paul, şehirlerdeki bütün kiliselere Khalkedon’da toplanmış bütün konsüllerin resimlerinin asılması için emir verir. Bu toplumda büyük bir ikilik yaratarak bir çoğunun kiliselerden ayrılmasına neden olur. Çünkü onlara göre Khalkedon Konsülü, Nasturi inancını desteklemekte ve Patrik Paul bu davranışı ile onların izinden gitmektedir ki halkın bir

¹⁴⁴² Lazistan olarak adlandırılan topraklarda yaşayan insanlar. Laz toprakları, Kafkas Dağları ile Gürcistan arasında Karadeniz’e kıyısı olan üçgen bölgeyi kapsar. Gürcistan’ın batı yarısı, klasik batı kaynaklarında Lazica, Kolhis, Abasgia, İmeretia olarak adlandırılırken doğu parçası ise, İberia adıyla bilinmektedir. Aydın, **a.g.t.**, s.101.

¹⁴⁴³ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.245.

¹⁴⁴⁴ Anastasius’un muhafız Birliklerinin komutanı, imparator olduktan sonra Kadıköy doktrinine bağlı kalan Ortodoksların tarafını tutmuş ve Monofizitlere karşı savaş açmıştır. Onun zamanında Roma ve İstanbul Kiliseleri barışmış, imparatorluğun dini Ortodoksluğa kaydığundan dolayı doğudaki eyaletler İstanbul’dan uzaklaşmıştır. Vasilev, **a.g.e.**, s. 167. Onun devrinde önemli işlerin başarıldığı söylene de bütün bunların arkasındaki kişi yeğeni, gelecekteki imparator I. Iustinianus’dur. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.64.

bölümü Nasturi inancına karşıdır¹⁴⁴⁵. 17. Kitapta Lazlarla ilgili bilgiler verilmektedir. Lazlar Pers İmparatorluğu tarafından yönetilmekte olup herhangi bir Laz imparatoru ölmek üzereyken onun varisi Persler tarafından atanmaktadır. Fakat Laz İmparatoru Ztathios babası Damnazes'in ölümünden sonra, Persler tarafından atanarak imparatorluk tacını giymeyi reddeder. Ztathios, Perslerin Helen inancına sahip olduklarını ve kendisinin bu inanca uygun ibadet yapmadığını belirterek neden Pers imparatoru Koades tarafından imparator olarak ilan edilmesini istemediğini söylemiştir. Babası ölür ölmez doğruca Konstantinopolis'e giderek imparator Iustinus'un hizmetinde olduğunu ve onun tarafından Lazların imparatoru olarak ilan edilmek istediğini bildirir. Malalas, imparatorun onu büyük bir içtenlikle kabul ettiğini, Ztathios'un Hristiyan olduktan sonra bir Romalı kadın ile evlendiğini ve Iustinus tarafından imparator olarak ilan edildikten sonra memleketine döndüğünü anlatır. Bu durum Pers İmparatorunun pek hoşuna gitmez ve Iustinus'un kendi idaresindeki Lazların imparatorunu atamasının Perslere karşı düşmanca bir hareket olduğunu belirten bir mektup yollar. Iustinus, elçileri aracılığı ile gönderdiği mesajda "Pers İmparatorunun idaresi altındaki hiçbir milleti kazanmayı yada topraklarına katmayı düşünmediğini sadece Helen inancına sahip bir adamın din dışı ibadetlerden kurtularak Hristiyan olmayı istediğini, kendisinin de tanrıya ulaşmak konusunda doğru yolu bulmak isteyen bu kişinin arzularına karşı gelemeyeceğini, onun Hristiyan olmasından sonra ülkesine geri gönderdiklerini" anlatır. Bunun sonucunda Persler ve Romalılar arasında büyük bir düşmanlık başlamıştır.

Malalas XVII. Kitabının 10. Bölümünde Hunlarla ilgili bilgi vermiştir Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Malalas Kroniklerinde Türkler kısmında verilmiştir.

M.S. 522-523 yıllarında Mavilerin başta Konstantinopolis olmak üzere birçok şehirde çıkardığı isyan üzerine imparator Iustinus, Theodotes'i Konstantinopolis prefecti olarak atar. Theodotes'in imparatorun emri üzerine isyan çıkaran birçok kişiyi cezalandırdığı ve şehirdeki olayları yatıştırdığı bilinmektedir, fakat Theodotes, şehrin en zengin adamlarından Theodosius'u öldürünce, imparator tarafından görevden alınarak doğu'ya sürgüne gönderilmiştir (M.S. 524). Bu arada eski konsül yeni vali Theodoros, Mavilere karşı gerekli tedbirleri alarak isyanı bastırmıştır.

¹⁴⁴⁵ İmparator Iustinus döneminde Monofizitler aforoz edilmiş, imparatorlar Zenon ve Anastasius'un adları isim levhalarından silinmiş ve Ortodoksluk devletin dini olarak kabul edilmiştir. Norwich, **a.g.e.**,s.160.

Malalas, bu yıllarda Antiokheia’da meydana gelen büyük yangını ve şehirde sebep olduğu hasarları anlatır. Dıraç, Korint ve Kilikya’da Anazarbos kentlerinde depremler olmuş, imparator bu bölgelere gerekli yardımları yaparak ne kadar cömert olduğunu kanıtlamıştır. Osrhoene krallığının başkenti Urfa, Sirtos nehrinin taşması sonucunda büyük bir felaketle karşı karşıya kalır. Seleukos Nikator, tarafından inşa edilen Urfa şehri bu felaketin yaralarını imparatorun yardımları sayesinde sarabilmiştir. Iustinus, şehrin adını değiştirerek Justinopolis olarak adlandırır. Iustinus’un hâkimiyetinin yedinci yılında, mayıs ayında Antiokheia şehri beşinci büyük felaketle karşı karşıya kalır. İsa’nın gökyüzüne yükselişinin kutlandığı festivaller sırasında meydana gelen depremde en azından 250.000 kişi ölmüş, Antiokheia’da taş üstünde taş kalmamıştır¹⁴⁴⁶.

Kitabın bu bölümünde meydana gelen deprem sonrasında insanların çaresizlik içerisinde kaçmaya çalıştığı, civar köylerdeki kişilerin bunlara saldırarak eşyalarını çaldıklarını belirten Malalas, bu arada yaşanan mucizelere de dikkat çekerek, 20 veya 30 gün toprak altında kalan hamile bir kadının sağsağlim toprak altından çıkarıldığını anlatarak daha birçok çocuğun toprak altında dünyaya geldiğini belirtir. Iustinus’un hâkimiyetinin sekizinci yılında I. Iustinianus, ortak hükümdar olarak onunla beraber hüküm sürmeye başlar. Doğu Kontu olarak atanan Zacharias¹⁴⁴⁷, Antiokheia şehrinin yaşadığı yıkımdan sonra imparator Iustinus’a mektup yazarak kendisinin ve şehirden bir temsil heyetinin Konstantinopolis’e gelmesine izin verilmesi için ricada bulunur. Zacharias, imparatorun onlara verdikleri altın paralar, hediyelerle beraber Antiokheia’ya geri döner. Bu arada Iustinus ayağında çıkan bir yara sonucunda 9 yıl hüküm sürdükten sonra 75 yaşında ölmüştür.

¹⁴⁴⁶ Antakya ve çevresinde meydana gelen ve 526 yılında gerçekleşen deprem, şehrin yerle bir olmasına sebep olduğu gibi binlerce insanın ölümüne de neden olmuştur. İsa adına kutlama yapılacak olması, şehrin civar bölgelerden ziyaretçilerle dolup taşmasına bu nedenle can kayıplarının artmasına neden olmuştur. I. Iustinus (518–527) asker olarak bulunduğu bu şehrin depremle yerle bir olmasına çok üzülmüş ve yas ilan ederek, eğlenceleri yasaklamıştır. Bu depremden iki yıl sonra 21 Kasım 528 tarihinde Antakya’da meydana gelen bir başka deprem daha olmuş ve şehrin surları yıkılmış, şehir savunmasız kalmıştır. Bu nedenle halk Sasaniler’in saldırılarından kurtulabilmek amacıyla kıyı bölgelerine kaçarak orada yaşamaya başlamıştır. Bizans İmparatoru I. Iustinianus (527–565) ve eşi Theodora depremden sonra şehre yardım malzemeleri göndererek halka yardımcı olmaya ve yıkılan binaları da onararak şehri imar etmeye çalışmıştır. Norwich, **a.g.e.**,s.162.

¹⁴⁴⁷ Zacharias, Doğu Eyaleti valisi. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.244.

XVIII. Kitap- “İmparator Iustinianus Devri ve Antiokheia’da Altıncı Felaket”

Malalas’ın şimdiye kadar yazdığı en uzun bölümlü kitaptır. I. Iustinianus’un¹⁴⁴⁸ hâkimiyetinin başladığı ilk bir kaç ay hakkında bilgi verir. Malalas konu dışına çıkarak Adem peygamberden 6497 yıl sonra I. Iustinianus’un M.S. 528 yılında ikinci defa konsüllük görevine seçilmesini anlatır. Birkaç kısa konudan sonra M.S. 528 yılının ortalarında Sabir Hunları ile İmparatorluk arasında imzalanan barış anlaşması ile kitap sona erdirilir. Bu kitabın sonunda Malalas’ın ikinci düzenlemesini yaptığı bölüme gelmekteyiz yani burada kitabın ikinci baskısı yapılmıştır. Kroniklerin Slavca tercümesi bu bölüme kadar yazılan tarihlerden oluşmaktadır. Malalas bundan sonra olaylar hakkında daha fazla detaylı bilgi vermeye devam eder ve M.S. 533 yılında I. Iustinianus’un yayımladığı dini fermana¹⁴⁴⁹ kadar hikâyesine devam eder ki burada tarihinin üçüncü defa düzenlemesini yapmış ve “Paschal Kronikleri” adlı eser¹⁴⁵⁰, bu kısma kadar yazılı olaylardan elde edilen bilgiler ışığında yazılmıştır. Malalas, bundan sonra tarihine olayları kısa kısa anlatarak devam etmiş, Afrika’nın M.S. 533-534 yılları arasındaki işgaline kısa bir giriş yapmış, M.S. 540 yıllarında Ravenna’nın işgaline kayıtsız kalarak yazmamıştır. Aynı tarihlerde Perslerin Antiokheia’yı işgaline hiç temas etmemiş, Narses’in M.S. 552 yılında Totila karşısında aldığı yenilgiyi özet olarak geçiştirmiştir. Kronikler M.S. 559 yılında Slavların Trakya’ya başlayan akınları sonrasında daha detaylı olmaya başlamışlar ve M.S. 565 yılında I. Iustinianus’un ölümüne kadar devam etmişlerdir. Bu yıllarda dördüncü ve son düzenlemesini yapan Malalas kitabının son şeklini vererek kroniğini bitirmiştir¹⁴⁵¹.

Mavortius’un konsüllüğü zamanında I. Iustinianus imparator olmuş ve 38 yıl yedi ay hüküm sürmüştür (M.S. 527-565). İmparatorun fiziksel özelliklerini anlatarak 18. Kitabına başlayan Malalas, onun asil ruhlu iyi bir Hristiyan olduğunu belirterek, Mavileri desteklediğini

¹⁴⁴⁸ I. Iustinianus (527-565) Doğu Roma İmparatoru, amcasının ölümü üzerine hükümdar olmasına rağmen onun devrinde bile imparatorluğu yöneten kişinin o olduğu söylenmektedir. I. Iustinianus’un en büyük hayali Roma İmparatorluğunu eski sınırlarını tekrar kazanmak ve bütün diğer sapkın mezhepleri ortadan kaldırarak, devleti Hristiyan kimliği altında yeniden bir araya getirmektir. Yani tek bir tanrı olduğu gibi tek imparatorluk ve tek kilise olmalıydı. I. Iustinianus devrinde yapılan bütün önemli işlerin ve verilen kararların arkasında imparator olmasına rağmen hukuk kodifikasyonunu Tribonianos yapmış, idari işlerin bütün önemli kararlarını Kapodokya’lı Iohannes vermiştir. Kazanılan bütün büyük zaferlerin arakasındaki isimler ise Narses ve Belisarios’dur. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.67.

¹⁴⁴⁹ I Iustinianus, imparatorluğundaki Doğu ve Batı kiliselerini birbirine yaklaştırmak ve birliğini sağlamak amacıyla M.S. 533 tarihinde İstanbul’da toplanan 5. Ekümenik konsilde üç bab’ı yani sapkın inançları mahkûm ettirmiştir. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.72; Üç Bab’dan kastedilen, Nasturi dini lider Theodor von Mopsuestia’nın kendisi, ve teolog Cyrhuslu Thedorte ve Urfalı Ibas’ın yazılarıdır. Norwich, **a.g.e.**, s.201.

¹⁴⁵⁰ Paschal Kronikleri adlı eserin yazarı bilinmemekle birlikte onun Malalas’ın eserini kaynak olarak kullandığı ve eserinden alıntılar yaptığı bilinmektedir.

¹⁴⁵¹ Treadgold, **The Early Byzantine Historians**, s.245.

söyler. İmparator I. Iustinianus, Doğu kontluğuna Ermeni Patrikios'u tayin eder ve ondan doğu sınırında bulunan Palmyra şehrini yeniden imar etmesini ister. Malalas bundan sonra Palmyra şehrinin kuruluşu ile ilgili bilgi verir ve İmparator Solomon'un babası David'in Goliath'a karşı kazandığı zaferin anısına bu şehri Palmyra olarak adlandırdığını ve şehrin Kudüs'ü koruduğuna inanıldığını belirtir. Bu dönemde Persler taraf değiştirerek Romalılar ile müttefiklik kuran Laz İmparatoru Ztathios ile savaşa girerler. Bunun üzerine Iustinianus, komutanları Gilderic, Kerykos ve Eirenaios'un idaresindeki bir orduyu Lazlara yardım amacıyla gönderir.¹⁴⁵² Fakat kumandanların birbirini kıskanarak, yanlış davranışlar sergilemeleri üzerine, I. Iustinianus, orduyu dağıtarak bölgeden geri çağırır. Heruli kralı Grepes¹⁴⁵³, Konstantinopolis'e gelerek I. Iustinianus'a bağlılığını bildirir ve Hristiyan olur. I. Iustinianus zamanında birçok mezhep yasaklanarak, kiliseleri ellerinden alınmıştır, sadece Exakionits Arianları bu muamele dışında bırakılmıştır. Malalas, kitabının bu bölümünde Augustus Octavianus'ın tahta çıkmasından, I. Iustinianus'un ikinci konsüllük devrine kadar olan sürenin 559 yıl, Adem'den yine I. Iustinianus'un ikinci konsüllük devrine kadar 6497 yıl geçtiğini belirtmiştir. Bu arada geçen zaman süresini Clement, Theophilos ve Timotheos'un çalışmalarında da aynı şekilde yazılmış olduğunu ve bu kronikçilerin tarihler üzerinde anlaşmış olduklarını belirtir. Theophilos ve Timotheos'un kroniklerinde yılları çok dikkatli bir şekilde hesaplayıp kaydettiklerini anlatan Malalas, bazen baba ve oğul iki imparatorun aynı anda tahta çıktığını bu nedenle kronikçilerin her iki imparatorunda kaç yıl saltanat sürdüğünü doğru bir şekilde kaydederken, okuyucularında dikkatli bir şekilde imparatorların hâkimiyetlerinin ne zaman başladığını ve bittiğini kendilerinin anlamaları lazım geldiğini belirtir. İşte tam bu yıllarda, I. Iustinianus'un hâkimiyet devrinde, Pers imparatoru Perozes'in oğlu Koades Darasthenos¹⁴⁵⁴ Pers imparatoru olarak, Athalarik¹⁴⁵⁵

¹⁴⁵²Tarihçi Theophanes, Doğuda Perslerle savaşa giden komutanın Belisarios olduğunu söyler ki bu doğrudur. Belisarios, M.S. 529 yıllarında doğu üzerine sefere gitmiş ve Pers ordusunu Nisibis'e otuz kilometre uzaklıktaki Dara'da büyük bir bozguna uğratmıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.170.

¹⁴⁵³ Heruli halkı, kuzey denizi kıyılarında yaşamaktadır. M.S. III. Yüzyılda Gallia'ya saldırmışlar, hemen hemen bu tarihten itibaren Roma ordusunda asker olarak hizmet etmeye başlamışlardır. Genellikle Batavi'ler ile beraber savaşa girmekte ve karşı cepheyi yarmak amacıyla kullanılmaktadırlar. İmparator Anastasius döneminde Herulilere, Belgrad yakınlarında Singidunum'da yerleşmelerine izin verilmiştir. Fakat Heruliler, Roma kanunlarına uymayarak taşkınlık çıkarmışlar, bazıları da kaçarak Gepidlere sığınmışlardır. Anastasius, yolladığı ordu ile düzeni sağlamaya çalışmıştır.

¹⁴⁵⁴ Sasani imparatoru Firuz'un oğlu I. Kavard. Aydın, **a.g.t.**, s.87.

¹⁴⁵⁵ Belisarios, M.S. 535 yılında bu defa İtalya'ya Ostrogotlar üzerine sefere çıkmış, Got kralı Vitiges'i esir alarak İstanbul'a getirmiştir (M.S. 540). Buna rağmen Ostrogotlar Totila idaresinde yeniden bir araya gelerek Bizans hâkimiyetine karşı çıktılar. Yapılan savaşta Belisarios yenilgiye uğrayınca durumun ciddiyetini gören I. Iustinianus, Narses'i İtalya'ya yollamıştır. Yirmi yıllık bir mücadelede sonra Narses, İtalya'yı I. Iustinianus'un ellerine teslim etmiştir. Bundan başka İspanya'daki Vizigotların hakimiyeti kırılmış ve Bizans İberya yarımadasının güneydoğu

Roma'da, Geiserich'in torunu Hilderic¹⁴⁵⁶ Afrika'da, Hristiyanlığı kabul eden Andas Hindistan'da, Samanazos ise İberya yarımadasında hüküm sürmektedirler. İmparator Iustinianus, Armenia'a magister militum¹⁴⁵⁷ Sittas'ı tayin ederek, onun orada yerli halktan oluşan birlikler kurmasına izin vermiştir. İmparator ayrıca o yıl, bir kararname yayınlarak rahiplerin ve sosyal hizmetlerde görevlendirilecek kişilerin bu ofislerde çalışmaya başlamadan önce sahip oldukları servetleri varislerine bırakmaya hakları olduğunu ve göreve başlar başlamaz ne kadar malları varsa bunları devlete bildirmekle yükümlü olduklarını ilan eder.

Malalas XVIII. Kitabının 13 ve 14. Bölümlerinde Hunlarla ilgili bilgi vermiştir. Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Malalas Kroniklerinde Türkler kısmında verilmiştir.

Malalas, Hunlar hakkındaki bu açıklamalarından sonra Hintliler arasında meydana gelen mücadeleler hakkında bilgi vermeye başlar. Hint ülkesindeki Axoumitai¹⁴⁵⁸ ve Homerositai¹⁴⁵⁹ bölgelerinin imparatorları arasında, Hint ülkesinde ticaret yapan Romalı tüccarların öldürülmesi sonucunda birbirleri arasında meydana gelen düşmanlık ve savaş anlatılarak, Axuomitai imparatorunun, Homerositai imparatoru Dimnos'u yenerek öldürmesi ve daha sonra Dimnos'un imparator I. Iustinianus'dan ülkesine rahipler göndermesini istediğini, böylelikle Hristiyan bilgileri ile donatılarak, Hristiyanlaştırılan Hint ülkesinin, Roma imparatorluğunun idaresi altına alınmasının kolaylaşacağını söyler. İmparator onun bu isteklerini kabul ederek Iohannes adlı piskoposu Hindistan'a yollar. Malalas, İmparator I. Iustinianus zamanında bazı piskoposların

kısmını yeniden hakimiyeti altına almıştır. Böylece Akdeniz yeniden Roma İmparatorluğunun iç denizi haline getirilmiştir. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.65.

¹⁴⁵⁶ Afrika'daki Vandal Kralı Geiserich'in torunu, III, Valentinian'ın kızı, Geiserich'in oğluyla evlenmiş bu evlilikten Hilderic dünyaya gelmiştir. İmparator Iustinianus, Hilderic'in savaştan hoşlanmayan yapısını kendisi için avantaj olarak görüyor ve Afrika'yı yeniden imparatorluk topraklarına katmayı planlıyordu. Belisarios M.S. 533 yılında İstanbul'dan ayrıldığında askerlerin yarısını Heruliler ve paralı Hunlar teşkil ediyordu. Norwich, **a.g.e.**, s.174; Afrika'da yaptığı savaşın sonunda Vandal kralı Gelimer'ı yenilgiye uğratan Belisarios, M.S. 534 yılında yanına Gelimer'i de alarak muzaffer bir biçimde İstanbul'a dönmüştür. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.65.

Belisarius'un ordusunda bulunan Hun askeri birliğinin Kutrigurlardan Sinnion adlı boy beyinin emrinde olan askerler olduğu düşünülmektedir. Bu birlik, 5432-534 yılları arasında Kuzey Afrika'da cereyan eden Roma- Vandal savaşında Romalılarla beraber savaşmıştır. Aydın, **a.g.t.**, s.96.

¹⁴⁵⁷ Ordu komutanı.

¹⁴⁵⁸ Askum İmparatorluğu, Etopya'nın kuzeydoğusunda, bugünkü Eritre bölgesinde yer alan Habeş krallığı. Roma İmparatorluğu ve Hindistan arasında yapılan ticarete önemli rol oynamıştır. Bizans'ın doğudan Hint ülkeleri ile yaptığı ticaret Sasaniler yüzünden sekteye uğramaktadır. Bu nedenle I. Iustinianus, İran yolunu aradan çıkarak yeni güzergâhlar açmaya çalışır. Bunlardan bir tanesi Kırım, Lazika ve Kafkaslar üzerinden geçerken bir diğeri ise Afrika'nın kuzeyinde yer alan Askum Krallığı'nın yardımıyla Kızıldeniz üzerinden olacaktır. Bu nedenle 530 yılında Askum İmparatorluğu ile müzakereler yapmıştır. Fakat Hindistan ve Seylan limanları üzerindeki İran hakimiyeti nedeniyle bu amacına ulaşamamıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.217.

¹⁴⁵⁹ Yemen'de başkenti Sana olan eski bir krallık. Jeffreys-Jeffreys-Scott, **The Cronicles of John Malalas**, s.251.

uygunsuz ilişkilere girerek, ilahi emirlere aykırı davranmaları sebebiyle cezalandırılmalarını emrettiğini belirtir. İmparator I. Iustinianus kendinden önce gelen imparatorların yaptıkları kanunu yeniden düzenleyerek yeni kanun yapar ve bununla ilgili kararnameler çıkararak bunları her şehre yollar. Buna göre bir vali, görev yaptığı süre içerisinde hiçbir şekilde bir ev yada mülk satın almamalıdır. Çünkü valiler bulundukları güçlü konum sayesinde insanların mallarını zorla ellerinden alabilirlerdi I. Iustinianus, bu kanunu çıkarmakla mal sahiplerini valilere karşı korumuş oluyordu.

Malalas XVIII. Kitabının 21. Bölümünde Hunlarla ilgili bilgi vermiştir. Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Malalas Kroniklerinde Türkler kısmında verilmiştir.

Malalas, imparator I. Iustinianus'un cömertliğini sergileyen bazı hikâyelere değinerek onun ne kadar yardımsever birisi olduğunu anlatmaktan geri durmamıştır. Bunlardan biride yerel ordu birliklerinin komutanı olan Eulalios'un ölümü üzerine onun kızlarını yanına alarak bakması ve onlara başlık parası bağışlamasıdır¹⁴⁶⁰. İmparatoriçe Theodora¹⁴⁶¹, iyilik ve cömertlikte I. Iustinianus'u gölgede bırakmakta, yaptığı yardımlarla herkesin gönlünü kazanmaktadır. İmparatoriçenin yoksul kız çocuklarını genelev satıcılarının elinden kurtararak, genelevleri yasaklaması dikkate değerdir. Bu arada Perslerin başlarında Xerxes¹⁴⁶², olduğu halde Roma topraklarına girerek başlattıkları saldırılar sonucunda Mezopotamya işgal edilmiştir.

Doğu eyaletlerindeki komutanların başarısız kalmaları sonucunda I. Iustinianus, İskitler, Isaurianlar, İlyrianlar ve Trakyalı askerlerden oluşan bir orduyu doğuya göndermiştir. Fakat ağır kış şartları sonucunda iki ordu anlaşma yaparak savaşı ertelemek zorunda kalmışlardır Bu yıllarda

¹⁴⁶⁰ Malalas, eserinin son bölümü olan XVIII. Kitapta I. Iustinianus'u övmektedir. Prokopios'un *Gizli Tarih* adlı eseri ise I. Iustinianus'u gizliden gizliye yerer. Bu iki tarihçinin imparator I. Iustinianus ve devrinde geçen olaylar hakkında verdiği bilgiler aynı olmasına rağmen yorumlamada farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Malalas, I. Iustinianus'un propagandasını yapmaktayken buna karşılık Prokopios aksi görüşleri savunarak I. Iustinianus'un zalimliklerini anlatmış, onu yermiştir. R. Scott, Malalas, **The Secret History And, Justinian's Propoganda**, Dumbarton Oaks Papers, Vol.39,(1985), pp. 99-109, s.99.

¹⁴⁶¹ I. Iustinianus'un karısı. Kocasının üzerinde çok etkili olan imparatoriçe, imparatorluğu onunla birlikte yönetmiş, alınan kararlarda büyük ölçüde onun da etkisi olmuştur. M.S. 532 yılında İstanbul'da başlayan *Nika İsyanı* sırasında yaptığı tarihi konuşmayla kocasının kaçmasını önleyen odur. Ostrgorsky, **a.g.e.**,s.67.

¹⁴⁶² Malalas, burada İranlı komutanın adını Kserkes olarak vermiştir. Sasanilerin Bizans'la savaşı Sasani hükümdarı I. Hüsrev Anuşirvan ile imzalanan barış anlaşması ile sona ermiştir (M.S.531-79). *Sonsuz Barış* olarak adlandırılan bu anlaşma karşığında Bizans yıllık beş bin kilo altın vergi verecektir. Norwich, **a.g.e.**, s.162.

Antiokheia’da altıncı büyük deprem felaketi meydana gelmiş ve 5000 kişi ölmüştür¹⁴⁶³. Pers topraklarında Mani dininin yaygınlaşması üzerine Pers imparatorunun Manilere uyguladığı zulüm ve onların varlıklarına el koyarak Hristiyanlara vermesi bu devirde yaşanan olaylar arasındadır. M.S. 529 yılında Sarmatların, Filistin’de çıkarttığı isyan imparator tarafından çok kanlı bir şekilde bastırılmış ve 20.00 kadar Sarmat ile isyanın lideri Iulianus öldürülmüştür. Bu yıllarda imparator, eski çağlardan kalma kanunları yeniden düzenleyerek kendi kanunlarını yapmış ve bütün şehirlere yollamıştır¹⁴⁶⁴. İnsanların yasal davalarda yargılanırken sıkıntıya ve kayba uğramamaları için davaların hızlı bir şekilde bitirilmelerini sağlanmasını emretmiştir. Bütün kanunları büyük bir kitapta toplayarak Atina ve Beyrut’a birer kopya yollamıştır. Malalas bu yıllarda komutan Hermogenes’in Pers imparatoru Koades’den I. Iustinianus’a bir mektup ve çeşitli hediyeler getirdiğini anlatarak, İmparator Koades’in yazdığı mektupta “iki imparatorun kardeş olduklarını ve savaş yapmamaları gerektiğini bildirdiğini ve ayrıca I. Iustinianus’dan sahip olduğu altınların bir kısmını istediğini bunların verilmemesi durumunda savaşa hazırlanmalarını” söylediğini aktarmaktadır.

I. Iustinianus zamanında Atina’da felsefe dersleri yasaklanmış ve kanunların eleştirilmesine izin verilmemiştir¹⁴⁶⁵. Ayrıca ülkede kumar yasaklanarak, kumar oynayanlara korkunç cezalar verilmeye başlanmıştır. Romalılar, Persler ile yaptıkları mücadelede kendilerine müttefik aramışlardır. 18. Kitapta yazıldığı gibi I. Iustinianus zamanında Axoumitai imparatoru Elesboas’ın kendi saflarında yer almasını sağlayarak Perslere karşı üstünlük kazanmak istemişlerdir. Bu arada Roma elçisi Rufinus’un imparator Elesboas tarafından kabulünde yaşanan seronomi Malalas tarafından bize nakledilmektedir. Afrika’da yaşanan olaylar sırasında Gelimer Moor’lar ile beraber ayaklanarak kral Hilderic’i yakalayarak hapsedmiştir. Bu olaylar üzerine Iustinianus çok sinirlenmiş ve Gelimer’i muhatap kabul etmediği gibi Roma’yı yönetmekte olan Athalarik’e mektup yazarak Gelimer tarafından gönderilecek hiçbir elçilik heyetini kabul

¹⁴⁶³ M.S. 528 yılında meydana gelen artçı deprem sırasında Antakya, Laeodika ve Seleuika şehirlerinin can ve mal kaybı çok fazla olmuştur.

¹⁴⁶⁴ I. Iustinianus Döneminde yapılan en önemli işlerden biri Roma yasalarını bir araya toplamasıdır. Roma Hukuku çeşitli hükümdarların kararnameleri ile hükükçuların derlemesinden meydana gelen kanunlar yumağı halindedir. I. Iustinianus, bütün bu kanunları derleyerek *Codex* adı altında bir araya toplamış ve sadeleştirmiştir. Tribanios adlı entelektüel bir üst düzey yöneticinin başkanlığında hazırlanan kanunlar 529 yılında yürürlüğe girmiştir. Hukuk bilgilerini akla uygun mantıklı bir hale getiren *Codex*’in ikinci versiyonu *Digesta* 534 yılında yürürlüğe girmiştir. Üç milyona yakın kanun bilgileri sadeleştirilmiş ve bir milyon olacak şekilde düzenlenmiştir. Freeman, **a.g.e.**, s.631.

¹⁴⁶⁵ I. Iustinianus, neo-Platonizmin yuvası olan Atina akademisini 529 yılında kapatmıştır. Buradan kovulan bilginler İran sarayına kaçmışlar ve Yunan kültürünü İran’a taşımışlardır. Ostrgorsky, **a.g.e.**, s.71.

etmemesini istemiştir. Malalas, Romalılar ve Persler arasındaki mücadeleyi uzun bir şekilde anlatmıştır. İki devlet birbirlerinin topraklarına saldırmaya devam etmiş, imparator Koades'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Chosroes¹⁴⁶⁶ zamanında Romalılar ile üç aylık bir ateşkes imzalanmıştır. Chosroes, kendi ülkesinde yaşayan Manicilere bundan böyle ibadetlerinde serbest olduklarını söyleyerek dini serbestiyet tanımıştır. Bu arada I. Iustinianus tarafından şehirlere bir genelge yollanır ve Khalkedon Konsülünü bahane ederek kiliselerdeki toplantılara katılmayan kişilerin sürgüne yollanacağı bildirilir. Malalas bunun üzerine Antiokheia'da çok büyük bir isyanın çıktığını ve isyan edenlerin imparatorun emri ile cezalandırıldığını belirtir.

Malalas XVIII. Kitabının 70. Bölümünde Hunlarla ilgili bilgi vermiştir. Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Malalas Kroniklerinde Türkler kısmında verilmiştir.

Malalas, M.S. 531-532 yılında, Konstantinopolis şehir valisi Eudaimon'un Mavi ve Yeşiller aleyhine verdiği kararları bahane ederek Konstantinopolis'te çıkan bir isyanı ve yargılanan partililerin öldürüldüğünü anlatır. Bu olaydan üç gün sonra Hipodromda meydana gelen ayaklanmada Maviler ve Yeşillerin bir araya gelerek hep birlikte başlattıkları isyan bütün şehre yayılarak yangınların çıkmasına ve kutsal binaların yıkılmasına sebep olmuştur¹⁴⁶⁷. I. Iustinianus, Narses ve Belisarios'un yardımlarıyla isyanı bastırır, fakat bu arada hipodromda 35.000 kişi öldürülür. Aynı yıl Rufinus, ilahi kararnameyi yanına alarak Persler ile ilahi barış şartlarını konuşmak üzere yola çıkar. Malalas, aynı yıl Hermogenes ile Rufinus'un Persler ile barış anlaşması imzalayarak geri döndüğünü anlatır. Buna göre Pharangion¹⁴⁶⁸ bölgesindeki yapılar onarılarak, esirlerle birlikte Perslere geri verilirken, Persler tarafından ele geçirilen bütün kaleler onarılarak Romalılara verilecektir. İki imparator eski belgelerde yazılı geleneğe bağlı kalarak kardeş olduklarını ve her ikisinden birinin paraya veya askere ihtiyacı olduğu zaman

¹⁴⁶⁶ I. Furiz Anuşirvan.

¹⁴⁶⁷ Tarihte Nika İsyanı olarak adlandırılan bu olay, M.S. 10 Ocak 532 yılında hipodromda Maviler ve Yeşiller arasında çıkan kavga'nın şiddetli bir şekilde bastırılması sonucunda meydana gelmiştir. Bu iki partinin elebaşlarından yedisi ölüm cezasıyla cezalandırılmıştır. Bunun üzerine Yeşiller ve Maviler birlikte hareket etmişler ve üç gün sonra hipodromda toplandıklarında *Nika* diye bağırarak isyan başlatmışlardır. İşte hipodromda bulunan bu topluluk şehre yayılarak önüne gelen ne varsa yakıp yıkmaya başlamıştır. Senato binası, Ayasofya Kilisesi, Aya İrini, Zeuksippos ve Aleksandros Hamamları yanmıştır. Ayrıca Mese boyunca uzanan sayısız binada bu yangında kül olmuştur. Çaresizlik içinde başkentten kaçmayı düşünen I. Iustinianus'u karısı Theodora durdurmuş ve cesaret verici konuşmalar yaparak onu isyanı bastırmaya teşvik etmiştir. İmparatorun komutanlarından Narses ve Belisarios, aniden hipodroma giderek, isyancıları hazırlıksız yakalarlar ve en azından otuz bin kişiyi öldürürler. Norwich, **a.g.e.**, s.164-167.

¹⁴⁶⁸ Phanagoria, Karadeniz ile Azak Denizi'ni ayıran Kerç Boğazı'nın doğusunda yer alan sahil kenti. Can, **a.g.e.**, s.439.

diğerinin bunu sağlayacağını belirtirler. Bu barış iki imparatorun hayatı boyunca devam edecektir. Bütün bunlardan sonra her iki orduda geri çekilirler, böylece 31 yıl süren savaş sona erer¹⁴⁶⁹. Yine bu senelerde, Konstantinopolis'te depremler meydana gelir ve I. Iustinianus, Ortodoks inancının korunması yönünde bildiriler yayınlayarak diğer bütün sapkın inançları yasaklar.

M.S. 538 yılında Iohannes'in konsüllüğü devrinde Kapodokya'daki Arius mezhebine ait bütün kiliselere el konularak kamulaştırılır. M.S. 540 yılında Pers imparatoru Chosroes, Antiokheia'ya saldırır ancak hiçbir başarı elde edemez, imparator, Apameia ve Doğu'daki diğer şehirlere ziyarette bulunur. Bu yıllarda Narses, imparator tarafından emrindeki büyük bir ordu ile Roma'daki Gotlarla savaşmak üzere bu şehre gider. Roma'ya saldırarak şehri ele geçirdiği gibi Sicilya'yı elinde bulunduran Got Witigis'le yaptığı savaşta galip gelerek onu ve ailesini yakaladıktan sonra Konstantinopolis'e getirir. M.S. 541-2'lerde başlayan veba salgını dolayısıyla şehirlerde büyük yıkımların meydana geldiğini, vebanın uzun bir süre devam ettiğini, öyle ki ölüleri gömecek insandan yoksun olduklarını anlatan Malalas, bütün bu olanları, günahkâr insanların yüzünden tanrının verdiği ceza olarak niteler. M.S. 547 yılında Roma, Gotlar tarafından ele geçirilir. Malalas, M.S.547 yılının Haziran ayının 28'inde Augusta Theodora'nın öldüğünü belirtir¹⁴⁷⁰. Malalas, Roma'daki Gotlar ile savaşların sürdüğünü Belisarios'un, Gotları yenerek Roma'yı geri aldığını belirtir. I. Iustinianus devrinde birçok şehirde depremler olmuştur. Bunlardan biride M.S. 550 yılında Arabistan Filistininde, Mezopotamya, Antiokheia ve Finike'de meydana gelen etkisi çok büyük olan bir depremdir. Bu arada Roma'da Narses'in başarıları devam etmekte ve onun Gotların lideri Totila'yı yenerek öldürdüğü bildirilmektedir. M.S. 554 yılında Konstantinopolis'te yaşanan büyük deprem, şehri çok fazla etkileyerek, binaların yıkılmasına neden olduğu gibi şehrin duvarlarına da zarar vermiştir. M.S. 557 yılında Konstantinopolis yine büyük bir depremle sarsılmış, birçok insan yıkılan binaların altında kalarak ölmüş, Constantinus ve Theodosius tarafından yaptırılan duvarlar zarar görmüştür. İnsanlar kiliselere giderek dua etmişler ve İmparator I. Iustinianus, 30 gün tacını takmamıştır. M.S. 557 yılında Konstantinopolis yine büyük bir felaketle karşı karşıya kalmış, bu sefer şehirde başlayan hıyarcıklı veba birçok insanın ölmesine, esnafın gümüş tabutlar yapmasına neden olmuş ve altı ay

¹⁴⁶⁹ *Sonsuz Barış* olarak adlandırılan anlaşma Bizans ve Sasaniler arasında 532 yılında imzalanmıştır. Norwich, **a.g.e.**, s.162.

¹⁴⁷⁰ Theodora, M.S. 548 yılında ölmüştür. Norwich, **a.g.e.**, s.200.

sürmüştür. Malalas bu yıllarda büyük kilisenin onarımına başladığını ve kubbenin 10 metre daha yükseltildiğini belirtir¹⁴⁷¹.

Malalas XVIII. Kitabının 125 ve 129. Bölümlerinde Hunlarla ilgili bilgi vermiştir. Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Malalas Kroniklerinde Türkler kısmında verilmiştir.

Aynı yıl şehirde imparatorun öldüğüne dair dedikodular dolaşmaya başlar. Şehirde başlayan panik, Senatus'un bütün şehirde ışıkların yakılmasını emrederek, I. Iustinianus'un sağ olduğunu belirten işareti vermesiyle sona erer. Malalas, bundan sonra imparatorlukta olan olaylar hakkında bilgi vermeye devam etmiştir. Bunların en önemlilerinden bir tanesi de depremlerle sarsılan Kilikya ve Antiokheia bölgelerinde yaşanan veba salgınıdır.

Malalas XVIII. Kitabının 131. Bölümünde Hunlarla ilgili bilgi vermiştir. Metindeki bu bilgiler ikinci bölümdeki Malalas Kroniklerinde Türkler kısmında verilmiştir.

Malalas, Nika ayaklanmasından sonra Yeşiller ve Mavilerin arasında devamlı sorun çıktığını ve onların sebep olduğu karışıklığın şehirde huzursuzluğu arttırdığını anlatmakta ve M.S. 562 yılında Maviler Partisinin sebep olduğu ve Pittakia'da¹⁴⁷² meydana gelen bir savaştan bahsetmektedir. Yine aynı yıl imparator kendisine karşı düzenlenen bir suikasten zamanında haber alarak kurtulmuştur. [Malalas'ın tarihi birçok bakımlardan gayet doyurucu ve değerli bilgiler ihtiva etmesine rağmen Erken Bizans Devri tarihçileri içinde çalışması belki de en az edebi değere sahip olup başarısız olanlardan bir tanesidir. Eğitimli Bizanslıların çoğu onun stilini, Yunancayı yanlış kullanmasını, olayları dikkatsizce incelemekten kayıt altına alması ve kaba üslûbu karşısında onun çalışmasından hoşlanmamakta ve beğenmemektedir. Modern zamanların çoğu okuyucu, onun tarihini o devrin konuşulan Yunancası ile yazmasını takdir ediyorlar ve o devirden günümüze kadar bu yolla ulaştığını kabul ediyorlarsa bile Malalas'ın tarihini yazarken yavan cümleler kurduğunu, yeteri kadar düzgün ve açık olmadığını, belirterek Malalas'ın başarısızlığından dolayı üzgün olduklarını belirtirler. Başından sonuna kadar kronikleri içine yerleştirdiği kompozisyon tuhaflıklarla doludur, birbiri ile tamamen zıt konuları bir araya getirerek belirli prensiplere dayanmadan gelişi güzel yazmıştır. Bütün eser tarihi yanlışlıklarla

¹⁴⁷¹ İmparator I. Iustinianus döneminde (527-565) İstanbul, deprem, yangın, kıtlık ve salgın hastalıklar gibi bir sürü felaketlerle sarsılmıştır. Aydın, **a.g.t.**, s.107.

¹⁴⁷² İstanbul'da imparatora ait büyük sarayın bir bölümünde, imparatorluk evraklarının saklandığı kütüphane.

dolu olup bunlar o kadar belirgin olarak yapılmıştır ki anlamamak imkansızdır. Malalas devamlı olarak mazeretler sıralamakta ve kaynaklarının benzersiz olduğunu söyleyerek onları övmektedir. Bu anlatmaya çalıştığı kusurlar onun karakterini ele vermekte onun yeteneksiz bir yazar ve araştırmacı olduğunu göstermektedir].

SONUÇ

Tezimizde Geç Roma tarihçisi Zosimus'un eserinin tamamı ile Erken Bizans dönemi tarihçilerinden Malalas'ın eserinde yer alan Türklerle ilgili bölümlerini tercüme ederek Türk tarihinin bir bölümünü aydınlatmaya çalıştık. Bu tarihçilerin özellikle Hunlarla ilgili olarak yazdıklarını, Ammianus Marcellinus, Priskos, Iordanes ve Priskopios'un anlatımları ile kıyasladığımızda eserlerinde çok fazla bilgi olmamasına rağmen bazı konularda çok önemli noktalarada işaret etmişlerdir.

Her iki tarihçiyi tek tek incelediğimizde onların eserlerinin kendi alanlarında ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Mesela Zosimus, kendinden sonra gelen tarihçilerin değerini anlamamakta ısrar etmelerine rağmen Roma İmparatorluğunun yıkılmakta olduğunu fark eden ilk tarihçi olması ve bunu eserinde anlatması onun devrine göre ne kadar ileri görüşlü olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Türk tarihi ile ilgili olarak Eunapius ve Olympiadoros'un eserlerindeki Hunlarla ilgili bölümlerin kaybolmasına rağmen, Zosimus'un bu tarihçilerin eserlerini kaynak olarak kullanması yüzünden bu bilgilerin kendinden sonra gelen tarihçilere ve günümüze kadar ulaşmasındaki emeği gerçekten önemlidir. Özellikle Priskos, eseri "Historia Byzantiake" sanki Zosimus'un eserini kaynak olarak kullanmış ve onun 411 yılında sonlandığı eseri Historia Nova'nın bu tarihten itibaren devamını yazmış gibidir.

Zosimus'un eserindeki Hunlarla ilgili en önemli noktaları şöyle sıralayabiliriz. Zosimus, Hunları, *Hükümdar İskitleri* olarak tanımlamış ve böylece onları İskitleri hâkimiyetleri altında tutan boy olarak göstermiştir. Zosimus, Hunların birdenbire ortaya çıkışları ile ilgili olarak Priskos ve onu kaynak olarak kullanan Iordanes ve Prokopios'un destansı anlatımlarının dışına çıkarak, Gumilev'inde "Hazar Çevresinde Bin yıl" adlı kitabında anlattığı gibi İdil, Dinyester ve Don ırmaklarının taşması sonucunda oluşan toprağın İdil deltasını ve Don nehrinin ağzını doldurması sonucunda Azak Denizini yürüyerek geçtiklerini anlatır. Yani Zosimus'a göre Hunların birdenbire gözükmeleri tamamen doğal olayların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Zosimus, Hunların, Avrupa'da yerleştikleri bölgeler hakkında da fikir vermekte onların M.S. 381 yılında Tuna Nehrinin kuzey kısmında yaşadıklarını anlatmaktadır. Tarihçi Zosimus, İmparator Honorius'un, yardımına giden Hun askerlerinin sayısını da vermiştir. Bu o devir tarihçilerinin

eserlerinde pek fazla yer almayan bir olgudur ve Hunların demografik yapısını anlatması açısından önemlidir.

Malalas, Erken Bizans devri tarihçilerinin belki de en önemlilerinden biridir. Eseri hakkında onca yapılan spekülasyonlara rağmen, ilk Bizans devri dünya tarihini yazan tarihçi olmasının yanında kendinden sonra gelen tarihçilere örnek olduğu gibi Slav kilise tarihinin ilerlemesinde neden olmuştur. Malalas sadece Hunlardan bahsetmekle kalmamış ayrıca Sabarlar, Avarlar ve Bulgarlar hakkında da bilgi vermiştir. Troia Devrini anlatırken Myrmidonlardan bahsetmiş ve bu halkların Hun ve Bulgarlardan oluştuğunu belirtmiştir. Roma kaynaklarında M.S. dördüncü yüzyılın ortalarına kadar hiçbir tarihi vesikada Hun adının geçmediğini düşünürsek bu bilgi Hunların bu bölgelerde milattan öncede yaşadığını düşündürmektedir. Malalas'ın Kroniğinin hatalı verilerle dolu olduğunu düşünen birçok tarihçi bunun gerçek olamayacağını söylese de bu konu hakkında daha derin araştırmaların yapılması gerektiğine inanıyorum. Malalas, metinlerde de görüleceği üzere Septimus Severus ve Carus devirlerinde Hunlardan bahsettikten sonra bir daha onlardan hiçbir şekilde bahsetmemiş ve Attila'nın Batı seferine kadar Hunları anlatmamıştır. Zaten Attila'yı da "Gepid" olarak nitelendirmiş ve Attila'nın ölümünde yanında olan bir Hun cariyeye ile bilgi vermiştir.

Malalas, ne Hun Devletinin Roma İmparatorluğuna karşı yaptığı seferlerden ne de devletin yıkılmasından bahsetmiştir. Sadece I. Anastasius döneminde isyan eden Vitalianus'un ordusunda bulunan Hun ve Bulgar askerlerini anlatmış olması bile Hun Devleti bakiyelerinin o devirde bile hâlâ güçlü olduğunu göstermektedir. Bence Malalas'ın Türk tarihçiliğine en büyük katkısı Sabir Hunları olarak adlandırdığı Sabirler ile ileride kurulacak Bulgar devletinin ana unsurlarından biri olan Ogurlarla ilgili olarak verdiği bilgilerdir. Malalas, Sabarların, İran ve Bizans İmparatorluğu arasında oynadığı siyasi ve askeri role dikkat çektikten sonra, Sabir Kraliçesi Boa'nın, kocasının ölümünden sonra başa geçerek Sabarları yönetmesini ve Bizans imparatoru Iustinianus'un Boa ile müttefik olmak için çabaladığını anlatır. Bu durum Sabarların, Bizans nezdinde nasıl algılandığının anlaşılması ve Türk kadınlarının o devirlerde bile sahip olduğu gücü göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Malalas, M.S. 557 yılında Konstantinopolis önlerine gelen milletin Hunların bir kolu olan Avarlar olduğunu söyleyerek onlarla ilgili malumat veren ilk kaynaktan biridir. Malalas kroniklerinde Türk tarihi bakımından önemli gördüğüm noktalardan biride metinlerde de görüleceği üzerine Bizans topraklarının Hun,

Bulgar ve Slav akınları ile devamlı istilaya uğraması ve bunun sonucunda zayıflayan imparatorluk topraklarında Avar, Sabar, Hazar ve Bulgar devletlerini kurulmuş olmasıdır.

KAYNAKÇA

- Ahmetbeyoğlu, Ali: **Avrupa Hun İmparatorluğu**, TTK Yay., Ankara, 2001.
- : **Eski Türk Tarihi**, Yeditepe Yay., İstanbul, 2014, s. 271. A. N. Yüksel, Erdoğan Merçil'e Armağan, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2013.
- : **Grek Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1995.
- : "Roma Tarihçisi, Ammianus Marcellinus ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XVIII, S.1,. Number: 1, Temmuz July/2003, s.1-14.
- : "Tarihçi Theophanes Confessor ve eserinin Türk tarihi açısından ehemmiyeti", **Sosyoloji Dergisi**, C.III, S.19, 2009, s.285-296.
- Almeida, Jason: "Count Zosimus the Historian", **Master Thesis**, paper 3461, The Department of History, San Jose State University, Aralık, 2007.
- Altheim, Franz: **Tarihçi Gözüyle Asya'nın Avrupaya Öğrettiği**, Çev., Emin Türk Eliçin, May Matbaası, İstanbul, 1967.
- Aydın, Hatice: "Bizans Kaynağı Theophanes Confessor'un Kroniğinde Türkler: 284-813", **Basılmamış YLS Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2013.
- Bayram, Fahriye: "Türkiye Arkeolojisi", **Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nun 30. Yılı Anısına**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2008.

- Bahadır, Gürhan: “Kuruluşundan IV. Yüzyıla Kadar Antiokheia”, **Mustafa Kemal Üni. Sos. Bil. Ens. Dergisi**, C.VII, S.13, Hatay, 2010,s.349-372.
- Baştav, Şerif: “Avrupa Hunları” **Genel Türk Tarihi I**, Ed. Hasan Celal Güzel-Salim Koca, C.I, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.
- Buchanan, J. James-
Davis, Harold T.: **Zosimus: Historia Nova: the Decline of Rome**, Zosimus: Trans. James J. Buchanan, Harold T. Davis. San Antonio, Trinity University Press, 1967.
- Burry, John Bagnell: **The Invasion of Europe by the Barbarians**, New York, 2000.
- Bury, John Bagnell: **History of the Later Roman Empire, Volume I, II**, Dover Publications Inc., New York, 1958.
- Can, Cahit: “Zerdüşçülük, Zerdüş ve Hukuk (Avesta)”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1968, Cilt 25, Sayı 1-2, ss. 273-288.
- Croke, Brian: “Byzantine Chronicle Writing”, **Studies In Malalas**, E. Jeffreys-B. Croke-R. Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol. 6, Sydney, 1990, ss. 27-37.
- : “Malalas, The Man and His Work”, **Studies In Malalas**, E. Jeffreys-B. Croke-R. Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol. 6, Sydney, 1990, ss. 1-26.
- : Zosimus, Historian, **The Encyclopedia of Ancient History, First Edition**, Blackwell Publishing Ltd., Published, 2013.
- : **Evidence for the Hun Invasion of Thracia in A. D. 422**, GRBS 18, 4, 1977.

- Demirkent, Işın: **Iohannes Kinnamos'ın Historia'sı** (1118-1176), TTK. Yay., Ankara, 2001
- Dindorf, Ludovici: **“Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Chronographia”** ed., Bonn, 1831.
- Durmuş, İlhami: “İskitler”, **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed., O. Karatay-S. Acar, Kitabevi Yay., İstanbul, 2013. s.9-54.
- ; “Sarmatlar”, **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed., O. Karatay-S. Acar, Kitabevi Yay., İstanbul, 2013, s.55-105.
- Ebersolt, Jean: **Bizans İstanbul'u ve Doğu Seyyahları**, Çev., İlhan Arda, İstanbul, 1996.
- Eckhardt, Sandor: “Efsane Attila” şurada: (Ed.) **Gyula Nemeth, Attila ve Hunları**, İstanbul, Anıl Matbaası, 1962, ss.141-214.
- Erdemir, Hatice-Erdemir Halil: “Kudüs'te Yahudi isyanı ve Yahudiler”, **Historie Studies**, Orta Doğu Özel Sayısı, 2010.
- Ersoy, Tolga: “İlahi Bir Ceza: Hülagü Han'ın Mektubu Bağlamında Gregorius Bar Hebraeus'un Yapıtlarında Moğolların Tasviri”, **Erdoğan Merçil'e Armağan**, Ed. Emine Uyumaz, et alii., Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2013.
- Freeman, Charles: **Mısır, Yunan ve Roma**, Çev. Suat Kemal Angı, Dost Kitapevi Yay., Ankara, 2005.
- Gibbon, Edward: **The History of the Decline and Fall of the Roman Empire**: Abridged Ed., Penguin Classics, London, 2000.
- Goffart, Walter: **Barbarian Tides: The Migration Age and The later Roman Empire**, University of Pennsylvania Press, 2006.

- : “Zosimus, The First Historian of Roma’s Fall”, **The American Historical Review**, Vol.76, No.2 (Apr., 1971), pp. 412-441.
- Göksu, Erkan: **Türk Kültüründe Silah**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008.
- Gömeç, Saadettin: “İslam Öncesi Türk Tarihi’nin Kaynakları Üzerine” **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt, XX, sayı:31.
- : Türk Tarihinde Avarlar ve Avarlar meselesi, **Uluslararası IV. Türkoloji Kongresi**, Türkistan, 2011.
- Green,W-Chaplin, T.: **The History of Count Zosimus, Sometimes Advocate and Chancellor of the Roman Empire**,Trans: from the original Greek, with the notes of the Oxford edition, London, 1814.
- Gumilev, Lev Nikolayeviç: **Hunlar**, (Çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul, 2005.
- İplikçioğlu, Bülent: **Eski Batı Tarihi I**, TTK yay. Ankara 1997.
- Jeffreys, Elizabeth: “Malalas in Greek”, **Studies In Malalas**, E. Jeffreys-B. Croke-R. Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol.6, Sydney,1990
- : “Malalas’ Sources” **Studies In Malalas**, E. Jeffreys-B. Croke-R. Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol.6, Sydney,1990.
- : “Malalas’ World Wiew”, **Studies In Malalas**, E. Jeffreys-B. Croke-R. Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol.6, Sydney,1990.

- Jeffreys, Elizabeth-Croke,
Brian-Scott, Roger: **Studies In Malalas**, Australian Association for Byzantine Studies vol.6, Sydney,1990.
- Jeffreys, Elizabeth-Jeffreys,
Michael-Scott, Roger: **The Cronicles of John Malalas**, Australian Association for Byzantine Studies vol. 4, Melbourne,1986.
- Jacobs, Ine: **The creation of the Late Antique City**, University of Leuven, 2012.
- Kafesoğlu, İbrahim: **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay., 15. Baskı, Ankara,1997.
- Karatay, Osman-Acar, Serkan: **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, (Ed) Kitabevi Matbaası, İstanbul, 2013.
- Karatay, Osman: "Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi", **TDİD**, C.X,S.1, İzmir, 2010.
- : "Tuna Bulgarları", **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed: O. Karatay-S. Acar, Kitabevi Matbaası, İstanbul, 2013, ss.273-294.
- : "Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Journal of Turkish World Studies, X/2 (Kış 2010).
- Kazhdan, Aleksandros P.: **The Oxford Dictionary of Byzantion**, ed., (1991), c. I-III, New York-Oxford.
- Kelly, Christopher: **Attila, Hunlar ve Roma Ümparatorluğunun Çöküşü**, Çev., Turhan Kaçar, Turkuvaz Matbaacılık, İstanbul, 2011.
- Kirsch, Johann Peter: **"Zosimus In The Catholic Encyclopedia. New York"**: Robert Appleton Company. Retrieve February 25, 2014 from <http://www.newadvent.org/cathen/15765a.htm>.

- Koca, Salim: “Büyük Hun Devleti”, **Genel Türk Tarihi I**, YTY., Ankara, 2002.
- Kurat, A. Nimet: **IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz kuzeyindeki Kavimler Türk Kavimleri ve Devletleri**, TTK Yay., Ankara, 1972.
- Kommena, Anna: **Alexiad**, Çev. Bilge Umar, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul 1996.
- Ligeti, Lajos: “Avrupa Hunlarının Menşei”, Ed: **Gyula Nemeth, Attila ve Hunları**, İstanbul, Anıl Matbaası, 1962.
- Loudova, Katerina: “A Few Notes on the Language of John Malalas’ Chronicle”, **Sbornik Praci Filozoficke Fakulty Brenenske Univerzity Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis**, N. 10, 2005, s. 57-67.
- Maenchan- Helfen, O.J.: **The World Of the Huns**, Los Angeles-London, 1973.
- Malalas, Iohannes: **The Chronicle of John Malalas**, A Translation by Elizabeth Jeffreys, Michael Jeffreys and Roger Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol.4, Melbourne, 1986.
- Man, John: **Attila The Hun**, Batman Press Edition, Great Britain, 2006.
- Mangaltepe, İsmail: “Avarlar”, **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed: O. Karatay-S.Acar, Kitabevi Matbaası, İstanbul, 2013, ss. 203-240.
- : ”Avar Tarihinin En Önemli Savaşı: 626 İstanbul Muhasarası”, **Karadeniz Araştırmaları**, S.10, Yaz. 2006.
- : **Bizans Kaynaklarında Türkler (Menandros Protektor ve Theophlaktos Simokattes)**, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2009.

- Mendelssohn, Ludovicus: **Zosimus: Historia Nova**, 1887, Leipzig.
- Nemeth, Gyula: **Attila ve Hunları**, Ter., Şerif Baştav, Anıl Matbaası, İstanbul, 1962.
- Norwich, John Iulius: **Bizans I, Erken Dönem**, Kabalcı Yay., İstanbul, 2013,
- Ortaylı, İlber: **Tarih Yazıcılık Üzerine**, Cedit Neşriyat, Ankara, 2011.
- Ostrgorsky Georg: **Bizans Devleti Tarihi**, Çev., Fikret Işıltan, Ankara 1998.
- Ögel, Bahaeddin: **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I-II**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- Photios: **Bibliotheca cod. 98.**
- Rasonyi, Laszlo: **Tarihte Türklük**, Türk kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971.
- Rennell, James: **Illustrations (Chiefly Geographical)**, London, 1814.
- Reynolds, Julian: **Defending Rome**, The Masters of the Soldiers, 2011.
- Ridley, Ronald T.: Zosimus, **New History**. A Translation with Commentary. (Byzantina Australiensia, 2, Melbourne, 1982.
- Scavone, Daniel: **“Zosimus and his Historical Models”**, Greek, Roman and Byzantine Series 11, 1970.
- Scott, Roger D.: “Malalas and His Contemporaries”, **Studies In Malalas**, Ed: E. Jeffreys-B. Croke-R. Scott, Australian Association for Byzantine Studies vol.6, Sydney,1990, s.74.
- Scott, Roger D.: **“Malalas, The Secret History and Justinusian’s Propoganda”**, Dumbarton Oaks Papers, Vol. 39, (1985), pp. 99-109

- Sertima, Ivan V.: **Golden Age of the Moors**, Journal of African Civilizations, 1993.
- Smith, William: **A Dictionary of Greek and Roman Antiquities**, John Murray, London, 1875.
- Sinor, Denis: (Der), **Erken İç Asya Tarihi**, İletişim Yay., 6.Baskı, İstanbul, 2012.
- Taşagıl, Ahmet: **Çin Kaynaklarına göre Eski Türk Boyları** (M.Ö. III.- M.S. X. Asır), Ankara, TTK. Yay., 2004, s.6.
- : **Gök-Türkler I**, TTK. Yay., Ankara, 2003.
- : **Kök Tengri'nin Çocukları**, Bilge Kültür Sanat Yay., 4. Baskı, İstanbul, 2014, s. 263.
- Taştan, Yahya Kemal: “Evliya Çelebi İlahi Komedyası’yı Okudu mu”? Semih Tezcan’a Armağan, **AİBÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Vol:13, Year:13, 13:375-403.
- Tekin, Oğuz: **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İşletişim Yay., İstanbul, 2008.
- Tezcan, Semih: **AIBU Journal of Social Sciences**, Vol: 13, Year: 13, 13:375-403, s.386.
- Theophanes: **Chronographia**, (1997) (İng. Çev. The Chronicle of Theophanes Confessor A.D. 284-813, Çev. Cyril Mango-Roger Scoth, New York.
- Thomson, Edward A.: **The Huns**, Oxford, 1999.

- Treadgold, Warren: **“The New Classical Historians” The Early Byzantine Historians**, New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- : “The Byzantine World Histories of John Malalas and Eustathius of Epiphania”, **The International History Review**, Vol. 29, No.4 (Dec., 2007, s. 718.
- Uydu Yücel, Muallâ: **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, TTK. Yay. Ankara, 2007.
- Üren, Umut: “Büyük Bulgar Devleti”, **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed: O. Karatay-S. Acar, Kitabevi Matbaası, İstanbul, 2013.
- : “Suvarlar”, **Doğu Avrupa Türk Tarihi**, Ed: O. Karatay-S. Acar, Kitabevi Matbaası, İstanbul, 2013.
- Üstün, Abdullah: “Geç Roma Tarih yazımında Hunlar-Batı Avrasya’da Erken Türk Varlığı”, **Basılmamış Doktora tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 2013.
- : “Kargaşa Esnasında Tarih Yazmak: Geç Roma Müverrihlerinde İskit ve Hun Etnomimlerinin Kullanımı Üzerine”, **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar, Sayı 37, 2013.
- : “Türk Tarihinin Bir Kaynağı: De Origine Actibusque Getarum” **Balıkesir Üni. Sos. Bil. Ens., Basılmamış YLS Tezi**, Balıkesir, 2007.
- Vaczy, Péter: “Hunlar Avrupada” Ed., Gyula Nemeth, **Attila ve Hunları**, İstanbul, Anıl Matbaası, 1962, ss. 57-140.
- Vasilev, A. A.: **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, Çev., Arif Müfid Mansel, Maarif Matbaası, Ankara, 1943.

Verlag, Peter Delius:

Dünya Tarihi, NTV, Yay., İstanbul, 2010.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.tertullian.org/fathers/zosimus00_intro.htm, 25.02.2014.

http://en.wikipedia.org/wiki/Phlegon_of_Tralles.

http://www.sanliurfa.gov.tr/default_B0.aspx?content=210 TC. Şanlı Urfa tarihi.

<http://www.seslisozluk.net/en/what-is-the-meaning-of-sol>.

AÇIKLAMALI SÖZLÜK

Aboras: Aras Nehri.

Abydos: Kuzeybatı Anadolu'da, Çanakkale ilinin kuzeyinde yer alan kent, M.Ö. 670 yılında Miletos'un kolonisi haline gelmiştir.

Adiabene: Eski Asur Topraklarının büyük bir kısmını kapsayan bölge, en önemli kentlerinden biri Arbela'dır. Bölge Romalılar tarafından ele geçirilince kadar Partların, Yunanlıların hâkimiyeti altında kalmıştır. Romalılar bu bölgeye Asurya eyaleti adını vermişlerdir.

Adrianopolis, Adrianople: Edirne.

Advocatus Fisci: Devlet hazinesini korumakla görevli en yüksek mali amir.

Aeantian, Ajak: Marmara Denizi'nin girişinde Rhoetium burnunda, kahraman Ajak'ın gömülü olduğu kent.

Aegyptus: Mısır.

Agrippina, Colonia Claudia Ara Agrippinensium: Roma'lıların Aşağı Germenya'da M.S. 50 yıllarında kurduğu şehrin bugünkü adı Köln'dür.

Akhelous: Yunanistan'ın en büyük ırmaklarından biri.

Alamann: M.S. 212 yılında belli başlı Germen kavimlerinin bir araya gelerek oluşturdukları konfederasyona Alamannlar (bütün insanlar) adı verilmiştir.

Alba Longa: İtalya'da Latium bölgesinde yer alır. Roma'ya 19 km. uzaklıkta olan bu kent, inanışa göre M.Ö. 1152'de Aeneas'ın oğlu Askanios tarafından kurulmuştur. Efsaneye göre Askanios'un soyundan gelen Albanlar bu bölgede hüküm sürmüşlerdir.

Alexandria: İskenderiye, Mısır'ın kuzeyinde, Nil deltasının batı kısmında yer alan sahil kenti. Kent, M.Ö. 333 yılında Büyük İskender tarafından kurulmuştur.

Alytarch: Olimpiyat oyunlarını yöneten hakem, oyunların belli bir düzen içinde gerçekleşmesini sağlamakla yükümlüdürler. Oyunların gerçekleşmesini sağlayan görevlilerle beraber düzeni bozan kimselerin cezalandırılması hakkında hüküm verebilmektedirler.

Antiokheia: Antiokheia.

Apameia: Dinar.

Apameia: Suriyenin batısında, Hama'nın 55 km. kuzeybatısında yer alan kent. I. Seleukos Nikator tarafından M.Ö. 301 yılında kurulmuştur.

Aphaka: Heliopolis ve Biblos arasında yer alan antik kent. Bu kentte bulunan Aphrodite Tapınağı, I. Constantinus tarafından yıkılmıştır.

Aphrodite: Yunan aşk ve güzellik tanrıçası. Adını köpük anlamına gelen Grekçe aphros'tan almıştır. Herodotos'a göre Asurlular Aphrodite'i *Mylitta*, Araplar *Alilat*, Persler ise Mitra olarak adlandırırken, Romalılar ise onu Venüs olarak adlandırmışlardır.

Apollon: Geleceği haber veren Yunan tanrısı, Zeus ve Leto'nun oğlu. Genellikle şiir ve müzik tanrısı olarak bilinen Apollon'un en önemli özelliği gelecekte haber vermesidir.

Aquileia: Bugünkü İtalya'nın kuzeydoğusunda buluna bir kıyı kenti Orta Avrupa ve Akdeniz arasında yapılmakta olan ticaretin kilit noktasında bulunmaktadır.

Arelate: Güney Fransa'da antik Roma şehri, bugünkü Arles.

Arethusa: Seleukos I. Nikator tarafından M.Ö. 3. yüzyılda kurulmuş olan Arethusa şehrinin bugünkü ismi, Al-Rastan'dır. Şehir, Arethusa'nın yıkıntıları üzerine kurulmuş olup Suriye'deki Homs ve Humus şehirlerinin arasında yer almaktadır.

Askalon: Askolon veya Askalon, İsrail'in batısında Tel Aviv'in 60 km.güneyinde yer alan kıyı kenti. Kentteki ilk yerleşimin tarihi M.Ö. 2000'lere kadar uzanmaktadır. Eski Ahit'te Filistinlilerin en eski kentlerinden biri olarak gösterilmektedir.

Attika: Attika, Yunanistan'da Korinthos Körfezi'nin doğusunda yer alan bölge.

Aurelianum: Paris'in güneyinde bulunan Orleans Şehri.

Aventinus: Roma'nın en güneyindeki tepe, Ceres, Liber ve Liberia'ya adanmış tapınak bu tepede bulunmaktadır. *Alytarch*

Babylon: Babil.

Babylon: Mısır'ın kuzeyinde Memhis kenti yakınlarında bir bölge.

Basternae: Doğu Germen kabilelerinden biri. İskandinavya'dan gelerek Doğu Almanya kıyılarına yerleşmişlerdir.

Batavi, auxilia palatina: Roma ordusunda hafif piyadelerden oluşan askeri birlik.

Batavia: Ren Nehri deltasında bir ada.

Batnea: Bugünkü Suruç.

Belus, Bellona: Roma İnanç sisteminde savaş tanrıçası. Mars'ın kız kardeşi veya karısı olarak tanımlanan bu tanrıya Yunanlılar *Enyo* adını vermişlerdir.

Bithynia: Anadolu'nun kuzey batısında yer alan bölge, adını Trakların bir boyu olan Bithyn'lerden almıştır.

Boiotia: Yunanistan'da yer alan coğrafi bir bölge.

Bosphoros Krallığı: Kimmer Bosphoros olarak da bilinir, bugünkü Ukrayna'nın güneyindeki Kerç Boğazı üzerinde kurulmuş antik Yunan devleti. Azak denizi kıyısında yer alan krallık, M.Ö. 438-114 yılları arasında Trakların (Spartokos) hâkimiyeti altında kalmıştır.

Burgundianlar: Doğu Germen kavimlerinden Burgonyalılar, Vandallar ile beraber hareket ederek, Doğu Avrupadan Ren bölgesine gelmişlerdir, burada kurdukları ilk krallık 437 yılında Hunlar tarafından yıkılmıştır. Burgonyalılar 534 yılında bu sefer Franklarla beraber ikinci bir imparatorluk daha kurmuşlardır. Burgonyalılar ile Hunlar arasında savaşlar, Ortaçağ Germen destanlarında anlatılarak ölümsüzleşmiştir.

Byblos: Biblos.

Byzantion, Konstantinopolis, Constantinoplitanum: Konstantinopolis, Byzantion, M.Ö. 668 veya 659 yıllarında Yunan kentlerinden biri olan Megara'dan gelen koloniciler tarafından Konstantinopolis Boğazı'nın güney batı kıyısında bugünkü Topkapı Sarayı ile Çemberlitaş arasında kurulan kentin daha önceki yıllardaki adı Lygos'dur.

Campus Martius: Roma'da Tiber Nehri'nin üzerindeki Tiber adasında yer alan, Quirinal Tepesi'nin doğusunda ve Capitolium Tepesi'nin Güneydoğusundaki düzlük. Campus, adlı bölge atların ve koyunların otlatılması ve Roma ordusunun askeri eğitimi için kullanılmıştır. Roma savaş tanrısı olan Mars'a ithaf edilmişti ve üzerinde antik bir sunak vardır. Başarılı geçen askeri seferlerin kutlanması için yapılan geçit törenlerinin merkezidir.

Capitolium: Roma kentini oluşturan yedi tepeden en küçüğü, tanrı Jupiter, Iuna ve Minerva adına yapılan tapınak bu tepede yer almaktadır. Aeneas'ın Troia'dan kaçarken yanına aldığı Palladium'un bu tapınakta bulunduğu düşünülmektedir.

Capri: Kapri Adası.

Carnutum: Noricum ve Pannonia arasında yer alan en önemli sınır şehirlerinden bir tanesi.

Carplar: Dacia yani bugünkü Romanya ve Moldavya'nın büyük bir bölümünü kapsayan bölgede M.S. 140 ve M.S. 318 tarihleri arasında yaşıyan kadim halklardan biridir.

Ceras: Golden Horn, Haliç.

Centenaria: 100 Libre'nin karşılığı olan bir ağırlık birimidir. Tekil hali "Centenarion" olup, bu birim genellikle altın paralar için kullanılmıştır.

Khrysargyron: Collatio Lustralis adlı vergi ordunun gereksinimlerini karşılamak amacıyla alınmaktadır. Halkı bunaltan bir vergi olmasının yanında devlete fazla bir gelir sağlayamamıştır. Bu vergi imparator Anastasius tarafından kaldırılmıştır.

Cibalis: Hırvatistan'da Vinconci kenti.

Collatio: Bu vergi, ticaret ve zenaatle uğraşan şehir halkından dört senede bir tahsil edilmektedir.

Comes Domesticorum: Roma imparatorunun muhafız birliklerinin komutanı.

Comes Excubitorum: Saray muhafızları birliği mensubu.

Comes rerum privatorum: İmparatorun ve hanedanın özel mülkünün yahut ellerinde tuttukları mülkten sorumlu büyük memur.

Comes, Kont rütbesi: Altıncı yüzyılın başında Roma'da devlet kademelerinde çalışan devlet görevlileri üç değişik kont rütbesi ile ödüllendirilmektedirler. Bunlar, *comes primi ordinis*, *comes secundi ordinis* ve *comes tertii ordinis*'dir.

Cremna: Anadolu'da Pisidia bölgesinde Burdur'un 60 km güneydoğusunda bulunan antik bir kent.

Kypria'lılar: Kıbrıs Halkı.

Dakira: Kelime olarak anlamı *katran veren* demektir, Mezopotamya'da Fırat Nehri'nin sağında yer alan küçük bir kent.

Dadastana: Galatia bölgesinde yer alan bir kent.

Dalmatia: Dalmaçya.

Daphnae: Antiokheia yakınlarında bulunan kutsal merkez.

Decemviri sacris faciundis: Antik Çağ'da Roma'da 10 üyeli pagan rahiplerinden meydana gelen lonca, görevleri arasında *Sbyll Kitaplarını* korumak, Senatus'un arzusu üzerine kehanetlere başvurarak bunları yorumlamak yer almaktadır.

Diana: Grek tanrıça Artemis'in latincesi, doğa tanrıçası, Zeus ve Leto'nun kızı.

Draus, Drava Nehri: Tuna Nehri'nin kollarından biri, Drava, İtalya sınırlarında bulunan dağlardan doğarak sıra ile Avusturya, Kuzey Slovenya ve Hırvatistan topraklarında akar ve 95 km boyunca Hırvatistan -Macaristan sınırını çizer. Daha sonra Osijek yakınlarında Tuna Nehri ile birleşir.

Duces: Geç Roma İmparatorluk döneminde vali.

Dura: Sura-Europos, Suriye'nin güneydoğusunda, Mari kentinin kuzeyinde yer alan kent. M.Ö. 312 yılında Seleukoslar tarafından askeri amaçlarla kullanılmak üzere inşa edilmiştir. Kurucusu

Seleukos I. Nikator'un Makedonya'daki doğum yeri Europos kentin adına eklenmiştir. Seleukoslar'dan sonra Part egemenliğine geçen kent M.S. 165-265 yılları arasında Roma imparatorluğunun hâkimiyetinde kalmıştır. M.S. 257 yılında Sasaniler'in eline geçen kent 363 yılında terk edilmiştir.

Edesenes: Mezapotamya'da yaşamış soyu Nebatin'lere dayanan eski bir halk.

Edessa: Urfa.

Eleus, Eleusis: Batı Yunanistan'da Atina'nın 18 km. kuzey batısında bir şehir.

Emasa: Humus.

Epirus: Yunanistan'ın kuzeybatısında bulunan bölge.

Etesian: Kuvvetli meltem rüzgârı.

Etrüskler: M.Ö. 700'lerde İtalya'da yaşamakta olan bir halk.

Eurymedon: Anadolu'nun güneyinde Antalya yakınında bulunan bir nehir.

Follis: Collatio glebalis adlı vergi toprak sahibi senatörlerden alınmaktadır, yeni ve faydalı olacağı düşünülmesine rağmen o devirde hoşnutsuzluğa sebep olmuş ve çok az gelir elde edilebilmiştir.

Fortuna Tapınağı: Roma inanç sisteminde talih veya kismet tanrıçası olarak adlandırılan *Fortuna* adına yapılan tapınak, Roma'da Tiber Nehri yakınlarında Capitolium, Palatinus ve Aventinus tepeleri arasında Boarium meydanında bulunmaktadır.

Franklar: Almanyanın batısında M.S. 2. yüzyılın sonlarına doğru Batı Germen gruplarının federasyon halinde birleşmesiyle oluşan birliklerden biri olan Franklar M.S. 3. Yüzyılın başlarında Ren Nehrinin aşağı kısımlarında ortaya çıkmışlardır.

Galatia: Orta Anadolu'da yer alan bölge kuzeybatıda Bitinya, kuzeydoğuda Paphlagonia, doğuda Pontos, güneydoğuda Kapadokya, güneyde ve batıda Phrygia bölgeleriyle çevrilidir. Bölge adını M.Ö. 278 yılında Anadolu'ya gelen Galatlar'dan almıştır.

Gallia, Gallia: Bugünkü Fransa'yı, Belçika'nın bir bölümünü, Almanya'nın batısı ve İtalya'nın kuzeyini kapsayan bölge. Roma'lılar bu bölgenin halkını Gallia'lı olarak tanımlamışlardır. Halk kelt kökenlidir.

Gaza: Bugünkü Gazze. İsrail'in güneybatısında yer alan bu kent, Mısır'ı Suriye, Mezopotamya ve Anadolu'ya bağlayan ana rota üzerinde yer almaktadır. Uzun bir süre Asur egemenliği altında bulunan kent, daha sonra Babil ve Pers imparatorlukları devrinde askeri garnizon olarak kullanılmıştır. Makedonya Kralı İskender, Gazze'yi beş aylık bir kuşatma sonucu istila etmiştir.

Grek Ateşi: Suriye’den Bizans’a gelen Grek mimar Kallinikos’un icad ettiği bu patlayıcı maddenin terkibi ve imali ancak Bizanslılar tarafından bilinmektedir. Bu madde, sifonlar yardımı ile uzak mesafelere püskürtülmekte ve yangınlara sebebiyet vermektedir.

Grothingi: Doğu Gotlarının bir kavmi.

Heamus Dağı: Balkan Dağlarının Grekçe ismi.

Heliopolis: Fenike’de bulunan *Baalbek* adıyla bilinen eski bir Antik Kent. Romalılar bu kenti Heliopolis olarak adlandırmışlardır.

Hellas: Yunanistan.

Heluri, Eruli, Heruli: Origin olarak Got kavimlerinden biri, Baltık Denizi kıyısında yaşamaktayken Germen ırkından olan Danlar tarafından üçüncü yüzyılın ortalarında bulundukları yerden sürülmüşlerdir. Batı Herulları Ren kıyısına giderken Doğu Herulları Karadeniz bölgesine yerleşmişlerdir.

Herakleia: Marmara Denizi’nin kuzey kuzey kıyısında Perintos adıyla kurulmuş bu kentin adı, imparator Maximianus Herculus’u onurlandırmak amacıyla değiştirilmiş (M.S. 268) Hristiyanlık döneminde Herakleia adını almıştır. Günümüzde Marmara Ereğlisi olarak bilinmektedir.

Hierapolis: Günümüzde kuzey Suriye’de, Halep’te bulunan Membiji adlı kent.

Histoire raisonne: Gerçekleri araştırarak, konulara ahlaki açılardan yaklaşarak ve bunu edebi bir dille anlatma.

Iapygian: İtalya’nın güney batısında yer alan bölgenin adı.

Illion: Troia kentinin Grekçe adı.

Illyrikum Eyaleti: Dalmaçya (Dalmatia) kıyılarında yer alan Roma eyaleti, bu yer adının bazı kaynaklarda *Illyricus* olarak geçtiği görülmektedir.

Imbrus, Imbros: İmroz, Gökçeada.

Isaurialılar: Orta Anadoluda bir bölge, Doğu ve Kuzey kısımları Laykonía bölgesi, batıdan Pisidia, güneyden de Kilikya ve Pamfilya bölgeleri ile çevrilidir. Konya, Karaman ve Antalya illerini kapsıyan bölgede yaşayan Isaurialılar’ın kökenleri Luvilere dayanır. Tarihte adları ilk kez M.Ö. 322’de Kilikyanın Makedonyalı satrabına ayaklandıkları zaman duyulmuştur.

Ionía Denizi: Adriyatik Denizi’nin güneyinde, Yunanistan’ın batısı ile Sicilya’nın arasında kalan deniz parçasına verilen ad.

Isauria: Orta Anadolu’da bir bölge Konya, Karaman ve Antalya illerinin bir bölümünü kapsamaktadır. Bu bölgede yaşayan Isauria’lıların kökenleri Luvilere dayanmaktadır. Tarihte

adlarına ilk kez M.Ö. 322’de Kilikya’nın Makedonyalı Strabına karşı ayaklandıkları zaman rastlanılmıştır.

Kaisareia: Bugünkü Kayseri.

Kallinikium: Bugünkü Rakka.

Karrhae: Bugünkü Harran.

Kartaca: M.Ö. 9. yüzyılda Fenikeliler tarafından Afrika’da kurulmuş bir ticaret kolonisi. M.Ö. 5. Yüzyılda batı Afrika’da büyük bir askeri ve ekonomik güç haline gelmiş ve Roma İmparatorluğu ile mücadeleye başlamıştır. M.Ö 146 yılında Romalılar tarafından eyalet haline getirilmiştir.

Katalaunum/Campus Mauriacus: Katalonya.

Khalkedon: Bugünkü Khalkedon, İstanbul Boğazı’nın Asya kıyısında, Byzantion’un karşısında yer alan diğer bir koloni kenti.

Khersonesos: Khersonessos.

Khysopolis: Üsküdar.

Kilikia: Kilikya

Kios, Khios: Bugünkü gemlik, Kent M.Ö. 7. yüzyılda Miletos’lu koloniciler tarafından kurulmuştur.

Kirkesion: Bugünkü Doğu Suriye’de yer alan Al- Busayrah kenti.

Kyzikos: Bugünkü Belkıs, Marmara Denizi’nin güney sahilinde Kapıdağ Yarımadası’nda Erdek yakınlarında bir kent.

Ktesiphon: Medayin Şehri.

Lakedaimonialılar: Spartalılar, Antik çağ’da Yunanistan’ın güneyinde yaşayan insanlar.

Laeti, Laetus: Bu terim Geç roma İmparatorluğu döneminde Romalılar tarafından barbar halkları, yabancıları ve imparatorluk dışında yaşayan grupları belirtmek üzere verilmiştir.

Lampsakos: Biga Yarımadası’nın kuzeyinde antik Yunan kenti, bugünkü Lapseki.

Laodikeia ad Mare: Suriye’nin kuzeybatısında Akdeniz kıyısında bir kent. I. Seleukos Nikator tarafından M.Ö. 3.yüzyılda kurulmuştur.

Larissa: Suriye’de Asi Nehri’nin kıyısında, Hama Şehri’nin kuzeybatısında yer alan bir kent.

Lemnos: Limni Adası.

Libre: Romalıların kullandığı ve yaklaşık olarak 453,5 gr. karşılığında olan bir ağırlık ölçüsü birimidir.

Liburnae: İtalya'nın Liburnia'da kentinde yapıldığı için bu adı almıştır, elli tane kürekçiye sahip olan ve çok hızlı bir şekilde seyreden deniz vasıtaları.

Limes: Bizans İmparatorluğunda yabancı kavimlerin saldırıları karşısında Balkanlarda oluşturduğu müstahkem mevkiiler. Bu bölgelerde garnizonlara yerleştirilmiş olan ve *limitanei* adlı verilen sınır ordusu, imparatorluğun sınırlarını korumakla görevlendirilmiştir.

Llyrikum: Balkan Yarımadası'nın batısında Adriyatik Denizi'nin kuzeydoğusunda yer alan bölgedir.

Logiones, Lugii: Bu terim herhangi bir kavmin adı olmayıp, güney batıda yaşayan Germanler, Vandallar ile Burgundianlar'ı ve kuzey doğudaki seçkin Got kavimlerine verilen ortak isimdir.

Lucania: Güney İtalya'da bulunan eski bir kent.

Ludi Saeculares: Latince Yüzyıl Şenlikleri.

Lykia, Likya: Anadolu'nun güneybatısında Teke yarımadasını kapsayan bölge. Likya'nın en eski halkının Lukalar olduğu ve daha sonraki Likyalıların atası oldukları düşünülmektedir. Bölge önce Perslerin (M.Ö. 6. yüzyılda), Hellenistik dönemde ise Ptolemaioslar'ın egemenliği altına girmiş, M.S. 43 yılında ise Pamfilya ile beraber Roma eyaleti olmuştur.

Makedonia: Makedonya.

Magister officiorum: Dominatus devrinde, imparatorun saray işlerinin başında bulunan büyük memur, saray nazırı. Sarayın haberleşme ve evrak işlerini görür aynı zamanda sarayın muhafız kuvvetlerinin de komutanıdır.

Magistratus: Roma'da yüksek devlet memuru. Eski Yunan kent- devletlerinde de yüksek devlet memurları bu şekilde adlandırılmaktadır.

Maiozamalcha, Khan Nasiriyah: Sasani başkenti Ktesiphon'a 30 mil, Babylon'a ise 10 mil uzaklıkta bir kale.

Manes: Romalıların yeraltı tanrılarına verdiği ad.

Marcianopolis: Trakya'da eski bir kent, bugünkü Bulgaristan'nın kuzeydoğusunda, Karadeniz kıyısında ve Varna'nın 25 km. batısında yer alan kent.

Melanes: Pamphilya bölgesinde bir nehir.

Moesia, Misya Bölgesi: Bugünkü Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan'ın kuzey kesimlerini içine alan Roma eyaleti, Marcus Licinus Crassus tarafından M.Ö. 29'da istila edildikten sonra M.S. 1. yüzyılda ayrı bir eyalet haline gelmiştir.

Moorlar: Kuzey Afrikalı *Berberi* hafif silahlı askeri gruplar.

Mursa: Şimdiki Hırvatistan'daki Sisak şehri.

Nahar Malka: Fırat ve Dicle nehirlerinin Pirisabora'dan birleşerek, Seleukei'ya kadar akan bölüme verilen isimdir.

Naissus, Naissos: Niş.

Nakoleia: Phrygia'da yer alan eski antik kent, bugünkü Seyiygazi.

Nestorius: Kâhinlerin lideri, Eski Yunan'da kutsal gizemleri yorumlayan keşiş.

Nikaia: İznik.

Nikomedia: İzmit.

Niscanaba: Bugünkü Meschana.

Nisibis: Bugünkü Nusaybin. Güneydoğu Anadolu'da, Mardin'in güneydoğusundaki kent.

Noricum: Bugünkü Avusturya ve Slovenya topraklarına tekabül etmektedir. Roma İmparatorluğu'nun bir eyaletidir.

Osrhoene: kuzey batı Mezopotamya'da yer alan eski bir krallığı adı, Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer alan bu krallığın kurucuları Nebatiin'ler adı verilen halk olup başkentleri Edessa yani Urfa'dır.

Palatinum: Roma'da Forum'un 40km. güneyinde yere alan yüksek bir tepedir. Roma kentine ait en eski iskân izlerine bu tepede rastlanılmaktadır. Roma'yı kuran Rhomulus ve Rhemus'un hikayesinin anlatıldığı olaylar bu tepede gerçekleşmiştir.

Palestine: Filistin.

Palmyralılar: Palmyra Halkı.

Pamphylia: Anadolu'nun güneyinde, Antalya ilinin Kemer ilçesi ile Alanya ilçeleri arasında kalan kıyı kesimine verilen addır. Grekçe'' Tüm boylar ülkesi'' anlamına gelmektedir. Bölgenin en önemli kentleri Perge, Sillyon; Aspendos ve Side'dir.

Pannonia: Batı Macaristan toprakları. Bugünkü Macaristan'ın Roma imparatorluğu dönemindeki adı Pannonia olup bu adı İllirler ile akraba olan Pannonlar'dan almışlardır.

Parion: Çanakkale İlinde Biga içesine bağlı bir kent.

Parthenon: Atina'da Akropolis'in en yüksek noktasında tanrıça Athena için yapılmış tapınak.

Patriciate Nobilissimates: Cumhuriyet döneminde yüksek rütbeli askerlerin oluşturduğu sosyal bir cemiyet, Constantinus zamanında tekrar canlandırılarak babadan oğula geçen bir ünvan haline gelmiştir. Constantinus ödüllendirmek istediği kişilere bu ünvanı veriyordu. Dördüncü yüzyılda sadece altı kişinin bu ünvanı taşıdığı bilinmektedir.

Pelagonia: Makedonya’da Manastır (Bitola) ile Prilep kentleri arasındaki bölgenin adı ve oradaki ilkçağ kenti Heraklia’nın bir diğer adı.

Peloponnesos: Yunanistan’ın güneyindeki yarımada.

Peuci veya Peucini: Bu halk Germen’lerin beşinci kolu olarak bilinmektedir. İsimlerini Tuna nehrinde bulunan Peuce adasından veya Peucina dağından aldıkları söylenmektedir.

Phasis: Eski bir Grek kolonisi olan şehir, Doğu Karadeniz’de Kolchhis bölgesinde yer almaktadır, Rioni ve Rion Nehirleri’nin denize döküldüğü bölgede kurulmuştur. Günümüzde Poti olarak adlandırılmaktadır.

Philadephia: Bugünkü Alaşehir.

Phileatina: Bugünkü Terkos Gölü.

Philippopolis: Filibe.

Phrygia: Anadolu’nun orta kesiminde yer alan bölge, doğuda Kapadokya sonraları Galatya, güneyde Lykonian, Pisidia, batıda Mysia, Lidya, Karya, kuzeyde Bitinya ve Paphlagonia bölgeleriyle çevrilidir. Bugünkü Eskişehir, Uşak, Denizli ve Afyon illerinin tamamını kapsamakta ve Bilecik, Ankara, Konya ve Burdur illerinin bir kısmını içine almaktadır. Bölge adını, M.Ö. 1200 yıllarında boğazlar üzerinden Anadolu’ya gelen Trak boylarından biri olan Friglerden almıştır. Friglerin bu bölgede kurduğu krallık Kimmerlerin M.Ö. 696 yılında onları yenmesi ile tarihe karışmıştır, daha sonraki yıllarda Lidya krallığı ve Pers hâkimiyetine girmişlerdir.

Phissenia, Macepracta: Bugünkü Ummu-r- Rus.

Pholoe: Olympia yakınlarında bir bölge.

Phoinikia: Fenike.

Pirisabora, Bersabora: Bugünkü al- Ambar. Nahar Malka adlı kanalın güneyinde kalan bu kent, Ktesiphon yakınlarında Sasanilerin ikinci büyük şehri.

Pisidia: Anadolu’nun güney kesiminde yer alan bölge, Bugünkü Isparta ili, Afyon, Antalya, Konya illerinin bir kısmını kapsamaktadır. Bölgede yerleşim genelde Toros Dağları’nın tepeleri üstünde yer almakta, bu nedenle Pisidia halkı isgalci güçlerin saldırılarından korunabilmektedir. Hellenistik dönemde bölgenin en önemli kentleri Termessos, Selge ve Sagalassos’dur.

Pityus: Günümüzde Pitsunda veya Biçvinta olarak adlandırılan kent, Abhazya’nın başlıca kentlerinden biri olan Gagra’nın güneyinde Karadeniz kıyısında yer almaktadır.

Pluto: Yunan inanç sisteminde zenginlik tanrısı, Demeter ile Iason’un oğludur.

Pontifex Maximus: Baş Rahip, devlet dininin başı. Roma imparatorları bu ünvanı taşımışlardır.

Potobius Ovası: Dravus Nehri'nin suladığı ova. Nehir bu ovanın tam ortasından geçerek Noricum ve Pannonia'ya ulaşır.

Praefectus Praetorio: Roma imparatorluğunda ordu komutanlığı ve yargı görevini yürüten yüksek devlet memurları. M.Ö. 509-9 yıllarında Roma İmparatorluğu, cumhuriyet dönemine geçilmiş, her yıl seçilen praetor (Magistratusus) ünvanı taşıyan iki yüksek devlet memuru tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Praetorların emretme ve hükmetme yetkileri olduğu gibi, ayrıca ordularada onlar komutanlık yapmaktadırlar. Bu tarihten 150 yıl sonra Magistratuslar, praetor olarak değil de konsül olarak çağrılmaya başlanmıştır. M.Ö.336 yılında hukuki konularda konsüller'in yükünü hafifletmek amacıyla yeni bir praetorluk makamı oluşturulmuştur. Imperium (emretme ve hükmetme) yetkisine sahip olan praetorlar, önceleri sadece hukuki konularla ilgilenirken daha sonra kentlerin yönetiminde getirilmişlerdir. Roma'da kent işlerinden sorumlu ilk praetor, praetor urbanus olarak adlandırılmıştır.

Prokonnesos: Marmara Adası.

Prospina: Zeus ile Demeter'in kızı, ölümler ülkesi tanrıçası. Yunanca Persephone diye adlandırılan tanrıçanın Roma dilindeki karşılığı Proserpina'dır. Prosepina, genç kız anlamına gelen Kore adıyla da anılır. Proserpina adına yapılan bahar şenlikleri, Proserpina'nın yer altından dünya üzerine çıkışının kutlamasıdır.

Prusa: Gemlik.

Questor: Roma İmparatorluğunda mali işlerden ve devlet hazinesinden sorumlu devlet memuru.

Ravenna: İtalya'nın doğusunda Po Nehri deltasının güneyindeki sahil kenti. Got akınları karşısında Batı Roma başkenti, Milano'yu savunamayacağını düşünen Honorius tarafından başkent yapılmıştır (M.S. 402).

Ravenna: Kuzeydoğu İtalya'da bulunan bir kıyı kenti.

Rhaetia, Retia: Bugünkü İtalya'da Alp dağlarının kuzeyinde yer alan bölge.

Rhaetia: Bugünkü İsviçre, Baviera, Lombardiya, Avusturya, Slovenya'yı kapsayan bölgeler.

Rhaetia: İtalya'nın kuzeyi ile Avusturya'nın batı kısımlarında içine alan Roma eyaleti, M.Ö 15 yılında Roma imparatorluğuna dahil olmuştur.

Rhyndacos: Orhaneli Çayı.

Sabinler: İtalyanın en eski halklarından biri. İtalya'da Apenin dağlarında ve Latium bölgesinde yaşamışlardır.

Sacred Promontory, Hieron Dağı, Kutsal Dağ, İstanbul Boğazının kuzeyinde, bugünkü Anadolu Kavağının olduğu yerde bulunan tepe, Antik çağ'da bu tepede on iki tanrı adına bir tapınak yapılmış ve onlara adaklar adanmıştır.

Saeculum: İnsan ömrü, yaşam süresi.

Samothrakia: Semadirek Adası.

Saracen: Arapları ifade etmek için kullanılan bu terimin bazen Türk ve İranlılar için de kullanıldığı görülmektedir.

Sardes: Manisa'nın Salihli ilçesine bağlı Sart kasabası yakınlarında bulunan ve Lidya (Lydia) devletine başkentlik yapmış antik kent.

Savus, Sava: Avrupa'da bir akarsu, Tuna Nehri'nin kollarından biri. Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Sırbistan olmak üzere toplam dört ülkeyi kateden nehrin uzunluğu 900 km'dir. Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da Tuna Nehri ile birleşmektedir.

Scirii: Sarmatlar ile komşu olan bu halk milattan önce üçüncü yüzyılda Karadeniz bölgesinde yaşamaktadır. Skiri'ler, Hunlar ve Karpodake'lerle beraber M.S.381 yılında Tuna kıyılarında görülmüşlerdir..

Seleukeia, Seleukeia: Lybre adlı Antik kent, Büyük İskender'in haleflerinden I. Seleukos Nikator (M.Ö. 321-280) adına kurulmuş 9 kentten biridir ve günümüzde Antalya ili Manavgat ilçesi yakınlarında bulunmaktadır.

Seleukiades: Ala Sığırcık kuşları, Türkiye'de Doğu Anadolu bölgesinde yaşamaktadırlar.

Selge: Antik Pisidia Bölgesinde bulunan dağ kentlerinden biri.

Serdika: Sofya.

Sibyll: Bilicilik yetisine sahip kadın.

Sidon: Bugünkü Sayda, Lübnan'nın batısında, Beyrut'un güneyinde yer alan sahil kenti. M.Ö. 300 yılında kurulan kent, Fenike'nin en eski kentlerinden biridir. Kent, sırasıyla Asurlular, Babilliler, Persler, Büyük İskender, Seleukoslar, Ptolemaioslar ve Romalıların hâkimiyeti altına girmiştir.

Sigidunus: Paris yakınlarında bir kent.

Singidunum: Günümüzde Belgrad Şehri.

Silentiarus: Saray hizmetlilerine verilen ad.

Sirmium: Eski Yugoslavya'da "Sermska Mitrovica" civarında bulunan kent, günümüzde ise Sırbistan toprakları içinde yer alır.

Skythia, İskitya: Bugünkü Ukrayna'nın Tuna ve Don Nehirleri arasında kalan bozkır bandındaki topraklara verilen ad.

Skythioi: İskitler, Asya bölgesi kavimlerinden İskitler, doğuda Çin seddinden batıda Tuna nehrine kadar 7000 kilometrelik alanda yaşamış göçebe halklardandır

Sol: Güneş tanrısı, Roma inanç sisteminde güneş adı iki ayrı tanrıya verilmiştir. Romalılar, *Sol Indiges* olarak adlandırılan en eski güneş tanrısına M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren tapmışlardır. Yıllar sonra imparator Elagabalus döneminde Fenike Güneş tanrısı, *Sol Invictus* Roma'ya getirilmiştir. Platinius Tepesi'nde onun adına bir tapınak yapılmıştır. Bu tanrının adı mağlup edilemeyen anlamına gelmektedir, Elagabalus, bu kültün Roma'da ana inanç olması için çok uğraşmıştır.

Stadia: Olimpiyat Oyunlarında koşu yarışlarının yapıldığı mesafe 1 Stadia uzunluğunda olup 210 metredir. Gerçekte ise 1 Stadia'nın uzunluğu: 180 metredir.

Surenas, Soren: Sasani ordusunda komutanlara verilen ad, kelimenin kökeni latince Suren'dir ve kahraman anlamına gelmektedir.

Symbra: Hucumbra'da yer alan antik kent.

Syrakusai: Sicilya'da Yunan koloni kentlerinden biri.

Syrians: Suriye Halkı.

Tarentum: Bugünkü Taranto, İtalya'nın güneydoğusunda yer alan sahil kenti. M.Ö. 8. Yüzyılda Spartalılar tarafından Taras adıyla kurulmuştur.

Taurica Khersonesos: Kırım'ın güneybatısında kurulan ve o zamanlar *Taurica* adıyla bilinen Antik Yunan kolonisi.

Thebais: Mısır'ın güneydoğusunda, bugünkü Kahire'nin yaklaşık olarak 675 km. güneyinde, Luksor yakınlarında, Nil Nehri'nin kıyısında yer alan bir kent.

Thermopylai: Yunanistan'da bir şehir.

Thessalia: Teselya.

Thyatira: Bugünkü Akhisar kenti.

Thyatira: Bugünkü Akhisar.

Tiber Nehri: İtalya'nın en uzun üçünü nehridir. Etruria bölgesinin doğusunda, Arretium yakınlarında doğar, Orta İtalya'da 400 km mesafe kat ettikten sonra Roma'nın güneybatısında denize dökülür.

Tomes: Karadeniz kıyısında bugünkü Constanta.

Tomî, Constanta: Bugünkü Romanya'da Köstence şehri.

Tonoseius: Tunca Nehri.

Treves: Antiçağ'da Alpler'in kuzeyindeki en büyük kent.

Tribunes: Roma İmparatorluğunda Pleblerin oluşturduğu meclisin (ConcIllion Plebis) başkanına verilen ad.

Troas: Anadolu'nun Kuzeybatısında, bugünkü Çanakkale ilinin bütününe kapsayan bölge, adını antik çağın en ünlü kentlerinden biri olan Troia'dan almaktadır.

Tykhe: Yunanlılar tarafından "şans tanrıçası" olarak adlandırılan tanrıça. İnsanlara iyi veya kötü şans getireceği düşünülmektedir.

Üç Tabernae: Roma'nın 18 km güneyinde Appia yolu üzerinde bir kent.

Vandallar: M.S. 2. yüzyılda Vistül ve Oder nehirleri arasındaki bölgede ortaya çıkan Przeworks kültürünü oluşturan halkların mirasçısı olan Vandallar, Germen kabilelerini oluşturan halklardan biridir.

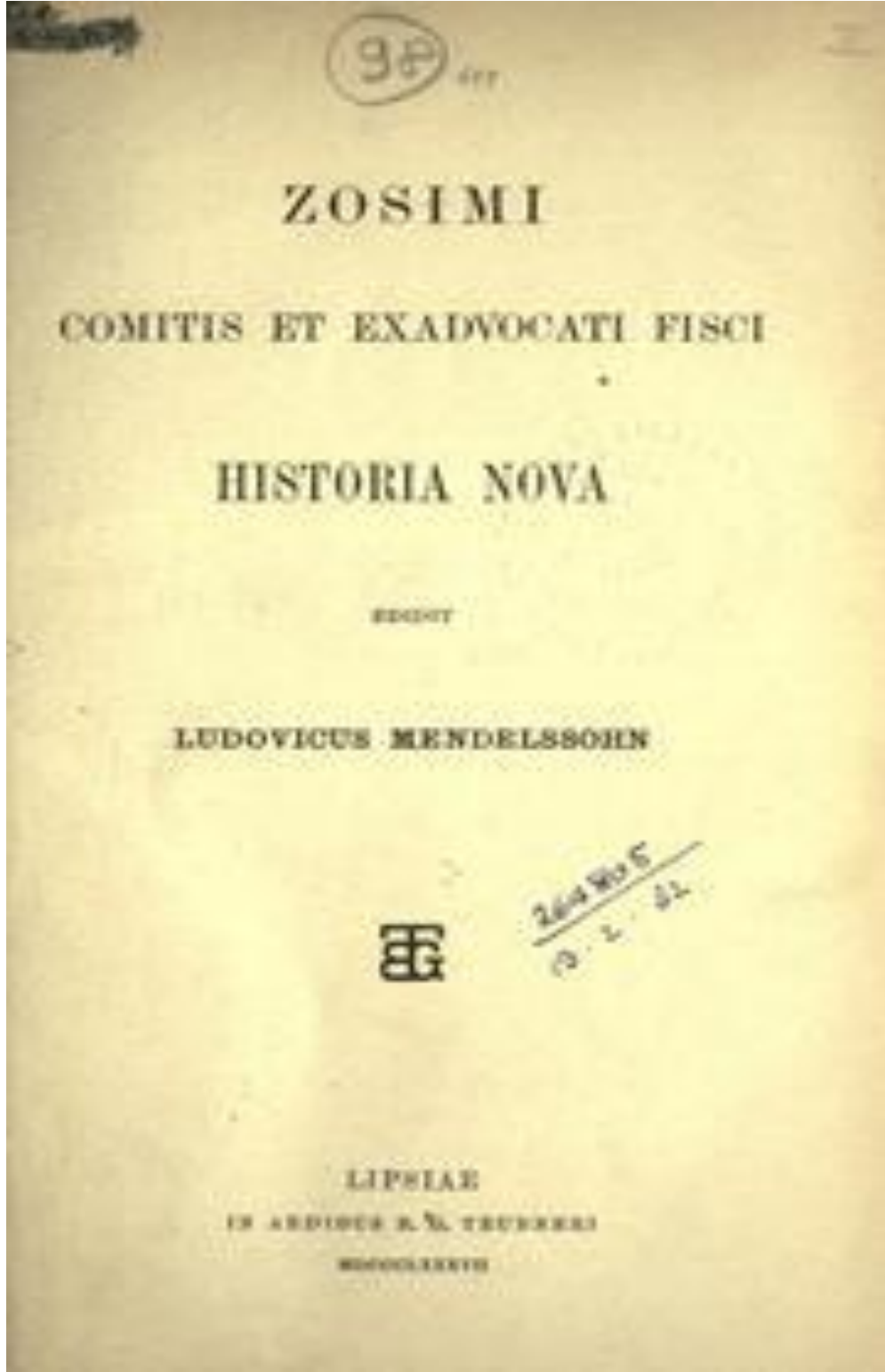
Vesta: Roma'yı koruduğunua inanılan ocak tanrıçası, Vesta kültünün Roma'ya *Numa Pompilius* ya da *Rhomulus* tarafından getirildiği düşünülmektedir. M.S. 394 yılında Vestaya tapınmak yasaklanmıştır.

Yaldızlı ya da Altın Kapı: İmparatorluk kapısı olarak da bilinen bu kapı Bizans Surları'ndaki bir kapının adıdır. Üç gözlü zafer takı şeklinde olan bu kapı imparatorların zafer alaylarının başında şehre girmesi sırasında kullanılmıştır. Bu kapının az ilerisinde halkın giriş çıkış yaptığı *Yedikule Kapısı* bulunmaktadır. Yaldızlı Kapı, Yedikule Kalesinin dış tarafında bulunmakta olup II. Theodosius tarafından 439 yılında inşa ettirilmiştir. Yaldızlı kapı'dan Ayasofya'ya uzanan yola *Via Egnatia* ya da *Zafer Caddesi* denilmektedir.

Zautha: Mezopotamya'da Fırat Nehri kenarında ve Kirkesion'un güney doğusunda yer alan kale ile sağlamlaştırılmış küçük bir şehir.

EKLER

Ekler:1 Zosimus “Historia Nova” daki Türklerle ilgili bölümler.

2 ἄγοντα μόλις ἐνιαυτόν. διελομένων δὲ πρὸς ἑαυτοὺς Γρα-
τιανοῦ καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου τὴν βασιλείαν, ὥς ἐδόκει
τοῖς περὶ αὐτοὺς τὰ πράγματα κρίνουσιν (αὐτοὶ γὰρ οἱ βα-
σιλεῖς οὐκ ἦσαν κύριοι διὰ τὴν ἡλικίαν), Γρατιανῷ μὲν τὰ
Κελτικὰ φύλα καὶ Ἰβηρία πᾶσα καὶ ἡ Βρεττανικὴ νήσος ἀπ-
εκληροῦτο, Οὐαλεντινιανὸν δὲ ἐδόκει τὴν Ἰταλίαν τε καὶ Ἰλλυ-
ριουὺς καὶ τὴν ὅλην ἔχειν Λιβύην.

20. Οὐδέλιντα δὲ τὸν βασιλέα πολλὰ καὶ πολλαχόθεν περι-
εστῆμεσαν πολέμων ἐπιφοραί. καὶ πρῶτον μὲν Ἰσαυροὶ (κα-
λοῦσι δὲ αὐτοὺς οἱ μὲν Πισίδας, οἱ δὲ Σολύμοι, ἄλλοι δὲ 10
Κίλικας ὀρεῖους· τὸ δὲ ἀκριβέστερον, ἥνίκα εἰς τοὺς περὶ
αὐτῶν ἀφικώμεθα λόγους, δηλώσομεν) τὰς ἐν Λυκίᾳ καὶ
Παμφυλίᾳ πόλεις ἐπόρθουν, τειχῶν μὲν κρατεῖν οὐ δυνά-
2 μιναι, τὰ δὲ ἐν τοῖς ὑπαίθεροις ἅπαντα διαρπάζοντες. ἐπεὶ
δὲ ὁ βασιλεὺς ἔτι κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν διατρίβων ἵσπελιν 15
ἐκ' αὐτοὺς ἀρκοῦσαν, ὥς ᾤετο, δύναμιν, οἱ μὲν Ἰσαυροὶ
μετὰ τῆς λείας ἀπάσης εἰς τὰ τραχύτατα συνέφευγον τῶν
ὄρων, οὔτε διώξαι τῶν στρατιωτῶν δι' ἐκμέλειαν δυναμένων,
οὔτε ἄλλως τὰ συμβάντα ταῖς πόλεσι δυστυχήματα θεραπεύ-
3 σαι. τούτων δὲ ὄντων ἐν τούτοις, φύλόν τι βάρβαρον τοῖς 10
ἐπὶ τὸν Ἰστρον Σκυθικοῖς ἔθνεσιν ἐπανεῖστη, πρότερον μὲν
οὐκ ἔγνωσμένον, τότε δὲ ἐξαίφνης ἀναφανέν. Οὐννοὺς δὲ
τούτους ἐκάλουν, εἴτε βασιλεῖους αὐτοὺς ὀνομάζειν προσήκει
Σκύθας, εἴτε οὕς Ἡρόδοτος φησι παρῳικεῖν τὸν Ἰστρον σιμοὺς
καὶ ἀσθενείας ἀνθρώπους, εἴτε ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην 15
διέβησαν· καὶ τοῦτο γὰρ εὖρον ἱστορημένον, ὥς ἐκ τῆς ὑπὸ
τοῦ Τανάδος καταφερομένης ἱλνός ὁ Κιμέριος ἀπογαιωθείς

10. μὲν πισίδας ex μετὰ πισίδας (3—4 litt. ems.) V* || 11. ὀρεῖους
Leunclavius, ὀρέους, ' ex ' ut vid., V || 12. δηλώσομεν] non factum est ||
13. ἐπόρθουν] cf. Eunap. fr. 45 ibique Müller || 22 sq. Eunap. fr. 41,
Wielersheim-Dahn t. II² p. 14 sq. quae de Hunnorum origine profert
Zosimus, ipsa quoque ex Eunapio ἐκ τῶν καλαίων συνεθέντι κατὰ τοὺς
ἐκδότας λογισμοὺς transcripta sunt (emendatam relationem, quam ibi-
dem promittit Eunapius, numquam prodixisse certum est: altera enim
editio a Photio memorata sine dubio a bibliopola aliquo Christiano
profecta est) || 24. εἴτε ex οὔτε V* || Ἡρόδοτος] cf. intp. ad Herod. V, 9 ||
27. τάνδος, τα sup. τὰ a m. 1, V. Τανάος ('Kuban' fl.) aut scripsit
Zosimus aut scribere debebat. sin ipse Tanain posuit, neglegenter

Βόσπορος ἐνέδωκεν αὐτοῖς ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπὶ τὴν Εὐρώπην
 περὶ διαβῆναι. παρελθόντες δὲ ὅμως τοῖς ἵπποις καὶ γυναιξὶ 4
 καὶ παισὶ καὶ οἷς ἐπεφέροντο, τοῖς ὑπὲρ τὸν Ἰστρον κατοκη-
 μένοις ἐπήρσαν Σκυθαῖς, μάχην μὲν σταδίαν οὔτε θυνάμενοι
 5 τὸ παράπαν οὔτε εἰδότες ἐπαγαγεῖν (πῶς γὰρ οἱ μήτε εἰς γῆν
 πῆξαι τοὺς πόδας οἷοί τε ὄντες ἐδραίως, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἵππων
 καὶ διαιτώμενοι καὶ καθεύδοντες), περιελάσσει δὲ καὶ ἐκδρο-
 μαῖς καὶ εὐκαίροις ἀναχωρήσειςιν, ἐκ τῶν ἵππων κατατοξεύ-
 οντες, ἅπειρον τῶν Σκυθῶν εἰργάσαντο φόνον. τοῦτο συν- 5
 10 εχῶς ποιοῦντες εἰς τοῦτο τὸ Σκυθικὸν περιέστησαν τύχης
 ὥστε τοὺς περιλειμμένους, ὧν εἶχον ἐκστάντας οἰκήσεων,
 ἐνδοῦναι μὲν τοῖς Οὐννοις ταύτας οἰκεῖν, αὐτοὶ δὲ φεύγοντες
 ἐπὶ τὴν ἀντιπέραν ὄχθην διαβῆναι τοῦ Ἰστροῦ, καὶ τὰς χεῖ-
 ρας ἀνατείναντες ἰκτεῦειν δεχθῆναι παρὰ βασιλέως, ὑπ-
 15 ισχνεῖσθαι τε πληρώσειν ἔργον αὐτῷ συμμάχων πιστῶν καὶ
 βεβαίων. τῶν δὲ τὰς ἐπὶ τοῦ Ἰστροῦ πόλεις φρουρεῖν τεταγ- 6
 μένων εἰς τὴν τοῦ βασιλεύοντος γνώμην ἀναβαλλομένων τὰ
 περὶ τούτου, δέχεσθαι τούτους Οὐάλης ἐπέτρεπε πρότερον
 ἀποθεμένους τὰ ὄπλα. τῶν δὲ ταξιάρχων, καὶ ὅσοι στρατιω-
 20 τῶν ἡγεμονίαν εἶχον, διαβάντων μὲν ἐφ' ὥτε ὕπλων δίχα
 τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τὰ Ῥωμαίων ὄρια παραπέμψαι, μηδενὸς
 δὲ γενομένων ἑτέρου πλὴν γυναικῶν εὐπροσώπων ἐπιλογῆς
 καὶ παίδων ὠραίων εἰς αἰσχρότητα θήρας ἢ οἰκετῶν ἢ γεωρ-
 γῶν κτήσεως, οἷς τισὶ μόνοις προσσχόντες τῶν ἄλλων ὅσα
 25 πρὸς κοινὸν ὄφελος ἔφερον ὑπερεῖδον, ὥστε ἀμέλει μετὰ τῶν
 ὄπλων ἔλαθον οἱ πλείους περαιωθέντες. καὶ ἅμα τῆς ὑπὸ 7
 Ῥωμαίους γῆς ἐπιβάντες οὔτε ἰκισιῶν οὔτε ὄρκων ἐμνήσθη-
 σαν, ἀλλ' ἡ Θράκη τε ἅπασα καὶ ἡ Παιονία καὶ τὰ μέχρι

fontem, in quo erat illos olim supra Tannain habitasse (cf. Agath. V, 11), excerptit § 1. ἐνέδωκεν ex ἐνέδ. V¹ § 2. ὅμως] de usu hoc Eunapiano v. Boiss. ad Eun. p. 212 sq. § 4. σταδίαν V¹, σταδισίαν V² § 5. μήτε] μηδὲ coni. Bekk § 9 sq. Eunap. fr. 42. 43 § 10. σκοθικὸν ex σκοθικόν V § 12. ἐνδοῦναι V, ἐνδοῦναι ε § 19. ταξιάρχων Bekk, ταξιαρχῶν V § 20. ἐφ' ὥτε ε, ἐφ' ὅτε V § 21. παραπέμψαι V, διαπέμψαι ε § 22. γενομένων V, γενομένων ε. γίνεσθαι τινός; 'aliqua re occupari' redit V, 25, 1. cf. Wyttenbach ad Eunap. p. 66 § 24. προσσχόντες ε, προσσχόντες V § 25. ὥστε per anacoluthium positum est § 28. Παιονία] Μυσία volebat Reitemeier. at nomen, ineptum sane, de suo adiecit

Μακεδονίας καὶ Θετταλίας ἐπληροῦντο βαρβάρων τὰ προσ-
 πείοντα ληζομένων. (21) κινδύνου δὲ τοῖς ταύτῃ πράγμασιν
 ἐπικειμένου μεγίστου, δραμόντες ἐπὶ βασιλείᾳ τὸ συμβᾶν ἀπ-
 αγγέλλουσιν. ὃ δὲ τὰ πρὸς Πέρσας ὡς ἐνῆν διαθέμενος, ἀπὸ
 τῆς Ἀντιοχείας διαδραμὼν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦει, 5
 κἀντεῦθεν ἐπὶ Θράκης ἐχώρει, τὸν πρὸς τοὺς αὐτομόλους
 Σκύθας ἀγωνισόμενος πόλεμον. ἐξιώντι δὲ τῷ στρατοπέδῳ
 2 καὶ αὐτῷ δὲ τῷ βασιλεῖ τέρας ὤφθη τοιόνδε. ἀνθρώπου τι
 σκῆρος ἐφάνη κατὰ τὴν ὁδὸν κείμενον, τὸ μὲν ἄλλο ἄπαν
 ἀκίνητον καὶ ἀπὸ κεφαλῆς μεμαστιγμένῳ ἄχρι ποδῶν ἰοί- 10
 κός, μόνους δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνεφωγμένους ἔχον, ἐμβλέ-
 ποντας τοῖς πλησιάζουσιν. ἐπεὶ δὲ τοῖς ἐρωτῶσι τίς τε εἴη
 καὶ πόθεν, ἢ παρὰ τίνος ταῦτα πάθοι, παντάπασι οὐδὲν
 ἀπεκρίνατο, τερατῶδες εἶναι νομίσαντες ἐπέδειξαν καὶ τῷ
 βασιλεῖ περὶ τῆς αὐτῆς πύσεως προσκαγρόντος 15
 οὐδὲν ἦτιον ἄφωνος ἦν, οὔτε ζῆν νομισθεὶς διὰ τὸ πᾶν τὸ
 σῶμα ἀκίνητος εἶναι, οὔτε τεθνάναι τελέως, ἐπειδὴ ἐρρωσθαι
 3 τὸ βλέμμα ἐδόκει. . . . γέγονεν ἄφανες ἄφνω τὸ τέρας. τῶν
 οὖν περισιτώτων περὶ τὸ πρακτεῖον ἀπορουμένων συνίβαλλον
 οἱ τὰ τοιαῦτα ἐξηγεῖσθαι δεινοὶ τὴν ἰσομένην προμηνύειν 20
 τῆς πολιτείας κατάστασιν, ὅτι τε πληττόμενα καὶ μαστιγοῦ-
 μενα διατελέσει τὰ πράγματα, εὐχοσσοῦσιν ἰοικότα, μέχρις
 ἂν τῇ τῶν ἀρχόντων καὶ ἐπιτροπευόντων κακίᾳ τελέως φθα-
 ρείῃ. τοῦτο μὲν οὖν, ἐπιόντων ἡμῶν τὰ καθ' ἕκαστα, σὺν
 ἀληθείᾳ φανήσεται προαγορευθέν· (22) ὁ δὲ βασιλεὺς Οὐά- 25
 λης ληζομένους ἤδη τὴν Θράκην πᾶσαν τοὺς Σκύθας θιώ-
 μενος, ἔγνω τοὺς ἐκ τῆς ἰσθμῆς σὺν αὐτῷ παραγενομένους καὶ
 μάχεσθαι μεθ' ἱππῶν ἐμπειροτάτους τῇ τῶν Σκυθῶν ἱππῶ
 2 πρότερον ἐπιπέμψαι. λαβόντες οὖν οὗτοι παρὰ τοῦ βασιλέως

videtur Zosimus, ideoque nil mutandum. ἡ Θράκη πᾶσα καὶ ἡ συν-
 τεῖς αὐτῇ χώρα Μακεδονία καὶ Θεσσαλία: Eunap. fr. 42 || 2. Eunap.
 fr. 46 || 7. ἀγωνισόμενος] fort. ἀγωνισόμενος scripsit, cf. εὐφρονοῦντα
 I, 21, 2; νομισθεῖν IV, 31, 5; χαμίσθαι V, 22, 1 || 10. ἀκίνητος V et
 Reitemier, ἐκίνητος apographa || μεμαστιγμένῳ ἄχρι] μ. μέχρι propter
 hiatum conieci || 11. 12. ἐμβλέποντας V², -τος V¹ || 15. παριόντι Bekk ex
 apographo uno || προσκαγρόντος, s a m. 2, V || 18. γέγονεν V, καὶ γέ-
 γονεν s || 27. Sarmacenorum nomen intercidiisse videtur || 29. οὔτοι ac-
 cessit e V

τὸ σύνθημα κατ' ὀλίγους ἐκ τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 πυλῶν ἐπεξήρσαν, καὶ τοὺς ἐκλείποντας Σκυθῶν τοῖς κοντοῖς
 περονῶντες πολλῶν ἡμέρας ἐκάστης ἔφερον κεφαλὰς. ἐπεὶ
 δὲ ἡ τῶν ἵππων ταχυτῆς καὶ ἡ τῶν κοντῶν ἐπιφορὰ δύσμαχος
 εἶναι τοῖς Σκυθαῖς ἰδόκει, καταστρατηγήσαι τὸ Σαρακηνικὸν
 διενεμήθησαν φῶλον. ἐνέδραν τινὰ κοίλοις ἐναποκρύψαντες
 τόποις τρεῖς ἐνὶ Σκύθας ἐπιέναι συνείδον Σαρακηνῶ. καὶ
 ταύτης δὲ διαμαρτόντες τῆς πείρας, τῶν Σαρακηνῶν διὰ τὸ
 τῶν σφετέρων ἵππων ταχὺ καὶ εὐάγωνον κατ' ἐξουσίαν ἀπο-
 10 φευγόντων, ἥνίκα ἂν πλῆθος ἐπιὸν ἴδοιεν, ἐπιλαυνόντων δὲ
 σχολαίοις καὶ τοῖς κοντοῖς ἀναιρουντων, τοσοῦτος ἐγένετο
 Σκυθῶν φόνος ὥστε ἀπαγορεύσαντας αὐτοὺς ἐθελῆσαι περαιο-
 θῆναι τὸν Ἰστρον καὶ σφᾶς ἐκδοῦναι τοῖς Οὐννοις μᾶλλον ἢ
 ὑπὸ Σαρακηνῶν πανωλεθρία διαφθαρεῖναι. καταλιπόντων δὲ
 15 αὐτῶν τοὺς περὶ Κωνσταντίνου τὴν πόλιν τόπους καὶ πορθω-
 τέρω προελθόντων, γέγονεν εὐρυχωρία τῷ βασιλεῖ παραγαγεῖν
 εἰς τὸ πρόσω τὸ στράτευμα.

Σκοπουμένῳ δὲ αὐτῷ τίνι δέοι τρόπον διαθεῖναι τὸν πό- 4
 λεμον πλῆθους ἐπικειμένου τοσοῦτου βαρβάρων, καὶ ἅμα τῇ
 20 τῶν ἀρχόντων βαρυνομένῳ κακίᾳ, καὶ παραλῦσαι μὲν αὐτοὺς
 διὰ τὸν περιέχοντα τὰ πράγματα σάλον ὀκνοῦντος, ἀποροῦν-
 τος δὲ τίσι τὰς ἡγεμονίας παραδοῦναι προσήκει μηδενὸς ἀξιώ-
 χριω φαινομένου, καταλιπὼν Σεβαστιανὸς τὴν ἰσπέραν οἶα
 τῶν αὐτόθι βασιλέων διὰ νιότητα φρονεῖν ταῦτά πρὸς ἑαυ-
 25 τοὺς οὐκ ἀνεχομένων, ἀλλὰ ἐκδόντων ἑαυτοὺς εὐνούχων ἐπὶ
 τῷ κοιτῶνι τεταγμένων διαβολαῖς, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν

1. σύνθημα Sylb et Bekk, σύνθημα V. cf. ad I, 50, 3 || ἐκ acces-
 sit e V || 2. ἐπεξήρσαν Sylb, ἐπεξήρσαν V, ἐξήρσαν ε || 5. σαρακηνικὸν,
 q sup. scr. a m. 2, η ex i a m. 1, V. σαρακηνικὸν ε || 7. τρεῖς V²,
 τρεῖς V¹ || συνείδον ex συνείδων radendo V. de ipso verbo v. Hase
 ad Leon. Diac. p. 468 sq. Bonn. || σαρακηνῶι, q sup. scr. a m. 2, V.
 et sic porro. σαρακηνῶ ε. et sic porro || 8. δὲ accessit e V || διαμαρ-
 τόντες ε, διαμαρτόντες V || 9. εὐάγωνον V², εὐγα V¹ || 10. ἂν Sylb,
 δ' ἂν V || 15. τὴν Κωνσταντινούπολιν ceteris locis scriptor || 18. σκοπου-
 μένῳ δὲ αὐτῷ V, σκοπουμένῳ δὲ αὐτῷ ε. σκοπομένῳ conieci coll.
 III, 12, 3. σκοπεῖν, non σκοπεῖσθαι, ceteris locis Zosimus || 20. βαρυν-
 μένῳ V, βαρυνόμενῳ ε || 23. σεβαστιανὸς h. l. V. ceterum v. Eunap.
 fr. 47 || 24. ταῦτά ex ταῦτα V, et sic Reitemeier, ταῦτα apographa

παριγένετο. (23) τοῦτο μαθὼν Οὐάλης, καὶ τὰς ἐν πολέμοις
καὶ τῇ πάσῃ πολιτείᾳ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὰς ἐπιστάμενος, αἰρεῖται
στρατηγὸν αὐτὸν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ παντὸς πιστεύει πο-
2 λέμον. ὃ δὲ πρὸς τὸ ἐκδιδιγτημένον καὶ παντάπασιν ἐκμελλε-
τῶν ταξιαρχῶν καὶ στρατιωτῶν ἀφορῶν, καὶ ὡς εἰς φυγὴν
μόνον εἰσὶ γεγυμνασμένοι καὶ γυναικώδεις καὶ ἀθλίας εὐχάς,
δισχυλίους ἤτησεν, οὓς ἂν ἔλοιτο, δοθῆναι στρατιώτας αὐτῷ·
πλήθους γὰρ ἡγεῖσθαι χαύνως ἡγμένων ἀνθρώπων μὴ ῥάδιον
εἶναι, παιδαγωγῆσαι δὲ ὀλίγους καὶ εἰς τὸ ἀρρενωπὸν ἐκ τοῦ
θῆλιος ἀναγαγεῖν οὐ σφόδρα δύσκολον εἶναι, καὶ ἄλλως δὲ 10
λυσαιτελὲς μᾶλλον ἐν ὀλίγοις ἢ παντὶ κινδυνεύειν τῷ πλήθει.
3 πείθει ταῦτα λέγων τὸν βασιλέα, καὶ λαβὼν αἰρεσιν οὐκ ἐκ
τῶν ἐντεθραμμένων δειλίας καὶ πρὸς τὸ φεύγειν γεγυμνασμέ-
νων οὓς ἤτησεν εἴλετο, νεωστὶ δὲ τινὰς ἐναριθμηθέντας τῷ
στρατοπέδῳ καὶ σώματος ἀνατρέχοντας εὐφυῖα καὶ προσέτι γε 15
τῷ φύσιν τεκμαίρεσθαι δυναμένῳ φαινομένους εἰς ὕπερ ἡρέ-
θησαν ἱκανούς. αὐτόθεν οὖν ἐκάστου τῆς φύσεως ἐπειράτο,
καὶ τῇ συνεχεῖ γυμνασίᾳ τὸ ἐνδόν ἐπλήρου, πειθομένους μὲν
ἐπαινῶν καὶ θεωραῖς ἀμειβόμενος, ἀπειθοῦσι δὲ σφοδρὸς καὶ
4 ἀπαραίτητος εἶναι δοκῶν. οὕτω δὲ τοὺς σὺν αὐτῷ πρὸς πᾶ- 20
σαν πολυμικρὴν ἐπιστήμην ἀσκήσας τὰς μὲν τειχήρεις καταλάμ-
βανε πόλεις, τῆς ἀσφαλείας ὅτι μάλιστα τοῦ στρατοπέδου
ποιούμενος λόγον, ἐνέδραις δὲ συνεχέσι τοῖς προνομεύουσι
τῶν βαρβάρων ἐπήμι, καὶ νῦν μὲν τῷ πλήθει τῶν λαφύρων
εὐρίσκειν βαρυνομένους ἀνήρει, τῆς λείας γινόμενος κύριος, 25
νῦν δὲ μεθύοντας, ἄλλους δὲ τῷ ποταμῷ λουομένους ἀπ-
5 ἔσφαζεν. ὡς δὲ τὸ πολὺ τῶν βαρβάρων τοῖς τοιούτοις στρα-
τηγήμασιν ἰδαπάνησε μέρος, καὶ τὸ λειπόμενον δέει τοῦ
στρατηγοῦ τοῦ προνομεύειν ἀπίσχετο, φθόνος ἐξανίσταται
κατ' αὐτοῦ μέγιστος. οὗτος δὲ ἔτικτε μῖσος, ἐντεθρόν τε 30
διαβολαὶ πρὸς τὸν βασιλέα, τῶν τοῦ ἄρχεον ἐκπεπτωκότων
τοὺς κατὰ τὴν αὐλὴν εὐνούχους παρορμώντων εἰς τοῦτο.
6 οὕτω δὴ τοῦ βασιλέως εἰς ἄλογον ὑποψίαν παρατραπέντος,
Σεβαστιανὸς μὲν ἐδήλου κατὰ χώραν μένειν τῷ βασιλεῖ καὶ

5. ταξιαρχῶν Bekk, ταξιαρχῶν V § 9. εἶναι (?) sup. scr. (m. 2 ut
vid.) V § 15. εὐφυῖα V², εὐφυῖα V¹ § 16. φέσει V, φέσει c (unde antea
φέσεις coniciebam) § 16. 17. ἡρέθησαν Syllb, ἡρέθισαν, m. 2 ex c, V §
21. ἐπ/ήμι V

βασιλείας κοινωρὸν Θεοδοσίον, ἐκ μὲν τῆς ἐν Ἰβηρίᾳ Καλλιγίας, πόλεως δὲ Καύκας ὀρμώμενον, ὅντα δὲ οὐκ ἀπόλεμον οὐδὲ ἀρχῆς στρατιωτικῆς ἄπειρον. ἐπιστήσας δὲ τοῖς κατὰ Θράκην αὐτὸν καὶ τὴν ἑφ' αὐτὸν πράγμασιν αὐτὸς ἐπὶ Γαλάτιας τοὺς ἐσπερίους ἐχώρει, τὰ αὐτόθι διαθήσων, ὥς οἷός τε γένοιτο.

25. Θεοδοσίον δὲ τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν Θεσσαλονίκην διατρίβοντος, πολλοὶ πανταχόθεν κατὰ κοινὰς καὶ ἰδίας συρρέοντες χρείας τῶν προσηκόντων τυγχάνοντες ἀπηλλάττοντο. πλήθους δὲ πολλοῦ τῶν ὑπὲρ τὸν Ἰστρον Σκυθῶν, Γότθων λέγων καὶ Ταϊφάλων καὶ ὅσα τούτοις ἦν ὁμοδίατα πρότερον ἔθνη, περαιοθέντων καὶ ταῖς ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν οὐδαίς πόλεσιν ἐνοχλεῖν ἀναγκαζομένων διὰ τὸ πλήθος Οὐννων τὰ παρ' αὐτῶν οἰκούμενα κατασχεῖν, ὁ μὲν βασιλεὺς Θεοδοσίος 2 εἰς πόλεμον πανστρατιᾷ παρεσκευάζετο· πάσης δὲ τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἐθνῶν ἤδη κατειλημμένης, καὶ τῶν ἐπὶ τῇ φυλακῇ τῶν πόλεων καὶ τῶν αὐτόθι φρουρῶν οὐδὲ ἐπὶ βραχὺ θαρρούντων ἔξω τῶν τειχῶν προελθεῖν, μήτι γὰρ καὶ ἐν τοῖς ὑπαίθροις εἰς χεῖρας ἐλθεῖν, Μοδάρης ὢν μὲν ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν Σκυθῶν γένους, οὐ πρὸ πολλοῦ δὲ πρὸς Ῥωμαίους αὐτομολήσας καὶ δι' ἣν ἐπιδείξατο πίστιν στρατιω- 20 τικῆς προβεβλημένος ἀρχῆς, ἐπὶ τινος ἀναβιβάσας λόφου τοὺς στρατιώτας, ὁμαλοῦ μὲν καὶ γεώδους, ἐκτεινομένου δὲ εἰς μῆκος καὶ πεδία μέγιστα ὑποκείμενα ἔχοντος, ἔλαθε μὲν τοὺς βαρβάρους τοῦτο πεποιηκώς, ἐπεὶ δὲ διὰ τῶν κατασκόπων ἔγνω πάντας ἐν τοῖς ὑποκειμένοις τῷ λόφῳ πεδίοις τοὺς πολεμίους ἀποχρησαμένους τῇ κατὰ τοὺς ἀγρούς καὶ τὰς 25 ἀτειχίστους κώμας εὐρεθείσῃ τρυφῇ κελθεῖν μεθύοντας, ἡδυχῇ παραγγέλλει τοῖς στρατιώταις ξίφη μόνα καὶ ἀσπίδας ἐπιχομιζομένοις, μείζονος δὲ ἢ βαρυτέρας ὑπεριδόντας ὀπλίσεως καὶ τοὺς συνασπισμοὺς τοὺς συνήθεις ἑάσαντας, ἐπελθεῖν 3 τοῖς βαρβάροις ἤδη τῇ τρυφῇ παρειμένοις· οὐπὲρ γιγνῆ-

1. κοινωρὸν V², κοινὸν V¹ | Καλλιγίας scripsit Bekk. ceterum cf. Sievers 'Stadien' p. 283 | 4. πράγμασιν, πράγ ex corr. m. 1, V | τοὺς add. V² | 5. ὥς V, εἰ ε | 6. Θεσσαλονίκην, ε a m. 2, V | 8. τυγχάνοντες | τυχόντες vertit Leunclavius, bene | 22. γεώδους ε, γαιώδους V | 27. τρυφῇ V, τρυφῇ ε | 28. τοῖς στρατιώταις V, τοῖς στρατιώταις ε. huc refert Mai Eunap. fr. 51 | 28. 29. ἐπιχομιζομένοις V, -τορες ε | 30. ἑάσαντες, ε orasa, V | 31. ἤδη] fort. ἔτε scripsit

μένου βραχύ τι πρὸ τῆς ἡμέρας ἐπιθίμενοι τοῖς βαρβάροις
οἱ στρατιῶται πάντας κατέσφαξαν, τοὺς μὲν οὐδὲ αἰσθανο-
μένους, τοὺς δὲ ἅμα τῇ αἰσθήσει τραπέντας, καὶ ἄλλους
ἄλλοις θανάτων τρόποις ἀναιρεθέντας. ἐπεὶ δὲ τῶν ἀνδρῶν
οὐδὲν ὑπελείφθη, τοὺς μὲν πεσόντας ἐσκύλευον, ἐπὶ δὲ τὰς
γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας ὀρμήσαντες ἀμάξας μὲν εἶλον τε-
τρακισχιλίας αἰχμαλώτους δὲ ὅσους ἦν εἰκὸς ἐπὶ τοσοῦτων
ἀμαξῶν φέρεσθαι, δέχα τῶν βάδην ταύταις ἀκολουθούντων
καὶ ἐξ ἀμοιβῆς, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, τὰς ἀναπαύσεις ἐπ' αὐτῶν
ποιουμένων. οὕτω τοῖς ἀπὸ τῆς τύχης πορισθεῖσι τοῦ στρα- 4
τηγοῦ χρησαμένου, τὰ μὲν τῆς Θράκης, εἰς ἔσχατον ἀπωλείας
ἐλάσειν κινδυνεύσαντα, τέως ἦν ἐν ἡσυχίᾳ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα
τῶν ἐν ταύτῃ βαρβάρων ἀπολομένων.

26. Τὰ δὲ κατὰ τὴν ἑφάν οὐ πόρρω γέγονε παντελοῦς
ἀπωλείας ἐξ αἰτίας τοιαύτης. τῶν Οὐννων, ὃν τρόπον διεξ-
ῆλθον, τοῖς ὑπὲρ τὸν Ἰστρον κατρωκῆμένοις ἔθνεσιν ἐπελθόν-
των, οὐκ ἐνεγκόντες οἱ Σκύθαι τὰς τούτων ἐφόδους Οὐάλετος
τηνικαῦτα βασιλεύοντος ἐδειχθήσαν κατὰ τὴν Θράκην δέξασθαι
αὐτούς, συμμάχων τε καὶ ὑπηκόων πληρώσοντας χρεῖαν,
ὑπηρετησομένους δὲ πᾶσιν οἷς ἂν ὁ βασιλεὺς ἐπιτάξειεν.
τούτοις ὑπαχθεῖς τοῖς λόγοις Οὐάλης δέχεται μὲν αὐτούς, 2
οἰήθεις δὲ τῆς αὐτῶν πίστεως ἐχέγγυον ἀσφάλειαν ἔχειν εἰ
τοὺς αὐτῶν παῖδας εἰς ἡβὴν οὕτω προσελθόντας ἐν ἑτέρᾳ πον
δαιτᾶσθαι παρασκευάσειεν χώρα, πλῆθος πολὺ τι παιδαριῶν
εἰς τὴν ἑφάν ἐκπέμψας Ἰούλιον ἐπέστησε τῇ τούτων ἀνατροφῇ
τε καὶ φυλακῇ, τὴν ἀγχίνοιαν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς ἐκάτερον
ἀρκεῖν ἡγησάμενος. ὃ δὲ ταῖς πόλεσιν αὐτοὺς ἐγκατένειμεν, 3
ὥστε μὴ βάρβαρον νεολαίαν, εἰς πλῆθος συνειλεγμένην το-
σοῦτον, εὐρυχωρίαν ἔχειν τοῦ νεωτερίζειν τι καὶ ἔξω τῶν
οἰκείων συμφρονῆσαι. τούτοις ἐνδαιτωμένοις ταῖς πόλεσι

1. πρὸ accessit e V | ἐπιθίμενοι////, 1—2 litt. crua., V | 2. οὐδε//,
r crasa, V | 4. θανάτων V, θανάτων s | 6. 7. τετρακισχιλίας V et Bekk,
-λίους apographa | 10. 11. στρατηγὸς V, στρατοῦ s | 12. τέως V², τε ως
V¹ | 17. ἐνεγκόντες V², -των (ut vid.) V¹ | 20. ἐπιτάξειεν V², ἐπιτάξ////,
4—5 litt. cr., acc. om., V¹, ἐπιτάξαι s | 21. οὐάλης V, ὁ οὐάλης s |
22. εἰ//, e crasa, V | 24. παρασκευάσει s | 27. αὐτοὺς V², αὐτοῦ V¹ |
28. συνειλεγμένην V et Sylb, -μένων apographa | 29. εὐρυχωρίαν V et
Sylb, -ρίας apographa

καὶ ἤδη ταῖς ἡλικίαις ἀκμάζουσι τὰ κατὰ τὴν Θράκην συμ-
 4 βάντα τοῖς αὐτῶν ὁμοφύλοις ἡγγέλθη· δυσχεράναντες δὲ
 πρὸς τὴν ἀκοὴν ἀλλήλοις τε ὠμίλουν ὅσοι κατὰ τὴν αὐτὴν
 πόλιν ἔτυχον ὄντες, καὶ τοῖς ἐτέρως πόλεις οἰκοῦσι λαθραίως
 ἐδήλουν, τῇ κατὰ τῶν πόλεων ἐπιθέσει τιμωρῆσαι τοῖς σφῶν
 5 πατράσι καὶ ὁμοφύλοις διανοοῦμενοι. ταύτης αἰσθόμενος ὁ
 Ἰούλιος τῆς τῶν βαρβάρων ὁρμῆς, καὶ ἀπορῶν μὲν ὅ τι
 πράξειε, δεδιὼς δὲ τὴν τῶν βαρβάρων ἐφ' ὅπερ ἂν ὁρμήσῃ
 πρόχειρον ἐπιχειρήσιν, τῷ μὲν βασιλεῖ Θεοδοσίῳ δῆλον κατα-
 στησάτω τὸ μελετώμενον οὐκ ἔγνω, καὶ τοῖς περὶ Μακεδονίαν
 10 ἐνδιατρίβοντι τόποις, καὶ προσέειπε γὰρ ὡς μὴ παρ' αὐτοῦ παρὰ
 Οὐάλεντος δὲ ταύτην ἐπιτραπείας τὴν φροντίδα, καὶ οὐκ ὡς
 6 σχεδὸν τῷ τότε βασιλεύοντι γνωριζόμενος· τῇ δὲ κατὰ τὴν
 Κωνσταντινούπολιν γερούσια γράψας ἐν παραβύσιῳ, καὶ
 παρὰ ταύτης ἐπιτραπείας ὅ τι ἂν λυσιτελεῖν ἡγήσαστο πράξαι,
 15 τοιῶδέ τινα τρόπον τὸν ἐπηρητημένον ταῖς πόλεσιν ἀποσείσεται
 κίνδυνον. καλέσας ὡς ἑαυτὸν ἅπαντας ὅσοι ταγματῶν ἔτυχον
 στρατιωτικῶν προεστῶτες, καὶ ὄρχοις καταλαβὼν, ἣν εἶχε
 7 γυνώμην αὐτοῖς ἐκοινώσατο. οἱ δὲ ἅπερ εἶδει πράττειν ἀκη-
 κοῦτες, λόγους ἐνίσπειραν τοῖς ἐν ἑκάστη πόλει βαρβάροις,
 10 ὥς ὁ βασιλεὺς ἀδραῖς σφόδρα δωρεαῖς αὐτοὺς ἀμείψασθαι
 βούλοιο καὶ διαδοῦναι πᾶσιν οὐ χρήματα μόνον ἀλλὰ καὶ
 γῆν, ὥς ἂν εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ Ῥωμαίων εὐνοίαν ἐπι-
 8 δοῖεν. ἐπὶ τούτοις τε ἐκέλευον εἰς τὰς μητροπόλεις ἀγείρε-
 σθαι, ῥητῆς αὐτοῖς εἰς τοῦτο δοθείσης ἡμέρας. ταύταις
 15 ἐπαρθέντες οἱ βάρβαροι ταῖς ἐλπίσιν ἐχάλασαν μὲν τι τοῦ
 θυμοῦ καὶ τῆς κατὰ τῶν πόλεων ἀπωλείας, ἀναμείναντες δὲ
 τὴν κυρίαν, οὐκ ἔκαστοις ἦν τεταγμένον ἵναί, συνέρρεον.
 9 εἰδότες δὲ καὶ οἱ στρατιῶται τὸ σύνθημα, καταλαβόντες τὰ
 ταῖς ἀγοραῖς ἐπικείμενα τέγη τοὺς βαρβάρους εἰσιόντας λίθοις
 20 καὶ βέλεσι κατηκόντισαν, ἕως ἅπαντας πανωλεθρῶς διαφθεί-

5. τοῖς V², τὸ V¹ || 8. τὴν V², τῇ V¹ || ἂν sup. scr. V² || 10. καὶ V¹,
 καὶ ἐν V² || 14. fort. hac pertinet Eunap. fr. 52 || ἐν sup. scr. V² || 18.
 ὄρχοις V et Syll, ὄρχους apographa || 20. ἐνίσπειραν ex -ρον V || 21.
 ἀδραῖς V || 23. ὡς V et Syll, ὡ apographa || 23. 24. ἐπιδόειν] ἐνδοῦεν
 coniecta || 25. ταύταις (ταύτῃς) V², ταύτης V¹ || 27. δὲ V², τὴ V¹ || 28. κυρίαν
 V², κυρίαν V¹ || ἐκαστοῖς (sine acc.) ἦν τεταγμένον V, ἦν τεταγμένον
 ἐκαστοῖς 5

ραντες τὰς ἐν τῇ ἐφ᾽ πόλεις τῶν ἐπικειμένων ἡλευθέρωσαν φόβον.

27. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν ἐφ᾽ αὐτὴν καὶ Θράκην συμπεσόντα ἐλαττώματα τῇ τῶν στρατηγῶν ἀγγινοῖα ταύτην ἔσχε τὴν
 5 τελευτήν. ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐνδιαιωμένος ἐτι τῇ
 Θεσσαλονίκῃ τοῖς μὲν ἐντυγχάνουσιν ἰδόκει πως εὐπρόσιτος
 εἶναι, τρυφήν δὲ καὶ ἐκμέλειαν τῆς βασιλείας προοίμια ποιησά-
 μενος τὰς μὲν προεσιώσας ἀρχὰς συνετάραξε, τοὺς δὲ τῶν
 στρατιωτικῶν ἡγουμένους πλείονας ἢ πρότερον εἰργάσατο·
 10 ἐνὸς γὰρ ὄντος ἐκπάρχου καὶ ἐπὶ τῶν πεζῶν ἐνὸς τεταγμένου, 2
 πλείοσιν ἢ πέντε ταύτας διένειμε τὰς ἀρχάς, τοῦτο τε καὶ
 τὸ δημόσιον σιτήσεσιν ἐβάθυνε πλείοσιν (οὐκ ἐτι γὰρ δύο
 στρατηγοὶς μόνοις ἀλλὰ πέντε καὶ πλείοσιν, ὅσην ἕκαστος
 τῶν δύο πρότερον εἶχεν, ἐχορηγοῦντο) καὶ τοὺς στρατιώτας
 15 τοσοῦτων ἀρχόντων ἐκδέδωκε πλεονεξία· τοῦτων γὰρ ἕκα- 3
 στος οὐ κατὰ τὸ μέρος, ἀλλὰ ὁλόκληρον, ὥς ἂν εἰ δύο μόνων
 ὄντων, ἐκ τῆς περὶ τὰ στρατιωτικὰ σιτηρέσια καπηλείας ἀθροί-
 ζειν ἐβούλετο κέρδος. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἱλάρχας
 καὶ λοχαγοὺς καὶ ταξιάρχους εἰς πλῆθος ἤγαγε τοσοῦτον ὥστε
 20 διπλασίους ἢ πρότερον εἶχε λελειφθαι, τοὺς δὲ στρατιώτας
 τῶν ἐκ τοῦ δημοσίου δεδομένων αὐτοῖς εἶναι οὐδέν.

28. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰς τοῦτο κατέστησεν ἡ τοῦ βασι-
 λέως ἐκμέλεια καὶ ἡ ἄλογος τῶν χρημάτων ἐπιθυμία, τοσαύ-
 την δὲ ἐπείσθηγε τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ δαπάνην ὥστε διὰ
 25 πλῆθος τῶν ἐδεσμάτων καὶ τῆς περὶ ταῦτα πολυτελείας τάγ-
 ματα πολυάνθρωπα καταστῆναι μαγείρων τε καὶ οἰνοχόων
 καὶ τῶν ἄλλων, οὓς εἴ τις ἐξαριθμήσασθαι βουληθείη, συγ-
 γραφῆς αὐτῷ πολυστίχον δείξει. περὶ γὰρ τοῦ πλῆθους τῶν 2
 περὶ τὴν βασιλικὴν θεραπείαν ἐννούχων, καὶ ὥς οἱ πλείστοι
 30 τοῦτων, ὅσοι μάλιστα τῶν ἄλλων ὥρᾳ διέφερον, ἔρχοντάς
 τε ὥς ἡβούλοντο παρῆγον εἰς μέσον καὶ τῆς βασιλείας ἀπάσης

9. ἐργασάμενος V, corr. Sylb | 10. ἐκπάρχου V et Leunclavius, ἐπάρχου apographa | 13. ὅσην V¹, ὥς ἦν V¹, ὅσα et ὅσοις apographa | 15. τοῦτων V¹, τοῦτω V¹ | 16. οὐ κατὰ τὸ μέρος V, οὐκ ἀπὸ μέρος ε, unde οὐ κατὰ μέρος conl. Bekk. | 23 sq. cf. Eunap. fr. 48. 49 | 26. τε καὶ οἰνοχόων, καὶ a m. 2, V | 27. 28. //συγγραφῆς, ἢ, ut vid., eras., V | 28. δείξει] eadem constructione IV, 51, 2; Lydas de mag. p. 224, 21 Bk. | 31. τε ὥς V, τίως apographa, unde τε οὗς Reitemeier, bene

τῇδε νεμόμενοι Σκύθαι ἐκ προοιμίου τοῦ φρονήματος τῶν
 ἀνδρῶν καὶ τῆς προαιρέσεως συναισθόμενοι, παραχρῆμα τῶν
 τόπων ἐκείνων ἐκστάντες ἐπὶ τὴν Θράκην ἐπαλινδρόμουν πε-
 πορθημένην ὑπ' αὐτῶν πρότερον, καὶ ὅ τι πράττειεν ἀπορῶν-
 3 τες ἐπὶ τὴν ὁμοίαν τῇ πρότερον ἐφέροντο πείραν καὶ τοῖς
 αὐτοῖς παράγειν τὸν βασιλέα Θεοδοσίον ἐπεχείρουν· αὐτο-
 μόλους γὰρ ἐπιμπον ὡς αὐτὸν ἐλαχίστους, εὐνοίαν καὶ συμ-
 μαχίαν καὶ πᾶν τὸ προστατιτόμενον ὑπισχνουμένους. καὶ
 ἐπειδὴ ταῦτα λέγουσι πιστεύσας ἐδέχετο καὶ οὐδὲ ἡ πρώτη
 πείρα δίδωκεν αὐτῷ τὸ λυσιτελοῦν ἰδεῖν, ἐπηκολούθησαν καὶ 10
 ἐπὶ τούτοις ἔτεροι, καὶ πάντας προσέετο, καὶ πάλιν ἐπὶ τοῖς
 αὐτομόλοις τὰ πράγματα ἦν διὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἡλιθιό-
 τητα. ταύτην δὲ ἔτριψεν ἡ τῆς τρυφῆς ἄσκησις ἐν αὐτῷ.
 4 πάντα γὰρ ὅσα πρὸς ἡθῶν ἀρκεία καὶ βίου διαφθοράν, ἐπὶ
 τῆς τούτου βασιλείας τοσαύτην ἐπίδοσιν ἔσχεν ὥστε πάντας 15
 σχεδόν, ὅσοι τὰ τοῦ βασιλέως ἐζήλουν ἐπιτηδεύματα, τὴν ἀν-
 θρωπίνην εὐδαιμονίαν ἐν τούτοις ὀρίζεσθαι. μίμοί τε γὰρ
 γελοίων καὶ οἱ κακῶς ἀπολούμενοι ὀρχησται, καὶ πᾶν ὅ τι
 πρὸς αἰσχρότητα καὶ τὴν ἄτοπον ταύτην καὶ ἐχμελὴ συντελεῖ
 μουσικὴν, ἡσκήθη τε ἐπὶ τούτου, καὶ μετὰ ταῦτα, ... 20
 τὴν ἐκείνων ἄνοιαν ζηλώσαντας εἶναι, εἰς τοσαύτην κατ-
 ενεχθέντος διαφθορὰν τοῦ πολιτεύματος. ἔτι τε καὶ τὰ τῶν
 θεῶν ἔδη κατὰ πᾶσαν ἐπολιόρχει πόλιν καὶ χώραν, κίν-
 δυνός τε πᾶσιν ἐπέκειτο τοῖς νομίζουσιν εἶναι θεοὺς ἢ ὅλως
 εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπουσι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ φαινόμενα 25
 προσκυνοῦσι.

31. Θεοδοσίον τοίνυν ὄντος ἐν τούτοις, Γρατιανὸς ὁ
 βασιλεὺς ἐκπέμπει τοῖς κατὰ τὸ Ἰλλυριῶν κλίμα στρατιωτικοῖς

3. ἐκείνων accessit e V || 7. ἐλαχίστους] πλαστοῦς coniecti || 8. πρὸς
 στατιτόμενον V || 11. τούτοις ε, τοῖτοις V || 15. ἔσχεν V², ἔσχε V¹ ||
 16. ἐζήλουν V et Leunclavius, ἐζήτουν apographa || 17. ἐν deleverim.
 ceterum obversatus videtur Zosimo celebratus Demosthenis locus
 p. 324, 25: τῇ γαστρὶ μετροῦντες καὶ τοῖς αἰσχίστοις τὴν εὐδαιμονίαν ||
 19. ἐχμελῇ, ἡ m. 1 in ras. (εἰ?), V || 20. locus mutilus. διὰ τὸ post
 ταῦτα add. ε || 23. ἔδη Syll, ἔδη V², ἔδει V¹, εἶδη apographa || ἐπολιόρ-
 κειτο coni. Syll || 25. καὶ sup. scr. V² || 27. incipiant excerpta in AB:
 ὅτι γρατιανὸς ὁ βασιλεὺς ἐκπέμπει τοῖς κατὰ τὸ Ἰλλυρικὸν στρατιωτικοῖς
 (στρατιωτοῖς B) τάγρασιν || 28. Ἰλλυριῶν V², Ἰλλυρίων V¹. cf. II, 14, 1

τάγμασι στρατηγὸν Βιταλιανόν, ἄνδρα πεπονηκόσι τοῖς πράγμασι κατ' οὐδὲν ἀρκεῖσαι δυνάμενον. τούτου δὲ ἡγουμένου 2
 δύο μοῖραι τῶν ὑπὲρ τὸν Ῥήνον Γερμανικῶν ἐθνῶν, ἡ μὲν
 ἡγεμόνι Φριτιγέρνω χρωμένη, ἡ δὲ ὑπὸ Ἀλλόθειον καὶ Σά-
 5 φρακα τεταγμένη, τοῖς Κελτικοῖς ἐθνέσιν ἐπικείμεναι κατέ-
 στησαν εἰς ἀνάγκην τὸν βασιλέα Γρατιανὸν ἐνδοῦναι σφίσιν,
 ἀπολιπούσαις τὰ ἐν Κελτοῖς, διὰ τοῦ Ἰστρου Παιονίαν καὶ
 τὴν ἄνω Μυσίαν καταλαβεῖν· ἦν γὰρ αὐτῷ λόγος τε καὶ
 σπουδὴ τίως ἀπαλλαγῆναι τῆς συνεχοῦς τούτων ἐφόδου. δια- 3
 10 πλεύσαντες οὖν ἐπὶ τούτοις τὸν Ἰστρου, διανοούμενοί τε διὰ
 Παιονίας ἐπὶ τὴν Ἡπειρον διαβῆναι, περαιωθῆναι δὲ τὸν
 Ἀχιλῆον καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐπιθίσθαι, τροφὰς
 πορίσασθαι φήθησαν πρότερον, Ἀθανάριχόν <τε> παντὸς τοῦ
 βασιλείου τῶν Σκυθῶν ἄρχοντα γένους ἐκποδῶν ποιήσασθαι
 15 πρὸς τὸ μηδένα κατὰ νότον τὸν κωλύοντα τὴν αὐτῶν ἐπι-
 χείρησιν ἔχειν. ἐπιθέμενοι τοίνυν αὐτῷ σὺν οὐδενὶ πόρῳ 4
 τῶν τόπων ἐν οἷς ἦν ἀπανίστησαν. ὃ δὲ ὡς Θεοδόσιον
 ἔδραμιν ἀρτίως ἀπαλλαγέντα νόσου τὸν βίον αὐτῷ κατα-
 στησάσης εἰς ἀμφίβολον. ὃ δὲ φιλοφρόνως μετὰ τῶν σὺν
 20 αὐτῷ βαρβάρων ἐδέξατο, πόρῳ που τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 προελθῶν, καὶ παραχρῆμα τελευτήσαντα ταφῇ βασιλικῇ περι-
 ἔστειλε. τσαυτὴ δὲ ἦν ἡ περὶ τὴν ταφὴν πολυτέλεια ὥστε 5
 τοὺς βαρβάρους ἅπαντας καταπλεύντας τῇ ταύτης ὑπερβολῇ,
 τοὺς μὲν Σκύθας ἐπανελθεῖν οἴκαδε καὶ μηκέτι Ῥωμαίοις
 25 παρενοχλεῖν, τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ βασιλέως θαυμάσαντας,

1. τάγμασιν AB | βιταλιανόν V, βιθιλιανόν AB. cf. Amm. XXV, 10, 9 | ἄνδρα — 2. δυνάμενον om. AB | 2 sq. confuse admodum narrata sunt, ipsius quidem Zosimi culpa, qui Alamannorum (cf. Mommsen ad Iordan. p. 95, 9) Gallias infestantium et Gothorum res temere miscuit |

4. ἀλλόθειον AB, ἀλλόθειν V (o a m. 1), ἄλλοθον ε. 'Alatheus' Ammiano et Iordani | 4. 5. σάφρακα V, σίφρακα AB. 'Saphrax' Ammiano, 'Safrac' Iordani | 6. ἐκδοῦναι AB | 7. ἀπολιπούσαις ABV², -ποθεῖν V¹ | κελτικοῖς A, sed in mg. ead. m.: κελτοῖς | 11. περαιωθῆναι B | 12. ἀχιλῶν AB | 13. πορίσαντες AB | φήθησαν <δεῖν> πρ. coni. Bekk. at cf. ad III, 15, 2 | Ἀθανάριχον Sylb, ἔθιν ἄρχον V, ἔθιν ἄρχων (in mg. ἴσως ἀλάριχον) AB | τε ε, om. ABV | 15. πρὸς τὸ V², πρὸς τῷ ABV¹ | κατὰ νότον τὸν ABV², κατ' ἄνω τοῦτον V¹ | κωλύοντα V | 17. τῶν τόπων A, τῷ πόρῳ B | ἐπανίστησαν AB | 18. ἀπαλλαγῆν AB | 18. 19. καταστήσας ἀμφίβολον AB | 20. κωνσταντινουπόλεως A | 21. 22. περιέστειλεν AB

ὅσοι δὲ ἅμα τῷ τελευτήσαντι παρεγένοντο, τῇ τῆς ὕχθης
φυλακῇ προσεγκατερίσαντας ἐπὶ πολὺ κωλύσαι τὰς κατὰ
Ῥωμαίων ἐφόδους. ἐν ταύτῳ δὲ καὶ ἄλλα προσεγίνετο τῷ
6 Θεοδοσίῳ τύχης πλεονεκτήματα· Σχύρους γὰρ καὶ Καρπο-
δάκας Οὐντοῖς ἀναμειγμένους ἡύνατο, καὶ ἑλαττωθέντας
τῇ μάχῃ περαιωθῆναι τὸν Ἰστρον καὶ τὰ οἰκία καταλαβεῖν
συνηνάγκασεν. ἐκ τούτου τοιγαροῦν ἀναθαρρῆσαι τοὺς στρατιώ-
τας συνέβη, καὶ ἔδοξε πῶς βραχὺ γούν ἐκ τῶν προλαβόντων
δυστυχημάτων . . . ἀνενεγκεῖν, ἀνίεναι τε καὶ γεωργοῖς τὴν
τῆς γῆς ἐπιμέλειαν καὶ ὑποζυγίοις καὶ θρόμμασι νομὴν 10
ἔφορον.

35. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Θεοδοσίῳ οὕτω πῶς ἔδοξεν
ἰᾶσθαι τὰ ἑλαττώματα· Πρόμωτος δὲ ὁ στρατηγὸς τῶν κατὰ
Θράκην πεζῶν Οἰδοθίου, δύναμιν συναγαγόντι πλείστην οὐ
μόνον ἐκ τῶν τῷ Ἰστρῷ προσοίκων ἔθνων ἀλλὰ καὶ τῶν 15
πορρωτάτω που καὶ ἀγνώστων, καὶ ἐπελθόντι πανστρατιᾷ
καὶ περαιουμένῳ τὸν ποταμόν, ἀπαντήσας πεζῇ τε καὶ ποτα-
μίαις ναυσὶ τοσοῦτον εἰργάσατο φόρον ὥστε καὶ τὸν ποτα-
μὸν πλησθῆναι νεκρῶν καὶ τοὺς ἐν γῇ πεσόντας μὴ ῥαδίως
2 ἀριθμηθῆναι. τῶν δὲ κατὰ Θράκην ἐν τούτοις ὄντων, οὐ
μέτριά τινες, οὐδὲ οἶαι διαφέρειν εὐκόλως, τὸν Γρατιανὸν
περιόσταντο τύχαι. τοῖς γὰρ περὶ τὴν αὐλὴν τὰ τῶν αὐτο-
κρατόρων ἦδη διαφθείρειν εἰωθόσι πειθόμενος, Ἀλανοὺς τινας
αὐτομόλους δεξάμενος καὶ στρατιαῖς ἐγκαταλέξας δωρεαῖς τε
ἄδραϊς ἐτίμα καὶ θαρρεῖν ἡξίου τὰ πάντων ἀναγκαιότατα, 25
3 στρατιωτῶν λόγον ὀλίγον ποιούμενος. τοῦτο τοῖς στρατιώ-
ταις κατὰ τοῦ βασιλέως ἔτεκε μίσος, ὅπερ ὑποτυφόμενον κατὰ
βραχὺ καὶ αὐξανόμενον εἰς νεωτέρων πραγμάτων ἐκίνησε
τοὺς στρατιώτας ἐπιθυμίαν, τοὺς τε ἄλλους καὶ κατ' ἐξαίρετον

2. 3. προσεκατερίσαν. τὰς τῶν ἔθνων κωλύσαι κατὰ Ῥωμαίων ἐφόδους
AB, qui hic desinunt || 4. Σχύρους] Σχίρους ceteri. cf. Zeuss p. 486 sq. ||
4. 5. Καρποδάκας] Zeuss p. 699 || 9. fort. τὰ πρᾶγματα intercidit. ἀνενεγκεῖν
absolute dictum ut VI, 8, 3. cf. Boiss. ad Eun. p. 323 sq. || τῇ V,
τὴν ἐκ ε || 14. εἰδοθίῳ ex οἰδοθίῳ V¹. de nominis ratione v. Zeuss
p. 421, 1, de ipsa re Sievers 'Studien' p. 303 || 15. εἰς accessit e V ||
16. πανστρατιᾷ V, στρατιᾷ ε || 21. Γρατιανὸς] cf. Eunap. fr. 57 || 22.
περὶ V¹, παρὰ V¹ || 23. Ἀλανοὺς] Victor epit. 47, 6 || 25. ἄδραϊς V || 26.
ὀλίγον V, σέδέκα ε

τοὺς ταῖς Βρειτανικαῖς νήσοις ἐνιδρυμένους οἷα τῶν ἄλλων
 ἀπάντων πλέον αὐθαδεῖα καὶ θυμῷ νικωμένους. ἰκίνει δὲ
 πρὸς τοῦτο πλέον αὐτοὺς Μάξιμος Ἰβηρ τὸ γένος, Θεοδοσίῳ
 τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν Βρειτανίαν συστρατευσάμενος. οὗτος 4
 5 δυσανασχετῶν ὅτι Θεοδοσίος ἡξίωτο βασιλείας, αὐτὸς δὲ οὐδὲ
 εἰς ἀρχὴν ἐντιμον εἵναι προελθὼν, ἀντήγειρε πλέον εἰς τὸ
 κατὰ τοῦ βασιλέως ἔχθος τοὺς στρατιώτας. οἱ δὲ ῥαδίως
 ἔξαναστάντες ἀντίπον βασιλείᾳ τὸν Μάξιμον, καὶ περιθέντες
 τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸ διάδημα, παραχρῆμα τὸν Ὀκεανὸν ναοὶ
 10 διαβάντες ταῖς τοῦ Ῥήνου προσωρμίσθησαν ἐκβολαῖς. τῶν
 δὲ ἐν Γερμανίᾳ καὶ τοῖς μετὰ ταύτην στρατοπέδων ἀσμε-
 νέστατα τῇ ἀναρρήσει θεμένων, ἀντικαθίστατο Γρατιανὸς εἰς
 μάχην αὐτῷ, μέρος οὐ μικρὸν εἶ τοῦ στρατοπέδου συναγω-
 νιζόμενον ἔχων. ὥς δὲ συνῆλθον αἱ δυνάμεις ἀλλήλαις, ἀχρο- 5
 15 βολισμοὶ μὲν ἐπὶ πέντε μόνας ἡμέρας ἐγίνοντο, θιασάμενος
 δὲ ὁ Γρατιανὸς πρότερον μὲν τὴν Μαυρουσίαν ἅπασαν ἵππον
 ἀποχωρήσασαν καὶ Μάξιμον ἀναβοήσαντας Ἀγρουστον, εἴτα
 καὶ τοὺς ἄλλους κατὰ βραχὺ τῇ μερίδι Μαξίμου θεμένους,
 ἀπογνοὺς ταῖς ἐλπίσι, τριακοσίους ἱππείας ἀναλαβὼν σὺν
 20 αὐτοῖς ἐφυγε προτροπάδην ἐπὶ τὰς Ἀλπεις. εὐρὼν δὲ ταύτας 6
 ἀφυλάκτους ἐπὶ Ῥαιτίας ἐχώρει καὶ Νωρικὸν Παιονίας τε καὶ
 τὴν ἄνω Μυσίαν. οὐκ ἀμελήσας δὲ τῆς αὐτοῦ φυγῆς Μά-
 ξιμος τὸν ἵππαρχον Ἀνδραγάθιον, ὁρμώμενον μὲν ἀπὸ τοῦ
 Εὐξείνου πόντου, δοκοῦντα δὲ εἶναι, μετὰ καρτερω-
 25 τάτων ἵππων ἐκπέμπει διώκοντα. ὃ δὲ συντόνῳ ὁρμῇ διώκων,
 καταλαβὼν τε διαβαίνειν ἐθέλοντα τὴν ἐν τῇ Σιγιδούνῳ
 γέφυραν, κατασφάζει, οὕτω τε βεβαιωτέραν Μαξίμῳ τὴν βασι-
 λεῖαν πεποίηκεν.

1. ταῖς Βρ. νήσοις] pluralis ad hiatum vitandum positus || 2. κινω-
 μένους coni. Reitemeier || 3. πλέον, in mg. γ, V || Θεοδοσίῳ] proxima ex-
 cerpsit Ioannes Ant. ap. Cramerum An. Par. t. II p. 64, 12—16 (F. H. G.
 t. IV p. 608 fr. 186, 2 || 4. τῷ β.] potius Theodosio maiori || συστρα-
 τευσάμενος <ἐν τοῖς οὐδέποτε χρόνοις> Io. || 5. Θεοδοσίος ἐπε (sic)
 γρατιανὸς βασιλείας ἡξίωθη (sine acc.) Io. || 6. ἡγισε (sine spir.) τοὺς
 ἐν βρειτανία στρατιώτας εἰς τὸ κ. τ. β. ε. Io. || 11. γερμανία V², -ρεία
 V¹ || τὴν, τὰ α m. 1, V || τόποις ante στρατ. inserebat Leunclavius ||
 21. ἀφυλάκτους] ἀφύκτους coniec. οὐκ ἀφυλάκτους coni. Syllb, ἐφελ.
 Reitemeier || ραιτίας ε, ρατίας V || 25. διώκοντα ex -εντα radendo V ||
 26. Σιγιδούνῳ] cf. Wietersheim-Dahn t. II p. 361 || 27. βεβαιωτέραν V

δύναμιν ἀνελάμβανε, τῷ δεδομένῳ παρὰ τῆς τύχης ἀρκού-
 5 μινος προτερήματι. πάντων δὲ ὡς εἰπεῖν αἰτίας ἐπιφερόντων
 Φραουίττω, ὅτι διῶξαι φεύγοντα Γαῖνην οὐκ ἠθέλησαν,
 φεισαμένῳ δὲ ὡς ὁμοφύλων αὐτοῦ τε Γαῖνου καὶ τῶν ἄμα
 τούτῳ διαφυγόντων, οὐδὲν τοιοῦτον ἑαυτῷ συνεπιστάμενος
 ἐπαινῆει πρὸς βασιλέα, μέγα φρονῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ μετὰ
 παρρησίας τοῖς παρ' αὐτοῦ τιμωμένοις θεοῖς ταύτην ἀνα-
 τιθεῖς· οὐδὲ γὰρ ἡσχύνετο καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀκούοντος
 ὁμολογεῖν ὅτι σέβοιτο καὶ τιμῇ θεοὺς κατὰ τὰ πάτρια καὶ
 οὐκ ἀνέξεται κατὰ τοῦτο τοῖς ἀπὸ τοῦ πλήθους ἀκολουθήσαι.
 10 9 Φράουιττον μὲν οὖν ἀποδεξάμενος ὁ βασιλεὺς ὑπατον εἶναι
 κατέστησε· Γαῖνης δὲ τὸ πολὺ τῆς δυνάμεως μέρος ἀπο-
 βαλὼν ἤπερ εἰρηται, μετὰ τῶν λειπομένων ἐπὶ τὸν Ἰστρον
 ἀπέτρεχε, πεποφθήμενὴν δὲ τὴν Θράκην ἐκ τῶν προλαβουσῶν
 ἐφόδων εὐρών, τὰ δὲ ἐν ποσὶ ληζόμενος. διειδὼς δὲ μὴ ποτε
 15 στρατόπεδον ἕτερον Ῥωμαίων ἐπακολουθήσαν ἐπίθοιτο τοῖς
 σὺν αὐτῷ βαρβάροις οὐ πολλοῖς οὖσιν, οὐκ ἔξω δὲ ὑποψίας
 ἔχων τοὺς ἐπομένους αὐτῷ Ῥωμαίους, ἐκείνους μὲν οὐ προ-
 ιδομένους τὸ βούλευμα πάντας ἀπέκτεινεν, ἄμα δὲ τοῖς βαρ-
 βάροις ἐπειραιώθη τὸν Ἰστρον, εἰς τὰ οἰκέα ἐπανελθεῖν
 20 διανοούμενος, αὐτόθι δὲ τοῦ λοιποῦ βιοτεύειν.

22. Ἀλλ' ὁ μὲν Γαῖνης ἐν τούτοις ἦν· Οὐλδης δὲ ὁ
 τὴν Οὐννων ἔχων κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡγεμονίαν,
 οὐκ ἀσφαλὲς ἡγησάμενος εἶναι βαρβάρῳ στρατόπεδον οἰκίον
 ἔχοντι συγχωρῆσαι πέραν τοῦ Ἰστροῦ τὴν οἰκῆσιν ἔχειν, ἄμα
 25 δὲ καὶ τῷ Ῥωμαίων οἰόμενος βασιλεὶ χαρισθῆναι τοῦτον ἀπο-
 διώκων, εἰς μάχην αὐτῷ καταστήναι παρεσκευάζετο καὶ συν-
 2 αγωγὴν τὴν δύναμιν ἀντιτάττετο. καὶ Γαῖνης δὲ οὔτε πρὸς
 Ῥωμαίους ἐπανελθεῖν ἐτι δυνάμενος οὔτε ἄλλως τὴν ἀπειλου-
 μένην ἐφοδὸν διαφυγεῖν, ὁπλίσας τοὺς σὺν αὐτῷ τοῖς Οὐννοις
 30

1. ἀνελάμβανεν ε | 3. ὅτι sup. scr. V² | ἠθέλησαν V², -σαν V¹,
 -σε ε | 6. βασιλέα V, τὸν β. ε | 7. θεοῖς accessit e V | 11. φραουίττον
 V | 11. 12. εἶναι κατέστησε] cf. Baehr ad Herod. V, 25 | 14. δὴ] μὲν
 conl. Sylb, ἤδη Bekk | 17. ἔξω δὲ V, ἔξω τε ε | 18. 19. προιδομένους
 Bekk, προιδ. V | 22. Οὐλδης] Οὐλδης Sozom. IX, 5, 'Uldin' Oros.
 VII, 37, 12 Z., 'Huldin' Jordan. p. 41, 20 M. Hunnis Zosimi et Philo-
 storgii Romanos substituit Socrates | 28. ἀντιτάττετο, priore ε in ras.
 a m. 1, V

ἀπὴντα. συμπλακίντων δὲ τῶν στρατοπέδων οὐχ ἄπαξ ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἀλλήλοις, ἀντίσχε μὲν εἰς τινὰς μάχας ἢ Γαῖνου μερίς, ἐπεὶ δὲ πολλοὶ τε ἐξ αὐτῶν ἐπισον, ἀνηρέθη καὶ αὐτὸς Γαῖνης, καρτερῶς καὶ γενναίως ἀγωνισάμενος.

- 6 Τοῦ πολέμου τῇ Γαῖνου τελευταίῃ πέρας λαβόντος, Οὐλλδης 3
ὁ τῶν Οὐννων ἡγούμενος τὴν τούτου κεφαλὴν Ἀρχαδίῳ τῷ
βασιλεὶ πύμψας δωρεῶν ἡξιοῦτο καὶ ἐπὶ τούτοις σπονδὰς
πρὸς Ῥωμαίους ἐτίθετο. τῶν δὲ πραγμάτων σὺν οὐδενὶ
λόγῳ φερομένων οἷα τοῦ βασιλείως φρονήσεως ἐστειρημένου,
10 τὰ ἐν τῇ Θράκῃ συνεταράττετο· φυγάδες γὰρ οἰκίται καὶ
ἄλλως τὰς τάξεις ἀπολιπόντες, Οὐννους ἑαυτοὺς εἰπόντες
εἶναι, τὰ ἐν τοῖς ὑπαίθεροις διήρπαζον, ἕως ὃ Φράουιτος
ἐπιστρατεύσας, καὶ ὅσοις ἐνέτυχεν ἀνελών, ἐξω φόβου πεποίηκε
τοὺς οἰκήτορας
15 (23) λίαν ἔγνωκε διαβῆναι, δεδιότες μὴ ποτε κακῶς διατιθεῖεν
τούτῳ περιπεσόντες, ἀπέβησαν τῆς νιῶς ἐν τοῖς περὶ τὴν Ἥπειρον
τόποις, καὶ περὶ τῆς σφῶν βουλευόμενοι σωτηρίας (ἐποίει γὰρ
αὐτοῖς ταύτην ἐπισφαλῇ τὸ τοῦ πλημμελήματος ὑπερβάλλον)
καιρὸν δεδῶκασιν τοῖς παρ' αὐτῶν φυλαττομένοις φυγῆς. ἕτεροι
20 δὲ φασιν ὡς χρημάτων αὐτοῖς τὴν ἄφεισιν ἐφιλοτιμήσαντο. οἱ 2
δέ, ὅπως ποτὲ διέφυγον, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔπαν-

3. ἐπεὶ δὲ V, ἐπειδὴ δὲ ε || τε vel expungebat vel in τινὲς muta-
bat Sylb, nisi forte lacuna esset || 11. ἄλλως] ἄλλοι vel <οί> ἄλλως
coni. Sylb, contra quem recte dixit Reitemeier || 13. ὅσοις V, ὅσοις
ἄλλοις ε || 14. in οἰκήτορας verbo fol. 128^v in V desinit. in ima pagina
rubrica a. XV scriptum: ἐταρῶθα λέγει ἐν φύλλον. et quidem folium
unum excisum est. interceiderunt res annis 401 et 402 gestae. cf.
Tillemont t. V p. 841 sq. || 15 sq. sermo est de Aureliano, Saturnino,
Ioanne (comite largitionum a. 404: Tillemont t. V p. 788) ex exilio
reversis. (idem videtur Ioannes ap. Eun. fr. 85. qui quod illic ἡρα-
κτορόφως dicitur, duplex fortasse inest sensus, ut cum ceteri aulici
rapaces notentur tam Hierax ille ap. Eun. fr. 83, 86, cuius mortem ut
narraret Eunapius usque ad Pulcheriae tempora digressionem fecit
(fr. 87). Hieracis igitur Ioannes fuerit patronus indeque explicandum,
quod in Eun. fr. 85 aulici Ioannem σφῶν αἰσῶν προστησάμενοι, in
fr. 87 Hierax Fravittae caedis auctores extitisse dicuntur. nullo autem
paeto fieri potest ut cum Maio is credatur Hierax, γραμμάτων τῶν
περὶ διδάσκαλος, qui a. 415 Cyrillo episcopo studebat (Socr. VII, 13)) ||
15. λίαν Sylburgio videtur esse finale fragmentum nominis Θεσσαλία vel
παρὰλία' || 20. ἐφιλοτιμήσαντο, v a m. 1, V

τρομφήν ἰδαπάνα. τὰ μὲν οὖν τῶν Ἰσαύρων ἐν λαθραίαις ἦν ἔτι ληστείαις, οὐπω πρὸς φανεράν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν πλησιαζόντων ἔθνων ἀναστάντα.

26. Πᾶσαν δὲ τὴν Ἑλλάδα λησάμενος Ἀλάριχος ἀνεχώρησεν, ἥ προείρηται μοι, τῆς τε Πελοποννήσου καὶ τῆς ἄλλης ὁπόσῃν ὁ Ἀχιλῆος ποταμὸς διαρρεῖ, διατρίβων δὲ ἐν ταῖς Ἠπείροις, ἣν οἰκοῦσι Μολοττοὶ τε καὶ Θεσπρωτοὶ καὶ ὅσοι τὰ μέχρις Ἐπιδάμνου καὶ Ταυλαντίων οἰκοῦσι χωρία,

1. οὖν τῶν V, οὖν ε [2. οὐπω] id factum est proximis annis: Tillemont p. 475. mala Pamphylis ab Hierace illata (Eun. fr. 86) num Zosimus memoraverit dubium est propter lacunam proximam [3. post ἀναστάντα lacunam indicavi (vulgo nil nisi pauca de Alaricho verba ante ἀνεχώρησεν intercidisse putant). Photio (bibl. cod. 77) teste Eunapius ἀποτελειοῦν εἰς τὴν Ὀρωρίον καὶ Ἀρκαδίον τῶν Θεοδοσίου παίδων βασιλείαν, ἐκείνον τὸν χρόνον τέλος τῆς ἱστορίας ποιησάμενος, ὃν Ἀρσάκιος μὲν τοῦ χρυσοῦ τῆς ἐκκλησίας στόματος Ἰωάννου ἀπελαθίντος εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἀνηγγίζοντος ἱεράτευεν, ἡ δὲ τοῦ βασιλεύοντος Ἀρκαδίου γενὴ κατὰ γαστρός ἔχουσα καὶ ἀρβύλωσαι τὸν βίον ἀπέλειπεν (i. e. d. 6. m. Octobris a. 404). res autem in occidente interim gestas — veluti primam Alarichi in Italiam incursionem — sicut Eunapius — qui incertae fidei eas putaverit, v. fr. 74 — omisit etiam Zosimus. contra ubi inde a cap. 26 novum fontem, Olympiodori silvam (Phot. bibl. 80), sequi coepit, rerum occidentalium solarum curiosus est. iudicium quoque cum fonte mutavit: nam cui, dum Eunapium sequitur, Stilicho homo avarus dolosusque erat (V, 1, cf. Eun. fr. 62), ei postquam Olympiodoreas Stilichonis laudes legit, idem visus est πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν ἐν ἑστέῳ συνεστεινόντων τῷ χρόνῳ μετριώτερος (V, 34, 5). etiam annorum 405 et 406 res ab Olympiodoro, quamvis plenam historiam ab a. 407 demum exorso, breviter tractatas esse epitome Photiana docet. — usus est Olympiodoro praeter Zosimum etiam Sozomenus; id quod post Tillemontium t. V p. 656 et Reitemeierum singillatim demonstravit I. Rosenstein 'Forsch. z. deutschen Geschichte' t. I (Gotting. 1862) p. 167 sq. praeterea Philostorgium plurima ex Olympiodoro hausisse contendit Ieep ann. phil. suppl. t. XIV p. 73 sq. at in ea quidem Olympiodori parte quam Zosimus excerpsit gravissimae inter Philostorgium et Olympiodorum sunt discrepantiae — velut de Stilichonis moribus et consiliis deque Saro —, consensus autem non maior quam qui non potest non intercedere inter duos scriptores aequales eisdem de rebus scribentes [4. πᾶσαν δὲ τὴν Ἑλλάδα λησάμενος ἀλάριχος accesserunt e V [5. ἥ πρ. μοι] V, 7, 2. ni mirum egregius historicus, ne sibi recurrendum sit ad res ante a. 404 ab Alaricho gestas, hunc fingit inde ab a. 396 in Epiro morantem [6. accessit e V [7. ταῖς ε, τοῖς V

τὸ παρὰ Στελίωνος ἀνέμενε σύνθημα τοιόνδε πως ὄν. τοὺς 2
 τὴν Ἀρκαδίου βασιλείαν οἰκονομοῦντας ὁρῶν ὁ Στελίων
 ἄλλοτρίως πρὸς αὐτὸν ἔχοντας διανοεῖτο, κοινωνῶ χρησά-
 μενος Ἀλλαρίῳ, τῇ Ὀνωρίου βασιλείᾳ τὰ ἐν Ἰλλυριοῖς ἔθνη
 5 πάντα προσθεῖναι, συνθήκας τε περὶ τούτου πρὸς αὐτὸν
 ποιησάμενος εἰς ἔργον ἔγειν ὅσον οὐδέπω τὴν ἐπιχείρησιν
 προσεδόκα. προσδεχομένου δὲ Ἀλλαρίου τῷ παραγγέλματι 3
 πιθαρχήσιν, Ῥοδογαίῃς ἐκ τῶν ὑπὲρ τὸν Ἰστρον καὶ τὸν
 Ῥήνον Κελτικῶν τε καὶ Γερμανικῶν ἔθνων εἰς τεσσαράκοντα
 10 συναγαγὼν μυριάδας εἰς τὴν Ἰταλίαν ὥρμητο διαβῆναι. οὗ 4
 προσαγγελθέντος ἡ μὲν πρώτη πάντας κατέπληξεν ἀκοή· τῶν
 δὲ πόλεων ταῖς ἐλπίσιν ἀπεγνωκότων, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς
 Ῥώμης εἰς ἔσχατον οὐσῆς κινδύνου συνταραχθείσης, ἀνα-
 λαβὼν ὁ Στελίων ἅπαν τὸ ἐν τῷ Τικίνῳ τῆς Λιβυτικῆς
 15 ἐνιδρυμένον στρατόπεδον (ἦν δὲ εἰς ἀριθμοὺς συνελεγμένον
 τριάκοντα) καὶ ὅσον οἷός τε γέγονε συμμαχικὸν ἐξ Ἀλανῶν
 καὶ Οὐντων περιποιήσασθαι, τὴν ἔφοδον τῶν πολεμίων οὐκ
 ἀναμείνας αὐτὸς ἐπαιρώθη τὸν Ἰστρον ἅμα παντὶ τῷ στρατεύ-
 20 ματι, καὶ τοῖς βαρβάροις ἀπροσδοκήτοις ἐπιπεσὼν ἅπαν τὸ 5
 30 πολέμιον πανωλεθρία διέφθειρεν, ὥστε μηδένα σχεδὸν ἐκ
 τούτων περισωθῆναι, πλὴν ἐλαχίστους ὅσους αὐτὸς τῇ Ῥω-
 μαίων προσέθηκεν συμμαχία. ἐπὶ ταύτῃ μέγα φρονῶν ὁ Στε-
 λίων εἰκότως τῇ νίκῃ, μετὰ τοῦ στρατοπέδου παρὰ πάντων

1. ἀνέμενε V et Syll, ἀνέμει ἀπογραφα || 1 sq. cf. Olympiod. fr. 3 || 4. ἄλλαρίῳ V, et sic fere porro, Ἀλαρίῳ Bekk || Ἰλλυριοῖς V², -ίοις V¹ || 7. προσδεχομένου] δεχομένου conieci (ut pros ex praecedente verbo adhaeserit) || 8. Ῥοδογαίῃς Olympiod. fr. 9 (quod tamen male excerptum videtur). de re v. Zeuss 'd. Deutschen' p. 417 sq. et Wietersheim-Dahn t. II² p. 134 sq. || 9. ἐς V, εἰς s || 12. ἀπεγνωκότων] cf. ad IV, 29, 1 (ἐπιτιθέτων εἰσφορῶν). haeserunt editores ante Bekkerum || 13. οὐσῆς accessit e V. fort. <ὡς> εἰς scribendum: 'tamquam'. (εἰς, non ἐν, propter hiatum posuit, sicut V, 31, 1: εἰς τὴν Ῥάβερναν ἦν al.) || 14. Λιβυτικῆς Syll, Λιβυστικῆς V || 15. ἀριθμοῖς] cf. Mommsen Herm. t. XIX p. 220 || 18. Ἰστρον] Ἰστρον coni. Leunclavius, Ἡριδαρόν Reitemeier. Zosimi ipsius errorem esse cum Tillemontio t. V p. 807 et Rosensteinio l. d. p. 181 credo. ni mirum Zosimus, quae in Olympiodoro — quem inspectum ab illo esse non debebat negare Rosenstein — de origine barbarorum legerat, ad pugnae locum transtulit. cf. ad I, 23, 1 || 22. προσέθηκε s

ὥς εἰπεῖν στεφανούμενος ἐπανήει, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τῶν προσδοκηθέντων κινδύνων τὴν Ἰταλίαν ἐλευθερώσας.

27. Ἐν δὲ τῇ Ῥαβέννῃ (μητροπόλιν δὲ Φλαμινίας, πόλιν ἀρχαία, Θεσσαλῶν ἐποικία, Ῥήνη κληθεῖσα διὰ τὸ πανταχόθεν ὑδασι περιρρεῖσθαι, καὶ οὐχ ὥς Ὀλυμπιόδωρος ὁ Θηβαῖός φησι, διὰ τὸ Ῥῶμον, ὃς ἀδελφὸς γέγονε Ῥωμύλῳ, τῆς πόλεως ταύτης οἰκιστὴν γεγονέναι. Κοναδράτῳ γάρ, οἶμαι, θετέον, ἐν τῇ κατὰ τὸν βασιλέα Μάρκον ἱστορίᾳ τοῦτο περὶ τῆς πόλεως ταύτης διηγελλόντι) ἐν τῇ Ῥαβέννῃ τοίνυν ταύτῃ παρασκευαζομένῳ Στελίχωνι ταῖς Ἰλλυριῶν πόλιν μετὰ στρατεύματος ἐπιστῆναι, καὶ σὺν Ἀλλαρίχῳ παρασπάσασθαι μὲν αὐτὰς Ἀρκαδίου περιποιῆσαι δὲ τῇ Ὀνωρίου βασιλείᾳ, δύο κωλύματα συνέβη παρεμπιπείν, φήμη τε ὥς Ἀλλαρίχος τεθνεὺς εἴη διαδραμοῦσα, καὶ ἐκ τῆς Ῥώμης Ὀνωρίου γράμματα τοῦ βασιλέως ἀποδοθέντα, δι' ὧν ἐδηλοῦτο ὡς Κωνσταντῖνος ἐπιθέμενος εἴη τυραννίδι καὶ ἐκ τῆς Βρετανικῆς νήσου πειραιωθείς ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσι παραγένετο, τὰ βασιλείῳ ἐν ταῖς πόλιν πράττων. ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τῆς Ἀλλαρίχου τελευτῆς λόγος ἀμφίβολος ἔδοξεν εἶναι, πρὶν τινος παραγεγονότας ὃ τι περ εἴη δηλώσαι. τὰ δὲ περὶ τῆς ἀναρρήσεως Κωνσταντίνου λεγόμενα παρὰ πᾶσιν ἐκράτει. διὰ ταῦτα τῆς ἐπὶ Ἰλλυριοῦς ὁρμῆς ὁ Στελίχων ἀνακοπεῖς εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο, κοινολογῆσασθαι περὶ τοῦ πρακτέου βουλόμενος.

28. Τριβέντος δὲ τοῦ φθινοπώρου καὶ τοῦ χειμῶνος ἐπιλαβόντος ὑπατοὶ μὲν ἀνεδείχθησαν Βάσσοι καὶ Φίλιπποι,

4. Ῥήνη Syllb ex apographo uno, ζήνη V | 6. διὰ τὸ sup. scr. V² | 7. sup. scr. V² | 7. κοναδράτῳ V et Syllb, κοναστράτῳ apographa | οἶμαι θετέον Hemsterhusius ad Thom. Mag. p. 444 ed. Bern., οἰμιθετέον (sic) V, of μιθετέον apographa. Asinii Quadrati haec mentio ex ipsa fluxerit Zosimi lectione an adsumpta sit ex Olympiodoro incertum: hoc tamen ut in re levi potius crediderim, saepissime certe veteres, si quem refutare volunt, testimonio ab eo ipso a quo dissident adlatis reiectisque tamquam a se repertis contrariam in sententiam utuntur | 9. 10. παρασκευαζομένῳ V, παρασκευασμένῳ s | 10. Ἰλλυριῶν ex -ίων V¹ | 11. παρασπάσασθαι, πᾶ inter scrib. ex της ut vid. corr., V | 12. περιποιῆσαι V, περιποιήσασθαι s | 13. 14. 'congruentius φήμη — διαδραμοῦσαν' Syllb | 19. πρὶν τινος sup. scr. V² | 22. Ἰλλυριοῦς V², -ίους V¹ | 23. dativum (βασιλεῖ) ad κοινολογῆσασθαι pertinentem intercidisse puto. cf. p. 253, 10. 11

ὁ δὲ βασιλεὺς Ὀνώριος, οὐ πρὸ πολλοῦ Μαρίαν αὐτῷ τελευ-
τησάσης τῆς γαμετῆς, τὴν ταύτης ἀδελφὴν Θερμαντίαν ἤτει
οἱ δοθῆναι πρὸς γάμον. ἀλλ' ὁ μὲν Στελίων . . ἐνδύσειν
πρὸς τοῦτο, Σερήνα δὲ ἐνέκλειτο, πρᾶχθῆναι βουλομένη τὸν
1 γάμον τοιαύδε ἐνικναι αἰτίας. τοῦ γάμου τοῦ πρὸς Μαρίαν 2
Ὀνωρίῳ συνισταμένου, γάμων ὥραν οὐκ ἔτι τὴν κόρην ἄγουσαν
ἢ μήτηρ ὀρώσα, καὶ οὔτε ἀναβαλίσθαι τὸν γάμον ἀνεχομένη,
καὶ τὸ παρ' ἡλικίαν εἰς μῆξιν ἐκδοῦναι φύσεως ἀδικίαν καὶ
οὐδὲν ἕτερον εἶναι . . , γυναικὶ τὰ τοιαῦτα θεραπεύειν ἐπι-
10 σταμένη περιτρυχοῦσα πράττει διὰ ταύτης τὸ συνεῖναι μὲν
τὴν θυγατέρα τῷ βασιλεὶ καὶ ὁμόλεκτρον εἶναι, τὸν δὲ μῆτε
ἐθέλειν μῆτε δύνασθαι τὰ τῷ γάμῳ προσήκοντα πράττειν. ἐν 3
τούτῳ τῆς κόρης ἀπείρου γάμων ἀποθανούσης, εἰκότως ἡ Σε-
ρήνα βασιλείου γονῆς ἐπιθυμοῦσα δέει τοῦ μὴ τὴν τοσαύτην
15 αὐτῇ δυναστείαν ἐλαττωθῆναι, τῇ δευτέρᾳ θυγατρὶ συνάψαι
τὸν Ὀνώριον ἱσπευθεν. οὐ δὲ γενομένου τελευτᾷ μὲν ἡ κόρη
μετ' οὐ πολὺ, ταῦτά τῇ προτέρᾳ παθοῦσα.

29. Στελίων δὲ, ἀγγελλαντος αὐτῷ τινὸς ὡς τὰς Ἡπεί-
ρους Ἀλλάριχος καταλιπὼν, ὑπερβᾶς τε τὰ διέργοντα σιανὰ
20 τὴν ἀπὸ Παιονίας ἐπὶ Οὐνετιοῦς διάβασιν, τὰς σκηναὺς εἰς
Ἡμῶνα πόλιν ἐπέβηκε, μεταξὺ Παιονίας τῆς ἀνωτάτω καὶ
Νωρικοῦ κειμένην, — ἄξιον δὲ μὴ παραδραμεῖν ὅσα τῆς πό-

1. οὐ πρὸ πολλοῦ V, ἀπὸ πολλοῦ ε. cf. Tillemont t. V p. 557 ||
2. Θερμαντίαν Reitemeier, ἑρμαντίαν V, ἑρμαντίαν ε. cf. Olympiod.
fr. 2 || 3. <οὐκ ἐδόκει, οὐκ ἔμελλε> vel sim. ante ἐνδύσειν supplebat Syllb.
ego pro ἐνδύσειν scripsim ἐνδοίαζεν || 4. Σερήνα] Σερήνα editur in
Olympiodoro, rectius ut videtur. cf. Wannowski 'ant. Rom.' p. 101 ||
πρᾶχθῆναι] 'consummari'. quippe nepotis, βασιλείου γονῆς — quae
verba cum Iecpio ann. phil. suppl. t. XIV p. 75 de ipso Honorio ac-
cipi nullo modo possunt — Serena ἐπαθέμει (vs. 14). quae de arti-
bus a Serena olim adhibitis — vix quidem eis necessariis — a Zosimo
secundum Olympiodorum narrantur, ad ipsum Stilichonem, quem om-
nino calumniis ac conviciis prosequitur, transfert Philostorgius XII, 2 ||
5. ἔνικναι V, ἔνικα ε || 5. 6. τοῦ γάμου τοῦ πρὸς μαρίαν Ὀνωρίῳ (hoc
spir.) συνισταμένου V, τοῦ γάμου πρὸς τὴν μαρίαν Ὀνωρίῳ ἐνισταμένου
ε || 9. εἶναι <νομίζουσα> Leunclavius || 17. ante, non post, μ. οὐ πολὺ com-
mate distinxit Reitemeier, male || ταῦτά ε, ταῦτα V || 21. Ἡμῶνα scripsi,
Ἡμῶνα Vε. cf. ad V, 37, 2 (Κερῶνα) || μεταξὺ κτέ.] offendit Valesius
ad Ammian. XXVIII, 1, 45. at cf. Mommsen C. I. L. III, 1 p. 489 (de
Ptolem. II, 14, 5 v. Detlefsen Herin. t. XXI p. 554)

βεβαίως ἰστιάσαν, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐπαφείναι Ῥωμαϊκῷ στρατο-
πέδῳ βαρβάρους οὔτε ὅσιον οὔτε ἀσφαλὲς φετο εἶναι.

34. Ἐπὶ τούτοις ἀπορουμένου Στελίσωνος, οἱ σὺν αὐτῷ
βάρβαροι τὰ πρότερον αὐτοῖς ἐσκειμένα κρατεῖν ἐθέλοντες
ἀφέλκειν μὲν αὐτὸν ὧν μετὰ ταῦτα ἐκρινεν ἐπιχειροῦν· ὥς
δὲ οὐκ ἔπειθον, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἐν τισι χωρίοις ἐκριναν
ἐπιμεῖναι, μέχρις ἂν ἦν εἶχεν ὁ βασιλεὺς περὶ Στελίσωνος
γνώμην σαφέστερον ἐπιδείξειε, Σάρος δὲ καὶ σώματος φώμη
καὶ ἀξιώσει τῶν ἄλλων συμμάχων προέχων, μετὰ τῶν ὑπ'
αὐτὸν τεταγμένων βαρβάρων ἀνελὼν καθεύδοντας ἅπαντας
οἱ Στελίσωνι προσεδρεύοντες ἔτυχον Οὐννοὶ, καὶ τῆς ἐπο-
μένης αὐτῷ πάσης ἀποσκευῆς γενόμενος ἐγκρατὴς ἐπὶ τὴν
τούτου σκηνὴν ἐχώρει, καθ' ἣν διατρίβων ἀπεσκόπει τὰ συμ-
2 βησόμενα. Στελίσων μὲν οὖν καὶ τῶν σὺν αὐτῷ βαρβάρων
διαστάντων ἐπὶ τὴν Ῥαβένναν ἀπὼν παρεγγυᾷ ταῖς πόλεσιν, 15
ἐν αἷς βαρβάρων ἔτυχον οὔσαι γυναῖκες καὶ παῖδες, μηδένα
δέχισθαι βαρβάρων αὐταῖς προσιόντα· τῆς δὲ τοῦ βασιλέως
γνώμης ἤδη κύριος Ὀλύμπιος γεγονώς τοῖς ἐν τῇ Ῥαβέννῃ
στρατιώταις ἐστελλε βασιλικά γράμματα κελεύοντα συλλη-
φθέντα Στελίσωνα τίως ἐν ἀδίσμῳ παρ' αὐτῶν ἔχισθαι 20
3 φυλακῇ. τοῦτο μαθὼν ὁ Στελίσων ἐκκλησίαν τινὰ τῶν
Χριστιανῶν πλησίον οὔσαν νυκτὸς οὔσης ἔτι κατέλαβεν. ὕπῃ
οἱ συνόντες αὐτῷ βάρβαροι καὶ ἄλλως οἰκετοὶ τεθεαμένοι,
4 μετὰ οἰκειῶν ὥπλισμένοι τὸ ἐσόμενον ἀπεσκόπουν. ἐπεὶ δὲ
ἡμέρα ἦν ἤδη, παρελθόντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ στρατιῶ- 25
ται, καὶ ὄφκοις πιστωσάμενοι τοῦ ἐπισκόπου παρόντος ὥς
οὐκ ἀνελεῖν αὐτὸν ἀλλὰ φυλάξαι μόνον παρὰ βασιλέως ἐτά-
χθησαν, ἐπειδὴ τῆς ἐκκλησίας ὑπεξελθὼν ὑπὸ τὴν τῶν στρα-
τιωτῶν ἦν φυλακὴν, ἀπεδίδοτο δεύτερα γράμματα παρὰ τοῦ
κεκομικότος τὰ πρότερα, θανάτου τιμώμενα τὰ κατὰ τῆς 30
5 πολιτείας ἡμαρτημένα Στελίσωνι. Εὐχερίου δὲ τοῦ τούτου
παιδὸς ἐν τῷ ταῦτα γενέσθαι πεφηνγός καὶ εἰς τὴν Ῥώμην
ἀναχωρήσαντος, ἤγετο Στελίσων ἐπὶ τὸν θάνατον. τῶν δὲ

10. αὐτὸν V, αὐτῷ c || 14. Στελίσων κτλ.] parum perspicua sunt
et fortasse mutila || 15. παρεγγυᾷ V¹, παρεγγύα V² s, παρεγγύα conl.
Bekk. cf. ad III, 6, 3 || 24. ἐπεὶ δὲ c, ἐπειδὴ V || 27. βασιλέως V, τοῦ
βασ. c || 28. ἐπειδὴ s, ἐπεὶ δὲ V || 30. πρότερα V et Syllb, δεύτερα ap-
ographa || 31. τοῦ τοῦτον V², τοῦτον τοῦ V¹

περὶ αὐτὸν βαρβάρων καὶ οἰκειῶν καὶ ἄλλως οἰκειῶν (ἦσαν γὰρ πλῆθος οὐ μέτριον) ἀφιλέσθαι τῆς σφαγῆς αὐτὸν ὀρμησάντων, σὺν ἀπειλῇ πάσῃ καὶ φόβῳ ταύτης αὐτοῦς Στελίχων ἀποστήσας τῆς ἐγχειρήσεως τρόπον τινὰ τὸν τράχηλον αὐτὸς
 5 ὑπέσχε τῷ ξίφει, πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν ἐν ἐκείνῳ δυναστευσάντων τῷ χρόνῳ γεγωνὸς μετριώτερος. Θεοδοσίου γὰρ τοῦ 6
 πρεσβυτέρου συνοικῶν ἀδελφιδῇ καὶ ἀμφοῖν αὐτοῦ τοῖν παῖδων τὰς βασιλείας ἐπιτραπείς, τρεῖς δὲ πρὸς τοῖς εἰκοσὶν ἐνιαυτοῦς ἐστρατηγηκὼς οὐκ ἐφάνη ποτὲ στρατιώταις ἐπὶ
 10 χρήμασιν ἄρχοντας ἐπιστήσας ἢ στρατιωτικὴν σίτησιν εἰς οἰκεῖον παρελόμενος κέρδος. πατήρ δὲ παιδὸς ἐνὸς γεγωνὸς 7
 ἐστήσεν αὐτῷ τὴν ἀξίαν ἄχρι τοῦ λεγομένου νοταρίου τριβούνου, μηδεμίαν αὐτῷ περιποιήσας ἀρχήν. ὥστε <δὲ> μηδὲ τὸν χρόνον ἀγνοῆσαι τοὺς φιλομαθοῦντας τῆς αὐτοῦ τελευτῆς.
 15 Βάσσου μὲν ἦν ὑπατεία καὶ Φιλίππου, καθ' ἣν καὶ Ἀρχάδιος ὁ βασιλεὺς ἐτυχε τῆς εἰμαρμένης, τῇ πρὸ δέκα καλανδῶν Σεπτεμβρίων ἡμέρᾳ.

35. Στελίχωνος δὲ τελευτήσαντος τὰ ἐν τοῖς βασιλείοις ἅπαντα κατὰ τὴν Ὀλυμπίου διετίθετο βούλησιν, καὶ αὐτὸς
 20 μὲν τὴν τοῦ μαγίστρου <τῶν ὀφφικίων> ἀρχὴν παρελάμβανε, τὰς δὲ ἄλλας διένεμεν ὁ βασιλεὺς οἷς Ὀλύμπιος ἐμαρτύρει. πανταχόθεν δὲ τῶν Στελίχωνος οἰκειῶν ἢ ἄλλως τὰ τοῦτου 2
 φρονεῖν δοκούντων ἐρευνωμένων, εἰς κρίσιν ἦγοντο Δευτέριος ὁ τῆς φυλακῆς τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος προεστὼς καὶ Πέτρος
 25 ὁ τοῦ τάγματος τῶν ὑπογραφέων ἡγούμενος, καὶ δημοσίαν ὑποστάντες ἐξέτασιν ἠναγκάζοντό τι περὶ Στελίχωνος λέγειν.

2. ἀφελ.] cf. Krabinger ad Synes. de prov. p. 93 B Pet. § 4. τὸν τρ. αὐτὸς V, αὐτ. τ. τρ. § 5. ὑπέσχε V et Bekk, ἐπέσχετο apographa § 9. ἐνιαυτοῦς V², -τοῖς V¹ § 12. νοταρίου V, νοταρίων §. Kucherius igitur nil fuit nisi vulgaris notarius (et) tribunus (cf. Gothofr. ad e. Theod. t. II p. 89). primicerius notariorum tum erat Petrus (c. 35, 2) § 13. περιποιήσας V et Heyne, περιποιήσαι apographa § 14. ὥστε δὲ scripsi (cf. IV, 26, 3), ὥστε V, ὡς δὲ § 15. ὑπατεία §, ἐπατεία V, ut II, 7, 2 § 16. τῇ V, τῇ δὲ § 18. δὲ accessit e V § 20. τῶν ὀφφικίων verba — per se quidem non necessaria, cf. ad III, 29, 3 — h. l. propter hiatum abesse non poterant, itaque ex Olympiod. fr. 8 addidi. (nisi forte males τῶν μαγίστρων, cf. ad V, 44, 2) § 21. διένεμεν V, διένειμεν § 23. φρονεῖν, φρον in ras. m. 2, V § 24. δοκούντων, 1 litt. cr., δ ex ρ, V § 25. ἐρευνωμένων (sic) V, διερευνωμένων §. cf. III, 24, 2

στρατεύματι καταφρόνησιν ἐμποιῆσαι τοῖς πολεμίοις ἀρκοῦν-
τας, Τουρκιλλίωνα μὲν τοῖς ἱππεῦσιν, Οὐαράνην δὲ τοῖς
πεζοῖς ἐπιστήσας καὶ τῇ τῶν δομαστίκων Ἰλῃ Βιγελάντιον, καὶ
τὰ λοιπὰ τούτοις ὁμολογοῦντα, ὧν ἕνεκα ταῖς ἐλπίσι πάντες
ἀπεγνωκότες ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχειν ἐδόκουν τὴν τῆς Ἰταλίας
ἀπώλειαν.

37. Ἀλλὰ τούτων οὕτω διωκόμενων ἐπὶ τὴν κατὰ τῆς
Ῥώμης ἔφοδον Ἀλλάριχος ὁρμήθη, γελᾶσας τὴν Ὀνωρίου
παρασκευήν. ἐπεὶ δὲ μεγίστοις οὕτως πράγμασιν οὐκ ἐκ τοῦ
ἴσου μόνον ἀλλὰ καὶ ἐκ μείζονος ὑπεροχῆς ἐγχειρῆσαι διε-
10 ροιῖτο, μεταπέμπεται τὸν τῆς γαμετῆς ἀδελφὸν Ἀτάουλφον ἐκ
τῆς ἀνωτάτω Παιονίας, ὥς ἂν αὐτῷ κοινωνήσοι τῆς πράξεως,
2 Οὐννων καὶ Γότθων πλῆθος οὐκ εὐκαταφρόνητον ἔχων. οὐκ
ἀναμείνας δὲ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν, ἀλλ' εἰς τὸ πρόσω προ-
ελθὼν Ἀκυληίαν μὲν παρατρέχει καὶ τὰς ἐξῆς ταύτῃ πόλεις 15
ἐπέκεινα τοῦ Ἰριδαντοῦ ποταμοῦ κειμένας (φημὶ δὴ Κον-
κορδίαν καὶ Ἀλτινον καὶ ἐπὶ ταύτῃ Κρεμῶνα), καὶ περαιωθεὶς
τὸν ποταμόν, ὥσπερ ἐν πανηγύρει, πολεμίου μηθενὸς ἀπαντή-
σαντος εἰς τι τῆς Βονωνίας ὁρμητήριον ἦλθεν, ὃ καλοῦσιν
3 Οἰκουβαρίαν. ἐντεῦθεν Αἰμιλίαν ἔπασαν παραμείψας καὶ 20
καταλιπὼν ὀπίσω τὴν Ῥάβενναν εἰς Ἀρίμηνον ἀφίκετο, πόλιν
τῆς Φλαμινίας μεγάλην. εἶτα καὶ ταύτην παραδραμὼν καὶ
τὰς ἄλλας ὅσαι τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἦσαν, εἰς τὸ Πίκηνον
παρεγένετο· τοῦτο δὲ ἔθνος ἐστὶν ἐν ἐσχάτῳ ποῦ τοῦ Ἰονίου
4 καίμενον κόλπου. ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὁρμήσας πάντα 25
τὰ ἐν ποσὶν ἐλῆξεν φρούριά τε καὶ πόλεις, ὥστε εἰ μὴ πρὸ
τῆς τῶν βαρβάρων εἰς τούτους τοὺς τόπους ἀφίξαις διαδράνεις

1. in στρατεύματι φρονίμους (sic) desinunt AB || 2sq. cf. ad c. 48, 1 ||
3. ἐπιστήσας delendum puto || 9. οὕτω ε || 11. Ἀτάουλφος] Ἀδαούλφος
(Ἀδάούλφος editur in Sordomano IX, 8) Olympiodoro est || 15. ταύτη
accessit e V || 16. 17. κοκορδίαν Bekk || 17. Κρεμῶνα scripsi, cf. Wan-
nowski 'ant. Rom.' p. 45, κρέμωνα V, Κρέμωνα ε. ipsum vero iter
valde mirum est, cum ci qui recta via Altino Bononiam peteret Pata-
vium Ateste Anneianum Hostilia transeunda essent, nec vero Cremona
longe illinc distans. nec iuvat Maffei coniectura (ap. Boeckingium
not. occ. p. 313) Veronam (i. e. Οἰκρωνα) reponentis. Olympiodorus
ipso num forte copiosius Alarichi iter descripserit definiri iam non
potest || 21. ὀπίσω accessit e V || ἀρίμηνον ex ἀρίμ/τον V. ἀρίμνον ε ||
23. Πικηνόν scribendum puto

ἔφθησαν Ἀρσακίος τε καὶ Τερέντιος οἱ εὐνοῦχοι, καὶ τὸν
 Στελίχωνος υἱὸν Εὐχέριον εἰς τὴν Ῥώμην εἰσήγαγον κατὰ
 πρόσταγμα τοῦ βασιλέως ἀποθανοῦμενον, καὶ ἔργον οἷς βασι-
 λεὺς ἐκέλευσεν ἐπετίθη, πάντως ἂν ὁ νῖος εἰς χεῖρας ἔλθων
 Ἀλλαρίχου περιεσώθη. πληρώσαντες δὲ ἐπὶ τῷ τούτῳ τὸ προσ-
 ταχθὲν οἱ εὐνοῦχοι καὶ Θερμαντίαν τὴν Ὀνωρίου γαμετὴν
 τῇ μητρὶ παραδόντες, οὐ δυνηθέντες ἐπανελθεῖν διὰ τῆς αὐ-
 τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸν βασιλέα, νεῶς ἐπιβάντες ὡς ἐπὶ Κελτοῦς
 καὶ Γαλάτας ἀπέπλευσαν· προσορμισθέντες δὲ Γενούα, Αἰγυ-
 στικῇ πόλει, διεσώθησαν εἰς τὴν Ῥάβενναν, ἣ καὶ ὁ βασιλεὺς
 ἐνεδήμει. ὄφελος δὲ μέγα τῆς πολιτείας ὁ βασιλεὺς ἡγησά-
 μενος εἰ τοὺς εὐνοῦχους ἀποδόντας Θερμαντίαν τῇ μητρὶ καὶ
 ἀνελόντας Εὐχέριον ὑπὲρ τούτων ἀμείψαιτο τῶν ἀνδραγαθη-
 μάτων, Τερέντιον μὲν ἔταξεν ἄρχην τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος,
 Ἀρσακίῳ δὲ τὴν μετὰ τοῦτον ἔδωκε τάξιν. ἀνελὼν δὲ Βαθα-
 νάριον τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ Αἰβύῃ στρατιωτῶν . . , Στελίχωνος
 ἀδελφῆς ἄνδρα γινόμενον, Ἡρακλειανῶ παρέδωκε τὴν ἀρχήν,
 αὐτόχειρι Στελίχωνος ὄντι καὶ ταύτην ἐπαθλον τὴν τιμὴν
 δεξαμένῳ.
 38. Ἦδη δὲ Ἀλλαρίχου περὶ τὴν Ῥώμην ὄντος καὶ κατα-
 στήσαντος εἰς τὴν πολιορκίαν τοὺς ἔνδον, ἐν ὑποψίᾳ ἔλαβε
 τὴν Σερήναν ἢ γερουσία, οἷα τοὺς βαρβάρους κατὰ τῆς πό-
 λεως ἀγαγοῦσαν, καὶ ἐδόκει κοινῇ τε τῇ γερουσίᾳ πάσῃ καὶ

1. ἔφθησαν, priore θ ut vid. mñtila, V || 2. Εὐχέριον] Olympiod.
 fr. 6 (ex hoc qui Philostorgii narratio (XII, 3) prorsus discrepans cum
 Ieropio derivari possit non video) || εἰσήγαγον] merito offendit Reite-
 meier, cum Eucherius ex Zosimi quidem narratione (c. 34, 5; 35, 4)
 Romam post patrem occisum statim defugerit. unde ἀνέγαγον ille
 coniecit ut abstractus illinc reductusque dicatur. mihi lacuna videtur
 esse, sic fere explenda: εἰς τὴν Ῥώμην <ὅτα ἔτι τῶν ἀσύλων (cf.
 V, 19, 5)> εἰσήγαγον || 3. 4. <ὁ> βασι. coni. Syllb, inutiliter || 5. τούτῳ
 Bekk, τούτων V || 9. προσορμισθέντες — 10. ἐάβενναν accesserunt c V ||
 15. τὴν — τάξιν] i. e. primicerii sacri cubiculi || 16. ἡγοῦμενον supplevit
 Leunclavius. Bathanarius comes Africae fuit. cf. Boecking ad not.
 occ. p. 511 sq. || 21. τὴν fort. delendum. cf. I, 33, 2; VI, 2, 3 || ἐν
 ὑποψίᾳ ἔλ. si ipse posuit scriptor, nec vero ὑποψίαις, pro locutione
 continua habuit || 22. Σερήναν] Olympiod. fr. 6 || 23. τῇ accessit o V.
 sed malim: κοινῇ τῇ τε γερουσίᾳ κτέ. cf. V, 20, 1: κοινῇ ψήφῳ βασι-
 λεὺς τε καὶ ἡ γερουσία

45. Τῶν δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην ἐν οὐδεμιᾷ τύχῃ βελτίονι
κατασιάντων, ἔδοξε τῷ βασιλεῖ πέντε τῶν ἀπὸ Δελματίας
στρατιωτικὰ τάγματα, τῆς οἰκείας μεταστάντα καθέδρας, ἐπὶ
φυλακῇ τῆς Ῥώμης ἐλθεῖν. τὰ δὲ τάγματα ταῦτα ἐπλήρουν
ἄνδρες ἑξακισχίλιοι, τόλμῃ καὶ ῥώμῃ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύ-
2 ματος κεφάλαιον ὄντες. ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν Οὐάλης πρὸς πάντα
κίνδυνον ἐτοιμώτατος, ὃς οὐκ ἀξιώσας δι' ὁδῶν ἃς οὐκ ἐφύ-
λαττον οἱ πολέμιοι διελθεῖν, καραδοκήσαντος Ἀλλαρίχου τὴν
πάροδον ἐπιπιδόντος τε σὺν παντὶ τῷ στρατεύματι πάντας
ὑπὸ ταῖς τῶν πολεμίων πεποιήκει γενέσθαι χειρσί, καὶ μόλις 10
διέφυγον ἄνδρες ἑκατόν, (ἐν) οἷς καὶ ὁ τούτων ἡγούμενος
ἦν· οὗτος γὰρ ἄμα Ἀιτάλῳ τῷ ὑπὸ τῆς γερουσίας σταλέντι
πρὸς τὸν βασιλέα οἷός τε γέγονεν εἰς τὴν Ῥώμην εἰσελθὼν
3 διασωθῆναι. κακῶν δὲ μειζόνων αἰὲ τοῖς οὔσι προστιθε-
μένων, ἐπιστάς Ἀιτάλος τῇ Ῥώμῃ παραλύει τῆς φροντίδος 15
Ἡλιοκράτην, ἣν ὁ βασιλεὺς ἦν αὐτῷ παραδοὺς Ὀλυμπίῳ
πειθόμενος. ἐτίτακτο γὰρ τὰς οὐσίας τῶν δεδημευμένων διὰ
τὴν Στελίχωνος οὐσίαν διερευνησάει καὶ ταύτας τοῦ δημοσίου
ποιεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ μέτρια φρονῶν τὸ τοῖς δυστυχοῦσιν
ἐπεμβαίνειν ἐν ἀσεβείας ἐτίθετο μέρει, καὶ οὔτε πρὸς ἀκρί- 20
βειαν τὰ πράγματα ἀνεξήτει, πολλοῖς δὲ καὶ ἀποκρύπτειν ἃ
δύναιντο λάθρᾳ ἐδήλον, φανὸς τις εἶναι διὰ τοῦτο δόξας
εἰς τὴν Ῥάβενναν ἦγετο, τῆς περὶ τοὺς ἀτυχήσαντας φιλαν-
4 θρωπίας ἔνεκεν δίκην ἐκτίσων. καὶ πάντως ἂν ἐτιμήθη θα-
νάτου διὰ τὴν τότε κρατοῦσαν ὀμότητα, εἰ μὴ τινα τῶν 25
Χριστιανῶν ἐκκλησίαν ἔτυχε τηνικαῦτα καταλαβών. Μαξι-

grapha || 1. δὲ sup. scr. V² || βελτίονι ex βελτίωνι radendo V || 2. δελ-
ματίας V¹, δαίμ. V² || 9. τε σὺν ε, δὲ σὺν V, in initio paginae || 11.
ἐν add. Sylb || 13. εἰσελθὼν V, ἐλθὼν ε || 15. αἰτάλος V || 17. δεδημευ-
μένων V et Leunclavius, δεδευμένων ε || 18. οὐσίαν ex priore οὐσίας
a librario perperam repetitum. συνευσεῖαν conij. Gothofredus ad cod.
Theod. t. III p. 379 posteaque Heyne, οὐκείαν Leunclavius, γυνῶν
Sylb, οὐκείωτα ego || διερευνησάει || διερευνᾶσθαι conieci coll. II, 16, 1;
III, 21, 5; 24, 1; 30, 4; IV, 8, 4; 9, 2; 47, 1; V, 46, 1. contra ἱερυνῶν
III, 24, 2 et passivo V, 35, 2 || 19. τὸ V², τῷ V¹ || 20. ἐπεμβαίνειν V et
Bekk, ἐνεπεμβαίνειν apographa (in V litterae πεμβ in rasura quidem
sunt, sed fortuitam videri laesionem dicit Mau) || 22. λάθρᾳ ἐδήλον ||
λαθραῖως ἐδ. propter hiatum conieci. cf. IV, 26, 4 || 24. ἔνεκεν V,
ἐνεκα ε || 25. μήτινα V², μητινα V¹ || 26. καταλαβών V², λαβών V¹ ||

μιλλιανὸς δὲ τοῖς πολεμίοις περιπεσὼν ἀπεδόθη Μαρινιανῷ
 τῷ πατρὶ τρισμυρίων ὑπὲρ αὐτοῦ δοθέντων χρυσῶν· ὥς γὰρ
 ἀναβαλομένου τὴν εἰρήνην τοῦ βασιλέως καὶ μὴ πληρώσαντος
 τὰ συγχείμενα τοῖς ἀλισκομένοις τῶν εὐ γεγονότων,
 οὐκ ἦν ἔτι τοῖς Ῥωμαίοις ἢ τῆς πόλεως ἔξοδος ἐλευθέρα.
 ἀλλὰ τῆς μὲν εἰρήνης ἔνεκα καὶ αὐτοῖς ὥς βασιλέα πέμπει
 πρέσβεις ἢ γερονσίαι, καὶ τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου τοῖς
 πρέσβεσι συναπάραντος· ἦσαν δὲ σὺν αὐτοῖς καὶ βαρβάρων
 τινὲς ὑπ' Ἀλλαρίχου σταλέντες, ὥς ἂν περισώζοιεν αὐτοὺς
 ἐκ τῶν ἐνοχλούντων ταῖς ὁδοῖς πολεμίων. ἀλλὰ τούτων ἐς
 τὸν βασιλέα κεχωρηκότων, Ἀτιούλφος γενόμενος ὑπ' Ἀλλαρίχον
 μετὰπεμπτos, ὥς ἐν τοῖς ἀνωτέρω διεξήλθον, ἐπεραιώθη τὰς
 ἄλπεις τὰς ἀπὸ Παιονίας ἐπὶ τὴν Οὐνετιάν φερούσας. ὅπερ
 ὁ βασιλεὺς ἀκηκόως, μὴ πολλὴν τε δύναμιν εἶναι αὐτῷ, τοὺς
 στρατιώτας πάντας, ἱππίας τε καὶ πεζοὺς, ὅσοι κατὰ τὰς πό-
 λεις ἦσαν, ἀπαντῆσαι τούτῳ διέταξεν ἅμα τοῖς σφῶν ἡγε-
 μόσιν. Ὀλυμπίῳ δὲ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ τάξεων ἡγουμένῳ τοὺς
 ἐν τῇ Ῥαβέννῃ δέδωκεν Οὐννοὺς, τριακοσίους ὄντας τὸν
 ἀριθμόν, οἵτινες ἐπειδὴ τοὺς ἐληλυθότας . . . Πείσας αὐτὴν
 ὀνομάζουσιν, ἐπιθέμενοι καὶ συμπεσόντες ἀναιροῦσι μὲν τῶν
 Γότθων ἑκατὸν καὶ χιλίους, ἑπτακαίδεκα μόνοι πεισόντες· ὥς

p. 274, 26. 275, 1. Μαξιμιλλιανὸς] offendere plures, cum eundem hominem
 putarent ac Maximianum qui ad Honorium legatus erat (c. 44, 1), ideo.
 quo alterum utrum nomen utroque loco scribi volebant. at diversos
 esse ipse Zosimus docere poterat: hic enim Maximilianus non rediens
 Romam sed exiens (ἔξοδος v. 5) captus est. ceterum de patre filioque
 v. Seeck praef. Symm. p. CXXVII § 3. ἀναβαλ/ομένου V § 4. τοῖς ἀλισκο-
 μέτοις τῶν εὐ γεγονότων habet V, omisit cum apographo uno post
 Leunclavium Bekk. patet autem lacunam inesse, quam sic fere ex-
 plexerim: τοῖς ἀλισκομένοις <πρὸς Ἀλλαρίχον περὶ ὁμηρίας παλ/δων
 εὐ γεγονότων. cf. c. 42, 1; 44, 1 § 5. τοῖς ῥωμαίοις, ε ῥωμαίοις in ras.
 m. 2, V § 7. τοῖς V², τ///, c. 3 litt. eras., V¹ § 10. ὁδοῖς V², ὁ/// V¹ §
 πολεμίων, τμίων in ras. m. 2, V § 11. τάνολφος h. l. V § 12. ἐν τοῖς
 ἀνωτέρω c. 37, 1 § 12. 13. /// τὰς ἄλπεις (eras. αὐ) V § 13. τὴν ac-
 cessit e V § οὐνετιάν V, corr. ε § 14. ἀκηκόως V¹ ex -οὺς § 19. lacunam
 sic fere explexerim: ἐληλυθότας <ἐν Ἀτιούλφῳ Γότθους κατέλαβον
 ἱερατοπεδευμένους περὶ πόλιν τινα Ἰταλίαν> Πείσας § 21. ἔπτ. (δὲ add.
 ε) μόνοι πεισόντες] ἑπτακαίδεκα μόνον ἀπολέσαντες conieci. ἔπτ. δὲ
 μόνους ἀποβαλόντες voluit Reitemeier § 21. — p. 276, 2. ὥς — διέσαντες
 accesserunt e V

δύναμιν, ἀξίαν δὲ ἢ στρατηγίαν μὴ ποτε Ἀλλαρίχῳ δώσιν ἢ
 τισι τῶν τῷ γένει προσσηκόντων. (49) ταύτην δεξιόμενος
 Ἰόβιος τὴν ἐπιστολὴν οὐ καθ' ἑαυτὸν ἀνελίξας ἀνέγνω ταύ-
 την ἀλλ' εἰς ἐπήκοον Ἀλλαρίχου. καὶ τὰ μὲν ἄλλα μετρίως
 ἤνεγκεν· ὥς δὲ ἀρνηθεῖσαν εἶδεν ἑαυτῷ τε καὶ (τῷ) γένει 1
 τὴν τῆς στρατηγίας ἀρχήν, ἀναστὰς εἰς ὄργην αὐτόθεν ἐπὶ
 τὴν Ῥώμην ἐλαύνειν τοὺς σὺν αὐτῷ βαρβάρους ἐκέλευσεν
 ὥς αὐτίκα τὴν εἰς αὐτὸν καὶ τὸ γένος ἔπαν ἀμυνόμενος
 2 ὕβριν. Ἰόβιος δὲ ἀπορηθεὶς ἐπὶ τῷ παραλόγῳ τῶν τοῦ βα-
 σιλέως γραμμάτων εἰς τὴν Ῥάβενναν ἔπανῃ. βουλόμενος 19
 δὲ τῆς μέμφεως αὐτὸν ἀπολύσαι κατέλαβεν ὄρκους Ὀνώριον,
 ἢ μὴν εἰρήνην μὴ ποτ' ἐσεσθαι πρὸς Ἀλλάριχον, ἀλλ' ἄχρη
 παντὸς αὐτῷ πολέμῳ. ὦμνυ δὲ καὶ αὐτὸς ὄρκον τῆς βα-
 σιλέως ἀφάμενος κίφαλῃς, καὶ τοὺς ἄλλους οἱ τὰς ἀρχὰς εἶχον
 ταυτὸν ποιῆσαι παρασκευάσας.

15

50. Τούτων δὲ πραχθέντων ὁ βασιλεὺς ὥς δὴ πολε-
 μήσων Ἀλλαρίχῳ μυρίους εἰς συμμαχίαν Οὐννους ἐπεκαλεῖτο·
 τροφὴν δὲ τούτοις ἔτοιμον εἶναι παροῦσι βουλόμενος, σίτον
 καὶ πρόβατα καὶ βόας τοὺς ἀπὸ τῆς Δελματίας εἰσφέρειν
 ἐκέλευεν. ἔπειτα δὲ τοὺς κατασκοπήσοντας ὕπως τὴν ἐπὶ τὴν 20
 Ῥώμην ὁδὸν Ἀλλάριχος ποιεῖται, καὶ πανταχόθεν τὰς δυνά-
 2 μεις συνήθροισεν. Ἀλλάριχος δὲ εἰς μετὰμειλον ἔλθων ἐπὶ τῇ
 κατὰ τῆς Ῥώμης ὁρμῇ, τοὺς κατὰ πόλιν ἐπισκόπους ἐξέπειπε

1. δύναμιν ἀξίαν. στρατηγίαν δὲ μὴ ποτε MN male. ἀξίας δὲ οὐ
 ποτε μεταδώσειν αὐτῷ ἀντιδήλωσεν: Sol. IX, 7 | μήποτε V | 2. τισι V,
 τινί MN | τῶν τῷ γένει προσσηκόντων. αὐτῷ ταύτην MN. τισι (vel τινι)
 τῶν γένει προσσηκόντων αὐτῷ. ταύτην coniect. cf. I, 10, 1; 63, 2;
 II, 45, 2; IV, 4, 2; VI, 4, 3 | 3. Ἰόβιος MN, ὁ Ἰόβ. V | οὐ καθ' ἑαυτὸν
 V¹ ex o. c. ἀφ' ἑαυτοῦ ut vid. | 4. ἀλλ' MN, ἀλλὰ V | 5. τῷ γένει ε, γένει
 MNV | 7. ἐκέλευε MN | 8. ἔπαν ἀμυνόμενος V¹, ἔπ' ἀμυνόμενος V¹,
 ἀπαμυνόμενος (-ον M) MN | 9. βουλόμενος MN | 10. αὐτὸν V¹, αὐτόν
 (sine acc.) V¹, ἑαυτὸν MN | κατέλαβεν MN | 11. ὄρκους, 2 litt. oras.,
 ' ex ' m. 2, V | 12. μὴ ποτ' N ε, μὴ ποτε MV | ἀλλ' ἄχρη V, ἀλλὰ χρῆ
 M, ἀλλὰ N | 13. αὐτῷ accessit e MNV (in V αὐτῷ m. 1 ex αὐτῷ) |
 πολέμῳ MN ε, πολέμῳ V | ὦμνυ V, ὦμνυ MN | 13. 14. βασιλέως
 MNV, βασιλείας ε | 15. ταυτὸν V, ταῦτο MN | 16. δὲ accessit e MN |
 ὁ om. M | 17. κίφαλῃς M | τῶν N | 18. παροῦσι MN, παροῦσι V,
 παροῦσι ε | 19. δελματίας ε | 20. ἐκέλευε MN | κατασκοπήσοντας M ε,
 -σαντας NV

πρεσβευσομένους ἔμα καὶ παραινούντας τῷ βασιλεὶ μὴ περι-
 ιδεῖν τὴν ἀπὸ πλειόνων ἢ χιλίων ἐνιαυτῶν τοῦ πολλοῦ τῆς
 γῆς βασιλεύουσας μέρους ἐκδεδομένην βαρβάροις εἰς πόρθη-
 σιν, μηδὲ οἰκοδομημάτων μεγέθη τηλικαῦτα διαφθειρόμενα
 5 πολεμίων πυρί, θέσθαι δὲ τὴν εἰρήνην ἐπὶ μετρίαις σφόδρα
 συνθήκαις. οὔτε γὰρ ἀρχῆς ἢ ἀξίας δεῖσθαι τὸν βάρβαρον, 3
 οὔτε τὰς πρότερον ἐπαρχίας ἐτι πρὸς οἴκησιν βούλεισθαι καὶ
 ἐπὶ τοῦ παρόντος λαβεῖν, ἀλλὰ μόνους ἔμφω Νωρικούς, ἐν
 ταῖς ἐσχατιαῖς πόν τοῦ Ἰστροῦ κειμένους, συνεχεῖς τε ὑφι-
 10 σταμένους ἐφόδους καὶ εὐτελεῖ φόρον τῷ δημοσίῳ εἰσφέροντας,
 καὶ σῖτον ἐπὶ τούτοις ἔτους ἑκάστου τοσοῦτον ὅσον ἀρκεῖν ὁ
 βασιλεὺς οἰηθείη. συγχωρεῖν δὲ καὶ τὸ χρυσίον, εἶναί τε
 φιλίαν καὶ ὁμαιχμίαν αὐτῷ καὶ Ῥωμαίοις κατὰ παντὸς αἰρόν-
 τος ὅπλα καὶ πρὸς πόλεμον κατὰ τῆς βασιλείας ἐγχειρόμενον.
 15 (51) ταῦτα ἐπιεικῶς καὶ σωφρόνως Ἀλλάριχον προτεινομένου,
 καὶ πάντων ὁμοῦ τὴν τοῦ ἀνδρὸς μετριότητα θαυμαζόντων,
 Ἰόβιος καὶ οἱ τῷ βασιλεὶ παραδυναστεύοντες ἀνήνυτα ἔφασκον
 τὰ αἰτούμενα εἶναι, πάντων ὅσοι τὰς ἀρχὰς εἶχον ὁμωμοκότων
 μὴ ποιεῖσθαι πρὸς Ἀλλάριχον εἰρήνην. εἰ μὲν γὰρ πρὸς τὸν
 20 θεὸν τετυγχάνει δεδομένος ὄρκος, ἦν ἂν ὡς εἰκὸς παριδεῖν ἐν-
 διδόντας τῇ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἐπὶ τῇ ἀσειβείᾳ συγ-
 γνώμην· ἐπεὶ δὲ κατὰ τῆς τοῦ βασιλέως ὁμωμοκόεσαν κεφαλῆς, 2
 οὐκ εἶναι θεμιτὸν αὐτοῖς εἰς τὸν τοσοῦτον ὄρκον ἔξαμαρτεῖν.
 τοσοῦτον ἐτύφλωται ὁ νοῦς τῶν τότε τὴν πολιτείαν οἰκονο-
 25 μούντων, θεοῦ προνοίας ἐστερημένων.

1. 2. περιδεῖν V, ἐπεριδεῖν MN | 3. ἐκδεδομένην VN, ἐκδεδο-
 μένην M, ἐκδεδομένην ε, fort. recte cum sequatur διαφθειρόμενα. prae-
 terea cf. ad V, 16, 3 | 6. 7. οὔτε οὔτε V, οὐδὲ οὐδὲ MN |
 6. ἢ ἀξίας MNV et Bekk, ἀξίας apographa | 10. εὐτελεῖ V, ἐντελεῖ
 MN | φόρον V¹, φόρον V¹ | τῷ δημοσίῳ εἰσφέροντας hiant. aut τοῖς δη-
 μοσίοις aut φέροντας scripserim | 12. συγχωρεῖν NV¹, συγχώρ V¹, συγ-
 χωρεῖν M | 13. 14. αἰρόντας M | 18. ὁμωμοκότων—19. Ἀλλάριχον om. M |
 20. θεὸν om. MN | τετυγχάνει conji. Sylb | 20. 21. ἐνδιδόντας MNε, -τος
 V | 22. ὁμωμοκόεσαν V, ὁμωμ. MNε | 24. ἐτύφλωται MNV, et sic conji.
 Bekk, ἐφύλαττεν apographa | 25. ἐστερημένος M | in V librarius ipse
 nec subscriptione quintum nec praescriptione sextum librum insignivit,
 sed nil posuit nisi ≈ z z z z z ≈ z z z z z ≈ z z z z z ≈ z z z z z.
 postea rubricator sexto libro praescripsit ἱστορία πέμπτη et quod in
 mg. al. quaedam manus scripserat ἱστορία (i. e. ἕκτη) mutavit in ε (i. e.
 πέμπτη)

Ekler:2

Malalas “Chronographia” daki Türklerle ilgili bölümler.

**CORPUS
SCRIPTORUM HISTORIAE
BYZANTINAE**

EDITIO EMENDATIORE ET COPIOSIOR,

CONSILIO

B. G. NIEBUHRII C. F.

INSTITUTA,

OPERA

EJUSDEM NIEBUHRII, IMM. BEKKERI, L. SCHOPENI,

G. ET L. DINDORFII ALIORUMQUE PHILOLOGORUM

PARATA.

Vol. XII.
= 14 //

IOANNES MALALAS.

BONNAE

IMPENSIS ED. WEBERI

MDCCCXXXL

IOANNIS MALALAE *or Malalas*

CHRONOGRAPHIA

EX RECENSIONE

Ludwig (August)
LUDOVICI DINDORFII.

Edmund *Handbook for (Ed. Dindorf)*
ACCEDUNT CHILMEADI HODRIQUE ANNOTATIONES ET
RIC. BENTLEII EPISTOLA AD IO. MILLIUM.

τὸς Μάρκος βασιλεὺς ἐξεφώνησε τὸν δικαιοτάτον νόμον, ὥστε καὶ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖν τὸν πατέρα τὰ τέκνα καὶ τῷ ἀγαριστουμένῳ παιδί τὸ τέταρτον μέρος δίδοσθαι τῆς πατρικῆς περιουσίας.

Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὑπέταξε τὸ ἔθνος τῶν Γερμανῶν. 5 ὡσαύτως δὲ ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὰ κατὰ Ἰουλιανὸν τὸν Χαλδαῖον τὸν μέγαν ἐθαυμάζετο.

Ὁ δὲ αὐτὸς βασιλεὺς Μάρκος ἔκτισεν, ἥτοι ἀνενέκωσεν, ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ μεγάλῃ τὸ δημόσιον τὸ λεγόμενον Κεντηνάριον· ἦν γὰρ ἐν τῷ χρόνῳ Τραϊανοῦ πεσὼν ἐν τῇ Θεομηνίᾳ. ἔκτισε δὲ 10 O 370 καὶ τὸ Μουσεῖον καὶ τὸ Νυμφαῖον αὐτοῦ τὸ λεγόμενον Ὡκτανόν. ὁ δὲ αὐτὸς Μάρκος Ἀντωνῖνος βασιλεὺς ἔχαιρε τῷ Πρασίνῳ μέρει. Ἀπελθὼν δὲ ἐν τῇ Παννονίᾳ χώρα νόσῳ τελευτᾷ.

Μετὰ δὲ τὴν βασιλείαν Μάρκου Ἀντωνίνου ἐβασίλευσεν Ἀντωνῖνος Βῆρος, υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη η'. ἦν δὲ εὐμήκης, παχύς, στρε- 15 βλόρινος, εὐόφθαλμος, μελάγχρους, οὐλόθριξ, κονδόθριξ, γενήτης, καταγύναιος πολύ. ὅστις πολεμήσας κατὰ ἐνὸς ἔθνους D Οὔννων καὶ νικήσας αὐτοὺς, πολλὰ ἄλλα ἔθνη δόξα πολέμου ὑπέταξεν· ἦν γὰρ καὶ φιλότιμος. ὅστις ἐσφάγη ἐν Προκονήσῳ, ὧν ἐνιαυτῶν λθ'.

20

2. ἀδιαθέτου Ch., ἀδιαθέτου Ox.

parva, nasutus. Marcus iste Imperator, aequissimo suo edicto iussit, ut intestatis liberis, in bonis pater succederet: et ingratus etiam filius ex quadrante tamen haeres esset.

Eodem Imperante Germanorum gens Romanis subjugata est; cujus etiam sub imperio floruit Julianus Chaldaeus, vir magni nominis.

Marcus autem Imperator Balneum Publicum, Centenarium dictum, Antiochiae magnae, Trajani temporibus terraemotibus concussum, redintegavit. Idem quoque Musaeum extruxit, et Trajani Nymphaeum, Oceanum vocatum. Factioni autem Prasiniae studebat Marcus Antoninus Imperator.

Pannoniam deinde profectus, ex morbo interiit.

M. Antoninum in Imperio excepit filius ejus, Antoninus Verus; qui regnavit annos viii. Erat autem procerus, crassus, naso adunco, pulchris oculis, colore nigro, crine crispo, curtoque, barbatus, mulleribus addictissimus. Hic, una Hunnorum gente superata et reportata inde victoria, plurimas etiam alias gentes in deditione accepit: munificus enim erat. Tandem vero in Proconeso interfectus est, annum agens xxxix.

κίστρον, ὅπερ ἐποίησε πόλιν, δοὺς αὐτῇ καὶ δίκαιον πόλεως, ὃ ἐκάλεσεν εἰς ἴδιον ὄνομα Κάρας. ὑποστρέψας δὲ ἐν Ῥώμῃ, ἐξῆλθεν ἐν ἄλλῳ πολέμῳ Οὐννους, καὶ ἐσφάγη ἐπὶ τῆς ὑπατείας Μαξιμίον καὶ Ἰαννουαρίου, ὧν ἐτῶν ἕξ ἦμιν.

- 5 Μετὰ δὲ τὴν βασιλείαν Κάρου ἐβασίλευσε Νουμεριανὸς Αἰ- V 130
γουστος ἔτη δύο. ἦν δὲ μακρός, λεπτός, ἀπλόθριξ, μάκροψις, O 402
λεπτοχαράκτηρος, εὐπύγων, μισοπόλιος, εὐρινος, εὐόφθαλμος, με-
λάγχροος. ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας διωγμὸς χριστιανῶν μέ-
γας ἐγένετο· ἐν οἷς ἐμαρτύρησεν ὁ ἅγιος Γεώργιος ὁ Καππαδόξ
10 καὶ ὁ ἅγιος Βαβυλᾶς· ἦν γὰρ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης.
καὶ κατέφθασεν ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Νουμεριανός, ἀπιὼν πολεμῆ-
σαι κατὰ Περσῶν. καὶ θέλων κατασκοπῆσαι τῶν χριστιανῶν τὰ
θεῖα μυστήρια, ἐβουλήθη εἰσελθεῖν ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ, ὅπου
συνήγοντο οἱ χριστιανοί, εἰς τὸ θεάσασθαι τί ἐστὶν ἃ ποιοῦσι
15 μυστήρια, ἀκούσας ὅτι κρυπτόμενοι τιλοῦσι τὰς λειτουργίας αὐ- B
τῶν οἱ αὐτοὶ Γαλιλαῖοι. καὶ ἐλθὼν πλησίον ἐξαίφνης ὑπηντή-
θη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Βαβυλᾶ· καὶ ἐκώλυσεν αὐτόν, λέγων αὐτῷ
ὅτι Μειψιμμένος ὑπάρχεις ἐκ τῶν θυνσιῶν τῶν εἰδώλων· καὶ οὐ
συνχωρῶ σοι ἰδεῖν μυστήρια Θεοῦ ζῶντος. καὶ ἀγανακτήσας ὁ
20 βασιλεὺς Νουμεριανὸς ἐφόνευσεν αὐτὸν εὐθέως. καὶ ἐξῆλθεν
ἀπὸ Ἀντιοχείας, καὶ ἐπεστράτευσεν κατὰ Περσῶν· ἐν τῷ δὲ συγ-
κροῦσαι αὐτὸν τὸν πόλεμον ἐπετέθησαν αὐτῷ οἱ Πέρσαι, καὶ O 403

4. καὶ om. Ox. Eadem Ἰαννουαρίου.

limitibus situm muro cinxit: datoque eidem Civitatis jure, a nomine suo *Caras* vocavit. Romam deinde reversus, belloque alio adversus Hunnos suscepto, interfectus est; Maximo et Januario Cess. annos l.x. cum semisse natus.

Hunc excepit Numerianus Augustus, et regnavit annos ii. Erat hic procerus, gracilis, crine lente, facie longa tenuique, barbatus, subcanus, naso decoro, oculis pulchris, colore nigro. Hujus sub Imperio, Christiani gravem Persecutionem perpessi sunt: quo tempore martyrium subierunt S. Georgius Cappadox et S. Babylas: erat enim hic Episcopus Antiochie Magnae.

Numerianus enim Imperator, expeditione in Persas suscepta, [per Antiochiam] iter faciens, et Christianorum sacra Mysteria inspicendi desiderio captus; Ecclesiam Sanctam, ubi Christiani congregati fuerunt, uti cujusmodi eorum essent Mysteria intelligeret, ingredi voluit: Audierat enim, Galilaeos in occulto, Litánias suas celebrare. Propius autem accedenti occurrebat S. Babylas, ingressum ejus prohibens, verbis hīsce: „At ego non sinam te, Idolothytis conspercatum, in Mysteria Dei viventis intraspicere.“ Ad hoc indignatus Numerianus Imperator, eum absque mora neci tradidit. Antiochia deinde discedens adversus Persas proficiscitur. Persas autem, praedio cum eo commisso, graviter ei incubuerunt;

σεν. ὥσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἀττίλας ἐτελεύτησε καταφορᾷ αἵματος
διὰ τῶν ῥινῶν ἐνεχθείσῃ νυκτός, μετὰ Οὐννας παλλακίδος αὐτοῦ
καθεύδων· ἥτις κόρη καὶ ὑπενόθη ὅτι αὐτὴ αὐτὸν ἀνείλε. πε- O 60
ρὶ οὗ πολέμου συνεγράψατο ὁ σοφώτατος Πρίσκοις ὁ Θράξ. ἔτε- E
5 ροὶ δὲ συνεγράψαντο ὅτι Ἀέτιος ὁ πατρικίος τὸν σπαθάριον αὐ-
τοῦ ὑπενόθευσε, καὶ αὐτὸς κεντήσας ἀνείλεν αὐτόν· καὶ ὑπέστρε-
ψεν ἐν Ῥώμῃ ὁ πατρικίος Ἀέτιος νικήσας.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδοσίος ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις ἔκτισε τὴν
μεγάλην ἐκκλησίαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· ἥτις λέγεται ἕως τοῦ νῦν V 23
10 ἡ Θεοδοσίου· ἐφίλει γὰρ Κύριλλον τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξαν-
δρείας.

Κατ' ἐκείθον δὲ τὸν καιρὸν παρῆλθον λαβόντες ὑπὸ τοῦ ἐπι-
σκόπου οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἔκαυσαν φρυγάνοις αὐθεντήσαντες Ὑπα-
τίαν τὴν περιβόητον φιλόσοφον, περὶ ἧς μεγάλα ἐφέρετο· ἦν
15 δὲ παλαιὰ γυνή. ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ ἔπαθεν ὑπὸ θεομη-
νίας ἡ Κρήτη νήσος, ἥτις εἶχεν ἐν μέσῳ θαλάσσης ὑπαρχούσας
πύλεις ἐκείτῳ, καθὼς περὶ τῆς αὐτῆς νήσου ἐξέθετο ὁ σοφώτατος O 61
Εὐριπίδης. ἔπαθε δὲ καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος αὐτῆς. ἔπαισε δὲ
ἐν τῇ αὐτῇ Κρήτῃ τὸ Ἰημόσιον τῆς μητροπόλεως Γορτύνης τὸ
20 κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος Ἰουλίου, ἔχον ἰδιάζοντα θόλου ἑβ',
καὶ ἐν ἐκάστῳ μηνὶ μίαν διοίκησιν θόλων πυρεῖχεν. ἦν δὲ τὸ B

2. ἐνεχθείσῃ Ch., ἐνεχθεῖσα Ox. 13. Ὑπατίαν Ox. 18. Εὐ-
ριπίδης] Cretensium fabulae verba Κρήτης ἐκατομπετολιέθρου respi-
cit. Quod notare poterat Bentleius p. 23. 43.

tem, in congressu ipso, ictu sagittae vulneratus interijt. Similiter quoque
Attilas, cum Hunna pellice concumbens, sanguinis fluxu, ex naribus per
noctem prorumpente, mortuus est, a pellice ista, uti vulgo credebatur, e
medio sublatus. De hoc bello scripsit sapientissimus Priscus Thrax. Alii
autem tradiderunt, Attilae spatharium, ab Aëtio Patricio corruptum, Do-
minum suum confodisse; atque ita Aëtilum, victoria potitum, Romam re-
disse.

Isdem temporibus Theodosius Ecclesiam magnam Alexandriae extru-
xit; quae Theodosii usque adhuc vocatur Ecclesia: Cyrillum enim, Epis-
copum Alexandrinum, summo prosecutus est amore.

Circa eadem haec tempora Alexandrini, Episcopo suo freti, licen-
tiam quidvis agendi sibi sumentes, Hypatiam, matronam grandaevam, Phi-
losopham insignem, omniumque ore celebratissimam, vivam cremis com-
buserunt. Hujus etiam sub imperio divinam iram passa est Creta insula,
quae centum in medio mari positas urbes habuit; uti de hac olim insula
cecidit sapientissimus Euripides. Sed et quodcumque ei in circuitu terra-
rum adiacebat, conquassatum est; corruente quoque eodem tempore Bal-
neo Publico, quod Cretensibus in Gortyna Metropoli extruxerat Julius
Caesar. Balnei hujus unicum licet esset aedificium, duodecim tamen The-

καὶ ἀγανακτήσας ὁ αὐτὸς βασιλεὺς πολλοὺς ἐτιμωρήσατο ἐξ αὐ-
τῶν τῶν Ἀλεξανδρίων, ὡς τυραννήσαντας τὸν ἄρχοντα αὐτῶν.

- D Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐτυράννησε Βιταλιανὸς ὁ Θράξ
διὰ πρόφασιν τινα, φησί, λέγων ὅτι διὰ τοὺς ἑξορισθέντας ἐπι-
σκόπους. καὶ παρέλαβε τὴν Θράκην καὶ Σκυθίαν καὶ Μυσίαν 5
ἕως Ὀδησσοῦ καὶ Ἀγχιάλου, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ πλῆθος Οὐννων
καὶ Βουλγάρων. καὶ ἐπεμψεν ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ὑπάτιον τὸν
στρατηλάτην Θράκης· καὶ παρετάξατο αὐτῷ, καὶ προδοθεὶς
παρελήφθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Βιταλιανοῦ· καὶ δοθέντων χρημάτων
πολλῶν ἀνιδόθη Ῥωμαίοις. καὶ διαδεχθέντος τοῦ αὐτοῦ Ὑπα- 10
τίου, μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπάνοδον αὐτοῦ προήχθη
ἀντ' αὐτοῦ στρατηλάτης Θράκης Κύριλλος Ἰλλυρικιανός. καὶ
εὐθέως ἀπελθὼν παρετάξατο τῷ αὐτῷ Βιταλιανῷ· καὶ συνέκρου-
E σαν, καὶ ἔπισαν πολλοὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· καὶ περιγενό-
μενος ὁ Κύριλλος εἰσῆλθεν ἐν Ὀδησσῷ τῇ πόλει, καὶ διῆγεν ἐκεῖ, 15
Βιταλιανοῦ ἀναχωρήσαντος ἐκ τῶν μερῶν ἐκείνων. διὰ δόσεως
δὲ χρημάτων ἐξηγόρασεν ὁ αὐτὸς Βιταλιανὸς τοὺς φυλάττοντας
O 120 τῆς αὐτῆς Ὀδησσοῦ πόλεως τὰς πόρτας, πέμψας διὰ τινῶν συγ-
γενῶν τῶν αὐτῶν πορταρίων χρήματα καὶ τινὰς ἐπαγγελίας.
V 43 προδοσίας δὲ γενομένης, εἰσῆλθε νυκτὸς εἰς τὴν Ὀδησσον πόλιν 20
ὁ αὐτὸς Βιταλιανός, καὶ παρέλαβε τὸν στρατηλάτην Θράκης
Κύριλλον καὶ ἀνέειλεν αὐτόν. καὶ ἦλθε πραιδεύων πάλιν πᾶσαν

5. *Mysiam* Ch., *Mysiam* Ox. Tum Ὀδύσσειον Ox. frequenti vitio.
Apud Hieroclem p. 636. veram scripturam servavit liber Wesselingii
Proleg. p. 630. 12. Ἰλλυρικιανός Ch., Ἰουλλυρικιανός Ox. Fort.
addendum ὁ. 15. Ὀδύσσει et 18. 20. Ὀδύσσειον et Ὀδυσεσσον Ox.

dict. ix. Quo Alexandrinorum facto commotus Imperator, a multis eo-
rum, ob vim Praefecto suo illatam, poenas exegit.

Ejusdem sub Imperio Vitalianus Thrax, vindictam praetextens Epi-
scoporum exulantium, arma sumpsit; et collecto sibi Hunnorum et Bol-
garorum numero exercitu, Thraciam, Scythiam, Mysiamque, Odyssum
usque et Anchialum occupavit. Adversus hunc Imperator Hypatium,
Thraciae militum Magistrum, emisit: qui, praelio cum eo commisso, pro-
ditione quadam captus, in Vitaliani manus devenit: numeratoque pecunia-
rum ingenti pondere, Romanis iterum restitutus est. Constantinopolim ve-
ro post reversum, Imperator magistratu abdicavit; subrogato in locum
ejus Cyrillo Illyriciano; qui et ipse cum Vitaliano armis decertabat. Prae-
lio autem commisso, plurimi utrinque ceciderunt: Cyrillus autem superior
factus, Odyssum urbem se recepit; Vitaliano etiam ex regionibus illis rece-
dente. Vitalianus interim, missis per cognatos eorum qui ad portas Odys-
si excubias agebant, pecunia, factisque etiam pollicitationibus aliis quibusdam,
Custodes itaque facta, Vitalianus urbem noctu in-
greditur, captumque ibi Thraciae Militum Magistrum, Cyrillum interfe-

στελλато ὁ βασιλεὺς Πατρίκιον τὸν Φρύγα, τὸν στρατηλάτην, καὶ Ἰωάννην τὸν Βαλεριανῆς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὀπλισαῖσθαι κατὰ τοῦ αὐτοῦ Βιταλιανοῦ εἰς τὸ πέραν, λαμβάνοντας πλοῖα δρομῶνων καὶ στρατιώτας. καὶ ἔπυσαν ἐπὶ τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως, λέγοντες ὅτι Καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ οἱ δύο 5 ἡμεῖς φίλοι ἤμεθα· καὶ μὴ συμβῇ τινα ἀποτυχίαν γενέσθαι, D καὶ ὑπονοηθῶμεν ὡς προδόται. καὶ ἀγανακτήσας κατ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς ἔβυλεν αὐτοὺς ἔξω τοῦ παλατίου, καὶ κελεύσας Μαρτίνῳ τῷ Σύρῳ λαβεῖν τοὺς δρόμοντας καὶ τὸ θεῖον ἄπυρον καὶ τὴν στρατιωτικὴν βοήθειαν ὀπλισαμένην, καὶ ἐξελθεῖν κατὰ τοῦ 10 αὐτοῦ Βιταλιανοῦ. ἀκούσας δὲ Βιταλιανὸς ὅτι μετὰ πολλῆς βοηθείας ἐξέρχεται ὁ Μαρτίνος κατ' αὐτοῦ, ὅσα εὗρε πλοῖα ἐκράτησε καὶ ἐγδύμωσεν αὐτὰ Οὐννικὴν καὶ Γοτθικὴν χεῖρα ὠπλισμέ- O 122 νους. καὶ ὤρμησεν εἰσελθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν, θαρσύνων ὅτι πάντως αὐτὴν λαμβάνει, καὶ Μαρτίνον δὲ ἀπαντῶντα ἀνα- 15 λίσκει μεθ' ἧς ἔχει βοηθείας. ὁ δὲ Μαρτίνος ἐβρόγγυσε τὸ θεῖον ἄπυρον, ὃ ἔδωκεν αὐτῷ ὁ φιλόσοφος, εἰς ὅλα τὰ πλοῖα τῶν δρομῶ- E νων, εἰρηκῶς τοῖς ναύταις καὶ τοῖς στρατιώταις ὅτι οὐ χρεῖα δύλων, ἀλλ' ἵνα ῥίπτετε ἐκ τούτου εἰς τὰ ἐρχόμενα κατέναντι ὑμῶν πλοῖα καὶ καίονται. εἰ δὲ πέραν ἀπέλθωμεν εἰς τοὺς οἰ- 20 κους, ἔνθα εἰσὶν οἱ ἐχθροὶ τοῦ βασιλέως, ἐκεῖ ῥήψατε. ὁ δὲ Μαρτίνος, καθὼς εἶπεν αὐτῷ ὁ φιλόσοφος ὅτι ἀνάπτονται ὑπὸ

3. δρομώνων] δρομόνων Ox. Sic et v. 17. 16. ἐβρόγγυσε Ch., ἐβρόγγυσε Ox.

mata manu instructum, belli socium sibi daret. Accersitis itaque Patri- cio Phryge, Militum Magistro, et Joanne, Valerianae F. edixit illis Im- perator; uti cum militum et navigiorum apparatu trajicientes, Vitalia- num adorirentur. Ad pedes itaque ejus hi procidentes; „Nos, inquit, Tui ipsius Patrisque tui amicissimi semper fuimus: [veremur autem] ne, si quid secius acciderit, Nos proditiōnis postularemur.“ Sed movebant haec Imperatori stomachum: itaque duobus illis ex Palatio ejectis, Ma- rino Syro negotium dedit; uti dromonibus et armata manu acceptis, et assumpto secum vivo sulphure, Vitalianum ipse aggrediretur. Vitalianus autem ubi audierat Marinum, copiis magnis instructum, sibi imminere ad- versarium; navigiorum quodcumque potuit corrasit: quibus Gothicis Hunnicisque copiis onustis, Constantinopolim ipsam aggredi in animo ha- buit; inani scilicet spe fretus ipsam occupandi, Marinumque obviam sibi prodeuntem, cum copiis ejus omnibus, opprimeodi. Marinus autem de vivo illo Sulphure, quod a Philosopho acceperat, navigiis undique dis- tribuit; Nautis insuper indicans et militibus, nil armis opus esse; modo ut de vivo illo sulphure acciperent jussit, navibusque in adversum occur- rentibus immitterent; quae exinde statim conflagraturae essent. Quod si ulteriorem etiam ripam occupare potuerint, hoc ipsum tectis hostium Im- peratoris uti injicerent, in mandatis dedit. Marinus itaque, ubi prae-

τοῦ πυρός τὰ πλοῖα καὶ ποντίζονται αὐτανδρα, παρήγγειλεν αὐτοῖς
 εἶπτεν· καὶ ὤρμησεν εἰς τὸ πέραν κατὰ Βιταλιανοῦ καὶ τῶν ἀν-
 θρώπων αὐτοῦ. καὶ κατήντησαν καὶ τὰ πλοῖα Βιταλιανοῦ, καὶ
 εὐρέθησαν ἔγγιστα ἀλλήλων κατέναντι τῆς ἁγίας Θεκλῆς τῆς ἐν Σὺ- V 44
 5 καὶ εἰς τὸν τόπον τοῦ ρεύματος ὅπου λέγεται τὸ βυθύριν. καὶ γί-
 νεται ἐκεῖ ἡ ναυμαχία ὡραν τρίτην τῆς ἡμέρας· καὶ ἀνήφθησαν
 ἑξαίρνης ὑπὸ πυρός τὰ πλοῖα ἅπαντα Βιταλιανοῦ τοῦ τυράννου καὶ O 123
 ἐποντίσθησαν εἰς τὸν βυθὸν τοῦ ρεύματος μεθ' ὧν εἶχον Γότθων
 καὶ Οὐννων καὶ Σκυθῶν στρατιωτῶν συνεπομένων αὐτῷ. ὁ δὲ Βι-
 10 ταλιανὸς καὶ οἱ εἰς τὰ ἄλλα πλοῖα προσεσχηκότες τὸ γεγονός, ὅτι
 ὑπὸ πυρός αἰφνίδιον ἀνάπτονται τὰ ἑαυτῶν πλοῖα, ἔφυγον καὶ ὑπέ-
 στρεψαν ἐπὶ τὸν ἀνάπλου. Μαρῖνος δὲ ὁ ἀπὸ ἐπαρχῶν περὶ-
 σας ἐν Σύκαις, ὅσους εἶρε τῶν Βιταλιανοῦ εἰς τὰ προάστεια ἢ
 εἰς οἴκους, ἀνείλε, καταδιώκων αὐτοὺς ἕως τοῦ ἁγίου Μάμαντος·
 15 καὶ γενομένης ἐσπέρας ἔμεινε Μαρῖνος καὶ ἡ βοήθεια αὐτοῦ φυ- B
 λάττουσα τὰ ἐκεῖ. ὁ δὲ Βιταλιανὸς ἔφυγε νυκτὸς μετὰ τῶν
 ὑπολειφθέντων αὐτῷ ἐκ τοῦ ἀνάπλου, ὁδεύσας ἐν τῇ αὐτῇ νυ-
 κτὶ μίλια ξ'. καὶ πρωίας γενομένης οὐδεὶς εὐρέθη εἰς τὸ πέραν
 ἐκ τοῦ αὐτοῦ Βιταλιανοῦ, καὶ ἐνίκησεν ὁ σωτὴρ Χριστὸς καὶ O 124
 20 ἡ τοῦ βασιλέως τύχη. καὶ ἐποίησε πρόκεισσαν ὁ βασιλεὺς Ἀνα-
 στασιος εἰς τὸ Σωσθένειν, ἐν τῷ ἀρχαγγέλῳ Μιχαὴλ εὐχαριστῶν
 ἐπὶ ἡμέρας πολλὰς. ὁ δὲ φιλόσοφος Πρόκλος ὁ Ἀθηναῖος αἰ-

3. εὐρέθισαν Οχ.

optum, quod a Philosopho acceperat, de navibus hoc modo comburen-
 dis, vectoribusque submergendis, militibus suis tradidisset, ulteriorem
 Trajectus ripam petit, Vitalianum aggressurus. Sed et Vitalianus quo-
 que Marino sese obviam dedit; propiusque jam a se invicem classes ab-
 fuerunt, e regione Templi S. Theclae, quod Sycis est, juxta sinus lo-
 cum qui Bytharion dicitur. Ubi ad horam diei tertiam, navali praelio
 commisso, derepente Tyranni Vitaliani classis conflagrans, una cum Go-
 thorum, Hunnorum, et Scytharum, quos sibi adsciverat, copiis, pro-
 fundo mari demersa est. Vitalianus autem ipse, quique in reliquis erant
 navibus, classem ab ignibus sic absumptam videntes; in fugam versi,
 Trajectum repetierunt. Marinus itaque copiis trajectis, quotquot eorum
 qui a Vitaliani partibus steterant, Sycarum in suburbis vel domibus
 invenit, omnes e medio sustulit, insecutus eos usque ad D. Mamantis
 templum: Ubi nocte jam ingruente, ipse cum copiis suis consedens exca-
 bias agebat. Vitalianus interim cum suis, qui ex clade superfuerunt,
 omnibus noctu ex Trajectu fugit, miliaria per eam noctem LX emensus:
 adeo ut mane proximo Vitaliani ex militibus, ad ulteriorem ripam, nec
 unus quidem inventus esset. Hanc vero Imperio victoriam conciliavit
 Salvator Christus et Fortuna Imperatoris. Anastasius itaque Imperator,
 ad Sothenium Processum faciens, in templo S. Michaelis Archangelis,
 gratias Deo, per plures dies, solennes habuit. Procius autem Philoso-

τῆσας τὸν βασιλέα ἀπελύθη, μηδὲν ἀνασχεόμενος λαβεῖν παρὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως· ἦν γὰρ κελεύσας αὐτὸν λαβεῖν κεντηνάρια τέσσαρα· ὅστις φιλόσοφος ἀπελθὼν ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν εὐθέως ἐτελεύτησεν. ἔλεγον δέ τινες ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅτι ἀπὸ τῆς θέρμης τοῦ ἡλίου, ὡς λεπτότατον ὄντα, τὸ θεῖον ἄπυρον ῥιπτόμενον εἰς τὸν ἀέρα ἄπτεται καὶ φυσικὸν ἐστὶ τοῦτο. ὁ δὲ Βιταλιανὸς ἀπελθὼν ἐν Ἀγχιάλῳ ἐκάθητο ἐκεῖ ἡσυχάζων.

Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοῦ Ἀναστασίου βασιλέως οἱ Οὔννοι Σάβειροι περάσαντες τὰς Κασπίας πύλας, ἔθνος πολεμικώτατον, 10 ἦλθον ἕως Καππαδοκίας, καὶ πραιδεῖσαντες αὐτὴν καὶ ὅσας παρῆλθον χώρας Ῥωμαίων, καὶ ἐφόρουν πολλοὺς καὶ ἔκτανον τὰ κτήματα καὶ λαβόντες αἰχμαλωσίαν πολλὴν ἀνεχώρησαν. ἦλθον δὲ οἱ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας πραιδευθέντες, καὶ πολλὰ παρέσχεν ὁ 125 βασιλεὺς τοῖς πραιδευθεῖσιν ἐκάστης πόλεως. ἔκτισε δὲ καὶ τείχη 15 ταῖς μεγάλαις κώμαις Καππαδοκίας καὶ ἰσχυρίσατο τὰς δύο Καππαδοκίας· καὶ συνεχώρησε πάσαις ταῖς πραιδευθείσαις ἐπαρχίαις τὰς συντελείας εἰς τέλειον ἐπὶ ἔτη γ'.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἔπαθεν ὑπὸ θεομηνίας ἡ Ῥόδος νῆσος τὸ τρίτον αὐτῆς πάθος νυκτός· καὶ πολλὰ αὐτοῖς τοῖς 20 περιλειφθεῖσιν ἔχαρξαιτο καὶ τῇ πόλει λόγῳ κτισμάτων.

Ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ ἐγένετο δημοτικὴ ἐπανάστασις πε-

10. πολεμικώτατον Ch., πολεμικώτατον Ox.

phus Atheniensis, discedendi facultate ab Imperatore impetrata, dimissus est, quatuor Centenaria accipere ab ipso iussus: Quibus tamen non acceptis, vacuus in urbem suam discedere maluit; ubi paulo post diem obiit. Dixerunt autem ex Constantinopolitanis nonnulli, Sulphur hoc vivum, in aërem projectum, subtilissimum cum sit, radiis solaribus accendi; et Naturae etiam viribus haec perfici potuisse. Caeterum Vitalianus, in Anchialum secedens, illic demum acquievit.

Ejusdem Anastasii sub Imperio Hunni Sabiri, gens bellicosissima, Portis Caspiis trajectis, Cappadociam adusque penetrarunt: quam, una cum iis etiam omnibus, quas praeteribant, regionibus Romanorum depredantes, quamplurimos occisioni dederunt: et possessionibus eorum ignibus devastatis, cum praeda ingenti recesserunt. Accedentibus itaque ad Imperatorem a singulis suis urbibus qui bonis suis exuti fuerant, abunde eis suppeditatum est. Quin et grandiores Cappadociae pagos Imperator moenibus cinxit; Cappadociam quoque utramque propugnaculis muniavit, spoliatas etiam Provincias a tributis quibuscunque pendendis, per triennium, immunes esse iussit.

Eodem Imperante, tertiam Coelestis irae vicissitudinem, nocturno tempore passa est Rhodus insula: ad quam resarciendam, superstitionibus incolis Imperator plurima largitus est.

Ejusdem sub Imperio, tumultus in populo Byzantino, Religionis cau-

τὴν χιλιάδας ἑκατόν· ἥτις ἰδυνάστευσε τῶν Οὐγγικῶν μερῶν μετὰ τὴν τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς Βλάχ ἀποβίωσιν. καὶ προτραπέῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ξενίοις πολλοῖς βασιλικῆς φορεσίας καὶ σκευῶν διαφόρων ἐν ἀργύρῳ καὶ χρημάτων οὐκ ὀλίγων, συνελάβετο δορυαλώτους καὶ ἄλλους ῥήγας δύο Οὐγγους, οὕστινας ἦν προτρεψάμενος Κωάδης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς εἰς τὸ συμμαχεῖν αὐτῷ κατὰ Ῥωμαίων. καὶ παραλαβοῦσα αὐτοὺς ἡ αὐτὴ Βῶα ῥήγισσα παριόντας ἐπὶ τὰ Περσικὰ πρὸς Κωάδην, βασιλέα Περσῶν, μετὰ πλήθους βοηθείας χιλιάδων 10 κ'. ὤντινων τὰ πλήθη κατεσφάγη ἐν τῇ συμβολῇ· τὸν δὲ ἕνα ῥήγα αὐτῶν ὀνόματι Τύραγξ συλλαβομένην δέσμιον ἔπεμψεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ, καὶ ἐφούλκισεν αὐτὸν πέραν ἐν τῷ ἁγίῳ Κόνωνι. ὁ γὰρ Γλώμ ὁ ἄλλος ῥῆξ τῶν αὐτῶν Οὐγγῶν ἐσφάγη ἐν τῇ συμβολῇ ὑπὸ τῶν πολεμίων 15 τῆς ῥηγίσεως.

Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ ὁ πλησίον Βοσπόρου ῥῆξ τῶν Οὐγγῶν ὀνόματι Γρώδ προσεῖρῆναι τῷ αὐτῷ βασιλεῖ· καὶ ἤλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐφωτίσθη· ὅντινα ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐδέξατο εἰς φώτισμα, καὶ πολλὰ χαρισάμενος αὐτῷ ἀπέλυσεν αὐτὸν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν εἰς τὸ φυλάττειν τὰ Ῥωμαϊκὰ καὶ τὴν Βόσπορον, ἣντινα πόλιν Ἡρακλῆς ὁ ἀπὸ Ἰσπανίων ἔκτισε καὶ ἐποίησε συντελεῖν Ῥωμαίοις ἀντὶ χρημάτων βόας 20 κατ' ἕτος, δεδωκὼς αὐτῇ τῇ πόλει ὄνομα Βοῶν φόρος, ὅπερ καὶ

1. χιλιάδας Ch., χιλιάδες Ox. 21. τὴν Ch., τὸν Ox. V. p. 56. D.
23. ὅπερ] Malim ὅνπερ.

iens. Mater erat haec filiozem duorum parvulorum; quae exercitum occisum militum sub se habens, regionibus Hunnicis, post Blach conjugis sui obitum imperabat. Haec, quam Justinianus Imperator amplissimis Ornatus Regii muneribus, vasisque ex argento diversis, nec non pecuniarum vi maxima, sibi conciliaverat, alios duos Hunnorum Reges, quos Persarum Rex Coades in belli societatem adversus Romanos asciverat, captivos habuit, nempe eos in Persidem proficiscentes, ad Coadem Persarum regem, cum xx. armatorum Millibus, ipsa adorta est; praelioque commisso, copias eorum totas delevit; unumque etiam ex Regibus, cui Tyrax nomen, in vincula coniectum, Constantinopolim Justiniano Imperatori transmisit: qui etiam eum, in ripa ulteriore, juxta S. Cononem, in furcam egit. Alter enim Hunnorum rex, nomine Glom, in praelio ab Reginae copiis occisus est.

Eodem tempore societatem etiam cum Romanis inivit Hunnorum Rex quidam, qui prope Bosphorum regnavit, nomine Grod. Hic Constantino-
polim veniens illuminatus est Imperatore ipso eum suscipiente: a quo mun-
eribus etiam abunde donatus, in patriam suam remissus est: ut Res ibi
Romanae Bosphorumque custodiret. Urbem hanc Heracles ille Hispanus
olim condidit: imposito ei, pecuniae loco, Bosphori tributo, Regemque

συντελεῖν αὐτὴν ἐκέλευσεν. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πόλει ἐκάθισεν ἄρι-
 B θμὸν στρατιωτῶν Ῥωμαίων, ἥτοι Ἰταλῶν, λεγομένων Ἰσπανῶν,
 δοὺς αὐτοῖς καὶ τριβοῦνον σὺν αὐτοῖς φυλάττοντα. ἦν δὲ ἐν
 τῇ πόλει συναλλαγαὶ Ῥωμαίων τε καὶ Οὐννων.

Ὁ δὲ αὐτὸς ῥῆξ ὁ γενόμενος χριστιανὸς ἀπελθὼν ἐπὶ 5
 τὴν ἰδίαν χώραν πλησίον Βοσπόρου εὔρε τὸν ἴδιον ἀδελφόν·
 καὶ εἰσας αὐτὸν μετὰ βοηθείας Οὐννικῆς ἀνεχώρησεν. ἔσειβον
 δὲ οἱ αὐτοὶ Οὐννοι ἀγάλματα· καὶ λαβόντες αὐτὰ ἐχώνευσαν·
 O 162 ἦσαν γὰρ ἀργυρῶ καὶ ἡλέκτρινα· καὶ κατήλλαξαν αὐτὰ ἐν Βοσπό-
 ρῳ, λαβόντες ἀντ' αὐτῶν μυριαρίσια. καὶ μανέντες οἱ ἱερεῖς τῶν 10
 αὐτῶν Οὐννων καὶ ἔσφαξαν τὸν ῥῆγα καὶ ἐποίησαν ἀντ' αὐτοῦ
 C τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν Μοῦγελ. καὶ πτοηθέντες Ῥωμαίους ἤλ-
 θον ἐν Βοσπόρῳ καὶ ἐφόνευσαν τοὺς φυλάττοντας τὴν πόλιν.

Καὶ ἀκούσας ταῦτα ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐποίησε κόμητα στε-
 νῶν τῆς Ποντικῆς θαλάσσης, ὃν ἐκέλευσε καθῆσθαι ἐν τῷ λε- 15
 γομένῳ Ἰερῷ εἰς αὐτὸ τὸ στομίον τῆς Πόντου, Ἰωάννην τὸν
 ἀπὸ ὑπάτων, ἀποστείλας αὐτὸν μετὰ βοηθείας Γοτθικῆς. καὶ
 ἐπιστράτευσεν κατὰ τῶν αὐτῶν Οὐννων ὁ αὐτὸς βασιλεὺς πέμψας
 O 163 διὰ τῆς αὐτῆς Ποντικῆς θαλάσσης πλοῖα γέμοντα στρατιωτῶν
 καὶ ἑξαρχον, ὁμοίως δὲ καὶ διὰ γῆς πέμψας πολλὴν βοήθειαν 20
 καὶ στρατηγὸν Βαδουάριον. καὶ ἀκούσαντες οἱ βέρβαροι, ἔφυ-

4. συναλλαγαὶ] συναλλαγή Ch., συναλλάγματα Theophanes p. 150.
 A. 17. Γοτθικῆς Ox., ut aliquoties scriptum apud Cedrenum.

annis pendendo: unde et nomen urbi, a Tributo Boario, Bosphorum de-
 dit. In hac autem urbe Militum Romanorum, nempe Italarum, qui Hispa-
 ni vocantur, Numerum collocavit; cui Tribunum quoque praefecit, qui
 cum illis una [urbem] custodiret. Itaque in eadem urbe Romanis cum
 Hunnis commercia intercesserunt.

Praedictus autem Hunnorum Rex, Christianus factus, in patriam suam
 Bosphoro vicinam remeavit: ubi cum in fratrem suum incidisset copiis
 Hunnicis ei commissis, inde discessit ipse. Erant autem Hunni Idolorum
 Cultores; haec itaque sibi sumentes, (ex argento cum fuerint et electro)
 refundunt: massasque eorum Bospori pro Miliarisibus permutarunt. Sacer-
 dotes interim ob hoc in furorem conversi, Regem suum e medio tollunt:
 et in ejus locum, Mugel, fratrem ejus sufficiunt. Sed et a Romanis sibi
 metuentes, Bosphorum veniant; Urbisque ibi Custodes interficiunt.

Imperator vero de his certior factus Comitem Angustiarum Pontici
 Maris Johannem, Exconsulem creavit; quem Gothica manu instructum, ad
 Hierum quod vocant, in ipsis Ponti faucibus consedere jussit. Quinetiam
 Imperator, adversus Hunnos hosce arma moturus, per mare Ponticum na-
 ves, Militibus instructas, Classisque Praefectum emitit, terrestrem quoque
 exercitum ingentem, Baduarii sub ductu expedit. Caeterum Barbari his

τοῦ περισωθῆναι τοὺς ὄντας ὑπὸ τὴν γῆν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς ζήσασι καὶ τῇ πόλει εἰς ἀνανέωσιν.

Ὁ δὲ αὐτὸς βασιλεὺς ἀνενέωσε τοὺς νόμους τοὺς ἐκ τῶν προλαβόντων βασιλέων θεσπισθέντας, καὶ ποιήσας νεαροὺς νόμους ἐπέμψε κατὰ πόλιν, ὥστε τὸν ἄρχοντα ἐν ᾧ τὴν ἀρχὴν ἔχει μὴ κτίζειν οἶκον ἢ ἀγοράζειν κτῆμα, εἰ μὴ τις συγγενὴς αὐτοῦ ὑπάρχει, διὰ τὸ μὴ βιάζεσθαι τοὺς συγκακτημένους ἢ ἀναγκάζεσθαι τινα διὰ τὴν ἀρχικὴν προστασίαν εἰς αὐτὸν διατίθεσθαι.

10 Ὅμοιος δὲ καὶ περὶ τῶν φυσικῶν παίδων, ὥστε κληρονομεῖν κατὰ τὸν Ἀναστασίου τοῦ βασιλέως νόμον.

Καὶ περὶ τοῦ κληρονομοῦντος, ὥστε ἐξεῖναι αὐτῷ παραιτεῖσθαι τὴν κληρονομίαν ὅτε δ' αὖ βούληται, καὶ μὴ ἀποκλείεσθαι χρόνῳ.

15 Περὶ δὲ τῶν μαρτύρων, ὥστε ἀναγκάζεσθαι τοὺς ἰδιώτας καὶ ἄκοντας μαρτυρεῖν.

Ὁ δὲ αὐτὸς βασιλεὺς ἐδωρήσατο τὸ Γοτθικὸν ξυλλελασιον, κομφίσας τοὺς ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ βάρους.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας δύο στρατηγοὶ Οὐννων ἐπιδ-
20 ῥήσαντες μετὰ πλήθους εἰς τὴν Σκυθίαν καὶ τὴν Μυσίαν, ὅν-
τος ἐκατ' στρατηλάτου Ῥωμαίων Βαδουαρίου καὶ Ἰουστίνου,
καὶ ἐξεληθόντων αὐτῶν κατὰ τῶν Οὐννων, καὶ συμβολῆς γενομέ-
νης, ἐσφάγη Ἰουστίνος ἐν τῷ πολέμῳ· καὶ ἐγένετο ἀντ' αὐτοῦ O 170

13. ἀποκλείεσθαι Οἶκ.

aures pervenientibus. Imperator autem effodiendis, qui sub terra erant, urbiq; instaurandae, ejusque incolis plurima largitus est.

Idem Justinianus, renovatis antecedentium Imperatorum Legibus, Novellas etiam Constitutiones ipse edidit: quas in urbes emisit: quibus etiam cavit; „Ne Praefectorum aliquis, intra Praefecturam suam, vel domum extrueret, vel agrum nisi a cognatis suis, sibi acquireret: scilicet ne quo modo violarentur agrorum possessores; vel cogeretur aliquis invitus, Praefectum, ob Praefectoriam ejus auctoritatem haeredem scribere.“

„Similiter etiam jus Haereditarium liberis Naturalibus concessit; juxta Legem ab Anastasio Imperatore latam.“

„Statuit etiam, Haeredi licere sortem suam quandocunque vellet deponere; nec tempore ullo excludi debere.“

„Ad Testimonium autem ferendum Privatos, etiam Invitos, cogi voluit.“

Idem etiam Imperator, donavit Xylaeum Gothicum; tributariis suis hoc onere levatis.

Eodem imperante, duo Hunnorum Duces, cum magno exercitu, Scythiam Mysiamque invaserunt: quibus occursum iverunt Baduarius, Militum Magister et Justinus: praefoque commisso, Justinus occisus est. Ita-

Κωνσταντίολος ὁ Φλωρεντίου στρατηλάτης τῆς Μυσίας. καὶ ἦλθον οἱ Οὐννοι πραιδεύοντες ἕως τῆς Θράκης· καὶ ἐξελθὼν κατ' αὐτῶν ὁ στρατηλάτης Κωνσταντίολος καὶ Γοδιλᾶς καὶ ὁ τοῦ Ἰλλυρικοῦ στρατηλάτης Ἀσκούμ ὁ Οὐννος, ὃν ἐδέξατο ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἐν ἁγίῳ βαπτίσματι, καὶ μεσολαβηθέν-5
 E των τῶν Οὐννων ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ πολλῶν ἐξ αὐτῶν πιπτόντων, ἀπέφυγεν ἡ πραιδα πᾶσα, καὶ ἐγένοντο Ῥωμαῖοι ἐπικρατέστεροι, φονεύσαντες καὶ τοὺς δύο ῥήγας. καὶ ὡς ὑποστρέφουσιν, ὑπην-τήθησαν ὑπὸ ἄλλων Οὐννων· καὶ συμβαλόντες ἀπὸ κόπου, καὶ ἀσθενέστεροι ὄντες οἱ Ῥωμαίων στρατηγοί, δέδωκαν νῶτα· καὶ 10 καταδιώξαντες οἱ Οὐννοι ἐσέκυσαν φεύγοντας τοὺς ἐξάρχους Ῥωμαίων. καὶ ὁ μὲν Γοδιλᾶς ἀποσπάσας τὸ ἴδιον ξίφος ἔκοψε
 V 59 τὸν σέκον καὶ ἐξείλησεν, ὁ δὲ Κωνσταντίολος ἠνέχθη ἀπὸ τοῦ ἵππου ἐπὶ τὸ ἔδαφος· καὶ ὁ Ἀσκούμ δὲ συνελήφθη. καὶ λαβόν-τες τοὺς δύο αἰχμαλώτους, τὸν μὲν Κωνσταντίολον ἀνέδωκαν, 15 λαβόντες παρὰ τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων νομίσματα μύρια, καὶ ἀνῆλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει· τὸν δὲ Ἀσκούμ τὸν Οὐννον κρατήσαντες ἀνεχώρησαν ἐπὶ τὴν χώραν αὐτῶν μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν αἰχμαλώτων· καὶ εἰρήνευσε λοιπὸν τὰ Θρακικὰ μέρη. 20
 O 171 Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ ἡγανακτήθη ὁ πατρικίος Πρόβος, ὅστις συγγενὴς ἦν Ἀναστασίου τοῦ βασιλέως, ὡς λοιδορήσας τὸν αὐτὸν βασιλεῦς Ἰουστινιανόν. καὶ γινομένου σιλεντίου κομ-

10. δέδωκε] ἔδωκεν Ch. Debebat δέδωκεν, quae forma redit p. 70. A. 11. ἐσέκυσαν Ox.

que in ejus locum Magister Militum in Mysia suffectus est Constantiolus, Florentii filius. Caeterum grassantes interim Hunni, regiones undique ad usque Thraciam deprædati sunt: adversus quos egrediuntur Constantiolus Militum Magister et Godilas, Illyricique Magister Militum Ascum, Hunnus, quem Justinianus Imperator e sacro Baptismatis lavacro suscepit. Hunnorum itaque ab his undique cinctorum, plurimi in praelio ceciderunt; prædaque omnis dilapsa est: Ducemque eorum utrumque Romanum, superiores facti, interfecerunt. Reversuris autem cum nova vis Hunnorum supervenisset, Romani Duces, jamjam viribus lassati, nec alterius praelii impetum qui essent sustinendo, terga dederunt. Hunni itaque fugientes insecuti, Romanorum Duces laqueis implicantibus ceperunt. Ex quibus Godilas, stricto gladio laqueum discindens, ex manibus eorum evasit; Constantiolum vero, equo excussum, Ascumque captivos habuerunt: quorum illum Romanus Imperator x. Millibus nummorum redemit. Ascum vero Hunnum, cum pluribus aliis mancipiis, in regionem suam captivum abduxerunt. Pax deinde erat Thracum ditioribus.

Eodem ipso tempore delatio in Probum Patricium, Imperatoris Anastasii cognatum, instituta est; eo quod Justinianum Imperatorem convitiis

ταῖς πρὸς ὑμᾶς καταλαβεῖν· οὔτε γὰρ ἐπιστάμεθά σε βασιλεῖα Περσῶν.

Καὶ αὐτῷ τῷ χρόνῳ ὁ βασιλεὺς Περσῶν τοὺς ὄντας ὑπὸ τὴν
 V 74 αὐτοῦ πολιτείαν Μανιχαίους ἐκέλευσε θρησκεύειν ὡς βούλονται.
 οἱ δὲ μάγοι Περσῶν, λυπηθέντες ἐπὶ τῷ συμβάντι, βουλευσάμενοι 5
 μετὰ τῶν συγκλητικῶν ἠβουλήθησαν ἐκβαλεῖν αὐτὸν τῆς βασι-
 λείας καὶ ποιῆσαι ἀντ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. καὶ γνοὺς ταῦ-
 τα ὁ βασιλεὺς Περσῶν, τὸν μὲν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀπεκεφάλισε, συγ-
 κλητικούς δὲ καὶ μάγους φονεύσας γράφει τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων
 ἐπιστολὴν περιέχουσαν τριῶν μηνῶν ἔνδοσιν πολέμου. καὶ ἀντί- 10
 O 213 γραψεν ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς τῷ μεγίστῳ τοῦ δέξασθαι τὴν
 τῶν τριῶν μηνῶν ἔνδοσιν καὶ δοῦναι ὁμήρους καὶ λαβεῖν ἀπὸ
 Περσῶν, κεύσας Στρατηγὸν καὶ Ῥουφίνῳ τοῖς πρεσβευταῖς
 ἀνελθεῖν ἐν Βυζαντίῳ.

B Καὶ αὐτῷ τῷ χρόνῳ Οὔννοι Σάβηρες περάσαντες διὰ τῶν 15
 Κασπίων πυλῶν ἀνεφάνησαν ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς μέρεσι, πραι-
 δεύοντες ἐπὶ τὴν Ἀρμενίων χώραν· καὶ ἀπλώσαντες ἐναντὶς κα-
 τέσχον ἕως τῆς Εὐφρατησίας καὶ τῆς δευτέρας Κιλικίας καὶ τῶν
 Κυρηναϊκῶν. καὶ γνοὺς τοῦτο ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων, μεταστελλά-
 μενος τὸν πατρικίον Ῥουφῖνον ἐκέλευσεν αὐτῷ ἐξελθεῖν ἐπὶ τὰ 20
 ἀνατολικά μέρη καὶ μαθεῖν εἰ ἀπὸ τοῦ βασιλέως Περσῶν ἦλθον
 κατὰ Ῥωμαίων. καὶ ἐξελθὼν Ῥουφῖνος καὶ μηνύσας τῷ βασιλεῖ
 Περσῶν, εὗρεν ὅτι οὐ κατὰ γνώμην τοῦ βασιλέως Περσῶν οἱ αὐ-
 τοὶ Οὔννοι παρήλθον· καὶ γράψας Ἀωροθέῳ τῷ στρατηλάτῃ

5. τῶν Οὐ. 19. Κηρυστικῶν Οὐ.

dum. „Legatos Nostros ad te venire non permittimus: nec enim Persarum regem Te agnoscimus.

Per id tempus Persarum Rex Manichaeis, per Imperium ejus degen-
 tibus, Haeresim suam indulgebat: quod non ferentes in eo Magi, cum
 Proceribus regni consilium inierunt, Regem imperio suo deturbandi, fra-
 tremque in locum ejus suffiendi: Hoc ubi intellexisset Persarum Rex,
 fratri suo caput amputavit; et Magis etiam, quique sceleris conscii fue-
 runt Proceribus neci traditis, inducias per tres menses Imperatori Roma-
 no per literas ultro concessit. Imperator vero Magistro rescribens jussit,
 obsidibus invicem datis acceptisque, trium mensium inducias acciperent.
 Quin Legatos quoque, Strategium et Rufinum, Byzantium revocavit.

Iisdem temporibus Hunni Sabiri, portis Caspiis trajectis, in ditiones
 Romanas irruperunt, regiones undique, Armeniam usque depraedantes.
 Quin et longe lateque excurrentes, per Euphratesiam quoque, Ciliciam
 secundam et Cyrresticam grassati sunt. Quo audito, Imperator Romanus
 Rufinum Patricium in Orientem expeditum exploratum an a Persarum re-
 ge adversus Romanos missi fuerant, necne. Profectus itaque Rufinus,
 cumque Persarum rege per literas de his agens; omni hujus praeter

Ἀρμενίας ὁπλίσασθαι κατὰ τῶν αὐτῶν Οὐννων, καὶ ἀκούσαν-
τες οἱ Οὐννοι, λαβόντες τὴν πραιῖδαν πᾶσαν ἐπέστρεψαν δι' ὧν C
ἐπανῆλθον τόπων. καὶ καταδιώξας αὐτοὺς ὁ στρατηλάτης Δω-
ρόθεος ἀφελαιτο παρ' αὐτῶν οὐκ ὀλίγην πραιῖδαν.

- 5 Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ τῆς δεκάτης Ἰνδικτιῶνος συνέβη ὑπὸ
τινων ἀλαστόρων δαιμόνων πρόφασιν γενέσθαι ταραχῆς ἐν Βυ-
ζαντίῳ Εὐδαίμονος, ἐπάρχου πόλεως ὄντος καὶ ἔχοντος ἀτάκτους O 214
ἐν φρουρᾷ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ ἐξετάσαντος διάφορα
πρόσωπα εὗρεν ἐξ αὐτῶν ὀνόματα ἐπὶ αἰτίους φόνων· καὶ ψη-
10 φισάμενος τῶν μὲν τεσσάρων κατατόμησιν, τῶν δὲ τριῶν ἀνα-
σκολοπισμόν. καὶ περιβωμισθέντων αὐτῶν ἀνὰ πῦσαν τὴν πό-
λιν καὶ περασάντων αὐτῶν, καὶ τῶν μὲν κρεμασθέντων, ἐξέπεσαν
δύο τῶν ξύλων ῥαγέντων, ἐνὸς μὲν Βενέτου, καὶ ἑτέρου Πρασί-
νου. καὶ ἑωρακὼς ὁ περιεστὼς λαὸς (τὸ συμβὰν) εὐφήμησαν τὸν D ?
15 βασιλέα. ἀκηκοότες δὲ οἱ πλησίον τοῦ ἁγίου Κόνωνος μοναχοὶ
καὶ ἐξελθόντες, εὗρον ἐκ τῶν κρεμασθέντων δύο ζῶντας κιμέ-
ρους εἰς τὸ ἔδαφος. καὶ καταγαγόντες αὐτοὺς πλησίον θαλάσ-
σης, καὶ ἐμβαλόντες ἐν πλοίῳ, ἔπεμψαν αὐτοὺς ἐν τῷ ἁγίῳ
Λαυρεντίῳ ἐν ἀσύλοις τόποις. καὶ γνοὺς ταῦτα ὁ τῆς πόλεως
20 ἑπαρχος, πέμψας στρατιωτικὴν βοήθειαν ἐφύλαττεν αὐτοὺς ἐκείσε

8. ἐξετάσαντες Ox. 11. περιβωμισθέντων] V. Ch. annot. ad
p. ed. Bonn. 436. 11. 14. ἐφήμησαν Ox. 19. ἀσύλοις Ch., ἀσύ-
λοις Ox.

consilium advenisse Hunnos, compertum habuit. Protinus igitur Doro-
theo, militum in Armenia Magistro, per literas innuit, Hunnos aggredere-
tur: quod Hunni ubi intellexissent; abducta secum praeda omni, per quam
ingressi sunt; eadem via revertantur. Caeterum insecutus eos Dorotheus
Magister Militum, detractum illis praedae non minimum reportavit.

Contigit autem per id tempus, Indict. x, tumultum Constantinopoli
(perniciosis nescio quibus daemoniis eum promoventibus,) concitari. Eu-
daemon enim, urbis Praefectus, Factionis utriusque seditiosos quosdam
in carceratos habuit; multisque examini subjectis, septem praecipue eorum
caedium patratum rei deprensi sunt. Ex quibus quatuor capite plecti,
tres vero patibulo affigi decrevit. Per urbem itaque omnem ubi in pom-
pa circumducti fuissent, sinu trajecto, in ulteriore ripa morti traduntur.
Quorum qui suspendio adjudicati sunt duo, effractis patibulis, in terram
delapsi sunt: Ex quibus unus Venetae, alter Prasiniae fuerat Factionis.
Quo viso, circumfusa turba Imperatori protinus omnia fausta precari.
Exeuntes autem, qui de his acceperant, prope S. Cononem degentes Mo-
nachi, eorum qui patibulo destinati sunt duos vivos adhuc, homi-
jacentes invenerunt. Hos Monachi, ad mare inde deductos, navigioque impositos S.
Laurentii ad Asylum deportarunt. Certior autem de his factus Praefectus, ar-
matam eo manum expedit quae sotesibi arcte custodiret. Tertio autem
post die Certamina Equestris, Idium vocata, celebrata sunt. Idus autem

- τὸ κτισθὲν ὑπὸ Θεοδοσίου, καὶ ἐκκλησιῶν δὲ μέρη κατέπεσον, ἔξαιρέτως δὲ τὰ ἐπέκεινα τοῦ Ἑβδόμου· καὶ ὁ κίων δὲ ὢν ἐν Σικουνδιαναῖς σὺν τῇ στήλῃ κατηνέχθη· τοῦ δὲ Ῥηγίου πάνυ πολλὰ κατέπεσον. πολλοὶ ἀπέθανον ἐν τοῖς συμπτώμασι· τινὲς δὲ O 234
- 5 καὶ μεθ' ἡμέρας ἐκ τῶν καταληφθέντων ὑπὸ τῶν συμπτωμάτων διεσώθησαν. ἐν αὐτῷ δὲ τῷ φόβῳ καὶ ἐν ταῖς ἔξω πόλεσι πολλοὶ τύποι πεπτώκασιν. ἡ δὲ αὐτὴ φοβερὰ ἀπειλὴ ἐπεκράτησεν ἐπὶ ἡμέρας δέκα· καὶ πρὸς ὀλίγον κατενύγησαν οἱ ἄνθρωποι λιταῖς καὶ δεήσεσι προσκατεροῦντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. ὁ δὲ αὐτὸς D
- 10 βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς οὐκ ἐφόρεσε στέμμα ἐπὶ ἡμέρας τριάκοντα. Καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ εἰσῆλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔθνος Οὐγγῶν παράξενον τῶν λεγομένων Ἀβάρων.
- Ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς ἡμέραις τελευτᾷ ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας Καππαδοκίας ἐν Βυζαντίῳ· καὶ ἐγένετο ἀντ' αὐτοῦ Θεόκριτος.
- 15 Μηνὶ φεβρουαρίῳ Ἰνδικτιῶνος ε' γέγονε θνήσκis ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ βουβώνων. ἐν αὐτῷ δὲ τῷ φόβῳ τὰ μεθόδια πάντα κραμβάτους ἀργυροὺς ἐποίησαν. ἐπεκράτησε δὲ ἡ O 235
- αὕτη φοβερὰ τοῦ Θεοῦ ἀπειλὴ ἐπὶ μῆνας ἕξ. E
- Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ φιλοκαλουμένου τοῦ τρούλλου τῆς μετὰ γάλης ἐκκλησίας, ῥήξας γὰρ ἦν εἰς φανεροὺς τόπους ἐκ τῶν γε-

3. Ῥηγίου Ch., Ῥηγίου Ox. 8. κατηνέγησαν Ox. 16. βουβό-
νων Ox. 16. μεθόδια — ἀργυροὺς] μεθόδια — ἀργεὺς Ch.
19. φιλοκαλουμένου Ch., φιλοκαλλουμένου Ox.

Ecclesiarum quoque partes disiectae sunt: cum primis vero, quae ultra Hebdomum sita erant aedificia, corruerunt. Columna etiam in Secundianis posita una cum statua superimposita, Regii item pars magna ceciderunt. Homines etiam plurimi ruinis obruti sunt; quorum tamen nonnulli, aliquot post diebus, vivi extracti sunt. Quin et ab eodem terrae motu aliarum quoque remotarum urbium aedificia quamplurima corruerunt. Invaluit autem tremenda illa consternatio diebus x; hominibus interim, quorum haec animas aliquandiu pupugerunt, litanis et supplicationibus in Ecclesia invigilantibus. Caeterum Imperator Justinianus Diadema suum per xxx dies non gestavit.

Iisdem temporibus Abares, Hunnorum gens quaedam peregrina, Constantinopolim venerunt.

Hoc tempore etiam Episcopus Caesariensis in Cappadocia Byzantii obiit; cuius in locum suffectus est Theocritus.

Mense Februario, Indictionis vi, lues Constantinopoli grassata est, hominibus a bubonibus pereuntibus. Vigente vero hac calamitate confinia omnia sandapilas vacantes fecerunt. Invaluit autem tremenda haec Dei minitatio per menses sex.

Eodem tempore, cum magnae Ecclesiae Trulla, quae ex prioribus a Deo misericordiae immissis terroribus pluribus in locis perrupta fuerat, in-

γονότων κατὰ φιλανθρωπίαν Θεοῦ φόβων, αἰφνιδίως ἐργαζο-
μένων τῶν Ἰσαύρων ἔπαισε τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς προὔποστο-
λῆς, καὶ συνέτριψε τὸ κιβούριον σὺν τῇ ἁγίᾳ τραπεζίᾳ. κατη-
γέχθη δὲ καὶ τὸ λοιπὸν μέρος τὸ ἀπομείναν καὶ αὐτὰ τὰ εἰλήμα-
V 82 τα· ἐκτίσθη δὲ ὁ αὐτὸς τροῦλλος ὑψωθεὶς ἐπὶ πόδας εἴκοσι. 5

Μηνὶ μαρτίῳ Ἰνδικτιῶνος ζ' ἐπανέστησαν οἱ Οὐννοι καὶ οἱ
Σκλαῖοι τῇ Θράκῃ· καὶ πολεμήσαντες πολλοὺς ἀπέκτειναν καὶ
τινας ἐπραιδένυσαν· τὸν δὲ υἱὸν Βάχχου Σέργιον τὸν στρατη-
O 236 λάτην καὶ Ἐδέρμαν μειζότερον Καλοποδίου ἐπραιδένυσαν, λαβόν-
τες αὐτοὺς αἰχμαλώτους. εὗρον δὲ τοῦ τείχους Κωνσταντινου-10
πόλεως τόπους καταπεπτωκότας, καχεῖθεν εἰσελθόντες κατέδρα-
μον ἕως τοῦ ἁγίου Στρατονίκου. ***** τὴν ὁρθόδοξον πίστιν.

Μηνὶ μαίῳ ἀπεξώσθη Ζήμαρχος ὁ ἀπὸ ἐπάρχων καὶ κου-
B ράτωρ τοῦ δεσποτικοῦ οἴκου τῶν Πλακιδίας· καὶ γέγονεν ἀντ'
αὐτοῦ Θεόδωρος ὁ ἐπὶ κλην Νικομηδεύς. 15

Μηνὶ τῷ αὐτῷ οὐκ ἦχθη τὸ γενέθλιον τὸ ἐξ ἔθους ἐπιτελού-
μενον, ἀλλ' ἦχθη τῇ τρισκαιδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός. καὶ με-
τὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ἵπποδρομίου ἀναχωρούντων τῶν Πρασίνων,
καὶ κατερχομένων τὸν ἔμβολον τῶν Μοσχianoῦ μετὰ παραφυλα-
κῆς, ἐξαίφνης ὑβρισθέντες οἱ αὐτοὶ Πράσινοι ἐκ τινων τῶν τῆς 20
οἰκίας τῆς λεγομένης τῶν Ἀππιωνος, ἐπέβησαν τοῖς Πρασίνοις οἱ
τοῦ Βενέτου μέρους, καὶ ἐγένετο συμβολὴ ἐν διαφόροις τόποις.
καὶ περάσαντες οἱ Βένετοι ἀπὸ Συκῶν ἤρξαντο βάλλειν πῦρ καὶ

12. Στρατονί Ox. Conf. Theophanes p. 198. A. 18. τῶν] τοῦ Ox.
21. Ἀππιῶνος Ox.

stauraretur; fornicis pars orientalis, interim dum Isauri in hoc opere es-
sent, derepente collapsa est, et casu suo Ciborium sanctamque Mensam
contrivit. Caeterum parte ejus superstite tectoque toto demolitis, Justi-
nianus eam de integro excitavit, et xx. pedibus altiore fecit.

Mense Martio, Indictionis vii, Hunni Sclavique Thraciam invase-
runt: belloque incolas petentes, plurimos neci dederunt; nonnullos etiam
expilarunt. Quin Sergium quoque, Bacchi filium, militum Magistrum,
Edermamque, Calopodii filium natu majorem, spoliatos, etiam captivos
abduxerunt. Constantinopolim quoque, per disrupta murorum in quae
inciderant loca, intrantes; adusque S. Stratonem penetrarunt. *****
Orthodoxam fidem.

Mense Maio Zemarchus, Praefectus et Curator Domus Augustae
Placidiae, exauctoratus est, Theodoro Nicomediensi in locum ejus suf-
fecto.

Mensis ejusdem xiii, non autem die solito, Genethlia celebrata sunt:
quibus peractis, recedentibus Prasinis, porticumque Moschianorum per-
transeuntibus, cum Appianorum ex Domesticis nonnulli ex improvise
contumeliis eos afficerent, Veneti prptinus et ipsi Prasinos adorti sunt;
pluribusque etiam in locis a Partibus conflictam est. Veneti autem, a